ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

ՍԱՂՄՈՍԱՑ

Յօրինեալ ՚ի Տ. Միքայէլ վարդապետէ Չամ-
չեանց՝ Յաշակերտութենէ ամենապատիւ
Մխիթարայ Աբբայհօր ։

Տպագրեալ հրամանաւ Տեառն Տն. Ստեփաննոսի [illegible]
Աբբայի Ագոնց, տիտղոսաւորի Արքեպիսկոպոսի ։

Յամի Տն. 1820. և Հայոց. ՌՄԿԹ.

Բաժանեալ ՚ի տասն հատորս ։

ՀԱՏՈՐ. Է.

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

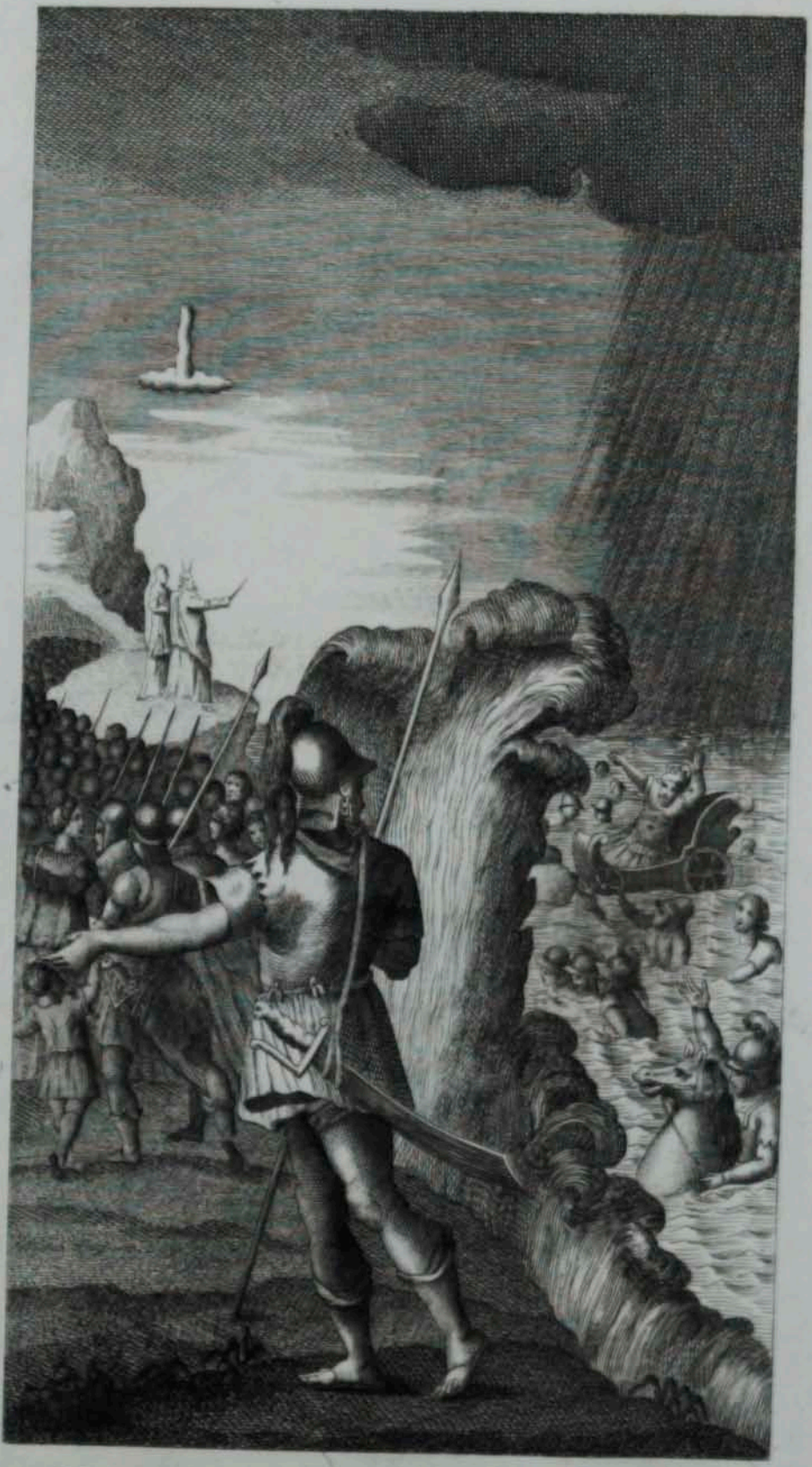

Տէր ապաւէն եղեր մեր ազգէ մինչև յազգ։

ԿԱՆՈՆ Ժ.

ՍԱՂՄՈՍ ՁԹ.

Յայտարարութի՛ն ա՛ծային մեծութե՛ն ըստ յաւիտենականութե՛ն, և ըստ ամենակարողութեան, եւ և ըստ ողորմութե՛ն, առաջի դնելով և զհանգամանս մարդկային փոքրկութե՛ն՝ ըստ կարճութե՛ն աւուրց, և ըստ անցաւորութե՛ն կենաց, եւ և ըստ թշուառութե՛ն, առ՚ի յորդոր ապաւինելոյ յա՛ծ, և ունելոյ փոյթ արժանաւորելոյ յաւիտենական կենաց. միանգամայն և ցոյց ուրախութե՛ն՝ որ զհետ գայ համբերութե՛ն աւուրց նեղութեան.

Աղօթք ՚ի Մովսէսի յայրն այ:

1 Տէր ապաւէն եղեր մեր յազգէ մինչեւ յազգ. մինչչեւ լե-
րինք հաստատեալ էին, մինչչեւ ստեղծեալ էր երկիր
և աշխարհ տիեզերս: 2 Յաւիտենից մինչեւ յաւիտեանս դու
ես. մի դարձուցաներ զմարդ ՚ի տառապանս. և ասացեր, դար-
ձարուք որդիք մարդկան: 3 Հազար ամ յաչս քո որպէս
օր երեկին՝ որ անց. որպէս պահ մի գիշերոյ. և ամք նոցա ա-
նարգանք եղիցին: 4 Ընդ առաւօտս որպէս դալար անց-
ցէ. ընդ առաւօտս որպէս դալար շառաւիղեսցէ և ծաղկես-
ցէ. ընդ երեկոյս թառամեսցէ՝ չորասցէ և անկցէ: 5 Նուա-
ղեցաք մեք ՚ի բարկութենէ քումմէ, և ՚ի սրտմտութենէ քումմէ
խռովեցաք: 6 Եդեր զմեղս մեր առաջի քո, և զկեանս մեր ՚ի
լոյս երեսաց քոց: 7 Ամենայն աւուրք մեր նուաղեցան. և

ի, է բարկութիւնէ տուտմէ խոտվեցեալ: 8 Յոմանսոկ ասացեալ ոմն ասէ պատասխանի տալ մեզ. ի

սէսի. որպէս դնին այլ ամենայն օրհնութիւնք նորա: Երկրորդ՝ զի 'ի սաղմոսի աստ կեանք մարդոյ չափին եօթանասուն ամ՝ ապա թէ առաւել՝ ութսուն, և որ ինչ աւելի քան զայն՝ ցաւօք և հեծութբ: Իսկ յաւուրս մովսէսի կեանք մարդոյ երկարագոյն ևս տևէին. որպէս յայտ է 'ի նոյն իսկ 'ի մովսէս, որ ութսնամեայ ընտրեցաւ յառաջնորդութն իսրայէլի, և յետ քառասուն ամաց մեռաւ 'ի հասակի ճի. ամաց. նոյնպէս և ահարոն եկաց զամս ճիգ. և քոյր նորա մարիամ ճլ. և յեսու ամս ճժ. որպէս և քաղէբ: Զայս հաստատուն համարեալ բազմաց՝ ասեն, թէ այս սաղմոս ասացաւ 'ի ժամանակս գերութե բաբելացւոց 'ի մովսիսէ ումեմնէ հոգեկիր անձնէ. որոյ աղագաւ կոչի այր այ:

Իսկ դաւիթ անյաղթ ոչ ընդ այս հաւանի և ոչ ընդ այն. այլ իբր զմիջին ճանապարհ կալեալ գրէ այսպս 'ի յառաջաբանութե սաղմոսաց. * 'ի վերայ ձթ սաղ-
,, մոսի ասի թէ մովսէսի է. բայց մովսէս յորժամ
,, պատերազմեցաւ ընդ ամաղեկայ, և յաղթեաց,
,, գրեալ է անդ. շինեաց սեղան տն, և մովսէս կար-
,, դաց, տէր ապաւէն. և յայսմանէ կարծիս առին
,, մովսէսի լեալ սաղմոսդ‖:

Պանծագոյն ևս գրէ աստ լամբրոնացին ըստ անյաղթին, և ասէ. մովսէսի ասի այս սաղմոս. * իբր ոչ
,, եթէ 'ի նմանէ բովանդակ բանքս ասացան, այլ զի
,, նախասկիզբն աղօթիցս է նորա. որպէս ցուցանէ
,, պատմութին... շինեաց մովսէս սեղան տն, և
,, անուանեաց զանուն նորա՝ տր ապաւէն իմ. և ա-
,, սէ. զի ծածուկ ձեռամբ պատերազմի տր ընդ ա-
,, մաղեկայ ազգաց յազգս‖:

'Ի սոյն կարծիս է և մովսէս վարդապետ 'ի մեկն. ժամագր. երես. 205. յասելն. * Նախամարգարէն
,, մովսէս կարդաց զանուն տն այ մերոյ, տէր ապա-
,, ւէն. և ածահայրն դաւիթ առեալ (զայն) դնէր
,, յերգս սաղմոսին իւրոյ... զի ապաւէն եղև բնու-
,, թեա. և 'ի խաւարէ անգիտութե առաջնորդեաց
,, 'ի լոյս ճշմարիտ ածգիտութե՝ յազգացն առաջ-
,, նոց՝ որ 'ի սկզբանէ մինչև 'ի վերջինս՝ որ քոիւ լու-
,, սաւորեցաք, ապաւէն եղեալ մարդասիրապէս ա-

„ բարչական խնամօքն Տ՟րն 'ի վերայ արարածոց իւ-
„ րոց, և միշտ լինի մինչ 'ի կատարած ||:

Վարդան հաստատէ ընդ այլս ոմանս, թէ այս սաղմոս թէպէտ 'ի դաւթայ ասացաւ, բայց քանզի բանք լինին 'ի սմա 'ի սկզբան 'ի վերայ ստեղծման աշխարհի՝ յայն հայելով գրեցաւ ասեն 'ի վերնագրիդ անուն մովսէսի. որպէս թէ եդեալ էր. այս սաղմոս ասացեալ է 'ի դաւթայ՝ հայելով յայն՝ զոր գրեալ է մովսէս այրն Այ 'ի սկիզբն գրոց իւրոց վ՟ա ստեղծման աշխարհի: Յայսոցիկ երկուց և երից կարծեաց՝ որն իցէ ճշմարիտ, ոչ է մեզ համարձակելի հաստատել, դաւիթ անյաղթին և լամբրոնացւոյն երևին հաւաստագոյն:

Մեք 'ի մեկնելն՝ ոչ հայիմք յանձն՝ որ ասաց հոգւոյն Ս՟րբ, այլ յայն որ ասացաւ 'ի հոգւոյն Ս՟բյ. և զանուն յօրինողին 'ի մէջ բերեմք բառիս Տարփարէ: Իսկ ասացեալքն 'ի սաղմոսիս ուղղակի հային 'ի ցուցանել զմեծութ՟ին Այ և զփոքրկութիւն մարդկան, որպէս եդաք 'ի սկզբան:

Զայսոսիկ առաջի Այ դնելով մարգարէին պաղատի առնա, զի խնայեսցէ 'ի մարդիկ՝ հայելով յողորմելի վիճակ նոցա, և մի ըստ արդարութեան իւրում խնդրեսցէ խստիւ վրէժս 'ի նոցանէ: Յայս իմացուած վերածելով ունիմք մեկնել զայս սաղմոս. որոյ բանք թէպէտ և երևին լինել պարզ, բայց ընթացք բանիցն կամ շարադրութ՟ի նոցին յոյժ խրթին և մթին են կարգեալ, ոչ միայն 'ի մերում, այլև 'ի բնագիրն եբր". և յայլ թարգ":

Բ Ա Ն Ի

ՈՒԺ. Տէր ասաւէն եղեր ձեր յաղթէ ինձի յաղթ. ինձէն
լերինք հաստատեալ էին. և ինձէն ապենձեալ էիր
լերինք և սահմանայն փոխեցար։

ՔԺ. Յաւէտեան ինձի յաւէտեան պու՛ ես. ի՛ պարծո-
ցանէր սմարտ՛ ի պատապան. և ատոյնէր՝ պարծո-
ցո՛ս ոչ ես ոչինչ հարցէիւն։

Մ Ե Ն Ո Ւ Ծ Ե Ա Ն

Աբ յաւոք մծբնայ հայրապետ փոփոխուԹբ իւիք
ընԹեռնու զայսոսիկ բանս. ՚ի Ձառն. ԺՂ. յասելն.
* մինչեւ լերինք հաստատեալ էին (և) ստեղծեալ
„ երկիր, և ամենայն տիեզերք. յաւիտենից մինչեւ
„ յաւիտեանս դու ես ‖. և ապա այլոյ կարգաւ
կրկնէ անդ ասելով. * տէր ասպատն եղեր մեր յազ-
„ գ և մինչեւ յազդ. մինչեւ լերինք ստեղծեալ էին.
„ մինչեւ հաստատեալ էիր զերկիր և զամենայն տիե-
„ զերս ‖։ Ա.յլ այս այլայլուԹիւն ոչ ինչ ՚ի նուազ մտաց
բանին։

ԱկզբնաւորուԹիւն սաղմոսիս նախ ակնարկէ ՚ի շնոր-
հակալուԹիւն այ վասն լինելոյ ասպատն ազգին իս-
րայէլի. և երկրորդ՝ ՚ի գովուԹիւն մեծուԹենէ նորա,
ըստ ամենակարողուԹեան՝ ՚ի ստեղծանելն զամենայն.
ըստ յաւիտենականուԹեան՝ ՚ի գոլն յինքեան անփո-
փոխ յաւիտեանս յաւիտենից. և ըստ ողորմուԹեան՝
՚ի խնայելն յորդիս մարդկան, և ՚ի կոչելն զնոսա
առ ինքն։ Ո այսոսիկ ՚ի սկզբան դնելով՝ դիտել մար-
գարէն օրհնել զայծ և օրհնիլ յայ. օրհնել՝ խոս-
տովանելով զմեծուԹիւն նորա, օրհնիլ՝ հաղորդ գտա-
նելով ողորմուԹենէ նորին։ Ւ.ւ նախ շնորհակալ լինե-
լով ասէ։

Տէր ասպատն եղեր ձեր յաղթէ ինձի յաղթ։ Ա.պատն ա-
սէ այն, յոր ՚ի գիմել ուրուք՝ պատապարի ՚ի վտան-

պէ. և եթէ այն ինչ տեղի՝ ասի ապաստան կամ ա-
պաստանարան. (ըստ որոյ յԵբր" դնի աստ Տաճն, որ
զերկուսին ևս նշանակէ.) և թէպէտ այս բառք այս-
ինքն ապաւէն և ապաստան երբեմն ՚ի տեղի միմեանց ՚ի
դոյժ ածին, բայց յատուկ նշանակութիւն նոցա ըստ
այդմ կարէ որոշիլ:

Ա՛յլ յայտ է թէ յատնուլն այդ զորդիսն խորհելի
յիւր ժառանգութի՝ եղև նոցա ապաւէն կամ տեղի
ապաստանի. այսինքն այնպիսի ինչ՝ որով պատսպա-
րեալ լինէին նոքա յն և էին վտանգէ ըստ հոգւոյ և
ըստ մարմնոյ. և այս՝ ՚ի կոչմանէ անտի աբրահամու
մինչև ՚ի լրումն խոստացեալ ժամանակին. վ՚որ որոյ
ասէ ապիկ յազգ՝ այսինքն յազգէ անտի՝ յորմէ ընտ-
րեցաւ աբրահամ՝ մինչև ցազգ վերջին, կամ ՚ի դա-
րէ անտի մինչև ՚ի դարն. յորում էր հեղինակ սաղ-
մոսիս:

Ա՛յս բան ասի և ՚ի բերանոյ մարդկային ազգի առ
հասարակ՝ խօսելով առ քս այսպէս. դու բանդ ՚ամբ
եղեր ապաւէն մեր յազգամայ և այսր. զի ՚ի մեղան-
չել նորա՝ դու եղեր նմա տեղի ապաւինի, նոյնպէս
և այլոց ամենեցուն՝ որք ակնուն էին գալստեան քո:
Կամ ըստ լամբ" դու եղեր ապաւէն յառաջին ազգն
քրիստոնէից, դու և այժմ ապաւէն մեր ես, և ալ-
զին՝ որ գիկնի մեր գան: Եւ առ ՚ի ցուցանել՝ թէ
որ եղև ապաւէն խորհելի և ազգի մարդկան, տէր է
ամենայնի, և կարօղ յամենայնի՝ ՚ի պաշտպանել և
յօգնել նոցա յամենայնի՝ գիւրդ և կամի, առաջի
մատուցանէ զամենակարօղութի նորա ՚ի ստեղծանելն
զամենայն տիեզերս. վ՚որ որոյ յարէ գիկնի և ասէ:

Ինչպէ՞ էիր յերկինս ապեղծեալ էիմ, և ինչպէ՞ ապեղծեալ էիր
գերկիր և զամենայն փեղեցս: Ա՛յս բան առաջի առնէ
զայն՝ զոր աւանդէ մովսէս, թէ ՚ի սկզբան արար
ՅԻ ՚ի երկինս և զերկիր. և ՚ի բաժանել զջուրս յե-
րեսաց երկրի՝ երևեցոյց զհաստատութի լերանց ՚ի
նմա. և յետ այնորիկ կարգ եղ յամենայնի, և բղխե-
ցոյց զբանջար խոտոյ. և ստեղծ զձկունս և զթռչունս
և զայլ ամենայն կենդանիս: Յայս հայելով՝ յետ ա-
սելոյ՝ մինչև լերինք հաստատեալ էին, և մինչև
ստեղծեալ էր գերկիր՝ յաւելու ասել, և զամենայն

տիեզերս. որով տայ իմանալ զբովանդակութիւն ստոր-նայնոցս, որ 'ի հող՝ և որ 'ի ջուր, և որ 'ի յօդս ։

Այլ զլերինս յառաջ յիշէ վ՟ս երից է. մի՝ ըստ լինելոյ նոցա երևելի մասունք երկրի ։ Երկրորդ՝ վ՟ս յարմարութեան բանին. զի որովհետև ապաւէն կոչեաց զա՟ծ՝ 'ի մէջ բերէ զլերինս, որք են տեղի ապաւինելոյ. 'ի ցուցանել՝ թէ 'ի լինել լերանց ապաւէն այլոց՝ ստեղծիչն լերանց լինի ապաւէն ինքեանց ։ Երրորդ՝ վ՟ս իւրն. զի 'ի բաժանիլ ջուրց յառաջ քան զերևիլ երկրի՝ երևեցան լերինք իբրև թէ ծնանելով ։ Մարթ է աստ լերամբք իմանալ և զհրեշտակս, որպէս դնէ լամբ״ ։

Արդ մինչև լեալ էր ասէ այս ամենայն, դու էիր 'ի յաւիտենից, և կաս յաւիտեանս ։ Ուր բառդ մինչև՝ ոչ հայի յայն, զոր ասաց՝ տէր ապաւէն եղեր մեր. զի չև էին. այլ յայն, զոր ունի ասել 'ի յաջորդ համարն, առ 'ի ցուցանել թէ մինչև արարեալ էր ա՟յ զայս ամենայն, ինքն 'ի յաւիտենից էր, և է 'ի յաւիտեան. վ՟ս որոյ ասէ ։

Յաւիտենից մինչև յաւիտեանս դու ես ։ Կամի ասել. որ ինչ է՝ և որ ինչ տեսանի արտաքոյ քո՝ ամենայնն 'ի ժամանակի է. դու միայն ես յանսկիզբն յաւիտենից, և կաս յանվախճան յաւիտեանս ։

Լամբ״ զյաւիտեանն վերածէ յապաւէն լինելն ա՟յ.
* յայս յաւիտեանս ասէ մինչև 'ի գալ հանդերձեալ
,, յաւիտենին ապաւէն է ք՟ս, և քաւիչ ամենեցուն՝
,, որք ապաւինին առ նա. իսկ 'ի գալ այնր յաւիտե-
,, նի՝ ընդունի իւրաքանչիւրոք զոր ինչ աստ ստա-
,, ցաւ՝ եթէ բարի և եթէ չար ‖ ։

Բայց գիտելի է, զի դիտումն մարգարէին ըստ նկարագրին յայլ ինչ հայի աստ. իբր զի 'ի մեծացուցանել իւր զամենակարողութիւն ա՟յ և զյաւիտենականութիւն նորա, դիտէ զամենակարողութիւն դնել դէմ ընդդէմ տկարութեան մարդկան, և զյաւիտենականութիւն նորին՝ անցաւորութեան նոցին, առ 'ի շարժել զնա յողորմութիւն 'ի վերայ մարդկան. և յայս հայելով յարէ զկնի և ասէ ։

Մի՛ դարձուցաներ զմարդ 'ի տառապանս ։ Ուր եթէ տառապանօք իմացեալ լիցին թշուառութիւնք աստի կե-

նայ, մեռ բանին լինի այս. դու որ ամենակարող տէրդ ես, և մեծ յաւիտենական, հայելով 'ի տկարութիւն և յանցաւորութիւն մարդկան, և տեսանելով զպակասութիւն նոցա և զխաղանս նոցին, մի 'ի բաց դարձուցանէր զնոսա 'ի քէն, և մի մատներ 'ի թշուառութիւնս՝ որոց արժանաւորին. այլ խնայեա՛ 'ի նոսա ։

Իսկ եթէ խնայեալ լիցին թշուառութեանց հանդերձեալ կենաց, կամի ասել զի լամբ". մի զտառապեալս յաշխարհի աստ՝ մատներ 'ի տառապանս դժոխոց 'ի հանդերձեալն ։

Բարոյապէս առեալ՝ կամի ասել. 'ի դառնալ մեղաւորին առ քեզ, մի 'ի բաց դարձուցաներ զնա, և մի թողուր մնալ նմա 'ի տառապանս մեղաց, և մաշիլ 'ի նմին. քանզի ողորմած ես. և ոչ խօթէր՝ հայի 'ի կռուեմն յայն, որով առ ինքն ձգէ մեծ զմարդիկ՝ երբեմն 'ի ներքուստ խօսելով, և երբեմն արտաքուստ յորդորելով որպէս առ նոյն. և ըստ այսմ կամի ասել. խնայեա՛ տէր յորդիս մարդկան, որպէս և կամիս իսկ խնայել. որոյ մեծ բազմապատիկ օրինակս կուտեցեր զնոսա առ քեզ՝ առաջի դնելով նոցա զդարձ նոցին, և ցուցանելով՝ թէ քանի բարի է նոցա յարիլ 'ի քեզ՝ առ 'ի գտանել հանգիստ անձանց իւրեանց ։

Օրյստնիկ եդեալ մարգարէին 'ի ցուցանել զմեծութիւն մեծ ըստ ամենակարողութեան, ըստ յաւիտենականութեան և ըստ ողորմութեան, առաջի մատուցանէ այժմ զփոքրկութիւն մարդկան ըստ սակաւութեան ամաց, և ըստ տկարութեան կամ ըստ անցաւորութեան կենաց, և ըստ թշուառութեան գոլոյ իւրեանց. որպէս եդաք 'ի վերոյ. և նախ կամելով խօսել զսակաւութիւն աւուրց նոցա՝ համեմատէ զայն յաւիտենականութեան մեծ, և ասէ ։

Գ. Հազար ամ յաչս քո՝ որպէս օր երեկին՝ զի անց. որպէս պահ մի գիշերոյ. և ամք նոցա անարգութեանք եղիցին ։

Այս բան և յաջորդք սորա այս նշանակելոյ մեր այժմ՝ կարգին 'ի շարժել զմեծ 'ի գութ 'ի վերայ մարդ-

կան՝ հայելով ի սակաւօրեայ և յանցաւոր կենա-
նոցա. որպէս ասաց և ի նախընթաց սաղ· ի հա-
մարն· 44· և յայլ սաղմոս· այսմիջոց է լը· 5· և 6·
և ձգ· 14-- 17· ևն· Օ այս և ի դիս այլոց մար-
գարէից տեսանելով. զի ի կամել նոցա ի գոհ շար-
ժել զնա՝ զայս մատուցանել ին առաքն· որպէս առ-
նէր և յոբ· է· 6-- 18· և ե· 5· ևն· Արդ այս սա-
կաւութիւն ամաց մարդկան թէպէտ և յայտնի է,
բայց պայծառ ևս տեսանի ի համեմատել զայն ընդ
յաւիտենականութիւնն այ, վասն որոյ և մարգարէս
ի նոյն հայելով դնէ զայս՝ յասելն·

Ցաղաք ամ յաչս քո որպէս օր երեկի՛ անց· որպէս պահ
մ գիշերոյ· Կամի ասել· Հազար ամք կենաց որք առ-
մարդիկ մեծ երևին և երկար, եթէ համեմատեսցին
առ նա՛ւ կամ առ յաւիտենականութիւնն այ, են իբրև
երեկեան օր, որ ոչ ևս է՝ այլ անցեալ է· կամ է որ-
պէս մի մասն յերից մասանց գիշերոյ· կամ ըստ երբ՞
յետին պահ գիշերոյ, որ անցեալ գոլով՝ ոչ ևս է·
որ և ասէ· քանի և քաղցրագոյն իցեն ամք կենաց մարդ-
կան՝ թէ և հազարաւորք և բիւրաւորք ևս իցեն՝ են
իբրև ոչինչ յայս այ· և այս ըստ երկուց·

Այ՝ ի կողմանէ մերմէ մտածելով՝ ի համեմատել
մեր զաւուրսն ամաց մերոց ընդ աւուրսն յաւի-
տենականութեան· իբր զի աւուրսն ամաց մերոց ու-
նելով զսկիզբն և զվատաբած՝ քանի և իցէ, համե-
մատութիւն այնր աւուրսն՝ որոյ ոչ սկիզբն է և ոչ
կատարած՝ որպիսի է յաւիտենականութիւնն, համա-
րեալ լինի անարգ և ոչինչ· մանաւանդ զի անցեալն
ոչ ևս է, և որ ապագայն է՝ ոչ գոյ· զի միայն ի
սուրբ ներկայն հոլովին կեանք մեր·

Այրկրորդ՝ ի կողմանէ այ մտածելով· իբր զի գոլով
նա յինքեան անփոփոխ՝ յաւիտենականութեն նորա է
այնպիսի իմն, որ յինքեան անբաժանելի գոլով՝ պա-
րագրել զամենայն աւուրսն ըստ ամենայն բանի և
ըստ ամենայն տարածութեան· և որ մեզ երևի այսչափ
և այնչափ բիւրաւոր ամք տևել, յաչս նորա ի ներ-
կայ վայրկեան մի՝ եթէ անցեալ իցէ և եթէ ապա-
գայ· զի ամենայն աւուրսն զիարդ և իցեն, ա-
ռաջի նորա վայրկենիւ չափին, իսկ ինքն կայ յանան-

ցանելի, յանյաջորդելի և յանփոփոխելի գոլ իւր։
Յայս իսկ մարգարէք զապագայ իրսն՝ հայելով 'ի
տևողութիւն նոցա առաջի ա՟յ՝ իբրև զներկայ դնէին.
զայն ինչ՝ որ լինելոցն էր յետ հազարաւոր ամաց՝ ա-
ւասիկ հասեալ է ասէին։ Որպէս և առաքեալքն ըղ-
ձալուստ տ՟ն մերձ դնէին և իբր հասեալ քարոզէին.
զի թէպէտ առ մեզ հայելով՝ այլ ևս հազարաւոր
ամք էին պիտոյ, բայց առ ա՟ծ հայելով՝ այն ամք
իբր օր մի են։ Նյամ ունիմք օրինակ զամս կենացն
ադամայ. մահ նորա հասանելոց էր յետ ինն հարիւր
ամաց. իսկ ա՟ծ ասաց, 'ի նմին աւուր մեռանիլ. ո-
րով եցոյց թէ այն ինն հարիւր ամք իբրև մի օր են
առաջի իւր. սոյնպէս և այլ ամենայն ամք քանի և
բազում իցեն՝ իբրև զպահ մի գիշերոյ համարեալ
են առաջի նորա, և իբրև ոչինչ։ Նա ընդ հակա-
ռակն խորհելով՝ որպէս հազար ամս իբրև զմի օր
համարի առաջի ա՟յ, սոյնպէս և մի օր տ՟ն՝ իբրև ըզ-
հազար ամ համարի առ մեզ. որպէս գրէ սարգիս
շնորհալի. 'ի մեկն. բ. պետ. գ. 8. ճառ. ե. յա-
ւելն. * մի օրն առ ա՟յ սակս իւրոյ յաւէժ կենդա-
,, նութեան՝ առ մարդկան իբրև զհազար ամ է. և
,, առ մարդկան հազար ամս առ ա՟յ իբրև զմի օր ‖։
Նա 'ի մեկն. յակ. ե. 8. ճառ. ժ. ասէ. * հազար
,, ամս՝ առ ա՟յ իբրև զմի օր է. և մի օրն իբրև զհա-
,, զար ամ ‖։

Սբ յակոբ մծբնայ հայրապետ 'ի ճառն. բ. զայս
հազարաւոր ամս 'ի վեց դարս վերածելով՝ յօրն յա-
ւիտենականութեան բովանդակէ. և գրէ այսպէս.
* զի այսպէս գրէ դաւիթ 'ի սաղմոսին ութսուն և
,, իններորդի. հազար ամ յաչս տ՟ն իբրև զօր երէ-
,, կի, զի անցանէ. զի և վարդապետք մեր իմաս-
,, տունք այսպէս ասեն՝ թէ 'ի նմանութիւն վեց ա-
,, ւուր եղեալ է զաշխարհս ա՟յ. և 'ի կատարածի
,, վեց հազար ամին լուծանի աշխարհս, և լինի շա-
,, բաթն ա՟յ 'ի նմանութիւն աւուրց շաբաթու՝ որ է
,, զկնի վեց աւուր. որպէս մեկնեաց և եցոյց մեզ
,, փրկիչն մեր վասն աւուրն շաբաթու ասելով. յա-
,, ղօթս կացէք, զի մի լիցի փախուստ 'ի ձմերայնի
,, և մի յաւուր շաբաթու ‖։ Զայս ասէ տ՟րն ոչ յիրն

հայելով՝ այլ 'ի համարումն ։

Ոմանք 'ի րաբունեաց 'ի վերայ այսր ամի զայլ իմն մտացածին բան խորհեցան՝ համարելով՝ թէ մարդարէն զայս ասացեալ իցէ վասն ադամայ. իբր թէ հազար ամ կացեալ իցէ նա 'ի դրախտին, և ապա անկեալ իցէ անտի, և յետ այնորիկ կեցեալ իցէ զամս ինն հարիւր երեսուն ։ Բայց այս կարծիք 'ի կեղծեաց համարի է. զի բանն աստ ոչ կարէ հայիլ յայդպիսի մտացածին տեսութիւն, այլ 'ի յայտնի ճշմարտութիւն՝ այսինքն թէ հազարաւոր ամք իբրև զմի օր են առաջի տյ. և զի այսպիսի են տևողութիւնք ամաց մարդկան, ուրեմն անարգ իմն են. և առ այս յարէ և ասէ ։

ԱՄՔ ՆՈՑԱ ԱՆԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ԵՂԻՑԻՆ ։ Որպէս թէ ասէր. եթէ հազար ամք իբրև օր մի երեկեան են առաջի քո, ապա քանի ևս անարգ իցեն սակաւաւոր ամք նոցա՝ այսինքն ութսնամեայ ժամանակ նոցա, ևս և հարիւրամեայն ։ Արդ է աստ անարգութիւն իմանալ և զթշուառութիւն. յոր միտ՝ կամի ասել. սակաւ են աւուրք կենաց մարդկան. և այն՝ ոչ եթէ երջանկութեամբ, այլ տառապանօք և թշուառութեամբ. յորս եթէ համբերեսցէ՝ 'ի հազարամեայ այսինքն յանանց երանութիւն յաւիտենական կենաց ժամանեսցէ. իսկ եթէ անհամբեր գտցի, և առանց ցաւոց կամիցի կեալ՝ զրկեսցի. * Եօթանասուն ամ է կար-
,, գեալ կենաց քոց (ասէ եզնակ կողբացի կամ նե-
,, ղոս 'ի խրատսն.) և զայլն ցաւօք և հեծութեամբ.
,, դու զհազարամեայ օրն առանց ցաւոց կամիս ստա-
,, նալ ‖ ։

Բարոյապէս առեալ՝ այս բան ցուցանէ՝ թէ որք յայսպիսի ունայն և անցաւոր կեանս ոչ աշխատին վասն յաւիտենական կենաց, ամենայն ամք նոցա՝ յորս կեցին և յորս գործեցին, անարգ և անպիտան համարեսցին. թող զայն՝ զի իբրև ստուեր անցին. և իբրև երազ զարթուցելոց ցնդեսցին ։ Եւ զայս այլով իմն նմանութեամբ առաջի առնէ մարգարէն 'ի յաջորդ համարն ասելով ։

Ի. Բնդ առաւօտս որպէս գալոյն բառնային. ընդ առաւօտս որպէս գալոյն ղառաջնոյն և ծաղիկնոյն. ընդ երեկոյս խոտանիցին՝ լորասցին և անիցին.

Օ կեանս մարդոյ նմանեցուցանէ գալոյս, այսինքն փափուկ խոտոյ. իսկ զանցաւորութիւն կենաց և սմաց նորա՝ առուր միւյ անցելոյ, որպէս եդ՝ Ի վեղոյ. և ըստ կարգի խօսելով՝ զժամանակ տղայութեան և մանկութեան նմանեցուցանէ առաւօտու, ընդ նմին և զժամանակ պատանեկութեան և երիտասարդութեան. իսկ զժամանակ ծերութեան և զառամութեան՝ նմանեցուցանէ երեկոյի, որում յաջորդէ խաւար մահու, առ Ի ցուցանել՝ թէ քանի անարգ և մնոտի է կեանք մարդոյ. ուստի ասէ.

Բնդ առաւօտս որպէս գալոյն բառնային. ընդ առաւօտս որպէս գալոյն ղառաջնոյն և ծաղիկնոյն. ընդ երեկոյս խոտանիցին՝ լորասցին և անիցին. Այսի ասէ. կ՚ելանել մարդկան Ի խաւարէ սրգանդի Ի լոյս, այսինքն Ի ծնանիլ մարդկան՝ կեանք նոցա լինիցի իբրև զմիօրեայ գալոյս. զի յառաւօտու տղայութիւն բուսցին և մնանիցին. յառաւօտու մանկութիւն ածիսցին. և եթէ հասցին Ի պատանեկութիւն՝ յառաւօտու անդ պատանեկութիւն որպէս գալոյն զուարճացեալ երևեսցին. նոյնպէս և յառաւօտու երիտասարդութիւն ծաղկեսցին բնական զօրութիւք, և արտաքին իրօք, Ի ծաղկիլ մօրուաց կ՚երևեսս, Ի զօրանալ ոգւոց Ի ջիղսն, եւ. Եւս և կ՚երևեցուցանել նոցա զինքեանս գործել իբր Ի ցերեկի զգործս մարդկային կենաց Ի վաստակիլն և Ի շահիլն. Նաև Ի պարծիլն իբր ոչ մեռանիցս. Իսկ Ի հասանել կ՚երեկոյ ծերութեան՝ թաթախմեսցին՝ կորուսանելով զոյժ երիտասարդութեան. և Ի ժամանել Ի զառամութեան՝ լորացին, այսինքն խաւար ցամաքեսցին Ի զօրութենէ. և Ի գալ մահու՝ անկցին յայն կողմն յոր հակեալ կացին Ի կեանս իւրեանց. Օ՚ի ծառն յոր կողմն հակի յաձէն՝ անկ Ի հիւսիս և անկ Ի հարաւ յորժամ հատանի, յայն կողմն անկանի, և անդ մնայ. որպէս ասէ սաղմոսն. Ջես զայսմանէ և Ի դէպ յորայ. Ը. 9, և ԺԲ. 1—3, և սաղ. ՃԽԶ. 5, և ելայի. Խ. 6—8.

խորհրդաբար՝ այս բան կարէ հայիլ յաղդն հրէից. որք յառաւօտու՝ այսինքն ի սկզբան կոչման իւրեանց իբրև գալաբի բուսան յաբրահամէ. և ի ծագմանն առաւօտու արեգականն արդարութեան՝ որպէս գալաբի զուարճացան վարդապետութիւնք նորա, և ծաղկեցան աքանչելեաք նորին. ոչ զի ինքեանք զուարճացան և ծաղկեին, այլ զի ի նոսա կատարեցաւ այս. և զի հասեալ էին ինքեանք յերեկոյ, ի մանել ա րեգականն յերկինս, այսինքն ի համբառնալ նորա՝ Թարշամեցան, չորացան, և անկան ի հաւատոց և ի փտաց անտի՝ զոր ունէին. և զայսմանէ խօսի ի յաջորդսդ.

Բարբոյակս, յառաւօտու անմեղութիւն վարուց՝ իբրև գալաբի երեկին մարդիկ զուարճանան ի հոգիս, և ծաղկին առաքինութիւք. ընդ երեկոյս փոքանութեց Թարշամին. և եթէ տեղի տացեն և հաւանեսցին, չորանան. և եթէ զառամեսցին, այսինքն անապաշաւ մեռցեն՝ անկին ի դատաստարութիւն. Վարձեալ յառաւօտու յաջողութիւն զուարճանան մարդիկ և մեծամեծ գործեն. իսկ յերեկոյի ձախորդութիւն Թարշամին և երբեմն չորանան. Օ այս եղեալ մարդաբէին՝ ի մէջ բերէ այժմ և զայն՝ Թէ ուստի եղև մարդկան այսպիսուի Թշուառ կենաց վիճակիւ. վա

որդ ասէ.

Ա. Ա ուաղեցաք ևս ի բարկութենէ քումէ. և ի սրտմտութենէ քումէ խռովեցաք.

Բ. Եդեր զանգղ մեր առաջի քո. և զկեանս մեր ի լոյս երեսաց քոց.

Գ. Զի ամենայն աւուրք մեր նուազեցան. և ի բարկութենէ քումէ խռովեցաք.

Ընդայս է ի գրոց՝ Թէ ի սկզբան անդ չարսիսի երա նական կեանս եգ ած զմարդն. ոչ մահ տերկը նմա, և ոչ կիրք տառապեցուցանէր. որովհետև տեղութիւն մահու և բռնութիւն կրից չէր մեղաց զօրացաւ. բայց ի բարկացուցանել մարդոյ զարարիչ իւր՝ կորոյս զբանութենէն, յոր վայելէր. և եգեալ զիւռովութենէն՝

զոր ոչ ուներ, զկենցաւ յանմահական կենաց, և զբաւեցոյց զինքն և զոր-
դիս իւր ընդ դատապարտութիւնէ։ Այս հայելով ասէ
մարգարէն։

Ցուսացէք ոչ ի բարիս զոհել. և ի սպառնալիս
զոհել խոովեցար։ Այսինքն՝ ի բարկանալդ ի վերայ
մեր՝ նուազեցաք այսինքն պակասեցաք և զրկեցաք
ի սկզբնական արդարութենէ և յանմահական կենաց.
և ապա ի տալ քո մեզ զանէծս՝ սրտմտութիւնէ խոո-
վեցաք ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ. զի ըստ հոգւոյ
անդադար խռովայոյզ խորհուրդք և կիրք յարուցեալ
տագնապեն զմեզ. և ըստ մարմնոյ անկարգութիւնք
հիւծոյ այլայլեալ վըշտոլեն, և ի մահ տրամադրեն
զկեանս մեր։ Ընդ ասա և զմեղսն՝ որ եղև պատ-
ճառ բարկանալոյն այդ՝ և ասէ։

Եդէր զմեղս մեր առաջի քո. և զկեանս մեր ի լոյս երեսաց
քո։ Այսինքն՝ զմեղս մեր ասէ մեր, զի ի մեղանչել ա-
դամայ՝ մեք ևս մեղաք ընդ նմա. ըստ որում գրէ ա-
ռաքեալն Թէ. * ի միոջէ մարդոյ մեղք յաշխարհ
,, մտին. և ի մեղաց անտի մահ. և այնպէս յամենայն
,, մարդիկ տարածեցաւ մահ. որով ամենեքեան մեղան ‖.
(Հռոմ. Ե. 12։) և Թէ. * ադամաւն ամենեքեան մե-
,, ռանին ‖. (Ա. Կոր. ԺԵ. 22։) Այս մեղս մեր
ասէ ոչ կամեցար ծածկել յերեսաց քոց, այլ եդեր
առաջի քո։ Նմա յաւելու և սա ասել։

Զի- կենաւն ոչ ի լոյս երեսաց քոց։ Կենօք իմացեալ
լինի աստ կեանքն այն՝ զոր ստացաւ ադամ՝ ի մեղան-
չելն. այս և մեր ասէ, զի և մեր կեանք ի նոյն վի-
ճակեցաւ։ Զայսպիսի կեանս մեր ասէ եդեր ի լոյս
երեսաց քոց. այսինքն եդեր առաջի ամենատեսչաւ
տեսութենէ քո, ի քննել և ի դատել, և ըստ արժա-
նեաց պատուհասել։

Ընդ ի տեսանելն այ զկեանս մարդկան՝ եկեալ զայն
օր քան զօր վատթարացեալ. յորմէ տաղտկացեալ՝
օր քան զօր նուազեցոյց զնոսին. զի յադամայ մինչև
ցնոյ տևէին կեանք մարդկան մօտ ի հազար ամ.
յետ նոյի՝ մօտ ի ջրոս հարիւր ամ. և յաւուրցն աբ-
րահամու ցաւուրս մուկեսի՝ մօտ ի հարիւր երեսուն
ամ՝ ի հարիւր քսան ամ. և յաւուրց անտի մինչև ի

պաւիլէ՝ մօտ՝ի հարիւր ամ: Յայս հայելովասկ:
Ա՚ղեռնայն աւուրս մեր նուաղեցան. և՝ է բարկութիւն տումն
խռովեցեալ: Ա՚յսինքն այն ամենայն աւուրք մեր՝ որք
ձգէին յերկար ժամանակ, հետ զհետէ նուաղեցան
այսինքն պակասեցան, մինչև հասին յեօթանասուն
կամ, յուեթասուն ամ, և փոքը մի և աւելի մօտ՝ի
հարիւր ամ, զորմէ խօսի՝ի յաջորդ համարսդ: Այս
սորա պատճառն է ասէ. զի՝ի բարկանալ քո՝ տի-
բեաց՝ի վերայ մեր խռովութիւն ըստ հոգւոյ և ըստ
մարմնոյ. յորոց պատճառի նուաղութիւն կենաց:
Ա՚յս բանք որք դնին յերեսին համարսդ՝ Թէպէտև
հայելով՝ի մեղս ադամայ և որդւոց նորա մեկնեցան,
բայց մեկնին և ըստ այլ կարգի՝ երիւք. մի՝ հայե-
լով յորդիսն իսրայէլի՝ի ձանապարհորդել նոցա ընդ
անապատն. յորում բարկութիւնքն այ նուաղեցան նոքա
և խռովեցան. զի զմեղս նոցա և զմոլի կեանս նոցա
եդ ած առաջի իւր, և պէսպէս պատժովք պատու-
հասեաց. որով և աւուրք նոցա և նուաղեցան: Երկ-
րորդ՝ հայելով դարձեալ՝ի նոյն որդիսն իսրայէլի՝ի
Թշուառանալ նոցա՝ի ժամանակի անդ՝ յորում գե-
րեցան՝ի բաբելոն. ուր այս ամենայն անցք անցին
ընդ նոսա: Երրորդ՝ հայելով՝ի կեանս մարդկան.
ըստ որոյ ամենեքին կարեն ասել՝ի բարկանալ քո ած
՝ի վր՚ մեր նուաղեցաք և Թշուառացաք, և յառաքելդ
՝ի վր՚ մեր զբռտմտուն քո այսինքն զսպառնալիս կիր
պատիժս, խռովեցաք. և Թէպէտ դու ոչ վ՚ս պատ-
ժեալ արարեր զմեզ, բայց մեք մեղօք մերովք շար-
ժեցաք զքեզ՝ի պատժել զմեզ. զի մեղաք առաջի
քո. և փոխանակ ապաշխարելոյ առաւել և յաձա-
խեցաք՝ի նոյն. և այնչափ զայրացուցաք զքեզ, մին-
չև ոչ և ս կամեցար անտես առնել զմեղս մեր, այլ
եդեր առաջի քո, և՝ի քննութիւն մատուցեր զամե-
նայն զկեանս մեր. որով և պարտաւոր գտեր զմեզ
նաև այնց մեղաց՝ զորս մեք ոչ յիշեաք: Եւ ահա ա-
մենայն աւուրք մեր՝ յոր վաստակեցաք, նուաղեցան՝
այսինքն պակասեցան և դատարկ եղեն՝ի բարեաց:
Ա՚յս կետին բան՝ զոր ասէ, ամենայն աւուրք մեր
նուաղեցան ևն, այլազգ և ս մեկնի, և այն՝ ըստ փու-
թով անցանելոյ. որպէս Թէ ասէր. աւուրք մեր ոչ

ևն հաստատուն՝ այլ մնասի. զի իբրև անիւ հոլովի-
եան և մեկնեցան, և ամենայն վաստակք մեր զուր
վաստակեցաք ի նոսին, իբրև ծուխ ցնդեցան. և
ոչինչ մնաց մեզ անտի. քանզի իբրև ստուեր ունայ-
նացան, կամ իբրև երազ ցրուեցան. և մեք ի բար-
կութիւնդ քումմէ խռովեցաք և խռովիմք, կամ ի բար-
կանալ քո ի վերայ մեր՝ պակասալ գտանիմք ի բա-
րեաց, և նուազիմք ի կենաց. ահա զայսմանէ և ի
յաջորդ համարն։

Այս նուազութիւնէ ստուերոյ հոյի և ի սակաւ տեւողու-
թիւն կենաց. զի թէպէտ կեանք մարդոյ որպէս յայտ-
նի ասացեալ մարգարէին ի յետագայ՝ կարի տեւել
տեւելի քան զերեսուն ամ, բայց սակաւուց է այդ.
քանզի բազումք ի տղայութիւնէ մեռանին, բազումք
ևս ի մանկութենէ. մինչև եթէ հնար էր ասենայն
ոսկերս մարդկան մեռելոց որոնել, և ի կրճա գնել
զգալամանայց և զսակաւամնից, հազարապատիկ ծան-
րանայր սակաւօրեայցն քան զազմօրեայց։

Վասնիք ի հասակի երիտասարդութենէ կանգնեցին
ի միտս իւրեանց չքնաղ իմն մեքենայս՝ դրծել զմե-
ծամեծս, տիրել, փառաւորիլ ևն. բայց նուազեցան
խորհուրդք նոցա, և պակասեցան. և բազումք ի
նոցանէ անարգ իրօք անակնոյնելի մեռան։ վասքիոս
սպարապետ՝ բարձումս խորհէր. այլ յիմնել զմայ-
մի ընդ կամեին՝ խեղդեցաւ։ Փուշ մի ձկան սպան
զարկուածնոյն հանիմսեցի։ Հատ մի խաղողոյ մա-
հացոյց զանակրնդիս վիպասան։ Հանէ մի ըմպել
ընդ ջրոյ, զրկեաց ի կենաց զարբիանոս դ։ Իսպա-
թաճան մի սպան՝ կորոյս զլուկիոս լաբիենան։ Վա-
ղիէ հասեալ յինքեանէն՝ համաքիեն ի մեծութենէ
վայելել. այլ ստուեր նոցա նուազեցան. որպէս յայտ
ի ի պատմէ կայսերաց և թագաւորաց. նաև քա-
հանայապետք իսկ ըստ նոցին մեկնեցան։ Ի հաշուել
մեր զամանակն քառասնեակին քահանայապետս՝ որք
ոչ կեցին ի քահանայապետութենէ զամ մի ոգւոյն։
Զամանակն և զքսանեակին քահանայապետս, որք
ոչ աւելցին զամիս վեց։ Որպէս իբրև արեգ ահաւոյ էին,
և ի սահս ստուեր խաւարեցան. հնձեցին սոքա,
զի այլք զարմիջեն, և ծանիցեն զնուազութիւն ա-

ուրոյ իբրեանց, և ի նուագարանէն անդ փութասցին զառաւելութեն վարձուց դանձել. Այս օրոյ յաւուր նստելոյ նոր քահանայապետի՝ վառեն առաջի աչաց նորա վառ լինչ, առելով. այսպէս անցանեն ամենայն փառք աշխարհի.

Վանիք յընթանալ զաւտի կեանս յերջանիկ ընթացս, կարծելին՝ թէ օրւոյն յառաջանան՝ այնչափ երջանկանան, որպէս թէ առաւելեալ լինելով ի կեանս քան նուագելով ի կենաց. բայց յայտ է թէ որչափ յառաջեցին ի կեանս՝ այնչափ մերձենան ի կատարած կենաց. * որչափ արևն բարձրանայ՝ այնչափ երեկին մերձենայ ‖. Օ ի ընդ ծնանիլ մարդոյ՝ որչափ աւուրքն մեծանայ, այնչափ աւուրքն նուազանայ. և ի կարծելն հեռանալ ի մահուանէ՝ ի մահ մերձենայ. զի աւուրքն նորա պակասին, և կեանք նորին սպառին.

Լամբ՝ հայելով յայն առացուած, եդեր զկեանս մեր ի լոյս երեսաց քոց, այլազգ մեհենի զայս բան. զի լուասով երեսացն այ իմանայ զքո. և ասէ, թէ հայրն երկնաւոր եդ զկեանս մեր ի քո, որ և ասէր քեռ կամեցաւ կեցուցանել զմեզ, որք մեռեալ էաք մեղաց ողջոյց. և ակնարկմամբ հաստատել այնմ կենդանի, թէպէտ և աստ կեանք մեր նուազին, և ի նաց, թէպէտ և աստ կեանք մեր նուազին, և ի խաւարտեն մարին, և ժամանակք մեր յունայնութեն ընթանան. և այն ի սակաւ ամս. զբազմ խօսի մարգարէն ի յաջորդ հատուն, առելով.

Ը. Ամանակ ամաց մերոց անթափանց երեսս ասրդի. և ի ամաց մերոց ի նոսա եօթանասուն ամ.

Ը. Պա թէ առասել եւս՝ ուրեսան ամ. որոնք առելի ի նոսա զշեն՝ յաւօթ և հիճասութեն.

Լ.յս օրինակ ասրդի (որ է մամուկ) բաւուրք բազասրբ զժամանակ կենաց մերոց. քանզի երեք ինչ տեսանի ի ասրդն. այսինքն է զրծն՝ զոր առնէ, վասն՝ զոր բնութեն դիտէ, և հոդն՝ զոր ունի. Ծառծն է ամենևին տկար և անարդ. հիւսուած ասացեալ՝ (այն է էօրիամձեք) որ փոքու իւրք եղծանի, մանաւանդ աւելածութեն. և չէ իմիք պետանացու.

Այսպիսեան նորա է օրսալ զնանձն և զնձիս, և այն՝ պատառմամբ ոստայնին։ Հոգ նորա է ծանը և անհը-նարին. զի յետ բաղում տառապանաց հիւանդոյ զոս-տանն՝ պաշարի ի հոգ, և գաղեալ ի խորչ իւր սպա-սէ օրսոյն տագնապաւոր. և յառաւելութիւն հոգոյն զի ի թեւիցն՝ զորս ձգէ, առնու ի մատին նմանս կարթընդիւց ձկնորսաց. զի յըմբռնիլ օրսոյ, և ի շարժիլ ոստայնի՝ զգայցէ և դիմասցէ ի վերայ նորին։ Յսպիսիք են աշա և կեանք մարդկան ի բնական կարգի մտածեալ. զի գործք նոցա, յորս պատային՝ եթէ փառք իցեն և եթէ համաբաւք, եթէ մեծութիք իցեն և եթէ հեշտութիք, անարգ իմն են և անպէ-տան. և փոքու իւիք պատառեալ պակասին. և ի հասանել մահու՝ իբր աւերածութիք ընկնին. կամ մա-նաւանդ ի բարկանալ ոյ՝ բարկութեն նորա իբրև ա-ւել եղծանէ զնոսա ի միջոյ, յոր միտ ասաց մարգա-բէն ի վերոյ. * ի բարկութեն քումմէ խոտորեցաք ‖։ Յոկ վախճան նոցա է որսալ զնանձն աշխարհայինն ի բաց, այսինքն զինչս և զմեծութիս, կամ զփառս և զպատիս, կամ զբերկրութեն անցաւոր և զհանգիստ սուտ ես։ Յայլ հոգ նոցա է անհնարին, որ զբեղէ խեղդէ զնոսա հանապազ, չունելով երբէք դադար, ոչ այնչափ ի տրտմիլն զանցելոց, և ի տագնապիլն գներկայից, որչափ ի վաթանիլն զապագայից, թէ զինչ լինիցի, զիարդ լինիցի, երբ լինիցի ես. և կի-նչ արասցեն, զիարդ գործեսցեն ես. գիտելով՝ թէ այս ամենայն անցաւոր են և ունայն. քանզի և ինքեանք յետ սակաւ ժամանակաց ունին վերջանալ։

Ձայս ամենայն հայելով ասէ.

Յամանակ ամոյ ընդ՝ անցեալ ասէ. Յառաջ ժամանակ՝ կարէ առեալ լինել ասա ի թանձրացեալն, և ի վերացեալն. ի թանձրացեալն առեալ՝ նշանա-կի այնու կեանք մարդոյ ժամանակաւ փակեալ. կամ որ նոյն է ժամանակաւոր կեանք մարդոյ, որ գնայ աստուածի ի տարի մինչև սպառեսցի. Այլն այս կեանք մեր ասէ, և հանգոյն կենաց սարդի. զի որպէս կեանք սարդի պատային ի գործել զանարգ ոստայն՝ առ ի որսալոյ զնանձս, և չունի դադար հանգստեան, այլ պէս է և ժամանակ ամոյ մերոյ, և կեանք մեր ի

նման, ՚ի պատահել մեր ՚ի գործս անցաւորս և յաւ-
րաս վաստակեաս։

Իսկ ըստ այսմ բառդ անդրադարձ՝ զոր յաւելու, լերկու-
ակնարկէ. մի՝ յանցաւորութեանն կենաց մերոց. իբր զի
կեանք մեր և ժամանակ սակաւ մերոց անդադար և
միշտ յանցանն և ՚ի հոսմանն են ըստ բովակից և ըստ
ժամուց, ըստ աւուրց և ըստ ամաց, ըստ հասակի
և ըստ վիճակի. զորմէ երկար գրեալ եմք՚՚. և յայս
միտ ՚ի ձեռն՚՚ արար՚՚ դնի, Հոռմոսաւ, կամ դիւ-
բասաց և դիւբերձական, յասելն. * ամէն մեր իբրև
զոստայն սարդի հոռմոսաւք են՚՚. յոր միտ այս նմա-
նութեան ոստայնի սարդին ՚ի մէջ բերի ըստ դիւբեր-
ձանելի գոլոյ և ըստ պահանջոյ. ուստի յոստոյնն
դնի պահանջել՝ միայնակեալ ՚ի սոյն գիտէն բան նա-
խընթաց համբոյն, յասելն. * պահանջան ամէն
մեր որպէս զոստոյնս սարդից՚՚։

Իսկ երկրորդ բառդ անդրադարձ՝ ակնարկէ յանհանգիստ
սիրել կենաց մերոց. կամ յոմնինն զՀոգս և ՚ի չա-
նելն զդադար՝ այսինքն զՀանգիստ ՚ի ըստ
Եօվէ՚՚ և յատ՚՚ և եհեղովսէ՚՚ դնի Հոգալ կամ ՚ի Հոգս
կալ, յասելն. * ամէն մեր որպէս զսարդ ՚ի Հոգս են՚՚.
(կամ ՚ի լինել մտայղդ). որով և խորհուրդք սրտից
մերոց ՚ի միասակաւս ծիւրալ՝ ոչ թոյլ ասեն մեզ՝ զա-
րեին բարւոք տեսանել, յոր միտ ասէ յուսաւորչին մեր
՚ի յանձնառատասեան իւր. (Հաւ. իւս.) * մնացեալս
՚՚ կան խորհուրդք երկրաւորեաց ոչ թոյլատուցանեն
՚՚ տեսանել զատաշաձն. այլ ՚ի Հոգս միասակաս
՚՚ ծիւին. յորոց բարի ինչ ոչ յատաջագայի, այլ չար՚՚։
Իսկ եթէ բառդ ժամանակ առեալ լիցի ՚ի վերացեալն
փոխանակ խնդրելի ժամանակի, յայնժամ բառդ
անդրադարձ՝ յայս առնի՝ թէ ժամանակ մեր ՚ի միում
հոսական վայրկենի միայն կայ. զի վայրկեանն նախ
ընթաց ոչ կայ ՚ի մէջ, և վայրկեանն որ գալոցն
է՝ տակաւին չէ եկեալ. և այսպէս անդադար վայր-
կեան զՀետ վայրկենի Հոսելով՝ միայն ՚ի ներկայ
վայրկենի ունի ժամանակ մեր զդոլ. Որով նաև
կեանք մեր կեայ միայն յանդաժանելի ներկայ վայր-
կենի, Իսկ ըստ այսմ որպէս սարդն ոչ Համարի լի-

նել նեղութիւնք՝ գործող ոչ ի գործեալն. և ոչ ի գործելին, այլ յայն միայն՝ յորում գործէ, ասէ պէս և կենդանի մեր՝ ոչ է կեցօղ (այսինքն ոչ կեայ) յայնմ վայրկենի՝ յորում եր և գործէր, և ոչ յայնմ վայրկենի՝ յորում լինելոց է, այլ յայնմ միայն՝ յորում է, և գործէ, և զի այն վայրկեան յորում է և գործէ՝ է անբաժանելի և հոսական, այսմ զհետ գայ՝ թէ կեանք մեր է՝ յանբաժանելի վայրկենի, յորում անդադար հոսի. վասն որոյ ասէ. Ժամանակ ամաց մերոց անդադար որպէս սարդի։ Օ այս է դեռ մարգարէին ի ցոյց անցաւորութէն կենաց մերոց, հոսի և զսակաւութէ աւուրց և ամաց՝ ասելով՝

Ի- թէ սակաւ ամք հազար ի հոսի՝ եօթանասուն ամ. եօթանասնամեայ և ութսնամեայ կեանք՝ հասաբար։ կաց երեւի յետ աւուրցն գաղթի՝ ընդ ամենայն տեղիս. որպէս տեսանի այս և ի բանս իմաստասիրացն. զի սորքն՝ որ երկեցաւ իբր ի ծ. ոլիմպիադին առ ժամանակաւք գերութէն բաբելացւոց, զամն կենաց մարդկան յեօթանասուն բովանդակեաց։ Հիպոկրատ տէս որ զկնի սորունի, զնոյն հաստատեաց այսինքն եօթանասուն ամ. յորում վերջանայ ժամանակ ծերութէն՝ և սկսանի զառամութէն. առ որ հասոյց պիւթագորաս զկեանս մարդկան. բայ այսմ և մարգարէն նախ դնէ եօթանասուն ամ, և ապա ութսուն, և յետոյ աւելի եւս, որ կարէ ձգիլ մինչև ճկարիւրն. յոր միտ գրէ սիրաք՝ որ ծադկեցաւ յետ գերութէն. (ՃՀ. 8.) * Թէ աւուրց մարդկան որքան բազում՝ ,, հարիւր ամ. իբրև զկաթիլ ջրոյ ծովու համարեալ ,, է, և որպէս զչատ աւազոյ. այսպէս նուազ ամք ,, յաւուր երկայնակեցի ։

Ամենց թուեցաւ թէ հարիւրևքսան ամք չտիեցան վասն կենաց մարդկան առ նոյին. բայց չտիեն այն ոչ էր վասն ամենայն մարդկան, այլ վասն այնոցիկ՝ որք էին առ նոյին. (ծնն. Զ. 3.) զի տեսեալ ոյն, թէ ապականեալ էին մարդիկ՝ խոսեցաւ ընդ նոյին ջնջել զնոսա յետ հարիւրևքսան ամաց. և թէպէտ ամանք ասեն թէ զքսան եւս պահպանեցոյց վա առաքելոյն յաւուրն՝ մարդկան, որպէս համարի և եզնիկ

ցին (՚ի մեկն. մատ. գլ. ժԶ. 40.) յասէր. * առ ,, նոյնպէս Ձի տայ զայդ քրիստոնէին. և զբանին ,, վա յաձախութիւն չարեացն պակասեցոյց՝. բայց այս կարծիք չէ հաստատուն. զորովհետև ՚ի պատմ. հոյոց. ա. ՚ի ծան. ա. 4.

Այլ արդ քանզի յայսչափ ատն մարդկան հօթանա. սունն տանելի է. զի ոչ այնչափ տիրեին յոյնժամ ցաւք՝ որչափ զինի, վա որոյ ասէ, թէ աւուրց ատց մերոց ՚ի նոսա հօթանասուն ամ. որպէս թէ ասէը. ամք կենաց մերոց՝ յորս կարեմք վայելել ՚ի բարութիւս աշխարհի, տեւեն հօթանասուն ամ. և այս ՚ի հա. ւատակի խոսելով. ապա թէ ոչ՝ ոմանք ցութասուն ամ հանգ ստեամբ և առողջութիւք կեան. և ոմանք բնդ հակառակն ՚ի մեռնելենէ սկսանին կրել զվիշտս հանգոյն ծերոց.

Իսկ բառդ ՚ի նոսա՝ հոյի յաման ըստ երբայական և յունական ոճոյ. որպէս թէ եղեալ կէր. թէ աւուրց ատց մերոց ՚ի նոսա՝ այսինքն թէ յինքեանս տեւեն հօթանասուն ամ, կամ ըստ ինքեան են հօթանասուն ամ.

Օ այս հօթանասուն ատն ոմանք յարմարական մեկնութիւք վերածեն յհօթանասուն ամ գերութիւն բաբելացւոց. որպ ՚ի դարձին՝ ծագին ոմանք ցութասուն ամ ՚ի բաբելոն. իսկ որք առաւել ևս կացին անդ, կենաւք նոցա ցաւք և հիծութիւք ծախեցաւ. զորմէ խոսի մարգարէն ՚ի յաջորդ համարն՝ հոյելով ՚ի հաւատակաց կենաս մարդկան յասելն.

Ա՛ր ևս առաւել ևս՝ ասելոյն ամ. որ՝ ինչ առաւել քան ցաւօք և հիծութիւք. Ա՛յսինքն՝ եթէ որ առաւել քան զհօթանասուն ատն կեցցէ՝ կարէ տասն ամ ևս առելի վայելել ՚ի կեանս՝ մինչև ցութասուն ատն, որ է Հաւակ զառամութեան. Ա՛ւ եթէ որ առելի քան զութասուն ատն կեցցէ՝ հաւաբախօրէն այն ամք նորա ցաւօք և հիծութիւք անցանիցեն.

Ցաւօք ասելով՝ ցուցանէ զառապանս, զորս կրեն ծերք յինքեանս. զի ինքն իսկ ծերութիւն մանաւանդ զառամութիւն է հիւանդութիւն ինչ. ապա թէ որ անցեալ իցէ զծերութիւն, և ևս զառամութիւն, քանի ևս առաւել զգայցէ զառապանս. զի զգայարանք նորա

ակարանան, տեսանելիք, լսելիք, շօշափելիք, և ա-
ռաւմունք. ընդ որս և ձեռք դողդոջան, և ոտք թա-
լանան, նոյնպէս և նեբբին զգայութիւնք մանաւանդ
յիշողութեին խոպան ակարանայ. և ոգիք, և զօրու-
թիւնք, և հիւթք այլայլին. և որք փախաբելի լինն
նմա՝ տապալելի լինին. վասն որոյ և ի հրաւիրել
գաւթի զերբգելի գաղաղացի, և յասել, կերակրե-
ցից զձերոսնի քո, ասաց ցդաւիթ. * քանի՞ ինչ ի-
,, ցեն աւուրք կենաց իմոց. զի ելանիցեմ ընդ որ-
,, քայի յերուսաղէմ. որդի ամոյ ուրանիդ եմ ես
,, այսօր. միթէ գիտիցեմ ինչ ի մէջ բարւոյ և չա-
,, րի, կամ թէ իմանայցէ ծառայ քո զոր ուտեմ
,, կամ զոր ըմպեմ. կի՞ թէ լսիցեմ տակաւին զձայն
,, գուսանաց և վարձակաց ։ (ՅԲ. Թագ. ԺԹ. 34)։
Օ այսմանէ տես ի գիրս Ժողովողի. (ԳԼ. ԺԲ. 1–8.)
Լուկ հեծումն՝ ասելով՝ ցուցանել զվշտանալ ծերոց
նախ ի վերայ անցեալ իրաց. զի յիշելով՝ զորս արա-
բին, և տեսանելով՝ թէ ոչ ևս կարեն առնել, հե-
ծեն՝ այսինքն յոգւոց հանեն։ Լբիկորդ՝ ի վերայ
ներկայ Քրիստոսէն զի տեսեալ զինքեանս յայսմ
և յայնմ ակար, և այլոց ծանրութիւն լեալ, հեծեն՝
ահ ասելով և ահ հանելով։ Լբրորդ՝ ի վերայ այլոց՝
մանաւանդ ի վերայ մանկանց և երիտասարդաց, զի
ինքեանք գոլով փորձ և տեղեակ, յորժամ տեսանեն
զերիտասարդս գործել զայնպիսիս՝ որ այլազգ կը
գործելի՝ ահա և վահ ելուզմանեն։

Լ ամբ" ասասիսը զիաղ ասէլ «ան ջան՝ յարկ յեօթա-
նասունն, և ասց բարեյաին ինչ պատճառ տսելով,
Թէ եօթն Քրիստ խորհրդաւոր գոլով՝ եօթանասուն
ամով չափի կենաց մեր. յոր յաւելուն ասել ուսրիք՝
Թէ վասն այսորիկ եօթանասնամեայ կենաց տուան
և գաւթի. զորմէ տես ի Համեմատութիւն։ Լչ և.
Թէ տասեակ լինցի մինչև ցեօթսունն՝ այն տեսիլն լի-
նի ցաւոք և հեծումն. որում յուցանի Թէ ոչ միայն
տակաւտեսն է կենաց մարդկան, այլ և ցաւագին, և
Քշտասուրբ լի. զոր յայտնի ասաբ յակոբ Տահապետ
՝ի խոսիլն առ փարաւոն. (ՅՆՆ. խէ. 9.) * տասւրբ
,, ամաց իմոց՝ ասէ, զորս պանդխտեցայ՝ Հարիւր և
,, երեսուն ամ է. սակաւք և դժուարիւք եղեն ա-

,, տալը ամոց կէնայ խնդ ‖ ։ Օ այսպիսի վիճակ մարդկան առաջի ոչ եղեալ մարգարէին՝ ի գիտուն նորա առնէ զմարդիկ ապաստան՝ առնլով։

Յ· Ա ԼՊ ի վերայ մեր հեղուսիր և խրատեցեր· խոչ արբ՝ ՚ո փեռացեր զդժբաղդութիւն բարեբաղդեան տո· կամ չանէր տոմին զարմանալի տո համբերացեր ։

Ոմանք տեսանեմք ի նոր գիրս և ի գանազան պատմութիւս, ասէ ի պատճէնն զայնցանս՝ երևելագոյն իւիք իւիք՝ ևս առաւել կամի խնայել ի յանցաւորն քան պատուհասակ· զի ևս պիտ վասն առելի գոյդ ևնա յանցանաց՝ յանցաւորն ևս ևս ևնա առելի· ևս այիտ՝ * առհասարակ առելի ևն ոչ ամբարշտութիւն և առ ,, բարեշտութի նորա ‖ · (իմաստ· Ժէ· 9·) բայց ասէ Հայելով յողորմելի պայման յանցաւորին, և ի տկարութի նորա՝ առաւել կամի խնայել քան պատժել· Լաւ պատճառեն է, զի ի յանցանել մարդոյ տկարութի՝ յերկիւղ ինչ Հայի ասէ· մի՝ ի չարութի յանցանաց, և մի ևս՝ յողորմելի Հանգամանս յանցաւորին· ի չարութի յանցանացն Հայելով՝ շարժի ի պատուհասել· իսկ յողորմելի գոլ յանցաւորին Հայելով՝ շարժի յողորմիլ· յանցանքն շարժէ զնա ի բարկութի՝ առ ի խնդրել զվրէժ· իսկ ողորմելի լինելն շարժէ զնա ի հեզութիւն՝ առ ի ցուցանել զդուխ· միայն թէ մարդս տարաճեալ առաջի նորա զողորմելի վիճակ իւր· ոչ զի ասէ ոչ գիտէ՝ այլ զի զոր գիտէ, կամ մի՝ զի և մարդս գիտացուցէ և խոնարհեսցի, և ինքեան ևս գիտացուսցէ զօրավիգն խնդրելով· Լաւ արդ քանզի մարգարէն սկսեալ ի 3 համարոյ մինչև ցայս վայր եղ առաջի ոչ զողորմելի Հանգամանս մարդկան բատ այլևայլ վիճակի՝ բատ տարաւրէն, բատ անցաւորէն ևն, ցուցմամբ սոցին ցանկալ պատուհիլ ոչ եթէ բարկութի նորա, այլ հեզութի նորին, յայտ ակն կալեալ, և իբրև թէ այսմ Հաղորդեալ ցուցանելով զինքն առ։

Ա ԼՊ ի վերայ մեր հեղուսիր և խրատեցեր· Կամի ասել· տեսանելով զո ասէր թէ յերկիսիս ողորմելի թշուառութեան կամք՝ փոխանակ բարկանալոյ ի վերայ մեր և խնդրելոյ ի մէնջ զվրէժ· ցուցեր զՀեզ

զանձի քո. և իբրև հայր գնացար ի մէջ. և եթէ պատժեցեր և ս, ոչ խորտակեցեր, այլ զդաստացուցեր. որով և խրատեցաք, այսինքն կրելով զպատիժս ի միտ առաք, թէ զինչ պարտ է մեզ առնել, և զինչդ պարտ է մեզ յայդպիսի գործ հարկ երկնչիլ, լ՝պա եթէ՝ ոչ հայհոյով յաղօթիցն վճռակ մեր՝ այլ ի չարութեն յանցանաց, չարժեսցիս ի բարկութիւն՝ ո՛ կարծ տանել. լ՝ոչ առ այս յարէ.

Եւ այդ՝ ո՛ փեսացն ղաղօրեն բարկանաս ես. կամ չունէ ոսմն զաղաքառէն ես համարեցար. լ՝այսու բանիւ՝ ի մէջ բերի մեծութեն բարկութեն՝ ոյ ըստ սաստկութեն և ըստ որքանութեան. ըստ սաստկութեն ասէ. ո՞ գիտասցէ զաղօրութեի բարկութեն քո. որով ցուցանէ՝ թէ այնչափ սաստիկ է, մինչև ոչ կարել ումեք հասու լինել այնմ. իսկ ըստ որքանութեանն ասէ. և չունէ քաջմտութեն քո հմարեսցի. որով ցուցանէ թէ ոչ ոք կարէ համարել կամ չափել զօրմտութեանն ոյ՝ այսինքն զպատիժս առաքեալս ի բարկութեն ոյ,

Իսկ բառդ չունէ ոսմն՝ յայտ առնէ զահացուցիչ բարկութեն ոյ՝ իբր թէ ասէր. չահացուցանել քո զմարդ բարկութեբ քով՝ ո՛ կարասցէ չափել զօրմտութեան քո. կամ թէ՝ ի բարկանալ քո ով կարասցէ գահաւորութեի բարկութեն կշռել. Ո այսոսիկ առաջի դնէլով մարգարէն՝ լուելեայն իմն ազաչէ զնա, և որպէս թէ ասէ. տեսանելով քո զտկարն մեր՝ եթէ գացես զմէզ յանցուցեալս առ քեզ խնայեա՛ ի մէզ, և առ՛ ի ձեռս զէնդելի և զաղօրմութեի քո, և մի զօրութեի բարկութեն քո. զի թէ կամիցիս ցուցանել՝ թէ արդար զօրէ բարկութի քո՝ ոչ կարեմք տանել. Ո այս բան յարէ մարգարէն՝ ի նախընթացն բառիւս ևս ասէ. որով կամի ասել. տես աչք, թէ որոց ցուցանես զօրութեի բարկութեն քո. ո՛ եմք մեք, և ո՛ և ս զօս. մեք կաս՝ և զօս ստեղծիչ մեր. անբաս ես զօրութեի քո, և անչափ ողնութեի մեր. զինչ հաւմմատութիւն է՝ ի մէջ մեր և ի մէջ քո. իսկ արդ միթէ արժան իցէ քեզ անբաս զօրութեդ վճռիս առնել յայսպիսի անարգ և տկար ստեղծուածոց քոց, որք խոնարհեալ կամք առաջի քո. լ՝այս փոխանակ

վրէժ ինդրելոյ ՚ի մէնջ բարկութիւն, ցոյց մեզ զայ-
ցելութիւն քո բարեգթութիւն· Լ չէ զայսմանէ խօսի ՚ի
յաջորդ համարն·

Ա.յլազգ մեկնեն ոմանք զայս բնաբան. իբր թէ հե-
զութիւն նշանակիցի աստ քաղցրութիւնն այ զոր ցուցա-
նէ ծերոց վասն տկարութեան նոցա, և նոքա վայելեալ
՚ի խնամն այ՝ համարին խրատելոք և հմուտացեալք
ածային բարութիւն· և ապազաւեն առ ած՝ մի ցուցա-
նել ինքեանց զբարկութիւն իւր վասն անցեալ մեղաց
իւրեանց· Լսակ այլք առնն՝ թէ հեզութիւն նշանակի
աստ հեզանալն մարդոյ՝ ըստ անցանել ամաց նորա
ծերութիւն· որպէս թէ ասէր· ՚ի ցաւոց և ՚ի հեծու-
թեանց ծերութեան եղև մեզ հեզանալ և խոնարհիլ
ընդ հզօր ձեռամբ քով· և եհաս երիվարդ ՚ի սիրտս
մեր, ՚ի տեսանելն՝ թէ զիմարդ անխնայ պատուհաս
սեւ գմեզս·

Լսակ լամբ" գրէ այսպէս· ՚ի գալ պատժոց և սպառ-
նալեաց մանաւ ՚ի վերայ մեր՝ սրաւ զմեզ հեզս, և
խոնարհս· զի թէ չէաւ յանցանաց Թագոյր զմեզ ած
անպատիժս, անզգոյ միայոյր բան դիւաց· բայց եր-
կուցեալ ՚ի պատժոց՝ խոնարհիմք և զգուշանամք·
Լչ սակայն սակաւք են՝ որք գիտացեն զայսպիսի
գործեալն բարկութեն այ, կամ՝ զայսպիսի շահն՝ որ
եղև մեզ ՚ի պատժելն այ զմեզ բարկութեբ· Եղիսպէս
սակաւք են որք համարեսցին և դիցեն ՚ի մտի, թէ
բարւոք եղև մարդոյ զայսպիսի գործ սրտմտութեան
նորա կրել, և չահ նորա խոնարհիլ, կամ երկիւղ-
լոյ ՚ի նմանէ հեզ լինել·

Լ.յլ բազումք կան որք փոխանակ երկիւղելոյ և խո-
նարհելոյ ՚ի զօրութիւն բարկութեն այ և սրտմտու-
նորա՝ համարձակ ՚ի մեզս զառաջանան· և ՚ի տագ
նապիլ իւրեանց ՚ի խղճէ մտաց՝ յուսադիր լինին ան-
ձանց՝ պատահիլ ողորմութեբ նորա, և գտանել գնե-
բութիւն· Լչ սակայն եթէ ած ՚ի սիրելիս իւր ոչ
խնայէ՝ քանի և յատելիսն· Եթէ յորդին իւր ոչ
խնայեաց վասն մերոց օտարոց, այլ ՚ի մահ մատ-
նեաց զնա, որչափ և անխնայ պատժեսցէ զօտարս·
Ջորիւատառ սպառազէտ հեռամիտսցուց ոչ խնայեաց
յորդի իւր՝ որ վասն հանելոյ զմեռս զօրաց իւրոց

պատերազմեցաւ առանց հրամանի Տ֊ոջ. զի Թէպէտ և յաղթող դառաւ, այլ ի մահ մատնեաց զնա Տէրն. յորմէ զարհուրեալ զօրացն ոչ իշխեցին և ոչ իսկ Թագուհէի խնդրել վասն անշնաղանդելոյ բանից, Օ՜ ինչ պարտ էցէ ասպա խորհիլ նոցա՝ զոր անխիղճ մեղանչեն. և զիարդ լինիցի նոցա Տամարձակ մերձենալ առ նմա վասն Թագուհէի մեղաց. եԹէ նա ոչ խնայեաց ի զաւրն զինչ պատցէ բնդ նոսն. (Դուկ. ԻԳ. 31.) Այսմ պատ յուսաբեկ լինել, այլ զգաստանալ, և դառնալով յապաշխարութիւն մեղաց՝ Ձնմարիտ սրտիւ ապաւինիլ յողորմութիւնն Աց, և զիարդ զայն գնահ որդւոյ նորա միշտորդ ունիլ առնա. և սրտի մտաք ազատիլ զնա՝ պատասխիլ գեղեցիկ և այցելութիւնն Տոգւոյ. որպէս ասացաւն և յառաջիկայ բան սաղմոսերգուին, յասել Տոգւոյ։

ժԱ. Ա յտղէս ցոյց ինչ զքէ տ֊ո. Եւ որ խնդրէն զնոսա՝ պիտոյ֊ութիւնս տ֊ո։

Ա՝րգաբէնն առաջի արարեալ ի վերոյ գՀեզեքիէն Աց, և ասպա ցուցեալ զՀեզեքիէի բարեգործն Տոգւոյ, աղաչէ՝ ասա փոխանակ Ձախոյ այսինքն փոխանակ բարեգործելոյ ցուցանել զքէ իւր և զիմաստութիւնն։ Աւր աջով իմացեալ լինի օգնականութիւնն Աց՝ ի յաջողելի բարւոյ, կամ գործք աջոյն Աց՝ այսինքն են Տնարաւոր ինչ գործ՝ որ իցէ մեծ՝ և օգուտ մեզ։ Իսկ իմաստութիւն իմացեալ լինի ասա Տոյն իսկ պարգեւն իմաստութեան. որով օրէնսգէտ առնէ Ասծ զմեզնէ ցեւալն առ ինքն, և լուսաւորէ ընձանալ անմոլար ի ՁնոտապարՀս արդարոյն։ Հայսմոսիկ Տոգւով՝ ասէ։

Ա՝յտղէս ցոյց ինչ զքէ տ֊ո. Եւ որ խնդրէն զնոսա՝ զիմաստութիւնս տ֊ո։ Ա՝յսոցանօր բառդ այսինքն՝ կրկնակի կարծ առեալ լինիլ. ի՝ իրր բազդատական. յոր միտ Կամի ասել. որպէս ցուցանէաս զարարուածն քո ի պատճէնն զմեզս, այսպէս ևս ցոյց ինձ կամ ցոյց մեզ զաջ քո ի խնամելդ զմեզ. և իմաստութիւն քոյ առաջնորդեա այնոցիկ՝ որք խնդրէն զնա սրտիւք։ Ա՝րեզրդ՝ իբր Տետեւողական, յոր միտ կամի ասել. որովՀետեւ այս

այսպէս է՝ որպէս ասացի, աշակերտ ըլլել ցոյց ինձ զօգնութեան աջոյ քո. կամ թէ՝ ուրեմն ցոյց զայցելութեան խնամոյ քոյ. ցոյց և զխնամառութիւնս քո, այսինքն զխորհուրդս քո ուղիղս՝ առ այնասիկ՝ որք խնարհչեն սրտիւք։

Լսակ լսէ՛ մեկնէ այսպէս. որպէս ցուցեր ինձ ըզպատուհաս բարիւքդ քո, այսպէս և ցոյց ինձ զաջ քո. այսինքն ցոյց ինձ այն պատուհաս և գործ աջոյ քո. իբր զի բարեաց և մեծագործ և յարեաց խաւիսիչ. և յայս սակս յաւելու ասել՝ ցոյց զխնամառութիւն քո խնարհեցից՝ այսինքն տուր նոցա խնամել զայս. որպէս զի խնամառութիւնդ կրկնով զառաւտսն կենդանդոյն՝ յաւուր հանդերձելոյն մխիթարէսցին։

Ա արդան զայսպէս վերածել յայն՝ զոր ասաց. եկն ի վերայ մեր հեղգութիւն. բան որոյ կամի ասել. որ սէս խրատեցեր զմեզ ի հեղգութիւն, այսպէս խրատեա զմեզ ի չաքազութիւն։

Ա ստանօր բառդ ինչ՝ ոչ ցուցանէ սոսկ զանձն մարգարէին, այլև զայնասիկ զորս ի հասարակի եդ ի նախընթաց տաղսն. և զի նորա կարօտ եմն աջոյն նոյ, և խնարհչեն՝ ընդունակ խնամառութեան, վասն այսորիկ հայելով յայնս ասաց ցուցանել զաջ իւր. իսկ հայելով ի խնարհչն՝ ցուցանել զխնամառութիւնս իւր։ Լ ջով մարթի և խնամալ ատ և զորդիս նոյ. յոր միտ կամի ասել. փութայ ցուցանել մեզ զորդիդ քո, և նովաւ տուր զխնամառութիւնս քո այնոցիկ՝ որք խնարհեցուցանեն զսիրտս իւրեանց առաջի քո. կամելով ասա ի քաղցրութիւն յորդորել զնա՝ յարել զկնի և ասել։

ԺԵ. Ղ՝ աբէ՛ աէր, ինձ չեզբ. խնդաբեա՛ ի ծառայ քո։

Օ՝ գայս գնէ մարգարէն հայելով ի գործս բարիւքն նոյ. որով իբր թէ հեռացեալ ցուցանէ զինքն ած ի քաղցրութիւն. և թէպէտ տայ գալ պատժոց. վա սրոյ աղաչէ զնա դառնալ և խնայել՝ ասելով։

Ղ՝ աբէ՛ աէր ինձ չեզբ։ Լսեմի ասել. դու տէր որ վա մեզաց մերոց բարկանալով ի վերայ մեր՝ հեռացար ի մէնջ, մինչ այդպէս հեռացեալ մնալոց էիցես.

մինչև ցնծալ իցէ այդ. յիշեա՝ զի տակաւ եմք. դարձ առ մեզ ողորմութիւն, և ցոյց փրկութիւն. և առ այս յարէ.

Ա. Պետրոս ՚ի ծառայս տէր։ Ստացա պետութիւն դնել ստոփոխանակ Հանդարտելոյ, կամ փոխանակ ղիջանելոյ ՚ի բարկութենէ կամ փոխանակ չատանալոյ. որպէս յաւելցի անդր. * միխիթարեցաւ ՚ի վերայ հարկացն ։ (Ա. Թագ. իե. 16.) ցուցանի՝ բաւական համարելով զպատիժն՝ հանդարտիլ. յայս միտ դնի և ասա, յասելն՝ միխիթարեա այսչափ միխիթարեցիր ՚ի ծառայս քո. որպէս թէ ասէր. պատժեցեր զմեզ՝ որք եմք ծառայք քո. և արդ բաւական համարելով՝ հանդարտեա ՚ի պատժելոյ յոր միտ լերբ՚՚ դնի վերնախնդ, այս է, և հանդարտեա (միխիթարեալ համարելով զբեզ), կամ ցածիր ՚ի պատժելոյդ՝ որպէս թէ այնու չատացեալ և միխիթարեալ եղես։ Օ այսպիսի ինչ առ մարգարէն և ՚ի սաղ. ՀԷԴ. 13. տես և անդ։

Ա. Յուզդ ևս կարէ միևնոյն բան. իբր թէ ասէր. Հայելով ՚ի ծառայս քո՝ հանդարտեա ՚ի պատուհասելոյդ զմեզ զպատասխանս պատժոց. կամ հայելով ՚ի գործս ծառայից քոց՝ դադարեա ՚ի բարկութէ քումմէ. կամ ընդունելով ՚ի ծառայից քոց զաղաչանս, ասա բաւական է. կամ հաճելով յաղաչանս և ՚ի բարեխոսութենս ծառայից քոց՝ լեր չատացեալ. և վասն հաճելոյդ ընդ նոսա խնայեա ՚ի մեզ, ցուցանելով մեզ ողորմութիւն։

Ա. Այս բան ասի և ՚ի բերանոյ մարդկայինս բնութենէ. յոր միտ կամ ասէր. մինչև յերբ յամես տէր ՚ի գալ և ՚ի փրկել. հայեաց յաղաչանս ծառայից քոց. ևկ և միխիթարեա ՚ի նոսա. կամ ցուցանելով զմխիթարութիւն քո ՚ի նոսա՝ ցոյց զբեզ միխիթարեալ։ Օ այսոսիկ եղեալ մարգարէին առաջի մտաւորանաւ և զարդիւնս ողորմութեան այլ, զոր ածէ ՚ի վերայ մեր, ըստ նմին և զուարթութենէ սրտից մերոց ՚ի ցնծալ մեր այնու ողորմութէ՛ յասելն։

ԺԴ. Եղեալ առաստաղս ողորմութէ տու. ցնծացաք և ուրախ եղեմք զամենայն առաւօտս կենաց մերոց։

Ա. Նախակարգեալ բանագէտ ցոյց մարգարէն զվերջուա-

վիճակ կենաց մերոց՝ մտածելով ի բնական կարգէ, կամ ըստ որում եմք մարդիկ անկեալք ընդ կարեաց բնութե՛, սակաւակեացք և անցաւորք իբրև զոստայնս սարդից. և յաւել եա՛ թէ այսպիսի գոլով մեր՝ ի չանդգնելիս մեզանէ՝ շարժեմք ի վերայ մեր զարտասուսն ոչ. որով և թշուառանամք։ Այժմ դառնայ ցուցանել, թէ զորօրինակ ի հասանել բարկութեանն ոչ ի վերայ մեր՝ նուաղիմք և խաւսիմք, այլ պէս և ի գալ ի վերայ մեր ողորմութեն ոչ, լցեալ նոսա՝ ցնծամբ և ուրախանամք. վասն որոյ ասէ։

Յայ աստուած ողորմեա՛ ինձ. ցնծացայք և ուրախ եղէք պանդխտի աստուծ ինձ։ Այս բան ըստ բնագրին յապառնին հայելով (այսինքն լցցուք, ցնծասցուք ևն), ի կատարեալն դնի ի մերումն ըստ երկուց. մի՝ ի ցուցանել զյաճախութեն հոգւոյ ասացին. և մի ևս ի ցուցանել զնմանութեն ասացելոյն. զի ո՛րպէս ինքեան ձգմարիտ է՝ զոր ասէ, զնա անդադրելին իբրև զժառանգեալ առաջի դնէ. ասելով լցաք առատ ուսուցեալ են։

Ահա բառիս աստուծ լուծ ինչ նշանակի. մի՝ յատուկ և բնական առաւուն՝ որ յաջորդէ գիշերոյ. որոյ ի ծագելն տեսանեմք ի վերայ մեր զառատ ողորմութեն ոչ՝ ի ընդհատել մեզ վերստին զառաջիկայ օրս, ի լուսաւորել զհոգիս մեր, ի մխիթարել զսիրտս, յարժանացուցանել զմեզ խօսիլ ընդ ինքեան, և բերկրիլ յառաջիկայութե՛ն նոցա, և օրհնել զնա ընդ երկնային զառաքեալսն, ի գործել զգործ փրկութե՛ն մերոյ, և յառնել զկարևոր պիտոյս անձանց մերոց։ Այս ի սոյն յաջողի արդարոյ յամենայն աւուրս կենաց, վասն որոյ և բերկրելից ասէ. լցաք առաւուտու ողորմութե՛ն քով, ցնծացաք և ուրախ եղաք ի հայրական իւրմէ քո. և ակնառնեմք վայելել յայն՝

ոչ զմի օր, այլ զամենայն աւուրս կենաց մերոց։ Այրկրորդ փոխաբերութե՛ն ի ձեռն առաւուտու նշանակի խաղաղութի՛ն այն՝ որ ի միջ մեր և ի միջ ոչ, կամ հաշտութե՛ն ոչ ընդ մեզ. յոր ի վայելելն առաւմբ. լցաք ողորմութե՛ն քով յառաւուտուս, այսինքն ի տեսանել մեր զքեզ հաշտ ընդ մեզ. վասն որոյ ցնծամբ և ուրախանամք յամենայն ի կեանս մեր։

Պատձեռակ բան այսմ փոխաբերուեձ բառիս առաջոց՝ նշանակի և սկիզբն յաջողութեձ իրաց, կամ սկիզբն հոգևոր կենաց, կամ սկիզբն ազատուեձ. որպէս եղև յաղաւթել որդւոյն Իսրայէլի ՚ի գերութեձ ՚ի Բաբելոն. և կամ գաբձակ՚ և իցէ գործ բարեբարութեձ՝ զոր ցուցաներ և յաջողել ՚ի մեզ ՚ասե. զի այս ամենայն օրինակի յառաւօտ. և զի սոյն այս ծագել ՚ի մեզ ողորմութիւն այ, ՚ի պատահիլ մեր այսմ՝ ցնծամք և առնմք, լցաք ողորմութեձ քով յայտնիսի առաւօտու, և յուսամք ՚ասել ՚ի սմին ուրախ և բերկրեալ զամենայն աւուրս կենաց մերոց։

Այսր մեզ բարեյաղթս առեալ ՚ի ձեռն առաւօտու նշանակի լուսաւորութեձ մտաց, կամ անդորրութեձ կենաց, կամ անմեղութեձ վարուց, կամ սրբութիւն սրտի, կամ մարգութեձ հոգւոյ ՚ի բաւիլ մեզաց մերոց խորհրդով ապաշխարութեձ, յորմէ լցեալ լինիմք ողորմութեձն այ, և ՚ի ՚ասել մեր ՚ի նմին՝ ցնծամք զամենայն աւուրս կենաց մերոց։

Այրըրդ՝ այլաբանօրէն ՚ի ձեռն առաւօտու նշանակի ծագումն արեգականն արդարութեձ, այսինքն ծագումն քոյ յաշխարհ. քանզի այս խորհուրդ նախ իրբև առաւօտ ծանուցաւ ազամայ. և ապա նահապետաց և մարգարէից, երևեցուցանելով նոցա Քէ՚ ՚ած յայտնելոց է ազգի մարդկան զողորմութեձ իւր՝ ծագելով ՚ի քէզ յաշխարհ իբրև արեգական՝ ՚ի լուսաւորել զնոսա. որոյ ՚ի կատարին՝ առՀասարակ ուրախ լեալ որպէս մարդկան՝ ազատակին. լցաք առաւօտու ողորմութեձ քով. ցնծացաք և ուրախ եղաք զամենայն աւուրս կենաց մերոց։

Այս յայս միտ՝ բառդ ցնծացաք և ուրախ եղաք՝ եթէ ասացին ՚ի բերանոյ ազգի մարդկան՝ կի՛ մանաւանդ ՚ի բերանոյ զինուորեալ եկեղեցւոյ, ուղղակի խմբեցեալ լինին ՚ի կատարեալն. զի եկեղեցին միշտ կայ, և միշտ վայելէ յուրախութեձն քրի. քանզի Քէ՚ պատեաւ անդամք նորա հետ զՀետ բառնին, բայց ինքն առՀ միևնոյն ՚ի կատարած աշխարհի, Հանդոյն գերոյ՝ որոյ մատուցանք Քէ՚ պատեաւ հետ զՀետ Հոսին և գնան՝ բայց գերն միշտ կայ։

Իսկ եթէ ասացին ՚ի բերանոյ մերմէ, կամ ՚ի բե-

բանդ խաբեանդիւբ մարդդ՝ խնայեալ լինին յին-
թադրական միտ , այսինքն կամ ի ներկայն և կամ
յապառնին . որպէս թէ եղեալ էր . լցաք առաւօ-
տու ողորմութիդ քով՝ վասն որդ ցնծամք և ցնծաս-
ցուք զամենայն աւուրս կենաց մերոց ։ Արթ է և
ի կատարեալն առնուլ ըստ խնդուխիդ յուսոյ . զի
յուսով հանդերձելոցն ցնծացաք և ցնծամք զամե-
նայն աւուրս կենաց մերոց ։

Ողորդդ վերածաբար՝ ի ձեռն առաւօտու նչանակի
զուարճութին հանդերձեալ կենաց , յոր ի ժամա-
նել մեր՝ ունիմք յաւիտեանս յաւիտենից ասել . ահա
լցաք անձառելի ողորմութիդ յայսպիսի ամենապատա-
առաւօտու . յորում ոչ և միայ ինչ թշուառութին
կիր ողորմելի վինակ . վր որդ և ցնծացաք և ցնծամք
զամենայն աւուրս այսպիսի աքանչելի կենաց մերոց ։
Ի լինել այսր՝ կատարեացի և այն՝ զոր ասէ մարգա-
րէն ցանձն իւր ի սաղ . ձէ . ։ * ա լնու ի բարուիք
,, զցանկութիդ քո ։ * ա պակիկ զքեզ ողորմութիդ
,, և զթութիդ ։ ։ Խոսիս կատարեացի յայնժամ և
այն բան՝ զոր ասաց ի նախընթաց համարն * մխի-
,, թարեա ի ծառայս քո ։ ։ Արդ ի հասանել ողոր-
մութիդն այ ի վերայ մեր՝ և ի լնուլ նորա զմեզ և-
թէ աստ և եթէ ի հանդերձեալն , յայնժամ ունիմք
ձանաչել , թէ քանի բարի եղև մեզ տառապիլ մեր
յաշխարհի ատտ . զորմէ խօսի մարգարէն ի յաջորդ
համարն ասելով ։

Ա բաթէ եղաւ փոխանակ աստուծոյն՝ ոչ նանաչ աթաբին
պիղ . և ամայն՝ յոր պետ չլսելացաս ։

Կ՚ուղութիդ կրեալք ի մէնդ յանցանելն երթակի ա-
ւուխի լինին մեզ ուրախութիդ . մի զի տանելով մեր
զայնս համբերութիդ՝ չահեցաք ոչ միայն զառաքինու-
թիւնս , և զուսումն բարի վարուց , այլև զմեծամեծ
վարձս ։ Յերկրորդ՝ զի պատճառ եղին մեզ զերծանե-
լոյ ի բազում չարեաց , ոչ միայն որ ի ներկայս են՝
այլև որ յապագայն ։

Յերրորդ՝ որ բնական իմն է զի յանցանել նեղուչեցն
տեսանելիք զմեզ ազատեալս ի նոցունց և իբր թէ
նորոգեալս . որով և ուրախանամք ։ Գ. խաւելի է ևս ,

զի նեղութիւնք անցեալք ոչ միայն պատճառն զուբա-
խութեի՛ , այլև զառաւելութեի՛ ուրախութե՛ . զի յիշա-
տակութե՛ն նոցա կամ փորձ նոցին առաւելու զուրա-
խութե՛ին՝ կամ քաղցրացուցանի՛ յոյժ զայն , որ եթէ
չէր լեալ՝ թերևս այն հեառնալ ուրախութիւնն ոչ
այնչափ քաղցրանայր . զի որպէս նեղութիւնն որ ՚ի
ծաքաւոյ առաւել քաղցր առնէ զաբքումն ջրոյ , քան
թէ չլինէր այն նեղութի՛ , սոյնպէս և փորձ անցեալ
նեղութե՛ն պատճառէ զմեծութե՛ն խնդութե՛ ՚ի մէզ .

յայսոսիկ հայելով ասէ ,

Ա՚բաւ եղեա՛ ֆրանկաց առաքն՝ որ խանգրէ աբաքին պէղ , և ամաչ՝ յոր պեսս չլաբլաբանս : [՚առագ ֆրանկաց՝ զնո՛ ասա նախ ըստ առաքեալն . որպէս թէ եգեալ էր , ՚ի վերայ աւուրց նեղութե՛ . երկրորդ՝ ըստ պատճառի . որպէս թէ ասէր , վասն աւուրց նեղութեան . երրորդ՝ ըստ բաղդատութե՛ ընդ ամէն անցելոյս և ներկայի : [՚ստ առաքեալն առեալ՝ կամի ասել . ուրախ եղաբ և ուրախ եմբ զառաքեալութ այսմիկ զնեղութե՛բ և զաբքարանաբք զորս կրեցաբ վասն նո՛ . և երբ ջանիկ համարիմբ զաւուրսն զայնոսիկ՝ յորս տառապեցաբ , և խոնարհ եղաբ առաջի նո՛ . զի նոքիմբք սրբեալ ՚ի մեղաց՝ արդարացաբ ՚ի ձեռն հնարհաց . քանզի որպէս ասէ սարգիս հնարհալի (՚ի մեկն . ո՛ . պետ . ե՛ . 14 . Ձառ . է՛) . * չեբ այլ ինչ ՚ի բարեգործ-
,, ծութե՛ցն՝ որ այնբան սրբէ ՚ի մեղաց և արդարա-
,, ցուցանէ՝ որպէս զբարբարանն (վասն նո՛) ։ [՚յա
զի նոյն իսկ չարչարանբն՝ զոր կրէ մարդ վասն նո՛ ,
և փառք մարդոյ . յոր միտ ասէ . * մեծ է մարդոյ փա-
,, նո՛ չարչարել քան վասն նո՛ փառաւորել ։ . որպէս
և վասն պօղոսի ասէ , թէ մեծ փառք էր նմա կալ
՚ի շղթայս վասն նո՛ ՚ի բանտի՝ քան վերանալ նորա
մինչև յերրորդ երկինս ։ [՚ոյզ զայն զի ՚ի չարչարել
մարդոյ վասն նո՛ նովին վերանայ ՚ի բարձրագոյն վի-
ճակ առաքինութե՛ց երբ յերրորդ երկինս , և յենի
նախանձելի երկնաւորաց ։ [՚ստի ասէ նա ինքն ասա-
գիս հնարհալի ՚ի բերանոյ առաքելոյն ՚ի վերոյիշեալ
Ձառի . ՚ի չարչարել ձեր մեզ նո՛ * զայն առաքինութիս
,, հանդերձեալ էք գործել , ընդ որ նոքա (այսինքն
,, հրեշտակք) մեծապէս հիացեալ զարմանան . և կա-

,, մին եթէ գոյ կարողութիւն՝ անմարթիւաբար զնոյն
,, Հանգէս լսելոյն առնել՝ որ վասն քոյ յանձինս իւ-
,, րեանց կրել ։ ։ Չէ աշխ յայտնիսի արգասիս Հայե-
լով՝ ասէ մարգարէն՝ ուրախ եղիջ ևն ։

Լսա պատճառի առեալ կամի ասել . ոչ արամիմբ մի՛ աւուրցն այնոցիկ՝ որք խոնարհեցուցին զմեզ , այսինքն տառապեցուցանելով նուաստացուցին զմեզ , և ոչ և ա արտմիմբ վասն ամացն այնոցիկ՝ յորս չարչարեցաք . այլ ուրախ եմք վասն նոցա . զի ոչ միայն զերծաք ի չարեացն զորս կրեցաք ի նոսին , այլև ժամանեցաք յուրախութիւն մեծ , զոր ընկալաք ի վարձ տառապանաց մերոց . նա զի վասն տառապելոյ մերոյ՝ յոյժ քաղցր եղև մեզ այն ուրախութիւն , զոր այժմ վայելեմք ։

Լսա բաղդատութիւն առեալ՝ կամի ասել . Հայելով յայնս՝ յորս տառապեցաք զանազան քանի մի , և յայնս յոր չարչարեցաք զամն ինչ , Հայելով ապա և յայնս՝ զորս ընկալաք ի վարձ այնց նեղութեանց , ուրախացաք և ուրախանամք յոյժ յոյժ . զի փոխանակ խոնարհ աւուրց՝ աւուրս եղեն մեզ բերկրալից աւուրք , և փոխանակ տառապագին ամաց՝ տուեալ եղեն մեզ երջանիկ ամք . կամ թէ փոխանակ վշտացն՝ որոց տարաբ ի կեանս մեր՝ տուաւ մեզ Հանդիստ և զուարճութիւն և այլ և այլ մեծամեծ և բազում բարիք . մինչև

մոռանալ մեզ զայն ամենայն՝ զորս կրեցաք ։

Այդն այս պատահի մեզ և յաճախինաւէ . զի ի ստացեալն զայն՝ չարչարիմք ի սկզբան . ըստ որում և ասէ Թէ * սիրելն առաքինաւէ դժուարին է ։ բայց յետ ստանալոյ զնոյն՝ ուրախ լինիմք , և փոքր Համարիմք զաշխատութիւնն զայն՝ զոր ածաատեցաք , վասն զի չդանդ է մանկան ուսանիլ . բայց յետ ուսման բերկրանաւէ ծնողն ի նմա , մինչ ոչ և յիշել զվշտան , և ասել ընդ սիրաքոյ . * ահաւ ինչ աշխատեցայ , և ,, գտի ինձ Հանդիստ բազում ։ (սիրաք . ծա . 35 . և և ՀԲ . 20) ։

Արթն է զայս բան իբր ըղձական և առնու . ո. րով և միտ բանին լինի այս . իցէ Թէ զկնի նեղութեցս Հասցուք ի Հանգիստ . և ասացուք , ահա ուրախ եղաք փոխանակ աւուրց նեղութեանց և չարչարանաց , Հայս և ի սոյն փափաքելով մարգարէին՝ մանեթէ

առ ՝ՈՅՆ՝ Հայիլ՝ ի ծառայս իւր, և առաքեցոյց զնոսա յոյն՝ որում ըղձայն. վասն որոյ ասէ՝

ԺԵ. Վայելեա՛ տէր՝ ի ծառայս քո՝ և ի փրկեա յնեսայ զոդ. և առաքեցո՛ զնոսա. և եղիցի ըղձա՛ն ՝ՈՅՆ՝ ի վիշդոյ ձեր։

Ոչ՝ ի ժամանել մարդոյ յայնպիսի երջանիկ վիճակ՝ յորում կարիցէ ասել ուրախ եզաբ փոխանակ աւուրցն ևն, հարկաւոր է ունել ըղձալեաւն օգնականն ՝ՈՅՆ՝ և զըղձս ընդհայց նոցա. որպէս զի կարիցէ համբերելով աւուրց նեղուելոյ՝ գնալ անսայթաք՝ և հասանել՝ ի նոյն. վասն որոյ յետ դնելոյ մարգարէին զուրախանալն փոխանակ աւուրց նեղուելոյ՝ ինդրէ՝ ի նմանէ զօգնութիւն նորին և զըղձս իբրև զինքնորդ առ այն. և նախ ասէ՝

Վայելեա՛ տէր՝ ի ծառայս քո՝ ։ Վայելն կամ հայհոյն ՝ՈՅՆ՝ պէսպէս օրինակաւ իմացեալ լինի. մի՝ փոխանակ տեսանելոյ կամ դիտելոյ զայն զոր գիտէ. յոր միտ ասի. * ՝ՈՅ յերկինից նայեցաւ յամենայն որդիս մարդ՝՝ կան՝ տեսանել թէ իցէ ոք խնամատուն ։ (սաղ. ՃԳ. ՃԲ. ՃԲ.) ։ Հայս միտ առեալ՝ կամի ասել. տես թէ յոր տառապանս կան ծառայք քո. և զայս տեսանելով՝ այդ արա նոցա, և հանգո՛ւսոյս քաղցրութիւնդ քով ևն ։

Երկրորդ՝ փոխանակ հաձելոյ յինն. յոր միտ ասի (ՃՆՆ. Ճ. Ճ.) * նայեցաւ ՝ՈՅ՝ ի հարեւ և ի պա՛՝՝ տարագս նորա ։ Հայս միտ առեալ՝ կամի ասել. հաձելով ընդ ծառայս քո ընդ աբրահամ, ընդ իսահակ և ընդ յակոբ, կամ և ընդ առաքեալս քո, ևն, վասն նոցա առաքեսդեա՛ մեզ՝ որք եմք որդիք նոցա. կամ (բարձրագոչ առեալ) հաձելով ընդ մեզ՝ որք եմք ծառայք քո, և գործք ձեռաց քոց՝ հաձեայց և ընդ գործս մեր. և առաքեսդեա՛ որդւոց մերոց ։

Երրորդ՝ փոխանակ օգնելոյ և խնամելոյ, լուսաւորելոյ և քաջալերելոյ. յոր միտ ասի. * համբերելով՝՝ համբերի՛ ՝ՈՅՆ՝, և նայեցաւ առ իս ։ այսինքն եցոյց զնմանն իւր առ իս. (սաղ. ՃԼ. ՃԼ.) ։ Հայս միտ առեալ՝ կամի ասել. ցոյց ծառայից քոց զօգնութիւնդ քո՝ ի վիշտս իւրեանց. և իբրև զարեգակն՝ առ նոսա

պարձեցանելով զերեսս քո՝ ծագեաւ ի նոսա գնա-
ռագոյնն խնամոց և միխիթարութիւն քո. Ա՛յլ կա-
մելով մարդապէսին առաւել ևս սաստկել ի սոյն յա-
ւելու ասել.

Ա՛ր- ի գերծս ինձ այդ չոչ: Ուր շաղկապի Ե՛ն եթէ ըն-
արհնէոյ դիցէ, միտ բանին լինի այս. նայեաւ ոչ
միայն ի ծառայս քո, այլև յամենայն որդիս մարդ-
կան, զի ամենեքին ևս են գործք քո. բանզի դու ա-
րարեր զնոսա ձեռամբ քո՝ այսինքն ամենակարողու-
թիւ. խնայեաւ ուրեմն ի նոսա: Կամ եթէ դիցէ իբր
մեհենական, միտ բանին լինի այս. նայեաւ ի ծառայս
քո, որք են գործք ձեռաց քոց: Ա՛յլ եթէ դիցէ
իբրև շարայարիչ՝ միտ բանին լինի այս, նայեաւ ի ծա-
ռայս քո և ի գործս նոցա, առ ի յաջողել նոցա
զսյնս. զի այն գործք նոցա են և գործք ձեռաց քոց.
վասն զի դու ես որ օգնելով նոցա՝ առնես ի նոսա
զայնսոսիկ:

Ա՛յս հատուած բանի՝ որպէս և նախընթաց սորա ո-
ըչպակի ոչ դնի յերբ", այլ միայնոյնէ ընդ հետևեցե-
լոյն. զի գրի այսպէս. * Ծագեացե գործ քո (այսինքն
„ նպաստ քո) ի վերայ ծառայից քոց. և փառս քո
„ ի վերայ որդւոց նոցա ". այսպէս դնի և ի քաղդ"
և յասորի". որով նշանակի հայիցն այդ ի ծառայս իւր,
և յորդիս նոցա ի ձեռն օգնութեան և պաշտպանութե
իւրոյ, որով փառաւորի ի նոսա: Կամ ի միտս, որ-
պէս և ի Թարգ" եօթ. և լատ. և արաբ". որոշ դնի

բառիս առաքեցէալ յասելն.

Ա՛ր- առաքեցէս զբարւոյ նոցա: Ուր նոցա ասելով՝ իմա-
նայ զծառայս այդ, որոց որդիք եկին խոպանելացիք.
ուստի և որդւովք իմացեալ լինին աստ խոպանելացիք՝
եթէ ըստ մարմնաւորին և եթէ ըստ հոգևորին. ի
սոսա հայելով ապաւէն գնդ՝ զի որպէս զհարս նոցա
արար ծառայս իւր, սոյնպէս արասցէ և որդւոց նո-
ցա, և իբրև յատուկ ծառայից իւրոց ձեռնտու լինել
լով՝ առաքեցէ նոցա. և զի առ այս կարևոր է
լոյս ասէին, վասն որոյ զայն ևս խնդրելով յաղ-
զեհի և ասէ.

Ա՛նէտ լոյս ՚ն ՚ի վերս մեր: Ա՛յս լոյս է ջնորհքն
ծագեալ յայն իբրև յարեգակնէ, և կամ հոգին սբ.

և այնչափ հարկաւոր է այս ընորհք առ գործս գեղ. քնական կենաց, որպէս զգալի լոյն առ գործս տե. սութեան աչաց. զի որպէս առանց զգալի լուսոյ՝ ոչ կարէ գործել աչքն զսա տեսութեան, նոյնպէս և ա. ռանց ընորհացն ոչ կարէ մարդն գործել ըստ գերբնական կենաց, և կամ տեւանել զնանապարհ այնր կենաց՝ և զորս են յայնմ Նանապարհի։

Լ՚ըդ պաղատի մարգարէն և ասէ. այս լոյս ընորհաց նն եղիցի ի վերայ մեր. ուր փոխանակ ասելոյ առ մեզ կամ՝ ի մեզ՝ գնէ՝ ի վերայ մեր. զի որովհետև լոյս կոչէ զնորհն, օրինակաւ ծագման լուսոյ՝ ի բար. ձանց՝ խօսի։ Լ՚ե գարձեալ՝ փոխանակ ասելոյ ծա. գեացի, գնէ եղիցի, առ՝ ի ցուցանել՝ Թէ ոչ է բա. ւական սոսկ ծագելն, այլ պիտոյ է՝ զի և յետ ծա. գելոյն տպաւորեացի ՚ի նեբքս, զոր յայտ առնէ բա. ռիւս եղէալ։ Լ՚սկ Թէ զինչ ուներ ՚ն ծագ նեբգործել այնու լուսով՝ յայտ առնէ մարգարէն ՚ի յաջորդ հա. մարն ասելով։

ժԷ. Ո՚գործ յետ ծագ հերոյ ուղիղ արա ՚ի ինէ սեր. ղիտոյ յետ ծագ հերոյ յաղիղ սէր։

Լ՚ն նախընթաց համարն որովհետև կուչաց մարգա. բէն զմարդիկ և զորս են մարդկան՝ գործք ձեռացն ՚ն, յասելն * նայեաց . . . ՚ի գործս ձեռաց քոց ՚։ յայս հասկնալով և աստ զբան իւր՝ ըստ սմին և զաղաս մարդկան կոչէ գործք ձեռաց. որովք իսն. ցեալ լինին ոչ այն գործք միայն՝ որք ձեռօք լինին, այլ և այնք՝ որք խորհրդով և Նեթ կամ բերանով կա. տարին. բայց քանզի մարդիկ հասարակօրէն ձեռօք գործեն, յայտնի և ամենայն գործք նոցա առհա. սարակ ձեռաց ընծային, որով և կոչին գործք ձե. ռաց, և երբեմն ձեռք։ Լ՚ե զի ուղղուի և յաջողու. Թիւն այսպիսի գործոց ածէն զմեզ յայն փափաքելի կեանս, զոր յիշեցաք ՚ի վերոյ, զսոսին գտանել խնդրել աստ մարգարէն. վասն առաջնոյն այսինքն վասն ուղղութեանն ասէ։

Ո՚գործ յետ ծագ հերոյ ուղիղ արա ՚ի ինէ սեր։ Ո՚գործս մեր երբեք ուղիղ առնէ ՚ի մեզ ՚ած. մի՝ ՚ի ձեռն ընորհաց, որովք ՚ի նեբքուստ առաջնորդէ մեզ գոր.

ծել՝ ըստ հաձոյից իւրոց որպէս և ՚ի ձեռն նախա-
խնամութեանէ իւրոյ, որով և կատարել զկամս գործ-
մեր, թէ նէրբին ինչ, և թէ արտաքին։ Այրիրդ՝
՚ի ձեռն օրինաց իւրոց, որովք արտաքուստ առաջ-
նորդել մեզ ՚ի գործս. զի այն օրինք են անսխալելի
կանոն կենաց. որոց եթէ գործք մեր համաձայնեա-
ցին, լինին ուղիղ. ապա թէ տարաձայն գտցին, լե-
նին թիւր։ Այրիրդ՝ ՚ի ձեռն այլ և այլ արտաքին ի-
րաց՝ զորբինակ ՚ի ձեռն բարի վարուց այլոց, ՚ի
ձեռն քարոզութեան, ՚ի ձեռն պատժոց, վշտաց, նե-
ղութեանց, ևն։ Այրդ ինքիր մարգարէին՝ որպէս տե-
սանէ, չայի տիրապետս յաւաջինն՝ որ լինի ՚ի ձեռն
չնորհաց. որում փափաքելով հասանել աղաչէ զնա.
դու ասէ ՚ի ձեռն չնորհաց քոց ուղղեա զգործս մեր.
որպէս թէ ասէր. մի տար այլոց ուղղել, այլ դու
ուղղեա։

Ո այամ ուղղութիւն խօսելով լամբ՝ ըստ գործոց ըզ-
գայութեանց, ասէ, յորժամ ծագէ չնորհք ՚ի սիրտս
մեր, գործք մարմնոյ և զգայութեանց մերոց ուղղին.
զի * աչքն ուղիղ չարժի յիւր հարկաւոր գործս, և
,, ականջքն յիւր լսարն, և լեզուն ՚ի բարբառելն,
,, ձեռնն ՚ի գործելն, և ոտն յընթանալն։ Ո այս
հզեալ մարգարէին վասն ուղղութեանէ գործոց՝ խօսի
ապա և վասն երկրորդին՝ այսինքն վասն յաջողու-
թեան՝ ասելով։

Ո գործս յեռաց մերոց յաջողեա մեզ։ Յաջողելն այ ըզ-
գործս կենդանագիր զուղղութեանէ գործոցն, և յայնժամ
ասի յաջողել՝ յորժամ զամենայն արգելսն ՚ի բաց վա-
նելով՝ ածէ ՚ի կատարումն։ Այս ըստ այսմ առեալ՝
սովին բանիս մաղթէ մարգարէն, զի ՚ած ՚ի ձեռն
չնորհաց կամ ՚ի ձեռն նախախնամութեանէ իւրոյ հաս-
տատուն առնելով զգործս մեր, ժամանեցուսցէ մինչ
չև ՚ի վախճան, և հաստուսցէ ՚ի ժառանգութիւն կե-
նացն յաւիտենից։

ՍԱՂՄՈՍ Գ.

Աղօթական վիճակ յուսացեալոյն յԱստ, ի լսելն լինել աղաղակից նորուն առաջի նորա, և ի փայփայել նորա յոգւոյ. ի պատուականել աներկիւղ ի տուէ և ի գիշերի, և ի պահպանել ձեռամբ հրեշտակաց, գնալ անվտանգ ի վերայ իժից և քարեաց. ի փրկել և ի փառաւորել առ Յիսուս։

(Ընդունուած է յօժարութիւն բարեխելոյն, ընդ հովանեաւ այնչափիկ հանգիստ։ 2 Աստուած ասէ՝ ընդառաջել իմ ես, ապաւեն իմ ա՛ք, և ես յաւետ ի նա։ 3 Ոչ թէեւոյն չիւրոց ապաւինեալ որոյն, և ի բանիցն խոստացեալ է Ոչ ինձ ինչ ընծայէր պիտէ. ի հովանի ինոյ նորա յաւետեան։ 5 Ոչխարն չեն լուրջ եղիցի պահ՝ ձկնարարութիւն նորա։ 6 Ոչ երկիցես զաւ չերկիւղն փետրէ, և ոչ ի գնաց՝ որ լուսէ ի տուէ։ 7 Հիւրէ որ ղրկէ ի խաւարէ, ի փայփայութիւն գիւտ ի հաւատալ առաւ։ 8 Ոչնչէն ի ձորմանն տասնի հազարք, և բնաւ ընծայէն տասնի։ և աւ տեղ ինչ ոչ երկիցես։ 9 Ոչ այլ ինչ ալոյ տուչ հայեացես գաւ, և պատասխանութիւն տեսցես։ չի գաւ ես յայտ իմ ես։ 10 Ո՛ երկիրեան արարեր տեղ տպաւեն։ ոչ հասցեն աւ տեղ չարչ, և տանիցես ի վերչեցեալն ի չարիս տո։ 11 Հրեշտակաց իւրոց պատուիրեալ է վէտ, պահել զքեզ յամենայն ճանապարհս տո։ 12 Ի բաղխիս ընծայէն զքեզ ոչխն։ չի ի երկեր հարցես զարչ զաւ տո։ 13 Ի վերայ եղէզ և տարեցի գնացես գաւ։ և աւ ոչ խոնեսցես զառիծն և զվիշապն։ 14 Ոչ ասէն չես յաւետեան, և երկիցէ զնա. հովանի եղիցէ նմա, չի ծանեաւ զնա նման իմ։ 15 Կարգասցէ աւ ի՛ս և ես լսեայց նմա. և աւ նմա եղէց ի նեղութեան։ 16 Փրկեցից և փառաւորեցից զնա. երկայն աւուրբ լցուսից, և ցուցից նմա զփրկութիւն իմ։

ՎԼԻՊՈՒԹԻՒՆ

(Քրիստոսի գովքին ի գրքին (անվերնագիր ի յեբրայեցւոց ։)

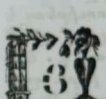

ՅԼԻՒ՝ լաւ ի ՎԱՂՁ՝ ՈՉ ԴՆԻ

ինչ վերնագիր յայս սաղմոս. որպէս և ոչ ի հետևեալ վեց սաղմոս. որոյ մի ի սաղմոսս ինչ մեր գրի՝ անվերնագիր ի յեբրայեցւոց. այսինքն թէ այս սաղմոս անվերնագիր է ի սաղմոսս եբրայեցւոց։ Վասն այսր պատճառի ունիմք զնդեն ցուցանել՝ թէ այս սաղմոս, և հետևեալք սորա վերջերին սաղմոսք՝ իցեն մովսէսի. զի որովհետև ի նախընթացն սորա գնի վերնագիր յանուն մովսէսի՝ յոչ գնիլն ի սոսա՝ սովին ցուցանի ասեն՝ թէ սորա ևս իցեն նորա։

Լայց նախ առաջին ոչ է յայտ թէ նախընթաց սաղմոսն իցէ յիրաւի մովսէսի, որպէս ասացաք անդ. երկրորդ՝ թէ և մովսէսի լինելոյ այն՝ այնու ոչ ցուցանիւր՝ թէ սոքա ևս մի չուներլոյ վերնագիր իցեն նորա. զի այս պատճառ գոլով պակասական՝ ոչ զօրէ ցուցանել։

Լսակ հաւասարակաց կարծիք է՝ թէ այս սաղմոս իցէ դաւթի. որոյ մի եգիտալ է օրհնութիւն գովեստի ի դաւթի. որպէս տեսանի ի Թագ" ԻԵՌ" և լաո" և յայլս, և ի մեզուսն, ևս և ի բազում մեկնութիւնս նախնեաց։

Լ՝այլ թէ չինչ առնէ իցէ ասացեալ՝ բազում են կարծիք. ոմանք թէ գուշակութիւն իմն ասացաւ՝ հայեցեալ յԵզեկիա, որ յուսալով յԱՏ՝ զերծաւ յաւորեա տանեայց. յայս կարծիս է և վարդան։ Լ՝այլ այս է յարմարական մեկնութիւն, և ոչ՝ նկարագրական։ Ոմանք՝ թէ զայս ասաց դաւիթ ի հալածիչն ի տա. ւուղայ կամ յաբեսաղոմայ, ի յուսալ հարստ յօգնութիւնն ասէ. և կամ թէ գուցէ յետ հարուածոյն՝ որ

եկն 'ի վերայ ժողովրդեանն իսրայէլի վն թուելոյ
նորա զնոսա ։

Կան ես՝ որք ասեն, թէ զայս ասաց դաւիթ առանց իրիք առթի՝ միայն իբրև օրհնութն գովութն 'ի քն. ը որում զբանս ինչ սորա որ 'ի 11 և 12 համարն յառաջ մատոյց սատանայ՝ ասելով առ նա. * գրեալ է թէ հրեշտակաց իւրոց պատուիրեալ է „ վն քո, և 'ի վերայ ձեռաց բարձցեն զքեզ՝ զի մի „ երբէք հարցես զքարի զոտն քո‖. (մատ. դ. 6.) բայց սատանայ զայս ոչ մատոյց առաջի իբրև զայն ինչ՝ որ գրեալ իցէ վն քսի. այլ իբրև զայն ինչ որ գրեալ է վն հաւատարիմ ծառայից այն, կամ վն նոցա՝ որք իբրև որդիք հպատակ կան կամացն այ, և յամենայնի պաշտպանեալ լինին 'ի նմանէ. յորմէ կամէր ձեռնարկել, թէ ուրեմն՝ եւս առաւել վն քո է այն պատուէր. որովհետև որդի այ համարիս զքեզ. այլ զայսմանէ տես 'ի ստորև 'ի համարն 11 ։

Նայց արդ որովհետև ոչ է որոշակի յայտ առիթ յարինելոյ սաղմոսիս, մեք 'ի մեկնելն ոչ յառիթն հայիմք՝ որով ասացաւ, այլ յայն՝ որոյ վն ասացաւ. և ըստ այսմ վերնագիր սաղմոսիս բացատրի այսպէս. այս սաղմոս դաւթի երգի իբրև օրհնութն, առ 'ի գովել և մեծացուցանել զգթասիրութին այ, զոր ցուցանէ ծառայից իւրոց՝ որք բոլորովին յուսան 'ի նա ։

Այս սաղմոս չորեքումբք գերազանց գտանի. մի՝ ը նիւթոյն՝ յորում առաջի դնին զարմանալի ներգործութիւնք խնամոցն այ 'ի վերայ ծառայից իւրոց ։ Երկրորդ՝ ըստ քաղցրութն ոճոյն՝ որ առաւել եւս անոյշ է յիւրում բնագրի. որպէս վկայեն թարգմանիչք ։ Երրորդ՝ ըստ նմանաբանութեցն՝ որովք վսեմաբար 'ի մէջ բերի օգնութն և պաշտպանութին այ ։ Չորրորդ՝ ըստ փոփոխելոյ դիմաց բանին. զի է ուրեք՝ ուր խօսի մարգարէն, և է ուրեք՝ ուր խօսի արդարն, և է՝ զի այ խօսի. զորմէ տես 'ի սկիզբն 14. համարոյն ։ Եւ վն այսպիսի գերազանցութեան սորա յամենայն եկեղեցիս 'ի սկզբանէ և այսր յաճախ ասի այս սաղմոս, առ 'ի քաջալերելոյ սովամանկանց եկեղեցւոյ յարել յած և յուսալ 'ի նա յամի ։

ԲԱՆ

ԱՌ. Ո բնաիւթ է յօգնութիւն բարբրելոյն, ընդ հովանեաւ ոյ յերկինս հանգչեցե։

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆ

Աղօթեաւ յամենայն ի կեանս և ի գործս մեր կա-
րօտ եմք օգնութեան ոյ և պաշտպանութեան նորա, եր-
կնչանիկ համարել նա, զոր ոչ երբեք պակասէ անտի,
այլ միշտ ունի և ժառանգէ զայն. նովին վարի, և
նոաւաւ գործէ. ի նմա պահպանի, և ի նմին հանգ-
չի։ Հայա ակնարկելով մարգարէին՝ ասէ սկիզբն
առնէ առաքեալս, լուսաւորչին իմն երանի տալով այն-
պիսեաւն։

Յոկ օգնութիւն ոյ ընդհանրապէս առեալ նշանակէ
զի և իցէ խնամն նորա, զորս ցուցանէ առ բանաւոր
արարածս. այլ մասնաւորապէս առեալ նշանակէ
զայն նպաստ, զոր կընդունիլ մեր յոյ՝ բաւական լի-
նիմք առ այլևայլ իրս յայլևայլ կարգի. ի բարեպա-
կան կարգի՝ գործել զբարին և խորշիլ ի չարէ. ի
բնական կարգի՝ ունիլ զգոտակարն և զգատիլ ի վնա-
սակարից. ի գերբնական կարգի՝ առնիլ զշաճոյսն
ոյ և տառնել զանհաճոյս նորա։ Չէ թէպէտ նշանա-
կութիւն օգնութեան ըստ ինքեան առեալ՝ մտածի առ
ի բարին, բայց քանզի և զերծ լինելն ի չարէ՝ է
բարի ինչ, այն ևս վերածի ի ներգործութեան օգնու-
թեան. և յայս միտ առեալ լինի ասա յասելն։

Ո բնաիւթ է յօգնութիւն բարբրելոյն (ընդ հովանեաւ ոյ յեր-
կինս հանգչեցե։) Կամ ասել, որ գնելով զոյս իւր յոյ՝
գտեալ է զօգնութիւն նորա, և զայն ստացեալ ունի
երբև իւր բոյն կամ բնակութիւն, այնպիսին զտցէ
հանգիստ ընդ հովանեաւ նախախնամութեան ոյ երկ-
նաւորի։ Չէ զայս ոչ է պարտ մասնաւորել առ ոմանս
և ևթէ, այլ տարածել առ ամենեսին. ուստի ոչ տակ
մարգարէն՝ արդարն կամ երկիւղածն բնակեալ յօդ-

նուելէ բարձրելոյն ես, այլ թէ ո՛չ բնակեալ է յօդնուելէ ես. Այլ բառդ՝ դնի՛ ի տէղի բառիս ոչ, և յուժգնուելէ նշանակելէ իբրու ընդարձակագոյնս տարածէ զինս բանին. որպէս թէ եդեալ էր. ոմն ոք և իցէ՝ եթէ արդար և եթէ մեղաւոր ապաչխարող, եթէ իմաստուն և եթէ տգէտ, եթէ մեծատուն և եթէ տգրկան, եթէ ազատ և եթէ ծառայ, եթէ այր և եթէ կին, եթէ ծեր և եթէ մանուկ. յայսպիսեսայ ասեն եթէ՝ ոք ապաւինեալ իցէ յինձ, և զնա ունիցի իւր օգնական, այնպիսին արդարև. Հանգիցէ. զի ասծոյ զմեծատուէնն խոսի և ոչ զաղքատն անարդէ. վերջի ոչ է ակնառուելէ առաջի նորա. * բառական յա,, մենեսին՝ որք կարդան առնա՝. (Հռոմ. Դ. 12.) միայն թէ այս յայս նորա իցէ բոլորական, և միշտ, և անկասկած.

Ա՛սացի նախ՝ բոլորական, զի յայսմ է բանն, որոյ վերջ ոչ ասէ մարդ արեւն՝ որ գտեալ է յօգնուելէ բարձրելոյն, այլ՝ որ բնակեալ է յօգնուելէ բարձրելոյն. արդ որ բնակի յիմիք՝ բոլորովին անդ է, և ոչ թէ մնասմբ ինն անդ, և մնասմբ ինն այլուր. ուրեմն և որ բնակի յօգնուելէ ոյ՝ բոլորովին՝ ի նմին պարտի լինել. և զայս ոչ կարէ առնել՝ բայց եթէ բոլորովին յուսալով յասծ, և զինքն բոլոր յօգնուելէ նորա զետղելով.

Ա՛սացի երկրորդ՝ միշտ, այսինքն հաստատ և անշարժ. վերջ զի ոչ ասէ մարդ արեւն՝ որ գնայ յօգնուելէն ոյ, կամ որ բնակի, այլ որ բնակեալ է, այսինքն որ միշտ հաստատուն յուսով կայ յօգնուելէն ոյ. յոր միտ լերը" դնի ենդէվ, որ նշանակէ հաստատուելէ բնակող կամ զետղեալ.

Ա՛սացի երրորդ՝ անկասկած, այսինքն ոչ կասա կալով ի յուսոյ ի ձեռն կասկածանաց, կամ ոչ թաժանելով կասկածանօք զյոյս իւր յօգնուելէն ոյ. զի ոչ ասէ մարդ արեւն սոսկապէս, որ յուսացեալ է յօգնուելէն ոյ, զի այս կարէ ընդ երկբայութէ անկանել, այլ որ բնակեալ է, այսինքն որ արաբեալ է զայն՝ իւր բնակուելէն. այնպէս, մինչև անկասկած՝ ի նմին կալ, ի նմին հանգչել, ի նմին ննջել և ի նմին ու-

հել զկենսս իւր՝ հանդերձ ամ կրիայիւ՝ որ ու երբեք տա-
րակուսի ելանել արտաքս քան զտուն իւր, այլ՝ ինձմա
կեայ և՝ ի նմին շարժի. և՝ ի սահիլելն յերկիրագ՝ ՝ի
նմին գալ և՝ ի նմին ծագել. յոր միտ յերբ՝ փոխա-
նակ օգնութեան՝ գրի պէտքիս. այսոքիւ՝ ի ծածկեալ
կամ՝ ի գաղտնիս. իսկ ծածկութիւն կամ գաղտնեաց
ոչ այլ ինչ իմացեալ լինի ասա, բայց եթէ նոյն իսկ
օգնութիւն ոչ. վասն զի այն օգնութիւն նորա, յորում
բնակի մարդ, ոչ է երբեք երևելի աչառորակ կանդ-
նեալ, այլ գաղտնի, և միայն հաւատալ տեսանելի՝
յորում լինին յաւէտ գաղտնի և՝ ինալ անմատչելի
և անհասանելի՝ ի ծշմարտից իւրոց. և կալ՝ ի նմին
յաներկիւանութեան երբեք՝ ի գաղտնի և յանդիսանելի
ամենայն, մնալով յինքեան անդորրացեալ և ապահո-
վացեալ. զի ոչինչ դիպէ ևս՝ թէ յկրկնիսի և
յորջ օգնութեան բնակի.

Իչ որպէս զի զայս անդորր ապահովութեան ստուգ-
գոյն լինել ցուցցէ մարդարէն՝ վարէ ստահանոր զաս-
ւոյդ էքզէկեա՝ յասելն, բարձրելոյն. կարօղ եր ասել՝
ձեռ կամ՝ ոչ, կամ ամենակալի, ևն. բայց բարձրեալ
դնելով՝ կամն առաւել ստուգել զաներկիւանութիւն
ապաւինելոյն յԱծ՝ ըստ երից. ով՝ ի կողմանէ նոյն
իսկ բարձրելոյն. զի նա գոլով յանչափ բարձրութիւն՝
զամենայն տեսանէ, և ամենեցուն իշխէ, ընդ որս
տեսանելով և զայն որ ինձս ի մէջ, նմանապէս և
զոյն՝ որ օգտակար է, ըստ տեսանելոյն իմում.
Իրկիրդ՝ ի կողմանէ քնակեցելոյն, զի յայտ է թէ՝
որ բնակի ի տեղի անմատչելի բարձրութեան՝ յայտա-
հովս է ի ձշմարտից. ապա և որ քնակի յօդնակա-
նութիւն յանբաւս բարձրելոյն, ինայ ապահովագոյն
ըստ ամենայնի. Իրկրդ՝ ի կողմանէ եղանակին.
իբր զի այնպիսին ի բարձրութիւն ոչ և յանչափութիւն
նորա գրեթէ իբրև ի ծածկութիւն ամպոց պարագ-
րեալ պահի. որպէս որ ի բարձր լերինս ելեալ չքնա-
պատեցի ի բարձրացեալ ամպոց եղելոյ անդր ծած-
կեալ լինելով ի տեսութիւն թշնամեաց և գազանաց,
և իբրև թէ պատսպարեալ ինալով աներկիւղ և
հանգիստ. որպէս պատահեցաւ բազմից. ի սոյն
հայելով առաջի դնէ մարգարէն զառաղ հանձն յա-

սեր ։

Ի՞նչ հաւանեաս այ յերկինս հանգիչե ։ Լսեաղ հաւանի՝ կրկ-
կին մտաք ի գործ ածի. մի՝ փոխանակ այնը որ ի
տապտ սբևու հովացուցանի, զեզեան ի՝նեքրոյ իւր-
և յայս միտ դնի ի համարն 14. յատկին. * հովանի
,, եղէց նմա ‖. որպես ասի և ցամաքին՝ թէ հովանի
լինիցէ իսրայէլի ։ Լչկերդ՝ փոխանակ այնը ստուեր
արկուլեան կամ փոխանակ այնը ստուերի՝ զոր պատ-
ձառէ հովանաւորմն ի հովանաւորեալ տեղին ։ և
յայս միտ գնի ասա. և բան այսմ ածի ասի հովանա-
ւորիչ՝ կալով յերկինս ։ իսկ իմնամբ պահպանուիլն
և պաշտպանուիլն նորա՝ իրրև հովանաւորութիւն ,
ընդ որով հանգչի յուսացեալն ի նա և ինոյ անվնաս.
զի որպէս որ կայ ի տօթագին աւուր ընդ ստուե-
բաւ ստուոց ծառոց, պահպանի ի տապոյ ջերմութիւն,
այնպէս և որ կայ ընդ խնամովն այ, պահպանի ի
տապոյ ա և իցէ փորձանաց ։

Լայց զի ցուցցէ մեզդարձն, թէ քազում առաւե-
լութիւն պարտ է իմանալ զայս յաւելու զբառդ երկին՝
ասելով, յերկինս ։ Օ այս դնելով յայս առնէ թէ
զորօրինակ երկիրս պատեալ կայ բարձրութիւն երկ-
նից, այնպէս և յուսացեալն յոյժ յամենայն կողմանց
չորքոտնակի պատեալ կայ հովանաւորութիւն այ՝ որ
է յերկինս. իբր զի այնպիսին ոչ յայսմ կամ յայնմ
ևէ պակի անվնաս, այլ յամենայն վտանգս չուր-
քանակի բոլ հոգւով և ի մարմնի. և ա այնուհետև
համարձակեսցի մերձենալ առ նա՝ ի վնասել, ոչ ան-
մարմին վիշապ, և ոչ վայրենի գազանք, ոչ յորձանք
ջուրց, և ոչ հրոյ բորբոքմունք. զի սոքա ամենեքին
ձանաչեն զհովանին այ. և զնոյն նշմարելով ի վէ
այնպիսեացն՝ գրեմ պատկառելով ի նմանէ՝ թնաւ
ոչ իչեն մերձենալ առ նա, կամ իւիք վնասել նմա.
զի թէ բոլ արտաքին պատմելոցն կայսբանան եղ-
ջերու մի ունելով ի պարանոցի իւրում գրեալ զայս
բան միայն՝ * ինքնակալին եմ ես, մի մերձենար յիս ‖.
այնպիսի երևիւր, որում ոչ ոք իչեն վնասել, քանի
ևս այնմ՝ յորոյ վերայ կայցէ ոչ եթէ լոկ անուն այ
գրեալ, այլ ամենաթարմ և ամենահնամամ հովանի տես-
լեամբ նորա ։

Թո՛ղ զայն՝ զի արարածք ամենայն տեսեալ թէ նա եղեալ է գլուխ իւր ոչ յայն՝ որ մեծ է առ ինքեանս յերկրի, այլ յայն որ բարձրեալ է յերկինս, և ինքն իբրև բոց 'ի նոյն ցոլանայ սիրով, փոխանակ վնասելոյ օգնեն նմա, առ 'ի յառաջանալոյ նմա 'ի նոյն. քանզի որոց սիրենն զԱ̃ծ ասէ առաքեալն՝ (Հռովմ. Ը. 28. ըստ լատ.) ամենայն ինչ գործակից լինի նոցա 'ի բարին, այսինքն է առիթ յառաջանալոյ 'ի բարին. իսկ եթէ ընդ հակառակն ընդդէմ յարիցեն, որպէս և յարեան երբեմն բազումք ընդդէմ այսպիսեաց բազում փորձանօք, հասանէ առ նոսա պաշտպանութիւն Ա̃յ երրակի.

Նաև թէ զիա՛րդ, ա՛ռ քեզ օրինակ զգործս մարդկան. որք երրակի պաշտպանեն զայլս. մի՝ շարժելով զսուր կամ արձակելով զնետս 'ի վերայ թշնամեաց. երկրորդ՝ 'ի բաց վանելով զնետս յարձակեալս 'ի թշնամեաց. և երրորդ՝ անձամբ անձին յինքեանս ունելով զպաշտպանեալն. սոյնպէս և Ա̃ծ երրակի պաշտպանէ զյուսացեալս իւր. մի՝ արձակելով զնետս ը̃դդէմ վտանգից զի խափանեսցին. երկրորդ՝ զյարձակեալ վտանգսն վանելով. և երրորդ՝ իբրև թէ անձամբ անձին 'ի մէջ բազկաց իւրոց առնլով զնոսա.

Նաև ըստ այսմ պաշտպանիլն այսպիսեաց օրինակի յայն՝ որով պաշտպանին ձագք արծուեաց և հաւուց. զի որպէս սոքա ընդ հովանեաւ թևոց մօր իւրեանց յապահովի մնան, սոյնպէս և որք Ա̃ծապէս յուսան յԱ̃ծ՝ ընդ հովանեաւ պաշտպանութե̃ նորա ապահովանան. և ոչ ևս կրեն ինչ կասկածանս. զի պաշտպան իւրեանց յերկինս գոլով՝ ըստ ամենայն շրջահայեցութե̃ պահէ զնոսա.

Այլ ասելով աստ՝ յերկինս, ոչ է պարտ իմանալ թէ Ա̃ծ հեռի գոլով պահիցէ, այլ թէ նա ինքն բարձրեալ գոլով ըստ ամենայնի՝ մերձ է ամենայնի, և կայ յամենեսին. և որ ոք ապաւինի 'ի նա՝ հանգչի ընդ հովանեաւ նորա ոչ իբրև երկրաւորի, այլ իբրև այնր, որ է յերկինս, և տիրէ ամենայն էից՝ երկնաւորաց և երկրաւորաց. և յայս միտ դնէ աստ մարգարէն զբառդ յերկինս. որ քերականօրէն առեալ՝ լինի իբրև պատահական ինդիր բառիս Ա̃ծ՝ կամ իբրև ածա-

կան, որպէս թէ ասէր. ընդ հովանեաւ այլ՝ որ յերկինս է, կամ այլ երկնաւորի. որպէս դնի ի Թագդ" եօթն", լաւ", եւթնովք", և արաբ". որոյ փոխան ի մեռնել եգեալ է * այլ յերկինս ||. որ է նոյն. այսինքն այլ երկնաւորի. յոր միտ ասի. * հրեշտակը նոցա ,, յերկինս հանապազ տեսանեն զերեսս Հօր իմոյ՝ ,, որ յերկինս է ||. այսինքն հրեշտակք երկնից. (մատթ. ԺԸ. 10:)

Լսկ յերբ" դնի միայն սոսկ՝ կամ սադգայի, որ նշանակէ շատ, այսինքն ամենաբաւական, կամ բաւական լինելեան, կամ ինքեամբ կարող ամենայնի ի վանել, այսինքն է ած բնակեալ յերկինս. որով առաւելու զօրութիւն բանին. զի ըստ այմ որ յուսայ յած, ոչ միայն պաշտպանի ի նմանէ յամենայնի, այլ և զամենայն բաւականութիւն գտանի ի նմա" անկասկած հանգչի ընդ հովանեաւ նորա. վասն որոյ յարի զպատգ հաւգչէ" ասելով.

Հաւգչեղ. ||է ասէ կացցէ կամ ինասցէ, կամ նստցի ||ե, որ կարէ լինել առ ժամանակ մի՝ երբ անցցոյ պէս. այլ հանգչիցէ. կամ ||ե այլոց Թագդմանութեանց" տեսեսցէ, կամ յամենայն. որով ցուցանի անշարժ ինալն ի խնամս այլ. և յայսմանէ յայտնի և այս լինել հաստատութեանն երջանիկ կենացս յաւասարչէն յած. զի այնպիսին գիտելով Թէ ո է նա՝ յոր ինքն եգեալ է դպրոց իւր, ոչ երբէք դադրի ի նմանէ, այլ կայ և ինալ ի նմա. որով և ոչ իսկ շարժի ի կայից հանգստեան իւրոյ, անհակած և անբեկեան լինելով յամենայն պատահարաց.

Լասցի՝ գիտելով. և այս ||ե բազում իրաց. զի այնպիսին գիտէ նախ՝ Թէ ի ձեռին այլ է ամենայն ինչ, և առանց նորա կամայ՝ և առանց նորա շարժութեան ոչինչ լինի. Գիտէ երկրորդ՝ Թէ ոչինչ արարածական զօրութեան կարող է զինքն բաժանել ի նմանէ, Թէ և ամենէքին իսկ՝ եթէ երկնայինք և եթէ երկրաւորք և եթէ ևս և ամենարարածականք ի մի միաբանեսցին ընդդէմ իւր. Գիտէ երրորդ՝ Թէ նա ոչ երբէք Թողու զինքն՝ յոր եգեալ է բոլոր զինքն. զոյն իւր այս միայն է՝ զի մի՝ ինքն Թողեալ զնա. և յայս բերի Տառաջանդ նորա, յասելն. մի Թողուր

զիս Թողուլ զքեզ։ Վասն չորրորդ՝ զի ՚ի կարդալ իւրում առնդ լսէ նմա, և ձանաչէ՛լով և Թէ հա՛ձի նա և աղօթիւ ընդ կարդացումն ընդ այն՝ համարձակ կարդայ։ որով ոչ միայն հաձոյական ընծայ նուիրէ նմա զկարդալ իւր, այլև առնու ՚ի նմանէ զՀաձոյն իւր։ Վասն հինգերորդ՝ Թէ յամենայնի իւր ձեռնտու է և օգնական, պահպանող և պաշտպան, ՚ի գոլն արԹուն և ՚ի լինելն ՚ի քուն, յուտելն և յըմպելն, ՚ի կալն և ՚ի գնալն, ՚ի գործելն և յանգործ մնալն. վասն որոյ ոչ էս ունի ՚ի հոգս առնելոյ։ Վասն վեցերորդ՝ Թէ արտաքոյ նորա ամենայն ինչ մնասի է և ունայն, պատրանք և խաւար. վասն որոյ ՚ի նա միայն յարելով՝ ՚ի նմա միայն պարտիլ դանձն, ՚ի նմա միայն զհետեղէ զամենայն, և ՚ի նմա միայն ունի զՀոգն. մինչև ոչինչ միայն նմա՝ որ իցէ իւր. ուստի և առ այնպիսին բառդ է՝ կամ չ՚ պիտակապէս ՚ի գործ ածի, զի չունի ինչ. վասն զի զամենայն զոր ասի ունել, ունի յայն՝ որ է ամենայն. և ինքն յայլ ինն փոխակերպել, զայն ևԹունի՝ յորմէ է, որով է, և յորում է։ Վասն եօԹնեքորդ՝ Թէ քանի հզօր է նա, քանի բարձր, և քանի մեծ. զիարդ քաղցր է, զիարդ գեղեցիկ, զիարդ բարի, և այս և արքան գԹած է և բարերար, քանի խնամական է և մարդասէր։

Օ այս ամենայն գիտելոյ, ՚ի ակարանալն զօրանալ, ՚ի չշտանալն դիւրանալ, ՚ի տրտմիլն զուարԹանալ, և ՚ի վտանգիլն ապահովանալ. և որ անհնարին Թուի, ՚ի խաւարիլն պայծառանալ, ՚ի խստանալն կակղանալ, ՚ի մահանալն կենդանանալ, և ՚ի մերձենալն իակ ՚ի դրանն դժոխոց, յարբայաԹէն երկնից վերանալ։ Ոչ հալածանաց բռնուԹէն խորտակել զղօրուԹէն նորա, ոչ աղքատուԹէն նսեմացուցանել զուրախուԹէն նորա, ոչ վշտացին հիւանդուԹէն նուաղեցուցանել զհաղաղուԹէն նորա, ոչ յարձակմունք նախատանաց վերաբերեն զընդարձակուԹէն սրտի նորա, ոչ կրից յարուցմունք վրդովին զանդորրուԹէն հոգւոյ նորա, ոչ բանտարկուԹիւն վատաԹացուցանէ զնա, և ոչ շղԹայահատուԹէն վաստակեցուցանէ, և ոչ այլ ինչ արարած բան գրելոյն պողոսի. (Հռոմ. Ը. 35.)

քանզի յամենայնի հանգուցեալ կայ ընդ հովանեաւ ամենաբաւականին իւրոց, որ էն յերկինս յանմատոյց սեթոռ բարձրութեանէ. մինչև ինքն ևս բաձրացեալ ՚ի նոյն. յորում ոչ ևս ՚ի հովանին, այլ ՚ի հովանաւոր բիւրն հանգիցէ, գեամ յանդիմանն տեսանելով զնա և ըստ բոլորին ժառանգելով.

Ի՛ դրաբև մեծ է այս՝ այսինքն ընդ հովանեաւ նորա հանգչել, բայց մեծ ևս է ՚ի նոյն ինքն ՚ի հովանաւոր բիւրն հասանել. զի յառաջինն գոյ խառնուածն ստուերաց. որովհետև պէսպէս խաւարային խորհուրդք, և բազմադիմի այլափոխութիք ստորին մասին անձնիշխան կամաց նսեմացուցանեն զհոգի նորա. այլ յերկրորդումն՝ այսինքն ՚ի հասանել անդ ՚ի հովանաւորիչն՝ տեղի տացէ այս ամենայն, և յաջորդեացէ այն՝ յորում ոչ ևս իցէ ստուեր խաւարի. Յիս ահա ասէ այս է քաջալերութիւն մեծ յուսացելոյն յայծ, առ ՚ի անգորը հանգչել ընդ հովանեաւ նորա, գիտելով թէ յետ ստուերախառն հովանւոյն հասցէ այն՝ որ է լոյս անստուեր.

Յե՛ սայս միտ յերբ՚՚ փոխանակ հանգչելոյ՝ դնի ինքեան այսինքն օթևանի կամ օթի. զոր ե՛օթ՚՚ և լատ՚՚ և այլք թարգմանեցին՝ յամ, և ասորիք՝ փառաւորի; Իսկ ոմանք թարգմանեն՝ ապատի, և այլք ուղղագոյնս՝ երեկօթս առնէ, որ է անցողաբար օթևանել ուրեք ՚ի գիշերի. որով յուցանի նախ՝ թէ ՚ի կալ մեր ՚ի գիշերի կենցաղոյս չունիմք այլ ուրեք օթևանել կամ հանգչել, բայց միայն ՚ի հովանին այ՝ որ յերկինս. երկրորդ՝ թէ յաստի կեանս միայն է այս հովանի այ ՚ի վերայ մեր, և ոչ ՚ի հանդերձեալն. զի անդ ոչ գոյ երեկօթս առնել, այլ պայծառանալ անստուեր լուսով. երրորդ՝ թէ փութով վերջացցի այս ամենայն, և անցցէ իբրև գիշեր միոյ աւուր պանդխտութեան, և եկեսցէ տիւն յաւիտենական հանգստեան.

Ի՛ այլ ասա գիտելի է՝ զի յայսմ առաջին տան սաղմոսիս՝ կրկին օրինակաւ կարէ լինել սրտհոգւոյ երկուց հատուածոցն. մի՝ իբրև ուրոյն. որպէս թէ ասէր. երանելի է՝ որ քնակեալ է յօգնութիւն բարձրելոյն, և երանելի ևս՝ որ հանգիցէ ընդ հովանեաւ այ՝ որ

յերկինս է։ Յերկրորդ՝ երբև մի քան, յորում մին ինչ հեռաւորէ միւսոյն, որպէս թէ ասէր. որ միանգամ բնակեալ է յօդնութեան բարձրելոյն, այնպիսին հանդիպէ ընդ հովանեաւ ոյ որ յերկինս. և զի այս ուղղագոյն տեսանի, և չարադրութիւնն իսկ զսոյն ցուցանէ. մեք ևս ըստ այսմ կարգեցաք. նաև զի քնագիրն երբ" ըստ այսմ խմացեալ լինի. քանզի բառ առ բառ թարգմանի այսպէս. * բնակեաւն ի ծած՝ ,, կոյն բարձրելոյն՝ ի հովանի բաւականին օթի ‖։ Յամբ" զառաջ ն, առնու առ նաև կոչականապէս, և յերկրորդ դէմս վերածէ զայս բան, որպէս թէ գրեալ էր. * ով անձն իմ բնակեալդ յօդնութիւն ,, բարձրելոյ՝ ը հովանեաւ ոյ յերկինս հանգիցես ‖։ Իվ մարդ ոյ ասէ՝ հովանին ոյ ի վերայ քո է. հանգիցը ի ներքոյ նորա աներկիւղ յամենայն գժրանաց հակառակամարտիցն. և հանդիպս հաւատով. զի թէ հաւատաս, յուսաս. և թէ յուսաս, վայելես ի խնամեն. և յորժամ վայելես՝ տիրես, և լինիս ոչ միայն ընդ հովանեաւն ոյ, այլև ինս ի քեզ բնակեցուցանես։

Յատանօր արժան է ի քննութիւն մատուցանել և զգեղեցիկ կարգ շարադրութիւնն բառից այսր չասնորոյ, որ տպաւորի ի ձէ վեցանկիւնի՝ երրեակ չարաբերութիւնք։ Յառաջինն տեսանի ի բառագ՝ բնակեալ է, և հանգիցէ։ Յերկրորդն տեսանի ի բառագ յօգնութիւն, և ընդ հովանեաւ։ Յերրորդն տեսանի ի բառագ բարձրելոյն, և ոյ յերկինս։

Յայս համեմատութիւն բառից յայտ առնէ զհամեմատութիւնն զոյն՝ զոր ունի հոգին ընդ ոյ, ըստ համաձայնութիւնն կամաց, ըստ հանգիստութիւնն գործոց, և ըստ միաւորութիւնն հոգւոյն, մինչև լինել նմա ձմարտիւ ի պատկեր ոյ՝ յորում ստեղծաւ ի սկզբան։ Յայս է ահա վիճակ մարդոյ՝ որ բոլորովին եգեալ իցէ զոյս իւր յայն՝ որ արար զնա։ Յայսթեսումն չկայ այլ ինչ առնել՝ բայց եթէ ի լիութենէ սրտի իւրոյ օրհնել զնա, և գոհանալ զնմանէ. զի չունի ըզբաղձս յայլ ինչ. քանզի ոչ է յինքեանս՝ առ ի խնամից զինքն, և ոչ յայլս՝ առ ի հոգալոյ զնոցանէ. այլ յնա միայն, յորում ունի և զինքն և զամենայն

իբրև յայմմ, որպ է. ուստի ձշմարտիւ կարէ ասել առնա, ած իմ, և ամենայն ինչ. ած իմ, արտաքոյ որպ ամենայն է ոչինչ. ած իմ ընդունող իմ, ապաւէն իմ. և զայս յառաջ քեզ մարգարէն ի յաջորդ համարն ասելով։

Ած. Աստուած ես՝ ընդոծնելի իմ ես. ապաւէն իմ ես, և ես յուսամ ի նա։

Այս բան կրկնակի յարի ի նախընթացն. մի՝ յառաջ գասելով. որպէս թէ եդեալ էր. որ յուսալով յած աստուած նմա, դու ես ընդունող իմ, և դու միայն ապաւէն իմ, այնպիսին քնակեալ եղիցի յօգնութիւն բարձրելոյն, և հանդիպել ընդ հովանեաւ նորա՝ ասելով. նա փրկեացե զնա յորոգայթէ որսողին ևն. այս շարադարութիւն թէպէտև ուղիղ իբրեւ զկարգ բանին, բայց զկարգ շարադրութեն չհոմանայ կացուցանել։ Այրիորդ որ ուղղագոյն ևս է քան կարգելոյ մեր յարի իբր հետևութեն նախընթացին՝ որպէս թէ եդեալ էր. որ քնակեալ է յօգնութի բարձրելոյն ևն, այնպիսին գոհասցի զնմ, և ասասցէ ցնա. ընդունող իմ ես դու, ապաւէն իմ ած ևն։ Այս բան այսմ առեալ՝ սոյն այս բան դնի իբրև շնորհակալութեն առ ած վասն երբեակ բարերարութեանց՝ մի՝ վն այնց զորս տեսեալ է մարդ. երկրորդ՝ վն այնց զորս տեսանէ. և երրորդ՝ վն այնց՝ զորս տեսանելոց է. վն առաքելոյն ասէ։

Աստուած ես ընդոծնելի իմ ես դու։ Յառաջ աստուած՝ դնի աստ քան այնմ նշանակութեն՝ որ հայի ի քառդ փոխսիկ կամ ընդհակառակ ի յայտնի լինի աստուածութեն կամ ասելով՝ վն որպ դնի, աստուած ես՝ ընդունելի իմ ես դու։ Ընդհակառակ ևս կոչէ զած. զի զնա միայն ձանաչէ ևս, և ոչ մի ինչ այլ՝ գերագոյն քան զնա, և ոչինչ հաւասար նմին. մանաւանդ զի զամենայն ինչ տեսանէ կախեալ զնմանե՛ ի գոյն և ի գործելն. և ընդ նոսա հրամանաւ և կառավարութեամբ կարգեալ և պահեալ. այսպիսի ձանաչելով զնա աստուած նմա։

Ընդունելի իմ ես դու։ Ընդունիլն է առնուլ յինքն զայն ինչ զոր կամ ոչ ունի, և կամ զոր չէ առեալ.

և այս ՚ի կողմանէ առաջին մնաճեալ՝ կարծ լինել համ՝ հաճուելոյ, որպէս այն՝ որ ասի. * ընկալաւ ,, զնա ՚ի տուն իւր ուրախանալով ||. կամ՝ հաճուելոյ՝ որպէս այն որ ասի. * ընկալայ նախատինս յաջակաց ||. Լակ ՚ի կողմանէ առեալ իբրև մնաճեալ՝ կարծ լինել համ՝ ըստ եզերն յորմէ, այսինքն ըստ զերծ լինելոյ. որպէս այն որ ասի (՚ի սաղ. ՃԺԷ. ւ3. * եղե ,, մերձ ՚ի գլորիլ, և ոտք ընկալաւ զնա (՚ի վտանգէ ,, գլորման)||. կամ ըստ եզերն յորոմ. այսինքն ըստ պատուական լինելոյ, որպէս այն որ ասի. * որպէս ,, գողջակիզս զոհի ընկալաւ զնոսա||. (Ի մատթ. Ը. 6.)

Լ՚որդ աստուածոր որպէս և կարգ քահանի ցուցանէ, բառդ ընդառնէլէ այսինքն ընդունող՝ ՚ի կողմանէ ոչ մնաճեալ՝ առեալ լինի ըստ հաճուելէ. իսկ ՚ի կողմանէ մարդոյն մնաճեալ՝ առեալ լինի ըստ զերծ լինելոյ. որպէս թէ եղեալ էր. ՚ի թեղեառումէն կենդ ցաղոյս՝ յորում յանձն իւ փրծամբեցեց պատեալ պաշարեալ կամ, հաճեցար ընդունիլ զնա իբրև զոյր. և հանդուցեր զնա ընդ հոլանեաւ նախանձնամբեցեն և պաշտպանեցեն քո։ Լ՚ս այս հայի ՚ի շնորհակալութէն այնը բարերարութէն՝ զոր ետես. իսկ հայելով ՚ի նեղկայն՝ այսինքն յայն՝ զոր տեսանէր, ասէ։

Լ՚պաւէն էմ ած։ Լ՚պաւէն ասի այն ինչ, յոր ՚ի դիմել ուրուք՝ զերծեալ ՚ի վտանգէ՝ փախստեայ նուիրեն. որոյ վը բարձր տեղիք կամ ծառք վիմաց ասին ապաւէն նապաստակաց. զի յայն անկանելով նոցա՝ յապահովի լինին ՚ի յափշտակող գազանաց և յորսորդաց. և քանզի լի է աշխարհս վտանգօք, առ ապաւէն՝ յոր կարասցուք զերծանիլ։

Լ՚որդ որոց յոյս է ՚ի մարդիկ, զնոսա առնէն իւրեանց ապաւէն. և որոց յոյս է փաթեամբեցեն մեծութէն, յայն անկանին իբրև յապաւէն. իսկ որոց յոյս բաժանեալ լինի՝ մնասցեն իմն յանծ, և մնասցեն իմն յինքեանս, կամ յայլ ինչ, ապաւինութէն նոցա է խառն ՚ի խուռն։ Լ՚ստ որոց յոյս է միայն ած, ՚ի նա միայն գիմին, և զնա միայն ունին իբրեանց ապաւէն. և զի ած է ամենազօր և ամենախնամ պաշտպան, յապաւինել նոցա ՚ի նա, ինան ամենևին ապահովացեալ, մին

չև ոչ իմիք կարել սանանել նոցա, ոչ յերկրաւորաց, և ոչ յերկնաւորաց, և ոչ իսկ ի բանալիք լուծանոյ գունդ սանդարամետականաց։

Ոյա ակնարկելով՝ ասէ. ապաչէ եմ ես. որպէս թէ ասէր. մեծատանց ապաւէն է փարթամութիւն ստացուածոց, թագաւորաց ապաւէն է իշխանութիւն բանից, ժողովրդեան ապաւէն է ամբոխութիւն քաղաքաց, իմաստնոց ապաւէն է ձարտարութիւն բանից. իսկ իմ ապաւէն դու միայն ես, դու ինքն ած ինձ զիս՝ որ արարիչ ամենայնի, ամենահայեաց, ամենազօր ես։

Զիս դու ինձ ասասցես թէ զիարդ տաժանին մարդկի ի գտանել իւրեանց ապաւէն, և յետ գտանելոյ և անկանելոյ ի նոյն՝ որքան տագնապին և ի հատածանս մտչին ի խորհիլն թէ զինչ պարտ իցէ նոցա առնել։ Իսկ յուսացեալն յած՝ առանց տաժանելոյ գտանէ զած՝ իւր ապաւէն, և կայ ընդ հովանեաւ նորա առանց կասկածանաց. և չունի ամենևին հոգալ թէ զինչ ունիցի առնել։ Զայսմանէ բարւոք կարէ չափիլ հանձար իմաստութեն որդւոց աշխարհիս այսորիկ և որդւոցն լուսոյ։

Այլ որ առաւել մտածելիս է՝ այն է, զի եթէ մարգս լինիցի ապաւէն ումիք՝ բարերար և երախտաւոր հայմարելով զինքն առնա՝ պահանջէ ինչ ի նմանէ՝ կամ յայտնապէս, և կամ լռելեայն, զկնի ընդհակալութեն ինչ. իսկ ած ըմ լինելոյ ապաւէն ոչ պահանջէ ինչ, այլ ասէ. Այդ այս բարերարութեն հայի յայն՝ որ մտածի իբրև նեղեալ, կամ զոր նեղեալսաբաւ առանել յուսացեալն յած. ուստի և իբրև զնեղեալ ընդհակալ եղև մարգարէն. իսկ հայելով յապաւէնն այսինքն յայն՝ զոր ունի ապաւանել, յարել զինքն և ասէ.

Այս ես յուսամ ի նա. Այս յուսալը՝ զոր զնէ ասա մարգարէն, է իբրև լուծումն ամենայն տարակուսանաց՝ զոր կարէ ոք առաջի մատուցանել յուսացեալոյն յած. զի թէ ասացես նմա, դու կարծես թէ յուսալով յած՝ ապաւէն քեզ արարեր զնա. և զինչ լինիցի եթէ նա ոչ հաձեսցի ընդ քեզ. պատասխանէ այսմ. յուսամ՝ ի նա. Այնէ ասացես, զինչ օգուտ

եղև քեզ ի յուսալոյ քոյ յԱստ, զի տէր յուսացաւ ի նա, և անկաւ հրդեհ ի տուն քո, յափշտակեցան ստացուածք քո, մեռան որդիք քո, որբին ի հեշտա-ռութեն կեանք քո ևն. պատասխանեն, յուսամ ի նա, լռեն ասասցես, գուցէ ի յաւետեն վհիս հա-տեալ է մի քո ոչ ևս օգնել քեզ, և զի ևս յուսաս. պատասխանեն, յուսամ ի նա: Իսկ յամենայնի պա-տասխանի նորա այս է, յուսամ ի նա. որպէս թէ ասէր. այս ամենայն զոր ասէք, է ի ներքոյ ակնար-կութեն այնր, յոր ես յուսամ. յոյս իմ ոչ է ի սոսա, կամ ի մի ոքոյ, զորս առաջի առնէք ինձ, այլ յայն միայն, որոյ հրամանաւ կատարածի այս ամենայն:

Ի ասացելոցս այսոցիկ ոմն քեզ ապացոյց զանց ևս նե-լուցոյ յորոյ. որոյ ընդդէմ բազում ինչ եդին եղի-փազ թէ ևնացի, բաղդատ սոքեցի, սուիար մինեցի, և եղիւս բարաքեւլի բուզոյի. որոյ ամենայնի ա-րար պատասխանի հիանալի նմանութիւնք, թէ ասէ էյոյս իմ. նա ևնար ասէ զիս. նորա եմ ասէ ես, ի նմա եմ, ասէ, և նովաւ, ևն: Ընդեալ մարգարէին զոյսն առաջի, ի մէջ մատուցանէ այժմ զարդ ինչ յուսացելոյն՝ այսինքն զայն զոր առնէ ասէ յուսացելոյն մի ապաւինելոյ նորա առ ինքն. և նախ խօսելով ի բերանոյ նորին իսկ յուսացելոյն ասէ.

ՀՂ. Ով երկնաւոր էիս յորժամ ինքն որոշէին, և ի բանիցն խռովութիւն:

Վախճան բազմապատիկ և բազմատեսակ փորձուիք պատահին այնմ՝ որ ոչ յոյս իւր եդեալ է յԱստ, սա, կայն երբեմն այն փորձութիւնք ոչ հասանեն կերպա-րանօք իւրեանց, այսինքն իբրև յայտնի, այլ իբրև այնպիսիք՝ որք ոչ երևին լինել փորձութիւնք. որով և լինին վտանգաւոր յոյժ. որոյ մի և մարգարէն պէսպէս նմանութիւնք ի մէջ բերէ զկերպարանս նո-ցա՝ առ ի ցուցանել թէ յորպիսի վտանգս շրջի ար-դարն ի տուէ և ի գիշերի:

Ասացի՝ լինին վտանգաւոր յոյժ. մի զի եթէ փոր-ձութիւնք յայտնի ընդ առաջ երևնէին՝ չլինին այնչափ վտանգաւոր. զի իւրեանց չարութիւն և գաղտուիք աբհամաբհեալ լինին. այլ զի կերպարանեալ լինին

ընդ այլով իւիք դիմակաւ, ոչ երբեմն որպիսի են կին-
քեանս. որով և լինին վտանգիչ. զի գժաւորին լի-
նի զգուշանալ ի նոցունց։ Այլ քանզի յուսացեալն
չէ՝ ոչ է ապաւինեալ ի Տանձաւ իւր առ ի Ձանա-
չելոյ զայնս, և ոչ ի զօրութեէ իւր՝ առ ի վանելոյ
զնոսին, այլ յայն և ևս՝ որ տեսանէ զամենայն, և
իշխէ ամենայնի, նմա միայնոյ յանձնէ զինքն, զի նա
փրկեսցէ զանձն իւր յամենայնէ անվտանգ, և պա-
հեսցէ յամենայնի անվնաս. յայս Հայելով ասէ։

Այս էրիեցէք զնա յորդայնէ որողն։ Որոգայթիւ իմա-
ցեալ լինի ատտաքին և ներքին փորձութեէ գա-
ղեալ Հնարիւք որսողին. իսկ այս որսող երբեակ է.
առաքինին է աշխարհս, և ևս և իւիք իր կամ մարդ՝
որ արտաքուստ լարէ զփորձութեէս երբև զորոգայթ.
երկրորդ՝ է սատանայ՝ որ առաջի Հոգւոյն ի ներ-
քուստ թակարթէ զորոգայթ. և երբեմն արտաքուստ
եւս, որպէս արար եւայի, և այլոց բազմից. երրորդն
և վտանգաւորն է մարմինն կամ անձնասիրութիւնն,
որ ի զգայարանս սփռէ զինքն. յայսմ ամենայնէ ասէ
փրկեսցէ զնա ինքն բարեգործն, յոր եդեալ եմ
դժոյս իմ. նա որ ընկալաւ զիս և եղէ ինձ ապաւէն։
Իսկ այս փրկելս բազում օրինակաւ լինի. մի՝ ունայ-
նացուցանելով զզօրութեէն փորձութեէն, կամ խորտա-
կելով զազդուրութեէն նորին առանց բառնալոյ զփոր-
ձութիւնն զայն. երկրորդ՝ յայտնելով զգաղտնութեէն
որոգայթին, և զգոյշ պահելով յայնմանէ զմարդն.
երրորդ՝ յորոգայթէ անտի ի բաց կորզելով. իբր զի
թէպտեւ երբեմն թոյլ տայ Տէր անկանիլ յորոգայթն,
բայց ոչ թոյլ տայ անկանել ի չարն. այլ յրմբռնիլ
նորա՝ ձեռն կարկառեալ Հանէ ի բաց։ Այս փոր-
ձութիւք՝ զորս եդաք՝ յերն մնածին, իսկ որք բանիւք
լինին՝ զայնցանէ որոշակի խօսի ասելով։

Այս ի բանէդ խոստովանէ։ Այանք խոստովանէ ասին այն
խօսք կամ ղողջք, որք թէ և չերբեմն արտաքուստ
ելոյ, բայց ունին յինքեանս զայնպիսի ազդումն, մին-
չև պղտորել և խաւսել զՀոգին, քանզի այն բանք
ընկալեալք ի լսելիս, նկարեն զպատկերս առար-
կայից իւրեանց յերևակայութեէն. յոր Հայեցեալ մը-
տացն, և տեսեալ թէ նորին գառնան ի նախատինս

կամ՝ ի նուաճ համարուճն անձին, կամ յանարդուն իւրոյ պատուոյն, կամ ընդ հակառակն ի ստացումն մեծութեանէ, կամ փառաց, կամ իշխանութեանէ, կամ՝ ի վայելումն հեշտութեանց. Եթէ յամենայն յոյժ, ազգէ տպատութենէ ինչ՝ ի զգայական բաղձանս, և՝ ի խոցմէ նոցա՝ զերծանի և յորդորումն ինչ՝ ի կամ, որով և ծագի խռովութենէ՝ ի հոգին, յոբում եթէ լեցի յամենայն՝ խռովութենէն զօրանայ. և գաւառումն մտաց մերձանայ, և կարզոզութենէ կամացն թուլանայ. և այսմ հետեւի հաւանութենէ յոչ բարին. և հասանէ չարութենէ մեզայն, որ խաղատ խռովէ զհոգին. որոյ զհետ գայ և խռովութենէ խղճի մտաց՝ Ա. յաւ որ բոլորովին ապատրեհարէս է յանձ, և կեայ ընդ հովանեաւ երկիւղի նորա, ունի զնա իւր պատ. հասան, որ փրկէ զնա յայսպիսի խռովեցուցիչ բերմանց, այսինքն յազդմանէ կամ՝ ի ներգործութենէ այսպիսի բանից։

Ա. ստանօր բառիւս ԹԱՒ՝ մերթ է իմանալ և զայնպիսի իրս, որք ոչ միայն առաքինին լսելեաց, որպիսի են զրոյցք՝ զրոց խօսեցաք, այլև որք առաքինին այլոց զգայարանաց, այսինքն տեսանելեաց, ձեռնհասելեաց, հոտոտելեաց և շօշափելեաց, և խռովին զհոգին. զի բառս ԹԱՒ՝ փոխանակ իրի՝ ի գործ ածի երբեմն. և մեկնի ըստ վերոյդրելոցդ։ Ա. դէ եգեալ մերգաբերն՝ ի հաստատակի զիրկութենէ յայսպիսի բանից և յորոգայթից որսողաց՝ առաջի առնէ այժմ և զօրինակ մանուածոց խնամոց փրկութեանն այ, և ասէ։

Ղ. Ա. Ի ՆԻՒՒԱՒԷ իւր ընթացէ ղէզ. ՚ի հովանի նոցա նուա յառաջէ։

Ա. յս նմանաբանութենէ հայի՝ ի գործ արծուոյ, յոր օրինակի խնամք տեսչութենէ և պաշտպանութենէն այ, զորմէ գրեաց և մովսէս, հայելով յայն՝ զոր արար ած ժողովրդեան իւրում. (Ե. օրինաց. լԲ. 11.) * որպէս զարծուի առէ՝ ի ծածկել զբոյն իւր, և ՚ի ,, ձագս իւր գթացաւ. տարածեաց զթևս իւր, և ,, ընկալաւ զնա. և բարձեալ բերեր զնա ՚ի վերայ ,, միջոցոցաց իւրոց։ Ա. զի արծուին ըստ գրելոյ բաղմաց՝ ուսնելով զդուճ ՚ի վերայ ձագուց իւրոց ա-

առաել քան զայլ թռչուսն, երկրբուքը պաշտպանէ զնոսա. մի՛ տարածելով զթև իւր ՚ի վերոյ նոցա, և ծածկելով զնոսա և զբոյն իւր ընդ նոսա, զոր դնէ յանմատչելի բարձրութենէ. որոյ վա՛ տ ասէ. * որ ,, պէս զարծուխ ||. ես։ Յերկրորդ՝ զի ձայն տուեալ ձագուցն՝ ընդ իւր թռուցանէ զնոսա. և իբրև տեսանէ թէ վաստակեալ են նոքա ՚ի թռչելն՝ տարա ծէ զթև իւր ՚ի ներքոյ նոցա, և ընդունի զնոսա ՚ի թիկնամէջս իւր, և այնպէս տանի զնոսա անվտանգ։ Այս զի այսպիսի ինն օրինակաւ խնամէ և պաշտպանէ ած զյուսացեալս իւր, վա՛ որոյ ասէ.

Ի ՒՒՒ

զոր էգ ՚ի վերոյ՝ այն էր ՚ի կողմանէ ՚ին. իսկ զոր ասա գնէ՝ և ՚ի կողմանէ մարդոյ· իբր թէ ասէր· երանի է քեզ մարդ՝ որ յաւուցարս յիսծ· զի որպէս ձագք արծուոյ յապաւինել ՚ի թևս մոր իւրեանց՝ պաշտպանին ՚ի նմանէ, այսպէս և դու ՚ի յաւուրդ յիսծ՝ ըստ պաշտպանութեանդ նոցա պաշտպանիս ՚ի նմա նէ, զի որոյ զնա ունելով քեզ այսպիսի պաշտպան՝ միշտ յաւասցես ՚ի հովանաւորութեան նորա։ ||Երանելոր բայդ յաւասցէս՝ ոչ ցուցանէ թէ չէր յաւասցեալ, և յորդորելի յաւասլ, այլ թէ յաւասցեալ էր, և յաւասլ, և յաւասցի, և ՚ի նմին գաղէ զՀովանաւորութեանն թևացն ՚ին,

լամբ՚՚ թիկնամիջով խմնայ զլանջամիջս. և մեկնէ այսպէս· « որպէս որ գմնմուկ փախուցեալ ՚ի հարս ,, կանոզէ՝ տարածէ զթև և ՚ի մէջ երկու թիկանցն ,, մերձ առ սիրտն ՚ի նէրբոյ լանջացն թևացն հովա- ,, նեաւ պահէ, և այնուհետև հալածիչն այլ ոչ ինչ ,, կարէ նմա ստնանել։ ՚՚այսպէս և ՚ին դյուացեալս ,, յինքն պարսպեալ պահէ ՚ի հալածող օրսոզին սա- ,, տանայի յորդոյն թիւ. և այսու հաստատէ թէ ա- ,, մենայն ընթացք մեր առաջի է ամենահայեաց ա- ,, չացն տեառնէն թէ, և խնամք նորա է ՚ի վերայ ամե- ,, նեցուն, որք հաւատան և խնդրեն լինել ընդ նո- ,, վաւ ||։

լ՚՚յաբանօրէն, ՚ի յաւալ ազգի մարդկան յիսծ՝ ևկն եհաս առ նոսա որդին ՚ին իբրև զարձուի. և ժողո- վեաց գնոսա ՚ըն թևօք վարդապետութեանն իւրոյ կամ ՚ըն զօրութեանէ երկուց կտակարանաց. և տարածեալ զազուկս իւր ՚ի խաչին՝ էառ գնոսա ՚ի թիկնամիջս անհաս խնամոց իւրոց. և թռոյց հաւաստօվք և գոր- ծովք իբր երկու թևօք ՚ի փրկութեն յաւիտենական. (տես ՚ի նուագարանն օրհն. ՚ի չ· օրհնութեն· ՚ի համարն· ւչ·)

լ՚՚յ՚ աստ գխաւիլն է, զի այս երանելոյ պաշտպանու- թեն ՚ին, զոր էգ մարգարէն, մեռածի ըստ այմ- դեռաբութեն նորա, զոր հաստատօրէն ցուցանէ առ այնոսիկ՝ որք տակաւին չէն հասեալ ՚ի չափ կա- տարելութեն, որպէս թէ ՚ի դէռահասեալ տիս իցեն՝ հանդոյն ձագուց· իբր զի թէպէտ և ըստ ամենայնի

յիսի են եղեալ զայս խրատից, և զնա միայն ունին ասելոյն, բայց ի չափ սիրոյ կատարելութենէ դեռ և չեն ամրացեալ. իսկ ի հասանել այսպիսեաց ի չափ կատարելութենէ, որչափ կարիցէ տանել վիճակ մարդոյ, որպէս սեռանի ի բաղում ծառայս ոչ, այլով ինն օրինակաւ ցուցանէ նա զպաշտպանութենէ իւր առ նոսա. մի որոյ ի նոյն գործոցեալ մարգա-

ԵՒ ԵՐԵՔ ԶԻՆ ԶՈՐՔ ԵՂԻՑԷ ԱՂՔ ՃՇմարտութենէ նորա,

Ճշմարտութիւն բազում ինչ կարէ իմացեալ լինել ասա. մի՝ յաբեղենական իմաստութենէն, այսինքն բանն նա՝ որ ասաց. և եմ ճշմարտութեն. որ և յամենայնի որպէս զնոյն շարժի զեկեզեցեալ իւրով, Արդարդ՝ նոյն իսկ անսահման և ակն ճշմարտութիւն ոչ, յինքեան յիւրում իսկութենէ, որ և է առաքեալ ճշմարտութենէ հաւատոյ. Արդարդ՝ յայտնութիւնք ոչ, այսինքն այն բանք զորս յայտնեալ է մեզ նա՝ ի ձեռն ծառայից իւրոց, պարունակեալք ի սք գիրս, և ա-սին բանք հաւատոյ, այսինքն այնպիսի բանք, որք առաջի առնեն մեզ զհաւատալի իրս, կամ որովք հաւատամք. Ողորդդ՝ անխոտ և անենդ հաւատարմութենէն ոչ՝ ի կատարել զոյն՝ զոր խոստացեալ է առնել պատպանութենէ, օգնութենէ, վարձատրութենէ. Հինգերորդ՝ ըստ լամբ՝ իմացեալ լինի արդար իրաւունքն ոչ. յայս միտ առեալ ասա լամբ՝ ճշմարտութենէն ասէ, (ձէ նա արդար իրաւամբք պահանջէ՝ զի նախ մարդ յուսացի և ինդրեսցէ, և յայնժամ խնամք ողորմութենէ և օգնութենէ նորա լինիցի նմա զնա շարքանակի. Վեցերորդ՝ իմացեալ լինի նոյն ինքն հաւատոք մեր. և ասա ասի ճշմարտութենէ, զի է անբաստելիս համաձայնութենէ ձանաչման ըստ այնս՝ որք յայտնեալ են մեզ յոյ. ասի և ճշմարտութենէ ոչ, զի թևկտա և ի մեզ է, և է ինն մերոյ ձանաչման, բայց է առ յոյ, և առ նա ոչ, և Վեցք թևկտա ըստ վեցեցունդ ըստ պղոցիկ. կարէ իմացեալ լինել ասա բառդ ճշմարտութենէ, բայց հաւատականագոյն և է իմանալ զայնս զճշմարտութենէ հաւատոյ, ըստ

ժամ և զամս հաւատոյ, զորմէ ասէ լինել զնոսա ընդ
զյուսացեալսն։

Ասէ զնոսա որպէս այլսեր ասացաք, ի կրկին. մին ասէ պաշտպանիչ. զորօրինակ զԴաւիթ, և այլ սոցին նմանք, որով պաշտպանի մարդ ի նեռից, ի սուտերից, ևն. միւսն է վանիչ զորօրինակ սուր, նետ, ևն։ Այս Թէպէտ բառս զնա դնի ասա փոխանակ պաշտպանիչ զինուց, բայց կարէ իմացեալ լինել նաև փոխանակ այնր որ իցէ վանիչ. զի ըստ երկուցդ ըստ այդոցիկ ձշմարտութեանն հաւատոյ լինի մարդոյ զնա ընդդէմ ամենայն փորձութեց. վասն որոյ ասէ.

Ընդէս զնա ընկալ եղիցի ձշմարտութեն նորա։ Ոչ ա-
ւ պաքէնս իբրև զփորձութեն են մարդոյ ի վէ-
ր երկրի։ ասէ յոր. (Է. 1.) որպէս թէ ասէր՝ բո-
վանդակ կեանք մարդոյ յորս վարի լի է փորձութի՝
եթէ ըստ հոգւոյ և եթէ ըստ մարմնոյ, եթէ ար-
տաքոյ և եթէ ի նեբերոյ, եթէ ի կողմանէ յոյժ-
դութեն որ յարփշտակ զհոգին ի փառասիրութեն, ի
հեշտասիրութեն ի զեղծութեն, ի մեղկութեն, ևն.
և եթէ ի կոզմանէ ձախորդութեն, որ բնկեն զհո-
գին ի տխրութեն, ի դառնութեն, յատելութեն, ի
կսկիծ, ի տրտունջ, ի բամբասանս ևն։

Ոչ երբ թողուցէ ասյա զվայրկեան փուչ, զորս սերմա-
նէ սկզբնաւորն սատանայ, և բուսուցանէ անիծա-
կուռս մարմին. յորս և տրածէին ասպականութեամբ բեր-
մունք բաղձանաց։ Ոչ երբ ասյա զորս յայսմ նշմարեմք
ընդէմ մերոյ ձանաչման, և ընդէմ մերոյ հաճութեն,
և ա և ընդէմ վայելուչ կարգի և ուղղութեն, յորոց
մերկին ի մեզ ի վերոյ այլոց սրանեղութենք, և
վրդովմունք մեաց ի դատեն երկիւղածին զԴաւիթ այս-
պէս առնէ, ընդ այնպէս խօսի, ընդ այսպէս վա-
րի, ընդ այնպէս վերնի, ևն։ Ամէն զգաստութիսն
յարձակմունս նեռից վերաւորիչ բանից ի բերանոց
այլոց. Թէն և զորոտմունս երկիւղածին զԴաւիա-
ծոց և ցաւագին հաբեաւծոց, և Թշուառացուցիչ
պատահարաց, և զայլ ևս յայտնի, զորոց ուրեք ու-
րեք յընթացս սաղմոսիս բանք եղեն։ Հայեմ ամե-
նայն ի կոզմանէ այ մատեանս՝ կարօտիմք բարեխ-

նամ պաշտպանութեանն նորա, զորմէ խօսեցաւ մարգարէն ի նախընթացս համարձակ. իսկ ի կողմանէ մերմէ՝ կաթօլիկէ այնպիսի զինու, որ իցէ պաշտպանիչ և վանիչ. պաշտպանիչ անձին, և վանիչ փորձութեանց.

Ի. Զի այս զինի է ասէ Աշմարտութիւնն այդ, այսինքն Աշմարտութիւնն Հաւատոյ՝ որ առ ՅՕ այս զէն թէպէտ և քաղցուք ունին քայց քաղցուքն այն են որք ոչ ի պաշտպանութենէ և ոչ ի վանողութենէ ի գործ ածեն. զի ոմանք ծալեալ զայն, նմանին ի վերայ նոտրա, և ոչ առնուն չուրջ զինքեանք ի պաշտպանել. և ոմանք եդեալ ունին զայն ի պատանս, և ոչ առնուն ի ձեռս ի վանել. կան և այլ որք հագիւ երբէք ի գործ ածեն, և մեծ անվարժութենէ՝ փութով վաստակին. են և այլք՝ որք թէպէտ և ի գործ ածեն, բայց կամ անզգուշութենէ, և կամ թերութենէ. և այլք սրտմտգին ժանտութենէ, կամ տարակուսական տատամսմամբ. իսկ այլք խարեբայութենէ, կամ ակնառութենէ. իբր զի այնպէս ի գործ ածեն զայս զէն, զի և զինք սխտից իւրեանց ներգործեսցեն ինչ. որպիսի են այն բարեպաշտ երևեալ սխտաւորք՝ որք չարաչար մեկնելով զՀմարտութիւնն Հաւատոյ՝ զոր ունէն, Հաշտեցուցանել կամին զայն ընթերցողութենէ սխտիցն՝ ասելով, թէ այսպէս պարտի լինել, կամ այլազգ ոչ կարէ, կամ յայդ ինչ ոչ պարտաւորիմ, կամ այդ է Հասարակաց ։

Ի. Այսոցիկ Հաւատ թէպէտ և զէն է Աշմարիտ, բայց ոչ է յաջողեալ մեծ անձանց իւրեանց. զի չազդէ ինչ. և պատճառն է՝ զի պակասեալ է ի ջերմութենէ սիրոյն ՅՍ, և ի Հաստատութենէ յուսոյ առ ՅՕ. իսկ որ կայ ի սէրն ՅՍ, և Աշմարտապէս յուսոյ չՅՕ, այնպիսին Հաւատք չուրջ պատէ զնա իբրև զզէն անգրծելի՝ ի պաշտպանել, և իբրև զզէն անխորտակելի՝ ի վանել. Ո՛ի զորբրինակ երկաթի զէն ի Հոր ջեռուցեալ, և ապա ի ջուր կամ ի ձէթ մխեալ լինի անգծելի և Հատու՝ մեծ պահպանեալ միալոյ ի նոսա զօրութենէ Հրոյ, սոյնպէս և Հաւատք ի Հուր սիրոյ ջեռուցեալ և ի ձէթ յուսոյ մխեալ լինի անգծելի յԱ և ի իւէ փորձութենէ, և Հատու ընդ Հոգին։

Ի. Պաքէն որ ունի յինքեան զայս Աշմարտութենէ Հա-

աստուց, թէ ամենայն ինչ ի ձեռն նոյ է, և որ ինչ լինի՝ ի հրամանէ նորա յաջողի, այս չշմարտութեան լինի նմա զկնի ըղձմ փորձութեանց պատահելոց նմա՝ եթէ բանիւք և եթէ իրօք. իբր զի եթէ լուիցէ այսպիսին զառաս նախատանացն և բամբասանացն՝ ի դորձ ածէ զայն զկնի ընդ դաւթի ասելով. * թէպէտ ,, տուբ նմա թէզ անիծցէ այնպէս զի ինձ ասաց նմա ,, անիծանել զդաւիթ ‖. (բ. թագ. ԺԶ. 10.) ‖ Թէ ընդձեռնեցի՝ ի հեւանդութեան կամ ի ցաւագարութեան՝ այնու չանապատմամբ վարելով՝ իբրև զեղ առնու զայն ի ձեռանէն այ, և յոչ կարելն ժողովել՝ նմա յանձնել և զոչ կարել իւր, ասելով. * զինչ է զօրութիւն իմ, ,, թէ համբերից . . . եթէ ոչ ի նա սպասինէի ‖. (յոբ. է. 11.) ‖ Չթէ անկեալ ի յեւթն աղքատութեան և ի թշուառութեան, որպէս ի պակասել ընչից, ի հրդեհիլ տան, և և ի բառնալ որդւոց, ևն, ըստ նմին չանապատն աղաղակէ. * տէր էառ և տէր էառ. ,, որպէս ան հաճոյ թուեցաւ, նոյնպէս և եղև. և ,, զերկի անուն տեղ օրհնեալ ‖. (յոբ. ա. 21.)

Ջնա ահա՝ զի յայսմ ամենայնի և յայլ սոցին նմին պատահաբար այն չշմարիտ չանապատն ձորը ունի արդարն՝ թէ ամենայն ինչ ի հաւուէ բարեբար կամացն այ դիպի, և առանց նորա հրամանի և ոչ մազ մի ի գլխոյ յերկիրն չանկանի, լինի շուրջ զնովաւ որպէս զկնի, մինչև ասել նմա առ. * ձոր ,, որպէս զինուս հաճոյիցեր քով պահեցեր զմեզ ‖. (սաղ. ե. 12.)

Դարձեալ՝ որ չշմարիտ հաւատով չանապէ, թէ նա որ ցանկոյ անցաւոր փառաց, և մեծութեանց, և որ գկնի լինի վաղշտութեան, կամ որ վարի գոզութիւ, կամ որ սուտ վկայէ զընկերն, որ բամբասէ, և որ հայհոյէ, կամ որ բռնանայ, կամ որ առնու կաշառս, կամ որ թիւրէ զդատաստան ևն, մեզանէ ընդդէմ այ, և զրկի ի ժառանգութենէ նորա, և լինի պարտական յաւիտենական գատապարտութեան, ի պատահել սորա փառաց և մեծութեանց կամ ի պաշարելն ի վտանգ վաղշտութեան, կամ ի դիպիլ առաքի զոզութեան, կամ ի ստիպիլ ի վկայութեան սուտ, կամ ի շաբթելն ի բամբասանս, կամ ի յորդորելն

ի բանականութենէ, և ի վարիսաութենէ անն, այն ձըշ-
մարտութենէ հաւատոյ զոր ունի, լինի շուրջ զնոսա
իբրև զէն պատգանիչ և վանիչ. պատգանիչ ընդդէմ
ազգութենէդ այնպիսի առարկայից, և վանիչ անկար-
գութենէ յաժարութենէդ սրտի, որ մոլեգին բերի յայս-
պիսիս.

Ա՛սա այսոցիկ մարթ է իմանալ և զայլոց դիպուածոց
առ հասարակ ըստ ամենայն փորձութենէդ, և ոչ սոսկ
ըստ միոյ կամ ըստ այլոյ. վա որոյ ոչ ասէ մարգա-
րէն, թէ չէմարտութենէ նորա լինիցի քեզ որպէս
զէն, այլ թէ շուրջ եղիցի զքէ որպէս զէն, որ է ա-
նել. յամենայն կողմանց և ընդդէմ ամենայն փորձութ-
շուրջանակի լինիցի քեզ զէն, կամ վահան անգծելի.
որով յայտնի տեսանի՝ թէ քանի երջանիկ է որ զի-
նեալն է այսպիսի զինուք. Հայա ահաւասիկ և քան
առաքելոյն. (յԵփես. զ. ւ3--ւ7.) յասէն. * վա
,, այսորիկ առէք զսպառազինութենէն ՚ի, զի կարող
,, լինիջիք ՚ի դէմ հարկանել չարին յաւուրն չարու-
,, թեան, և իբրև զամենայն ինչ կատարիցիք, հաս-
,, տատուն կացէք. զտէգի կալջիք սնդկեալ զմիջս
,, ձեր չմարտութենէ և զդեցեալ զդրահն արգա-
,, րութենէ, և ագուցեալ զոտս պատրաստութենէ աւե-
,, տարանին խաղաղութենէ. Լուր ՚ի վերոյ ամենայնի
,, առէք զվահանն հաւատոց որով կարող լինիջիք
,, զամենայն նետս մեխս չարին շիջուցանել. Լուր
,, առէք զսաղաւարտն փրկութենէ, և զտուսեր հոգ-
,, ւոյն՝ որ է բանն ՚ի ։ Հաւատակ քեզ այնպիսի
զէն, որով յամենայնէ պաշտպանիս. Հանապատիդ
առասպելչին, թէ էնկաս և աքիւլա երկիւղին ինն
վահանաւ պատապարեալ անվէրս ՚ինային. իսկ սա
զինուք. Չէմարտութենն երկնային լինի քեզ վահան այն-

պիսի, որով յամենայն նետից ՚ինաս անվէրս.

Ա՛յլ գիտելի է, զի ՚ի ձեռն չէմարտութենէ՝ որպէս
յիշեցաք ՚ի վերոյ՝ մարթ է սա իմանալ և զՀաւա-
տարմութենէ խոստմանն ՚ին, որով խոստացեալ լինիլ
պաշտպան և փրկիչ յաւասելոց իւրոց. և ահա այս
Հաւատարմութենէ ևս լինի նոցա շուրջանակի զէն. և
ըստ այսմ միտ բանին առաքի դնի այսպէս. որ Ձըշ-
մարտապէս յուսոյ ՚ի՞ն, նա ինքն ՚ի՞ն զոլով հաւա-

տաբիմ, շուրջանակի պահէ զնա յամենայն փորձա-
նաց, կամ հաւատարմութեամբ պաշտպանութեամբ նորա,
կամ ըստ լսմբ՚ բնաւից նորա լինի շուրջ զնովաւ իբ-
րև վահան պատապարիչ՝ ըստ ամենայն փորձուէց։
Չայս միտս երևի լինել և յայնմ խնամատարս· զի
զան աղաչանաց Համառօտիւ յառաջ բերեալ՝ կարգս
պաշտամանց ևկեղեցւոյ՝ (երես· 347·) Ձմնորատուչ
իմանալ անչիաւս պահպանութեամբ յորոգայթէ որսողին·
և բանք նոքա են այս· * սաղմոսգրքն հաւարակ մաղ-
,, թեն՝ ըստ հովանեաւ բարձրելոյն լինել, և յերկինս
,, հանգստեանն արժանաւորել· և աստէն (՚ի հա-
,, մարն 5·) յորսողին փրկել որոգայթի՝ զնմանէ ձըշ-
,, մարիտ պահպանութեան ։

Ա՚յս մեկնութեան ևս ընտրէ յոյժ· և մտածէ՚ ի կող-
մանէ այ, առ որ կարէ և նախակարդեալ մեկնութիւ
վերածել՚ի կողմանէ յուսացելոյն մտածել· վա զի
այն հաւատարմութեան խոստմանն այ՚ի պաշտպանել
և՚ի փրկել՝ պահանջէ և՚ի յուսացեալն զհաւատար-
մութեան այսինքն զհաստատութեան յուսոյ· երբ զի յու-
սացեալն միայնի հաստատուն, որպէս ասացաք՚ի
համարն ։

Ա՚յդ՝ որ յուսոյ յոյժ յոյժամ միայ հաստատուն, յոր-
ժամ յոյս նորա հիմնի՚ի Ձմնորատութեան հաւատոյ· վա
զի յոյն է իբրև նաւախաբխոխս յուսացելոյն յոյժ· իսկ
հաւատքն է իբր անշարժ երկիր գաղեալ ըստ ջրով
ծածկին բանից· ապա զորօրինակ խոբխոխն յոյժամ
հաստատուն ունի զնաւն, յորժամ հասանէ երկիրը՚ի
յատակ ջուրց, և ըմբռնէ զայն, և ոչ թէ յորժամ
՚ի կախ կայ՚ի մէջ ջրոյ, սոյնպէս և յոյսն յոյժամ
հաստատուն պահէ զյուսացեալն յոյժ՚ յորժամ ըմ-
բռնէ զերկիրը հաւատոյ՝ այսինքն զՁմնորատն հաւատն·
և ոչ թէ յորժամ՚ի կախ կայ սոսկ՚ի բանս, իբր
թէ այսպէս իցէ ասացեալ կամ այնպէս· Ըբեմնի՚ի
հաստատել յուսոյ այսպիսի օրինակաւ՝ զնոյ յուսացե-
լոյն լինի՚ի կողմանէ այ հաւատարմութեանն պաշտպա-
նութեանէ նորա· իսկ՚ի կողմանէ մարդոյ Ձմարտութեան
հաւատոյ նորին· որով և գտանի զանբեկեւանութեան
յոյսին այսինքն զորոց խօսք մարգարէին՚ի յա-

Ղ. Ա՛ԷՐԷՅԷ՝ ԴՈ՛ ՅԵՐԷԻ՝ԼՂ ՓԷՂԷՐՔ. Ե՞Ա Լ՚ ՆԵՔ ՈՐ ՆԱԷՔ Լ՚ ՈՏՆԵ։

Ղ. ՅԷՐԵ ՈՐ ՂՐՔՔ Լ՚ ԽՈՏՐ. Լ՚ ՓԱՅՆԵՓՂՈՒՆՔ ԴԷՈՏ Լ՚ ՀՈՏԱՐԱՔ ՈՏՈՐ։

Ա՚յս բանիք Լ՚ հատարակի ասացեալք՝ բովանդակեն յինքեանս գրեթէ զամենայն տեսակս փորձանաց այսմիքեն արտաքին չար պատահարաց, յորոց անվնաս պահի յուսացեալն Լ՚ տէր. և մի այսօրիկ, այսինքն մի անվնաս պահելոյ՝ աներկիւղ և ինայ Լ՚ նոցունց. զի երկիւղն և կերը պատճառեալ Լ՚ կասկածանաց վնասու Լ՚ վերայ հասեալ չարի. ապա թէ ոք յայտնի գիտիցէ՝ թէ հասեալ չարն ոչ կարէ ինքեան վնասել, ոչ և կասկածի. ուստի և ոչ երկնչի. արդ քանզի Լ՚ կարգս արտաքին երկիւղալոց գիշերային չարն է իբր առաջին, մի որպ զայն յառաջ կարգէ ասելով։

Ա՛Է ԷՐԷՅԷ՝ ԴՈ՛ ՅԵՐԷԻ՝ԼՂ ՓԷՂԷՐՔ։ Լ՚առս էրէի՝լ՝ գնի առ փոխանուանելն ձևով՝ որով վարին Ձարատանցն՝ Լ՚ գնել զանուն գործոյն փոխանակ անուանն պատճառին, որպիսի է և այն որ ասի (ա. պետ. Ջ. 14.) * յերկիւղէ նոցա մի երկնչիցիք ‖. որով իմացեալ լինի այն ինչ՝ որ պատճառէ զերկիւղ, կամ այնպիսի իր՝ որ է երկիւղալի. քան այսմ առեալ լինի և ասո. որով կամի ասել. գու որ զոյս քո բոլորովին եգեալ ես յայծ, և Ձմարտութեանէ նորա զհեռացեալ ես, այնպիսի պահպանութեամբ պահպանիս ընդ հովանեաւ նորա, մինչև քնաւ երբեք չերկնչիլ քեզ Լ՚ գիշերային չար պատահարաց, կամ յերկիւղալի իրաց՝ որք երևեցուցան նեն Լ՚ գիշերի՝ մի վնասուն զոր կարեն հասուցանել. ոչ երկիցես և Լ՚ նոյն իսկ Լ՚ խաւարէ գիշերի՝ որ է երևելոյն առ այլս. քան որում ասի թէ գիշերք երևեցուցիչ են. և ծննդեն զարհուրանս՝ կամ յինչ քեանց և կամ յիրաց պատահելոց Լ՚ նոսին. ոչ երկիցես և Լ՚ գողոց՝ որք չորին Լ՚ գիշերի, և զարհուրեցուցանեն. յոր միտ ասի (երգ. Ջ. 8.) թէ վաթսուն զօրաւորք պահէին զդաշտայս սաղմոնի * Լ՚

,, զարհուրանաց գիշերոյ ‖. ոչ երկիցես և 'ի գիւց՝ որք պատճառեն զերկիւղ 'ի գիշերի , որում և ասին իշխանք խաւարի : Կամելով ապա և զերկիւղն տուն ջեան խօսել՝ ասէ ,

Եթէ ոչ 'ի ձեռն որ ճաշէ 'ի գոյ : Որք բառիւս նման՝ նշանակի այն ամենայն՝ որ կարէ չարաչար մեռանել . և ըստ այսմ նման ես եւ տեսակ մեռանելոյ իրաց՝ դնի ատ փոխանակ սեռի նոցա ըստ ձևոյ Հարտատանութեան՝ որ ասի խելամտութեն . որում և միտ բանին լինի այս . ոչ երկիցես յո և իցէ տունջնային մեռանել , կամ յո և իցէ մեռանակար իրէ՝ որ 'ի տունջեան կարէ մեռանել՝ ճանչելով այսինքն վաղվաղակի հասանելով , կամ 'ի հեռուստ ժամանելով , կամ յանկարծակի գալով՝ առանց ակնունելոյ , և առանց գիտելոյ , և առանց տեսանելոյ , որպիսի և և ճանչել նման : Օ այսոսիկ կամելով առաւել և հաստատել՝ այլով ինն նմանութեբ կրկնէ զբանն եբէ՝ ըստ երկիւղի գիշերոյ , և եթէ ըստ երկիւղի տունջեան , և ասէ ,

Նետէ որ ընկնի 'ի խաւարի . 'ի գայլաձգողն պետ 'ի հասակի առաջ : Որ ասէն յիրէ որ շրջի 'ի խաւարի՝ նոյնանայ ըստ այսմ՝ զոր ասաց , ոչ երկիցես գու յերկիւղ գիշերի . և ասէն՝ 'ի գայլ ակղութեբ գիւին 'ի հասարակ աւուր , նոյնանայ ընդ այսմ՝ զոր ասաց . և ոչ 'ի նետ որ ճառչի 'ի տուէ ‖ : Ուստի և նովին մեկնութեբ մեկնին այս բանք . քանզի ըստ առաջինն հատուածոյն կամի ասել . ոչ երկիցես յայնպիսի մեռանակար իրէ՝ որ պատահի 'ի խաւարի կամ 'ի գիշերի , և իբրև գող շրջի 'ի կորուսանել . կամ ոչ երկիցես յայնպիսի իրէ՝ որ շրջի 'ի խորհուրդս ամբարշտաց , յորժամ ժողովին 'ի միասին 'ի խաւարի առ 'ի խորհել զնորհուրդ չար 'ի վերայ քոյ . զորօրինակ արարին անիրաւքն զերեսեան հրեայքն ,

Այնպէս և ըստ երկրորդ հատուածոյն կամի ասել . ոչ երկիցես 'ի գայլ ակղութեբ գիւին , այսինքն յայնպիսի մեռանակար իրաց՝ որք 'ի չարութեբ գիւին ներգործին 'ի հասարակ աւուր այսինքն 'ի տունջեան առ 'ի գայլ ակղութեբ , այսինքն առ 'ի կործանութեան մարդկան : Կամ՝ ոչ երկիցես 'ի մեռանաց՝ զոր 'ի տունջեան գործեն չարք և անօրինք , որոց գլուխ դևն .

զի աստ զդևն առաջի դներլով՝ նովաւ խմանայ և զայնոսիկ՝ որք ի թեղադրութիւնէ դիւին ինասել կամին այլոց, և ոչա՝ կամ՝ի հասարակ աւուր, այսինքն յայտնապես, և կամ շրջելով՝ի խաւարի այսինքն հնդգելով. զի համբոյր սիրոյ մատուցանեն, և նովին՝ի մահ վերաւորեն. որպես ասաք յովաբ ընդ աբեհներ. (ՅԲ. Թագ. Ի. 28.) և ընդ ամենայն. (ՅԲ. Թագ. Ե. 9.) որպես և կայէն ընդ հաբէլ. (ծնն. Դ. 8.) և յուդայ ընդ արաբիւ իւր. (մատ. ԻԶ. 47.) Յայսոսիկ սեաց և յուսացուցանելով փրկիլ ասէ. ոչ երկիցես յիբէ որ շրջի՝ի խաւարի, և հանգոյն դիւի դայթակղեցուցանէ՝ի տուէ,

Պայքակղութիւն կարեն իմացեալ լինել աստ և ազգի ազգի գայթակղեցուցիչ հնարք և փորձութիւնք դիւին. որովք վտանգէ զՀոգին՝ երբեմն խեղաթիւր պատկերօք երևակայութեան, և երբեմն կրիւք զայրացուն և ատելութեան, որոց ծնուն խեղդէ զմիտս մարդոյ. և ոչ այսչափ միայն, այլև ընկղմէ երբեմն հեշտախտութիւն և արբեցութիւն, և երբեմն խափանէ թուլութիւն և հեզութիւն. նահանջէ երբեմն՝ի լսելոյ զբանն կենաց և յընթեռնոյ զօգտակարս. ընկերկի՝ի խօսելոյ զՀոգևշահ զրոյցս և՝ի խորհելոյ զՀանդերձեալսն. և որ չար ևս է ծանրացուցանէ և տատասպեցուցանէ յաղօթելոյ. յիմարեցուցանէ երբեմն առա հրաւիրել, և հարստահարէ անպատճառ հիւանդութիւն. Երբէմն և՝ի մանկունս, զի՝ի նորաբողբոջ հասակի որսացէ զնոսա. յորդորէ զծնօղսն անփոյթ լինել զնոցանէ՝ի մնուցանել՝ի բարին, և առաջնորդել՝ի չարն. որպէս մերձեցաւ և՝ի մանուկն աղամ. զի զեռ մանուկ էր, այսինքն նորոգ ստեղծեալ և՝ի նորագտուքէ կեանս նորա որսաց զնա. Եւ զի յայտ չարիս ձկտի նա՝ի վերայ աշխարհի, վա այսոքիկ կոչի իշխան աշխարհիս այսորիկ (յովհ. ԺԲ. 31.) և ասե նոցա՝ որք չարին՝ի սէր աշխարհի (Ա. կոր. Գ. 3.) որք փոխանակ պաշտելոյ զարարիչն՝ նուիրեն զանձինս՝ի ծառայութիւն կռոց այսոքիկ ախտից և դիւաց. Եւ վա չարութիւնէ դիւին տես՝ի գիրս յոբայ. (գլ. իա.) Իսկ որ ունի ապաւէն ինքեան զնա՝ անվնաս մնայ յարկածից նորա.

Յե աստ գիտելի է՝ զի առ երբայեցիս, և առ նախնի ազինս՝ աւանդութիւն էր՝ թէ երիս ազգ դիւաց կայցեն. ոմանք ի գիշերի նետաստար լինելով, և ոմանք ի տունջիան՝ մանաւանդ ի կէս աւուր գայ թակղեցուցանելով. Այլք ասեն, թէ ոչ ըստ դասու, այլ ըստ չարագոյն իշխանութեան՝ ոմանց ի դիւաց տուեալ է՝ ի գիշերի վնասել, և ոմանց ի տունջեան. Յայս հայելով բազմաց ասացին՝ թէ այն բանք՝ որք պարունակին յերկոսին համարտ՝ վն այդ ոգեկ դիւաց գրին.

,, Ասսին վերածին և բանք ժամագրքին. ուր ի ձա-
,, շուն ասի. * հերքեա ի մէնջ զծանրութիւն շրջող
,, դիւին միջօրէի. ձանձրութիւն մարտ այսուն չարի
,, որ յայամ ժամու (վեցերորդի) պատերազմի ||. և
յերեկոյն՝ ի նայեցաց սերոյն. * փրկեա զանձինս ի
,, փորձանաց ի խաւարի շրջող դիւաց ||. և զարձեալ
ի քարոզ երկրորդ ձաշուն. * անհրկիւղ պահեսցէ
,, զմեզ (հրեշտակն խաղաղութեան) յամենայն հրեղէն
,, նետից սատանայի՝ որ թռչի ի տուէ (և) յիրաց
,, խաւարային գնացից՝ ի գայթակղութենէ դիւին ի
,, հասարակ աւուր ||. Այս մեկնութենէ զոր եդաք՝ մնածի ըս ձառին. յոր մարթ է յաւելուլ և զայլ ևս զանազան մեկնութիւս ըս փոխաբերութենէ, ըս բաբոյական խմասից, և ըստ յարմարութեան.

Փոխաբերաբար՝ գիշերով նշանակի այնպիսի ժամանակ՝ յորում յառնեն ընդխմբենէք՝ ոչ լոյս, այլ քաւնից. և ընասեն այնոցիկ միայն՝ որք երկնչին յայսպիսի բանից. որպիսի են բամբասանք, անարգանք, արհամարհութենէք, և նախատինք եւ. կամ որպիսի են պաբասութիւն, չարախօսիլ ևն. որք յաւէտ նոցա ընասեն՝ յորոց ասին, քան նմա՝ ընդդէմ որոյ ասին. և զի որ յաւսոյ յիշ՝ ոչինչ համարին զայսպիսիս, վն որոյ ասէ. ոչ երկիցես դու յերկիւղէ գիշերի, այսինքն յայսպիսի ընդխմական բանից՝ որք հանգոյն գիշերոյ երևոյթոց ընասեն. որպես ասի զկոկորդիլոսաց՝ թէ ոչ ընասեն եթէ ոչ այնոցիկ որք երկնչին ի նոցանէ. այնպէս և բանք չարալեզուաց՝ նոցա միայն ընասեն՝ որք երկնչին ի չար լեզուէ, եթէ արհամարհեացեն՝ արհամարհին, և ոչ ընասեն.

Այսպէս և առնելեամբ նշանակի այնպիսի ժամանակ՝ յորում յարձակին փայլողութեիք բանից՝ որպիսի են դոյասանութիք, պատուադրութիք, հնչմանիք համբաւոյ, տաքածութիք անուան, զարմացական զրոյցք, քաղցրաբանութիք, փայփայմունք, շողոքորթութիք, մարդեալութիք, եւն, որք իբրև զնետս թռչին ի սիրտս ականջս. և մտեալ ի նեբքս վիրաւորեն անհնարին խոցուածով հպարտութիք, և սպանանեն զհոգին։

Ա. Այլ քանզի որ յառաջ ցած, զհնարել ի ձչմարտութիք հաւատոյ, ոչ վիրաւորի յայսպիսի նեաւից. զի նա զայս ամենայն հնամարի իբրև զնչմանս հազմից. գիտելով թէ ամենայն փառք՝ ոչ միայոյ վայելել, և թէ զոր ինչ ունի ինքն արժանի գովութիք, նորա է, և ոչ իւր. մի որոյ ոչ միայն ոչ երկնչի յայսպիսեաց, այլև արհամարհանօք ինն ի բաց մերժէ յիւրմէ։

Իսկ խաւարասէր նշանակի վիճասկար ժամանակ, յորում մարդիկ չարք ևս և գնբ ոչ թէ խօսին, այլ գործեն զնբս խաւարեցուցիչս կենաց արդարոյն. այլ քանզի նա շրջապատեալ կայ ձչմարտութիքն ոչ՝ իբրև զինուբ, ոչ երկնչի յայնպիսի խաւարային իրէն թէպետ և տագնապիցի ի սրտի։

Այսպէս և հաստարակ աւուրբ որ ի կէսօրեայ պահ, նշանակի ժամանակ պայծառատիպայ յաջողութիք իրաց և օգտից, որովք հնարի դևն գայթակղեցուցանել, այսինքն կործանել զարդարն, որպէս ասաբ բազմից. զի զոմանս ի յաձախել ընչից ագահացոյց, և զոմանս ի հաստնել իշխանութիք անողորմացոյց, և զոմանս յայլ ինն երջանկատիպ դիպուածս յիմարեցոյց։ Օ այս և դիւաշունչ մարդիկ առնեն, ուստի նաև նոքին ի մացեալ լինին ատա ի բառիս դև։

Ա. Այլ որ յառաջայ ի տէր՝ պատշաճանել յայսպիսեաց՝ ոչ երկնչի ի զարկուածոյ սոցա։

Ա. Մնայնի այսոցիկ գլխաւորուն ի այս, զի որ լուսաւորեալ ի յոյ և զօրացեալ նոքաւ՝ ոչ վտանգի և ոչ ինասի յայսպիսեաց ատի. իսկ որ խաւարեալն ի հոգւով՝ երկնչի և վտանգի։ (Խաւար ասէ մեծն Բարսղ. (ի մեկն. ժամագր. երես. 137.) * ամենայն ,, նեաբ հրեղինք ատանայի՝ խաւարելոյն ապդեն. ,, իսկ լուսաւորելոյն մտոք անդորբ են ի սաղմոս-

,, զկն. ոչ երկիցես յերկիւղէ գիշերի, և ոչ ի նետէ՝
,, որ թռչի ի տուէ. քանզի թէ արեգակն արդա-
,, րեւէ ծագեալ տիւ առնէ, քոյ մնացդ աներ-
,, կիւղ ինացես յամենայն նեռից. զի այն իր ի խա-
,, ւարի չքնի. յորժամ խաւարաւ դիւթն գայլակղին.
,, և աւուր հասարակի լոյս զիւաւորն զայն կարծեն
,, զփափկութենէս աչխարհիս, և զյանկութենէ մեզայ ||։
Կա զի որպէս ասէ բարեզ. (ի մեկն. մարկ. գլ. ԺԳ.) * գիշերք է կենցաղս, յորում է գայլակղուի ||. և զոր լոյս կարծեն չարքն՝ իբր ի խաւար ըմբռնին ի նոյն։

Յարթոյապէս, այս բան մեկնի հայելով ի կարգս փոր-
ձութեանց. քանզի փորձութիւնք ի չորս կարգս դասա-
ւորին. ոմանք են թեթև և գաղտնի, ոմանք թեթև
և յայտնի, ոմանք ծանր և գաղտնի, և ոմանք ծանր
և յայտնի. վասն առաչինոյն ասէ, ոչ երկիցես գու յեր-
կիւղէ գիշերի, այսինքն յայնպիսի փոքր փորձութէ՝
որ է գիշերոյ՝ այսինքն գաղտնի, և երկնչելի յայն-
ցանէ մեայն, որք են փորոգիք և անզգաստք։ ||ՙզ
Երկրորդին ասէ. ոչ երկիցես գու ի նետէ որ թըռ-
չի ի տուէ, այսինքն ոչ երկիցես յայնպիսի փոքր
փորձութէ՝ որ իբրև նետ թեթև թռչի ի տուէ,
այս է հասանէ յայտնապէս. կամ թէ և գաղտ իցէ՝
հասանէ յայտնի. յոր միտ ի Յաւուր ժամուն կոչի և
գաղտնի։ ||ՙզ երրորդին ասէ՝ ոչ երկիցես գու յիւրմէ
որ չքնի ի խաւարի, այսինքն յայնպիսի փորձութէ՝
որ ծանր է և չքնի ի խաւարի, այսինքն իբրև դող
ծածուկ չքնի ի յափշտակել. որոյ վասն ազաչեմք զնա
զօրացուցանել զմեզ. յոր միտ ասի յեկեղեցիս՝ * նետիւք գաղտնեաց մի խոցեացուք՝ ի խաւարինն՝
,, որ ի ծածուկ ||։ ի այսն հայելով ասէ յովհան ե-
մաստաւէր ի կարգս եկեղեցական զաչտամանց.
(եբես. 347։) * Լաւ զի Յագնաբար ըմբռնաւ չքնի
,, որոգայթ ադիբն, զօրացն ասեմք զընկացս օրսիոց
,, մերոց կոխել զդէմս օրական չարութէն չարասի-
,, բին ||։ ՙզ չորրորդին ասէ. ոչ երկիցես ի գայլակ-
ղութէ դիւին ի հասարակ աւուր. այսինքն յայնպէ-
սի գիւական ծանր փորձութենէ՝ որք պատահին յայտ-
նի՝ որպէս թէ ի հասարակ աւուր, և ծանրութէ

իւրեանց կործանեն զանկարան. այլ որք յուսան յԱստ՝ յայսմ ամենայնի մնան անվնաս և անբեկեան։

Յաջմնարական մեկնութիւն, երկիւղիւ դիշերոյ նշանակի տկար փորձութիւն, որպիսի է փորձութիւն երկնատուց։ Վասնիւթ Թուղելովք ի տուէ՝ նշանակի փորձութիւն մնափառութիւն՝ որ իրրև նեռ հասանի՝ ի տունջեան այսինքն ի բարեգործեին։ Իրօք շրջելովք ի խաւարի՝ նշանակի այն ամենայն փորձութիւն՝ որ սիրէ ծածկիլ խաւարաւ, որպիսի են փորձութիւնք վաշաշտութեց, սուտութեց և։ Իսկ գայթակղութիւնք դիւին նշանակին փորձութիւնք այնց իրաց՝ որք կերպարանօք բարւոյ ընտաւք լեալ ի թէպատրութիւն դիւին՝ արկանեն ի չարն։

Յասացեալոցս ասաի տեսանի՝ թէ ոչ է պարտ երկնչիլ ի դիւէ։ այլ զգուշանալ ի նմանէ՝ զի թշնամի է։ * մի հաւատար թշնամւոյ քոյ յաւիտեան։ ասէ սիրաք. (ժը. 10։) Ուր բառիւս եդեսի՝ իմացեալ լինի նա ինքն փորձիչն սատանայ։ Կարասցի նա յարձակիլ ի վերայ։ այլ նաև փորձէ իմանալ զՀանգամանս բնութեէ, և զախտս ըստ իւրաքանչիւրոց, և ըստ նմին հնարս որսալ։ որսորդն գիտէ՝ թէ զոր կերակուր սիրժէ որսն, և զայն դնէ առաջի։ այս ինչ ձուկն՝ սիրժէ զայն ինչ կեր. և այն զայն. զայս գիտեալով ձկնորսին՝ սոքիմքը որսայ։ երբեմն և առանց այսպիսեացդ, միայն խաբելով ի ձեռն կապատեայ կարէ. սոյնպէս վարի և սատանայ։ Ոչ՝ կողմն Թոյլ գոցէ զմարդն՝ յայն կողմն դիմէ. որպէս Թշնամիք զՔաղաքդ՝ կողմն պարսպին որոնեն, և ըստ այն պատերազմին։

Ի կամել դիւին սիրել ի վերայ մեր՝ արձակել նախ ի մեզ իրրև զկարապետ զնետ փորձութէ. զոր երբեմն իրրև զյար սերին սերմանէ ի խորհուրդս մեր. եթէ ընկալցուք և մնասցուք, տեսեալ նորա ի մեզ զարդիւնս իւր՝ դիմէ և ինքն ի վերայ. իսկ եթէ ոչ ասացուք տեղի փորձութէն, և ի բաց ընկենացուք զյար սերին նորա՝ ընդդէմ. որով երևի թէ կարողութիւն սատանայի ոչ է յիշխանութէ նորա, այլ յիշխանութէ մերում։ Կարօղ եմք չտալ նմա տեղի. որպէս յորդորէ առաքեալն ասելով. * մի տայք տեղի սա-

,, տանայն ‖. (եփես. գ. 27.) Կարօղ եմք զնեռս նորա զամենայն շինօւցանել. (եփես. գ. 13.) Կարօղ եմք նովին գործեօք նուաձել զնա, որով նա կամի զմեզ նուաձել. Համայն կամիր սպանանել զըմարքն ի կախաղանի. այլ մարքն ետ կախել զնա ի նոյն միջնորդութիւն եսեթերայ. (եսթեր. է. 9.) Իւրմէ ոչ ինչ կարէ առնել դևն, այլ որչափ Թոյլ տայցէ առը. որպէս յայտ է ի յոբ. (գ. 5.) առ որ ոչ կարաց մերձենալ, մինչև ոչ Թոյլ ետ ածն. Կամ առ ի ցոյց այսր՝ Թէ յիւրմէ ոչ կարէ, ի փորձել նորա զնա՝ ոչ ասաց, արկից, այլ Թէ. * արկ ,, զքեզ ասահ ի վայր ‖. (մատ. դ. 6.) զի ինքն ոչ կարէ արկանել. զու ասէ արկ զքեզ. Կրնէ քեզ կա ասասցե, կարես պատասխանել. զնա անկիր ի վայր ի գժոխս ով չար. զի գիտես զնանպատրաստ և ձանապէս զգուքն. յասել քո զայս՝ յամօթ լինի նա և մեհենասցի ի քէն. * երբէ յետս իմ սատանայ ‖. Որպէս ի փորձել սատանայի երբեմն զբարեպաշտ ոք, և յասել ցնա ի խորհուրդս նորա, Թէ զդեակ զքեզ, նա խրատեալ ի հոգևոր հօրէ իւրմէ՝ ասաց ցնա, զու Թէ զդեակ զքեզ. և սովին ազատեցաւ ի փորձանէն անտի. Պատանայն կասկալ չուէն և և հայի. Եթէ մերձենաս՝ խածանէ, եթէ հանաս՝ ոչ ինչ կարէ. Ի յամէնզ առ նմա՝ յաչշտակիս ի նմանի. ի զգուշանալդ՝ խաղ առնէս զնա. * վիշապն՝ զոր ,, սատզծեր խաղալ նովաս ‖. (սաղ. ճգ. 26.)

Ի զգ որպէս պարտ է զգուշանալ, այնպէս չէ պարտ ընդարմանալ և համ սոսկալ. արիացիր և զօրացիր կարողութիւն ահն, և նուաձեսցի Թշնամին. Ըստ որում յորդորէ առաքեալն ասելով. * այսուհետև զօրաս ,, ցարուք տէրամբ և կարողութիւն նորա. և զգեցաս ,, բուք զսպառազինութիւն այ, զի կարող լինիջիք ,, կալ ընդեմ հնարից սատանայի ‖. (եփես. զ. 10.) Ըստ յայոբ առաքեալ ասէ. * կացէք հակառակ չար ,, բաթօսին. և լինի փախստական առ ի ձէնջ ‖. (գ. 7.) Որ արի ցուցանէ զինքն՝ Թշնամին երկնչի և վհատի. Կին եթէ տեսցէ յայրն զդաժանութիւն՝ նուաձեալ ինայ. Եթէ զմեղկութիւն՝ դաժանանայ. սղինպես և փորձութիւն. Ես և նա ինքն փորձիչն՝ ե-

Թէ տեսցէ՛ ի քէզ զընկճուածն՝ զօրանայ և գազանա-
նայ. եթէ զարուեսցէ՝ տկարանայ և անարգանայ,
Լինի սոսկալ՝ լինի առիւծ, եթէ զօրանայ՝ լինի
մրջիւն. օրոյ վա կոչի և մրջնառիւծ, այսինքն մրջ-
ջիւն և առիւծ. (յոբ. ՟ի. ՟ւ։) Լինի մրջիւնանալ
առիւծանալ. եթէ առիւծանայ՝ մրջիւնանայ. իբրև
առիւծ պատառէ, իբրև մրջիւն պատառի. յայլոգէ-
ցին հոգի ՟ից ՟ի վերայ սամիսոնի և պատառեաց զա-
ռիւծն. (դատ. ժ՟ի. ՟ճ։)

Պատճառ պատերազմելոյ դիւին ընդ մեզ է առնելոյ
իւր և չարութիւն. զի յանհնարինս առէ զնա. և տե-
սեալ զմեզ ՟ի պատկեր նորա՝ նախանձու տապի. և
զի ոչ կարէ առնել ինչ ընդեմ ՟ից՝ յառնէ ՟ի վերայ
մեր. որպէս թէ ոք յատեղ զթագաւորն՝ զպատկեր
նորա կամիցի վիրաւորել՝ ՟ՅՈւլ խոցեալ ՟ի մարդոյ՝
յարձանէ նորա առնու վրէժ ՟ի թէատրանի. և սա-
տանայ մերթեալ ՟ից՝ ՟ի մէնջ կամի առնուլ զվրէժ
իբրև ՟ի պատկերէն նորա։

Լինի քաջութիւնք մարտիցուք ընդ նմա մա փառաց ա-
նուան նո՛ն, օգնե՛ մեզ ՟ից, և ընկերե՛, և փառաւորի
՟ի մեզ, և պաշտպանե՛ զմեզ, և փառաւորե՛. որպէս
ասաց ՟ից Հայրն անտօն յետ պատերազմելոյ նորա ընդ
գեա. որովհետև մարտեաք մա իմ անատնիկ՝ ապա-
րեց զբեզ անուանի ընդ ամենայն տիեզերս։ Ցեսեալ
ուրուք զծառայ իւր մարտուցեալ և տանջեալ ՟ի մար-
տի մա իւր՝ օգնե՛ նմա իբրև ինքեան և փառաւորե՛.
ասյնպէս առնե՛ և ՟ից. և երբեմն նաև մա փոքձելոյ
Թզլի տայ դիւաց յառնել ՟ի վերայ մեր, առեսանել
Թե պատերազմի՞մք արդեօք մա իւր։ ընդ օրում առ
իսրայէլ Հայելով ասե դիմն. * այս են ազգք՝ զորս
եՀոզ առ փորձել նորօք զիսրայէլ։ (դատ. ՟ի. ՟ւ։)
Լինի որպէս Թզլի տայ, ասյնպէս և օգնե՛ ՟ի կարդալ
մեր առ նա. կարդա՛ և դու. * արի՛ ՟ից. և դատեա՛
զդատաստանս քո։ (սաղ. ՟ճ՟. ՟ի.։) մա քո մարտիմ
լիմ, քոյ է այս դատաստան. * առ զվէնն և զասպար
քո. արի՛ օգնել ինձ։ (սաղ. ՟ի՟. ՟ւ.։) ՟ի պաշտպա-
նել ՟ից խորտակեսցին թշնամիք քո, և անհպին յար-
մէ և յահէ՛ք քումմէ. որպէս ցուցանէ յետագայ
բանդ՝ զոր ասէ մարդ արկն։

ՀՂ· Ա՛նդրէն ՚ի կողմանէ տեառն հաղորդ, և բէնէ ընդ ամ-
ս. տեառն. և ասէ ցնոսա ՚ի ներքինոցն ։

Ծագաւորք երկրի յայնմ և յահեղիկ թիկնապահս տեառն, և յատաբանսն պահապանս կացուցանեն, և չուրջանակի գաւառս զինուորաց կարգեն. որոց տեսանելն կարծի լինել ՚ի ցոյց փառաց Թագաւորական պատուոյ. սակայն այդ ևս ՚ի ներքինի միայն. իսկ եթէ զնշմարիան կամիցես գիտել՝ մարթի և ասել, թէ այդ ամենայն կարգք և ուղղի ՚ի զգուշութիւն պահպանութեանն կենաց Թագաւորի, և ընտանեաց նորա, և տան նորին ։

Այլ այսու ամենայնիւ չուներն Թագաւորք զանելոյ հեւանութիւն. զի բազումք ՚ի նոցանէ ՚ի չրջապահ ըզգուշութեանն անդ վտանգեցան. և յորոց պահպանեալ լինէին, ՚ի նոցունց պարտեցան և կորեան. վա՛ որպէս և ՚ի նմին իսկ պահպանութեանն միտս ՚ի կասկածանս էն, և հոգւովք ՚ի քուն մնանէին. Իսկ արդարն ոչ թիկնապահս ունի ՚ի մարդկանէ, և ոչ զգուշապահս ՚ի զինուորաց. և կայ յանկասկած աներկեւնութեն. զի առանց նոցա ևս պաշտպանել լինի նմա՛ Թէ և յայմմէ և յահեղիկ պաշարեսցի ՚ի վտանգից. զի որք պաշարեն, ինքեանք պաշարին, և մերժին. վա՛ որոյ ասէ ։

Ա՛նդրէն ՚ի կողմանէ տեառն հաղորդ, և բէնէ ընդ ամ-
ս. տեառն. և ասէ ցնոսա ՚ի ներքինոցն ։ Այս բան չորեքկին մեկնի. մի՝ հայելով յանկուժն Թշնամեացդ. յոր միա կամ ասել. եթէ պաշարեսցիս ՚ի մէջ բազմութեամբ Թշնամեաց, և ա՛ն և ՚ի մէջ զօրաց բազմից շուրջ զքեզ պաշարողաց, տեսցես զնոսա միաւեալս, զհազարապատուոր ՚ի նոցանէ անկեալս և կործանեալս յահեղիկ քումմէ, և զերիւրաւորս յայմմէ քումմէ. և դու ինչ ոչ միաւեսցիս ՚ի նոցանէ. զի ոչինչ իւիք կարիցեն նոքա միաձեռնել առ քեզ. վա՛ զի ունիս դու քեզ պաշտպան և պահապան զաներևոյթ ձեռն ամենակալին. և կաս հանդուցեալ ըստ Տովմանեաւ Թևոց նորա ։ Այլ ըստ այսմ բառի ՚ի կողմանէ տեառն՝ որ ասա՛ նշանակի ՚ի ձախմէ, նոյնպէս և բառդ յաղթի, զինի փոխանակ ամենայն կողմանց. զի ձախ և աջ՝ զոլով

գլխաւոր կողմանք մարդոյ, առեալ լինին փոխանակ
ամենայն կողմանց նորա ըստ ձևոյ Աստուածանից։ Իսկ
հաւաստ Ե բէբ ասել յուացանե բազում լինել։ որպէս
յայտ է։ ։ Թագ. (ժբ. 7։) և ըստ օրինաց։ (լբ.
30։) Այլ թէ բիւրս դնէ յաջմէ, և հազարս ի ձախ-
մէ, այս Հայի ի չափ զօրուն թէ որ առաւել է յաջն
քան ի ձախն։

Համառօտիւ կամելով ասել՝ առաջիկայ բանդ ըստ
այսմ մեկնուածն Հայի յայն, թէ ի պաշարել զքեզ
թշնամեաց կամ վշտաց՝ անկցին նորա. և դու առանց
աշխատելոյ զերծցիս, և այնը ևս տեսցես զանկումն
նոցա, մինչև ոչ կարօտիլ քեզ զինուց ի վանել զնո-
սա։ Իշզեկիա արքայ պաշարեցաւ ի զօրաց սեն-
քերիմայ, և առանց աշխատելոյ նորա միայն յապա-
ւինիլ իւր յՅն՝ անկան նորա։ Օ այս բերէ յօրինակ
գէօրգ վարդապետ ի մէկն։ Եսայ. և ասէ. * տես
,, գՀզեկիա թշնամւոյն սենէքերիմայ, և զյաղ-
,, թումէն եգիպտոսի առանց արեան հեղելոյ։ ըստ այսմ
,, թէ անկցին ի կողմանէ քումմէ հազարք. և միայն
,, այնը քովք տեսցես առանց աշխատութեան ձեռաց։
Իբրև կրկորդ մեկնի Հայելով յանկումն զինուց։ յոր միտ
կամ ասել. ի յարձակիլ ի վերայ քո բազմութեան
զինուց՝ այսինքն նետից և նիզակաց, ռմբից և քա-
րանց ևն, և ոչ մին ի նոցանէ Հասցէ առ քեզ՝ այլ
ամենեքին ևս յերկիր անկցին, հազարք ի նոցանէ
ի ձախմէ քումմէ, և բիւրք ևս յաջմէ քումմէ։ Իսկ
եթէ Հասցեն ևս առ քեզ՝ դառեալ զքեզ չուրջ պա-
տեալ վահանաւ ձշմարտութեան՝ արտաքսապաշտ Հար-
կանիցեն ի քեզ, և սահեալ անկցին ի վայր. և դու
միայնացեալ անվնաս. և կամ թէ Հարեալ ըստ վահան քո՝
յետս դարձցին, և վիրաւորեսցեն զյարձակողսն. և
արկցեն զՀազարս ի նոցանէ ի ձախմէ, և զբիւրս
ի յաջմէ. և զի վահանն ձախտով ի գործ ածի, յայն
Հայելով դնէ նախ զձախն. զոր յայտ առնէ բառիւս
ի կողմանէ, որ որպէս սասցաք նշանակէ աստ ի ձախ-
մէ. զի որովհետև յիւրմէ զաջն, ի կողմանէ սահելոյն՝
այնու զնորա Հակադրեալն իմանայ, այսինքն զձախն։
Այս երկու մեկնութիւնք ըստ Հոգևորին ևս ի նոյն
Հային, և նոյնօրինակ առաջի դնին. ըստ որում ար-

գարն ՚ի բազմութիւնէ փորձութեանց պաշարեալ՝ այնպէս վանէ զնոսա զինու ՆՀմարտութենն ոյ, մինչև հազա. բառոցց նոցա անկանիլ ՚ի ձախմէ, և բիւրաւորից նոցին յաջմէ, այսինքն նաՆրարտալ հաղարաւոր փորձութենից ձախորդութենէ կամ ընդդիմութենէ որք օրինակին ՚ի ձախ, և չքանալ բիւրաւոր փորձութենից յաջողութենէ կամ զուարճութենէ կամ հպարտութենէ և անափառութենէ, որք օրինակին յաջ։

Յերրորդ մեկնի հայելով յանկումն անզգոյ անձանց, որք թէպետև չիցեն թշնամի սրտաբոյ, այլ մանաւանդ բարեկամ, և իբրև թէ զինուորակից բայց տկարացեալ ՚ի յուսոյ. յոր միտ կամի ասել. որովհետև դու ես անհնայնի և յամհնայնի միշտ յաճախ ես եղեալ զոյս քո, և զնա միայն ունիս քեզ ապաւէն, դու միայն ՚ի մէջ բազմութենէ յուսացելոց յաճախ միասնես անկործան. զի թէպետև և այլք բազումք կան յոյժ՝ որք յուսան յաճախ, բայց քանզի նոքա ոչ ըստ ա. մենայնի և ոչ յամենայնի յուսան՝ որպէս դու, վասն որոյ ոչ ամենեքին միասցեն անկործանն, այլ հազարաւորք նոցա անկցին ՚ի ձախմէ քումմէ, և բիւրաւորք նոցին յաջմէ քումմէ. ուր ձախով՝ որպէս յայտ է ՚ի վերոյգրեալսդ՝ նշանակին ձախորդութիւնք կամ ձախորդ փորձութիւնք, և աջով նշանակին յաջողութիւնք կամ յաջող իրք. և յայտ է թէ յոյժ առաւել են նոքա որք յաջողութիւն կործանին՝ քան որք ձախորդութիւն կործանին. ուստի աջոյն տայ բիւր և ձախոյն հազար. զի յաջողութիւնք ինքնին առիթ տան կործանման. ըստ որում լինին պատճառ. մեծամտելոյ, ցանկանալոյ, յանդգնելոյ եւ, որք կործանեն զմարդն. իսկ ձախորդութիւնք և նեղութիւնք բազում անգամ զՀակառակն գործեն. իբր զի խնամարկեցուցանեն զմարդն, և համբերօղս առնեն. ըստ այսմ (Հռոմ. Ե. 3.) * նեղութիւնք զՀամբերութիւն ի գործեն։

Չորրորդ մեկնի հայելով յայլ իմն նշանակութիւն անկման, զի այս բառ երբեմն նշանակէ դիմել կամ յարձակիլ ՚ի վերայ. որպէս յառէն՝ անկաւ գիշերային ՚ի վերայ նորա. նշանակի դիմել ուժգին. և եթ այսմ կամի ասել. թէպետև անկցին ՚ի վերայ քո այսինքն դիմեսցեն ՚ի վերայ քո հազարաւորք թշնամիք ՚ի ձախ.

մէ, և բիւրաւոր թշնամիք յաջմէ, բայց ոչ ոք 'ի նոցանէ մերձեցի յանձն քո, կամ հարկանիցէ զքեզ, և կամ վիրաւորեսցէ. որով և յապահովս կացցես 'ի
յարձակմանէ այնչափ թշնամեաց քոց:

Ըստ այս չորրորդ մեկնութեան՝ հոգևորապէս թէ և 'ի ձախմէ յարձակեսցին հազարաւոր դևք. և յաջմէ բիւրաւորք նոցա, ոչինչ վնասեսցեն: Կամ այլազգ ևս. որպէս հազարաւոր դևք հասանեն 'ի վերայ իւրև 'ի ձախմէ, այսինքն 'ի չար կամաց առ 'ի վնասել, նոյնպէս և բիւրաւոր հրեշտակք հասանեն մեզ իբր յաջմէ, այսինքն 'ի բարի կամաց առ 'ի օգնել մեզ. մինչև նկուն լինել դիւաց՝ և ոչ կարել վնասել ինչ: Յայս միտ մեկնէ լամբ՛՛ զայս բան ճոխագոյն օրինակօք:

Ըստ այս օրինակ և զեղիսէ (Դ. Թագ. Զ. 14--17:) Յարմարական մեկնութեամբ այս բան կարէ պատշաճիլ նոցա, որք դառնան 'ի վիճակէ 'ի վիճակ, իբր զի թէպէտև հազարաւորք անկանին 'ի ձախմէ 'ի յաջ՝ դառնալով յանհաւատութենէ 'ի հաւատս, կամ 'ի մեղաց յարդարութիւն, բայց նաև բիւրաւորք անկանին (և անկանելոց են) յաջմէ 'ի ձախն, այսինքն 'ի հաւատոց 'ի թերահաւատութիւն, և յարդարութենէ յանօրէնութիւն: Իսկ դարձեալ յաւուրն յետնում հազարաւորք անկցին 'ի ձախմէ՝ այսինքն վ՟ն ձախ գործոց, և բիւրաւորք յաջմէ՝ այսինքն վ՟ն յաջող գործոց, յորս չարաչար վարեցան: Ոմանք զայս բան վերածեն յայնոսիկ՝ որք կալոց են յաջմէ և յահեկէ ք՟ի 'ի դատաստանի. յորում հազարաւորք 'ի ձախմէ նորա անկցին 'ի դժոխս, և բիւրաւորք յաջմէ նորա անկցին այսինքն ածցին յարքայութիւն. և ըստ այսմ բաղդ հազարք՝ ցուցանէ զառաւելութիւն բազմութե՟ յոյժ յոյժ: Յայս միտ մեկնէ և Ծործորեցին ('ի մատ. իէ.) և յաւելու, թէ ուր սատ դերանուն դնի եթէ յաջն և եթէ 'ի ձախն, յաւելն, ը՟աջմէ քումմէ և 'ի կողմանէ քումմէ, յաւետարանի միայն հայելով յաջն դնի դերանուն յասելն յաջմէ իւրմէ, և ոչ 'ի ձախն. զի ոչ իբր յիւրմէ կամի դատապարտել, այլ իբր ակամայ վ՟ն չար գործոց և վ՟ն անգութ լինելոյ ձախակողմեանց: Իսկ արդ քանզի զայս ամենայն ու-

Ն

նի տեսանել արդարն, և տեսանելով ուրախանալ, մի՛ որոյ յարէ զինի մարգարէն՝ և ասէ ։

Թ. Բայց դարձ ասէ ցոհ հայհոյեցե՛ք դոքա. և զնացուցանեն դեղաւորաց պետքն. չի դո՛ր ՝ի յոյս իմ են ։ Ոչ ևս ոք ՝ի Թագաւորաց կամ ՝ի զօրապետաց աշխարհի՝ որ ՝ի պաշտելոյ ՝ի Յիսուսէ՝ ոչ ըմբռնեցաւ յերկիւղ, և կամ գինւոյ ոչ աշխատ եղև առ ՝ի վաղիւ զնացս ։ Լ՚պաքէն ՝ի պաշտելոյ յոմիսաթանայ մնա կաթայեցւոյ ՝ի Թշնամեաց իւրոց. * ձեռն զօձեաք ,, արկանէր , զպատուհանն պատառէր , հող ՝ի գլ- ,, լուխ լինէր ‖ . և ապա ամենայն Ձ՚ամէն անձին մը- ղել զինքն , * ՝ի վերայ յարձակէր բարկութիւ բազ- ,, մաց և (այնու) ՝ի պարտութիւն մտանէր զնոսա ‖ . (որպէս գրի . ա՛ . մակ . ժա՛ . 67 -- 74 ։) Հայեցա՛ այժմ և յերկնէ՛ մարգարէ . բազմութիւք զօրաց ասուրց կառաք և երիվարաք պատեցին զնա. ասէ ցնա պատա- նեական իւր , զի գործեացուք . իսկ նա ամենևին ան- երկիւղ և անհոգ կայր. զի ունէր իւր ապաւէն զնա՛ . և ՝ի ինդրել իւր՝ ելար տէր շրացուցիր զզօրսն զայ- նոսիկ , և եղիսէէ տեսեալ զնոսա դանդաչեալս՝ նման զբազմութիւնն զայն ՝ի սամարիա . (որպէս գրի . Գ՚. Թագ . ՛ի . 14 -- 23 ։) Լ՚ուդ որպէս ասար նո՛ր ընէ եղիսէէ , սոյնպէս առնէ և առ այնոսիկ , որք ՝ի նա են եղեալ դյոյս իւրեանց . և ապ նոցա աչքք իւրեանց և տեսանել զկորուստ այնոցիկ՝ որք կամ՚ին կորու- սանել զնոսա . յայս հայհոյով ասէ ։

Բայց դարձ ասէ ցոհ հայհոյեցե՛ք դոքա. և զնացուցանեն դեղ- ադաց պետքն ։ Կամ ասէ . ՝ի յարձակել մեզաւորաց կամ մեղսաւորի փորձութեաց ՝ի վերայ քո՝ չուներ ինչ աշխատիլ , այլ միայն ունիս հայիլ ՝ի կործանումն նոցա , և տեսանել զապարատ հատուցումն նոցին , ոչ ըստ այնց գնասուց՝ զոր քեզ արարին , այլ ըստ այնց զորս ընդդէմ քո խորհէին՝ ինքեանց նիւթե- ցին . եթէ զի ՝ի կամել նոցա քեզ գնասել , ապա նո՛ր՝ զի դու անփորձ նեացես յայնց գնասուց , և առանց աշխատելոյ քո նոքա ընկալցին զհատուցումն այնո- ցիկ ։ և զայս դու ինքն ասէ ոչ եթէ լսելով իմա- ցիս , այլ աչօք քո տեսանելով խելամուտ լինիցիս ։ ո.

բով քեզ կրեացին, այլ ընդ այն յորմէ կրեացին, այսինքն ոչ ընդ չարիս՝ զորս Թշնամիք քո ընկալան յանձինս, այլ ընդ արդար վրէժխնդրութեանն այդ, յորմէ եղև նոցա այն հատուցումն. և սովին այսու սկսանիցիս գոհանալ զայդ վասն յաւելուլոյ քո ի նա, յոր միա չարէ զինի, և ասէ,

Օ՜ֆ դա՛ր յայս եմ ես, Այս բան կրկնակի չարի ի նախընթացն. մի՛ քան լսելոյ արդարոյն, և մի և՛ ոչ տեսանելոյ. ոչ լսելոյն առեալ՝ կամի ասել. արդարն լսեալ զայսպիսի խոստմունս եղեալս առ ինքն՝ խոտոտման լինիցի յինքեան՝ Թէ այնպէս է, և սասցէ առ նա. յիրաւի այսպէս պատահեցայ, վասն զի դու որ ես տէր ամենայնի, յայս իմ ես, Այս տեսանելոյն առեալ՝ կամի ասել. արդարն տեսեալ զանիծեալս ներհակութիւն ի մէջ ստորոգից, և չարաչար չտատուցումն գործոց նոցա՝ ցնծալից սրտիւ ասասցէ առ նա. այս այսպէս պատահեցաւ ինձ. զի դու ոչ յայս իմ էիր, և յայս իմ ես, որպէս Թէ ասէր. ոչ զօրութեն իմ և ոչ օգնութեն այլոց եղև ինձ յայս, այլ դու տէրդ միայն։

Այլ գիտելի է՝ զի բառդ յայս՝ դնի ատ փոխանակ առաքեալ յաւոյ, այսինքն փոխանակ այնը յոր լինի գնել զայսն. և զի արդարն չատ ևս եղեալ զայս իւր՝ յայն ասէ ասէ. դու տէր յայս իմ ես, որ և առել. դու միայն ես՝ յոր եղեալ եմ զայս իմ։

Այս ներգործութեն յաւոյ այսու տարազու բղխեալ ի հոգւոյ արդարոյն՝ երևի լինել իրրև բուրումն ա նուշից ելեալ ի հրոյ բորբոքեալ սիրոյ, և իրրև քաղցրանուագութեն հնչեալ ի ցնծալից ուրախուե սրտի՝ վասն տեսանելոյ նոցա զպաշտպանութեն այ ի վերայ իւր ընդդէմ Թշնամեաց իւրոց։

Օ այսպիսիս տեսեալ և մանկտի հանդերձ արդարքն իսրայէլի ի Թշնամին՝ բղխեաց ի սրտէ իւրմէ զօրհնութեն. օրպէս գրի ի գիրս ելից. (ԺԴ. 27—31. և ԺԵ. 1—22։) ուր ասի. * յայնժամ երգեաց Մով„ սէս և որդիքն իսրայէլի զօրհնութես զայս այ և „ ասեն. օրհնեսցուք զտէր՝ զի փառաւո„ րեալ.... ձի ձգի նմանն քեզ յանծս տէր... աքան „ չելի փառօք, որ առնես զնշանս. ձդեցեր զաջ

,, քո, և հկուլ զնոսա երկիր .... Օ՛ մանի երբ-
,, վարք փարաւոնի կառաք ... և էած ի վերայ նոցա
,, աւեր զքուրս Ծովուն. և որդիքն իսրայէլի գնացին
,, ընդ ցամաք ի մէջ Ծովուն ‖ : Լե. ասպա ասի. * Էառ
,, մարիամ քոյր ահարոնի զթմբուկն ի ձեռս իւր ...
,, և ասէր, օրհնեսցուք զտէր ևն ... զհեծեալս ըն-
,, կէց ի Ծով ‖ : Հանդոյն այսմ է՛ր և այն՝ զոր ետես
նոյն մովսէս ի Թշնամիս իւր ի դադան և յաբիրոն
ի սուզանել նոցա յանդունդս երկրի. զորմէ տես ի
գիրս Թուոց. (ԺՀ. 31 -- 35) :

Լ՛սյս քան մարգարէին կարէ վերածիլ և յայն՝ որ լի-
նելոց է յաւուրն յետնում. զի յայնժամ կացեալ աւ-
դարան ի բարձունս հանդէպ մեղաւորաց, հայեսցի
ի նոսա և տեսանիցէ զհատուցումն նոցա՝ այնու ա-
ւուր՝ որով յաշխարհն ատ էտես զարձակիլ նոցա ի
վերայ իւր : Լե. զայս տեսեալ ուրախացեալ ըստ գրե-
ցելոյնն ի սաղ. (ԾՂ. 11.) Թէ * ուրախ եղիցի ար-
,, դարն՝ յորժամ տեսցէ զհատուցումն (մնդաւս
,, բաց) ‖. յայնժամ ևս ասացէ զոյն, այսինքն է.
զի դու տէր յայս իմ եղեր. ի քեզ յուսացայ, և քե-
փրկեցայ : Լ՛պա և դու ընթերցօղդ զօրացօ զայս
քո յամենեցուն յոյն ի յիս. այլք յուսացին ի մեծ-
ութեն, այլք յայնուութեն, այլք ի զօրութեն.
դու յուսա ի յիս, մի յարդիւնս և մի ի տուրս : Լ՛ա-
ղէ մատուցեն այլք զաշխատանս իւրեանց, Թէ վա-
վարձու բարձին զծանրութէն աւուրն և զտօթ, պա-
տճեցին զսակս, հակեցին ի ձգնութեն, և ըստ ասե-
լոյ փարեսեցւոյ ոչ գտան երբէք զայս ի մարգկանէ.
այլ դու յուսա ի յիս, և ասա. * ինձ մերձենալ առ
,, ած բարի է, և դնել առ տէր զյոյս իմ ‖ : Հայս
մեր է երբէք պարան, որով ի վտանգիլ մէր՝ կապիմք
ընդ յիս երբէք ընդ սիւն և միամբ յապահովիմ : Լ՛յսոյ
յուսով միխէ արիւք ի վիշտս. և յաչէ՛ծիլ մեր ի
փորձութեն՝ երբէք խարիսխ ունիմք զայն ոչ յերկիր՝
այլ յերկինս. առ որ հայելով ասէ առաքեալն. (երբ.
Ը. 19.) * զհաստատուն միխէ արուեն ունիցիմք որք
,, ապաստան եղաք բռնեն հարկանել զհանդերձեալ
,, յուսոյն. զոր երբէք զիարիսխ հաստատուն և ան-
,, շարժ ունիցիմք անձանց մերոց. որ և մտանիցէ ի

,, Նեբբին կողմն վարագուրին ։ Ա՛յսու յուսով յաճ ապաւինեաւ՝ ապահովանամք յո և իցէ չարէ, և պատս պարիսպ յո և իցէ վտանգաւորիչ նեղուիցէ . բստ ո բում՝ վկայէ մարգարէն յաղորդ բանիւն ասելով ։

Ժ . Ո բաբյրեան արարեր ինձ ապաւէն . ոչ հասցէն առ ինձ չարչ , և գանձանս ի վերեւոյն ի յարիս ։ Ա՛յս բան բովանդակի յայն , զոր ասաց ի համարն ։ և ։ և ի հետեւեալսն . յորոց իբրև քաղուածս ինչ առնելով մարգարէին՝ առաջի դնէ զայն . և զոր ասաց ի բերանոյ արդարոյն՝ թէ դու աւերյոյս իմ ես , զնոյն զայն կամելով յարգոյ և գովելի ցուցանել , և զհետեւութիւնն այնր կամ զարդիւնս նորին ի մէջ բերել՝ խօսի ի դիմաց իւրոց առ արդարն , և ասէ ։

Ո բաբյրեան արարեր ինձ ապաւէն ։ Կամի ասել . զայս քո յաճ դնելով , և զնա քեզ ապաւէն առնելով՝ մեծ ինչ արարեր . և խնամանագոյն գտար յոյժ . զի զանէ զի ապահովեցեր քո յամենաբարձր դրէկի հաստատեցեր՝ որ անմերձենալին է յամենայն պատահարաց , ապահով յամենայնի , և անեղկեան յամենայնէ . զի է նա ինքն ձեռ բարձրեալ . վասն որոյ և ունիս մեալ անկասկած ի չարէ . որպէս դնէ ի յաղորդ հաստատածն ասելով ։

Ոչ հասցէն առ ինձ չարչ . և գանձանս ի վերեւոյն ի յարիս ։ Կամի ասել . որովհետեւ զայս քո հաստատեալ ես ի բարձրեալն , ոչ ևս մեայ քեզ կրել զերկիւղ ինչ՝ ոչ ի չարէ և ոչ ի տանջանաց , զի ոչ չար կարէ հասանել առ քեզ , և ոչ տանջանք մերձենալ . կամ ըստ եբր" և ոչ հարուածք կարեն մերձենալ ի յարկս քո . ուստի կարես կեալ յանձն քո անեղկեան խաղաղութիւն , և բերկրիլ ի չարիս քո անկասկած քնակութիւն ։ Կամ" ընդ այլոց ոմանց զայս բան վերածէ ի դէմն քնի . իբր զի նա զՀայր ապաւէն արարեալ ինքեան՝ վանեաց զամենայն չարիս՝ զորս հասուցանել կանացն նմա սատանայ ։

Ա՛արթ է յարմարել և ի դէմն որ ասեցինն . զի ի կենդանութենէ նորա ի յղուէ մինչև ի փոխումն իւր՝ ոչ հասին ի հոգի նորա չարք , ոչ սկզբնական մեղք

և ոչ ներգործականք. և նա ինքն սատանայ և դևք նորա, ընաւ երբէք չիշխեցին մերձենալ առ նա. զի կնիք ամենայն երրորդութեան 'ի վերայ նորա էր։ Յուլիոս կայսր 'ի գնալն յորս՝ կալաւ կենդանւոյն զեղն մի. և վասն սիրելոյն զնա՝ կամեցաւ արձակել զնա։ Այլ որպէս զի աներկեան մնասցէ՝ եդ 'ի պարանոց նորա զզարդ ինչ ոսկւոյ. յորոյ վերայ գրեալ էր խոշոր գրով. * մի մերձենայք յիս՝ զի կայսերն
,, եմ ես ‖։ Արդ սբ կոյսն ասի * եղն սիրոյ ‖. (առակ. Ե. 19.) և քո որթ եղանց. (Երգ. Ը. 14.) սիրով սիրեցեալ յաչս ամենայն երրորդութե. յորոյ վերայ գրեալ եղև. * մի մերձենայք յիս՝ զի ես կայ-
,, սերն եմ ‖. դուստր ամենակալ թագաւորի։ Յայս իմանալի գիր հայելով մեղաց և դիւաց ոչ կարացին մերձենալ առ նա։ Նաև 'ի մեռանիլ նորա ոչ համարձակեցան մօտաւորել 'ի յարկ նորա, այսինքն 'ի սբ մարմին նորին տանջանք՝ այս է տանջօղք կամ հարուածօղք՝ որով նշանակին որդունք. ըստ որում մարմին նորա՝ անապական պահեցաւ յորդանց և 'ի դառնալոյ 'ի հող. զորմէ տես 'ի գիրքն կոչեցեալ պատկեր տօնից ածամօր. (Ճառ. Ժ. և Թ)։

Աստանօր առաջին կայ մեզ լուծանել զտարակոյս մեծ՝ զոր մարթ էր յամենայն ընթացս բովանդակ սաղմոսիս առաջի առնել. այլ մեք թողաք աստ վճարել զնոյն։ Այլ տարակոյսն է այս. տեսանեմք 'ի սբ գիրս՝ եթէ 'ի նորս և եթէ 'ի հինն, զի որք զած միայն արարին իւրեանց յոյս, և որոց ընդունօղ եղև ած՝ մեծամեծ չարիս կրեցին, և տանջանք մերձեցան 'ի յարկս նոցա, մինչև վկայել սբ գրոց, թէ * զոր սի-
,, րէ տէր՝ խրատէ (այսինքն գանէ) ‖. և թէ * տան-
,, ջէ զամենայն որդի՝ զոր ընդունի ‖. (առակ. Գ. 11։) Իսկ աստ ասէ մարգարէն, թէ որովհետև զած արարեր քեզ յոյս ապաւինի, ոչ հասցեն առ քեզ չարք. և տանջանք մի մերձեսցին 'ի յարկս քո։

Առ լուծումն այսր տարակուսանաց գիտելի է նախ՝ զի կրկին ազգ են չարի. մին ասի ըստ ինքեան չար, որպիսի է չարն մեղաց, որ յամենայնի և միշտ է չար և ներքին չար. որոյ արարչական պատճառն, կամ ասացից ստեղծօղն է միայն անձնիշխան կամք ստեղ-

ծուածոյն ։ Երկրորդն ասի ըստ իմիք չար. և սորա բազում են տեսակք. զի կամ են մարմնաւոր և արտաքին. որպիսի են հիւանդութիւն, բորոտութիւն, աղքատութիւն, գերութիւն, գանք, հարուածք, բանտ, սով, կորուստ զաւակաց, կործանումն տան, ևն ։ Եւ կամ են հոգևոր և ներքին. որպիսի են լքումն սրտի, խաւարումն մտաց, կարծրութիւն կամաց, շփոթումն հոգւոյ, տագնապումն խղճի մտաց ևն. ևս և պաշարումն 'ի կիրս տրտմութեան, 'ի կիրս երկիւղի, 'ի կիրս զայրացութեան. Նա և պէսպէս փորձութիւնք վատահամբաւութեան, ատելութեան, արհամարհութեան ևն. որք 'ի ներքս անդ դրեթէ ընկղմեն զհոգին ։ Սոքա ամենեքեան վասն հակառակ լինելոյ բնութեան՝ ասին չար. և պէսպէս պատճառաւ առաքին 'ի վերայ մարդոյ, երբեմն 'ի խնդրել զվրէժ և կորուսանել ։ Երբեմն միայն 'ի պատժել առանց կորուսանելոյ. երբեմն 'ի նահանջել 'ի մեղաց. երբեմն 'ի դարձուցանել յապաշխարութիւն. երբեմն 'ի փորձել. երբեմն 'ի մաքրել և 'ի զտել իբրև զոսկի. երբեմն 'ի վարժել և 'ի մարզել. երբեմն 'ի հաստատել և որպէս թէ թրծել. երբեմն յաւելուլ զվարձս. երբեմն 'ի հանդիսացուցանել զհամբերութիւն կրողին և այլն ։

Յայսմ ամենայնի որպէս ասացաք են ինչ ինչ որք մտածին ըստ հոգևորին, կամ ըստ ներքնոյն և են ինչ ինչ՝ որք մտածին ըստ մարմնաւորին կամ ըստ արտաքնոյն ։ Են ևս ինչ ինչ՝ որք մտածին իբր խառն ։ Այնք որք ըստ հոգևորին են կամ ըստ ներքնոյն՝ յայնժամ ասին տիրապէս չար՝ յորժամ վնասեն հոգւոյն. և սոքա ըստ որում են չար, ոչ հասանեն առ նա որ յուսայ յԱծ. վասն որոյ ասէ՝ ոչ հասցեն առ քեզ չարք. այսինքն թէ այսոքիկ ամենեքին որք ասին չար, ոչ հասցեն առ քեզ իբրև չար, այլ իբրև բարի՝ այսինքն ոչ լիցին քեզ առիթ չարի, այլ բարւոյ ։ Սոյնպէս և որք ըստ մարմնաւորին են կամ ըստ արտաքնոյն՝ յայնժամ ասին տիրապէս չար, յորժամ չարաչար տանջեն, այսինքն թէ ոչ միայն արտաքուստ չարչարեն, այլև 'ի ներքուստ զհոգին տանջելով վնաս հասուցանեն նմա 'ի մեղանչել կամ անպատուղ և ան-

փարձ հանել։ Այս առքս ըստ որում են այսպիսի, այսինքն ըստ որում չարաչար տանջողք առ՝ ի չարն՝ ոչ մերձենան ի չարիս նորա՝ որ յաւուցդ յաւժ. վասն օրոյ ասէ. և տանջանք, կամ ըստ երբ՞ հարուածք՝ մի մերձեսցին ի չարիս քո, այսինքն այն տանեացն որք տան տանջանք կամ հարուածք կամ արտաքսին չարքք, ոչ մերձեսցին ի չարիս քո իբրև տանջողք՝ առ ի չարն, այլ իբրև առիթք շահելոյ, կիր իբրև պատճառք գոհանալոյ զնոյ և օրհնելոյ զնա. որպէս եզև յոթայ։

Ասաի յերիասին բառադ զորս դնէ մարդարէն՝ այսինքն չար և տանջանս, զանազանելի է կրկին ինչ. այսինքն գոլն և չար գոլն. և ա և գոլն՝ և տանջող գոլն. և ըստ այսմ բան մարգարէին հնուն առնէ չարգարոյն ոչ զգոլն, այլ զչար գոլն և զտանջող գոլն առ ի չարն։ Այս զի չար գոլն մտածի աստ ըստ ներքնոյն, վասն որ դնէ առ տէր յաւելն, ոչ հասցեն առ քեզ այսինքն ի ներքս ի քեզ, մանաւանդ ի հոգիդ. այսպէս և տանջող գոլն որովհետև մտածի աստ ըստ արտաքնոյն. իբր զի արտաքոյ պատահելով տանջէ զհոգին՝ վասն նորա դնէ ի չարիս՝ յաւելն. ոչ մերձեսցի ի չարիս քո, այսինքն ի տուն քո, չընտանիս քոյ, և և ի մարմին քո՝ որ է չարի հոգւոյ քո։ Ցասացելոցս յայտնի ասէ ասեսանի, թէ չարք հասանեն առ արդարն և ոչ հասանեն. հասանեն, ըստ որում են. և ոչ հասանեն, ըստ որում չար են, կամ պատճառ չարի. այսպէս և տանջանք մերձենան ի չարիս արդարոյն և ոչ մերձենան. մերձենան, ըստ որում են. և ոչ մերձենան, ըստ որում տանջող են հոգւոյ և հարուածող. քանզի զհոգի այնպիսւոյն պատսպարել կայ յոյժ, և շրջապատեալ է ձգմարտութիւնբ նորա իբրև զինու. Օ այս նաև ի բնական կարգի եղոյց ած ի բազում փիլիսոփայս, որք զինեալ բարոյական առաքինութիւբ, և պատսպանեալ միայն բնական նախախնամութիւնն ոչ կացին անդրմեն և զուարթ ի մէջ փորձութեանց և տանջանաց. ապա քանի և որք ունիցին զարձրեալն իբրեանց հայրախնամ ապաւէն. և իցեն զինեալ ածոյին առաքինութիբ։

Ա.յլ թէ առաբիւես, զիարդ ասաւ առ ոմանս հա-

ոին չարք այսինքն մեղք և չարաչար փխատեցին զնոսա, ո՞չ ահա և առ սա ինքն դաւիթ հասին ամենամեծ չարք, այսինքն մեղք, և հարին զհոգի նորա։ Պատասխանեմ, ոչ եթէ չարք հասին առ նա, այլ նա եհաս առ չարն. զի գոլով նա անձնիշխան յընտրել զբարին և զչարն, 'ի դառնալ ն՟ր առ ինքն՝ դիմեաց
առ չարն. և այնու չարն ևս եհաս առ նա։

Առ որոյ բացատրութ՟ի արժան է հայել 'ի հանգամանս մարդկային բնութ՟ե, և զննել զգուշութ՟բ. զի մարդս է ա՟յ և իւր. ըստ որում է ա՟յ, տեսանի 'ի նմա էութ՟ի 'ի գոլն, զօրութ՟ի 'ի գործելն, և դիմումն 'ի վերջին վախճան, կամ ասացից կատարելութ՟ի յեղանակ գործելոյն՝ յընտրելն զբարին առ 'ի հասանել 'ի վախճան բարի. իսկ ըստ որում է իւր, տեսանի 'ի նմա ոչնչութ՟ի՝ յորմէ է, տկարութ՟ի՝ յորում է, և չարութ՟ի՝ առ որ է, 'ի բերել անձնիշխանութ՟ե նորա ընտրութ՟բ 'ի չարն։ Այսպիսի գոլով մարդս 'ի կողմանէ իւրմէ, եթէ պակասի 'ի խնդրելոյ զա՟ծ, ա՟ծ ևս պակասի 'ի խնդրելոյ զնա. կամ այսպէս ասացից, եթէ կամիցի յետս կալ յա՟յ, ա՟ծ ևս յետս կայ 'ի նմանէ. եթէ հաւանեսցի թողուլ զա՟ծ, ա՟ծ ևս թողու զնա. եթէ ոչ ախորժեսցէ լսել ա՟յ, ա՟ծ ևս ոչ լսէ նմա։ Յամենայնի յայտնիկ որպէս և տեսանի՝ ա՟ծ ոչ պակասի 'ի կամելոյ զբարին. բայց մարդն իւրով չարութ՟բ նահանջէ ոչ զկամիլ ա՟յ զբարին, այլ զբարին՝ զոր կամի նմա ա՟ծ։

Իսկ թէ ասիցես, ա՟ծ որպէս կամի զբարին մարդոյ, նոյնպէս կարէ խափանել զչարութ՟ի անձնիշխանութ՟ե նորա, ապա ընդէ՞ր ոչ խափանէ զայն, մանաւանդ 'ի նոսա՝ որք յուսան 'ի նա։ Պատասխանեմ, սուտ է այն՝ թէ ա՟ծ ոչ խափանէ զչարութ՟ի անձնիշխանութ՟ե մարդոյ՝ 'ի յուսալ նորա առ նա կամ յոչ պակասել ն՟ր 'ի յուսոյ, զի այս է անհնարին. ապա թէ ո՛չ սուտ յուսացուցանէր զմեզ ա՟ծ դիմել առ ինքն. բայց քանզի մարդս անձնիշխան գոլով՝ կամովին պակասի 'ի յուսալոյ առ նա, ոչ բռնադատէ զնա ա՟ծ յուսալ յինքն. ապա թէ ո՛չ եղծումն լինէր անձնիշխանութ՟ե
մարդոյն։

Յասացելոցս աստի մարթ է իմանալ՝ թէ այս բան

զոր ասէ մարգարէն , * ոչ հասցեն առ քեզ չարք ևն ||, ճշմարիտ է 'ի կողմանէ այ առեալ. իբր զի ած 'ի կողմանէ իւրմէ ոչ թողու հասանել յուսացելոց իւրոց՝ իմիք չարի ըստ որում չար. իսկ եթէ հասցէ նմա ինչ չար , զանազանելի է. իբր զի այն կամ է ըստ իմիք չար , և կամ ըստ ինքեան չար. եթէ իցէ ըստ իմիք չար , իբրև բարի հասանէ նմա. որպէս ասացաք 'ի վերոյ. և այսմ ած է պատճառ: Իսկ եթէ իցէ ըստ ինքեան չար , ոչ եթէ չարն հասանէ առ նա , այլ որպէս ասացաք այժմ՝ ինքն հասանէ առ չարն. և այսմ պատճառ ոչ է ած , այլ մարդն՝ որ թողու զած:

Սմանք կամելով դիւրաւ լուծանել զնախակարգեալ առարկութիդ՝ ասեն թէ այս բան մարգարէին այսինքն է , * ոչ հասցեն առ քեզ չարք և տանջանք մի մեր-,, ձեսցին 'ի յարկս քո ||. հայի 'ի վիճակ հանդերձեալ կենաց. ուր ոչինչ չար հասցէ յարդարն , և ոչինչ վիշտ մերձեսցի 'ի բնակութի նոցա , որ է յարքայութն երկնից: Այս լուծումն թէպէտ և է անստելի , բայց բանն ոչ հայի աստ 'ի հանդերձեալն , այլ յաստի կեանս. որպէս յայտ է 'ի յաջորդ համարոյն. զի զհանդերձելոյն չիք տարակոյս , դժուարութիւնն է յաստիս: Այլ թէ զիարդ պահպանիցի յուսացեալն յած 'ի մէջ այսչափ չարեաց , երկու ինչ առաջի առնէ մարգարէն. Նախ՝ զպահպանութի հրեշտակաց. երկրորդ՝ զմասնաւոր պաշտպանութին այ: Հայելով առ պահպանութի հրեշտակաց՝ ասէ:

ԺԱ. Զի հրեշտակաց իւրոց պատուիրեսցէ վասն քո , պահել զքեզ յամենայն ճանապարհս քո:

'Ի բազմադիմի որոգայթս , և 'ի պէսպէս վտանգս պաշարեալ գոլով մարդս՝ ցորչափ է 'ի մարմնի , կարօտի պահպանութե գերագոյն զօրութեան: Զայս պահպանութի՝ թէպէտ և նա ինքն ած իւրով ամենակալ զօրութբ յամենայնի և միշտ ունի 'ի վերայ մարդոյ՝ ըստ ընդհանրական իւրում նախախնամութե , բայց քանզի զամենայն ինչ առնէ կարգաւորեալ տեսչութբ , որով զստորինսն 'ի ձեռն վերնագունից կառավարէ , նովին կարգաւ կատարէ և զայս պահպանութիւն 'ի ձեռն վերնագունից , այսինքն 'ի ձեռն

հրեշտակաց. և յայս իսկ կարդեալ է վասն պահպանութեան իւրաքանչիւր մարդոյ զմի մի հրեշտակ։ Այլ ինչպէս ոմանց ի նախնի հարց Թուեցաւ, թէ զայս արար Աստ ոչ ամենեցուն առանձինն, այլ արդարոց միայն, կամ նոցա որք ունին հաւանիլ ի Թիւս անկեալ հրեշտակաց, հաստատեալ զայն բան առաքելոյն՝ որ ասէ. (Երր. ա. 14.) * «Ոչ ապաքէն ամենեքեան հոգիք են հարկաւորք՝ որ առաքին ի սպասաւորութիւն վասն այսոցիկ, որք ժառանգելոց են զփրկութիւն»։ բայց հասարակաց կարծիք է այժմ թէ իւրաքանչիւրոց առանձին կայ մի մի հրեշտակ. որ և հաստատեալ կայ յայն բան տեառն մերոյ, զոր ասաց. (Մատ. ժէ. 10.) * «Ոգոյշ լերուք՝ մի արհամարհիցէք զմի ի փոքրկանացս յայսոցանէ. ասեմ ձեզ, հրեշտակք նոցա յերկինս հանապազ տեսանեն զերեսս Հօր իմոյ՝ որ յերկինս է»։ ուր փոքրութիւնն նշանակին մանկունքն և և անարդ մարդիկ. արդ եթէ օրքա ունին հրեշտակս, ասլա և այլք։ Ասեսի ասէգնեակ կողջացի. ի գլ. իէ. * այսպէս ինն երևի (ի «բանից տեառն. մատ. ժէ. 10.) եթէ իւրաքանչիւր մարդոյ հրեշտակ առանձինն պահապան կայ։ ցի»։ Յայս միտս է եկեղեցի ասլ. այսպէս ձանալ է, և այսպէս քարոզել։

Այս չշմարտութիւն որ և առ հրէայս էր ընդունելի, ծանեան նաև հեթանոսք՝ ըստ առանձելոյ պղատոնի առ պորփիւրեայ ի գիրս ժուժկալութեան. գիրք. բ. Այլ որպէս տեսանեմք ի զգ գիրս՝ ոչ միայն մեր իւրաքանչիւր մարդոյ կարգեալ է ած մի մի պահապան հրեշտակ, այլև վասն իւրաքանչիւր հասարակութեան, ժողովրդեան, թագաւորութեան, եւ. Ըստ որում յայտնի լինի այս ի գիրս դանիելի մարգարէի. (Դ. 13. և ժէ.) ուր որոշակի յիշի հրեշտակ թագաւորութեն պարսից գաբրիէլ. և հրեշտակ ժողովրդեանն հրէից միքայէլ. յոր յաւելու մի ոմն ի հայ վարդապետաց կիրակոս արևելցի՝ և զաւետիսել մեր Հայոց՝ յասելն. * գաբրիէլ պարսից է պահապան. և միքայէլ հրէիցն. «և ռափայէլ հայոց»։ (ի մեկն. Տարիւրաւորացն եւագրի. Ե. 41.) Այդ զայս պահպանութիւն հրեշտակաց՝ որ ի հասարակաց, մանաւանդ աստ մարգարէն

բատ մանաւանդ ինամոց առ արդարն, այսինքն առ
Նա որ եդեալ է զայս իբր յօժ , յասելն ։
Երեղմանեաց էրոյ պատուիրեալ է ՎՅ ։, պահել զնեղ յա-
ղնայն Ճանապարհս ։։ Կամի ասել. մի ինչ երկնչիր
սմ մարդ՝ որ զբոլոր յայս քո եդեալ ես յօժ . մի զի
այնուհետեւ հրեշտակք պահեն զքեզ յամենայն Ճա-
նապարհս քո , զի այսպէս պատուիրեալ է նոցա Ած ։
Լ. ԼԼ քննելի է այն՝ զի ոչ ասէ հրեշտակի իւրում
պատուիրեալ է մի քո , այլ հրեշտակաց իւրոց . իսկ
այս ի կրկին միտս կարէ իմացեալ լինել. մի՝ ըստ
Համեմատութեան . իբր զի Ած պատուիրեալ է հրեշ-
տակաց իւրոց պահել զայնոսիկ որք յաւան ի նա ,
յորոց մի է և սա , առ որ խօսի . և ըստ այսմ կամն
առել. որովհետեւ Ած պատուիրեալ է հրեշտակաց
մի պահպանութեան յանացելոց իւրոց , ապա պատ-
ուիրեալ է և հրեշտակի քումմ մի պահպանութեան քո,
ի գործել քումմ օգնել քեզ , ի փորձին պաշտպա-
նել. և ի յաղթել փորձութեացն՝ մատչիլ առ քեզ
սիրով, և բերկրիլ ընդ քեզ խնամով։ Ոմանք զորոց զորի-
նային եցոյց տէր ի փորձութեէ անդ. զի գրէ առա-
տաքանին (մատ. Դ. ։։) Թէ յետ փորձելոյ լինել-
լոյ նմա մերոյ . * հրեշտակք մատեան և պաշտէին
,, զնա ։։ միթէ յառաջն հեռի էին և ոչ պաշտէին
զնա . բայց զբ գիրն ոչ յիշատակէ ինչ զայդմանէ.
այլ յետ փորձութեէն գնէ մատչիլ հրեշտակաց և
պաշտել. առ ի ցուցանել Թէ փորձութիք ի յաղ-
թելն փառաւորս գործեն, և սպասաւորութեէ հրեշ-
տակաց արժանի առնեն . Լալ ի տեսանել հրեշ-
տակաց զփորձիլ մեր՝ ի գինն մատչին, և բերկրին,
և շնդունդս յաղթութեէ մերոյ առաջի նոյ բարձրացու-
ցանեն . և ի պաշտօնի մեր ի փորձութեէ անդ՝ զա-
զատանս մեր առ նա վերբնծայեն . և յետ բազմադի-
մի խնամոց՝ ի մեկնիլ մեր յաշխարհէ պատսպարան
լինին մեզ, և յաղցաւորացս յերկինս Թռուցանեն .
ուստի ասէ ընորհալին ի մեկն. մատ. (ԳԼ. Է.)
* ի քումմ փորձութեէ հրեշտակք մերձին . (օրպէս ի
,, փորձութեէն քեզ.) և ընդունելոց են զքեզ յեր-
,, կինս յետ յաղթօղ լինելոյ. որպէս և զղազար զկնի
,, ցաւոցն և սոսկմանէն լինելոյ հանդուցին հրեշ-

,, տակը ՝ի գոգն աքրահամու ։ ։ Տես և ՝ի սաղ. ՀԷ. 7. և ՃԾ. 4։

Երկրորդ՝ ըստ յատուկ բազմութեանէ. իբր զի ոճ մի այսպիսի արդարոյ՝ ոչ եթէ միւսմ հրեշտակի, այլ բազումք հրեշտակաց պատուիրեալ է պահել, այսինքն ոչ միայն իւրաքանչիւր յատուկ հրեշտակի, այլև այնոցիկ որք են հրեշտակք ժողովրդեանն նորա և թագաւորաց կամ քաղաքի, և այլոցն կարգի և իցեն.

որպէս էին չորք զերկիսեաւն.

Ասացեալ տէս և զայն՝ զի ոչ ասէ մարգարէն, յանձնեալ է զքեզ հրեշտակաց, կամ թէ կարգեալ է ՝ի վերայ քո հրեշտակս, կամ թէ առաքեալ է առ քեզ հրեշտակս ՝ի պահել, այլ պատուիրեալ է վասն քո. ոչ զի հրեշտակք ոչ յօժարին յայն, և վասն այսորիկ պիտոյ իցէ պատուիրել նոցա. այլ զի ցուցցէ թէ մեծ է խնամքն ՚ոյ զոր ունի ՝ի վերայ այնպիսւոյն. որովհետև իբրև ՝ի վերայ ցանկալի մարգարտի զգուշանալով՝ պատուէր տուեալ է գերագոյն զօրութեանցն այնոցիկ՝ պահել զնա. որպէս թէ ասելով ցնոսա. տեսջի՛ք զհարդ ունիջիք պահել զմարգարիտն իմ և զպատուական գոհարդ իմ։

Կամելով ապա և զառաւելութեանէ այսր պահպանութեանէ յայտ առնել՝ ոչ ասէ սոսկապէս ՝ի Ձանապարհի քում, և ոչ և սոսկ ՝ի Ձանապարհս քո, այլ յամենայն Ձանապարհս քո։ Ուր գիտել արժան է, զի բազումք ինչ են, որք կարեն ասել և լինել Ձանապարհք մարդոյ. մին է օրէնքն ՚ոյ՝ որք ասին Ձանապարհք Ձեր՝ ըստ որում ցուցեալ են ՝ի նմանէ. և ասին և Ձանապարհք մարդոյ՝ ըստ որում մարդս գնայ ՝ի նոսին իբրև ՝ի Ձանապարհս. և զի ոչ մի են օրէնքն՝ այլ բազում, վասն որոյ Ձանապարհք ասէ։ Երկրորդն է ո՛ և իցէ գործք, ընդ որս գնայ մարդ իբրև ՝ի Ձանապարհ. և սա և գոլով բազում՝ յոգնակի դնի։ Երրորդն է կեանքս այս. որոյ են բազում վիճակք, ընդ որս իբրև ընդ Ձանապարհս գնայ մարդ։ Յեւ քանզի յայս ամենայն Ձանապարհս բազում ինչ կան՝ զորս ոչ տեսանէ մարդն, և յորոց կարէ վտանգիլ և գլորիլ, պահապան հրեշտակք զգուշացուցանեն զնա, որով և պահպանեն. և այս՝ կամ ազդելով ՝ի նա և

զօրացուցանելով զնա ՚ի ներքուստ, և կամ վանելով և հեռացուցանելով զվանագն արտաքուստ։

Օ այս բան որպէս ասացաք ՚ի վերնագրի սաղմոսիս, եդ սատանայ առաջի քո[1] [2]թզթև վասն նորա ասացեալ. (մաթ. ՚ի. 6.) բայց խաբէութեա՛ր արար զայս. զի ոչ երեք վասն քո՛ի ասացաւ այս, այլ վասն ո՛ և իցէ արդարոյ. քանզի քո տէրն մեր ոչինչ իւիք կարօտ էր պահպանութե՛ն կամ օգնութեան հրեշտակի, ոչ միայն ըստ որում ՚ասե՛ զի ըստ այսմ. * կրկ զամենայն ,, բանիւ զօրութե՛ն իւրոյ ‖. (եբր. ա. 1.) այլև ըստ որում մարդ. և այս վասն երից. մի՝ ըստ անձնաւորական միաւորութե՛ն, որով և մարմին նորա անկաւրօտ էր պահպանութե՛ն այլոց. երկրորդ՝ ըստ իշխանութե՛ն և զօրութե՛ն, զի էր տէր և իշխող ամենայնի, և ամենայն ինչ ՚ի ներքոյ ոտից նորա, և ոչինչ կարէր առանց նորա հաձութե՛ն մերձենալ առ նա. երրորդ՝ ըստ հեղական և ըստ երանական գիտութե՛ն, որով գիտէր զամենայն, և ոչ էր կարօտ՝ զի յայլոց տեղեկացեալ զգուշասցի, և պահպանեսցի. [1]մարդ զայն՝ զի այս բան հայի յայնպիսի մարդ՝ որ գոյա՛ իւր եղեալ է չա՛ծ ՚ի գտանել զչորհս նորա և զողորմութե՛ն, և ՚ի ժամանել առ նա. իսկ քո ըստ որում մարդ՝ ո՛ր էր չնորհաց և ողորմութե՛ն, և հոգի նորա միաւորեալ էր ընդ նմ ըստ ամենայնի, այսինքն ըստ գոյացական միաւորութե՛ն, և ըստ երանական տեսութե՛ան։

Ընորհալին ՚ի մեկն. մատ. (գլ. ՚ի.) համարի, թէ ՚ի մանաւորի վասն առաքելոց ասացաւ այս բան. զի գրե՛ այսպէս. * զոր վասն նոցունց առաքելոց և ոչ ,, վասն նո՛ն երևի ասացեալ ՚ի մարգարէէն ‖. թէ հրեշտակաց իւրոց ա՛. [2]մարդ յայտ արարեալ մարգարէին՝ թէ ա՛ծ պատուիրեալ է հրեշտակաց իւրոց պահել զարդարն, յայտ առնէ այժմ և զհանգամանս պահպանութե՛ն նոցա ասելով.

ժբ. [1] բազում էրեանդ ընկալցին զքեզ. զի մի երբեմն հարցես զոտն քո առ քար։

Այս բան բովանդակի սահման պահպանութե՛ն հրեշտակաց՝ ըստ ձեռնտու լինելոյ ՚ի բարին, և ըստ պաշտ-

պահելոյ ի չարէն . զայսպիսի պահպանութիւն նոցա կամելով զբաւարարագոյն և պատուականագոյն ցուցանել՝ ոչ խօսի պարզ բանիւ , այլ փոխաբերական ձևով՝

յաւելուն :

Ի բաղաքէ էբէանդ ընկալցին զչէզ : Լաբուկ ասել՝ի հրեշտակն՝ յայտ է թէ նմանութիւք դնի , որով և նշանակի կրկին կարողութիւն նոցա . այս է միտք և կամք նոցին . զի զոր ինչ գործեն՝ նոքիմբք կատարեն , այսինքն մտօք և կամօք . և զի զօրագոյնս գործեն , վասն այսորիկ աստանօր յաւելու բազկօք առին գործել , քան այլովք : Կամ զարձեալ որ ի նոյն գլխի , բազկօք հրեշտակաց իմացեալ լինի իմաստութիւն և զօրութիւն նոցա . և զի իմաստութիւնն վերաբերի ի միտս և զօրութիւնն ի կամս , նոյն լինի բազկօք նոցա իմանալ եւեթ զմիտս և զկամս , և եւեթ գիմաստութիւն և զզօրութիւն նոցա . իսկ յամբ՛՛ պատշաճագոյն էս իմանալ զօդնականութիւն և զպատասխանութիւն նոցա :

Լաբդ յայսպիսի բազում ինչ ասել ընկալցին զքեզ . որով յայտ առնէ , թէ որպէս դայեակք այսինքն դաստիարակք ի տանէն ուրեք զտղայս , եթէ ձանապարհն իցէ դժուարին յոյժ , առնուն զնոսա բազկօք ի գիրկս՝ զի մի վտանգեսցին . և եթէ չիցէ այնչափ դժուարին , բազկաւ իւրեանց կալեալ զձեռանէ նոցա ածէն՝ զի մի անկցին , սոյնպէս առնէն և հրեշտակք ընդ արդարն ի դժուարին ձանապարհս նորա , զի մի լիցի նմա վտանգիլ կամ անկանիլ . վասն որոյ յարէ զկնի ասելով՝

Օ՜ի ո՞ երբեք հարցես զնոսն ցառ : Լաբրիւ իմացեալ լինի աստ այն ամենայն՝ որ կամ արգել լինի ձանապարհի մերում , կամ վտանգ զՀոգևոր կեանս , և կամ դժուարացուցանել զգնացս մեր . որպիսի են աղգի աղգի փորձութիք . և ըստ լամբ՛՛ հեշտութիք մերոց : Իսկ ոտիւք իմացեալ լինին աստ երկու ստորին կարողութիք Հոգւոյն , կամ երկու զգայական բաղձանք , այսինքն են ցանկականն և ցասմնականն՝ որք են գրգռել ոտք վերին մասին Հոգւոյ , այսինքն անձնիշխան կամաց :

Լաւ գիտելի է և սա զի ի զգայական բաղձանս քարւոյ և չարի՝ երկու սկզբնական կիրք են , այսինքն սէր

ըստ ցանկականն, և երկիւղ ըստ ցասմնականին. զի զբեթէ յամենայն բարեյական իրողութեանս մեր՝ եթէ բանիւ իցէ, և եթէ գործով, կամ՝ ի սիրոյ շարժիմք, և կամ յերկիւղէ նահանջիմք. զի շարժիմք սիրով առանելոյ զբարին. և նահանջիմք երկիւղիւ չըմբռնելոյ ի չարէ. և սոքիմիք իբր ոտիւք գնամք և գառնամք. իբր զի կամ ախըր յորդորէ գնալ՝ այն՝ որ երևի մեզ բարի՝ թէ և իցէ չար. կամ երկիւղն յորդորէ նահանջել յայմմանէ՝ որ երևի մեզ չար՝ թէ և իցէ բարի։

Արդ՝ ի ձանապարհս մեր յայժմ հարկանեմք զայսոսիկ ոտս մեր զքարի, յորժամ պատեմք զոտս արդեւոք ձանապարհին. զորօրինակ՝ ի գնալ դաւթի զձանապարհ առաքինութեն՝ տեսեալ զքարն մարմնոյ կան փորձութեն, այսինքն վաստակոտութեն՝ ետուր ի նոյն զալ ոտն իւր, այսինքն զանր իւր ըստ ցանկականին, և ինսեաց յաջորոյ, ընալով ընդ բերսա բեայ. տեսեալ ապա զքարն վատահամբաւութեն՝ եհար ի նոյն զձախ ոտն իւր, այսինքն զերկիւղ իւր ըստ ցասմնականին՝ սպանանելով զուրիայ։ Եւ սակայն ի գնել նորա յերդ այլ իւր բոլոր չմշտ, այնպէս պահպանեալ եղև ի նմանէ և ի հրեշտակացն նորա, մինչև ոչ իւիք այնուհետև հարկանել նմա զոտս իւր յայսպիսի քարինս։

Այնպէս լինի և ամենեցուն՝ որք սարքին իւրեանց ապաւէն զարձրեալն. զի ի ձանապարհս այսպիսեաց՝ կամ բարձեալ լինին այն քարիւք, և կամ լուսաւորին հոգւիք նոցա և զօրանան ի տեսանել զքարինն զայնոսիկ, և ի վեր առնուլ յայնացանէ զոտս, և գնալ անվնաս. և այսպէս ձնմարտի առ նոսա այս բան, թէ մի երբէք հարցես զքարի զոտն քո։ Այլ եթէ երբէք հարցեն ըստ դաւթի, ընդ դաւթի ապաշխարեալ՝ զդուսցին։ Իսկ եթէ ոչ զդուշասցին՝ յարաչար հարցին և կործանեսցին, ապականեսցին, և կորիցեն։

Ասացոյսպէս՝ այսու քարիւ նշանակի առիթն մեզոց. յորմէ պարտ է զդուշանալ աշխ՝ որ կամի ի մեզոց չետս նահանջիլ, և ի վիճակ բարի կենացս հաստատիլ. ապա թէ ոչ, անհնարին է առանց զոտան հար-

կանելոյ ուղիղ ընթանալ. Ի զուր է այնպիսւոյն և խոստովանիլն յաձախս, զի ոչ ի բաց կալով յառնէից՝ դարձեալ ի նոյն հարկանի և կործանի. Օ ինչ օգուտ է ըստ կնոջն զովեցոյ ի սոդոմայ մեղաց ելանել, և յետ սակաւու յետս հայելով յառիթն չար՝ ի նոյն դառնալ. (ծնն. ԺԹ. 26.) Օ ինչ օգուտ է յետ անցանելոյ ընդ ծովն մեղց՝ ձանապարհ առնել յերկիր աւետաւոր կենաց. և ապա յիշելով զառիթն զօսին և զնստորն՝ ցանկալ յեգիպտոս դառնալ. (Թուոց. ԺԴ. 5.) Օ ինչ օգուտ է զձեռն տալ ի մաձառաքիւռն Քրիստոս, և յայլ յետս՝ այսինքն յառիթն մոլուածոց. (ղուկ. Թ. 62.)

Ոչ միւթ ի հուր՝ այլ. * որ մերձի ի ձիւթ՝ շաղա-
,, խի։ (սիրաք. ԺԳ. 1.) Ոչ ըմբռնէ զքարբ՝ Թուն-
նալոյն. Ի յապես և որ մերձենայ յառիթն՝ որով վտանգեցաւ՝ վտանգի. Ձուր ինասի՝ անդ ոչ գըն-
նայ. Եթէ բռնադատեսցի՝ տայ զտուսն, և ոչ տայ զգլուխն. որոյ վասն յորդորիմք լինել խորագէտ իբրև զձայն Թովչի՝ զի յակամայացն դնէ յերկիր, իսկ վասն միւսոյն չգտեալ տեղի՝ խցանէ զնոյն ծայրիւ տտանն. ապա և ի զգալ մեր գչխին առնիցէ մեղաց, իսկոյն պարտիմք զակամայս հոգւոյ մերոյ մերձեցուցանել ոչ ի ձայնն, այլ յերկիր այսինքն ի խոնարհութիւն, և և խցանել տտամբ, այսինքն խոկմամբ մտհու, որ օրինակի ի տուտ։ Նիթ այսպէս արասցուք զերծանիմք. և ըստ առաջի եդեալ քնաբանիդ ոչ հարկանիմք զոտս մեր զքարի այսինքն Քրիստոսէ։

Քունիմք յառիթ մեղաց։

Ոստանօր եզակի գնել զոտն՝ ոչ ընդդիմանայ ասացելոցս. զի հասարակ անունն՝ որպէս ձեռն, ոտն, աչն, սիրտ եւն. որպէս հայի առ մին՝ նոյնպէս և առ բազումս. բայց քանզի ի շարժիլ ոտից կամ կրնդ՝ ոչ երկոքին միանգամայն շարժին, այլ մի գՀետ միոյ, պատշաձ ևս երևեր գնել զոտ ոտ քան զոտս։

Նակ ի երբեք ասէն ոչ նշանակել ասել, մի քնաւ երբեք, այլ մի գուցէ երբեք. ըստ որում յայտ առնէ և յունական բառն ի բոլոր, որոյ փոխան յերբ" գնի ասէն այսինքն գուցէ. ի քաղդ" և ի լատ" մի գուցէ.

Օ.

իսկ յայլ՝ մի կամ ոչ, յասելն մի հարցեա զոմն քո զքարի։

Իսկ բառդ ասէ՝ խմանալի է ի տրական հոլովին փոխանակ բառիս ի քար· և նախդիրդ չ դնի իբրև զարդ· զի է կրկնուհն այնր՝ որ դնի ի վերայ բառիդ զոմն· քանզի բայս հարկանել կամ զարկանել՝ յառնուլն զինդիր բնութենէ ի տրական հոլովին պահանջէ ունել ի վերայ նորա զայդ նախդիրս, և այսոչ ի հարկէ, այլ ի սովորութենէ· մինչև նաև ի դնելին կրաւորաբար զնոյն պահանջել։

Այս բան կարէ վերածել և յարտաքին պահպանուհ ։ և իցէ մարդոյ· իբր զի հրեշտակք զգուշանան արդարոյն՝ նաև մեզաւորին և ։ զի մի ինասակար ինչ պատահեսցի նմա, կամ զի մի ինասեսցի՝ և ոչ իսկ յատս իւր, եթէ այն արտաքսական անիծաս ինանին իցէ նմա բարի և օգտակար՝ մանաւանդ ըստ հոգևոր բանին զարգացման նորին։ Օ այս եդեալ մարգարէին՝ ի մէջ մատուցանէ և զայն՝ որ մեծագոյն է՝ ասելով։

ԺԷ· Ի վերայ էնէց և տաբէց գնասցես դու· և առ ոսն էոհեսցես զառիծն և ղվէշտն։

Ի մէջ ինասակար սովոյց և գազանաց յորեքկին սքա անուանի են, իժ, քարբ, առիւծ և վիշապ· զի երկոքին առաջինք, այսինքն իժ և քարբ՝ են չարաթոյն տեսակք օձից՝ որոց խայթոտածն անբժշկելի ասի· ի վերայ սոցա բառդում են զոյդք· զոր ասեն ոմանք, Թէ իժն իցէ եգն՝ զոր եղնակ կողացի կոչէ, * քարբս իգակերպ ։ ի գլ· ԺԷ· և քարբն՝ առնուն և թևաւորն, որ չարագոյն ևս է։ Իսկ պէք վասն քարբի ասեն՝ Թէ իցէ այլ ինն տեսակ սողոյ չար յոյժ, որոյ և Հայեցուածն Թունաւորէ զմարդ· տես և ի սաղ· ԾԷ· 4· Իսկ առիւծն է հզօր պատուոյ, և վիշապն չարաչար կլանող։ Օ այսոսիկ գևաւորք ինասող գազանս ի մէջ բերելով մարգարէին, զայս ևս ըստ սոքօք տայ իմանալ, յասելն։

Ի վերայ էնէց և տաբէց գնասցես դու· և առ ոսն էոհեսցես զառիծն և ղվէշտն։ Կամի ասել· դու որ զամենայն յոյս քո եդեր յՅԻ, եթէ պատահեսցիս իսկ

կամ քաջբէն, առիւծու կամ վիշապի և այլոց չար գազանաց, ոչ միասնոցին, այլ անհնաս ձեռացիս, մանաւանդ թէ կոխեացիս և ի վերայ նոցա ոտամբ քոյ։

Լ՚այ յայտնի ցուցաւ ի բազումս։ Լ՚ասիկ դանիէլ արկաւ առաջի առիւծուց ի գուբն (դան. ՚ի. 16--24) եւ և ընդդէմ վիշապին, և սպան զնա միով գնդակաւ՝ զոր արար յիւղոյ և ի մազէ (դան. ԺԴ. 26) Այնպէս և պօղոս առեալ զիժն էարկ ի խարոյկ (գործ. ԻԸ. 3--6) Քանզ զորս ընտրեաւուքք ի վարս ծրց։ Լ՚ըդ եթէ այսպիսի գազանք ոչ միասեն յուսացելոց յիմ, ապա և ոչ այլք՝ որք տակաւ են քան զսոսա. միայն թէ այս ոչ միասելս մարմնոյ նոցա (որպէս ասացաք ի վերոյ) չիցէ միաս հոգւոց նոցին. զի ամ առաւել դիտէ զոգուստ հոգւոց նոցա՝ քան մարմնոց նոցին։

Ամենք ի միասակարութիւն այսոցիկ գազանաց հայելով, և ըստ ղպայութեանց միայն վարելով՝ յանդգնեցան ասել, թէ ի չար արարչէ եղեն սոքա, և որք նմանի իցեն սոցա. որպէս բաբբանջէին մանիքեացիք. ընդդէմ որոց երկար խօսի եզնակ կողբացի. և ի գԼ. ՚ի. գրի այսպէս. * Լ՚ու թէ գազանք վասն միասարութեան ի չարէ ումեքէ արարչէ կարծիցին, ,, զմարդիկ առաւել արժան է ի չար արարչէ իմա- ,, նալ, և ոչ զնոսա. զի սոքա աւելի միասակար են ,, գազանացն, քան թէ գազանքն սոցա. զի սոքա ,, եղեալ ի քաղաքաց և ի գիւղից՝ հետամուտ լինին ,, կոտորել զդազանսն ։

Լ՚ու հետևեցուցանէ այսմ սակս. * վասն որոյ ոչ ,, ի չարէ ումեքէ պարտ է զդազանսն և զձձիսն ի- ,, մանալ, այլ ի միոջէ բարի արարչէ. զկնի ի ,, պէտս, և զկէսն ի չարդ. և զկէսն զարհուրեցու- ,, ցիչս՝ վասն զտարապարտս հպարտութեան մարդոյն ,, ցածուցանելոյ։ Վարձեալ ի նոցա միասակարու- ,, թեան հայելով՝ միմեանց չհրամայել. զի թէ զնո- ,, ցայն միասակարութեան՝ որ ոչ խորհրդով լինի՝ ա- ,, տել պարտ իցէ, արդեաւք և առաւել զմարդկան մե- ,, ղանչականութեան՝ որ խորհրդով և նենգութեամբ ,, լինի ։

,, եւ ասպա զանաբգան եւս ի մէջ բերեալ ասէ. * Զհանա
,, չքոտեօքն զկծեցուցանէ զմեզ, որպէս լուսով եւ
,, ձանձիւ, մժեխով եւ գոռեխով, սիով եւ միամբ, եւ
,, պլովք նոյնպիսեօք՝ որք ընկնիքն են, եւ զմեզ աշ-
,, խատ կարեն առնել. զի եւ ինչ ի նոցանէ՝ որ զմեզ
,, աշխատ առնէ, և է ինչ, որ (ոչ մեզ, այլ) մե-
,, րումն ինասակաբ լինի, որպէս մուկն, և կեց, և
,, որդն, և որ ինչ նոցա նմանիսող իցէ. և նոքօք ցա-
,, ծուցեալ նստուցանէ զմիտս մեր. զի յորժամ գի-
,, տիցեմք, թէ և փոքունքն կարօղ են մեզ ինասա-
,, կար լինել՝ իմացաք ի տարապարտ հպարտութէ՛
,, չունել զանձինս առ մեծարգիս ։ և այսու իմամբ
եւ խոնարհութէ՛ օգնութէ՛ գտեալ առ յոյ՝ կարօղ
եմք անվնաս մնալ ի սոցունց, և ըստ տեղւոյն կո-
խել եւս և գնալ ի վերայ սոցա ։

Փոխաբերութէ՛ առեալ՝ այսօրինաք սողնովք և գա-
զանօք՝ զորս լիշէ աստ մարգարէն՝ իմանալք զեւս.
զի որովհետև առաջին սրար մարգարէն զՀրեշտակս
նոյ՝ թէ զինչդ յօժար են ի պահպանել զմարդիկ,
ըստ որում և Հրամայէ նոցա յոյ, ի մէջ բերէ ապա
և զեւս, առ ի ցուցանել, թէ զինչդ յօժար են ի
վնասել մարդկան, յորժամ թոյլ տուեալ լինի նոցա.
և առ ի յայտ առնել զչարաչար վնասողութէ՛ նոցա՝
նմանութէ՛ թիւնաւոր սողնոց և չար գազանաց ա-
ռաջի մատուցանէ զնոսա. որպէս արար և ՚ի ձեռն մեր,
կուչելով զնոսա օձս և կարիձս (զուկ. Ժ. 19.) յո-
բոյ վերայ ասէ իգնատիոս վարդապետ. * զդաժանա-
,, գոյնն ի կենդանեաց դնէ օրինակ իշխանին մա-
,, հու . . . ըստ այսմ է (ասէ) և գաւթայ ասելն. ի
,, վերայ խժից և քարբից գնասցես ։

Կոչէ խժ՝ որք են օձք չարք, պատուհասք որովայնի.
զի իշխան նոցա սատանայ ի նոյն կերպարանս խոյ-
թեաց զնախահայրն, և պատուեաց եւս զորովայն
երկնից ինքն և իւրքն. ըստ որոյ ասէ Յոբոզրեցին
(ի մեկն. մատ. Ժ ։) * խժ զպատանայ անուանի
,, ըստ գաւթի, ի վերայ խժի գնասցես դու ։ Կոչէ
և քարբս. զի ըստ քարբից հայեցուածով թիւնաւո-
բքն զորդիս ադամայ։ Կոչէ առիւծս՝ զի շրջին և գո-
չեն որսալ զմարդիկ, և պատառել. կոչէ և վիշապս,

վասն զի կատաղութեամբ կլանէն զորս առ ինքեանս ձգեն ։

Լ.ՀԼոր միանգամ հաստատեալ է զոյս իւր յԱծ, գնասցէ ՚ի վերայ նոցա, և առ ոտն կոխեսցէ զնոսա, մանաւանդ որ ունի յինքեան քնակեցուցեալ զզօրութիւն քան . ըստ որում ինքն ասաց . * ահա եւտու ,, ձեզ իշխանութիւն կոխել (զգևս իբրև) զօձս և զկա,, րիճս և զամենայն զօրութիւն թշնամւոյն (սատա,, նայի ,) և ձեզ ոչինչ մեղանչիցէն ։ (ղուկ . Ժ . 19 .) մանաւանդ թէ նա ինքն ևս խորտակեսցէ զնոսա վաղվաղակի ըստ գրելոյն սլօղոսի . հռոմ. (ԺԶ. 20.) * և ևս խաղաղութիւն խորտակեսցէ զսատանայ ընդ ,, ոտիւք ձերովք սիրտ ընդ սիրտ ։

Լ.սիցէ ոք թերևս . արդէն խորտակեաց քո զգևս , զի՞ ևս իշխեն զօրանալ ՚ի վերայ մեր : Լ.յո՛ խորտակեաց զնոսա առն մերն , և խորտակէլոյն այնչափ տկարացոյց՝ մինչև համարձակիլ ամենեցուն կոխել զնոսա . առ որ և համարձակեցուցանէ նա ինքն տէր զՁառաքեալսն իւր . և որպէս ասէ իգնատիոս վարդապետ (՚ի մերն . ղուկ . իԶ . 14 .) * ամրացուցանէ զոտս ,, աւետարանչացն խաղաղութիւն , զի համարձակ լի,, ցին գնալ ՚ի վերայ իժից և քարբից ։

Յակ որք կամովին անկանիմն ընդ ոտիւք նոցա՝ փոխանակ կոխելոյ՝ կոխին ՚ի նոցանէ . ընդ որս տրամաբանէ սուրբ սարկիս հնորհալի (՚ի մերն . ԸՀ . յովհ . համաձ . 13 . յոբդ .) և ասէ . * զոր առաքէ հրամանն ԸՀ ոտիւք ,, կոխել (զօձն առաջինն) տեսանեմք ՚ի վերայ գլխոց ,, մերոց շրջել . և ուստի լինի այս . ՚ի մէնջ , ՚ի ,, մերմէ ծնունդէն . եթէ կամիմք մեծ առնեմք զնա . ,, և եթէ կամիմք՝ փոքր ։ զի մեք եմք (ասէ) պատ,, ճառն . ուստի յարէ զկնի ասելով . * զի եթէ ՚ի մէնջ ,, զպատճառն ոչ առնուցու ՚ի չարութէն, չկարէ ինչ ,, ՚ի մեզ ազդել յաւարացոցն ։

Ջէր ընկէց զնա և զգևս նորա յիշխանութէն նոցա . և ոչ ևս կարեն ըստ առաջնոյն տիրել . սակայն իբրև աւազակք ասպատակեն զայնոսիկ ՚որք գնան ընդ Ճանապարհ նոցա : Ջառաքն իբրև վիժ խածանէին և իբրև զքարք Թունաւորէին . իբրև զառիւծ պատռէին և իբրև զվիշապ կլանէին . և ունէին իշխա-

նուէրն առնելոյ զոր կամիցին. այժմ ևս զսոյն խրնդրեն, բայց ոչ կարեն. զի երբարձ քո՛ի նոցանէ զայս իշխանութիւն. և մերկեաց զնոսա քան առաքելոյն. (կող. բ. 15.) մանաւանդ թէ խեղդեաց զնոսա. և ինաց միայն խորհս նոցա և մերթ նոցին. վիշապ եբևին և առիւծ ձևանան. բայց խորհս են վիշապի և մերթ առիւծոյ՝ առնելու դիւրակոխելի. ուստի թէ պէտ և յառաջն յամենայնի յաղթող լինէին, բայց այժմ յամենայնի յաղթին, և միայն հեռուստաց իւրեանց սիրեն։

Կարեաց ինեցիք բազում անգամ ապստամբեալ՛ի հաւատացելոց՝ պատերազմին ընդ նոսա՝ յաւազեալք՛ի զօրութենէ կարեաց քաղաքին. քակեցին հաւատացեալք զկարեաց ինել, և չինեցաւ՛ի տեղի նորա քաղաք տիար. որ անուանէ միայն կոչեցաւ կարեաց գինել, և ոչ զօրութեան և աշատութեան։ Այնպէս քակեցաւ և զօրութիւն դիւաց. և թէպէտ անուանէ կոչին առիւծք և վիշապք, բայց են տկար մրջնէից և անարգ որդունք. զորս և մանկունք և աղջկունք առաւօտ կոխեն, և գնան՛ի վերայ նոցա։ Այլ այնմ է՝ որ յայսպիսի տկար և անարգ գաղանաց խօսեցաւ և պատուէր, և՛ի խորխոց օձից խայթի։ Այնէ հարաւ յայսպիսի օձից՝ Հայեաց յօձն յայն՝ զոր կանգնեաց մովսէս յանապատի (Թուոց. իմ. 9.) և հայցն երկնաւոր՛ի լեառն գողգոթա, որ խմաստանագոն է քան զամենայն հնդկաստի, այն ինքն է խմաստութիւնն այ. (յովհ. բ. 14. 15.) Այնէ վիշապացն ընդդէմ քո՛ հար՛ի բերան նորա զնդակ լիւղոյ և՛ի մեզ, զանգելով զկեանս քո՛ի սիրոյ և՛ի խանարհութենէ. (գաղ. ե. 16—24.) եթէ առիւծացն՝ պատառեաւ զնա. (դան. ժ. 6.) եթէ գողեսիացոյն՝ լեր գաբէթ հինդատառեան անուամբ, և հնդեքսիմբք քարամբք հնդից տագից անուանն յոի, և հնդից վերաց նորա իբր ամենայաղթ վիմի՝ հար զձկատ նորա. և սրով նորին սպան զնա (ա. Թագ. ժ. 49. 51.) Այնէ երևեր քեզ զևն՝ զինչ առնիւր, միթէ անասնքը նմա, միթէ հետևիւրը չար կամաց նորա. միթէ սիրելիը զնա։ Կու զնա ոչ տեսանելով՝ զիթոր ձուէն նորա ոչ համարիս՛ի նմանէ. նա զքեզ տե-

սանձ. գուշ զՆաթան տես, և կոխեաւ զայն ըստ ոտիւք.
արթուն ըլր և հակեաւ (ա. պետ. Ե. 9.)

Այլաբանօրէն, դաժանութիւնք այսոցիկ չորից գազանացս Հայկն ի դաժանութենէ չորիցկին Հալածանաց՝ որք յարեան ի վերայ եկեղեցւոյ. մին է Հալածումն հրէից՝ որք նմանին խժից վասն խնդրոյ զականջս խնքեանց՝ զի մի լուիցեն զձայն դուչէ. Երկրորդն է Հալածումն հերձուածոցս՝ որք հանգոյն քարոյն Հայկ. ցուածով միայն՝ այսինքն բանիւք միայն թունաւորելոյն զլսուցն. Երրորդն է Հալածումն հեթանոսաց, որք իբրև գառիւծս կամեցան պատառել զքրիստոնեայս. Իսկ չորրորդն է Հալածումն հերձուածոցն, որ զօրութեամբ փչեսցէ և գօշեսցէ. Իսկ եկեղեցի քոյ անչնաս պահեսցի ի սոցունց՝ մինչև ժամանեսցէ յայն յորում ոչ եւս տեսցէ զՀալածանս ինչ։

Աստղայոգիս, այսոքիւք չորեքմասեաւք գազանօք նշանակին այլեայլ չար մոլութիւք. խժիւ՝ ժանտութենէն և ագահութենէ. քարբիւ՝ նախանձ և չարաչնութենէ. առիւծով՝ չպարտութենէ և յանդգնութենէն. վիշապիւ՝ բարկութենէ և որկրամոլութենէ, և տիրապետ վիշապն վաղաղութենէ. զորս այր արգար առցէ ընդ ոտիւք իւրովք, այսինքն նուաճեսցէ ընդ զգայական գնացիւք. իբր զի քաղցրութենէ և անբնդութենէ գնասցէ ի վերայ խժից, սիրով և բարի կամելով՝ ի վերայ քարբից. խոնարհութենէ կոխեսցէ գառիւծն, հեզութենէ և ժուժկալութենէ զվիշապն։

Իսկ լամբ" գրէ այսպէս. չաղութենէն քոյ * կոխան ,, լիցի մեր ի՛ծն պոռնկութենէ, և քարքն արծաթասի. ,, բութենէ, առիւծն բարկութենէ և վիշապն ամբարտա. ,, ւանութենէ ։ Այս ամենայն տիրապետ և քարեպետ յաջողեսցի արդարոյ ի հաստատել նոքօք զայս իւր յաճեալ բարձրեալն։ Իսկ զայս յայտ առնէ մարգարէն ի յաջորդ համարն ասելով։

ԺԲ. Բանէր ինէ յոտացաւ, և էրկեցից զնա. հովանի եղէց նմա, զի ծանեաւ զանուն իմ։

Յարդ յայնեալ դէմն խօսեցաւ մարգարէն. մի՝ ի գիմաց արդարոյ առ ձաճ և առ անձն. որպէս ի Համարն 2. և 3. և ի վերջ 9. համարոյն։ Երկրորդ՝

'ի դիմոյ իւրոյ. և այն՝ կամ առ այլս 'ի հասաբակի խօսելով զարդարեայն. որպէս 'ի Համարս ։. և կամ առ նա ինքն արդարն, որպէս 'ի Համարս ՟ա. մինչև 'ի ։՟։ Իսկ ասա և 'ի յաջորդ երկուս Համարդ խօսի 'ի դիմոյ ՟ա՝ Ի՟ա. որպէս և ասեանէս զոր միանգամ խօսեցաւ մարգարէն 'ի դիմոյ արդարայն՝ պարզ եղ առաջի. իսկ զոր խօսեցաւ 'ի դիմոյ իւրոյ՝ նմա նաբանուածք և խրթնաբանուածք. և ապա 'ի խօսիլն 'ի դիմոյ ՟ա՝ զարձեալ պարզ բանիւք խօսի։ Լ՟ս այսպէս յերկից դիմոյ խօսելով, և զնոյն բան երեքիցմիոք 'ի մէջ բերելով՝ զՀնմարտուածն ասացելոց իւրոց հասատատ իբր յերկից զօրաւոր վկայից՝ ըստ օրինաց։ Ի՟ասցի զօրաւոր. զի յայտ է թէ վկայուածն արդարոյն զօրաւոր է յայմ. քանզի իբրև փորձ վկայե առելով՝ 'ի յուսալ իմում յ՟ած՝ նա եղև ընդունօղ իմ և փրկիչ իմ. իսկ վկայուածն մարգարէին՝ զօրաւորագոյն է քան զայն. քանզի իբրև փող հոգւոյն ՟ած, և իբրև պատգամաւոր ՟ա վկայե՝ թէ 'ի յուսալ արդարոյն յ՟ած՝ 'ի թիկնամէջս իւր ընկալեցէ զնա ։՟։ Լ՟ս վկայուածն ՟ա է ամենազօր. որպէս և յայտ է։

Լ՟ըդ յայմ ՟ածային վկայուածն (որ է 'ի յերից հատարդ ;) բովանդակի այն ամենայն՝ որ ինչ առացաւ 'ի սաղմոսիս, և ինչ ինչ եւս առելի. և զայսոսիկ վերածեն մեկնիչք յուածքին խոստմանն, կամ յուածն նպաստս, զոր խոստանայ ՟ած ցուցանել արդարոյն. այսինքն է փրկել զնա, պահպանել զնա, լսել նմա, լինել ընդ նմա կեցուցանել զնա, փառաւորել զնա, ածել զնա յանմոց կենաց, և տալ նմա զիրկուածն իւր յաւիտենական։ Լ՟պա 'ի մէջ բերելով զայս արդարոյն՝ ակիզն առնէ յառաջնոյ անտի, և ասէ։

Ի՟անդ չէս յ՟ած՝ և էլեցէղ զնա ։ Լ՟ստդ ՟անդ՝ դնի աստ փոխանակ բառիս որովհետև. և բառս է՝ փոխանակ բառիս վասն այսորիկ. որպէս թէ ասէր. որովհետև չէս յ՟ած՝ վասն այսորիկ փրկեցից զնա։ Լ՟յ յոյս թէպէտև է այն՝ զոր բազում անգամ յիշեցաց 'ի սաղմոսիս, բայց աստ դնի փոխանակ նախապէս յուսալոյ, և նշանակի զներգործուածն կամ՝ յարբերոյ յ՟ած բան ամենայնի՝ և յանձնելոյ նմա զամենայն, և ունելոյ զնա իբր ապաւէն յամենայնի։

Լասցին դնի փոխանակ նախապէս յուսալոյ. զի այս յոյս Տէրն յայտնիսի ոք, որ ի տատանիլն խորհրդովք, եթէ զինչ պարտ իցէ ինքեան առնել առ ի զերծանելն ի փորձանաց, կամ ի վտանգէ չարեաց, կամ ի տանջանաց խղճի մտաց, և կամ որ մեծն է ի շղթայից մեղաց, կամ ի բռնութէ ախտից կամ ի տագնապութենչիչ խեղդմանէ հոգւոյ, կամ յանկնարբին վարանմանէ մեծի վատահամբաւութէ ՚ի՛՚, և ոչ տեսանել լոյս ուստեք իւր նպատ՝ հաւատալ դիմել առաձ, և բոլորովին նմա յանձն արարեալ զանձն, և զամենայն, և ա՛ւ զիորձանսն, յարի ՚ի նա յամենայն սրտի և յամենայն զօրութէ իւրմէ։ Լէ զորօրինակ ի յարել երկաթն ի մագնիս, մագնիսն ևս ձգէ զնա, և յինքն յարէ, աղնսի՛ս և ած տեսեալ թէ առ ինքն տպաւիրեցաւ մարդս իբրև երկաթ, ինքն ևս ձգէ զնա, և փրկէ յայնմ ամենայնէ, յորմէ տագնապելով դիմեաց առ ինքն. վա՛ որդ ասէ, և ես փրկեցից զնա։

Լէ զորօրինակ կերկնչիլ մանկան ՚ի գազանաց, և ՚ի դիմել լալով առ մայր իւր՝ մայրն ոչ մերժէ, այլ ընդունի զնա, և ընդգրկէ և փրկէ, աղնպէս առնէ և ած յուսացողսդ իւրոց։ Լթէ տպաւիրնիս ՚ի քեզ, քեզ տայ ած զքեզ. զի ոչ ևս իւր համարի զքեզ, այլ քո։ Լոկ եթէ ՚ինա տպաւիրնեացիս, և նմա յանձնեացես զքեզ և զբոյդ, իւր համարի և իւրև զիւր փրկէ։ Լէ քանզի յետ փրկելոյ ևս ոչ պակասին և այլ միաասկար փորձութիք և վտանգք, յայնցանէ ևս պաշտպանէ զքեզ. սմին իրի յարէ և գայն զինի՛՚ ի մէջ բերելով զերկրորդ խոստումն և ասէ։

Ձուլանի եղէց նմա ի ծանեաս զանուն իմ։ Լաստի ասել. յետ փրկելոյ զնա՝ առից զնա ի ներքոյ հովանաւորութէ իմոյ, և ես ինքն եղէց նմա հովանի, պաշտպանելով զնա ոչ միայն ի չարեաց անտի յորոց փրկեցից, այլ և յա և իցէ վտանգից և ՚ի վնասուց, զի մի և ՚ի նոցանէ ըմբռնեսցի. և զայս արարից ասէ վասն այսորիկ՝ զի ծանեաւ զանուն իմ։

Լայս ձանաչելս ոչ է սոսկ հայեցողաբար դիտելն, զի զայս նաև չարք և ամբարիշտք կարեն ունել, և ա և հերձուածս փիլիսոփայք. զորոց ասէ պաւղոս. * ծա-

,, Նեաեան զՅած , և ոչ իբրև զՅած փառաւորեցին ‖ . (Հռոմ. ա. 21 .) այլ և գործնականաբար գիտելն , այսինքն այնպիսի Ճանաչմամբ՝ որ լծէալ իցէ ՚ի կառս դիմելոյ յԱծ անուաք յուսոյ և սիրոյ , և նոքօք յարձակ ՚ի նոյն . զորպիսի ունին նոքա որք ՚ՈյՀ են , և կիր ՚ՈյՀ միայն կամին լինել , զորոց ասաց տէրն . * Ճանաչեմ զՀիմն , և Ճանաչիմ յիմոյն ‖ . (յովՀ· Ը· 14·) Լ՚աստնօր ոմանք զՀովանի լինելն վերածեն առ Հայր . և զանուն առ Հոգին Ծր . և զիրկելն առ որդին .

այլք ևս այլազգ կարգաւորեն ըստ Հաճոյս ։

Լ՚ԱՀ գիտել է՝ զի բառդ ՄՈՒՏ՝ նշանակէ աստ զայն՝ որ անուամբ ցուցանի . զի անուն է Հատուած սահմանի , որով յանդիման լինի իբր . ապա որ Ճանաչէ զանուն ՈյՀ , նովին Ճանաչէ և զԱծ , այսինքն Ճանաչէ՝ Թէ նա միայն է տէր և արարիչ ամենայնի . նա միայն է ամենակարող , ամենիմաստ , ամենանէր , ամենաբարի , ամենագԹած , ևն . ոչ զի զայս ամենայն յայտ յանդիման ըմբռնէ , զի այս պահի ՚ի Հանդերձեալն , այլ զի անդ ըմբռնեմամբ Ճանաչելով՝ յայտ լի ՚ի նա Հոգւով . Օ այսպիսի Ճանաչումն և գայթ բուեան Հաստատուն ունելով արդարոյն լինիցեան , ՚ի կարգալ նորա առ ՅԱծ յո և իցէ վանգս ոչ լինի անտես ՚ի Նմանէ . զոր և յայտնի ցուցանէ յաջորդ բանիւն՝ ՚ի մէջ բերելով զերկրորդ և զերրորդ խոստումն , և ասէ ։

ԺԸ . Կարդասջէ առ իս՝ և ես լռեայց նմա . և առ նմա ե-
ղեց ՚ի ՆեղոտԹԵ ։

Լ՚այս կարգալն է ՆերգործուԹիւն յուսոյ՝ արտաքին կամ ՆերքինՀ ձայնիւ . կամ Ն. նոյն իսկ ՆերգործուԹԵ յուսալն յԱծ . և զայս կոչէ կարգալ առ ՚ի ցուցանել զաստուԹԵ կամ զառաւելուԹԵ յուսոյն . որով Հետև կարգալն կամ գոյԹէն ՚ի մէջ բերէ զաստուԹԵ Թէ ինչ ։ Ո՚նդ այսու յուսոյ խմացեալ լինի և Հաւատքն . որ յառաջէ քան զյոյսն , և Հարկաւ պահանջի . ըստ որոյ ասէ Մովսէս վարդապետ ՚ի մեկին . Ժամագրբ . (ԵբԷս . 184 ·) Թէ * զկարգալն Հաւատով՝ կամ՝ և ոչ ԵրկմտուԹԵ . խնդրեացէ ասէ առա,, քեալն Հաւատովք , և ոչ երկմտեսցէ ‖ ։ Այլ ըստ

այսմ հաւատքս խնդրէր արմատապէս, եւ յոյն մեր-
ձաւորապէս. ի դնելն այսր գրեթէ սահիլ ոճն լսել.
վասն որոյ ասէ.

Այրդասէք առ ի ես լուայդ նմա. Կամի ասել. որ բա-
լորովքն եդեալ է յիս ղայդ իւր, ի գոչելն առ իս՝
կամ ի դիմել նորա ի հովանի թեւոց իմոց յո՞ւ եւ իցէ
դիսլուածս՝ յօժարութիւ՞ լուայդ նմա. որպէս թէ ա-
սէր. միշտ բաց են ականջք իմ առ այնպիսին առ ի
լսել ձայնի նորա։ Եւկ այս լսելոյն ընդունիլ զինդ-
րուածս. եւ որ սիրէն եւ կատարել զնոյն՝ յօժարու-
հասանելով ի պիտոյութեանս, եւ հովանի լինելով ի
փորձութե՞ կամ ի նեղութե՞. եւ առ այս յարել զինչ,
ի միջ բերելով զերրորդ խոստումն եւ ասէ.

Լ՞ա՞ առ նմա եղէդ ի նեղութե՞. Ոչ ասէ հեռացուցից
կամ բացակից ի նմանէ զնեղութե՞ս, կամ արարից՝
զի մի հասցէ նմա նեղութե՞ ինչ. զի այս ոչ է մեզ
օգուտ. այլ թէ առ նմա եղէցի ի նեղութե՞. եւ թէ-
պէտ միշտ առ մեզ է ոճն ի նեղութե՞ եւ ի հանգըս-
տեան, բայց մանաւանդ ինն օրինակաւ ասէ լինել
առ նմա իբրեւ առ խաբուսի օգնելոյ՝ մխիթարելով
զնա, քաջալերելով, զօրացուցանելով, պաշտպանե-
լով, եւ. եւ հոգւով յետոյ՝ ի կէտ կատարածի կենաց
փրկելով զնա յամենայն նեղութե՞է. եւ զայս յայտ առ-
նէ ի յաջորդ համարն, ի միջ բերելով զչինգերորդ
եւ զվեցերորդ խոստմունսն, եւ զայլսն եւս, եւ ասէ.

Ժէ. Փրկեցից և ծածկեցից զքեզ. երկնաւորբէ-
լցուցիչ, և ցուցից նմա զփրկութիւն իմ։

Ի համարն 14. ասաց փրկեցից զնա. որով եղոյց
փրկեալ ի պատահս վտանգից եւ ի զեռասուց, բայց
առանց ի բաց առնելոյ զնեղութե՞սն. վասն որոյ եդ
զչինի ի համարն 15. առ նմա եղէցի ի նեղութե՞.
ապա ի կրկնելն զսոյն զինի այնր, սովին ցուցանել՝
թէ փրկի ոչ միայն ի վտանգից եւ ի զեռասուց, այլև
յո՞ եւ իցէ նեղութե՞ց բաժանմանէ նոցին ըստ ամենայ-
նի. Եւկ այս լինի ի կատարածի կենաց. զի ցորչափ
կեաս ի մարմնի աստ, նեղութե՞ք ոչ պակասին, և
ոչ եւկ ի հանգստեան՝ զոր ունել կարծեմք. վասն
զի յաստի կեանս հանդիսա անվիշտ ոչ լինի. թէ և

վիշտ անհանգիստ կարիցէ լինել. զի ըստ առակին կարէ փուշ առանց վարդի բուսանիլ ՚ի մէզ, այլ ոչ վարդ առանց փշոյ. այս միայն ՚ի դրախտի անդ կաբելը լինել. իսկ լրջդունիլ մեր զանիծն զայն՝ թէ փուշ բուսուսցէ երկիր քո, ընդ հակառակն չըջեցաւ. իբր զի որ ՚ի դրախտին անփուշ վարդանայր, ՚ի մեզ անվարդ փշանայ. և եթէ վարդացի, փշով ածեսցէ, մինչև հասցէ ժամանակ քաղելոյ, այսինքն է ժամ մահու. յորում խոստանայ ած փրկել զյուսա-

ցեալսն իւր. վասն որոյ ասէ.

Փրկեցէ (և տառապեր արթիւ ըմա.) Կամի ասել. Թէպետև կրեսցէ արդարն ՚ի կեանս իւր զազգումն նեղութիւս, բայց եկեսցէ ժամանակ՝ յորում ՚ի լռանալ չափու՝ փրկեցից զնա ՚ի նեղութէ անտի, մինչև ոչ և տեսանել նմա զնեղութիւն ինչ յաւիտեան, այլ զարդիւնս և զվարձս նեղութէն. որով հանդերձեալ եմ փառաւորել զնա. և առ այս յասէ.

Ա՞ր տառապեր արթիւ ըմա. Ի՞նչ փառաւորութէն ուղղակի հայի ՚ի վարձս յաւիտենական կենաց, որով հանդերձեալ է ած աքանչելի ցուցանել զծառայս իւր յիւրքեանս և առ այլս. յիւրքեանս՝ երանական փառօք, և առ այլս՝ արեգակնակերպ պայծառութէ. ըստ որում ասաց տէրն մեր. * յայնժամ արդարքն ,, ծագեսցեն իբրև զարեգակն յարքայսէ երկնից ‖. (մատ. ԺԳ. 43.) յոր հայեցեալ պօղոսի ասէր. (հռոմ. Ը. 18.) * ոչ են արժանի չարչարանք ժամանակիս հանդերձելոց փառացն՝ որ յայտնելոց են ՚ի մէզ ‖. և այս՝ ոչ եթէ սահմանակ ինչ ժամանակաւ, այլ յաւիտեանս յաւիտենից. և առ այս յասէ.

Ա՞յլեւսյտաւորբիւ ըզտէրն (ըմա.) Ի՞նչ աւուրք մեր կարճ են և ցաւագին՝ թէ և յաճս քաղցումն ձգեսցին. և չէ և մեծ ինչ յաւուրս աղցաւոր կենաց երկարել ՚ի կեանս. զի են տառապեր, որովք ոչ է հնար լռանալ մէզ. իսկ աւուրք հանդերձեալ կենաց երկայն են, այսինքն անվախճան և երանական. որովք միայն մարթէ մէզ լռանալ. և զի զկնի եթէ աւուրց առաջի դնէ աստ, յասելն, յաւուրց երկայնաւորբք՝ զայս պարտ է իմանալ զկնի եթէ յաւիտենական աւուրց.

Եւ թէպէտ մի միայն է այն օր, բայց բազմաւորաւիկ
ևս կարէ ասել աւուրը ըստ որում պարագրէ յիմքեան
զամենայն աւուրս տեառդութեան. նաև զի նմանութիւն
աւուրց մերոց նկարէ զայս բան առաջի մեր, ուստի
և բազմաւորաւիկ զնէ։ Յայսխի յաւետեանն ա-
ւուրքդ և կենաց ասէ. Հանդերձեալ եմ լցուցանել
զնա. մինչև ոչ ևս միտ նմա իւիք դատարկ՝ այլ ա-
մենևին լի։ Յլ թէ զինչ է այն՝ որ յայսմ յաւետե-
նականութեանն լինելոց իցի իրօք լիացուցիչ՝ յայտ առ-
նել ասելով.

Եւ ցաւեցից նմա զչարութիւն նմ։ փրկութիւն խմացեալ լի-
նի աստ եղջն փրկութեան. յոր միտ բազում ուրեք՝ ի
գործ ածէ զոր գիրն զայս բան. ըստ այսմ (յեր.
ա. 14.) * որք ժառանգելոց են զփրկութիւն։ և
այս կոչի փրկութիւն վասն փաղանչանելոյ զղեցիկ լի-
նելն ի դատաստանութեան։

Յայս փրկութեան, կամ այս եղը փրկութեան է կեանքն
յաւետենական. այսինքն է ժառանգութիւն ծածուկ՝
անսիսխալ յաւետենականութեան. և այս է ինձառն
այն, որոյ գին եղև կեանքն այդ. զի վասն այսր մե-
ռաւ որդին այդ ի վերայ խաչին։ Յորդ զայս փրկուն
ասէ ցուցից նմա, և սովին լցուցից զնա յանեզր ա-
ւուր յաւետենականութեան։

Յանգը այսր վերջին հասարակ, զոր մեք հայելով ի
հանդերձեալ կեանս մեհկացաք, կարեն մեհկել հան-
դերձ առաջնովք ըստ աստի կենաց և՝ ի վերայ
արդարոյն. որում առցես օրինակ գյոմսի ի նահա-
պետ, թէ զիարդ փրկեաց զնա ած նախ ի գրոյ
անտ՝ յոր արկին զնա եղբարք իւր. և զիարդ հոգա-
նի եղև նմա յայնժամ. և ապա զիարդ յանկանիլն ի
փորձութիւն ամենատանգ լուաւ նմա ած. և ի մտա-
նելն ի բանտ՝ առ նմա եղև ի նեղութիւն. զիարդ և
ոտտի փրկեաց, և իշխան եգիպտացւոց կացուցա-
նեալ՝ փառաւոր արար զնա. լցոյց զնա երկայն աւ-
ուրբք, և եցոյց նմա զփրկութիւն իւր՝ յայտնելով թէ
առաքելոց է զորդի իւր փրկիչ. զորոյ զանունն ետ
կրել յիմքեան ի կոչիլ նորա փառաբեմութեանն՝ այս-
ինքն փրկիչ աշխարհի։ Օգոյն կարես տեսանել և
յայլս բազումս. և ի քեզ իսկ՝ եթէ ըստ առաջա-

դրուեցան սաղմոսիս քնակեսցեն յօդնութիւն քարձրելոյն, և հանգիցես ընդ հովանեաւ նորա, մինչև ժամանեսցես ի փրկութիւնն յայն՝ յորում և կեսաքն յաւիտենական։

ՍԱՂՄՈՍ· Գ·

Յաւուրս աղաղակեցի առ Տէր վասն ողորմութեան նորա և վասն Հնազանդութեան, զոր ցուցամբ մեծութեան սքանչելի գործոց նորին. միանգամայն և յայտարարութիւն յիմարութեան և կորստեան ամբարշտից. և ցոյցք երջանիկ վիճակի արդարոց՝ նմանութեամբ արմատնեռեաց և մոլորեցաւ լիբանանու։

Աղաղակ օրհնութեան յաւուր ղաբաթոյ։

1 Բազմ է խռովեալ լինել ինձ. սաղմոս ասել անուան տեառն քարձրելոյ։ 2 Պատմել առաւօտուն ողորմութիւնդ տ, և ճշմարտութիւնդ տ ի գիշերի։ 3 Յանաղեամ սաղմոս սարանա, ի յայն օրհնութիւն փոխել։ 4 Իբրեւ սրտեր ընծայ ինձ յարեաքծ տ, և ի գործս ձեռաց տոյ ցնծացայց։ 5 Իբրեւ ազի ինձ են գործք տ սքէ, և յոյժ խոր են խորհուրդք տ։ 6 Այր անգիտաց չգոյ ազ ծանիցէ. և անխոհ գոյ ազ առնու ի գիւ։ 7 Ի բուսանել մեղաւորաց որպես խոտ. ի ծաղիել ամենայն՝ որ գործեն զանօրէնութիւն։ 8 Յաւասիկ յաւիտեան յաւիտենից. և դուն քարձրեալ ես յաւիտեան սքէ։ 9 Օ՛ք ահա ընկունիք տ սքէ. ազ ահա ընկունիք տ խորհեցին, ցրուեցին անիրաւեան՝ այլ գործեն զանօրէնութիւն։ 10 Խորհեր եղեալ որպես փեղկերոյ եղէալ իմ, և ծերեսուն իմ ի չեղ զարարեալ են։ 11 Աչես այն իմ ի ընկունիս իմ, այլ յարուցեալ են ի վերայ իմ չարեսն, ի նոսա լուիցեն ականջ իմ։ 12 Արդարն որպես արմաւենիս ծաղիեսցին. որպես մայրն ընձեռանոս բազմանա եղեցին։ 13 Ընձեալք եղեցին ի գան տէ, և ի գաւիթս այ մերոյ ծաղիեսցին։ 14 Այս և բա-

ղեամ եղիցին՝ ի ծերոնիան պարբառունեան. գիրք՝ և քա-
ղեամ եղիցին՝ ի պարիզ, ուղիղ է տեր ձի մէր, և ոչ գոյ
՝ի նմա անիրաւունեան։

ՎՆՐԳՈՒԹ

Աղմոս օրհնուածէ յաւուր շաբաթուց։

ԵՍ ՄԱՂ ՔՈՍՈՍ ԻՆՁ, ԸՅՕՒՆՐՆԶՆ յուխ ձեռագիրս յաւելեալ լինի աստ և բառս ՝ի դաւիթ, որ ոչ գոյ յայլ ձեռագիրս, և ոչ ՝ի լամբ", և ոչ ՝ի վարդ", և ոչ յերբ", և ոչ յայլ Թարգ", բայց միայն յարաբացւոցն ։ Ի տպագրեալ սաղմոս մեր յաւելեալ լինի և ասել. * անվերնագիրք ՝ի հերքայեցւոց ։ որպես և ՝ի սաղմոն լամբ". այլ այս սխալմամբ է եդեալ. զի ոչ գոյ այդ բան ՝ի ձեռագիրս մեր, և ոչ ՝ի վարդ", և ոչ յայլ Թարգ". և ոչ իսկ կարեր դնիլ, քանզի յերբայական գնի վերնագիրք այսպէս՝ դվմօ ղէօ լէ եօմ հասպոն. այս է * սաղմոս. երգ յաւուր շաբաթուս ։ կամ * սաղմոս օրհնութիւն վասն աւուր շաբաթուս ։ իսկ Թէ որոյ իցէ այս սաղմոս, և երբ յօրինեալ, և յինչ միտս, սէսպէս են կարծիք. հրեայքն համարին՝ Թէ ՝ի նահատեղծ մարդոյն ասացաւ այս՝ յետ ելանելոյ նորա ՝ի դրախտէ վասն երդելոյ յաւուր շաբաթուս. ուստի ՝ի մէկն քաղդ" դնի այսպէս. * գովուս ,, Թէ և օրհնութիւն, զոր ասաց մարդն առաջին վասն ,, աւուր շաբաթուս ։ Այլք անհին և անտեղի երևի այս կարծիք. մի՝ զի ՝ի համարն 6. և որ զկնի յիշէ զայր անզգամ, ընդ նմին և զմեղաւորս. և զիարդ նախ քան զծնանել ադամայ զորդիս՝ յիշէր զմեղաւորս. երկրորդ՝ զի ՝ի համարն 10. և 14. խօսի ընդ ծերոնիէ, որում դեռ ևս չէր գիտակ. երրորդ՝ ՝ի համարն 3. ՝ի մէջ բերէ զտանջանեալ սաղմոսարան, որ դեռ ևս չէր յօրինեալ. չորրորդ՝ զի ՝ի համարն

12 • լինել զմայրան լիբանանու. և յայտ է թէ չկայը
յայժամ անուն լիբանանու. Այլ չէ ևս ի գէպ ա-
սել, թէ գուշակութիւնքն ինն լիշատակեալ ի՜ցեն Նորա
զայսոսիկ, զի չկայը ինչ Հարկ գուշակութեան այս-
պիսեաց.

Իսկ այլք ի բաբունեաց՝ գաւթի տան զայս սաղմոս՝
ասացեալ վասն մեսիային. և ոմանք Հայելով ի բառդ
շաբաթուց՝ յաւելուն ասել, թէ այս դնի վասն այ-
սորիկ՝ զի յետ կատարածի աշխարհիս շաբաթանալոց
է մեսիան՝ այսինքն Հանգչելոց է ընդ արդարս Հա-
զար ամ՝ ի վերայ երկրի. Այս կարծիք զոր ընկա-
լան ոմանք ի սկզբան՝ (որպէս և պապիոս) մերժի
յեկեղեցւոյ և յամենայն խոհական մտաց, ոչ միայն
իբրև մոլորական, այլև իբրև յիմարական և տղայա-
կան. զորմէ չէ տեղւոյս գրել.

Վաղումբ ևս կան որք պնդեն, թէ այս սաղմոս իցէ
ասացեալ ի ժամանակս գերութեանն բաբելացւոց ի
հոգեկիր արանց եղելոց յագգէ դևամտաւոց, վասն ա-
զատելոյ ի գերութենէ, և Հանգիստ գտանելոյ. յոր
միտ մեկնեն զառաջ շաբաթուց՝ որ նշանակէ Հան-
գիստ. Կան ևս՝ որք յաւուրս եգեկիայ արքայի վե-
րածեն զսա ի շաբաթանալ Նորա՝ այսինքն ի Հանգ-
չիլ Նորա յերեսաց ասորեստանեայց.

Ճշմարտական կարծիք բազմաց է՝ թէ զայս սաղմոս
ասաց դաւիթ ի գովութիւն ողջոյնութեան և Հզմայրու-
թեան՝ որ ի գալ Նորա, և տեսլութեանն որ Հոգւոյն
սրբոյ, և զիջուտս վիճակ ամենայնիւ՝ Հանգչելոյ ա-
ռաջնեւորդ սաղմոսի, և ևս և երեւելվեցորդի.
իսկ բառս շաբաթուց՝ ցուցանէ՝ թէ այս սաղմոս եր-
գեալ լինէր ի նախնեաւն յաւուր շաբաթու՝ առ ի
խելամուտ լինել ժողովրդեան՝ թէ պարտ է Նոցա ի
շաբաթու՝ ածոյնոց պարապիլ, և ի նա ևեթ ուրախ
լինել.

Ի սոսին յաւելու վարդան գրել յայլոց զայսպիսի
ինչ. * ասի թէ դաւիթ չորքոտի պահու
,, գիշերոյն, և եգիտ զքահանայն ի քուն, և զար-
,, թուցեալ զնոսա սկսաւ երգել Նոքօք‖, և ասել.
բարի է խոստովան լինել Նմա։ Իսկ զառաջ շաբա-

թուց մեկնէ 'ի վերայ շաբաթանալոյ ժողովրդեանն այ 'ի նորս եկեղեցի ։ Զայս վերածելով և լամբ″րդ-բառդ շաբաթուց կամ շաբաթու՝ գրէ այսպէս. * Եւ
,, ո՛ր է (ասէ) որ շաբաթու եթէ ոչ այսօրս առաջի
,, կացեալս՝ յորում եբարձ ած զարտօսր յամենայն
,, աչաց, և շաբաթացոյց զմեզ յաշխատութենէ մեղաց.
,, որպէս ասէ պօղոս ։ Քանզի 'ի նոցանէ յիսրայէլէ՝
,, նուազեցաւ շաբաթանալն, վասն այսր այլ որ շա-
,, բաթու սահմանէ 'ի դաւիթ յետ այնչափ ժամա-
,, նակաց. և զայսպիսի հանգիստ քնիւ ազդէր 'ի մեր
,, յաշխատութենէ մեղաց. ծանուցեալ մարգարէին և-
,, կեալ 'ի մէջ ժողովոց մեր. երգակիցս առնու զմեզ
,, 'ի սաղմոսս, ոչ յաղօթից և ոչ արտասուաց երգ.
,, որպէս մինչ ասէ, տէր մի սրտմտութբ.... կամ
,, ողորմեա՛ ինձ զի կոխեաց զիս մարդ. այլ զի՞նչ,
,, սաղմոս օրհնութենց. քանզի գիտէ զայս ժամանակ
,, գոհութե առաւել քան ապաշխարութե, ուրա-
,, խութե և ոչ արտասուաց կամ տրտմութե. վասն
,, զի մեղք վասն որոյ հարկ է ապաշխարել, եղև այն
,, փոխանակ մեր՝ որ ոչն գիտէր զմեղս, և մեք որ-
,, դեգրացեալք նովաւ ձրի, միայն հարկաւոր է զբե-
,, րանս բանալ 'ի գոհութի բանիւքս, որովք առաջ-
,, նորդէ մեզ մարգարէս երգել ։

Բ. Ր. Ն

ա. Բարի է խոստովան լինել տն, սաղմոս ասել անուան քում բարձրեալ ։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Խոստովան լինել առ ած նշանակէ աստ գովութի մատուցանել նմա 'ի փառս մեծվայելչութե նորա, և գոհանալ զնմանէ վասն զարմանալի գործոց նր, և վասն բարերարութեց նորին ։ Նոյնպէս և սաղմոս ասելն նշանակէ աստ զերգս օրհնութե մատուցանել առ ած սաղմոսարանաւ ։ Զայսպիսի պատարագս

Ի

փափաքելով մարգարէին ընծայել՝ ասէ ։

Բարի է խոստովան լինել ՅՀ, սաղմոս ասել ՅՀ, ամենայն հոգի բարի ասի խոստովան լինել և սաղմոսել առ ՅՀ. նախ՝ ըստ պարտաւորելոյ իրաւանց արարածոցն, ուստի ի սմին՝ պարտական եմք յարգար իրաւանց խոստովանիլ և մեծացուցանել զմեծութիւնն ՅՀ և զարութիւնն նորա ։ Երկրորդ՝ ըստ օգտակարութեան, զի խոստովան լինելով ՅՀ՝ գրեթէ բռնադատեմք զնա ցուցանել մեզ զողորմութիւնն իւր. նա զի վարձուց և լինիմք արժանի ։ Երրորդ՝ ըստ բերկրութեան, քանզի նովաւ զուարճանայ սիրտ մեր, և խաղալին ամբոխմունք խորհրդոց, և և գոչաբերն շարժմունք կրեցց ։ Չորրորդ՝ ըստ քաղցրութեան, զի առակ է՝ թէ քաղցր է սիրտն գովել զսիրելին. և զինչ քան զնա սիրելի ունիցիմք մեք. ուրեմն քաղցր լինի և մեզ գովելն զնա ։ Հինգերորդ՝ ըստ պատուոյ, վասն զի այս խոստովանութիւնն գառնայ ի պատիւ մեր. որովհետև սոսկ նմանիմք երկնային զուարթնոց՝ որոց գործ է օրհնել և գովել զնա ։

Ըստ այսոցիկ մեծածելով բարի կոչէ մարգարէն զխոստովան լինելն առ ՅՀ. և սովին յայտ առնել նաև զիւր նեբբին փափաք խոստովան լինելոյ նմա. որպէս թէ եղեալ էր. ով թէ քանի բարի է խոստովան լինել քեզ, և օրհնել զքեզ՝ ոչ միայն սրտիւ և բերանով, այլև սաղմոսարանաւ. և յայս միտ յարէ, թէ բարի է սաղմոս ասել անուան քում բարձրեալ. այսինքն բարի է սաղմոսարանաւ օրհնել զանուն քո ով բարձրեալդ ՅՀ ։ Կամ վասն բառիդ բարձրեալ տես ի սադ. ղ. ։

ամէն՝ ասա զանազանութիւն ինչ դնելով ընդ սաղմոսասացութիւնն և ընդ խոստովանութիւնն, կամ ընդ օրհնութիւն, գրէ նախ այսպէս. * օրհնութիւն է (ասէ)
,, յիւրում բարեաց եղեալ մեր ՅՀ բարեբանութիւն.
,, իբր թէ ասելով՝ դու արարեր զմեզ պատկեր.
,, բանիցս. և մեք փոխանակ այսորիկ՝ օրհնեմք զքեզ ։ Իմ գովեասն՝ վասն հրաշելոյն գովասանութեան,
,, որպէս յօրժամ ասէ, ամենայն հրեշտակք իմ գո.
,, վեցին զիս յօրժամ եղէն աստեղք յիջիք ։ Կամ սաղ.

,, մնս ի՝ երաժշտական նուագարանաց գործւոյ յա-
,, րակցութիւն բարբառոյ իբր տանտաղւոյ կամ փողոյ
,, կամ այլոյ այսպիսւոյ , որովք բարիոք վարկանի
,, այժմ մարգարէս զնոճ օրհնել ։ Ո՛չինի այսորիկ
վասն սաղմոս ասելոյ անուանն ոչ յաւելու զբեղ
այսպէս . * սաղմոսեմք բարձրացեալդ մեր ոչ ան-
,, ուան , և ո՛չ քնութիւն ։ Վասնզի էութիւն սահմանն
,, անձառ է ստեղծուածոցս հասմանն , և ոչ եմք կա-
,, րող զորպիսութիւն դորա գովել կամ քննել . իսկ
,, զանունդ գիտեմք բարի , ողորմած , մարդասէր ,
,, և զոյն յերեղէալ փաստաւորեմք ։

Ամենք աստ խոստովանութիւն ընծայեսցեն զայսպիսի բանի մեզաց առաջի ոչ . և յաւելցուն ասել թէ՝ յայս միտ ըստ պատշաճի դնի նախ խոստովան լինել , և ապա սաղմոսել . զի պարտ է նախ խոստովանութիւն մատրիլ , և ապա յօրհնութիւն մտանել . բայց այս մեկնութիւն թուի արտաքոյ գիտման բանին . քանզի աստ խոստովան լինելն ՀՀոյի ՛ի պատճառ առաջի ոչ՝ ոչ զմեզս մեր՝ այլ զբարերարութիւնս նորա , կամ մանաւանդ զողորմութիւնս և զՀՀմարտութիւնս նորա . զորոց իսօսի ՛ի յաջորդ համարն . ՛ի միջ բերելով և զպատշաճաւոր ժամն խոստովանութեան , յասելն ։

Պարտ է առաւօտս ղողորմութիւնս տ , և զՀՀմարտութիւնս տ ՛ի գիշերի ։

Որպէս առաջագոյն այլուր , երկոքին այս բառք ողորմութիւն և ՀՀմարտութիւն՝ բազում ուրեք ՛ի միասին վարին , և ըստ այլևայլ կարգի Հային առ միմեանս . մի՝ զի զորս արար ածն ողորմութիւն՝ խնամոյ զոյնս ՀՀմարտութեամբ , այսինքն այնպէս՝ որպէս պարտ էր ինամել . և ըստ այսմ բառս ՀՀմարտութիւն՝ ակնարկէ յանվրէպ նախախնամութիւնն ոչ ։ Կրկրորդ՝ զի զորս խոստանայ ողորմութիւն , կատարէ ՀՀմարտութիւն . և ըստ այսմ բառս ՀՀմարտութիւն՝ նշանակէ զհաւատարիմն լինել , որպէս դնի յերբ՝ Կրկրորդ՝ զի որոց ցուցանէ զբարերարութիւն իւր ողորմութիւն՝ ցուցանէ երբեմն և զարկութիւն իւր ՀՀմարտութիւն և արդարութիւն . և ըստ այսմ բառդ ՀՀմարտութիւն՝ դնի փոխանակ բառիս յիրաւի կամ իրաւունք , և Հայի յան-

ՍԱՂՄ. ՂԱ. ՝ ՝ ՝

մտութեան մտաց, խռովութեան խորհրդոց, խստութեան կամաց, ձախորդութեան իրաց, եւն, որք ըստ ճշմարիտ և ըստ գաղտնի խորհրդոցն Ա՟յ գան 'ի վերայ մեր․ վասն որոյ և յայնպիսի ժամանակի արժան է մեզ գովել զճշմարտութիւն նորա, և գոհանալ զնմանէ․ Կամ ը լամբ"․ գիշերաւ խմացեալ լինի աղջամուղջն մեղաց, և յայնժամ պարտ է մեզ յիշել զճշմարտութիւն Ա՟յ, և ապաշխարել․ և գոհանալ զբարերարութէ նորա, և գովել զնա վասն ողորմութեանն, որում արժանացաք․

Չորրորդ՝ նմանաբանութիւն առեալ, առաջին գալուստ Ք՟ն այլաբանի 'ի տիւ վասն լուսաւորելոյ զաշխարհս․ իսկ երկրորդ գալուստ նորա ըստ ասելոյ մարգարէից՝ օրինակի 'ի խաւար վասն մեղաւորաց․ Նա զի յառաջնումն եցոյց տէր զողորմութիւն իւր, և յերկրորդումն ունի ցուցանել զճշմարտութիւն դատաստանաց իւրոց, սմին իրի դնէ պատմել առաւօտու զողորմութիւս նորա, և 'ի գիշերի զճշմարտութիւն նորին․ այսինքն գոհանալ զողորմութէ նորա, և արդարացուցանել զդատաստան նորին․ Զայս գոհանալս և արդարացուցանել բացատրէ մարգարէն բանիւս պատմել․ և այս հայի յայն՝ զոր ասաց, բարի է խոստովան լինել Ք՟ն․ և զի յաւել՝ թէ բարի է սաղմոս ասել, որով կամէր ցուցանել՝ թէ բարի է նաև գործեօք՝ այսինքն սաղմոսարանաւ գովել զԱ՟ծ․ Յետ դնելոյ զպատմելն բերանով՝ առաջի առնէ այժմ և զգովելն սաղմոսարանաւ՝ յասելն․

Գ․ Տասնաղեան սաղմոսարանաւ․ 'ի ձայն օրհնութեան քնարաւ․

Տասնաղի սաղմոսարանն է նուագարան՝ տասն աղեօք կամ տասն (թելիւք) կազմեալ․ որով հարկանէր դաւիթ յերգելն զսաղմոսս, նոյնպէս և ղևտացիք առաջի Ա՟ն․ Գլխաւոր վախճան կամ դիտումն այսր էր առաւել ևս հռչակել, և առաւելապէս գովել զմեծ վայելչութիւն Ա՟յ․ Իսկ մերձաւոր վախճան կամ դիտումն էր յորդոր ջերմեռանդութե՝ ոչ միայն լսողաց, այլև հարկանողաց․ յայսոսիկ հայելով խրախուսանս իմն առաջի մատուցանէ, և ասէ․

Տաճարէս սաղմոսարան. ի յայն օրինակէն փոխել. Ամի սաել. բարի է սաղմոս ասել անուան քումմ, և այնու գովել զքեզ ոչ միայն հնչելով զձայն օրհնութ, այլև հնչեցուցանելով զտանդաղեայ սաղմոսարանս։ Տէս վասն տանդաղեայ սաղմոսարանայ ի սաղ. լէ. 1. ի վերջն. զորոյ զնմանն ունիս աեսանել և ի սաղ. ձիզ. 10։

Յաւէլ ի սոսա և զորս գրէ ասա՝ լսաբէն այսպէս. * տասնաղի տիրապետս խնամանքս զհոգի և զմարմին և իւրաքանչիւրոցն հինգ զգայարանաց։ Որովք լսայ առնէ՝ թէ այնքան առատացաւ գիտութիւն հոգւոյ քո ի սիրտ սիրելեաց քոց, որ ոչ թէ միայն հոգւով գովէն զքեզ յանմտունչ հեծութիս ըստ հոգեղինացդ, այլ ասիպեին խառնել զլեզու խնամոյ սոքա՝ ընդ զգայարանս մարմնոյ. և որպէս զատանդաղ երգ ասան զուգաձայնեալ զհոգին և զմարմին ասան զգայարանօք, բաւձրացուցանեմք զձայն մարմնոյ առնիւ հոգւոց, և այսպէս իրաւունս վարկանիմք զքեզ ասծ օրհնել։ Դաւիթ անյաղթ ի մէջ բերելով նաև զհեծնաղին գրէ ի նախերգանս սաղմոսին այսպէս. * և նշանակէ զհեծնաղն քնարն հեծնարուի հնորհս հոգւոյն սրբոյ. որով բոլորովին զմարդն հոգի հացուցանէր. և զհոգի և զշունչ և զմարմին. որովք լցեալ լինի Թէ տանդեկին. զոր նշանակէր տանդաղ սաղմոսարանն։ Լսեմ կասիս, տես և ի վարդանայն. բայց Թուի Թէ այն բանք չեն նորա. զի չեմնին ինչ կարգ և ոչ զտանգաւթէն։ Լսյլ Թէ զնոչ էր՝ որ շարժէր զմարդարէն բերել ցծնուէ յայսոսիսի սաղմոսաստացութիս՝ յայտ առնել յաջորդ բանիւն ասելով։

Է. Որբն որդեր զնս տէր յարբածս ես. և ի գործս ձեռաց քոց երգեցայ։

Լարբածք այ ասին այն ամենայն, զորս ըմբռնեմք արտաքոյ այ. և զի սոքա յառաջ գան ի ձեռացն այ՝ այնինքն յամենակարողութէ նորա՝ ասին և գործք ձեռաց նորուն։ Լդդ երբակի հնար է մարդոյ ուբանս լինել յարբածս այ. մի՝ յարեալով ի նմանս իրս իւր ժառանգելի բանիս. և այս յատուկ է մարմ

նապաստից և աշխարհաբերաց, որք զօրէն անբանից
ի զգալիս ելեալ բերէին։ Յորմէրոք՝ հանգստեամբ վա-
րելով ի նոսա իբրև յոյնս՝ զորս տուեալ է ած առ-
ի պէտս պահպանութեան կենաց։ Յորմէրոք՝ ի տեսու-
թէ արարածոց ցնծալից բերելով ի տեսութէն կա-
տարելութեանն ։

Յոկ կատարելութիւնքն այ կրկին օրինակաւ տեսանին
յարարածս. մի՝ ըստ բաղդատութեանէ, և մի և՝ ըստ
մակաբերութեան. ըստ բաղդատութեան մտածեալ՝ որ
ինչ կատարելութիւն տեսանի յարարածս՝ նովին համե-
մատութեամբ տեսանին և կատարելութիւնքն այ յանսահ-
մանն գերազանցելոյն. զի որպէս ի տեսանել մերո
զսուտերը մարդոյ՝ ի ձևոյ անտի տեսանելոյ զմարդն,
ոչ որպիսի է սուտերն անարգ և գատարկ, այլ գե-
րազանց յոյժ, սոյնպէս և ի տեսանել մերո զարարածս
այ՝ ի կատարելութենէ նոցին իբր ի սուտերէ տեսա-
նելոյ զկատարելութիւնս այ այնչափ գերազանց, որ
չափ մեծ է ած. զորօրինակ ի տեսանել մերո յարա-
րածս զափաւոր ինչ գեղեցկութիւն՝ նովին ըմբռնելոյ
զանչափ գեղեցկութիւն ի յած. ի վայելել մերո յարա-
րածս զափաւոր ինչ քաղցրութիւն՝ նովին ըմբռնելոյ
ի յած զանչափ քաղցրութիւն. սոյնպէս իմն և զայլոց
կատարելութեանց։ Եթէ ըստ մարմնոյ ևս և եթէ ըստ
հոգւոյ. * զի ի մեծութէ և ի գեղեցկութէ արա-
,, րածոց ըստ նմին համեմատութեան և արարչագործն
,, նոցա երևի։ (իմաստ. ԺԳ. ՟ե։)

Յոկ ըստ մակաբերութեան մտածեալ՝ ի տեսանել մերո
զարարածս՝ նովին ըմբռնելոյ զի կայ անեղ և՝ որ
արար զեղեալսս. անսահման յէութէն իւրմէ, և
ամենակարող՝ ի գործել զայս ամենայն, և ամենէ-
միասո՝ ի գնել զկարգ աբանչելի յամենայնէ յայսոսիկ,
և և ամենաբարի ի խնամել զամենայն ։

Զդէ զորօրինակ ի յարել զդայութէն ի յարմար ա-
ւարիայ իւր՝ բերելոյ, որպէս լինի ի յարել քմոյ ի
քաղցրութէն, ի յարել աչոյ ի գեղեցկութէն, ի յա-
րել ականջաց ի ներդաշնակութէն ։, սոյնպէս և ի
յարել հոգւոյն այսպիսի ձանաչմամբ ի գերագոյն
կատարելութեան այ՝ զորս ըմբռնեալ յարարածս՝ բերել
բերի գերագոյն իմն ցնծութէն։ Յայսոսիկ հայելով՝

ասէ ։

Ա՛յսր՛ւհետև արարեր զնա տէր յաբարածս ։ Ա՛ւ ի փոքս ինչ ժամս չոգ ցնծացոյց ։ Վասն ասելոյ. ի սեանձելս իմ յաբարածս քո զբազմադիմի կատարելութենէ՝ զորօրինակ ղչքնաղատիպ գեղեցկութենս, զգաղանածածուկ զօրութենս, զքննազան ազդուռւթենս, զազգի ազգի օգտակարութենս, զհմանալի կազակցութենս, զզարմանալի կարգս, և զհմնրական շարժուածս, զպէս պիսութիւն տեսակաց կենդանեաց և անկոց, հանքոց և ականց. զբարձրութիւն երկնի, և զդիրս աստեղաց, և զայլ բազում սքանչելի գործս, սոքիմքը վերանալ բմբռնել զկատարելութիւնս քո, այսմիքն զանբաւ գեղեցկութիւն քո, զանսահման զօրութիւն քո, ևն ։ որով և ուրախ լինիմ յարարածս քո ։ և ցնծամ ի գործս ձեռաց քոց ։

Լ՚արարածսպաշտք Հայեցեալ ի վայելչութենս արարածոց՝ փոխանակ զարարիչ նոցին Աստուածոյ՝ զնոսին յօժարեցան պաշտել ։ այլ որպէս ասէ եղնիկ կողաքեայ (ի գլ. ը ։) * մեք ոչ անարգեմք զնոսա (այ զարարածս), և ոչ պաշտօն մատուցանեմք նոցա ։ այլ Հայեցեալ ընդ նոսա՝ փառաւորեմք զկարգիչն նոցա և գյօրինիչ ։ զի մեզ ի պէտս են, և կարգչին խնդրեմք ի փառս ։

Այս աստ գիտելի է, զի յարարածս ամենայն երկուքինչ մարթ է նկատել, օգուտ և փառք ։ օգուտն վերոյ մերոյ է ։ փառքն՝ այլ ։ որպէս ի պտուղս ծառոց բազում օգուտք և լաւութիւնք տեսանին ։ և զայսոսիկ տեսեալ է մեզ ածի ի վայելել ։ տեսանին և փառք արարչութեանն և նախախնամութեանն նոցին, ի նկատելն՝ թէ քանի սքանչելի զօրութիւք գոյաւորին, զիարդ ամենայն, և արդեօք կատարին ։ և այս հայի ի փառաւորութենէ ամենակարող զօրութեանն այ ։ յոր միտ ասաց կողազային ի նախահայգեալ բանիդ, թէ արարածք մեզ ի պէտս են, և կարգչին խրթնոց ի փառս ։ * մեզ ի պէտս են, և կարգչին խրթնոց ի փառս ։

Այս որ միանգամ ուղիղ մտօք հայի և կշռէ զնոսա, այնպիսին աղաղակէ բանիս ։ * ուրախ արարեր զիս ՚՚ ՚՚ ՚՚

վերայ աչիսարկիս. և որ ցնծայ ի սոյն՝ մերձեալ է
ի վիճակ կատարելութեան. զի այս է նշան ճշմարիտ
ճանապարհութեան. և որպէս կէտքն ձանձն լերակաց,
այսպէս և կատարելութիւն մարդոյ ի ցնծութիւն հոգ-
ւոյն. [1]թէպէտ չկայցէ ի քեզ այս ուրախութիւն քննու-
արարածոց, մնաս ի նոյն ըստ երկուց. նախ ըստ վե-
րոյդրելոցդ. և երկրորդ ըստ յորդոր լինելոյ քեզ.
զորօրինակ, ի տեսանելդ զձառս ծաղկեալս, ասա,
ես ընդհէր ոչ ծաղկիմ առաքինութեամբ. ի տեսա-
նելդ զարևածաղկունս հայեցեալս յարն արևու, ա-
սա, ընդհէր ես ոչ ծարաւիմ սիրով յարեգակն արդա-
րութեան. ի տեսանելդ զձուկունս վերացեալս և
սլացեալս, ասա, ընդհէր ես ոչ բարձրանամ ի խոկ-
մունս. ի տեսանելդ զթռչունս կենդանեացս առ հասա-
րակ, ասա ընդհէր ես ոչ փութամ ի գործս բարեաց.
ի տեսանելդ ցնծալ արարածոց՝ ասա, ընդհէր ես ոչ
ուրախանամ յամէ փրկիչ իմ. [2]Յառնելդ քո այսպէս
յառաւոտեան ըստ կարի՝ յառաջանաս ի բարի խոր-
հուրդս, և սկսանիս բերել և բերկրել յարարչին
ամենայնի. և երջանկանաս ընդ այնոսիկ՝ որք յա-
րարածս ոչ հայեցուի՝ ուրախանան և ցնծան ի նոյն:
[3]Քանի է ասատ քննել, զի մարդ արևն յառաջնումն
դնէ յերկրորդ գէմն յասելն, ուրախ արարեր. իսկ
յերկրորդումն դնէ յառաջինն գէմն յասելն, ցնծա-
ցայց. [4]Ոչ պատճառն է, զի յայնժամ ճշմարտապէս
ցնծամք մեք յարարածս ոչ, յորժամ նա ինքն ած ու-
րախ առնէ զմեզ ի նոսին, որով և ցնծամք. ապա
եթէ ինքն ած ոչ արասցէ զմեզ ուրախ յարարածս
իւր, արարածք ոչ տան մեզ ցնծալ. այլ յանդգնիլ
ասել մեր՝ լինին որոգայթք կորստեան. որպէս եղև
առաջին մարդոյն, և որոց զկնի:

Հայեցաւ Եւայ ի պտուղն. զկայ էառ ի գեղեցկու-
թեան նորա, և եղև նմա այն որոգայթ. Հայեցաւ
և ադամ ի Հաճոյս Եւայի, և զկայ էառ ի նմին, և
եղև նմա որոգայթ կորստեան. Թող զսա ինքն ըզ-
դաւիթ. որ հայեցեալ եաւս զոր եաւն՝ յորոգայթ
անձին իւրոյ. մերձեցաւ և այրեցաւ: [5]Ի բեռն (այս-
ինքն փերվանէն) տեսեալ զոյս Ճրագի՝ բերկրի ի
նոյն. և կամելով վայելել զայն՝ և իբրև Թէ ձառակել՝

պատյարբ չուրջ զնովաս. և ՚ի մերձենալն ՚ի նոյն՝ չև վայելեալ՝ այլև. այսպէս գիսի և որդւոց մարդկան. որով և անկանին յորոգայթս. ՚Ի՞նձնել արժան է և զայս՝ զի մարգարէն ոչ գնէ սոսկ զարաբածս, այլ յաւելու ևս զբառդ ՚ի՝ յասելն, յարաբածս քո, և ՚ի գործս ձեռաց քոց. որով ցուցանէ թէ ոչինչ իր ուրախ առնէր զնա՝ եթէ ոչ այն՝ որ էր ՚ի՝ ՚Ուստի և արարածք ըստ որում սոսկ արարածք՝ չէին նման ուրախացուցիչք, այլ մանաւանդ որպէս ասացաք՝ որոգայթք. դարձեալ և արարածք այսինքն արարք մարդկան ըստ որում էին մարդկան, քանի և գերազանց էին՝ ոչինչ ազգէին ՚ի նա, բայց եթէ զորսումեալ ՚ի լինել՝ ՚ՆՁ ընդգմՀաՃՀչՀՅ ՚ՀՅ. իսկ արարածք ՚ՀՅ՝ ըստ որում են ՚ՀՅ՝ որչափ և անարգ իցեն՝ ուրախ առնեն զայնոսիկ՝ որք նոքիմքք վերանան ՚ի ՃանապՀում կատարելութեանցն ՀՅ, տեսանելով ՚ի գործս նորա զիմաստութիւն զօրութեան նորուն, զհոգութիւն խորհրդոց նորին են. զորմ խօսի մարգարէն ՚ի յաջորդ համարն՝ զարմանալով ինն, և ասէ.

Ը. Որդիս ազի ՚ՀՁՅ են գործք ՚ո ՀՅր. և յոյժ խոր են խորհուրդք ՚ո։

Ղոտրծք ՀՅ կրկնակի մտածին, նիւթապէս և տեսականապէս. նիւթապէս մտածին ըստ գոլոյ գործ ինչ. իսկ տեսականաւէս մտածին ըստ գոլոյ այսպիսի և այնպիսի և ըստ գոլոյ այսչափ և այնչափ, կամ ըստ Հանգամանաց օգտակարութեան և օրգանութեանն զոր ունին. զորօրինակ ծառն նիւթապէս առեալ՝ է գործ ինչ ՀՅ. իսկ տեսականաւէս առեալ՝ է այնպիսի ինչ՝ յորում ըմբռնին բազում զարմանալիք. այն թէ, զիարդ աՃՀ, զիարդ մնանի, զիարդ արձակէ զտերեւս, զիարդ տայ զպտուղ իւր, զինչ ազդուրեան ունի, յինչ բերի քնութեն նորա, յորքան տեղիս տարածեալ իցէ. որչափ իցէ են. զորս եթէ ոք սկսանելցի քննել, և ՚ի կրճռ ևս մտաւորանալ՝ թէ որպիսի զօրութեամբ լինի այս, խոստովան լինիցի, թէ անհասանելի է. ոչնպէս իմն և յայլ ամենայն գործս ՀՅ եթէ յերկրի, և եթէ ՚ի բարձրութեան երկնից. Կա յայս միտ մեծ կոչէ մարգարէն զոտա

ասելով։

Որդեա՛ք ջո՛ւք են գործք ոչ պէտ։ Ի՛բր բառդ որդեա՛ք է զարմացական՝ հարցականապէս եդեալ՝ կամելով առնել. ոչ թէ զիարդ մե՛ծ են գործք քո՛ որ։ Այլ զի անհաս է՛ ի մի՛նչ խորհուրդն այ կամ դիտաւորուն նորա՛ ի գոյացուցանելն զայսոսիկ, սակն իբրէ յարել զկնի, և ասէ։

Այ՛ո՛ յոյժ խոր են խորհուրդք ոչ։ Կամ ասէ. զայս ամենայն արարեր և առնես այնպիսի խորհրդովք և համայնպիսի իմաստութի՛ւ՝ որ ամենևին անհասանելի են ի մի՛նչ. զի են յոյժ խոր։ Այլ թէ յիրաւի անհասանելի խորհրդով և իմաստութի՛ւ արար և առնէ, հայեաց յերկինս՝ ի վեր և յերկիր՝ ի խոնարհ. հայեաց՝ ի գիրս աստեղաց և՝ ի կարգ ստորայնոցս, ՝ի փոփոխութի՛ն և՝ ի կապակցութի՛ս նոցա. ՝ի հայելդ խոստովան լինիցիս յայն՝ թէ խոր են խորհուրդքն այ՝ ի սոսա։ Հայեաց և՝ ի հանգամանս յետին ստեղծուածոյ, զբօրբլնակ՝ ի հանգամանս անարդ որդան միոյ. սե՛ս զիարդ չարժէ, զիարդ վարի, զիարդ յետ ամենայնի՝ ի թիթեռն գեղեցիկ կերպարանի, զիարդ թագանի, զիարդ արկանի, զսերմն իւր, զիարդ այլափոխի, և՛ն, թո՛ղ զկենդանական նեղքին գործոցդ։ Օ՛ սոսա եթէ բաւեսք քննելով խնդալ կամիցիս, և գիտել, թէ որո՛վ խորհրդով այսպէս արարեալ է և առնէ ամ՝ աղպակեսցես ընդ մարգաբէին. անհաս են գործք իմաստութի՛ն քո, և յոյժ խոր են խորհուրդք քո։

Օ՛ այս ասացաք հայելով յարարածս այ ըստ նմանութեան նոցին, ըստ որում բաւիւս գործք այ՝ նշանակին արարածք. իսկ եթէ հայեացուք ՝ի գործս նախնամութե՛ն այ՝ որք կարեն նշանակիլ ասա բանիս գործք, առաւել և՛ս զարմանալի տեսանելեաւք զայնս. և՝ ի քննելն՝ թէ որո՛վ խորհրդով լինին՝ անհաս խոստովանիմք. զբօրբլնակ եթէ կամիցիմք քննել՝ թէ որո՛վ խորհրդով այս թագաւորութի՛ն բարձրանայ, և այն նուաստանայ, այս աշխարհ պայծառանայ, և այն ամայանայ, կամ թէ որո՛վ խորհրդով ոմանք՝ ի ծնանելն մեռանին, և ոմանք՝ ի ծերանալն. որո՛վ խորհրդով ոմանք տկարամիտ լինին և ոմանք

որասիցե. որով խորհրդով ոմանք առեալ լինին ՚ի վեր, և ոմանք թողեալ լինին ՚ի վայր. որով խորհրդով ոմանց թոյլ տուեալ լինի մոլորեցուցանել զայլս՝ մանաւանդ թէ զաղգս, և ոմանց ազգի ուղղել զնոսին. այս ամենայն և այլ ևս անհամար գործք նախանձուն՝ են՝ յիւրեանս են մեծ չոյժ, և խորհուրդք նոցին ծածկեալ կան յանհասկնալի խիստ տեղեան նոցա։

Պատկերհանք ՚ի ձեռն ընդհայեցողական արհեստի նկարին ՚ի վերայ բոլորածին տախտակի զայնպիսի նկարս՝ զոր անդէնք ոչ ըմբռնեն. զի արտաքոյ ձեռնասնի իւրեանց տեսանէն ուրեք սեաւ և ուրեք դեղին. ուրեք կարմիր և ուրեք կանաչ. ուրեք կապոյտ և ուրեք սպիտակ, ամենևին անհամաձայն հասողութեամբ մտաց իւրեանց. իսկ յորժամ նկարօղն դնէ ՚ի միջի՝ բոլորչի գլանաձև պողպատ մաքրափայլ՝ ՚ի պտղպատի անդ յատակ տեսանի պատկեր մարդոյ կամ այլոց իրիք աքանչելի։ Այնպէս և նախախնամութեանն՝ նկարէ յաչխարհի զայնպիսի իրս և զազգի ազգի գործողութիւնս որ ամենևին անհաս տեսանի մեզ, մանաւանդ թէ անհամաձայն ձևոնասնման մերում. և սակայն եթէ հայեսցուք յամենալոյս գաղափար մըտացն՝ զոքանչելիս նորա ըմբռնեմք. այլ այս տեսութիւն պահի ՚ի հանդերձեալն։ Զայս իսկ այլ արգաւ հայեցեալ ՚ի գործս նախախնամութեանն՝ և գիտացեալ զանհաս լինել նոցին յիւրեանս՝ աքանչացայ, միանգամայն և ուրախանայ յաւարիչ նոցին։ Վարձեալ հայելով և ՚ի գործ մեծի փրկութեան՝ որ նկարեցաւ ՚ի ձեռն խորհրդոյ մարդեղութեան՝ բազում առաւելութիւք ցնծայ, և գոհանայ. իսկ այլ անզգամ ընդ հակառակն բերի. վասն որոյ յարի զինի

մարգարէն և ասէ։

Ջ. Այր անդիմ զայս ոչ ծանիցէ. և անդիման զայս ոչ առնո ՚ի գիս։

Յառաջ անզգամ՝ նշանակէ յորերգին. մի՝ զի և իցէ մարդ չար. երկրորդ՝ զմանպատառ ամբարշտաբանն. որ երբ պատ (որ է պիտառ կամ առարկ և անամբեն). երբորդ՝ զայն՝ որ կարի զգալ և ոչ զգայ, որ և այ-

լով անուամբ յիմարը կոչէ . չորքորդ՝ զայն որ կամ-
ւորապէս ոչ զգայ , կամ որ ոչ կամի զգալ և գիտել .
և ոչ կամելովն՝ կամաւորապէս մեայ ի տգիտութեն .
որոյ զհետ գայ արհամարհել զաւրինն և ախորժել լը-
ւարն : Հայոց միտ դնի աստ բառդ անզգամ. այնպէս
և բառդ անմիտ , փոխանակ այնր՝ որ ոչ կամի առ-
նուլ ի միտ . զի որ անզգամն է՝ անմիտ է . ուսօր
ասէ կիրակոս վարդապետ . (ի մեկն . Տարեւր՝ եւս-
գրի . ՟ք . 8 .) * Տգիտիք ըմբռնեալք ի լարիւ՝ ի մը-
,, տաց եւս անկանին ‖ . Ի սոսին Հայելով ասէ .

Լաւ անգիտ զայս ոչ ծանիցէ . և անիկն զայս ոչ առնու ի
գիտ : Կամի ասել . արդարև մեծ են գործքն այ , և
խորին խորհուրդք նորա , բայց զայս ոչ ձանաչէ ան-
զգամն . զի կամովին մերժեալ է յիւրմէ զգիտութէն
այ . սոյնպէս է և անմիտն : Նմ պատճառն է՝ զի ան-
զգամք որպէս և անմիտք ոչ զայլ ինչ խորհին յաւա-
րածս այ , բայց եթէ զնաձոյս անձանց իւրեանց ,
դնէ չտուեթէն , զփափկութէն , ըն , որ ի կարգէ , հան-
գոյն անբանից : Այնպէս Հայեցեալ և ի կատարա-
րութէն տիեզերիս , և սեսեալ զայլևայլ ինչ Հակա-
ռակ ձանաչման և Հաձոյից իւրեանց՝ ոչ ի միտ առ-
նուն , թէ այս է յանբնութէն խորհրդոցն այ . վասն ո-
րոյ և սկսանին զանտեղիս խորհիլ . մանաւանդ թէ
տրտնջել . զի ոչ Հային ի վախձանն . այլ ի նեղկայն
եթէ , և ի նոսին կամին զուարձանալ , և ի նոսա
ցանկան վայելել զայն՝ զոր ախորժելի ցուցանէ զգ-
գայութէն իւրեանց ;

Այս բան Հայի և յանզգամութէն սատանայի և յանմի-
տութէն ժողովոյն Հրէից , զոր ցուցին ընդդէմ ձեռն մե-
րոյ . յորում յիմարեցաւ սատանայ . զի ըն որում գրի
իգնատիոս վարդապետ . (ի մեկն . զուկ . ժԸ . 9 .)
* անմիան (սատանայ) զայս ի միտ ոչ էառ , թէ
,, զիարդ էջ խոնարհութէն և ըն մեզ ած եղև մարդ
,, կապէս , և սատցաւ զմեզ՝ նորոգել վերստին ‖ .
Սոյնպէս և մեզաւորք առ Հասարակ ոչ առնուն ի
միտ՝ զորս արար ած վասն նոցա . այլ անզգամութէ-
թիկունս դարձուցեալ՝ ոչ Հաւատոյ անսան , և ոչ
բանի ուշ դնեն , և անմտութէն վարեալ առ ժամա-
նակ մի ըն Հաձոյան մտուին առանց ժամանակի ի կո-

բուստ. և զայս յայտ առնէ մարգարէն ի յաջորդ
համարոդ՝ ասելով՝

Ճ. Ի բառանալ ձեռաւորաց զրկես նոա. ի ծաղիկ այն-
պէս՝ որ է՛րծէն ընձօղեալն։

Ը. Սահմանեցին յաւիտեան յաւիտենից. և զոա քաջալերել
ես յաւիտեան հեր։

Այս բանք և յաջորդք սոքա Հայկին լսոյս, զորս ա-
սաց ի սաղ. (ղԲ. 1 . և 20.) այսինքն է * մի
,, նախանձիր ընդ չարս և մի ըլ այնսոսիկ որք գործեն
,, զանօրէնութիւն. զի որպէս զխոտ վաղվաղակի ցա-
,, մաքեսցին ։ որպէս զդալարի խոտոյ վաղվաղակի
,, անցցեն ... Այլ ձեռաւորք կորիցեն. այլ թշնա-
,, միք նո՛ւ ի փառաւորել և ի բարձրանալ իբրեւ զ՝
,, պահասեսցին ։ Այս այսմ խօսի և ասա մարգա-
բէն, ի մէջ բերելով նախ զանէլ և զդաստիարակ մա-
նկաւարաց, և ապա զփառաւորիլ նմ և զմեծանալ նո-
ցին, և հուսկ յետոյ զկորուստ նոցա. և նախ վասն
անէլին և բառնալոյն ասէ՝

Ի բառանալ ձեռաւորաց զրկես նոա։ Կամի ասել. մի
զարմանար՝ թէ մեռաւորք փութով բառանին, և
որդւոց յորդիս աձէն և բազմանան. զի այն անհնա-
նոցա է հանգոյն խոտոյ, որ թէպէտ և փութով ա-
ձէ և յաճախէ, բայց փութով և չորանայ, և ոտնա-
կոխ լինի. և կամ յայրուածն մանրի, կամ յաղբևս
անկանի. սէս զայսմանէ՝ ի նախահարգեալ տեղիդ,
Լեսոյ ապա և վէ փառաւորեալ լինելոյ և մեծանա-
լոյ մեռաւորաց և ասէ՝

Ի ծաղիկ այնպէս՝ որ է՛րծէն ընձօղեա՛նի։ Կամի ասել.
մի նախանձիր և մի զարմանար ի սեռսոնեից՝ թէ
զիարդ որք զանօրէնութիւն գործեն, փոխանակ ա-
ռաքինութեան ծաղկին, այսինքն փառաց և մեծու-
թեան զարդարին. այլ Հայեաց ի կատարած նոցա։ Հայ-
եաց և յարդարս՝ թէ զիարդ ծաղկին, և զնշխարս
ծաղկիս առաքինութեանց երևեցուցանեն, և արդեւս
զախտս իբրեւանց փութան ի բաց հատանել. որով և
բերկրեալ ի սիրտս իբրեանց ասէ. * ծաղիկք ե-
,, բևեցան յերկիրն մերում. ժամանակ հատանելոյ ե-

,, հաս ։ (երդ . ի . 12 .) այս ծաղիկք են սկզբնաւորութիք յաւարքինութիւն . ըստ որում ծաղիկն օրինակ է սկզբնաւորութե . որով և այս բան երգոց երգոյն առաջի դնի՝ ի բերանոյ արդարոց այսպէս . սկզբնաւորութիք առաքինութեց երևեցան ՝ ի հոգիս մեր . և հաս և ժամանակ հատանելոյ զաւր յաժամանս ։ Իսկ ծաղկիլ ամպարշտաց ոչ է սկսանիլ յառաքինութիւնս , այլ ծիլել ՝ ի մոլութիւնս , և շաղախիլ յաղբևս անտից , մինչև հասցէ ժամ հատանելոյ նոցա ՝ ի կենաց և մատնելոյ ՝ ի դժոխս . զոր և յայտ առնէ մարգարէն յօրդոր բանիւն՝ ասելով ։

Աստիճանս յարեկեալս յարեկէնէ ևն ։ Աստակիլ ասի զնոցանէ՝ որք ՝ ի մեռանիլն կամ չքանան՝ որպէս անբանք , և կամ ՝ ի թշուառ վիճակ փոխադրին՝ որպէս ամպարիշտք . և զի զամպարշտաց է աստ բանն , վը

այսորիկ սատակիլ դնէ , ասելով ։

Աստիճանսն ևն ։ Յայնքան ՝ ի մեռանիլ ամպարշտաց՝ թշուառացեալ յարիութենս յարիտենից ։ Յայս յարիտենականութիւն հայէ կամ յերզն սատակման , և կամ ՝ ի նոյն իսկ սատակումն . յերզն սատակման հայելով ցուցանէ զմնայուքիե տևողութե . ըստ որոյ կամի ասել . սատակեացին մեղաւորք և իջցեն ՝ ի դժոխս , և մնասցեն անդ յարիտեանս յարիտենից ։ Իսկ ՝ ի սատակումն հայելով ցուցանէ զմնայութե սատակման . ըստ որոյ կամի ասել . միշտ մեռցին մեղաւորք յարիտենական մահուամբ . որ է ասել . այն սատակումն մեղաւորաց միշտ սպանցէ զնոսա՝ պահելով կենդանի ՝ ի սատակման անդ . և այս այն է զոր այլուր ասաց .

* մահ հովուեսցէ զնո ։ (սաղ . խը . 13)

Յայս սպառնալիք սարսափելի հնչէ յականջս ամբարշտաց . վը որոյ բազումք ՝ ի նոցանէ չհանդուրժեալ ընդ այս՝ համարձակեցան ուրանալ՝ թէ կայցէ յաւիտենական պատուհաս , կամ յաւիտենական տանջանք , բայց խաբեցան . զի որովհետև պատժոյն է յաւիտենական՝ հետևի պատժել յաւիտեան . վասն զի ՝ ի գտանել նորա զոր իւր թշնամի յետ մնուհ , յայտ է թէ ոչ ընդունի զնա , այլ մերժե յիւրմէ . և զի մերժեալն այն ոչ ևս կարէ դառնալ առ նա՝ նայ միշտ ՝ ի մերժման ցորչափ կայ ածի յինքեան . և զի

ձեռ յաւիտեան կայ, մերժեալն ևս յաւիտեան մերժեալ մնայ ի նմանէ, և մնասի յայն՝ ուր արժան էր մանալ։ Ուստի և մարգարէն կանխելով ցուցանէ, թէ յաւիտենից յաւիտենից մերժեալ մնալոց են նոքա, ի մէջ բերել զայ յաւիտենականութիւնն այ բազդատութեամբ անցաւորութեան ամբարշտաց յաւերն։ Այս դու բաբշրեալ ես յաւիտեան։ Այս քան հայի նախ ի նախընթաց հատուած այսր համարոյ. երկրորդ հայի ի համարն 7։ Չայելով ի նախընթաց հատուածն (որպէս ասացաք) ցուցանէ զհաստատութիւն յաւիտենական կորստեան ամբարշտաց. որպէս թէ ասէր. ամբարիշտք բարձրանալով առ ժամանակ մի՝ ոչնչ երկեան ի քէն, և ոչինչ համարեցան ըզքեզ. բայց դու բարձրեալ և յաղթօղ ցուցցիս նոցա յաւիտեան և յաւիտենից յաւիտենից։ Իսկ հայելով ի համարն 7. ի մէջ բերէ զբազդատութիւնն տեառն ամբարշտաց, որպէս թէ ասէր. ամբարիշտք առ ժամանակ մի իբրև զխոտ բարձրանան, և յաւիտեան նանրանան. իսկ դու՝ որ յաւիտենից բարձրեալ ես և փառաւորեալ։ Այս առ ի ցուցանել, թէ փութով լինելոց է այն կորուստ ամբարշտաց՝ յորմէ զկնի և ասէ։

Ի. Օ ի ահա թշնամիք քո կորիցեն. ի ահա թշնամիք քո կորիցեն. ցրուեսցին ամենեքեան՝ որ գործեն զանօրէնութիւն։

Օ ամբարիշտն և կամ զանիրաւսհասեալս կոչէ Թշնամի՝ ոչ՝ ըստ որում ասէ առաքեալն յակոբոս. (դ. 4.) * սէր աշխարհիս այսորիկ թշնամութիւն է առ Աստուած. ,, ոք որ կամիցի սիրել զաշխարհ՝ թշնամի առնի ,, զանձն իւր ոչ ‖. ապա որ առաւելուլով ի նմին ամբարշտանայ, և առաւել լինի թշնամի ոչ։ Այլ ըստ բովհետև ոչ յարելով յայն՝ որ արար զնոսա, այլ յայն՝ որ արարած ման նոցա, անարգելոցն զնա, մի ոքոյ և ունիցն անարգել ի նմանէ և կորնչիլ. սմին իրի ասէ։

Օ ի ահա թշնամիք քո կորիցեն։ Այս բառդ ահա՝ ի մէջ բերէ զխութանակի կորնչիլ թշնամեացն ոչ. իսկ կրկնումն բանին ցուցանէ զհաս-

տատուածին կորնչելոյն, եւ և զառաւել տանչի լինել նմ. որպէս թէ ասէր. Թէ նախ քո՝ որք տանչի են քեզ, վաղվաղակի և անտարակոյս կորիցեն. իսկ թէ զիարդ իցէ լինելոց կորուստ նմ, յայտ առնէ ստելով.

Յիսուսեան ախներին՝ այլ գործեն պանծալուն։ Ի ցերուել և ի ցնդել մարդոյ բարկութիւք զիրս՝ այնու ի մանաւանդ զատելոյն նմ առ ցրուեալսն. և զցրուեալսն տեսանել մի գնալ յանարգութիւն, և կամ անկանիլ ի ձեռս չարչատղաց։ Ի չարսն պատահելով և թէ նախատեցան նմ. զի տանչի գալով նոցա՝ ցրուելոց են բարկութիւք նորա, և անկանելոց են ի ձեռս դիւաց յանարգութիւն յաւիտենական։ Ի չարէ լալ ի չամարն 7. այս ցրուումն չայտ առնէ և զանպիտան լինելն ամբարշտաց. յոր միտ կամի ասել. ամբարիշտք որք երբէք խոտ բուսանին. ի մեռանիլն՝ երբէք զորք խոտ ցրուեսցին ի հողմոյ բարկութիւն նմ, և ոչ եւս երեւեսցին։

Ի ամբ" մեղաւորքդ խմանայ զմեղանչական խորհուրդս, զորս սերմանէ սատանայ ի միտս արդարոց. և ի բուսանիլ նմ՝ եթէ արդարն սրբեսցի զիմիջ մտաց, և չաշակերտի ի մարմնոյ և չարենէն քոյ՝ սատանիկն նոքա և կորչին։ Ի չէ այս մեկնութիւն է, ըստ չարմանբուսիճ միայն. և ոչ ըստ խորհրդոյն. և ոչ եւս ըստ նկատ բազբին՝ որ ուղղակի չայի ի վինակ մեղաւորաց. զորոց զիշատութիւնն եդեալ մարգարէին առաջի, ի մի մատուցանէ այժմ զերեչկին այնը՝ այս ինքն զերջանիկ վինակ արդարոց՝ յանձն իւր առակելով, չայտնէ.

Ժ. Բ ոյէ եղիցէ որպէս գերեզիքոյ եղէնք իմ. և ծնբունք իմ ի չեն զարթոնքն։

Կիսանք մարդկան առ հասարակ եգեալ կայ ի կշռաչխատութիւն և հանգստեան. զի երբեմն աչխատին, և երբեմն հանգչին. աչխատին առ ի հանգիստ գործանել. և հանգիստ տուեալ լինի նոցա չայ առ ի աչխատիլ։ Ի չխատութիւն նոցա չերկուս տեսանի. մի՝ ի գործել զոյն՝ զոր բարի համարին, թէկն չիրում չեղէ բարի՝ այլ չար. և երկրորդ ի խափանել զոյն՝

Ի

զոր չար համարին՝ թեև իրօք չիցէ չար՝ այլ բարի. ըմդ չարին իմն և զնեղութիւնս յո՛ և իցէ կարգի, Հանգիստ նոցա եւս յերկուս առաքեալսն. մի՛ բացասաբար ի գադարման, այսինքն յոչ աշխատիլն յեմիք, կամ յոչ կրելն ինչ նեղութիւն. երկրորդ՝ դրական նպատակս ի ժառանգութի՛ն իրիք, այսինքն ի վայելելն

բերկրութի՛ զարին.

Արդ այս աշխատութիւն և այս հանգիստ՝ որ հասուցանեմք է իւրաքանչիւր ըստ իւրում կարգի և վիճակի, յարգաբար գեղեցիկ իմն կարգաւ յաջողի՝ ոչ միայն ըստ հանապազորդեան ընթացից կենաց նոցա, այլև ըստ վիճակի հասակաց նոցին, այսինքն ե՛ մանկութե՛ և ե՛ ծերութե՛, զոր նմանաբանութի՛ իմն առաջի նկարէ մարգարէն ասա՛, և՝ նախ Հայելով ի կարգ աշխատութե՛ն ի մէջ բերէ զարձրանալ զօրութե՛ն յաշխատիլ. և ապա Հայելով ի կարգ հանգստեան ի մէջ բերէ զանդորրութի՛ն կենաց ի ձէթ պարարտութե՛ ի հանգչիլ։ Այսա առաջնոյն այսինքն ըստ կարգի աշխատութեանն օրինակաւ իմն խօսի և ասէ.

Աւուրբ եղիցի օրհնեա՛ գեղջուկ եղէ՛ն եմ։ Օ զօրութիւն մարդոյ՝ որ տուեալ է նմա յաշխատիլ, կամ զանձինս խանգարական կարողութիւն նորա նմանեցուցանէ մարգարէն եղջեր, որ ի կենդանիս է գործի վանելոյ քան գործելոյ. և քանզի մարդս ի գործելն ինչ՝ վանելով զարգելոն աշխատի. վասն որոյ և զօրութի՛ն նորա եղ ջիւր կոչի։ Այս իմ եղ ջիւր ասէ ի գործելս զարին և ի վանելս զչարն՝ բարձրացի՛ զօրութի՛ն այ. որ է ասել. զօրացի՛ և հաստատեցի՛, աճեցի՛ ի բարձրութի՛ն և փառաւորեցի՛, և յինէն ո՛չ զեղ ջիւր այլոր կենդանեաց՝ որ կոչի մեղջերու։ Օ այս բերէ ի նմանութի՛ն, զի եղ ջիւր այսր կենդանեայ մի միայն գոլով ի ձախան՝ զօրաւորագոյն է քան զեղ ջիւրս այլոց կենդանեաց, սրածայր բարձրացեալ, և ի դեղորայս օգտակար ի զովացուցանել զտապ նեբջին, և ի թափել զոյն։ Արդ յերկուսին արդարոյ զօրութի՛ն յայ՝ մանաւանդ զպատասխանորհայ նո՛ր՝ զօրութի՛ն հոգւոյ նորին յայսպիսի իմն որակութի՛ն հաստատի, և երբեմն ի կարևոր ա-

տոյս՝ նաև մարմնաւոր զօրութիւնն ի նոյն կազդուրի. օրպիսի եղև ի դաւիթ՝ ի գործել նմ զմեծամեծս, և ի վանել զդժուարինս. բստ օրում տեսանի ի գիրս ։ա. և ։բ. թագաւորութեանց. Այլ զի միեզջերուն ի վեր հայելով ընթանայ, յայս սակս վանական վարդապետ (՝ի մեկն. յոբ. դլ. լ՚.) ասէ. * միեղջերու է մարդ ոք՝ որ միայն առ ՚ած հայի, և ,, զնա առնէ փրկութիւն պատճառ. և զօրութիւն նմ ,, հարկանէ զսատանայ. զի օձահալած է կենդանին ։ մեք զօրս ասացաք ՚ի սաղ. ի՚ը. ճ. Հայելով սակս մարդարէին և ՚ի կարգ հանգստեան արդար մարդոյ՝ փոխաբերութիւն խօսի և առէ.

Այ- ծեր-ուկ էմ ՚ի յերկ պաբաբ-ուկ, Այնքանացք կենաց արդարոյ ՚ի մանկութենէ մինչև ՚ի ծերութիւն, հաստատութեամբ միտ աւուր. և զորօրինակ յիւրաքանչիւր աւուր յետ աշխատութեան հեռանի հանդիստ, այնպէս և յայսմ մեծի աւուր՝ յորում է բովանդակ կեանք արդարոյ, յետ աշխատութեան հեռանի հանգիստ. իբրև զի յետ աշխատելոյ ՚ի հաստատի մանկութենէ և յերկար տառապութեան ՚ի նուաստ դասուս բստ միեղջերուի, և ՚ի ստանալ զառաքինութիւնս, ՚ի ժամանակին ՚ի հասակ ծերութեան և ՚ի լաւ կատարելութեան՝ գտանի հանգիստ անդորրութեան. որով իբրև թէ պարտ ձիով օձանի ծերութեան նորա. վասն որոյ ասէ՝ ՚ի ձիէ պարարտութեան.

Օ այս գնէ հայելով ՚ի սովորութեան արևելեան ազգաց, այսինքն պաղեստինացւոց, արաբացւոց, հնդկաց ։ը. որք օձանիւն իւղով՝ Այրդ զրօրինակ յօձանիլ նոցա մարմինք նոցին փափկանային, և ՚ի խըստութենէ հանգիստ առնուին. Այնպէս և արդարն յետ բազում աշխատութեանց ՚ի ժամանակին ՚ի հասակ ծերութեան, կամ ՚ի լաւ կատարելութեան՝ փափկանայ ՚ի հոգին, և հանգստանայ ձիով պարարտութեան՝ այսինքն պարարտ առաքինութեաբ, և մանաւանդ առաւելութեամբ չնորհաց հոգւոյն սրբոյ, ևս և առաւելութեամբ ՚ածային գիտութենէ.

Այս բան կարէ մեկնել և ՚ի դիմաց ազգին իսրայէլի, ևս և ՚ի դիմաց իւրաքանչիւր ազգի կամ թագաւորութեան, և առաւել ևս ՚ի դիմաց եկեղեցւոյ. և

ըստ այսմ կամի ասել. տացի ինձ զօրութիւն, և բարձ-
րասցի այն իբրև եղջիւր միեղջերուի. որով և լինիմ
ցի ինձ ճեալ յամենայն կեանս իմ մինչև ի ծերու-
թիւն ի ձէթ պաթարտութեամբ այնինքն ի հանգստեան։
Կամ այսպէս. յաչխատիլս իմ՝ յաջողեսցի զօրութիւն
իմ ի գործել և ի վաստակել և ի հասանելս ի ծե-
րութիւն, կամ ի լրումն աշխատութեան՝ լիցի ինձ հան-
գիստ։

Խորհրդաբար, միեղջերուաւ նշանակի աստ քրիստոս. որ-
պէս ասէն զոր Տարբք, ընդ որս և դաւիթ անյաղթ և
վանական վարդապետ (ի մեկն. յոբ. գլ. լե.) Այս
ըստ այսմ եղջերաւ իմացեալ լինի զօրութիւն նորա.
որով եհար զօձն առաջին. զի որպէս ասացաք օձաս-
պան է միեղջերուն։

Այս դարձեալ՝ եղջիւր միեղջերուի ըստ գրելոյ մեր
այժմ դեղեցիկ է ընդդէմ թունից, և առողջարար.
սոյնպէս և զօրութիւն քան իբր դեղեցիկ հատանի
զչարութիւն թունից մեզաց և ախտից. և առողջացու-
ցանէ լով զհիւանդութիւն հոգւոց մերոց՝ պատապարե-
ցուցանէ զմեզ ի կատաբելութիւն և յիմաստութիւն հո-
գևոր, որք օրինակին ի ծերութիւն. զոր և պարար-
ատացուցանէ իւղով խորհրդոց իւրոց։

Ոչ անկիր ևս, զի աբրածք՝ որք ի կողմանէ իւրեանց
բարի են, ի կողմանէ անզգամութեան մարդկան դառ-
նան ի մեսանել. որպէս յիշեցաք ի համարս. 4։ Ո այս
մեսակարութիւն արարածոց որպէս զնունաւորութիւն
թափեաց ի մէնջ տէրն մեր վարդապետութիւք իւրով
իբր եղջերաւ. ուստի որք արդարքն են՝ անմեսս կեան
ի նոսա։ Վրէ և վանահան վարդապետ ի մեկն.
յոբ. գլ. լե. առեալ ի դաւիթ անյաղթ և յայ-
լոց, զայսպիսի ինչ * ծովակ (մի) է յաչխարհն փղոշ-
,, տացուց, յորմէ ըմպեն ամենայն թունաւորք գա-
,, զանք և սազունք վայրացն. յոր ոչ իշխեն մօտիլ
,, թունաւունք և չորքոտանիք, մինչ գայ միեղջերուն և
,, բժշկեալ եղջերաւ զջուրն, նախ ինքն ըմպէ, և
,, ապա թունաւունք և չորքոտանիք։ Այս ամին ի սրբ-
բել ոճն մերոյ զջուրս ծովու աշխարհիս, այսինքն զի
և իցէ բարեաւութիւնս կենցաղոյս, որք և բարեմիտք
վայելեն յայնս ուրախութիւք։

Լաւժան է ասա յիշել և զայն, որ ասի, Թէ միեղջերուն ի դիմիլն բարկութիւն ի վերայ այլոց՝ եթէ պատահեսցի կուսի՝ զիջանի ի բարկութիւն. և փոխանակ զնա հարկանելոյ՝ հարկանի զինեամի նորին։ Այլն պէս ի դիմիլ որդւոյն ոչ բարկութիւն ի վերայ մարդկան, տեսեալ զնկեցեալ իւր՝ զոր հաստելոց էր իջուել զկոյս մի՝ զիջաւ ի բարկութիւն, և բարձրացեալ եղջերուն եհար զինեամի նորա զատամնայ. և ի կատարել այսր՝ զներուելն հին օրինացն փոխեաց ի նորոգութիւն, և զնիհարութիւն նորա ի պարարտութիւն

ՀՈՐԱՅՑ,

Լամբրոնացին և միեղջերաւ իմանալով զքո գրեալսդ։ քո որպէս միեղջերու * միով անմատչելի
,, զօրութեն յաղթեաց բազմապատիկ հնարից հա-
,, կառակամարտին։ Ոչ իմ եղջիւր. իբր զնորայն
,, բարձրացաւ. ասիցե ոք. այնպէս՝ ըստ պօղո-
,, սի ցրեաց. հայն զոր բեկանեմք հաղորդութի և մարմ-
,, նոյն քոյ, զի մի հաց մի մարմին եմք բազումքս.
,, մեք քոյ, և քո մեր։ Լրդ զայս ասէ, Թէ ոչ միայն
,, արիւնն քոյ յրմնկէն իմ զնա զինեամին կօրուաս-
,, նե և սատակէ, այլ և զիս ընդ ինքեան խառնէ,
,, և իւրով զօրութեն ես զօրանամ. զպէս ասաց քո
,, քաղաքեցարարութ, զի ես յաղթեցի աշխարհի. այս-
,, ինքն իմ զօրութիւն դուք քաղեցայք, և իմ մարմ-
,, նոյս անմեղութեն դուք կոխեցիք զինեամին ։

Ոսկ ծերութիւն իմանալ զկատարելութիւն արդարոյն. և ասէ ի դիմաց մարգարէին այսպէս. * Լրդ իմ
,, առաքինութիւնս կատարելութիւն ասէ. և խորհեցա
,, զհան մնացս իմաստուն հոգւոյ՝ քո ընդ ծեր կեա-
,, սըբելոյն ի մեզոց արեամբդ և բարձրանալ զօրու-
,, թիդ օրպէս ձիթով պարարի ։

Հարմարական մեկնութիւն այս բան հայի ի բարի կատարած ծերոց. յորում պարարտութիւն նոցա այսինքն առաքինական կեանք նոցա բարի մահուամբ օծանի, այսինքն Թէ պատիւ և հանդէս։ Լայց վայելուչ և յարմար այս ի փոխումն յովհաննու աւետարանչին. որ զօրացեալ զօրութիւն քոյ եհաս մինչև ի ձիթ ամ. և ծերութիւն նորա պարարտացաւ ի ննջման. զի յաւելոյ հոգւոյն մնաց անապական. և յետ երից ա-

ւուրց փոխեցաւ մարմին նորա յատեանս, և իշխով
երանելեաւքն պարտուցաւ առ ի լուսին բանից Տեն։
Ո այսմանէ խոսելով ծործորելոյն (՝ի մեկն. մատ.
Ժ. 3.) զրե այսպէս. « յովհաննէս (առեւտրա-
,, նիւ)... յետ ննջման կուսին գնաց յերուսա... և
,, լեալ Ձ՚ի ամաց ննջեաց (անդ)... և յետ երից
,, աւուրց փոխեցաւ ՚ի տեղի հրաւիրեալ բան Տեն, (թէ
,, ես կամիմ՝ զի կացցէ դա (անաւետեան մարմնով)
,, մինչև ես գամ»։ Ո այսոսիկ եդեալ՝ հայեցուք
այժմ ՚ի պաշտպանել արդարոյն յերեսաց Թշնամեացն
և ՚ի մեռանել նոցին. զոր իբր այօք աւետանելով մար-
գարէին՝ ասէ.

ԺԱ. Ա՚պես աչն իմ ՚ի ՚ի ընդեմս իմ. այլ յաղթողեալ են ՚ի
վերայ իմ յարուցէ. ՚ի նոսա լուեցէ ոսին իմ։
Ի՚նչպէս կամ ՚ի մեռանելս քոնման միասեալ արդա-
րոյն, և կամ ՚ի հեռուստ։ Ա՚չ սակայն եթէ ած
կացցէ պաշտպան արդարոյ, ՚ի կամիլ նոցա ՚ի մա-
ուստ միասել՝ արդարն ևս ՚ի մեռանելոյ աւետանի ՚ի
նոսա զայն միաս՝ զոր նոքա կամին հասուցանել ին-
քեան. սոյնպէս և ՚ի կամիլ նոցա ՚ի հեռուստ միա-
սել՝ արդարն ևս ՚ի հեռուստ լսէ ՚ի նոսա կատարեալ
զայն միաս. վասն առաջնոյն ասէ.

Ա՚պես աչն իմ ՚ի ՚ի ընդեմս իմ։ Կամի ասել. Թշնամիք
իմ եդեալ եմն ՚ի մօր կորուսանել զիս, և ՚ի վերայ
կորստեան իմոյ ուրախանալ. և վասն այսորիկ հա-
սեն ՚ի վերայ իմ. և ՚ի ջանալ նոցա ՚ի գործ դնել
զոր կամն իւրեանց՝ ոչ միայն չկարացին առնել ինչ,
այլև չտարաւար միասեցան և կորեան. որպէս և ետես
՚ի նոսա ակն իմ զայս միաս նոցա։ Ի՚պաքէն ՚ի կա-
միլ զօրացն սատանայ ըմբռնել զեզեկիէլ ՚ի գալիացիմ,
և մեռանել Թագաւորին իսրեանց՝ եհաս ընտա տեր
չտուեԹէ. և եղիսկ տեսեալ զնոսա այնպէս՝ ասէ
ցնոսա. եկայք զկնի իմ. և էած զնոսա ՚ի սամարիա,
և կացոյց առաջի աբքային իսրայէլի. և ապա սբձա-
կեաց զնոսա (Գ. Թագ. Ի. 13—22.) Այնմ նման
բաղում ինչ պատմի յՀին պատմու-
Թիս, և ՚ի վարս Տեր. օրոյ յուցանի՝ Թէ կիսրդ ՚ի
կամիլն Թշնամեաց միասել արդարոյն՝ ինքեանք միա-

սին . մինչեւ արդարոյն իսկ տեսանել զայն աչօք . խօ-
սի ապա մարգարէն եւ վասն երկրորդին ասելով ։

ԵՒ ՈՅՔ ՅԱՐՈՒՑԵԱԼ ԷՆ 'Ի ՎԵՐԱՅ ԻՄ ՉԱՐՈՒԹԵ̃, 'Ի ՆՈՍԱ ԼՈՒԻ-
ՑԷ ԱՆՁՆ ԻՄ ։ Այսինքն 'ի պատրաստել թշնամեաց ի-
մոց դիմել 'ի վերայ իմ չարութ̃ , որպէս զի կորուս-
ցեն զիս՝ նախ քան զտեսանելս իմ զնոսա , լուիցէ
անձն իմ 'ի նոսա լեալ այն կորուստ . որ է ասել՝ 'ի
կամիլ նոցա կորուսանել զիս՝ ինքեանք կորիցեն . եւ
զայս կորուստ նոցա լուայց ես ։

Երկոքին այս բանք ցուցանեն եւ զանկասկածութիւն
սրտի արդարոյն , կամ զաներկեան մնալ նորա յեր-
կիւղէ թշնամեաց , մանաւանդ թէ ոչինչ գրել զըս-
պառնալիս նոցա եւ զյարձակմունս նոցին , մինչեւ հա-
մարձակ հայիլ 'ի նոսա աչօք , եւ աներկիւղ լսել զնո-
ցանէ ականջօք ։ Եւ թերեւս յայս միտ 'ի Թարգ՛՛
լատ . դնի արհամարհեաց ակն իմ զթշնամիս իմ . այլ
այս բառ վրիպակաւ գրչաց մտեալ է 'ի թարգմա-
նութիւն նոցա . իբր զի փոխանակ գրելոյ ՌԷՍՓԷՔՍԻԹ՝
այսինքն հայեցաւ , գրեալ են ԴԷՍՓԷՔՍԻԹ , այսինքն
արհամարհեաց . որպէս յայտ է յեբրայականէն եւ
յայլ ամենայն թարգմանութեանց ։ Բայց միտ բանին
'ի նոյն հայի , իբր զի արդարն յուսալով 'ի պաշտպա-
նութիւն այ՝ ոչինչ համարի զդաժանութիւն թշնամեաց
իւրոց ։ Այս բան հայի եւ 'ի հանդերձեալն . ուր ու-
նին տեսանել արդարք՝ զհատուցումն թշնամեաց իւ-
րեանց ։ Զայս եդեալ մարգարէին մատչի 'ի ստո-
րագրութիւն վիճակի արդարոց ազգի ազգի նմանաբա-
նութ̃ք , եւ ասէ ։

ԺԲ . ԱՐԴԱՐՆ ՈՐՊԷՍ ԱՐՄԱՒԵՆԻՍ ԾԱՂԿԵՍՑԷ . ՈՐՊԷՍ
ՄԱՅՐՆ ԼԻԲԱՆԱՆՈՒ ԲԱԶՄԱՍՑԻ ԵՂԻՑԻ ։

'Ի վերայ 'ի համարն 7 . զմեղաւորսն նմանեցոյց դի-
րաթառամ եւ փաղանցիկ խոտոյ . եւ վկայեաց՝ թէ 'ի
բուսանել եւ 'ի ծաղկել իւրեանց սատակեսցին եւ
ցրուեսցին . իսկ աստ ԺԲ հակառակն զարդարսն նմա-
նեցուցանէ մշտադալար եւ հաստատուն ծառոց , այս-
ինքն արմաւենեաց եւ մայրեաց , ասելով ։

ԱՐԴԱՐՆ ՈՐՊԷՍ ԱՐՄԱՒԵՆԻՍ ԾԱՂԿԵՍՑԷ ԵՒՆ ։ Բազում
ինչ կայ տեսանել յարմաւենին , յորս առաջին եւ ա-

ռանձին նշմարելին է ծաղկիլ նորա · զի ի փունջս փունջս ծաղկի , և յիւրաքանչիւր փունջս ողկուզս նայ պտղովք առատ յոյժ · Այնպէս և արդարք լուռ թիւ ծաղկին ի հաւատս և ի բարի խոհեմութիւն , և ըստ ծաղկելոյ առատապէս տան զպտուղս բարի գործոց · որով և համարին կատարեալ · զի * որ հաւատ ,, տայ և գործէ՝ կատարեալ է (ասէ ծործորեցին · ,, ի մատ · իւր ·) ապա թէ ոչ՝ երկրքեան մնասեալ ,, են և դատարկ ըստ առաքելոյն ։ և ինքն որպէս արմատնի չորացեալ · Վաթսներ արմատնին ի գա դաթան ծաղկի , այնպէս և արդարք ի գագաթն ա ռաքինութեց ·

Չերկրորդ նշմարելին է քաղցրութիւն պտղոյ արմա տնոյն · և այս նշանակէ զհամբոյ լինել գործոց արդարոյն առաջի նմա և մարդկան · նշանակէ և զղուարձալի խաղաղութիւն և զանդորրութիւնն զոյն , զոր իբրև առ հաւատչեայ երանութեան յաւիտենական կենաց վայելէլ արդարն յերկրի ·

Չերրորդ նշմարելին է այս , զի կորիզք կամ կուտք արմատնեացդ որք անպտուղ ինչ թուին , լռեալ և ի մանալս եդեալ՝ հոգեն զնէ վառելի · այնպէս և ի գործս արդարոց կան ինչ ինչ որք թէպէտ և անպիտան երևին , բայց ի ձմեռնի նոցին ի մանալս վչտաց՝ հոգեն զպարարտութիւն բարեաց , և վառեալ սիրոյն նմ՝ լոյս տան այլոց ·

Չորրորդ նշմարելին է այս , զի տերևք արմատնեացդ պիտանի են ի բաղում իրս՝ ի հիւսել զամբիւղս , և ի յանկանել զսփրիճս , և գայլ սոցին նման իրս · և և ոստք նորա են պիտանի ի կազմել զվանդակս , զմահիճս , և . և երբեմն ի վառել իբրև զդաւազան · այնպէս և արատքին գործք արդարոց՝ որք տերևոյ նմանին՝ կարգին ի հիւսել զարդիւնս իբրև զզամբիւղս ընդունօղս վաթսոց , և յանկանել զդիծս խոտ հարհուրեալ իբրև զսփրիճս՝ յորս դադարին վաստա կեալքն ի մեղս · և ոստք նոցա այնինքն խոստեղիք վարուց նոցա կազմին այլոց զբաժանելոյ իբրև զմահիճս՝ առ ի գտանել հանգիստ յաշխատութենէն ախտից · և կամ իբրև զդաւազանս առ ի զօրանալ ի գործս բարեաց · Այնին արմատնիք և զխուշս , և

ի Ծայրս տեսեալ զսրամբէն. որով ցուցանի Հարկաւոր նել արդարոց զմեզս և զանոս, և խոցել զսատանայ։ Հինգերորդ նշմարելին է մշտագալաբն լինել արմատենից. որով ցուցանի մշտագալաբձ կալ արդարոց յատաքինութիւն։

Վեցերորդ նշմարելին է բարձրանալ արմատենից ուղղորդ ի վեր ի ձև վայելուչ. որով ցուցանի անսոսեբիբ վերանալ արդարոց վարուք և մտօք յԾայնս. * ուր առաքինութիւն յերկինս է։ (փիլ. ի. 20։) Վասն զեղեցկութեն ձևոյ արմատենից ցուցանե զվայելչութեն հոգւոյ արդարոցն։

Յօթնեերորդ նշմարելին է այս՝ զի արմատենիք արձակեն յարմատոյ իւրեանց և զարուսնակս իբրև ըղձաձա, և նովքն անձն և բազմանան. այսպէս և արդարքը բերեն զաղգսմ հոգևոր որդիս, որք իբրև զնոսա անձն և ծագիկն. որպիսի եղեն առաքեալքն ըստ որում գրէ սուրբ գիրս ընօրհալի (ի մեկն. ա. յովհ. ա. 3. Հառ. ա. յորդ.)

Վասն այսր ամենայնի արմատենից նմանեցուցանէ մարգարէն զարդարան. և վասն պատուական երևեցուցանելոյ զնոսա՝ զծագիկն ևեթ ի մէջ բերէ ասելով. արդարքն որպէս զարմատենիս ծաղկեսցին։

Ասայ կայ և այս ինչ տեսանելի յարմատենին, զի փայտ բունոյ նորա չէ ինչ պիտանացու ի շինուածս և ի պատրաստման գործս. որով կարէ նշանակիլ տկարութեն մարմնոյ արդարոց. զի նիհարացեալ գոլով նոցա չեն պիտանացու ի մարմնաւոր գործս և յարտաքին աշխատութեն։ Վասն այն և այնպէս ըստ երկուց առատելոյն. մի՝ զի օրշափ տկար երևին, այնշափ երկարակաց լինին՝ վասն բարեխառն պահելոյ զինքեանս յաւելորդ իրաց և ազատ ի բռնութենէ սխտից. և մի ևս՝ զի օրշափ տկարացեալ ասին մարմնով, այնշափ հզօրացեալ և ճոխացեալ գտանին հոգւով. զոր և յայտ առնէ մարգարէն այսով ինն նմանութեամբ, ի մէջ բերելով և զաւգմատուրութեն նոցա յառելն։

Երեք մայրն լիբանանու բազում եղէին։ Ի մայրսն լիբանանու առաջին տեսանելին է բարձրութեն նոցա. որով նշանակի վեհմութեն վարուց արդարոցն։

Երկրորդն է ուղղութեն նոցա ի բարձրութեէ. որով նշանակի միշտ ի վեր ուղղեալ միալն արդարոց։ Երրորդն է հաստատութեէն նոցա. որով նշանակի անշարժութեէն առաքինութեէ արդարոց. զի թէ և յատուկն էօթեն անգամ անկցի՝ կանգնեսցի. (առակ. իդ. 16.) Չորրորդն է, զի բուն նոցա անօսա ի վեր ելանէ. որով նշանակի անզբաղութիւն կենաց արդարոց. զի կան յաշխարհի մարմնով իբրև քնով՝ ոչ ի զբաղել յոստս մարմնաւորաց, այլ միայն ի մտանել։ Հինգերորդն է վայելուչ տեսիլ նոցա. որով նշանակի պատուական կենցաղավարութեէն արդարոց, և գուարճալի տեսութեէն նոցա։ Վեցերորդն է ամրութեէն փայտի նոցա մանաւանդ անփտութեէն. որոյ վասն յաղթիւ չինուածս ի գործ ածին. ուստի և որմունք տաճարին փայտիւք մայրեաց պատեալ եղեն, և տախտակք խորանին և սիւնակքն և տապանակն իսկ անտի շինեցաւ. որով նշանակի աղնուութեէն և անփտութիւն գործոց արդարոցն. յորոց շինին ապաքինք ի քաղաքն վերին, ուր ոչնչին նոքա զէտեղել։ Եօթներորդն է պատուականութեէ իւղոյ նոցա, յորմէ եթէ օծանիլն ինչ, միայ անապական յամս բազումս ըստ աւանդելոյ բազմաց. որով նշանակի ներգործութեէն օծութեէ այսինքն քաղցրութեէ բանից արդարոցն և քարոզուեէ նոցա, կամ ազդուութեէ բարի օրինակ լինելոյ նոցա այլոց, առ ի միայոյ և նոցա անապական ի մեզաց։ Իններորդն է աշխուժն նոցա, զի ոչ առնուն զկայ ձեռս՝ այլ միշտ աճեն. որով նշանակի միշտ յառաջանալն արդարոց ի բարիս։ Տնեներորդն է տևողութեէն նոցա, զի ըստ ասանդելոյ բազմաց՝ քան զանհնացն ծառս երկար տևեն, և ոչ գիտեն ծերանալ. որով նշանակի անեղծանելի տևողութեէն արդարոց ըստ անուան որ ի վերայ երկրի, և ըստ փառաւորութեէ՝ որ ի յերկինս։

«Այս ամենայն Հայելով մեզդ արեւին՝ մայրիոյ նմանեցուցանէ զարդարսն, և վկայէ զազամանալոյ նոցա յատենին. * որպէս մայրին լիբանանու բազումք եղին ,, ցին ». Եւ այս բազում լինելս ըստ երկուց մտաց ծէ յարդաբան. մի՝ ըստ արդեանց, իբր թէ արդեամբք բազում եղիցին, որ է ասել, արդեամբք աճեսցին,

այսինքն բազում արդիւնս ունիցին , կամ բազում բարունակս գործոց բարեաց արձակեսցեն արժանիս բազում վարձուց ։ Այս մեկնութիւն բազմանալոյ առաւել համաձայն ելանէ բնագրին եբր". զի այն եբրայական բառ , որոյ փոխան 'ի մերումս դնի՝ բազումք եղիցին , ունի նաև զնշանակութիւն ուռճանալոյ կամ բարձրանալոյ . յոր միտ ոմանք բարձրանալ թարգմանեն ։

Երկրորդ միտծի ըստ անձանց , որ եթէ ըստ թուոյ առեալ լիցի , միտ բանին լինի այս . արդարք ոչ երբէք պակասեսցին , այլ միշտ բազմասցին . կամ որ նոյն է՝ արդարք ոչ են այնպէս սակաւք , որպէս կարծեն ամբարիշտք , այլ բազում են , և միշտ բազմանան , այսինքն միշտ ծնան բազում ։

Իսկ եթէ ըստ աճման միտծեսցի , այս բան տիրապէս հայի 'ի նորս եկեղեցի՝ ուր աճեն հաւատացեալք յազգս ամենայն 'ի սկզբանէ անտի . որպէս աւանդի 'ի գործս առաք . (բ . 41 .) յասելն * և յա-
,, ւելան յաւուր յայնմիկ ոգիք իբրև երեք հազար . . .
,, և տէր յաւելոյր 'ի փրկեալսն հանապազօր 'ի նոյն ‖.
և թէ . * և առաւել ևս յաւելուին հաւատացեալքն
,, 'ի տէր բազմութիւն արանց և կանանց (գլ . ե . 14 ։)
Այսմ աճման ասէ լինել 'ի լիբանան , որով նշանակի եկեղեցի աստուծոյ . յորում ոչ երբէք լինիցի պակասիլ արդարոց՝ մանաւանդ 'ի յաղթանակօղն , այսինքն յարքայութեան երկնից , ուր օրըստօրէ բազմանան հագիք արդարոց կատարելոց մինչև 'ի կատարած աշխարհի իբրև զմայրսն լիբանանու , բերկրեալք և զմայլեալք յաւիտեանս յաւիտենից ։

Բարսեղ 'ի մեկն . մարկ . (գլ . ժա .) այսու բանիւ օրինակ առեալ քրիստոսի զարմաւենին՝ գրէ այսպէս . * ար-
,, մաւենին բարձրութիւն օրինակ է քրիստոսի՝ որ է բարձր
,, և երկնաւոր . և ուղղութիւն՝ ուղիղ դատաստանին
,, քրիստոսի . իսկ քաղցրութիւն՝ զի քաղցր են ուսմունք
,, իւր . . . իսկ սրութիւն տերևոյն նշանակէ զյաղթու-
,, թիւն քրիստոսի , որ խոցեալ սպան զսատանայ սրով խա-
,, չին . յաղագս այսպիսի խորհրդոյ ընծայեցին և
,, արմաւենիս փրկչին՝ տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի 'ի գալըս-
,, տեան նորա յերուսաղէմ ‖ . և յաւելու ասել . * ար-

,, դալարքն եղեն յարմատն . և լայնացան 'ի ծաղիկն ,
,, և 'ի պտուղն յառաջացան ։

Իսկ Լամբրոնացին գրէ աստ այսպէս . * Լիբանան 'ի
,, գրոց հակառակամարտ երուսաղէմի դնի , զի այնմ,
,, փշրեսցէ տէր զմայրսն Լիբանանու ։ Այսպէս և
,, կռոցն բագինք և ժողովարանք նոցին հակառակէր
,, երկնային երուսաղէմի . և բազումք՝ զորոյ բազ-
,, մութին ընկալեալ քն արդարացոյց և շինեաց նո-
,, քօք զեկեղեցի իւր իբր զմայրքն Լիբանանու , որք
,, հաստեալ շինեցին զզգալի տաճարն որ յերուսաղէմ.
,, և զի եղև այս , յառաքելոյ ուսիր , որ գրեաց
,, զամենայն միտս 'ի Լիբանանէ և ած յերուսաղէմ
,, 'ի հնազանդութի աւետարանին քնի , շինեալ նո-
,, քօք տաճար հոգևոր քահանայապետին քնի ։

Նարեկացին ('ի պատ . խաչին . 'ի բանն Դ.) զայս բան յարմարեցուցանէ գործոյ ստեփաննոսի եպիսկոպոսին , յասելն . * Իբրև զծառսն տն և զմայրսն Լի-
,, բանանու լերինն ծուրայ աստապէս պայծառա-
,, զարդեաց ։ Արդ եդեալ մարգարէին զծաղկիլ և զձոխանալ արդարոց՝ յաւելու խօսիլ զտնկելոյ նոցա և զտեղւոյն , և ասէ ։

ԺԳ. Տնկեալք եղիցին 'ի տան Տեառն . և 'ի գաւիթս այ մերոյ ծաղկեսցին ։

Մեղաւորք առանց տնկեալ լինելոյ իբրև զանպիտան խոտ բուսանին և չորանան . իսկ արդարք շնորհօքն այ տնկեալ լինին , և խնամեալ 'ի նմանէ՝ աճեն և ծաղկին ոչ 'ի վայրի՝ այլ 'ի տանն այ , և 'ի գաւիթս նորա . սմին իրի ասէ ։

Տնկեալք եղիցին 'ի տան Տեառն . և 'ի գաւիթս այ մերոյ ծաղկեսցին ։ Այս բան երրակի մեկնի . նախ ըստ փոխաբերական մտաց . և զի այսմ բառդ տան այ՝ հայի 'ի հաւատարիմ ծառայութիւն այ . իսկ բառդ գաւիթ այ՝ հայի 'ի ներքին ընտանութի նորա . յոր միտ կամի ասել . արդարքն 'ի ձեռն շնորհաց մերձենալով առ ած , և ծառայելով նմա՝ սովին այսու իբր թէ տընկեալ լինին 'ի տան նորա , և յառաւել ընտանենալն՝ ծաղկին պէսպէս գործովք բարեաց , որպէս թէ էին 'ի գաւիթս նորա . կամ որ նոյն է , արդարքն պաշ-

տեսլով զ͞ած գրեթէ կան 'ի տան նորա հաստատուն իբրև անկեալք և արմատացեալք. և 'ի միաւորիլ իւրեանց ը͞ն նմա սիրով՝ լինին իբրև թէ 'ի գաւիթս նորա ծաղկեալք առաքինութ͞բք:

Երկրորդ մեկնի ըստ համեմատութ͞ն, հայելով 'ի ժողովել ժողովրդոց և քահանայից 'ի տաճար տ͞ն. յոր միտ կամի ասել. ժողովուրդք ա͞յ և քահանայք նորա որք են արդարք, կացցեն 'ի տանն ա͞յ իբրև մայրք կարգաւ անկեալք, և 'ի գաւիթս նորա իբրև արմաւենիք ծաղկեալք, յորհնել զ͞ած և 'ի փառաւորել:

Երրորդ մեկնի ը͞ն խորհրդոյն յայլաբանական միտս. յոր միտ կամի ասել. արդարք անկեալ լինին 'ի տանն ա͞յ, այսինքն յեկեղեցւոջ 'ի ձեռն մկրտութ͞ն և հաւատոյ. և անդ արմատացեալք սիրով և յուսով՝ ծաղկին պէսպէս առաքինութ͞բք: Ի.ԺԼ քանզի զինուորեալս եկեղեցի է իբրև գաւիթ արքայութե͞ն երկնից՝ վ͞ս գաւիթ եւ ասէ: Եւ հայելով 'ի բազմութիւն մասնաւոր եկեղեցեաց՝ յոգնակի դնէ զգաւիթն: Բայց քանզի մի է եկեղեցի բաղկացեալ 'ի յաղթանակողէ և 'ի զինուորելոյ՝ եզակի խօսի զնմանէ, կոչելով զնա տուն տ͞ն:

Յայսմ տան ասէ լամբ" անկեալք ազգք հեթանոսաց
* ծաղկեցին զանազան երանգօք, ոմանք մարտիրո-
,, սական արեամբ իբր զվարդ. այլք խոստովանողա-
,, կան դաւանութ͞բ որպէս զմանիշակ, կուսութ͞ն
,, պատկառանօք որպէս զքրքում, ժուժկալու͞բ իբրև
,, զշուշան. և այսպէս անթիւք մեզ և 'ի թիւ ար-
,, կեալք նորա, որ զանազան աղօթից նոցա հոտով
,, հեշտացաւ. և ճգնութեցն պէսպէս պայծառ ե-
,, րանգօք զուարճացաւ, և շտեմարանեաց զնոսին
,, յարքայութ͞ն իւր և 'ի փառս ||:

Որոշակի կամելով խօսիլ, այս բան նախ հայի 'ի հաւատացեալ քրիստոնեայս, մանաւանդ 'ի փրկեալս. յոր միտ ասէ Իգնատիոս վարդապետ. ('ի մեկն. ղուկ. ժ͞դ. 20.) * 'ի լուծանիլ մեղացն (գալստեամբն
,, ք͞սի) կոչեսցին նոքա ազգ արդարութե՝ որ է ա-
,, նուն քրիստոնէութ͞ն, տունկ տ͞ն 'ի փառս, նորոգ-
,, անկեալք ամենակեցոյց ձեռամբն ք͞սի...նմանե-

„ դուցանէ տնկոյ և գաւիթ զիրկեալն՝ յասելն .
„ տնկեալք եղիցին ի տան նոր , և ի գաւիթս նոյ
„ մերոյ ծաղկեացին ։

Երկրորդ՝ հայի ի մանաւորի առ առաքեալսն ի պատգաբերել նոցա զաղջս ի փրկութէն հոգւոց . յոր միտ առ սարգիս շնորհալի (ի մեկն . ա . յովհ . 3 . Ճառ . ա . յորդ .) թէ * նմին իբր տնկեցան ի տան
„ նոր , և ի գաւիթս նոյ ծաղկեցան իբրև զձիթե .
„ նիս , և որպէս զարմանիս ։

Երրորդ՝ ըստ յարմարութէն հայի ի կրօնաւորս . որպէս գրէ սարգիս շնորհալի (ի մեկն . ա . պետ . գ . 22 . Ճառ . ը . յորդ .) այլ առեալ զոմանս ի նոցանէ դասացեալս , և զոմանս քանցեալս և պղտակորոյս լեալս՝ ցաւելով ասէ . * գիտութիւն առագեալք (եղեալք)
„ և ի տանն նոյ տնկեալք , և ի գաւիթս նոյ մերոյ
„ ծաղկեալք , գարձեալ գոսանամբք , և անպիտան
„ զմեզ առեղծողին նոյ առնեմք , իբրև զարմաւենի
„ ոստաբանս , և պտղակորոյս որպէս ձիթինի ։
Այսպիսիքս ոչ կինքեանս քաղցրանան , և ոչ զայլս քաղցրացուցանեն . տնկեալ են ի կրօնի իբրև վայրենիք և ժանտաբերք (նարեկ . ե .) ժողովեալք ոչ ի շինել , այլ ի քակել . իբր օտարք , և փշաոսկարք . իբրև գազանք և իշմեղուք . իբրև բզեզք և ձձիք գարշք . Եւ ժողովին մեղուք ի կուտել զգարշուխս , այլ ի շինել զմեղր . սոյնպէս և կրօնաւորք՝ ոչ ի տալ ծել զմտաւութիս և ի յարուցանել զչփոթս , այլ ի կազմել մեղր առաքինութէն և բարեկենդանութէն . և
ի տալ զպտուղ արդարութէն ։
Այսացեալոցս զհետ գայ՝ թէ որք միանգամ չիցեն տնկեալ ի տան նոր և կամ ոչ կան ի նմին՝ որպէս արժանն է՝ նոքա չեն ի թիւս արդարոց , այլ ի թիւս մեղաւորաց իբրև վայրի խոտք . Ասէ թէ ի միտ արդարոց ի տան նոր՝ զիարդ ունին պարարիլ հոգւով մինչև ի ծերութէն , յայտ առնէ ի յաջորդ համարն
ասելով ։

ԺՂ. Լաս Ե բազմամբ եղէցին ի ծերուկն պարապուել. գէրգիս Ե ձախոյս եղէցին. ի պատճ, ուշադ
է պէր ած վր, Ե ոչ գոյ ի նմա անբաւութիւն.

Օրը ի վերոյ ի համարն 10 եդ մի անձին իւրոյ, թէ ի ժամանելն ի ծերուկն ունի քնակիլ և բերկրիլ ի ձէթ պարարտութեան, ասա նաև մի այլոց դնել զայն. բայց ոչ բառիւս ձէթ, այլ սոսկ բառիւս պարարտութեան. և թուի թէ զայս ասէ այլաբանելով ի պարարտութեան տեղւոյ տանն ՚այ. զի որովհետև աստղ, անկեալք եղեցին արդարք ի տանն ՚այ, ի պարարտութիւն տեղւոյն հայելով յաւելու զսոյն ասելով.

Լաս Ե բազմամբ եղէցին ի ծերուկն պարապուել. կամի ասել. արդարքն որպէս զարմանալիս ծաղկեսցին. և անկեալ գոլով ի տանն ՚այ աձեսցեն. և քաղուք ի նոցանէ բազմամեայք եղիցին, որպէս զմայրսն լիբանանու. և ժամանեալ ի ծերուկն յայնմ հասակի առաւել և պարարտասցին ի հնորհաց հոգւոյն, որով գեղեցիկ և ծաղկեսցին, և պտղաբերեսցին առաքինութիք. Լաս եթէ ոչ հասցեն ի ծերութիւնն՝ կենդանք նոցա իբրև զհարիւրամեան ծերոյ լի գտցին. յոր միտ ասէ Եսայի. (կե. 20.) թէ * մի լինի անդ ,, տարաժամ աւուրց, և ծեր՝ որոյ ոչ իցէ լցեալ զժ- ,, ժամանակս իւր. զի եղիցի կրտսեր որդին հարիւրեամ. ,, իսկ թէ ասէր՝ մի մեռցի ոք ի տանն ՚այ ի տարաժամու, այսինքն յանկատարութիւն. այլ ծերացեալ և լի աւուրբք ըստ հնորհաց և ըստ կատարելութիւն վարուց. և եթէ կրտսեր ևս իցէ, հարիւրամեան համարեսցի, այսինքն ուշով կատարելութիւն այնը որ հարիւրամեայ աշխատեալ իցէ յառաքինութիս. Օրոյ զներհային է տեսանել ի մեղաւորն, զի թէ և ի հարիւրամեան հասակի մեռանիցի՝ քան զտարաժամ մեռեալն անարգ համարի և անիծեալ. Լաս ըստ այսմ յորմէ ծերութիւն և իցեն արդարք՝ է թէ ըստ հոգևորին և եթէ ըստ մարմնաւորին՝ ասէին լինել ի պարարտութիւն, ևս և ի գրգռութիւն, և ի փափկութիւն հոգւոյ. և զի այս առաւել ևս փայլէ ի բոլն իսկ ի ծերսն՝ ի նոսին հայելով յարէ զնոսն և

տսէ ։

Գիրգք և փափուկք եղիցին ։ Այսինքն արդարք 'ի ծերութեան անդ եղիցին իբրև գիրգք և փափուկք . և այս ասի ըստ երից . մի՝ ըստ անմեղութեան . զի արդարք մաքրելով զինքեանս 'ի մեղաց , և զարդարելով զհոգիս իւրեանց առաքինութբ՝ 'ի հասանելն 'ի ծերութի՝ նման անմեղք հանդոյն գիրգ տղայոց , և փափկանան 'ի զուարճութի հոգւոյ . որով կրկին ևս ծաղկին գերազանց առաքինութբք ։ Այս փափկութի այնպիսի իմն է՝ որ ծնանի զուարթութի սրտի և զխաղաղութի խղճի մտաց ։ Փափկութի մարմնոյ կոչի մայր ամենայն չարեաց . զի ծնանի զդստերս չարս , 'ի մարմնի զտկարութի և 'ի հոգւոյն զչար խայթումն խղճի մտաց . իսկ հոգևորն զհակառակն սոյին ։

Երկրորդ՝ ըստ հանգամանաց նորատունկ արմաւենեաց և մայրեաց . զի արմաւենին 'ի նորատունկ հասակի՝ յորժամ չորեքամեայ կամ հնգամեայ է՝ ուժգին ծաղկի . նոյնպէս և մայրք աճելով աճեն ։ Նոյն ըստ այսմ նմանութեան արդարք 'ի հասանելն 'ի ծերութի , որչափ զառամեալ տեսանին մարմնով , այնչափ գիրգք և փափուկք են հոգւով՝ 'ի ծաղկիլ գործովք բարեաց , և 'ի յաճիլ 'ի սէրն այ ։

Երրորդ՝ ըստ զգուշութեան . իբր զի արդարք հասեալք 'ի ծերութիւն ոչ համարելով զինքեանս կատարեալ՝ զգոյշ կան , գիտելով թէ են մարդիկ տկարք և դիւրաճզմելիք իբրև զգիրգս և զփափուկս , որք սակաւուք կարեն ճզմիլ ։ Այս զգուշութի յայտնի տեսանի 'ի վերս հարանց . որպէս յերանելին յայն ծեր , զորմէ պատմի անդ , թէ 'ի հասանել նորա 'ի յետին շունչ՝ երևեցաւ նմա դևն և ասէ . զերծար ծեր 'ի ձեռաց իմոց . առ որ պատասխանի ետ և ասէ . * դեռ-
,, ևս ոչ գիտեմ ած գիտէ ‖ ։ (եր. 263 ։)

Լամբ″ հայելով 'ի նորս եկեղեցի գրէ աստ այսպէս ։
* ` Ո՛ի մի կարծեսցես՝ թէ երբեմն ժամանակ եղև
,, ծաղկել ածպաշտութեն և քնի շնորհացն՝ և ապա
,, դադարեաց , յաւելու՝ թէ օրըստօրէ առաւելապէս
,, բազմանան առողջեալք յաղբիւրէ հոգւոյն ծաղիկք
,, եկեղեցւոյ առաքինեացն անձինք՝ 'ի ծերութիւն
,, պարարտութեան . այսինքն խորհրդական լինել և

,, կատարեալ լինմասս խորհրդոյն քրի. Ա՛ազմանայ
,, յանձինս արդարոյն ծաղիկ առաքինութեցն. ըզ այմ՝
,, գրեմ ձեզ Տաքք, զի ծանեայք գոք զայն՝ որ ի
,, սկզբանէն. Լաւ յորժամ եղէ այր զտզայութեամն
,, ի բաց խափանեցի. Ա՛րդ ասէ՝ Թէ արդարքն ծաղ-
,, կով առաքինութեցն բազմանան, յորժամ ընդեր-
,, կարին յարդարութիւնն՝ Տամատաւտն և անշարժ
,, խորհրդովք. և Տնանան ի նոյն, որոց Տանդիպեի
,, պարարիլ Տոգևոր գիտութեն. գիրգք և փափուկք
,, եղէցին ի պատմել. Այսպէս նա՝ որ մարմնական
,, պարկեշտ կերակրովք պարարի, փոխի յառաջին
,, որակութէնն մարմինն և գիրգ և փափուկ. այսպէս
,, և միաք զերծեալ յիրաց աշխարհիս՝ և յարդարու-
,, թեն փութացող, որքան պատմելն ածաղուսնչ գրոց
,, կերակրէ զնա, գրգռի և փափկանայ զուարճացեալ
,, նոքօք, և պարարեալ՝ յայլ իմն որակութեն փոխի
,, մտացն նեղգործեն. որպէս առաքեալ ծերացեալ
,, ի նոյն՝ ասէր. զտզայութեն թանձրութեն մտաց՝ ի
,, բաց խափանեցի, և անօսրացեալ գիրգ և փափուկ
,, գոլով, տեսանեմ իբր ընդ հայելի օրինակաւ. այս
,, պէս աւանդէր և աշակերտին՝ միտ դիր պատմելն
,, գրոց ընթերցուածոց միսիթարութեն ||. Ո՛այսոսիկ
խօսեցեալ մարգարէին զարդարոց՝ աւարտէ բանիւք
նոցա զքան իւր ասելով.

Ի պարել՝ ուղիղ է տէր ճամբայ, և ուղիղ ի նմա անբաս
առնել. Կամի ասել. այս ամենայն յաջողեալ լինի արդարոց՝ առ ի պատմել նոցա, այսինքն առ ի հրաւիրել նոցա զփառս ոյ, ասելով. ուղիղ է տէր ճամբայ մեր. և ոչ գոյ ի նմա անիրաւութիւն. Այս ուղիղ գոլս կրկնակի մնացի. մի՝ հայելով յարդարոն. յոր միտ կամի առնել. ուղիղ է տէր ի յաջողել արդարոց, և ոչ գոյ ի նմա անիրաւութէն ի թոյլ տալ նոցա կրել արդարոց զպատուս տառապանս. Երկրորդ՝ հայելով ի մեղաւորս, յոր միտ մեհենի այսպէս. ուղիղ է ճամբայ ի թոյլ տալոյ մեծանալ և փառաւորիլ մեղաւորաց առ ժամանակ մի. և ոչ գոյ ի նմա անիրաւութիւն՝ ի պատժելն զնոսա ի հանդերձեալն. զի նոքա զառաջամանակեայ բարիս սիրելով և գյաւիտենականն մերժելով՝ արժանի գտան զառաջամանակեայս միայն վայելելոյ, և

'ի յաւիտենականացն մերժելոյ ։ Իսկ արդարք զառաժամանակեայ բարիս արհամարհելով· և զյաւիտենական սիրելով՝ յառաժամանակեայսս հրաժարեալ ժամանեսցեն 'ի յաւիտենականն ։

Ա.յլաբանօրէն՝ այս բան հայի 'ի դաւձ իսրայէլացւոց բազմաց· զի բազումք 'ի նոցանէ 'ի հասանել հին օրինաց 'ի ծերութիւն և 'ի մտանել նորին 'ի պարարտուն նորոյս՝ մտին յեկեղեցի տր, և ունին և՛ մուսնել յորժամ լիասցի չափ հեթանոսաց· և եղիցին գիրքք և փաթուիք մր աղաչութիւն՝ այսինքն մր նորոգ դառնալոյ իւրեանց· և յայնժամ պատմեսցեն, թէ՝ ուղիղ է տէր ամէն մէր· օրհնեալ յաւիտեան ։

ՍԱՂՄՈՍ· ՂՂ·

Հայտարարութիւն ինքնիշխան թագաւորութեան նմ, և մեծվայելչութիւն և զօրութիւն նմ 'ի սաեղծագործուածս աշխարհի· և 'ի նորոգ արարչութիւն ։

Հաւատն առաջին ընթերցուած, յոր հաւատացաք երիէք· օրհնութիւն գովութեան 'ի դասին ։

1 Տէր թագաւորեաց, վայելչութիւն զգեցաւ· զգեցաւ տէր զօրութիւն· ընդ որ իւր ածաւ ։ 2 Հաստատեաց երկիր՝ որ ոչ սասանեսցի· պատրաստ է աթոռ նո 'ի սկզբանէ· յաւիտենից դու ես ։ 3 Ընդքնեան գետք տէր· և ամբարձին գետք ձայնս իւրեանց· յարձրեցին գետք 'ի գնացս իւրեանց ։ 4 Ի ձայնէ ևսրց բազմաց· սքանչելի եղեն զբաւանք ծովու ։ 5 Սքանչելի են դուռք տէր 'ի բարձրութեան· վկայութիւնք քո ճշմարիտք յոյժ հաստատեալք ։ 6 Զան դոմ վայելչութիւն տեսցուսէ տէր՝ ընդ երիսն աւուրս ։

ՂԵՐՆԱԳԻՐ

Յաւուրն առաջին շաբաթուս, յոր հասցաւեցաք երկիր. երկ-
նաւիման գովեցին ի գործին։

ԵՏՊԵԳԻԱՅԻ ՍԿՁՄԱՆՆ ոսկանայ լեալ առաջութիւն դնի այս վերնագիրս ըստ լատինացւոց. բայց զոր ես դաք ասա՝ ի համաձայն եօթանասնից և ձեռագրաց մերոց։ Ու թէպետ ի նոսա ևս կան քանի մի տարբերութիւնք, բայց ոչ այնպէն զմիաս բանին։ Յերբ՞. և ի քաղդ՞. ոչ դնի ասա վերնագիրս ինչ. ման որդ և ի հին սաղմոս ինչ յոնոց ըստ վիպելոյ նախնեաց ոմանց՝ յաւելեալ են բառիդ անվերնագիրս յերբայեցւոց. յորմէ առեալ ոմանց յագդմերմէ՝ գնոյն եգեալ են ի սաղմոս ինչ, որպես և ի

քանի մի տպագրեալս, և ի սաղ՞. լամբ՞։

ՄԲդ ի վերնագրի ասա բառիս՝ յաւուրն առաջին շաբաթու՝ նշանակի օրն ուրբաթու, որ է առաջին օր նախ քան զշաբաթն կամ նախընթաց օր շաբաթու. յորում աւուր երկիր հաստատեցաւ այսինքն կատարեցաւ ամենայն իրօք. ոպս դնի ի գիրս ծննդոց. (ը. ։.) քանզի և կարդ սաղմոսս ի նոյն հայի, այսինքն ի հաստատել ոյց զերկիր կի՞ զաշխարհն բոլոր։ Յայս հայելով ոմանց աւանդեն, թէ զայս սաղմոս երգելին յաւուր ուրբաթու ընդ երեկս՝ ի ցոյց բովանդակ լման ասիւքերիս։ Իսկ թէ երգելիցէ այս՝ յայտ առնէ վերնագիրդ բառիւքս օրհնուել զովութէ. որպէս թէ ասէր. այս սաղմոս է օրհնութէ նուագելի՝ ի գովել զթագաւորութիւն ոյ, և զամենակարողութէն նորին ի հաստատել նորա զաշխարհս, և ի տիրել ի վերայ ամենայնի ։։։

Բանք սաղմոսիս հային և յերկրորդ արարչագործութէն աշխարհիս՝ որ եղև յաւուրն ուրբաթու, յորում արարիչն աշխարհի մեռանելով ի վերայ խաչին՝ զա-

տապարտեաց վասն ըստ գրելոյ առաքելոյն. և զի գՀանդիպ այսը փրկագործութեանն եցոյց ի յարութեանէ իբրեւմ, ուղղակի յայն Հայի գիտումն բանից սաղմոսիս, վասն որոյ և եկեղեցին յաւուրս յարութեանն երգէ զայս սաղմոս։

Ի քանի՛ մի ձեռագիրս մեր Թէպէտ և ի սակաւս յոյժ, նոյնպէս և ի տաղ". լամբ". փոխանակ ասելոյ առաջին շաբաթու, գրի միաշաբաթու, և դնի այս պէս * օրՀնուեցի երգ ի դաւիթ յաւուր միաշաբաթու ,, Թուս, յորում երկիր Հաստատեցաւ ". Այլ զի միաշաբաթին է օր կիրակէի, յայն վերածէ լամբ". զսոյն ասելով, Թէ ի նմին աւուր սկսաւ արարչութեանն աշխարհիս. և ի նմին աւուր եղև յարութեանն ձեռն։ Քայց որպէս յայտ է ի թարգ" եօթ" և լատ" և եթէոփ", և և ի տաղ" վարդ". այս քան Հայի ի նախընթաց օր շաբաթոն, այն է ուրբաթն, և ոչ ի Հետևեալ օրն որ է կիրակէն։ Այլ սակայն Հայելով ի յարութեանն ձեռն՝ յարմարագոյն և դնի միաշաբաթին։ Սակ Թէ յինչ առնէ իցէ սաղմոս այս՝ ոչ է յայտ. ոմանք դնեն Թէ ի քեռել դաւթի զտապանակն կերուսաղէմ երգեաց զսոյն։ Այլ և այ քաղմք՝ որք առ դաՀճն գերուեցեն քաքելացւոց վերադարձեն զայս. այլ մեք ըստ վերոյգրելոցդ Թողեալ զայն, ի նիւթն ի նիւթեն միայն՝ այսինքն յարարչագործուեանն աշխարհիս Հայելով՝ ունիմք մեկնել զաման սորա. քանզի այս է Հասարակաց կարծիք։

ԲԱՆ

Ա. Տէր թագաւորեաց, վայելչութիւն զգեցաւ. զգեցաւ տէր զօրութիւն, ընդ որ իւր ածաւ։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Բառս թագաւորել, նոյնպէս և անուն թագաւոր՝ երբեմն կարի խմացեալ լինել. ինչ ըստ նորոգ ստացեալ զթագաւորութեանն. և յայտ է Թէ աստ ոչ գնի

փոխանակ այսը. զի անտեղի է ասել զայլ ստանալ նորոգ զԹագաւորութիւն, Լրկրորդ՝ ՚ի ունելոյ զԻշխանութիւն Թագաւորութեան. ՚ի այսմ ևս ոչ դնի աստ բառս Թագաւորել. զի այս ինքնին իմացեալ լինի, Լրկրորդ՝ ՚ի վարելոյ զԹագաւորութիւնն՝ զոր ունի, կամ ըստ երևեցուցանելոյ զայն. ՚Ձայս միտ առեալ լինի աստ բառս Թագաւորել յասելն.

Տէր Թագաւորեաց։ Կամի ասել. ՚ած որ յաւիտենից էր ՚ի՛ր, ՚ի ժամանակի գոյացուցանելով զամենայն ստեղծուածս՝ զերևելիս և զաներևոյթս՝ Թագաւորեաց ՚ի վերայ նոցա, այսինքն ՚ի գործ կած ՚ի վերայ նոցա զիշխանութիւն Թագաւորութեան՝ զոր ունէր ՚ի յաւիտենից. և զի այսու սքանչելի եղոյց զնոսա ՚ի՛ որոյ չարէ զկին և ասէ։

Ա յնլսրուեն զՓեցաս։ Լ՚այնքան երևեցոյց առ ստեղծուածս զվայելչութիւն Թագաւորութեան իւրոյ, կամ զգործառս իւր. որ է ասել. գործառութիւնք եղոյց զնոսա. զի որ զգենու արտաքուստ զգեստ շքեղ՝ այնու երևեցուցանէ զինքն գործառոյ. արդ ածէ յատաջ քան զստեղծանելն զաշխարհս՝ Թէպէտև յինքեան էր անսահման վայելչութիւն գործառոյ, բայց ոչ առ արտաքս. իսկ յորժամ ստեղծ զաշխարհս՝ երևի Թէ ըզգեցաւ զոյն վայելչութեի. որով նաև առ արտաքս երևեցոյց զինքն այսպիսի. զի այնու ծանեան զնա արարածք՝ լինել ամենատարի, ամենագէղեցիկ, ամենաշնոր, և ծանեան և զամենակալ զօրութեի նորա.

զոր ՚ի մանուածոյ ևս յիշէ մարգարէն յասելն։

Օ գեցաս գէր զբոնէ։ Լ՚այնքան արարչագործելովն զոյ զաշխարհս, և պահելով զամենայն արարածս ՚ի գոլ իւրեանց և ՚ի գործել, եցոյց զինքն ամենազօր. կամ յայտնի արար ամենեցուն՝ Թէ անասկման է ՚ի զօրութեի իւրում։ Լ՚ալ Թէ զինքդ աքանչելի օրինակաւ վարէ զայն զօրութիւն՝ յայտ առնէ ասելով։

Բնդ ձէ էօ ածաս։ Կամի ասել. ած այնպէս կառուցեալ զաշխարհս, որպէս որ գոտի ածեալ է մէջ գործէ զգործ ինչ. կամ աշխարհաբառ ասացից, որպէս որ (սոգտվէլով) գործէ. և այսու ցուցանի ամենակատար նախախնամութեին նոյ. որ է գրելոյ իմաստնոյն * ձգի ՚ի ծագս մինչև ՚ի ծագս օդատա-

,, կար առողջութք, և դարմանէ զամենայն քաղց-
,, րութք∥. (իմաստ. ը. 1:)

Այլաբանօրէն այս բան հայի յերկրորդ արարչութին. յորում որդին այ փրկելով զազգ մարդկան՝ թագաւորեաց 'ի վերայ նոցա, և առաւել ևս 'ի վերայ հաւատացելոց, զորս հաստեաց 'ի մի եկեղեցի. և զգեցաւ զվայելչութիւն 'ի յառնելն. զի յայնժամ զվայելչութի մարմնոյ իւրոյ՝ զոր զգեցեալն էր, ըստ ամենայն կատարելութեան պայծառացոյց: Զգեցաւ և զզօրութի 'ի խորտակելն զդրունս դժոխոց, և 'ի վանելն զիշխանս խաւարի. և պնդեաց զմէջ իւր 'ի տարածել զթագաւորութի իւր 'ի ձեռն քարոզութե աւետարանին մինչև 'ի ծագս երկրի, և մինչև 'ի կատարած աշխարհի:

Նոյն միտս վերածէ և մեծն Խոսրով զայս բան. 'ի 'ի մեկն. ժամագր. (երես. 355.) մանաւանդ ըստ թագաւորելոյն, յասելն. * տէր թագաւորեաց, վայ-
,, ելչութի զգեցաւ խաչիւն. զի թէպէտ և ածուք
,, էր թագաւոր յառաջ քան զյաւիտեանս, այլ ընդ-
,, մարմնով թագաւորելն ասէ. և զի արար խա-
,, ղաղութի արեամբ խաչին իւրոյ, վս որոյ և թա-
,, գաւոր խաղաղութե կոչէ (եկեղեցի, յասելն. թա-
,, գաւոր խաղաղութե, օգնական անձանց մերոց)∥:

Լամբ՛՛ սստանօր զբառդ զօրութի՝ վերածէ 'ի տկարութի մարմնոյ. և ասէ, թէ զայս մեր տկարութի մարմնոյ իբրև զզօրութի ընդ մէջ իւր եած ը ածութի իւր, և տանելով վշտաց և մահու՝ վայելչութի զգեցաւ: Նաև եկեղեցւոյ իւրում ես զգեցոյց զփառս 'ի վայելչութե իւրմէ 'ի պայծառացուցանելն զնա. յոր միտ վերածէ զայս և շարականն ծք. ասելով.
* Կարողապէս զդրունս դժոխոց խորտակեաց՝ եկե-
,, ղեցւոյ իւրում զգեցոյց զվայելչութիւն∥: Նաև զի նորս եկեղեցի 'ի հեթանոսաց կազմեցաւ, սմին իրի 'ի վերայ նց յարմարէ շարականն զայս բան ասելով. ծք. * թագաւորեաց ած 'ի վերայ հեթանոսաց∥:

Յարմարական մեկնութք այս բան կարէ հայիլ մանաւորապէս յընտրութի ազգին իսրայելի, զոր էառ ած յիւր ժողովուրդ սեփական, և թագաւորեաց 'ի վերայ նոցա, ցուցեալ նոցա զվայելչութի իւր և զզօ-

բուէն՝ և զմնացուորս խնամս։ Արդ հայիլ այս և յաջաւուէն նշ՝ ի գերուէն. զի ի գերիլ նոցա՝ ոտարք թագաւորեցին ի վերայ նոցա. իսկ ած ազատեալ զնոսա ի գերուէն անտի՝ ինքնին թագաւորեաց նոցա։

Ա՛յլ աստ գիտելի է, զի երեք սաղմոք էն, որք սկսանին բառիւքս ՝որ թագաւորեաց. առաջինն է սոյն սյս ղ՝ սաղմոս. երկրորդն է ղշ. և երրորդն ղը՝ Ալա՝ ասի ՝որ թագաւորեաց ՝ի ստեղծանէն. երկրորդ՝ ասի ՝որ թագաւորեաց ՝ի կամիլը ՝ի հրնաւմն անդ զեկեղեցի յերն խաչելէն յեգիպտոսէ. երրորդ՝ ասի ՝որ թագաւորեաց ՝ի կանգնելը զնորս եկեղեցի. Ետը թագաւորեաց յառաջնումն՝ յորժամ սկսաւ թագաւորել. տէր թագաւորեաց յերկրորդումն՝ յորժամ սկսաւ ցուցանել զթագաւորուէն իւր. ՝որ թագաւորեաց յերրորդումն, յորժամ թագաւորեաց և ըստ մարգարէին։

Ա՛րդ քանզի յառաջինն հայելով այս թագաւորելս ասի որպէս ասացաք՝ ըստ Հաւէն ակնարկէ յաջորդ. դրծուէն աշխարհի, ի մանաւանդ և առաջ քեր աստանօր մարգարէն զսոյն ասելով։

Ա՛շխարհաւ իմացեալ լինի աստ բովանդակ տիեզերքս՝ և ա որ ինչ յերկինս և յերկրի, եթէ երևելիք իցեն, և եթէ աներևոյթք. եթէ մարմնաւորք իցեն, և եթէ անմարմինք. քանզի ի սոսին պաղագրի քովանդակութէն աշխարհի. զորոյ զհաստատութէն խոսի աստ մարգարէն։ Իսկ այս հաստատութէն աշխարհի կրկնակի մեծածի. մի՝ ըստ գոլոյ յինքեան. և մի և՝ ըստ գոլոյ անասանն. որոյ վասն ասէ։

Ա՛սպատեաց ղշխարհս՝ ղի ոչ սասնեցի. կամի ասել, ած զբովանդակ տիեզերս յօշոյէ գոյացուցեալ՝ պահ ինչ գնա հաստատուն ի գոլ իւր, և անսասան յիւրում կարգի. և կառավարէ որ ինչ է ի նմա զամենայն ըստ ամենայնի. որով և թագաւորէ ի վերայ ամենայնի, որք ի նմա իցեն։ Այլոց զի մի կարծեսցի՝ թէ ած յայնժամ սկսաւ ստանալ զթագաւորու-

թէն զայն, յարէ զկնի և ասէ.

Պատրաստ է սիրտ իմ ո՛ Աստուած՝ պատրաստ է սիրտ իմ ։ Լինել ասա թագաւորութեան. զի աճումն գոլով տեղի նաեւէ յայ թագաւորէ՝ և նշան թագաւորութեան, ըստ ոմանց ձարտասանից դնի փոխանակ թագաւորութեան. և ըստ այսմ կամի ասել. աճում թագաւորութեան քո, կամ թագաւորութեդ քոյ, կամ ինքնիշխան տէրութեդ քո՝ է՝ ի սկզբանէ յառաջ քան զլինելն աշխարհի ։ Կամ պատրաստ է ասելոյն ցուցանել՝ թէ ոչ նորոգ պատրաստեցար, այլ էր և է՝ ի սկզբանէ՝ ի յաւիտենից ։

Արթն է և աճումով իմանալ ասա զերկինս. ըստ որում նա ինքն ասէ բերանով եւայեայ (կղ. ։) * երկինք աճում իմ են, և երկիր պատուանդան ոտից իմոց ։ Ոչ յայս միտ կամի ասել. ի սուեղծանելդ զաշխարհս՝ զերկինս պատրաստեցեր քեզ իբրև զաճում. և ըստ այսմ բառդ ի սկզբանէ՝ նշանակէ զսկզբնաւորութեդ աթոռագործութեդ ։ Այլոց առաջին իմացուածն է հարազատ. զի դիտէ մարգարէն ցուցանել, թէ թագաւորութիւնն ոչ ոք կարող ժամանակ և զաբաթոց. զի էր յառաջ քան զյաւիտեան, և ինքն կայ յաւիտեան. և առ այս յարէ և ասէ ։

Հաստատեաց զոր ։ Հաստատ յաւիտեան՝ ըստ որում դնի ասա՝ պարագրէ զամենայն յաւիտենականութեդ ըստ ամենայն տեւողութեդ՝ յանփոփոխ գոյութեդ ։ Կամ ասելով ։ , հայի յայս ամենայն՝ զոր ցուցանի, բառդ որ էն, որպէս թէ ասէր. յաւիտեան յաւիտենից դու ինքն ես որ էն ամ, ինքնագոյ էութեդ. և դու ինքն ես ամենիշխան թագաւորութիւն, ամենակալ զօրութեդ, ամենալի մեծութեդ, ամենավայել գեղեցկութեդ, ամենատես իմաստութեդ, ամենագանակալ երանութեդ ։

Ասելիմբ գիտէ յայտ առնել՝ թէ ամ ոչ վասն կարօտութեդ ինչ արար զաշխարհս՝ որպէս թէ մեծութիւ աշխարհիս փարթամացայ, կամ չքնաղութիւ սորա վայելչացայ, և կամ տիրելով աշխարհի՝ թագաւորութեդ ինչ ստացայ, այլ գոլով ինքն որ էն անհուն՝ ի բարութեդ և յամենայն կատարելութեդ՝ կամեցաւ

հաղորդել արարածոցս զարաւելեն իւր՝ իւրաքանչիւր
ըստ իւրում կարգի. և այսու ի գործ եած ի վերայ
նոյ զծագաւորութեն իւր, վասն այսորիկ ասաց Թէ
Թագաւորեաց ի Հաստատութեն գաշխարհս։

Ի յիւրաքանչիւրն, յերկրորդ արարչութեանս որդին նոյ՝
որոյ Թագաւորութեն է ի սկզբանէ յաւիտենից և
յաւիտեանս, և աճեալ նորա յերկինս, մարմնացեալ
ի ծո կուսէն՝ հաստատեաց զաշխարհս ի հաստատս,
մնանեանդ գնացս աշխարհի զկենդանի ծո,
և այն այնպիսի հաստատութեն՝ որ ոչ սասանեսցի և
ոչ ի ղանց դժոխոց. և զայս այսպէս հաստատեալ
համբարձեալ փառօք յերկինս և նստեալ յաճոյ փա-
ռաց ընդ աջմէ հօր ըստ օրում մարդ ընդ որ ցնծա-
ցեալ եկեղեցի երգէ ի շարակ. ծէ. ասելով. * Թա-
,, գաւորին յաւիտենից մատուցցուք զօրհնեդութեն՝
,, որ ի կուսէն մարմնացաւ. հաստատեաց զաշխարհս
,, ի հաւատս. փառք նմա այժմ և յաւիտեան։

Ի ասեն". զայս հաստատութեն այսով իմն գեղեցիկ մեկ-
նութեն առաջի դնէ յասելն. * Ի՛որդւոյ հաստատե-
,, ցաւ աշխարհ յորժամ խաթխոյ իւր ընդաջմէ հօր
,, բազմացաւ. որպէս ասէ առաքեալ, զոր իբրև խա-
,, րիսխ անշարժ՝ ունիմք մեզ ի նեբբին կոդին վա-
,, րագուրին զկարապետան յիս։ Այս աշխարհս իմացիր
,, զընակիչս սորա. քանզի այնմ, ոչ կարէ աշխարհ ա-
,, տել զձեզ։ Ի՛որդի վերովին եմն և ասասանեալ բնա-
,, կիչք աշխարհի՝ յիւրաքանչիւր Հնամարդս, Թէ
,, զինչ յետ մնացեալ ունի պատահել մեզ. յայսոցիսի
,, խոովութենէս հաստատեաց զամենեսեան քո՝ յարու-
,, ցեալ ի մեռելոց, և վայելչացեալ անմահութեամն
,, գեղով և Թագաւորեալ մեզ. զի ամենեքին ի նա
,, յեցան, և երկիւղի մնացու՝ գեր ի վերոյ գոյան.
,, ըստ առաքելոյ՝ որպէս ազամանէն ամենեքին մեռա-
,, նին, նոյնպէս և քրիս կենդանասցին։ Ի՛որ որպս
,, քոյ՝ չիք կրկին մահ, նոյնպէս և ոչ աշխարհի յայս
,, յետոյ հաստատութեն՝ գրգռումն կամ սասանութեն.
,, զոր գիտեալ առաքեալ առաջ, սկիզբ կալցուք ըզ-
,, խոստովանութեն հաստատուն և անշարժ յուսոյն.
քանզի հաւատարիմ է՝ որ խոստացաւն։

Հարմարական մեկնութեն՝ այս բան կարէ հայիլ յեր-

կիրն աւետեաց, զոր Տաճառատեաց ՚ած իւրում ժողովրդեան. և բազում ինչ արար վասն անառատան ՚ինալոյ այնմ. եդ ՚ի նմա և զտաճար իւր, զի անդ պաշտեսցի. ու զի կարօտեր, որովհետև ինքն և ինքնաբաւ որ էն ՚ի յաւիտենից, այլ զի տացէ կարօտելոց ըզլուսաւթի բարեաւեհան իւրոյ. և Թէպէտ զայս երկիրս վեր ՚ի վայր դարձուցին քաղդէացիքն և տարբեստացնեցէք, քայց ՚ած ՚ի ձեռն ծածկոյ իւրոյ, այսինքն ՚ի ձեռն կիւրոսի Տաճառատեաց վերստին՝ յօրինակ վերըստին նորոգուել աշխարհի, որ եղև ՚ի ձեռն քրիստոսի,

զորմէ խօսեցաւ այժմ.

Ամենք աստ քառիւս աշխարհ՝ իմանան զերկիրս, և պնդեն այսու ցուցանել՝ թէ երկիրս անշարժ կայ ամենեին, որովհետև ասէ՝ Թէ Տաճառատեաց զան՝ զի մի սասանեսցի: Ո՛չյամ չունիմք ինչ հակառակիլ, մանաւանդ ՚ի քննել մեր զգան Ա՛ՂՐ. սալմոսին ՚ի Տամարն. ՀԵ. և սակայն Տայելով երկիր". և յայլ Թարգ". պատշաճագոյն ևս Թուի ասել, Թէ քանի աստ ոչ է զերկիրն, այլ զրավանդակ աշխարհն. զորմէ ընդՀանրապէս խօսի աստ մարգարէն. և ապա գառնայ խօսել ՚ի մանաւորի՝ ոչ զերկիրն, այլ զրաժ անմանն՝ զոր ցերեւոյթ երկրի՝ յորմէ սկսաւ զարդարել աշխարհս. վասն որոյ յարէ զվինի և ասէ.

ՀԱ. Ա ՄբաբյանԳԼՈՒԽ ՊԵՐ. և ամբարիշՆԳԼՈՒԽ ՊՅԱՅՈՒ ԽՈՐԵՆՆ. յարիչներԳԼՈՒԽ ՚ի գետս խորենոյ.

ՀԲ. ՚Ի ՅԱՅՆԷ ԼՈՒՐՑ ԲԱՂՄԱՑ. ուռանչէլ եղիՆԳԼՈՒԽ ՊՈՎ.

՚Ի ստեղծման աշխարհիս որպէս ասացաք ՚ի գիրս ծննն. (ա. 1-10) Լերկիրս պատեալ էր ջուրբք. և ՚ի հրամանէ՝ ՚ած՝ բաժանեցան և ամփոփեցան այն ջուրք յերեսաց երկրի ՚ի ծով, և ՚ի լիճ, ՚ի գետս, և յունցս ստորերկրեայս. և յայտ է Թէ ամիսուսին ոյսչափ ջուրց յոմանսիսկ անօթս յայնպիսի ամենազօր հրամանէ՝ եղև մեծաւ ասատկութիՀ շարժման, և արագութիՀ ընթացից ՚ի միւսմ աւուր. իսկ շարժ ուին ջուրց այնչափ ահեղ կերպարանի յերկնանալ և ՚ի հնչել՝ որչափ ասատիկ արագութիՀ ձգի, և որքան

յորդութիք մղի. որով յայտնի երևի թէ՝ ի սկզբան անդ՝ ի բաժանիլ ջուրց յերեսաց երկրի և՝ ի ձգիլ նոցա արագութիք՝ ի սահմանեալ տեղիս իւրեանց՝ յուժգին ընթանալով՝ և՝ ի վերայ միմեանց յառնելով՝ ահեղ ինչ հնչիւն։ Այր եթէ լինէր ումիք տեսանել զայն, ի սոսկումն հիացման ըմբռնեալ՝ ի պակուցումն թմրութիք պաշարիր։ Այլ զի այսպիսի ընթացք ջուրց և գոլմունք՝ ի գետս և յալիս ծովու նշմարին մեզ, սմին իրի մարդարէն զանուանս գետոց և աւեաց ծովու՝ ի մէջ բերելով՝ նկարագրէ զայս, յասելն։

Ամբարյան գետ՝ ած. և ամբարչին գետ՝ չհայնս էրբեանց. յարէցեն գետ՝ ի գնացս էրբեանց։ Այսմ ասել. ի հրամայել քո՝ ի սկզբան՝ զի երևեսցի յամանքն՝ առ՝ ի լինել տեղի տնկոց և կենդանեաց՝ և բնակութիւն մարդկան՝ ի հրամանէ այսի քումմէ ջուրք, որք պատեալ էին զցամաքն, ամբարչան շարժմամբ և պատրաստեցան գնալ իւրեւ զգետս. և յընթանալն ուժգին արագութիք՝ ահեղ ինն համբարչին զձայնս իւրեանց. կամ թէ՝ ի բաժանիլ ջուրց յերկրէ՝ որընթաց դիմելով՝ ձայն ետուն. յոր միտ ասէ վարդան * յորժամ ,, ծովք սահմանեցան, գետք ամբարձան ‖։ Այս այս յայնմանէ եղև ասէ մարդարէն, զի ասացեր * յարի- ,, ցեն գետք՝ ի գնացս իւրեանց ‖. այսինքն յարիցեն ջուրք յերեսաց երկրի և հոսեսցեն՝ ի գնացս իւրեանց՝ բաղխելով զմիմեանս, որպէս թէ գետք իցեն։

Այս յետին բան կարէ իմացեալ լինել և զդոյաւորելոյ գետոց զոր յիշեցաք. և յայս միտ յասելն, յարիցեն գետք՝ ի գնացս իւրեանց, միտ բանին լինի այս. ի դիմել ջուրց՝ ի ծով, հաստեցան և առուք, զի ընթասցեն՝ ի նա գետք ուժգին գնացիւք։ Այսսկ ապա և զձայնէ ջուրցն, և զալեաց ծովու ասելով՝

Ի ձայնէ ջուրց բազմաց ուժգնագնի եղեն զբօսանք ծովու։ Այս բան երրակի կարէ մեկնիլ. նախ՝ թէ յաւիտենից ջուրց բազմաց յերեսաց երկրի ձայնիւ մեծաւ՝ սքանչելի ինն նմանութիք ալեաց ծովու երևէր՝ ինն։ Երկրորդ՝ թէ՝ ի բաժանիլ ջուրց՝ գոյացաւ ծով, յորում սքանչելի եղեն զբօսանք նր, այսինքն ալիք նր, որ է ասել. ի ժողովիլ ջուրց և՝ ի գոյանալ ծովու՝

երևեցան ի նմա աչեղատեսիլ ալիք, Լրբողդ՝ թէ ի հասուիլ ծովու և ի յառնել ալեաց նը՝ զարմանալի եղեն այն ալիք վս հնչելոյ ձայնն ջուրց· Լալազդ ևս կարէ մեկնել այս բան ընդ նախընթացին, յերեանակ զարմացական վերածելով· որպէս թէ ասէր· ով որպիսի ահեղ լինն են գնացք գետոց յընթանալ իւրեանց ուժգնի, և ի հնչել ջուրց նոցա ձայն· որպիսի ևս զարմանալի երևին ալիք ծովու ի յառնել և ի գոլել իւրեանց· Որում կամ հեռաւորացուցանել, թէ մարդիկ յայս հայելով և զարմանալով՝ պարտին խոստովանիլ թէ կայ արարիչ և կառավար սոցա, և իշխէ ի վերայ սոցա աբանելապես ի բարձունս· զորմէ խօսի ի յաջորդ համարն·

Լ Այլաբանօրէն գետովք ամբարձեալք՝ նշանակին նախ մարգարէք, որք ամբարձեալ զձայն իւրեանց՝ ետուն զաւետիս ազգի մարդկան· Լրբողդ նշանակին առաքեալքն, որք ընթացեալք ըստ տիեզերս՝ ոռոգեցին զամենեսին· և ձայնիւ իւրեանց սաթսեցուցին զՀՂԵՐս· և ի բազմանալ ջուրց՝ այսինքն հաւատացեալ ժողովրդոց՝ աբանելի ցուցան ալիք ծովու, այսինքն այնորիկ անձինք՝ որք ի ծովու աշխարհիս իբրև զալիս ուռուցեալք էին, որպիսի էին փիլիսոփայք և Թագաւորք, մեծատունք և հզարաք՝ որք խոնարհեցան ըստ քարոզութիւն առաքելոցն·

Լ Ընդ հակառակն ևս մեկնի այս· յոր միտ գետովք յարուցեալով իմացեալ լինին հրեայք, որք բազում իրօք յարեան ընդդէմ հեղգեցուց ի սկզբան անդ, և ջանացան նուաճել զՀաւատացեալս· ամբարձին ընդդէմ նոցա և զձայնս իւրեանց, և բանիւք ածաղուծնէ զրոց՝ իբր անոյշ ջրովք կամին խեղդել զնա· Լսակ ծովովք որոց դառն է ջուրք՝ նշանակին ազգք հեթանոսաց, որք բազում ալիս հալածանաց յարուցին ընդդէմ եկեղեցւոյ· Լայց այն ալիք եղեն աբանելի, զի որչափ յանախ եղեն և զօրաւոր՝ այնչափ բազմացուցին զՀաւատացեալս, և առաւել ևս հաստատեցին զնա· Լամ դարձեալ նորին խոկ կայսերք, այսինքն ներսն, դամեհանոս ևն, որք թէպէտ իբրև աւլիք յարուցեալք կամէցան աբանելի ցուցանել զնա, բեանս ընդդէմ հաւատացելոց, բայց ոչ՝ որ աբան-

չելին է՝ ի բարձունս՝ նկուն արար զնոսա։
Լամբ". գետով իմանայ աստ զՀոգին Ա՛ծ, որ ամբարձաւ և ի յայն սաստիկ սիրեցեալ յաչխարհս, և հեղեալ ի հոգիս սիրց՝ ծաղկեցոյց ի նա զանազան շնորհս։ Լակ թէ յոգնակի զնէ՝ այն է վասն զանազանութեան պարգեւաց իւրոց, զորս բաժանմամբ բաշխեաց սրդւոց մարդկան։ Լաւ ի յայնէ այսոցիկ պարգեւաց՝ այսինքն յագդմանէ Հորհոյ Հոգւոյն սիրոյ՝ և և ի յայնէ ձաշաւունէ գրոյ՝ զօսանալ Ծովու եղեւն սքանչելի։ Որ լամբ". զոօսանօք ոչ իմանայ զալիս՝ որպէս է յայլ Թարգ", այլ զսփոփումն. քանզի սքանչելի սփոփումն և զուարճութիւն եղև ասէ՝ ի Հոգիս մանկանց եկեղեցւոյ, զոր Ծովու նմանեցուցանէ. կամ Թէ զուարճութիւն եղև խորհրդոց իմացակաւ նին՝ որ բարոյապէս ի Ծով օրինակի։
Ո երանաբար յարիցեն գեղք հրեղինք ի կատարած ի աշխարհիս ՚ս դանիելի։ Հարիցեն և առաքեալք իբրև գեղք ի գառել զերկոտասան ազգս իսրայէլ. և յայնժամ ի ձայնէ ջուրց բազմաց, այսինքն յօրհնութէ բազմութէ արդարոց՝ սքանչացոյին այսինքն զարհուրմամբ զարմացոյին ալիք գԾովսյին Ծովուն։ Կամ ընդ հակառակն, յայնժամ որք միանգամ յաչխարհի աստ իբրև զալիս Ծովու հոգմակոծեալ տառապէին վասն նոն՝ սքանչելի երևեացին։
Դարձեալ՝ ի հոսիլ և ի խառնիլ իմաստից նորոյ օրինաց ի հանդերձեալն ի Ծով ածային տեսութէ՝ ալիք ուսմանց Ծովու աշխարհիս հրեշ ինն երևեացին, և կամ իբրև ցնորք երազոյց համարեացին։
Լարոյապէս, զոօսանօք Ծովու նշանակին փորձութիք. և սորա սքանչելի լինին ոչ յինքեանս՝ այլ ի գործս իւրեանց՝ այսինքն յառաքինութէնս, որք ի փորձութէց ստացեալ լինին. և այս ի ձայնէ ջուրց բազմաց, այսինքն ի բանից ածային գրոց, կամ ի ձայնէ քարոզեաց, կամ ի գայթնոյն խղճի մտաց. յորոց այնպէս արամադրի Հոգւ մարդոյ, մինչ զի ի յառնել փորձութէց՝ նոքին իսկ փորձութիքը պատահեն ի նմա զառաքինութէնս. զի զորօրինակ չիւազդէլք ի բաղխմանէ ալեաց կուտին առ ափամբ Ծովու, սոյնպէս և առաքինութիք ի յառնել փորձու-

ԹԷ՚ց ՚ի սիրտ մարդոյ։ Ա՚ղբ քանզի զոր միանգամ ասաց մարգարէն՝ յայնմ ամենայնի սքանչելի երևի ՚ած՝ վասն այսորիկ յարէ զկնի, և ասէ։

Ե. Սքանչելի ես դու տէր ՚ի բարձունս. վէմայոյթ ՚ած մեծ յոյժ հաստատեաւ։

Սքանչելի ասի ինն վասն ունելոյ յինքեան զայնպիսի ինչ՝ որ անհաս է այլոց. եթէ այս ՚ի բնական և ՚ի բարոյական կարգի իցէ՝ ասի զարմանալի, և յոտնաւէնն անհաս լինել՝ ասի հիանալի. (բայց ՚ի սովորութէ երբեմն սքանչելի և այն կոչի. զորօրինակ մարդնիմն ՚ի բնական կարգի սքանչելի կարէ ասել՝ զի ունի զայնպիսի ձգուռն բևեռի, որ անհաս է մեզ յերկնել. յոր միտ մարգարէն սքանչելի լինել՝ ասաց զայնոսն ծովս. որպէս և ՚ի բարոյական կարգի սքանչելի ասի զդաստուածն վարուց, զի ունի զայնպիսի ինչ՝ որ անհաս է մըլի մարդկան ՚ի հետևիլ). բայց որպէս ասացաք, այսորիկ յաւէտ զարմանալի ասին քան թէ սքանչելի։

Իակ տիրապէս սքանչելի ասի այն՝ որ մտածի ՚ի վեր քան զկարգ բնութէն. յոր միտ դնի աստ այս բառս։ Օ՛ի յետ խոսելոյ մարգարէին զստեղծագործութէն աշխարհի, և զզարմանալի գործոց ջուրց՝ կամելով ցուցանել՝ թէ որ արարն զայս ամենայն, է ՚ի վեր քան զամենայն՝ և անհաս ամենայնի՝ սքանչելի դնել, յասէն։

Սքանչելի ես դու տէր ՚ի բարձունս։ Ի՚ր բառդ ՚ի բարձունս՝ երբեակի կարէ խմնգեալ լինել. մի՝ ըստ անհաս լինելոյ. զի որ բարձրացեալ է քան զամենայն՝ ոչ ևս հասեալ լինի, այսինքն ոչ ըմբռնի. և յայս միտ նոյն լինի ասել՝ անհաս լինել, և ասել՝ ՚ի բարձունս գոլ. որպէս թէ ասէր. սքանչելի ես դու տէր վասն անհաս գոլոյ յաթոռոյդ, Երկրորդ՝ ըստ գերազանցեալ գոլոյ քան զամենայն. և յայս միտ կամի ասել. սքանչելի ես դու ՚ած, զի յամենայնի գերազանց ես։ Երբորդ՝ ըստ փառաւորելոյ յերկինս. յոր միտ կամի ասել. դու փառաւորեալ գոլով յերկինս՝ սքանչելի ես ՚ի նոյն։ Չ՚ըստ այսմ թէպետ և առ ամենեսին է ՚ած սքանչելի, բայց առաւել ևս առ երկնաւորս.

զի նորա ժառանգելով զա̃ծ՝ զարմանալի իմն օրինակաւ սքանչանան ընդ նա ըստ ամենայն կատարելութե̃ց նորա, այսինքն ըստ ամենակարողութե̃ն՝ որով արար զաշխարհս, ըստ ամենահայեաց տեսչութե̃ն՝ որով խնամէ զարարածս, ըստ ամենացանկալի քաղցրութե̃ն՝ որով երանելի առնէ զնոսա, ևն։ Զի թէպէտ զայս ամենայն տեսանեն յա̃ծ՝ բայց վասն անսահման գոլոյ այսր ամենայնի՝ սքանչանան եւս, եւ լցեալ ցնծութբ̃ օրհնեն զնա. որով եւ ճշմարտապէս սքանչելի լինի ա̃ծ առ նոսա։ Իսկ մեք զուրկ գոլով ՚ի ժառանգութե̃ն ա̃յ՝ զայս եղանակ սքանչանալոյ ոչ ունիմք, այլ ըստ հաւատոց միայն. զի հաւատով գնամք ըստ առաքելոյն. (բ̃. կոր. ե. 7.) քանզի առանց տեսանելոյ՝ հաւանիմք այնմ ամենայնի, զոր աւանդեաց մեզ ա̃ծ։ Զայս ակնարկելով մարգարէին՝ յարէ զկնի, եւ ասէ։

Վկայութիւնք քո եղեն յոյժ հաւատարիմ։ Վկայութիւնք իմացեալ լինին աստ՝ այն ամենայն բանք՝ զորս ՚ի գիմաց ա̃յ խօսեցան մարգարէք՝ եւս եւ առաքեալք։ Այսմ ամենայնի ասէ՝ մեք հաւատացաք. եւ այն՝ յոյժ, այսինքն ըստ ամենայնի, եւ առանց իրիք տարակուսութե̃։ Զի եթէ հեթանոսք հաւատան վկայութե̃ց դիւրապատիր հեղինակաց իւրեանց, ապա մեք զիարդ ոչ յոյժ հաւատասցուք վկայութե̃ցն ա̃յ՝ զորս աւանդեցին մեզ ծառայք նորա հաստատուն եւ ցուցմամբ սքանչելեաց։

Արդ այս հաւատալս զոր դնէ աստ մարգարէն՝ հայի նախ մասնաւորապէս յայն՝ զոր ասաց ՚ի վերոյ վասն ստեղծագործութե̃ աշխարհի. ե̃ որում աւանդեաց զայն մովսէս այրն ա̃յ՝ վկայութեամբ բազմապատիկ հրաշից. եւ ըստ այսմ կամի ասել. զոր միանգամ ասացի յօրհնութե̃ս յայսմիկ՝ ճշմարիտ է, զի դու ինքն յայտնեցեր զայս ամենայն ՚ի ձեռն մովսէսի. եւ մեք զոր լուաք ՚ի քէն՝ հաւատացաք յոյժ. որով գրեթէ պատասխանի տայ մարգարէն այնմ, զոր հնար էր ումեք առարկել ընդդէմ իւր, թէ ուստի գիտես զայդ զոր ասես վասն ստեղծման աշխարհի. որում պատասխանէ. վասն զի ա̃ծ վկայեաց։

Զսոյն առնէ եւ պետրոս առաքեալ ընդդէմ այնա

ՅՒՆԴԱՒ· ԴԲ· ՝ ՝ ՝

Ձ. Տա՛ւ Տէր վայելել սբբուհիսն պէս՝ ընդ երկայն ա-
ռաքս։

Վերջ՛ի եդ՝ թէ՝ ասե զծանուցուլ զարքայածս հաս-
տեաց նոր իմն թագաւորութիւն, որով և եղոյց զվայ-
ելչութիւն և զզօրուն իւր առ արտաքս։ Այլ զի չայս-
պիսի մեծի թագաւորութիւն արժան էր կառուցանել
և վանն իւր սքանչելի իմն պալատ առանձինն, զայն
և ասէր ասե՝ եթէ՝ յերկինս և եթէ յերկրի։ Իսկ
թէ ո՛րպիսի ինչ պարտ էր ընծայիլ այսմ պալատանն՝
յայտ առնել ասելով։

Տա՛ւ Տէր վայելել սբբուհիսն պէս՝ ընդ երկայն առաքս։
Սրբութիւ իմացեալ լինի ատ՝ նախ կատարելութիւն
անբծութիւն կամ անարատութիւն. երկրորդ՝ վայելչու-
թիւն բարձրութիւն փառաց. երրորդ՝ յարգութիւն գերա-
գոյն արժանապատուութիւն, և չորրորդ՝ ընծայութիւն
սբբազան իրի, որպիսի են պատարագք, նուիրմունք,
ետ։ Այս ամենայն ասե վայել է տան քում աեր ընդ
երկայն աւուրս այսինքն միշտ, կամ ցորչափ կայ
տուն քո։

Այս տուն ոյ եթէ յերկինս մտածեացի՝ է սքանչելի
մեծութիւն արքայութիւն՝ յորում յայտնի ետ զփառս
իւր, և զզօրութիւն, ուր և քնակեցուցանէ զընտանիս
իւր, այսինքն զսբբս։ Ոչ այսմ տանէ իսօսելով բարու-
քայ ասէ * ոմ իսբայել. որպէս զի մեծ է տունն ոյ
... մեծ է և ոչ գոյ բաւ։ (բարօք. Ջ. 24.)

Իսկ եթէ յերկրի մտածեացի՝ տուն ոյ ասի տաձար
նորա, զի ի վերայ նորա կոչի անուն ոյ. անդ ցու-
ցանի ներկայութիւն նորա ի ձեռն սբբազան իրաց և
ի ձեռն պաշտամանց. անդ ընդունի ետ զաղօթս
հաւատացելոց, և անդ բաշխէ զշնորհս. ոչ զի կա-
պեալ է ընդ այն, կամ թէ արտաքոյ նորա ոչ առնէ
այսպիսի ինչ, այլ զի առաւել հաձի անդ առնել՝
քան արտաքոյ նորա։

Ընդ հանուր եկեղեցին ևս ասի այլաբանօրէն տուն
ոյ, ըստ որում միշտ ի նմա բնակի ետ, և միշտ ի
նմա պաշտի և երկրպագի, և միշտ ի նմա զբօսնու
իբրև յիւրում ժառանգութեան. որում և վայելէ
սբբութիւն մինչև ի կատարած աշխարհի։

Տիրապէս տուն ոչ ասի որ շինածին. յորում վայել՝ էացեալ եղիւ ամենայն սրբութիւն ընդ երկայն աւուրս, այսինքն ի յղութիւն անտի մինչև ի փոխումն իւր։ Խրաքանչիւր հոգիք արդարոց և մանաւանդ խոնարհաց, հեզոց և երկիւղածաց սակն բարոյապէս տուն ոչ, ըստ որում շինածնաւորն ինն օրինակաւ բնակի ի նոսա, և իբրև յօթևան իւր հանգչի ի նոսին ըստ Եսայեայ. * Ես յո՛ հանգեայց եթէ ոչ ի ,, հեզս և ի խոնարհս, և որ դողայ ի բանից իմոց։ (Եսայ. կԶ. 2.) Ա՛յս բնակութիւնն ոչ լինի աստ ի ձեռն սրբարար շնորհաց. իսկ ի հանդերձեալն լինի և ի ձեռն փառաց արքայութեանն յաւիտեանս յաւիտենից։

ՍԱՂՄՈՍ ՂԶ.

Չոյգք վերնոյ ընդունելոցն ոչ ընդդէմ ամբարտաւանից և այլոց ամբարշտաց. և հանդէս նախախնամութեան Նոր և պաշտպանութեան առ ժողովուրդ իւր, և առ արդարս։

Աղաղս ի դասին. երեքտողաբանութ։

1 Ա՛ՆՁ վերնոյնդիր. որք անձ վերնոյնդիր յայտնեցաք։ 2 Ո՛ւսոյիր լիր որ դասիս ղերիր. հասո պիտասցուն ամբարտաւանին։ 3 Մինչև չերբ հիւսուսոյ պիր. մինչև չերբ հիւսուսոյ պարծեսցին։ 4 Ո՛ւսոյաստեալ խօսեսցին պաներաստ. խօսեսցին ամենեցեան որ գործեն զանօրենութիւն։ 5 Զ ժողովուրդս տո պէր խոնարհ արարին, և պիտասնփուսին տո երկնչելոցին։ 6 Զ այրին՝ և պղանդասան սպանին, երբան հոգեղիցին, և ասացին. ոչ պեսանի պայ պէր, և ոչ ի գիս սաստ ոսո անձ յակոբայ։ 7 Իմացարուք անգիտաց ժողովրդոյ և անխոհ, մինչև չերբ ոչ սասնոսի ի գիս։ 8 Իրդես ոչ իսի որ պնիեսց զոսին՝ ինչ ոչ լսելի. կամ որ սպեղի զոսին՝ ինչ

ՀԻ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՆ · 9 ԱՒ ԻՐԱՒՆՔ ՍԱՂՄՈՍ · ՈՐՊԷՍ ԶԻՆՔԵՐ ՀԱՆԵՑԷ · ՈՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՄԱՐԴՈՅ ՀԱՒԱՏՔՈՎԲԻՆ, ԹԷՐ ՀԱՒԱՏԱՑԱ ԸՆԴ ԻՐԱՒՆՔ ՄԱՐԴԿԱՆ՝ ԶԻ ԵՒ ԸՆԿԱՒԱՒՆ · 10 ԱՅԼԸՆՔ ՄԱՐԴՈՅ ՍՊԱՆԱՆ ԻՐԱՒՆՔ ԳՈՒԱ ԹԷՐ · ԵՒ ՅՈՐԻՆԱՑ ՈՅՈ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ԳՈՒԱ ՆՄԱՆ · 11 ՀԱՅՑԱՀԱՐՑԱՆԷՍ ԳՈՒԱ ՆՄԱ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ԼՍԵՐՈՒԲԻՆ, ՓՈՒԼԻ ՓՈՒԼԻ ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՄԵՂԱՒՈՐ · 12 ԱՒ ՀԱՐՑԷՔ ԹԷՐ ՊԱՏՍՊԱՐԱՒՈՐ ԻՆՔ, ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՒՈՐԱՑՆ ԻՆՔ ՀԻ ԱՌԱՆՑ ՈՒՐՈՒՔ · 13 ԱՒ ԻՆՉԻՒՔ ԳՈՐԾԵՑԻՔ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՅԱՐԴԱՐՈՒԲԵԱՆ. ԸՆԿԱԼԵՑԻՔ ԶՈՒՐԱՆ ՈՐ ՈՒՂԻՂ ԵՆ ՈՐԴԻՔ · 14 ԱՒ ՅԱՐԻՑԵ ԸՆԴ ԻՆ Ի ՎԵՐԻ ԼՍԵՑԻ · ԿԱՄ Ո ՀԱՒԱՏԱՐԵՑԵ ԻՆՁ Ի ՎԵՐԻ ՈՒՆԵԼԻՔ, ՈՐ ՓՐԿԵՔՆ ԶՆՈՑԲԵՒՐԵՑԻՆ · 15 ԱՅԼԸՆՔ ՀԻ ԱՐԱՏԱ ՕՓԵՒԼ ԷՐ ԻՆՁ, ՓՈՐ Զ ԼԱ ԸՆԿԱԼԵԼ ԷՐ ՈՒՆԻ ԻՄ Ի ԳԺԼԻՑ · 16 ԱՅԼԸՆՔ ԱՒԵՏ ԸՆԴ ԱՀԱ ԱՍՏՈՒԱԾԱՆ ԱՊԱ ԻՄ, ՈՐՊՄԱՆԻՒՆ ՅՈ ԹԷ ՕՓԵՑԷ ԻՆՁ · 17 ՊԱՊ ԲԱՂՄ ԳՈՒԱ ՈՐՈՅ ԻՄՈՅ ՀԻՒՐԱՐԻՒՆ ՅՈ ՈՐՈՒՆ ՍԱՒՆԷՔ ՊԱՆԻՆ ԻՄ · 18 ԱՒ ՀԱՒԱՏԱՐԵՑԵ ԻՆՁ ԱՀԱ ՍԻՐԵՆՈՒԲԻՆ, Ո ՊԱՊՄԱՒԵ ՀՂՈՐԴԻՆ ԸՆԴՔԴԻ ՀՐՄԱՆՔ · 19 ՀՐԱՅՈՅՆ ՊԱՆԻՆ ՈՐՔՈՒՆ · Ե ՊՐԻՒՆ ՍԻՐԻՑ ԴԱՐՁԱՒԵՑ ՍԱՒՆԻՆ · 20 ԱՅԼՈՒ ԹԷՐ ՊԱՏՈՒԻՐ ԻՄ · ՍՒ ՕՓԱՓԱՆ ԽՈՍՈՅ ԻՄՈՅ · 21 ՀԱՒԱՏՈՅՆ ՆՈՅՈ ԹԷՐ ԶՈՒ ՍԻՐԵՑՈՒԲԵԱՆ ՆՈՅՈ · ԶՈՒ ԼՈՒՐԵՑԱՆ ՆՈՅՈ ԽՐՃԱՆԻՑՈՅ ՊՈՒԱՒ ԹԷՐ ՍՒ ՀԸ ·

ԱՂՔԱՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾ

ԱՄՓՈՓ Ի ԳՈՒԼԻՆ · ԼՐԵՒԼԱՑՈՒԹԻՒՆ ·

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ԳՐՈՒԱԾՈ

վերնագիրը՝ ի սահմանս մեր, յորս մեծ տարբերութիւն է կայնամ՝ զի կին ձեռագիրս, և՝ ի սաղ՝ վարդ՝, և՝ ի տպագրեալս դնի ըստ գրելոյդ չորեքշաբաթու, կամ հնգեքշաբաթուն · իսկ ի բիս ձեռագիրս և՝ ի սաղ՝ լամբ՝ վերիպակաւ իմն դնի հնգերորդ շաբաթու · և յայլսեմ և՝ երրորդ շաբաթու · ՅԵՐԵՔ՝ և՝ ի քաղդ՝ ոչ դնի ինչ ասա վերնագիրք · ո. ըստ աղագաւ յաւելեալ եղև յոմանց՝ ի վերնագիրդ ասելանն ինքեանք՝ ի հնէրոյեցաց · ԱՅԼ Ի ԹԱՐԳ՝ ԼՕՔ՝

և լաւ", յաւարք" և յեթեթով" դնի ըստ վերոյդրելոյդ.
այսինքն է, սաղմոս ի դասիճ. չորեքշաբաթու,
[1]սակ այս բառ ըստ հաստատելոյ բազմոց ցուցանէ,
թէ այս սաղմոս երգեալ լինէր առ երբայեցիս յա-
ւուրն չորեքշաբաթի. որպէս և այժմ առնեն. [2]յար-
ձեալ՝ որովհետև բանք սաղմոսիս մասամբ իմն Հայկին
ի մատնութենէն յուդայի. որ եղև ի չորեքշաբաթի,
թերևս յայս հայելով ոմանց եղին ի վերնագրիդ
զառաջ չորեքշաբաթի.

Ա. Յէ թէ որպէս իցէ այս սաղմոս, և երբ ասացեալ,
բազում կարծիք են. ոմանք ըստ ցուցանելոյ վեր-
նագրիդ ասեն լինել դաւթի. և թէ զայս ասաց նա
ի Հալածիլ իւրում ի սաւուղայ կամ յաբեսաղոմայ,
[1]սակ ի վերնագրէն ասելոյց դնի՝ ասացեալ ի դա-
ւթայ հայելով ի կորթ, ի դագան և յարիերմն. [2]ո-
մանք յարդի բառնենացն Հրեից՝ դաւթի տուեալ
զայս յարմարեցուցանեն այժմեան վիճակի իւրեանց.
[3]ազատմբ եւս զնդեն՝ թէ այս սաղմոս իցէ յօրինեալ
ի ժամանակս գերութեանն բաբելացւոց. և թէ բանք
սորա Հայկին չանցս այնը գերութենէ, և մատուցանին
առ ած իբրև պատասխանք առ ի գտանելոյ զիրկու-
թիւն. [4]չոր որք զայս կարծիս ունին, զառաջ չորեքշա-
բաթու՝ մեհենն ի վերայ չորրորդ ամոյ, յորում ա-
ռաւ քաղաքն երուսաղէմ ի քաղդէացւոց. (որպէս
գրի երեմ. լե. 2.) [5]Որպէս և դիցի, միք աստանօր
առանց Հայելոյ՝ թէ յումնէ՞ ասացաւ, Հայիմք ի
բանն յորում առաջի դնի, թէ զիարդ վերնժիդիը
է ած՝ չարաց, և պաշտպան իւրոց ծառայից.

Ա. Ա. Ն

ա. [1]Ջ վերնժիդիը. փէր ած վերնժիդիը յոյժ.

Ի՛ Լ, Ս Ն, Ո Ի Թ Ի Ւ Ն

Վերնուածն բառիցդ ցուցանէ զվեծութիւն և զսաստ
կութիւն վերնժիդրութեն ած. և զայս դնէ մարգա-

րէն ՚ի սկզբան սաղմոսիս ՚ի միխիթարութիւն, և ՚ի քա-
ջալերութիւն առաւել ևս զրկելոց. և առ ՚ի զգաս-
տութիւն և ՚ի պահպանութիւն զրկողաց և ամենայն չա-
րագործաց. զի սրովհետև բանիւք սաղմոսիս ՚ի զըր-
կեալս Հայոց և ՚ի զրկօղս, կամելով մարգարէին
ցուցանել, նոցա, թէ կայ ակր վրէժխնդիր, զնոյն
զայն յառաջ մատուցանել և ասէ.

Ա՜ֆ Էլեէնդէրէ. Ա.յս բառ դնի կոչականապէս, որ-
պէս թէ ասէր. ով ած վրէժխնդիր: Ասէ վրէժխն-
դիր ասի նա, որ վասն արարեալ անիրաւութեն կամի
պատժել զանիրաւօրն, կամ որ զարարեալ մեռանն՝ այ-
լոյ իւրք կամի գարձուցանել ՚ի մեռաօղն, կամ փո-
խանակ մեռանելն՝ չարիս հասուցանել. և այս կամե-
ցողութիւն հնձիւ յարդարութեն վերնագունին, և վե-
րաբերի առ նոսա՝ որք ունին իշխանութիւն դատելոյ
ըստ արդարութեն. ուստի արգելեալ լինի առանձին
մարդոյ վրէժխնդիր լինել վասն իւր և կամ վասն այ-
լոց. յոր միտ դրէ պօղոս (Հռոմ. ժԲ. 19.) * մի՛
,, զանձանց վրէժ խնդրեք սիրելիք, այլ տուէք տեղի
,, բարկութեն. քանզի գրեալ է. իմ է վրէժխնդրու-
,, թիւն, և ես հատուցից ասէ տէր ։ Ա.յս զի գատա-
ւորք ունին յոյն դիշխանութիւն, նոքին իշխանութիւն
կարօղ են խնդրել զվրէժ. իսկ եթէ այլոյ բանիւ
արասցեն զայս, և ոչ այնու որ տուեալ է նոցա յոյն,
անիրաւին, որով և ինքեանք անկանին ընդ վրէժ-
խնդրութիւնն այդ. ըստ որում նա ինքն է միայն ինքեա-
իշխան գոյութեան ամենեցուն. և ինքն միայն դիտե-
լով զամենայն՝ հատուցանէ իւրաքանչիւր ումեք ըստ
անիրաւութեն իւրոյ. որպէս և արարն իսկ. յոր միտ
կրկնելով յայլ դիմի և ասէ.

Տէր ած՝ վրէժխնդիր յայտնեցար։ Ա.յսինքն դու՝ որ ես
տէր ամենայնի և ած ամենեցուն, պատժելով զանի-
րաւութիւն մարդկան, որպէս և զհրեշտակսդ, յայտ-
նի վրէժխնդիր ցուցար. կամ որ նոյն է, յայտնապէս
և իշխանաբար խնդրելով զվրէժ՝ ցուցար թէ դու
միայն ես ինքնիշխան վրէժխնդիր։ Ա.յս բան Հայր
և ՚ի վրէժխնդիր լինել որդւոյն այ. ։ Ը որում խընդ-
րեաց նա զվրէժ մեր ՚ի սատանայէ. զորմէ կա-
րես տեսանել ՚ի լատ։ Ա.յս զի զայսոսիկ գործելով

բարձր ցուցաւ ՚ած և յաղթօղ ՚ի դատէն , սմին իբր ասէ ։

ՃԲարձր լեր որ դասիս ղերկինք . կամ ղնախանձոտսն ամ բարձաւանիդ ։

Ո այնուհետ նկարէ զօրինակ վերնժինդրութեան ՚ոյ իբր. բև զգործ գերագոյն իշխանի , կամ իբրև զՆահդես մեծի Թագաւորի , կամ իբրև զդատողութենէն արդար դատաւորի , յասելն ։

ՃԲարձր լեր որ դասիս ղերկինք ։ Նարձր լինելն նշանակէ նախ՝ յաղթօղ լինել . և յայս միտ կասի ասել. դու որ իշխան ես ամենեցուն , և արդարութ՚ի դատես զամենայն մարդիկ՝ որք են յերկրի , լեր վերնժինդիր ամբարտաւանից , Հատուցանելով նոցա ըստ ամբարտաւանութ՚ե նոցին . և այսու լեր յաղթօղ , կամ ցոյց զքեզ յաղթօղ ։ Երկրորդ՝ նշանակէ ելանել ՚ի բարձր տեղի . և յայս միտ կասի ասել . դու որ՝ որ դատաւոր ես ամենայնի , ել նիստ յաթոռ դատողութ՚ե քո , և դատեա զամբարտաւանս , և Հատո՛ նոցա ըստ արժանեաց նոցին ։

Օ ամբարտաւանս ասէ յիշէ մարդարէն յայսմ բանի և ըլ երբ՚՚ ։ ասէմ , որ զնոյն նշանակէ . կամ զՏարտա. քանզի դատաստանն ՚ոյ տիրապէս ՚ի վերայ ամբարտաւանից է և Հալարտից . զի որովհետև ոչ կասին նոքա խնարհիլ յաւազանութ՚ե , արդար դատաստանսն խնարհեսցին ՚ի յետին անարգութ՚ե . իսկ որք խնարհին ընդ Հզօր ձեռամբն ՚ոյ , նոքա ողորմութ՚ե գրկեսցին ։ Ոչ զարձեալ զամբարտաւանս կամ զՏարտա յիշելով՝ այսու լուեցեայն տայ իմանալ և զայլ ամբարիշտս , զի ամենայն ամբարիշտք ունին յինքեանս զՏարտութ՚ե ինչ . վասն դի սկիզբն ամենայն մեղաց Հալարտութ՚ե է . որպէս վկայէ նոր գիրն. * սկիզբն մեղաց Հալարտութ՚ե ։ (սիրաք . Ժ . 15 .) խորհրդաբար՝ այս բան կարգի ՚ի դէմն որդւոյն ՚ոյ . որպէս Թէ ասէր . բարձր լեր , այսինքն ել ՚ի խաչ ,

և ձգեա՛ զամենեսեան առ քեզ, և ցոյց ամենեցուն զարթրուեցի յաղթուեցե՛ք քո։

Լսակ ասելն հատու գՀատուցուին՝ այս ոՀ բանի ցուցանել Հատուցանել զայն՝ որ արժանի է Հատուցանել ոյ. որպէս թէ ասէր. Հատու նոցա զՀատուցանելին՝ այսինքն զոյնպիսի պատուհաս՝ որոց արժանաւորին։ Եւ զի ցուցցէ մարգարէն՝ թէ ոՀ փութով ունի Հատուցանել նոցա, զեզանակ փութացուցանողական բանից առաջի դնէ, ի մէջ բերելով զարթարար ներ. դործուելիս ամբարտաւանութե՛ նոցա. և ասէ։

ՀԱ. Ա՛նելն չեՀր ղեաւրդ աեր. Ա՛նելն չեՀր ղեաւրդ պարծեցին։

ՀԱ. Բ՛արբառեալ խօսելոյն ղանխրատուել. խօսելոյն ան. նեղեան՝ որ փորձեն ղանօրենուել։

Լ՛այս բանիք ինքնին առեալ և ըստ մարդկային դատ. մանն կշռեալ՝ խիստ թուին՝ իբրև յորդոր՝ փութով ինդրելոյ զվրէժ ի մեզաւորաց. քանզի մարդիկ ի տեսանելն յայլս զդործ ինչ չարութե՛ և անօրինուե՛, դժուարին ընդ այն, և դրդռնին ընդդէմ այնր. և զարմանալով ասեն՝ զինչդրդ համբերէ՞ ոՀ այսպիսի չարի, սրպէս ոչ պատժէ, ևն. զի ինքեանք անհամբերը գոլով՝ ոչ տեսանել զոՀ. և զայսպիսի ունելով յօժարութե՛ ընդ Հակառակն բերին՝ յորժամ յինքեանս Հային. զի յայնժամ անհամբերութե՛ իւրեանց ցանկան պատուհիր համբերութեանն ՀՀ. իսկ վասն այլոց՝ անհամբերութե՛ նոցա փափաքին։

Լ՛սոյց ոչ գիտեն և ոչ ի միտ առնուն, թէ ոՀ վասն օգտի արդարոց պահէ զամպարիշտս ըստ երկուց. մի՝ զի ի տառապեցուցանել նոցա զարդարան զգաստացուցանելն զնոսա, մանաւանդ թէ մաքրելն զնա. և երթէ ունիցին նոքա զաղտեղութե՛ ինչ՝ անիրաւելով ի նոսա՝ յինքեանս առնուն զայն ազտեղութե՛ իբրև Ջնջան. յոր միտ ասէ սողոմոն. * Ջնջան լինի արդա-
,, րոյն անօրէնն ։. (առակ. իե. 18։)

Լ՛արկրոքդ՝ զի ամպարիշտք լինին իբրև պարիսպ արդարոց. վասն զի ինքեանք կրելով զչարիսն պահին

զնասա ՚ի չարեաց անտի. որոյ վասն ասէ Ծործորե-
ցին (՚ի մեկն. մատ. գլ. Ե.) Թէ ՝ն՚ զմեղաւորս
պահէ իբրև զգանկ այդեայ արդարոց ;

Այս դարձեալ ըստ ընդհանրական որպէս ցօղունք անուղ-
ղիչ են ցորենոյն, այսպէս և ամպարիշտք՝ առիթ
համբերութեան ընծայեալ արդարոց՝ լինին նոցա իբր
անուցիչ առ՚ի բարին. և որպէս չարդք անվնաս պա-
հեն զցորեանն ընդ կամնասչիւք, այնպէս և չարք
պահեն զարդարան ընդ հասաբակաց պատժովք. ո-
րով ՚ի վարել նոցա ՚ի հղումն բարկութեն այ՝ սոքա
ժողովին ՚ի չտեմարանս երկնից. որպէս գէղեցիկ
գրէ ընդհանրական (՚ի մեկն. մատ. գլ. Ը. ւշ.) և
բանք նո՚ն են այս. * որպէս ցորեանն և ցօղունն միա-
,, ակս սփռեն ՚ի կալն. և կամնասչիւն հասարակա-
,, բար կասու զնասս, նոյնպէս և բարիք և չարք հա-
,, սարակաբար անկանին ՚ի միում աշխարհի. և փոր-
,, ձութիւն ինչ և մահ հասարակաբար հասանին ՚ի
,, վերայ ամենեցուն. բայց արդարոցն ոչ ինչ ջնասնն
,, որպէս և ոչ կամնասչին ցորենոյն վասն ընդ ցօղ-
,, նոյն կասելոյ. զի առաւել մաքրէ՝ որպէս զսակի ՚ի
,, հուր. և ՚ըստ որում՝ նեղէ սերմնացուն ցօղունն մինչ
,, ՚ի կալն՝ զի անուցիչ է ցորենոյ, նեղէ և այժմ
,, ՚ն՚ամնպարշտսդ վասն արդարոց յորժամ բարւոյ
,, իրիք լինին պատճառք. ոմանց յաղագս խոպաղոսի
,, առնելոյ, որպէս աշխարհակալք, որոյ վա՚ղ աղօթս
,, հրամայէ առնել պօղոս. և ոմանց՝ զի փորձիչք լի-
,, նին չարչարանօք ընտրելոցն այ. որովք բաղումք
,, հաճոյանան համբերութեա՚ն ։

Այս դարձեալ որպէս բարկ և չնչաբարկ արկեալ
յոսկի և յարծաթ՝ Թէպետև երևին ամենեքեան նմանք զնասս,
բայց զանն և մաքրէն, այնպէս ամպարիշտք և չարք
լինին մաքրիչք արդարոց. ուստի առաւել օգտակար
են արդարոց կալ նոցա՝ քան զբառնել նոցին. վասն ո-
ր՚ զի արդարոց կալ նոցա՝ քան զբառնել նոցին. վասն ո-
րոյ ոչ կարեն արդարք իրաւամբք ցանկալ բարձման
նոցա յաշխարհէ, կամ աղաչել զնո՚ զի լիցի վրէժ-
խնդիր նոցա վաղվաղակի, կամ կորուսցէ զնոսա. զի
այս ընդդիմ է ոչ միայն ՚ն՚ծային իրաւանց, այլև օգ-
տի իւրեանց. Այնի իրի և մարդ աբէն ոչ խօսի աստ
վասն բանի վրէժխնդրութե՚ն, զի ընդ ջնջեացին ամար-

բերաք. այլ՝ ի հոգւոյ ածային նախանձու չարժեալ, համ իբրև փող ոյ ազդ առնել՝ առ ի յայտնել թէ ած որ երկայնամիտ լինի մեղաւորաց՝ հանդերձեալ է խնդրել զվրէժ ի նոցանէ։ Այս զայս՝ առ ած խօսելով՝ դնէ առաջի, և ասէ։

Մինչ չէր ես ղեաւոր փէր. դիւ չէր ես ղեաւոր պարծեցեալ։ Կամի ասել. ահա մեղաւորք դործելով զչարիս և հարստահարելով զժողովուրդ քո, և ոչ տեսանելով վրէժխնդրութիւն ինչ՝ պարծին ի վերայ գործոց համ՝ի վերայ յաջողութեան չար կամաց իւրեանց. այլ արդ մինչև ցերբ տեւելոց էին այս. երբ ցուցանելոց ես գբեղ վրէժխնդիր գործոց նոցա և անիրաւութեանց բանից նոցին, զորս խօսին ընդդիմ քո պարծանօք.

Այս միտ յարէ զկնի և ասէ։

Ընդբառնալ խօսելոյն ցանէրառուին։ Ուր զօրութեամբ կրկնի բառդ մինչև ցերբ. որպէս թէ ասէր. մինչև ցերբ այսոքիկ մեղաւորք մեծաբանութիւն և յոխորտանօք զեղուցուն ի բերանոց իւրեանց զայնպիսի պարծանս՝ որ է անիրաւ ըստ այլևայլ իրաց. մի՝ զի է ի վերայ չար գործոց, յասել նոցա՝ թէ ահա այսպէս արարաք և այնպէս. երկրորդ՝ զի է ընդդիմ ոյ, յասել նոցա, զի է զի ած ոչ լինի վրէժխնդիր նոցա. երրորդ՝ զի է ընդդիմ ժողովրդեանն ոյ, յասել նոցա զնոցանէ, ի զուր յուսացեալ են նոքա յած իրեանց. և՝ Ուամբով ապա մարգարէին առաւել ևս զօրաւոր առնել զբան իւր՝ կրկնէ զնոյն և ասէ։

Խօսեցայն ամենեցեան՝ որ գործեն զանօրէնութիւն։ Ուր բառդ խօսեցայն՝ դնի փոխանակ ամբարտաւանօրէն խօսելոյ, համ փոխանակ պարծելոյ ի վերայ չար գործոց. որպէս թէ ասէր. մինչև ցերբ չարաչար պարծեսցին ամենեքին նոքա՝ որք գՀետ են անօրինութիւն՝ ոչ տեսանելով զվրէժխնդրութիւն քո։ Օ այս ամենայն տարածէ լամբ՝ի վերայ գիւաց։ Այլ թէ զինչ էր այն անօրինութիւն նոցա, զոր ասէ գործելին, ի մէջ բերէ մարգարէն յերիւս յաջորդ համարսդ՝ ասելով։

Ե. Ո՞ք ղողվօրդ էո սէր խոնարհ պրպէն. Եւ պ՞ատասխանեաց Գաւրիէլն էո ըսբլարեցին.

Ը. Ո՞այրին՝ Եւ ղպանդրէխն ասպէն. ղբբօն խոտրէ՞ցին. Եւ սասցին ու՞ր պէտանի ղայս սէր. Եւ ու՞ր ի դա սաՆա՞ն ձեզ յանէլոյ.

Լ՞այս բանիք բստ Հոգևորին որպէս գրէ լսմբ՞", Հայկն ի տառապանան՝ զբօս Հաստուցանէն գևք յաղգս մարդկան, սպանանելով զայրացեալ Հոգին, խեղդելով զպանդխտացեալ միաս և զկամս, և կոտորելով զրբացեալ առաքինութիւնն, Լոկ ըստ նկարագրին կաբէն Հայել յայն աղետալի անցս ազգին խորտկելի՝ զրբ գործեցին բաբելացիք ի դիմել իւրեանց ի վերայ նոցա, և ի գերելն զնոսա, և ի նուաՀեցն զնոսին։ Լ՞այց Հաւանականագոյն էս և ասել. Թէ զայս յառաջ բերէ մարգարէն ի Հասարակի ի ցոյց էրբութեան ամբարշտաց ի չարչարել նոցա զԺողովուրդն։ Եւ նախ ասէ.

Ո՞ք ղողվօրդ էո սէր խոնարհ պրպէն։ Կամի ասել. սէս տէր զինչ չարիս գործեցին ամբարիշտք. զազգն զայն՝ զրբ դու ընտրեցեր լինել քեզ Ժողովուրդ, խոնարհ պրպէն, այսինքն՝ ի չետին անարգութիւն իջուցին։ Լ՞ս որպէս զի՝ ի դուն շարժեսցէ զնոյն, յաւելու և ասել.

Ո՞աՀապՈՒՆ էո ըսբլարեցին։ Որպէս Թէ ասէր. այս այն Ժողովուրդ է՝ զրբ դու արարեր քեզ ժառանգութիւն. և այժմ զիարդ Թոյլ եղուր՝ զի այլք ժառանգեսցեն զա՞ս։ Եթէ Հանգոյն գԹած Հօրդ փայփայեալ, այլ իբրև անագորոյն Թշնամի չարչարեալով։

Ո՞այս ընդ Հանրապէս եդեալ՝ իշխանէ և՝ ի մասնաւորն, ՝ի մի՞ք բերելով զայնպիսի անձինս, որք յաւէտ ողբոյմութեան են արժանի քան տանջողութեան և մեղադրութեան. վասն որոյ ասէ.

Ո՞այրին՝ Եւ ղպանդրէխն ասպէն. ղբբօն խոտրեցին։ Լ՞այ ինքն. ձեռն արկին ամբարշտք և յողբոմկիսն. և սպանին զնոսա, որպիսի են այրիք, որք անընկեր և անօգնական գոլով՝ կան յողբոմկի վիճակ. որպիսի են և պանդուխտք՝ որք յօտարութեան գոլով կան ան-

պատասխան՝ ի մէջ անճանաչ թից. այլեպէս և որքք զրկեալ՝ ի խնամոց հարց իւրեանց՝ կան՝ ի հոգս հիւծուելեան և՝ ի վիշտս. զորոց կոտորիլ ասէ՝ առ՝ ի յուսանել զաթաչաք սպանանիլ նոցա. զի նոքա տակաւրագոյն գոլով և զգեմ ունել ոչ կարելով՝ իբրև զուխար կոտորին կամ իբրև զխոտ հնձին։

Լաղ՝ ի գործել ամենաբնտաց զայս ամենայն՝ ոչ տեսեալ յոյ առաջամայն վրէժխնդրութիւն, պարծելին ընդդէմ նմ չարաչար՝ ասելով՝ ոչ տեսանէ զայս աւր։ Արդ ես ընդհալին (՝ի մէն. ա. յովհ. է. 15. Ձաւ. է.) զայս սպանութիւն և զկոտորումն ոչ ըստ իրին, այլ ըստ փոխակերպութե առնու. յասելն. * և է ,, (մարգասպանութի ինչ) որ զրպարտութէ և մատ ,, նութ, և է որ զրկելով զորքն և զայրին. և զայս ,, (փոխաբերական) սպանութի յայտ արարեալ մար ,, գարէին՝ ասէ. զայրին և զպանգուխտն սպանին ,, (փոխանակ ասելոյ զրկեցին). զորքն կոտորեցին ,, (փոխանակ ասելոյ՝ ի քաց լքին) ապա զանձուա ,, ծիւն նոցա՝ ի կաղգին դնէ. ասացին ասէ՝ քա ոչ ,, տեսանէ զայս ՚ձր ։ Լուսոյ յարէ.

Լ՚ս ասացին՝ ոչ տեսանէ ղայս պէս. և ոչ է փս առնս ձի յոխորտ։ Լ՚այս է ահա յետին չարութի ամբարշտաց. զի համարին թէ զոր գործեն՝ ոչ տեսանէ աւր, և զոր խօսին կամ խորհին՝ ոչ իմանայ ՚ձի։ Լ՚ս պատճառ այսպէս համարելոյ նմ է կուրանի մտաց նոցին. որով գրեթէ անզգայացեալ՝ զարարիչ իւրեանց և նմանի ինքեանց տեսանել կամին, այսինքն առանց տեսութե և առանց ճանաչման. որպէս թէ կամիցին ասել. ՚ձի ոչ այս ունի տեսանելոյ և ոչ ականջս լսելոյ, ոչ գիտաւին ճանաչելոյ, և ոչ խորհուրդ հաւաարելոյ ևն. և եթէ ունիցի և, վասն իւր է այն, և ոչ վասն մեր. զորս ըմբերդանել կամելով մարգարէին, յանդիմանութե խօսի առ նմա և ասէ։

Ձ. Լ՚մոյսուս անպճամ ծուղրդոյ՝ և անդրս. փնելև յերկիր ոչ առնուս ՚ի գիս.

Ղ. Ա՚ղուս չի ինչ ոչ փնիցս զանին՝ ինչն ոչ լսուիցէ. յոմ ոչ տեսցէ զանին՝ ինչն ոչ տեսանիցէ.

ՀՅ. Ա՛ր խրատէ զաչխա, որպես ՚ի ոչ յանդիմանիցէ. ՚ի առաջացանէ մարդոյ զչիտութիւն. ուր ճանաչէ զնոր-հաւրէս մարդիսն՝ ըստ են ընդոստայն.

Լ՚այս եղանակ խօսից յայսո առնէ, թէ արդ անզգամք որք գտանին ՚ի մէջ ժողովրդեան, են իբր լուսաւիք նոցա՝ կամ որպէս նաւապետակ, յոր ժողովին գաւչիք նաւու. որոյ վասն կոչէ զնոսա անզգամք ժողովրդոց. Լ՚ոչ քանզի զայսպիսիս համարի մարդարէն զուրկս ՚ի հաւատոց, վասն որոյ ոչ վկայէ ուժգոյն քանից, այլ բնական ձեռնարկութիւն բռնադատեալ կամի զնոսա, ձանաչել՝ թէ ուժ տեսանէ զամենայն գործս նոցա, և ունի հաւատացանել ըստ արժանեաց նոցին. Լ՚ոչ զի նոքա ոչ կամ֊ին լսել և խմանալ զայս, սակս իբր նաև յորդորել զնոսա, մանաւանդ թէ զորթեռւցանել լսել և խմանալ, ասելով.

Լ՚մարթ՚է զայս անզգամս ծաղրեցոյց և անդիտ. վասն չիշէ ոչ առանձ ՚ի դէպ. Լ՚ասի ասել. մի՛ անզգամք և անմիտք՝ որք իբրև փուչ եղիք ՚ի մէջ մարդկան. լսէ՛ք ոչ ՚ի միտ առնէք թէ ուժ լսէ և տեսանէ զամենայն, և ըստ տեսանելոյն. ունի հաւատացանել. Լ՚ոչ թէ չբերաւ լսէ և տեսանէ, առացուցանէ՛ք զայսոսիկ կացուցանել ասելով.

Ո՞ւրդեւ չի՛ թէ որ ունիցի ականջս՝ լսէ ոչ լուիցէ. կամ որ ունիցի աչս՝ տեսցէ. Լ՚ուած է փիլիսոփայից՝ թէ արարչական պատճառն ունի չինչեան զգան այնը զոր պատճառէ, կամ թէ որ ինչ գոյ ՚ի պատճառեալն, հաղիւս գոյ յատաչագոյն ՚ի պատճառն. և այս կամ ներգործութիւն և կամ զօրութիւն, զորօրինակ հուրն ունի չինչեան ներգործութիւն զջերմութիւն. որով պատճառէ յայլս զնոյն. Լայսոցիկս և արեգականն ըստ Ա՛ճմկանացոյ ունի չինչեան զօրութիւն և գերազանցագոյս զջերմութիւն՝ զոր արտադրէ յայլս. Լ՚ըդ քանզի ուժ է արարչական պատճառ ամենայնի, հարկ է թէ ունիցի չինչեան զամենայն. և այս՝ կամ ներգործութիւն, կամ զօրութիւն և գերազանցութիւն և կամ զօրութիւն միայն. Լ՚ըդ ներգործութիւն՝ է թէ իցեն գերազանց կատարելութիւնք պարզաց. որօրինակ են իմացականութիւն, բարութիւն, սիրութիւն,

ևն. Օ օրութիւնք և գերազանցութիւնք եթէ փակեացեն յինքեանս զանկատարութիւնն ինչ, զորօրինակ քաղցրութիւնէ մեղու, ևներգաչնակութիւնէ ձայնի, ևն, որք առ զգայութիւնս վերածին. Օ օրութիւնք միայն, որպէս Տանտերութիւնէ, ջերմութիւնէ, ևն. զի սոքա թէպէտ ոչ գոն յիմ քան այսմ բանի որ Հայի 'ի նուիրականութիւն և յանկատարութիւն սոցա. բայց գոն ըստ այմ բանի՝ որ Հայի 'ի գերազանցութիւն գոլոց. կամ այսպէս ասացից, գոն սոքա յիմ՝ ոչ ըստ այնմ զի էն՝ այլ ըստ այմ զի որ ինչ էն յայ էն. վասն զի ասի ոչ միայն և պատճառ գոլոց նոցա, այլև այս ինչ գոլոց նոցին, կամ և պատճառ ոչ միայն գոյութիւն նոցա, այլև էութիւն նոցին. և և և պատճառ ոչ միայն սեռական գոլոց նոցա, իբր զի էն էակք, իբր, գոյացութիւնք, որակութիք, ևն. այլև տարբերական գոլոց նոցին ըստ ամենայնի. Հայտնի՝ եթէ ձեռնարկիչ մարգարէն ընդդէմ նախայիւեալ անզգամաց, և յանդիմանէ զերիսոսին ասացուածս նոցա, որոց մին էր այն՝ թէ զոր գործեմք՝ ասի ոչ տեսանել. և զոր խոսիմք՝ ոչ լսել, և երկիրդն էր այն՝ թէ ասի ոչ իմանալ, ընդդէմ առաջնոյն խոսելով ասէ.

Որդե՛ մի՛ թէ որ տեսիցէ ընդն ոչ լուիցէ. կամ որ ասիցէ զնա՝ ընդն ոչ տեսանիցէ. Կամի ասել՝ զնորդ հընար է՝ թէ ասի՝ որ գոյացոյց զունկն 'ի լսել՝ ինքն ոչ լուիցէ. և որ գոյացոյց զաչս՝ ինքն ոչ տեսանիցէ. զի ոչ որ տայ զոր ոչ ունի. եթէ տուեալ է ասի լսել և տեսանել, ուրեմն և ինքն ունի գերազանցութիք լսել և տեսանել՝ ոչ նուիրատոր ականջիցն և մարմնաւոր աչիցն, այլ իւրով անսահման իմացողութիք. որպէս ասի ոչ ասէ մարգարէն, միթէ որ արար զունկն և զաչն, ինքն ոչ ունիցի զնա, այլ յետ դնելոյ միթէ որ արար զունկն և զաչն, 'ի բաց թողու զնորա կազմուած ունկան և ականն, և 'ի միջ բերէ զոչ՝ որ կատարելութիք է 'ի նոսա՝ այսինքն լսողութիւն և տեսողութիք. զորս ունի ասի ոչ նուիրատչէս, այլ այնպիսի երանակաւ մինչև ասիլ թէ ասի յամենայնի լուր է, յամենայնի տես է, ևն. որով ցուցանի թէ այս ամենայն գերազանցութիք ինն են յասի. ապա թէ ոչ՝ ոչ էր հնար ասել, լուր է՝ միանգամայն

և տես։

Ընժան է աստ քննել և զայն, զի վասն ուղիական դնել տնկել, և վասն ական ստեղծել. երկոքին ևս լինի պետ ՚ի նոյն հային, այսինքն ՚ի դոյացուցանել, բայց քանզի ուղիկն միշտ է ՚ի բայի որպես տունկ, իսկ ակն ծածկի ընդ արտեւանամբք, յորում և հիանալի կազմուած տեսանի, վասն նորա դնել տնկել, և զնորա ստեղծել։

Յակ բառս որպէս ըէ՝ դնի փոխանակ բառիս միթէ, որպէս յայտ է ՚ի գլուխն ՚ի այնր բառն որ դնի յերբ" և ՚ի քաղդ" և յարաբ". իսկ յայլս ոչ դնի այդպիսի բառ, այլ միայն յարաբերական որ՝ յատելն. * որ ,, տնկեաց ղուղկն՝ ինքն ոչ լուիցէ ||։ Օգայս է. դեալ մարդարէին՝ յանդիմանել և զերկրորդ բանն զոր ասացին անզգամք՝ զայն թէ ոչ ՚ի միտ առնուած յակոբայ ՚ի գործել մեր զչարիս ընդդէմ ժողովրդեան նորա. վասն որոյ ասէ։

Ոչ երաւէ ղալինս, որպէս ըէ ոչ յանդիմանեսցէ. որ ասասցանէ մարդոյ ղէիսուխան ևն։ Ընծ բազում օրինակաւ խրատէ զմարդիկ. մի՝ ՚ի ձեռն բնական օրինաց՝ զոր տպաւորեալ է ՚ի միտս նոցա. և այս է Հասարակաց։ Երկրորդ՝ ՚ի ձեռն դրական օրինաց. և այս եղև յաւտուկ խրայելացւոց, որպէս և մեզ ՚ի նոր օրէնս։ Երրորդ՝ ՚ի ձեռն տեսութեանն արարածոց զորս իբրև դպրոց կարգեալ է առաջի մարդկան. այլ այս յաւէտ ուսուցանել ասի քան խրատել։ Չորրորդ՝ ՚ի ձեռն օրինակաց։ Հինգերորդ՝ ՚ի ձեռն պատժոց։ Ընդ որպէս երևի ՚ի կարգէ բանին՝ մարդարէն ասաց խօսել ընդ վերջնոյն։

Յակ յանդիմանէլն է ցուցանել այլոյ զինն՝ իբր առաջի դնելով. և այս թէպէտ ՚ի բան բարւոյ ևս հայի, որով նշանակի յայտնի կացուցանել զերն ձեռնարկութիւնք իւիք, բայց հասարակօրէն հայի ՚ի բան յանցանաց՝ յորժամ յայտնի առաջի դնի ուժիք այն՝ առ ՚ի յամօթ նորա կամ յերկիւղ ևն։ Եւ ըստ այսմ ասէ երբեմն յանդիմանել զմարդն ՚ի ձեռն խղճի մտաց. երբեմն ՚ի ձեռն օրինաց. երբեմն ՚ի ձեռն այլևայլ ազգուռնէ արարածոց. երբեմն ՚ի ձեռն օտարոց, մանաւանդ դատաւորաց. և երբեմն ՚ի ձեռն

պատժոց. յոր միտ դնի և աստ.

Իսկ տարբերութիւն ի մէջ այսպիսի օրինակաւ խրատելոյն և յանդիմանելոյն թէպէտ և բազում է, բայց ի միասնաւորի առեալ և ի բարոյական կարգի կրշռեալ՝ յայսմ է, զի եթէ ըստ բարի գործոց մտածեսցի՝ խրատէն կարգի ի յորդոր գործելոյ յաւպաց, իբր զի արասցէ մարդ զայս ինչ և զայն, այսպէս և այնպէս ևն. Իսկ յանդիմանէն կարգի յանցեալն ի ապականս վասն ոչ գործելոյ, իբր թէ ընդէր ոչ արար։ Այլ եթէ ըստ չար գործոց մտածեսցի խրատէն կարգի ի զգուշութիւն, որպէս զի մի արասցէ յապայն. իսկ յանդիմանէն ի յանցեալն և ի հնարկայն ի զգաստութիւն կամ ի պատիժ, թէ ընդէր արար, կամ ի զարթուցումն՝ թէ ընդէր առնէ։ Արդ քանզի ած զայս ամենայն առնէ գերագոյն օրինակաւ, վասն այսորիկ ասէ մարգարէն.

Ոչ երբեք զչինս, որպէս թէ ոչ յանդիմանեսցէ։ Կամի ասել. ասացին ամենաբիշաք, թէ զոր գործեմք ընդդէմ ազգին յակօքայ (կամ ընդդէմ եկեղեցւոյ) ոչ իմանայ ած. ապա թէ ոչ՝ զիարդ ոչ լինի վրէժխնդիր. բայց յիմարութիւն ասէ ասացին. զի ած ոչ եթէ վասն ոչ իմանալոյն ոչ ինդրէ վրէժ, այլ վասն չանդիմանելոյ զազգն զայն՝ թէպէտ տայ ամենաբիշաց առնել նոցա այնպէս. զի եթէ ինքն է՝ որ խրատէ զամենայն ազինս, ապա և ինքն է որ յանդիմանէ զիրեարս. վասն զի եթէ կարէ խրատել զայլ ազգս, զիարդ ոչ կարիցէ յանդիմանել զժողովուրդ իւր ի զապիլ կամ ի զգաստանալ։ Այլ համառօտութիւն բանին է այս՝ թէ ած գոլով գատաւոր ամենեցուն, չանայէ զամենայն. և զղջօրինակ կարէ խրատել որպէս գատաւոր, նոյնպէս կարէ և յանդիմանել որպէս ած։ Այլ թէ յիրաւի չանայէ և գիտէ զամենայն, ցուցանէ մեզ զարէնն յաջորդ բանիւն ասելով.

Ոչ սասցէ մարդ զիարդ[1]։ Այս բան է ձեռնաբակութիւն անաղարտելի. զի որ ուսուցանէ այլոյ զգիտութիւն, անհնարին է թէ ոչ ունիցի զայն. զի զոր ոչ գիտէ որ՝ ոչ կարէ ուսուցանել. իսկ արդ (ասէ) ած ուսուցանէ մարդկան զգիտութիւն ի ձեռն պէսպէս իրաց, այսինքն ի ձեռն օրինաց, ի ձեռն ազգ-

արարութեանց, ի ձեռն արարածոց ճանաչել. ապա ուրեմն ունի զգիտութիւն։ Այլ զի մի կարծեսցեն ամենայնիւք թէ գիտութիւն ոչ իցէ ըստ մարդկային գիտութեանէ, ցուցանէ զերազանցութիւն նորա ի մտանել լինելոյ գիտութեան նոցա. վասն որոյ յարէ զկնի և ասէ՝

Տէր ճանաչէ զխորհուրդս մարդկան՝ զի են ընդունայն։ Զամի ասէ՝ այն որ գիտէ զամենայն՝ նովին գիտութիւն ճանաչէ և յայտնի տեսանէ, զի գիտութիւնք մարդկան՝ զոր ունին ի խորհուրդս իւրեանց՝ են ընդունայն, համ խորհուրդք նոցա՝ յորս են գիտութիւնք նոցին, և ամենայն մտածումնք նոցա յիւրեանս առեալ՝ են ընդունայն. զի են զընդունայն իրաց, և կարգին առ ընդունայն իրս. քանզի երբէք լինել ինչ՝ իբրև լսաւոր, և են գաւառակ՝ իբրև տաւերք. կարծին իբրև չէմարիտ, և են տուայտ. * զի միաք մարդոյ հասցեալ են ի խնամս չարի՝ ի մանկութենէ իւրմէ։ (Ծնն. ը. 21. և ՚ը. 5.) Իսկ գիտութիւն՝ զոր ուսուցանէ Աստ՝ գոլով հաղորդութիւն ինչ Աստուածային գիտութեան՝ ի լի չէմարտութենէ և ուղղութենէ։ Հայսմանէ կամի ցուցանել՝ թէ որ ինչ չէմարիտ գիտութիւն գտանի ի մարդիկ՝ է չիւ. իսկ որ ինչ ստուտ և ընդունայն խորհուրդ գտանի ի նոսա, ոչ է չիւ՝ այլ ի խոտորելոյ նոցա ի գիտութենէն ոչ։

Այս բան այլազգ ևս կարէ չարել ի նախընթացն այսպէս. Աստ՝ որ ուսուցանէ մարդկան զգիտութիւն՝ ապաքէն ճանաչէ և զընդունայն խորհուրդս նոցա, և ըստ Ճանաչելոյն հանդերձեալ է չանգիմանել զնա. Այլ թէ քանի բարի իցէ մարդոյ՝ զի Աստ լինիցի նմա խրատիչ և ուսուցիչ, չայտ առնէ մարդաբանն ի չաջորդ չհամարն ասելով՝

Ը. Աբանի մարդոյ՝ զոր խրատես դու նմա. և չորենայ յոդ ուսուցանես դու նմա։

Որովհետև ունայնութիւն ասաց մարգարէն զգիտուելս և զխորհուրդս մարդկան, այնու խոկ լիութիւն չհամարի զայն զգիտութիւն և զայն խորհուրդ՝ որ տուեալ լինի չիւ. ուստի որպէս որ ունի զընդունայն խորհուրդս մարդկան՝ ունի զունայնութիւն, սոյնպէս և որ

ունի զդիտումն և զխորհուրդս այդ, ունի զլուծումն, և այն՝ բարւոյ. և զի լուծումն բարւոյ առնէ զմարդն երանելի, վասն որոյ ասէ.

Երանի մարդոյ որ երեսեաւ դու տէր: Առաջ երեսեալ ոչ դնի աստ այնու նշանակութեամբ՝ որում եդաւ ի հատուցումն համարն. զի այն էր ըստ պատուելոյ. իսկ այս ըստ վարժելոյ. յոր միտ կամն ասէլ. երանելի է մարդն այն՝ զոր դու ինքնին լուսաւորես ի միտս յարբիլ ի բարին և խորհիլ ի լաւին.

Իսկ եթէ բառս երեսեալ դիցէ աստ ըստ նախընթաց համարոյն՝ միտ բանին լինի այս. երանի է մարդոյ՝ զոր դու հայրաբար պատուելով նահանջես ի չարէ՝ և առաջնորդես ի բարին. և դարձեալ՝ երանի՝ զի աստ տանջելով՝ ի հանդերձեալ տանջանաց ազատ առնես: Այս զի զայս առնէ՝ ասէ ուսուցանելով յորինոց իւրոց, սմին իբրեւ յարէ զկնի և ասէ.

Ոչ յօրինաց ոչ ուսուցանես դու նմա: Այսինքն, ուսուցանես նմա ոչ թէ հայիլ յօրինս քո՝ այլ ի պահել. ուստի ոչ ասէ պարզապէս ուսուցանես նմա զօրինս քո՝ թէ զնոյն իցէ կամ նրպիսի, այլ ուսուցանես յօրինաց քոց. որպէս թէ ասէր. ի բանից անտի օրինաց քոց համոզես զնա հնազանդել այնմ ամենայնի, որ գրեալ կայ ի նոսա, և յամենայն սրտէ կատարել. կամ որ նոյն է՝ առեալ զլուսաւորութիւն և զաղդուութիւն յօրինաց քոց՝ հեղուս զայն ի հոգի նորա, զի այնու լուսաւորութիւնէ պայծառացեալ ի միտս՝ և այնու ազդուութիւնէ զօրացեալ ի կամս՝ ամենայն հաւատով յարեացէ յայն՝ զոր օրինք քո հրամայեն, և հրաժարեսցի յայնմանէ՝ զոր օրինք քո արգելուն: Այս եղանակ խօսից ցուցանէ ի խաւսոյն զհաստատութիւն մեծի հաւատոյ առ օրինս այդ. մինչև փափաքիլ նմա՝ զի ամ ոչ միայն լինելի սահմանից ուսուցիչ, այլև յօրինաց անտի վարժիչ:

Այս բան ընդ հանրապէս առեալ հայի և յերանութիւն այնը ազգի, որոց տուեալ է ամ զօրինս իւր, և ընդ հակառակն՝ հայի յաւագելի վիճակ այնց ազգաց, որք չունին զօրինս այդ: Իսկ մանաւանդապէս առեալ հայի յերանութիւն մանկտւոյ անձին՝ որ ի տասանեին մեզոջ, թէ զինչ պարտ իցէ առնել առ ի կեալ բարւոյ կեանս:

Հաճոյս ՚ի, ՚ած լուսաւորե զիմաս նորա յօրինս իւր՝ առնել զայս և զայն, կամ խորհիլ աստի և անտի։ Այլ քանզի ըստ ինքեան մնասեալ այս միայն չէ բաւական մարդոյ առ ՚ի խորհիլ ՚ի յարէ, այլև պահանջի յատուկ օգնականութեան և պատմականութեան ՚ի, զոյն ևս առաջի դնել մարգարէին ասելով։

Ժ։ Յաճոյանիս դու նմա զաւուրս լքումեն. Զնշան ետուր նմա նշան ասին նմանս՝ յորս գործին պէսպէս անօրէնութիւնք. յոր միտ ասէ. * զի աւուրքս ,, յարուցեան են ։ (Եփես. Ե. 16։) Այրկրորդ՝ աւուրք յարութիւն ասին այնք՝ յորս զօրանան յարքք ՚ի վերայ մեր, այնինքն փորձութիւնք յորդորիչք ՚ի չարն, կամ նեղութիւնք նահանջիչք ՚ի բարւոյն. և կամ ՚ի հասարակ՝ ո և իցէ վիշաք. և այս կամ ՚ի բնական պատճառաց և կամ ՚ի ներքին կրից, կամ յկնատնեաց և կամ յկնկերաց, կամ ՚ի թշնամանաց և կամ ՚ի դիւաց։ Այլեկ այսպիսի աւուրք երկարեսցին, ծանրանան յոյժ յոյժ, և լինին անբառնալի. յոր միտ առաց տէրն. * եթէ ոչ կարձեալ էին աւուրքն այնո. ,, քիկ՝ ոչ ապրէր ամենայն մարմին. բայց վասն ընտ. ,, րելոցն կարձեցին աւուրքն այնորիկ ։ (Մատ. ԻԴ. 22։) Ի սա այժմ խօսի առաք և մարգարէն յասելն։

Յաճոյանիս դու նմա զաւուրս լքումեն. Ի յսկիզբն ՚ի պարարել արդարոյ յաւուրս չարութեան՝ դու ցածուցաս նեա նմա զայնս։ Այս զայս առնի՝ ած երբեմն. մի՝ առ կատարեալ զաւուրսն զայնոսիկ, իբր զի եթէ տեւէլոց էին բազում ժամանակս, առնի՝ զի մի այնչափ տեւեսցեն։ Այրկրորդ՝ նուազեցուցանելով ոչ զաւուրսն՝ այլ զչարիս աւուրս. իբր զի զզօրութիւն կամ զուժ գնութիւն չարեացն տկարացուցանի. զի մի նուաճեսցեն զսիրտ արդարոյն։ Այրրորդ՝ ոչ զաւուրսն տակարացուցանելով, և ոչ զչարիսն նուազեցուցանելով, այլ միայն զսիրտ արդարոյն զօրացուցանելով, ախեթաբելով, քաջալերելով։ ևն, առ ՚ի կարել նմա տեւել ընդ երկար, որպէս ասաք ընդ յոր, և ընդ այլ բազում ծառայս իւր։

Այզդ ոչ ասէ մարգարէն, բառնասցե զաւուրս չարու.

թէ, այլ ցածուցանել. զի ցորչափ ի մարմնի եմք, աւուրք չարութեանք բարձրանան ի վերայ մեր. այլ ածպէսպէս օրինակաւ ցածուցանել մեզ զոյնս ըստ նմանէ բերելոցդ։ Իսկ թէ ցորչափ ունիցի առնել զայս ցուցանել մարգարէն յաջորդ բանիւն ասելով։

Ասէ Տէրեսայ խոնարհաբար հղաւաբէ։ Ես զաւուրս ասելով ասասանօր իմանայ զայն՝ որ յարուցանել զայր ընդդէմ արդարոյ, կամ որ զաւուրս բարիս փոխարկէ յաւուրս չարութեանն. ուստի և ի բառնալ նորա՝ զիջանին և այն աւուրք չարութեանն. զի ի բառնալ նեղդործողին նուաստ զի նեղդործութեանն։ Այլ թէ զիարդ բառնիցի, նմա նաթարութեանք առաջի դնէ. * մինչև փոթեսցի՝ ասէ, ,, խորխորատ մեղաւորի։ որով իմացեալ լինի նախ փորիլն գերեզմանի, որպէս թէ ասէր. մինչև փոթեսցի գերեզմանն նորա, այսինքն մինչև մեղայ մեղաւորն, և թաղեսցի ի գերեզմանի, կամ ի խորս ինչ ուրեք։ Այսպէսդրդ՝ իմացեալ լինի կորուստ մեղաւորին յանդառնալի խորխորատ. ըստ որոյ կամի ասել. չարութեանն նորա (նոյնպէս և չարութեան ասասանայի) փոթեալով փորն արդարոյ զխորխորատ. այլ ի կատարել այնր՝ և ի լցանալ չափոյ մեղացն՝ ինքն անկցի ի նոյն և կորիցէ. որով և լինի արդարոյն զերծանել ի չարութենէ նորա։

Ասասանօր եթէ բառս հղաւաբէ՝ առեալ լիցի ընդհանրապէս փոխանակ ո և իսկ ամբարշտի, փոքր ի շատ ազգ մեկնի սյս բան. իբրև թէ ասացեալ էր. որպա արդարն թէպէտև տատապի չարութիւն չարի, բայց ի տատապանս անդ չյոյս մխիթարի, այլպէս և մեղաւորն թէպէտև փութկանայ չարութիւն անկարգ երջանկութենէ, բայց եկեսցէ ժամանակ, զի լցցի չափ տատապանաց արդարոյն, և չափ չարութենէ մեղաւորին. և լինիցի՝ զի նա զերծեալ չարութենէ՝ հասցէ չարիտենական հանգստեան. իսկ սա մեկնեալ չարութենէ երջանկութենէ՝ իջցէ ի խորխորատն, որ փոթեցաւ նմա ի չարութենէ նորա։ Այլ ըստ այսմ բառադ ձևիս՝ դնի իբր անարդ. որպէս թէ ասացեալ էր. ցածուցանեսս արդարոյն, և թոյլ տամ մեղաւորին. իսկ ի հասանել սահմանեալ ժամուս, զարդարն զերծ կացուցանեմս, և զմեղաւորն ի կորուստ մատնեմս։

ըլը արժան է խորհիլ զի արդարն ՚ի տառապիլն և ՚ի փորձիլն՝ նովին տառապանաւք և փորձութեամբք կանգնէ ինքեան սանդուղսք երանելոյ յերկինս . և յաւարտելն ժամանէ ՚ի նոյն . իսկ մեղաւորն ՚ի փառաւորիլն և ՚ի փափկանալն՝ նովին փառաւորութիւնք և փափկութիւնք աշխատի փորել ինքեան խորխորատ , և ՚ի կատարիլն գլորեալ անկանի ՚ի նոյն ։

Վ արդան աւուրքդ չարի իմանայ զանձնական աւուրց դատաստանի . զայսոսիկ տանջանս ասէ , որք մեծ են և ծանր , ցածուցանէ ՚ի ձեռն արդարոյն , ասէն տանջելով զնոսա , և զրազմերեայս սակաւօրեայ առնելով , մինչև անկցին չարչարօղք նորա ՚ի խորխորատ դժոխոց , զոր ինքեանց փորեցին ։

Ի տէ՞ աւուրքդ չարի իմանայ զժամանակ կենցաղոյս , և ասէ , Թէ ՚ած յայսոսիկ աւուրս զանձնայն անցաւոր ուրախութիւնն և զերկրաւորն ցած և ունայն ցուցանէ ծառայից իւրոց . զի արհամարհեալ զնոսա ցանկացին զերազունին , և հասցեն չար . և տեսցեն զչետին կորուստ Թշնամւոյն իւրեանց սատանայի ։ Օ այսոսիկ եդեալ մարգարէին՝ դառնայ յայն , զոր եւթող ասել ՚ի վերոյ վասն ժողովրդեան ՚ին . և առաջի դնէ զնոյն իւրև զերկայնութիւն կամ իւրև զդէմառութիւն առաջին մասին սաղմոսիս ասելով ։

ժԷ · Ա՛ել ՚ի ծերն ՚ի ձեռն ղեւտացւոյ էր . և ՚ի տառապանաց էր ՚ի ձեռն անդր ։

Ա՛յսոսիկ եդեալ մարգարէին՝ Թէ ՚ած է վրէժխնդիր . և ապա եցոյց Թէ ամբարիշտք զիարդ տառապեցուցին զժողովուրդ ՚ին , և ոչ տեսանելով զվրէժխնդրութիւն յայ ՚ի վերայ իւրեանց՝ ասացին , ուրեմն կամ ոչ տեսանէ ՚ած , և կամ ոչ խնամայ զոր առնեմք . և այսոցիկ եւս պատասխանի ՚ի համարն 8 · և 9 · և զանի զի յայսոսիկ հայհոյութիւնս նոցա լռելեայն խնդրեալ լինեը և այս բան՝ այսինքն եԹէ տեսանէ և խնամայ , և ոչ լինի վրէժխնդիր , ուրեմն մերժեալ է ՚ած զժողովուրդ իւր , այժմ պատասխանի տայ աստանօր և ասէ ։

Ա՛ել ՚ի ծերն ՚ի ձեռն ղեւտացւոյ էր . և ՚ի տառապանաց էր ՚ի ձեռն անդր ։ Ա՛ՀԵրժել և անտես առնել երկրքին և ա

Թէպէտ յանարգուածէն հայիլ, բայց մերժելն ցուցանէ զիշատուածն՝ ի յանարգուածէ քան զանառս առնելն. զի մերժելն և անարգելով կամ անարժան համարելով՝ ի բաց հանել կամ վարել զոք յերեսաց իւրոց, կամ յայնմանէ՝ որ է բարի վասն նորա: Իսկ անառս առնելն է ոչ ցուցանել ումեք զօգնութիւն կիմ զսպաշպանութիւն յայնպիսի իրի՝ յորում ցուցանելի է. մինչև առանց այնը օգնութիւնե ոչ կարել մարդոյ ոչ՝ ի չարէն ելանել, և ոչ որ առնելին է առնել: Այդ ամէն որ արար վիսրայէլացիս՝ իւր ժողովրդէդ, և կացոյց զնոսա իւր ժառանգութիւն, Թէպէտ և պէսպէս երեք պատուհասեաց զնոսա՝ ի ձեռն ամենաբշտաց վիճակաց նոցա, բայց վկայէ մարգարէն՝ Թէ ոչ՝ ի բաց հանէ զնոսա՝ ի բարութիւէ իւրմէ, և ոչ խոպան անօգնական և անպաշտպան Թողու զնոսա, որպէս և ոչ զայլ ծառայս իւր, յորոյսի հոգէն իւր. այլ՝ ի հարկանելն խնամէ, և՝ ի տառապեցուցանելն պաշտպանէ. մինչև հասցէ լրումն ժամանակաց. վասն որոյ յարէ զկնի և ասէ.

ԺԳ. Ա՚ՆԼԵ ԹՈՒՅՑԷՆ ԷՐԵՍՈՒՆ ՅԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ. ԸՆԿԱԼՑԷՆ ՈՒՆ ԱՒԵՒՏԻՑՆ ՈՐ ՈՉՂԻՆ ԵՒ ՍՊԱՆԻՑ:

Ի տառապիլ արդարոց ի ձեռաց անօրինաց, և յասել նոցա, Երբ լինիցի մեզ այցելութիւն ի տեառնէ, չուենին այլով իւրք միմեանց իրել, բայց եթէ դիտելով՝ Թէ այսպէս կամի ած. մինչև հաճելացի ըստ արդար դատաստանաց իւրոց վերջ տալ տառապանաց իւրեանց, կամ այլով իւրք ցուցանել ինքեանց զողորմութիւն: Հայս միտ խօսի տատ մարգարէն յասելիս.

Ա՚ՆԼԵ ԹՈՒՅՑԷՆ ԷՐԵՍՈՒՆ ՅԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ. Կամի ասել. պարտ է ժողովրդեան մեր՝ նաև իւրաքանչիւր արդարոց՝ ի տառապիլն ի ձեռաց ամբարշտաց յանձնել զինքեանս ած, մինչև կատարեսցի արդարութիւն այն վճիռ նորա՝ զոր արարեալ է իրաւամբք: Իւր զիրաւացի վճիռն ած կոչի իրաւունք. իսկ զգործադրելն այնը կոչի արդարութիւն. զի զոր իրաւամբք վճռէ ած՝ արդարութիւն՝ ի գործ դնի և կատարի:

Իսկ պատճառ իրաւունք և արդարութիւն դնելոյն է նախ այս՝ զի ըստ պահանջելոյ իրաւանց և արդարու-

թէ թագլ տայ ած կրեալ արդարոց զայս ինչ և զայն ինչ յամբարշտաց։ Այլ երկրորդ՝ զի ի կրել նոցա համբերութիւն՝ առնէ զնոսկին զպատուղ այնր արդարութեան՝ այսինքն զվարձս. իսկ ամենարիւրք զպատուհաս։

Իրաւամբք մարթ է իմանալ ի սմին բանի և զնախատանաւորին այ, որ ի ժամանակի աստ ողորմութիւն մատակարարի. իսկ ի հանդերձեալն դարձցի յարդարութիւն, որով իւրաքանչիւրոք ընկալցի զվարձս կամ զպատիժս ըստ գործոց իւրոց։ Այլ առ այս յաւէտ զկնի և ասէ։

Պնակալքն պա անկեղեան որ առնիք են օրհնեա։ Այսինքն զոք ի կրելն զվիշտս յամբարշտաց, ուզզութիւն արար տանին՝ ընկալցին զնա, այսինքն զարդարութիւն. որ է ասել. առցեն զվարձս ըստ արդարութեան։ Այնպէս և որք տառապեցուցին զարդարսն՝ նոքա ևս ընկալցին զպատիժս ըստ արդարութեան։ Այլ քանզի մինչև ժամանեալ իցէ այս հատուցումն, կարօտին արդարք օգնութեան՝ զայնմանէ ևս խօսելով մարդ արհին՝ ասէ։

Ո՛ յօբելէ ընդէս ի վերոյ լարայ. համ ի հաստատութեան ինչ ի վերոյ այնոցիկ, որ փրծեն զանօրէնութիւն։

Օգնականութիւն խնդրել յայլոց ընդդէմ Աշխատեաց՝ յերկուց կարի լինել. մի՝ զան կարի ինն վաստակեալ լինելոյ ի նոցանէ. և մի և՝ զանս զօրաւորս տեսանելոյ զնոսա քան զինքն։ Զհաւաքինն հայհոյ ասէ։

Ո՛ յօբելէ ընդ էս ի վերոյ լարայ։ Ամենեք համարեցան, ընդ օրս և վարդան՝ թէ զայս բան ասէ մարգարէն ի բերանոյն այ, որպէս Թէ ասացեալ էր ած. մեծ է կարօտ իցէ՛, զի այլք օգնեսցեն ինձ ընդդէմ չարաց, և կամ՝ ի գոլ հաւասար ինձ ի հատուցանել այնոցիկ՝ որ գործեն զանօրէնութիւն։ Այլոյ օրպէս յայտ է ի յաջորդ համարսն, մարգարէն ի դիմոյ իւրոյ խօսի աստ՝ և և ի դիմոյ իւրաքանչիւր մարդոյ, մանաւանդ ի դիմոյ առն արդարոյ տառապեցելոյ ի չարաց, որպէս Թէ եղեալ էր, յանհաւրինս

տառապեցուցանեն զիս չարք այսինքն Թշնամիք իմ. և չիք ոք որ օգնեսցէ ինձ յառնել ընդդէմ նոցա, բայց միայն դու տէր։ խօսի ապա և վանն երկրորդին ասելով։

Ալա՛ հաւասարեսցէ ինէ՛ ի վերայ այնոցիկ. որ գործեն զանօրէնութիւն։ Ալամի ասել. Թշնամիք իմ որք անխտիր են՝ ի գործել զանօրէնութիւն՝ զօրացան քան զիս. և ո՛ իցէ արդեօք՝ որ ձեռնտու լինելով ինձ՝ հաւասարեսցէ ինձ՝ այսինքն ընդ իս միաբանելով՝ արասցէ զիս հաւասար նոցին զօրաւոր՝ ի վանել զնոսա. որով կամի ցուցանել՝ Թէ կարօտի աղդու օգնութեան ևս. ապա Թէ ոչ՝ վտանգի, և կորնչի։

Օ այս բան չայլ ինն չարմարական միտս՝ ի կշտամբանս անձին առեալ նարեկացւոյն՝ ասէ (՝ի բանն ծԵ.) * և առ այս զդաւԹեան սաղմոսին զբան՝ ի ,, յերդ լինձ առիւ դառն կշտամբութիԹէ գաւազանաս ,, ւոր գործալաը. ո՛վ չարիցէ ընդ իս՝ ի չարիս հա. ,, ւասարիլ յանօրէնութիս ‖. իբր Թէ ո՛ կայցէ հաւասար լինձ՝ ի չարիս և յանօրէնութիս։ Տեսեալ ապա մարգարէին զօգնուի առ չին՝ չայտ առնէ այժմ Թէ չոչ օգնիչն առ՝ինմանէ՝ զինչ պատահէր ինքեան. վանն որոյ ասէ։

ժԵ. Ալ ըէ ու փեռան օգնեալ էր ինչ, ֆուր դ Լա բնակեալ էր անչն էմ՝ ի գծոխս։

Օգնելն այ ոչ միայն կարգի՝ ի գործել զբարին, այլև՝ ի զերծանիլ՝ ի չարէ, ըստ որում այն զերծումն է բարի ինչ. և չայտ միտ դնի ասա՝ յասելն։

Ալ ըէ ու ֆն օգնեալ էր ինչ, ֆուր դ Լա բնակեալ էր անչն էմ՝ ի գծոխս։ Ալամի ասել. փորձուիք և չարձակմունք Թշնամեաց իմոց այնչափ զօրացան, մինչ զի եԹէ ոչ օգնէր ինձ ասծ առ՝ի զերծանիլ չայնցանէ՝ փոքր մի ևս՝ այսինքն չետ սակաւու բնակեալ էր անձն իմ՝ ի գժոխս։ Ալեր բառիւդ գծոխ՝ եԹէ իմացեալ լիցի գերեզման, բառս անչն՝ դնի փոխանակ բոլոր մարդոյ և կամ բոլոր մարմնոյ. յոր միտ կամի ասել. եԹէ ոչ օգնէր ինձ ասծ՝ ոչ երկար մնայի՝ ի կեանս, այլ փուԹով մեռանէի. և Թաղեալ լինէի՝ ի գերեզմանի։

Յակ եթէ բառիս գժոխք՝ իմացեալ լինի սանդարամանն անդնդոց, ուր դևային հոգիք մեզաւորաց, որպէս հոգի խորտակեալ մեծատանն, բառագ անձն՝ դնի փոխանակ հոգւոյ. և ըստ այսմ կասի ասել. եթէ ոչ օգնեալ ինձ ՅԱԾ, կործանեի՛ ի մեղս, և հոգի իմ իջանէր՛ ի ներքինն գժոխոս՝ ի տեղի դատապարտուեաց։ Հոգիժամ՝ ի բարեկենդանութեն և մարդ՝ այնպէս կեայց, որպէս եթէ չիցէ սատանայոյ յաբեռան. (սաղ. ԼԴ. 6.) սակայն եթէ ոչ օգնեսցէ տէր՝ կործանի չարաչար. իսկ յօգնել նորա բառական, անտասան միտոյ. * իբր ոչ եթէ անձամբ բառական եմք խորհիլ ինչ ,, իբրև՛ ի մեզ. այլ բառականութեն մեր յՅԻՆ է ։ (Ա՛. կոր. Գ. 5.) զոր ինչ նուաճ գործել կարեմք առանց նորա յոչ ինչ զորեմք. * զի առանց իմ ոչինչ ,, կարէք առնել։ ասաց քր ցառաքեալսն. (յովՀ. ԺԵ. 5.) Ուրեմն չէ արժան՛ ի մեզ պարծիլ, այլ՛ ի զօրացուցիչն մեր և՛ ի հաստատիչ. ըստ որում յորդորէ սաղմոսն ասելով. * մերձեցարուր զԱՅՐ զգործս ,, քո, և հաստատեսցին խորհուրդք քո։ (առակ. ԺԶ. 3.) Լ՚սպա եթէ գուա փոխանակ մերձեցուցանելոյ՝ թոյլ տացես մոռց և կամաց քոց՝ անփոյթ ինալ՝ և ոչ դիմել առ ՅԱԾ, ակարանաս առ բարիս և կործանես՛ ի չարիս. * Հոմիւք անմոռացան (ասէ երեմիա. ,, Ժ. 21.) և զտէր ոչ խնդրեցին ։ Հոմիւք են միաք և կամք՛ ի կառավարէլ զչէզ, յանմահանալ նոցա և յանզգոյշ ինալ, և յոչ խնդրել զտէր, զոր ինքն սահման յոր ոչն կամիս. իսկ՛ ի խնդրելն խնդրիս. և նա ինքն օգնական լինի քեզ՝ զի մի սասանեսցիս. որպէս առասանի՛ ի յաջորդագ յորս ասէ մարգարէն։

ԺԷ. Լ՚ՌԱՔ ասէն՝ ԲՆ ԱՀՈ ՍԱՍԱՆԵՑԱՆ ՈՒՔ ԵՍ, ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ ՔՈ ԹՈՂԵԼ ՕՓՆԵՐ ԻՆՁ։

Ասասանիլ ոտից պնդելս մտոք առեալ լինի՝ զորմինէս՛ ի սաղ. ՀԸ. 3. այլ մանաւանդ պակս առեալ՝ դնի փոխանակ սկսանելոյ՛ ի կործանել, կամ փոխանակ վտանգելոյ՛ ի կործանումն. յայս միտ դնի և ասասյաջորն։

Լ՚ՌԱՔ ասէն՝ ԲՆ ԱՀՈ ՍԱՍԱՆԵՑԱՆ ՈՒՔ ԵՍ, ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ ՔՈ ԹՈՂԵԼ ՕՓՆԵՐ ԻՆՁ։ Կամ ասէ՛ ի վտանգիլ իմում՛ ի թշնա-

մեաց կամ՝ ի փորձութեանց՝ յորժամ խորհէիր զակարու-
թիւն իմ, և տեսանէիր զանձն իմ մերձ՝ ի կործանումն,
խոնարհէիր և ասէիր. տէր ահա սասանեցայ ոտք իմ.
այսինքն ահա մերձ եմ կորնչիլ. և ոչ եմ բաւական
ընդդէմ կալ, կամ զերծանիլ՝ ի կործանմանէս և
յայնժամ ողորմութիւն քոյ հասանէր ինձ յօգնութիւն,
և ազատէր զիս։

Օ այս տեսանելով առ բարեմտութիւն լեալ, և յայտնագոյն
եւս առ պետրոս. զի յընկղմիլ նորա և յասել, տէր
օգնեա՛ ինձ՝ կալաւ զնա տէր ձեռամբ իւրով, և զերբ-
ծոյց յընկղմանէ անտի. (մատ. ԺԴ. 31.) որով օրի-
նակ եւս՝ թէ՝ ի սասանիլ՝ եւս և յընկղմիլ մարդոյ՝ ոչ
պարտի յուսահատիլ, այլ դիմել առ ՅԾ. զի միայնոյն
եմք հասեալ՝ ի յատակս՝ այսինքն՝ ի գժտիս, և կեանք
՝ի մարմնի, յաղաղակել մեր առ նա՝ օգնել մեզ և
փրկել զմեզ. * ցորչափ եմք՝ ի կենցաղս յայս՝ (ասէ
,, սարգիս Շնորհալի. ի մեկն. ՟ը. պետ. ՟ը. 9. Ձառ.
,, Ե. յորդ.) չպարտիմք յուսահատ լինել, թէպէտ
,, և մեղաւոր եմք ‖. այլ յամենայն սրտէ յուսալ՝ ի
փրկիչ մեր. զի որք խոնարհութիւն և յուսով ապաւէ-
նին՝ ի նա՝ ցուցանէ նոցա զայցելուն իւր մանաւանդ
՝ի տառապիլ հոգւոյն տխրութիւնք և ցաւք, և՝ ի վա-
րանիլ նորին տարակուսանաւք և հոգւովք վանն՝ ի վե-
րայ հասեալ փորձութեանցն. զորմէ՝ ի մանաւորի ևս
խօսի մարգարէն՝ ասելով։

ԺԶ. Բազո բազում ցաւոց սրտի իմոյ՝ ի նեղութիւնսն իմ-
որ[illegible] ցաւք զնա։

Ցաւք սրտի իմոյ եւս ասի նախ՝ ցաւք՝ ի վե-
րայ մեզաց. երկրորդ՝ ցաւք պատճառելոյ՝ ի տարա-
կուսական խորհրդոց, ի խաւարագոյժ մտածմանէ,
՝ի խղճէ մտաց, և՝. երրորդ՝ ցաւք տառապանաց
՝ի պէսպէս փորձութեանց եթէ՛ յարտաքնոց և եթէ՛ ի
ներքինոց. վասն որոյ և բազում ասէ. և այս մանա-
ւանդ յարդարս. որոց՝ ի ջանալն պահել զբիհնս նոյ՝
՝ի բազում դիպուածս պատահէն նոցա տառապիլ. և
՝ի տառապանաց անտի կրել ցաւ՝ ի սրտի՝ առ՝ ի ցաւ
ոչ ծնանելոյ զարդիւնս գործոց բարեաց։ Սակայն
ոճ տեսանելով զայնպիսի տառապանս սրտից նոցին՝

միխեաթէ զանձինս նոցա։ Իսկ սրսիւ խնացեալ լինի ասա ստորին մասն հոգւոյն, ևիբ զգայական մասն։ Այլ անձամբ խնացեալ լինի նոյն իսկ հոգին. որպէս յայտ է յերբ" և յայլ ամ թարգմանութեան։

Յե զայս գիտելով ոչ ասէ մարգարէն՝ միխեաթուէ քո ուրախ առնէը զերբտ իմ, այլ զանձն իմ, այսինքն զհոգի իմ. զի զգերազոյնն՝ այսինքն զհոգին ուրախ առնելով նովին և զսրբոն զովացուցանէը։ Օ այս առնէ՝ ասէ՝ կամ փարատելով ի սրտէ անտի զցաւսն, և կամ առանց փարատելոյ՝ սփոփելով. զորոյ զիտէ առեալ երանութեան պօղոսի գրէ այսպէս. * օրհնեալ է՝ ,, և՝ ասէ և հայր նոն մերոյ յիսի քրի հայր գթութեաց, ,, և ասէ ամենայն միխեաթուէեան. որ միխեաթուէն ,, զմեզ յամենայն նեղութենս մեր առ ի կարօղ լինել ,, լոյս մեզ միխեաթուէ զոյնսսիկ՝ որ յամենայն նեղու- ,, թեան իցեն, միխեաթուէեամբ՝ որով մեք միխեա- ,, լիմք յոյ։ Օ ի որպէս առաւելան չարչարանքն քրիս ,, ի մեզ. նոյնպէս և ի մեզ քրիս առաւել լիցի և ,, միխեաթուէեն մեր։ Օ ի եթէ նեղիմք մի ձերոյ ,, միխեաթուէե և փրկութեե, և եթէ միխեաթուէիմք ,, վասն ձերոյ միխեաթուէե և փրկութե, որ յաղո- ,, ղութե է համբերութե նոցին չարչարանաց զոր և ,, մեքն չարչարիմք. և յոյսն մեր հաստատուն է մի ,, ձեր. քանզի գիտեմք՝ եթէ որպէս կցորդ եմք չար- ,, չարանացն՝ նոյնպէս և միխեաթուէեն։ (բ. կորն. ա. 3-7։ տես և ա. կորն. ժ. 13։)

Յայս միխեաթուէիս այ՝ կամ է տուչութե յատուկ ինն քաջալերիչ և սփոփիչ ընօրհաց, կամ հեղուն լուսաւորութե մտաց, կամ մտաստկաթարուն անդորրութե հոգւոյ, կամ տպաւորութե ներքին հոգևոր բական զգաճմանց, և՝ն. որովք ուրախ առնէ ասծ զհոգի արդարոյն. զի որպէս թէպէ տայ նմա տառապիլ սրսիւ՝ի պէսպէս փորձութենս և՝ի ցաւս և՝ի հոգս անելս, սոյնպէս և գթասիրաբար միխեաթուէլով ուրախ առնէ զհոգի նորա։ Ի սոյնպիսի անձինս տառապանք և վիշտք լինին նիւթք ուրախութե, և միխեաթուէին այ լինի մտաստկաթար այնմ ուրախութե՝ մանաւանդ թէ արարիչ. զի որպէս՝ի լուսատեր ձէնն լինի նիւթ լուսափայլութե, և հուրն՝ արա-

թող այնը, ասյնպէս և յարդարն։ Այսպիսի ինն վէ-
ձակ վէբառեալ հոգւոյ մարգարէին՝ ասէ։
Ա՛ստ բաղում ցաւոց սրտի իմոյ՝ նիւթաբանէին ինո ոսրտն առ-
նէր զնդին իմ։ Կառոյց ըստ՝ բազում օրինակաւ կարի ի-
մացեալ լինել։ Ի՞ր ըստ հաւատարութեան, յոր միտ կա-
մի ասել. միտիթարուլեն քո այնպէս ուրախ առնէր
զանձն իմ, որպէս բազում ցաւք տառապեցուցանէին
զսիրտ իմ։ Բայց թուի թէ այս առումն հեռասիւս
մտածի առատ. վ՛ո զի միտիթարութեն այ ոչ լեթէ հա-
ւատարակս, այլ բազում առաւելութեն ուրախ առ-
նէ զհոգին քան զոր տառապեցուցանէ տաստկութեն
ցաւոց զսիրոն։ Օի է նշոյլ ինն հանդերձեալ միտի-
թարութեն, և իրը առհաւատեայ յաւիտենական ու-
րախութեն, և իրը հոտ ինչ՝ զոր առնուսք յամեներ-
ջանիկ կենաց անտի։ Լ՛սի թէ՝ ի նաւարկել ապէք-
սանդրի մեծի՝ ի մեծի ծովու էառ զանուշահոտուն
ընչեալ յերջանիկ արաբիոյ. և զուարճացաւ յանձն
իւր. այսպէս և՝ ի նաւարկել մեր՝ ի ծովու կենցա-
ղոյս՝ առնէ երբեմն ոճծ՝ զի առցուք զհոտ միտիթա-
րութեն յաւիտենական երանութեն, որով և ուրախ
առնէ զմեզ։

Յերկրորդ՝ իմացեալ լինի ըստ համեմատութեան, որ
մտածի ոչ՝ ի չափն, այլ՝ ի չափակցութեն, որպէս յա-
ւելն. տուն շինեալ եղև ըստ ձևոյ նկարեցելոյ՝ ի
թղթի, ըստն ցուցանէ միայն զչափակցութեն՝ իրը
թէ եղև համեմատ օրինակին, բայց ոչ՝ ի չափ նո-
զի շինեալն մեծ է յոյժ և ամենայն մասամբ գերա-
զանց. և յայս միտ կամի ասել. թէպէտ և բազում
էին ցաւք սրտի իմոյ, բայց միտիթարեն քո առա-
ւել ևս բազում եղև, և մեծապէս ուրախ արար
զանձն իմ։ Պէր արժան է քննել՝ զի ոչ ասէ թէ միտի-
թարութեք քով ուրախ եղև անձն իմ, այլ թէ միտի-
թարուլ քո ուրախ առնէր. զի թէպէտ և հոգին է՝
որ ուրախանայ, բայց ուրախացուցիչն է միտիթարու-
թիւն հնոր՝ցն. որպէս որ ուտէ զշաքար՝ արդարև
բերանն է՝ որ քաղցրանայ, բայց շաքարն է՝ որ քաղց-
րացուցանէ. ուստի և որ ուտէն՝ ոչ կարէ հպարտա-
նալ ընդ քաղցրանալ իւր. զի ոչ իւր է, այլ շաքա-
րին. սոյնպէս իմն և վասն հոգևոր ուրախութեն և

Երրորդ՝ իմացեալ լինի ըստ կարգի· յոր միտ կամի առնել· յետ բազում ցաւոց սրտիս՝ միթէ արուեստ քո յաջողեցաւ և ուրախ առնէր զհոգի իմ· յոր միտ յա-
բաւ· դնի· *բազում եղեն տխրութիւնք սրտի իմոյ, ,, բայց միթէ արուեստ քո (զհետ նկատել ոչմ՛) զուա-
,, ցոյց զանձն իմ՝‖· վասն զի որպէս զրէ սիրաք· (ա-
,, 29·) * մինչև՛ ի ժամանակս տեւէ համբերութիւն, և
,, յետ այնորիկ հատուցումն բերկրութեանՙ‖· Ո՛ի ժա-
մանակ նեղութեանՙ և ցաւոց սրտի ձեռնն է, յորում սիրան իբրև զծառ անկեղծապատն և անզարդ երևի· եհեծցէ գառնութն և ծաղկեսցի, հասցէ ապա և ժա-
մանակ պտղոյ· Ո՛յլ ծանիր և ա, զի եթէ այս գառնու-
թիւն միթաբուեանն իցէ յոյժ քաղցր՝ հոգւոյն ոչ այնչափ պտղաբերի· Որպէս տեսանի՛ ի գործս մեղուաց, զի եթէ գառնութն գեղեցիկ իցէ յոյժ, թէպէտև և մեղր քաղցր գործեն՝ զի գտանեն նոքա գործելոյ, սա-
կայն սակաւ ձագս հանեն· իսկ եթէ գառնութն չիցէ այնպիսի, թէպէտև սակաւ մեղր գործեն, բայց բա-
զում ձագս հանեն· Ըստ այսմ իմմ և՛ միթաբուե հոգւոյ· որպէս և փորձն իսկ ցուցանէ· վասն զի յա-
ռաւելուլ միթաբութենէն, հոգւոյն առաւել՛ի զմոյ-
լել բերի քան՛ի պտղաբերել·

Չորրորդ՝ իմացեալ լինի ըստ առաքելոյն, յոր միտ կամի ասել· Հայեցեալ քո ՚ի բազում ցաւս սրտի իմոյ, որոց համբերեի, շարժեցար գՔաղ՛ի վերայ իմ, և միթաբուՀ քով ուրախս արարեր զիս· Ո՛յլ այս ուրախութեն ոչ գոյ՛ի սիրտ մեռեալ· և եթէ եհեծցէ՝ վտանգէ· Որպէս անձրև եկեալ՛ի վերայ կենդանի խոտոյ՝ նորոգութիւն տայ· իսկ՛ի գալ՛ի վերայ չորացեալ խոտոյ ապականէ· * ամենայնի որ
,, ունիցի տացի և յաւելցի, և որ ոչն ունիցի՝ և զոր
,, ունիցին բարձցի՛ի նմանէ‖· (մատ· իե· 29·)

Հինգերորդ՝ ըստ միտումնութեանն· յոր միտ կամի ա-
սել՝ ՚ի տառապիլս իմ՛ի բազում ցաւս, կամ ցորչափ դիպիկը ինձ ցաւիլ սրտիս՝ միթիթարութեն քո առնէր ինձ զայս բարեբարութիւն, զի՛ ի ցաւս անդ ուրախ ունայի· Ոչ այս միտ՛ի Թարգ" ասոր՝ փոխանակ ասելոյ ըստ բազում ցաւոց՝ դնի՛ ի բազմութիւն ցաւոց սրտի

խմոյ, ևն։

Ոչազումք ոչ կարելով միխիթարիլ՝ ի հոգիս իւրեանց՝ ի մեռոյն ուրախութիւնս մատչին. որով առաւել և առաւել ևս հեռանայ ի նոցանէ միխիթարութիւն հոգւոյն սիրոյ։ Այեղուք փախչին յարհեստաւորս հոտոյ, սոյնպէս և միխիթարութիւն հոգւոյն սիրոյ յարհեստական և ի մեռոյ ուրախութենէ։

Լամբ" զայս բան ևս ևիսկ հայելով ի ցաւս խղճի մերոց առն արդարոյ. իսկ թէ զիարդ միխիթարէ նա զայնպիսին՝ ի ցաւսն անդ, բերէ՝ ի մէջ զայն պատմութիւն՝ որ առանդի՝ ի վարս Հարց ասելով. * «Էին „ դառեալ՝ ի խղճի մեռոյն՝ ի դիշերի և՝ ի տուն„ ջեան՝ կանխէր յաղօթս առաջի քան արտմութիւնն և „ արտասուօք. և լքեալ երբեմն և ննջեալ սակաւիկ „ ի, և ետես զքն՝ զի եկաց առ նմա և ասաց. ով „ մարդ ընդէր այդքան արտմութիւն սգաս և արտա„ սուես. պատասխանի ետ, սէր զիարդ ոչ տրտմիմ, „ որ բազում անդամ տրտմեցուցի զքեզ. ասէ տէր, „ մի լաս, զի վասն քո մարդացայ, վասն քո խաչե„ ցայ, և զիարդ զողորմութիւն իմ արդելում քեզ։ „ Լու զարթուցեալ՝ ի քնոյն, եգիտ զսիրտ իւր բերկ„ րեալ ուրախութիւն, և եկաց ինաց զամենայն աւուրս „ իւր խոնարհութիւն։ Լ.յսպէս գիտեմ ևիր մեր զցաւս „ սրտից մերոց միխիթարել, յորժամ տեսանեմ զմեզ՝ „ վշտացեալս ի վերայ մեղացն ։

Վասն զի ևծ առաւել կամի սփոփել՝ քան պատժել. և՝ ոչ է իրրև զայնօսիկ որք միայն զպատժելն գիտեն, և զցաւոցն անփոյթ առնեն. որպիսի են որք անգութք և քանաւոր իշխանք. զորոց խօսի մարդարէն՝ ի յայոցդ համարն ասելով.

ԺԲ. Ա՛ն հաւասարեսցէ՞ ինէ անօրէնութիւն. և պատճառ ղշտապոյս ընդդէմ հրամանի։

Լ.յսու բաղդատուցէ ցուցանէ մարդարէն զմեծ տարբերութիւն իշխանացն ոյ առ ժառայս իւր, և խնամոց անօրէնս իշխանաց առ ժողովուրդ իւրեանց. զի ևծ միշտ գթասիրաբար վարի ընդ ծառայս իւր, և ևնդհօք իւրովք զօրացուցանէ զնոսա՝ ի պահպանութիւնն հրամանաց իւրոց. և՝ ի տառապիլ նոցա սփոփէ զնո-

առ. և հուսկ յետոյ հատուցանել զվարձս յաւիտենական կենաց։ Խոկ անօրէն իշխանք խստութեամբ վարեալ տառապեցուցանեն զժողովուրդն, և փոխանակ տալոյ՝ առնուն և կիզիչքն. որով և ամենևին հեռի գտանին 'ի նմանութենէն ոյ. զոյս կամելով յայտ առնել մարգարէին ասել.

Ա՛ հաւասարեսջե՛ ինձ ասէ՝ անօրենութե՛ն։ Խառդ անօրէնութե՛ն՝ դնի առ փոխանակ իշխանութե՛ն, կամ մանաւանդ փոխանակ այնոր՝ որ կայ յանձառ իշխանութեան. ուր յաւելով մարգարէին զառդ անօրենութեան՝ ցուցանել ի խոսի զանօրէն իշխանէ. և կամի ասել. անչնորհն կ՛ելէ հաւասարեցի քեզ իշխան ոք անօրէն. կամ որ նոյն է. միեմիկ հնազի է՝ զի անօրէն իշխան ոք նմանեցոյց քեզ. քաւ լիցի. և դնէ առաջի զառն անանմանութե՛ն ասելով.

Ո պաշաառե՛ զվաստա՛կս ընդդէմ հրամանի. Խառդ ո յաբաթերել առ զանձոն, և նուազ զիշխանն անօրէն՝ որ նման յանձառն։ Խոկ բառդ ընդդէմ՝ հայելով 'ի թարգ. առոր" և արաբ" դնի իբր ներհակին նմանադրուի. յոր միտ կամի ասել. անօրէն իշխանն պատաճառէ 'ի հպատակս զվաստակս և զվիշտ, այսինքն ել վաստակեցուցանել զհպատակս իւր ներհակ հրամանին ոյ, և և հակառակ բնական օրինաց։

Տայց հայելով 'ի բնագիրն եբր" այս բառ դնի փոխանակ բառիս ֆֿ կի՛'ֆֿ. կի՛ ֆֿ թարգ. այլոց փոխանակ բառիս՝ է, կամ ա՛. որ է ուղղագոյն. և յայս միտ կամի ասել. այսպիսի իշխան վաստակս և աշխատանս հասուցանել ժողովրդեան՝ առ 'ի կատարումն հրամանի իւրոյ, կամ զի մի արասցեն ինչ ընդդէմ հրամանի իւրոյ. և զայս վաստակեցուցանել բացատրել բառիս պատճառել, յասելն * ո պատճառել ,, զվաստակս ։։ վասն զի իշխանն 'ի հրամայելն զայս կամ զոյն ինչ խոստ, և 'ի տիպելն զժողովուրդն 'ի նոյն՝ երբեմն առաջի դնէ և զպատճառս ինչ՝ առ 'ի ցուցանել զհարկաւորութիւնն իբրն կամ զպիտոյութիւն պահանջեցելոյն, եթէ սուտ իցէ և եթէ ճշմարիտ։ Օ այս այսպէս առաջի դնելով մարգարէին կամի նախ ազդ առնել մարդկան՝ թէ ահա օրք մխանդամ ծառայեն աշխարհական իշխանաց՝ մանաւանդ նոցա

որք բռնաւորքն են, զայս հատուցումն ընդունին՝ ի պահել զհրամանս նոցա. իսկ որք ծառայեն ոչ, ոչ միայն հանդերձեալ են առնուլ վարձս՝ ի հանդերձելումն, այլև յաշխարհի աստ օգնին՝ ի նմանել, և սփոփին՝ ի տառապանս իւրեանց. զորմէ խօսեցաւ՝ ի նա խընդրոյ համարն։

Երկրորդ՝ կամի սոսկալ զնա՛, զի մի՛ ի բաց տացեն զօգնութիւն իւր, և մի՛ թողցէ զինքն անմիւթար՝ ի վիշտս. զի այս է գործ իշխանաց աշխարհիս, և ոչ ամենագթած հօր. ապա մի հաւատարեսցէ ասել քեզ աճուռ անօրինութիւն, որպէս թէ ասէր. զինչ հաւասարութիւն է՝ ի մէջ նոցա և՝ ի մէջ քո. միթէ կարելի՞ է՝ զի դու ևս ըլլ նոցա գործելով՝ այնպիսի ցուցցես զքեզ, որով ասիցեն թէ՝ նմանք մեր, թէ ահա և նա՛ նոցա՝ նման է իշխանաց աշխարհիս, կամ թէ՝ ահա և իշխանք աշխարհիս նմանին նմա՛ նոցա։

Ասացեալ, լսեա՛ աճուռով անօրինութեան իմանալ զդատողական իշխանութեն հոգւոյ մերոյ. սա ասէ՝ ի կամիլ մեր առնել ինչ ըստ հաճոյս անձին ընդդէմ հրամանին նմա՛՝ պէսպէս վաստակ պատճառէ. զորօրինակ՝ ի կամիլն արծաթ ժողովել պատճառէ զհարհաւորութե՛ն. ՝ի կամիլն ծառայել որովայնի՝ պատճառէ զքաղց ևն, և զի այսպիսի դատողութիւք որոնս զանձն արդարոյ (զորմէ խօսի՝ ի յաջորդ համարն) աղաչէ զնա՛՝ և ասէ. այսպիսի անօրէնն դատողութք մեր մի՛ հաւասարեսցին քեզ, այսինքն մի՛ զօրասցին ընդդէմ քո, այլ դու զօրացիր՝ ի վերայ նոցա, վարելով զանս՝ ի բաց։

Ամենք յայլ ինն միտս տարածեն զայս բան. որպէս առնէ և վարդան. իբր թէ ասացեալ էր. իշխան անօրէնն արհամարհէ զօրէնս նո՛ց, դժուարին է ասելով այն օրէնք. զի վիշտս պատճառէ։

Յաջմարարան մեկնուածէ, սոսկին յանդիմանել անզգամութիւն վատ մարդոյ. որ՝ ի սակսիլն կատարել ըզհրամանն մեծին, կամ զհրամանս նո՛ց՝ պատճառէ ըզպէսպէս վաստակս, այսինքն զբազում աշխատութիւնս՝ ընդէմ կատարման այնը հրամանի. ոչ է տեսանել՝ ի թուլամորթն և՝ ի մարմնասպառ քրիստոնեայս։

Ընդ հակառակն ևս մարթէ է մեկնել զայս բնաբան՝

Հայելով յայն՝ զի անօրէնն իշխանք ՚ի տառապեցուցա-
նէին զՀզօրատակս իւրեանց՝ երբեմն գուժ ցուցանէին
առ նոսա ՚ի պատճառս վատատակելոյ և տառապելոյ
նոցա ՚ի կատարել զՀրամանս իւրեանց։ Այլ ես այսմ
կամի ասել. եթէ անօրէնն իշխանք զայսպիսիս գոր-
ծեն, քեզ արժան է զտառաւելն գործել, զի մի՛ հա-
ւասար գտցին նոքա քեզ։ Այլ այս մեկնութիւն ար-
տաքոյ երևիթ մտաց առաջիկայ բանիդ, և և դիտ-
մամբ մարգարէին, որ ոչ զգուշանի անօրէնն իշխանաց,
այլ զաչրիս նոցա դիտէ առաջի առնել. և ապա ՚ի
նոյն շարունակելով՝ յաւելու ասել.

ԺԵ. Որպէս զանչն արբեալ. և զարիւն անբիծ պար-
տաւոր առնելին։

Իշխանք անօրինիք կամ դատաւորք չարք և կամ բրո-
նակալք ՚ի շահ անձանց իւրեանց վարելով զիշխանու-
թիւնն զոր ունին, քաց ՚ի բազում չարեաց զորս հա-
ւանգանեն հասարակութիւն, երբեմն կամովին կորու-
սանեն և զանձինս անմեղաց. և այս՝ կամ ՚ի ծածուկ
և կամ յայտնի. վասն առաջնոյն ասէ։

Որպէս զանչն արբեալ։ Այս օրինակ՝ զոր դնէ մար-
գարէն, երբակի առնելն չարք. մի՛ յորժամ իրօք որ-
դայթ լարեն արդարոյ ըստ օրինակի որսորդաց. և
՚ի նոյն արկանելով զարդարն՝ կորուսանեն։ Այրկ-
բորդ՝ յորժամ ՚ի հեռուստ ոչ երևեցուցանելով զինչ
քեանս, ՚ի ձեռն այլոց կամ ՚ի ձեռն գործեաց ինչ և
կամ ՚ի ձեռն թիւնից կորուսանեն զարդարն։ Այր-
բորդ՝ յորժամ զայնպիսի բանս առաջի դնեն արդա-
րոյ, որով կարասցեն խաբել զնա, և առնուլ բանս ՚ի
բերանոյ նորա՝ առ ՚ի մեռանել նմա այնու բանիւ. որ-
պէս արար օձն հին ընդ նախամայրն. որպէս արարին
և փարիսեցիք ՚ի մատչել նոցա նենգաւորք առ տէրն
մեր, և հարցանել զնա վասն տալոյ հարկս կայսեր.
զի եթէ ասէր քո՛ արժան է տալ, նոքա այսու բա-
նիւ որսային զնա, թէ ուրեմն սա չէ մեսիայն, զի մե-
սիայն գալոց է առ ՚ի ազատ կացուցանել զմեզ ՚ի հար-
կաց. իսկ սա ասէ թէ արժան է հարկս տալ. իսկ
եթէ ասէր, չէ արժան, նոքա այսու ևս որսային
զնա՝ թէ ուրեմն հակառակ է դա կայսեր։ Այլ քան-

զի այսու օրինակաւ ոչ կարացին որսալ զնա՝ եղէն իբրև որսորդք սատանայի, զի գիշերային գէտ եղէն նորա, և մատուէն անօրէն առաջնորդի իբրեանց որսացան զնա առ՝ ի սպանանել ոչ՝ ի ծածուկ. այլ յայտնի. զորմէ խօսի մարգարէն՝ ի յաջորդ հատուածդ ասելով.

ԱՒՐ զքարն անբիծ պարտաւոր առնէին՝ Ա՛յս ոչ քանի ըստ Ձարտասանից կոչի ձև խեղամտուէ, որով կրեւլին դնի փոխանակ կրողին, կամ մանն փոխանակ բնոյրին. ուստի և բառդ աբէն՝ դնի աստ փոխանակ ունողի արեան, և բառդ անբիծ՝ հայի յունաղն. և միտ բանին է այս, թէ զայր անբիծ և անպարտ արեան՝ պարտաւոր մահու առնէին. որ է ասել. առանց իբրանաց վճռելոյ՝ թէ մահապարտ է.

Օ այս գործեն և անօրէնն իշխանաք կամ դատաւորք՝ ի պէսպէս առիթս. զի կամ վա յափշտակելոյ վինչա անմեղին՝ պարտաւոր մահու ցուցանեն զնա, որպէս արար աբաւա՝ մանաւանդ թէ կին նորա յեզաբէլ ընդ նաբովթ՝ առ՝ ի յափշտակելոյ զայգի նորա (գ. թագ. իա. 1-14.) կամ վա հանելոյ զքէն իբրեանց՝ զոր յոյցեալ են վասն իրիք անօրէն պատճառս. որպէս արարին բարեբացիք ընդ դանիէլ. (դան. ղ. 13.) որպէս արար և ուսուբ ոստիկան ընդ սմաատ (պատմ. ը. 15.) կամ վասն ոչ կարելոյ և ոչ կամելոյ տանիլ բանից արդարոյն, որպէս արար հերովդիադա ընդ յովհաննէս. և որդիքն յակոբայ ընդ յովսէփ. (ծնն. լէ. 27.) որպէս արարին և իսրայէլացիք ընդ երեմիա, և ընդ այլ մարգարէս (գործ. է. 52. զուտ. ժ. 34. ևն.) և հուսկ յետոյ ընդ ինքն մարգարէից. զոր՝ ի խաւարի որսացան՝ ի պարտիզի. և պարտաւոր մահու ցուցին զնա սուտ բանիւք. ուրուք և կատարեցին զայս գործս.

Օ այս քանան առնել և դևք յորսալ նոցա խաբէութիւք զանպարտն և պարտաւոր առնել զնոսա յանիրաւութիւն. կան մահու. Ա՛յսպէս խաբէութիւք. զի այսպէս առնեն որսորդք. կէսնս տալ ցուցանեն՝ ի ձեռն խայծի, (որ է եմ). և՝ ի մահ ձգեն զորսն. Ցուցանեն և դևք տալ զաբրիս, ոչ զի տայցեն, այլ զի խաբեսցեն. Օ՛րինակ աբար՝ ի դրախտի քանաքարկուն սատանայ ընդ

եւայ. եցոյց նմա զանմահութիւն. ասելով * ոչ ե-
,, թէ մահու մեռանիցիք ‖. և որսացաւ զնա 'ի պար-
տաւորութեն մահու. զի * նախանձու բանսարկուին
եմուտ մահ յաշխարհ ‖. (իմաստ. բ. 24.) Եցոյց
նմա զածութեն ասելով * լինիցիք իբրև զած ‖. և որ-
սացաւ զնա 'ի հաւասարութեն անասնոց. * մարդ 'ի
,, պատուի էր և ոչ իմացաւ. հաւասարեցաւ անաս-
,, նոց անբանից, և նմանեցաւ նոցա ‖. (սաղ. խը.
11.) Եցոյց նմա զամենայն գիտութեն բարւոյ և չա-
րի՝ ասելով * ճանաչել զբարի և զչար ‖. (ծնն. գ.
5.) և որսացաւ զնա 'ի կուրութեն. * խաւարեցան
,, անմտութբ սիրտք նոցա ‖. (հռովմ. ա. 21.) և
թէ * ամենայն մարդ սուտ է ‖. (սաղ. ճժե. 2.)
Խոստանան դեք և այլոց բազում ինչ, մինչև որսա-
ցին. բայց ոչ ինչ տան. զի ոչ ինչ ունին 'ի բարեացն
զորս խոստանան. քանզի յամենայնէ մերկացան. * մեր-
,, կեաց զիշխանութիւնս և զպետութիւնս ‖. (կող. բ.
15.) Մերձեցաւ իշխան նոցա առ քս, և ասէ ցնա.
իմ է ամենայն մեծութեն, ում և կամիմ տամ. տամ
ահա և քեզ զամենայնն՝ եթէ երկիրպագանիցես ինձ.
(ղուկ. դ. 5-7.) Տեսանես՝ թէ զինչ խոստանայ. և
որպիսի խաբէութբ որսալ ջանայ. զի զոր չունէր՝ իւր
համարէր. բայց թէ և իւր էր, ոչ տայր. զի թէ
տայր զամենայն՝ զինչ մնայր ինքեան. նա զի՝ յիմար
է որ կամիցի տալ զամենայն ծառայս իւր առ 'ի շա-
հիլ զմի միայն ծառայ: Պատառ մի հացի ոչ ունէր՝
մատուցանել առ քս 'ի խաբել. քար մատոյց նմա.
ոչ խնդրեաց փոխարկել զքարն յազնիւ ինչ ուտելի,
այլ 'ի հաց, զի յայնմանէ եւս զուրկ էր. նաև զի ոչ
ինչ էր փոյթ նմա զհամագամ ուտելեաց, շատ հա-
մարէր ինքեան փոքումբ խաբել զքրիստոս. զի որ-
պէս ասեն ոմն հարք. եթէ սատանայն կարացէ փո-
քումբ որսալ զմարդ, ոչ հոգայ զպատուականօք. Ե-
թէ քար մատոյց քսի, զինչ ունիցի մատուցանել այ-
լոց. չունի՝ զինչ մատուցէ. եթէ արդարև ունէր՝
միթէ ոչ տայր ծառայից իւրոց:
Յայսմանէ յայտնի ստի կարծիք նոցա՝ որք ասեն,
թէ սատանայն տէր է կորուսեալ իրաց և ծածկեալ
գանձուց, եթէ տր էր նոցա, տայր անտի այնոցիկ՝

զորս ծառայեցուցանէր ինքեան, բայց չունի ինչ տե-
րութիւն. ցուցանել միայն ունել՝ առ ի խաբել և որ-
սալ զարիւն անպարտ, և պարտաւոր առնել զնա
մահու. Ո՛վ որ ապաւինեալ է յԱստ՝ օգնական իւր
ունելով զնա՝ զերծանի ի խաբեութենէ նորա. յայս
ակնարկելով մարդարէին՝ յարէ զԿնի, և ասէ.

Ե. Ա՛ղէ սէր ապաւէն իմ. աճ օգնական յաւուր իմում։

Ո՛ճ բազում օրինակաւ լինի ապաւէն և օգնական
արդարոյ. երբեմն յառաջ քան զպարարիչն ի վտանգ,
երբեմն ի պարարիչն, և երբեմն յետ պարարման. և
Թուի Թէ ասաց ըստ միջնոյն և ըստ վերջնոյն խօսի
յասելն։

Ա՛ղէ սէր ապաւէն իմ. աճ օգնական յաւուր իմում։ Կամ ա-
սել. յորժամ որսացեալ եղէ յանօրինաց, և պարա-
բեալ եղէ ի վտանգ մահու. ասէ՝ որ տէրն է կենաց
և մահու, եղիւ իմ ապաւէն՝ պահպանեալ զիս ի չար
կամաց նոցա. և եղիւ օգնական յաւուր իմում. այսինքն՝ ի
յուսալ իմում առ նա՝ օգնեաց ինձ՝ ազատեալ զիս ի
մահուանէ անտի. որովհետև պարտաւոր կացուցին զիս։
Կամ հայելով առ քո՝ այս ապաւէն և օգնական լի-
նելս եղիւ յայսմ՝ զի Թէպետ և տիրասպան հրէայք
մատնեցին զնա մահու, բայց նա այնու մահուամբ
սպան զմահ. և յարուցեալ ի մեռելոց կենդանացոյց
զազգ մարդկան, և ազատեաց զնոսա ի յաւիտենա-
կան մահուանէ։ Ո՛վ այս ամենայն եղեալ մարգարէին
առաջի մատուցանէ ի վերջոյ և զայն, զոր ունէին
գտանել ամբարիշտք. այսինքն է հատուցումն ըստ գոր-
ծոց իւրեանց յարդար իրաւանցն այլ. վասն որոյ ասէ։

Ի՛ն. Ա՛ռաւօտեան նոցա սէր ըստ անօրէնութեան նոցա. ըստ
յաղագս նոցա խորհանեսցէ զնոսա սէր աճ մէր։

Ո՛վ որ միանգամ գործեն ամբարիշտք ընդ արդարս՝
համարին նոքիմիք ձեռնասէր նոցա, և չահիլ ինչ ան-
ձանց իւրեանց. բայց ամենևին ընդհակառակն լինի
յերում. վասն զի նովին չարժեն զնա ի գութ ի
վերայ արդարոց, և ի բարկութ ի վերայ իւրեանց.
և այն զոր համարէին ի ձեռն նոցա դառնայ ի շահ

նոցին, և զոր համարէին շահ անձանց՝ լինի նիւթ
ձեռաւոյ իւրեանց. զի ոճ որ է դատաւոր արդար,
ոչ պատչայան լինի արդարոց, և հատուցանէ վարձս
ըստ համբերութեանն նոցին, զորոց խոսեցաւ մարգա-
րէն՝ ի վերոյ, սոյնպէս վերաժխդիը լինի ամբարշ-
տաց, և հատուցանէ նոցա ըստ չար գործոց նոցին։

Ցայսոսիկ Հայելով ասէ։

Ապաքէն նոցա տէր ըստ անօրէնութեան նոցա եւ։ Այս-
ինքն ոճ որ տէր է արդարութեան, հայեցեալ ի գործս
ամբարշտաց՝ առնէ զայս ի ձեռս, և մատուցանէ ի
փորձաքար դատաստանի իւրոյ. և տեսեալ ի նոսա
զանօրէնութեանն նոցա, զամբարշտաց ասեմ, հատուց-
ցէ նոցա զպատիժս ըստ անօրէնութեան նոցին։ Այլ զի
նոքա կամէին յաղթահարել զարդարս, և արկանել
զնոսա ընդ իշխանութեանէ իւրեանց, կամ ընդ չար կա-
մաց իւրեանց, ոճ կործանեսցէ զնոսա եւ չարութեանն
նոցին. և զոր նոքա կործանել կամէին՝ բարձացուս-
ցէ զնոսա ի փառս։ Աղբիւրք զինի եղեալ կողոպտի
ընդդէմ այնոցիկ՝ որք ասէին, Թէ չիք կատարին չա-
րիք. * եթէ (ասէ ի գԼ. Ժ.) ոչ կամաք գործէիմ
,, այնպիսի չարիք, ընդդէմ ի գործողացն չարեաց
,, վերածս պահանջէ։ Այս Թէպէտ որք չարքն են՝ ան-
իրաւ համարին զվերաժխդրութիւնն ոչ, բայց այս հա-
մարեաւն նոցա է ի չարութենէ նոցին. վասն զի որպէս
գրէ նոյն կողոպտին ի յիշատակել տեղեաց, * այն-
,, պիսի են բարք չարագործաց՝ զիրաւունսն (որով
,, պատժին) անիրաւութիւնս ասէլ։ Այս Թէ ոչ
ոճ գոլով բարի և բարեբար՝ չոչ ինչ խիթ անիրաւի,
և ոչ ումեք երբեք չար ինչ կամի. զի * ի բարին և
,, ի բարեբարն (ասէ նա ինքն կողոպտին անդ) չա-
,, րութիւն ինչ ոչ մերձենայ։ Այ Թէ չար ինչ ոչ գտանի,
կհատեալ արժան է ասել, զի մարգարէն ոչ ասէ՝ հա-
տուցէ նոցա տէր ըստ գործոց նոցա. որպէս դնէ
այլուր, այլ ըստ անօրէնութեանէ նոցա և ըստ չարու-
նոցա. վասն զի ոճ ոչ վասն այսոցիկ պատժէ զամ-
բարիշտս, վասն զի գործեցին, այլ զի զանօրէնութեանէ
գործեցին, կամ անօրէնութեանէ գործեցին, և չարու-
թեանէ կատարեցին զկամս իւրեանց։

Ապաքէն զքո՞ր մեր ի մահ մատնեաց յուդայ, ի

մահ մատնեաց և հայրն երկնաւոր. և ահա վ՟ այսր մատնութեան զմիոյն գոհանամք, և զմիւսոյն գանգատեմք. գոհանամք զհօրէ ասելով. մեծ եղև սէր նորա առ մեզ. զի *յիւր որդին ոչ խնայեաց, այլ վ՟ մեր ամենեցուն մատնեաց զնա‖. (Հռովմ. Ը. 32.) և ընդ հակառակն անիծանեմք զյուդայ, զի չարութ՟ե և վասն խրոյ շահու մատնեաց զնա: Ուստի և ա՟ծ 'ի դատելն զամբարիշտս և զարդարս՝ հատուցանէ ոչ սոսկապէս ըստ գործոց նոցա, այլ ըստ չարութե՟ն և ըստ բարութե՟ն գործոց նոցին:

Վասն զի յայտ է թէ մի և նոյն գործ կարէ լինել բարի, կարէ լինել և չար ըստ պարագայիցն, եթէ բարի՝ բարի, և եթէ չար՝ չար. ուստի գրէ եզնիկ կողբացի. (գլ. Ժ.) *յայտ է թէ ասէ ինքն (յայն-
,, ժամ լինին բարիք՝ յորժամ ըստ օրինացն կատա-
,, րին. և) չարք յայնժամ լինին, յորժամ պէտքն օ-
,, րինօք ոչ վճարին ... (զօրօրինակ) եթէ զճշմա-
,, րիտ ա՟ծ որք պաշտիցէ՝ գործ աղնուական գործէ.
,, ապա եթէ թողեալ զճշմարիտն՝ քարանց և փայ-
,, տից պաշտօն մատուցանիցէ, անհնարին վնաս գոր-
,, ծէ. զի (թէպէտ նոյն պաշտօն է, բայց) զօրինակ
,, պիտոյիցն յանպատեհ իրս դարձոյց ... (և դար-
,, ձեալ) որ պարգև 'ի մ՟նէ առնուցու՝ ոչինչ չա-
,, րութի գործէ. իսկ որ բռնաբար յանաւագէն հա-
,, նիցէ՝ չարութի գործէ. առնուլն երկոցունց նոյն
,, է, բայց օրինակ առնլոյն ոչ նոյնպիսի‖:

Ուրեմն և ա՟ծ 'ի հատուցանելն ոչ հայի լոկ 'ի գործն, այլ 'ի բարութի կամ 'ի չարութի գործոյն. և այն ևս ոչ ըստ այնմ չափու՝ որ հայի 'ի գործն, ըստ որում է չափաւոր ինչ, այլ ըստ այնմ չափու՝ որ հայի 'ի չարութի կամ 'ի բարութի գործոյն. և զի չարութի գործոյն լինելով ընդդէմ ա՟յ՝ ունի յինքեան ըղբարոյական ինչ անչափութի, վ՟ որոյ արժանի առնէ զառնօղն անչափ պատժոյ, այսինքն է յաւիտենականին: Նոյնպէս և բարութիւն գործոյն որովհետև յառաջ գալով 'ի շնորհաց հոգւոյն ս՟բյ և հաղորդ գտանելով արդեանցն ք՟սի ունի յինքեան զփաղանշանութի ինչ բարոյական անչափութե՟, արժանի առնէ զառնօղն անչափ վարձուց 'ի կեանսն յաւիտենականս:

ՍԱՂՄՈՍ ՂԴ.

Յորդորումն խրախուսանաց յօրհնութիւն եւ ՚ի պաշտօն փառացն այ, ուրախ լինելով առաջի նորա. եւս եւ ազդարարութիւն ՚ի լսել ձայնի նորուն, եւ մի խստանալ սրտիւք, որպէս արարին որդիքն իսրայէլի յանապատի։

Օրհնութիւն գովութեան ՚ի Դաւիթ։

1 Եկա՛յք ցնծասցուք ՚ի տէր. աղաղակեսցուք առ ած փրկ-
չին մեր։ 2 Կանխեսցուք առաջի նորա խոստովանու-
թեամբ. սաղմոսիւք աղաղակեսցո՛ւք առ նա։ 3 Զի ած մեծ է տէր.
թագաւոր մեծ ՚ի վերայ ամենայն երկրի։ 4 Զի ՚ի ձեռս նորա են
ամենայն սահմանք երկրի, եւ բարձրութիւնք լերանց նորա են։ 5
Զի նորա է ծով՝ եւ նա արար զնա, եւ զցամաք ձեռք նորա ստեղ-
ծին։ 6 Եկա՛յք երկրպագեսցուք նմա. անկցո՛ւք եւ լացցուք ա-
ռաջի տն արարչին մերոյ։ 7 Զի նա է տէր ած մեր. մեք
ժողովուրդք ձեռին նորա, եւ խաշն արօտի նորա։ 8 Այսօր
եթէ զձայն նորա լուիցէք, մի խստացուցանէք զսիրտս ձեր՝ որ-
պէս ՚ի դառնութեան։ 9 Յաւուրն փորձութեան յանապատին. ուր
փորձեցին զիս հարքն ձեր, քննեցին զիս՝ եւ տեսին զգործս իմ
զքառասուն ամ։ 10 Զզուեցայ ընդ ազգին ընդ այնմիկ, եւ
ասացի՝ միշտ մոլորեալ են սրտիւք. եւ նոքա ո՛չ ծանեան զճա-
նապարհս իմ։ 11 Որպէս երդուայ ՚ի բարկութեան իմում. թէ
մտցեն ՚ի հանգիստ իմ։

ՎԵՐՆԱԳԻՐ

Հրդեհուրիւն գովեստեան ի գաւիթն։

ԳԵՐԱՐԺԱԿԱՆՆ ԼԻՒ Ի ՔՐԻՂ դիականն վերնագիրը ինչ ոչ դնի յայս սաղմոս. որոյ վասն յօրինակս ինչ եւս Թանանցից յաւելեալ լինի անվերապէր հեերոյեցոց. որպէս դնի և՝ ի տպագրեալ սաղմոսս մեր, և՝ ի լատ՛. իսկ յայլս առ հասարակ գրի ըստ այնմ՝ զոր եդաք. այսինքն է օրհնութիւն գովեստից ի գաւիթն, որ նշանակի՝ Թէ այս սաղմոս ասացեալ է ի դաւիթայ երգել ձայնիւ օրհնութեան՝ առ ի յորդոր ժողովրդեան՝ գովելոյ զնա և փառաւորելոյ զնա։

Կազումք ի հրեից համարին՝ Թէ զայս սաղմոս ասացեալ էցէ մովսէսի մօտ ի կատարած կենաց իւրոց յետ քառասնամեայ ճանապարհորդութեան անապատի, ըստ որում ի համարն 8, և որ զինի՝ յիշելն անդր ինչ այնր ճանապարհորդուե. իբր Թէ զիարդ ժողովուրդք խորայելի խստացուցին զսիրտս իւրեանց, փորձեցին զնա և՛. որպէս տեսանի ի գիրս Թուոց. (ԺԴ. 22։) և ելից. (ԺԷ. 2-7.) և՛ն. զորս և յառաջ բերէ պօղոս (յերբ. Գ. 7 և Դ. 3։) Կամ այս կարծիք լուսին ինչ հաստատութեան։

Կան և որք զայս սաղմոս ասեն յօրինեալ ի դարձի գերութեանն բաբելացւոց առ ի յորդոր ժողովրդեան։ Քանզի այլք առհասարակ դաւիթ տան զսա, որպէս և առաքեալն պօղոս, որ յանուն նոր բերէ զանս սորա։ Կամ Թէ յինչ առԹէ իցէ ասացեալ դաւիթ՝ բաց զումն կարծիք. ոմանք ասեն Թէ զայս երգեաց նա ի բերելն զտապանակն ի տանէ աբեդդարայ գեԹացւոյ ի իորանն՝ զոր արար նա ինքն դաւիթ ի սիոն (Բ. Թագ. Զ. 11-18։) Կազումք և սմանեն Թէ զայս ասաց դաւիթ հայելով ի գործսն, զորս ունէը առնել յուխտ արքայ յուդայ ի սրբել նորա

գտուն ՚ձեռն. զորմէ երկար գրի ՚ի ՟ի· գիրս Թագ՚. (գԼ· իբ՟· և իգ՟·) նոյնպէս և ՟ի· ինաց՚՚· (լՀ՟· և լՁ՟·) Յայս կարծիս գոլով և վարդանայ՝ գրէ այսպէս. * ովսիա քարեպաշտ Թագաւոր սրբեաց ՚ի կռապաշ-
,, տութենէ զիսրայէլ· և հաւաքեալ զամենայն ժողո-
,, վուրդն ասէ՝ եկայք ցիծասցուք ՚ի տէր ձեզ՚՚· Լայց ոչ կայ ինչ հարկ յայդ վերածելոյ զսա· զի է պարզ յորդոր ժողովրդեան յօրհնութենէ ՚ին, և ՚ի գործմանառաջ։

Հաղուագ ևս ՚ի բարեհնեացն հրէից հաստատեան՝ Թէ այս սաղմոս ասացաւ ՚ի գաւեթայ հայելով ՚ի ժամանակ մեսիային. իբր զի ՚ի գալ նորա՝ անսպյգեն նմա իսրայէլացիք. և մի իբրև զհարս առաջինս խոստացուսցեն զսիրոս իւրեանց. յայս միտս են և թագուագք ՚ի սքց հարց՝ հաստատեալ ՚ի վկայուեն առաքելոյն, որ ՚ի սոյն սակս յառաջ բերէ զսա այսր սաղմոսի առեալով· (եբր· ՟ի· 5-12։) * ՚՚Ովսիա հաւատարիմ է
,, ևն ... Ա՚ որպ այսպէս ասէ հոգին սրբ· այսօր
,, եԹէ ձայնի նորա լուիցէք, մի խստացուցանիք զը-
,, սիրտս ձեր իբրև ՚ի գաստութեն յատուցն փորձու-
,, Թեն յանապատի. ուր փորձեցին զիս հարքն ձեր.
,, քննեցին զիս՝ և տեսին զգործս իմ զքառասուն
,, ամ. վասն որոյ տարակացայ ազգիս այնմիկ, և
,, ասացի, միշտ մոլորեալ են սրտիւք. և նոքա ոչ
,, ծանեան զձանապարհս իմ. որպէս երդուայ ՚ի բար-
,, կութենէ իմմէ՝ Թէ մտցեն ՚ի հանգիստ իմ։ ՚ՁԷ-
,, ւէք եղբարք՝ գուցէ երբէք լինիցի յումեք ՚ի ձէնջ
,, սիրտ չար անհաւատութեան՝ ապստամբ լինել յՅՀ
,, կենդանւոյ՚՚։ Ա՚յլ քանզի ՚ի մեկնել մեր զսան սաղմոսիս՝ ինքնին կարէ վերածել ՚ի դէմս մեսիային այսինքն քեզ, սակս իրի ընթերցողաց Թողումք կատարել զայս գործ։

ԲՆԸՆ

ՈՒ. Աչեայ ցնծասցուք ՚ի պէր. աղաղակեսցուք առ ՅԾ էըհիւ մեր։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Աայս խրախոյս բանի է իբրև բոց բորբոքեալ սրտի առ Ծած, զոր առաջի մեր ցոլացուցանէ մարգարէն ՚ի լուսաւորել զմիտս մեր և ՚ի ջերմացուցանել զկամս. որպէս զի զգաստութիւնք մտաիցուք առ Ծած, և վառեալ սիրով օրհնեսցուք զնա։ Եւ զայս առ ՚ի դիւրաւ տպաւորելոյ ՚ի մեզ՝ զախորժելին մեր առաջի դնէ՝ այսինքն զցնծալն, ասելով։

Աչեայ ցնծասցուք ՚ի պէր։ Հառաս եւայ՝ դնի աստ ոչ միայն իբրև հրաւիրական, այլև իբրև յորդորական կամ շարժողական՝ ՚ի միասին ցնծալոյ. զի այս բառ յայսպիսի տեղիս՝ իբրև շարժիչ դնի առաջի՝ հայեցողի ՚ի մեծութիւն այնը, առ որ հրաւիրեալ լինի. որպէս որք կամին զառաջինն կանգնել զքաղաք, առ ակին ցմիմեանս. * եկայք չինեսցուք մեզ քաղաք և ,, աշտարակ ։ (Ծնն. ժա. 4.) որով ոչ եթէ զմիմեանս կոչէին ՚ի չինուելիսն, այլ զմիմեանս շարժել կամէին։ Հայսպէս և մարգարէս եկայք ասելով՝ կամի շարժել զմեզ ՚ի միասին օրհնել զնա. և զի մի կարծեսցուք՝ թէ ձանձրալի ինչ է այն՝ ասէ ցնծասցուք. այսինքն ուրախասէր հոգւոյ մատիցուք առ Ծած. որպէս թէ ասէր. ոչ է մեզ արժան տրամել և դառնութիւն ներկայանալ առաջի այսպիսի թագաւորի, այլ քերկրալից սրտիւ. և արդարև զինչ օրհնութիւն կարիցէ բղխել ՚ի սրտէ անտի՝ որ տրտմութիւն նէխեալ իցէ և հոռեալ. իսկ ՚ի մաւժիչն զուարթութիւն՝ յայտ է թէ բղխէ ձայն օրհնութեան. յոր հայելով յարէ զինի և ասէ։

Աաշակէսցուք առ Ծած էրէնէ մեր։ Որպէս գետ յորդահաղաց ՚ի գլանէն զուարթութիւն ՚ի ծով՝ կարկաչե-

լով ընթանայ. այսպէս և սիրտ մարդոյ յորժամ յորդառատ զուարթութբ դիմէ յօրհնութիւն այ՝ մեծաձայն աղաղակելով բերէ առ նա իբր առ ովկիանոս ուրախութեան : Եւ զայս մեծութիւն աղաղակի մի իմասցիս ըստ սաստկութեան գոչման կամ ըստ բարձրութեան բարբառոյ, այլ ըստ սաստկութեան զգածմանց սրտի, յորմէ շեղեալ լինի և ընդ բերանն ձայն բերկրալից օրհնութեան. զի որպէս բոցն յառաւելուլն և 'ի ցոլանալն սաստկութբ՝ ձայն հանէ, այսպէս և սիրտ լցեալ ածային բերկրութբ յօրհնելն զած ձայն արձակէ : Զայս թէպէտև արժան է մեզ առնել յամենայն ժամու, բայց առաւել ես յառաւօտուն պահու.
վասն որոյ յարէ զկնի և ասէ :

Բ. Կանխեսցուք առաջի նորա խոստովանութբ. սաղմոսիւք աղաղակեսցուք առ նա :

Կանխել առ ած յառաւօտու՝ բազում իրօք պատշաճ և հարկաւոր ցուցանի. մի՝ զի յայնժամ զգայութիւնք մեր դեռ ամփոփ կան և չեն ցնդեալ յառարկայս իւրեանց. որով մարթ է մեզ զգաստութբ կալ առաջի այ. երկրորդ՝ զի այն լինելով առաջին գործ աւուրն՝ լինի իբրև դրօշակ մեր՝ 'ի ցուցանել թէ մեք յառաջ քան զամենայն կամիմք մատուցանել արարչին մերում զպաշտօն ծառայութեան մերոյ. երրորդ՝ զի այնու ձօնելով զանդորրութիւն զգայութեանց մերոց 'ի գութ շարժեմք զած 'ի վերայ մեր. և դիւրաւ առնումք 'ի նմանէ զխնդրուածս մեր :

Եւ թէպէտ ոչ յիշի աստ բառդ առաւօտ, բայց իմացեալ լինի ընդ բայիւս կանխեսցուք՝ ըստ պահանջելոյ մտաց բանին՝ 'ի ցուցանել՝ թէ յառաւօտու յառաջ քան զամենայն պարտ է դիմել առ ած : Զայս նաև առ որդիս աշխարհիս այսօրինակ տեսանեմք. զի բազում անգամ կանխելով նոցա առ իշխանս կամ առ թագաւորս վաղ ընդ առաւօտս՝ դիւրաւ պատահին խնդրուածոց իւրեանց. որպէս զհամանայ պատմի. (Եսթեր. Զ. 4 :) Եթէ առ մարդիկ այսպէս, քանի ես առ ած. վասն որոյ յորդորէ մարգարէն ասելով :

Կանխեսցուք առաջի նորա խոստովանութբ. սաղմոսիւք աղա-

ղպէնսցուած առ նա։ Ասի ասէ. յառաջ քան զյառնել մարդկան ի ծառայութեն իւրեանց կամ յառաջ քան զկանխել այլոց՝ մեզ կանխեացուք յառաւօտու յանդիման լինել առաջի նոյ խոստովանութեն՝ այսինքն օրհնութեն և գոհութեն. և սաղմոս ասացուք նմա աղաղակելով, այսինքն յանձնայն սքանչելոյ կարգալով առ նա։ Ոգեւորապէս, այս կարէ հայել և ի կանխուն աւրհնութեն՝ որպէս ել ասէր. Մինչեւ հասեալ ի ժամանակ դատաստանի և վրէժխնդրուէ մեզաց մերոց՝ մեզ աշապարեացուք խոստովան լինել նմա զմեզս մեր. և սրբեալ լինելով ի մեզաց՝ սրբութեն գոհութեն մատուսցուք նմա. (սիրաք. ժե. 9։) Նոյս միտ մեկնեն բազումք ի նոր հարց զայս բան՝ իբր յարմարութեն. բայց առաջին մեկնութեն երեւի լինել ըստ նկատողին, այսինքն է կանխել՝ ի գոհութեն և յօրհնութեն՝ ոյ, ընդ նմին և ի ինդրուածս քաւուն մեզաց. որպէս է տեսանել ի գիշերային պարեհին, և ի քաղցրոյն պարեհոգեալս. և ի մեկն լսեմք". Աղէտ քանզի յորդորեաց մարգարէն կանխել առ նմա օրհնութեն, այժմ առաջի մատուցանել՝ զարժանաւորութեն այսր գործողութեն, ի մէջ բերելով զպատճառ և գնիւթ այսպէս առնելոյ. վասն որոյ յաբէ զկնի և ասէ։

Ջ. Զի մեծ է աեր. Խոփառէ մեծ ի վերոյ ակնայն երկրի։

Լայ քան՝ նոյնպէս և յաջորդք սորա, զորս գնի ի համարն 4. և 5. կրկնակի յարին ի նախընթացն. մի՝ որպէս ասացաք իբրև պատճառ կանխելոյ մեր առ նմա. որպէս թէ եգեալ էր. արժան է կանխել առ նմա՝ զի նա մեծ է նա։ Երկրորդ՝ իբրև նիւթ օրհնութեն. որպէս թէ եգեալ էր. կանխեացուք առ նմա, և օրհնեացուք զնա, և յօրհնէն մեր ասացուք, նմա մեծ է ի։ Այլ քանզի կիրք" և այլ ամենայն թարգ", նոյնպէս և ի լամբ" գնի աստ պատճառական շաղկապս զի, պատշաճագոյն է համարիլ զայս իբրև պատճառ քան իբրև նիւթ, յասելն։

Ջ. Զի մեծ է աեր. Խոփառէ մեծ ի վերոյ ակնայն երկրի։ Ասի ասէ. Նա զոր մեք կոչեմք տէր կամ Եհովա, է նա մեծ. զի զոր ինչ և կարիցէ միտք ըմբռնել քան

զայն ամենայն մեծ է ՝ուժ , եւս և քան զնոսա՝ որք ՝ուժք
կոչին ։ Այնպէս և քանի՛ մեծ իշխանութիւն կայցէ և
ինքնակալ թագաւորութիւն ՝ի վերայ երկրի , քան զա-
մենեսին զայնոսիկ՝ թագաւոր մեծ է ՝ուժ ։

Ամէ՛ն՝ զայս ամենայն որպէս և դիւրաւորդ բանան ՝ի
դէմս քո՛ի վերածել , ցուցանելով թէ՝ արժան է մեզ
կանխել առ նա՝ զի նա է ՝ուժ մեր և թագաւոր ։
* Օ՛ի թէ՝ (ասէ՝) մարմնաւոր թագաւոր զայս պա-
,, հանջէ ՝ի պաշտօնեից , զկանխելն առաջի նորա ՝ի
,, պաշտօն , հրաւառակիւ լինել յաղթութեաց նորա ,
,, և գոհացողք երախտեացն և խնդրող կարօտութեն .
,, ապա օ՛րշափ եւս առաւել ՝ուժ , որ մեծն է քան զա-
,, մենայն մեծս , և թագաւոր ՝ի վերայ ամենայն երկ-
,, րի , յորոյ մնասուն տիրին մարդիկ և թագաւո-
,, րեն ։ Ա՛րդ՝ խոստովան լիցուք ընդ մարմնով թա-
,, գաւորեացն նորա , և զընական տէրութիւն ՝ուժութեն ։ ։
Ամէնքո՛վ սոպա մարգարէին ցուցանել զմեծութիւն տէ-
րութեա՛ն և զօրութեա՛ն ՝այր՝ զինչ և ասէ ։

Ճ. Ահա՛ յիւ՝ սա նորա են ամենայն պէտքն երկրի . և բարձ-
րութիւ՛ն լերանց նորա են ։

Ճ. Ահա՛ է ծով՝ և նա արար զնա . և ցամաք յիւ՝ սա նո-
րա ստեղծին ։

Զհռամբքն ՝այ խնայեալ լինի ասա ամենակարողին
նորա ՝ի գոյացուցանելն և ՝ի նախախնամելն զամե-
նայն . իսկ յոգնակի դնելն ցուցանի լինել ըստ փա-
դանչանելոյ ձանաչողութեա՛ն և կամեցողութեան . յորս
ըմբռնի ամենակարողութեա՛ն ՝այ . զորմէ՝ ասացեալ է
մեր պյուռ . և զի ամենայն որ ինչ է յամենակարողու-
թենէն ՝այ , ՝ի նմին ամենակարողութե՛ն նախախնամել
լինի , վասն որոյ ասէ ։

Ճ. Ահա՛ յիւ՝ սա նորա են ամենայն պէտքն երկրի ։ Ի՛սաւս տիւ-
զերք ՝ի հաստարակ գործածուե՛ն նշանակ աշխարհա՛
ըստ անկանելոյ ՝ի զերաց նորա ընդ տեսութե՛ն ալաց ։
Իսկ ՝ի վարիւն ընդ բառիս երկիր , որպէս դնի ասա ,
նշանակէ զծոյր սահմանս երկրի , յորս եզերի լայնու-
թե՛ն և երկայնութե՛ն նորա , եւս և խորութե՛ն և բարձ-
րութե՛ն նորին ։ Ա՛ւ ըստ այսմ կամի ասել՝ ամենայն

ինչ՝ որ է յերկրի՝ ի ձեռս այլ է. և նոյն իսկ երկիրս բոլոր և ամենայն սահմանք նորա ի ձեռս նորա են ըստ լայնութեանն և ըստ երկայնութեանն՝ ըստ բարձրութեանն և ըստ խորութեանն. ըստ լայնութեան յայտ առնէ բառիւդ պետէդ. նոյնպէս և ըստ երկայնութեանն. իսկ ըստ բարձրութեանն յուցանէ ի յաջորդ հատուածդ յասելիս՝ Բարձրացեալ երկնից նորա են: Ասի ասել. ո՛ և իցէ բարձրութեանց երկրի, և՛ և բարձրութիւնք մեծամեծ լերանց՝ նորա են. կամ երկիրս ըստ ամենայն բարձրութեանն իւրոյ՝ որ առաւել երևի ի լերինս. այլ է, և՛ ի ձեռս նորա կայ. ըստ խորութեանն և՛ մտածեալ՝ ասէ:

Ալոտ է ծով և նա արար զնա. և ցամաքս ձեռք նորա սպեղծին: Որովհետև յատուկ է ծովու կոչել խոր՝ զայն ի մէջ բերկրիլով՝ կամի յուցանել, թէ երկիրս բոլոր՝ և ըստ խորութեանն՝ այլ է. զի և ծովս բոլոր, որ է խոր յոյժ, նորա է. վասն զի նա արար զնա, և պարապ պահեաց զնա ցամաքաւ չուրքանակի. և զնոյն ցամաքս ծով և՛ եդ չուրջ զցամաքաւ. զի և ցամաքք ձեռք նորա ստեղծին: Այս որպէս խորութեանն ծովու՝ նորա է. նոյնպէս և խորութեանն ցամաքի. և որպէս սոքա, նոյնպէս և որ ինչ գտանին ի սոսա, ի ձեռս նէր են: Այս ամենայն բանք յուցանեն, թէ բոլոր աշխարհս այնպէս է ի ձեռս այլ, որպէս փոքրիկ դնդակ մի ի ձեռս մարդոյ. և այն բազում առաւելութեամբ. զի մարդն ոչ է արարող դնդակին ըստ ամենայնի այլ ըստ իմի, իսկ ած է արարող և պահպանող բոլանդակ աշխարհի, և ամենայնի՝ որք են ի նմա: Օ այս և հեթանոսք ծանեան, որպ վասն ի նկարեին զպատկերք միոյ ի չորց՝ այսինքն գևսայ, նկարեին և զաշխարհս իբրև զփոքրիկ գնդակ ի ձեռս նորա:

Այսքիւք բանիւք դիտէ մարգարէն միանգամայն յանդիմանել զայնոսիկ, որք այլ և այլ մասանց աշխարհի զայլ և այլ ածս դնէին. և՛ և զածս լերանց և զածս ծովու եւ: Սոցա ամենայնի արարիչ նա է ասէ, զոր մեք պաշտեմք. նէր ե տիեզերս և ոչ գևսայ. նորա են բարձրութիւնք լերանց, և ոչ ապողոնի. նորա է ծով և ոչ պիսիդոնի. նորա է ցամաք և ոչ դեմետրեայ. զի սոքա ոչ են արարիչք այլ արարածք.

Ի ժամադիրս մեր երիս այս առնէք սպասիս. այսինքն է 4. և 5. որք են յալէլուս ի տուի այլա-
կերպութեամբ, առաջի դնին այսպէս. * բարձրութիք
,, լերանց նորա են, նորա է ծով, և նա արար զնա.
,, և զցամաք ձեռք նորա ստեղծին ‖. զի որովհետև
յայնմ աւուր ցնծայ եկեղեցի ընդ փառս քոյ՝ որ
եղև ի Թաբոր լերին, զարձրութիս լերանց յա-
խտութիք այնր լերին հրաւիրէ, տեսանել ի նմա զփա-
ռաւորութիք արարչի իւրեանց, և զհաստիչն ծովու
և ցամաքի. որովք խորհրդաբար հրաւիրէ նաև զի-
մանալոյ լերինս, այսինքն զհրեշտակս ցնծալ ընդ
մարդկան վասն տեսանելոյ ի միջի նոցա զփառս մար-
դացեղնին այլ՝ ի տիրել նորա՝ ծովու և ցամաքի. ուր
ծովով օրինակին հեթանոսք տատանեալք յալիս կռա-
պաշտութեանն, իսկ ցամաքով հրեայքն, որք ձեռամբն այ
ընտրեցան, և անկեան յերկրի.

Ապաքէն առեալ զայս բան մարթի ի միտ առնել ի վերայ խորհրդոց մտաց և չարժմանն զգայարանաց. որպէս գրէ և լամբ՝ յասելն. * ծով խմանայ զխոնար-
,, հական միտս. և ցամաք՝ զառոգեալ յիմաստութիւն
,, նորա զզգայարանս և զմտաբմինս. զի զայս լուաք
,, գոլ ստեղծուած ձեռին այլ. որպէս ասէ, առ ծո
,, հով յերկիր, և փչեաց ի նա հոգի կենդանի. և
,, սա ասէ՝ թէ ձեռք նորա ստեղծին ‖. Ի դէպ կէս առաջի գնելոյ մարդաբնին՝ թէ այլ է ամենայն, և նա արար զամենայն եթէ զծով և եթէ զցամաք, դնէ-
ապա և ի յաջորդ համարն ի մանաւանդ՝ թէ զմեզ և նա արար. վասն որոյ և արժան է մեզ կանխել առ նա յերկրպագութիւն և յօրհնութիւն նորա. ուստի յորդորել և ասէ.

Ձ. Ա՛նկայ երկիրպագցուք նմա. անկցուք և լացցուք առաջի տեառն որ արարչին մերոյ.

Ա՛յս հրաւիրութիւն է յաւելուած բացատրութեան այնր՝ զոր եզ ի համարն 1, և 2. զի անդ ասաց, եկայք ցնծասցուք ի տէր ‖. իսկ աստ զերկրպագութիւն եւս ի միջ բերէ հանդերձ լալով, և ասէ.

Անկայ երկիրպագցուք նմա. անկցուք և լացցուք առաջի տեառն որ արարչին մերոյ: Լաւն ասէ. որովհետև ինձ արար զմեզ

յոյնէ, և վասն մեր առեղծ զամենայն երևելիս, և խնամ քաղցրութիւնք, իրաւունք են, զի ամենեքեանս երկիբպագցուք նմա, անկանեալ առաջի նորա. և լացցուք և յանդիման նորա։

Ա. Այս լալս կրկին մեռօք կարէ իմացեալ լինիլ աստ. մի՝ փրխանակ հեղգիդ զարտասուս յառաւելութիւն ուրախութիւն սրտի, և մի և՝ փրխանակ ողբալոյ ի ցաւոց սրտի՝ թէ զիարդ զայսպիսի բարեբար մեր դառնացուցանեմք յանցանօք մերովք։ Արկաքանչիւրն ևս ի բարի. զի որպէս վասն բարեբարութեանն այ արժան ի մեզ ծունր կրկնելով գոհանալ զնմանէ, սոյնպէս և վասն ապերախտութեանց մերոց արժան ի մեզ զարտասուս հեղգիդ ողբալ առաջի նորա՝ ակն ունելով թէ որպէս բարեբար գտաւ մեզ, սոյնպէս և քաւիչ լինիցի մեզոյ մերոց. որովհետև նորա եմք արարած, և նա ինքն է որ իբրև հովիւ դարմանել զմեզ. և զայսմանէ խօսի մարգարէն ի յայնմ հատորն առելով։

Հ. Ով՝ ինն է պէս ձեզ մեր. ի՞ թողվո՞ղ յեղյն նորա, և խաչն արօրի նորա։

Օ այս ոճ բազում ուրեք ի գործ ածէ ըստ գիրն մանաւանդ սաղմոսերգուն, ի ցուցանել զիրաւունս այ ի վերայ մեր ի խնամելն զմեզ. զոր և համեմատէ խնամածութեան հովուի. բայց գերագոյն օրինակաւ, զի հովիւն իբրև վարձկան խնամ զնաչն. իսկ այծ իբրև տէր. վասն որոյ ասէ։

Ով՝ ինն է պէս ձեզ մեր։ Արդարև ասել. արժան է մեզ կանխել առ այծ՝ զի նա է արարիչ մեր և տէր. նա է պահապան մեր, և հովիւ. և մեք հօտ նորա. և առ այս յաւելու ասել։

Ո՞ւր ի՞ թողվո՞ղ յեղյն նորա, և խաչն արօրի նորա։ Ուր յաւելուլով զառադ ձեռնին՝ ցուցանի նախ թէ ձեռն նորա ժողովուրդ իւր արար զմեզ. երկրորդ՝ թէ ձեռն նորա խնամէ զմեզ, կամ թէ իբր ձեռամբ հայրապետ դարմանել զմեզ, որպէս զնաչն արօտի իւրոյ, այսինքն որպէս զհօտ իւր, և ոչ իբրև զհօտ օտարի. զի զայս ցուցանի ասելն՝ արօտի նորա։ Օ այսմանէ տես և՝ ի սաղ. ղէ. ՝ յ և ի՞ք. ՝ ։

Ա՛մէն՞ զայս բան՝ որպէս և զնախընթացս առաք վե-

բանէ ՚ի դէմս քոյ. և արտաքս իմանայ զնոր գործս, և գրէ այսպէս. * Նա որ արար զծով և զցամաք, նա է ,, մեր արարիչ. նոյն և փրկիչ, որ ՚ի փրկագործէն ,, առաջս զմեզ իւր ժողովուրդ. և խաչն՝ առելոյն ,, ես եմ հովիւ քաջ. հովիւ քաջ՝ զանձն իւր դնէ ՚ի ,, վերայ ոչխարաց. և զի մեք՝ նորա զանձն դնելով ,, փրկեցաք, և խաչն եղաք նմա. պարտական եմք ,, կանխել առաջի նորա օրհնութիւն և երկիր պագա- ,, նել նմին արտասուօք։ Իսկ արօտ խաչինս կոչէ՝ ,, զծածկումն գրոյ բանս, որք ծածկեն յանդատանէ ,, իւրեանց մեզ զմարմինն քոյ կենդանւոյ՝ և ըմպելի ,, զարիւնն, զոր յատուկն և յըմպելին հոգւով՝ լինի ,, առ մեզ ասացեալն, որ ուտէ զմարմին իմ և ըմպէ ,, զարիւն իմ յիս բնակեսցէ և ես ՚ի նա»։

Ա յտանօր ուարտի առաջին մնան սաղմոսիս, որ էր յորդոր կանխելոյ առ ած. և սկսանի երկրորդ մնան, որ է ազդարարութիւն զգուշանալոյ և լսելոյ ձայնի նմա. իբր զի որպէս յաղագս մեր առ նա՝ լսէ մեզ, մեք ևս ՚ի խօսիլ նորա առ մեզ՝ լռիցուք նմա. վասն որոյ ասէ.

Ը. Այսօր եթէ ձայնի նորա լսիցէք, մի խոպոպացանէք ընդերս ձեր. որպէս ՚ի դառնութիւն։

Թ. Ցաւեցաւ ինձ սերնդովս. ասէ ընդ միտս ինձ ամս ոչ սակաւս, և ես ոչ գիտացի զճանապարհս իմ։

Ժ. Զոր անացայ ընդ ազգին ընդ այնմիկ, և ասացի՝ միշտ մոլորեալ են սրտիւ. և նոքա ոչ ճանեան զճանապարհս իմ։

Այսոսիկ համարտգ ամենևին այլազգ բաժանումն դնի յերբ" և յայլ ժարգ". այլ մարթի է ևս ըստ կարի համաձայնեցուցանել զսոսա ընդ միմեանս, գնալով գՀետ կարգի բանին. որպէս տեսցի յառաջիկայդ։ Այլ գիտելի է՝ զի այս բանք ոչ ասին ՚ի բերանոյ մարգարէին, այլ ՚ի բերանոյն ՚ով. որպէս և առա- քեալն գրէ (Երբ. ՚ի. 7.) թէ * այսպէս ասէ Հոգին ,, Սբ. այսօր եթէ ձայնի նորա լսիցէք՝ մի խստա-

,, ցուցանէք զսիրտս ձեր իբրև ՚ի դառնութիւն . յա-
,, ւուրն փորձութեան յանապատին են ‖ : Իսկ թէ դնէ
զքառադ Նորա՝ այս չէ ինչ , զի ՚ի բանս մարգարէից էր-
բեմն ՚ի խօսիլն ՚ոյ՝ այսպիսի օրինակաւ առաջի դնի
բանն՝ որպէս թէ լինիցէ երկրորդ դիմի , կամ որպէս
թէ էր յայլմ , և կամ զօսարէ . զորօրինակ յասելն
բերանով ովսեայ . (՚ի . 6 .) * զողորմութիւն կամիմ և
,, ոչ զպատարագ , և զգիտուն ՚ոյ քան զողջակէզս ‖ .
ուր այնպէս առաջի դնէ զինքն՝ որպէս թէ այլ ոք էր .
զի փոխանակ ասելոյ զգիտութիւն իմ , ասէ զգիտուն
՚ոյ : Այնպէս է և ատ . ուր փոխանակ ասելոյ ձայնի
իմում , դնէ ձայնի նորա կամ ձայնին ՚ոյ . և յորդոր
լինելով լսել այմ ասէ :

Լսեսջ երկի յայնի նոր լսելէ , զի խոսացուցանէ զերբա-
յեր . որպէս ՚ի դառնութիւն : Ստադ այսօր՝ դնի ատ փո-
խանակ բառիս այժմ , կամ և արդ , և կամ այլ արդ ,
կիմ ըստ պօղոսի փոխանակ ներկայ ժամանակիս (երբ .
՚ի . 13 .) որպէս թէ ասէր . այլ արդ ահա այժմ է
ժամանակ , յորում եթէ լսիցէք՝ զոր միանգամ ա-
սեմ ձեզ , և տալաորիցէք զայն ՚ի սիրտս ձեր , բարի
լինիցի ձեզ . վասն որոյ խոնարհեցուցէք զականջս
ձեր , և կակղացուցէք զսիրտս . և մի խոսացուցանէք
զայն :

Ստարայատիս , այս բան է յորդոր առ այնոսիկ՝ որք
զայսօրն վաղիւ առնէին . զորօրինակ յայդ առնել ՚ոյ
յաւետարանին՝ ցուցանեն զյաժարուն կատարելոյ՝
բայց ոչ այսօր , այլ վաղիւ . այսօր ունիմք ասել առ-
նել զայս ինչ , և ՚ի գալ եօթնեկի խոստովանեացուք :
Ստ որս ասէ ՝ . * անմիտ էայմ գիշերի զոգիդ ՚ի
,, քէն ՚ի բաց պահանջիցեն ‖ . և յետոյ զինչ լինիցի
քեզ . (զուկ . ժբ . 20) : Զայս միտ զքառադ այսօր՝ սար-
գիս ՀՀորհալի առնու ՚ի տեղի իւրաքանչիւր աւուր ,
իբրև ՚ի տեղի դէպ ժամանակի յասելն . (՚ի մէկն . ՚ք .
պետ . ՚գ . 9 . Ստառ . Ե . յորդ .) * վասն զի դէպ ժա-
,, մանակ է որչափ զայս օրս ՚ի ձեռին ունիմք . այսօր
,, եթէ ձայնի նորա լսիցիք ասէ՝ մի խոստացուցանէք
,, զսիրտս ձեր ՚ի բարկութիւն ‖ .

Ստաքելիայ այս բնաբան դնի և իբր զդուշացուցումն
առ այնոսիկ՝ որք կետ լսելոյ ձայնի ՀՀն՝ մինչ ՚ի յա-

բիս. և ըստ այսմ բառդ խոպոպացանել՝ յայտ առնէ՝ թէ ձայնն ոչ է իբրև հուր. առ որ եթէ մերձենայր մարդս, սիրտ նորա ջերմանայ և կակղանայ. բայց ղերբօրինակ հրացեալ պողովատիկն ՚ի ջուր արկեալ խստանայ՝ մինչև լինել անգծելի, սղոպէս և մարդս յորժամ ղջերմացեալ սիրտ իւր մխէ ՚ի ջուր չարուն թէ, խստացուցանէ զնոյն. մինչև ոչ ևս ազդել ՚ի նա ճնշային քանից, և հակառակիլ ևս. առ որս ՚ի դէպ գայ ասել. * գուք հոգւոյն զոյ հակառակ կայք ‖. (գործ. է. 51.) որպէս արարին խօսակ ելացեք ՚ի դառնութէ յանապատի անդ. սմին իբրև չարէ զկնի և ասէ.

Որպէս ՚ի գառնութէ * ձայնարձակ եղէք յանապատի. որ բերէին զիս հարձակ ՚ի ձեր. փնտռեցին զիս՝ և տեսին զգործս իմ չորեսուն ամ. Ուր բառդ գառնութէն որոյ փորձն յերբ գնի դէպ վհ, ըստ նկարագրին ցուցանէ զսեղմն՝ մեռայ ասացեալ՝ որ կոչեցեալ եղև գառնութէ (ելից. ժե. 23.) և այս՝ ոչ միայն վասն գառն լինելոյ ջուրց տեղոյն՝ որոյ վասն ՚ի գիրս Թուոց (իդ. 8.) կոչի գառն աղբիւրք, այլև վասն գառնացուցանելոյ անդ իսրայէլացւոց զնծ, տրտնջելով զնմանէ. և ըստ այսմ կամի ասել. մի առնէք զսիրտս ձեր խիստս, որպէս արարին հարքն ձեր յանապատի անդ՝ ՚ի տեղւոջն որ կոչեցաւ գառնութէն. Իսկ ըստ փոխաբերական մտաց ցուցանէ սոսկ զդառնացուցանել որդւոցն իսրայէլի զնծ յանապատի անդ. յոր միտ առնու առաքեալն.

(եբր. գ. 16.)

Այնպէս և բառս գոլոնթէ, որ յերբ՚՚ գնի մասն, ըստ նկարագրին նշանակէ զսեղմն զայն՝ որ կոչեցեալ եղև փորձութէ ՚ի ռափիդիմ (ելից. ժէ. 7.) իսկ ըստ փոխաբերութեանն նշանակէ զբարբառ փորձել որդւոցն իսրայէլի զնծ. Այս ըստ այսմ կամի ասել. մի առնէք այնպէս, որպէս արարին հարքն ձեր յաւուրն փորձելոյ իւրեանց զիս՝ ՚ի տեղւոջն՝ որ կոչեցաւ փորձութէ. Այս թէպէտ բազում անգամ տեսին նոքա զզաղտս սքանչելի գործս նմա, որով և փորձեցին՝ այսինքն փորձել կամացին՝ թէ ամենակարող է նա, և քննեցին զնա, այսինքն պէսպէս իրօք տեսին՝ թէ քանի զթութէ խնամէ զնոսա նա, բայց այսու ամե-

նայնիւ անհատանն գտան նմա. և այս քառասուն ամ։ Տես և ի սաղ. ՀՂ. 18-22. 41. 42։ Խարդախ և իւր յարմարական մեկնութիւն այս դառնութիւն հոգւոյն ի սիրտ այնոցիկ՝ որք խոստացեալ են ի տարիս, և բերեն հանապազ պտուղս դառինս, երբեմն երբեմն քաղցրանալ, այլ ի դիպել առիթն առաւել ևս դառնանան. իսկ որք ձմարտիւ խոնարհեալ՝ խոստովանութիւն մարբեն ի բայ զդառնութիւն իւրեանց՝ նոքա արդարև բերեն զպտուղ քաղցր։ Խսկ թէ ի ծակել զստորոտ դառն նշենւոյ ելանէ հիւթ զառն. և յայնմ հետէ բերէ նուէ քաղցր. ըստ սմին և թէ պատառեցի ստորոտ սրտի մարդոյ դառնացեալ, այսինքն եհան ձմարտապէս ապաշխարեցի, և զստորին մանն հոգւոյն նուաճեցի ըստ վերնոյ՝ մերժին ի նմանէ դառնութիւնք, և բերէ պտուղ բարի. և ոչ ևս հանդրի խստացեալ և դառնացեալ։

Ա՛լ ասա դիտելի է՝ զի բառդ պատառեա՛ ասի որ դնի յառաջնիկայ բնաբանիդ, միապէս յարի ի վերադրեալ բանդ և ի յաջորդդ. բայց առաքեաղն ի վերայ բերելդ յարի. որպէս դնի և յասոր՛՛ և յարաբ՛՛. իսկ յայլս յարի ի յաջորդդ յասելն։

Ո՛ անոյ (պատառեա ամ) ընդ ապիեն ընդ ամին, և ասոյն՝ գլուխ ծոլրեալ են սրտիւ։ Խստանօր բառս կանչ երբակի դնի. մի՝ փոխանակ սկսալս իրօք գուն գրծելոյ առ ի առնել ինչ, կամ առ ի կատարել գսկսեալն. և ըստ այսմ կամի ասել. յանապատի անդամն քառասուն բաղմադիմի իրօք գուն գործեցին հատանել ցուցանել զազգն իսրայէլի անսալ բանից Լմոյ. զի տարայոյ զնոսա յերկիրն՝ զոր խոստացայ. բայց տեսին զնոքա Թոդեալ զրանս իմ՝ մոլար ձանապարհան իւրեանց անսացին, և միշտ զՀետ այնր գընացին սրտիւք իւրեանց, այսինքն ախորժակօք իւրեանց. և ի տեսանելն իմ զնոսա այսպէս՝ ասացի.

միշտ մոլորեալ են սրտիւք։

Խրկերդ՝ դնի փոխանակ գրգռելոյ. ըստ որոյ յերբ՛՛ գրի ասէ. այսինքն գրգռեցայ կամ կռուեցայ. յոր միտ կամ ասել. քառասուն ամ ոչ հանդուցին զնա իսրայէլացիք, այլ հակառակ կացին. որով և գրգռեցին զնա չարչարել զնոսա և խրատել. բայց ի խրա-

տիրն և ոչ ուղղեցին զսիրտս իւրեանց ։
Լ[ր]երդ՝ դնի փոխանակ վաստակելոյ մինչև՝ ի ձանձ-
րանալ, կամ փոխանակ տաղտկանալոյ. որպէս առ-
նու առաքեալն. կամ փոխանակ վշտանալոյ, որպէս
դնի յԵովՔ՝՝ և՝ ի լուա՝՝ յորս միտ կամի ասել. զամն քա-
ռասուն աշխատ եղէ՝ ի վերայ իսրայէլացւոց յանա-
պատի անդ, և ոչինչ շահեցայ. վասն որոյ և ձանձ-
րացայ՝ ի նոցանէ, վշտացայ և ասացի. * մինչև չ[ր]երբ
,, բարկացուցանիք զիս ժողովուրդդ այդ, և մինչև
,, չ[ր]երբ ոչ հաւատան ինձ ամենայն նշանաւքն, զորս
,, արարի՝ ի մէջ նոցա ևս ։ (Թուոց. ԺԴ. 11։) կամ
որպէս առաքեալն դնէ. (երբ. Բ. 10.) * տաղտկա-
,, ցայ ազգաւն այնուիկ ։ զի միշտ ընդդէմ դաշնի
բանից իմոց. և չհաւատային եղեն ոչ այմ՝ զոր ես
հրամայէի, այլ այնմ զոր սիրտ իւրեանց ախորժէր.
և զի մեզաք էր ախորժակ սրտից նոյ, նոքա ևս միշտ
մոլորեալ մնացին սրտիւք. իսկ արդարն այսր մոլորու-
թեանէ և յիմարութենէ նոցա այն էր, զի խորհուրդք նո-
ցա զչգայութիւքն միայն յածէին, և ոչ զանիւք նոն.
վասն որոյ և ոչ կարէին ձանաչել զկամս նորա, և ըստ
այմ կեալ. և առ այս յարէ.

Լ[ր]ե նուա ոչ ծանեան զձանապարհս իմ։ Որ բառդ է՝ ե-
թէ դիցի փոխանակ պատճառականն շաղկապիս էր,
միտ բանին լինի այս. պատճառ մոլորելոյ նոյ սրտիւք
այս է, զի ոչ ծանեան զձանապարհս իմ. ոչ զի ոչ
իմանային կամ ոչ հասկանային, այլ զի ոչ կամէին
յարել յայն։ Իսկ եթէ դիցի փոխանակ բաշխեա-
կան շաղկապի, միտ բանին լինի այս. այսպէս ինչ
պարծէր նոցա, և ամենայն իրօք ցուցի նոցա զձանա-
պարհս իմ, այսինքն զՀաճոյս կամաց իմոց, այլ նոքա
ոչ կամեցան ձանաչել առ՝ ի կատարել։ Լ[ր]ե զի այս-
պէս վարեցան նոքա ընդ իս, ես և ա՝ որ հանի զնոսա
յԵգիպտոսէ՝ տանիլ զնոսա յերկիրն աւետեաց, թո-
ղից զնոսա՝ ի ձեռաց, և ոչ ածից զնոսա անդր. և
առ այս յարէ.

ԺԱ. Որպէս երդուայ՝ ի բարկութենէ իմում, թէ մտցեն՝ ի
հանգիստս իմ։

Հայտ կ՝ ի գրոցն մնվսեսէ, զի ասէ զորս միանգամ

եհան յեգիպտոսէ՝ զայնոսիկ ևեթ էած յերկիրն խոս-
տացեալ. որք էին ի քանամնինից և ի վայր. իսկ
զայլսն քաց յեսուայ և ի քաղեբայ առ հնասաբակ տա-
պաստ էարկ յանապատի անդ։ Ի՝անզի տեսեալ զան-
հնարին խոտասպուռնէն նոցա՝ տպատկացաւ ի նո-
ցանէ. երդուաւ և ասէ. * կենդանի եմ ես, և կեն-
,, դանի է անուն իմ. և լցցեն փառք ամն զամենայն
,, երկիր։ Օ՛ի ամենայն արք որք տեսին զփառսն իմ,
,, և զնշանս զոր արարի ես յեգիպտոս և յանապատիս,
,, և ոչ լուան ձայնի իմում. թէ տեսանիցեն զեր-
,, կիրն զոր երդուայ հարցն նոցա ։ (Թուոց ԺԴ.
21-24։)

Ի՝սյս է ահա զոր ասէ։

Յաւէր տպա ասէլ. * մինչ յերբ զժողովուրդ զայդ
,, չար կրիցեմ. և զոքա տրտնջիցեն առաջի իմ. Օ տըր-
,, տունդ որդւոցն իսրայէլի՝ որ տրտնջեն զձենջ՝ լուայ։
,, Ի՝րդ ասասցես ցնոսա. կենդանի եմ ես ասէ տէր,
,, եթէ ոչ որպէս խօսեցայք յականջս իմ, նոյնպէս ա-
,, րարից ձեզ. յանապատիս յայսմիկ անկցին ոսկերք
,, ձեր, և ամենայն հանդէս ձեր, և մեռեալքն ի
,, ձենջ ի համար ի քանամնինից և ի վեր որ տրտընջ-
,, ջեցէք զինէն, թէ մտցեն յերկիրն՝ յոր համբարձի
,, զձեռն իմ բնակեցուցանել զձեզ ի նմա. բայց քա-
,, զէք որդի յեփոնեայ, և յեսու Նաւեան. և ոսկերք
,, ձեր անկցին աստէն յանապատիս. և որդիք ձեր
,, ձարակեսցին յանապատի աստ՝ ամ քառասուն ...
,, և ծանիջիք զսրտմտութիւն բարկութիւնէ իմոյ։ Ի՝ա
,, տէր խօսեցայ. եթէ ոչ արարից ժողովրդեանդ այդ-
,, սիկ չարի յարուցեալս ի վերայ իմ. յանապատի աստ
,, ծախիցին և աստէն մեռանիցին ։ (Թուոց. ԺԴ.
27-35։)

Որպէս երդուայ ի բարկութիւնէ իմում, թէ մտցեն ի հանգիստ
իմ. Ի՝սյս ոչ եբրայական՝ զօրութիւն ի մէջ բերէ ըզ-
բացասութիւն, որպէս թէ ասէը. երդուայ նոցա բար-
կութիւն, թէ ոչ մտցեն ի հանգիստ իմ. ուստի և ի
Թարգ" ասոր" և արաբ" և եթէոպ" դնի՝ ոչ մտցեն։
Ի՝ւ ըստ այսմ բառդ որպէս՝ դնի փոխանակ բառիս
ըստ. որպէս թէ ասացեալ էր. ըստ որպիսութեան
գնացից նոցա կամ թէ ըստ բարկութեանն իմոյ երդուայ՝
թէ ոչ մտցեն ի հանգիստ իմ.

Օ երկիրն աւետեաց կոչէ աստ ա̃ծ հանգիստ իմ՝ (որպէս և ՚ի սաղ. ճլա̃. 13.) վասն երկուց. մի՝ զի անդ տալոց էր ժողովրդեան իւրում զհանգիստ իւր՝ այսինքն զայնպիսի հանգիստ, որ տուեալ և պահեալ լինէր յայ̃. Երկրորդ՝ զի անդ դնելոց էր իւր հանգիստ այսինքն տեղի անուան իւրոյ.

Բարեբանօրէն՝ այս հանգիստ հայի ՚ի նորս եկեղեցի. ուր մտին հեթանոսք. իսկ հրէայք բաց ՚ի սակաւուց ոչ կարացին մտանել անդ, և ոչ ժառանգել զնոյն.

Վերածաբար՝ այսու հանգստեամբ նշանակի արքայութիւն երկնից. և որք միանգամ են յեկեղեցւոջ՝ են ՚ի ճանապարհի առ ՚ի գնալ անդ. և սակայն եթէ ըստ որդւոյն իսրայէլի կամիցին գնալ՝ ոչ կարասցեն մտանել ՚ի նոյն. Զայս միտս մեկնէ պօղոս առաքեալ զայս բան ՚ի թուղթն առ եբր. եթէ կամիս տես նախ ՚ի գլ. գ̃. 12-18. և ապա ՚ի գլ. դ̃. 1-11.

Բարոյապէս՝ այս հանգիստ ցուցանէ զառաքինական կեանս. իսկ անապատն յայտնէ զճանապարհն առ ՚ի նոյն. եթէ ոք անհաւանութե̃ գնայցէ, ոչ ժամանէ յայն. իսկ եթէ հաւատով, և յուսով գնայցէ, ունելով առաջնորդ զսիւն ամպոյն ժամանէ ՚ի կատարելութի̃ կենաց. որով և արժանի լինի հասանելոյ ՚ի հանգիստն յաւիտենից.

ՍԱՂՄՈՍ ՂԱՀ

Օրհնութիւն և գոհութիւն ի վերայ բարեբարու-
թեանց սեառն. և հրաւէր հեթանոսաց յերկիրպա-
զութիւն Ձմեռնային ոյժ։

Աղօթս ի դառնութ՝ ի ձմռանային չի դաշտն լինեցաս
յեղ փերտունեն։

1 Օրհնեցէ՛ք զերկինս յօրհնութիւնէ նոր. օրհնեցէ՛ք զերկիր ամենայն երկիր։ 2 Օրհնեցէ՛ք զերկինս և օրհնեցէ՛ք զանուն նորա. աւետարանեցէ՛ք օրըստօրէ զփրկութիւնէ նո։ 3 Պատմեցէ՛ք ի հեթանոսս զփառս նորա. յամենայն ժողովրդս զսքանչելիս նորա։ 4 Մեծ է տէր և օրհնեալ է յոյժ ահարկու է նա ի վերայ ամենայն էից։ 5 Զի ամենայն էութեանց հեթանոսաց դեռ են. և տէր զերկինսն արար։ 6 Խոստովանութիւն և վայելչութիւն է առաջի նորա. օրհնութիւն և ուժ վայելչութիւն ի սրբութիւնի նորա։ 7 Տուարջք՛ ազգաց տուէք տէրանց. տուարջք՛ զփառս և զպատիւ. տուարջք՛ զքառս անուան նորա։ 8 Բարձեա՛ք պատարագս և մտէ՛ք ի սրահս նորա. երկրպագեա՛ք տէր ի փառեաս սրբութեան նորա։ Եւ խռովեսցի յերեսաց նորա ամենայն երկիր։ 9 Բայց ի հեթանոսս թէ տէր թագաւորեաց. հաստատեաց զշրջարն չի ի սասանեսցի. և դատի զժողովուրդս իւր ուղղութեամբ։ 10 Ուրախ եղիցին երկինք և ցնծասցի երկիր. զգաբաստցի ծով լրութ իւրով. ցնծասցին դաշտ, և ամենայն որ է ի նոսա։ 11 Ցնծասցեն ցնծասցեն ամենայն ծառք անտառի յերեսաց տեառն. չի գայ և գայ նա ի դատել զերկիր։ 12 Դատի զերկիրս ի ճշմարտութեան և զժողովուրդս ամենայն ճշմարտութեամբ իւրով։

1 Օրհնեցէք Տէրը ամենայն երկիր. պատմեցէք օր ըստ օրէ
փրկութիւնը նորա։ 3 Պատմեցէք ի հեթանոսս զփառս
նորա. յամենայն ժողովուրդս զսքանչելիս նորա։ 4 Օ՛ի մեծ
է Տէր և օրհնեալ է յոյժ. ահաւոր է ի վէր ամենից
աստուածս։ 5 Զի ամենայն աստուածք ազգաց դիւահարք են. և Տէր
զերկինս արար։ 6 Փառս և փառաւորութիւն առաջի երեսաց նորա. զօրութիւն և պատ-
կառանք ի սրբութեան նորա։ 7 Տուէք ազգաց ազգաց, տուէք փառս և պատիւ
զանուն Տեառն։ 8 Տուէք Տեառն անուան նորա փառս։ Առէք պատարագս և մտանեցէք առաջի երեսաց նորա. և երկրպագեցէք Տեառն ի սրահ սրբութեան նորա։ 9 Երկեսցի յերեսաց նորա ամենայն երկիր. յանդիմանեսցէ երկիր և մի սասանեսցի։ 10 Ասացէք ի հեթանոսս՝ Տէր թագաւորեաց. Հաստատեաց զաշխարհս և մի սասանեսցի՝ դատեսցէ զազգս ուղղութեամբ։ 11 Ցնծասցեն երկինք և ցնծասցէ երկիր, շարժեսցի ծով լիութեամբ իւրով, դաշտք անդաստանք՝ և ամենայն որ ի նոսա։ 12 Ցնծասցեն ծառք անտառաց առաջի Տեառն. զի եկն դատել զերկիր։ Խոստովան եղիջիք Տեառն, զի բարի է. զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա։ Եւ ասացէք ձեզ՝ զի փրկեա զմեզ, Աստուած փրկչի մերոյ, զի ժողովեա զմեզ և ապրեցո զմեզ ի հեթանոսաց՝ խոստովանել անուան սրբութեան քում, պարծենալ ի քեզ։ Օրհնեալ Տէր Աստուած Իսրայէլի յաւիտենից մինչև յաւիտեան։

ՎԱՐՁԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ամէն՝ ի դասուն՝ ի ծամանակի՝ զի պատճառն լինիցի յեղ
ձերոյն։

ՅԻՇԻՐ ԼԻՑԻ Ի ՔԱՀԱՆԱՅՍ ԶՈՂՈՒՆ

*վերնագիր. ասեն որպէս ի հին սաղմոսս
ինչ յաւելաց, և ի քահանի մի սաղմոս մի,
որպէս և ի սաղարեայսն գրի անվերծանելի հնձողոյ. ուստի որպէս զնախընթացիցն սորա առացաք*

յայլոց յաւելեալ եղև այս վերնագիրս. դուցե յեօ-
թանասնից անտի, և կամ՝ ի յետնոց ոմանց։

Իսկ վասն բառիդ յետ գերութեանն՝ գիտելի է, զի՝ ի
բազում ձեռագիրս մեր զանց առնի այդ. և միայն՝ ի
չորս ձեռագիրս դնի. և զի այդ է համաձայն եօթն"
և լաւ", արաք" և եթէով", ըստ այդմ եդաք և մեք։

Ա.յս սաղմոս որպէս յայտնի տեսանի (ա. մնաց. ԺԶ.
23.) ասացաւ՝ ի դաւթայ յածել նորա մեծաւ հան-
դիսիւ զտապանակն ետն՝ ի տանէ աբեդդարայ յերու-
սաղէմ՝ ի խորանն զոր շինեաց նա ինքն դաւիթ. զոր-
մէ տես ա. մնաց. (Ժե. 1-28. և ԺՁ. 1-7.) յորում
և երգեաց և զերգն զայն՝ որ սկսանի * խոստովան
,, եղերուք տեն ||։

Ա.յս երգ՝ զոր ասաց դաւիթ, բովանդակի՝ ի 30 հա-
մարս (՝ի ա. մնաց. ԺՁ. 8—36։) որոց հնգետա-
սանքն սկսեալ՝ ի ծայրէ՝ դնին՝ ի սաղ. Ճ՝. չորեք-
տասան համարօք։ Իսկ մնացեալ հնգետասանքն սկը-
սեալ՝ ի միջնոյ՝ դնի յայս սաղմոս երկոտասան համա-
րօք։ Եւ զի այս սաղմոս այլայլութիւն բառից դնի
աստ քան զոր՝ ի ա. մնաց, ստիպեցաք հանդէպ սմին
դնել և զայն. որպէս տեսանի յառաջիկայդ։ Իսկ
զայս բաժանումն արարին նոքա, որք ուրոյն երգեցին
զայս. և կամ հեղինակն այն՝ որ կարգաւորեաց զսաղ-
մոսս՝ ի մի գիրք։

Յասացեալոցս աստի երևի՝ թէ բանն այն՝ որ դնի՝ ի
վերնագրիդ * ՝ի ժամանակի՝ զի տաճարն շինեցաւ ||.
Հայի նախ՝ ի շինուածն խորանին՝ զոր կանգնեաց դա-
ւիթ, որ տաճար ևս կոչիւր հանդերձ գաւթիւն
(է. Թագ. Ճ. 17։ ա. մնաց. ԺՁ. 1.) զորմէ այլուր
ևս խօսեցաւ (մանաւանդ՝ ի սաղ. ԺՁ. 1։) Նայի
երկրորդ՝ ի շինուածն տաճարին զօրաբաբէլի յետ գե-
րութեանն. զի որպէս սաւանգեն բազում երևելի մեկ-
նիչք, ՝ի դառնալ որդւոցն իսրայելի՝ ի գերութէ
բաբելացւոց. և՝ ի կանգնել նոցա նորոգ զտաճարն՝
իբրև քաղուածով ինն առին և երգեցին զայս յեր-
գոց անտի դաւթի. և երևի թէ յայս միտ եդեալ
եղև՝ ի վերնագրիդ * սաղմոս՝ ի դաւթի՝ ի ժամա-
,, նակի ևն ||. որպէս թէ եդեալ էր, այս սաղմոս է
քաղեալ յերգոցն դաւթի, և ասացեալ՝ ի ժամանա-

կի երկրորդ շինութեան տաճարին՝ որ եղև յետ դարձի գերութեան ։

Ուստի և բանք սաղմոսիս ասին միանգամայն 'ի բերանոյ դաւթի, և 'ի բերանոյ այնոցիկ՝ որք դարձան 'ի գերութենէ՝ իբրև գոհութիւն առ ած, և իբրև յորդոր և հրաւէր հեթանոսաց 'ի պաշտօն ճշմարտին այ, և 'ի կանգնել զտաճարն իմանալի, այսինքն զեկեղեցի սուրբ 'ի բանաւորացս ընդ ամենայն տեղիս. զորմէ այսպէս գրէ լամբ"։

* Քանզի տաճար ած բնակութեան իւրոյ՝ զբանականս
,, շինեաց մարդ 'ի դրախտին, սա գերեցաւ 'ի սա-
,, տանայէ, և աւարեցաւ յամենայն վայելուչ առա-
,, քինութեան փառաց. զոր վրէժխնդրութիւն այ՝ ի-
,, մաստութբ ճշմարիտ զօրաբարելին քսի, շինեաց
,, վերստին տաճար հանգստեան իւրոյ. որպէս գրէ
,, առաքեալ, քս իբրև որդի 'ի վերայ տան իւրոյ,
,, որոյ տունն մեք իսկ եմք, և դուք տաճար էք այ.
,, ըստ որում ասաց ած, բնակեցայց 'ի նոսա. քանզի
,, զանմարմին բնութիւն այ և զփառս՝ զգալի նիւթ
,, ոչ կարէ տանել. այլ բանաւոր և իմանալի հոգիս,
,, որ շինեցաւ տաճար փառաց նորա. և մի եկեղեցի
,, ընդ ամենայն տիեզերս 'ի վերայ հիման առաքելոց
,, և մարգարէից. յայս տունս որ նորոգեցաւ քսիւ 'ի
,, հնութենէ մեղացն ադամայ, հրաման տայ նորոգել
,, տանն նոր օրհնութիւ երգել ամենայն երկրի. զի
,, և ամենայն երկիր եղև տուն այ և լցաւ փառօք
,, նորա և գիտութբն ‖։ Զայս հայելով ունիմք մեկ-
նել և մեք զայս սաղմոս ։

ԲԱՆ

ա. Օրհնեցէք զտէր յօրհնութիւն նոր. օրհնեցէք զտէր ամենայն երկիր ։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Նոր իմն եղև և ընդհանուր՝ բարերարութիւն այն՝ զոր եցոյց ած ազգի մարդկան 'ի փրկելն զնոսա. նոր՝

զի չէր երևեալ այնպիսի ինչ. վասն զի փրկօղն էր ած և մարդ, և եղանակ փրկութեն ոչ գնոու զօրութեամբ, այլ խոնարհութիք և մեծութիք. ընդհանուր և՝ զի ոչ միոյ ազգի, կամ միոյ աշխարհի, այլ ամենայն ազգաց և համբերն տիեզերիս. սին իրի ի հրաւիրել մարդարէին զմարդիկ ի փառաբանուի ոյ վասն այսր մեծի բարեբարուե՝ յորդորել ոչ եթէ զայս ազգ կամ զայն, այլ զամենայն երկիր, և այն յօրհնութի նոր ասելով։

Օրհնեցէ՛ն զեր յօրհնութի՝ նոր. օրհնեցէ՛ն զեր ամենայն երիւր։ Յորութի օրհնուին՝ ըստ պ՛սալս իւաց կարի մտածիլ։ Ի՝ ըստ նիւթոյ, իրը զի այնպիսի իւր այն օրհնուի կամ փառաբանութի մտաուցեալ առ ած, յորում իրը նոր ցուցցի բարեբարուե՝ նորա, այսինքն փրկագործութի նորին։ Յերկրորդ՝ ՚ը օրհնողաց, իրը զի յայնպիսեաց երգեսցի՝ որք նորոգեալ իցեն ի հնութե մեղաց։ Յերրորդ՝ ըստ զօրութե կամ ըստ հոգւոյն, իրը զի այնպիսի հոգւով երգեացի՝ որպէս թէ նոր իմն լիներ և իրը նորոգ երգեալ։ Չորրորդ՝ ըստ եղանակին, իրը զի գեղեցիկ իմն հանմատութե և հոգեշարժ բարբառով իցէ նուագելի։ Հինգերորդ՝ ըստ տարածութե, իրը զի այնպիսի իցէ՝ որ կարիցէ երգիլ ընդ ամենայն տեղիս որով և իցէ լեզուաւ, և մի օրպէս ի հնուելն որ յերեսաղէմ միայն երգիւր, և ոչ արտաքոյ յօտար երկրի։ յոր միտ գերեալքն ի բաբելոնի ասեն. * զի ,, արդ երգեսցուք զօրհնութե՞ն յերկիր օտար ։

(սաղ. ՃԼԷ. 4.)

Ոչ ասեն որոյ ոչ առ երուսաղէմացիս ևեթ իսօի մարգարէն, այլ առ ամենայն երկիր. որով նշանակին ամենայն բնակիչք երկրի, եթէ հրեայք իցեն և եթէ հեթանոսք. որպէս թէ ասէր. որովհետև ամենեցուն ձեզ հասանելոց է փրկութի նոր յիս, ամենեքին առհասարակ նոր օրհնութի օրհնեցէ՛ք զիս։

Ուր յաւելու գրել լսէ՛ և զայսպիսի ինչ. * առ ,, ի՞նչ հայի օրհնուին, զոր ած իրը կարօտ ինդրե ,, ի մէնջ, և գիրք հրամայեն տալ նմին. օրհնութի՞ ,, սիրոյ է պատուղ, զի ոչ զոք կարեմք օրհնել, զոր ,, ոչ սիրեմք, և սէրն իւրաքի յորդորի օրհնել զսիրե-

,, ցեան, Լ՚ըդ քննել հրամայէ մեզ զթութիւն ու
,, և սիրել զնա, և ի սիրոյ անտի բռնել նմա զօրհ-
,, նութիւն որ անկաթուած է նմին ||

Լ՚ա. Միայ ոչ դնի նոր օրհնութիւն. այլ միայն * օրհ-
,, նեցէք զաւր ամենայն երկիր ||. վասն զի այն օրհ-
նութիւն՝ զոր յայնժամ մատուցին, ոչ էր աւետաւո-
րութիւն հեթանոսաց, այլ յորդոր խրատական. իսկ
այս է աւետաւորութիւն հեթանոսաց ի ձեռն նորոյ
փրկութեան վասն որոյ դնի և օրհնութիւն նոր. առ որ
առաւել ևս յորդորել կամելով զնոսա՝ յաւելու և
ասէ.

Յ. ( ) ՕրՆեցէք ղԱՐ և օրՆեցէք զանուն նորա. աւե-
րանեցէք օր ըստ օրէ զփրկութիւն նորա.

Լ՚այս կրկնութիւն օրհնութիւն յայտ առնի բազում ինչ.
նախ՝ զմեծութիւն երկին, որոյ վասն յորդոր լինի յօրհ-
նութիւն. երկրորդ զմեծութիւն փոփոխութեաց յորդո-
րելն յօրհնել զաւր. երրորդ՝ զմեծութիւն ուրախութեն,
զոր ժառանգելոց կէին յորդորելն. չորրորդ՝ զմե-
ծութիւն այնմիկն զկատարելութիւն օրհնութեն զոր ու-
նէին մատուցանել. առ որ խրախուսելով մերգարե-
ին ասէ.

( ) ՕրՆեցէք ղԱՐ և օրՆեցէք զանուն նորա. ՑԱՐ ասէ, և
անուն ևս ասէ՝ ի նոյն հայի. զի անուն ևս է բառա
ձեր. վասն որոյ միտ բանին լինի այս. օրհնեցէք զԱ-
տեր, և յօրհնելն գնա՝ ասացէք, օրհնեալ է տեր.
կամ բառ երբ, օրհնեալ է եհովահ. քան օրուամ առ
նոսա գնի * օրհնեցէք զեհովահ, բարեբանեցէք
,, (զայս) անուն (նորա) ||. Մարթի է անուամբ իմա-
նալ ատ և զգօրութիւն անուանին այ և ամենակարո-
զութիւն նորա, զոր եցոյց յայսաւիկն զորդիս խոպանչելի
ի գերութենէ, և ի փրկելն զաղգ մարդկան ի ձե-
ռաց սատանայի. այլ զայսմանէ օրոշակի ևս գրէ ա-
սելով.

Ա. Հետաւորանեցէք օրըստ օրէ զփրկութիւն նորա. Լ՚ետաւորա-
նելն է՝ աւետիս տալով յայտնել զփափաքելի ինչ
բան բարի. և քանզի ամենափափաքելի է փրկու-
այն, որում ակնկալեալ սպասէին ազգ մարդկան, վա-
այսորիկ ասէ, աւետաւորանեցէք զփրկութիւնն՝ զոր ցու-

ցանելոյ է ասե,

Նա զի այն փրկութիւն ոչ եր վասն միոյ աւուր կամ վասն միոյ ամի՝ այլ վասն ամենայն աւուր և մշտնջեն. նաւուր, վասն որոյ յաւելու զօր ըստ օրէն. որպէս թէ ասէր. զօրօրինակ օր յաջորդէ աւուր, սոյնպէս յաջորդեսցէ հանապազ և աւետարանելն. որ է ասել. զամենայն աւուրս աւետարանեցի՛ք զիրկութիւն նորա։ Նա այս բան կարգի նախ՝ իբրև յորդոր առ խոյանել լինել աւետարանիչ հեթանոսաց։ Կարգի երկրորդ իբրև յորդոր առ ամենեսին՝ լինել միմեանց աւետաւոր վասն փրկութեն նոյ,

Ի ։ ։ ասաց. Ժէ. փոխանակ բառիս աւետարանեցի՛ք՝ դնի. * պատմեցի՛ք օր ըստ օրէ զիրկութիւն նր։ զի որպէս ի վերոյ ասացաք, յայնմ մտածի մանաւանդ փրկուի ցուցեալ առ ազգն խորայէլի. իսկ յայսմ մտածի ընդհանուր փրկութիւն ազգի մարդկան. վասն որոյ զոր անդ պատմեցի՛ք ասաց՝ աստ աւետարանեցի՛ք դնէ. Ի. ՀԱԼ զի որպէս յայնմ՝ նոյնպէս և յայսմ կայնի պատմելի ինչ բազում, վասն որոյ յաւելու և աստ ասել.

Ը. Պատմեցէ՛ք ի հեթանոսս զփառս նորա. յամենայն ժողովրդս զսքանչելիս նորա։

Փառաբան ասի իմացեալ լինի նախ՝ մեծ վայելչութիւն նորա ըստ ամենայն կատարելութեանէ, այսինքն թէ կարողութեանէ, ըստ ողորմութեանէ, ևն. Երկրորդ՝ իմացեալ լինին այնպիսի գործք նորա՝ որք յայտնեն զայն մեծ վայելչութեանէ նորին, յորս առաւել փայլէ սքանչելիքն՝ զորս եցոյց ած ի փրկել նորա զազգն խորայէլի, և զազգ մարդկան առ հասարակ։ Երրորդ՝ իմացեալ լինի ըստ լսոյ" կամաւոր խաչելութենէն քրիստոսի, զի զայն համարեցաւ իւր փառք. մի զի փառք Թագաւորի ասէ ոչ միայն է զարդն և իշխանի, այլև խոնարհին կամաւ յանգստութենէն։ Չորրորդ փառքն այդ կրկնակի յայտնեցան մարդկան. մի՝ առաւելաբար ի հնումն առ խորայէլացիս. և մի ևս՝ իրապէս ի նոցունն առ համարէն ազգս. (Թող զդէմ յանդիմանն՝ որ պահի ի հանդերձեալն)։ Ո այս ամենայն պատմել յորդոր մարգարէն ասելով։

պաճուճեալ՝ ի հեթանոսս պճոյս նորա։ Կամի ասել. զոր միանգամ արար մեզ Աստ, և զոր միանգամ հանդերձեալ է առնել օտար ազգաց, որպէս ունի յայտնել առնելոցն զիւրաքանչիւր ի մէջ հեթանոսաց։ Իսկ հեթանոս ասելով իմանալ զամենայն ազգս եղեալս արտաքոյ ազգին իսրայէլի. և առ ի բարւոքս և իմացուցանել զայս՝ յարէ զկնի։

Ցնծացարո՛ ի նոյնէ՛ ժողովրդոյ ուրախացէ՛ք նմա։ Կայսիրքն ի պատմել ձեր զփառս այդ առաջի դիմելիք և զաքանչելի գործս նորա, զորս արար՝ և զորս ունի առնել. և զայս ասէ արասջիք մի միայն առ այս ազգ կամ առ այն՝ որպէս առնելին մարգարէք որք ըստ պարտականն իւրեանց հասարակօրէն իսրայէլացւոց պատմէին, այլ առ ամենայն ազգս և ի մէջ ամենայն ժողովրդոց, որպէս արարչին առաքեալքն։ Այլ զի Աստ ի ձեռն յայտնութեան փառաց՝ ասի մեծ, և ի ձեռն աքանչելեացն՝ սքանչելի։ Վասն որոյ յաւելոյ ասել մարգարէն,

ՀՀ. Մեծ է տէր՝ և օրհնեալ է յոյժ. անբաւ է նա ի վեհոյ ամենայն իւոց։

Մեծութիւն այլ կրկնակի կարէ մտածել ի մէնջ. ի՝ ըստ վայելչութեան փառացն՝ զոր ունի յինքեան. ըստ որում ասացաք ի վերոյ։ Երկրորդ ըստ յայտնութեանն մեծ վայելչութեամբ ի ձեռն ազգի ազգի գործոց ամենակարողութեան, և իմաստութեան, բարութեան, և ողորմութեան, ևն։ Իսկ այսմ մեծութեան ասի՝ թէ լի են երկինք և երկիր փառաւք նորա, և այս մանաւանդ յետ փրկագործութեան նորին։ զի այնու գրեթէ առաւել և մեծ և փառաւորեալ ցուցաւ Աստ ընդ ամենայն տեղիս. և մեծութիւն փառաց նորա լցոյց զաշխարհս ըստ հռչակելոյն, որպէս և օրհնեցաւ և օրհնի յամենեցունց. սոյնպէս և ի ձեռն աքանչելեացն առ ամենեսին ցուցաւ և ցուցանի աճառոր. վասն որոյ ասէ.

Մեծ է տէր՝ և օրհնեալ է յոյժ. անբաւ է նա ի վեհոյ ամենայն իւոց։ Կայ ասացուած ըստ նշանակեցելոյն դնի երբեմն առարկայ օրհնութեան՝ երբ զի Աստ գործով մեծ և աճաքարոյ աքանչի է օրհնել յամենեցունց։ Իսկ ըստ նշանակողին, այսինքն ըստ որում է բան

նչանակօղ դնի իբրև պատճառ օրհնելոյ զնա. որպէս թէ ասէր. օրհնեցէք զնա և պատմեցէք զփառս նորա. վասն զի նա միայն է մեծ, և ահարկու առաւելոյն արարածս, և և առ կուռս, որք իբրև ոչինչ պաշտին ի հեթանոսաց. ուստի ի սա. մնաց.

դնի. * ահաւոր է ի վերայ ոչ ոց ||:

Լ յսու յետին ասացուածով երկու ինչ կամի ցուցանել մարգարէն. մի՝ զայս թէ այնոքիկ կուռք որք իբրև ոչինչ պաշտին ի հեթանոսաց, ոչ միայն չունին ինչ նմանութեամբ ընդ այլ կենդանեսն, այլև ոչ իսկ կարեն երևիլ առաջի նորա, զի նա ահարկու է ի վերայ նոցա. և զայս ասէ՝ հայելով ի յիմիսը կարծիս հեթանոսաց, առ որս ահաւոր երևէին այն կուռք նոցա, յորոց սարսէին իբրև յոչ. զորս յանդիմանէ մարգարէս ասելով, թէ նոքա չեն քաջ սարսելի. զի նոքին իսկ կուռք սարսին յոչ, որպէս յայտ է ի կուռս եգիպտոսի, որք սասանեցան ի մտից նորա (Եսայ. ԺԹ. ։ ։) որպէս և գագան կուռք, որ կործանեցաւ առաջի տապանակի տեն (։ Թագ. Է. ։) |ծողզորս միով բանիւ խորտակեցին առաքեալքն։ |չրկրորդ կամի ցուցանել՝ թէ իրաւամբք ասաց պատմել հեթանոսաց զփառս և զսքանչելիս նմ. զի այնքիւք հանդերձեալ էին ազատել ի ծառայուէ գաղջելի կռոց, և գտանել զնծ կենդանի. իսկ թէ սրպիսի ինչ էին այն կուռք, յայտ առնէ ասելով.

Ե. Ա. զնայն կռա՜ք հեթանոսաց դե՜ւ են. և մեր ՀԱՐՑԱՆՔ ԱՐՔ։

Հեթանոսք թէպէտ և համարէին՝ թէ գոյ ՚ծ յերկինս, |՚այց անհաս գոլով այսմ՝ զայնևայլ չունծս հնարեցին. նախ չնծ երկնից և չնծ փառաց դնէին զարամազդ. զոր պարսիկք զրուան կոչէին։ |՚պա զերկնեին չնծ երկրի զհուռոմս. ըստ սոցին և զայլս. զորս յիշէ և սարգիս Շնորհալի (՚ի մեկն. Է. պետ. ։ ։ 16. Ձատ. Է.) յասէր՝ թէ հեթանոսք * զարամազդ ,, (առասպելէին) երկնից ասել արարիչ, և զհուռոմս ,, երկրի, և զպիսիդոն՝ ծովու, և զՏեառս՝ օդոյ, և ,, զՏեփեստոս հրոյ ||. և զդիոնեսիոս, այն է բաքոս՝ գինւոյ և արբեցութեան. (որպէս դնի ՚ի մեկն. ։ ։.

յովհ. Ե. 21. Հառ. Թ. յորդ.) Այնպէս իմն և վասն այլոց չնաշոց. որոց վասն և պրօշեալս կանգնեցին խաչաձեւիւբ ապրք ըստ խրեանց պաշտամանն. և որպէս երևի առ Հարքն աբրահամիւ առաւել Հանդիսացան Հանդամանիք նոցին. ըստ որում դրէ Եզեկիէլ կողացի (՚ի գլ. ծՂ.) * դրօշելոց ասէ ,, Հանդամանիք առ Թարպիւ Հարք աբրահամիւ (առ ,, առաւել պատիւ ընկալան)։ (տե՛ս և՛ ի սաղ. ղՂ. 7. և ՀԺՂ. 12.)

Լրդ այսոքիկ չնաշք հեթանոսաց կոչին ՚ի Հայ բարբառ՝ կուռք, ըստ երկուց. մի՝ ի նշանակել զպատկեր ինչ. զի բառս կուռն՝ որոյ յոգնակին և կուռք, նշանակէ զոյժ սաստիկ. և զի հեթանոսք զչնաշն Համաբերին զօրութեն մեծ՝ վասն որոյ կոչին կուռս։ Լրկիրորդ՝ ի նշանակել զնմանութիւն ինչ կռեալ. զի շինեալ լինին կամ ՚ի փայտից, կամ ՚ի քարանց, և կամ ՚ի Հրահալելեաց, որք կռեալ լինին այսինքն կռտնաս իւիք ձևանայիս։ Կոչին դարձեալ դիք, որ թէպէտ ՚ի մեզ Թարգմանի դէշք, բայց դնի իբր յոգնական դիոս բառիս, որով կամին իմացուցանել՝ Թէ այլ կուռք ոչ են դիոս (այսինքն արամազդ չնաշն) այլ դիք, այսինքն դիոսիկք։

Օ սոսա կոչ սատ մարդ արկն գէս՝ որ երևի լինել նուազականն նոյն դիոս բառին որպէս Թէ սատցեալ լինել ըստ յիշելոյ մեր այժմ դիոսիկք. որով նշանակին փոքր չնաշք, այսինքն սուտ նաշք. և զի չար հրեշտակք կամ՚ին և կամին պատուել և պաշտել ՚ի մարդկանէ իբրև աստուածս՝ վասն այսորիկ և նոքա կոչեցան դևք։ Չայս ամենայն Հայելով ասէ.

Քանզի կռտ հեթանոսաց դեւ են. և մեք պիտի ասք. Կռտ՝ հեթանոսաց դեւ են. և մեք պիտի ասք. Կռտ՝ եթէ իմացեալ լինին արձանքն կամ իրքն կանգնեալք իբրև չնաշք, դևին սատ պատուհաս կաղաբար, այսինքն ըստ այնց՝ որք պատուհասին զդևս, որպէս Թէ եղեալ էր. կուռք հեթանոսաց պատուհաս նախոյ են դիւաց։

Լսակ եթէ իմացեալ լինին այնք՝ որք ՚ի ձեռն արձանացդ պաշտեալ լինէին, դևին սատ ուղղակի փոխանակ պատուհասելոցն, որպէս Թէ եղեալ էր. այնք՝ որք ՚ի կուռս պաշտին՝ դևք են. իբր զի նոքիմբք դևք

դժոխոց պաշտօնն, և կամ այնպիսիք, որք են մարդիկ կամ իրք սուտք, և չա͞ծք, կամ ըստ եբրայականին էլէլէմ. զոր բազումք Թարգմանեն ա͞ծիկք, այսինքն փոքր ա͞ծք՝ ըստ ստուգաբանութե͞ դիք և դևք բառիցն՝ զորս եդաք այժմ.

Այլ եթէ իմացեալ լիցին միանգամայն ըստ պարունակողին և ըստ պարունակեցելոյն, յայնժամ բառս դև՛՝ դնի պատճառաբար. իբր թէ եդեալ էր, կուռք հեթանոսաց հնարք են դիւաց. յոր միտ ասէ եզնակ կողբացի. (գլ. լե͞.) * Նոյն զի դիւաց դիւտ է կռա-
,, պաշտութիւն՝ վկայէ դաւիթ, թէ ամենայն ա͞ծք
,, հեթանոսաց դևք են (այսինքն 'ի դիւաց հնարեալք)||.

Համառօտիւ առեալ՝ այս բան բացատրի այսպէս. կուռք հեթանոսաց ոչ են ա͞ծք. զի ոչ են արարիչք, այլ արարեալք և կռեալք 'ի մարդկանէ, գիւտք դիւաց. անզգայք և անշունչք, և բազում իրօք ճնաոիչք: Իսկ ա͞ծ մեր զերկինս արար, և զամենայն որք են ընդ երկնիւք, և ամենեցուն բարերար: Զայս ասելով մարգարէին կամի աւետիս տալ հեթանոսաց. որովհետև հանդերձեալ էին ազատիլ յայնպիսի սուտ ա͞ծոց, և պաշտել զա͞ծ կենդանի.

Դ ա͞. մնաց. ժդ͞. դնի * վասն զի ամենայն ա͞ծք ազգաց կուռք են, և ա͞ծ զերկինս արար||. Այս ևս զնոյն նշանակէ, զի կամի ասել. այն ամենայն զորս պաշտեն հեթանոսք անուամբս ա͞ծ՝ ոչ են ա͞ծ, այլ կուռք՝ այսինքն սուտ ա͞ծք. զի են կռեալ կոփեալ կազմուածք գիւտրնակք. իսկ զոր մեք պաշտեմք՝ է ա͞ծ ճշմարիտ՝ արարիչ երկնի և երկրի:

Այլ քանզի հեթանոսք 'ի ձեռն կռոց իւրեանց պաշտէին նաև զերկինս, զարեգակն, զլուսին ևն, որոց գեղեցկութիւն յայտնի տեսանի, յաւելլով մարգարէին զայն՝ թէ ա͞ծ զերկինս արար՝ այսու ցուցանէ, թէ նաև նոքին երկնային մարմինք թէև գեղեցիկ երևիցին՝ ոչ են ա͞ծք. զի են արարեալք 'ի ճշմարտէն ա͞յ. և գեղեցկութիւն նոցա ոչ է յիւրեանց, այլ յա͞յ. զի նա է արարիչ ամենայն գեղեցկութե͞. և ինքն է գեղեցկութիւն անսահման. զորմէ խօսի 'ի յաջորդ համարն ասելով.

ԺԴ.

ջ. Խաղաղանալ և վայելչանալ է առաջի նորա, որ բանիւն և ձեռվայելչութիւն ի սքեմսին նորա։

Ո փառաւորութիւն այդ նկարե իբրև վեհապետի, ո րոյ առաջի են փառք, պատիւ, և շնորհք գիրեա մեծութեան ։ և յայս միտ ասի ի տուրգ (ի սաղ. ՃԽ. 2.) * խաղաղանալ եւ մեծվայելչանալ զգեցար՝ արկար զլոյս որպես զօձոց , ։ ։ Կամ ասա փոխանակ նախ ասելոյ զգեցար , դնի՝ առաջի , յասելն ։

Խաղաղանալն և վայելչանալն է առաջի նորա ։ Կատարեալ խաղաղանալն կրկնակի կարէ առնել լինել ասա. մի՝ առաքինական՝ փոխանակ փառացն այլ. որ խոտովանելոյ լինի. և ըստ այսմ կամի ասել. միայն յոյժ է Աշխարհիս փառք անսահման. ուստի ի ։ ։ մեաց. փոխանակ խոտովանութեան՝ փառք դնի. որպես և յերբեմն որ զնոյն նշանակէ. Լրկրորդ առեալ լինի փոխանակ խոտովանեալ լինելոյ. և ըստ այսմ կամի ասել, ածէ իւրով անձամբ զի փառաւորութեան խոտովանեալ լինի յամենայնի՝ զորս ունի առաջի իւր յերկինս և յերկրի յանմարմին քաղցրութեան, և ի մարդկանէ ։

Այնպէս և բառդ վայելչութիւն կրկնակի կարէ առնել լինել ասա. մի՝ փոխանակ գեղեցկութեան այլ. և ըստ այսմ կամի ասել. յոյժ է միայն անսահման գեղեցկութեան։ Լրկրորդ՝ փոխանակ գովութեան. և ըստ այսմ կամի ասել. ածէ վայելչացեալ լինի գովութեամբ, կամ վայելչութիւն այլ երև ելով առաջի իւր՝ գովի և փառաւորի. յոր միտ ։ ։ մեաց. դնի գովութեան։ Չէ համառօտիւ միտ բանին է ցուցանել՝ թէ այլ ի փառաւորութեան և գեղեցկութեան. և նմին միայն վայելէ օրհնութեան և գովութեան. զի նա յինքեանս այնպիսի գոլով՝ ճանաչի և յայլոց այնպիսի լինել. վասն զի որպէս արեգակն ունելով զգեղեցկութիւն լինքեան՝ տեսողաց ևս երևի գեղեցիկ, այնպէս և ածն. և զայս կամելով ցուցանել մարգարէին վարի բառիւդ առաջի՝ յասելն, առաջի նորա, կամ առաջի երեսաց նորա. որով ցուցանի նախ՝ թէ ածն ոչ է ի յերեսս փառաւոր, այլ յառաջոյ. այսինքն ոչ եթէ յայլոց իբր ի յերեսս իցէ փառաւորեալ, այլ յինքեմէ և

իբրև առաջի իւր և լինքեան ։ Երկրորդ ցուցանի Թէ ամէն որպէս լինքեան է փառաւոր՝ նոյնպէս և յամենայնի և յամենայն տեղիս՝ որք առաջի իւր են. և առ այս յարէ ։

Աբեռուէ և ճճվելլեռուէ ի սբեռուեն նորա ։ Իւր ի ա. ամաց. դնի. * զօրաւէ և պարծանք ի տէզւոջ նէ՝ ‖. որով ի միտ առնեմք Թէ բառդ սբեռուեան՝ որ դնի աստ երկիցս, յառաջնումն առեալ լինի փոխանակ նէրքին սբզռուԹենն այ, և կամ փոխանակ սբբարար զօրուԹէ նորա ըստ որոյ ևբբր" դնի. օ. այսինքն զօրուԹէ. իսկ յերկրորդումն առեալ լինի փոխանակ սուրբ տէզւոջ նորա, որով նշանակի երկինքն, կամ տաճարն այ. յոր միտ ևբբր" դնի, պէդեաղ. այսինքն ի սբբարանի նէ, այն է խորանն՝ որ ի սուրբ գիրս կոչի սբբուէ ։ Ուստի և միտ բանին լինի այս, սբանչելի սբբուԹիւնն այ և անհատանելի մեծ վայելչուէ նորա, կամ պարծանք նորա, այսինքն պանծալի փառաւորուԹէ նորա՝ երևի յերկինս, և պաշտի ի տաճարի նորին ։

Ալլազգ ևս կարէ մեկնիլ այս՝ Հայելով յերբ", և ի ա. ամաց. ժէ. իբր Թէ ասէ. վայել է մնառցա նել այ զփառս և զպատիւ առաջի խորանի նորա. զի անդ տեսանի զօրուԹէ նորա և գեղեցկուԹէ նորին ի ձեռն տապանակին. և այս Թէպէտ յատուկ էր ժողովրդեանն իսրայէլի, բայց ապա առնէ մարգարէն՝ Թէ չնորհելի է և հեԹանոսաց ի ժամանակի իւրում ։

Ուսաւորիչն մեր ի յամախտապատում գիրս. (Ճառ. ԺԲ. երես 205.) այսու խոստովանուԹէ իմմնայ զխոստովանիլն զմեղս առաջի այ և քահանայից, և այն է ասէ վայելչուԹիւն մեծ. ուստի գրէ այսպէս * խոստովանուԹիւն (մեղայ) ասէ մարգարէն՝ մեծ ,, վայելչուԹէ է առաջի այ և քահանայից նորա. զի ,, ասացի ասէ՝ Թէ պատմեցից ինձէն զմեղս իմ. և ,, դու Թողեաս զամենայն ամպարշտուԹէ մեղաց իմոց ‖. և խօսի անդ երկար ի վերայ խոստովանուԹէ տուն քանիւք, և և օրինակաւ ։

Ամբ. զխոստովանուԹէն վերածէ ի գոհուԹէ, և զվայելչուԹէն զոր գեղեցկուԹէ ընԹեռնու՝ վերա-

ծէ յառաքինութիւն։ Օ այս եդեալ մտրգարէին յորդորէ ասել զԺողովուրդն՝ մատուցանել իւր զփառս և զպատիւ ասելով։

Է. Ա՛ստուածէ՛ պեառն փոխի ամենց. Աստուածէ՛ պեառն ղեառս և ղպարիս. Աստուածէ՛ պեառն ղեառս անառն նորա։

Լ՚այս բանիք հային առ Ժողովուրդս հեթանոսաց, որք գալոց էին յերկրպագութիւն Աշմարտին ոյ յերևիլ փրկչին, զոր իբրև ներկայ տեսանելով խրախուսէ զնոսա և ասէ։

Ա՛ստուածէ՛ պեառն փոխի ամենց. Աստուածէ՛ պեառն ղեառս և ղպարիս. Աստուածէ՛ պեառն ղեառս անառն նորա։ Լ՚այս ինքն ոմ ազգք և Ժողովուրդք հեթանոսաց՝ ահա գայ աւետկարութիւն փրկութեան ձերոյ. եկիք ընդառաջ նմա. մի լինիք խիստ և դառն իբրև զազգ խորայելի. այլ ընկալարուք զնա՝ հաւատալով ի նա, և ընդունելով զանձն նորա. և ահա դուք որք երբեմն տառապեալ եիք յոչ՝ լինելոց էք Ժողովուրդ նորա. մատուցէք ասա նմա զփառս՝ փառաւորելով զնա զանելութիւն գովութեան. մատուցէք և զպատիւ, կամ ըստ այնմ. մատուցէք զՔ. զՀոգութիւն, պատուելով զնա գործովք բարեաց։ Ա՛տուցէք նմա և զփառս անուան նորա, այսինքն օրհնեցէք և զանուն նորա. զայսմանէ տեսի ի տաղ. իբ. ւ. և ։ Աւր երիցս դնելով զառաջ Աստուածէ՛, կամ որպէս դնի ի այ. մատ. փառ, ցուցանել նախ զկիրսէի զԵհմանն արտի յորդորողին. ցուցանել երկրորդ զմեծութիւն բարերարութենն այ, որով վասն արժան էր այսպէս փառաւորել զնա. ցուցանել երրորդ ըստ խորհրդոյն՝ թէ այս փառատրութիւն մատուցանի ամենասէրք երրորդութեան։ Լ՚այս և առ ընծայաբերութիւն յորդորելով յարել զկնի և ասէ։

Ը. Ա՛ռէ՛ պարտաց՝ և տո՛ւր ի սրտս նորա. երկիր պատ փէ՛ս պեառն ի փառիս սբեռնի՛ն նորա. և խոստ վեսչի չերեսաց նորա ամենայն երկիր։

Ժողովուրդք ազգին հրեից ի գնալն ի տաճար ամն՝ տանէին զպատարագս, այսինքն զընծայս, և մնեալ ի սրահ և ի գաւիթ տաճարին մատուցանէին զնո-

սին ձեռամբ քահանայից. և անդ երկիրպագեալ նմին, և ապրեալ զպաշտամունսն՝ դառնային ի տեղիս իւրեանց։ Այդ գոր երբայեցիք առնէին, զնոյն առնել յորդոր լինի և առ հեթանոսս. իսկ զայս առնել հեթանոսաց չէր օրէն, բայց եթէ ընդունելով զճշմարիտ կրօնս ածպաշտութեան։ Ապեսին ի կոչել մարգարէին զնոսա յայս վիճակ՝ սովին աւետ նոցա զդարձ նոցին ասելով։

Ահեղ պատարագ է մեզ ի սրտիս նորա. երկիր պագէ՛ք ի գաւազնիս սբեռնեն նորա։ Ասմն ասել. եհաս ահա ժամանակ դարձի հեթանոսացդ. և արդ արիք և առէք ի ձեռս ձեր զպատարագս Հաստոյ ոչ՝ զՀոգևորսն և զներքինն. և մուէք ի տաճար նորա, և երկիր պագէք նմա անդ։

Աստ սրահիւ ըստ ձառին իմացեալ լինի արտաքին սրահ տաճարին, որով ոչ Հոգևորին նշանակի մուտն յեկեղեցի քան։ Իսկ գաւթիս ոչ իմացեալ լինի այլ տեղի, այլ նոյն ներքին գաւիթ տաճարին, ուր երկիրպագանէին ժողովուրդք առաջի խորանին սրբուեան (տես ի սաղ. ԺԷ. 1.) որով նշանակի կալ ազգաց յեկեղեցւոջն քան, և մատուցանել զՀոգևոր պատարագս ոչ ի միում տեղւոջ, այլ ընդ ամենայն երկիր ըստ գուշակելոյն մալաքեայ. (ա. 11.) որոյ վասն յոգնակի դնէ. որ ըստ ձառին ցուցանէ զընդարձակութեան գաւթին, և ըստ Հոգևորին զառաքեալսն բազմութեանէ տաճարաց ի նորումն։

Բայց այս տարբերութիւնք բառիցդ սրահ և գաւիթ ոչ յարմարութեան միայն ի մէջ բերին ասա. զի այլազգ ևս մարթի էր դնել, որպէս գնի ի ա. Մնաց. ԺԷ. ուր գրի այսպէս. * առէք պատարագս, և մատուցէք առաջի երեսաց նորա, և երկիրպագէք ներ ի սրահ սբբութեան նորա։ որով այս ևս միայն գիտեալ լինի՝ զի տացի յորդոր՝ մատուցանելոյ ոչ զՀաստոյական պատարագս. ընդ նմին գուշակեալ լինի և զառնալն հեթանոսաց յերկրպագութիւն Աստուածոյն ոչ ի գալ մեսիային։ և զի այս էզև Հոգևոր իմն այլաբանութեամբ, խոստիւ կոչ զնոյն մարգարէն ասելով։

Ահա խոստովան յերեսաց նորա. ամենայն երկիր։ Այս բան

բազում ուրեք կրկին ի նոր գիրս ըստ այլևայլ կարգի. իսկ ասա դնի ըստ փոփոխելոյ երկրի ի կրօնս ծաղպաշտուԹե. յոր միտ կամի ասել. ի գալ մեսիային ամենայն երկիր այսինքն ամենայն բնակիչք երկրի խառնվեսցին յերեսաց նորա։ Ուր բառդ խառնել դնի փոխանակ երկիւղիլ այլափոխելոյ. և այս՝ կամ դառնալով յածպաշտուԹե, և կամ յառնելով ընդդեմ ծաղպաշտուԹե. որպէս արարքին ի սկզբան քարզուԹե հալածիչքն, յորժամ ընդ ամենայն ԹագաւորուԹիս, և ընդ ամենայն աղգս երկիր այն այլափոխուԹե կրեցի. որպէս յայտ է ոչ միայն յեկեղեցական աւանդուԹեց, այլև ի հեԹանոսական պատմուԹեց, յորս յայտնաբարբառ վկայի այս այլափոխուԹիւն։

Ամենք զայս բան վերածեն յերկիրդ գալուստ Տեառն մերոյ, յորում սաղսեղոց են յերեսաց նորա ամենայն ազգք և ազինք. յոր միտ ի Տ. Ութաց. դնի. * երկիր յերեսաց նորա ամենայն երկիր». այս կարծիք և ի Հիմարիտ, բայց Թուի Թէ բան մարգարէին ուղղակի յառաջինն կայի, և ապա յերկիրդն. զոր լսէ" բարեյաւսիս առնել աստ զբովանդակ տեսուԹեան բանին։ Օ այս եդեալ մարգարէին, կամելով առաւել և հաստատել զնախասացեալն յառելու և ասէ։

Թ. Ա սացէ՛ ի հեԹանոս՝ ԹԷ պէր ԹագաւորուԹիւն. հաստատեաց զչարչարեսն զի ճ սատանեսցի. և գտցէ զծոցոմորդիս նոր ոսդոսԹէ։

Ա յսիկս խօսի մարգարէն՝ որպէս Թէ եկեալ հասեալ իցէ փրկուԹիւնն հեԹանոսաց. առ որս հայելով գոչէ։

Ա սացէ՛ ի հեԹանոս՝ ԹԷ պէր ԹագաւորուԹիւն։ Ա րդարև Թագաւորեաց ձեզ ի վերայ արարածոց ի ստեղծանեն գնամ՝ զորմէ խօսեցաւ մարգարէն (ի սաղ. ղԷ. ։) և ունի և խօսիլ (ի սաղ. ղՀ. ։) և կրկին և մանաւանդ ի նմին օրինակս Թագաւորեաց ի վերայ աղգին հրէից՝ յընտրելն զնոսա իւր ժողովուրդ, և ի տիրելն ի վերայ նոցա. բայց ապակաս՝ եԹէ յայնմ և եԹէ յայսմ ոչ իբրև մարդ, այլ իբրև ձեզ Թագաւորեաց. իսկ ի գալ իւրում յաշխարհ Թագաւորեաց

և ըստ որում մարդ ի վերայ ամենայնի, և մանա-
ւորապէս ի վերայ եկեղեցւոյ. յոր ժողովեաց զՀե-
թանոսս. ուստի ուրախակից լինի նոցա մարգարէն,
և նոյն իսկ հին եկեղեցին. և յուրախութիւն խրատ-
աղաչէ. ասացէ՛ք ասէ ի Հեթանոսս, այսինքն քա-
րոզեցէ՛ք ի Հեթանոսս. կամ թէ արարէ՛ք, զի հրա-
չակեսցի ի մէջ Հեթանոսաց, թէ եկն Տէրն ՅԻ, և
լեալ իբրև զմեզ մարդ՝ թագաւորեաց ի վերայ մեր
և ի վերայ ամենեցուն, ոչ հարևանցիկ տիրելով,
որպէս եղև ի վերայ հրէից, այլ հաստատութիւն.
այս զի ի Ձեռն խաչի եղև այս թագաւորելս, ոմանք
ի նախնի հարց յաւելին ի սաղմոսս իւրեանց զառա-
ջաւ՝ ասելով. թագաւորեաց փայտիւ կամ ի փայտէ.
որպ ևան կարծեցին ոմանք թէ նաև յերբ. գոհանիւք
յառաջն այն բառ. բայց այդ կարծիք չունի տեղի.
զի ոչ յիմիք թագաւորութիւն գոհանի այն. ուրեմն և
ոչ յերբայականն, ևամենայն ապա մարգարէին ցուցա-
նել՝ թէ այն թագաւորութիւն քոյ մշտնջենաւոր է,
յարէ զկնի և ասէ.

Ասացէք զաշխարհս, զի ինասանիցի՝ [illegible]
տատեաց զաշխարհ ի մի եկեղեցի անսասանելի, կամ
հաստատեաց զեկեղեցի իբրև զնոր աշխարհ, որ ոչ
սասանիցի ըստ հին եկեղեցւոյ.

[illegible] ՅԻ. Ժէ. դնի. * յաջողեսցի երկրի, և մի
,, սասանիցի ‖. այսինքն ի գալ մեսիային յաջողես-
ցի ազգի մարդկան՝ ժողովել յաշխարհի եկեղեցի՝ որ
ոչ սասանիցի, և կամ յաջողեսցի նոր երկրի՝ այս-
ինքն եկեղեցւոյ՝ ՅԻՆՉ ցյուրեան
տեան. զայսմանէ տես ըստ ՅԱՒՒ ի սաղ. ղէ. 2.
ուր ասի. * տէր թագաւորեաց ... հաստատեաց
,, զաշխարհ՝ զի ի՛ սասանիցի ‖.

Լոկ պատճառ անսասանութեան եկեղեցւոյ է հաստա-
տութիւն հիմանն՝ այն ինքն է քո ՅՈՐ մեր. զորմէ գե-
ղեցիկ ինն գրէ լամբ" ասելով. * տեսանես զՀաստա-
,, տութիւն աշխարհի՝ ի վերայ անսասանելի հիման.
,, զի յորժամ ադամ արկաւ հիմն սորա՝ շինեալքն ի
,, վերայ նորա սասանէին ընդ սասանեցելոյն մահ-
,, ուամբ. Լոկ յորժամ քո՝ շինեալքն ի նա հաստա-
,, տեցան՝ ընդ հաստատելոյն յարութիւն, և որպէս նա

,, ոչ մեռանի, և մահ նորա ոչ տիրէ, այսպէս և ոչ
,, մեք յայսմ յուսոյ քնաւ սասանիմք ։ Լ՚որդ յետ խո-
սելոյ մարգարէին զհաստատութենէն եկեղեցւոյ՝ զոր
հիմնեաց ՚ի, խօսի այժմ զկառավարութէն դատողու-
թենն քան՝ ասելով՝

Յո՛ տէր ողորմեաց երբ ոչղղեցաք ։ Լ՚առաջ քան՝ զերբակի կարէ առնել լինել ասա. մի՝ փոխանակ կա-
ռավարելոյ, և ըստ այսմ կամի ասել. ՚ի Թագաւո-
րել մեսիային՚ի վերայ ազգի մարդկան՝ կառավարես-
ցե զնոսա ուղղութ ։ Լ՚երկրորդ՝ փոխանակ իրաւունս
առնելոյ. և յայս միտ կամի ասել. ՚ի գալ մեսիային և
՚ի Թագաւորել նորա ՚ի վերայ մարդկան՝ արասցե նո-
ցա իրաւունս, լինչ նոցա պաշտպան, և ազատեսցէ
զնոսա ՚ի բռնաւէ Թշնամեաց նոցա՝ այսինքն դիւաց ։
Լ՚երրորդ՝ փոխանակ դատաստան առնելոյ, և յայս
միտ կամի ասել. ՚ի գալ մեսիային ոչ միայն Թագա-
ւորեսցէ, այլև դատեսցէ ժողովուրդ իւր, և հա-
տուսցէ իւրաքանչիւր ըստ գործս իւր՝ ոչ միայն ՚ի կա-
տարածէ, այլև յամենայն ժամանակի ըստ որոյ ասաց
յովհաննէս, Թէ հեծանոց նորա ՚ի ձեռին իւրում
է. յորոյ վերայ գրէ ՀՈՐՀալին (՚ի մէկն. մատ. գլ.
ՃՀ. 12.) այսպէս * ոչ ասաց ասէ Թէ յայնժամ միայն
,, առնու (զՀեծանոցն) ՚ի ձեռս. այլ զի՝ նշ, որոյ հե-
,, ծանոցն ՚ի ձեռին իւրում է, այսինքն միշտ ընդ-
,, ինքեան կրելով. յորմէ ուսանիմք՝ միշտ ՚ի դատաս-
,, տան մտեալ՝ նմ յարաբածս, Թէպէտև ոչ համբերն
,, և յայտնի (որպէս յաւուրն յետնում), այլ մնանա-
,, տորաբար և՚ի ծածուկ ։ Լոկ Թէ քանի ուրախու-
Թիւն լինելոց էր բոլոր տիեզերիս ՚ի գալ մեսիային՝
գեղեցիկ ինն նկարագրէ մարգարէն՚ի յաջորդ համարն
ասելով՝

Ճ. Ո՛րբա՛ն եղէ՛ք երկինք՝ և ցնծացե՛ք երկիր. լերա՛ք ճաս-
ցի՛ ծով լերի՛ւ երով. ցնծացի՛ք դո՛ղք և ամենայն
որ է՚ի նոսա ։

Լ՚այս բանիք յայտ առնէ զմեծութէն այնր, յորոյ վե-
րայ է ուրախութէն, այսինքն զմեծութէն բարերա-
րութէն որդւոյն ՅՍՈՒ՝ որ եկեալ յաշխարհ ազատեաց
զազգ մարդկան՚ի բռնակալութէ սատանայէն և մա-

հու. և ինքն Թագաւորեալ ի վերայ նոցա՝ առեալ բանեաց հեռաւորաց և մերձաւորաց զհագաղութիւն յաւիտենական, և զուարթութիւն յերկինս և յերկրի.

վասն որոյ գոչէ մարգարէն.

Ուրախ եղիջին երկինք՝ և ցնծասցէ երկիր. զոռայցէ ծով լիւ իւրով. ցնծասցեն դաշտք՝ և ամենայն որ է ի նոսա: Ասէ մասնաւոր ցուցմամբ երկնից զուարթութիւն իւրեանց, և երկրի զցնծութիւն. զի թէ վասն դարձի միոյ մեղաւորի ցնծութիւն լինի յերկինս, ապա քանի՞ մեծ ցընծութիւն լինիցի ի փրկութիւն համօրէն աշխարհի. և եթէ ցնծութիւն լինի տան ի կոխել անդ Թագաւորի, քանի՞ մեծ ցնծութիւն լինիցի յերկրի ի կոխել անդ երկնաւոր Թագաւորի: Նոյնպէս և զուարճասցի խընդութիւնդ ալեաց իւրոյ, և բազմութիւն կայտառացելոցն, կամ որպէս դնի ա. ունաց. հնչեսցէ և ծով զօսանս նոր ալեաց իւրոց, և ամենայն կենդանեաք իւրովք. միաբանեսցին և դաշտք յուրախութիւն նոցա զալստեան Տեառն իւրոյ, և գեղեցիկ ծագկամբք իւրեանց: Այս և տալով ղերես ցորենոյ և գինւոյ և իւղոյ ի կատարումն խորհրդոց. նաև (որպէս դնի ա. ունաց.) փայտք անդաստանի, այսինքն անզգուշ ծառք, և որ ինչ գտանի յանդաստանս, ցնծասցեն ի միասին:

Օ այսոսոսիկ ասէ մարգարէն ոչ զի սոքա կարեն ցրնծալ իրօք, այլ զի այնպիսի և այնչափ ուրախութիւն արժանի էր գալստեան մեսիային՝ մինչև եթէ հնար էր, այսօրիկ անզգայ արարածք ևս ցնծային. զի որպէս ի գալ Թագաւորի նորոգապէս ի քաղաք ապատրանք և հրապարակք ցնծան ի ձեռն զարդուց, սոյնպէս արժան էր և ապարանից աշխարհի այսինքն երկնից, և հրապարակաց՝ այսինքն ցամաքի և ծովու ցընծալ ընդ գալուստ Թագաւորին երկնաւորի. զի ըստ գրելոյ լամբ՝ * որպէս ընդ մտանել մեր ապականութեանն և սաստկութեան մահուամբ վշտացն, տարերքս՝ այսպէս և ընդ նորոգելն և ընդ հաստատելն, ուրախակիցք մեզ եղեն, այսպէս և նորոգելոյն՝ ընդ մեզ նորոգեսցին. և զայս յայտնապէս առաքեալ՝ ի հռոմայեցւոց Թուղթն ցուցանէ՝ յասելն, ընդունայնութեան արարածք հնազանդեցան. ոչ իւրեանց կամաւ, այլ վասն այնորիկ, որ հնազանդեցոյցն

,, յուսով. զի և ինքեանք իսկ արարածք՝ ազատեսցին
,, ի ծառայութենէ ապականութեան՝ յաղաստեալի փա-
,, ռացն որդւոյն ՅՍ. յայտ է թէ՝ ի մեզն, զի ըստ մեզ
,, ազատեալ նորոգին՝ ի յարութենէն յԱս պայծառու-
,, թիւն. վասն այսորիկ և ուրախացեալ ցնծան ընդ
,, մեր հաստատուէն՝ ի յոյս յարութենն երկինք և եր-
,, կիր՝ ծով և դաշտ, զի և նոցա է յոյս ընդ մեզ նո-
րոգութենէ ||:

Լ. Այս ցնծութիւն երկնի և երկրի երևեցաւ յառաջ
մկրտութենէ նոցա՝ յորում երկինք բերի՝ ի ինդութենէ պա-
տառեցան, և հնչեաց ձէրկիր և՝ ի ջուր գետոյն
ձայնն Հայրական, որ լսելի եղև և՝ ի դաշտս յորդա-
նանու և՝ ի ծովն հրէաստանի:

Լ. Յաթանաւորէն, ի ձեռն երկնից նշանակին հրեշտակք,
և երկրաւ ազգ մարդկան՝ ի հաւարակի. իսկ դաշ-
տիւք հրէայք, յորս միայն խոտք և դալարիք բուսա-
նէին, և ոչ պտուղք. նոյնպէս և ծովով նշանակին
հեթանոսք՝ որք ծփային յալիս կռապաշտութե. Լ. Ա-
ՀԼ՝ ի գալ քոյ ամենեքին ոտքս ցնծասից երկն ըստ իւ-
րաքանչիւր վիճակի. Հրեշտակք՝ զի թագաւոր իւ-
րեանց տիրեաց և օտար թագաւորութե. և զծով-
վուրդ այնր կամ յընկերութենի իւրեանց՝ ի տեղի ան-
կեալցն. վասն որոյ և սկսան աւետիս տալ մարդկան
բազում օրինակաւ. Լ. զգ մարդկան՝ ի հաւարակի,
զի ամենեքին՝ ի գերութե տառապէին, և եկն ազա-
տեցուիչ նոցա. Հրեշտք, զի զորմէ գուշակին, և
որում ակնունէին՝ եկն առ նոսա. Հեթանոսք՝ զի
կային գրեթէ առանց ոյ, և գոյն զնա ոչ միայն իր-
րև ՚ած, այլև իբրև թագաւոր.

Լ. արդեաւք, երկնիւք նշանակի հոգին, կամ ըստ
լամբ՚ արք հոգևորք. երկրաւ մարմինն կամ մարմնա-
սէրք. ծովով խորհուրդք մեռց, և դաշտիւ կամքն
և բաղձանքն կամ զգայարանք. ոտքս ամենեքին՝ ի
գալ քոյ՝ ի մէզ՝ ի հաղորդութե ցնծան և բերկրին.
Լ. զդ քանզի յայսմ ամենայնի առաւել եղև ցնծութիւն
հեթանոսաց, ՚ի մանաւանդ ի սմ՝ ի մէջ բերէ զայն
՚ի յաջորդ համարն առելով.

ժա. Յայնժամ ցնծասցեն ամենայն ծառք անտառի յերեսաց տեառն, զի գայ, և գայ նա 'ի դատել զերկիր:

Այս նմանութիւն ցնծալոյ ծառոց յայն հայի, զոր եդ զցնծութենէ երկրի և զդաշտաց, և զայլոց իրաց. (զորմէ տես 'ի սաղ կդ. 13-16.) իսկ թէ երբ լինելոց իցէ, յայտ առնէ ասելով:

Յայնժամ ցնծասցեն ամենայն ծառք անտառի յերեսաց տեառն. զի գայ, և գայ նա 'ի դատել զերկիր: Կամի ասել. այս ցնծութիւն որով ունին ցնծալ հեթանոսք՝ յայնժամ լինիցի՝ յորժամ գայ տէր և թագաւորէ: Զգալուստն դնէ երկիցս. մի՝ սոսկապէս թէ գայ, և մի ևս՝ թէ գայ 'ի դատել: Այս կրկնումն 'ի զօրութիւն շարադրութենն հայելով ցուցանէ զճշմարտութիւն և զհաստատութիւն ասացելոցն. յոր միտ. Ա. մնաց. դնի միայն, եկն դատել զերկիր. իսկ յիրն և 'ի խորհուրդն հայելով՝ Բ միոյն ցուցանէ զառաջին գալուստ Քին, և ըստ միւսոյն՝ զերկրորդ գալուստ նր:

Յառաջնումն գայ 'ի փրկել, վասն որոյ յայնժամ ցնծասցեն ամենայն ծառք անտառի, այսինքն վայրի ծառք անտառացեալք, որովք նշանակին ազգք հեթանոսաց՝ որք չէին ընտանի իբրև զիսրայէլացիս տնկեալ առ 'ի նմանէ. յոր միտ երգեմք 'ի շարականի. * ցնծամք և մեք ծառք անտառի ընդ գալուստ
,, Քնդ կրկնակի, ևն‖. և Նարեկացին. ('ի պատմ. խաչին. ԻԳ.) ասէ. * ծառք բուսոյ բնաւին անտա-
,, ռաց (ազգին հայոց) հրճուանօք խրախուսեալ՝ ցըն-
,, ծան հոգեպէս, զյայտնութիւ երևման հաստչին
,, ծանուցեալ‖: Նաև զայս ցնծութիւ դնէ մարգարէն լինել յերեսաց Տին այսինքն յերևելոյ Տին՝ որ եղև 'ի գալ նորա յաշխարհ: Զորոյ զժամանակն կանխաւ գուշակեցին մարգարէքն. ընդ որս և յակոբ նահապետ. զոր և առաջի արարեալ շնորհալւոյն ('ի մեկն. մատ. գլ. Է. ասէ.) * Զժամանակ գալստեան Տին
,, նահապետն յակոբ նկատեաց. մի պակասեսցէ (ասէ)
,, իշխան յուդայ, և մի պետ յերանաց նորա, մինչև
,, եկեսցէ այն՝ որ կայն և մնայն. և նա է յոյս հե-
,, թանոսաց‖.

Իսկ յերկրորդ գալստեան լինիցի ցնծալ այնոցիկ՝ որք հաւատարիմ գտան յառաջնումն, այսինքն որք հաւատարմութիւք հնազանդեցան նմա, և կատարեցին զհրամանս նորա. զի յայնժամ՝ ի դատել նորա զամենեսեան, և՝ ի դատապարտել զապստամբան, նոքա եւեթ ունին ուրախանալ՝ որք զգուշութիւք և հաւատարմութիւք ծառայեցին նմա, որով յորդորիմք և մեք ըստ սմին կեալ։ Ուստի որպէս ծանուցանէ ծործորեցին. (՝ի մեկն. մատ. գլ. իե՛.) * գրէ պօղոս՝ ,, մարանաթա. այսինքն տէր գալոց է. զգոյշ կա- ,, ցեք ։ Ձայս Հայելով ասէ նաբեհացին (՝ի բանն լիե՛.) * եկեսցէ (տէր) ՝ի դատաստան հատուցմանն ,, քննել զծածկեալսն կշռութիւք չափոյ արդար իրա- ,, նանց ։ իբր զի ըստ չափու տաղանդիցն կամ քանա- քարաց՝ զորս ետ՝ ումեմն տասն, ումեմն հինգ, ումեմն մի, ունի պահանջել զհամարն. առատ ետ զտաղանդ- սըն, և ձիշտ պահանջէ։ Իսկ * տաղանդն քան- ,, քար ասի ըստ եբրայակնին, որ է հինհազար դա- ,, հեկան, կամ տասն ։ որպէս գրէ ծործորեցին (՝ի մեկն. մատ. գլ. իե՛.) Ա՛յս երկրորդ գալուստ ձեռն քարոզի փառաւոր, և ահեղ. վասն զի որպէս ասէ բաղաեղ (՝ի մեկն. մարկ. գլ. ժա՛.) * ոչ եթէ յերկ. ,, քովէ գալոց է, այլ յերկինից. և ոչ՝ ի վերոյ յա- ,, ւանահի նստեալ, այլ՝ի կառս հոգւոց բազմեալ. ,, ըստ այսմ չքջի նա՝ ի վերոյ Թևաց հոգւոց (սաղ. ,, ճէ. ։) և եթէ հոգմ երկնաւոր նորա (սաղ. ժէ. ,, ։։.) և ոչ եթէ՝ ի վերոյ հանդերձին և ոստոց ,, ձիերենեաց և արմուկենեաց ընթացեալ, այլ՝ի ,, վերոյ ամպոց արշաւեալ. զի եդ ասէ զամպս՝ ի ,, գնացս իւր. և եթէ ամպք փոշի ոտից նորա ։ յոր ունի բազմիլ փառաւք, և դատել անտի զամենայն որ- դիս մարդկան, զոմանս փառաւորելով, և զոմանս դատապարտելով։ Ա՛յլ զի ցուցցէ մարգարէն եթէ ուղիղ է դատաստան նորա՝ ի գալ նորին՝ ոչ միայն յերկրորդումն. այլև յառաջնումն՝ առաջի առնէ ըզդ- դատել նոքա զամենեսեան իբրառնոյ, և ասէ.

ժԷ. Պատուիրեցին էրատոքէս. և զթողեալսդ ամենայն ձշմարտութիւն խոսել։

Լսելոյ բանիւ դիտէ մարգարէն զամենեսեան յորդորել՝ ի հնազանդութիւն երկնաւոր թագաւորին. իբր զի՝ ի գալ նորա՝ ուրախութիւն ընկալցին զնա, և ձանձրանալով զնա իւրեանց թագաւոր և դատաւորդ՝ հրաժարեսցին նմա. և առ՝ ի ցուցանել՝ թէ արժան է այսպէս առնել, զի մի անկցին ընդ դատաստանաւորա, ասէ։

Պատուիրեցին էրատոքէս. և զթողեալսդ ամենայն ճշմարտութիւն խոսել։ Արդեօք ասացաք՝ ի վերոյ՝ ի համարն 9. դատել ասի երբեմն կարէ նշանակել. մի՝ փոխանակ կառավարելոյ. և ըստ այսմ կամի ասել. ՝ի թագաւորել մեսիային՝ իրաւամբք և ձշմարտութիւն ունի կառավարել. վասն որոյ արժան է հպատակիլ կառավարութեան նորա։ Երկրորդ՝ փոխանակ իրաւունս առնելոյ. և ըստ այսմ կամի ասել. ՝ի գալ մեսիային հանդերձեալ է իրաւունս առնել ամենայն բնակչաց տիեզերքիս, և դատաստանաւորել զնոսա, և առնել զնոսա իւր ժողովուրդ, և ցուցանել նոցա ձշմարտութիւն իւրով թէ զինչ պարտ է առնել նոցա։ Երրորդ՝ փոխանակ դատաստան առնելոյ. և ըստ այսմ կամի ասել. ՝ի կատարածի աշխարհիս գտանելոց է զամենայն ազգս մարդկան իրաւամբք, այսինքն իբրև բնական իրաւանց՝ զորս և վարեսնի մարդիկ ունին. իսկ զժողովուրդս իւր գտանելոց է ձշմարտութիւն իւրով, այսինքն աւետարանական բանիւ՝ յասել նորա առ նոսա. զինչ այն ձշմարտութիւն էր՝ զոր աւանդեցի ես ձեզ. և դուք զինչ գործեցիք. իմիանդրդեօք հետևեցայք ձշմարտութեան, թէ ձերբումբ անսացիք կեղծաւորիւք ստութեանց։ Ոչ սոյն զայս բան հանդերձ երկոքումբք նախընթաց համարօք փոքր ի շատ լսել շարադրութիւն դնի մարգարէն ՝ի վերջ. զի. սաղմոսին ասելով. * խոսովեցի ծով լսիւ իւրով, տիեզերք և ամենայն բնակիչք նորա ... գտան զարհուրեալ և զժողովուրդս իւր ուղղութիւն։ զորմէ խոսեսցուք անդ։

Ի ա. ձնաց. ժԷ. այս չեսին բան ոչ դնի՝ այսինքն

է * զատ զայիզբս իրաւամբք· և զժամդվուրգս ամենայն ձմմարտութիւնբ խրով ||, այլ ի տեղի այսր յաւելեալ լինին այլ երկու բանք· որոց առաջինն է այս· Խոտովանի եղբօրէ պետառ պի եաբէ է· պի յանիեան է ողբմութիւն նորա· Ո՞չ յս բան գնի ի սկիզբն· ձմի՞ն սաղմոսին· և զայսմանէ ունիմք խօսել անդ· Ո՛չ ապա յաւելեալ լինի ի ա· ձեաց· ժ՟ղ· երկրորդ բանն ասելով· Ո՛չ ասացէ՛ էեղ՛ պնէ ազ եօ էրկոնեան ձերոյ· և ապրեցո պնէ ի ընտեաց ձերոյ· պի օրհնեացուս պանան չս սուբբ· և պարծեացուս չօրհնուելնէս չս· ( )րհնել պեր ազ էսլելի չախերնէդ պինէ չախեան· Ո՛չս Հատուած ևս փոքր մի փոխուելոյ գնի ի վերջ ձէ· սաղմոսին, և զայսմանէ խօսեացուք անդ· Ո՛ սոսին վերջացուցանելով մարգարէին զան իւր ի ա· ձեաց· ժ՟ղ· կամի սովիմբք գոհուելի մատուցանել ձյ վասն մեծի բարեբարուելնէն, զոր եցոյց ազգի մարդկան ի վերայ երկրի՝ և զնոյն հանդերձեալ էր ժառանգեցուցանել նոցա առաւելուլէ չարքայուելնէ երկնից չաւետեանս չաւետեցից·

ՍՈՂՄՈՍ· ՂԵ·

Հայտարարուելի Թագաւորուելնէն այ ի վերայ ամենայնի, և ահեղուելնէ փառաց և դատաստանի նորա, միանգամայն և նկարագրուելնէ վիճակի արդարոց և ուղղոց·

Աղօտս ի դաւիթ· ի ջամանէի պր երկիրն հաստատեցաւ·

1 Տէր թագաւորեաց՝ յիմծասցէ երկիր· ուրախ եղիցին էղկէր բազումք· 2 Ամպ և մէժ շուրջ է պնդանս· յիրաւունս և յարդարութիւն ուղղեալ է աթոռ նորա· 3 Հուր առաջի նորա գնասցէ, այրեսցէ շուրջ պնդանս նորա· 4 Լուսաւորեցան էլյատակունս նորա տեսեցէ՝ և սասանեցաւ երկիր·

ՏԷՐ։ 5 | Երբեմն որպես մեզ հալածողն յերեսաց ՝ն, յերբեսաց ՝ն ամ երկիր։ 6 Պատասխանեն երկիրն ըստ բանին նորա. թեպէտ անհնար ծաղրելոցդ պնաաս նորա։ 7 Մանեսցեն սնունդ ձեր որ երկիր պատանեն ինոյ, և ոչ պարծիս ՚ի ըստ ընելոյ խրեանց։ 8 Յերկրպագեն նմա ամ հրեղանէ նորա, ըստ լուսոյ և սորան եղեն սնունդ։ Եւ ընծայեսցեն գոտեր յոտից վանն երանեալ տոյ ՝ր։ 9 Ոչ գոս բարկեալ ես ՚ի վերոյ անհնար երկիր։ յոյժ բարկեալ ՚ի վերոյ անհնար ինոյ։ 10 | Ոչ սերեր պէր՝ սոեղէ ընդարձակութեան։ պահել ՝ր պանիկնս սրեոց էոյց։ ՚ի յերեսոյ ղեղուրի երկեսցեն վեռա։ 11 | ոչ ծաթեաց սրտորց։ հոդոյ սրտից եղեն ուրախութեան։ 12 Ոչ բան եղերոտ սրտորտ ՚ի ՝ր։ Խոսոտվան եղերոտ չեղոտնէ սրբութեն նորա։

ՎԵՐՆԱԳԻՐ

Սաղմոս ՚ի գաւթէ. ՚ի ձամանէլ զի երկիրն հաստատեցաւ։

ՅԵՐԿՒ ԼԻ Ի ՔՐԿԳ" ՈՉ ԴՆԻ

ինչ վերնագիր, որպ վասն ՚ի սաղմոսս ինչ և ՚ի լամբ" եգեալ է՝ անվերնագիր երբ". իսկ այն որ դնի ՚ի վերնագրիդ, * ՚ի ժամանակի՝ զի ,, երկիրն հաստատեցաւ։ Յայի յայն, որ դնի ՚ի վերնագրի զիշ սաղմոսի, ուր ասի. * յաւուրն առաջինն շաբաթու՝ յորժամ երկիր հաստատեցաւ։ Իթարգ" եօթն" և լաո", եթէով" և արաբ" յաւելեալ լինի և բառս նորա՝ յասէ. * յորժամ երկիր նորա հաս. ,, տատեցաւ։ և յորինակս ինչ ՝նմա՝ յասէն. * յոր. ,, ժամ երկիր հաստատեցաւ նմա (կամ դարձուցաւ ,, նմա)։ որոյ փոխան ՚ի մերս է եգեալ է տառս ն. և ՚ի միում ձեռագրի բառս էր՝ յասէն * զի զերկիր ,, իւր հաստատեաց։ իսկ ՚ի լամբ" * զի զերկիր հաս. ,, տատեցեր ևն։

Լ՚րդ՝ զտառդ ն, կամ զբառդ նորա՝ ոմանք առ դա. ւիթ վերածելով ասեն, թէ նա յետ հալածանացն

ռաւուղայ կամ մանաւանդ յետ հալածանացն աբեսա-
ղոմայ առաց զայս սաղմոս, յորժամ երկիրն այսինքն
երկիր թագաւորութե՛ն նորա հաստատեցաւ՝ ի խաղա-
ղութե՛ն՝ ժառանգել որդւոց յորդիս. և թէ զանք
սաղմոսիս ըստ Ճառին հայի՝ ի պաշտպանութե՛ն ոմն,
զոր ելոյց առ դաւիթ պէսպէս օրինակաւ։ Իսկ այլք
վերածեն յաղգն իսրայէլի, իբրև թէ զայս սաղմոս
ասացեալ իցեն ոմանք յետ դարձի գերութե՛ն, յոր-
ժամ երկիրն իսրայէլի հաստատեալ եղև յազատու-
թե՛։ Այլ սուբբ հարք վերածեն՝ ի դէմն քո՛ի, որ-
պէս թէ զայս սաղմոս ասացեալ իցէ դաւիթ հայե-
լով յառաջին և յերկրորդ գալուստն քո՛ի, ի թա-
գաւորել նորա՝ ի վերայ եկեղեցւոյ յաւիտեան. ըստ
որոյ ասի, թէ երկիրն այսինքն եկեղեցին հաստա-
տեաւ։

Լայեայ քանզի այս սաղմոս մնասմբ իմն հայի՝ ի սաղ.
ղՃ. և մնասմբ իմն՝ ի սաղ. ՀՂ. 15-18. ևս և՝ ի
նախընթաց և՝ ի յաջորդ սաղմոսդ, և ըստ բազում
բանից՝ ի սաղ. ԺԷ. ըստ նոցին ունիմք մեկնել զսա.
իբր զի ըստ Ճառին կամ ըստ նկարագրին՝ ի վերայ
թագաւորելոյն այ յաստիւնայնի և՝ ի վերայ գաւտղու-
թե՛ նորա. իսկ ըստ խորհրդոյն՝ ի վերայ թագաւո-
րելոյն քո՛ի՝ ոչ միայն յառաջսաւմ գալստեան նորա՝ ի
յարութե՛ն խնբամ, այլև յերկրորդումն՝ ի յարութե՛
ազգի մարդկան. վասն զի են՝ ի սմա ինչ ինչ՝ որք
յառաջին գալստեան վերածին. և են ինչ ինչ՝ որք
յերկրորդն հային. Թէպէտ լսմբ՝ միայն յերկրորդն
վերածէ։

ՐՒՆ

ա. Տէր խաֆաոբեաց. ցնծասցէ երկիր. ուրախ եղիցին
կղզիք բազմաց։

ՄԻՆԿՈՒՆԻՆ

Ըստ պէս ասացաք՝ ի սաղ. ղ. ։ Յերեք սաղմոսք են
սոքին սկզբնաւորութե՛ն. մինն է ղՃ. երկրորդն սոյն

այս գլխ. և երրորդն գլխ. և երեքին ևս ըստ նախադրելոցդ հայիր ի ցուցանել զԹագաւորութիւն այ ի վերայ ամենայնի. և զահեղութիւնն՝ միանգամայն և զողորմութիւն դատաստանաց նորա։ Լայլ թէ զինչ ասի գլխ՝ Թագաւորեաց, տես ի սաղ. գլխ. ։ զի ի նոյն միտս գնի և ատ, յասելն ։

Տէր թագաւորեաց. ցնծասցե երկիր. ոչթէ եղեալն հզկէ բազմաց. կամի ասել. ամ արարչագործելով զամենայն երկիր, և զորս ի նմա, եցոյց ամենեցուն՝ թէ ինքն է Թագաւոր նոցա. վասն որոյ և արժան է զի ցընծասցէ երկիր առհասարակ, գիտելով՝ թէ ունի ով Թագաւոր զնծ։ Լաւ զի երկիրս կամ է շարունակ, կեալ, և կամ ուրեք ուրեք կղզիացեալ, յետ գնելոց զերկիր՝ յիշէ ի մանաւանդ և զկղզիս, նոքա ևս ասէ գոլով բազում, Ճանաչելով զԹագաւորելն այ ի վերայ իւրեանց՝ ուրախ լինիցին ։

Լայլ այս բան ըստ խորհրդոյն Հայի ի Թագաւորութեն քոյ. զի տուաւ նմա ամենայն իշխանութիւն յերկինս և յերկրի. (մատ. իը. 18.) զորմէ գուշակեաց և գանիէլ. (է. 14.) Սովին Թագաւորութիւն Թագաւորաց քո ի յարուն իւրում՝ ի վերայ ամենայնի, և յատկապէս ի վերայ եկեղեցւոյ՝ եթէ ընդհանրապէս մտածեսցի և եթէ ի մասնաւորի. ընդհանրապէս մտածելով կոչէ զնա մարգարէն երկիր, և խրախուսէ ցնծալ, ասելով, ցնծասցէ երկիր. իսկ ի մասնաւորի մտածելով կոչէ կղզիս. ըստ որում մասնաւոր եկեղեցիք իբրև զկղզիս բազում են և ի բազում կողմանց աշխարհ բազխեն։ Լայլ քանզի կառավարութիւն այսր Թագաւորութեն է անհասանելի իմն, զայս կամելով յայտնել մարգարէին յարմ զկնի և ասէ ։

ՀԵ. Ամպ և ղպ ղտրլ է պեղաս. յերեսանս և յարբատրունէ ոստղեալ է աներ նոր ։

Ոստս ամպ՝ ի փոխաբերական միտս առեալ՝ զնի փոխանակ անբնութեան կամ անբնական լինելոյ իրին, կամ անտեսանելի գոլոյ. այնպէս և մեզն փոխանակ դժուարահաս լինելոյ, որպես յայտ է յարեգակն, որ ի ծածկին ամպով՝ ոչ տեսանի, Թէպէտ և տակա-

լին լուսաւորէ զաչխարհ. և ի պատիւն միգով ընդ աղօտ նշմարի. ըստ այսմ մտածելով՝ ՝որ դիրք ի բա-զում տեղիս ի ցուցանել թէ թագաւորութիւն այ և նա ինքն ած անտեսանելի է այլոց մարմնոյ, և գժուարանկատելի այսց հոգւոյ, ի միջ բերէն զնը-մանութիւն ծածկութիւնք ամպոյ և միգի. բայց քանզի յայսմ ծածկութիւնք և տեսանելիք, թէ նա ինքն է որ ուղղէ զամենայն, յայս հայելով ասէ.

Ա՛ղ և դէպ զարթ է զնուվա. յերաւանս և յարքարութիւն ուղղեալ է աշուռ նորա: Այսի ասէ. Թէպէտ և ոչ տե-սանեմք զաթոռ թագաւորութեանն այ, կամ զնած նստեալ յաթոռ թագաւորութեն՝ զի շուրջ պատեալ է գնուաւ ամպ և մէգ, բայց աթոռ նորա ուղղեալ է յերաւունս և յարդարութիւն: Որ աթոռով իմա-ցեալ լինի իշխանութիւն այ, կամ թագաւորութիւն նորա. այս իշխանութիւն կամ թագա-ւորութիւն այ ասէ ամենևին ուղղեալ է, այսինքն ըստ ամենայնի կարգաւորեալ է իրաւամբք և արդարու-թիւն. որ է ասել. ած՝ որ է ինքնիշխան թագաւոր՝ կառավարէ զամենայն ըստ իրաւանց, և կարգէ զա-մենայն ըստ պահանջելոյ արդարութիւն. և ոչ է իրրև զթագաւոր երկրի, որք ի կառավարելն՝ կամ տգի-տութիւն սխալին ընդդէմ իրաւանց, և կամ իւիք սխա-փիք վրիպին ընդդէմ արդարութեան:

Ա՛յս բան ակնարկէ և յայն հանգէս, որ ցուցաւ ի սինա լերին ամպով և միգով. յորում էտ ած զիրա-ւունս և զօրէնս իւր իրր յաթոռ նստեալ: Ա՛յս ա-ռաջադրուի բանի հայի և յերկրորդ գալուստն քրի, և ի բազմիլ նորա յամպս երկինից, և ի դատել զա-բարածս իրաւամբք օրինաց բնութեան, և արդարու-ծածկին հրամանաց. (մատ. իզ. և իզ. և յայտ. ժա.) և ըստ այսմ ամպով փոխաբերաբար իմացեալ լինի անբնութեան նորա և միգով ահեղութեան նորին. կամ ըստ լամբ՝ ամպով իմացեալ լինի * անհաս ի ,, հրեշտակաց և ի մարդկանէ արդարակիրս քննու-,, թեն նորա ի դատաստանին՝ որ ծածկեալ ի յերա-,, կանաց միգով անձառութեանն: Կամ խորհրդաբար իմացեալ լինի մարմնացեալ նորին, որով իբր ամպով և միգով ծածկեցաւ. որպէս ասէ և Տեր հա-

լին (ի մէկն. մատ. գլ. Է. 1։) Այս ևս պի մարմնով իբրև տաճարէց է ի գտանել։

Արդ է տիպով իմանալ և զառաքեալս և զմարգարսն, որք ի գալստեան նոցա շարեալ լինէին գնացս ի հաստատել զդատաստան նորա։ Այլ թէ քանի ակն լինէին էգ գալուստ նորա՝ խօսի զայնմանէ յերիս յաջորդ համարսն՝ ի մէջ բերելով միանգամայն և զնկարագրութիւն բարկութեանն ոչ, և նախ ասէ։

ՀՈՒՐ ԱՒՐԱԼԻ ՆՈՐԱ ԳՆԱՑՍԷ ՀՐԵՇՏՔ ԸՆԴԱՌԱՋ ԳՆՈՅ ՆՈՐԱ։

Այնքան ինչ է տեսանել ի հուրն. մի՝ այրեցողութիւն ըստ ջերմութեանն. երկրորդ՝ արագութիւն ըստ թեթեւութեանն. երրորդ՝ լուսաւորութիւն ըստ փայլողութեան. որովք նկարագրի նմանութիւն ազդուածն ահագին բարկութեանն ի պատժէն՝ սաստիկ, արագ, և յայտնի. որպէս արար ընդ դադան և ընդ արիերան, և ըստ այլոց, որոյ վասն ոչ գիրք նմանութիւն հրոյ ի մէջ բերէն երբեմն զբարկութեանն ոչ, և երբեմն զահ զութեան նորա, որպէս առնէ և աստ մերգարէս յանել։

ՀՈՒՐ ԱՒՐԱԼԻ ՆՈՐԱ ԳՆԱՑՍԷ. այրեցէ զերբ վրնտիս ոչ։ Կամի ասել. նա՝ որոյ աճուն ուղղեալ է յիրաւունս և յարդարութիւն, յորժամ բարկացի ի վերայ թշնամեաց իւրոց, բարկութիւն նորա իբրև հուր ցոլացի յանդուդն նորին, և յառաջոյ նորա ընդհանալով պատշարեսցէ զնոսա շուրջանակի, և այրեսցէ զնոսա, այնպիսի օրինակաւ պատճառեսցէ զնոսա, մինչև չէ ոչ ևս մնալ նոցա այնպիսի՝ որպիսի էին. այլ լինել այնպիսի, որպիսի ոչ կարծէին լինել, զի ի մխիթար դարձցին. տես զայսմանէ և ի սաղ. ԺԷ. 9. ուր յիշատակի այս հուր. ղրմէ և դանիել. ահեղ հին խօսի. (Է. 10։)

Այլն այս նմանաբանութիւն հրոյ ակնարկէ և յաղագս ուրեք քանիցն քրիստոսի զոր առելոց է ի գատաստանի առ թշնամիս իւր. * երթայք յինէն անիծեալք ի հուրն յաւիտենական։ ուր հրաբորբոք ազդեցութիւն վճռոյ նորա արկցէ զնա ի հուր անշիջանելի։ Եւ գրեալ

այսու նշանակի և ցոյց բարկութիւնն քոյ, կամ ներ. գործուածի արդարութիւնն նորա ի դատաստանի և ի դա-
տապարտելն։

Ա.յսու հրով խմացեալ լինի և տարրեղէն հուրն՝ որ յառաջընթաց լեցի գալստեանն քոյ՝ յայրել զամե-նայն ինչ որ ի վերայ երկրի, և որ ի վեր քան զերկիր. յոր միտ ասէ պետրոս (երկրորդ Թղթ. ՟բ. 7–11։) * և այժմ երկինք և երկիր նոքին բանիւ ,, գանձեալ են. հրոյ պահեալք յօրն դատաստանի ... ,, եկեսցէ օր տէն իբրև զգող. յորում երկինք տագ- ,, նապաւ անցցեն. և քնութիք հրով կիզեալք լուծ- ,, ցին, և երկիր և որ ի նմա գործք գտանիցին»։ Եւ զի այն հուր ոչ ունի միասեալ արգարոց, այլ ամ-բարշտաց, վասն որոյ ասէ՝ այրեսցէ զնոսաստիս՝ այս-ինքն զանմահիկ՝ որք զսիրտ իւրեանց ոչ եդին յայ-րօդն, այլ յայրելիսն, այսինքն յանցաւորսն. իբր զի ոչ կամէցան հնազանդիլ՝ այլ հակայից իւրեանց, վասն որոյ ասէ առաքեալն. * ի բոյ հրոյ առնուել ,, զվրէժս յանցանէ՝ որք ոչ գնանային զնոտ ..... ,, Որք տայցեն վրէժս ի սատակումն յաւիտենից՝ յե- ,, րեսաց տեն և ի փառաց զօրութենէ նորա, յորժամ ,, գայցէ փառաւոր լինել ի սիք սրբ իւրոց, և սքանչ ,, ելիլ ի մէջ ամենայն հաւատացելոց»։ (Թեսաղ. ՟բ. ա. 8—10.)

Ա՝արդ և աստ հրով իմանալ ըստ ասելոյ ոմանց և զՀրակլիտոս ասողն որ երևեցաւ յերկնից յառաջին գալստեան տեն մերոյ։ Չնար և իմանալ և զՀրեշ-տակ՝ որք յառաջընթաց լինին գալստեանն քոյ, և վաթեն զնշնամիս նորա ի հուր գեհենին։ (տե՛ս զայսմանէ և ի սաղ. խթ. 6—9։) Ա.յլ կամելով ցու-ցանել մարդաբնին զլինելս այսր համանգամայն և ա-
բաղութիւն, յարել զկնի և ասէ։

Զ. Աբնեցան ի յալատակուածս նորա պիղծոց. եթէս և սա ասենցաս երիցս։

Ի փայլատակունս երեք ինչ ի նշմարելի. մի՝ փայլա-զումն. երկրորդ՝ յանկարծականութիւն. երրորդ՝ եթէևիչն միանգամայն ի ծագաց մինչև ի ծագս։ Այս-
եթէ ի փայլատակունս լինիցի նաև որոտումն և կայ-

ծակուենք, հետևի սարսիլ երկրի։ Այլ զի սոքիմբք նկարագրի գարձեալ ազդուութիւն վերկիրնդրութեան ոչ, և սաստկութիւն ահեղութեան նորա, յայս ակնարկելով մարգարէին ասել։

Արեւելեան փայլատակեալ նորա պիղծքդաց։ եթէ և սակաւ նեցաւ երէից։ կամի ասել. որպէս ՚ի հնձել փայտատականց, և յերևիլ նոցա սիեզերաց՝ սաստկի երկիրս, սղմակս և յարձակիլ վերկիրնդրութեան ոչ ՚ի վերայ երկրաւորաց՝ սսսանին նոքա առհասարակ։ Այլ զայս դնէ ՚ի կատարեալ ժամանակն՝ առ ՚ի ցուցանել ըզհաստատութիւն սասցելոցն։

Այս բան կարէ հայիլ և այն՝ որ եղև ՚ի լեառն սինայ. ուր երևեցան փայլատակունք փառացն ոչ՝ տիեզերաց՝ այլոցն ծագաց ՚ի ծագս. ըստ որում այսպիսի օրինակաւ սեռասին յարձակութիւն փայլատականց։ Այս փայլատակունս յայտ է թէ էսես յայնժամ երկիր, և լուաւ զձայն հնչման նոցին. որով և սսանեցաւ, այսինքն երերաց. Ըստ նմին սասանեցան և որդիքն իսրայէլի. (որպէս գրի ելից. ժԹ. 16.) Այս այն էր օրինակ ահեղութեանն ոչ և և վերկիրնդրութեան նորա։ Այսոյն զայս դնէ և ՚ի սաղ. հԹ. 16. զոր և այլով իմն օրինակաւ նկարագրէ ՚ի սաղ. ժԷ. 13. և 14. սղմակս և սողոմոն (յիմաստ. Ե. 22. և 23.) Այլ հայելով ՚ի գալուստ նոն մերոյ, յայլ և այլ միտս իմանալ մարթի է զփայլատակունս. եթէ յառաջինն գալուստն հայիցիմք, փայլատակամբք նշանակին առաքեալքն, որք յետ յարութեան նորա երևեցան սիեզերաց, և հնչեցին զաւետիս յարութեան նորա, և երկիրք ամենայն սեսեալ զնոսա սարսեցան և դարձան ՚ի հաւապաշտութեան։ Կամ թէ և իմանալ զքարոզութեան աւետարանին որ փայլատակեցաւ ընդ ամենայն երկիր։ Հնար է և իմանալ զփայլատակունն յարութեան քոյ, յորում սասանեցաւ երկիր։ Կամ եթէ հայիցիմք յերկրորդ գալուստ նորա, փայլատակամբք նշանակին այնք՝ զորս սասցաք ՚ի վերոյ ՚ի վերոյ. դարձեալ նշանակի և խաչն քոյ երևեալ իբրև զփայլակն. զայսր ամենայնի զազդուութեան առաւել և յայտնել կամէրով մարգարէին՝ յարի հնչի և սաս։

Ե· Երկինք որպէս մամ հալչացին յերբեսաց ան· յերբեսաց ան ամենայն երկիր։

Ա·Յս Հաստատութիւն խօսից յաձախեալ տեսանի յերգս առանդեալս ի սուրբ գիրս· որպէս յերգելն յուդիթայ * երկինք ի հնմանե ջրովքն հանդերձ սասանե,, ցան և վէմք առաջի երեսաց քոց իբրև զմամ հա,, լեցան։ (յուդիթ ժԶ· 18։) Լաւ ամբակում յերգսն իւր * հպեցաւ, և հալեցան ազգք· երկինք ,, խորտակեցան բռնութիւք, և բլուրք յաւիտենականք ,, հալեցան։ (ամբակ· գ· 6։) տես և ի միքիայ· (ա· 4·) տես· և յերգսն դեբորայ ի գիրս դատաւ·· (Ե· 5·) որովք նկատելի ահեղութիւն զօրութեանն այ, կամ ազդուութիւն վրէժխնդրութիւն նորա, որպէս գնահարելոցն ասացաք· զի մարգարէք ոչ կարէին այլով իւրք յանդիման առնել զնոյն, այսպիսի նմանա բանութիւք ի մէջ բերեն, ըստ որում առնէ, ասա և դա. վիթ՝ յասելն։

Ի Երկինք որպէս մամ հալչացին յերբեսաց ան· յերբեսաց ան ամենայն երկիր· Կայսի ասել· որպէս մնին ոչ կարէ կալ առաջի հրոյ, այլ հալի, և հեղհեղալ լինի, նմանապէս և երկինք, և երկիր առհասարակ ոչ կարեն կալ առաջի երեսացն այ՝ եթէ հրասցէ ընդդէմ նոցա, այսինքն եթէ հրամայեսցէ նոցա դառնալ յոչնչութիւն իւրեանց, կամ եթէ ահեղս ինչ գործեսցէ զնոքօք· որպիսի երևեսցաւ լեառն սինայ, որ ծխելոյ առհասարակ՝ որպէս թէ հալեալ լինէր· (ելից· ժԹ· 18։) Երամբք կարեն խնացեալ լինել ասա փոխաբերաբար ամենեքին նորա՝ որք կարծին բարձրացեալ իբրև զլերինս՝ եթէ մարդիկ իցեն, և եթէ գործք մարդկան· կամ ըստ լամբ" գունդք դիւց· սոյնպէս և երկրաւ կարեն խնացեալ լինել ա և իցէ արարածք, և առաւել ևս երկրասէրք· զի սոքա ամենեքին առհասարակ իբրև միմ հալին առաջի այ· մանաւանդ ի գալ նորա իբրև դատաւոր՝ առ ի դատել զազգ մարդկան։

Լ՝ԶՊ զօրօքինակ լերինք և երկիր առհասարակ ոչ կարելով հանդարտել առաջի այ ցուցանեն եթէ ահեղ կ նա, սոյնպէս և երկինք հանդերձ ամենայն զօր-

դուքն, և այլք ամենեքին միահամուռ՝ իբրեւ ընդ պատահելի ցուցանեն, թէ նա է ատր և վերին ժամդիր և կառավար ամենայնի, և նախախնամող ամենեցուն ըստ կարգի և ըստ իրաւանց. զորմէ խօսի մարգարէն՝ ի յաջորդ համարն ասելով։

ՀԱ. Պահպանեցէք զբնութեանն նորա. զի ոչ ամենայն ծնողաց զիա՛ս նորա։

Ա.յս բանիք ըստ առաջին հատուածոյն մնասմբ իմն Հայկեան յայն՝ զոր ասէ մարգարէն (ի սաղ. ԺԵ. 1.) * երկինք պատմեն զփառս Աստուծոյ՝ ‖ և մնասմբ իմն յայն՝ զոր ասէ ամբակում. (Ը. 5.) * ծածկեցին զերկինս փառք նորա. օրհնութիւն նորա լի եղև երկիր ‖. կամ ըստ սաղմոսարանին. * յայտնեացին երկինք զվայելչութիւն փառաց նորա. և օրհնաբանէ նորա լցան ‖ տիեզերք ‖։ Չարբերութենէն է միայն ի բառդ արտաքսին. զի ի միում եդ զիաս, յայլում զվայելչութիւն է. իսկ ասա զարդարութիւն. վասն զի ի նոսա բանն էր զմիմեանս փառացն Աստուծոյ. իսկ ասա մանաւանդ՝ զահեղութիւն կառավարութեան և վերին ժամդրութեան նորա. վասն օրոյ զարդարութիւն նորին ի միջ բերէ. զորոյ զկնի յարէ և զփառսն ասելով։

Պահպանեցէք զբնութեանն նորա ‖։ Երկինք երբեմն կու առեալ լինի. ա՛ի՝ փոխանակ վերին հաստատուածն. երկրորդ՝ փոխանակ աեղւոյ մոլորակաց. և երրորդ՝ փոխանակ գաւառի օդոյ. և այս՝ կամ ըստ վերնոյն՝ որ ասի եթէր, և կամ ըստ ստորնոյն ուր վերին ամպք և կայծակունք, ծիածանք և ասուպք, ևն։ Ա.յս ամենայն՝ որ միով բառիւ երկինք կոչին պատմեն զարգարութենէն նոյ, այսինքն ցուցանեն ամենեցուն, թէ կայ արարիչ՝ որ ուղիղ կարգաւ կառավարէ զայս ամենայն՝ ոչ վասն իւր ինչ, և ոչ վասն նոցա, այլ վասն ազգի մարդկան. այլ արդ եթէ զնոսա կառավարէ ըստ իւրեանց բնութեանն, քանի առաւել և զմարդիկ. (տես ի սաղ. ԺԶ. 1. և ի նուագարանն օրհնութեց. օրհն. Ժ. 3. 4.) Ա.յս զի ի կառավարութենէ մարդկան երևի արդարութիւն նոյ, զոր այսօրիկ դնէ, պատմել երկնից զարդարութիւնն նորա. Ա.յս ի պատմելն անդ պեղծն ասէ ամենայն ծնողաց զիաս նորա։ Ա.յս-

ինքն՝ ի միտ առցեն որդիք մարդկան՝ թէ մեծ է փառք արարչին իւրեանց։

Լ.յլ լրումն այսր բանի երևեսցի յայտնութիւն գաւառատանն, յորժամ նա ինքն որ արար զսա ամենայն, երևեսցէ փառօք, և հրապարակեսցէ զամենայն գործս մարդկան, և ըստ գործոց նոցա հատուսցէ նոցա արդարութիւն. և յայնժամ երկինք պատմեսցեն զարդարութիւն նր, եթէ էր նոցա բարբառ. և ժողովուրդք ամենայն որք տեսցին կամ լուան զանաւգամս նորա, տեսցեն և զիաւս նորա՝ ումանք ցնծութիւն, և ումանք ահ ու սոսկ։

Լ.ամբ" երկինք իմանայ զհրեշտակս, և փառօք ըզխաչն քո. քանզի ի գալ նոն մերոյ հրեշտակք պատմեցին յառաջուանն զողորմութիւն և զսէր նորա. իսկ յերկրորդումն պատմեցեն զարդարութիւն նորա, այս ինքն վկայեսցեն թէ արդար է դատաստան նորա։

Լ.չ ժողովուրդք տեսցեն զիաւս նր, այսինքն տեսցեն ազգք մարդկան զիաչն՝ որ լինիցի փառք հեռուստոյ իւրոց։ Լ.յլ թէ զինչ լինիցի նոցա որք թողեալ զայսպիսի բարեբար իւրեանց՝ փոխանակ այնր պաշտեն զառաւ ՅՈՀՈ՝ յայտ առնէ ասելով։

Է. Ա.մալէկացին անկնեցեան որ երկիրպագանն էոց. և այլ պաշտին ի բշտելաւ էաբեանց։

Լ.մալէկն է կիրք ի յայտնութիւն պահատաւորութեան. կամ կիրք խառն ի տրամութիւն և յատելութիւն, և երբեմն եւս ի բարկութիւն՝ վասն ի յայտ գալոյ տկարութեան կամ զազրութեան կամ նանիր իրի՝ զոր ունի ոք, կամ այնպիսի զազիր և նանիր գործոյ՝ յոր իցէ յատեալ մարդ իբրև ի պատուական ինչ կամ յոյժ մեծ ականն. և քանզի տկար և զազիր իմն են կռօք, և նանիրք յոյժ, ի յայտնի երևիլ տեսանելի և զազրութեն և նանրութեն նոցին՝ պատճառի ամենեսեան մեծ յերկրպագուս նէ, որք կամեակոր մտօք՝ մանաւանդ թէ կամաւորական կուրութիւն յաբեցան ի նա. վասն որոյ ասէ։

Ա.մալէկացին անկնեցեան որ երկիրպագանն էոց. և այլ պաշտին ի բշտելաւ էաբեանց։ Այսմ ասէ. Երկեսցէ ժամանակ՝ զի ամենեցեան ամենեքեան նորա, որք պաշտեն

զկուռս, և պարծին ևս նոքօք, ասելով՝ զորս մեք պաշտեմք, այսպիսի ինչ են նոքա, զայս ինչ գործեն և զայն են։ Ի այս ամենեցուն յերկուց ծագի. մի՝ առ ի յայտ գալոյ յիմարութեն պաշտողաց, և մի ևս՝ առ ի յայտ գալոյ անաթգութեն պաշտեցելոցն։ Ի դադրմանէ յիմարուէ պաշտողացդ անշնորհին լինի ամօթն. զի ոչ տգիտութեք, այլ կամակար ընտրութեք պաշտեցին. վասն զի յաղագս երկնի և երկրի թէ կայ արարիչ ամենակալ և ամենաքաջ, և նա միայն է պաշտելի, նոքա խցեալ զսիրտս իւրեանց առ այսպիսի յայանաբերքառ քարոզութեն, ընտրեցին զՀայնոյս իւրեանց պաշտել, և առ այս հնարեցին զկուռս դիւաթնակս, և կամեցան՝ ի նոսա յարել, և նոքօք պարծիլ և նոքիմբք զգանկութեն իւրեանց կատարել։ Այնպէս և ի կողմանէ անաթգութեն պաշտեցելոցն լինիցի ամօթ մեծ, զի գոլով յինքեանս անարգք և գաթչելիք՝ պաշտեալ եղեն իբրև պատուականք և ազնիւք։

Օ այս ամօթ կրեսցեն և որ միանգամ թողեալ զՀայոյն՝ պաշտեցին զկամս իւրեանց, և նուիրեցան չար սխտից այսինքն ամբարտաւանութեն, ագահութեն, վավաշոտութեն, և այլոց մոլութեց իբրև կռոց իւրեանց։

Ի այս ամենեցուն թէպէտ և ըստ կարգի բանին Հայի՝ ի ժամանակ գատաստանին, յորում յայտնի լինիցի ամենայն ինչ, բայց կարէ Հայել և ի ժամանակի սուտի կենացս ըստ երկուց. մի՝ յորժամ որք պաշտեն զկուռս՝ ի կամին առնել ինչ յանուն նոցա՝ յեանկին և անպիտան գտանին, որպէս եղև քրմացն բահաղու առ Եղիայիւ մարգարէիւ. (զորմէ տես ի Գ. գիրս Թագ. ժա. 19—40։) Յորկորդ՝ ընդ հակառակն՝ յորժամ պաշտօղք նոցա Թողուն զնս, և պաշտեն զՅԱ. զի յայնժամ տեսանեն՝ թէ յորպիսի յիմարութեն գեգեբեալ կային՝ ի պաշտելն զայնպիսի գաթչելիս. և յայս միտ ասէ պօղոս. * Իսկ արդ զինչ պտուղ ունէիք յայնժամ՝ որովք այժմ զամօթն Հարեալ եք։ (Տէ. ռոմ. Զ. 21։)

Ի. յԵրեք ամօթալի իր իցէ պաշտել զկուռս, քնարկան լուսով ևս յայտնի լինի. վասն զի որ պաշ-

ոյժ՝ պարտի լինել գերագոյն քան զայն՝ որ պաշտէ. իսկ արգ կուռք ոչինչ իւիք գերագոյն են քան զմարդ, այլ սատրին յոյժ, և անարգ, և սուտ. և ըստ առաքելոյն ոչինչ, մանաւանդ թէ դևք. ապա ոչինչ իւիք են պաշտելի. և որք պաշտենն զնոսա, անարգագոյն լինին քան զնոսին, որ է իր ամենայն յոյժ. Այս զի ամ որք կարծեցին՝ թէ ըստ այդմ մարթ է պաշտել զհրեշտակս զի են գերագոյն յոյժ քան զմարդիկ, յայս հայեցուլ թերևս մարգարէին ցուցանել ի յաջորդ համարն՝ թէ պաշտօնեայք են նոքա ոչ, և ոչ թէ պաշտելի. վասն որոյ զնոսա ևս հրաւիրէ յերկրպագութիւն ոչ, ասելով՝

Ը. Արձիբոպգեն նմա ասէնայն հրեշտակ նորա, չի լաս և ուրախ եղիս ասէն. և ցնծասցեն գոբերբ յոյգոյ վասն երեսանց գոյ պէր։

Բառիս հրեշտակք՝ ըստ Թարգ" եօթ" և լատ" և այլոց, ևս և ըստ մերումն նշանակին աստանօր անմարմին գոյացութիւնք, որպէս իմանայ և առաքեալն. իսկ ըստ քննագրին երբ" նշանակին ասծք, այսինքն Թագաւորք, իշխանք, և գատաւորք, ևս և նոքին իսկ հրեշտակք. որպէս ասացեալ է մեր (՚ի սաղմ. ւ.) և (Ձիա. ւ.) զսոցունց առհասարակ խոսելով ասէ.

Արձիբոպգեն նմա ասէնայն հրեշտակ նորա. Լսամի ասել. ամենայն բանաւորք արարածք, և որք գերագոյնքն են ի նոսա հրեշտակք, մատուցանեն այ զերկրպագութիւն. և եթէ մարգիկ պակասիցին յերկրպագութենէ այ, նոքա ձշմարիտ երկրպագուք իւրեանց լցուսցեն զտեղի այնր։

Ա. Այս երկրպագութիւն հրեշտակաց ոչ է ըստ արտաքին արարողութենէ, որպիսի առնեն մարդիկ՝ ծունր կրկնելով կամ զերեսս յերկիր դնելով, այլ ըստ ներքին ներգործութենէ մտաց և կամաց. ըստ մտաց՝ ի ձանաչելն զնա ձշմարիտ ած՝ առաջին սիրելն, և վերջին վախձան ամենայնի. ըստ կամաց՝ ի հպատակիլն հրամանաց նորա, որ կարէ լինել կամ ըստ սերոյ, որպիսի է բարի հրեշտակաց. և կամ ըստ բանադատելոյ, որպիսի է չար հրեշտակաց, այսինքն

դիւաց. զի և նոքա կամայ և ակամայ բանադատին երկիրպագանել արարչին ամենայնի. և զի ընդ այս երկրպագութիւն ոչ ուրախ լեալ եկեղեցի որ ցծծայ ի փառս մեծ վայելչութեամբ նորա, յայս ակնարկելով յարէ զկնի մարգարէին և ասէ.

Օ՜ լեռ և սարեր եղէք ուրախ. և ցծծացէն գոհութիւն դոյ վասն իրաւանց տոյ պէս։ Արդ սիրեալք իմացեալ լինիմ ժողովրդեան ոչ. որոց պաշտամունք կատարէին ի քաղաքի անդ ի սիոն. նոյնպէս և գտեալքդ յուդայ ի մացեալ լինին միանգամայն ժողովրդեանդ ազգին իսրայէլի, կամ այլ և այլ տոհմք ազգին յուդայ, կամ այլ և այլ քաղաքք. զի ըստ սովորութեան որ գրոց բառս գոհութ՝ դնի փոխանակ ժողովրդեան ազգին, կամ փոխանակ քաղաքի. որպէս յասելն, գոհ ացար ծուրայ, իմացեալ լինի ժողովրդ ծուրայ,

Արդ ասէ՝ ժողովուրդք նոն՝ ի լսելն ի մարգարէից՝ թէ արարածք ամենայն, և և հրեշտակք երկիրպագանեն ոչ իւրեանց, ուրախ եղիցին, տեսանելով՝ թէ զոր ինքեանք պաշտեն, ոչ է սուտ ած, որպիսի են ածք հեթանոսաց. այլ ճշմարիտ ած. մինչև հրեշտակք և երկիրպագանեն նմա։ Ուրախանան և և՝ զի զոր պաշտեն՝ պաշտպան է ինքեանց և վարձատրող է. և առ այս յաւելու ասել. * ցծծացին վասն ,, իրաւանց քոց տէր ։ այսինքն թէ տեսանելով՝ զի դու առնես նոցա իրաւունս ընդդէմ թշնամեաց իւրեանց, և պաշտպանես զնոսա, ցծծացեն ի քեզ. և դարձեալ, գիտելով՝ թէ դու հանդերձեալ ես ի բառամբ և արդարութիւն հատուցանել նոցա զվարձս, և թշնամեաց նոցա զպատիժս, յայդ յաւետով կացեն ի ցծծութիւն. և ոչ որպէս հեթանոսք, որք չունին զճշմարիտ ինչ յոյս։

Այս բանիք հայելով յորդին ոչ ցուցանեն՝ թէ ի մարգանալ նորա՝ երկիրպագին նմա ամենայն հրեշտակք ոչ. յոր միտ յառաջ բերէ պօղոս զայս բան առելով. (եբր. ա. 6.) * այլ յորժամ միւսանգամ ,, մուծցէ զանդրանիկն յաշխարհ՝ ասէ. երկիրպագ ,, ցեն նմա ամենայն հրեշտակք ոչ ։ և այս՝ ըստ ո բում մարդ. զի ըստ որում ած՝ միշտ երկրպագեալ եր ի նոցունց. իսկ ըստ որում մարդ՝ ի ժամանակի

եղև երկրպագեալ 'ի նոցանէ. որպէս տեսանի և յաւետարանի. ուր գրի՝ թէ * հրեշտակք պաշտէին զնա || յանապատի անդ. (մարկ. ա̃. 13.)

Իսկ յասել առաքելոյն՝ միւսանգամ, այդ բառ 'ի կրըկին միտս կարէ վերածիլ. մի՝ հայելով 'ի նորոգուե̃ աշխարհի. յոր միտ կամի ասել. 'ի հանել այ̃ նորոգել զաշխարհս միւսանգամ 'ի ձեռն որդւոյ իւրոյ, յորժամ եմուծ զնա յաշխարհ մարդեղութեամբ, յայնժամ երկիրպագին նմա ամենայն հրեշտակք. և 'ի լինել այսր՝ ուրախ եղև եկեղեցի սուրբ, և որդիք նորա ցնծացին վասն իրաւանց նորա, որով դատապարտեալ զսատանայ՝ փրկեաց զնոսա՝ 'ի ձեռաց նորա.

Երկրորդ՝ հայելով 'ի յարութի̃ն քնի, որով գրեթէ միւսանգամ եմուտ նա յաշխարհս. զի նախ եմուտ ծնանելով յարգանդէ, և ապա եմուտ յառնելով 'ի գերեզմանէ. յորում երկիրպագին և ծառայեցին նմա հրեշտակք և աւետարանեցին զյարութի̃ նորա. զոր իբրև լուաւ սիոն՝ ուրախ եղև, և ցնծացան առաքեալք և այլ հաւատացեալք.

Մարթ է և ասել՝ թէ այս հայի 'ի միւսանգամ գալուստ նորա. Զայս միտս է յոհան ծործորեցի. յասել նորա. ('ի մեկն. մատ. ժը̃. 28.) * Երկ-
,, րորդ գալստեանն ասէ, յորժամ միւսանգամ մուծ-
,, ցէ զանդրանիկն յաշխարհ ||. և 'ի գլ. թ̃. ասէ.
* յորժամ լրումն ադամածին բնութեանս ըստ թուոյ
,, սահմանի ... արարչին, յայնժամ միւսանգամ մտա-
,, նէ անդրանիկն յաշխարհ ||. և յայնժամ յայանի առաջի ամենեցուն երկիրպագցեն նմա ամենայն հրեշտակք այ̃, և ամենեքին տեսցեն զմեծութի̃ փառաց նորա երկրպագեալ յամենեցունց. Է̃ որ ունի ցըն ծալ վերինն սիոն և դստերք յուդայ առհասարակ. և զի յուդայ թարգմանի խոստովանութի̃, դստերօք յուդայ յարմարութք̃ իմն նշանակին նոքա՝ որք ճըշմարտութք̃ խոստովան եղեն զքս̃ որդի այ̃, և հետեւօղ գտան նմա. կամ ըստ լամբ" եղեն դստերք և որդիք խոստովանութեան հաւատոյ. որով և ունին վայելել զվարձսն իրաւամբ. Զայս եղեալ մարգարէին՝ առաջի առնէ այժմ և զարմացեալ գոչէ այ̃

ի վերայ ամենայնի. որով և յամենեցունց երկրպա-
գի. վասն որոյ ասէ.

Թ. Օ՜ Է դու բարձրեալ ես ի վերայ ամենայն երկրի. յոյժ
բարձրացար ի վերայ ամենայն էութ։

Կարձրեալ ասի Աստուած երից. ի՝ յինքեան մնացեալ. յոր միտ բարձրութիւն ոչ է մեծվայելչութիւն փառաց նորա։ Կրկրորդ՝ ըստ փառաւորեալ լինելոյ ի վերոյ քան զամենայն։ Կրրորդ՝ համեմատութիւն արարածոց. իբր զի ո՛ և իցէ արարածք Թէ առանձինն առեալ և Թէ միանգամայն՝ Թէև անբաւք իցեն, ոչ կարեն իւիք Հաւասարիլ նմա. զի յամենայնի անսահմանաբար բարձրեալ է Աստ. յայս միտ ասէ.

Օ՜ Է դու բարձրեալ ես ի վերայ ամենայն երկրի. յոյժ բարձրացար ի վերայ ամենայն էութ։ Այր բառդ էր զայս բան յարէ նախ ընդ առաջին Հաստուածոյ նախընթաց Հաստուածոյն. որպէս Թէ ասէր. Չնմանութեամբ ասացի՝ երկրպագեն քեզ ամենայն հրեշտակք. վասն զի դու բարձրեալ ես. ։ Կրկրորդ՝ յարէ ընդ երկրորդ Հաստուածոյն, որպէս Թէ ասէր. ստուգութեա՛ր ասացի՝ ուրախ լեցին ժողովուրդք քո, վասն զի ոչ ունին իւրեանց Աստ զկուռս անարգս, այլ զքե՛զ՝ որ ես բարձրեալ ի վերոյ ամենայն երկրի, այսինքն բարձրեալ ի վերոյ ամենայն Թագաւորաց և իշխանաց, ի վերոյ ամենայն մեծութեանց և զօրութեանց, որք են յերկրի. և բարձրութի՛ւն փառաց քոց երևի յամենայն տեղիս։ Կու Թէպետ հեթանոսք ևս կարծեն՝ Թէ նաև կուռք իւրեանց իցեն մեծ և բարձրեալ, բայց դու առ և ի վերոյ նոցա բարձրացար յոյժ. ուր ասելովն յոյժ՝ ոչ ցուցանի զսուի բարձրանալոյն, այլ զանչափութի՛ն բարձրութե՛ան։ Կու կամ կամի ցուցանել զբարձրութի՛ն արտաքին պաշտամանց և գործոց, յորս յոյժ առաւել բարձրացեալ ցուցաւ Աստ ի պաշտոնէից իւրոց ըստ ուղղութե՛ն պաշտամանց՝ քան Թէ կուռք ի պաշտոնեայս իւրեանց։

Կ. յս բարձրութի՛ն Հայի և ի բարձրութիւն փառացն քոյ, որ առաւել ևս յայնմի ցուցցի յաւուրն դատաստանի առաջի ամենայն արարածոց։ Կսկ ըստ լամբ՛ Հայի ի վեհ՛ինգրութե՛ն նորա ընդդէմ այսոցիկ՝ որք

պաշտեցին դիւռւս և զախտս իւրեանց ։ Լ՚ոդ որով-
հետև եցոյց մարդաբնն զթարձրութիւն ոյ, և զանար-
գուելի կռոց, առաջի դնել այժմ, թէ որք կամին յա-
բիլ յայծ, պարտին զգուշանալ ՚ի գնացից նոցա՝ որք
յարբին ՚ի կուռս, և կեալ անարատութիւբ. վասն որոյ
ասէ ։

Շ. Ա՚ր տէրէ՛ ղէրէ՝ ասեցէ՛ ղլարուրէ. պահէ զէր զան-
յինս ոբէ իւրոյ. ՚ի յեռաց վերաբէ երկնից ընդ ։
Լ՚առաջին հատուած այսր բանի է հաւաքաբանութիւն
ինչ ազգու և անլուծանելի. զի յայտ է թէ որ սիրէ
զկենանս՝ ասէ զմահ. և որ սիրէ զլոյս՝ ասէ զխա-
ւար. և դարձեալ՝ որ սիրէ զսրբութիւն՝ ասէ զպիծու-
թիւն. և որ սիրէ զուղղութիւն՝ ասէ զթիւրութիւն.
ըստ այսմ խմն և զայլ ամենայն ներհակութեց. իսկ
արդ ՚ուծ է կենդանք և լոյս, սրբութիւն և ուղղութիւն.
իսկ չարութիւնն է իբր մահ հոգւոյ, խաւար մտաց,
պղծութիւն սրտի, և թիւրութիւն կենաց. ուրեմն որ
սիրէ զՆծ, պարտի ատել զչարութիւն. զոյն զայս կա-
մի ձեռնարկել մարգարէն յասելն ։

Ա՚ր տէրէ՛ ղէրէ՝ ասեցէ՛ ղլարուրէ ։ Լ՚այս բան ոչ Հայլի
առ ամենեսին, այլ առ այնոսիկ՝ որք դարձեալ էն
առ Նծ, և ծառայէն նմա. զի նոքա էն որք սիրէն
զառէր. վասն որոյ ասէ՝ որք սիրէք զառէր ։ Լ՚այց ահ
դիր. զի ոչ հետևեցուցանէ այսմ ասել, զգուշացի՛ք
՚ի չարելէ, այլ ատեցի՛ք զչարութիւն. զի բազումք
էն՝ որք զգուշանան ՚ի չարելէ առանց ունելոյ զամ-
բողջ ատելութիւն առ այն. բայց սակաւք էն՝ որք ամ
բողջ ատեն զնոյն ։ Լ՚րկոքին էս էն բարի, սակայն
առաջինն է սկանաողաց, և յետինն կատարելոց. նա
ատէ վասն զգուշանալոյ. իսկ սա զգուշանայ վասն
ատելոյ. ՚ի նմա զգուշութիւնն է պատճառ ատելոյ, ՚ի
սմա ատելութիւնն է պատճառ զգուշանալոյ ։
Լ՚պաքէն յապաշխարել ազահին և ՚ի դառնալ նորա
առ Նծ՝ թէպէտ և զգուշանայ ՚ի չարելէ մանր.
նայի, գիտելով թէ է մեզք, վասն որոյ և սոխալ
ատել, բայց յօժարուէ սրտի նորա զԳուարանայ առ
այն. այնպէս և որ դառնայ ՚ի չարելէ պղշկու-
թէ, սովրուէ նորա գԳուարացուցանել ատել զնոյն.

թէպէտ և այս դժուարութիւն ոչ համարի նմա ՚ի յանցանս, այլ մանաւանդ առիթ վարձուց՝ եթէ զուսումնիցի. իսկ որ կատարեսցի և կատարեալ ՚ի սէրն ՚ոյ՝ այնպիսին ատելով ատէ համ ամբողջ ատէ զչարն. և վասն ատելոյն զդուշանայ անտի. ՚Այլ եթէ չունիցի զայս ատելութիւն ամբողջ, թէպէտ այսու ոչ պակասէ ՚ի սիրոյ, բայց պակասի ՚ի կատարելութենէ սիրոյ։

Այսացի ամբողջ. զի ատել զչարութիւնն համ զմեղս հրկնահի մտածի. մի՝ սոսկասցես. որ է ատել զչարն ըստ էութենէ չարութեան. և մի և ըստ տաբածութեան. որ է ատել զչարն ոչ միայն ըստ էութենէն, այլև ըստ պարագայիցն։ ՚Այսոքինն էապէս պահանջի առ սէրն ՚ոյ և առ ապաշխարութիւն. մինչ զի առանց այնր ոչ կարէ ոք սիրել զինծ կիճ ապաշխարել. իսկ երկրորդն՝ որ է ատելութենի ամբողջ՝ վերաձի առ կատարելութենէ մանաւանդ յայնոսիկ՝ որք ցանկան հաստատուն մնալ ՚ի սէրն ՚ոյ։ Այնի իրի յորդորէ մարգարէն՝ եթէ որ սիրէ զինծ, քանասցէ, զի ատելի լինիցի ինքեան ի և իցէ չարութիւն։ ՚Այ ՚ի լինել այսր՝ այնուհետև նա ինքն ևս յատուկ լինի օրինակաւ զդուշանայ զնոսա. և լինի նմա պահապան։ ՚Այ զայս յայտ առնէ մար-

գարէն յայնմդեմ բանիւն ասելով։

Պահէ սէր զանիւնս սէց ի-ուց. ՚ի յիւ-ոց ձեռս-ուր ձրինս-ցէ վնաս։ Լսորհրդով յաւելու զդատ ի-ուց. որով ո-

րոշէ զնոքան ՚ոյ. զի բազում են արդարս չարք. բայց ոչ են բազում չարք ՚ոյ. քանիք երևեցան չարք յայս մարդկան. բայց առաջի ՚ոյ համարեալ և՛ին պիղծք և անարդք. վասն որոյ և մարգարէն որոշել կամելով՝ ոչ ասէ սոսկ, պահէ տէր զանձինս չարց, այլ չարք ի-

րոց. իսկ այս պահելն է այն, զի ՚ոճ տեսանելով Թէ նոքա չարք պահին զՀոգիս իւրեանց վասն նոցա, նա ինքն ևս պահէ զՀոգիս նոցա չարս վասն իւր. կամ որ նոյն է, լինի պահապան անձանց նոցա՝ զի մի մեր-

ձեսցի ՚ի նոսա չարութենէ։

Ա՚յս պահպանութենէ եթէ ըստ Հոգևորին մտածեսցի, է հանապազորդ. զի ՚ոճ ՚ի կողմանէ իւրմէ միշտ պահէ զչարս իւր։ Իսկ եթէ ըստ մարմնաւորին մտածեսցի, այլև այլ օրինակաւ կատարի. բայց միշտ յո-

դուստ Հոգւոյ Նոցին։ Պարսպէս է իմանալ և զիրկել նորա վնասս ի ձեռաց մեզաւորի, այսինքն՝ի ձեռաց առն ամբարշտի. և և ի հարից սատանայի, որ գլուխն է մեզաւորաց. կամ ըստ լատ" * ատ պահէ ,, ի փորձանաց, և ի հանգիստեանէն ի պատժոց մե- ,, զաց. ատ փրկէ ի ձեռաց մեզաւորին սատանայի ,, ի գայթակղեցուցանելոյն, և յայտժամ ի նորին ,, հրոյն ։

Այս դարձեալ թէպէտ և յաշխարհն ատ թէպէտ տայ ածատաւել՝ որք իւրոց՝ բայց յիմի ցուցանէ առ նոս զիրկութեի իւր ըստ Հոգւոյ։ Այս ոչ այսպէս միայն, այլ և պէսպէս իրօք փայփայէ զՀոգիս նոցա, լուսաւորելով, և ուրախացուցանելով. զորոց խօսի մար- գարէն ի յաջորդ համարն սահելով.

ժա. Ի այս ծագէաց արդարոց. ասղղոց որոյ եղև ուրա- խութիւն։

Այս բան նոյնանայ ընդ այնմ՝ զոր ասէ մարգարէն (ի սաղ. ղ. 6.) այն է * նշանեցաւ առ մեզ լոյս է ,, բեսոց քոց, և ետուր ուրախութի սրտից մերոց ։ զորմէ տես անդ, մանաւանդ ըստ ածային լուսոյն։ Այլ կամելով ատ ևս խօսիլ ինչ՝ գիտելի է, զի լոյսն ածային այլ և այլ նշանակութիւ կարէ առնել լինել- մի՝ փոխանակ այնը, որով ատ յայտնէ մարդոյ ի բնաւ- կան կարգի զՀնութեան ինչ. կամ ի բարեպահան կարգի ցուցանել թէ այս ինչ է առնելի, և այն ինչ խորշելի. և զայս լոյս ծագել ատ առ ամենեսեան՝ յոր միտ ասէ. * լուսաւոր առնէ զնմա մարդ որ գալոց է ,, յաշխարհ ։ լոյս վերածի և լոյսն բնական օրինաց։ Արիւրդ՝ փոխանակ այնը, որով ատ ցուցանի ի գերբնական կարգի զգերագոյն ինչ բարի, կամ զգաղտնի խորհուրդս. որպիսի է լոյսն հաւատոյ, և լոյսն ածային ներքին յայտնութե։ Լոյս վերածի և լոյսն ածային օրինաց. (զորմէ տես ի սաղ. ղ. 6.)

Այս լոյս ևս ի կողմանէ այ ծագէ առ ամենեսին.

իսկ որք չընդունին՝ իբրեւ ոչ յանցանքն։

Արիւրդ՝ փոխանակ այնը, որով ատ այնպէս պայծառ տայ բմբռնել զինն, մինչև յարել Հոգւոյն ի նոսն. և զոյս առնել ատ երբեմն նաև առ ամբարիշտս, յոր-

ժամ կամ՝ի խաւարէ մնջորեւէ ածէ՝ի լոյս ածսպաշտուեթէ, և կամ՝ի խաւարէ մեզայ՝ի լոյս արդարուեթէ. և այս է յատուկ ինն ներգործուեթէ ընորհացն Ոչ։

Յոկ յարդարան բազում օրինակաւ գործէ զայս. մի՝ յորժամ՝ի փորձել նոցա պայծառացուցանէ զմիտս նոցին ձանաչել զպատրանսն, և զգուշանալ։ Յերկրորդ՝ յորժամ՝ի գլորիլ նոցա՝ ցուցանէ թէ չար է՝ զոր առարին, և թէ քանի բարի է փոխարէն՝ի յաւետնել. որպէս արար ընդ պետրոս և ընդ այլս բազումս։ Յերրորդ՝ յորժամ՝ի տարակուսիլ նոցա՝ի հոգևոր ձանապարհի՝ յայտնէ նոցա՝ թէ ընդ որ պարտին գնալ, և զիարդ։ Չորրորդ՝ յորժամ՝ի պարս պիլ նոցա ածէ այնոց, և՝ի խոհալն, կամ՝ի յաղթելն, յայտնէ նոցա զիրս զարմանալիս, կամ զգաղտնիս կամաց իւրոց. և այս է ըստ լամբ՚՚ յատուկ ինն ներգործուեթէ հոգւոյն Ոչ։ Յայլսպի օրինակաւ, և այլ ևս բազմապատիկ եղանակաւ լուսաւորէ՝ ածէ զմիտս արդարոց յաստի հետանս լուսով նպաստից իւրոց։ իսկ՝ի չհանդերձելոսն լուսով փառաց։ Չայս ամենայն հայեցեալ մնրգաբրիէն ասէ։

Ա ՚՚ջր ծգենայ արքարոց։ Յերէկ լուսով իմացեալ լիցի աստ լուսաւորութէն հաւատոյ, և ածսյին օրինաց, միտ բանին լինի այս, թէ լոյսն հաւատոյ և օրինաց ծագեցաւ ժողովրդեանն ՚՚ոյ, զորս արդարս կոչէ։ Յոկ եթէ իմացեալ լիցի ազգուսեթէն ներքին ածսյին լուսաւորութէն, կամի ասել. ոչ պահասեցաւ յարդարոց լոյսն ածսյին, այլ յամենայնի ծագեցաւ նոցա՝ ըստ բացատրելոյ մեր այժմ։ Յայլ եթէ իմացեալ լիցի լոյսն փառաց, միտ բանին լինի այս. ի ժամանել արդարոց առ ածն յերկինս՝ ծագեցի՝ի նոսա լոյս փառաց. որով և կարասցեն տեսանել զնա, և այնու ժառանգել զփառս նորա։ Յոչ զի այսպիսի լուսաւորութէն մնաց զՀետ գայ ուրախութէն կամաց, վասն որոյ յարէ զինի և ասէ։

Ա՚՚ղջյ սրտից եղեալ ուրախութէն։ Յառագ սէրա՝ որ է մանն մարդոյ, զնի աստ ըստ թարգմանութէն մերում փոխանակ բոլորին. որպէս թէ եղեալ էր. եղև ուրախութէն նոցա՝ որոց ուղիղ են սիրտք. որ է ասել.

եղև ուրախութեի ուղղաբարից, զորս նախ արդարա
կոչեաց. և այս յիրաւի, զի արդար ասի նա՝ որոյ
սիրան՝ այսինքն կամքն և յօժարութիքն են ուղիղ,
այս է՝ ուղղեալ առ բարին, մանաւանդ առ ծայրա-
գոյն բարին Աստ, համաձայնեալով ընդ նմա։

Լ՚արդ՝ ի ծագել սակ առ սուսա ճաճային լուսոյ՝ եկն
՚ի սիրտ սուգա ուրախութեի։ Լե պատճառն է, զի
ուրախութիւնն ծագի՝ ի ստացմանէ բարւոյն, որ ինչ
ներիակ՝ կամ իրօք և կամ յուսով. և զի՝ ի ծագել
ճաճային լուսոյ՝ ի միտս արդարոց, և յուղղել սրտից
նոցա, այսինքն՝ ի համաձայնիլ կամաց նոցա ընդ
ճաճային կամաց՝ առաջիկայ լինի նոյ ստացումն բար-
ւոյ, նմին իրի ծագի՝ ի սիրտ նոցա ուրախութեի, և
և յափշտակութեի՝ ի սէրն ոչ. այլ թէ զինչ և սրպէ-
սի ինչ այն առաջիկայութեի, և այն ուրախութիւն,
նոցա միայն է գիտելի՝ որք վայելեցին՝ ի նմին։

Ո արդարան լեալ և զուղիղն առաջի առնել մար-
գարէն, զի թէպէտ և առ ամենեսեան ծագէ ճաճ գլոյս
իւր, բայց արդարք միայն վայելին՝ ի նոյն, և ուրա-
խանան. և ոչ ամենարիշտք. որք փակեալ ունին զա-
միտս իւրեանց առ լոյսն ճաճային, և զսիրտս իւրեանց
խոտացեալ առ ցնծութիքն երկնային։ Ո այս յայտ
նապէս տեսանելիք՝ ի պատմութեե նահարարացն մե-
ծոց առ գևռնդեամբք՝ զի՝ ի խաւարային բանտի անդ
լուսաւորեալ առ յոյ՝ կային ցնծալից ուրախութեք
ըստ ուղղութեե սրտից իւրեանց. և ընդ հակառակն՝
որք ուրացեալքն էին, ՚ի դառն տրտմութեե խեղ-
թեալ լինէին։ Խիղճ մտաց առաջնոցն իբրև արև
լուսաւորէը զնոսա, կամ ասացից՝ վիշապութեե խղճի
մտաց նոցա իբրև ծագումն արևու փարատէը ՚ի նո-
ցանէ զմիգ և զմռայլուղ տրտմութեե. * պարծանք
մեր այս էն, վկայութեե մտաց մերոց։ (Ա. կոր. Ա.
12։) Իսկ վկայութեե մտաց այլոցն իբրև ամպ իջեալ
՚ի վերայ հոգւոց նոցա՝ խաւարաւ տրտմութեե պաշա-
բեբ զնոսա։ Ալ ասն զի խիղճ մտաց մարդոյ է այնպէ-
սի իրաիսնան, յորում առողջն բերկրալից վայելէն.
իսկ հիւանդն տխրալից հեծէն։ Կայծակին արկեալ
՚ի լեռ չիջանի. և տրտմութեե անկեալ ՚ի բարի խիղճ
մտաց չքոտի, այլ ՚ի չարն իբր ՚ի փուշ բորբոքի։ Կառ

րն խիղճ մտաց իբրև մեղք ազնիւ քաղցրացուցանէ զՀոգին. * քաղցր է նա քան զմեղու խորիսխ ‖ . (սաղ. ԺԹ. 10.) Իսկ չար խիղճ մտաց՝ է իբր մեղք ժանտ որ ցաւեցուցանէ զորովայն. * Պատուղ Հոգւոյն է խնդութիւն ‖ խղճի մտաց. (գաղ. Ե. 22.) Իսկ պտուղ մարմնոյ այնքան մարմնասիրութիւնէ դառնութիւն է և կոծումն սրտի. Իսկարի խիղճ մտաց ուղիղ կանէ և ուրախութիւն յարդարն. չար խիղճ մտաց խանգարեալ ժամացոյց սրտմտութիւն է, յամբարիշտս. ուստի միայն ուղղոց սրտից ընծայի մարգարէն զուրախութիւնն.

Ամենք աստանօր լուսով իմանան զպայծառութիւն յաջողութիւնք գործոց, ազատութիւն անձանց, առատութիւն երաց, լիութիւն բարեաց, ևն. և սակն, թէ այս առնային առաքեալ լինի արդարոց ի հասանել կարևոր պահու՝ որով և լինի նոցա ուրախ ինալ ի սրտս իւրեանց. Իսկ զայս ամենութիւն տան նոքա, որք վերայծեն զայս բան ի գարձ գերութիւնն բաբելացւոց. իբր զի ի գարձի նոցա՝ ծագեաց նոցա այս ամենայն, և եղև ուրախութիւնն սրտից նոցա. Իարդ տեսեալ մարգարէին զարդարն յուրախութիւն՝ ինքն ևս ի նոյն խրախացուցանել զնոսա. որպէս եթէ ոք նստեալ ի ինջոյս և տեսեալ զգազմելսն անդ յուրախութիւն՝ խրախուսեսցէ զնոսա. ըստ սակն կարդէ և մարգարէն ասա զբան իւր՝ ասելով.

ԺՂ. Աբրահամ եղբայր արդար ի գէր. խոստովան եղբայր յիշատակի արձանին նորա.

Ուրախ լինել արդարոց ի տէր՝ կարէ լինել հրկնակի. մի՝ յորժամ ի ձանձրելն զգարութիւն նորա և զգեղեցկութիւնն կամ զկարողութիւնն նորին և զբաբերութիւնն ևն, ցնծան ի նա իբրև յառարկայ լիութեան բարեաց. Իբրհորդ՝ յորժամ ի վայելելն զբարիս կենցաղոյս, կամ ի կրելն զչարիս, բերկրին ի բարի հնամն ոյ՝ և ի հաճոյս կամաց նորա, իբրև ի պատճառ լիութեան բարւոյ. Իարդ որովհետև ասաց ի վերոյ, ուրախ լինել արդարոց և ուղղոց, զայն ուրախութեանն յայծ վերածէ և ասէ.

Աբրահամ եղբայր արդար ի գէր. Կամ ասէ՝ ով երա-

նեալք արդարք՝ ձեզ միայն վայելէ ուրախանալ ի նոր. զի որովհետև սիրաք ձեր ուղղեալ են և համամայն նեալ ընդ սրտին ոյ, յայն միայն մարթի ձեզ ուրախանալ. ուր գեղեցիկ իմն գրէ լամբ՝ ասելով այսպէս։ * Օ այս ուրախութիւն որ ի տէր է՝ անհնար ,, է նմա վայելել, որ չէ արդարացուցանէ զխոհուն ,, մտաց և զդործս մարմնոյ. զի թէ միաքն է անիւ ,, բաւեալ և ծանրացեալ զաղանաւոք աչխարհիս և ի ,, սորին ցանկութիւն, և ոչ բնաւ՝ թէ զի՞նչ է ի տէր ,, ուրախութիւնն կարէ ձանաչել. իսկ թէ միաքն ,, անեալ է երկիւղիւն ոյ և գիտութեն՝ և մարմինն ,, ըմբռնեալ ի տոհմից մեղացն՝ ոչ կարէ ուրախա- ,, նալ ի տէր, թէ և կամն և գիտէ զդեղանակ ու- ,, րախութեն. զի խիղճ մտացն զգործս մեղացն խոչ ,, հանէ ընդ աչս նորա և խաւարեցուցանէ տգիտա- ,, նօքն և տրամութեն. այլ ուրախանան զանձաս ,, ուրախութիւս նորա՝ որք զերկասիս փութան պա- ,, հել ի կէտ արդարութեն, մտացն տալով կերա- ,, կուր զգիտութեն ոյ և զսէր. և մարմնոյն զգործ ,, օրինաց նորա արի ձգնութեբ, որոց սիրէ ուրա- ,, խութեն ցնծութեն խնդութեբ ի քո։ Լէ զի յայս սիսկ ուրախութէ գոհեն և գովութեբք առ ած՝ վա- որոյ յարէ զկնի ասելով։

Աստուած եղերաւ չելաւոյն սբերութէ նոր։ Սբերութէբ երեք ինչ մարթի խմանալ աստ. մի՝ զներքին սբերութեն ոյ, ըստ որում է սբերութէն անաչհմեան. և յայս միտ կամի ասել. խոստման եղերաւք, այսինքն գովեցէք և հռչակեցէք զչիշատակ սբերութէ նորա, որ է ասել. գովութէբ չիշատակեսջիք զսբերութէ նորա. կամ թէ մի մոռանայք զչիշատակ անաչհմեան սբերութէ նորա. կամ տանեցէք զսբերութէն նորա, և օրհնեցէք ասելով. ապ, ապ, ապ.

Լչկերորդ՝ սբերութէբ խմացեալ լինի այն ամենայն՝ զոր ետ ած ի սբերութէն, որպիսի են խորհուրդք, տանք, տաճարք, սեղանք, ևն. և յայս միտ կամի ասել. գոհացիք զոյ՝ չիշատակելով, թէ զայս ամենայն արար և ետ նա ձեզ վասն սբերելոյ զձեզ. կամ օրհնեցէք զած վասն տալոյ ձեզ զայսպիսի չիշատակս ի սբերութէ անձանց ձերոց։ Կամ դարձեալ, չիշեցէք զած այսո-

քիւբ՝ որ իրօք, և սոքիմբք խոստովան եղէրուք նմա ։ Արդարդ՝ իմացեալ լինի այն սրբութիւն՝ որով ՚ած՝ նք աբար զարդարմն, կամ՝ որով արդարացոյց զնոսա . և յայս միտ կարի ասէլ . խոստովան եղէրուք, այսինքն գովելով Հաշակեցՙՙք զիշատակ այնր սրբութիւն , զոր ընկալաք յՙՙդ . կամ ըստ լուծ՚՚ զիշատակ սրբարար անօրէնութիւն նորա , որով սիրեաց զմեզ . զի չէ արժան մոռանալ զիշատակ այսպիսի բարերարութիւն , որով արդարս արար զմեզ և նոքս ։

Զիշատակաւ մարթ է իմանալ ասա և զայն՝ որով մեզ քՙՙ յերկինս , և բարեխօսակ վասն մեր առ Հայր ։ Այսմ յիշատակութիւն նորա արժան է մեզ խոստովան լինել , այսինքն հնորհակալութիւն մատուցանել . որպէս զի Հաճեացի ոչ միայն յիշել զմեզ , այլ և առնուլ առ ինքն , և մնծանել յարքայութիւնն իւր ՚ի ցնծութիւն յաւիտենական ։

ՍՒՆՈՒՈՑ· ԳԼՈՒԽ·

Յորդոր օրհնելոյ զՙՙծ վՙ սքանչելեացն նորա , և վՙ յայտնելոյ զփրկութիւն և զարդարութիւն իւր՝ ըստ սնդրաւ ազգութիւնն իւրում՝, և ըստ անստեղի Հմմարտութեն բանից իւրոց , և ՚ը ուղղութՙՙ գատելոյն ։

Սաղմս ՚ի դաւիթ . օրհնութիւն ։

1 Օրհնեցՙՙ տէր յօրհնութիւն նոր . չի օծանչիւս սրաւ ։ 2 Վիպեսց ընՙՙ ամ իւր , և քաղաքՙՙ սուրբ իւր ։ 3 Այցոյց տէր ՚ի ծովս իւր , առաքի ապՙՙց յայտնեաց զարդարութիւն իւր ։ 4 Հիշեցաց ողորմութիւն իւրով և յարութիւն , ՚ընդ մարդուբՙՙ իւրով զառնն խոսչեալ . և աչքն ամենայն ծագս երկրի տեսին զփրկութիւն ՚ած մերոյ ։ 5 Աղաղակեցՙՙ առ տէր ամենայն երկիր . օրհնեցՙՙ ցնծացՙՙ և առնՙՙ առաչե ։ 6 Սաղմս առաչե ՚ած մերոյ օրհնութիւն , օրհնեցՙՙ և ՚ի յոյն առաքեալս ։

7 Ի յայն օրհնութիւնէ հաճոյ իմոյ. օրհնութիւնք ցնծութեան՝ և
ի յայն եղջեր փառաց. և ալաղաղեսցէ առաջի Տեառն փափաքութիւն նա։
8 Յաւիտեանի ծով լերինս խորով, պիղծքդ և ամենայն բնակիչք
նորա. և փեսայ ծածկ հարցին ի գիսին յեռամբ։ 9 Երջանիկ
ցնծասցեն առաջի նո, ղի գայ և հասանել է սեր ի գտնել
երկիր։ 10 Լուարի զանձրևս սրբութեանէ, և ցնծացեալ ասասցեն
ի ննջարանս իւրեանց։

ՎԱՂԻՆ ԳԻՐ.

Աղաչս ի գաւխն. օրհնութիւնէ։

ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐԳԱՐԷՈՒՆ ԻՆՁ

դնի * սաղմոս ինքեան գաւթի ։ և այս ըստ լատ՚՝ նման ըստ եօթ՚. յորում դնի * սաղմոս յինքն՝ ի գաւթի ։ իսկ ի ձեռագիրսս այլ և այլ օրինակաւ գրի. յերկամեայսդ միւսմ դնի. * ի գաւթի սաղմոս օրհնութեան ։ յերիս դնի. * օրհնութեան գովեստի. սաղմոս ի գաւթի ։ յերկուս դնի. * սաղմոս ի գաւթի օրհնութեան ։ յերկուս և միայն * սաղմոս ի գաւթի ։ և ի լսեմ * սաղմոս գաւթի ։ իսկ յայլս ըստ վերոյ գրելոյդ դնի * սաղմոս ի գաւթի օրհնութեան ։ այսինքն սաղմոս օրհնութեան առաջեալ ի գաւթայ ։ Ոչ երբ ոչ դնի բառս գաւխն. այլ միայն բառս դպչմոս ,

այսինքն սաղմոս ։

Բազումք ըստ վերնագրի առաջոց համարին, թէ այս սաղմոս ասացեալ իցէ ի գաւթայ՝ հայելով յառաւելութեն որդւոցն իսրայէլի ի ծառայութենէ եգիպտոսի. բազումք և՝ թէ այս ասացաւ հայելով յառաւելութեն նոցա ի գերութենէ բաբելացւոց ։ Այլ զի այն ազատութեն՝ եթէ առաջինն և եթէ երկրորդն՝ էր օրինակ ազատութեն ազգի մարդկան, վասն որոյ ի մեստ սաղմոսիս յայն հայի, այսինքն ի գալուստ որդւոյն ոյ՝ եթէ յառաջինն և եթէ յերկրորդն ։ Զայս միտ մեկնեն զայս սաղմոս ոչ միայն ըզ հարբ յոհնաց

և լսահնացուց, այլև աւարքիք հրեից, ի հաստատել նոցա, թէ քանիք սաղմոսիս ըստ նկարագրին հային ի գալստեան Տեսիչին. վասն որոյ և մեք ի սոյն հայելով ունիմք մեկնել զսա։

ԲՒՆ

ա. Որդնեցէք ղեր յօրհնութիւն նոր. ի սաղմոսէն արար։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Սովին բանիւ սկսաւ և զսաղ. ղե. ։ յասելն. * օրհնեցէք զտէր յօրհնութիւն նոր ևն ։ զորմէ տէս անդ, բայց քանզի աստ նոր իմն սքանչելի առիթ առաջի ժառուցանի, վասն որոյ դարձեալ ի նոր օրհնութիւն յորդորէ՝ ասելով.

Որդնեցէք ղեր յօրհնութիւն նոր, ի սքանչելիս արար ։ Այսմ ասել. արժան է ձեզ վերստին առնուլ օրհնութիւն նոր. և նորոգութիւն իմն մատուցանել զայն ինչ. զի արար զնոր սքանչելիս ։ Պաւլէն նոր իմն ցուցաւ. և նոր սքանչելիք տեսաւ, զի նա ինքն ածի կամելով փրկել զաղգ մարդկան՝ ինքնին էջ յերկինից, ոչ ա հեղուածիք ամուսնի իբրև յայլ տակաւածիք մարմնոյ. և նոր իմն սքանչելեօք յոյցաւ յորդանանի կուսին հոգեւով տեղւ. և ծնաւ առանց խախտելոյ զկուսութիւն մօրն, որ է սքանչելիք սքանչելեաց. և գոլով արարիչ ամենայնի և նախախնամող տիեզերաց՝ մնաւ կաթամբ, և առեաց, և սկսաւ գործել յայնս ևս զնոքանոր սքանչելիս. զկոյրս լուսաւորեաց, զկամերս ի՛ոտեցոյց, զկուլս լսեցոյց, զկաղս գնացոյց, զբշխիւանդս բժշկեաց, զմեռեալս յարոյց. և հուսկ յետոյ մահուամբ իւրով մահացոյց զմահ, և յաղթեալ ամօք՝ ինքնին յարեաւ առանց օգնութիւն այլոց, և ինքնին եւ՛ի բարձունս երկնից։

Եւ այլ նոր իմն սքանչելիք, զի առաքեալ զհոգի իւր Սուրբ առ սուգեաւ և առ ակմամբ աշակերտս իւր, նոքիմք

զտովանդակ տիեզերս սատսեցոյց և լուսաւորեաց· յիմարեցոյց և գիմաստութեն աշխարհիս այսորիկ ոչ իշխանութեք, այլ զօրութեք աւետարանին։

Վ՚րդ որովհետև զայս սամնայն սքանչելիս արար որ. դին ոչ վասն փրկելոյ զմեզ, արժան է, ասէ փրկելոյս մեզ նոր օրհնութեամբ օրհնել զնա· զի ըստ գրելոյ լսեմք· այսմ սքանչելեաց * փոխարէն ոչ այլ ինչ կա,, ղաղ եմք տալ՝ բայց միայն զօրհնութեն բղխեալ՚ի ,, սիրոյ· ոչ թէ նա՝ որ ծայրն է սամնայն բարեաց, ,, առ՚ի մէնջ օրհնութեն առաւելութեն ինչ առնու, ,, այլ զանչքն՝ որպէս կարօտի մարդասիրութեք չան,, գուցանէ և խառնի՚ի նա՝ յօդակապութեն օրհնու,, թեան»։ և ապա յարէ զկին ասելով· պարտ է մեզ օրհնել զնա ոչ վասն այնոցիկ՝ զորս արար՚ի սկզբանն, զի անցին այն սքանչելիքք և նոցին օրհնութեքն հնաւցան· այլ վասն նոր սքանչելեացս, որով փրկեաց ըզմեզ· վասն որոյ և նոր օրհնութեք պարտ է օրհնել։ Վ՚այս բան կարէ վերածել և՚ի գէմս հօր· քանզի որ. պէս արար որդին, նոյնպէս և հայրն· որովհետև՚ի ձեռն որդւոյ իւրոյ գործեաց զայս ամենայն՝ իբրև՚ի ձեռն աջոյ իւրոյ, յոր միտ ասաց տէրն մեր· * Հայրն որ յիս բնակեալ է, նա գործէ զգործսն»։ յովհ· ժ՚դ· 10։ Վ՚չ այս առ՚ի փրկել զաղգ մարդկան· վասն որոյ յարէ զկին և ասէ։

Փ՚ըւեաց ընա ալ է՚ր, և բաղուխ սուրբ է՚ր։

փրկութեն ազգի մարդկան որպէս յայտ է՚ի նախագրելոցդ՝ գերագոյն եղև՚ի սքանչելիսն այդ, մանաւանդ թէ վախճան սքանչելեացդ։ Վ՚ղև գերագոյն՝ ըստ գեր՚ի վերոյ երկանկին, զի որ փրկեացն՝ ածգոլով՝ եղև մարդ, և մարդ գոլով փրկեաց։ Վ՚ղև և վախճան սքանչելեացդ, զի ՚ն և իսկ սքանչելիքն այդ ուղղակի կամ կողմնակի կարգեալ եղեն յայս խորհուրդ առ՚ի փրկութեն մարդոյ· իբր զի մարդս՝ որ բաժանեալ էր յայդ մեղաբ՝ այնու փրկութեք միաւորեսցի վերստին ընդ նմա ընդհանր և փառաւոր· և զի այս եղև աջողին այդ, և բազում նորա, վ՚ա որոյ ասէ։

Փ՚ըւեաց ընա ալ է՚ր, և բաղուխ ոչ է՚ր։ Վ՚այս բան եթէ

'ի դէմն որդւոյն ասիցի, աջով իմացեալ լինի զօրուեթեն նորա 'ի փրկել զմարդիկ. և բազկաւն իմացեալ լինի նոյն զօրուեթեն նորա 'ի վանել զչնաւին ազգի մարդկան. որպէս թէ ասէր. զօրուեթէն որդւոյն այ փրկեաց զազգ մարդկան՝ խորտակելով զզօրուեթիւն սատանայի, որ գերեալ էր զնոսա։

Կամ եթէ ասիցի 'ի դէմն Հօր, աջով իմացեալ լինի որդին 'ի փրկելն. նոյնպէս և բազկաւ իմացեալ լինի նոյն որդին 'ի վանելն զսատանայ. որպէս թէ էդեալ էր. որդին այ՝ որ է աջ նորա և բազուկ, փըրկեաց զազգ մարդկան։

Ասա այսոցիկ մեկնութեանց բառդ ընդ՝ դնի փոխանակ բառիս զմարդ կամ զազգ մարդկան. կամ փոխանակ բառիս խօսիլ, որպ փրկութեին եղև օրինակ փըրկութեանէ ազգի մարդկան։ Այսոյս հայի և ասացեալն այն բերանով եասայեայ. * փրկեաց զնոսա բազուկ իմ, և սրտմտութեի իմ միայն զդէմ կալաւ։ (Եսայ. կդ. 5։ և 'ի գլ. ծԼԹ. 16. ասի.) * Հատոյց նոցա բազկաւ իւրով, և ըստ ողորմութեէ իւրում Հաստատեաց։ (տես և. ծԼ. 10։) Այլ զի զայս փրկութեի ոչ աթաթ ասէ 'ի ծածուկ, այլ յայտնի, վասն այսորիկ յարէ զնոսն և ասէ։

Ա. Այլ ինքն եբէ ելից ի մեզ զաղէտս յայսմ ազգի, ընդդէմ եբրայեցւոցն։

Ասաս էրէմեն՝ եբրայեցի կարէ առեալ լինել. մի՝ փոխանակ այնը գործողութեէ, որով լինի փրկիլ։ Այրկրորդ փոխանակ եղեր փրկութեէ, այսինքն փոխանակ այնը՝ յոր 'ի ժամանել ումեք՝ Համարի փրկեալ. որպէս արդարութեին ասի եղը փրկութեէ մեզ։ որ զի 'ի ժամանել նորա յայն՝ ասի փրկեալ 'ի մեզ. ըստ որոյ և արդարութեին այն ասի փրկութեէ. այնպէս առաջնորդութեէն ասի եղը փրկութեէ Հիւանդին. ըստ որոյ և այն առաջնորդութեէն՝ փրկութեէն կոչի. սոյնպէս իմն և զայլոց. և Հաստատիօրէն ըստ այսոցիկ երկուց նշանակութեանցս 'ի գործ ածի բառս էբէեմեն։ Այրկրորդ՝ առեալ լինի իբր 'ի Թանձրացեալն՝ փոխանակ փրկչի յոր միտ գնի կոչեմք փրկութեէն մեր. այսինքն փրկիչ մեր։ Այսպէս ըստ այսոցիկ

կարէ իմացեալ լինել ատ առաս փրկութիւն՝ յա-
սելն ։

Այլոյն տէր պիտոյ է ։ Այս բան եթէ զՀօրէ ասի-
ցի՝ բացատրի այսպէս . փրկութիւն ազգի մարդկան
ծածկեալ էր , և ոչ երեւէր . սակայն եղոյց զայն
երկնաւոր . զի կամելով փրկել զնոսա առաքեաց զորդի իւր ի փրկութիւն նոցա , և յայտնեաց զնա լինել արդարացուցիչ ամենեցուն ։ Իսկ եթէ ի դէմս որդւոյ ասիցի , միտ բանին լինի այս . որդին այ է կին յաշխարհ , և յայտնի եղոյց ամենեցուն զփրկութիւն իւր . զի յայտնդիմին խաչելեացն և բազում սքանչելիսք որք գործեցան ի խաչելութենէ՝ յայտնի քարոզեաց զաստուածութենէ , և եղոյց եթէ ինքն է՝ որ փրկէ զամենեսին . և այն՝ ոչ եթէ առանց իրիք վճարման , այլ հատուցմամբ արդարութենէ . զոր և յայտնի եղոյց ամենեցուն . և առ այս յարէ ։

Բայց ապա յայտնեաց զարդարութենէ ։ փրկութիւն մեր թէպէտ և կարէր կատարել պարզ ողորմութենէ , բայց կամեցաւ այդ զի լինիցի արդարութենէ . կամին՝ յիրաւի ողորմութենէ եղև , բայց կատարելն՝ արդարութենէ . (զորմէ տես ի սաղ . ՃԺ . 10 .) և այլուր . յորս առասցաք թէ արդարութին այ պահանջէ զի լինիցի հատուցումն ի մարդկանէ վճ անարգանացն՝ զոր արար մարդն . ապա որդին այ լեալ մարդ Ճշմարիտ՝ եւ արար զհատուցումն արդարութենէ . որով և փրկութենէ մեր եղև արդարութենէ ։

Զայս մեր արդարութենէ փրկիչն ասէ յայտնեաց Յհ առաջի անհնային ազգաց . իբր զի եղոյց ամենեցուն , մանաւանդ անմարմնոց՝ թէ արդարութին իւր ոչ նեթէր մարդկան , եթէ միջնորդութենէն որդւոյն ոչ էր արարեալ զհատուցումն այնր արդարութենէ , զոր արար մարդն փրկիչն ասէ յայտնեաց զայս և որդին . զի ինքնին կատարեալ զայս գործ արդարութենէ՝ յայտ արար , թէ հատոյց վճ ամենեցուն , և ոչ միայն նոցա այլ ինչ առնել , բայց եթէ զոր պատուիրեացն՝ զգուշանալ ի պահել . Ասէ յառաքելն զաշակերտս իւր առ ի յայտնել առաջի ազգաց զայս արդարութենէն , պատուիրեաց նոցա և ասէ . * ուսուցէք նոցա պահել զա-

մենայն՝ զոր ինչ պատուիրեցի ձեզ։

Արթո՛ւն աստ արդարութի՛ւն խնդալ զօրէնս այ՝ զորս յայտնեաց մարդկան. և և զայն օրէնս զորս յայտնեաց օրդին միածին. և կամ դարձեալ զարդարանալ մեր Հոգեաւոր. բայց այսոքիկ երկրորդաբար մտածին։ Այլ արդ քանզի որպէս ասացաք՝ այն արդարութի՛ւն հիմնի յողորմութի՛ն Նորա, վասն որոյ յաւելու մարգարէն ի յաջորդ համարն և ասէ՝

Ո՛ւղեաց ողորմո՛ւթիւ խոտով չարիւք. ճշմարտութի՛ւն խոտով պտուղս իւրոյ ընծայէլ. և ոչ ոքեւէն ամենայն ծագէ երկրի պիրկո՛ւթի այ վերոյ։

Ի մեղանչել անդ ազգիս՝ եգաւ չարդարութի՛ւն այ վրիս. զատապարտութի՛ւն ի վերայ Նորա, և ի վերայ որդւոց Նորին։ Այլ աձապարեաւ ողորմութի՛ւն այ հաձելցոյց զնա գթալ և տալ և՛ս վրիս զատապարտութի՛ւն ի զատապարտութի՛ւն անտի. որով վասն սահմանեաց Հայրն առաքել զորդի իւր. և այս թէպէտ ի յաւիտենից կարգեալ եղև, բայց մեր մարդկօրէն խօսելով, և ի յայտնութի՛ւն վճռոյն Հայելով՝ այսպիսի բան նիւթ վարիմք։

Օ՛յսպէս վրիս զոր արար ազգիս մերում ողորմութի՛ւն իւրով վասն առաքելոյ զմիածին որդի իւր՝ նախ յայտնեաց ազատմա՝ և յետ Նորա սքոյ նահապետաց. ընտրեալ ապա իւր ժողովուրդ զազգն Եբրայեցոց՝ յայտնեաց և նոցա ի ձեռն խօսակցի՝ այսինքն ի ձեռն յակոբեայ նահապետի, և ապա ի ձեռն մովսէսի. և խոստացաւ ճշմարտութի՛ւն, թէ հանդերձեալ է փրկել զնոսա, և զամենայն մարդ առհասարակ։ Այլ ի հասանել ահսհմանեալ ժամանակին՝ յիշեաց Նովին ողորմութի՛ւն զխոստումն իւր՝ զոր արարեալ էր, որով վասն առաքեաց զփրկիչն։ Այսպս Հայելով ասէ՝

Ի՛ւղեաց ողորմութի՛ւն խոտով չարիւք. ճշմարտութի՛ւն խոտով ընդառնս խոտոյնէն։ Այսելովն յիշեաց՝ ոչ ցուցանէ, թէ մնացեալ էր, և երբէք ի միտս, այլ թէ այնպէս ա բար՝ որպէս առնեն Նորա, որք յետ ժամանակաց յիշեն զայն՝ զոր յառաջն կամեցան առնել. յոր միտ ասի (Ծնն. ը. ւ.) * Այս յիշեաց Աստ զնոյ ևն։ Այս յայտ է թէ այս յիշելս այ էր ի գործ դնել զայն՝ զոր խոս-

տացաւ. և բան այսմ կամի ասել. Թէպէտ և յամենայնի ասի զխոստումն իւր, բայց ՚ի վերջոյ կատարեաց զայն։

Լսակ բառդ ողբոմութիւ՚ և ճշմարտութիւ՚ որք դնին ՚ի գործական հոլովին, առաքել լինին աստ բան կրկին բանի. մի՝ իբրև միջնորդ, և մի և՚ իբրև առաջակայ յիշելոյ. եթէ իբրև միջնորդ իմացեալ լիցին, կամի ասել. ասծ որ ողորմելով ազգի մարդկան՝ խոստացաւ տանն յակոբայ առաքել զքրիստ, միջնորդութիւ՚ այնր ողորմութեան յիշեաց զառունն յակոբայ, այսինքն յիշեաց զոր յայտնեաց նմա. սոյնպէս և՚ որ ճշմարտութիւ՚ խոստացաւ տանն իսրայէլի զքրիստոս՝ միջնորդութիւ՚ այնր ճշմարտութեան յիշեաց զազգն զայն։

Լսակ եթէ իբրև առաջակայ իմացեալ լիցին, փոխաբերութիւ՚ իմն խոսելով՝ միտ բանին լինի այս. ասծ ուշաբերեալ եղև իւրով ողորմութիւ՚ և իւրով ճշմարտութիւ՚, որովք կամեցեալ էր փրկել զազգն իսրայէլի, և ՚ի յուշաբերելն արար և կատարեաց զայն, որ և ասէլ. ասծ յիշեաց զողորմութիւն իւր և զճշմարիտ խոստումն իւր՝ զոր արարեալ էր առ ազգն յակոբայ, և յիշելովն կատարեաց. յոր միտ ասաց առնիսկ կայսն * յիշել զողորմութիւնս, որպէս խոսեցաւ առ ,, Տաբս մեր ։ (ղուկ. ա. 54.) Լ՚այ երկրորդ մեկնութիւն է համաձայն երբ" և այլ առնիսկ նմարդ" ։ Լ՚զդ քանզի յիշելն ոչ զիրկութիւն մարդկան, որպէս առացաք՝ է կատարել, իբրև զգեղալ գնելով զայն մարդարէին՝ հետեւեցուցանէ, և ասէ ։

Լ՚ր պէսն անուան ծագ երկրի դիւ՚ն այ ձեր։ Լ՚ծ Թէպէտև ազգին իսրայէլի խոստացաւ առաքել փրկիչ, բայց փրկութիւն ոչ նոցա միայն եղև, այլև հեթանոսաց։ Լսասի Թէպէտև առ տուն իսրայէլի եկն ՚ի ձեր մեր, բայց այն էր վասն առ նոսա լինելոց խոստմանն. և յայս միտ ասէր. * ոչ ուրեք առաքեա ,, ցայ՝ եթէ ոչ առ ոչխարս կորուսեալս տանն իսրայ ,, ելի ։ (մատ. ժե. 24.) բայց ՚ի գալ նորա առ նոսա բան ճշմարտութեն խոստմանն՝ հեթանոսք գային զողորմութեն նորա։

Լ՚ր յայս հայելով ասէ պօղոս. (հռոմ. ժե. 8.)

* քան սպասաւոր Թլփատութեն լինել՝ վասն ճշմար-

,, տալ[ն] ՚ի հաստատուն առնելոյ զա-
,, ւետիս հարցն. այլ հեթանոսք վասն ողորմելի[ք]
,, փառաւոր առնեն զՅԺ ։ այսինքն է թէ պատճառ
գալոյն քոյ առ իսրայէլացիս՝ որք ասին թլփատուել,
վասն այսորիկ էր, զի ՅԺ չհմայուտիւնք խոստացեալ
էր հարց նոցա գալ առ նոսա. բայց ՚ի գալ նորա առ
նոսա, հեթանոսք ժառանգեցին զփրկուելի նորա ո-
ղորմութիւնք նորին։

Այս զի յամենայն ծագս երկրի էին ազգք հեթա-
նոսք, և ամենեցուն յայտնի եղև այն, վասն այսորիկ
ասէ, ետես ամենայն ծագք երկրի զփրկուելի ՅԺ
մերոյ՝ այսինքն ամենայն ազգք հեթանոսաց բնա-
կեալք ընդ ամենայն երկիր մինչև յաւարտուին եղե-
բաց նորին՝ քարոզութիւնք առաքելոց լուան և տեսին
զայն փրկուելի։

Այլ գիտելի է, զի այս տեսանելս թէպէտ և կարէ
հայիլ առ ամենեսին՝ որք լուան զաւետարանն և տե-
սին զփրկուելի յայլս՝ բայց տիրապէս առ նոսա հայի՝
որք ընկալան զայն, և հեաւեցան նմին. զի առքա
տեսին զփրկուելի յինքեանս և ոչ սոսկ յայլս. և ին-
քեանք փրկեալ լինելով՝ տեսին զինքեանս ժառան-
գօղս այնր փրկուելի։

Այս ամենայն՝ զոր մինչև ցայս վայր ասացաք՝ կարէ
միկիւ և ՚ի վերայ ազատութիւն ազգին իսրայէլի ՚ի
ծառայութիւն եգիպտացւոց, և և ՚ի գերութիւն բա-
բելացւոց. զոր իւրաքանչիւր ընթերցօղ ինքնին կա-
րէ հայեցուցանել. զի յայտ է թէ աքսորելեօք փըր-
կեաց զնոսա աջն ՅԺ. և եցոյց նոցա զփրկուելի իւր.
և յայտնեաց ազգաց բազմաց զարդարութիւն իւր. և
զայս արար ՅԺ յիշելով զայն՝ զոր ողորմութիւն իւրով
խոստացեալ էր ազգին իսրայէլի՝ թէ ազատեցից ըզ-
նէզ. և յազատելն անդ լուան և տեսին զայն ազգք
ընկեալք ՚ի վերայ երկրի։ Այդ վասն այսր ամե-
նայնի՝ այսինքն վասն ազատութիւն իսրայէլացւոց ՚ի
գերութիւն, և առաւել ևս վասն փրկուելի համօրէն
ազգի մարդկան՝ ՚ի գոհութիւն մատչի մարգարէին. և
զամենեսին ՚ի նոյն յորդորելով ասէ։

Ե. Զղաւակիցք՝ սա՛ ինչ ակնարկ երկիր. օրհնեցէ՛ք զՆիձ-
ղէ՛ և սաղմո՛ս ասացէ՛ք։

Զ. Սաղմո՛ս ասացէ՛ք այ ներա՛մ օրհնո՛ւթիւ, օրհնո՛ւթիւ և՛ ի
յայն սաղմոսաց։

Ա՛յսօրիկ բանք են զեղմունք ուրախութեան սրտի՛ ի
շնորհակալութեան մեծի փրկութեն այ. և զի այն եղև
ընդ ամենայն ծագս երկրի, վասն որոյ որպէս սաս-
յաք՝ զամ երկիր՝ ի նոյն խրախուսել ասելով։
Զգաւակիցք՝ սա՛ որ ակնարկ երկիր. օրհնեցէ՛ք զՆիձղէ՛ և
սաղմո՛ս ասացէ՛ք։ Ա՛յսինքն ամենեքին որք միանգամ
բնակեալ էք ընդ ամենայն երկիր, ուրախութի՛ւ ա-
դաղակեցէ՛ք առ Նի՛ձ. և յաղաղակել ձեր օրհնեցէ՛ք
զնա, և ցնծացէ՛ք ընդ աղօրմութեի՛ նորա, և սաղմոս
ասացէ՛ք նմա վասն փրկելոյ զձեզ։ Ա՛յս բան որպէս
և յայտ է՝ տիրապէտս առ հաւատացեալս ասէ. զի նո-
քա վայելեալք՝ ի փրկութե՛, նոքին ունին ազատա-
կել, օրհնել, ցնծալ և սաղմոսել։ Ա՛ղաղակէ՛ ձայ-
նիւ. օրհնել՝ շնորհակալութի՛. ցնծալ՝ հոգւով. և սաղ-
մոսել՝ նուագարանաւ. և զայս կրկնէ ասելով։
Սաղմո՛ս ասացէ՛ք այ ներա՛մ օրհնո՛ւթիւ, օրհնո՛ւթիւ և՛ ի յայն
սաղմոսաց։ Վասն է, զի որպէս ասացաք այլուր,
բառս օրհնութի՛ւ յայսպիսի տեղիս դնի փոխանակ օրհ-
նարանի, այսինքն փոխանակ այնը նուագարանի, ո-
րով սաղմոս ասի. ուստի լերթ՛՛ և յայլ տա՛մ թարգ՛՛
ասասնոր լերկուս տեղիս ևս դնի գՆիձ՝ այսինքն
քաջ. որ է բազմազեայ կամ բազմահեղ նուագա-
րան սաղմոսելոյ. ըստ որում և լամբ՛՛ դնի յասելն.
* սաղմոս ասացէք այ մերում քնարիւք, քնարիւք և
,, ձայնիւ սաղմոսաց՛՛։ Այլ յայս միա կամի ասել. սաղ-
մոսեցէ՛ք այ նուագարանաւ, և ձայնիւ. իսկ կրկնումն
բառից ցուցանէ զառաւելութի՛ն իրին. կամ ըստ վեր-
դասոյ ցուցանէ տալ զօրհնութի՛ն ըստ հոգւոյ և ըստ
մարմնոյ։
Ամենք ասա սաղմոս բառիս որ դնի յերկրորդումն
հատուածի՛ զայլ ինչ սաղմոսարան իմանան, այսինքն
է տասնադեայ գործի, և մեկնեն այսպէս. քնարաւ
և սաղմոսարանաւ օրհնեցէ՛ք զտէր։ Ասէ գեղեցիկ

ինն գրէ լամբ" յասէլն . * որպէս քնարն ոչ իւրովի
,, ունէլ զեղանակն , Թէ ոչ արհեստաւորն շարժէ
,, զմատունսն . և Թէ առանց նորա հնչէլ անյարմար
,, է և անպատշաճ . այսպէս և մարմինս զոյացանօքն
,, իւր , արուեստաւորն ի մտացն ի ձեռս քնարէ .
,, նմա հրամայէլ զսա շարժել , և ոչ երաժշտական
,, երգովք սաղմոսել . և Թէ մարմինս առանց մտացն
,, շարժի՝ ունայն է երգն : Օ այս հրաման ընդուն գոր-
,, ծով՝ տիեզերաց եկեղեցիք , որք տեսին զիրկու-
,, Թիւն քո . զի աղաղակեն հանապազ առ նա օրհ-
,, նուԹիւն , և զբնար մարմնոյս շարժեն բնական մտօք
,, յերաժշտական օրհնուԹիւն՝ սաղմոսել յիւրաքան-
,, չիւր հանդիսս և ի ժողովուրդս ‖ : Օ այս եդեալ
մարգարէին՝ այսինքն ի զօրհնուԹիւն նուագարանաց ,
ի մէջ մատուցանել և զաղաղան փողս և ասէ :

Շ . ’Ի յոյն օրհնութիւն խաղոյ փողոյ . օրհնութիւնք գնդա-
պետաւք՝ և ’ի յոյն եղջիւր փողոյ . (և) աղաղակեցէք
առաջի թագաւորին տն :

Արկին ազգ փողոց հինն առ երթայելիս զորս քահա-
նայից միայն օրէնն էր հարկանել . մին պղնձի կամ
արծաԹի կառաջոյ . որպէս յիշի Թուոց . (ժ . ։ .) և
միւսն եղջերեայ այսինքն յեղջերէ ձեռացեալ . որպէս
յիշի յեսուայ . (ՀՃ . ։ .) ևն : Այս զի այսորիւք փո-
զովք և սաղմոսին իսրայէլացիք ’ի տաճարին , զոս-
սա և ’ի մէջ բերել , և ասէ :

’Ի յոյն օրհնութիւն խաղոյ փողոյ . օրհնութիւնք գնդապետաւք՝ և ’ի յոյն եղջիւր փողոյ (և) աղաղակեցէք առաջի թագաւորին տն : Ասի ասէ . օրհնեցէք զնմ հնչեցուցանելով զփողս կառաջոյս , և ցնծացէք առաջի նորա հնչեցուցանելով զփողս եղջերեայս . և օրհնուԹիւն աղաղակեցէք առաջի նորա . զի նա է տէր մեր , և նա միայն Թագաւոր մեր :

Ա . յս յետին բան , այսինքն է . * աղաղակեցէք առա-
,, ջի Թագաւորին տեն ‖ . կրկնակի կարծ առեալ լի-
նել . մի՝ իբրև մնան առաջինն , որպէս Թէ եդեալ
էր . աղաղակեցէք առաջի Թագաւորին տեն ձայնիւ
կառաջոյ փողոյ և ձայնիւ եղջերէ փողոյ . և այս երևի
համաձայն առօրեայ և քահանայ" : և մի ևս՝ իբր առան-

ձին. որպէս և եղաք ի վերոյ. և այս երևի ուղիղ, զի այս ազաւաղակ է երգեցողաց. իսկ այն ձայն է գոռ ծեաց, ուստի յայլևայլ գոռծողութիւն Հայի. [1]և և՝ զի ասա յայլ Թաբգ" միջակիւտ դնի (թէև զերբայականն), և ի ձեռագիրս ինչ մեր դնի շաղկապս և, որով ցուցանի որոշումն այսր հատուածոյ յառաջնոյ անտի.

Կարդալոյն կռածոյ փողով նշանակի հոգի որ կռանեաւ ձգանց կուիեալ իցէ. իսկ եղջերեայ փողով նշանակի մարմինն՝ ի մարանչիլ նորա ընդ սիրոյ և և՝ ի խեթիկել գնասին. որպէս և լինի ուղիղ սաղմոսել՝ իբր կրկին օրհնութիւն. [2]և զի Հայելով յայլ Թաբգ" և յայլոց մեկնութիւս՝ յորս նուագարանք Հոգւոյն ասա. այսինքն է քահ, սաղմոսարան, փող կռանածոյ, և փող եղջերեայ, առքիմբք նշանակին յորք երևելի առաքինութիւնք, այսինքն են խոհեմութիւն, արդարութիւն, արիութիւն, և բարեխոհութիւն. և և այլ այսպիսի գերազանց յորդորգութիւնք. զորս լեհ ունիցի ոք լինելեան, արժանապէս օրհնել զնած, և լիապէս ցնծալ առաջի նորա.

Լարդ կամ հրաւիրելոյ մարգարէին զմարդիկ օրհնել զնա վասն մեծի այնր փրկութեանն, և սաղմոս ասել նմա, գառնոյ ազդ առնել ևս և անդրադարձոյ արարածոց, ծալոլ և գետոց, անասնոց և լերանց՝ գոհութեան մատուցանել իւրեանց բարբառով առ նա և ցնծալ. վասն որոյ ասէ.

[1]Օրհնեցէք զնա ամենայն ազգք նորա. և գովեցէք զնա ամենայն ժողովուրդք նորա. [2]Զի զօրացաւ ողորմութիւն նորա ի վերա մեր, և ճշմարտութիւն Տեառն յաւիտեան.

[1]Օրհնեցէք զՏէր յերկնից, օրհնեցէք զնա յերկինս և ի բարձունս. [2]Օրհնեցէք զնա ամենայն հրեշտակք նորա, օրհնեցէք զնա ամենայն զօրք նորա.

[1]Օրհնեցէք զնա արեգակ և լուսին, օրհնեցէք զնա ամենայն աստեղք և լոյս. [2]Օրհնեցէք զնա երկինք երկնից, և ջուրք որ ի վերոյ քան զերկինս են զանուն Տեառն.

[1]Զի նա ասաց, և եղեն. նա հրամայեաց, և ստեղծան. [2]Կացուցանէ զնոսա յաւիտեան յաւիտենից, հրաման եդ, և ոչ անցանէ.

[1]Օրհնեցէք զՏէր յերկրէ, վիշապունք և ամենայն անդունդք. [2]Հուր, կարկուտ, ձիւն, սառն, հողմ ամպրոպի որ առնէ զբանս նորա.

[1]Լերինք և ամենայն բլուրք, ծառ պտղաբեր և ամենայն մայրի. [2]Գազանք և ամենայն անասունք, սողունք և թռչունք թևաւորք.

[1]Թագաւորք երկրի և ամենայն ազգք, իշխանք և ամենայն դատաւորք երկրի. [2]Երիտասարդք և կոյսք, ծերք ընդ մանկունս օրհնեսցեն զանուն Տեառն.

[1]Զի միայն բարձրացաւ անուն նորա, տէր ի տոհմէ ընդ տոհմ. [2]Խոստովանութիւն նորա ի վերա երկրի և երկնից.

[1]Եւ բարձրացոյց զեղջիւր ազգի իւրոյ, օրհնութիւն ամենայն սրբոց նորա. [2]Որդւոց Իսրայէլի ազգի մերձաւորի նորա. [1]Օրհնեցէք զՏէր.

Ի ՍՐԱՎԱՐ ԴԱՆ.

Ա. [1]Օրհնեցէք զՏէր յերկրէ, վիշապունք և ամենայն անդունդք. [2]Հուր, կարկուտ, ձիւն, սառն, հողմ ամպրոպի որ առնէ զբանս նորա.

Ա. [1]Օրհնեցէք զՏէր յերկրէ, վիշապունք և ամենայն անդունդք. [2]Հուր, կարկուտ, ձիւն, սառն, հողմ ամպրոպի որ առնէ զբանս նորա.

զի նոքին եւս ի սոսա Հային։ Այլոց քանզի կան եւ այսպէսքումնիք ինչ, ըստ այնց եւս մեկնեացուք ասա։

արդ նախ ասէ։

Աստուածպէս ծով լիս։ Այս խոստովիւն ոչ է ըստ երկիւղի կամ ըստ սրտմուէ, այլ ըստ զուարճանալոյն. յոր միտ ի սաղ. ղե. 10. եդ. * զուարճասցի ,, ծով լիս իւրով ". իսկ զուարճանալ ծովու տեսանի ի շարժմանն ալեաց իւրոց. եւ զի այս շարժումն երեւեցուցանէ զնա իբրեւ խոստովանել, վասն այսորիկ խոստովիւն դնէ, փոխանակ ասելոյ շարժեացի. որպէս դնի ի Թագ. եօթ" եւ լատ". ասոր" եւ եթէով". եւ յերբ" եւ ի քաղդ". սուբ յարաբ" դնի յուզիւ։ Որպէս եւ դիցի, միտ բանին է այս. ուրախասցի ծով, եւ յուրախութիւնէ անտի հնչեսցէ զձայն ալեաց իւրոց. նոյնպէս եւ որք կան ի ծովս՝ եթէ կայտառք իցեն, եւ եթէ բոյսք՝ ցնծասցեն, եւ ուրախ լիցին։

Այլ սորին‌միոյ որպէս եւ յայտ է՝ ոչ ցուցանել մարգարէն, թէ այսպիսիքս կարիցեն տիրապէս ուրախանալ, այլ յայտ առնել զառաւելութիւն ուրախութեանն սրտի իւրոյ, եւ զմեծութիւն երկիւղ, յորոյ վերայ էր այն ուրախութիւն. իբրէ զի այնչափ մեծ եւ ընդհանուր եղև բարեբարութիւնն այդ ի փրկելն զազգ մարդկան, մինչեւ արժան էր ամենայն արարածոց եւս եւ անդգայից ցնծալ ընդ այն. որոյ վասն եւ զուարճագին տիեզերս ի նոյն հրաւիրէ ասելով։

Տիեզերք և ամենայն բնակիչք նորա։ Այսպիսքն բոլոր աշխարհս եւ որ ինչ կան ի նմա՝ եթէ բանաւորք եւ եթէ անբանք՝ առնեսցին փոխեացին ի սրտմուէնէ յուրախութիւն, եւ ի միասին ընդ ծովու զուարճասցին ի վերայ մեծի փրկութեանն զոր եցոյց Աստուած ազգի մարդկան։ Այս զի ի վերայ գետոյ սկսաւ հրատարակութիւն այսր փրկութեանն ի սկզբանէ ահա մերոյ ի յորդանան, զգետս եւս կոչէ յուրախացուցի ասելով։

Այս գետ ծափս հարցեն ի դաշն յեռամբ։ Այ խօսինն զծովն՝ զայսպիսի ինչ ոչ եդ, այլ միայն ասաց խոստովիւ, այսինքն զուարճանալ հնչմամբ ալեաց իւրոց. եւ զի գետք որպէսզի եւ զուարճասցին, ոչ կարեն հաւասարել զձայնս իւրեանց հնչմանն ալեաց ծովու, վասն որոյ յորդորէ, զի յաւելցեն եւ զծափահարութի

իւբեանց՝ այսինքն զՏարիանել զաւիս ընդ ալիս առ՛ի
Հաւատարեցուցանել զձայն ուրախութեան իւրեանց՝
ձայնի ուրախութեն ալեաց ծովու։ Կ՚ասի փոխարե-
րութեի բանի որպէս ասացաք՝ ցուցանէին գնձուրթիւն
առարկայի ուրախութեի. մինչև եթէ Տնաւ էր գե-
տոց ունել զձեռս՝ արժան էր նոցա ծափս Տարկանե-
լով ցնծալ ընդ այն. և որպէս գետոց և ծովու,
սոյնպէս և լերանց արժան էր զնոյն առնել. ասա-
որոյ յարէ զկնի և ասէ.

Լերինք ցնծասցեն առաջի ն՚, զի գայ և հատել է զր՚ի
դատել երկիր։ Վերկեաւս զոր ասաց՝ի վերոյ * զուար-
ձասցին տիեզերք՝, Տովին խմացեալ լինելին և ծովք
և գետք և լերինք և այլ ամենայն երկրաւոր արա-
րածք, զի ամենեքին սոքա են՚ի տիեզերիս, բայց
զի՚ի տիեզերս երեւելի են այսորիկ, և զահեղութեի
ինչ ցուցանեն, զսոսա էա՚ի մտածուորի յիշել. ասասի
յետ դնելոյ զծով և զգետս, ՚ի միջ բերել և զերկիրսն
ասելով։

Լերինք ցնծասցեն առաջի ն՚։ Լերինք ցուցանեն զու-
րախութեի իւրեանց ծաղկամբք և ծառոք, թռչնովք
և անասնովք եւ։ Այլ զի այս ցոյց հաստատակ է նո՚
ոչ զայս խնդրէ, այլ զառաւելն. և զի նոքա ոչ են
ընդունակ այսմ, սովին կամի ցուցանել՝ թէ արժան
էր և նոցա ուրախանալ, եթէ ունէին յարմարութեի
առ այն. որով ցուցանի թէ այնչափ առաւելեալ էր
սիրտ մարգարէին յուրախութեի՝ մինչև ցանկալ զան-
զգայս եւս ուրախ տեսանել՝ իբրև զինքն, և այս՝ վը
գալատեան փրկչին, սմին իբրի յարէ զկնի և ասէ.
Օ՚ն գայ և հատել է պէր է դատել երկիր։ Ի սաղ. ղ՚.
ւ։ եզ. * զի գայ, և գայ նա՚ի դատել զերկիր՝։
իսկ ասա առ՚ի ցուցանել զնշմարիտ լինել գալատեան
նորա՝ ասէ. * զի գայ և հաստել է եւ։ որպէս թէ
ասէր. արժան է ամենայն արարածոց ուրախ լինել,
զի ահա գայ նոր մանաւանդ թէ եկեալ հաստել իսկ
է՝ ոչ՚ի կորուսանել զնոսա, այլ՚ի դատել զեր-
կիր. իսկ թէ զինչդր, յայտ առնի յաջորդ բանիւն
ասելով։

Ժ. Պատ ղալխարկս արբարութիք. և զիաղվեարդս իւր ոչղրութիք։

Ի սաղ. ղե. 11. եգ * դատի զտիեզերս իրաւամբք, ,, և ժողովուրդս իւր ամենայն Ձմարտութիք ։ և զայս իբր բացատրել կամելով այլովք բառիւք, փոքր մի սլատկս դնե և ասէ ,

Պատ ղալխարկս արբարութիք. և զիաղվեարդս իւր ոչղրութիք ։ Որպէս ասացաք ի յիշատակեալ սաղ. ղե. 11. և 12. գոեթէ երբեմն կարի իմացեալ լինել ասա. մի՝ փոխանակ իրաւունս ունելոյ զրկելոյ. և զզրկողն առնելոյ ցուցանելոյ և դատապարտելոյ ։ Երկրորդ՝ փոխանակ արդարութիք կառավարելոյ և զամենայն ըստ սլատշաճի կարգաւորելոյ ։ Երրորդ՝ փոխանակ դատաստանաւ յանդիման առնելոյ զբարին և զչարն, և ըստ գործ վարձատրելոյ կամ պատժելոյ ։ Ըստ առաջնոյն ասէ. * դատի գաղխարկս արդարութիք ։ կամ * զտիեզերս իրաւամբք ։ ըստ երկրորդին ասէ. * դատի ժողովուրդս իւր ուղղութիք ։ կամ * ամենայն Ձմարտութիք իւրով ։ Իսկ ըստ երրորդին դատելոց է յերկրորդ գալստեան ։

Ընդ առաջինն եղև փրկչեալ զաղք մարդկան ի ձեռաց սատանայի. զի տէրն մեր ի դան յաղխարկս՝ դատեաց զնա, և եգիտ ի նմա զզրկողութիւն որդւոց մարդկան, այսինքն հետս՝ զի կրեալ նմն և կրկին նոքա ի նմանէ զզրկանս. վասն որոյ արար իրաւունս զրկելոցս՝ արդարութիք, և դատապարտեաց զզրկողն. ուստի և ասաց. * այժմիկ դատաստան է աշխարհիս ,, այսորիկ. այժմիկ իշխան աշխարհիս այսորիկ ընդ ,, կեսցի արտաքս ։ (յովհ. ժիբ. 31.) Երկրորդն եղև՝ Ձանապարհ ցուցանելով ազգի մարդկան, յորոց արար իւր եկեղեցի, և կառավարեաց և կառավարէ զայն ուղղութիք և Ձմարտութիք ։ Իսկ երրորդն որպէս ասացաք լինիցի յաւուրն յեսմում յերկրորդ գալստեան Նորա, յորում դատեսցէ զաշխարհ, այսինքն զամենայն որդիս մարդկան արդարութիք ըստ գործոց նոցին. դատեսցէ և ժողովուրդս իւր, այսինքն զՀաւատացեալս՝ ուղղութիք, բարեացն տալով զյաւիտենական կեանս, և չարաց զանվերջանալի

պատիժս։

Այսմ դատաստանի յայտնի տեսցեն ամենեքին՝ թէ նա է՝ որ կենդանեաց և մեռելոց. և կատարեսցի յայնժամ այն որ ասի. * գալոց է՝ ի դատել զկենդ՚՚ դանիս և զմեռեալս»։ որով ոչ ցուցանի՝ թէ՝ ի դատաստանի անդ գալոց են մարդիկ զեռաս ոչ մեռեալք, այլ թէ նա ունի իշխանութեամբ դատելոց զամենայն՝ թէ՝ մեռեալք իցեն և թէ կենդանիք, թէ՝ ի վաղ ժամանակաց մեռեալ իցեն, և թէ յայսմ պահու։ Ամ որպէս գրէ սարգիս Շնորհալի (՝ի մեկն. ՚ի. պետ. ՚ի. ՛ե. Ճառ. թ.) որ ասա՝ ի հեշտասիրութեան կենդանի է՝ անդ դատի իբրև մեռեալ. իսկ որ ասա մեռուցեալ իցէ զինքն՝ անդ դատի իբրև կենդանի։ Յաւելու և զայլ քին մեկնութեի անդանօր ՚ի երկուց կենաց ասելով. * աստանօր զկենդանիս (եւ ՚՚ բևի) դատել սակս մեղացն՝ ի պէսպէս և յայլգ ՚՚ ազգի տանջանս, երբեմն՝ ՚ի սուր, երբեմն՝ ՚ի գե՚՚ բութեի ... և զմեռեալս ունի դատել ... ՚ի վերջ ՚՚ նոյ ասուրն»։

Ա.ՍՏ յանդգնեցան ոմանք ասել, թէ ընդհ՚ դատելոց իցէ՝ ասծ զմարդիկ, Ա.յսմ պատասխանի տայ բաբաեզ (՚ի մեկն. մարկ. գլ. ԺԵ. ՚ի յորդ.) և ասէ. թէ վասն զի չէմարտութեի է ստութեի չհաւանիլ, և արդարութեի է իբաւունս առնել, և զանիրաւութեիս ստգտանել. ապաքէն * ՚ի մեղանչելն ստգտանես ա՚՚ սէ զքեզ. զի մեծ իմաստութեի է այս. որով դու ՚՚ զքեզ դատապարտես. իսկ որ քեզ զդոյն (իմաս՚՚ տուրն) ընդհ՚ ՚՚ վայր Թողուցու»։

Ա.ստանօր հայելով ՚ի նախընթաց համարն՝ մարթի է ասել, թէ զորօրինակ յառաջին գալստեան ՚ն ցրնծացան տիեզերք և լերինք, ծով և դաշտ, սոյնպէս ցնծասցեն և լերկրորդ գալստեան նորա. զի յայժամ ազատ լինիցին ՚ի ծառայէլոյ մեռաւորաց. յոր միտ ասէ առաքեալն։ * Օ՚ի ակնկալութեի արարա՚՚ ծոց յայտնութեի որգեղն ՚ոյ սպասէ, զի ընդու՚՚ նայեսէ արարածքն հնազանդեցան, ո՚չ իւրեանց ՚՚ կամաւ՝ այլ վասն այնորիկ՝ որ հնազանդեցոյցն զինք ՚՚ յուսով. զի և ինքեանք իսկ արարածքն ազատես.

,, ցին ՚ի ծառայութիւնէ սպասկանութիւնէ յաւատութիւն
,, փառաց որդւոյն ՚ին ‖ : (Հռոմ. ԺԵ. 19—21.)

Զայս երկրորդ գալուստ Տեառն լուել, քանզի 8. և 9. համարքն սաղմոսիս այլազգ ևս մեկնին. իբր զի ՚ի գալ ՚ին մերով, և ՚ի պահանջել ՚ի ծովէ, և ՚ի գետոց, ՚ի լերանց և ՚ի դաշտաց զմարմնոյ մարդկան՝ աձապարեսցեն նոքա տալ զոյնս, ծովն խառնվեսցի և տացէ զոր ունի. գետք իբր ձեռամբ կարկաւեսցեն. նոյնպէս և լերինք և դաշտք և տիեզերք ամենայն ՚ի յայրել և ՚ի հալել իւրեանց՝ արագութիւն տացեն ըզմարմինս նոցա. այլ թէ զիարդ՝ նա միայն գիտէ՝ որ կարէ յարուցանել զմեռեալս. ըստ որումն և բերանով իւրով յայտ արար՝ թէ ինքն է՝ որ յարուցանելոց է զնոսա. (յովէլ. Ե. 22—31.)

Իսկ թէ երբ լինելոց իցէ այս, ոչ յայտնեաց, և զիւրմէ ևս վկայեաց ոչ գիտել զօրն զայն. բայց զայրմանէ է, եթէ գիտէր զդալ իւր և զդրօթել զամենայն ՚ի գալստեան անդ, զիարդ սպաս ոչ գիտէր զօրն։ Ասատի Հարցանէ բարեզ (՚ի մեկն. մարկ. գլ. ԺԳ.)
* զիարդ կարէ լինել, ասէ՝ զոր ինչ լինելոցն է յօրն յայն
,, գիտել, և զօրն ոչ գիտել... որպէս օք զայն որ
,, արտաքոյ է պարսպին և զայն որ ՚ի ներքս ասէ գի-
,, տել. իսկ զպարիսպն՝ որ ՚ի միջի գոյ՝ ասէ ոչ գի-
,, տել ‖ : Այսմ տայ պատասխանի ասելով. * յայտ
,, է թէ ստոյգ գիտէր զօրն և զժամն, այլ ձևանայ
,, զանգիտութիւն. որպէս և Հայր ասաց. ուր էս ա-
,, գամ. և ընդ կայէն՝ ուր է աթել. և առ մնվեհս,
,, զինչ է այդ՝ որ ՚ի ձեռին քոյ է. և թէ իջեալ աե-
,, սից, զի աղաղակ սոդոմացւոց եհաս առ իս. և առ
,, մարգարէսն, թերևս լուիցեն, և թէ թերևս ա-
,, ռնեսցեն յորդւոյ ասաի իմմէ. և ինքն որդին ե-
,, տարց, ուր եդիք զղազար, և ընդ պետրոս՝ թէ
,, սիրէս զիս. և առ այլս ասելոց է՝ երթայք յինէն
,, անիծեալք, զի ոչ գիտեմ զձեզ. ոչ եթէ ոչ գի-
,, տէր ընդ, այլ վասն չարեաց իւրեանց ասէ չգիտեմ
,, զձեզ։ Այնպէս և աստ գիտէ նա զժամ գալստեան
,, իւրոյ. այլ զի մի հարցցեն ցնա վասն նորա ասաց
,, ոչ գիտեմ ցնա. որպէս զի արձեռն լինիցիմք. և
,, մի կարծեսցէ իւրաքանչիւր մարդ ՚ի միջոյ եթէ

,, 'ի ժամանակս իւր ծագեսցէ , զի եթէ յայտնեալ
,, էր՝ թէ երբ գալոց է՝ անհամ լինէր , և ոչ լինէր
,, ցանկալի ‖ ։

Իսկ դարձեալ ասէ անդ , ոչ զի ոչ գիտէ որդի՝ վասն այսորիկ ասէ ոչ գիտել , այլ զի ցուցցէ՝ թէ ինքն մարդ է . * զի յատուկ է մարդոյ ոչ գիտել զհան-
,, դերձեալն . զի թէ ասացեալ էր գիտեմ , հօր իւ-
,, րում միայն նմանէր , և ոչ մեզ ... և յաղագս այ-
,, սորիկ ընտանեցոյց զինքն մեզ անգիտութ՟ն . որ-
,, պէս քաղցիւն և ծարաւովն , և այլովքն ‖ . զայսպի-
սիս գրէ և 'ի գլ. ժբ ։

Իսկ 'ի գլ. ժը. գրէ թէ որք հարքն մարդկութեանն ընծայեցին զոչ գիտելն . ոչ զի համարէին ասէ թէ որդին ըստ որում մարդ ոչ գիտէր , այլ թէ մարդկութ՟ն նորա այնպիսի էր , որպիսի է մերս . այսինքն է ճշմարիտ մարդկութ՟ն , որ 'ի կողմանէ իւրմէ անգէտ է , բայց ինքն ոչ էառ զայն համդերձ անգիտութ՟բ , այլ լիութ՟բ գիտութ՟ն , որով գիտէր զամենայն ըստ ամենայնի . և այս նմա միայն էր սեպհական և ոչ մեզ . վասն որոյ ասէ դարձեալ նոյն բարսեղ . ('ի գլ. ժը.) * առ որդի է պահած ամենայն
,, գանձ գիտութ՟ն և իմաստութ՟ն՝ մեզ չէ պարտ գի-
,, տել . վասն որոյ ասաց , ոչ է ձեզ գիտել զժամ՟ն ‖ ։

Դարձեալ՝ տէրն մեր արձակապէս ոչ ասէ ոչ գիտել , այլ թէ * և ոչ որդի ‖ . և դարձեալ ոչ ասէ զօրն , այլ թէ * վասն աւուրն ‖ . (մատ. իդ. 36. մարկ. ժգ. 32.) որպէս թէ եղեալ էր , վասն աւուրն այնորիկ խօսիլ այժմ ոչ է որդւոյ , և ոչ հրեշտակի . հայր միայն գիտէ զայն , և զոր գիտէ՝ ետ և որդւոյ . մինչև ներկայ տեսանել նմա զամենայն , և և զժամանակ գալստեան իւրոյ . Ե՟ որում և ասաց . * գայ ժամանակ , և արդէն իսկ (առաջի իմ ներ-
,, կայ) է , յորժամ մեռեալք լուիցեն ձայնի որդւոյն
,, այ՟ , և որք լուիցենն՝ կեցցեն ‖ . (յովհ. ե. 25.)
Տես և 'ի սաղ. ճլը. 4. Այսոսիկ եղեալ՝ մատիցուք 'ի հոգեւորական տեսութ՟ն երից տանցդ ։

Այլաբանօրէն՝ ծովով նշանակին ազգք և ազինք , որք 'ի գալ ք՟ն մերոյ յաշխարհ խռովեցան , այսինքն կռոնից 'ի կրօնս փոխեցան . և ունին եւս այլափոխել

Երկրորդ գալստեան Տեառն։

Պետռվ իմացեալ լինին մարգարէքն եւ առաքեալք, որք ծոփս հարին եւ հարցեն ՚ի միասին ձեռամբք. իբր զի զորս պրեցին ձեռամբք, եւ զորս աղաղակեցին բերանովք վասն գալստեան նոին մերոյ՝ եթէ՝ մա առաջնոյն եւ եթէ վասն երկրորդին, որպէս եղեն ՚ի միասին միաբան ըստ երկուց ծոփից, տոյնպէս լինի ց յն եւ յամենայնի համաձայն։

Նոկ լերամբքն իմացեալ լինին նոյնս հրեշտակք բարձբացեալք՝ որք ցնծացան ՚ի գալստեան նոին մերոյ, եւ ունին ցնծալ յերկրորդումն։ Երկրորդ՝ իմացեալ լինին սքք, որք նմանապէս ցնծացան եւ ցնծան եւ ցընծացեն ՚ի գալստեանն քո։ Երրորդ՝ թագաւորք բարձրացեալք իշխանութիւք, եւ փիլիսոփայք ամբարձեալք իմաստութիւք. զի սոքա ՚ի գալստեան նոին ընդունելով զՀատատ Նորա ցնծացան, եւ ունին եւս ցընծալ յերկրորդումն, եթէ առաջնոյն գտան հաւատարիք։ Պարձեալ ըստ գրելոյն վարդապետ. * լե ,, բինք ցնծացեն մանաւանդ ոք եկեղեցիք եւ խաչք ,, եւ խաչագեաց կրօնաւորք լեալ են. ցնծան՝ զի ,, առաւել փայլէ շնորհն ՚ի վերայ այնպիսի լե ,, րանց եւ գաշտաց ։

Նարոյակս ըստ լսելի ծովով իմացեալ լինին խորհուրդք մեռոց մերոց, որպ եգերք են ասէ մարգինս եւ զգայարանքս. եւ սոքա ուրախ լինին ՚ի յիշատակել զքրկագործ շնորհն քո։ Նոկ գետովք իմացեալ լինին ժառանգաւորք եկեղեցւոյ. որոց է ծոիս հարկանել ՚ի միասին, այսինքն բանիւ եւ գործով ձայն տալ ժողովրդեան։ Ի երամբք իմացեալ լինին մանաւանդ եկեղեցիք պարուճակեալք յընդ հանուրս եկեղեցւօք, որք ցնծան եւ ցնծասցեն ՚ի գալստեան նոին ՚ի վայելել նոցա ըստ բարերին զկեանսն յաւիտենական։

Այս ամենայն որպէս ՚ի վերոյ եդաք, կարեն ըստ չափոն հայիլ յաղաւաքէն որդւոյն իսրայէլի ՚ի գերութենէ. որպէս ասէ եւ գնորդ վարդապետ. (՚ի մեկնեսայ) եւ ցուցանէ եթէ այսպիսի փոխաբերութիւնք յայտ առնեն զառաւելութիւն բարեացն որք եղեն իսրայէլացւոց յետ դարձի գերութենէն. առ որս սկսաք կելոյ մարգարէին յորդորել զարթարծս՝ ցնծալ եւ օրհ-

նել զնա, որ արար դատաստան արդար ընդ իսրայէլ-
լացիս, և փրկեաց զնոսա ի ձեռաց թշնամեացն նո-
ցին. այլ որպէս եգաք, այս փրկուելոյ չկայ է ինչ ել
օրինակ այնմ՝ զոր արար որդին նմա՝ ազատելով զաղգ-
մարդկան ի դատապարտութենէ և վերածելով զնոսա
յերանութեն յաւիտենական։

ՍԱՂՄՈՍ· ՂԶ·

Յայտարարութեն թագաւորելոյն նմա յանդիման թըշ-
նամեաց ի վերայ ժողովրդեան իւրոյ արդարութեն
և ուղղութեն. միանգամայն և յորդոր երկիւղածա-
նելոյ նմա, և բարձր առնելոյ զնա, և կարգելոյ առ-
նա հանգոյն մովսէսի, ահարոնի և սամուէլի։

Առաջս ի դասին։

1 Տէր թագաւորեաց, բարձրացան ծովակողքք՝ որ նախս ի
չրովբէս, սասանեցաս երկիր։ 2 Տէր ի սիոն մեծ
է, և բարձր է ի վերայ ամենայն ծովակողոց։ 3 Խոստովան
եղիցին անուան քումմ մեծի, զի ահաւոր և սուրբ է. և
պատիւ թագաւորի զիրաւունս սիրէ։ 4 Դուն պատրաստեցեր
ղուղղութիւն. զիրաւունս և զարդարութիւն յակովբայ դուն արար
զբնութիւն։ 5 Բարձրացուցէք զտէր աստուած մեր, և երկիր-
պագէք պատ-
առնեկանն ոտից նորա՝ զի սուրբ է։ 6 Մովսէս և ահարոն
ի քահանայս նորա. սամուէլ ընդ անուանէ նորա, որ կոչեն
զանուն նորա։ 7 Կոչէին առ Տէր, և նա լսէր նոցա. ի սիւն
ամպոյ խօսէր ընդ նոսա։ 8 Պահէին զվկայութիւնս նորա, և
պատուիրանս զոր ետ նոցա։ 9 Տէր Աստուած մեր՝ դուն լսէիր նոցա,
Աստուած դուն թողութիւն լինէիր վրէժխնդիր ի վերայ ամենայն գոր-
ծոց նոցա։ 10 Բարձրացուցէք զտէր Աստուած մեր, երկիր պագէք
ի լեառն սուրբ նորա. զի սուրբ է տէր Աստուած մեր։

ՎԵՐՆԱԳԻՐ ։

Սաղմոս 'ի դաւիթ ։

ՅԵՐԲ″ ԵՒ Ի՛Ր ԱՂԱԳՍ″ ՈՉ ԴՆԻ ինչ աստ վերնագիր ։ Եւ մի՛ այսր պատճառի՝ այսինքն մի՛ անվերնագիր լինելոյ սմա, ևս և վասն իրիք յարմարութեան բազումք 'ի րաբունեացն հրէից, ընդ որս և բազումք 'ի քրիստոնէից՝ մովսէսի տան զայս սաղմոս, մանաւանդ հայելով 'ի յաջողութիւն՝ զոր արարին եբրայեցիք յաւուրս մովսէսի ընդդէմ մադիանացւոց. (Թուոց. լա. 6-18.) ըստ որում դնի 'ի վերնագրի Թարգ″ ասոր″ ։ Բայց այս կարծիք նահանջի 'ի բանից անտի որ գրի 'ի սաղմոսի աստ 'ի համարն 6. ուր յիշի և սամուէլ. որ յայտ է թէ ոչ գո՛յր յաւուրս մովսէսի ։

Իսկ այլք բազումք դաւթի տալով զայս սաղմոս՝ ասեն թէ երգեալ իցէ նորա զոյն յածելն 'ի սիոն զտապանակն ա̃ն ։ Ոմանք ևս պնդեն թէ զայս ասաց գուշակութ̃ ազատութեան իսրայէլացւոց 'ի գերութ̃ բաբելացւոց, և շինութեան երկրորդ տաճարին ։ Կան ևս որք ասեն, թէ այս սաղմոս՝ որ ասացաւ 'ի դաւթայ, փոքր մի փոփոխութ̃ երգեալ եղև 'ի մարգարէիցն եղելոց 'ի ժամանակի շինութեան երկրորդ տաճարին, յօրինակ շինութեան նորոյս տաճարի այսինքն եկեղեցւոյ, յորոյ վերայ թագաւորեաց քս ։ Յայս յետին կարծիս հաստատեալ և մեր ունիմք մեկնել զայս սաղմոս, հայելով համանգամայն եթէ 'ի ժամանակ դաւթի, և եթէ 'ի ժամանակ դարձի գերութեանն ։

ՐՃՀ

ՈՒ. Տէր ընթասուրեաց· բարւոյն ծողովեսցէ զոր նորէս ի տրվեբէս, սասանեցաս երկիր։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Թագաւորեն ոմն մտածի ընդհանրապէս և մանաւանդ ընդհանրապէս մտածեալ հոյի յընդհանրական խնամն նորա, զոր ցուցանել ամենայնի իբրև ամենայնի տէր։ Ոչակ մանաւանդապէս մտածեալ հոյի ի մանաւանդ խնամն, զոր ցուցանել առ մանաւանդ ազգս, կամ առ մանաւանդ ծողովուրդս· յորոց վերայ իբրև թէ մանաւանդ իմն օրինակաւ տիրել, կամ ասացից թագաւորել։ Չայս միտ այսինքն ըստ մանաւանդի առեալ դնի ատ թագաւորելն ոմն յասելն։

Տէր ընթասուրեաց· բարւոյն ծողովեսցէ։ Ի զօրանալ դաւթի ի վերայ ազգին իսրայէլի, և ի կարգաւորել նորա զթագաւորութիւն իւր, ոյնպէս և ի դառնալ իսրայէլացւոց ի գերութենէ բաբելացւոց, և ի շինել նոցա զտաճարն ձեռամբ զօրաբաշխելի և յեսուայ յովսեդեկեայ, և ի կանգնել նոցա զպարիսպն երուսաղէմի ձեռամբ նեհեմիայ, յայսանէ եցոյց ած՝ թէ ինքն որպէս յառաջին մանաւանդ իմն օրինակաւ թագաւորէր ի վերայ նոցա, նոյնպէս և ի նմին ժամանակի թագաւորէ։ և զի ըստ այս գառնացան յոյժ, և բարկութիւնք ընդդէմ դարձան նոցա մանաւանդ ի դարձի գերութենէ՝ շրջակայ ազգք՝ որք էին ի սամարացւոց և յամմնացւոց և ի մաբաքացւոց, վասն այսորիկ ասէ թէ ի թագաւորել ոյ ի վերայ իսրայէլի՝ բարկացան ծողովուրդք։ Այլ թէ ուր նստեալ թագաւորէր յայտ առնէ ասելով։

Ոչ նորէս ի տրվեբէս։ Այս ասացուած այսինքն է որ նստիս ի քրովբէս, կամ որ նստի ի քրովբէս, ի բեռանս իսրայէլացւոց յածիւր իբր ստորադրեալ պատուոյն ոյ։ Իբր զի փոխանակ ասելոյ ած՝ յաձախակի

ասէին. որ նստի ՚ի քրովբէս. և սորա պատճառն էր՝ զի նէ ըկայութիւն նորա յանդիման լինէր ՚ի տապանակի նստեալ ՚ի քրովբէս. որովհետև կային երկու քրովբէք ՚ի վերայ քառութեանն. այսինքն ՚ի վերայ կափարչի տապանակին. և յայս միտ գրի (ա. Թագ. ը. 4.) Թէ * առին զտապանակ ուխտի տեն զօրու ,, թենէ՝ որ նստի ՚ի քրովբէս ||. (տես և ՚ի ը. Թագ. ը. 2.) Հայսմանէ նաև ՚ի խօսիլն ՚ի հասարակի և յերգս իւրեանց՝ ասէին զնոյ՝ որ նստի ՚ի քրովբէս, կամ որ նստի ՚ի վերայ քրովբէից. որպէս յասել եզեկիայ արքային * տէր ՅՀՃ իսրայէլի՝ որ նստես ՚ի քրովբէս ,, բէս ||. (ը. Թագ. ԺԹ. 15.) և եսայեայ. (լէ. 16.) * ՅՀՃ իսրայէլի՝ որ նստես ՚ի քրովբէս ||. և երից մանկանցն. * օրհնեալ ես որ նստես ՚ի քրովբէս ,, բէս ||. (դան. ը. 54.) ըստ որում ետես և եզեկիէլ. (Ա. 1. և 2.)

Եւ զի բառս ՏԷՐՈՎԲԷ՝ Թարգմանի լուծօք խմացուէ, ասէին զնոյ՝ նստիլ ՚ի վերայ քերովբէից՝ ոչ միայն ցուցանել զայս, Թէ ՚ի քրովբէս փառաւորի, այլև Թէ ՚ի վերոյ է ըստ ամենայնի քան զամենայն լուծեալն իմացականութեամբ և իմաստութեամբ, և ամենայն գիտութեամբ և հանճարով։ Եւ զդ ասէ դու որ նստես ՚ի քրովբէս՝ դու ինքն հաձեցար իբրև Թագաւոր նստիլ ՚ի միջի մեռուս, այսինքն իբրև յատուկ Թագաւորութեանդ մեզ։ Եւ ակ Թէ զինչ զայսր եկն զՀԷՏ՝ յայտնէ ասելով.

Ասացեալ էրիէ։ Եւ յայտնած բանի կրկնակի յաբրի յառաջինն. մի՝ իբրև նախընԹաց, յոր միտ կամի ասել. Թէպէտև ասասնեցաւ այսինքն շարժեցաւ յոյժ երկիրս ՚ի վերայ մեր, այսինքն Թէպէտև բոլոր շրջակայ աղգք բնակեալք յերկիրս յայսոսիկ՝ շարժեցան ընդդէմ մեր առ ՚ի նուաձել զմեզ, կամ առ ՚ի յետս նահանջել զդարձ գերութեանն մերոյ, և առ ՚ի խափանել զշինութեանն տաճարի քո և քաղաքիս, բայց դու որ նստիս ՚ի քրովբէս՝ Թագաւորելով ՚ի վերայ մեր՝ պաշտպան մեր եղեր, և ոչ Թողեր նոցա առնել զոր կամին։ Եւ երկրորդ՝ իբրև հետևորդ, յոր միտ կամ ասել. վասն Թագաւորելոյ քո ՚ի վերայ մեր որ նստիս ՚ի քրովբէս, շարժեցան ընդդէմ մեր աղգք

երկրի ։

Զսոսա երկիր կոչելով, իսկ զԱ՟ծ 'ի քրովբէս նըստեալ ասելով՝ մեզ ևս քաջալերս տայ, թէ ոչինչ կարեն առնել բնակեալքն յերկրի ընդդէմ Թագաւորին մերոյ Ք՟ի, և ընդդէմ մեր ․ զի են երկիր, այսինքն իբրև հող անարգ, միայն թէ և մեք լինիցիմք քերովբէք, այսինքն լցեալք իմաստութ՟ն Ա՟յ, և ունիցիմք նստեալ 'ի մեզ զԱ՟ծ ․ զի ո՞ յայնժամ կարիցէ վնասել մեզ ․ զի * եթէ Ա՟ծ 'ի մեր կոյս է՝ (ասէ ա-
,, ռաքեալն) ո՞վ իցէ մեր հակառակ ‖ ։ (Հռովմ․ Ը․ 31 ։)

Արդ որպէս 'ի ժամանակս դաւթի, և 'ի ժամանակ դարձի գերութ՟ե իսրայէլացւոց, սոյնպէս և 'ի դարձի մարդկայինս բնութ՟ե 'ի գերութենէ սատանայի՝ մանաւորապէս Թագաւորեաց Ք՟ս 'ի վերայ եկեղեցւոյ իւրոյ ․ ընդ որ բարկացան ժողովուրդք, և սասանեցաւ առ հասարակ ամենայն երկիր ․ զի ոչ միացին տեղիք՝ և ոչ ազգք, որք ոչ խռովեցան ․ ոմանք ընդդէմ զինելով և հալածելով և զբաղումս նահատակելով, ընդ որս յարեան և դեք կատաղութ՟բ ․ և ոմանք, մանաւանդ թէ բազումք ընդհակառակն 'ի կռապաշտութ՟ե յԱ՟ծպաշտութի դառնալով, և կամ 'ի չարեաց յետս նահանջելով ։

Բարոյապէս, 'ի Թագաւորել Ա՟յ 'ի վերայ հոգւոյն՝ բարկանան դեք, և յարձակին 'ի վերայ, թէպէտև ոչինչ կարիցեն առնել ․ իսկ 'ի հանգչիլ Ա՟յ 'ի յառաքինութիս հոգւոյն՝ իբրև 'ի քրովբէս՝ սասանի երկիր՝ այսինքն նուաղի երկրաքարշ ցանկութիւն կամ ախտն անձնասիրութ՟ե ։ Զայս եդեալ մարգարէին՝ յիշատակէ այժմ և զքաղաք Թագաւորելոյն Ա՟յ, և ասէ ։

Բ․ Տէր 'ի Սիոն մեծ է․ և բարձր է 'ի վերայ ամենայն ժողովրդոց ։

Թագաւորութիւն Ա՟յ 'ի վերայ իսրայէլացւոց մանաւորապէս առեալ՝ 'ի սիոն երևէր, և անդ ցուցանիւր մեծ․ որպէս և Թագաւորութիւն Ք՟ի ըստ որում մարդ՝ մեծ երևի յեկեղեցի ն՟ր․ 'ի սոսին հայելով ասէ ։

Տէր 'ի Սիոն մեծ է ։ Այսինքն, Ա՟ծ Թագաւորելով 'ի

վերայ խօսելն ի սիոն՝ մեծ ցուցանի ըստ այլևայլ իրաց, այսինքն ըստ Հմարիտ կրօնից, ըստ արդար օրինաց, ըստ ուղիղ պատասխանից, և և ըստ բազում իրօք պատասխանելոյ նորա վերայելացիս և խորտակելոյ զհերձուածս նոցա, յոր միտ յարել զկնի և ասէ.

Ա.– Բարձր է ի վերոյ սիոնի ժողովուրդոյ՝ Ա.յսինքն ի յառնել ժողովրդոց ի վերոյ սիոնի՝ բարձրացեալ ածի ի վերոյ նոցա, և ի վերոյ ածոց նոցա, և զօրութեանց նոցին. և այս այն է՝ զոր ես ի նախընթաց համարն, թէ * տէր Թագաւորեաց, բարկացան ժողովուրդք ‖. զոր աստ ըստ տեղւոյն միայն այլափոխ զգաման՝ թէ * ձեր ի սիոն մեծ է, և բարձր ի վերոյ ամենայն ժողովրդոց ‖. ուր ասէին * տէր ի սիոն մեծ է ‖, հայի յայն՝ զոր ասաց * տէր Թագաւորեաց ‖. իսկ ասէին * բարձր է ի վերոյ ամենայն ժողովրդոց ‖, հայի յայն զոր ասաց * բարկացան ժողովուրդք ‖. որպէս թէ ասէր. տէր Թագաւորեալ ի սիոն՝ ցուցանի մեծ, և ի բարկանալ կամ ի յառնել ժողովրդոց՝ բարձրանայ ի վերոյ նոցա. Ա.յլ այս յայտնի եւս տեսանի ի Թագաւորութեանն քրիստոսի, զի ի ցուցանիլ նորա մեծ՝ այսինքն ածի Հմարիտ ի նորս սիոն՝ Հեպէտ և ժողովուրդք բազումք և դէմ առ հասարակ յարեան ընդդէմ նորա, բայց նա յամենայնի բարձրացաւ, և սիոն միաց անվնասելի. մինչև ամենեցուն իսկ կամայ և ակամայ խոստովանել, եւս և ազատակել և ասել, մեծ է ածն քրիստոս նեից. և զի անհաս է ի նոցանէ, սմին իրի գնել և բարձր։ Հայսոսիկ հայելով մարգարէին մեսրոպ ի խոստովանութեան գովութեան և ասէ.

Ձ. Խոստովան եղիցին անուան քումդ մեծի. զի սուրբ է և ահեղ է. և պատիւ Թագաւորի զիրաւունս սիրէ. Պատրաստեալ անուն Թագաւորի յայտ առնէ զորպիսութեան նորա, հասարակօրէն այնպիսի հնչել անուն նորին՝ որպիսի է նա ինքն Թագաւորն. իբր զի եթէ Թագաւոր ոք իցէ աշխարհ ի բանս, և զօրաւոր ի գործս, և անապատ ի կառավարել, և վերակացիս յամենայնի, յորժամ լսի անուն նորա, այնպիսի հնչէ, այսինքն աշխարհ, զօրաւոր եւ։ Այնպէս

ԼԹԻ Թագաւորը որ իցէ արդար, որ և բարի, անուն նորա ևս ի լսելիս նոյնպիսի հնչէ. և որը լսէնն՝ այնպիսի խոստովանին: Իւ արդ քանզի առնիացօր է մեծ, և ամենաբարի, վասն այսորիկ և անուն նորա այնպիսի է խոստովանելի. յայս Հայելով ասէ.

Աստուածն եղիցի անուան հոմ հիծի, չի ահաւոր և սքանչելի քարոզելով կամ գովելով Հալակեացուք զանուն քո, որ է անուն մեծ, զի է ահաւոր և որ, ահաւոր՝ ըստ առնիացօր կարողութեդ և ըստ արդար վարժիչդրութեդ. և որ՝ ըստ առնիացօրդը բարութեդ և ըստ Հայրախնամ մարդասիրութեդ. և առ ի ցուցանել թէ այս խոստովանութիւն անուանն ոչ, որով Հալակի լինել ահաւոր և որ, արժանի է նմա ըստ պահանջելոյ իբրն, յաբէ զինի և ասէ.

Ա- պախ խաչաւորի չէրտասնս սիրէ: Ա-յս բան երբակի յարի՝ ի նախընթացն. մի՝ իբրև պատճառ. երկրորդ՝ իբրև նիւթ կամ խնդիր. և Երրորդ՝ իբրև բացատրութիւն: Իբրև պատճառ յարելով՝ մեկնի այսպէս. իշխանութիւն Թագաւորի պահանջէ իրաւամբ զայն՝ որ ինքեան վայելէ. և զի խոստովանութիւն մեծութեն անուան՝ վայել է նմ, ապա իրաւամբք պահանջէ զայն: Իւ ըստ այսմ բառդ Ե՝ դնի փոխանակ պատճառական շաղկապիս չէ. որպէս թէ ասէր. խոստովան եղիցուք, թէ ահաւոր և որ է անուանն ոչ. զի պատիւ Թագաւորութեն ոչ պահանջէ առնել մեզ այսպէս.

Իբրև նիւթ կամ իբրև խնդիր յարելով՝ մեկնի այսպէս. խոստովան եղիցուք, թէ պատիւ կամ իշխանութեն Թագաւորին մերոյ ոչ սիրէ զանիրաւութիւն, այլ զիրաւունս և զչտասաւսն արդար, որպէս և գործովք եցոյց մեզ. կամ ըստ լամբ՝. խոստովան եղիցին՝ թէ անուանն ոչ ոչ միայն է սուրբ և բարի, այլև ահաւոր. որովհետև սիրէ առնել անաչառ զիրաւունս.

Իբրև բացատրութիւն յարելով մեկնի այսպէս. խոստովան եղիցուք անուանն ոչ՝ և գոհացուցք զնմանի՝ վասն զի Թագաւորելով՝ ի վերայ մեր վանեաց զթշնամիս մեր և ապրեցոյց զմեզ. քանզի այսպէս վայել է նմա. վասն զի պատիւ Թագաւորի է առնել զի-

բաւունս Հայոցմէս իւրոց, և արդար դատաստա-
նաւ իւրով Հատուցանել Թշնամեաց նոցա : Որում
կամի հետևեցուցանել, Թէ որովհետև այսպէս է,
պարտ է մեզ կալ ըստ իրաւանց նորա. զի մի անկ-
ցուք ի ձեռս նորա, և մի մնասեսցուք յատեան դա-
տաստանի նորուն :

Այլ զոր միանգամ ասացաք ի վերայ անուանն ՅԻ
Հայելով յիսրայէլացիս, ինքնին վերածին յանուանն
քրիստ՝ Հայելով յեկեղեցի ՅԻ : Ոչ այս եգեալ մարգա-
բէին ցուցանել այժմ և զայն, Թէ զինչ արար ՅԻ
Թագաւորելով ի վերայ ազգին իսրայէլի և ի վերայ
եկեղեցւոյ. և Թէ զիարդ եղեալ զինքն սիրօղ իրա-
ւանց. վասն որոյ յարէ զինի և ասէ :

Ձ. Զոր պարտապետեալ զտղաքն է. չէրտաւնս և զոր-
ծարուն յոխելիայ ծառ արարէ :

Ի Թագաւորել ՅԻ ի վերայ ժողովրդեան իսրայէլի
ի սկզբանէ մինչև ի լրումն ժամանակի աւուրց՝ միշտ
եղեալ նոցա, Թէ ինքն առ զիբրեցէն, զխարտա-
խաւէն և զանիրաւութէն, և սիրէ զուղղութէն, զի-
բաւունս և զարդարութիւն. և որպէս եղեալ նոցա
զայս, ոչնպէս և պատրաստեաց և արար. վասն որոյ
ասէ :

Զոր պարտապետեալ զտղաքն է : Ուղղութիւ խմացեալ լի-
նի աստ անստեբիբ համեմատութէն այնը ամենայնի,
զոր կամի ՅԻ տեսանել ի գործս մարդկան. զորոյ
զաղդատութէն տպատրաստ իսկ է ի միտս իւրաքան-
չիւրոց ի ձեռն քնական օրինաց. և ինքնին և ամ-
միջապէս յայտնեալ է զայն ժողովրդեանն իսրայէլի
ի ձեռն դրական օրինաց և ի ձեռն բանից և ազդ-
արարութեանց մարգարէից : Այլ զայս յայն ասկս կոչէ
ուղղութիւ՝ զի տակաւ ուղղին կեանք մարդկան ըստ
անսխալելի ուղղութեան կամացն ՅԻ : Ոչ այս ուղղու-
ասէ դու ինքն պատրաստեցեր, յայտ է Թէ տպատա-
րելով ի միտս մարդկան, և յայտնի բանիւք և ա-
նանգելով զայն : Տպատարելն տասարակաց էր. իսկ
ատանգելն յատուկ եղև ժողովրդեանն իսրայէլի : Այլ
զի այս մեծ ինն էր, ի սոյն դարձուցանէ մարգարէն
զքան իւր, և ասէ :

Ո՛չ էրաեւունս եւ պարգեւարարին յանվեհեայ դուռ արարեր։ Իրաւամբք իմացեալ լինին ասու ըստ երբ. և՛ այլոց դատաստան, կամ ցուցումն իրաւանց ի դատաստանի, կամ արդարութիւն իմացեալ լինի եղը իրաւանց, կամ եղը իրաւամբ դատելոյ, այսինքն և հաւատարութիւն հաստատման. որ ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ ըստ դատելոց հաստատել զպատահիս կիր զվարձս։ Ո՛այսպիսի ասէ արար՝ ածէ ազգին յակոբայ՝ ի տալն և՝ ի գործելն։ Ի՝ տալն՝ ըստ որում՝ ի ձեռն մարգարէից աւանդեաց նոցա զայսոսիկ իրաւունս և զդատաստանս՝ ուղղել սոքիմբք վճռբեանս և զգործս իրեանց։ Ի՝ գործելն, ըստ որում՝ ի նշմարել նորա՝ թէ նոքա գործէն ընդդէմ ուղղութեանն օրինաց իւրոց՝ ի գործէ ած՝ ի նոսա զիրաւունս դատաստանի, և արդարութիւն պատժեաց զնոսա։ Ի՛այլ՝ ի տեսանել նորա թէ նոքա ուղղեցան, և զհետ ուղղութեան օրինաց ընթացան, արար նոցա զարձեալ իրաւունս. և արդարութիւն պակեաց զնոս, զարձուցանելով՝ ի թշուառութիւն իւրեանց, և հաստեցանելով՝ ի վճռակ բարի։ Ո՛այս տեսանելիք բազմիք արարեալ ոչ առ ազգն իսրայէլ՝ որպէս ասացեալ է ի գիրս հինն կտակարանացն. տեսա՛ նեմք և՝ ի նորումն՝ ի բազում պատմութիւնս. Թո՛ղ զորս են արտաքոյ եկեղեցւոյ. զի և՝ ի նոսա գործէ ած զայսոսիկ ըստ իւրեանց վճռակի իբրև արարիչ և նախախնամիչ ամենայնի։ Հաստատուի՛ հին այս բան մեկնի՝ ի վերայ օրինաց տեն. որպէս Թէ ասէր. ՝՛ ի ձեռն օրինաց առաջորդեցեր ամենեցուն յուղղութիւն, և ցուցեր ազգին յակոբայ առնել զիրաւունս և զարդարութիւն.

Ա՛մէն՛՛ զայս բան՝ ի վերայ տեն մերոյ մեկնելով գրէ այսպէս. * Ո՛այս ուղիղ պղտասյս. ասէ՝ մանկտամբ ,, մանկու յաղթել դու ուսուցեր աչխարհի, և պատ- ,, բաստեցեր ամենեցուն զայս անմահութիւն քոյովդ ,, մարմնով։ Ո՛իրաւունս և զարդարութիւն յակովբայ ,, դու արարեր։ Իրաւունք փրկուէ՝ ի սատանայէ, և ,, արդարութիւն անմեղ բնութիւնս դու արարեր։ Ո՛ի ,, մարմին զգեցար և ցուցեր զմարմնաւորքս արդար, ,, խաչեցար անմեղդ, և զմեզանչականքս իրաւամբք ,, ի գերեզմն ձեռաց փրկեցեր։ Ձայսմ ամենայնիկ

զոր ասաց մարգարէն ստիպի խրախուսել զամենեսին ՚ի փառաբանութեի՛ւն և յերկրպագութե՛ւն ՚ի սուրբ տեղիս։

Ե. Բարձր աբբէ՛ պաբէ ՚ած մեր. երէից պատե՛ պատուական դանի ոտից նորա՝ պի սուրբ է։

Խարձր առնել զած նշանակէ օրհնել զնա, գովել և փառաւորել, երկիրպագանել և պաշտօն մատուցանել նմա. բայց տիրապես խօսելով՝ այս բառ նշանակէ գովութե՛ւն բարձր ցուցանել զած՝ և անցեալ ՚ի բարձրութե՛ւն ՚ի և իցէ սաեզծուածոյ։ Այսպիսի օրհնակաւ բարձրացուցանելոյ զած զՀԱՅ անբաւականն վարկանիլ մարդոյ զինքն՝ ՚ի մտացին յայնպիսի բարձրութե՛ւն վայելուչութե՛ւն նորա, մեծ իմն համարելով զՔեզ զմերձիլն միայն ՚ի պատուանդան ոտից նորին, և այնմ երկիրպագանել։ որպէս տեսանի այս ՚ի կարապետն յովհաննէս, որ ՚ի բարձր առնելն զքե՛ անարժան համարեր մատչել առնա. կամ լուծանել զերացս կօշկաց ոտից նորա. (մարկ. ա. 7.) վասն որոյ և մարգարէս առաջի դնելով զբարձրացուցանելն զած՝ յայնպիսի իմն խոնարհ երկրպագութե՛ւն հրաւիրել ասելով։

Բարձր աբբէ՛ պաբէ ՚ած մեր. երէից պատե՛ պատուանդանի ոտից նորա՝ պի սուրբ է։ Այսինքն բարձրացուսջիք գովութե՛ւն զած ձշմարիտ, որ է ած մեր, և խոնարհեսջիք առաջի նորա, և նովին խոնարհութե՛ւն երկիրպագութե՛ւն պատուանդանի ոտից նորա։ Իսկ պատուանդան դնոս բազում ինչ իմացեալ լինի ասա. իբր զի ըստ փոխաբերական մտաց իմացեալ լինի այն ինչ, յորում որպէս թէ երևի սուրբք մեծ վայելուչութե՛ն ՚ի. կամ այլով իմն նմանութե՛ւ ասացից, ստորին ծայր անհամեմատելոյն. և ըստ այսմ յորդորէ զմեզ մարգարէն, զի զած յանչափ բարձրութե՛ւն բմբռնելով խոնարհեսցուք ընդ բարձրութե՛ւն նորա այնպիսի և այնչափ խոնարհութե՛ւ՝ որ իբրև թէ հայեցի ՚ի ստորին ծայր անհամեմատելի մեծվայելուչութե՛ն նորա. որով ոչ այլ ինչ նշանակի՝ բայց եթէ ծայրագոյն խոնարհութե՛ւն երկիրպագանել ՚ից։

Իսկ ըստ հասարակ նշանակութե՛ն առեալ՝ բառիս պատուանդան՝ իմացեալ լինի ատ կամ տապանակն ՚ից,

և կամ տեղի տապանակին, և և տաճարն։ Իբր ըստ այմ եթէ այս բան հայեսցի յաւուրս գաւթի կամ ըստ այլոց յաւուրս մովսէսի, պատուանդանաւ նշանակի նա ինքն տապանակն. ըստ որում նա եղև պատուանդան ոտից նորա. և պատճառն է, զի ամ համարիւր նստիլ ի քերովբէս՝ որք կային ի վերայ տապանակին, որով և նոյն տապանակն որ կայր ի ներքոյ քերովբէից, լինէր ընդ ոտիւքն նոյ, և այնու լինէր տապանակն այն պատուանդան ոտից նորա. զի պատուանդանն է խնարհ կոխարան ոտից նստողին յաթոռ կամ ելոդին ի վեր։ Այսմ՝ պատուանդանէ ասէ երկիրպագեցէք, որով և երկիրպագանէք նմին իսկ նոյ, որ նստի ի վերայ քերովբէից։

Իսկ եթէ այս բան հայեցի յաւուրս գաւթի գերուեթեանն, պատուանդանաւ իմացեալ լինի աստ տեղի տապանակին. ըստ որում էր իբրև թէ ի ներքոյ ոտիցն նոյ. որովհետև ըստ հաւանական կարծեաց յաւուրս գաւթի գերութեն ոչ և էր ի միջի տապանակն, այլ միայն տեղի տապանակին։ Իբր ըստ այսմ երկիրպագանելն պատուանդանի ոտիցն նոյ՝ էր երկիրպագանել այնմ տեղւոջ՝ ուր յառաջին կայր տապանակն. և կամ երկիրպագանել նոյ ի տապանակ տեղւոջ՝ որ ի տաճարի նորա։ Եւ ամենք իմանան այսու և զլեառն Զիոն, ուր էր տեղի տապանակին. յոր միտ ասէ ի Համարս 10. երկիրպագէք ի լեառն սրբոյ նորա։ Իսկ յաւելուն, զի ըստ է, բառս սրբ կարէ հայիլ առ ամ և առ պատուանդանն. մանաւանդ զի երբայական բառն ՀՈՒՈ այս է, որ ինքն, յերկոսին և առ տայ հայիլ։ Ի Թարգ" եօթ" և եթէով". վերածի առ ամ. իսկ ի Թարգ" լատ" և արաբ" և Թէոդիտոնին վերածի առ պատուանդանն ըստ սեռի անուանն առեալ. և այս համաձայն Թուի կարգի բանին։

Իսկ Թէ ի վախճան ասղմոսս ասի * զի սրբ է տէր ,, ամ մեր ‖. այն չէ ինչ, զի անդ որոշ գնէ զամանն. և յաւելուլ վաքն՝ կամի ցուցանել Թէ սկզ վերըստին երկրպագութեն. արդ ամ գոլով էապէս և ըստ ինքեան սրբ, իսկ այլք միայն վասն հաղորդ գտանելոյն այ, այ միայնոյ վայելէ երկրպագութեն. իսկ այլոց վասն լինելոյ հաղորդ սրբութեն նորին,

Ա.ՀԼ Թարգմանութիւն ասորւոց զընագիրն Երը" այլ-
ապ բաժանելով զերն յարէ ի մուխս և յահարան՝
առելով. * սուրբ է մուխս և ահարոն ի միջ քահա-
,, նայապետաց նորա ||: Ասայ քանզի զայսպիսի բա-
ժանումն և ոչ նորին իսկ երբայեցից ընդունին՝ վա-
րդոյ չէ պարտ հետևիլ այսմ, և ոչ ևս մերժել. որ-
պէս առնէ ատտ վարգան ի յաջորդ համարն։

Ա.ՀԼաբանօրէն՝ այսու պատուանդանաւ խնացեալ լի-
նի սեզանն որ, յորում պատարագի մա ամ մեր, և
բազմի ի նմա մարմնով. այլ արդ եթէ տապանակն
արժանի էր երկրպագութե՝ միայն մա ցուցանելոյ
զնեկայութեն ոյ, քանի և սեզանն որ։ Ա.պա զինչ
առելի է զնացանէ՝ որք անպատկառ և աներկիւղ մեր-
ձենան ի նա։

Ոմանք ի հարց սրց գերազանցաբար իմն առեալ՝
պատուանդանաւ ոտից նո խնամն գմարմինն՝ զոր ե-
առ բանն ամ. բայց զայս պարտ է զգուշութե իմա-
նալ, այսինքն և թէ որպէս ի տապանակի երևեր
ամ, սոյնպէս և ի մարմնի երևեցաւ՝ ոչ յարոնուա-
նութե՝ կամ արտաքուստ, այլ գոյացական և անձնա-
սորական միաւորութե։ Ոմանք ևս մեկնեն զայս ի
վերոյ խորհրդոյ հաղորդուե, երբ թէ ի նմա իցէ
քա որպէս ի պատուանդանի, կամ որպէս ի տապա-
նակի. բայց այս մեկնութե ևս զգուշութե է չըշա-
փելի, մանաւանդ թէ յարդուե հրաժարելի։

Ա ամբ" պատուանդանաւ ըստ Հաստատելոյ ոմանց ի-
մանալ զնաչն, և գրե այսպէս. * պատուանդան ո-
,, տից ատ ամենայն իրօք զնաչն կենարար կոչէ, ո-
,, րով գյաղթութե իքաւանցն ուղղեաց դատաւորն.
,, նմա ասէ՝ երկրպագեցէք աներկիւղ. և մի զանգի-
,, տեք ի նոցանէ, որք յայս սրբութե սեզանայս եր-
,, կրպագութե զնէզ խորշեցուցանել փութան, իսկ
,, ոտից պատուանդան ասէ զնա, զի մարմնոյն եղե-
,, սեզան, որ ոտք լսի ամութե, որպէս Թուեցաւ
,, մեծին գրիգորի ի Հառ պաեքին ||։

Ընդ այսու պատուանդանաւ էարկ նորն մեր զիշխա-
նութե գիւաց և զբռնութե ախտից և մեղաց։ Պատ-
մի ի գիրս ծննն. (ԼԸ. 4.) Թէ յակոբ նահապետ
զնծմն զատարոտս ծածկեաց ի ներքոյ բևեռինի ծա-

ռոյն. ոսկեղինք էին նոքին, և արծաթեղինք. կա-
բէր նոքիմբք զոլլ լինչ չինել, բայց ոչ կամեցաւ, զի
մի իւիք յիշեսցին, և մի յիմիք մնասցեն. սոյնպէս ա-
բար ՚ոչն մեր. զի զամենայն փառս աշխարհի որք իբր
ոսկեկուռք երևեն, և զամենայն հեշտութիւնս՝ որք
իբր արծաթի ինչ պաշտեալ լինեն, ընդ որս և ըզ-
հնարս դիւաց, և զգաւշանալ մեզ կարի ընդ խա-
չիւ իւրով, յորում բևեռեցաւ. * ես որպէս բևեռիմ
,, (կամ որպէս կազամաին) արձակեցի զոստս, և ոսոք
,, իմ պատուոյ և չնորհացն ‖. (սիրաք· իղ· 22։)

Ա՚սի թէ բևեռինին է ծառ գառն. և ծորի զպատուա-
կան ուժն. սոյնպէս և խաչն երևի գառն, բայց
հոսէ զպատուական առաքինութիւնս, և քաղցրացու-
ցանէ զդառնութիւն մեր՝ այսինքն զնեղութիւնս և զփոր-
ձութիւնս. որպէս քաղցրացոյց ՚ի մուռա զդառնութիւն
ջուրցն (ելից. իե· 25։) Ա՚յժմ պատուական փայտի
իբրև պատուանդանի ՚ոտն յորդորիմք երկիրպագանել,
և այժմ ՚ղՀետ գնալով՝ բարձր առնել զաճ, և կար-
գալ առ նա, առ որ զերիս երեւելին արս յօրինակ ա-
ռաջի մատուցանէ մարգարէն ասելով,

Ը· Ա՚ռվեսս և ահաբան երիցանէ նոքա. սամուել ընդ այ-
նոսիկ, որ կոչեցան ՚ոտն նոքա։

Ո՚չառաջ քան զՀաստիլ Քրիստոսոյ Աստուծոյ՝ որոյ սկիզբն եղև ՚ի սաւուղայ, երեք երևելի արք
երբեակ օրինակաւ տիրեցին բռնապետի ազգին. մով-
սէս աշարտն և սամուէլ. մովսէս իբրև գերագոյն
իշխան՝ միանգամայն և գերագոյն քահանայ. ահարոն
սոսկ իբրև գերագոյն քահանայ. իսկ սամուէլ իբրև
գերագոյն իշխան և մարգարէ. որոյ վասն միայն ըզ-
մովսէս և զահարոն կոչէ երիցունս՝ այսինքն քահա-
նայս, և ոչ զսամուէլ։

Ա՚յ քահանայութեան ահարոնի չիք տարակոյս. իսկ
վասն քահանայութեանն մովսէսի գիտելի է, զի մովսէս
յառաջագոյն իսկ քան զահարոն ունէր զնիշանութիւն
քահանայութեանն, զոր և գործով յայոյց առաջի խորաք-
նացոց ՚ի հաստատել զնիշան նոյ· որպէս պատմի ե-
լից· (իղ· 4—8։) և նա ինքն սրբեաց ՚ի քահանայ-
ութիւն զեղբայր իւր զահարոն և զորդիս նորա· որպէս

գրի (գԼա. Ը. 6-16, և ԵԼից. ԻԹ. 24.) մանաւանդ զի նախնին ուսքերիք Տէրէց Հաստատուն՝ Թէ նա ինքն մնայիս զամն քառասուն ընդ ահարոնի՝ ի գործ ածէը զքահանայութիւնն։ Իսկ յետ մահու նորա միայն որդւոցն ահարոնի էր կատարել զայն ի գործ։

Ա.ՀԼ վասն սահմանելի գիտելի է, զի Թէպէտ բազումք՝ի սուրբ Հարց համարեցան Թէ իցէ քահանայ, բայց այս ևս յայտ Թէ նա ոչ էր յորդւոցն ահարոնի, այլ միայն զևտացի ԻՋեալ յորդւոցն կորխայ. (աԵս. Ա. ՇԱաց. Ը. 33. 38. և Ա. Թագ. Ա. 1.) Ա.ԹՂ զևտացիսք էին միայն պաշտօնեայք խորանին, որք զԵնուԹիւնն զգօՏ, և երգէին զօրհնուԹիւնՔ ՚ոյ. (տէս Թուոց. ԺԸ. 8-11.) Ա.ԹՂ վերսին զսոսա ՚ի մէջ բերելով ասէ։

Ա՚ուշԵս և ահաւադ էրէցանՏ նորա. սամուէլ ընդ այնոսիկ, որ կոչեան զնոսա նորա։ Կամի ասել. տեսիք որպիսի սմանք էին սորա. իշխանութիՔ և քահանայութիՔ և սպասաւորութիՔ նոն փառաւորեալք և բարձրացեալք ՚ի վերայ բոլոր ժողովրդեան. և զիսրդ բարՔ առնէին գնած, զիսրդ երկիրպագանէին պատուանդանի ոտից նորա, և զիսրդ կարդային առնաս. ՚ի սոցունց ուսանիլ պարտ է ձեզ, և ըստ սոցին պաշտել զնծՔ, և երկիրպագանել նմա։

Ո՚ոսա յիշելով մարգարէին՝ կամի ցուցանել, Թէ զոր ասացի *բարՔ արարիքՁ՚՚. ոչ է նոր ինչ, այլ ՚ի Հարց մերոց եկեալ, զոր Հանդիսացուցին, և Հրամանաւն ՚ոյ օրինադրեցին, և գործովք իւրեանց կատարեցին մովսէս և ահարոն, ընդ որս և սամուէլ։ Ա.ՀԼ այն զոր ասէ *որք կարդան զանուն նորա՚՚, երբեմն կարէ իմացեալ լինել. մի՝ ըստ ընտրելեն, Ըե որում ամենեին գոլով ընտրեցեալ յորովայնէ Հան. գոյն սահակայ և յակոբայ, որք ծնան յամուլ ծննդոց, և երբեմն Թէ յորովայնէ ընտրեցան. և զի կարգային նոքա զնծՔ Հայր, յայն Հայելով՝ ընդ նոսա գասէ զամուէլ և ասէ. սամուէլ էր նմանն սահակայ և յակոբայ ընտրելոց, որք կարդային զանունն ՚ոյ։ Ա.ԲԿԵՈՐՔ՝ ըստ յայտնելոյ զպաշտօնն սամուէլի որ էր կարդալ զանունն ՚ոյ ընդ զևտացւոց. որպիսի էն ՚ի նորումն կղերիկոսունՔ. և ըստ այսմ յասէլն, սա-

մուծել ընդ այնոսիկ որք կարդան զանուն նորա՝ խմա-
ցեալ լինի ասել. սամուէլ էր կարդացող անուանն
տն. կամ սամուէլ՝ ըստ պաշտօնի ղևտացւոց՝ էր կար-
դացող որ է ասել. սամուէլ էր ղևտացի:

Երրորդ՝ յարմարական մեկնութիւն՝ ըստ կոչելոյ զա-
նունն տն յօգնութիւն կամ 'ի պաշտպանութիւն. և ըստ
այսմ կամի ասել՝ սամուէլ դասեալ լինի ընդ մովսէ-
սի և ընդ ահարոնի, որք կարդային զանունն տն. որ-
պէս արար և նա ինքն 'ի գոչելն առ ած. զորմէ խա-
սի մարգարէն 'ի յաջորդ համարն 'ի մէջ բերելով
զերեսին ես յասելն:

Է. Կարդային առ տր, և նա լսէր նոցա. և 'ի սիւն ամպոյ
խօսէր ընդ նոսա:

Զայն կարդալոյ նոցա առ տէր, և լսելոյ նոցա այն,
յայտնի աւանդի 'ի սբ. գիրս: Յաղագս մովսէսի գնի
բազում ուրեք, (մանաւանդ ելից. լբ. 11-14.) և
յաղագս ահարոնի գնի թուոց. (ժզ. 47-50. և ի-
մաստ. ժը. 21:) Յաղագս սամուէլի գրի 'ի ա.
թագ. (Է. 9—11: և ժբ. 18:) Յայսոսիկ հայե-
լով ասէ:

Կարդային առ տէր, և նա լսէր նոցա: Կամի ասել. սո-
քա այնպիսի օրինակաւ կարդային առ ած, մինչ զի
և ած ես լսէր նոցա. որպէս յաղաչել նոցա զած զի-
ջանիլ 'ի բարկութէ՝ զիջանէր. և 'ի խնդրել նոցա
յայ ցուցանել զնշան՝ ցուցանէր. և այլ զոր ինչ և
խնդրէին 'ի նմանէ՝ անսայր նոցա: Եւ որ զարմա-
նալին է՝ զայն ես գնէ, ասելով:

Ի սիւն ամպոյ խօսէր ընդ նոսա: Այս բան տիրա-
պէս հայի 'ի մովսէս և յահարոն, զի ընդ նոսա խօ-
սեցաւ ած սեամբ ամպոյ. քանզի 'ի դիմել նոցա 'ի
խորանն, և երբեմն առանց դիմելոյ, սիւն ամպոյն
իջանէր անդ, և ած յամպոյ անտի խօսէր ընդ մով-
սէսի և ընդ ահարոնի. և նախ յաղագս մովսէսի գրի
(ելից. լգ. 10-12:) Յաղագս ահարոնի ես գրի այ-
լով իմն օրինակաւ 'ի գիրս թուոց. (ժբ. 5:) Իսկ
յաղագս երկոցունց 'ի միասին գրի 'ի բազում տեղիս
ելից և թուոց:

Ասացի՝ տիրապէս հայի 'ի մովսէս և յահարոն. զի

միայն զնոցանէ գրեալ կայ այս , և ոչ վասն սամուէլի ։ Այլ թէպէտ կարգ շարադրութեանն 'ի նոյն եւ տայ հայիլ , բայց կարգ բանին ոչ տայ այնպէս իմանալ ։ այլ այսպէս ․ մովսէս և ահարոն և սամուէլ կարգային առ ա̃ծ , և տէր լսէր նոցա , և ընդ երկուս 'ի նոցանէ խօսէր նաև 'ի սիւն ամպոյ ։

Իսկ եթէ սեամբ ամպոյ իմացեալ լիցի փոխաբերաբար ծածկութի̃ անձին իբր ամպով , առ սամուէլ եւ կարէ հայիլ այս բան ․ ըստ որում ա̃ծ խօսեցաւ առ նա 'ի տաճարին առանց ցուցանելոյ նմա զինքն ․ (ա̃ ․ Թագ ․ գ̃ ․ 4—12 ։) Որպէս և իմացեալ լիցի , դիտումն մարգարէին է ցուցանել՝ թէ 'ի կարդալ նոցա առ ա̃ծ՝ լսէր ձայնի նոցա , և ընտանեբար խօսէր ընդ նոսա ․ որպէս թէ սպասիցէ , զի ընդ կարդալ նոցա առ ինքն՝ առժամայն լուիցէ ։

Յարմարական մեկնութի̃ , սեամբ ամպոյ նշանակի ք̃ր կոյսն ․ ըստ որում * Թեթև ամպ կոչեաց (զնա)
,, մարգարէն (եսայի) անխառն 'ի գիջական հիւ-
,, թոց ‖ ․ որպէս գրէ գէորգ վարդապետ 'ի մեկն ․ եսայ ․ և շարական մեր 'ի բազում տեղիս ։ Ի ձեռն այսր իմանալի ամպոյ լսէ և խօսի ա̃ծ ընդ այնոսիկ՝ որք կարդան առ նա ։ Զայս եդեալ մարգարէին՝ դնէ և զպատճառ լսելոյն ա̃յ , թէ վասն զի և նոքա լսէին նմա ․ սմին իրի յարէ զկնի , և ասէ ։

է̃ ․ Պահէին զվկայութիւն նորա , և զհրամանս՝ զոր ետ նոցա ։

Վկայութի̃ և հրաման թէպէտև զնոյն կարեն նշանակել աստ , բայց թուի թէ վկայութի̃ք նշանակին տիրապէս օրէնքն ա̃յ աւանդեալք հասարակաց ․ և զի զայն ետ ա̃ծ վկայութի̃ անձին իւրոյ , և վկայութի̃ երկնի և երկրի , եւ և վկայութի̃ ժողովրդեան , սմին իրի կոչին վկայութիւնք ։ Իսկ հրամանք իմացեալ լինին աստ այն մասնաւոր պատուէրք , զորս երեցն այնոցիկ եեթ յայտնեաց ա̃ծ իբրև իշխանաց ժողովրդեան ։ Այլ նոքա որովհետև միայն զկամս ա̃յ առնել փութային , պարզմտութի̃ կատարէին զամենայն ․ վասն որոյ ասէ ։

Պահէին զվկայութի̃ նորա , և զհրամանս՝ զոր ետ նոցա ։ Ա-

մի սուել. զամենայն օրէնս այ, և զամենայն զոր միան-
գամ պատուիրէր նոցա ած, յամենայն սրտէ պահէին
նոքա, վասն զի յամենայն սրտէ սիրէին զնա. իսկ
նշան սիրոյ է կատարել զկամս սիրեցելոյն, որպէս
վկայեաց տէրն. * եթէ սիրէք զիս, զպատուիրանս
,, իմ պահեսջիք ... որ ունի զպատուիրանս իմ, և
,, պահէ զնոսա, նա է՝ որ սիրէ զիս ... եթէ ոք սի-
,, րէ զիս, զբանն իմ պահեսցէ ... և որ ոչն սիրէ
,, զիս, զբանն իմ ոչ պահէ ‖. (Յովհ. ԺԴ. 15-24.)
Նա զի ինքն իսկ եցոյց զայս իւրովք գործովք և ա-
սաց. * և զի ծանիցէ աշխարհ, եթէ սիրեմ զՀայր,
,, և որպէս պատուիրեաց ինձ Հայր այնպէս առնեմ,
,, օն արիք գնասցուք աստի ‖ այսինքն գնասցուք ա-
նել զպատուէր Հօր իմոյ. (Յովհ. ԺԴ. 31.)
Արդ որովհետև երբեքն նոքա եւս սիրէին զած, ա-
պա պահէին զպատուիրանս նորա. և որպէս նոքա
յամենայնի անսային այ, նոյնպէս և ած յամենայնի
անսայր նց. զի այս է գրեթէ դաշն փոխադրական.
յոյր սակս յետ որոյ ասաց տրն մեր. * եթէ պահի-
,, ցէք զպատուիրանս իմ ‖, հետևեցոյց թէ * զոր ինչ
,, խնդրիցէք 'ի Հօրէ իմմէ յանուն իմ տացէ ձեզ ‖.
(Յովհ. ԺԵ. 10. 16.) և այսմ օրինակ դնի աստ ա-
ռաջի այն, որ տեսանի 'ի Մովսէս, յԱհարոն և 'ի Սա-
մուէլ. Այլ զի մարդիկ էին նոքա, 'ի պակասել նո-
ցա մարդկօրէն՝ ներէր նց ած, և քաւիչ լինէր փու-
թով, և երբեմն հայրաբար եւս խրատէր զնոսա. և
զայս յայտ առնէ մարգարէն 'ի յաջորդ համարն ա-
սելով.

Ը. Տէր ած մր՝ դու լսէիր նոցա. ած՝ դու քաւիչ լի-
նէիր. վրէժխնդիր 'ի վերայ ամենայն գործոց նոցա.

Ձգէմս բանին առ ած դարձուցանելով՝ կամի աղա-
չել զած՝ զի որպէս լսէր երեցունցն այնոցիկ, և քա-
ւիչ լինէր, սոյնպէս և ինքեանց լուիցէ և քաւիչ լի-
նիցի. զի որպէս էր ած նոցա և տէր, սոյնպէս և
ինքեանց էր ած և տէր. յոյր սակս իսկ յաւելու ըղ-
ձերն ասելով.

Տէր ած մր՝ դու լսէիր նոցա. ած՝ դու քաւիչ լինէիր.
վրէժխնդիր 'ի վերայ ամենայն գործոց նոցա. Աշ լսելոյն

ա՟յ յայտնի է բանն. իսկ վասն քաւիչ և վրէժխնդիր լինելոյն կրկնակի մարթ է մեկնել զայս բան. եթէ վրէժխնդրութիւն և քաւութիւն մտածեսցի վասն յանցանաց նոցին, միտ բանին լինի այս. 'ի տեսանել քո 'ի նոսա գործ ինչ ընդդէմ հաճոյից քոց՝ ոչ անտես առնէիր, այլ վրէժխնդիր լինելով՝ պատժէիր զնոսա, և քաւէիր՝ զորս ընդդէմ հաճոյից քոց տեսանէիր 'ի նոսա: Այս յայտ է 'ի Մովսէս և յԱհարոն, որք 'ի հարկանելն զվ՟էմն առաջի ժողովրդեան առ 'ի բղխեցուցանելոյ զջուր՝ ոչ այնպիսի օրինակաւ արարին որպիսի կամէր ա՟ծ. վասն որոյ և ա՟ծ վրէժխնդիր եղև այնմ և ասաց ցնոսա. * փոխանակ զի ո՛չ հաւատա-
„ ցէք դուք ինձ, ս՟բ առնել զիս առաջի որդւոցն իս-
„ րայէլի, վասն այդորիկ ո՛չ տանիցէք դուք զժողո-
„ վուրդդ՝ յերկիրն՝ զոր ետու դոցա ‖: (Թուոց. ի. 12:)

'Ի սամուէլ ևս նշմարի այս, զի որովհետև նա 'ի ծերանալ իւրում կացոյց դատաւոր զորդիս իւր՝ զյովէլ և զաբիա, որք անհրահանգն էին, և խոտորեալք յուղիղ ճանապարհէ, զօշաքաղք և կաշառաբեկք, զայս ոչ անտես արար ա՟ծ, այլ վրէժխնդիր լեալ՝ էառ զիրաւունս իշխանութեան 'ի տանէ նորա, թոյլ տալով ժողովրդեանն խնդրել ինքեանց թագաւոր (ա՟. Թագ. ը. 1—6:) և այնու իսկ իբրև թէ պատժեալ զնա՝ քաւիչ եղև նմա:

Եւ թէպէտ ս՟բ գիրն վկայէ՝ թէ այս խնդիր ժողովրդեան չար թուեցաւ յաչս սամուէլի ևս և յաչս ա՟յ, բայց զայս ասէ վասն ապերախտութե՟ ժողովրդեան, և ոչ վասն գաղտնի դիտմանն՝ յոր հայէր ա՟ծ: Այս մեկնութի՟ թէպէտ և ծանր թուի, բայց յիրն հայեցեալ և յընթացս բանից սաղմոսիս՝ համաձայն երևի. զի սովին կամի ցուցանել մարգարէն, թէ ա՟ծ ոչ երբէք անտես առնէ զծառայս իւր, այլ միշտ խնամէ զնոսա իբրև հայր, և լսէ նոցա. բայց քանզի տկար են նոքա՝ 'ի պակասիլ նոցա յիմիք՝ ոչ թողու զնոսա 'ի ձեռաց. այլ պատժէ զնոսա իւիք, և քաւէ զպակասութի՟ նոցա, որպէս զի միշտ սիրելի մնասցեն նոքա և անարատ առաջի իւր:

Իսկ եթէ վրէժխնդրութիւն և քաւութիւն մտածե-

յի վա՛ յանցանաց ժողովրդեանն, միտ բանին դիւրա-
նայ. զի կամի ասել. 'ի կարդալ նոցա առ քեզ վասն
քաւութե՛ն ժողովրդեան՝ դու լսէիր նոցա, և քաւիչ
լինէիր. և եթէ յառնէին ժողովուրդք 'ի վերայ նո-
ցա, և կամ օտար ազգք, և գործէին ինչ ընդդէմ
նոցա, դու վերաժխդիր լինէիր 'ի վերայ ամենայն
գործոց նոցա։ Այլ ըստ այսմ բառդ նոցա՝ զնանապա-
թիւն գործոցն կացուցանէ կրաւորական. իբր թէ
ասէր, վերաժխդիր լինէիր գործեցելոց ընդդէմ նո-
ցա, կամ գործոց՝ ոչ ղորս գործելին, այլ ղորս կրե-
ցին. որպէս և յայտ է (Թուոց ժՂ. 1—36. ևս և
գլ. ժ։. 2։ և ԺՁ. 1-6. և ։ա. Թագ. ԺԲ. 17-20։)
Ա.յսմ մեկնութե՛ն նպաստի մեկնաբանութե՛ն քաղդ".
զի գրի անդ այսպէս * տէր խնայեցեր ժողովրդեան
,, քումմ վասն նոցա, և վերաժխդիր եղեր գործոց
,, նոցա ։ Զայս միտ մեկնեն մասամբ իմն և վարդան
և լամբ", յասելն. * դու նո՛ք քաւիչ լինէիր, ուն՛ն-
,, դիր և վերաժխդիր յօտար ազգացն՝ որք հալածէին
,, զնոսա ։ Այլ եթէ կամի յայտնել մարգարէն զգե-
ղանացութե՛ն սրբութե՛ն այսոցիկ երից սքանչելի ա-
ղանցս, և 'ի գործոց նոցա յորդորել զժողովուրդն՝
հետևիլ նոցա, և ըստ նոցին կարգալ առ ։ած, և
պաշտել զնա. վասն որոյ հետևեցուցանէ և ասէ։

Ձ. Բա՛ջկէր աբրեհ՛ զեր ։ած ՚ի ՛ր. երկիր պագէ՛ ՚ի լեառն
սո՛բ նորա. էլ ՚ի է ՚ր ։ած ՚ի ՛ր։

Ա.յս այն է զոր ասաց 'ի համարն 5. իսկ կրկնումն
ցուցանէ, թէ այս ևեթ է նպատակ քանից մարգա-
րէին, այսինքն է բարձր առնել զնա և երկիրպագա-
նել նմա. յայս հայելով ասէ։

Բա՛ջկէր աբրեհ՛ զեր ։ած ՚ի ՛ր. երկիր պագէ՛ ՚ի լեառն սո՛բ
նորա. զի սո՛բ է ՚ր ։ած ՚ի ՛ր։ Ա՛ւ վերոյ եղ * պատ-
,, ուանդանի նորա, զի ՚ր է ։. իսկ աստ գնէ * 'ի
,, լեառն ՚ր նորա ։ Ա.յլ գիտելի է, զի որպէս ասա-
ցաք 'ի համարն 5. եթէ այս բան յաւուրս դաւթի
իմաստի, երկրպագուե՛ն վերածի դարձեալ 'ի տա-
պանին. զի յաւուրս նորա տապանին էր 'ի սինա
լերինն, և ըստ այսմ կամի ասել, երկրպագի՛ք տապա-
նակի նմա, որ կայ 'ի լեառն ՚ր։ Կամ եթէ յաւուրս

դարձի դերութեն խմասցի, երկրպագութին հայի ի տեղի տապանակին, թէև չէր անդ տապանակն. զի և այն էր պատուանդան ոտից նորա. և ըստ այսմ կամի ասել երկիր պագէք տեղւոյ տապանակի նմա՝ որ է ի սուրբ լեառն. ուր չինեցաւ տաճարն, յորմէ և նոյն լեառն սրբեցաւ, և որ ասացաւ. ըստ որում ի նմա եղև տունն այ, որ ամենևին որ է, որոյ վա յաւերմա։

Օ է սարբէ է թէր ձե՛ մէր։ Որ շաղկապս չէ ցուցանէ զպատճառ երկիրպագանելոյ տեղւոյ տապանակին, որպէս թէ ասէր. երկիրպագէք այնմ. քանզի է տեղի նմա այ մերոյ. խոկ արդ որ ասէ մեր է որ, ապա և տեղի նորա։

Ա յս բանք սկսեալ ի ՟ե. համարոյ, ըստ խորհրդոյն հայնի ի նորս եկեղեցի, որ ըստ ասելոյ մեր ի սաղ՟ մ. ՟զ. ՟կէ. ՟ւ. և լեառն որ. ուր երկրպագ քո. ո բուս և մովսէս և ահարոն և սամուէլ երկիրպագին ի տեառնառ, և կարգացին առ նա վասն գալստեան նորա. և նա լուաւ նոցա. և եհան ի կեցուցանել։ Վարձեալ յիշանել որդւոյն այ յերկիր՝ պատուանդան եղև ոտից նորա երկիրս, և լինիցի և իւիք յերկրորդումն յոբում ունիմք երկիրպագանել նմա։ Վարձեալ ի վերանալ նորա յերկինս՝ նաև երկինք նմանութիւ իւն ասացաւ լեառն սուրբ. ուր նա ինքն հրաւիրեաց զամենեսեան յերկրպագութիւն յաւիտենական, պատրաստեալ նոցա տեղի յիւրաքանչիւր կարգի։

Յարմարական մեկնութիւ, այսու լերամբ նշանակի որ կոյն. որում և երկիրպագանեմք իբրև մօր այ. (զորմ տես ի սաղ. կէ. ՟ւ։)

Վարձեալ՝ այսու լերամբ նշանակին տաճարք յոր երկրպագի նա ինքն քս ի հաղորդութիւ։ Ընթերանան հաւատացեալք յերուսաղէմ՝ ի լեառն ձիթենեաց երկիրպագանել հետոյն քոյ՝ որ ինացեալ համարի անդ, քանի և արժան է մեզ ընթանալ յեկեղեցիս, և ի նոսին երկիրպագանել. ոչ երեկ հետոյ նորա կամ սոսկ պատուանդանի նորին, այլ նմին իսկ ձշմարտապէս ներկայ եղելոյ անդ։ Այնք ընթանային քրիստոնեայք ի հռոմ տեսանել զանձեռագործ վարշա-

մակն քսի և երկիրպագանել այնմ, քանզի ևս պարտ էր փափաքմամբ դիմել յեկեղեցիս 'ի տեսանել զնա ինքն զքս. և նովին ցանկալ հասանել 'ի լեառն վե-րին. և անդ ցնծալ 'ի նա և փառաւորել զնա յան-վախճան յաւիտեանս.

ՍԱՂՄՈՍ. ՂԹ.

Յորդոր ցնծալոյ առ Ած և ծառայելոյ նմա, ևս և մտանելոյ առաջի նորա և ճանաչելոյ զնա. ազդ առ-նելով՝ թէ նա է Ած մեր, և մեք ժողովուրդք նորա. միանգամայն և յայտարարութիւն քաղցրութեան Այ և ողորմութեան նորա և ճշմարտութեան նորին.

Սաղմոս խոստովանութեան.

1 Աղաղակեցէ՛ք առ Տէր ամենայն երկիր. ծառայեցէ՛ք Տն
ուրախութեամբ: 2 Մտէ՛ք առաջի նորա ցնծութեամբ.
ծաներո՛ւք զի նա է Տր Ած մեր: 3 Նա՛ արար զմեզ, և ո՛չ
մեք էաք. մեք ժողովուրդք և խաշն արօտի նորա: 4 Մտէ՛ք
ընդ դրունս նորա խոստովանութեամբ, և օրհնութեամբ 'ի գաւիթս նո-
րա: 5 Խոստովան եղերուք Տն, և օրհնեցէ՛ք զանուն նորա:
6 Քաղցր է Տէր, յաւիտեան է ողորմութիւն նորա. ազգէ մինչև
յազգ է ճշմարտութիւն նորա.

ՎԵՐՆԱԳԻՐ.

Սաղմոս խոստովանութեան :

ՅԻՆՆ ՁԵՌԱԳԻՐՍ ՄԵՐ ԳՆԻ
և բառդ դաւիթ, նոյնպէս և 'ի վարդա-
նայն, որ ոչ գտանի ոչ յեբր" և ոչ յայլ
թարգ" բաց յարաք", յորում դնի միայն սաղմոս դաւ-
թի. իսկ յեբր" և յայլս դնի ձգնօ չէնօք. այսինքն
* սաղմոս 'ի խոստովանութիւն ||. * սաղմոս վասն խոս-
տովանութեան ||. որոյ փոխան 'ի սաղմոսս մեր 'ի հինգ
ձեռագիրս և 'ի լամբ" եղեալ է * սաղմոս խոստո-
,, վանութեան ||, որպէս և յերկուս ձեռագիրս * սաղ-
,, մոս 'ի դաւիթ. խոստովանութիւն ||. կամ որպէս
յայլում և 'ի վարդանայն * սաղմոս խոստովանութեան
,, 'ի դաւիթ || : Ամենեքին եւս 'ի նոյն հայլին, և ըզ-
նոյն նշանակեն :

Այլ թէ երբ իցէ ասացեալ, և յ'ինչ առթէ, այլե-
այլ են կարծիք : 'Ի վերնագրի ասորւոց դնի վերա-
ծիլ յաւուրս յեսուայ որդւոյ նաւեայ 'ի պատերազ-
միլ նորա ընդդէմ ամոնացւոց կամ մանաւանդ ամա-
ղեկացւոց (ելից. ժէ. 3.) իբր թէ յայնմ յաղթութեան
ասացեալ իցէ զայս մովսէս ծառայ տն̃ : Այլք ասեն՝
թէ այս սաղմոս յօրինեցաւ յետ դարձի գերութեան
'ի շինել տաճարին և 'ի կանգնել պարսպի քաղաքին :
Նազուեք եւս 'ի ռաբունեացն հրէից ը̃ մեկն" քաղդ"
ոչ որոշելով զհեղինակն՝ ասեն, թէ այս սաղմոս յօ-
րինեալ իցէ վասն երգելոյ 'ի նուիրման զոհից խա-
ղաղութեան կամ պատարագաց գոհութեան. զի 'ի վեր-
նագրի քաղդ" դնի այսպէս. * երգ վասն զոհի խոս-
,, տովանութեան || : Իսկ այլք ասեն թէ այս յօրինեցաւ
առ 'ի երգել 'ի նոցանէ՝ որք մտանէին 'ի տաճարն.
որպէս է տեսանել և այժմ յեկեղեցիս քրիստոնէից :
Որոյ աղագաւ և մեք 'ի մերձենալ մտից քահանային

'ի խորանն ասեմք զայս սաղմոս. ըստ որում 'ի սաղմոսի աստ 'ի հատորն 2. և 4. գըլ. * մտէք առաջի նորա ցնծութեամբ. ծաներուք՝ զի նա է տէր ա̃ծ մեր… մտէք ը̃ դրունս նորա խոստովանութեամբ, և օրհնութեամբ 'ի յարկս նորա ‖. Յայսմ ա̃մի այս մի ինչ յայտնի է, զի այս սաղմոս դնի իբրև յորդոր ցնծալոյ առ ա̃ծ, և ծառայելոյ նմա և մտանելոյ առաջի նորա խոստովանութեամբ և օրհնութեամբ, ճանաչելով՝ թէ նա է ա̃ծ մեր քաղցր և ողորմած և ճշմարիտ. Յայս հայելով ունիմք մեկնել և մեք զբանս սորա.

Ր. Ռ. Ն

ա. Աղաղակեցէք առ Տէր ամենայն երկիր. ծառայեցէք Տն ուրախութեամբ.

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Աղաղակելն է բարձր ձայնիւ գոչել, յորում ձայնի եթէ ոչ պարունակեսցի բան կամ բառ, ասի սոսկ գոչել. Իսկ եթէ պարունակեսցի միայն բառ ինչ. յատկապէս ասի՝ աղաղակել. որում եթէ զհետ գայցէ ասել ինչ՝ ասի կարդալ. և յայս միտ դնի աստ.

Այլ գիտելի է՝ զի յաղաղակն երկու ինչ կայ. մի՝ յորմէ. այն է առաւելութիւն ձայնի, և մի ևս՝ առ որ. այն է լսելութիւն. ըստ որում յաղաղակման՝ առաւելու ձայնն, և լսելի լինի բանն առ որս հասանէ. Արդ եթէ բոլոր երկիրս աղաղակեսցէ, յայտ է թէ ձայնն առաւել զօրանայ, և բանն առ ամենեսին հասանէ. 'ի սոյն կամելով խրախուսել մարգարէին ասէ.

Աղաղակեցէք առ Տէր (ամենայն երկիր). Այս բան ոչ ցուցանէ՝ թէ առ 'ի լսել ա̃յ ձայնի մերում պիտոյ է մեզ աղաղակել առ նա, այլ 'ի մէջ բերէ նախ՝ զառաւելութիւն եռանդեան սրտի 'ի կարդալն առ ա̃ր. իբր զի սրտի մտօք կարդասցուք առ նա, և ծայրագոյն բերկրանօք օրհնեսցուք զնա. Երկրորդ՝ զառա-

ւելութն յայտնի առնելոյ. իբր զի յայտնի քարոզելով զմեծվայելչութն նորա, և խոստովան լինելով զբարերարութն նորին՝ օրհնեսցուք զնա: Երրորդ՝ զառաւելութիւն զօրութե բանին. իբր զի այնպիսի հզօր բանիւ օրհնեսցուք զնա, որով ամենեքին յորդորեսցին խրախուսել ՚ի նոյն. յոր սակս իսկ զամենեսին հրաւիրէ ասելով:

Ամենայն երկիր: Որով իմանայ զամենայն բնակիչս երկրի. որպէս թէ ասէր. որք միանգամ բնակեալ էք յերկրի, եթէ հրեայք և եթէ հեթանոսք, եթէ ազատք և եթէ ծառայք՝ ամենեքին պարտական էք յայտնի խոստովանութբ աղաղակել առ ած. զի ամենեքին վայելէք ՚ի բարերարութեան նորա, և նա ինքն ՚ի վերայ ամենեցուն ունի իշխանութն իւրով բարերարութբ:

Մարթ է և այս յաւելուլ, թէ զայս ասէ մարգարէն առ ՚ի ցուցանել, թէ արժան է՝ զի ամենեքին առ հասարակ դարձցին առ ած, և ճանաչելով զնա՝ խոստովան լինիցին նմա: Իսկ եթէ յատուկ առ հաւատացեալս հայիցի այս յորդոր, կամի ցուցանել, թէ ամենայն հաւատացեալք ուր և իցեն ընդ ամենայն երկիր, պարտական են աղաղակել առ մի միայն փրկիչ իւրեանց քս, ազատեալք ՚ի զազրալի դից, և ՚ի բռնակալութե դիւաց: Բայց քանզի սոսկ աղաղակելն ոչինչ վճարէ, յաւելու և զծառայութիւնն ասելով:

Ծառայեցէք տն ուրախութբ: Ծառայելն տիրապէս առեալ՝ նշանակէ հնազանդելով բանից այլոյ իբր տն՝ կատարել զայն զոր կամի նա. և այս կարէ լինել՝ եթէ յերկիւղէ պատժոց և եթէ ՚ի սիրոյ տն կամ ՚ի սիրոյ վարձուց. եթէ իցէ յերկիւղէ՝ կատարի իբր տրտմութբ. (զորմէ տես ՚ի սաղ. բ. 11.) իսկ եթէ իցէ ՚ի սիրոյ, կատարի ուրախութբ. և ահա զայս խնդրէ մարգարէն. ծառայեսջիք ասէ, այսինքն հնազանդեսջիք բանից տն սիրով, և կատարեսջիք զայն ուրախութբ. զի որովհետև բովանդակութիւն բանիցն այ կատարի ՚ի սէրն, արժան է սիրով հնազանդիլ բանից նորա. և ՚ի կրելն ինչ զդժուարութն, մի ցուցանել յայնմ զդժկամակութն, այլ զսիրոյ յօ-

ԺԱՐԱԿԱՆ ԻՒՆ.

Լաւ զի ծաղիկ սերոյ է ուրախութիւնն, հետևի ուրախութիւնք կատարել զայն. և այն է՝ որ Տանէ զմարդն յայգաւանէ և ի կարգ որդւոցն՝ այ՝ ասէ վարդան. և կանգնէ զյաղթութիւն ընդդէմ դիւաց. զի որ ուրախանայ ծառայէ ումեք՝ ցուցանէ թէ բարի է նա և բարեբար՝ որում ծառայէ. և իբրև որդի ազատ կայ ի ծառայութեան անդ. և որչափ ուրախ լինի, այնչափ տրամեցուցանէ զերեսամին։ Վկայեսցի՛ի լսել զուրախութիւնն իարայելացւոց՝ վայ եւառն անձանց իւրեանց. * վայ մեզ (ասէն), զի ոչ եղև մեզ այսպիսի յերկիւղ և յեռանգ ॥. (ա. Թագ. ՟ը. 7։) Այնպէս ի տեսանել դիւաց՝ թէ ուրախ սրտիւ ծառայեմք այ, վայ տան անձանց իւրեանց. և առնեմ պարտեալ գառնան յետս. ուստի ասի ի յոբ Հարց. * պանծալի զէն յաղթելոյ դիւաց է Հոգևոր ուրախ ,, խութիւնն ॥. Այս իսկ և յոբ դիրք ի բազում տեղիս յորդորէն զմեզ ուրախ լինել ի տէր. (սաղ. լա. 11։ լե. 17։ գե. 1։ Ձէ. 3։ տոբ. է. 11։ փիլ. ՟բ. 3։) Լաւ զի փոյթ եր գրոյ յորդորել, եթէ չէր ինչ մեծ ուրախանալ Հոգւով ի ծառայութէն նմն։ Այսպիսի ծառայութէ ըստ մեզ խօսեալով նաև զնոքն ուրախացուցանէ, և ընդ հակառակն տրտում ծառայութէն տրտմեցուցանէ զնա։ Պարտի՛ն եթէ ծառայ քո տրտմութէ ծառայէ, դու ևս գրեթէ տրտմիս և պժգաս. իսկ յուրախ ծառայութէ նորա զուարճանաս. սովին կարես չափել և զծառայութի՛ քո՝ զոր մատուցանես այ։

Ուրախացաւ դաւիթ՝ զի իշխանք իսրայէլի ուրախութէ ընծայեցին բազում ինչ ի շինուած տաճարին. (ա. մնաց. իե. 9։) զի * զտուրս զուարճառատս սիրէ տէր ॥. (ՠ. կոր. ի. 7։) ըստ որում յորդորէ և սիրաք (լե. 11.) ասելով. * յամենայն տուրս քո զուարճութիւ այս զդէմս քո ॥։ Պատ և առաւել ի մատուցանէլդ այ զծառայութի՛ քո։

Լաւ ծանիր և զի այս ուրախ ծառայութիւն ոչ է վասն այսորիկ զի տէր կարօտի մեզ, այլ վասն այսորիկ՝ զի մեք կարօտիմք այ. քանզի ի ծառայել մեր նմա՝ ոչ զնորա կարօտութիւնն լնումք, այլ զմերն,

մանաւանդ զկարօտութիւնէ տատամսման սրտից մերոց. քանզի սիրտ մեր ուժ և ծառայեսցէ, եթէ չիցէ հասատաեալ յոյժ, միայ տատանեալ և տառապեալ ի կարօտութենէ. իսկ ի ծառայելն ոյ անդորրանայ իրբև անկարօտ. ՚ի այնմ. * ձայն ցնծութենէ փրկութենէ ի յաղկս արդարոց ‖. (սաղ. ՃԻԷ. 15.)

Արդարքն (՚ի սաղ. ՃԻ. 11.) եդ և զերկիւղիլ ծառայելն. զի երկիւղն ոյ և խնդութենի սրտի առաձ՝ կապակցեալ են ընդ միմեանս. յոր միտ ըստ ուրումն մեկնէ ծործորելոյն (՚ի մատ. իՃ. 8.) * ահիւ և խնդութեամբ բազմաւ ըմբռնեցան իւրացերբք ‖. և յոյս սակս զառաջիկայ բնաբանդ ընթեռնու ծործորելոյն ՚ի վերըմիչեալ տեղիդ այսպէս. * ծառայեցէք զՏեն ուրախութեամբ, և ցնծացէք առաջի նորա դողութեամբ ‖. զի արմատ հոգևոր ուրախութենէ է երկիւղն ոյ. և որք ունէին զայն, ցնծալից մեծինն առ նա. սմին իրի յարէ զկնի մարգարէն և ասէ.

ՃԲ. Ապ՚ առաջի նորա ցնծացէք. ճաներ՚ա՛ զի նա է Տէր ձե Ճե Ճէր.

Ոչայտ է Թէ ո՛և իցէ ծառայ ՚ի կամին կատարել զկամն Տեն իւրոյ՝ պարտի Ճանաչել զայն. իսկ այս Ճանաչութիւնս բաւարք և յաջողի մտանելով առաջի նորա կամ ինքնին կամ միջնորդութեամբ այլոց. և՝ սակայն ՚ի մտանելն անդ եթէ տրտմագին և ձառագիմ ցուցցէ առնա զերեսս իւր, նովին իսկ ցուցանէ՝ Թէ ակամայ կամի կատարել՝ զոր նա ունի հրաւիրել. իսկ եթէ զուարճագէմ ցուցցէ զինքն՝ նովին յայտնի Թէ կամակար սիրով կամի կատարել զնոյն նորա. այսպէս պարտ է առնել ասէ և նոցա՝ որք ծառայեն ոյ. սմին իրի և յորդոր լինի ասելով.

Ապ՚ առաջի նորա ցնծացէք. Ո՚տանել առաջի ոյ է ներկայանալ նմա. զի Թէպետ ոճ յանհնայնի ներքայ է մեզ, սակայն մեք ՚ի կողմանէ մերմէ ոչ եմք յանհնայնի ներկայ նմա, բայց եթէ աղօթիւք խօսելով ընդ նմա, կամ խորհելով զկատարելութիւնս նմին, կամ կալով ունակապես ՚ի ընդհոն նմին. և կամ մտանելով ՚ի տաճար նորա. և որպէս կարգ սաղմոսիս ցուցանէ՝ ըստ այմ մտաց այսինքն ըստ մտանելոյ ՚ի

տանարն խօսի աստ մարգարէն. զի Թէպետև յամենայն տեղիս կարեմք ներկայանալ ՚ի, բայց ըստ կարգադրելոյ նորս առաւել և ներկայ գտանիմք նմա ՚ի տաճարի նորա. զի ՚ի նմա մանաւանդ իմն օրհնակաւ ցուցանէ ՚ած զնմանս իւր առ այնօսիկ՝ որք կամին ծառայել ինքեան. և անդ գրեթէ բացեալ ունի զականջս իւր ՚ի լսել մեզ, և զերեսան իւր ՚ի յայտնել զկամս իւր. որպէս գրի (՚ի ՟ճ. ՚ճնաց. է. 12-16.) [՚չ եթէ տեսցէ զմեզ ցնծութեամբ մտանել՝ յօժարագոյնս լսէ, և զօրաւորագոյնս խօսի, մինչև յելանել մեր անտի՝ լինել մեզ ՚ած զգեաց և հոգևորս ցեղս, լուսաւորեալս և զօրացեալս ՚ի ծառայութեն

նորա. սմին իւրի յաւելու դնել զառագ ցնծութե։ [՚պա եթէ տեսցէ զմեզ բռնադատութեամբ և ակամայ կամաք մտանել ՚ի ներքս՝ և խոժոռադէմ, մսրգկօրէնս խօսելով՝ ոչ տանի սիրտ նորս լսել մեզ, և կամ խօսիլ ընդ մեզ. և այս իսկ է պատճառն, զի բազումք ոչ շահին ինչ ՚ի մտանելն յեկեղեցի. [՚ամ քանզի սկիզբն այնր յօժարութե և ցնծութե վերա-

ծի ՚ի ծանօթութե՛ն՝ այ՝ վ՚ն որպ յաւելու ասել։

Օ՚անէրա՛ս ղ՚ն նա է ակ ՟ճ ՟ճէ։ [՚ամի ասէ. ՚ի մտանել ձեր առաջի՝ այ և ՚ի ներկայանալ ձեր նմա՝ ուշադիր հաւատով և զգաստութե՛ հոգւոյ ՚ի միտ առք, թէ նա է տէր ՚ած մեր. որ է ասել. նա միայն է ՚ած մեր, որ է տէր ամենայնի, և ոչ այլ ոք. որով կամի ցուցանել՝ թէ ՚ած մեր եթէ լինէր իբրև զնմանս հեթանոսաց կամ իբրև զմարդիկ, չէր ինչ՝ անհոգութե՛ մտանել առաջի նորա, բայց քանզի նա է տէր ամենայնի, և ինքն ամենայն յամենայնի ամենայն իրաւամբք պարտ է զգաստութե՛ և զգուշութե՛ մտանել առաջի նորա։ [՚չ ըստ այսմ բառդ ՚ճէ՝ զօրութե՛ յառաջ դնի քան զբայդ է, որպէս թէ ասէր. տէր է ՚ած մեր, այսինքն՝ նա որ է տէր, է ՚ած մեր. և այս Համաձայն է լսանել երբ՟՚ և այլ ամենայն Թարգ՟՚

բայց յաստուածն՝ որ ըստ մերումս շարակարգի։ [՚այց լսե՛՟՚ Հաստարակ կարգաւ դասէ, և ասէ՝ թէ անունս տէր է արքունական այսինքն իշխողական, և անունս ՚ած՝ արաբչական. արդ ասէ * նա՝ որ արար ,, զմեզ՝ նոյնն և տիրէ մեզ... և որ տէրութե՛ն դա-

,, առլոց է զմեզ, նա ինքն է արարիչ մեր. գիտէ
,, զմնուեես տկարութիւն, և ողորմած է ի վերայ մեր
,, սխալանացն ։ Այլ զոր ասաց մարդարէն՝ Թէ նա
է ծած մեր, տայ և զպատճառն ասելով.

ՀԱ. Այո արար զնեզ, և ոչ ևս։ Ուր ծողվօրդ և
խաչն արօսի նորա։

Յատուկ են բարերարութիւնքն այ՝ի վերայ մեր յերկրի ատ, բայց՝ի հասարակի խօսելով՝ յերես տեսակս վերածմն. առաջինն է արարչագործութիւն նորա, ո րով մինչ ոչն էաք՝ արար զմեզ յանէից, և պահէ ըզմեզ՝ի գոլ մերում։ Յերկրորդն է փրկութիւն մեր և կեչումն որ, որով արար զմեզ իւր ժողովրդ, կամ իւր ևկեղեցի՝ի ձեռն հաւատոյ։ Յերրորդն է մատ նաւոր խնամք նորա՝ զոր՝ի կիր արկանէ՝ի վերայ մեր ըստ բազմապատիկ գիտոց, մանաւանդ ըստ մատակարարելոյ շնորհացդ՝ է Թէ ներքնոց և է Թէ արտաքնոց։ Յերեսին՝ի տոս հայելով խօսի մարգարէն. և նախ ասէ.

ՀԱ. Այո արար զնեզ և ոչ ևս։ Կամի ասել. մեք ոչ էմք՝ի մէնջ, և ոչ իսկ մեր, այլ յայլմէ եմք և այլոյ եմք, այսինքն է յոյ եմք և ոյ. քանզի նա արար զմեզ։ Օ ի Թէպէտ հարբ և մարբ մեր ծնան զմեզ, բայց ծած՝ որ է առաջին արարչական պատճառ, արար զի նոքա ծնան զմեզ. ապա Թէ ոչ՝ ահա բազում հարբ և մարբ փափաքին ունել զորդի և ոչ ծնանին. բազումք ևս կան՝ որք փափաքին ոչ ծնանիլ, և ակամայ ծնանին. և ոչ իսկ գիտեն՝ Թէ արդեօ ծնանին. զի ոչ ինքեանք կերպարանեն, այլ տեսչութիւն այ. որ՝ի տրամադրել նիւթոյն ստեղծանէ՝ի նմա զկոփն. որոյ վասն ասէ մայրն այն երանելի ցորդիս իւր. * չգիտեմ ընդէ արդեօ դուք յարգանդ իմում ե. ,, բև եցայք, և ոչ ես ինչ զոգիդ կամ զկենդանդ ձեզ ,, չնորհեցի, ոչ զկերպարանդ ձեր իւրաքանչիւր ես ,, ևկարեցի, և ոչ զհասակդ ձեր ծնեալ և մնու ,, ցեալ, այսուհետև ես ինչ ոչ համարիւցայց, այլ որ ,, աշխարհի արարիչն է . . . ի գալստեան իւրում՝ ,, իւրով ողորմութիւն ի ձեզ գաձուսցի ։ (տէս ՃԺ. մակ. է. 22. և 23։) Այս ապա յօդորմալ զկրաւեր

որդի իւր ասէ. * հայեսցիս դու յերկինս և յեր-
,, կիր ... զի յոչնչէ արար զնոսա ՅԱԾ. ասյսպէս և
,, ազգք մարդկան ստեղծան ի նմանէ ‖. (ՁԵ. մակ.
Ը. 28.)

Լ՚որդ որովհետև ոչ էաք մեք, և ՅԱԾ արար զմեզ՝ զի իցեմք՝ ոչ անբանք կամ անզգայք, այլ բանաւորք Ձանաչօղք նորա, ապա իրաւունք են՝ զի իմանալով զայս՝ ծառայեացուք նմա. զի նորա եմք. և զամենայն զոր ունիմք՝ ծառայեցուցուք նմին, զի և նոքա նորա են: Լ՚ս եթէ վասն այսր արժան իցէ մեզ ծառայել նմա, քանի՞ և՞ վասն այնր՝ զի փրկելով զմեզ արար իւր ժողովուրդ. զորմէ և մանաւանդ այսպէս խօսի ասելով.

ԱՅՍ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՍ (ՆՈՐԱ): Լ՚ինչպէս և ամենայն մարդիկ են ՅՈՅ, բայց ոչ ամենեքին ժողովուրդք նորա, այլ նոքա միայն՝ որք Ձանաչելով զՅԾ ըստ Ձշմարտութեանէ՝ պաշտեցին և պաշտեն զնա անմոլար կրօնիւք և Հաճոյական պաշտամունքք. որպիսի էին յառաջ քան զՔրիստեղէն ամենեքին նոքա՝ զորս որդիս ՅՈՅ կոչէ ՅՈՐ գիրն (ԾՆՆ. Ե. 2.) յորս ընտրէ դառնալ նոյ և որդիք իւր, և յետ նորա որք ըստ նոցին յաջորդեցին նոցա մինչև ցաքրահամ, զոր յինքն հետանՅԾ (ԾՆՆ. ԺՁ. 1.) և զՅՆուհնդա նորա որոշեաց լինել իւր ժողովուրդ սեփական, այն է ժողովրդոց իսրայէլի. յորում երևեալ եկեղեցի ՅՈՅ՝ ի հնումն՝ մինչև ի յաջորդել նորոյս.

Լ՚այց ի հնումն անդ փոքր մի պլատկս երևիւր այս՝ զի նաև այլք բազումք որք արտաքոյ էին ազգին իսրայէլի՝ էին տակաւին ի ժողովրդեանն ՅՈՅ. որպիսի էին յոբ և բարեկամք նորա, և այլք. այլ ոչ այնու ընտրեաՅԾ, և ոչ այնու օրինաՅ, որով էր իսրայէլ. ուստի յատկապէս երևելի ժողովուրդ ՅՈՅ ասիւր միայն ազգն իսրայէլի. իսկ յետ իսրայէլի միայն նորա եկեղեցի որ է Ձշմարիտ ժողովուրդ ՅՈՅ: Օ այս ժողովուրդ՝ եթէ ի հնումն և եթէ ի նորումն զորմանալի իմն խնամով կառավարէր և կառավարէ ՅԾ. և զայս խնամն նմանութեամբ իմն կամենալով յայտնել մարգարէին, յարէ զՆՅի և ասէ.

ԱՀ՝ ԽՆԴՈՒ ԱՒՕՐ ՆՈՒՈ: Լ՚այս ևս եթէպէտ զնոյն նշա-

նակէ, բայց ոչ ըստ նոյն բանի, այլ ըստ այլում կարգի, այսինքն ոչ ըստ գոլոյ ժողովուրդ, այլ ըստ խնամեալ լինելոյ. իբր զի ա̃ծ՝ որ ընտրեաց զմեզ իւր ժողովուրդ, այնպէս խնամէ զմեզ, որպէս խնամէ հովիւ զհօտ խաշանցն, ոչ իբրեւ օտար, որպիսի են հասարակօրէն հովիւքն՝ որք արածեն զհօտ այլոց, այլ իբրեւ տէր. վասն որոյ յաւելու ասել՝ արօտի նորա, այսինքն եկեղեցւոյ իւրոյ. որ է արօտ բանաւոր խաշանց յորոց վերայ եդ եւ զանձն իւր: Սովին կամի ցուցանել՝ թէ ա̃ծ իբր զիւր խնամէ զմեզ:

Իսկ այս խնամելս է 'ի բազմապատիկ իրս, այսինքն 'ի բաշխելն զպէսպէս շնորհս. յառաջնորդելն 'ի բարին 'ի գերբնական կարգի, 'ի պահելն 'ի չարէ՝ որ զինի ընդդէմ հաւատոյ եւ յուսոյ, եւ յայլ ազգի ազգի գործս՝ եթէ ընդհանրապէս եւ եթէ 'ի մասնաւորի. զորս գրեթէ եւ աչօք տեսանեմք եւ ձեռօք շօշափեմք. յորոց եւ բռնադատիմք պաշտել զա̃ծ ճշմարտութ̃բ եւ ծառայել նմա ուրախութ̃բ:

Աստանօր մարթ է ումեք առարկել, թէ որովհետեւ ամենեքին ճանաչեն՝ թէ ա̃ծ է որ արար զմեզ, նոյնպէս եւ իսրայէլացիք գիտէին՝ թէ էին ժողովուրդք ն̃յ, որպէս եւ մեք այժմ. ընդէ՞ր ապա առաջի դնէ մարգարէն զայսպիսի յայտնի իրս իբրեւ զզարմանալի ինչ. ո՞չ ապաքէն անտեղի է մարդկան ասել, ծաներուք, զի արեգակն է լուսաւորող մեր, եւ̃ն: Յիրաւի էր զայդ առարկել, եթէ յիրաւի էր եւ այն՝ թէ մարդիկ ճանաչէին զայդ. բայց քանզի խաւար անգիտութե̃, եւ մէգ մոլորութե̃, եւ մառախուղ ախտաւորութե̃ ծածկեալ է զմիտս մարդկան, վասն որոյ ազդ առնէ նոցա զգաստանալ եւ ճանաչել, թէ ա̃ծ է որ արար զնոսա, նոյնպէս ազդ առնէ եւ ժողովրդեանն ն̃յ՝ զարթնուլ եւ տեսանել, թէ են ժողովուրդք նորա, եւ հովուին 'ի նմանէ. եւ այսու յորդորեսցին 'ի ծառայութիւն նորա: Եւ քանզի 'ի ծառայութե̃ն ն̃յ պատուականագոյն իմն է պատարագն օրհնութե̃, որ մատուցանի նմա 'ի տաճարի նորա, վասն որոյ փոխանակ ամենայնի նոցա՝ 'ի նոյն յորդորէ մարգարէն ասելով:

Ա՛ԹԷ ընդ դրունս նորա խոստովանուԹԻՔ. և օրհնուԹԻՔ ՚ի յաքիս նորա։

Վասաւրս ժողովրդեան նոյն էր տաճարն, որպէս և մեզ եկեղեցիք, այսինքն ժամք. և զի խաչանց նմանեցոյց մարգարէն զժողովուրդ նոյն, վասն որոյ յորդոր լինի մնանել ՚ի փարախն այսինքն ՚ի տաճարն՝ առ ՚ի մանուցանել նմա զՀաճոյական պաշտամունս. բայց քանզի այս մնալ ոչ է ըստ անբան խաչանց՝ որք առանց դիտելոյ ինչ մնանեն, այլ բանաւորաց, ինդրէ՝ զի իբրև բանաւորք հանդերձ խոստովանուԹեամբ մրմունջեն, վասն որոյ ասէ։

Ա՛ԹԷ ընդ դրունս նորա խոստովանուԹԻՔ. և օրհնուԹԻՔ ՚ի յաքիս նորա։ Ուր դրամբք յայտ է Թէ իմացեալ լինին դրունք տաճարին. իսկ յարտաքս իմացեալ լինին ներքինքն վայրք, ուր կարէին կալ ժողովուրդք, և օրհնել զնա. արդ ասէ ՚ի մնանել ձեր ՚ի դրունս տաճարին, խոստովան եղերուք զայն զոր ասացի՝ այսինքն է Թէ նորա էք՝ որոյ ՚ի տունն մնանեք. նա է՝ որ արար զձեզ, և յանդիման նորա ունիք կալ, և ընդ նմա հանդերձեալ էք խօսիլ. և ապա ՚ի մնանելն ՚ի ներքս ՚ի յարկս նորա, օրհնեցէ՛ք զնա՝ բարձրացուցանելով զնմա ծայրագոյնսն ՚ի նորա, և գոհանալով զարեւբարուԹեանն ՚ի նորին։ (այլ վասն խոստովանուԹեան տե՛ս ՚ի սաղ. ղէ. ։ և ճ՛ղ. ։ ։)

Խորհրդաբար մնանել ընդ դրունս նոյ՝ է մնանել եկեղեցի զինուորեալ, որ է դաւան արքայուԹեան. իսկ դաւան եկեղեցւոյ է մկրտուԹիւն. որով պատուհանք և զարդք են միւս այլ խորհուրդք, և և հաւատ, և յոյս, և սէր, և այլ ամենայն առաքինուԹիք ընդ որս և պաշտամունք և օրհնուԹիք. և որ ներքինն ինն է՝ խորհրդական խոստովանուԹիւն մեղաց. յոր միտ կարէ վերածել այս բան ըստ որում ասէ մեծն խոսրով ՚ի մեկն. ժամագր. երես. 150. զի յետ գնելոյ, մտիք ընդ դրունս եկեղեցւոյ խոստովանուԹեամբ, յարէ զկնի. * և Թէ ոք՝ ասէ, վասն ,, զինեալ խոստովանելոյ յեկեղեցւոյ ՚ի և քաւուԹիւն ,, Հայցելոյ՝ կոչէ զնա խոստովանուԹեան տեղի՝ ոչ ,, սխալէ ։։

փոխաբերաբար՝ դրամբք իմացեալ լինի մուտ աղօթից առ ած. կամ ըստ Լամբ″ մուտ յերկինս խորհրդովք. իսկ յարկօք իմացեալ լինի մուտ առաջի այ. սովիմբք յորդորէ զմեզ մարգարէն՝ խոստովանութբ ներկայանալ առաջի այ, և օրհնութբ կալ յանդիման նորա։

Բարոյապէս՝ դրամբք իմացեալ լինի սկզբնաւորութի հոգևոր կենաց, որ լինի դառնալով առ ած. յորում հոգին գոհանայ զայ վասն գտանելոյ զողորմութի 'ի նմանէ. և 'ի մտանելն 'ի յարկս այսինքն 'ի կատարելութի վարուց՝ օրհնէ զնա։ Արդ եղեալ զխոստովանութի և զօրհնութի 'ի մտանելն՝ զնոյն դնէ և զկնի մտանելոյն, ասելով։

Է. Խոստովան եղերուք տն. և օրհնեցէք զանուն նորա։

Քաղցր է յոյժ 'ի բերան մարգարէին բառս խոստովան լինել, կամ խոստովանութի, նոյնպէս և բառս օրհնել կամ օրհնութի. զի գրեթէ ոչ գտանի սաղմոս, յորում չգուցէ 'ի նմա մի 'ի բառից այտի. վս որոյ և աստ զնոյն կրկնէ։ Քաղցր է այս բառ և 'ի բերանս այնոցիկ՝ որք ոչ կալով հեռի յայ, այլ մերձենալով առ նա, կամ մանաւանդ մտանելով 'ի սենեակ քաղցրութե նորա, քաղցրանան նովաւ և բըղխեն զբանս օրհնութե նորա. յայս և 'ի սոյն յորդոր լեալ մարգարէին ասէ։

Խոստովան եղերուք տն. և օրհնեցէք զանուն նորա։ Ոչ զմեղաց խոստովանութե է բանս, այլ զայ բարութեն և զքաղցրութեն. և միտ բանին հայելով 'ի նախընթաց համարն զայս ևեթ յայտ առնէ՝ թէ պարտ է գոհանալ զտնէ, և օրհնել զնա 'ի տաճարի նորա։ Այլ սակայն մարթ է և իմանալ ընդհանրապէս 'ի վերայ ո՛ և իցէ գոհութե. յոր միտ կամի ասել. գոհանալով զտնէ՝ խոստովան լերուք՝ թէ նորա էք, և նա է արարիչ ձեր և տէր. և զայս խոստովանելով օրհնեցէք զանուն նորա, այսինքն բարձրացուցէք զզօրութի անուան նորա, զի է անուն այ կենդանւոյ, և ոչ անուն սնոտի ածոց մեռելոց. և կամ հըռչակեսջիք, թէ արժանի է ամենայն օրհնութե զոր

պաշտեմք, զի է՝ որ ձգմարիտ։ Լսեմլով ապա մարգարէին բաբեյաժարս առնել զժողովուրդն ի խոստովանութիւն իւր՝ առաջի մատուցանել գլխնել նորա քարի և քաղցր՝ ասելով։

Ղ. Քաղցր է տէր, յաւիտեան է ողորմութիւն նորա. ազգէ ի գէպ ինչ յազէ է ձգմարտութիւն նորա։

Ի բազում տեղիս կոչէ մարգարէն զնա՝ որ ողորմած է, կամ ահաւոր, յոր միտ և պօղոս աղաղակէ * ահ մեծ է անկանիլ ի ձեռս ոչ կենդանւոյ ։ (եբր. Ժ. 31) Լսայց բազում ուրեք ևս՝ առաւելութիւն իմն քաղցր կոչէ յաւետն * քաղցր ես դու տէր և քաղցրութիւն քով խրատեա զիս ։ (Ղ՚ՀԵ. 68) * զի դու քո քաղցր և ուղիղ ես ։ (ՁԵ. 5) * ճաշակեցէք և տեսէք զի քաղցր է տէր ։ (ԼՀ. 9) * քաղցր է տէր առ ամենեսեան ։ (ՀԽՀ. 9) Լրդ որպէս ահաւոր է՝ ըստ մեծութեան ամենակարողութեանն ի գործելն զահաւորս, ոչնպէս քաղցր է ըստ մեծի բարերարութեանն ի ցուցանելն զմարդասիրութիւն իւր առ մեզ. և զի զայս տիրապէս ցուցանէ յողորմութիւնն և ի ձգմարտութիւնն իւրում, վասն որոյ ասէ։

Քաղցր է տէր. յաւիտեան է ողորմութիւն նորա. ազգէ ինչ յազէ է ձգմարտութիւն նորա։ Կամի ասել. որովհետև յաւիտենից է և միշտ քաղցր է՝ որ, միշտ ցուցանէ զողորմութիւն իւր առ ամենեսին, և ի ձեռն այնր ողորմութեան յորդորէ առնել զայս ինչ կամ այն, և ըզգուշանալ աստի կամ անտի, խոստանալով զվարձս. և ի կատարել մարդոյ զայն, ինքն ևս ձգմարտութիւն կատարէ՝ զոր խոստացաւ. ուստի որպէս յաւիտեան տևէ ողորմութիւնն նորա, նոյնպէս և ձգմարտութիւն նորա բուն յազգէ մինչև յազգ, այսինքն մինչև ի վերջանալ ազգի մարդկան, ևս և մինչև յաւիտեան։ Կամ դարձեալ՝ ած գոլով բարի և քաղցր՝ եղոյզ մեզ զձանապարհ փրկութեանն. և որպէս ոչ երբէք պակասեցոյց զողորմութիւն իւր, նոյնպէս ոչ բնաւ պակասեցուցանէ և զձգմարտութիւն իւր. զի նուաստ ունի հատուցանել զվարձս՝ որոց գնան ի ձանապարհ նո։

Օ այս ասացաք ըստ ինքեան մտածելով. իսկ ի կողմանէ մարդոյ մտածեալ, յայժամ լինի նմա ած

քաղցր, յորժամ մարդ զդառնութիւն քմաց իւրոց թօղու 'ի բաց, այսինքն յորժամ ապաշխարութեամբ սրբէ զհոգի իւր 'ի դառնութենէ մեղաց։ Եւ զայս կարէ առնել դիւրաւ. զի ողորմութիւն Աստուծոյ միշտ նախաժաման լինի մարդոյ. որում եթէ ոչ ընդդէմ դարձցի մարդն, ժամանէ եւ ճշմարտութիւն նորա, այսինքն թէ կատարէ եւ Աստուած ճշմարտութեամբ՝ զոր սկսաւ ողորմութեամբ։ Եւ յայսմանէ ոչ երբէք պակասի Աստուած՝ զի յաւիտեան է անսպառելի ողորմութիւն նորա, եւ ազգէ մինչեւ յազգ ճշմարտութիւն նորա։

Յարմարական մեկնութեամբ, այս բան հայի յայն քաղցրութիւն Աստուծոյ՝ զոր եցոյց առ Իսրայէլ ողորմութեամբ եւ ճշմարտութեամբ. զի յամենայն նեղութիւնս նոցա ողորմեցաւ նոցա յաւիտեան, այսինքն միշտ. եւ կատարեաց զճշմարտութիւն իւր այսինքն զխոստումն իւր յազգէ յազգ, այսինքն յազգէ անտի որք եղեն յեգիպտոսէ մինչեւ ցազգն այն՝ որք եղեն 'ի Բաբելոնէ։

Դարձեալ ըստ այլ յարմարութեան 'ի քաղցրանալ Աստուծոյ 'ի վերայ ազգի մարդկան՝ ողորմեցաւ նոցա յաւիտենական ողորմութեամբ. եւ վերացոյց յազգէ յազգ այսինքն 'ի ժողովոյ մարդկան 'ի ժողովս հրեշտակաց. որով լրացոյց զճշմարտութիւն իւր յաւիտեան։

ՍԱՂՄՈՍ Ճ.

Նկարագրութիւն գործոց արդարակորով իշխանի, որ
երբև պաշտօնեայ Ա̃յ յամենայնի զիրաւունս առնե-
լով, և առանց ակնառութեան վրէժ խնդրելով անօրէ-
նութեանց՝ ջանայ գործովք արդարութեան փառաւորել
զԱ̃ծ ։ Նաև զայս առաջի դնէ մարգարէն առակելով
յանձն իւր ։

Սաղմոս 'ի Դաւիթ ։

1 Յողորմութիւն և յիրաւունս օրհնեցից զքեզ Տէր. սաղ-
մոս ասացից, և 'ի միտ առից ։ 2 Ճանապարհս ամ-
բիծ մինչև եկեսցէ առ իս. զի գնայի ես յամբծութեան սրտի
իմոյ՝ 'ի մէջ տան իմոյ ։ 3 Ոչ եդի առաջի աչաց իմոց իրս ա-
նիրաւութեան. ոյք առնէին զանցանութիւն, ատեցի ։ 4 Ոչ մեր-
ձեցաւ առ իս՝ որ թիւրն էր սրտիւ. խոտորեալ յինէն անզգա-
մն, և ես ինչ ոչ ճոյլ առնէի ։ 5 Որ խօսէր գաղտ զընկերէ
իւրմէ, զնա եդաց 'ի բաց հալածէի ։ 6 Որ ամբարտաւան էր
աչօք՝ և ագահ սրտիւ, ընդ նմա և հաց ոչ ուտէի ։ 7 Աչք
իմ 'ի հաւատարմացեալս երկրի, զի նստցին նոքա ընդ իս ։ 8 Որ
գնայր 'ի ճանապարհ ամբիծ, նա պաշտէր զիս ։ 9 Ոչ բնա-
կէր 'ի մէջ տան իմոյ՝ որ առնէր զամբարտաւանութիւն. որ խօ-
սէր զանիրաւութիւն, չէր յաջողեալ նմա առաջի աչաց իմոց ։
10 Ընդ առաւօտս սպանանէի զամենայն մեղաւորս երկրի. սա-
տակեցից 'ի քաղաքէ Տ̃ն զամենեսեան՝ որ գործեն զանօրէնութիւն ։

Վ. Ն Ր Ե Գ Ի Ր.

Աստմա 'ի գաւթն.

Ա ՅՍ ՄԱՂՄՈՍՈՎ ՅԱՄԵՆԵՔԻՆ ՀԱՅՑ ընծայի գաւթի. բայց թէ երբ իցէ ա. բարեալ, և յինչ առթէ, ոչ է յայտ. ըս հասարակ կարծեաց երևի՝ թէ զայս ասաց 'ի տեսա. նելն զթագաւորութիւն իւր 'ի խաղաղութէ, և ըզ. տուն իւր 'ի յանդորրու. այլ թէ զիարդ եղև թա. գաւորութէ նորա 'ի խաղաղութէ կալ՝ ցուցանէ, թէ վասն զի 'ի ձեռս էառ զարդարութին ոչ, և նո. վին դատեաց զինքն և զայլս. զինքն՝ ամբիծ պահե. լով զսիրտ իւր. և զայլս՝ 'ի բաց հեռացուցանելով յիւրմէ զանուղղայ խռովիչս թագաւորութէ, և ժո. ղովելով առ ինքն զհաւատարիմս և զընտիրս. և զայս ամենայն ցուցանէ արարեալ առ 'ի փառաւորութէ անուանն ոչ։ Որոյ վասն իակ 'ի ձև սաղմոսաց 'ի գիր անցուցեալ զամենայն, փափաքի զսոսին 'ի մէջ բե. բելով գովել զնծ, միանգամայն և օրինակ տալ ար. դարակորով իշխանի՝ թէ զիարդ պարտ իցէ նմա վա. րել ընդ բարիս, և ընդ չարս։ Ուստի այս սաղմոս ըստ որում ասի 'ի գաւթայ, է իբրև գովութէն առ. ած վասն յաջողելոյ նմա առնել զայսոսիկ. իսկ ըստ որում ասի յօրինակ այլոց իշխանաց, է իբրև յարա. ցոյց նոցա, յոր միտ ումանք կոչեցին զսա Հայելի իշ. խանաց։

Ա.ՀԼԹէ զոր ասէ աստ գաւթէ, այն ամենայն գառ. նայ 'ի գովութիւն անձին իւրոյ, այս չէ ինչ. զի ոչ վասն գովելոյ զինքն ասէ, որպէս ասէր փարիսեցին, այլ վասն գովելոյ զայն, որով կարաց առնել. յոր միտ նա ինքն գաւթէ ('ի սաղ. ԺԷ.) բազում ինչ գրէ զանձնէ, որպէս և յովը. (ԺԲ.) և եզեկիա արքայ (Է. Թագ. Ի.) և եսթեր տիկին. (ԺՇ.) և նէ.

էմիաս. (Ը.) Այժ յայս իսկ դնէ ի սկիզբն սաղմոսիս յաղերմաւքն և չբառասնս օրհնեցից զքեզ ես. Կան և օրք զոն սաղմոսիս առ յովսիա արքայ վերածէն. իբր թէ դաւիթ մարգարէութիւ ասացեալ իցէ զայս սաղմոս ի բերանոյ նորա. յայս կարծիս է և վարդան, զի գրէ այսպէս. * Վասիա Թագաւոր բարեաւ.ր և ած. ,, սաեր, առ որով գոտ երկրորդումն օրինացն՝ առ ,, քեղկեաւ քահանայապետիւ՝ որ սրբեաց զերուսա. ,, զէմ և զամենայն երկիրն խորսիելի ի հռասպաշ. ,, տուԹենէ, և զերգս և սաղմոս ի թառնուսածոյ ,, ինչ դիւական երգոց. և արարեալ նաւակատիս, ,, զոր տեսեալ հոգին Ըբ՝ երգեաց ի դաւիթ ||։

Այլոյ այս կարծիք հայն միայն ի յարմարական մեկնութիւն. իսկ հասարակաց կարծիք վերածէ ի դաւիթ։

Ցերբայականն և ի քաղդէականն, մասամբ ինն և յասորուցն գրեթէ ամենայն բայք եղեալք ի սաղմոսիս՝ յապառնին ասին. զորօրինակ գնայից յամբ. ծաւթէ. ոչ եղից առաջի ես. բայց քանզի եօթանասունք և այլք թարգմանեցին յանցեալ անկատարն կամ ի կատարեալն, այսուհետև է գնայի, եղի, ես, ուղղագոյն և թուի այդպես ընթեռնուլ. մանաւանդ զի այն որ աստ յերբ. ապառնի դնի, տայ և յանցեալն իմանալ, որպես առեն մեկնիչք։ Ո այս ընդհանրապես եդաք աստ՝ զի մի հարկ լիցի մեզ ի բազում տեղիս կրկին և կրկին յիշել Թէ աստ ապառնի դնի յերբ", ես։

ԲՒՆ

ա. Յաղերմաւքն և չբառասնս օրհնեցից զքեզ տէր. սաղմոս ասացից. և ի դո առից։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Այս ասացուած է կանխաբանութիւն այսր սաղմոսի, ի ցուցանել Թէ բանք սաղմոսիս հիմնին յաղերմաւԹէն և չբառասնս այ. և Թէ զորս միանգամ արար

նա ինքն դաւիթ ողորմութ̅ք և իրաւամբք , այն ա-մենայն եղեն ըստ ողորմութեանն ա̅յ և ըստ իրաւանց նորա · վասն որոյ նոքիմբք սկսանի օրհնել զա̅ծ , և ասել ։

Զողորմութիւն և զիրաւունս օրհնեցից զքեզ տէր , սաղմոս ասա-ցից ։ Այս ոճ բանի նման է այնմ , զոր ասէ մարգա-րէն այլուր , օրհնեցից զքեզ 'ի փրկութե̅ քում , որ է ասել · օրհնեցից զքեզ՝ տեսանելով զփրկութի̅ քո զոր ցուցանես , կամ օրհնեցից զքեզ 'ի փրկելդ ։ Նոյն ըստ այսմ կամի ասել · տեսանելով զողորմութի̅ քո՝ զոր ցուցանես առ այնոսիկ , որք ապաւինին 'ի քեզ , նա և տեսանելով զիրաւունս վրէժխնդիր դատաս-տանաց քոց՝ զոր ցուցանես առ խոտորեալսն 'ի քէն , օրհնեցից զքեզ տէր , և վասն ամենայնի սաղմոս ա-սացից քեզ · կամ տեսեալ զողորմութի̅ քո և զիրա-ւունս քո՝ սաղմոսիւք գովեցից · զայս եղեալ յաւե-լու ասել ։

Նու 'ի դփ ասէց ։ Այս բան հայելով 'ի սաղմոսելն այսինքն յայն՝ զոր ասէ սաղմոս ասացից՝ ցուցանէ զմտա-ւորութի̅ այնր , որպէս թէ ասէր · սաղմոս ասացից բե-րանով , և զբանսն իմացայց մտօք , որով և առեալ զճաշակ նորին՝ ցնծացայց 'ի քեզ · կամ ըստ լամբ'' հա-ւատով առից 'ի միտ · զի յայսմ է օգուտն սաղմոսաց · ապա թէ ոչ՝ ասէ Նարեկացին ('ի բանն կդ̅ ·) * զո՞ր ,, շահ սաղմոսն ունիցի՝ եթէ ոչ 'ի միտ առնուցուն ‖ ։ Իսկ հայելով յօրհնելն՝ այսինքն յայն՝ զոր ասէ , յո-ղորմութի̅ և յիրաւունս օրհնեցից , ցուցանէ զմտա-ւորութի̅ կամ զխելամտութի̅ ողորմութե̅ և իրաւանցն ա̅յ , որպէս թէ ասէր · օրհնելով զգործս ողորմութե̅ և վրէժխնդրութե̅ իրաւանց քոց՝ 'ի միտ առից , այս-ինքն խելամուտ եղէց · որպէս զի և ես ըստ այնմ գնացից , և մի խոտորեցայց 'ի ճանապարհաց քոց · իբր զի՝ որոց պարտ իցէ ողորմիլ՝ ողորմեցայց · և ո-րոց պարտ իցէ վրէժխնդիր լինել իրաւամբ , մի զանց արարից և սոքիմբք օրհնեցից զքեզ 'ի գործս իմ ։

Փոքր մի այլազգ ես կարէ մեկնել այս բան , իբր և թէ ասել · օրհնեցից զքեզ ոչ միայն 'ի ցուցանելդ առ իս զողորմութի̅ , այլ և 'ի խստանալդ ընդ իս իրա-ւամբք , կամ թէ օրհնեցից զքեզ եթէ յողորմիլդ և

եթէ՝ ի դատելդ։ Այսմ մեկնութեանէ նսպաստէ քաղ-
դեական. զի գրէ անդ այսպէս. * եթէ զողորմելի
,, քո ցուցցես առ իս, և եթէ զդատաստան քո ա-
,, րասցես ընդ իս, վասն ամենայնի օրհնեցից զե-
,, քեզ ևն ։

Ըստ այսմ մեկնութեանէն ողորմութիւնն հայի ստա յանձն
ողորմիդին իսկ իրաւունքն վերածէի յանձն ողորմել-
ւոյն. իբր զի ածէ՝ որ ողորմելիքէ տայ զպարգևս իւր,
ըստ իրաւանց երբեմն ոչ տայ՝ հայելով յանարժանու-
թէն խնդրողին։ Ասէ իգնատիոս վարդապետ (՝ի
մէկն. զուկ. ժա. ։) ի բացատրելն զառակ նկա-
նախին, ասէ. * նա որ պատրաստ է տալ ամենայն
,, ուրեք զպարգևս իւր, նախ հրաժարի տալ (խնդրո-
,, ղին զերիս նկանակս.) զմեծութիւն հնորհին ցու-
,, ցեալ և զանարժանութէն խնդրողին. և զի բազում
,, պաղատեալին արժանասցի հնորհին. զի ողորմիքք
,, և իրաւամբք են պարգևք նորա. ըստ այմ՝ յայրո-
,, մութէն և յիրաւունս օրհնեցից զքեզ տէր ։

Արթ է՝ի դէմս դաւթի ևս առնուլ զայս բան,
իբրև թէ ասէր. առնելով առ այլս ողորմութիւն և
զիրաւունս՝ օրհնեցից զքեզ. կամ թէ առաջի քո
պատմելով զգործս ողորմութէն և իրաւանց՝ զորս ա-
րարի, նոքիմբք օրհնեցից զքեզ. և լուսաւորեալ՝ի
քէն՝ի միտ առից՝ թէ այն ողորմութիւն և այն իրա-
ւունք՝ զորս առնեմ, իցէն ըստ ողորմութէն և ըստ
իրաւանց քոց, և ըստ այմ՝ զանացայց գնալ։

Այլաբանօրէն՝ ողորմութեամբ նշանակի սատ ըս-
կիզբն փրկութէն մերոյ. իբր զի տէրն մեր ըստ ան-
բաւ ողորմութէն իւրում կամելով փրկել զմեզ՝ եկն
առ մեզ. իսկ իրաւամբք իմացեալ լինի արդար դա-
տաստան նորա, որով դատապարտեաց զսոսին մեր
սատանայ, և զպարտս մեր՝ զոր ոչ կարէաք հատու-
ցանել ՚ի՝ հատոյց լիապէս. որով և կատարեաց
զփրկութէն մեր. վասն որոյ ասէ. յայդպիսի ողորմու-
թէն քո հայելով, և յայդպիսի իրաւունս, օրհնեցից
զքեզ. և միշտ սաղմոսելով զայնմանէ՝ի միտ առից՝
զոր արարեր, և և խելամուտ եղեց ուսանիլ՝ի քէն
զնանապարհս ողորմութէն և արդարութէն. զորմէ
խօսի՝ի յաջորդ համարն ասելով։

Ի՛. Ա՛նապատն ամբիծ դնելե եկեսցէ առ ես. էր գնայէ ես յամբծուելե սրտի իմոյ՝ ի վեր գան իմոյ.

Ա՛նապատն ամբիծ այն է, յորում չիք ինչ արատ ընդդէմ ածային օրինաց. այն ինքն է կենդանի ըստ կամացն ՚ոյ, կամ ընթացք կենաց համաձայն օրէնացն ՚ոյ, և համեմատ այնմ՝ զոր կամի ՚ած. ՚ի սոյն յուսալով մարգարէին հաստանել ասէ.

Ա՛նապատն ամբիծ դնելե եկեսցէ առ ես. էր գնայէ ես յամբծուելե սրտի իմոյ՝ ի վեր գան իմոյ. Կամի ասէլ. ՚ի միտ առից զկամս ՚ոյ՝ և յայն ուշ եդից, և զայն խրճդրեցից, մինչև եկեսցէ առ իս Ա՛նապատն ամբիծ, այսինքն այնպիսի Ա՛նապատն՝ որ իւրմէ համեմատ կամացն ՚ոնէ, կիր համաձայն ողորմութեան և իրաւանց ՚ոնն. Իսկ ՚ի յաւելուլն * զի գնայի ես յամբծութե ՚ի՛ ||. եթէ բառդ էր՝ առցի պատճառաբար, միտ բանին լինի այս. ակն ունիմ թէ եկեսցէ առ իս Ա՛նապատն ամբիծ. վասն զի ես յամբծուեցե սրտի գնայի. Իսկ եթէ առցի հետևաբար՝ միտ բանին լինի այս. փա փաքիմ զի եկեսցէ առ իս ամբիծ Ա՛նապատն՝ որպէս զի լիցի ինձ հնար՝ ամբիծ սրտիւ գնալ. Իսկ եթէ առցի իբր թարմատար, որ հաւաստագոյնն է, միտ բանին լինի այս. գնայի և գնամ ես ամբիծ սրտիւ, մինչև եկեսցէ առ իս Ա՛նապատն ամբիծ.

Հաւանական ևս է ասել՝ եթէ բառդ էր՝ գնի իբր ժամանակական, որպէս գնի և յայլ տեղիս. որով և միտ բանին լինի այս. յորժ՚ևէրս իմ գնած ըստ ողորմութե և ըստ արդարութե նորա՝ եկեսցէ առ իս Ա՛նապատն ամբիծ. և ես յայնժամ առաքնորդեցայց նովաւ, և գնացից ամբիծ, և ասացից՝ գնայի ես յամբծուեցե սրտի իմոյ, և ամբծուեցէ վաբեի.

Իսկ զոր յաւելու ասէլ, ՚ի մէջ տան իմոյ՝ երկու ինչ յայտնէ. մի՝ զնշմարիտ ամբծութե սրտի մարգարէին. զի ոչ միայն արտաքոյ, այլև ՚ի ներքոյ ՚ի տան իւրում, և և ՚ի սենեկի իւրում ամբծութե պահէր զսիրտ իւր. և այնու ամբծութե գնայր. որ է գործ ճշմարիտ առն երկիւղածի և ՚ած ապաշխի. Երկրորդ յայտ առնէ զհոգևական կառավարութե իւն նորա. զի Թէսլէտ կան բազումք որք զինքեանս յամբծութե

պահեն, բայց ոչ այնչափ փոյթ տանին յանբծութեանէ պահել զընտանիս իւրեանց, բարւոք կառավարելով զնոսա. իսկ սա զայն ևս առնէր.

Արթն է զօդն զայս քնացան չայլ իմն միտս վերածել. իբր զի որովհետև փափաքէր դաւիթ բերել զտապանակ տէն ի տունն՝ զոր չինեաց, առաջի մտուցանէ աստ զայն զիւր փափաք, թէ չոքժամ եկեսցէ տապանակն ընդ ձանապարհ ամբիծ, այսինքն ապահով և անվտանգ, չայնժամ և ինքն յանբծութենէ սթափ գնալով՝ զբ պահեսցէ զտուն և զնագաւորութիւն իւր. ի բաց առնելով անտի զամենայն անիրաւութիւն, և զթիւրութիւն ից։ Այս մեկնութիւն ևս ոչ ընդդիմանայ ներքին մտաց բանին. տես ի համեմատութեան։ Հոգևորապէս՝ ըստ լսելի՝ այն օրհնութիւն զոր չիշեաց ի նախընթաց համարն, և այն հաւատով մատուցանել՝ յանբծութենէ փոխ զձանապարհս մեր, և առնել զի գնացուցէ ի մէջ տան մերոյ՝ այսինքն մարմնոյ մերոյ ամբծութեամբ մինչև եկեսցէ առ մեզ ձանապարհն Աչխարհութենէ յայ քոյ։ Այսոյ ամբիծ ձանապարհի դրախաւոր հանգամանք են երկու. այսինքն անբծութիւն սրտի, և անբծութիւն զգայութեց. և զի իսոնեցաւ զանբծութենէ սրտի, իսօի այժմ և զանբծութենէ ըզգայութեց. և նախ ասէ.

ՃԷ. Ալ եթէ առաքէ ալաց իմոյ իքս անիբաւութենէ. այժ առնէին գործարանի, ասեցէ.

Ո գայարանք մարդոյ՝ մանաւանդ աչքն և ականջքն կրինակի բերին ի բարին և ի չարն. մի՝ ըստ արտաքին զգայութենէ՝ իբրև չայն ինչ՝ որ առաքիւի զգայարանաց ըստ որում են զգայարանք. և այս է քնացեալն, քանզի աչքն քնասիս բերի ի գունաւորս. և ականջքն ի ձայնաւորս են. և ըստ այմ պիտոյ է զգուչութենէ մեծ զի մի ընծայեսցի առիթ գրգռուածն ցանկականին կամ ցասմնականին. որպէս պատահեցաւ բազմաց։

Երկրորդ՝ ըստ ներքին զգայութենէ իբրև չայն ինչ՝ որ առաքիւի բաղձանաց ըստ որում են բաղձանք. և ըստ այմ աբք չաբք ախորժեն աեսանել զոր չէ արժան, և լսել զոր չէ օրէն։ Իսկ աբք բարիք գործին ի տե-

սանելոյ զանարժանս և ի լսելոյ զանիրաւս ։ Լրդ
որպէս յայտնի տեսանի՝ մարգարէին յաւէտ ըստ երկ-
րորդին քան ըստ առաջնոյն խօսի սատ յոսեբէն ։
Ալ եթէ առաջի աչաց էմոյ էր անէրաասէ ։ Վասն ասել.
այնչափ ատելի զերս անիրաւութիւնք արարեալս կամ
անիրաւութիւնք առնելիս, մինչև քնաւ ոչ կամեցայ տե-
սանել զայնս՝ յանկանիլ նոցա առաջի աչաց իմոց.
կամ դադարեալ՝ ոչ երբեք կարացի տանիլ՝ զի լինիցի
իր ինչ անիրաւութիւն առաջի աչաց իմոց ։ Կամ լաւ
ևս, այնչափ քանացայ ընդել զանիրաւ իրս՝ մինչև ոչ-
ինչ ինալ յայնցանէ՝ առ ի առարկիլ աչաց իմոց ։
Լրդ անիրաւութիւն նշանակին և առիթք, որք ի դը-
նելն առաջի աչաց՝ արկանեն յանիրաւութիւն. որպէս
պատահեաց նմին իակ գաւթի. ուստի առակ է՝ թէ
որ կամի հեռանալ յանիրաւութենէ, պարտի հեռանալ
և յառիթէ. * մատչիս՝ յաղթիս ։ * հեռացար՝ զեր-
,, ծար ։ յովսէփ փախեաւ, և յաղթեաց ։ Որ կամի
առանց անիրաւութենէ կամ առանց մեղայ կալ, և կա-
մի յառիթէն մեղայ ինալ, կամակար կամի մեղանչել.
իակ փախչելն յառիթէ մեղանչելոյ՝ է զօրաւոր զէն
յաղթելոյ. զի յայտ է թէ առիթն մեղայ լինի պատ-
ձառ մեղայ. արդ որ կամի պատձառն՝ կամի և ըզ-
գործն ։ * Լռէք զայդ աստի ։ զի մի ևս մեղսիցէք և
առնիցէք զառնն այդ առն մեղայ (յովհ. ը. 16.)
Վաղվաղակի այսինքն մեծ ուխտաւորք՝ որք ոչ կա-
րէին ըմնալ զդինի՝ յետս կայկն յուտելոյ և զնամիչ
և զհաղող ցիրն մի. զի մի յուտելն զայնս՝ յօժարա-
կին ըմնալ և զդինի. (Թուոց. ը. 3. 4.) Վմանիք ի
նոցանէ հրաժարելին յուտելոյ և զաղօս, զի մի յօժա-
րեսցին ուտել և զհաղող. և յուտելոյ զհաղող ըմ-
պել զդինի. ուստի և ի բաց հեռացուցանելին զնո
յաչաց յիւրեանց երբէք զիրս անիրաւութենէ, այսինքն
երբէք զանպիսի իրս, որք առիթ լինելին անիրաւուե ։
Վրք նաև յայլոց հեռացուցանել քանային զայսպիսի
առիթս. որոց ամենք զանձինս իակ եդին՝ զի մի այ-
լոց պատձառ գայթակղութենէ լինիցին. որպէս պատ.
մի ի վարս հարանց. (յապականել զերեսս). ըստ ո-
րում գրէ և Ծրծօրդեցին (ի մեկն. մատ. գլ. Ե.)
Թէ սրբուհին վարդենի՝ կամ վարդոց գիտացեալ

զգայթակղիւ երիտասարդին 'ի տեսութէ աչաց իւրոց՝ կկոցաւ ենար զայնս. Եթէ զայլոյն պարտաւորիմք երբեմն խափանել, քանի՜ եւս զիւրն. և զայս՝ կամ հեռի կալով, և կամ հեռի առնելով. որպէս առնէր դաւիթ, զգոյշ պահելով զանձն յայնպիսեաց՝ որք պատճառ կարէին լինել կործանման իւրոյ. ընդ որս դասելով և զուրացօղսն՝ ասէ.

Ոչ առնէին զուրացումն, ատեցի. Այսինքն ոյք խօսէին զբանս ուրացութեան, որպիսի է ուրանալ զխոստումն արարեալ, ուրանալ զճշմարիտն իբրև զսուտ, ուրանալ զգործեալն՝ իբրև թէ չէ գործեալ, եւն. զայնպիսի ուրացօղսն ասէ ատեցի, և ոչ իսկ կարէի տանիլ այնպիսի ինչ լսել. Նաւ կամ լաւ եւս՝ ատեցի զուրացութիւն և զուրացօղս. Կամ ըստ ծործորեցւոյն (մատ. Ժ.) որք ուրանային զիս՝ ատեցի զնոսա.

Այս ուրացութի կարէ իմացեալ լինել և ըստ գործոյն. որով նշանակի հրաժարումն 'ի պահպանութէ օրինաց, որ է կամաւոր պատուիրանազանցութի՝ կամ անօրէնութի, որպէս դնի 'ի թարգ. եօթ. և 'ի տպագրեալ սաղմոս մեր, և 'ի սաղ" լամբ". յոր միտ այս բան լինի իբրև պատճառ նախընթացին. որպէս թէ ասէր. ատեցի զանօրէնութի և զգործօղս անօրէնութե. վասն որոյ և ոչ կամէի տեսանել զայնպիսիս.

Այլ այս բան ըստ քաղդէականին այլ աղգ եւս կարէ մեկնիլ, հայելով ոչ յարտաքին զգայարանս, այլ 'ի ներքին կարողութիւս այսինքն 'ի միտս և 'ի կամս. որպէս թէ եդեալ էր. ոչ երբէք կալայ 'ի միտս իմ իրս ինչ անիրաւս, և ոչ բնաւ հաճեցաւ կամք իմ ընդ այնպիսի իրս՝ որ իցէ ընդդէմ արդարութեան. կամ ըստ լամբ", ոչ երբէք հաճեցայ կամակար միօք գործել զմեղս. որով ցուցանի սաստիկ ատելութիւն մարգարէին ընդդէմ անիրաւութե, և վրէժխնդրութիւն ոգւոյ նորին ընդդէմ անօրէնութե.

Նմանօրինակ այսպէս, այս ատելութի հայի և յուրացութիս չար շարժմանց ընչաւոր մարդոյ եւս և մարմնոյ մերոյ. զորս պարտ է ատել. զի թշնամի են հոգւոյ. և թշնամի սեղանակից, թշնամի գաղտնի և ուրացօղ. Եթէ 'ի տան քում ունիցիս զայնպիսի թշնամի՝ որ խորհի սպանանել զքեզ՝ յիմանալդ ո՞չ զգուշանաս.

մանաւանդ եթէ գիտասցես՝ թէ նա զմահ իւր չհամարի ինչ՝ միայն թէ զքեզ սպանցէ և կորուսցէ ; Յ.Յովհիկի ինչ է և մարմին մեր ՚ի մեզ . վասն որոյ և պարտ է ձնշել զնոյն , և ոչ թէ փափկացուցանել . և և վանել զշարժուձն նորա , և ոչ թէ սնուցանել ; Ա.Թէ գիտասցի զօրագլուխն՝ թէ կայ ՚ի բանակի իւրում մանուիչ կորուսանակ զնա . ասա թէ ոչ՝ արտաքին թշնամին ձեռնտուութեաբ նորա չպահէ ; Պ.արմին մեր մանուիչ գոլով՝ արտաքին թշնամին այսինքն դևն նուաճ չպահէ մեզ . մեք և նովին մարմնով չարչարեմք նմա՝ եթէ նուաձեմք զնոյն , եթէ չանսամք չար թելադրութեաց նորա . եթէ չհաղորդեմք անկարգ ցաւարութեաց նորա տիրել ՚ի վերայ մեր ; Ա.ու զոր սացաք զմարմնոյ , զնոյն իմն և զոյնմ ամենայնի՝ որք առնեն զուարճութեաբ . այսինքն որք խոտորին և որք խոտորեցուցանեն կամին զմեզ ՚ի բարեաուէշ . այնպիսի թելադրութեաց և ոչ արժան է թզոյլ տալ մեզ տուորիլ ՚ի սիրտս մեր , զորոյ զօրինակն եղոյց յինքեան դաւիթ . զի ոչ կարէին մերձիլ առ նա թիւրք և չարք . ըստ որում և ասէ ;

Ջ . Ոչ վերյեցաս առիս՝ որ ինձն էր սրտիս . խոտորեալ չինեն անպտուն . և ես ինչ ել ետուն առնել ;

Յ.ժամն է առն արդարոյ՝ մանաւանդ եթէ իշխան ևս իցէ , զգուշանալ ոչ միայն յայնցանէ՝ որք յայտնի չարք են , այլև յայնցանէ՝ որք արտաքուստ ոչ երևին չար , բայց ունին զսիրտ թիւր . յայտնիսեաց առաւել ևս պարտ է հեռի պահել զանձն քան ՚ի յայտնի չարաց . և ջանալ ևս հեռացուցանել յիւրմէ և յիւրոց՝ կամ զնոսա , և կամ զչարութեն նոցին . մինչև կարել ասել ;

Ոչ վերյեցաս առիս՝ որ ինձն էր սրտիս . Ոչ ասէ ոչ կամեցայ՝ զի մերձեսցի առիս թիւրն , այլ թէ ոչ մերձեցաւ առ իս . որով ցուցանէ՝ թէ սքանչելի կեանք նորա և ուղղագնաց վարք նորա այնպէս փայլեր ևս և արտաքոյ , մինչ զի որ թիւրն էր սրտիս , և նենգաւոր ՚ի չարիս , ոչ իւիք համարձակէր մերձենալ առ նա , կամ երևիլ առաջի նորա , այլ մանաւանդ ստիպեր անհետանալ ՚ի ներկայութենէ նորա . և առ այս ,

յարէ զինէն, և ասէ.

Սկսարեալ յինէն անզգամն. Ե՛ս ինչ ո՛չ գոյն ասելն. Լ՚այս բան կրկնակի կարէ բացատրել. մի՝ Հայէլով յա՛ և ի՛ց անզգամս. յոր միտ կամի ասել. ՚ի խոտորել յինէն անզգամին՝ զի մի՛ երևեսցի առաջի իմ, ես վասն ո՛չ կամելոյս տեսանել զայր անզգամ՝ ո՛չ զգայի թէ անզգամ է՝ որ խոյս տայ. կամ այլազգ ևս, իբր թէ ասել՝ անզգամին այնպիսի զգուշանա՛ք խոյս տայը յեբեսաց իմոց, մինչև ո՛չ իմանալ ինձ թէ ի՛ց նա անզգամ, ուստի և ո՛չ հոգ ունել, թէ մի պատահեսցի ինձ անզգամ ոք. կամ դարձեալ՝ ՚ի խոտորիլ յինէն անզգամին, ոչինչ համարեալով զնա՝ ո՛չ հոգայի, այլ անդորը կայի. կամ թէ ՚ի խոյս տալ անզգամին՝ ո՛չ հաւանել ընդ նա, ո՛չ գովել զնա, ո՛չ հաձել. և ո՛չ իսկ հայել ՚ի նա։

Ձ՚երկրորդ բացատրի հայէլով ՚ի բարեկամն և յընտանին, յոր միտ կամի ասել. եթէ ունել զոք սիրատածողս բարեկամ կամ ընտանի՝ որ անզգամութե՛ն ուներ ՚ի սրտի, ՚ի հեռանալ նորա յինէն՝ ոչ տրտմել, և ոչինչ փոյթ տանել գարձուցանել զնա առիս, և ոչ իսկ հոգայի վասն նորա։

Լ՚ամբ՚՚ Հոգևորապէս մեկնեալ զայս բան գրե՛ այսպէս. * Լ՚նզգամ աստ և թերաբարտ կոչե՛ զի սկզբ՚՚ բանե մեզանչականն զասատանայ, զի նա թերբեցաւ՚՚ յիւր բարի սահմանէն անզգամութե՛. զոտ բա՚՚ զութ՚ի մարդկանէ ինքնայօժար կամբ կոչեն յիւ՚՚ րեանս՝ սիրելով զմեզս և զանօրէնութիս կամակար՚՚ կամբք և խնամբք. որպէս այն որ ասէր՝ կերիցուք՚՚ և արբցուք, զի վաղիւ մեռանիմք։ Իսկ առիս ա՚՚ սէ՝ ո՛չ մերձեցաւ. այսինքն ո՛չ սիրեցի զգանկութե՛ մարմնոյ, որով մերձենայ նա ՚ի մարդիկ և բմբռնել զնոսա. այլ յորժամ ոչինչ փոյթ արարի երևել՚՚ լեացս սիրոյ և մարմնական վայելչութե՛, խոտորեցաւ յինէն և հեռացաւ ՚ի բաց։ Օ այս եղեալ՝ ՚ի մէջ բերէ ասլա և զարժանին զգուշանալոյ և ասէ.

Ե. Ո՛ր խօսէր գաղտ ընդ ինքեր խորհ, ընա ինչ ՚ի քաղ հա-
ղթէ։

Լ՚ատա գաղտ խօսէ՝ ո՛չ հայլ ասա յայն՝ որ ի գաղտնի

զրոյց զայլմէ . այլ յայն՝ որ 'ի գաղտնութեան ունի ըն-
թոյն չարութեան . քանզի յայտ է թէ բազում անգամ
օրէն է մարդոյ՝ մանաւանդ իշխանի՝ լսել ինչ յայն-
մանէ՝ որ գաղտ խօսի զայլմէ . բայց քանզի մարդիկ
'ի խօսիլն զայլմէ գաղտ, գրեթէ բնապէս բերին
խառնել 'ի նոյն և զբանս թունաւորիչս անուան ըն-
կերին . կամ զաւելին խօսելով՝ և կամ որ աւելին է՝
լռելով, զգուշութիւն պարտի ունել լսօղն, զի մի և
ինքն թունաւորեսցի թիւր դատելով զընկերէն՝ զոր-
մէ է բանն : Իսկ եթէ 'ի գաղտնի բանսն անդ յայտ-
նի տեսցէ զթոյնն՝ ոչ միայն պարտի ոչ լսել, այլ ե-
թէ ունիցի իշխանութիւն՝ զխօսօղն յիւրմէ 'ի բաց հա-
լածել : Արդ որպէս յայտ է յեբր և յայլոց Թարգ-
մանութեանց, յայս միտ կարգէ աստ մարգարէն զբան
իւր յասելն :

Որ խօսէր գաղտ զընկերէ իւրմէ, զնա բարձէ 'ի բաց հալածէի :

Կամի ասել . որ մատուցեալ առ իս խօսէր գաղտ ը̄ իս
իբր կարևոր ինչ զընկերէ, յիմանալս անդ՝ թէ կայ
թոյն չարախօսութեան 'ի բանս նորա, կամ 'ի տեսա-
նելս՝ թէ կամի նա եղծել զանուն ընկերին, կամ
ստութեամբ իւիք պարտաւոր ցուցանել զնա, ոչ միայն
ոչ լսէի նմա, այլ հալածէի զնա, այսինքն մերժէի
զնա յինէն, կամ 'ի տանէ իմմէ, կամ 'ի քաղաքէ,
կամ 'ի թագաւորութենէ, և կամ թէ պատուհասէի
զնա ըստ ծանրութեան չարախօսութեանն :

Ընդ այսպիսի գաղտախօսս դասին և բանսարկուք
և քսուք, որք տանին և բերեն զբանս խռովարարս
յասել ցմին՝ թէ զայս ինչ խօսեցաւ վասն քո այս ոք .
և ցմիւսն, թէ մի հաւատար այսմ ումեք, զի նա ոչ
խորհի զքէն բարւոք ինչ . և երբեմն զայս առնեն 'ի
մէջ հասարակութեան, մինչև արկանել 'ի միջի զտա-
րաձայնութիւն եղբարց . քան զոր չիք ատելի առաջի
այ և մարդկան . ըստ որում վկայէ իմաստունն :
Զայսպիսիս ասէ բացէ 'ի բաց հալածէի, զի են եղ-
ծիչք սիրոյ և քակտիչ միաբանութեան : Զայս ասա-
ցեալ մարգարէին վասն չարալեզուաց՝ խօսի ապա և
վասն ամբարտաւանից և ագահաց ասելով :

Է. Որ ամբարտաւան էր աչօք՝ և ագահ սրտիւ, ընդ նմա և հաց ոչ ուտէի:

Ամբարտաւան ասի նա, որ ըստ վարկանելոյ այլոց՝ և ոչ ըստ ճանաչելոյ իւրոյ մեծամտի, որով գերազանց քան զայլս երևիլ կամի. իբր զի թէև ճանաչիցէ՝ թէ չէ գերազանց, բայց զի յայլոց արտաքուստ այնպիսի վկայի, ըստ վկայելոյ այլոց այնպիսի երևիլ փափաքի. և այսու իսկ զանազանի 'ի հպարտէն. զի հպարտն թէև յայլոց ոչ վկայեսցի գերազանց լինել, բայց ինքն գերազանց ինքն ճանաչելով զանձն, նովին մեծամտի: Ուստի պէտս. բազում անգամ բառդ հպարտ՝ դնի փոխանակ ամբարտաւանի, և բառդ ամբարտաւան՝ փոխանակ հպարտի: Արդ պ. պիսի ախտ եթէ հպարտութիւն իցէ և եթէ ամբարտաւանութիւն ոչ հանդարտելով 'ի ներքս արտաքս զեղու, և առաւելապէս յաչսն ցոլանայ. վասն որոյ յաւելու մարգարէն զբառդ աչօք:

Իսկ ախտն ագահութիւն 'ի սիրտն տիրէ, զի է անկարգ բերումն բաղձանաց սրտի առ փարթամութիւն. և զի փարթամութիւնք ոչ են 'ի ներքս 'ի սրտի, այլ յարկեղս, ագահութիւն ձկտի զտպաւորութիւն նոցին ուռկանել 'ի սիրտն, որով և բռնանայ 'ի նմին, և տիրանայ. վասն որոյ որպէս 'ի յիշել մարգարէին զամբարտաւանն՝ յաւել զբառդ աչօք, սոյնպէս և 'ի յիշել զագահն՝ յաւելու զբառդ սրտիւ, և զերկոսին ևս իբրև զնզովեալս համարելով, խորշի և ասէ:

Որ ամբարտաւան էր աչօք՝ և ագահ սրտիւ: ընդ նմա և հաց ոչ ուտէի: Այսինքն՝ 'ի ճանաչել իմում՝ թէ այս ոք ամբարտաւան է աչօք, և կամ ագահ է սրտիւ, սեղանակցութիւն ոչ առնէի ընդ նմա: Ուստի թէ զայս ասէ դաւիթ հայելով նաև 'ի գործակալս թագաւորութեան իւրոյ կամ յիշխանս. զի գործակալք ամբարտաւանք և իշխանք ագահք յայտ է թէ կործանումն են ժողովրդեան. վասն զի ոչ զօգուտ նոցա խնդրեն, այլ զիւրեանցն. մին կամի պատուել և ոչ յագի. և միւսն կեղեքէ, և լիանալ ոչ գիտէ. յոր միտ 'ի թարգ. եօթ. և լատ. անյագ դնի. և զի թագաւորն պարտաւոր գտանի համարս տալ այ վասն կառավարութեան

ժողովրդեանն, եթէ թոյլ տայէ այսպիսի գործա-
կալաց և իշխանաց տիրել, իբր Համարի յանցանքն։
Օ՞այս բարւոք գիտելով դաւթի՝ ասէ. ոչ կամիմ
Հայցակից ունել ընդ իս զայնպիսի գործակալս, կամ
զայնպիսի իշխանս, որք ինձ ամբարտաւանք այտք,
կամ ագահք սրտիւք. որով կարասցեմ կամի, թէ ա-
մենեքին ոչ կամիք կենակցիլ ընդ այնպիսեաց, կամ
ըստ երբայականին՝ ոչ կարէք տանիլ նոցա, և ոչ իսկ
տեսանել զայնպիսիս. իսկ թէ զերս փափաքէք տե-
սանել, և ընդ որոց կենակցիլ, յայտ առնէ ասելով։

Է. Ընդ էմ ի հաստատելը երկրի. զի նոցին նուա-
ղեսցէ։

Ղատտիարակ և մնուցիչ բարեպաշտուն՝ մտնաւանդ
թէ արմատ ամենայն բարեկարգ ուղեաց քարոզի հա-
ւատք. նոյնն Համարի և ազարտիչ և վանիչ ամեն
ըրշտութեան՝ մտնաւանդ թէ գառազան ս և իցէ մեծ
կարգուածք. և այս ոչ միայն ի հասարակ մարդիկ,
այլև յիշխանս և ի գործակալս նոցա և ի ծառայս.
զի որ ունի հաստատուն հաւատս, այնպիսին մնու-
ցանէ յիւրեանն և զայնս՝ զորս սերմանէ ի նմա հա-
ւատքն, և խլէ յիւրմէ զայնս՝ ըստ որս ոչ կարէն քնա-
ւանիլ սերմանեալքն ի հաւատոյ։ Այլ ըստ այժ-
ուր ոչ գոյ հաւատք, անդ ոչ գոյ ուղղութիւն. ուստի
և առակ է՝ թէ առանց հաւատոյ ոչ ուղղի և ոչ կա-
ռավարի, ոչ անձն, և ոչ հասարակութիւն։

Այս հաւատք՝ զորմէ խօսիմք, սկզբնաբար մնածի ի
գերբնական կարգի. բայց գիտելի է՝ զի նաև ի բը-
նական կարգի հաւատքն՝ թէ և իցէ մնլար՝ միայն
թէ չիցէ անիրաւ, կարէ լինել ուսուցիչ բարեպաշ-
տութեան. և կարգիչ կառավարութեան որպէս տես-
նեմք ի հեթանոսս, որք ունելով զսուտ հաւատս,
նոքին հաւատով ուղղեն իւր մասին զկեանս իւրեանց
ի բարոյական կարգի։

Այդ ս և իցէ հաւատացեալ. որ հաստատութիւն ու-
նի զհաւատս յինքեան, ի վարին ուղղութիւն ցուցա-
նէ զնոյն և առ այլս, այսինքն է լինի և հաւատարիմ
առ այլս, որ է անխարդախ լինել ընդ նոսա ի բանս
և ի գործս։ Ասաէ այնպիսին ասի ենթակայ հաւա-

ասց և առարկայ. Հնձակայ ըստ Հաւատոյն՝ զոր ունի յինքեան և առ այլս. և առարկայ ի՛ Հաւատոյն՝ զոր ընծայեն նմա այլք. ըստ որում Հաւատան նմա ի խօսիլ և ի գործել նոցա։ Կայ սակաւս է գտանել՝ որք իցեն հնձակայ կենդանի Հաւատոյ, այլ ինքն որք ունիցին զկենդանի Հաւատս. այլոցպէս և սակաւս է տեսանել, որք իցեն առարկայ մարդկային Հաւատոյ, այսինքն որք իցեն Հնմարիտ Հաւատարիմք, զի * զայր Հաւատարիմ գործ է գտանել։ ասաց ի մեսսոնեն։ (առակ. ի. ճ։) Չէ զի զայսպիսիս փափաքեր գաւիթ ունել իւր բարեկամս և ծառայս, զայսպիսեաց ջհետ եր գտանել, առ՛ի բարեկամութիւն պահել զինքն և զայլս՝ վասն որոյ ասէ։

Ես էմ ի հաւատացեալս երկրի. ըմ նոցին նուա ընտ էս։ Կայսմ ասել. աչք իմ և խորհուրդք մտաց՝ ատա և անդ ձկտեին և որոնեին տեսանել զայսպիսիս՝ որք իցեն Հաւատացեալք, այսինքն որք ունիցին զՀաւատս, և իցեն Հաւատարիմք. և եթէ գտանի զայսպիսիս, ակն ածէի նոցա, և գուէթ ցուցանել, և փափաքեի զնմանիսիք միայն նատցին ընդ իս ի գաւիթ ժողովրդոյն. կամ այսպիսիք միայն լինիցին ինձ խոսակիցք և սեղանակիցք. կամ այնպիսիք միայն լինին ցին ի տան իմում։

Կակ բառդ երէցէ՝ դնի իբր զանցամբ. զի կայտ է Թէ Հաւատացեալքն, զորոց խօսի, երկրի էին. ուսան և իբր զարդ յաւելեալ լինի յասէն՝ ի Հաւատացեալս երկրի. որպէս և որ դնի ի համարն ւօ. Թէ սպասնանէին զամենայն մեղաւորս երկրի։ Կակ եթէ ոչ դիցի իբր զարդ, մեկին այսպէս, Հայեի յայսպիսի Հաւատացեալս, որում և երկիր վկայ լինէր. կամ

որ երկրի գոլով զերկնային Հաւատս ունէր։

Ամբ՝ Հաւատացելովք իմովնայ ատա զնա, և զնծա իսն արս. և ասէ Թէ աչք մտացն պարտի Հայել ի բանս նոցա, և փութալ Հանգուցանել ի Հոգին զիրբատաս նոցա և զվարդապետութիւն և զբարի նախանձ վարուց նոցին։ Կայց այս է ըստ Հոգևորին. իսկ ըստ Ճառին այս բանք Հային յայն որք եղաք։ Կայ զի որպէս ասացաք Հնար է ունել յինքեան զՀաւատս և չունել զդործս բարեպաշտութեն, կամ ու-

նիլ զՀաւատարմութեի առ այլս, և չունիլ զայն առ ինքն՝ շաղախելով զանձն ի ծառայուկ պզծագործուհիս, ոչ զայնպիսիս որոնք դաւիթ, այլ որք էին անբիծ. վասն որոյ յարէ զկնի և ասէ.

Ը. Ո՛ր գնայր ի ձանապարհ սմբիծ, նա պաշտէր զնս։

Գնալ ի ձանապարհ անբիծ, է վարել զկեանս այնպիսի՝ որ իցէ հեռի յամենայն չարեաց. բայց սուրբ դիր զի մարգարէն փոխանակ դնելոյ, որ անբծութիւ գնայր ի ձանապարհ, ասէ, որ գնայր ի ձանապարհ անբիծ. վասն զի յընթացս կենաց մարդոյ բազում ձանապարհք իառաջ ելանեն. են ձանապարհք՝ որք յայտնապէս բծաւորք են. և են՝ որք յաչս մարդկան ոչ երևին բծաւորք, այլ անբիծք, բայց աւասիկ այդ են պիղծք. և են և ձանապարհք՝ որոց սկիզբն եւ բևի անբիծ. բայց կատարածն բծոտ լի. իսկ այն ձանապարհ՝ որ տիրապէս անբիծն է՝ գրեթէ մի է. ուստի թէպէտև ոմանք կամեցան գնալ ամբծութիւ, բայց ոչ գնալով ընդ մին ընդ այն, այսինքն ընդ անբիծ ձանապարհ, ոչ կարացին անբիծ ելանել. իսկ այն անբիծ ձանապարհ է ձանապարհն յուսեալ յայ. և գնալն ընդ այն՝ է գնալ ըստ հաճոյիցն այ. (այսպիսիս հայելով ասէ մարգարէն.

Ը. Ո՛ր գնայր ի ձանապարհ սմբիծ, նա պաշտէր զնս։ Կամ ասել. չունելի զայնպիսի որ ծառայ կամ գործակալ՝ որ գնայր ընդ ձանապարհ թիւր, այլ միայն զայնպիսի՝ որ գնայր ընդ ձանապարհ անբիծ, այսինքն որ գնայր ըստ օրինաց նոն անբիծ և անարատ.

Իսկ յասելն՝ նա պաշտէր զնս, բառս պաշտել՝ դնի փոխանակ ծառայելոյ. յոր միտ ասի զերկնէն՝ * գնաց ,, զհետ եղիայի, և պաշտէր զնս։ (ի. Թագ. ԺԹ. 21.) Որպիսիք յայտնի ցուցանի թէ քանի բարեպաշտութիւն վառեալ էր սիրտ մարգարէին, և բարեկարգութիւ զարգարեալ էր բոլոր տուն նորա, ընդ նմին և բովանդակ Թագաւորութիւն նորին. զի զայսպիսիս միայն ինդրել ունել ինքն և ի տան իւրում. Ո՞ զի գնած ունելով յինքեան՝ յամենայնի գնծայողք փառըեր, և ընդ ամենայնի կենցաղէր. և առ ամենե-

սեան բարի օրինակ լեալ՝ զհօտ բարեպաշտութեան բուրեր։ Եւ զիւր մուխին (այսինքն անուշահոտ միսին) բուրէ զհօտ անոյշ. սոյնպիսի էր և երանելին դաւիթ ի թագաւորութեէ իւրում. և որպիսի ինքն էր, կամէր ընդ նոյնիսկեաց վարել, և ոչ ընդ այսոսիկ՝ որք ուր և իցեն՝ բուրէն զհօտ գարշ, իբրև զաղբհոտ ըղէզս։

Լ ամբ" սակայն քանիւ խմանայ զպահպանութէի հրեշտակաց, և գրէ այսպէս. * պահպանեայ լինին հրեշտակք ՚՚ ձեզ՝ որբոյն և ՚՚ ծածաներ արանցն. որպէս ՚՚ լուաք բազում անգամ ի գրոց. և չի՛ ոք իբրև զնո ՚՚ սա ի ձանապարհ իւրեանց անբիծ. ըստ որում ՚՚ ասէր յակոբ, հրեշտակն իմ պահեր զիս ի մանկութէի իմմէ։ Այլ տէրն, հրեշտակք փոքրկանցս ՚՚ այսոցիկ՝ պահպանեալք միշտ տեսանեն զերեսս հօր ՚՚ իմոյ՝՚՚։ Այլ այս մեկնութէի է ըստ հոգևորին. իսկ դիտաւն դաւթի է ցուցանել թէ զորս պահեր առ ինքն, անբիծ էին կենօք։ Իսկ որք այսպէս ինչ գըՆաայս ունէին, նոքա Տեառն էին ի նմանէ և ի տանէ նորա. վասն որոյ յարէ զկնի ասելով.

ՃԹ. Ա՛ւ քնաւէր ի ձկ գան էմոյ՝ որ առնէր զմաբաթաաա. նոաքն որ խօսեր զնէրաաաութէ՝ էր յաղագս նմա առաքէ ալաղ էմոյ։

Լ՝ վերոյ ի համարն 5. և 6. հետի եցոյց յիւրմէ զամբարտաւանս աչօք, և զտարախօսս գաղտնաբանս. իսկ աստ հետացուցանէ ի տանէ իւրմէ զամբարտաւանս գործովք, և զչարախօսս յայտնաբանս. և նախ զամբարտաւանէն խօսելով ասէ.

Ա՛ւ քնաւէր ի ձկ գան էմոյ՝ որ առնէր զմաբաթաաանութէ. Լ՝տաս ամբարտաւանութէի՝ դնի աստ փոխանակ ամբարտաւանական գործոյ, որպէս թէ ասէր. որ գործէր զայնպիսի գործս՝ որ իցէ ծնունդ ամբարտաւանութէի, կամ որ ամբարտաւանութէ նուաձել զանայր զայս, այնպիսւոյն ոչ թողուի բնակել ի տան իմում կամ լինել ինձ ընտանի կամ ծանօթ քանզի այսպիսիքս խառնաբարբոք են և տասելիչ խաղաղութէեան տանն ի ձեռն նախանձու, և բարկութէ. զի * արմատ բարկութէ ամբարտաւանութէին է ։ ասէ

ՀՈՐՀՈՒՐԴ. (Ի մատ. Է.) որպէս * ծնօղ հեզութիւն խոնարհութիւն է ‖. ասէ. Այսմիջոց ցուցանէ մարգարէն՝ թէ ամենեքին նոքա՝ որք բնակիչն ի տան նորա, կիւն խոնարհք և հեզք. և ոչ տեսանիւք ի նոսա նշան ամբարտաւանութեան, և ոչ իսկ լսելի լինիք անդ բան ինչ անօրէն չարախօսութեան. որոյ վասն յայտ է զկիւն և ասէ.

Ո՛վ խօսեալ պնդապարանիկ՝ վէր յաղեղեալ նմա առաջի ալեաց ելոյ՝ Յայնըմհետէ՝ որ խօսէր զայնպիսի ինչ՝ որոյ զկեանս գայթ գործել զանիրաւութիւն, կամ որ ասէր զայնպիսի ինչ՝ որ լինէր առիթ գործելոյ զանօրէնութիւն, ոչ լինէր այնպիսին հաձոյ առաջի ալեաց իմոց. ուստի և ոչ յաջողէր նմա գործել առաջի իմ, կամ հրամանաւ իմով զոյն ինչ, զոր անիրաւ բանիւք իւրովք նիւթեր առնել.

Ա՛մբ՛ հոգևորապէս մեկնեալ զայս ասէ. * ի սա՝ ,, տանայական խորհրդոցն զնորչէն պատմէ. զի ոչ ,, ետուս ասէ՝ տեղի ի բանական հոգիս ի մէջ տանն ,, մարմնոյս՝ ամբարտաւան դիւացն բնակել. և զիս ,, սնոտի մտածութիւքն՝ առ չկայն որոշել. և թէպէտև ,, խօսէին զանիրաւութիւն առաջի նէրքին մարդոյս, ,, սակայն ընտրողութիւն ալեաց իմոց առաջի, որ չա- ,, շակեաց զսէրն ձեր՝ չյաջողեցաւ նոցին բանքն և ,, ո՛չ կամեցաւ հաւանել խորհրդոցն, որ փութայր ի ,, ստորև քարշել զիս ի յերկնաւոր իմաստիցն ‖. Օ այս եդեալ դաւթի հայելով ի տուն իւր, դնէ այժմ և զվիճակ հայելով ի քաղաք ոմն այսինքն յերուսաղէմ՝ և ասէ.

Ք. ԲԱնդ առաւօտս սպանանէի զամենայն հեղհեղս երկրի՝ ,, սատակեցից ի քաղաքէ տէր զամենեսեան՝ որ գործեն ,, զանօրէնութիւն.

Որքան կր առ բազում ազգս առաջինս, զի թագաւորք և դատաւորք ընդ առաւօտս առնէին զդատաստան ծանր որպէս և բազումք առնեն այժմ. յոր միտ յորդորէ և երեմիաս ասելով. * Յուն Գատեցէ՛ լուա- ,, րուք զպատգամ տեն. այսպէս ասէ տէր. դատեցա- ,, րուք ընդ առաւօտս դատաստան, և իրաւացու- ,, ցէք իրաւունս ... զի մի բորբոքեսցի իբրև զհուր

,, քարկուեմ իմ. վառեսցի, և ոչ ոք իցէ՝ որ չիջու-
,, ցանիցէ յերեսաց անբրաւութեանն գնացից ձերոց ‖
(երեմ. ին. 12.) և զի ծանրագոյն ևս եր գատաս-
տան մտնուս, յայն հոչակել սակ.

Ընդ առաւօտս սպանանէք զամենայն գեղս երկրի։ Ա՛ե-
ղծուցաս երկրի սակս իմոյոյ զայրոյիսի ամբարիշտս,
որք իբրեւ զդժոխք արժանի գատաստան մտնուս, և
կենդանութեանն նոցա է պատճառ մեծի խոտորութեան
քաղաքի, կամ է չարաչար գայթակղութեանն ժողովրդ-
դեան, կամ անհնարին վտանգ հասարակութեանն, ևս
և որք են սպանողք, ընացօղք, ևն, զորս հրամայ-
եաց ած բառնալ ի միջոյ ժողովրդեան. որպէս և
տեսանել ի գիրս եղից, և երկիրդ օրինաց. ընդ
որս հրամայեաց սպանանել նաև զանսաստս, այսինքն
զոչ անսացօղս դատաստանի քահանային. (տե՛ս գրի.
ՇՀ. օրին. իե. 12.)

Սորա ամենեքին ասին մեղաւորք երկրի վ՛ս երկուց-
մի՝ զի երկրի միոյն պատեն և երկրաւորաց. և երկ-
րորդ՝ զի ամենևին յերկիր յարեալ՝ զերկրաւորս
ևեթ խորհին և գործեն։ Այլ քանզի այսպիսի մե-
ղաւորք որչափ կեան, այնչափ պատեն, և որչափ յա-
մէն յինքեանս՝ այնչափ անհամեմ ժողովուրդն. վ՛ս
որոյ ասէ՝ ընդ առաւօտս սպանանէք զամենեսին գնո-
սա. կամի ասել. առաջին գործք իմ՝ զոր սկսանիմ
առնել յաւուրն՝ եր խափանել զչարիս, և բառնալ
զպատճառ որք խափանին զարիս, և արժանի տե-
սանելով գնոսա մտնուս՝ ըստ արդար իրաւանց տալ
սպատճառել գնոսա։ Կամ ընդ առաւօտս ասելով գո-
ղե կամի ցուցանել, թէ վաղագոյն յառաջ քան գղո-
քանալ չարաց, կամ յառաջ քան զարմանս արձակել
նոցին, կամ նախ քան զպատրել նոցա զժողովուրդն՝

փութայր կորուսանել գնոսա։

Այլ զայս խօսի մարգարէն ի նախանձայոյզն լինելոյ
առ ած այնն փառս. զոր և յինքն ընկալեալ նաբեկաց-
ւոյն զոյն առաջի առնէ (ի բանն. կա.) * զիարդ
,, ասէ. ըստ իրաւախոհ արդարոյն ընդդէմ մեղաւո-
,, բացն՝ մահու գինեցայց՝ առակաւ առաւօտին ի
,, սկիզբն արձնուէ միշտ պատրաստական լինելոյ ‖
Այդ այսմ՝ զոր ասաց մարգարէն՝ իբր պատճառ յա-

քրէ զկնի, և ասէ.

Սաթանէզից ՚ի Հաղուէ՛ն ՚ն գանձնեցան՚ որ գործէն զանօրէնսն ՚ի Նախիճան. [Հատ. սաթանէլ՝ դնի աստ փոխանակ մանուամբ կորուսանելոյ՝ և ըստ այսմ կամի ասել. վասն այսորիկ սպանանէլ զամենայն մեղաւորս, որպես զի կորուսից ՚ի քաղաքի՛ն զա՛ և իցէ անօրինս. որ է ասել. ՚ի բառնալս իմ զկեանս մեղաւորաց՝ փոյթ իմ այս էր՝ զի մի՛ գացի ՚ի քաղաքի՛ն և ՚ի թագաւորութեա՛ն անօրէնն ոք, որ խռովէսցէ և կամ պղծեսցէ զնոյն. և զայս առնելով ասէ պահէի զերկուսաղէմ և զսահմանս նորա ՚ի խաղաղութե՛ և յիմաստասիրութե՛. զորպիսի արարին և այլ բազում բարեպաշտ թագաւորք քրիստոնէից, յորս զարմանալի տեսանի աթոռ որդի մուշեղայ թագաւորն կարուց. որպես ասացաք ՚ի պատմութե՛ն հայոց. (Ղ. 31. 2.)

Այս ամենայն զոր ասաց գաւիթ՝ առաջի գնելով զանձն իւր, գերազանցութի՛ւն ինն հայեցի՛ն ՚ի քո՛, և տիրապէս այս յետին բան. որով ցուցանի, թէ նա ինքն յառաւօտու յարութե՛ն, այսինքն ՚ի յառնել իւրում կորոյս զամենայն գնս ունօղս իշխանութե՛ն ՚ի մէջ աշխարհի. և յաւուրն յետնում, ՚ի յառնել ամենեցուն՝ սատակեսցէ զամենայն մեղաւորս երկրի, և զամենայն անօրինս, մատնելով զնոսա ՚ի մահն յաւիտենական, զի մի՝ որ յայրախեաց մոցէ ՚ի քաղաքն յերուսաղէմ յերկինս.

Բարեյաղթ քաղաքաւ նշանակի աստ հոգի մարդոյ. և մեղաւորաք և անօրինօք գործք մեղաց և խորհուրդք չարութե՛ն. ըստ որում գրէ Ծործորեցին (՚ի մեկն. մատ. գլ. իէ.) յասելն. * գաւիթ ՚ի քաղաքի՛ն սպանանէր զմեղաւորս. այսինքն թէ ՚ի քաղաքի՛ն հոգւոյն զնորհուրդս չարութե՛ն՝ որ գործօն եւ գործակիցք եւ անօրէնութե՛ն՝ սատակէր։ [Այլ են բազմք՝ որք զայսպիսի խորհուրդս և աթոռս՝ մեծ ինչ չհամարեալ՝ փոխանակ սպանանելոյ՝ կեցուցանեն, և տածեն մինչև ինքեանք սպանցին ՚ի նոցունց։ [Թէ փոքր երևեսցին քեզ այսպիսի խորհուրդք և աթոռք մի՛ հաւատար, մի՛ տար տեղի և մի՛ անուցանէր. կորիւն վիշապի են՝ մեծանան, և կլանիցեն ըզքեզ. սպան զնոսա ՚ի քաղաքի՛ն տեառն ՚ի փոքունս

ջանայ յաղթել, զի և ի մեծին յաղթեսցէ. դու ևս
ի փոքունս յաղթեա նմա, զի և ի մեծին յաղթես-
ցես. եթէ ի փոքունս ջանասս յաղթել դիւին՝ չար
թէ լադրութիւնք նորա թէև մեծ իցեն՝ դառնան ի
փոքունս։ Ասացորդք ձանձ դնեն երբեմն յորդայնի,
և որսան թռչուն մեծ. սղոյնսկս առնեն և դիւ-
լայլ մի նետեալ ի ձանձէ պատահեցաւ մանիքեցւոյ
միոմ. և նա կամելով որսալ զայն յաղանդ իւր.
հաւանեցոյց զնա՝ թէ ձանձք չեն ստեղծեալ յոյ,
այլ ի սատանայէ. առաջի որաք ասա զիշմարդուն, և
զբզէն, ապա զմուկն և զօձն. յետոյ զդայլն և զա-
ռիւծ. հուսկ յետոյ և զմարդն ՚ի մարմնոյն, և այս-
պէս դարձոյց զնա յաղանդ մանիքեցւոց։ Լ՚ասիկ ի
ձանձէ ուր էլ։ Ոչնչութիւն և դէն փոքու իւիք ի մեծն
վտանգէ։ Փոքր իմն է աւազ և փոշի. եթէ ի շնաւին
հարցէ յաչդ կամ փչեսցէ՝ յաղթէ քեզ։ Ամին իրն
ասի յառակս. * եթէ ի փոքունց ոչ զգուշացայս՝ ի
,, մեծամեծաց վտանգեսցիս ։ Լ՚ոնէ ոչ զգուշացաս
ի խակ պտղոց՝ ի յամաթևէդ՝ ինասես, և մեռանիս
ևս. և նոյն էր թէ ի կատաբեալ թունոյ մեռանէ-
իր։ Լ՚պա յայսմ ամենայնէ՝ զոր ինչ ինասակար տե-
սանես հոգւոյդ՝ ջանայ զնդ մարգարէին սատակել՝ ի
քաղաքի քուս. ապա թէ ոչ՝ ինասիս, և առաքինու-
թի ինչ ոչ շահիս. զի ուր այսպիսի աղուեսունք փո-
քունք չջրին՝ անդ առաքինութիւք ոչ տաճին. առ-
որս Հայեցեալ յորդորէ գիրն. երգ. ը. ւ5. * կա-
,, լարուք մեզ աղուեսունս փոքունս զապականիչս այ-
,, գեաց. և սպիք մեր ծաղկեսցին ։ Ա՚եղուք ան-
կարանան շինել մեզը ի բնթակի անդ՝ ուր սարդք
սատոյն արկանեն. այսպէս և առաքինութիւք ոչ կա-
րեն հաղորդել մարդոյ զբաղցրութիւն իւրեանց, եթէ
գոցեն ի հոգին զոստայնս անտից, թէև սակաւ։
Լ՚բեեին ջրել պարտ է զնա, ընդ նոսին և զայլ փոր-
ձութիւնս ապականիչս հոգւոյն. որպէս առնէր մար-
գարէն. և զայն՝ ընդ առաւօտս։

Լ՚սկ ի ձեռն առաւօտու նշանակի նախ կանխումն
կամ վաղվաղումն բարի. որով ցուցանի թէ ընդ ա-
ռաւօտս, այսինքն խակոյն ընդ երեսիլ փրկութենէդ՝
մանաւանդ խոշտանգ մարտիկանաց՝ պարտ է սպա-

նանել զնոսա. և ոչ թողուլ ամենևին յամել. ապա թէ ոչ՝ տկարանայ բնութիւնն ի վանել, և ոչ ևս կարէ բռնութիւն հանել. զի այսպիսի բերմունք հանգոյն օձի ըստ մտանելն ի ներքս՝ ոչ կարեն ձգել արտաքս վա՛ թէ փոցն ընդդէմ լինելոյ։ Յաւուրս ժամանակ յորժամ փոքրիկ իցէ և թարմ, դիւրաբեկ իսկ է, իսկ ի մեծանալն գժուարաբեկ. և հուր յորժամ սակաւ իցէ՝ ի սկսանելն՝ դիւրաբեկ չիջանէ՝ ի յամելն աստիճանայ. վա՛ որդ պարտ է փութով հատանել և չիջուցանել, և ընկենուլ ի բաց. ապա թէ ոչ՝ որպէս խարոյկ թէև փոքր իցէ՝ անկեալ ի գոգ՝ ի մեծն այրէ, այնպէս և մարմնական փորձութիւնք անկեալ ի ներքս ի քաղաք ոեն՝ ի հոգին՝ ի յամելն հրդեհ մեծ արկանեն։ Պարտ է փոքրիկ ծակ մի նաւուն եթէ ոչ փութով խցեսցի՝ ընկղմէ զնաւն։

Այսպէս՝ մարմնական փորձութիւնք. զի որ ըստ հոգւոյն փորձութիւնք են՝ մարթ է պատեբաշխատ վանել զնոսա. զի չունին ներքս ձեռնտուութիւն. իսկ մարմնականք չափշտակիչք են. և մարմինն բնակաւ նաբար բերի չայնս. վասն որոյ պարտ է ի բաց թողուլ զնոսա, և մեհիլ ի նոցանէ, թէև բնութիւն աղաղակեսցէ, և ոչ կամիցի անջատիլ ի նոցունց։ Արիւնքն լծեալք ի սայլ յանջատիլ յորդւոց իւրեանց, թէպէտև տագնապեցան, և բառանչիւնն մեռցէ՝ ի բաց զՀոգեթան զառաջածինս, բայց երթալով երթային. և ոչ խոտորէին ոչ յայլ և ոչ յաջ հեակ. (ա. Թագ. ի. 7-12.) Այսպէս ի թողուլ մարդոյ զմարմնական յաժարմունս նոքաձինն՝ յորս իբր յորդիս բերի բնութիւն՝ տագնապալի մարմինն, բայց չէ պարտ անսալ, այլ ընթանալ մինչև ցվերն հաստատուն առաքինութիւնն. (ա. Թագ. ի. 18.)

Արկղորդ՝ ի ձեռն առաւօտու նշանակի լուսաւորութիւն մտից. որով ցուցանի թէ յառաւօտանալ խորհրդոցն՝ տեսեալ մարդոյ զմեղսչական անտս երկրի՝ այսինքն մեռելոյ, և զանիրաւ բերմունս չարին՝ պարտի փութալ ի մեռուցանել զնոսա, առ ի սրբելոյ զքաղաքն ոեն՝ այսինքն զՀոգին։

Արկղորդ՝ նշանակի բուն առաւօտն. և ըստ այմ յիւրաքանչիւր առաւօտու ընդ զարթնուլդ օրհնեա

ի քաղաքի հոգւոյդ զմեզանչական խորհուրդսդ, յոր
բոց վերայ զղջացար յերեկոյի, և գտեալ զնա հրով
սիրոյն ոչ այրեա և սրով առաջադրութեան հատ ի
քաղաքէ քումմէ. ի հաստատուեդ ի մոմ՝ թէ ոչ մեր
ձայ այսօր. ըղձորինակ թէ ոչ բարկացայց այսօր.
ոչ ատելից. ոչ ատելեցից զխորհուրդս իմ. և՛ն.
Եթէ սատանայ կանխեսցէ յառաւօտուն, և առցէ
զաժխ իւր, այն լինի նմա գրաւական յափշտակե
լոյ ի քէն զարի գործս այնր առաւ՝ եթէ զաղթիցդ
և եթէ զհամբերութեդ. և զամենայն զոր գործես
յայմ առաւ՝ անարգս կացուցանէ: Այս զօրացիր
յառաւօտու. մի թողուր սատանայի մուտ գտանել
ի քեզ. և մերժելով ի քէն զամբարիշտն՝ յանձ
նեա զքեզ նմա, առելով. քո եմ ես տէր ամէն իմ, դու
քնակեա յիս, դու ուղղեա զգործս իմ. դու առաջ
նորդեա ինձ ի բարին, և ժամանեցո զիս ի քաղաք
արքայութեն քո, ուր օրհնեցից զքեզ յաւիտեան:

ՍՒ. Գ՝ՄՈՍ. ԼՒ.

Օրինակ աղօթից թաղծեալ և խոնարհեալ հոգւոյ,
յայտ առնելով զԽոստովանութեն անձին, զպատուա
ւորութիւնն երբեք զծուս, զդամբարանն սրտի և զնուաղութիւն
մարմնոյ, զնախատինքն յայլոց, և զլինելն որպէս բու
աւէրակի. Վարձեալ և ինդրուածք յոյն ի դիմաց
գերելոցն ի բաբելոն, գթալ ի վերայ սիոնի. և
շինել զայն, առ ի հռչակաւոն անուան նորա, և ժո
ղովել ազգաց ի նոյն՝ յօրինակ ժողովելոց հեթանո
սաց յեկեղեցի քրիստ. ի մէջ բերելով միանգամայն և
զանփոփոխ յաւիտենականութեն նոյ.

Ի.ղօղ ողիմ երբե յանէյաոյն. և առաջի ան ափեսոյն
ընդերսաձօ էաբ:

1 Տէր՝ լուր աղօթից իմոց. աղաչանաց իմ առ քեզ եկեսցէ.
մի դարձուցաներ զերեսս քո յինէն: 2 Հայեսար ինձ.
զուարճ իմոյ խնարհեցար առ քեզ զանէն քո. յորում առաւր կոչ

քամ սա ինչ՝ վաղվաղակի լուր ինձ։ 3 Պատեցան որդիք ծառս սուրբ իմ. և ասիցէ իմ որպէս խոտ էրգասցան։ 4 Հարբ որդիք խոտ՝ և ցամաքեաց սերկ իմ. մոռասցայ ուտել զհաց իմ ի յոյժ ձայնէ ոսկրոց իմոց։ 5 Ձայնեցաս ոսկր իմ ի մարմին իմ. նմանեցայ ես գառան յանապատ։ 6 Հղի ես որդիս բոս յաւերակին. փրկեցայ՝ և եղի ես որպէս ձագուհ ձայն ի փառս։ 7 Ուխտեցին զիս ընկենուլ իմ զշրխանոցաղ, և գիմէին իմ ինձ երգնուին։ 8 Ո՞ մոխիր որպէս հաց ուտէր. և զըմպելիս իմ խառնեցի։ 9 Երեսաց բարկութեանդ որմորուեցի ես. զի զոս բարձեցաղոցեր, և խոնարհեցուցեր զիս։ 10 Ետուր իմ որպէս գհովիտն անցին. և ես որպէս խոտ ցամաքեցայ։ 11 Ոսո՞ւ աւր յաւիտեան էաս, և յիշատակ ոտ ազգէ ազգի յաւգ։ 12 Ոսո՞ւ յարուցանել գբնակեալս ի վիշտ սիոն. ժամանակ գթալոյ նորա գանել ի ժամ։ 13 Ձաձգան ծառայք ոս գնչ գնդնս նորա, և ի հողս նորա գթասցին։ 14 Երկիցեն հեթանոսք յանուանն տեառն. և ամենայն թագաւորք երկրի ի փառաց ոտ։ 15 Ո՞ իսկ աւր շինէն, և երևեցի փառս իւրովք ի նմա։ 16 Հայեցաս ես յաղօթս խոնարհոց, և ոչ արհամարհեաց զխնդրուածս նոցա։ 17 Գրեցին այս յայլ. ժողովրդդ որ ստեղծանէ՝ օրհնեսցեն աւր։ 18 Հայեցաս նա ի բարձանց ի սրբութիւն իւրում. աւր երկրին երկիր գայեցաս։ 19 Լսել զկնճռութիւն կապելոյ, և արձակել զորդիս մահաւարտից։ 20 Պատել ի սիոն զանուն տեառն, և զօրհնութիւնն նորա երուսաղէմ։ 21 Ժողովելոյ ժողովրդովք ի միասին, և թագաւորաց ծառայել տեառն։ 22 Պատասխանի ետ նմա ի ճանապարհի զօրութեան իւրոյ. զնուազութիւն աւուրց իմոց սուտ ինչ, և ոչ կանգն զիս ի կէս աւուրց իմոց. զի ամէն յայլ են ամ ոտ։ 23 Ուխտիցեն որ զկնճռութիւն երկրի հաստատեցեր. և գործք ձեռաց ոտ երկինք են։ 24 Այոտ անցանին, և դուն կաս՝ և ոտ յաւիտեան։ 25 Ձգեցեսցեան որպէս ծոցոյ մանեցուն. որպէս վերթրոյս փոխեսցես զնոսա, և փոխեսցին։ 26 Այլ դուն նոյն իսկ ես, և ամ ոտ չ զի անցանեն. որդիք ծառայից ոտ բնակեսցեն ի նմա. և զսերմանի նոցա յաւիտեան յաղեցուսցի։

ԻԲ.

ՎԵՐՆԱԳԻՐ

Ընդհանուր առիթ էրբեմն յանիրասցէ. և առաջի ևս սփոփուցէ ընդերքոածս իսր։

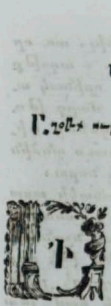

ԴՏՈՒԳՐԻԵՐԱՆ ՍԱՂՄՈՍՈՒ ԻՆՉ ՄԸ և յերկուս ձեռագիրս յաւելեալ լինի՝ ի վերնագրիդ ասել. * սաղմոս ՝ի դաւիթ ||. բայց այդ ոչ ուրեք գտանի՝ ոչ՝ի բնագիրս երբ", և ոչ յայլ Թարգ". և ոչ՝ի ձեռագիրս մեր, և ոչ՝ի տող". լամբ", և վարդ",

Դ՝երբ" այս վերնագիր գրի այսպես ՆԵՔԻԼԼ ևս ասէ ի եապտօք վէ լիճնէ եօվս էնաքօխ սէյօ. այսինքն. * աղօթք ՚ի աղքատի, որ նուաղեսցի առաջի նմա. հեզցէ զձան ՚ի, իբր ||. ուր զձառդ ասէ՝ ոմանք Թարգմանեն աղքատ ըստ յատուկ նշանակութեան. իսկ այլք Թարգմանեն տառապեալ. ոմանք վշտացեալ. ոմանք ողորմելի. այլք անինչ, որ է աղքատ. որպէս դնի և՝ի լատինն. նաև՝ի նախադգանս դաւթի անյաղթի, Լոկ՝ի սաղմոս մեր առ Հասարակ, և ևս լամբ" և վարդ", դնի ուրուկ։ Լոչ երևի Թէ զայդ առեալ ևն Թարգմանիչքն մեր՝ի Թարգմանութենէն ասորւոց և քաղդէացւոց. զի առ նոսա գրի միաբեին, այսինքն գոդի, որ է ժանտագին բորոտ, զոր մանաւանդ այսպիս կոչեմք ուրուկ։ Լոչ զորօրինակ բառս գտանի՝ առ այլազգիս նմանութիւն իմն նշանակէ զձշուառն կամ զողորմելին, ասյնպէս և բառս ուրուկ՝ նմանութիւն դնի ասա փոխանակ Թշուառի և ողորմելւոյ. այսինքն փոխանակ այնպիսի մարդոյ՝ որ լցեալ իցէ վշտօք, և ունայնացեալ բարեօք, տուայտեալ՝ի ցաւոց և նուաղեալ՝ի սխրութենց։

Լ՝որդ՝ի Ճանաչել այսպիսւոյն զձշուառութիւն իւր, և՝ի տաղտկանալ նորա՝ի կենաց՝ զինչ ունիցի առնել, բայց եթէ կամ յանաքդութիւն յուսահատութենէ ան-

կանիլ, և կամ առ գԹուԹՆն ոչ ապաւինիլ. առ որ Հայլ և նշանակուԹի վերնագրիս յաջէն. * ազօԹք ուրկի ևն։ այսինքն ԹԷ այս սաղմոս է օրինակ աղօԹից, որով կարէ ուրուկ ոք, այսինքն մարդ ԹԷ դեռ և առանապետ՝ ի տուղտանացն ի կենաց՝ գիմելով առ ՅՀՕ՝ տարածել առաջի նորա զցաւս անձին իւրոյ, և ինդրել սոփալ զայլուԹի նորա։

Ոսկ ԹԷ՝ ի մանաւորի մտածեալ՝ ո՞ նշանակի աստ բառիս ոչխարք, կամ ըստ այլոց աղքատ, զանազան են կարծիք. բազումք սոցանէն՝ ԹԷ սոփալ նշանակի աղգն Հրէից գերեալ՝ ի բաբելոն. և ասեն՝ ԹԷ գանիել մարգապէ և կամ երեմիա յօրինեալ էին յայն ժամ զայս սաղմոս՝ ի բերանոյ ազգին. և կամ յետ գերԹելն այլ ոք՝ ի մարգաբէից։ Ոլլք ասեն, ԹԷ գաւիԹ գուշակելՀէ ինն այնր գերուԹԷ ասացեալ էին զայս։ Ոլյս երկու կարծիք Հաւաբարկաց են։

Ոսկ գաւիԹ անչափ գրե՛ի նախերգանս սաղմոսաց այսպէս. * ձայնակից է սաղմոս այս ողոցն երեմիայի. ,, և այդ կարծի եԹԷ վասն գաբելի գերուԹեան՝ ,, որ՛ի բաբելոն՝ ասի. այլ գաւիԹ վասն իւր և իւրոցն ասաց։ այսու յայտնի զի ասէ ԹԷ մի Հաներ զիս՝ ի կէս աւուրց իմոց. իսկ որ ասէն գու տէր ,, գԹա՛ի սիոն, զի ժամանակ գԹալց նորա եՀաս. ,, և ԹԷ չինեսցէ տէր զսիոն. քանզ այնմ որ ասէ, ,, բարի արա տէր կամաք քո սիոնի, և չինեսցին պա՛ ,, րիսպէս երուսաղէմ. և ուսուցանեն սաղմոսգ. ,, (Ձա. և Ճ.) ԹԷ յաւուրսն յայնս և երուսաղէմ ,, փորը մի զրգեցաւ՛ի Թշնամեայ, և ամենք գերե՛ ,, ցան. և մինչ մինԹ արեցաւ գաւիԹ, և Հաստա ,, տեաց զերուսաղէմ, ոչ իշխեաց մատուցանել պա ,, տարագս։

Ոմանք առասպելեն՝ ԹԷ գաւիԹ մարգաբէ՛ի փախչէին յերեսաց սաուղայ՝ եկաց առ ուրկի միւսի, որ արտաքսեալ եր՛ի քաղաքէ. և տեսեալ զշուառուԹիւն ԹԷ նորա՝ ասաց զայս սաղմոս՝ ի բերանոյ նորին։ Ո այս առասպել՛ի մէջ բերեալ և լսե՛լ՝ ի բաց Թողու։

Ոաղուամբ բառիս ոչխարի կամ աղքատ իմանան զգ-

բնութիւն մարդկային, որ ձանձրացեալ ի մտոյն պաշտամունս դիւաց՝ դիմեաց առ ՅՈՎ, և խնդրեաց բժշկութիւն, ևն. այլ այս Հոյի յայտաբանական միտս. Յամանք ևս ի դէմս քոյ վերածին զսոյն, ի խօսիլ Նոյա առ Հայր երբեմն ի դիմաց անպատուոյ իւրոց, և երբեմն իբրև ի դիմաց իւրոց ՅՈՎ. այլ այս ծանր իմն թուի, մանաւանդ զի պատուս առաքեալ (եբր. ա. 10.) գլեառն երիս համարս այսր սաղմոսի ի մէջ բերէ ոչ իբրև ի բերանոյն քոյ, այլ ի քո առ ի ցուցանել զծածուածն նորա:

Հայեաղ ամենայնի հայեցեալ մեր ի բան վերնագրիդ՝ զայս սաղմոս ունիմք մեկնել ի դիմաց տասապեալ մարդոյ, որ ի տաղտկութենէ կենաց իւրոց դիմիցէ առ ՅՈՎ. ի մէջ բերելով միանգամայն և զայն ինչ, որ յատկապէս Հոյի ի վիճակ գերութեն հրեից և ի դարձ նոցին, որպէս և ի նորոգութեն սիոնի և ի շինութեն նորին, զորս յիշէ մարգարէն ի 11. համարս մինչև ի 21: Օի այս սաղմոս յերկուս մասունս տրոհէ, մին և յառաջնոյ համարոյ մինչև ի 11. համարն. յորում առաջի դնէն ազէտք թաղձեալ անձին, միանգամայն և թշուառութեն ազգին գերելոց. իսկ միւս մասն է ի 12. համարոյ մինչև ի վերջին, յորում առաջի դնէն մաղթանք վասն դարձի ազգին ի գերութենէ, և վասն շինութեն սիոնի, ևն:

ԲԱՆ Ի

ա. Տէր՝ լսեաց աղօթից իմոց. աղաչից իմ առ քեզ եհէտ.
ի ճշմարտութենէդ քումմէ յո՛ւնկեն:

ՄԵՆՈՒԹԻՒՆ Ի

Յառաջ քան զաղօթելն խնդրէ մարգարէն ղլսել աղօթից իւրոց, (որպէս առնէ և ի սաղ. ՃՁԳ. և և ԺՀ. և ԿԴ. և ԿԲ.) որովք յայտ առնէ նախ թէ այն իսկ խնդրելս է աղօթք ընդունելի առաջի ՅՈՎ, և իբրև մաղթանք արժանի լսելոյ: Յայտ առնէ

երկրորդ՝ թէ այսու խնդրէ յոյժ տալ ինքեան և ըղ-
բան աղօթից, իբր զի բղխեցուցէ ած 'ի սրտէ նո-
րա զարժանաւոր աղօթս՝ ըստ ասելոյ առաքելոյն
(Հռովմ. Ը. 26։) Յայտ առնէ երրորդ՝ թէ զան-
հնարին աղէտս ունի առաջի արկանել, և զմեծամեծ
իրս խնդրել, առ որ պիտոյ է ունկնդրութիւն. վասն
որոյ կանխէ խնդրել զայն յառաջագոյն՝ առ 'ի հաճե-
ցուցանել 'ի լսելութիւն, որպէս զի և ինքն կարիցէ
համարձակիլ առաջի նորա. զի որպէս 'ի մատչիլ
տառապելոյ ուրուք առ արքայ՝ նախ զունկնդրութիւն
խնդրէ ասելով. լո՛ւր աղաչեմ, լո՛ւր զոր ունիմ ա-
սել. և տեսեալ յարքայն զհաճութիւն լսելոյ՝ պատմէ
նմա զթշուառութիւն իւր. և ապա խնդրէ զոր խնդ-
րելոցն էր, սոյնպէս առնէ և մարգարէն. իբր զի
խօսելով 'ի դիմաց տառապեալ անձին կամ 'ի դիմաց
ժողովրդեան գերելոյ 'ի բաբիլոն, նախ զհաճութիւն
լսելոյն խնդրէ և ասէ։

Տէր լո՛ւր աղօթից իմոց։ Լո՛ւր ասելով՝ ոչ ցուցանէ,
թէ ած յայլ ինչ զբաղեալ գոլով կարօտի ազդարա-
րութեան մերում. որպէս զի այնու յինքն եկեալ լու-
իցէ ձայնի մերում, այլ թէ ընկալցի զոր լսէ՝ ոչ իբ-
րև օտար ոք, այլ իբրև տէր. որոյ վասն դնէ զբառդ
տէր. որպէս թէ ասէր. դու որ ես տէր ամենայնի,
և տեսանես զամենայն, ընկա՛լ զբանս աղօթից իմոց,
զոր մատուցանեմ քեզ. բայց քանզի հնար է արգել-
մամբ իւիք խափանիլ աղօթից՝ աղաչէ և ասէ։

Աղաղակ իմ առ քեզ եկեսցէ։ Կամի ասել. աղաչեմ ըզ-
քեզ տէր, արա՛ ինձ զայս շնորհս, զի աղօթք իմ
անվթար հասցեն առ քեզ, և մի՛ իւիք արգելեալ լի-
ցին 'ի ճանապարհի. որով ոչ ցուցանէ թէ աղօթք
իւր անցանելոց իցէ ընդ երկարութիւն միջոցի՝ մինչև
հասցէ 'ի բարձունս երկնից. այլ թէ որովհետև բա-
զում իւիք կարէ անլսելի լինել աղօթք մարդոյ, որ-
պէս յորժամ թուլութեամբ կամ երկբայութեամբ կամ այ-
լով իւիք անարժանութեամբ մատուցանի, խնդրէ զի մի՛
և իւրն այնպիսի լինիցի. վասն որոյ և կոչէ զայն
աղաղակ. որով յայտ առնէ զսաստկութիւն աղօթիցն.
որպէս թէ ասէր. առ լսելի լինելոյ աղօթից իմոց
և առ անարգել հասանելոյ առ քեզ՝ գոչեմ յամենայն

գօրութ՚ն սրտի իմոյ. որով և ակնունիմ թէ ժամա-
նեսցէ այն առ քեզ՝ Ա՚ստուած հայեցեալ և յանձն իւր,
և տեսեալ զինքն անարդ և խոտան առաջի նո՚ա, տագ-
նապի երկիւղիւ, գուցէ տաղտկալի երևեալ յաչս
նորա՝ մերժեսցի ի նմանէ. վասն որոյ մաղթէ ա-
սելով.

Ա՚ն տ՚ր յ՚ս՚ն՚ն ղերեսս ո՚ւ չնչեն. Ա՚յս բան առաջի
առնէ ղերկիւղ տարակուսանաց սրտի. զի գրեթէ
տարակուսելով խօսի. եթէ ասէ՝ հայիս յիս, տաղտ-
կալի տեսցես զիս. իսկ եթէ ոչ հայիցիս՝ խոպան-
լքանի հոգիս: Ա՚ստուած քանզի ակնունէր թէ ի տեսա-
նելն զնա տաղտկալի՝ թերևս անտես արարեալ ըզ-
տաղտկալիութ՚ իւրով ի գուէն շարժեսցի, վասն
որոյ աղաչէ՝ մի դարձուցանել զերեսս իւր ի նմանէ,
այլ առ նա դարձուցանելով՝ հայեսցի ի նա. և տե-
սեալ զնա այնպիսի՝ արպիսի է՝ ողորմսցի նմա, որ-
պէս թէ եգեալ էր. եթէ Թշուառութի իմ տաղտ-
կացուսցի զքեզ և տիպեսցէ՝ զի գարձուսցես զե-
րեսս քո յինէն, ողորմութի՚ քո առ իս դարձուսցէ.
զի թէ կարօղ է Թշուառութի իմ զայն առնել, քա-
նի՛ և ողորմութի՚ քո կարասցէ զայս գործել.

Ա՚յս խնդիր ոչ դարձուցանէզոյ զերեսս՝ կարէ ըստ
լամբ՚ իմացեալ լինել և վասն ոչ ձանձրանալոյ. զի
զորօրինակ ի ձանձրանալ մեր յուսոյն բանից՝ յօժա-
րիմք դարձուցանել զերեսս. որով ցուցանեմք՝ թէ
ոչ Հաձիմք ընդ այն, ասյնպես յաղօթել մեր առ ած
ունայն բանիւք՝ ի կողմանէ մերմէ գրեթէ ձանձրա-
ցուցանեմք զնա. աղաչէ ապա մարգարէն զի մի լիցի
և ինքեան այսպէս. և մի նա ինքն ած այսպիսի օրէ-
նակաւ վարեսցի առ ինքն, այլ Հաձեսցի սիրօրա-
նօք լսել, և զոր խնդրէ՝ շնորհել.

Յաղաչէլ ատ մարգարէին զայն՝ լսել ինքեան՝ ոչ ո-
րոշէ՝ թէ զինչ խնդրէ. այլ միայն զնեղութ՚ն իւր
առաջի տարածանէ. եթէ յայս Հայցուած Հարցանէր
ած՝ թէ զինչ խնդրես, առաջի առնէր զաղատութ՚ն
անձին ի վշտաց անտի յորս վտանգիւր: Ա՚զաղակէր
կոյրն բարեմխոս առ քս. * յս որդի դաւթի՝ ողոր-
,, մեա՛ ինձ ՚՚. և յորժամ եհարց քս՝ թէ զինչ խնդր-
ես, ոչ զայս խնդրեաց և ոչ զայն. այլ որում կա-

թօկ էր, իբր զի զկուրութիւն աչացն առաջի առնելով՝ ասէր. * զի բացցին աչք իմ ‖. (զուկ. ժԸ. ֆ.) Լ՝ատ ամին և մարգարէն յայտագրէին՝ զնեզուելիս իբր առաջի տարածէ, և խնդրէ լսել. ասելով.

Ֆ. Ցառատ նեղուիցէ իմոյ խոնարհեցո՛ առ իս զանձն իւր. յորում առատ կարծամ առ տէր՝ վաղվաղակի լսիցէ ինձ։

Լ՝ուսրբ նեզուելոյ իմացեալ լինի նախ ժամանակ ասելի կենդանի՝ որ գոլով լի նեզուելիւ, ասի օր նեզուելոյ ամենայն է և իւրաքանչիւր օր. զի ջիք օր, յորում՝ ոչ տեսցի մարդ զնեզուելիսն, թէ և ի հանգստեան իցէ. զի որպէս օրն ի լուսոյ և ի խաւարէ՝ այսինքն ի տուչքենէ և ի գիչերոյ լուսանայ, ամենայն և որպիսութիւն աւուրց մերոց ի հանգստեանէ և ի նեզուելոյ բռնադատի։ Լրկրորդ՝ իմացեալ լինի տիրապէս այն օր, յորում պաշարի մարդ ի նեզուելոյ մեծ, որ եթէ երկարեսցի, վտանգի մարդ։ Հայսպիսի օր հայելով ասէ։

Ցառատ նեղուիցէ իմոյ խոնարհեցո՛ առ իս զանձն իւր։ Հայս բան նախ զօրութիւն իմն խնդրէ յոչ մարգարէն օգնել ինքեան ի կարգալ, և ապա ի կարգալն լսել. որպէս թէ ասէր. յորում աւուր և իցէ՝ ի պաշարել իմում ի նեզուելոյ մեծ՝ արա զի կարդացից առ քեզ, և ի կարգալ իմում խոնարհեցոյ ազաւեմ զունկն քո, և հաճեալ լսել ինձ. և զի փութացուսցէ ի լսել, յարի զկնի և ասէ։

Ցօրում առատ կարծամ առ տէր՝ վաղվաղակի լսիցէ ինձ։ Լ՝այսինքն յո՛ և իցէ աւուր նեզուելոյ ի գոչելս իմում առ քեզ մի յապաղեսցես լսել, այլ վաղվաղակի մատո զունկն քո, և լսէր ինձ. այսինքն արա փութով՝ զոր խնդրեմ կարգալով։ Լ՝այս խնդրուած հայի յայտիւ. սի վտանգ, առ որ եթէ փոքր մի ևս յամեսցի ձեռն տուուելոյն ոչ, կորնչի մարդ և ծախի իբրև ի հրոյ, և հուապի իբրև ի ասպոյ։ Հայսպիսի վիշտս ևս և յայլ անձկութիւնս տեսանելով մարգարէին զկեանս իւր՝ յոգւոց ելանելով ասէ։

ՀՃ· Պատեցան որպէս ծուխ աւուրք իմ· և ոսկերք իմ որպէս խոտ չորացան։

Ցկեղծութիւնէ և փորձութիւնէ, չարութիւնէ և անօրինութիւնէ, և ա՛ն վտանգէ և մեռանելոյ՝ ի սր դիպս ի բազում տեղիս օրինակին ի Տէր, և ուրեք ուրեք ի տապ խորշակի· զի որպէս Հուր զորս գտանի՝ ի ծուխ լուծանի, և որպէս տապ խորշակի յորս հասանի՝ չորացուցանէ, այսպէս և նեղութիւնէ և փորձութիւնէ ե՛ւ։ Այս ահա զայսպիսի նեղութեաց զաւուրս կամելով յայտնել մարգարէին՝ ասէ։

Պատեցան որպէս ծուխ աւուրք իմ· Կամի ասել· այս քանի ժամանակիք են, յորս մարդին աւուրքն կենցաղի իմոյ՝ ի նեղութիւնս և ի փորձութիւնս, ի վտանգիչ շարժմունս և ի տագնապիչ խորհուրդս, ի վարանեցուցիչ տարակուսանս և ի խղճի մտաց խայտմունս, և յայլ ազգի ազգի տուայտանս· և ի սոսա ամենեսին իբրև ի Հուր և ի բորբոքեալ խարոյկ՝ աւուրք իմ տուրեցան և ի ծուխ լուծանի, ինքեանք անհետացան՝ և Հուր ծխոյ գարշելի նոցա զինի նոցա Թողան։ Այս եթէ ոչ վաղվաղեացես Հանել զիս ի Հրակիզմանէ սասի՝ նշխարեալ աւուրք իմ և նոյնպէս ծախին։ Այս եթէ ինեցես յիս զօրութիւնէ առ ի քէն ինձ չնորհելոյ, նոքին և ի մեռոյ այրին, զի տրամադրեալ էն ի նոյն· և առ այս յայտ զինի ասելով։

Այս ոսկերք իմ որպէս խոտ չորացան։ Ոսկերքդ հնար է առատ իմանալ զիրական ոսկերս· որով ցուցանի չարաչար նիհարանալ մարդոյ ըստ մարմնոյն զոր անհնարին վշտաց և հոգոց· բայց ուղղագոյն և է իմանալ զզօրութիւնս հոգւոյն՝ մանաւանդ զմիտս և զկամն, ըզորս և զայլ կարողութիւնս· սոքա և ասէ՝ ի յայրիլ և ի ծուխ դառնալ աւուրց իմոց՝ ի Հրոյ փորձութեցէ՝ չորացան, որպէս չորանայ խոտ՝ ի կալն ի տապ աբևու և կամ յորժամ մերձ է Հրոյ· կամ թէ այսքիկ զօրութիւնք իմ՝ ի վշտագին փորձութեցն և ի տագնապեցուցիչ խորհրդոց և շարժմանց սրտի՝ իբրև ի խաւարութիւնէ խորշակի, կամ իբրև ի ընդմանէ չորացուցիչ Հողմոյ՝ եղեն Հանդոյն խառնոյ չորացելոյ որ է

ասել. զօրութիւք իմ այնչափ տրորեցան և թշուառացան 'ի փորձութեանց՝ մինչև տրամադրիլ նոցա մերձ 'ի բորբոքումն և յայրումն. որպէս է տեսանել 'ի խունկն, զի որպէս նա երբ չորանայ՝ դիւրաւ վառի, և երբեմն ինքնին բորբոքի և այրի, նոյնպէս և զօրութիւք հոգւոյն 'ի բազում փորձութեանց տրամադրեալ լինելով՝ իբրև չորացեալ խունկ դիւրաւ այրին՝ այսինքն յափշտակին 'ի հուր մեղաց, կամ լափին 'ի բոց յուսահատութեան, եթէ ոչ վաղվաղեսցէ այցելութիւնն տ̃ն.

Այլ ազգ ևս մեկնի այս բան՝ հայելով 'ի վիճակ անցաւորութեան երջանիկ կենաց. յոր միտ կամի ասել. այն ամենայն աւուրք, յորս կայի երջանկութ̃բ աշխարհի, իբրև ծուխ անցին. ոչ թողին ինչ 'ի հետոց իւրեանց, որպէս ծուխն յանցանելն ոչ թողու ինչ. Նոյնպէս և ոսկերք իմ այսինքն մեծութիւք և փառք, իշխանութիւք և հեշտութիւք, յորս իբր յոսկերս կայի հաստատեալ, որպէս խունկ չորացան, այսինքն անպիտանացան, և ոչ ևս լինին ինձ հաստատութի̃, այլ կործանումն.

Լամէ″ զերջանիկ աւուրց հոգևոր կենաց իմանալով զայս բան՝ գրէ այսպէս. * այն աւուրք յորում
„ քաղցր էր ինձ օրհնելն զա̃ծ, և ախորժելի էր
„ ցնծալն 'ի նոյն. պակասեաց այժմ և տիրեաց ամ
„ բոխումն խորհրդոց և խաւար հոգւոյ. Եւ ոսկերք
„ իմ, որպէս զխունկ չորացաւ. ոսկերս սովոր է զե-
„ րիս մասունս անուանել զհոգւոյն. զբանականն,
„ զցանկականն, և զցասմնականն, զի սոքա են զօ-
„ րութիւք բանական հոգւոյ. որպէս և ոսկերք մարմ
„ նոյ. սոքա ասէ՝ չորացան 'ի դալարութենէ առոգե-
„ լոյ շնորհաց ո̃ւ հոգւոյն ||. Կամելով ապա մարգարէն, և զտկարանալոյ սրտին խօսիլ՝ յաւելու և ասէ.

Դ. Հարաւ որպէս խոտ՝ և ցամաքեաց սիրտ իմ. Մոռացայ ուտել զհաց իմ 'ի ձայնէ հեծութեան իմոյ.

Այս բանք հանդերձ նախընթացիւ՝ են դառն հեծութիւք տխրութեան հոգւոյ վասն հարեալ և ցամաքեալ լինելոյ սրտի. իսկ սիրտ մարդոյ երկու կարէ հարկանիլ և ցամաքիլ. մի՝ ծանր նեղութիւք. որպի-

օի են գերութիւնք, հալածանք, զրկմունք, արհամարհութիւնք են. եւ ազքատութիւն, հիւանդութիւն ըզք հանգոյն տապալեան հողմոյ հարկանեն զսիրտն իբրև զխոտ, և ցամաքեցուցանեն։ Այլ որ ընդհակառն զօրացեալ՝ համբերէ, պատարագ հանոյ ընծայէ նմա. և բուրվառ անուշութեան հոտոյ յերկինս. զի առաւել քուրվառ վարդ չէր քան զդալար։ Այրկրորդ հարկանի սիրտն անեղանելի հոգւովք, և խեղդիլ արտմութիւք, եւս և ցամաքութիւք, նաև չար խորհրդովք և տատիկ ամօթահարութիւք, և այլ այսպիսեօք իբրև որդամբք, զի որպէս որդունք հարկանեն զարմատս խոտոց, սոյնպէս և այսպիսի կիրք հարկանեն կամ կրծեն զսիրտն. յորմէ պատճառի և նուազութիւն մարմնոյ նոյն և ոսկերաց. յոր միտ ասի. * ցեց ոսկերաց սիրտ ,, հոգած ։ (առակ. ԺԷ. 30։) Զմեռն է այս հատուած, որ ցամաքեցուցանէ, և չորացուցանէ, և բառնայ զգեղեցկութիւն երկրի, այսինքն զմխիթարութիւն սրտի. և երբեմն այնչափ զօրանայ, մինչև ոչ յիշել մարդոյ ուտել զհաց՝ ոչ զմարմնաւորն և ոչ զհոգևորն. և եթէ անկործան մնացէ՝ նուաճեալ զընչաւոր մարդն, և ազատեսցի ի ներքսօրութեանց նորին։ Այնուհանդերձ՝ ոչ իւիք կարաց գտանել զբժշկութիւն. արկաւ առա ի բանս վէրիք յանցանաց. և անդ ի բազում տրտմութիւն մեռանայր ուտել զհաց. և այնպէս կացեալ իբր անսուաղ գրեթէ գամ մի՝ բժշկեցաւ։ Սոյնպէս և անդամալոյծ քնութիւն մեր ի բազում վշտաց մոռացեալ ուտել զիւիքարութիւն, ի համբերութիւն յանուանաւորութեանէ սրտի՝ գտանէ բժշկութիւն ի յանդամալոյծ կացուլեն հին մարդոյն։

Այրորդ՝ որ չարն է՝ հարկանի սիրտն մեղօք իբրև գերանդեօք, և որպէս խոտն գերանդեաւ չորանայ, և հնձեալ՝ չորանայ, սոյնպէս և սիրտն այսինքն հոգին՝ մեղօք հարեալ և հատեալ ի միտս օրութենէն այ՝ ցամաքի. և ոչ ունելով զնունդ ինչ հոգևոր ի ընդհակառն՝ մնայ չորացեալ։ Ցերեսին յայսոսիկ և կարէ հայիլ այս հեծութեանէ բանիւ յասելն։

Տէր՝ որպէս խոտ և ցամաքեցաւ սիրտ իմ։ Կամի ասել. սիրտ իմ որ իբրև զխոտ էր, իբրև զխոտ հարաւ ի

տանոյ նեղութեանց կամ յորդանոյ հոգոց, կամ՝ ի հարուածոյ մեղաց. որով և հանդոյն խոտոյ ցամաքեցաւ, այսինքն պակասեցաւ՝ ի հիւթից հանդստանեան, և՝ ի սիոփուրէ միխթարութեան, և՝ ի շարժուէ ջուրց, և յամենայնէ իսկ. մինչև ոչ ևս յիշել ինձ զայն ինչ՝ որով հնար լինիցէր մնուդք առնուլ։ Այս առ այս յարի։

Ա՛ոաջոյ ասել ինչ էմ՝ ի յայնի հեծութենէ էմոյ։ Այս մոռանալս կարծ լինել կամ՝ ի հարուածելոյ և՝ ի ցամաքելոյ օրսին, և կամ՝ ի հիծութենէ՝ որ լինի՝ ի վերոյ այնր հարուածոյ. ըստ առաքելոյն՝ որպէս եղաք՝ ի վերոյ, կամի ասել. այնպէս հարաւ և ցամաքեցաւ սիրտ իմ՝ ի նեղութենէ, և՝ տրտմութենէ ևն, մինչև մոռանալ ինձ ուտել զհաց, (գան. Ժ. 3.) և ևս և զհոգևոր կերակուրն, զոր նախ ուտէի որով և հոգևորապէս մնանէի։ Այսոյ այսմ առեալ յաջորդ հատուածն՝ այն է՝ ի ձայնէ հեծութենէ իմոյ, ոչ յարի՝ ի ոսկս յոյս համար, այլ՝ ի հետևեալն. որպէս է տեսանել յերբ" և յայլ ամենայն Թարգ"։

Այսոյ երկրորդին կամի ասել. ի տեսանել իմում զսիրտ իմ յանմիխիթար թշուառութենէ՝ հեծէի և յոգւոց ելանէի, և գոչէի ասելով. ահ զինչ պատահեաց ինձ. զիարդ աւուրք իմ որպէս ծուխ սպառեցան, զիարդ ոսկերք իմ իբրև խոխ չորացան, զիարդ և սիրտ իմ իբրև զխոտ ցամաքեցաւ. և այսպէս՝ ի բազումն հեծելոյ և հառաչելոյ՝ մոռացայ և զկերակուր իմ, իբր զի ոչ զհամոզամ խորութիւն յիշէի, և ոչ զլոկ հաց ուտել սխորժէի։ Այդ որպէս՝ ի հեծութեան եղև նմա մոռանալ զհաց, սպասիս և՝ ի նոյն հեծութենէ եղև նիհարանալ մարմնոյ նորա. զոր գեղեցիկ իմն նկարէ զկնի՝ ասելով.

Ե. Արեցաւ ասիք իմ՝ ի մարմն իմ. համանեցայ ես հասելոցն յանապատ։

Զ. Արդ ես որպէս բուա յանեղեամ. թռնեցայ ես եղի ես որպէս ձնձղուկ գայն՝ ի տանս։

Հարուած սրտի՝ ի սաստկանալն պատճառէ՝ ի մարդն նախ՝ զնհհարութենէ մարմնոյ, և երկրորդ՝ զյաջորդ-

թէ ամայութէ կէտաց, որպէս տեսանեմք ի բաղումս.
վասն առաքինոյն ասէ.

Ելեցաւ ասէր իմ ի մարդն իմ. Կատարդ մարդն՝ դնի աստ փոխանակ արտաքին երևութի մարմնոյն, այսինքն փոխանակ մարթոյ մնոյն. զի ոսկին միշտ կիւ գոլով ի մարմնին՝ ոչ լինի ուղիղ ասելն՝ կցեցաւ ոսկր իմ ի մարմին իմ, բայց եթէ ցուցցի սուաբ կցելն ընդ վերջին կամ ընդ արտաքին մասին մարմնոյ, որով ի մացեալ լինի մարթն. և զի այս լինի ի նիհարանալ, կամելով մարգարէին զնիհարանալն ցուցանել՝ դնէ կցել ոսկերաց ի մարթն. և նոյն կը թէ ասէր, ի սատկութէ հարուածոց սրտի իմոյ, և յանցնալ բին հառաչանացս նիհարացայ յոյժ, հալեցայ և մաշեցայ. և յառաջելոյ հեծութէ իմոյ խնդրեցի զամայութէ. զորմէ խօսի ի յաջորդ հատուածն.

Ստարօյակէս՝ ոսկերք հոգւոյն այսինքն զօրութիք հոգւոյն, մանաւանդ անձնիշխանութէն ի լէտս կալն ի հոգևորութէ և՝ ի միաւորութէն ոչ՝ կցին ի մարմինն, այսինքն յարին ի մարմնական հաձոյս և ի ըղձայական իրս. որով և նիհարանայ հոգին խաղաս, զորմէ գեղեցիկ գրէ լամբ՝. եթէ կամիս տես ի գիրս նորա ի մեկնութէ այսր բնաբանի.

Ընդ հակառակն այսր ի յարիլ հոգւոյն յաճայինս յաղօթս ան և յերկնային խոկմունն՝ նիհարանայ մարմինն. ուստի և որք պարապին խոկմանց և աղօթից՝ նուաղեալ տեսանին ի մարմնի. նաև զի նոյն իսկ խոկմունք և աղօթք՝ նուաձմունք են մարթոյդ և մեռուցմունք ախտից. որոյ յօրինակ յակոբ նահապետ յաղօթս մենամարտեալ ընդ ոյ կաղացաւ, և զնահատեաւ անուն ընկալաւ. (Ծնն. լե. 24—32.) Պատ և որք ձգնին յաղօթս՝ ոչ միայն նուաղին ի մարմնի, այլև ճան կաղացեալ, այսինքն մնահացեալ յախտս և արժանանան ճաձայիս տեսութէ. Այդն այս կարէ լինել և ի թաղձութէն սրտի ի դիմել մարդոյ առաձ, և ի ցանկալն անդ ամայանալ ի մարդկանէ. զորմէ խօսի մարգարէն ի հատուած քանիդ՝ որ զինի նմանութէք հաւատոյն յատերէն.

Ցմանեայ ես հաւատոյն յանապատ։ Հաւատոյն կամ ըստ եբր ֆեան, է վայրի թռչուն ինչ՝ զորմէ ասէն

ունել զերկուս տեսակս, ջրային և ցամաքային. ջրայինն է նման սագի, և կերակրի խեցեղինօք, զորս կլանէ կերզէօքն. և ի բանիլ նոցա ի ներքս ի ջերմուձի սոսմոքսին՝ վարէ զնոսա ընդ բերանն ի դուրս իբրև փսխելով, և գտեալ զնոսա բերանաբացս՝ ուտէ զիիննան։ Ամենք համարին զսա լինել զՔարթաժուռնն. որ առեալ զջուր ի պարկանման ասօքն՝ որ կայ կախեալ ընդ կզակաւ՝ տանի Թափէ ի խոռոչս անապատից և անջրդի ևերանց. յորոց ըմպեն Թռչունք փոքունք. զսա այլազգիք կոչեն (սագս գուշտ.) տես և ի համեմատութեան. սաղ. ՃԷ. 17.)

Ոսկ ցամաքայինն՝ որ է նման կռնկան, քնակի յանմարդաբնակ տեղիս կամ յանապատս, և գնէ զլոյս իւր յանմատոյց տեղիս յերկիրս. օձից, ընդ որոց պատերազմէալ իբրև զարագիլ՝ որպայ զնոսա, և նոքիմբք կերակրի. զսա համաքի լսէք դիտելոյն հաւ, գուցէ հայելով ի յաջորդ համարն.

Լսի ևս զամանէ՝ Թէ յածելն զձուս իւր վերաւորէ կոտցաւ զկուբծս իւր, և սրսկեալ զարիւն իւր ի վերայ նոցա՝ Թիսէ, և յարուցանէ ձագս ի նոցանէ. որով և բերի յօրինակ զԹոյն ձեզ մերոյ. որ սրսկեալ զարիւն իւր ի վերայ որդւոց մարդկան իբրև ի վերայ մեռելոց սկզբնական մեղաց՝ կենդանացոյց զնոսա. Ոչ կամ հեղգալ զարիւն իւր ի վերայ մարդկան իբրև ի վերայ ձուոց՝ հանձնեցաւ յարուցանել զնոսա. յորոյ յարացոյց յաւուրս զատկի սովոր են քրիստոնեայք ընծայել միմեանց զկարմիր ձուս. ի ցուցանել՝ Թէ իբրև զձուս կարմիրացեալս արեամբն քոյ՝ հանդերձեալ եմք յառնել ընդ նմա.

Ոսկ դիտելիս մարդարէին է ցուցանել՝ Թէ զորօրիհաս հաւս այս յանապատ տեղիս քնակի, և զամպուռն սիրէ, սոյնպէս և մարդ հարեալ ի սրտի յորժամ բմբռնի ի տխրութիւն, նման նմին փափաքի ամպոռել կենաց՝ վասն երկուց. մի վասն սաստկութիւն Թաղծութեն՝ ի վերայ հարուածոյն. որով ոչ տանի սիրտ իւր ի մէջ մարդկան զուարճանալ. որպէս յայտնի տեսանի այս ի Թաղծեալս սրտիւք. և մի և՝ զի մի կրկին հարուածեսցի սիրտ իւր ի Թիւնից օձից՝ այսինքն ի փորձութիւնց, և ի վտանգից, և՝ Ո այս

վիճակ ամայաբնակութեան կարէ ընծեռցուին յարմարել և թշուառութեանէ մարդկային բնութեանէ. զոր այլով ինչ առաւելութեամբ կամելով յայտ առնել մարգա-
բեին՝ միւս ևս այլ օրինակ ի միջ բերել ասելով.

Ահա էս որդեա էս յաւերժից։ Արկու տեսակ են բուս, որ յերդը գրի ջօ. մին կոչի գիշերահաս, և մնա-նալոր անուամբ կասկամ, որ և է յայժ գաղշատեսիլ և մեծամարմին. քնակի միշտ յաւերակս, և կամ յաւերակամանն տեղիս, և ողագին վայէ ի գիշերի. զսա ոմանք համարին լինել հաւպատիր, բայց այլ է այն։ Լոկ միւսն է հասարակ բուս, այսինքն (պայզուշ.) որ գրեթէ նմանն առաջնոյն ի խոռոչս միահանից և ի տանիս աքսեալ տրամագին աւազէ։ Եւ դարդ յայս բան բառագ էս՝ դնի փոխանակ առաջնոյ տեսակի այսինքն փոխանակ գիշերահասու. զի ի յոյնն և ի լատ՛՛ գրի (նիքթի քօռաքս՝) որ է սոյն այս գիշերահասու։

Եւ յայսիսի հասու նմանութեցուցանել մարգարէն զմարդ տխրեալ. զի այնպիսին հանգոյն գիշերահասուս ոչ ըստ գերեզկութեան ապաքանից զմայլի, և ոչ ըստ վայելչութեան իւոց բերկրի. այլ գիշերանալ ախորժէ յանարգ տեղիս. և եթէ ի պալատան գոյի, սիրտ նորա յաւերակս գեգերի, և կամ յայնպիսի տեղիս, ուր կարէ ծածկիլ ի մարդկանէ, և աքսութեանէ կեալ. և զայս կամելով հաստատել մարգարէին հրկիռէ և ասէ.

Տէ՛ր ես էս որդեա ձնձղուկ ձայն ի ծանից։ Առաս ձնձղուկ, կամ ըստ երդ չիքօ ոչ նշանակէ ասա զայն Թռչուն՝ զոր մանաւանդ անուանէ ծիտ կոչեմք, և այլազգ անի բառիս (սէրշէ,) որ հասարակօրէն առ տանիս գեգերի. այլ զայն երկրորդ տեսակ բուսոյ՝ զոր յիշեցաք այժմ. և կամ զտեսակ ինչ գիշերային և առանձնասէր Թռչնոյ. որովհետև յօրինակ աքսուեթէ և առանձնութեանէ երեթ վրա ասա մարգարէն. ըստ որում յայսա առնէ բայդ փոխեցոյ, և բառս ձայն. արդ յայտ է Թէ ծիտն ոչ է այսպիսի. զի ի գիշերի ոչ աքսի, և միայնակ ոչ կայ։ Ձայս Հայելով Հարկիմք ասել, Թէ ասա ձնձղկամբ ոչ նշանակի ծիտն, այլ որպէս եզաք, այն երկրորդ տեսակ բուսոյ, որ ի գիշերի միայնակ ի վերայ տանեաց նստեալ աքսի և

ձուաղէ ։ Կարէր մարգարէն այլոց թռչնոց ևս նմանեցուցանել զմարդ տխուր․ բայց այսպիսեաց նմանեցուցանելով՝ կամի զառաւելութի տխրութեն բացայայտագոյնս նկարել ։

Արդ որպէս յայտնի տեսանի յընթացից սաղմոսիս, այսպիսի բանք յերից դիմաց ևս կարեն ասել․ մի՝ 'ի դիմաց այնր՝ որ կայ մատնեալ 'ի տառապանս․ որպիսի էին իսրայէլացիք 'ի գերութե անդ ։ Երկրորդ՝ 'ի դիմաց այնր՝ որ պաշարեալ կայ տարակուսական տրտմութե 'ի վերայ կենաց իւրոց կամ 'ի վերայ անասելի դիպուածոց․ կամ որ տագնապեալն է 'ի խղճէ մտաց, և կամ 'ի վարանմանէ խորհրդոց․ զի տեսեալ զբարին՝ յոր յօժարի և ոչ վստահի, և զչարն՝ յոր պաշարի և ոչ նահանջի, 'ի մառախուղ տրտմութե ընկղմեալ՝ զայսպիսիս բարբառի ։ Երրորդ՝ 'ի դիմաց այնոցիկ որք յետ դառնալոյ առ ած՝ յապաշխարանս կան, և ողբան ։

Եւս սոքա յերիս դասս տրոհին ։ Յառաջնում դասու են նոքա, որք յանապատի առանձնացեալ ճգնին, և ընդ օձից, այսինքն ընդ դիւաց պատերազմին․ որպիսի եղեն պօղոս, անտոն, հիլարիոն ևն․ որք և օրինակին 'ի հաւալուսն, ըստ որում ասաց․ * նմանեցայ ես հաւալուսն յանապատի ‖ ։ Յերկրորդ՝ դասու են նոքա, որք թէպէտ և կան 'ի քաղաքի կամ 'ի գիւղս, բայց առանձնացեալք և յաշխարհային իրաց մեկուսացեալք, գրեթէ յաւերակս քաղաքաց բնակին և ողբան զկեանս իւրեանց, մանաւանդ 'ի գիշերի․ և սոքա օրինակին 'ի բու 'ի կոչեցեալն գիշերահաւ կամ կասկամ, ըստ որում ասաց․ * եղէ ես որպէս բու յաւերակի ‖ ։ Յերրորդում դասու են նոքա, որք թէպէտ և ամուսնացեալք իցեն, և յիրս աշխարհի զբաղեալք, որպիսի են վաճառականք, և արհեստաւորք ևա, բայց ունելով զվարս քրս տքնին և ողբան 'ի վերայ անցեալ կենաց իւրեանց՝ բարձրանալով 'ի տանիս․ իբր զի այսպիսիքս թէպէտ և կան 'ի տան, բայց խորհուրդք նոցա միայնացեալ են 'ի վերայ տանեաց․ զի ոչ յարին յայն՝ զոր 'ի կենցաղս յայս ունին, այլ յայն զոր 'ի հանդերձեալն ունել փափաքին․ և սոքա օրինա-

կին 'ի ձնձղուկս տանեաց. ըստ որում ասէ. * տրք-
„ նեցայ, և եղէ ես որպէս ձնձղուկ միայն 'ի տա-
„ նիս ‖: Ի սոսա նաև խիղճ մարդոյն կարէ նմանիլ
ձնձղկան՝ որ 'ի բարձանց իբր 'ի տանեաց ազդ առ-
նէ հոգւոյն զգուշանալ 'ի ձկտանաց մարմնոյ: Եթէ
հաճիս. տես և 'ի Լամբ:

Այլաբանօրէն, յաւերակի մարդկայինս բնութե՝
գտաք ամենեքին իբրև զգիշերահաւս և զբուս: եկն
առ մեզ որդին ա՟յ, և նմանելով մեզ՝ սրբեաց զմեզ.
տքնեցաւ 'ի վերայ մեր և վասն մեր 'ի փրկել զմեզ.
և մարմին նորա կցեցաւ յոսկերս նորուն 'ի տանջելն
անդ: Նա զի զհետ էր օձն հին յափշտակել զմեզ
իբրև զձագս նորին, փութացաւ ել 'ի տանիս այս-
լինքն 'ի խաչ՝ իբրև ձնձղուկ ճչել առ հայր. և յանձ-
նել նմա զհոգիս մեր յաղաղակելն անդ. * հա՛յր 'ի
„ ձեռս քո աւանդեմ զհոգի իմ ‖: Իսկ զորս կրեաց
'ի նախատանաց մարդկան, զայնմանէ խօսի մարգա-
րէն 'ի յաջորդ համարն առակելով յանձն իւր, և
ասէ:

Է. Նախատէին զիս թշնամիք իմ զօրհանապազ, և գովիչք իմ ինև երդնուին:

Յորժամ այր բարերջանիկ, և կամ արդար ոք հա-
սանէ 'ի թշուառութի, մարդիկ չարք, երբեմն և
բարիք իսկ՝ փոխանակ սփոփելոյ կատակեն զնա. որ-
պէս արարին և բարեկամքն յոբայ. որոյ վասն ասաց
առ նոսա. * այր արդար և անարատ եղէ 'ի կատա-
„ կանս ‖. (յոբ. ժբ՟. 4:) Յայս միտ դնէ աստ մար-
գարէն զնախատինս հանդերձ առաւելութե՟ իւիք
յասելն:

Նախատէին զիս թշնամիք իմ զօրհանապազ: Կամի ասել.
յայնպիսի թշուառութե՟ ժամանեցի, մինչև լինել
ինձ նախատինք թշնամեաց իմոց, եւս և դիւաց. և
եղէ առակ նշաւակի առաջի այնոցիկ, որք ատէին
զիս. և այս ոչ մի օր, այլ զօրհանապազ. բայց որ
ծանրագոյնն է, նաև ծանօթք իւր զնոյն առնէին.
և կսկծագին եւս. վասն որոյ յարէ զկնի և ասէ:

Եւ գովիչք իմ ինև երդնուին: Կամի ասել. այնչափ
թշուառացայ, մինչ զի որք յառաջն տեսեալ զերջան-

կուբեի իմ գովինն զիս, առնանելով ապա զՀՀուռուբեան իմ սկսան պարսաւել, և համարիլ զիս առնագ քան զանհնայն, և ինև ևս երդնուլ. իբր զի յորմամ կամինն երդմամբ հաստատեալ ինչ, ինև հաստատեին, և զանուն իմ՝ի մէջ բերելով ասէին. եթէ չիցէ այս այսպէս, եղիցի իբրև զնա անարգ. կամ եթէ սուտ խօսիմ՝ հանգոյն նմին պատուհասեցցի. կամ եթէ ոչ արարից՝ իբրև զնա Թշուառացցի. և կամ ընդ հակառակն խօսելով՝ ասէին. եթէ ոչ կատարեացես՝ զոր խոստացար՝ լինիցիս իբրև զնա ոգւոքմէլի ևն։ Այսոյիսի եղանակ երդման ցուցանել զանարգուեթէ նոցա, որով երդնուէք. որպիսի առնէին և բարելացիք զազգն Հրէից. զի չերդնուլ նոցա՝ի մէջ իբրեանց՝ նոքին ազգաւ երդնուին յաճէին. եթէ չիցէ այս այսպէս, եղիցի իբրև զնոսքայ ևս. որով ցուցանիւք, թէ՝ի չերդնուն անարգուեթէ կին իսրայէլացիք։ Այնպէս և յանծնէլն զմիմեանս՝ ասէին. Թշուառացցիս իբրև զնոսայէլ, կամ լինիցիս նմանի իսրայէլացւոց անարգեալ յոմէ և՝ի մարդկանէ. որպիսի և այժմ մի վիճակ նոցա, զՀՀաբաթական և երկրորդական մի կնութ այս բան կայէ՝ի նախաստինս ամբաշտացց և դիւաց, որով նախատէն զապաշխարօղն. իբր զի տեսեալ նոցա Թէ մեզաւորն դարձեալ է՝ի ձանապարհն իւրմէ չարէ, և ապաշխարէ, և՝ի գործս բարիս ձգնի, նախատակծ առնեն զնա՝ի մէջ իբրեանց. և որ յառաջն տեսեալ զնա նման ինքեանց՝ գովին, յետոյ տեսեալ՝ Թէ նա փոխեալ է զձանապարհ իւր, և հետացեալ է լինքեանց, երդնուն՝ի վերայ նորա, կամ ընդդէմ նորա. զի զանուն նորա՝ի մէջ առեալ՝ երդնուն նուաւ՝ի ծաղր և յայտն կատականաց։ Օ այս եդեալ մարգարէին՝ ապա առաջի առնէ այլով ինն նմանաբանու-

Թի զառաւելութի տառապանաց անձինն, և ասէ.

Շ. Օ մինչ որպէս հոգ ինչ էր. և չչմոռնայի իմ որոտ խառնեցի։

Աւելութեամբ էր՝ի հնոյն զկոծ սգոյ կատարել նաեւելով՝ի վերայ մեռելոյ. զի ցանեալ զմեռիլ՝ի գեանի՝ նաեւին՝ի վերայ նորա, և լային. և զայս հասարա-

կարէն առնելին ի ոգւոյն զսուգ մտօվս , քան զոր մեծագոյն սուգ ոչ կարեր լինել . և եթէ վասն այլ ինչ պատճառաւ լինէր , այնու ցուցանիւր մեծ ինչ Թագաւորեալն լինէր , այլ ոչ ի մտօվս . որպէս տեսանէք յարաբան նիհոուէսացւոց . (յոբելեան . ՟ը . 6 .)

Ա՛չ եթէ այս սուգ երկարեր , Տարի լինէր ի վերայ այնր մեռելոյ նստելով ուտել զհաց և ըմպել գինւոյ ցաւով . և զի հացն դնիւր ի վերայ մեռելոյ , յուտէին զայն՝ ասէր ուտել զհաց մեռելոյ . և յըմպելին գինւոյ՝ ասէր ըմպել գինւոյ արտասուաց . Ա՛չ քանզի այս ամենայն ցուցանէր զմեծութիւն Թագաւորին ցաւոց , կամ զսաստկութիւն ագոյ , զոր զայս յառաջ բերէ մարգարէն ասելով ,

Օ՛ խնէր տրէս հայ ինէյ . Ե՛ս ըզմտէն իմ արտասուօք խառնեցէ . Ա՛յս բան երբեակի կարէ իմացեալ լինել . մի՝ ըստ կատարմանն . երկրորդ՝ ըստ Տամեմատութեան . և երրորդ՝ ըստ փոխաբերութեան . Ա՛սա առաջինն ոչ ցուցանէ՝ Թէ լոկ մխիթր ուտէր փոխանակ հացի , զի այս է ընդդէմ բնութեան . այլ կամի ասել , Թէ յանհնարին Թագաւորն Հզեկիա՝ ստեալ ի վերայ մխիթրոյ՝ լայն զՀոգեառութիւն իմ , և ի վերայ նորա ուտելի զՀաց իմ մխրաթախաւ . կամ Թէ յուտէին զՀաց՝ կամ ինն Թաթախէի գնդին ի մխիթր , յորոյ վերայ նստէի . իսկ արտասուք իմ այնչափ էր , զի և յըմպելին իմ գինւոյ՝ Տեղեալ լիներ ի բաժակ ջրոյն և ես այնպէս արտասուախառն ըմպելի զայն ,

Ա՛սա երկրորդին ոչ ցուցանէ Թէ մխիթրն իրրև ըզՀաց եկեր , այլ Թէ զՀացն իրրև մխիթր եկեր . որպէս Թէ ասացեալ էր . յուտելս իմ ասկաւրկ մի Հաց՝ Տամ ոչ առնուի . և յըմպելս իմ ասկաւ մի ջուր՝ յարտասուելոյ ոչ դադարի . Հաց Տանգոյն մխիթրոյ Տաւրեալ էր ինձ , և ըմպելին իմ նիւթ լուղոյ ,

Ա՛սա երրորդին ցուցանէ զկնութիւն Թշուառութեանն , ձեն և զսաստկագին Թագաւորին սրտին . որպէս Թէ ասացեալ էր , յանՀնարին վիշտս գոլով և յամենից ցաւոց նախատակած լինելով՝ գրեթէ ի մէջ մխրոյ բնակիմ , և իրրև մխիթր Տամարեալ լինիմ . մինչև զՀաց անգամ մոռանալ ուտել , և զջուր իսկ յարտասուացս ոչ յիշել . զի կերակուր իմ Թշուառութիւն

էր, և ջուր՝ արտասուք։

վրդով մի այլազգ և ա կարէ մեկնիլ այս բան՝ Հայելով՝ ի գոյն սփոփանան, զոր առնոյր ի նմանէից և ի լուոյ ի վերայ մխրոյ։ որպէս թէ ասէր. ի թշուառութենէ խիստ ոչ ոք գոսւոյ ինձ սփոփիչ. զի թէ նմանիք իմ նախասիրեն, և ծանօթք իմ ծաղր առնեն ինձ. և ես ոչ և ա կարէալ իւիք միխիթարիլ՝ նայել ի վերայ մխրոյ. և այս միայն եղև ինձ միխիթարութենէ իրրև հոգ հատատիչ սրտի. և ողբալ իմ եղև ինձ զանգուածն իրրև բմպելի պատքառ անձին։ Ընդ այսմ ՀՀմնարար ասել, թէ մխիրն եղև ինձ իրրև հոգ, և արտասուքն իրրև բմպելի։

Ասարկապես, որ միանգամ խորհի զանձնէ իւրմէ լինել հոգ և մխիր, և թէ չէ տակաւ ունի ի նոյն դառնալ, և զայս մտածելով շարժեսցի ողբալ արտասուօք ի վերայ անցեալ կենցաղ իւրոց, այս խոհումն լինի հոգեոյ նորա իրրև զհոգ, և այն արտասուք լինի նմա բմպելի քաղցր։

Ալ անտիան վարդապետ. (ի մեկն. յոբ. գլ. է.) մխիրով խմանայ զնեզուածն, և բմպելեաւ զփափկութեն։ զինն ասէ իրրև զհոգ ուտեն արդարք. և բղմիան արտասուօք խառնեն. զի նեզուածք իրր հացիւ մնանին. իսկ զփափկութեան բաթեխառնեն արտասուօք և ձնշմամբ։

Ասէ՝ յայլ ինն հոգևորական միտս առեալ զայս բան գեղեցիկս գրէ ասելով. * մնացայուղ ասէ ուտել ընդ ,, հոգ իմ, զառ ած խոհումն և զվերին կենացն ,, փափաք. և զմխիրն կերայ որպէս զնա ցանկանէք ,, և փոխանակ նորա. այսինքն զդեղ պտղոյն, ընդ ,, ցանկութեն արծաթասէրն, զարկութեն եղբօրն, ,, զփափկութէ մարմնոյ, զլուր մեռաւ, զիսաս անչ ,, պատշաճ, զանեղանս փառաց. զի այսք ամենեքեան ,, մխիրը են երկրաւորք և անցաւորք։ և ապա զարտասուաց խօսելով ասէ. * բմպելի էր նորա այն՝ զոր ,, ասաց ես, եթէ ոք ծարաւի՝ եկեսցէ առ իս և ,, արբցէ. այսինքն առնաբանական խոստմունքն և ,, աւետիք երանաւետ և յաւիտենական կենացն. զոր ասէ յբմպելն արտասուաց խառնեցի. էր ինն, զի ասէի ցկամս մարմնոյս՝ ուտել զխմնալի հացն և

,, առել զմխիթն, և ոչ կամէր. վասն այսորիկ ես
,, յիմգիելն զաժաչունչ գրոց վարդապետութեան՝ աս-
,, տաւածէ, տեսանել զիս ի նոցին խոստմանցն զըր-
,, կեալ և աշխարհիս ցանկութիւն խնամացեալ ։

Լ. ԱԼ Թէ ուստի եղև Նմա այսպէս խնամարհել, յայտ առնէ յաջորդ բանիւն ասելով.

Ց երեսաց բարւոքեն սրմանութեն ։ ։ զի գոս բարբ-
ցոշեր և խնամարհեցոցեր էին ։

Արկին օրինակաւ վարի ոճ ընդ մարդոյ՝ բարուքեալ և բարկութիւն. բարուքեալ ի բարքացուցանելն ի բա-
րիս. և բարկուքեալ ի խնամարհեցուցանելն ի չարիս. և այս լինի պատժելով, կամ զրկելով զմարդն ի բարեաց, կամ մատնելով ի նեղութիւնս վասն մեղաց. որպէս ասաք իբ ադամ՝ զոր բարուքեալ ի բարքացոյց ի պատիւ և ի նմանութիւն իւր, և բարկուքեալ խնամարհեցոյց ի հող. որպէս ասաք և ընդ իսրայէլացիս, զորս բարձրացոյց ի ժառանգութիւն իւր, և ի թագաւորութիւն. և ապա խնամարհեցոյց ի գերութիւնն. և հուսկ յետոյ ի խաչանալ նոցա՝ ի կորոյզ վնասս ի լեառն Քշտառութիւն ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ ։

Այդպէս այս տեսանի և յիւրաքանչիւր մարդ՝ մանաւանդ ըստ գերբնական վիճակի. իբրև զի ցորչափ վայելէ ի շնորհս նոյ, կայ ի բարձրութիւն, և որչափ առաւելեալ իցէ շնորհօք՝ այնչափ բարձրացեալ համարի. իսկ յորժամ մեղանչէ՝ անկանի ի բարձրութենէ անտի ։ Այլ զբոլորիսկ խեղդելն անօթ անկեալ ի բարձրութենէ խորտակի և լինի անպիտան, սոյնպէս և մարդն՝ որ ե իբրև անօթ խեղդելն ըստ յորոյ՝ յանկանիլն մեղաց ի բարձրութենէ՝ խորտակեալ անպիտանանայ, և որչափ բարձրացեալ էր, այնչափ մեծ լինի խորտակումն նորա ։

Այլ Թէպէտ մեղքն կուբացուցեալ զայս հոգւոյ նորա՝ այլ Թողու նմա տեսանել զիսրտակիլ իւր, տալ կայն եթէ նշուլիւք նախաժամանն շնորհացն նոյ լուսաւորեալ՝ նշմարեսցէ զինքն, տեսեալ զմեծ զայն զիւր Քշտառութիւն՝ յոր անկեալ է, պաշարի ի Թաղձութիւն, և մաւյն յաղր և ի սուգ. ի սոյն պաշտ-

բեալ և գաւթի՝ ասէ ։

Եբէ՞սայ բարձրանալ սրմռռանալ չո. ալ գոռ բարչբացողները և խանարհեցողները լիս ։ Հայս բան՝ երկրորդ Հատուածն Հայի ի Թշուառութիւն՝ յոր անկաւ ։ իսկ առաջին Հատուածն Հայի ի Թագաւորիւնն՝ զոր կալաւ ։ որպէս Թէ եղեալ էր ։ դու տէր՝ որ բարուրեր զով բարձրացուցեր զիս ի Հնոյն, կամ ի վայելուչն Հայրական խնամոյ քոց, տեսեալ զանզգամութիւն իմ՝ բարկացար, և ի բարկութիւն անտի սրամտութեամբ քով ի վայր ընկեցեր զիս ։ որով ոչ միայն զրկեցայ ի բարձրութիւն անտի, այլև ծանրութիւն մեղացս հաւրեալ զգեանի՝ իբրև զիրեղէնն անօթ խորտակեցայ, և յայսչափ Թշուառութիւն ցրուեցայ ։ Ցնեսեալ իմ ապա զիս յայսպիսի ողորմելի վիճակի, և գիտացեալ՝ Թէ այս վասն այսորիկ եղև ինձ՝ զի բարկացուցի զքեզ, ի բարկութիւն այսի քումմէ սաստափեալ Հալեցայ և մաշեցայ ։ ոչ կերակուր չիշխի և ոչ զրմպելեաց խորհիլ ։ ինձ կերակուր եղև մխիթը, և իմ ըմպելի դառն արտասուք ։

Ամբ" բարկութիւն ոչ խմանալ զգործ Թոյլ տալոյ նորա յանկուածն մարդոյ ։ որպէս Թոյլ եւ գաւթի, և պետրոսի յգուտ նոցին՝ առ ի խանարհեցուցանել զնոսա ։ զի որպէս բարձրացուցանելն ի մեծամեծս եւս և ի գերազանց մտածութիւնս՝ նորա է ասէ, այնպէս և խանարհեցուցանելն ի Թշուառութեան ։ * երկոքինս եւս ածային խնամոյն է միևն անախտու ,, Թէ ուղղիչ, և միւսն խանարհուԹէ ։ Վամբով ապա մարգարէին ի մէջ բերել ընդ հանրապես ըզքաւանն՝ որ եղև ի գործ անտի բարկութենն այ, յաբեկ զինեն և ասէ ։

Ժ. Վասուր իմ որպէս հովանի անդին. և ես որպէս խոցոտեալ ։

Ասուրք մարգոյ՝ եԹէ արդարոյ իցէն և եԹէ մեղաւորն, միապէս իբրև ստուեր անցանէն ։ բայց արդիւնքն եԹէ բարւոյ մասին իցէ և եԹէ չարի, Թռղուն ինչ ։ իբր զի որ արդարութիւն անցուցանել զաւուրս իւր, Թէպէտ և աւուրքն անցանէին, բայց վարձք արդարութենն գանձեալ պահին ։ այնպէս և

որ ամբարտաւանէ անցուցանել զաւուրս իւր՝ յանցանել աւուրցն՝ դիզեալ պահին պատիժըն. քանզ որոյ չիմասթի առածն այն վանական վարդապետի. * զօր. ,, ծօգըն անցին, գործըն մնացին ||. Իպար եթէ արդարն կամակար մեղիցէ, ոչ միայն աւուրըք նորա, այլև վարձք գործոց նորուն ընդ աւուրցն անցանիցեն, և ինքն միայ իբրև զնոսա չորացեալ առ'ի արկանիլ 'ի հնոցն գժոխոց, Յայս Հայելով ասէ,

Իշուր եմ զրպէս հալանի անցին (Յոբ ես ։) Կամի ասել. 'ի մեղանչել իմում՝ և'ի մերժելդ քո զիս բարեկութեամբ՝ աւուրք իմ իբրև ստուեր անցին. ուր աւուրքդ ոչ նշանակի տեւողութիւն աւուրն, այլ գործք արարեալք յիւրաքանչիւր աւուրս. զորս և նմանեցուցանէ հովանւոյ, այսինքն ստուերի. զի որպէս հովանին երևի ինչ ցորչափ ձևանայ 'ի լուսոյ, բայց ինքն ի գոատարկութիւն լուսոյ և դիւրաշարժ յանցանել, այնպէս և գործք մարդկան երևին լինել ինչ ցորչափ ձևանան 'ի չնորհացն այ. բայց 'ի կողմանէ իւրեանց են գոատարկութիւնք ինչ. ուստի և 'ի հեռանալ չնորհացն՝ պակասին և բառնին իբրև ստուեր. և միայ մարդն գոատարկ և ունայն, և ա և իբրև զնոսա չորացեալ. յոր միտ յաւելու ասել,

Իշու ես զրպէս խոտ չոռնէցայ։ Իյսինքն՝ 'ի մեղանչել իմում՝ ցամաքեալ եղէ իբրև խոտ չի և իցէ խոտնաւութիւնք գերբնական բարւոյ, և վաղեցայ 'ի թերուսաւութիւն, և ահա կամ'ի տառապանս մնանեալ, Իյս բան կարէ մեկնիլ և քան մեկնութիւնն երրորդ Համարցն, ուր ասաց. * սպառեցան որպէս ծուխ ,, աւուրք իմ, և ոսկերք իմ որպէս խոտ չորացան ||. յոր միտ կամի ասել. տառապանօք և հառաչանօք (կամ ասացից ախով և վախով) մաշեցան կեանք իմ, և անցին իբրև հովանի երջանիկ աւուրք իմ. որոց և ոչ հետք երևին. և ես ինքն տառապեալ 'ի սուգ և 'ի տրտմութիւն հալիմ և մաշիմ, և իբրև զխոտ չորացեալ՝ տեսանիմ,

Վարձ է զայս բան վերադնել և 'ի գէմ մարդկային բնութիւնն 'ի յայտարարութիւն միհկանացութիւնն՝ որ եղև պատիճ մեզոց. իբր զի առաջին մարդն՝ որ բարձրացեալ էր 'ի գերագոյն փառս անմահական կենաց,

ի ձեռն մեզաց յանարգութեի խնարարհեցաւ. և եղև մահկանացու. և ընդ անցանել հետ զհետ աւուրց նորա իբրև սաւեր՝ ինքն եւս որ մեռելոց էր մշտագա-

լար, իբրև զխոտ ցամաքեցաւ և մեռաւ.

Օ այս անցաւորութեի աւուրց հանդերձ մահու՝ ընկալան և որդիք նորա իբրև յատուկ ժառանգք նոցին, և ինքեանք եւս ստորագրեցին զնոյն իւրեանց մեղաց, և յաւելին վերս ի վերայ վիրաց. որպեսի տեսանի և յանձն լոյն՝ յորոյ դիմաց խոսի մարգարէն զայսոսիկ բանս, եթէ իցէ ազգն խորհրդի, և եթէ առանձին ոք հարեալ ի սրտի. Այս զայս առաջի դներ լով մարգարէին կամի ի գութ շարժել զնա. և որպէս զի առաւել շարժեսցէ զնա, ի միջ բերէ ընդդէմ դիմբարեխութեի մարդոյ զանփոխանութեի նորա այսինքն գյաւիտենականութեի նորին և զան-

ջնջելի լինել յիշատակի նորուն ասելով.

ժա. Պատ տէր յաւիտեան է՝ և չկարասի տ ազգն ինչ

լե յոչի.

Պրկեցէ վերջին ապաւէն մարգարէից տեսանի ի նոր գիրս դիմել նոցա առ նա ծած այսպիսի բանիւք՝ յառաջի մատուցանել նոցա իբրև ձեռնարկութիւն ինն զանփոփոխ յաւիտենականութեի նորա, ընդ նմին և զանդադարելի անցաւորութեի մարդկային կենաց, առ ի սոքեմբեր դադարեցուցանել զարկուածին՝ այ, և առ ի գտանել ի նմանէ զողորմութեի. Ի սոյն կերպարան ձեռացուանէ մարգարէն և ասէ զանձն ի դիմաց տատապեցելոյ անձին, և ա և ի դիմաց գերելոյ

ազգին յաւէրն.

Պատ տէր յաւիտեան է (և չկարասի տ ազգն ինչ յոչի), չկայս բան բամանդակի այսպիսի ինն ասացուած. զու դիտես աւեր՝ զի կեանք իմ իբրև խոտ ցամաքի, և չունչ իմ իբրև հողմ ցնդի. աւուրք իմ իբրև տաւեր անցանեն, և յիշատակ իմ իբրև զնաւուն պահասի. բայ զու յաւիտեան կաս յանփոփոխութեդ, և յիշատակ քո ինոյ անջնջելի յաւիտեան. և արդ միթէ զու տէր որ յաւիտեան կաս, յաւիտեան կամիցիս վրէժս պահանջել յայսպիսի անցաւոր աւուրէ. միթէ զգործ բարեաւութեի քո յաւիտեան կամիցիս հե-

զուլ ՚ի վերայ այսպիսի դիւրահաւատ խոտոյ· մինէ
դյաւիտենականութենի քո հաւատարիլ կամիցիս այս-
պիսի ցնդական հոգւոյ· Լաւ զինչ փառս լինիցի քումդ
անուան՝ ՚ի յուցանելդ զանմահականքդ զօրութենի քոյ
կուռնդ ՚ի վերայ այսպիսի եղծական պատկերի·
իսկ եթէ փոխանակ Թագաւոր զարհուրելի՝ զուս-
բութենի քո յուցցես առ նա, փառաւորեացի անուն քո,
որպէս և փառաւորեալն ի յամենայնի· և առ այս
յարէ·

Լաւ չիշատակ ես ածէք ինձ յոգւ· Լաւաս չիշատակ կարէ
առեալ լինել աստ ՚ի մարդասիրութենէ և ՚ի հաւատարիկ-
նէնէ ՚ի մանաւանդ առեալ, կամի ասել· յողորմիլդ
քո ՚ի վերայ իմ, և ՚ի յուցանելդ առիս զայցելուն
քո, յիշատակ այսր բարեբարեութենէ քո ինոյ յոգւոյ
յոգւ· Իսը զի անհաւատ մարդկան՝ և և հրեշտակաց
զայսպիսի ողորմութիւն քոյ ՚ի վերայ այսպիսի ապի-
բաստ և անարժան առեղծուածոյ, յիշեսցեն զայս
յոգւոյ յոգւ, այսինքն միտ, և հնչակեսցեն՝ թէ
անսրտակալ ես, բազմագութ և ողորմած· Լաւ ես
իսկ ցորչափ կեամ ՚ի մարմնի, յիշելով զայս՝ օրհնե-
ցից զքեզ· և յելանելս իմ ՚ի մարմնոյ ասել՝ փառա-
ւորեցից զքեզ՝ յիշատակելով յաւիտեան զայս մեծ
ողորմութենի քո, զոր ցուցեր առիս·

Լսակ եթէ ՚ի հաւատարիկ առցի, կամ ասել· դու ՝որ
յաւիտեան կաս, և ամենեցուն միտ ողորմութիւն
ցուցանես· որով և անուն քո յիշի յոգւոյ յոգւ· և
դու ինքն միտ յիշիս, և հնչակիս յամենայնի ողոր-
մած, յամենայնի գթած, և յամենայնի բարեբար·
ուրեմն ցոյց և ինձ զնոսն ողորմութենէ քո· զի մի առ-
նս պակասել ցուցցի այս յիշատակ ողորմածութեդ·
Այլն այս բան ասի և ՚ի դիմաց խօսակցացոց դերե-
լոց ՚ի բարելոն՝ առ ՚ի խնդրելոյ զազատութենէ· Լաւ
խոհզդաբար ասի ՚ի դիմաց մարդկութենէն՝ առ ՚ի
փութացուցանելոյ զնա ՚ի փրկել· որպէս աւետանի
՚ի յաջորդ համարն· Ընդայս հայկաբան մարդաբանն՝
վերջ առ ասասանօր առաջելոյ մասին այսր սաղմոսի,
և սկիզբն առնէ երկրորդ մասին ասելով·

ժՀ. Պաւս յարուցեալ գինացիս ի վերոյ սինդ. ծամա-
նակ գինելոյ նորա հասեալ է ծամ,
Ի գերիլ իսրայէլացւոց ի բաբելոն, և յայրիլ տա-
ճարին, և ի քանդիլ պարսպին երուսաղէմ՝ ըստ
գրելոյ եբեմիայ մարգարէի, այլիացաւ սինդ լցեալ
արտաքսիճ. * յալով ելայ ասէ ի գիշերի (Զաւա-
ռաւթե) և արտասուք իւր ի վերայ ծնօտից իւրոց.
,, և ոչ գոյր միխիթարիչ նմա ‖. (տես ի գիրս ողբոց.
ա. 1—5.) և առ բարւոք խնդրացաս լինելոյ այսմ
բնութեացդիս զորեսին գլուխն այնր գրոց. ուր և ու-
նիս տեսանել Թէ այն այրիութեն ըստ իսիք եր խորհ-
հրդաւոր իմն տարացոյց այրիութեան մարդկայինս
բնութեան.

Ի միայն միխիթարութեն կայր առաջի ի գուշակու-
թէ երեմիայ, Թէ յետ եօթանասուն ամաց գերու-
թենն՝ Հանդերձեալ է նա գթալոյ զիսրայէլա-
ցիս ի սրտն, և նորոգել զայն (երեմ. իե. 11; իզ.
10. տես և բարւոք. գլ. իզ. և եսայ. խէ. և իե.)
Նա յետոյ յայտնեցաւ գանիէլի, Թէ այն Է օրինակ
գարձի գերութե ազգի մարդկան, և չինութե նո-
բոյս սինդի յետ եօթանասուն եօթնեքորեց, այս-
ինքն ի լրանալ չորեքհարիւր ինհնասն ամաց. տես ի
գիրս գանիէլի. (գլ. թ.) Նա քանզի մարգարէն ըս
նիպատգրեն խոսելով՝ զայս սաղմոս կարգէ ի դիմաց
գերելոցն, և խորհրդաբար ի դիմաց մարդկայինս
բնութե, տեսեալ զմերձիլ լրման ժամանակին, ազա-
ղակէ առ Ած՝ ցուցանել զդէմս իւր, ասելով.

Պաւս յարուցեալ գինացիս ի վերոյ սինդ. ծամանակ գինելոյ
նորա հասեալ է ծամ. Կամի ասել. մինչև չերքը ներգնես
աեր, այսինքն մինչև չերքը ցուցանես զքեզ իրրև
ներգնեալ. ոչ ապաքէն զամն եօթանասուն՝ ժամանակ
եղեր քոյ գո. և արդ մինէ չատեսան ներգնիցես.
արի, այսինքն ցոյց զքեզ չարուցեալ ի քոյ. և գմա
ի վերոյ սինդի. զի ահա լցաւ եօթանասնամեայ ժա-
մանակ, և եհաս վերջին ժամ՝ յորում սահմանեալ
եիր գթալ ի վերոյ նորա. Օ այսպիսիս ասաց և
հրեշտակ նոն ի գիրս զաբաբիայ. (ա. 12.) * մինչև
,, չերբ ոչ ողբմեսցիս ի վերոյ երուսաղէմ . . . այս

,, եօթանասներորդ ամ է»։ Աստանօր բառդ ժամանակ և ժամ՝ 'ի նոյն հային. առ որոյ պարզութե՝ պարտ է ընթեռնուլ այսպէս. ժամանակ է գթալոյ 'ի վերայ սիոնի, զի հասեալ է ժամ, այսինքն ժամն սահմանեալ վասն նորա.

Այնպէս մեկնի այս բան և ըստ խորհրդոյն՝ հայելով 'ի փրկութիւն մարդկան, զոր արար որդին այ. զի մարգարէն իբրև աչօք ներկայ տեսանելով զայն, 'ի նոյն հայելով խօսի առ որդին այ 'ի դիմաց ազգի մարդկան. ահա ասէ՝ եօթանասուն եօթերորդք լրանան, յորում խոստացար գթալ 'ի վերայ սիոնի՝ այսինքն 'ի վերայ մարդկային բնութե. և արդ յարուցեալ յերկնից յաթոռոյ փառաց քոյ՝ եկ և ցոյց ըզգթութի քո.

Ամենք 'ի յարութի քո յարմարեցուցանեն զայս բան. որպէս թէ ասացեալ էր 'ի բերանոյ հաւատացելոց եղելոց յաւուրս թաղման տն. արի տէր, բաւական նեղեցեր 'ի գերեզմանի. արի և գթա 'ի վերայ սիոնի՝ այսինքն նոր հօտի փոքու. զի ահա լրացան երեք աւուրք, և եհաս ժամ յառնելոյ քո.

Սերածաբար մեկնեալ Լամբ՛ զայս բան ասէ. * Միա-
,, նձնամբք զվերին մայրաքաղաքն. առ որ մատոյց
,, զմեզ առաքեալ յասելն. մատուցեալ էք 'ի սիոն
,, լեառն և յերուսաղէմն որ յերկինս. Արդ գթա
,, տն իմ 'ի վերայ նորա յապրեցուցանել զորդիսն
,, իւր 'ի յորսող թշնամեացն, զի թէ մայր է մեր
,, ամենեցուն վերինն սիոն. ապա և մայրական ունի
,, գութ. ընդ կործանելն մեր դժուարի, և ընդ
,, կանգնելն բերկրի. Նաև առ տն, թէ ես այդ վե-
,, րին սիոնիդ որդի եմ. 'ի պօղոսէ երկնեալ և յիւ-
,, րոցն. թէ և վասն իմոյ գործոցս բարկանաս ինձ,
,, վասն հոգևոր երկամբք ծնողացդ՝ գթա 'ի վերայ
,, իմ»։

Բարոյապէս սիոնիւ նշանակի հոգի մարդոյ. ըստ որում սիոն թարգմանի նկատող, կամ հայեցող. և ըստ այսմ կամի ասել. դու յարուցեալ գթասցիս 'ի վերայ հոգւոյս, որ յառաջն էր քաղաք պանծալի և տաճար բնակութե քոյ, և ապա դարձաւ յապականութի 'ի ձեռն մեղաց. իսկ եթէ յապաղեսցես ըզ-

թաղ, խոպանացի խոպան. փուքա՛ ուբեմն և գնա՛. զի աչա հասեալ է ժամ գնալոյ ի վերայ նորա. ո՛րով և կատարեացի յիս ասացեալք առ ի քէն. (եսայ. խե. 8.) Թէ * ի ժամանակի ընդունելութեան լուայ ,, քեզ. և յաւուր փրկութեան ստեղծի զքեզ և օգ- ,, նեցի քեզ՝ ։ Այս * աշխատասիկ ժամանակ ընդու- ,, նելի՝ աչա օր փրկութեան ։ (Ջ. կորն. Ջ. 2.) Արդ մարգարէն յետ առաջի դնելոյ զչհասեալ ժամանակին գնալոյ ի վերայ սիրոյն, ի մէջ բերէ և զփափաք ծառային նորա առ ի նոյն. վասն որոյ յարէ զինի և ասէ.

ԺԷ. Ահա՛ ծառայ տ՚ ես ընդ տալին նորա. և ի հոգ նորա գնացից։

Այրաւորիքը գերեալք ի բաբելոն այնչափ վառեալ էին ի սէր սիրոյն, մինչ զի նաև զքարիւնս աւերակաց նորա առ իւրեանս ունել մեծ քին համարէին, և յամենայն օրում փափաքէին տեսանել զինացեալ քարիւնս. նոյնպէս և զհոգս այնր քաղաքի՝ իբրև զիր ինքեանց գնովք գրգել և յարգել. զոր և յարդ իսկ առնէին (որպէս և քրիստոնեայք վասն ուծ ակոր լինելոյ այնր տեղւոյ։) Ո այսոցիկ փափաք ունելով նոցա՝ հառաչեաց մարգարէն. երբ իցէ՞ զի կարիցեն գալ անդ և տեսանել զայն. և իցէ՞ արդեօք վայելել զնա ի նորոգութեան։ Եւայս փափաք նոցա հայելով ասէ.

ԺԷ. Ահա՛ ծառայ տ՚ ես ընդ տալին նորա. և ի հոգ նորա գնացից։ Կամի սուրբ յորդորել զնոսա՝ զի փութացեալ գնալ ի վերայ սիրոյն. որպէս թէ ասէր. այս այն քաղաք է՝ յորոյ վերայ կուգաս անուն քո, ուր և մատուրք պատարագ մեծի վայելութեան քո. այս այն քաղաք է, զոր մեծացուցանէին մարգարէք քո, և աշխատուր ինն ցուցանէին առաքեալ այլոց ազգաց. այս այն քաղաք է՝ որով պարծէին ժողովուրդք քո, և ծառայք քո. և ահա այժմ՝ ի գերութեան գոլով՝ զրկեալ է ի տեսութենէ նորա, և ի սոյն հառաչեն, և ի քարանձ սորա ծառայելոց յաւերակս սորին ունել փափաքին՝ իբրև զգանձ ցանկալի, և ի հոգս սորա իբրև յաղէտս խրեանց գնալով՝ ցանկան համբուրել

զայն և գգուել . նա՝ անչյան գնել զնաան ինչ ունել
անտի առ ի միխիթարութիւն անձանց իւրեանց : Այլ
զի զայս առնել ոչ կարէին , հաւատին և ազազակեն
առ քեզ . զի ողորմութիւն քով լինիցի ինքեանց անդր
ժամանել , և անդանօր փառաւորել զնոճ վայելուչ
փառաց քոց : Այլ ազդ հաձեաց և դու , գիտ ի նո-
սա , այծ գնասա անդր , և լցի գիափաք նոցա , զուա-
ցն զառապ օրանց նոցին , և սիրելեա գհաւատացեալս նոյ :
Ա՛ւլ գիտելի է՝ զի ժամանակք բազիցդ հաձիլ և գէ-
նել , որոց մին գնի ի կատարեալն՝ այս է՝ հաձեցան ,
և միւսն յապառնին՝ այս է գիտացին , ոչ են ձգեալ
որոշելի , այսինքն մին սոսկ իրրև ի կատարեալն , և
միւսն սոսկ իրրև յապառնին . այլ չ՛ը ժամանակ և
իսկ . որպէս ինչ եղեալ է . հաձեցան և հաձին և
հաձեացին . գիտացան և գիտան և գիտացին . զի միա
բանին որպէս յայտ է՝ ի նախագրելոցդ կարգի ի
ցուցանել զիափաք նոցա և զանդուանան առ քարինս
և առ հոգս սիրանի :
Ա՛յսաբանօրէն , մարգարէք՝ որք էին ծառայք նո՛ն ,
հաձեցան ընդ քարինս սիրանի , այսինքն ընդ առա-
քեալն՝ որք եղեն փիւնիք նորոյս սիրանի . և ի հոգս
նորա , այսինքն ի ժողովուրդ նորա գիտացան : Այսմ
այլ ազգ ևս . մարգարէք նո՛ն տեսեալ ինչ հինն սիրան
աւերի , գիտացան ի հոգս նորա այսինքն ի հաւատորդս
ժողովրդեան նորա . և հաձեցան ընդ հաւատեալ քա-
րինս նորա ըստ հաստատութեա , փափաքելով զի ա-
ռեալ լիցին նորին ի շինութի՛ն նորոյս սիրանի , որպէս
և եղեն իսկ : Այլ դարձեալ առաքեալքն՝ որք ընտ-
րեցան ի ծառայութի՛ն քոյն , հաձեցան ժողովել զաս-
րինս կենդանիս շինել նորոք զնորն սիրան ի վերայ
անշարժ վիմին քոյն , և ցուցին զգիտութի՛ն ի հոգս նո-
րա , այսինքն յայտնութիւ՝ որք հաւատոյ էին արատաղ իբ-
րև զհոգ , և կամ ի տիպսն ի կենդանի :
Ա՛ երանելաբար առեալ լսեմ՛ զայս բան , ասէ . * որ
,, պէս խոստացեալ գերեսին ի բարելն ընդ պաղես-
,, տին , այսպէս և հրաւիրեալքս ի քեզ երկնային ժա-
,, ռանգաւորք ընդ երկինս հաձեցաք և ի նոյնն գե-
,, թամբ . զի այս քարինքս որ յերկիրս՝ ոչ կ մեր . որ-
,, պէս խոստովան եղեն որքն՝ թէ օտարք և սպան-

,, գուխաք եմք յաշխարհի. և յայտ արարին՝ թէ ազ-
,, նուական գաւառին են ցանկացեալ. այսինքն երկ-
,, նաբուին. արդ այնր գաւառի՝ որոյ առաքեալ է-
,, ցոյց զջբան ցանկացողս, նորին ընդ քարինս ասէ-
,, սա զծառայն ոյ հաձեալս, և ի հողն իւրեանց
,, գթացողս։

Լարոյատիս՝ ծառայքն ոյ փափաքելով չինուԹե սիո-
նի այսինքն այսր և այնր մարդոյ՝ մեղաց ապականե-
լոյ՝ հաձին ընդ քարինս նորա, այսինքն ընդ այնս՝
որք իբրև քարինք և վիմք հնացեալ են ի նոսա. որ-
պիսի են հաւատ և յոյս, կամ կարողուԹիք հոգւոյ
ընդունակք ապաշխարուԹե. և գթան ի հող նոցա
այսինքն ի հնացորդս առաքինուԹե, կամ ի գործս
նոցա ի հող գարձեալս մեղաց։ Ի հաձուԹի ասցս և
ի գուԹ հայելով Թազձեալ անձին ազալ զնձ՝ զի
ըստ փափաքանաց նոցա նորոգեսցէ զհոգի իւր իբրև
զսիոն։ Լ. յԼ Թէ ի նորոգուԹե սիոնի քանի փառք
լինէր անուանն ոյ, յայտ առնէ ի յաջորդ համարն
ասելով։

ԺԵ. Եւ երկնչեն հեթանոսք յանուանէ տեառն. և ամենայն թա-
գաւորք երկրի ի փառս քո ։

ԺԵ. Զինչ պէր ըսէ. և երկնչեսցի փառօք խօսի ի
նմա։

Զայս է Թէ՝ ի ժամանակս գարձի գերուԹեն իս-
րայէլացւոց և ի շինուԹե սիոնի՝ անուն ոյ հռչա-
կեալ եղիցի յոյժ առ ազգս բազումս. և նա ինքն կիւ-
րոս Թագաւոր, և որք զհետ նորա, երկնչելով ի
փառացն ոյ՝ ցուցին հրովարտակօք՝ Թէ նա է Ճշմա-
րիտ ՅԱ, և Թէ արժան է շինել զսիոն քաղաք նորա
օրով և յառաջագոյն նկարեցին զկոչումն հեթանո-
սաց։ Զայս հայելով ասէ։

Եւ երկնչեն հեթանոսք յանուանէ տեառն. և ամենայն թագաւորք
երկրի ի փառս քո։ Լիցի Թէ ասէր. ի կամիլդ գար-
ձուցանել զգերութեին իսրայէլի, և ի հաձիլդ շի-
նել զսիոն՝ լսելով հեթանոսաց զանուն քո, և տե-
սանելով զոր առնես, երկիցեն և ասասցեն՝ մեծ է
ՅԱ, զոր պաշտեն իսրայէլացիք։ Այնպէս և Թագա-

ւորք՝ որք փառաւորեալ էն ի վերայ երկրի, տեսա-
նել[1] թէ դու միայն իշխես ի վերայ ամենայնի, և
դու միայն գարձուցանես զսիրտս թագաւորաց և իշ-
խանաց, և ի ձեռն քո է ամենայն, երկիցեն ի փա-
ւաց քոց, այսինքն յամենազօր գործոց անտի յայտնո-
ղաց զփառս քոյ և զզօրանալն զօրութեան քո. որով և
առիպեացին գթալ ի ժողովուրդ քո և խնայել ի նո-
սա, և օգնել նոցա ի շինուածի քաղաքի քո սրտին.
և առ այս յարէ.

Շինէ՛ք ըզէ՛ն. և երեեսցէ՛ փա՛ռս ի նմա։ Այս
բան կրկնակի յարի ի նախընթացն. մի՝ իբրև պատ-
ճառ. յոր միտ կամի ասել. յորժամ նորոգեսցէ տէր
զսիոն, և փառօք իւրովք երեեսցի ի նմա, յայնժամ
երկիցեն հեթանոսք, եւ։ Արկրորդ՝ իբրև հետեւու-
թիւն հաստատուածէ, յոր միտ կամի ասել. արդարև
նորոգեսցէ տէր զսիոն, եւս և կանգնեսցէ ի նմա
զտաճար իւր. որով և երևեսցի ի նմա փառք իւ-
րովք, այսինքն թէ յանդիման լինիցի անդ ներկայ-
ութիւն փառաց իւրոց. և կամ թէ փառք իւր յայտ-
նեսցին անդ ի ձեռն Հիմարիտ պաշտամանց և օրէ-
նութեանց.

Այլ այս բանք ուղղակի եւս հային յայն՝ որ եղև ի
դարձի գերութեն ազգի մարդկան և ի շինուածի նո-
ր[2]ոյս սիոնի. զի յայնժամ ազգք հեթանոսաց լուեալ
զբարոյութեի աւետարանին՝ երկեան յանուանէ նո-
մբոյ, և դարձան յերկրպագութենէ նորա. յորոց և
շինեաց քէն զեկեղեցի իւր, և երևեսցաւ ի նմա փա-
ռօք անճառելի խորհրդոց իւրոց. ընդ որ զարմացան
մանաւանդ թէ սաբաեցան թագաւորք երկրի, տես-
անելով թէ նա միայն է թագաւոր թագաւորաց
նատեալ ընդ աջմէ Հօր։ Եւ գարձեալ ի շինելն քէն
զեկեղեցի իւր՝ հեթանոսք երկիւղիւ ժողովեցան ի
նորս. եակ յորժամ եկեսցէ միաւանգամ, և երևեսցի
փառօք, յայնժամ սաբաեսցին ամենայն թագաւորք
երկրի. և անկցին ի ներքոյ ոտից նորա։

Ար[3]արեալսէ՝ ի շինիլ Հոգւոյն ի հնորհացն այ իբրև
սիոն նորոգելով, երկիւղին զկռ և իշխանք նոցա իբր
թագաւորք նոցին յանուանակ այ՝ որ կոչեցեալ է ի
վերայ այնպիսի Հոգւոյ, յորում երևի և փառքն այ.

զօրմէ գրէ և լսէք", բերելով ի մէջ և զպատմելն
ինչ ի հարց ածց յասելն ։ * Այս երկիւղս սա գործել
,, տիրէ գիւացն , յորժամ տեսանեն զինս մեր աս-
,, տաքս գնացեալ աշխարհիս ցանկութեաց , և յաներ-
,, ևոյնի փառաց խոկացողս . որպէս գրեալ է ի պատ-
,, մութիւն հարցն , թէ եր ոմն ի սրբոցն յաղթեա . և
,, այլ ծեր տեսանող նայեր , զի օրացոյ եր նա յա-
,, զօթեան , սատանայ ի գուռն եր և ոչ համարձակեր
,, մտանել ի խուցն ։ Այս ասա յաւելու ասել ։ * Ո՞վ ի
,, նէ տէր զսիոն (վերկն) և երևեացի փառօք ի-
,, րովք ի նմա ։ Այնո . այսինքն խմնալին չինի յայ-
,, որպէս խոստացաւ . ի տան հօր իմոյ օթևանք բա-
,, զումս են . և ուր են եմ , և գուք անդ իցէք ։ Արդ
,, ով անձն իմ՝ չինել տէր զսիոն ոչ վասն իմ գոր-
,, ծոցս , այլ վասն քոյ փոխանակ մեր մահուն , ո-
,, րում գոլով քո հաւատացեալ , մի ես ի քարսնցն
,, նորա . արդարացեալ ամբիծ և անարատ գաւխին
,, արեամբ ։ Արդեալ մարգարէին զչնուելն սիոնի
և զերկնչիլ ազգաց յանուանէ նոն վա այնր չինուելոյ
առաջի մատուցանէ այժմ , թէ զայս արար ած վասն
Թախանձանաց ծառայից իւրոց . սմին իւրն յարէ զչնի
և ասէ .

ԺԷ. Այեցար տէր յաղօթս խնդրից . և ոչ արհամար-
հեաց չինարարածս նոցա ։

Ի վեր անդր ի համարն ւշ . յայտ արար մարգա-
րէն , թէ ծառայքն ոյ և ժողովուրդն իսրայէլի առ
հասարակ փափաքելով չինուելն սիոնի՝ աղօթեն առ
ած , որպէս և ինքն աղօթեաց ասելով . դու յարու-
ցեալ գթասցիս ի վերայ սիոնի ։ Չեռեալ ապա
թէ ընկալաւ ած զաղօթս նոցա , և արար զոր խնդր-
եին՝ ասէ .

Այեցար նա յաղօթս խնդրից . և ոչ արհամարհեաց չինարա-
րածս նոցա ։ Վասի ասէ՝ յաղօթել ծառայից նոն՝ որք
խնդրեալ եին ի տառապանս գերութեն բաբելոնի՝
հայեցար յաղօթս նոցա , այսինքն հանձեցաւ լսել զա-
ղօթս նոցա . և զոր խնդրեին՝ ոչ արհամարհեաց ,
այսինքն ոչ համարեցաւ իբրև արհամարհելի ինչ . զի
բարի էր՝ այն է նորոգութիւն սիոնի և չինուելն

տաճարի ։

Հայեցաւ ՚ի՛ծ և յաղօթս նահապետաց և մարգարէից՝ յաղաչել նոցա կանգնել զկործանեալ բնութիւն մարդկան, և նորոգել զայն ըստ նորոգութեան սեռ նոի, և չինել ՚ի նմա զիւրաքանչիւր հոգիս՝ տաճար բնակութեան իւրոյ։ Զայս խնդրուած նահապետաց և մարգարէից ոչ արհամարհեաց, այլ լուաց մեծ կա-

տարեաց՝ ոչ ՚ի ձեռն օտարի, այլ ինքնին գալով։ Ա՛ երեսաբար՝ հայի տէր և յայն աղօթս նոցն, որ գրի ՚ի յայտ. (ՃՂ. 10.) յատեր նոցա. * մինչև յերբ տէր ,, որ և ՃՀմանրիտ ոչ դաս[ի]ս, և խնդրես զվրէժ ա- ,, րեան մերոյ ՚ի բնակչաց երկրի՛։ Զայսպիսի ա- ղօթս ոտն հայելով ՚ին՛ ՚ի հասանել կատարածի աշ խարհիս երևեսցի փառաւք իւրովք, և արասցէ զխընդ-

բուածս նոցա ։

Հայի ՚ին՛ գաբձեալ և յաղօթս իւրաքանչիւր մարգոյ որոյ բեկեալ և խոնարհեալ իցէ սիրտն. զի աղօթք այսպիսեաց հաճոյ ընծային ՚ին՛; խոնկք ՚ի մանրիլն անոյշ բուրէն, այնպէս և սիրտ մանրեալ խոնար- հութիւն և մեռուցմամբ սիրոյ անոյշ բուրէ զհոտ աղօթից, իբր * յամենայն փոշեաց իւրեքեցուց՛։ (ԵՐԳ. Ճ. 6.) մինչև զգալ իսկ հոգւոյն զՀաճիլն ՚ին՛ և զՀայիլ նորա. և Համբաւակիլ և ասել ըստ լաւ[ի]՛. * զիմ ստորաքարշ երերելոյս զաղօթս և զխընդ- ,, բուածս, գԹաձն ՚ին՛ ոչ պարտ անտես, այլ Հայ- ,, եցաւ և ազդեաց ՚ի սիրտ իմ՝ Թէ ՚ի չհնազին զսիոնն ,, վերին բազում՝ օթևանաւքն, գտանիմ միոյ յօթևա- ,, նացն և էս ժառանգաւոր և փառաց նորին տէ- ,, ող՛։ Այս զի այս ամենայն՝ բարերարութիւն մեծ է՝ արժանի յաւիտենական յիշատակի, վասն որոյ յա-

րէ զկնի մարգարէին և ասէ ։

ԺՀ. Պ ՚ՀԲՈՅՆ ՈՅՆ ՅՈՂՔ ՅՈՒՂ. ՅՈՂՂՈՔՔ ՂԸ ՈՒՈՅՆԸՂ Ի՝ ՕՐՀՆԵՑՔ ՂՔԸ ։

Հովորութիւն էր առ խոստացեալս՝ զի ՚ի տեսանէն զմեծամեծ գործս ՚ին՛, յօրինեին վերջս օրհնութիւն ՚ի վերայ այնոր գործոյ՝ առ ՚ի գոհանալ նոսիս զայն, Թողուլ զայն ՚ի յիշատակ զկնի եկելոց. Այս զի որ- պէս ասացաք մեծ էգև յայժ վերադրեալ նորոգութիւն

այն, փափաքի մարդարէն՝ զի յօրինեսցի երդ վասն այնր. ուստի ասէ՝

Պրեսցէ այս յաչէ յայլ, կամի ասել. այս գործ այլ, ո՛րով ազատեցաք ի գերութենէ, և տեսաք զչիւռեթէն սիոնի, դրեսցի ի մատեանս և յերդս. զի ճանաչէ յիշատակ սորա յապդ այլ, այսինքն յազգն՝ որ գայ զկնի. զի թէ այն գալոց ազգ ոչ ետես զայս, գոնէ լուիցէ՝ յերդ եւ ի ժողովրդեանն, և յօրհնել նոցա զնծա. և առ այս յարէ՝

Յաղագս երդ սահելն՝ օրհնեսցէ ղեր։ Վասս ծաղկեալ՝ անորոշ դնի աստ. որով կարէ նշանակիլ և թէ այն՝ զոր կուժաց ազգ այլ, և եթէ այն՝ որք անմիջապէս փրկեցան ի գերութենէ։ Յերդ ասէ այսորիկ ժողովուրդք, զորս ստացաւ ՚ածծ, բան որում փրկեալ զնոսա արար իւր ստացուածս, ի բերան առեալ զերգս յայտնիչս այսր բարերարութեն նորա՝ օրհնասցեն զնա իբրև գոհացիչ իւրեանց։

Յայլ դիտ լիէ՝ զի զոր մեք զառդ գրեցին՝ մեկնեցաք բան գրութեն երդոց, մարթ է մեկնել և բան գրութեն մարգարէութեց. և յայնժամ այս բան ուղղակի չայի ի ժողովուրդ նորոյս սիոնի, այսինքն ի հաւատացեալս քրիստոս. զորոց դիպրութեն բազմադիմի օրհնակօք գրեցին մարգարէք. որպէս որոշակի և երկար խօսի պետրոս յառաջին թղթին. (ա. 3—12.) ասելով. * Որ ուզն տեսանել և սիրեցիք. ընդ որ այժմ ,, ոչ տեսանեք, բայց հաւատացիք . . . Որոց և յայտ ,, նեցաւ իսկ. զի ոչ ևթէ անձանց, այլ մեզ մատա ,, կարարէք լինէին նոցին, որք այժմ պատմեցան այնո ,, քիւք, որ աւետարանեցինն ձեզ Հոգւովն սրբով։ Յերդ այս ազգ որ այլ է ի հնոյն, և նորոգ ստացեալ, տեսեալ զկատարումն մարգարէութեց յիւրեանս, ուրախ լինիցին և օրհնեն զիբրեանց, որ ոչ ուրացեալ զնա նոցա, այսինքն զբանս մարգարէիցն, և ոչ արհամարհեաց զնդրուածս նոցա, այլ լուաւ նոցա, և բան ձայնի նոցին եկին և կատարեաց. բան օրում և ասաց ի նոսիրնեցաց համարն թէ հայեցաւ նա յաղօթս ից. զոր և կրկնէ ի յաջորդ երկուս համարս այլով բանիւ։

Ոմանք զբառդ սահելն՝ իմանան զսահեղմանէ. իբր

թէ ասել, մարդիկ որք տեղեալ են յայլ, տեսեալ զբանդեալս նորա՝ օրհնեսցեն զնա. քայց որպէս և շարադրութիւն կարգի բանին ցուցանէ՝ այդ բառ հայի ի ժառանգութիւն ժողովրդեան նոր, այսինքն յայն ժողովուրդ՝ զոր իւր արար ած. ուստի բարեդ. (ի մեկն. մարկ. գլ. ժէ.) զայս բան աղաղակ յառաջ բերեալ գրէ այսպէս. * ժողովուրդ՝ զոր ստացեալ ,, է՝ օրհնեսցէ զնա. որ ոչ եթէ զնոր տեղծանելն ,, ասէ, այլ զտեղծեալն՝ ի կռոցն պաշտամունէն վերա- ,, ստին իւր ժողովուրդ առնուլ՝ ստանալ ասէ ‖։

Հաւատալական մեկնութիւն լը գրելոյ ուրուն՝ բառդ ածեալ կարէ առեալ լինել ներգ ործաբար. յոր միտ կամի ասել. ժողովուրդ նոր օրհնեսցէ զած վասն բարերարութեանցն՝ զոր ստացաւ ի մարդասիրութենէ նորա. և պատմեսցէ այլոյմ ազգի և այ, զի և նոքա օրհնեսցեն զնա։

Ամբ՝՝ բառիս ազգ այլ՝ իմանալ կՀրեշտակս, և գրէ այսպէս. * զիմ խնամարհելոյս մեղաւք ընդունել ,, զաղաչանս նոյ՝ և ոչ անտես առնել, պատուել գրել ,, յազգ յայլ. այսինքն յանմարմինոցն երանի. որպէս ,, զի նոցա ժողովուրդք և որոց ուրախութիւն է միոյ ,, մեղաւորին ապաշխարելն, օրհնեսցեն զիս իմոյ փրկ- ,, կութենէ զանբն իւրեանց ‖։ Կամ զի այսոսիկ բարե- բարութիւնս արար ած՝ հայելով ի սրբութենէ իւրմէ, և լսելով զձայն հնծութենէ խնամարհելոյն, վասն որոյ յարէ մարգարէն զկնի և ասէ։

ժԸ. Ուրախ-ացարո՛ ազգք ընդ ժողովրդեանն նորո՛յ. զի զարհուրանաց զինուորութեան իւրոյ հարցէ զարհուրեցուսցէ զհայհոյիչս։

ժԹ. Ելէք ընդ առաջ նոցա՛. և ասացէք ցերկիր մահ- ճակալաց՝ Մի՛ երկնչիր երկիր, ուրախ-ացարո՛ և ցնծա՛ յուրախութեան՝ զի մեծացուցանէ տէր զգործս իւր։

Ժի. Զի ի մանկութենէ ժողովրդեանն իսրայէլի՝ ի գերութենէն՝ առ արտաքս այնպէս եղեալ՝ որպէս թէ ած թողեալ է զնոսա, և զարձուցեալ է զերեսս իւր ի նոցանէ, և հեռացեալ է ի նոցունց. մի որպ հնծելին՝ մանա- ւանդ մարգարէք նոցա, և աղաղակին առ ած՝ զի նայեսցի. իբր զի եթէ ոչ կամի մերձենալ առ ին- քեանս, և ընտանեբար վարիլ՝ որպէս յառաջին, գո-

նէ հաձէացի նայիլ ի բարձանց. և այն չատ էր նո-
ցա. Ի խնայիլ նոցա այսպէս, ած և խնարհե-
ցաւ առ նոսա լսել զձայն նոցա. վ՚ր որոյ ասէ.
Այեցար դո՞ւ ի բարձանց ի տեսանել խորհ.
յերկիր հայեաս։ Այսա խօսիլ մարդկան ձևացուցանել
զաստ, որպես թէ ասէր. Ի հեծել և ի կածել գե-
րելոյն և ի գոչել առ ած, ձայն հեծութեան նոցա է-
հաս ի բարձունս երկնից, և ած լուեալ զդուչնա-
ղագաղակի նոցա՝ նայեցաւ թէ մի՞ թէեն որք գոչեն.
զի գրեթէ ոչ ևս ձանաչէր զնոսա. և տեսեալ թէ
են ժողովուրդք իւր գերեալք՝ շարժեցաւ ի գութ,
և հաձեցաւ քաղցրութեամբ հայիլ առ նոսա. վասն որոյ
կրկնէ զնոյնին ասելով՝ թէ հայեցաւ յերկինս յեր-
կիր։ Այլ թէպէտ այս հայիլ և այն հայիլ նոյն են
բստ բառին, բայց ըստ ներքին մտաց առաջինն պարզ
գանձարկէն ցուցանէ. իսկ երկրորդն նաև գՀաձուե-
Հայեցոյն ի մէջ բերէ.

Իսկ բառդ՝ ի բարձանց ի սրբութենէ իւրմէ, և բառդ
յերկինս՝ թէպէտ այլևայլ են բստ հնչմանն, բայց
բստ մտաց բանին զնոյն նշանակեն, այսինքն զնայիլն
ի բարձրութենէ երկնից. և զի երկինք աթոռ ած լի-
նելով՝ ասի սրբութենէ ած, զոր որոյ ասէ. ի բարձանց
ի սրբութենէ իւրմէ. ուր բառդ՝ ի բարձանց դնի իբրև
բացայայտիչ սրբութենէ. և այս՝ վասն այսորիկ զի մի
կարծեսցի թէ սրբութենէ խնացեալ լինի ատա տաձարն
կամ խորանն. զի այն եզծեալ էր յայնժամ։ Այլ արդ
քանզի հաձուեցաւ ած ի նայիլ յերկիր՝ էր վասն լսե-
լոյ զձայն թշուառացելոցն, և վասն ցուցանելոյ նո-
ցա զայցելութենէ իւր, զոր և ևս ի մէջ բերէ և ասէ.

Լսել ընծայեաց կոչէ. և սրյնպէս ըստ ամենայնի
Ներ ըստ ոչ զնի սոսկ փոխանակ զգալոյ զձայն կա-
պելոցն, այլև փոխանակ ընդունելոյ զձայն նոցա.
իբր թէ ասէր. Հաձեցաւ տէր նայիլ յորդիսն իս-
րայէլի. որպես զի լսելով զՀեծութենէ նոցա, (այսինքն
զՀեկեկանօք հառաչել նոյ) ազատիցէ նոյն, և տրձա-
կեսցէ զնոսա ի կապանաց գերութեան նոցին.

Ի վերոյ ի համարն 16 կոչեաց զնոսա խնարհս,
այսինքն խնարհեալս ի թշուառութեան. իսկ ատ
կոչէ կապեալս, և և որդիս մահապարտաց. զի կա-

պեալ էին նոքա ի գերութեէն, գուցէ և ի շղթայս. որպէս թագաւորք նային յերթեալս և սեդեկիա. (ՅԵ. ՀԱց. ԼՂ. 6. Երեմ. ԼԲ. 7. Նաև զի կապեալ էին ի գործս ձեռաց իւրեանց իբրև զնժդեհորս սաղ. (ԼԲ. 17.) և էին ևս որդիք մնհսպատաց. և այս հայի յայնոսիկ որք ի մնհկաւեէ գերեցան ի բաբելոն. որոց չարք մնհոս և գերուեէն էին պարտաւորք. ըստ որում դաստ վարդան և զաղաւմն ի հոյկազանց և յարշակունեաց գերելոց ընդ հրէայսն ի բաբելոն.

Այս կամ զի առ հասարակ համարեալ էին որդիք մնհապարտաց, այսինքն որդիք ունօղք զանցանս մնհապարտուեէ. զի որպէս յասելն որդիք զօրուեէ, այսինքն զօրաւորք, սոյնպէս և յասելն որդիք մնհապարտաց՝ իմացեալ լինի ասել, որդիք ունօղք զանցանս մնհապարտուեէ, որ է ասել՝ որդիք մնհու, որպէս դնի յերբայականն. ի սոսա ասէ մարգարէն հայելով ոչ, և լսելով զձայն հեծուեէ սոցա, կամեցաւ արձակել զսոսա. որով տայ քաջալերս և այլոց ամենեցուն՝ թէ ի խոնարհիլ նոցա և ի գոչել առ նմա՝ հայի առ նոսա նմա, և արձակէ զնոսա ի կապանաց թշուառութեէ իւրեանց։ Զոր առաքեան լեալ և նաբեկացոյն աղաղակէ առ նմա (՚ի բանն. ղԺ.) ա սելով. * որ լսես զհեծուեէն կապելոց, և հայիս յա-

,, զօթս խոնարհոյ ‖ ,

Այս բան ըստ վերոյգրելոցդ բաս առ բաս մնհնի ի վերայ փրկութեէն, զոր արար որդին ոչ. զի ի գոչել ազգի մարդկան առհասարակ առ նմա. և ի հեծել նոցա դառնագինս հայեցաւ ի նոսա որդին ոչ. լուաւ զհեծուեէն նոցա, և եկն առ նոսա իբրև առ կապեալս և իբրև առ որդիս մնհապարտաց. զի կապեալ կային ի առաւնս սիզնական մեղաց, և ի շղթայս նեբգործական չարեաց, և ս և ի շղթայս առտանայի. և էին որդիք մնհապարտաց, այսինքն որդիք նախասահմանեցին ադամոյ և եւայի, որք ձնշակեցան պատճառ մահապարտիցն գաւան։

Ո՛ սոսա զամենեսեան արձակեաց որդին ոչ ի կապանաց նոց անտի մեղաց, և ի շղթայից սատանայի. ընդ

որս և զիջեալն ի գԺոխս ի գոգն աբրահամու . որք՝ հեծելինն . զորոց գրէ Եսայի . (խե . 9 .) * ասէլ, ,, կապելոց՝ Թէ էլլիք , և որք ի խաւարին իցեն՝ Թէ ,, յայտնեցարուք ։ Ընդ միտ մեկնէ և մովսէս վարդապետ զայս բան (ի մեկն . ժամագրութ . երես . 159 .) * լսել ասէ զՀեծելսն Թէ կապելոց զմարգարէին՝ որ ,, ի գԺոխս , և արձակել (ի գալիւթ յաշեաբՀ) ,, զորդիս մահապարտաց ի կապանաց սատանայի և ,, յանձնբերել նորին տանջանաց ։ Եւ զի այսր արձակման օրինակ եղև այն արձակուին որդւոցն իսրայէլի , զոր եդաք ի վերոյ , վասն որոյ և մարգարէն զնոսն առաջի դնելով՝ միանգամայն և զսոյն տայ ի մտանել ։

Լամբ՚՚ զբառդ կապել՝ մեկնէ ի վերայ կապանաց մարմնոյ . և ասէ Թէ այսպիսի գոլով մեր վասն Թանձրութեան մարմնոյս և հեռացեալ յոյն՝ ոչ անտես առնէ բարեգուԹեն . այլ ի պատասիլ մեր՝ վաղվաղակի հայի ի մեզ , և լսէ զաղաչանս մեր , և արձակէ զմեզ ի կապանաց մեղաց մերոց . որ բարեյաւէս օրինակիւբ ի յարձակուին իսրայէլացւոց ի գերութէն անտի ։ Եւ քանզի ի յարձակիլ անդ նոցա , ընդ որս և որդւոց մարդկան՝ փառաւորեալ լինէր անուանն այ ի սիոն , սմին իբրև յարբ զինի և ասէ ։

Պարսել ի սիոն զնոսն գՀ . և զբնակութիւնս նորա յերուսաղէմ ։

Ի վերոյ ի համարն 17 . եզ՝ Թէ բարերարութէն այ , զոր եղոյց ազգին իսրայէլացւոց , գրեսցի . զի այնու հնազանդեսցէ անուն նորա առ ազգն այն՝ որ յաշօրդելոց էր նոցա , այն ինքն են որդիք նոյն ազգին . իբր զի զայն գուԹէի երդոց ի բերան առեալ՝ նովաւ օրհնեսցեն զանուն այ՝ ինքեանք և յաջորդք իւրեանց . և ահա զոր անդ գրէլ ասաց . ասա պատմել ի սիոն դնէ ասելով ։

Պարսել ի սիոն զնոսն գՀ . և զբնակութիւնս նորա յերուսաղէմ ։ Կամի ասել . յարձակելն այ զորդիս մահապարտաց՝ էղիցի նոցա պատմել ի սիոն զանուն նոցա , կամ Թէ փութասցին նոքա պատմել ի սիոն զանուն այն գործուԹէ . կամ Թէ ժողովեսցին ի սիոն՝ պատ.

մէլ զաբեբարուեթիւնն ոչ· և այնու փառաւորեցեն զանուն նորա ի մէջ նորաչէնն տաճարի , և և ի նորա եկեղեցի . և զայս արասցեն մտաւոյանեալ նմա զօրհնութիւն նորա կամ զերգս օրհնութեանց զոր բասա- զէմ, և նոյն իսկ երեսադէմ կոյիւբ նալ սիան , զեր- կոսն ի միասին վարէ . յառաջնումն սիոն դնելով, և յերկրորդումն երեսադէմ.

Լ ամբ՝ զայս բան և ի վերինն սիոն ասեմ . իբր թէ այս բաբեբարուեթի ոչ՝ որով հոչեցաւ ի մէջ պատ- մեսցի ի վերին սիոն , և այնու ուրախասցին նաև երկնաւորացն դասք ի վերայ փրկութեանն մերոյ : վա- փաբելով ապա մարգարէին՝ զի և այլ ժողովուրդք զնոյն արասցեն , և ամենեքին ի միասին փառաւո- բեսցեն զնա , յարէ զկնի և ասէ .

իւս . Յ ողովել ծողովրդոց ի գաւիս . և խթաւորաց ծա- ռայել ոս .

Ի դարձի գերութենէն իսրայէլացւոց՝ բազումք յայ- լոց ազգաց յարեցան ի նոսա , և բազում թագա- ւորք պատուելով զժողովուրդն զայն՝ նովին գործով արարին ծառայութիւն ինչ ոչ . որպէս արար նախ հիւբոս . ապա դարէհ , և այլք . և ս և աղբսանդր , յետոյ և այլ թագաւորք՝ զորոց գրեն նաև արտաքինս պատմիչք . ի սոսա հայելով ասէ .

Յ ողովել ծողովրդոց ի գաւիս . և խթաւորաց ծառայել ոս : Նման ասէ . ի յարձակել ոչ զժողովուրդ իւր՝ յաժարեացին և այլ ժողովուրդք ժողովիլ ընդ նոսա ի միասին, և թագաւորք և ս յաժարեացին ծառայել կամաց ոն ի յարձակել զնոսա , և ի ցուցանել զօգ- նութիւն իւրեանց առ նոսա :

Ա րթի և ս ասէ , թէ զայս յառաջ բերէ մարգա- րէն ի յայտնել զիմաքաբ իւր . որպէս թէ ասէր . ինչ արդեօք՝ զի յազատիլ իսրայէլացւոց՝ լինիցի ժո- ղովիլ և այլոց ժողովրդոց ընդ նոսա ի միասին , և և թագաւորաց՝ առ ի մեծացուցանել զնոյն և ծա- ռայել նմա ;

Ա յս փափաք մարգարէին հայելով ի հինն իսրայէլ՝ թէրէ ինաց յայտ . իսկ հայելով ի նորս իսրայէլ՝

լեագ ոչնս կատարեցաւ. զի ժողովուրդ ազգաց, և թագաւորք նոցա՝ որք բաժանեալ էին ի պաշտամանէն այլեայլ օտար ածոց, ժողովեցան ի միասին ի մի մարմին, ի մի հոգի, ի մի հաւատ, ի մի միաբանութիւն սիրոյ, և ի մի պաշտօն միոյ Աստուծոյ ոչ, և որք էին գերիք դիւաց և ծառայք խոտից և ժանդագ գեհենի, եղեն որդիք ոչ, և ծառայք Աստուծոյ կենդանւոյ, և ժառանգք արքայութեան։

Ամէն" փոխանակ բառիս ի ֆոխն դնէ առ նոսա. և վերածաբար մեկնելով՝ զի այսպէս. * ընդունելով ,, ոչ զաղաչանս կապելոցն մարմնով, զմեզ առ նոսա ,, ժողովէ յերկնաւոր քաղաքն. որպէս ասէ առա- ,, քեալ. մնասուցեալ ևք ի սիրն լեառն. յերթալս ,, զէմ նոր՝ յերկինս, և ի բերեալսդ բանակս հրեշ- ,, տակաց՝ Ա.րդ՝ քանզի բարեխեղբ ևն և մարգա- ,, սէրք՝ վասն զմեզ ոչ ի նոցա ժողովին խառնելոյ, ,, օրհնեն զանուն նորա բիւրք հրեշտակաց և հոգիք ,, արդարոցն կատարելոց։ Ա.յլ թագաւորաց ծառայ- ,, եալ ևն. կամ վերակացուացն սիրոյ գիւաց, և ,, կամ մերոյ անձնիշխանս կամաց ։

Ա.ռարկութիւն այս ամենայն բանք սկսեալ ի 16. համարոյ՝ հայեն ի նորոգութիւն հոգւոյ ապաշխարողին. զորմէ ասաց ի համարն 16. Թէ * չինչ տէր զսխտն, ,, և երբեմն փառաւք խոնարհեալ ի նմա ։ քանզի հայեցաւ յաղօթս խոնարհեցոյ՝ այսինքն կարգոցեալ անց հոգւոցն խոնարհելոց խոստա. լուաւ գՀեծութեանն նոցա, և հաճեցաւ արձակել զնոսա ի կապանաց մեղաց և ի շղթայից չար սովորութեանց, և զգործս նոյ՝ որք եկեն իբրև որդիք մահապարտաց, նորոգեաց յաւետութեան որդւոց լուսոյ, այսինքն զործոց քարեաց. որոյ վասն շարահաւատ լինելով հոգւոյն ասէ. գրեսցեն այս բարեբարութիւնս ոչ ի յիշատակ դարձի այլոց մեղաւորաց. և ժողովք առաքինութեանց պատմեսցեն ի սէրն՝ այսինքն ի մաքրութիւն խղճի մտաց ըզփառս ոչ, և օրհնեսցեն զնա. և այնուհետև բացցեն գուռն ընդարձակութեան հոգւոյն՝ ժողովել անդր ազգի ազգի բարի խորհրդոց. նոյնպէս և միաբ և կամք՝ որք են թագաւորք ի մարդն՝ ծառայեսցեն նմա, և մի աշխարհի կամ մարմնոյ,

Դեպ վայր հասուցանելով մարգարէին զերկրորդ
ժամն սազմոսիս, և ցանկանալով տեսանել զայն՝ զոր
ասաց վասն ազատութեան ազգին, յայլ ինն եղանակ
դարձուցանէ զբանն, և ասէ.

Պատասխանի եմ նմա՛ ի ձանապարհն զրօաց խոյ·
ընդառաջելոցն առաջ էմոյ ասէ ինչ. և ոչ հա-
նէր զիս՛ ի ներս առաջ էմոյ· էլ ապիեր չոփ են անց ոտ·
ի գերել իսրայէլի՛ ի բաբելոն՝ ըմբռնեալ յակիաս
տաբակուս՝ խորհէր, թէ զինչ լինիցի· գիրք սեւեա-
ցէ այն ծառայութեան· իսկ արդեօք հնար ազատուե
իւրոց· յայսմ տաբակուսութեն մարգարէ ազգին՝ և
բեմիա, բարուք, եզեկիէլ, անգէ, զաքարիա, և մա-
զաբիա, այլևայլս խօսէին՛ ի գիմաց նոյ· երբեմն
զսպառնալիս առաջի էնէլով, և երբեմն զաւետս
բարեաց մնաուցանելով, և յիմի ղոյս ազատութե
հոգա հաստատելով· իբր թէ ազատելոց իցէ զնոսա
ած՛ ի գերութեն անտի· Օ այսպիսիս լուեալ ազգին
տատպելոյ, որպէս և մարգկայինս բնութե՛ խնդ-
բէր ցոյ, թէ երբ լինիցի ինձ այդ· և ահա զայս
յայտ առնէ այս բան, զոր ասէ մարգարէն·

Պատասխանի եմ նմա՛ ի ձանապարհն զրօաց խոյ· ընդ-
առաջելոցն առաջ էմոյ ասէ ինչ· Այսինքն՛ ի խօսիլ մար-
գարէից՛ ի գիմաց նոյ զայլևայլ բանս առ ազգն իս-
րայէլ վասն ազատութե, պատասխանի եմ նոյ ազգն
և ասէ· երբ կատարեացին այդ գուշակութիւք մար-
գարէից, և երբ բարձցին աւուրք երկայնութեան
իմոյ· ապաւէմ զքեզ նոր, զնաւազութիւն աւուրց գե-
րութե իմոյ ասէ ինձ, այսինքն յայտնեա ինձ, զի
մխիթարեցայց փոքր մի·

Լակ յաւելն * ի ձանապարհի զօրութե իւրոյ՝, այս
բան չորեքկին իմացեալ լինի· մի՝ ըստ գիմելոց յա
պատմութե· վասն զի՛ ի մտանել ազգին՛ ի գերու-
թիւն, զօրութի նորա էլ՛ ի ձանապարհ կորաւանն·
և ահա յայսմ ձանապարհի յորում կորաւանիւք զօ-
րութի նորա՝ պատասխանի եմ նոյ՝ ցուցանել ինքեան՝
թէ երբ իցէ վերջանալոց գերութի իւր·

Լերկրորդ՝ ըստ հասակի կամ ըստ վիճակի· վասն զի
յայնպիսի հասակի մտանէցաւ իսրայէլ՛ ի գերութի՝

յորում զօրութիւն նորա ոչ էր բարձեալ, այլ էր ի Հանապարհի, կամ՝ ի ծաղկեալ Հասակի. վասն որոյ և յայնմ Հասակի գոլով ազատէ զնա ազատել զինքն։ Լրբորդ՝ ըստ Հանապարհի կենցաղ. զի կենդանք մարդոյ է իբրև Հանապարհ յոր գնայ զօրութիւն։ և զի այս Հանապարհ խոպանի ի գերութիւն էր, ազատէրն զնա նորոգել ըզսոյն։

Ղորրորդ՝ ըստ յաժարութիւն, յոր միտ ասէին ի Հանապարհի զօրութիւն իւրոյ, նշանակ Հանապարհաւորութիւն, որ է ասել. զօրութիւն մեծաւ՝ կամ յամենայն զօրութիւն ազատէրն զնա, զի այլ արասցէ, և ազատեսցէ. և զի փափաքէր ի կենդանութեան իւրում աշօք տեսանել զնոյն ազատութիւն, Թախանձէ և ասէ։

Լ՝ ՔՀԵՔ ՂԷ ՏԵՐԲ ՀՈԳ։ Լ՝ յսինքն՝ մի Հաներ զիս ի նուազ Հասակի աւուրց իմոց, կամ մի Հատաներ ընդ միջ զքեզ կենաց իմոց, կամ մի թոզուր մեռանիլ ի կիսել աւուրց գերութեան իմոց. այլ պահեա զիս կենդանի մինչև յօր ազատութեան իմոյ. զի տեսից զայն ազատութեան իմ, և փառաւորեցից զքեզ։ Լ՝ ԵԹԷ ոչ բաւէն աւուրք կենաց իմոց, Հաւաստեա տեառ ազատիմ զամն գերութեան իմոյ։ Լ՝ յայս ակնարկելով յաւելու և ասէ։

Օ՝ ԱՂՔԷ ՅԱՂ ՆՈՒՄ ՓՈ։ Կամի ասել. մի չափեր զամն իմ և զամն գերութեան իմոյ ընդ ամաց քոց, զի ամք իմ նուազ են յոյժ. իսկ ամք քո կան յազգէ յազգ այսինքն յաւիտեան. ապա ԵԹԷ ըստ ամաց քոց չափելով կամիցես յամեցուցանել զգերութիւն իմ, ոչ երթիք տեսից զազատութիւն։ Իսկ ԵԹԷ ըստ նուազութեան ամաց իմոց չափեսցես, անկն ունիմ Թէ զամն գերութեան իմոյ նուազեցուսցես։

Լ՝ ԱՂԱՔԱՆՕՔԱՆ Ի ԳԵՐԻՒ ԱԳԱՄԱՅ ՄԵՂՔԷ և յարտաքսել ի դրախտէ իքր ի սխոնէ յիւրում նորոգ Հասանակի՝ զօրութիւն նորա և զօրութիւն ծնողաց նորին մնանեցուս ի Հանապարհ մնհու և գտատպարտուե. և կենդանք նորա և զօրութիւն նորին կայր ի թշուառութե։ Լ՝ զի ազդեցաւ նմա յոյ՝ Թէ Հանդերձեալ է առաքել առ նա փրկիչ, և ազատել զնա, սակայն յոյս առեալ՝ պատասխանի ետ նմա, Թէ երբ լինի

ցի այդ. արդեօք ունիցի՞ ինքն այնչափ տեւել 'ի կեանս՝ մինչեւ տեսցէ զփրկիչն. որոյ վասն խնդրէր զի յետ նուազ ինչ աւուրց ցուցցէ նմա զփրկիչն. եւ մի նախ քան զտեսանելն զնա հանցէ զինքն յաշխարհէ, որ է ասել. մի յամեցուսցէ զառաքումն փրկչին։

Այլապէս 'ի շարժել այ զմարդն յապաշխարութիւն եւ 'ի Թաղձութիւն սրտի, (զորմէ խօսեցաւ մարգարէն յառաջնում մասին այսր սաղմոսի), մարդն տայ պատասխանի նմա 'ի ճանապարհի կենաց իւրոց կամ 'ի ճանապարհի գարշման իւրոյ, ցոյց ինձ թէ զիա՞րդ նուազ իցեն աւուրք կենաց իմոց. եւ նախ քան զհանելդ զիս յաշխարհէ ցոյց զփրկութիւն քո առ իս։

Այս մեկնութիւնք՝ զորս եդաք 'ի վերայ այսր համարոյ՝ թուին լինել հարազատագոյն. բայց քանզի բանք այսր համարոյ մթին են յոյժ՝ եթէ ըստ շարայարութեան բառից, եւ եթէ ըստ ներքին իմաստից, մարթ է եւ զայլ քանի մի մեկնութիւնս 'ի մէջ բերել։

Առաջինն է՝ թէ ժողովուրդն իսրայելի գերեալ 'ի բաբելոն՝ 'ի հասանել զօրութեան իւրոյ 'ի կէս ճանապարհի՝ այսինքն 'ի կէսն ժամանակի գերութեան, պատասխանի ետ այ՝ այսինքն թէ ասաց առ ած. ծանո՛ ինձ տր՝ արդեօք 'ի վախճան կենաց իմոց տեսից ըզվախճան գերութեան իմոյ. կամ տեսից արդեօք զազատութիւն 'ի գերութենէ աստի. այս մեկնութիւն մասամբ իմն հայի 'ի նախակարգեալդ։

Երկրորդն է՝ թէ 'ի դառնալ ազգին իսրայելի 'ի գերութենէ անտի, եւ 'ի նորոգիլ սիոնի՝ պատասխանի ետ նմա այսինքն խօսեցաւ առ ած յամենայն զօրութենէ իւրմէ. աղաչեմ զքեզ, արա՛ զի կեցից երկար, եւ պատմեցից զայս մեծ բարերարութիւն քո ամենայն ազգաց։

Երրորդն է՝ թէ յասելն այ յառաջագոյն ցմարգարէն՝ գրեսցի այս բարերարութիւն իմ յազգ այլ եւ՝ ետ նմա պատասխանի 'ի կենդանութեան իւրում՝ որ էր ճանապարհ զօրութեան իւրոյ, եւ ասաց. զնուազութիւն աւուրց իմոց ասա՛ ինձ. որպէս թէ ասէր. եթէ նուազ իցեն աւուրք կենաց իմոց, յայտնեա՛ ինձ՝ զի ըստ այնմ գրեցից եւ ըստ այնմ կեցից. որպէս զի մի՛ խաբեալ 'ի կենաց աստի՝ կարծեցից ունիլ զժամա-

նակ երկար . և 'ի կարծելն իմ այսպէս յափշտակե-
ցայց 'ի կենացս , և ոչ ժամանեցից ազատիլ ընդ ժո-
ղովրդեան քում ։

Զորրորդն է՝ թէ 'ի կոչելն ա͞յ զազգն իսրայէլի 'ի ձեռն մարգարէից՝ ետ նմա պատասխանի , այսինքն մատոյց գոհութիւն նմա , և զօրութիւն ա͞յ ել 'ի ճանապարհ՝ գնալ յերուսաղէմ ։ Իսկ 'ի գոհանալն ասաց՝ հ ամ կացի 'ի գերութեն , և այժմ ակն ունիմ , թէ 'ի դարձին կացից 'ի վայելչութիւն երուսաղէմի զամս բազումս յոյժ . և վասն այսորիկ աղաչէ և ասէ զնը-ւազութիւն աւուրց իմոց ասա՛ ինձ . այսինքն բաւական համարեա՛ ինձ զայն հ ամ գերութեան . և 'ի գնալս իմ յերուսաղէմ , մի՛ մերժեր զիս անտի փութով . կամ մի՛ հաներ զիս փութով յաշխարհէ աստի , որ համեմատութբ հանդերձելոյն է իբրև մասն ինչ աւուր , կամ կէսն աւուր . զի հանդերձեալն է միայն օր բոլոր . յայս վերածէ և մարգարէն զայս բան ։

Հինգերորդն է լամբրոնացւոյն . որ մասամբ իմն խորհրդաբար մեկնելով գրէ այսպէս . * Յորժամ ծա-
,, նեաւ բնութիւս թէ ա͞ծ լսէ զհեծութիւն իմ , և 'ի
,, մահու պարտուցն արձակէ զիս . պատասխանի ետ
,, նմա 'ի ճանապարհի կենցաղոյս և ասէ , ո՞վ տէր
,, որ մերձ ես 'ի հեծութիւն իմ . զնուազութիւն աւուրց
,, իմոց ասա՛ ինձ 'ի ներկայ յաւիտեանս . և մի՛ հա-
,, ներ զիս 'ի կէս աւուրց իմոց (այսինքն) 'ի հան-
,, դերձելոց ... կէս աւուրց կոչէ զհանդերձեալն ,
,, ո՛չ թէ զի թիւ ժամանակին այսմ համեմատեալ
,, է , այլ զի հաւասարք են . որք աստ փափկանան՝
,, անդ մշտանան . և որք աստ մշտանան՝ անդ հանդ-
,, չին ։ Ի՛ ինձ ասէ լուցի . վասն յայս նուազ կէս
,, յօրանալոյ՝ 'ի հանդերձեալ կիսոյ աւուրցն՝ ար-
,, տաքս անկանել . այլ տո՛ւր ինձ աստ՝ միշտ զնուա-
,, զութիւն աւուրցս և զմահն խոկալ , և այնմ կենացն
,, սպասել , որոյ յերկարութիւն մշտնջենաւոր է ։ Ի՟դ-
,, դէ յաղթ ամք քո . յայժմու ժամանակիս ազգն և
,, 'ի հանդերձելոյն դու տիրես մեզ և ընդ քոյով իշ-
,, խանութբ է այս աւուրք , և այլն ։

Ի՟սեղն ասա . * մի՛ հաներ զիս 'ի կէս աւուրց իմոց ։ հայի յայն՝ զոր ասաց մարգարէն ('ի սաղ . ծդ͞ . 24) .

Թէ մեղաւորք * մի՛ հաստատեսցեն զաւուրս իւ-
,, րեանց ‖ . այսինքն Թէ մի՛ հաստիցէ՛ ի կեանս աւուրց
իւրեանց · որ բարեյաւէտս ցուցանէ՝ Թէ մեղաւորք
որչափ և կեցցեն՝ աւուրք կենաց նոցա ոչ են ամբողջ
և լի , այլ իբր կէս · զի որպէս արդարն Թէև ի մահ
կանչեսցի հասակի մեծահիճի , հարիւրամեայ համարի՝
լի և հասուն ացեալ գոլով բարեաւք , այնպէս և մեղա-
ւորն Թէև հարիւր ամ կեցցէ և հարիւրամեայ մե-
ռանիցի՝ մանուկ յիմար համարի , մնասեալք Թէ ա-
նիծեալ · (եսայ · կէ · 20 ·) ‖ . պատ խնդիր մարգարէին՝
զի մի՛ և կեանք իւր այսպիսեաց հաւասարեսցի ·
Հայեսցուք կարես իմանալ՝ Թէ այն կեանք միայն են
յաւուրս լիս , որք բարւոք անցանեն · իսկ այն կեանք՝
որք ի չարիս ծախին՝ ոչ համարին յաւուրս , այլ են
իբրև երազք · ‖ աւուղ քաւատան ամ Թագաւորեաց ·
որպէս ասաց պէտ պաղտս · ի գործս առաքելոց (ԺԳ·
21 ·) բայց վկայէ ոմք դիրն , Թէ * երկուս ամն Թա-
,, գաւորեաց ‖ . (ա · Թագ · ԺԲ · 1 ·) ‖ ա՛ զի զամն
երկուս եհաց բաւեպաշտուԹիւ՝ ի ԹագաւորուԹիւն
իւրեամ · իսկ ի մնացեալ ամին՝ ամպարշտուԹիւ · վա
որդ և այն ամք նորա՝ ոչ համարեցան նմա յաւուրս ·
‖ . յո՛ քառասուն ամ է՝ զի քրիստոնեայ ես · պրկեաք
քառասուն ժամ կեցցէք քրիստոնէ՛ւաբար · ‖ . ասաե-
դիրս քի՛ ոչ Թուին բազում ամք , այլ բարի կեանք ·
* անուն կենդանւոյ ունիս , և մեռանիս ‖ . * քան-
,, զի ոչ գտի գործս քո կատարեալ ‖ . արդ * լիր
,, արԹուն ‖ . (յայտ · ՟ · 12 ·) և զգործ քո կատա-
րեալ կալ · եԹէ ՝ի մեռանան ժամուն և իցես՝ մի
վհատիր · աշխատեա՛ , և առնուցուս զվարձագ հաւա-
սար՝ հանգոյն այնոցիկ վարձհանաց , որոց լի եղեն
աւուրք (մատ · ի · 12 ·) ‖ . մի կենաց քոց , և և ա-
մենայն աւուրք քո չափեալ և ի վարձս տուեալ են
քեզ · բարւոք և անխնդք ի կիր արկ · զի ՝ի հասա-
նել ժամուն՝ գոյցէ ՝ի կէս աւուրց հանգիցես ՝ի քէն ·
‖ ՝ի վարձս կալեալ եղեն ոչ Թողեալ լինի անպտղ ,
այլ վարեալ լինի խաւսիՔ և փաՔով · զի յիտս
խնդրի ՝ի աւուղէն · այնպէս վարելի են և ժամա-
նակք աւուրց կենաց մերոց · զի պահանջիցի յարաք-
չէն · ոչ զի նուազին աւուրք նորա · այլ զի մերս ապա-

ւթին. իսկ նորայն մնայ ազգէ յազգ. զոր և հաստատէ մարգարէն 'ի յաջորդդ. և նախ ասէ.

ԻԴ. Ի սկզբանէ դու Տէր զերկիր հաստատեցեր. և գործք ձեռաց քոց երկինք են.

Այս բան և 'ի յաջորդս սորա գլուխս մարգարէին է ցուցանել՝ ոչ այնչափ զամենակարողութիւն ա̄յ, որչափ զյաւիտենականութիւն նորա, և զայս փութայ ցուցանել յանփոփոխութենէ նորին, վասն զի բան յաւիտենականութեան կայանայ յանփոփոխութեան. զի 'ի սահմանելն զայն՝ ասեմք, անպարագիր տևողութիւն անփոփոխութեան գոլոյ և գործելոյ, կամ տևողութիւն այնպիսի՝ որոյ ունողն է անփոփոխ 'ի գոլն և 'ի գործելն. ոչ սկիզբն ունի և ոչ կատարած.

Իսկ զայս անփոփոխութիւն ցուցանէ մարգարէն ոչ 'ի յառաջագունէ՝ այսինքն յինքնագոյութենէ ա̄յ, այլ 'ի յետնագունէ՝ այսինքն 'ի փոփոխութենէ ստեղծուածոց, կամ յայնմանէ զի յանկնարկել նորա իւրով անփոփոխութեամբ՝ փոփոխէ զստեղծուածս յոչ գոլոյ 'ի գոլ. և 'ի գոլոյ յոչ գոլ. և նախ վասն փոփոխելոյ յոչ գոլոյ 'ի գոլ՝ խօսի յայս համար, 'ի մէջ բերելով զարարչագործութիւն երկնի և երկրի յոչնչէ. յայտ արարեալ թէ սոքա բանիւն ա̄յ հաստատեցան. զի ոչ եղեն յինքեանց. քանզի ոչ ինչ կարէ տալ ինքեան զգոլ զոր ոչ ունի. և ոչ ևս եղեն յայնմանէ որ ոչ է, զի ոչինչն ոչ կարէ առնել ինչ. և ոչ դարձեալ յայնմանէ՝ որ իցէ ստեղծեալ նախ քան զերկինս և զերկիր. զի արտաքոյ երկնի և երկրի չիք ինչ, քանզի երկինք և երկիր ասելով իմանամք զամենայն արարածս.

Ապա թէ հարցեալ լիցի. ո՞վ արար զերկիրս զայս այսպէս հաստատուն, նոյնպէս և զերկինս այնպէս զարդարուն, յամենեցունց վկայի, թէ նա միայն արար՝ որ ոչ է եղեալ յայլմէ, այլ է որ էն յինքնութե յաւիտենականութեամբ, այսինքն է ա̄ծ, որ կամելով հաղորդել զբարութիւն իւր առ արտաքս՝ գոյացոյց զաշխարհս զայս. և եթէ ոչ էր նա յինքեան յաւիտենից, այլ ժամանակաւ, ոչ կարէր առնել զսա որպէս և յայտ է. իսկ թէ երբ արար, պատասխանէ

մարգարէն խօսելով առ Յուդա եւ ասէ ,

Թագաւորեն մեր (ընդմանուն երկրի հաստատեցէք) : Արդ ա-
սէ . որ կերը ի յաւիտենից յիշխողութենէ քումմէ՝ յա-
ւուրս քան զլինելդ քեզ՝ արարեր զերկիրս զայս եւ
զերկինս , Ուր ասելով ի միշտեանն՝ ցուցանէ , թէ ոմն
ակիզբն գործոց արար յայսոսիկ . յորմէ եւ սկսաւ ժա-
մանակ աշխարհիս : Այլ թէպէտ ոմն ի կողմանէ
իւրմէ կարէր ի յաւիտենից առնել , եւ նոյն էր ա-
ւուրսն նոցա ի յաւիտենից կամ ի ժամանակի առ-
նել , բայց ի կողմանէ արարածոց լինէր անկարելի :
Արդ ի խօսել մարգարէին զառեղծմանէ երկնի եւ
երկրի ոչ միապէս դնէ առաջի զաւուրն , այլ՝ այլեւայլ
օրինակաւ . զի վասն առեղծմանն երկրի դնէ զհաս-
տատութիւն հիմանց . իսկ վասն առեղծմանն երկնից դնէ
զարարչագործութիւնն ձեռացն նոյ . եւ նախ զերկրէ
խօսելով որոշակի՝ ասէ ,

Ո հիմանս երկրի հաստատեցեր : Պարտ է թէ ասէր . զեր-
կիրս զայս առեղծեր՝ ոչ ի վերայ նախահաստեալ հի-
մանն , այլ ի վերայ այնը հիմանն՝ զոր դու ինքն ար-
արեր : Այլ այս երբեմն իմացեալ լինի . մի՝ ըստ հաս-
տատութեանն նիւթոյն , այսինքն ըստ հաստատուածեան
տարերաց . զի ի նոսա եւ նորոք կայ երկիրս . երկ-
րորդ՝ ըստ հաստատութեանն տեսակի կամ կարգի . զի
այնպիսի կարգ եդեալ է ամէ , որով կարէ երկիրս
կալ հաստատուն . երրորդ՝ ըստ ազդութենէ երկնից .
ըստ որում յազդութենէ նոցա հաստատեալ կայ եր-
կիրս՝ ուստի նաեւ երկինք կարեն նմանութիւն իմն կո-
չել հիմանք երկրի . յոր միտ ասի ի գիրս յոբայ .
(ԼԸ· 4·) * ուր էիր միւէ ես հիմանս արկանէի եր-
,, կրի ‖ . յորոյ վերայ ասէ վանականն վարդապետ .

* հիմն երկրի՝ երկինք են ‖ .

Արդ այս հաստատութիւն մտայորիկ է , զի ամէ ոչ արար
զերկիրս յոչնչէ , նոյնպէս պահէ զնա յոչնչութենէ նորին՝
եթէ՝ ըստ նիւթոյն և եթէ՝ ըստ կարգին . և զոյս յոչնչէ
առնելն՝ և պահելս կոչէ հիմանս արկանել . որով նշա-
նակէ հաստատութիւն հիմնելոյ . յոր միտ ունէր" և յայլս
գիրս , եւ ասացեալ այսինքն հիմնեցեր զերկիրս . Այլ զի
երկիրս է ստորին մասն աշխարհի . և համարի իբրև
միտ տիեզերիս , կամ իբրև սիրտ , նախ զնա յիշէ

մարգարէն. քան որում սիրտն յառաջագոյն ձեռանայ. և ապա լիչէ զերկինս. այլ՝ ի խօսելն զերկնից՝ որպա լիչէցաջ այժմ, ոչ ասէ հիմունս արկանել, կամ հիմ-

նել այլ գործ ձեռաց ոչ կոչէ և ասէ.

Նոյ գործ յետաց ոչ երկիցս են. Այս եղանակ խօսից յորժամ արձակ դնէ, ցուցանէ պարզապէս զարարչագործելն ոչ. յոր միա և երկիրս ասի գործ ձեռացն ոչ, այսինքն գործ ամենակարողութեանն նորա. բայց յորժամ հանմնատութիւն այլոց դնէ, յայնժամ ցուցանէ զառաւելութիւն ինչ. որպէս և ասա՝ զի յետ առելոյ հաստատեցեր զհիմունս երկրի, ի յարելն զնոսի՝ և գործք ձեռաց քոց երկինք են, համեմատութիւն այսոցիկ բառից՝ ցուցանի առաւելութիւն ամենութեան երկնից. զի ամենիւ համարի գործն այն՝ զոր հարատապահան ձեռաք իւրովք կատարէ. Յետ ասացն այսր ամենութեան մեզմէ՛ն մարգարէ՝ ի սկսանելին խօսել զառիջմանէ՝ նախ զնոսի զերկինս. Իսկ դարձեալ որովհետև՝ ի դիմաց երկրաւորացս խօսէր առ բնակեալս յերկինս, վն այսորիկ նախ զերկիրն յիչէ. Այլաբանօրէն, այս բան ցուցանէ զհաստատութիւն դիտուածոյ առ յաղթանակող եկեղեցւոյ. իբր զի որդին ոչ հաստատեաց զդիտուածոյ եկեղեցին իբրև զերկիրն, հաստատելով և զհիմունս նորա այսինքն զառաքեալս, և և զմեսիս խորհուրդս. և այս՝ այնպիսի հաստատութիւն՝ մինչև դարուց դժոխոց չկարել սասանեցուցանել. Իսկ յաղթանակող եկեղեցին՝ որ է յերկինս, կոչի գործ ձեռաց նորա, զի անդ ցուցանի զարմանալի արհեստ ձեռաց նորուն, այսինքն իմաստութեան նորին և կարողութեն.

Աւարեալս, ի դառնալ մարդոյ առ Աստ՝ գթելի նորոգ արարչագործել լինի, յորում կրկին ազգ առաքինութեց և բարի խորհրդոց հաստին. մի՝ սոսկ քան բարեչաւան կարգէ, որ յերկիրս օրինակի, այլ զհաստատութիւն յոյ ունի. և մի և՝ ի գերբնական կարգի, որ է յառնուկ գործ ձեռին ոչ. Զոր կամ ի միջ քո բերել մարգարէին զայն ինչ՝ որով Աստ փոփոխ զիրս յոչ գոլոյ ի գոլ, առաջի դնէ այժմ և զփոփոխականութիւն նոցա. որով լինի նոցա փոփոխել ի գոլոյ յոչ գոլ. ըստ որոյ ասէ.

ի՞ր. Ա՛ռա անցանէն. և դուռ կաս՝ և ոչա յաւիտեան։

Ա՛նցանել երկնից երկնակի կարէ խմացեալ լինել. մի՝ ըստ եղծանելոյ։ Երկրորդ՝ այլափոխելոյ համ Յայլ իմն կերպարան անցանելոյ։ Զմանոյ ի նահանեայ առաքինին Թուեցաւ լինել՝ երբ Թէ երկինք և երկիր ի կատարած աշխարհիս ունիցին եղծանիլ և ի տեղի նոցա յաջորդել նոր երկինք և նոր երկիր. և զայս ասէին հայելով ի բան առաքելոյն պետրոսի. (ի՞. պետ. ի՞. 10. 11.) բայց որպէս յայտնի երևի ի յաջորդ համարէն, և ի նորին խոկ պետրոսի բանիցն, երկինք և երկիր՝ ոչ Թէ ունին եղծանիլ, այլ անցանել ի գոլոյ այսպիսի՛ յոչ գոլ այսպիսի, այսինքն ի չգոյ իմն որպիսութեի փոխել, զորմէ խօսեցաւ ի յաջորդ համարն։

Աստ ասէ բարսեղ (ի մեկն. մտրկ. գլ. ժ՞.)
* երկինք երկիր անցցեն ըստ արտաքին պատկերի.
,, կերպարանացն և ինքն ինայ յամենայն ժամանակս
,, ըստ բնութեն՝։ Ւս յառաջ տաբեալ զբան իւր՝
զառաջ երկինք մեկնէ ի վերայ օդոյ ասելով * երկինք ասէ զօդ, վասն որոյ Թռչունք՝ որ չօդս՝
,, Թռչունք երկնից կոչին՝։ Ւս ի միջ բերեալ ըզբան սմին պետրոսի գրէ այսպէս. յասել պետրոսի.
(ի՞. պետ. ի՞. 7.) * երբեմն աշխարհ ջրհեղեղաս
,, ապականեալ կորեաւ. և այժմ երկինք և երկիր
,, նովին բանիւ գանձեալ կան Հրոյ պահեալք, յոր
,, ժամ չայտնապէս, Թէ այն վերին երկինք ոչ անչ
,, ցանէ Հրոյ. այլ՝ այլն (այսինքն այլ երկինք) որ
,, կորեաւ ջրով. զի այն երկինք՝ որ դատաբկ է չայ
,, տեղոց և լի ամպովք՝ նա է անցանելոց (ի չատա
,, կութիւն). և ոչ այն որ ատեղբք մնոցեալքն և
,, անմոլարիւք զարդարեալ է ... զի վարդապետք
,, ասեն՝ Թէ մարբեւոց է օդն մինչև ցայն վայր, ուր
,, երեալ է ծուխ գոհիցն՝։ Այնպէս է խմացեալ և վան ատեղաց, զի որպէս գրէ գէորգ վարդապետ, ի մեկն. եսայ. * ոչ անկանին, այլ չայլ առաւել
,, աղտուտութիւն փոխին։ ասէ և ի գիրս սղպեթաի.
(Ի. 20. երես. 475.)

Լ՚ԵԼ այսպէս, և ԵԼԵ՚ այնպէս՝ դիտուէն մարգա-
բէին՝ ոչ է աստ ցուցանել, ԹԷ սոքա ամենեքին եղ-
ծանին կամ ոչ եղծանին, այլ ԹԷ կան ընդ փոփո-
խութիւն՝ ԵԼԵ՚ ըստ ոչնչութեան և ԵԼԵ՚ ըստ այլափո-
խութեան. ԵԼԵ՚ ած հրամայէ կալ՝ կան, և ԵԼԵ՚ հրա-
մայէ ոչնչանալ՝ ոչնչանան, և ինքն միայն կայ յանփո-
փոխ յաւիտենականութեան. ուստի ասէ.

Լ՚ԱՅՍ անցանին. և դու կաս՝ և նոքա յաւիտեան. Լ՚ԵԼ
աստուածը բայդ անցանէլ դիցի փոխանակ Թողեալ լի-
նելոյ էր ոչ ևս պիտանացու, միտ բանին լինի այս.
՚ի հաստատել կատարածի աշխարհիս, անդ որժ մնացել
աշխարհ և անցցէ ՚ի վիճակ հանդստեան. իսկ դու
միշտ մնաս նոյն։ Հայս միտ առնու կիրակաս վարդա-
պետ (՚ի մեկն. Հարիւր. եւագրի. ՟ժ. ՟ւ.) և գրէ
այսպէս. * որպէս մանկունք (յորժամ) ՚ի տախտա-
,, կի ուսանին, ՚ի բաց դնեն զտախտակն. զի ոչ ևս
,, են կարօտ տախտակի, սոյնպէս և աշխարհս այս
,, տեղի ուսման և բնակութեան տուաւ մարդկան, և
,, յորժամ կատար լինի, փոփոխի աշխարհս ՚ի նո-
,, րոգ նմանութեան. այլ որ արարն՝ անսկզբնական է։
Իսկ ԵԼԵ՚ բայդ անցանէլ դիցի ըստ դառնալոյ յոչն-
չութիւն, միտ բանին լինի այս. երկինք և երկիր՝
որպէս յոչնչէ եղեն ՚ի հրամայելոյ. սոյնպէս և յո-
չինչ դարձցին յամփոփելոյ զոյութեանն քո. իսկ
դու յաւիտեան կաս. կամ որ նոյն է ըստ վարդանայ.
նոքա անցանեն, զի եղակաւք են, և դու միայն՝ զի
անեղ ես։

Լ՚ԱՅԼ ԵԼԵ՚ բայդ անցանէլ դիցի ըստ այլափոխելոյ, միտ
բանին լինի այս. երկինք և երկիր փոփոխին, և հան-
դերձեալ իսկ են փոփոխել. իսկ դու կաս և միայն
անփոփոխ յաւիտենից յաւիտենից։

Ո այս բան լինիցն մնանաւորելով նաբէ կացուցն ասէ
(՚ի բանն. ձ.) * դու ըստ մարգարէին միայն յաւի-
,, տեան կանբաւ բարձրութեամբ. և ես միշտ կոյնիմ
,, ըստ նորին բանին։ և զբաւագ յաճախեան՝ անկորն-
չելի Թարգմանելով ասէ (՚ի բանն կձ.) * դու մի-
,, այն միայն անկորնչելի։ Լ՚ս գայսոսիկ բացայայ-
տագոյն և առաջի դնէ մարգարէն ՚ի յաջորդ հա-
մարսդ ասելով նաեւ.

ին. Ա ՀԵՆԵՏԵԱՆ ԱՐԴԵՒ ՅՈՐՅՈ ՄԱՂԵՑՒՆ. ԱՐԴԵՒ ՎԵՐԱԲԱՐՈՒԱՆ ՀԵՆԵՏԵԱՆ ՊԵՏՈՍ, Ե ՀԵՆԵՏԵԱՆ.

Ա՛տ ասանկէս յածաքանիկ՝ որոց կարծիք հաստատեալ է՝ ի սկզբանէ՝ ձգ ի զոց, ի կատարածի աշխարհիս ամենայն արարածք նորոգուիլ իւրեանց փոխանակ. երկիրս հրով այրեալ նորոգեսցի, և յայլ իմն կերպարան փոխեսցի. նոյնպէս և վերին օդն՝ որ մի բարձրութենէ կուգի երբեմն երկինք, հրով զտեսցի. նմանապէս և երկինք առ հասարակ որք այլևայլ շարժմամբ զայլևայլ ինչ ցուցանեն, փոխեսցին յանյաժամէ, և յատուածել պատճառութենէ. յոր միտ գրէ առաքեալն պետրոս. (Բ. պետ. Գ. 7.) Թէ՝ ի կատարածի աշխարհիս. * երկինք տագնապաբար անցցեն ,, (այսինքն յահան թօմա ափել յայլ իմն վիճակ անց- ,, ցեն) և բնութիւնք (երկրաւորաց) հրով կիզեալ ,, լուծցին... (և վերին օդք, որք ասին) երկինք, ,, հրայրեացք լուծանիկին, և բնութիւնք (այսինքն տա- ,, բերք) հրդեհեալ հալիցին ‖. (այսինքն զտեսցին.)

Այս զորօրինակ ձորձք անհատիք յորժամ լուացեալ լինին, մաշեալք ի խտուածէ՝ և հարթեալք պայծառ երևին, և յորժամ գալարեալ կամ ծալեալ լինին, բարւոք զտեսցին. ևս և որպէս վերարկուք հնացեալք՝ փոփոխութիւն իւիք բարեկարգեալ նորոգին, սոյնպէս լինիցի երկինք և երկրի՝ ի կատարածի աշխարհի. և զի այսպիսի փոփոխութիւն սոցա ցուցանի անփոփոխութեն այնորիկ՝ որ փոփոխ զամենեսին գտոսա, զայն կամելով ցուցանել զոյս յառաջ բերեր և ասէ.

Ա՛ՀԵՆԵՏԵԱՆ ԱՐԴԵՒ ՅՈՐՅՈ ՄԱՂԵՑՒՆ. Լաւմի ասել. երկինք և երկիր և որ ի նոսա արարածք իցեն՝ ի ձեռն քում են, որպէս և կամս փոխեսցես զնոսա մինչև ի կատարած աշխարհի, յորում երևելեացն դադարեն աշխատութիւնք և մտածելք իրրև զձորձս. և ի հասանելդ նոցա ի ժամն յայն՝ յայլ իմն կերպարան փոխեսցես զերևելոսն նոցա, զոր և վերարկուի նմանեալ ցուցանել ասէլով.

ԱՐԴԵՒ ՎԵՐԱԲԱՐՈՒԱՆ ՀԵՆԵՏԵԱՆ ՊԵՏՈՍ, Ե ՀԵՆԵՏԵԱՆ. Լաւ է ինքն զերևելոսն կամ զՀնդ ամենս երկինք և երկիր՝

զբա ունին իբրև զվերարկուս , յայլ ինն որպիսութի՛ փոխեսցես . և՝ ի լինել այսր , նոքա ևս ըստ ակնաբկութեան քումմ մերկացեալ յինքեանց զայն՝ զգեցցին զայլ վերարկու գեղեցիկ քան զառաջինն . և այնուհետև սկսցին փոխոխել . որով և՝ ի փոխոխական գոլոյ գալարեսցին յանփոխոխութիւն ինչ , կամ յապականութի՛ յանապականութի՛ն . զի զրկիցեն նոքա սուգ զգեցման նոցա , և երկիրս անիծատ , աղտեպիս և՝ ի հայանել մարդոյ ըստ բոլորին յանմեղութի՛ն և յանապականութի՛ն , (որ լինի՛ ի կատարածի աշխարհիս ;) զգեցցին և նոքա զփառս ։

Այլ արժան է ասա՛ նախասել , զի որպէս և տեսանի՝ թէ պիտի՛ բաղդ վերջին՝ յարելով՝ ի դէպ ընդունդ զնոսա՝ զայլ ինն՝ ի մէջ բերել , բայց ըստ մտաց բանին տայ խմնդալ զայն՝ որ եդաւ . և նայն էր թէ ասէր . փոխեսցեն զնոսա ոչ ըստ գործոյ նոցա , այլ ըստ վերին բարկութե՛ նոցա , այսինքն ըստ երևութե՛ն նոցին ։

Գրէ եզնակ կողբացի . (՝ի գլ . հը .) թէ մարկիա՛ն նահանջ՝ ի բանիցս յայսցանէ առաստղէ՛ին՝ թէ՝ ածն օրինաց տեսեալ եմ՝ օտար ածն փառաւորագոյնս աքար գաշխարհս՝ զիւր աշխարհն քանդելոց իցէ յաբեհեան . բայց ասէ յիմարութի՛ խօսին զայս . զի եթէ . * զառաջինն կարող եղև բանիւ առնել . . . ընդ՝ դէմ ոչ առնիցէ զիւր աշխարհ նոր և գեղեցիկ քան զառաջինն . . . (ոչ նա ինքն ասաց) թէ արարիչ երկնից և երկրի՛ նոր ևս ։

Բարոյապէս առեալ՝ ասէ արդիս շնորհալի (՝ի մեկն. ՟ե . պեա . ՟ի . ւյ . ձառ . ՟ը .) * եթէ երկինք և երկիր՝ որ՝ զո՛ մեր եղեն՝ նորոգին՝ ի կատարածի , որ՝ չսե՛ւ առաւել մեք՝ եթէ զնոսին աղտեղի գործս զարանս՝ առաջինութե՛ն մերկանամք , և զնորոյն ադամայ զգենուցուք զկերպարանս մաքրութե՛ն և արդարութե՛ն ։

Աթխմեք առաջի արարեալ մարդաբնի զփոփոխակատնութե՛ն երկնի և երկրի՝ դիտել ցուցանել ըստ ասելոյ մեր՝ ի վերոյ՝ զանփոխականութե՛ն արարչի՛ նոցին . զոր և բացայայտ առաջի դնէ՝ ի վերջ սաղմոսիս՝ ասելով՝

ին. Բայց դու նոյն իսկ ես. և ամէն ոք ոչ անցանէն. որ
դէպ ծառայիդ տուր բնակեցոյն ի նմա. և վաճառի
նոցա յաւիտեան յաղագոյն։

Այդպէս միայն ոյ է գոյն նորա անփոփոխ, կամ ոչ ու
նինլն գիտութեան ամենեին. և սորա պատճառն է՝
զի ըստ փիլիսոփայից ամենայն փոփոխութեան է՝ ի կա
րողականութեան՝ ի ներգործականութեան. ուստի և ամե
նայն որ փոփոխ է՝ ի կարողականութեան առ ներգոր
ծականութեան ինչ. իսկ որ ոչ կարէ իւիք լինել՝ ի կա
րողականութեան՝ ոչ կարէ իւիք փոխել, այլ կայ միայ
անփոփոխ. և քանզի ասէ է գերամեծաւր ներգոր
ծութեան և անաւհման կատարելութեան, անշնարին է
նմա, թէ իցէ՝ ի կարողականութեան առ ներգործա
կանութեան ինչ. ապա թէ ոչ՝ լինիր անկատար. արդ
եթէ ոչ է՝ ի կարողականութեան՝ ոչ ևս փոփոխի, և
ոչ իսկ կարէ փոփոխել. ըստ այսմ. * ես եմ՝ ոչ ասէ
„ձեր, և ոչ փոփոխի՝։ (մաղաք. գ. ՛6.) և թէ * յա
„րութ չիք փոփոխումն և կամ շրջելոյ ստուեր՝։
(յակ. ա. 17.) Այսպէս եթէ իւիք ոչ փոխի, ապրեմն
կայ միայ նոյն յաւիտեան կենդանին և ի ստեղծեալն.

մէջ օրոյ ասէ.

Բայց դու նոյն իսկ ես. և ամէն ոք ոչ անցանէն. կամ ա
ռեալ. ամենեքեան ի փոփոխութեան են, դու միայն ես
միշտ նոյն. և տեղութեան քո ոչ ամբք չափի, և ոչ
իւիք պակասեալ անցանեն, այլ միշտ միայ նոյն։

Ա. Պետրոսի բանս սկսեալ ի 23. համարոյ մինչև տայս
տեղի՝ առաքեալն պատուս վերածէ ի գէմս որդւոյն
ոյ, առ ի ցուցանել առքաւ թէ նա է ձշմարիտ ած.
զի գրէ այսպէս. * իսկ ցորդին ասէ. ահաւ քո ած
„յաւիտեանս յաւիտենից, գաւազան ուղղութեան գա
„ւազան արքայութեան քո.... դու առ ի սկզբանէ
„զերկիր հաստատեցեր, և գործք ձեռաց քո երկինք
„են. նորա կորնչին և դու կաս և ամենս՝։ Եբր՝ ա.
8։ Այդ յայտ արարեալ մարգարէին զանփոփոխուիւն
ոյ, և զաւետեհնականութեան նորա, հետեւեցուցանէ

այսմ զնդրեալսն իւր և ասէ.

Այդր ծառայիդ տուր բնակեցոյն ի նմա. և վաճառի նոցա յա
ւիտեան յաղագոյն։ Այդիս ծառայից ոյ կոչէ զժողո

վուրդսն խոստացելի. զի էին որդիք աբրահամու, իսա-
հակայ և յակոբայ ծառայիցն ա̃յ. իսկ զորդիս որդւոց
նոցա կոչէ զաւակ նոցին, որք յաջորդելոց էին զկնի
նոցա. զսոցանէ խօսելով՝ վ̃ն սոցա աղաչէ զա̃ծ դու
որ ասէ անփոփոխդ ես յէութ̃ե, և կաս մնաս 'ի յա-
ւիտեան, 'ի դարձուցանելդ զժողովուրդ քո 'ի գե-
րութ̃է յերկիր իւրեանց՝ արա նոցա զայս շնորհս, զի
յաւիտեան այսինքն միշտ բնակեսցին նոքա յերկրի
անդ իւրեանց խաղաղութ̃բ, և մի ևս կրեսցեն զփո-
փոխութ̃ի ինչ տեղւոյ՝ գերութ̃բ կամ հարուածովք։
Այնպէս և զաւակի նոցա յաջողեսցի. ուր բառդ զա-
ւակ որ եզակի դնի՝ յոգնակի նշանակէ փոխանակ
զաւակաց. ըստ ոճոյ ս̃ր գրոց, որպիսի է և այն՝ որ
գրի ('ի ղուկ. ա̃. 55.) * որպէս խօսեցաւ առ հարս
,, մեր՝ աբրահամու և զաւակի նորա յաւիտեան ‖.
այսինքն զաւակաց։ Յոր միտ ասի և 'ի տէր ամենա-
կալն. * ա̃ծ աբրահամու, իսահակայ, յակոբայ, և
,, զաւակի նոցա արդարոց ‖։ Յայս միտ դնի և աստ,
յասելն. * և զաւակի նոցա յաւիտեան յաջողեսցի ‖.
որպէս թէ ասէր. 'ի յաճախել նոցա յորդիս կամ 'ի
բազմանալ զաւակաց նոցա՝ արա՝ զի յաջողեսցի և
նոցա գնալ 'ի բարին, և մնալ միշտ 'ի նմին։

Այս գուշակութ̃ի կատարեցաւ 'ի նորս եկեղեցի,
յորում եղեն առաքեալքն որդիք ծառայից ա̃ն, այս-
ինքն նահապետաց և մարգարէից. և նոյն իսկ եկե-
ղեցին եղև զաւակ նոցա։ Արդ յազատիլ որդւոց
մարդկան 'ի գերութ̃է սատանայի, և 'ի ժողովիլ
նոցա յերկիրս յայս այսինքն յեկեղեցի ս̃ր՝ նախ առա-
քեալք բնակեցան, և ծնան զորդիս յաջորդս մի-
մեանց. որք ըստ նոցա բնակեալ 'ի սմա՝ գտին և
գտցեն յաջողութ̃ի 'ի բարին յաւիտեան՝ այսինքն մին-
չև 'ի կատարած աշխարհի։ Իսկ ապա առ հասարակ
ամենեքին բնակեսցին 'ի վերինն սիոն. և անդ ցնծաս-
ցեն առաջի երեսացն ա̃յ յաւիտեանս յաւիտենից։

ՍԱՂՄՈՍ ՃԲ·

Շնորհակալութիւն առ Ած վասն բարերարութեան նո-
րա. և յուսադրութիւն անձին 'ի քաւել Այ զմեղս մեր,
և 'ի բժշկել զհիւանդութիւնս հոգւոյ, 'ի լնուլ՝ բա-
րութեամբ զփափաք մեր, և 'ի նորոգել զմեզ որպէս զար-
ծուի, 'ի գթալ նորա 'ի վերայ մեր. յիշելով թէ զօ-
րութիւն մեր իբրև խոտոյ է, իսկ ողորմութիւն նորա
յաւիտեան. և հուսկ ամենայնի հրաւէր առ հրեշ-
տակս և առ ամենայն արարածս օրհնելոյ զԱծ։

Սաղմոս 'ի Դաւիթ։

1 Օրհնեա անձն իմ զՏէր, և ամենայն ոսկերք իմ՝ զա-
նուն սուրբ նորա։ 2 Օրհնեա անձն իմ զՏէր. և մի
մոռանար զամենայն տուրս նորա։ 3 Որ քաւէ զմեղս քո. բժշկէ
զամենայն հիւանդութիւնս քո։ 4 Որ փրկէ յապականութենէ զկեանս
քո. պսակէ զքեզ ողորմութեամբ և գթութեամբ։ 5 Որ լնու 'ի բա-
րութենէ զցանկութիւն քո. նորոգեսցի որպէս արծուոյ մանկութիւն
քո։ 6 Առնէ ողորմութիւնս Տէր, և իրաւունս ամենայն զրկե-
լոց։ 7 Ցուցոյց Տէր զճանապարհս իւր Մովսէսի, և որդւոցն
Իսրայէլի զկամս իւր։ 8 Գթած ողորմած է Տէր, երկայնամիտ
և բազումողորմ։ 9 Ոչ իսպառ բարկանայ մեզ Տէր, և ոչ յա-
ւիտեան պահէ ոխս։ 10 Ոչ ըստ մեղաց մերոց արար մեզ Տէր,
և ոչ ըստ անօրէնութեան մերում հատոյց մեզ։ 11 Այլ որպէս
բարձր են երկինք յերկրէ, այնպէս զօրացոյց Տէր զողորմութիւն
իւր 'ի վերայ երկիւղածաց իւրոց։ 12 Որչափ հեռի են արե-
ւելք յարևմտից, այնպէս հեռի արար 'ի մէնջ զանօրէնութիւնս
մեր։ 13 Որպէս գթայ հայր 'ի վերայ որդւոց իւրոց, այնպէս
գթացաւ Տէր յերկիւղածս իւր։ 14 Զի նա գիտաց զստեղ-
ծուածս մեր, և յիշեաց թէ հող եմք։ 15 Մարդոյ որպէս
խոտոյ են աւուրք իւր. որպէս ծաղիկ վայրի՝ այնպէս ծաղկի։
16 Հնչէ 'ի նմա հողմ, և ոչ է՝ և ոչ ևս երևի տեղի նո-

բա։ 17 Խոյց ոգբմանուն ՚ի յաւիտեան յաւիտենից ՚ի վերայ երկիրացածոյ էարդ, և արդարանուն նորա յորդոյ ինձև յորդիս։ 18 Իւր պահէն ղուխաս նորա, յիշէն ղպատուրեան նորա՝ և առնէն ընա։ 19 Ձեր յերկինս պատրաստեաց զաթոռ նորա. արայարանուն նորա ամենեցուն տէրք։ 20 Երնեցէք սէր ամենայն հրեշտակք նորա՝ հնգօրք զօրուն ձեր. որ առնէք զբան նորա ՚ի լսել ձայնի պատգամաց նորա։ 21 Երնեցէք զաթոռ ամենայն զօրուն ձեր նորա, պաշտօնեայք և արարչոյ համայ նորա։ 22 Երնեցէք զաթոռ ամենայն փորձք նորա. ընդ ամենայն տեղիս է տէրուն նորա. օրհնեա անձն իմ զաթոռ։

ՎԱՐԴԱՆԱՅ։

Աղօթս ՚ի գարնան։

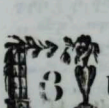

ԶԵՐՈՒ ԶԱՅՍՊԻՍԻ ՄՏԵՐ ԼԻ ՚ի սաղ՚՚ վարդ՚՚ յաւելեալ լինի ՚ի վերնասգրիդ և բառս ՚ի կապաթ, որ յայլ ձեռագիրս և ՚ի տպագրեալս ոչ գտանի, և ոչ յայլսում խիռք Թարգ՚՚. և ոչ ևս յերբ՚՚. ուր դնի միայն ՚ի գաւիթ. գուցէ վրիպակաւ ինն յաւելեալ է այդ ՚ի սահաւ սաղմոս մեր։

Ո այս սաղմոս ոմանք շարայարեն ընդ նախընթացին իբրև զան ՀորհակալուԹԵ. որպես Թէ զայն զայս մեռուցեալ իցեն առ ոճ որդիքն իսրայէլի ՚ի գառնալ իւրեանց ՚ի գերուԹԵ. այսմ կարծեաց բազում են հետևողք, այլ այս մեզ ոչ երևի Հնչմարիտ. զի այդ ոչ Հայի ՚ի Հակադրակասն, այլ ՚ի յորմանաւ կասն միայն։ Իմանց ևս Թուեցաւ, Թէ այս սաղմոս իցէ սասցեալ ՚ի գաւԹայ իբրև ՀորհակալուԹիւն, յորժամ առողջացաւ ՚ի ՀիւանդուԹԵ իւրմէ. զորմէ ինչ ոչ առանդի ՚ի սբ գիրս։ Խազումբ ևս սմնդեն, Թէ զայս ասաց գաւիԹ ՚ի ծերանալ իւրում՝ յորժամ անկաւ ՚ի մանՀիձս (Ը. Թագ. ա. 1.) այսպէս դնի և ՚ի վերնագիրն ասուրաց, որում երևի Հետևիլ և վարդանայ։

Թայց որովհետև այսօրինի կարծեօք միայն ասէին, և ոչ հաստատութիւն, ոչ ե արմատն յենուլ ի սոսին, այլ որ յայտնին է՝ յայն պարտ է նայիլ ըստ որոյ այս սաղմոս՝ որ ընծայի գաւթի, ուսի գրեթէ զհինգ մասունս. առաջինն ի 1. համարէն մինչև ի 5. յորում խօսի զանս չնորհակալութեան, և յորդորանաց՝ առ ի օրհնել զնոս զանն քաջելոյ նորա զմեզ և մեր ընդ զմեզ ի բարութիւն իւրմէ։ Երկրորդն ի 6. համարոյ մինչև ի 13. ուր խօսի զգթութիւնն այ՝ զոր ցուցանեէ առ մեզ։ Երրորդն ի 14. համարոյ մինչև ի 16. ուր խօսի զգիւրաթեթևութիւն կամ զտկարութիւն մերմէ։ Չորրորդն ի 17 համարոյ մինչև ի 19. ուր խօսի զողորմութիւնն այ ի վերայ երկիւղածաց իւրոց։ Հինգերորդն ի 20. համարոյ մինչև ի 22. ուր խրատ խօսէ զամենեսին յօրհնութիւն այ։

Նչ զոր միանգամ խօսի մարգարէն ի սաղմոսի սոտ՝ այնպիսի յուսադրութիւն առաջի դնէ, մինչ դի ոմն ոք և իցէ՝ եթէ զանն սորա ի միտ առնուցու, թէ և ի յեթեն վիճակ թշուառութեան հասեալ իցէ, և և ի մեղս ծանունս ընկղմեալ՝ քաջալերի սոյնս ապաւինել վստահութիւն չոտ իբրև յամենազաթած հայր։

Յորմէ և երջանկին այն ի հռետորս ոզ գրիգոր Նազիանզացի՝ իբրև թէ քաջալերս առեալ՝ ազգի ազգի հատուածովք բանից դիւրաքանչիւր հատուած սաղմոսիս ի սոյն միտ ի թիւս արկանէ ի յուսադրական աղօթս իւր՝ (ի բանն. ծն. ի համարն 2.) որպ զինի այսոքեան ի համարն 3. յառաջ բերելով զոյնս զայս սաղմոս հաստատել թէ ձշմարիտ է զոր եդ ի համարն 2. * որպէս (ասէ) հարիւրերորդ երկրորդ ,, սաղմոսն օրհնաբան հրաշաւորական զվհատելոյս ,, սիրտ սփոփէ. և մեծ յոյս կենաց աւետարանի առ ,, փրկութենէն հանդէս. որ յաղթականն և դիւաց և ,, տարակոյս բանսարկուին. որ իբր զկնայնն տեղու- ,, նի նշան բարեբախտ պանծալի սքանչելութիւնս՝ ան- ,, խոնարհելի բարձրութիւն լուսոյ, և անպատեհելի ,, վերնոյն զօրութիւն՝ կանգնեալ է անոյեան անվա- ,, նական և անչարժական՝ ամենայնիւ յաւիտենական ,, ընդդէմ անբարի բարուց բռնութեան բնչիարայ։

,, Ոը ունի յինքեան գանձս հոգևոր օգտից՝ գիտո-
,, զաց մտաց, ընծայեալ զպարտուին մահու և զըս-
,, ծումն մեղաց, և զյոյսս երկինս յերկուս յաւել-
,, տեանս, և զնորոգումն խոստման անեղծութեանն աս-
,, զարացն, կանանս բարեհաւատս և կենդանատուս
,, զբեալս հոգւոյն այլ։

Աղաչեմք ցուցանել նաբեկացին, թէ այս սաղմոս սուրբ-
սիս մեծ տայ ամենեցուն ի զտանել զքաւութիւն մե-
ղաց և զբժշկութիւն հոգւոյ յանդիմանալ ձեռն, և զըս-
նորոգութիւն կենաց ասա և ի հանդերձեալն։ Լ ստ
սին խօսի և զբիղոր մտադիտրոս (ի Թուղթն. Ը.)
Ի սոյն իսկ ի յորդոր մատուցեալ մարգարէին ի
գէմն իւրաքանչիւր մարդոյ՝ առ անձն իւր խօսելով՝
սկիզբն առնէ բանից իւրոց, և ասէ.

Ր Բ. Ն

ա. Ո՞ (Տէր) բնակեսցէ անդն էմ վրէժ. և ո՞վ հանգուսցէ ի սուրբ
նման քո նորա։

բ. Ո՞ (Տէր) բնակեսցէ անդն էմ վրէժ. և ո՞վ հանգուսցէ ի սուրբ
տուրս նորա։

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Որհնելն Հոյի ի բարութիւն օրհնեցելոյն երբակիւ
այսինքն կամ յայն զոր ունի. կամ յայն զոր առնէ.
և կամ յայն զոր ունելոց է. Եթէ Հոյի ի բարու-
թիւն յայն զոր ունի օրհնեաւն, օրհնելն նշանակէ
գովել, փառաւորել ևն. իսկ եթէ Հոյի ի բարութիւն
յայն զոր առնէ կամ զոր տայ օրհնեալն՝ նշանակէ
գոհանալ, շնորհակալ լինել ևն. Իսկ եթէ Հոյիոյ
ի բարութիւն յայն զոր ունելոց է ոք, օրհնելն նշա-
նակէ բարիս մաղթել. որպէս օրհնելն սահակայ զյա-
կոբ, և յակոբայ զյուդայ ևն. և զայսմանէ չէ ասա
բանն. այլ զաւաչնոյն և զերկրորդէն. առաջինն
Հոյի ի նեբքին բարութիւն այ. իսկ երկրորդն Հոյի

յարատաքին բարուեքն նորա· որ է բարեբարուեքեան նորին։

Լ՝սա առաջնոյն օրհնեաք զնա՛ զի յինքեան է բարի· ըստ երկրորդին օրհնեմք զնա՛ զի առ մեզ է բարի· եթէ զի բարիս ցուցանէ մեզ, և գթայ՝ի մեզ· տայ զպարգեւս իւր, և սփռէ զշնորհս ւեր· որովք ստեպիմք օրհնել զնա ոչ զի կարօտ է նա, այլ զի մեք կարօտիմք, կամ ըստ լսմբ". * ոչ եթէ առ՝ի մէնջ օրհնութեան է նմա առաւելութեի փառաց, այլ զի օրհնութիւն՝ սիրոյ է պատուղ, զսէր մեր անանձրպետ փափաքէ ունել, որ իւրովի պտղաբերել զօրհնութիւն։ Լ՝զդ արդարն, կամ՝ն և իցէ մարդ որ դառնալով առ նա՛ յարի՝ի նա, ւը երկաքանչիւր օրհնութեցդ՝ զորս եդաք՝ օրհնէ զնա· որոյ վասն և մարգարէն զերկոսին ևս առաջի դնէ յերկոսին բանիդ· յառաջնում զառաջինն, և յերկրորդում զերկրորդն։

և նախ ըստ առաջնոյն ասէ։

(Ընչեա՛ անյն էմ ղսէը· և ասիեան ասէէ էմ՝ զանառն ւեր նորա։ Լ՝առիւս անյն՝ նշանակի ատ հոգին, որպէս և այլուր ասացաք· իսկ բառիւս ասէէ՝ նշանակի մարմինն· զի ասկըն լինելով զօրաւոր մասն մարմնոյ՝ դնի փոխանակ բոլոր մարմնոյ։ Լ՝ւ թէպէտ մարմինն ոչ է յարմար օրհնելոյ զնա՛, բայց է ևս գործի օրհնելոյ սրտիւ, բերանով ւեր։ Լ՝ւստի՛ի ասաս հայելով մարգարէին դնէ օրհնել զանառնն, զի ականջօք լսելի լինի անառնն նոյ, և շրթամբք արտասանի։ Լ՝ւսկ առ հոգին խօսելով՝ ոչ դնէ զանառն, այլ զբառդ ոչ՝

յատելն՝ օրհնեա՛ անձն իմ զտէր։

Լ՝ւ զի հոգի առաւել է քան զմարմին, նախ զայն դնէ· ծանիր ասէ անձն իմ, ո՛ իցէ տէր· և ձանաչելով զնա փառաւորեա՛ զնա· մնատ նմա զօրհնութեի գալոքեի· ցնծա՛ ւը մեծ վայելչութեի նորա· օրհնեա՛ և ասա՛ դու միայն ՚ոբ, դու միայն տէր· դու միայն որ էն ՚ոձ յաւիտենական· ամենացանկալի բառակառնեի, ամենաթափաքէի ւրանալի, ամենայն բառնեի, դու միայն ամենակալ, դու միայն ամենակարող, քո է ամենայն, և՝ի ձեռն քում է ամենայն։ Լ՝ւ դու ով մարմին իմ, և ոսկերք իմ, և ամենայն մասունք մարմնոյ իմոյ օրհնեցէք զանառն նորա, զի

սուբբ է։

Ոսկերըդ մարթ է իմանալ ատ փոխաբերաբար. որպէս ասացաք այլուր՝ նաև զվարդոզութիւն Հոգւոյն՝ այսինքն է միտք և կամք, կամ խորհուրդք և մտոք. ժակք ծածկեալք իբրև ոսկերք՝ ի ներքս, և կամ գարձեալ զդայութիւնք. սոքա ևս ըստ վերոյդրելոյդ իրաւամբք յորդորին՝ ի Հոգւոյն օրհնել զանունն Ա՛ր։ Վարձեալ ոսկերօք մարթ է ըստ յարմարական մեկնութեանէ իմանալ զազգայինն, զորոց ասաց գտութիւն. * ոսկերք իմ և մարմինք իմ դուք ». (Ղ. Թգ. ժԹ. 12։) Յորժայս միտ ոչ միայն զինքն, այլև զիւրսն առ հասարակ յորդորէ մարդարէն օրհնել զնա, և փառաւոր առնել զանուն նորա։ Եւ այս ամենայն ցուցանէ զառաւելութիւն փափաքման սրտի յօրհնելն զնա. քանզի՝ ի վաւիլ սրտի յօրհնութիւս ՚ոյ՝ ցանկայ, զի և ամենայն մասունք մարմնոյ, ևս և ոսկերք փոխարկեսցին՝ ի լեզու առ՝ ի փառաւորելոյ զնա վասն ասացուածոյն բարութեանէ նորա։ Հայելով ասա մարգարէին և՝ ի բարեբարութեան ՚ոյ՝ կրկնէ զսան օրհնութեանն և ասէ։

Ընդունէ՛ անձն իմ զնէր. և ՚ի մոռանալ զամենայն փառս նորա։ Ի՞նադ օրհնել՝ որպէս յայտ է ՚ի նախընթացս բանիցդ՝ դնի ատ փոխանակ գոհանալոյ զնմ վասն բարերարութեանէ նորա՝ զոր և՝ ի մէջ բերէ բառիս փառս՝ յաւելեալ։

Ընդունէ՛ անձն իմ զնէր. և ՚ի մոռանալ զամենայն փառս նորա։ Կամի ասել. զնծայ ո՛վ անձն իմ, Հայեաց և տես թէ զինչ ինչ արար քեզ Ա՛ր, և զինչ ինչ Հանդերձեալ է առնել. և գոհացիր զնմանէ. և մի մոռանար իբրև ապերախտ՝ զտուրս նորա զամենայն, այսինքն զայն ամենայն բարիս՝ զոր տուեալ է քեզ Ա՛ր։ Ասէ բառդ ՚ոչ մոռանալ՝ դնի մանաւանդ փոխանակ յիշելոյ, որպէս թէ ասէր. յիշեա զոր միանգամ արար քեզ Ա՛ր. ըստ որում այս յիշելս լինի յորդոր գոհանալոյ. առ որ օրինակ ևս բերէ լսմբ՚ի պատմութիւնէ Տարցն ասելով. * Հայրն խրդորս ՚ի գիշերի և ,, ՚ի տունջեան գործեր և ազօթիւք յորշ ծակուցս ,, յորում արգելեալ էր, իակ երջարքն ասացին ցնա, ,, Հայր կարձեա զաշխատութիւդ, որով ծերացար.

,, ասէ , եթէ այրեսցեն զիսիդոթոս , և զմիեղն ընդ
,, օդդ սիրեսցեն զի՞նչ չնորհ է . քանզի որդին ոչ
,, եկն և վասն իմ մեռաւ . այսպէս՝ իւրովին բղխել
,, կամքն անձնիշխան՝ զվատաւոկ տառաքինութեն՝ ի
,, փառս քոյ և զդհուրեն՝ ի զմոռաւ ածել
,, զառւրսն նորս ։

Այսեփանոս սիրեցեալ՝ ի բանն որ՝ ի վերայ պատա-
մանց եկեղեցւոյ , փոխանակ բառիս գործ՝ ընթեռ-
նու սքանչելիք , և տարածէ զիւրս բանին յանցեալն
և յապագայն ասելով . * օրհնեա անձն իմ զտէր , և
,, մի մոռանար զամենայն սքանչելիսն՝ զառաքինս և
,, զայապայսն . յոր պահակեցոյ է զկամարարսն իւր՝
,, իւրով ողորմութիւն ։ Այս քանզի՝ ի առուր և՝ ի
սքանչելիս ոյ՝ որ առ մեզ՝ իբր առաջին հաստիսի սքր-
բեալն զմեզ և նորոգեալն , զնոյն նախ յառաջ բերի
մարգարէն , և ասէ ։

Ք· Ա՛ ստաւ ղիղս ոո , էթ չլէ ղանինայն հնառնդառնիս ոո ։

լ՝ մեղանչել մարդոյ՝ տպաւորի՝ ի հոգին արատ չա-
րութեն մեզոց իբրև կնիք թշնամութեն ոյ , կամ իբ-
րև դրօշակ իշխանութեն սատանայի՝ կանգնեալ ընդ-
դէմ թագաւորութեն ոյ ։ Այսպէս տպաւորի՝ ինոյն
հոգին ըստ ստորին մասին հիւանդութեի՝ ինչ տպա-
կանաբար , այսինքն է տրամադրութեի մինչ առ նոյ-
նատիպ մեզս ։ Լ՝ որդ՝ ի քաւել ոյ զմեզ՝ թէպէտ և
արատ չարութեն նորա ջնջի , բայց տրամադրութեին
այն երբեմն ոչ բառնի . զի առ այն պիտոյ է՝ ի կող-
մանէ ոյ այլ ինչ մասնաւոր աղդուութեի չնորհաց ,
և՝ ի կողմանէ մարդոյն մասնաւոր քանք ։ ❍ երկո-
ցունց զայսցանէ ևս խօսելով աստ մարգարէին
ասէ ։

Ա՛ ստաւ ղիղս ոո , էթ չլէ ղանինայն հնառնդառնիս ոո ։ Կաւ
մի ասել . նա ինքն ոյծ , որոյ ընդդէմ մեղայ՝ այնչափ
գթած է , մինչև՝ ի գառնալ քո առ նա՝ քաւէ և ձրի
թողու զմեղս քո , որչափ թուով և իցեն , որքան տե-
ակաւս տարբեր իցեն , քանի ծանր և չար իցեն . և
առնէ զքեզ՝ ի թշնամւոյ բարեկամ , յանիրաւէ ար-
դար , ի յանցաւորէ նոր , ի գերութեէ որդի , ի դա-

տապարտուելէ ժառանգ արքայութեան. և ոչ այսչափ միայն, այլև ի ցանկալի բժշկիչ ըմ ամենայնի բժշկէ զամենայն հիւանդութեանս քո՝ այսինքն զամենայն չար արարմանդ բութեանս յօժարութեան հոգւոյ քո։

Այսր է սովաւ իմանալ և գհասարակական հիւանդութեանս բոլոր մարդոյ ըստ հոգևորին՝ որք յերիս վէրածին, այսինքն ի փառասիրութեան, յընչաքաղութեան, և ի մարմնասիրութեան. ըստ այսմ. * որ ինչ ,, յաշխարհէ՝ ցանկութեան է մարմնոյ, և ցանկութեան ,, է աչաց, և ամբարտաւանութեան աստի հնոցա ‖. (ա. յովհ. բ. ւ6.) իսկ բժշկիչն յայսպիսեացդ է մանկտիր և զուսով պահիչ ի սոսին։

Ա. Յև գնեալն է՝ զի ի խօսիլ մարգարէին զքաւութեան մեղաց՝ ոչ ասէ պահման. իսկ ի խօսիլն զբժշկութեան հիւանդութեան՝ ասէ զամենայն։ Պատճառն է՝ զի յայտնացնիցէ ինքնին իմացեալ լինի այն՝ այսինքն է քաւել զամենայն մեղս. քանզի անհնարին է թէ բարձցին մեղք (յայտ է թէ մնացեալք) առանց քաւելոյ ամենայնի. զի մեղք հնորհքն քաւին. իսկ հնորհքն ոչ կարէ կալ ընդ մեզաց. ապա եթէ միացեալ մեղք ինչ, և ոչ քաւեցին ամենայնին միանգամայն, ոչ գայ հնորհքն. որով՝ և ոչ այլքն քաւին։ Այս տակայն հիւանդութեանք այսինքն տրամադրութեանք միացեալք ի մեզաց՝ կամ յօժարութեանք առ մեղս՝ կարեն ըստ մասին բառնիլ և ըստ մասին մնալ, զի թէպէտև հաղագրին հնորհացդ յերկրորդումն ներգործեսցէ, բայց ոչ հակագրին յառաջնումն։

Վոհսաբերաբար, մանաւանդ թէ յարմարաբար առեալ՝ այսու բժշկութիւն կարէ իմացեալ լինել և բարձումն տառապանաց կամ ցաւոց և կամ արամարհութեան՝ եթէ ըստ հոգւոյ իցէ և եթէ ըստ մարմնոյ՝ երկնապետութեան ինչ հիւանդութեանց։

Ա. տանօր գիտելի է, զի բառս ‖՝ որ երեքցս կրկնի յայս տաղս, որպես և յայլ բազում տաղսս, դնի փոխանակ յարաբերական բառիս ոչ, որպես թէ եդեալ էր. որ քաւէ զմեղս քո. որ փրկէ ից։ Նոյնպէս լսելի՝՝ առնու ըստ զարմացմանն, և գրէ այսպէս ։ * Ա. յս բայ (այսինքն այս բառ) ալ (կամ ս) ըստ ,, երկուց տարազաց լսի, կամ զարմացումն, և կամ

,, ընդ հակառակս հնչդնուսն. ընդ հակառակս՝ որ-
,, պէս զայն որ ասէ, ո՞ գիտաց զմիտս տեռ. և ո՞ է
,, դա որ թագուցանէ յինէն զխորհուրդս։ Ոչ զար-
,, մացումն՝ իբր զայն, ոմն խորք մեծութեանէ և խնա-
,, տութեանէ և գիտութեան ոյ. այսպէս է և այս, թէ
,, օրհնել ասացի քեզ ոմն անձն զտէր. և ոչ մնաս-
,, նալ զտուբս նորա. արդ՝ այս էն տուբքն՝ զորս
,, զմտաւ ածեալ սքանչանամ հիացմամբ ի քաւէ լըզ-
,, ուեցս քս ։ Ա՛ւ յիրաւի հիացման արժանի, մինչև
հրեշտակաց իսկ հիանալ. որոյ աղագաւ քերովբէքն
որք կային ի վէր քաւութենէն՝ անչարժ ի նոյն հայեին,
սքանչացեալք ընդ այն՝ թէ զիարդ տէր քաւութիւն
հնարէն մարդկան։
Պահել աստ լամբրոնացին և զանազանութենէ ընդ քա-
ւութիւն և ընդ թողուլն զմեղս. զքաւելն առնու փո-
խանակ անպարտ կացուցանելոյ զմեզ ի մեղաց. յայլս
հանելով զպատճառն, զորօրինակ ի սատանայ կամ
յօձն առաջին. որպէս դնէ վարդան. իսկ զթողուլն
փոխանակ ջնջելոյ զմեղս. և զայն վերածելով ի դէմն
քէմ գրէ։ Ա՛յլ վասն քաւութենէ և թողութենէ տես ի
սաղ. ծ. ։ Ա՛րդ զոյն զայս զոր ասաց մարդարէն
աստ, այլով ինն բանիւ առաջի դնէ ի յաջորդ հա-
մարն, վերածելով զբանն միանգամայն և առ հան-
դերձեալ կեանս՝ յաւէրն։

Է. Ա՛ղբէր յապաչխառնէ զինեան տ. պահէ զնէզ ողբ-
մութենէ և գթութենէ։

Ակնարք մարդոյ երբարէր Հոյլ յապաչխառնելոյ. մի՝ ըս
դոլոյն՝ որ ապականի մահուամբ. երկրորդ՝ ըստ բա-
րի գոլոյն՝ որ ապականի մեղօք, և երրորդ՝ ըստ ան-
վնաս գոլոյ՝ որ ապականի՝ այսինքն խանգարի պէս-
պէս փորձութեամբք և վշտօք, ես. և զի յայսմ ամենայ-
նի փրկէ ած գյուսացեալս իւր, վերս այսորիկ ասէ։

Ա՛ղբէր յապաչխառնէ զինեան տ. պահէ զնէզ ողբմութ-
ենէ և գթութենէ։ Ա՛յս փրկութենէ և պահպանութենէ երբարէր կա-
րէ խնացեալ լինել՝ ըստ նախապարգեալ բանիցդ՝ ի
յետոյն ակնեալ. մի՝ ըստ փրկելոյ ի պէսպէս փոր-
ձութեանց ակնեալ. մի՝ ըստ այսմ կամի ասել. թէ-
պէտև ի պէսպէս վիշտս փորձութեանց տառապիս մի

անձն իմ, քայց յուսամ չիամ. զի նա փրկիչ զքեզ և զկեանս քո ի վնասուց նորին, և պահիչ զքեզ, այսինքն չորչր պատճ զքեզ ողորմութիւբ և գթութիւբ. և ոչ թողու զքեզ ի շուառանալ ի փորձութիւնց անոտի, այլ մանաւանդ պահէ զքեզ երջանիկ ի մէջ նոցին։

Երկրորդ՝ ըստ փրկչին ի մեզաց. և ըստ այսմ կամի ասել. զի որամեալ ես ամենայն անձն իմ, և ընդկերը է քեզ տարակուսանօք մարդի. եթէ գերեալ ես՝ ի մեղաց, կարգ առ ած, և ապաւինեա յողորմութիւն նորա. նա փրկիչ զկեանս քո յապականութենէ անտի մեղաց. և ոչ այսչափ միայն, այլ և պահիչ զքեզ՝ այսինքն ղարդարն զքեզ չնորհօք ողորմութենէ և գթութենէ իւրոյ։

Երրորդ՝ ըստ փրկչին ի կորստենէն կամ ի մահուանէ. և ըստ այսմ կամի ասել. ուրախ լեր անձն իմ, զի որ արարչն զքեզ, և եդ վճիռ մահու ի վերայ քո, նա ինքն փրկիչ զքեզ ի մահուանէ անտի. զի ոչ թողուս զքեզ մնալ ի մահու անդ, այլ յարուցանէ զքեզ. ևս և փրկիչ զքեզ ի յաւիտենական մահուանէ, և վերածէ զքեզ ի յաւիտենական կեանս. և անդ պահիչ զքեզ այսինքն վարձատուր փառաւք ոչ ըստ արժանաւորութենէ քո, այլ ըստ ողորմութենէ և ըստ գթութենէ իւրոյ։

Լայլ արժան է քննել զայն՝ զի ոչ ասէ մարգարէն փրկիչ զքեզ, այլ զկեանս քո. և այս ևս թէպէտ ի նոյն հայի, բայց քանզի մարդ ի կենանն իւր ունի զգոլ, ըստ փրկութենէ կենաց չափի և փրկութենէ իւր. ըստ որում ի շուառ կենաց նորոգութիւն ինն վերա.

ծի յերջանիկ կեանս։

Պիտի արժան է և զայն՝ զի մարգարէն փոխանակ ասելոյ պաշտպանիչ զքեզ կամ զարդարիչ զքեզ կամ փառաւորիչ, դնէ պահէ. և այս՝ վասն առաւելութենէ իրին. վասն զի պահելն է բոլորական ինչ. որով և ցուցանի ըստ բոլորին չրջապատեալ առ ի պաշտպանել և առ ի զարդարել, և առաւել ևս առ ի փառաւորել յաբեպայութենէ յաղթանակաւ մեծաւ ի գործոց բարեաց. զի որպէս գրէ Դաւիթ ի մէկն. (մատ. գլ. է.) * աբեպայութինն այ...ոլ է բանից

,, պատկ, այլ գործոց յայլեմանակ ‖. իսկ Թէ յորմէմ
իրլ լինիցի այսպիսեաք պատկէր՝ յայտ առնէ յաջորդ
բանիւն ասելով.

Ե. 11 ընո՞ւ ի բաթուրէ ղշանխուրէ ֆո. Նորոգեսցի որպէս
աբծոսոյ մանկունէ ֆո.

Չանկութիւ իմացեալ լինի աստ բաղձանք մարդոյ՝ որ
ի կրկին. այսինքն բանական և զգայական. բանա-
կանն՝ զոր և կոչեմք փափաք, ի բերումն կամոյ
մարդոյ առ բարին ըմբռնեալ մտօք. իսկ զգայականն՝
որ տիրապէս կոչի ցանկութիւն, ի բերումն զգայական
բաղձանաց առ բարին ըմբռնեալ զգայութիւք. ‖. Այս
զգայական ցանկութիւն որովհետև չինքեան ե չափա-
ւոր, ի չարին ի չափաւոր առարկայ իւր՝ լցեալ լի-
նի նուազ, որպէս ցանկութիւ ուտելոյ ի չարին յոյ-
աեչիս՝ լցեալ լինի նուազ. ‖ Այլոյ բանական ցանկու-
թիւնն գոլով յանչափս ձգտեալ՝ չափաւոր առար-
կայիւք ոչ կարէ լցեալ լինել. և այս իսկ ե պատ-
ճառն, զի ի ձգտել նորա յայս կամ յայն, և ի լիա-
նալ զգայական ցանկութենէ այսու կամ այնու, զոր-
օրինակ տեսութիւ, լսողութիւ, ևն. ինքն ոչ լիանա-
լով՝ մնայ ի տատանումն. և թողու նաև զգայական
ցանկութիւնն տատանեալս, և իբրև Թէ ոչ լիացեալս.
‖ Զոր յայտ ե Թէ աստ քանն է մանաւանդ զբանաւոր
ցանկութիւ քան զգայականն.

‖ Այլոյ գիտելի է և այ, զի լուսեղէն բանաւոր ցանկութիւ
հրեշտակի կարէ լինել. մի՝ անկատարապէս, կամ
ըստ մասին. և մի և այ՝ կատարեալապէս կամ ըստ բո-
լորին. անկատարապէս կարէ լինել յաչխարհի աստ
պէսպէս բարեաւք՝ եղիւ հոգևորաւք, որպէս իմաստու-
թիւ, առաքինութիւ, ևն. և եղիւ մարմնաւորաւք, որ-
պէս ազատութիւ, հանդուստ ևն. ‖ Իսկ կատարեա-
պէս անշնարին է լինել այսմ յաչխարհի աստ, ցոր-
չափ կեանք ի մարմնի. զի այն բարին զոր կարծեմք
լիացուցիչ լինել փափաքանաց, կամ է չափաւոր, և
կամ անչափ. եթէ իցէ չափաւոր, որպէս ասացաք՝
այնու ոչ կարէ փափաք մեր կատարեալապէս լիանալ,
այլ միայն անկատարապէս. իսկ եթէ իցէ անչափ բա-
րի, այն ինքն է աճ, ոչ կարելով մեր ի մարմնի աստ

ժառանգել զնա յինքեան, այլ միայն յուսով, փափաք մեր ոչ կարէ կատարելապէս լիանալ նուաճ. ապա եթէ հասցուք ի ժառանգութէն նորա՝ յայնժամ ոչ միայն կատարելապէս լնասցի, այլև զեղցի և ։ Այսպէս ամենայն Հայելով ասէ ։

Ո ընդ ի բարութիւնն զգանխութիւն ։ Յատանօր եթէ լինուլն անկատարապէս առցի, այս ասացուած իմացեալ լինի ըստ աստի կենաց. և միտ բանին ի հասարակի խօսելով լինի այս. ած զբարի փափաք ծառայից իւրոց ոչ առնէ անտես, այլ ընդ զայն բարութիւնն ըստ տանելոյ վճռակի նոցին յաշխարհի աստ ։ Աստի առ վինն դիտել մարգարէն քաջալերել զանձն իւր. որպէս թէ ասէր. զի՞ է անձն իմ՝ զի տատանեալ կաս. զինչ կալիս, յինչ փափաքիս. կալ զփափաք քո իբրև զանօթ դատարկ առաջի նշ, և նա ընդ զայն ի բարութիւնն անտի՝ որում ցանկաս. կամ ընդ այնպիսի իւրոյ՝ զոր նա բարի տեսանէ քեզ ։

Լսակ եթէ ընդուն առեալ լիցի կատարելապէս, այս ասացուած Հայի ի լուսնի բարւոյ հանդերձեալ կեանց. յոր միտ կամի ասել. քաջալերեաց անձն իմ, զի ի փրկել նշ յապականութէն ակնանս քո, և ի պահակէն զքեզ ողորմութէ, ոչ ևս տարուբերեալ տատանեսցի փափաք քո յայս կամ յայն. զի նա ինքն յանսասխան բարութէն անտի իւրմէ ունի ընդուել զայն ըստ ասինայնի, մինչև ասել քեզ. ահա լնացայ և շատացայ. (տես զայսմանէ և ի տաղ. ի՛ա. 2. և կէ. 6 ։)

Այլ զի յայսպիսի լնութէն ըստ աստի կենաց զեղուն նորոգութէն ինչ ի բոլոր մարդն զայն ևս կամելով յայտ առնել մարգարէին, յարել զկնի և ասէ ։

Արթնեսցի որպէս արծաթոյ խնդրել ։ Հազուագիւտ բան զուտ ինչ ասէն զայսմ թուղնոյ. ոմանք թէ ոչ երբեք ծերանայ, և թէ ծերութէն ոչ մեռանի, այլ միշտ մնայ յառողջութէ, և մեռանի միայն քաղցու. վասն զի ասէն՝ կուտ նորա այնչափ կորնայ՝ մինչև ոչ ևս կարել նմա ուտել ինչ, և այնպէս սովամահ լինի։ Հոր յաւելուն ոմանք և զայս, թէ տեսեալ նորա զայսպիսի կորացումն կացոյ իւրոյ՝ հարկանէ զայն զքարի, և ի բաց թողու, և դեռաբոյս կացուն նորոգի։ Այլք ևս առասպելէն, թէ արծուին թռուց

ցեալ մեռ ի կամաւրս հրոյ փետրակիզ լինի. և ասպ նորոգ փետուրս զգենու. և այլք, Թէ ի մերձել նո- բա յարև՝ և ի կիզանիլ փետրոցն՝ արկանէ զնուքն ի ջուր՝ և փետուրքն նորոգ բուսանին,

Ի սմա սոցին և վանական վարդապետ յառաջ բերեալ զիարծիս ոմանց ասէ (ի մեկն. յոբ. գլ. լԹ.) ասելն Թէ արծիւն. * վերանայ բարձրանալիչ դիտով մերձ ,, յարփիւն. և անտուստ իջեալ լուանի յաղբերս և ,, մանկանայ. և տէրն մեր եկեալ արար նորոգուիմն ,, բնութեան, ըստ մարգարէին. նորոգեսցի որպէս ,, արծուոյ մանկութիւն քո ||: Ոմանց գրէ և գիտգր ,, վարդապետ ի մեկն. եսայ. * զի Թէ ասէ ար- ,, ծուեաց այսպիսի ինչ նորոգութիւն լինիցի, որպէս ,, ասէն մերձ կալ արեգական, և իջեալ լուանալ ,, յաղբիւրս և նորոգիլ. այսպէս բնութիւն մերձե- ,, ցեալ ի քո և լուացեալ յաւազանն ||: Իսկ լամբ" արծուոյ իմանայ ասա զանգղ, և ասէ Թէ ըստ վե- ցօրեիցն բարսղն անգեղք * ծերացեալ՝ ի ձագուցն ,, կերակրին, և դարձեալ նորոգին ||:

Այլ հասարակաց կարծիք է Թէ արծուիք քաղաւմ անգամ՝ ի կենդանութենէ իւրեանց, և ըստ ոմանց յիւ- րաքանչիւր ամի փոփոխեն զփետուրս իւրեանց առա- ւել քան զայլ թռչունս, և նորաբոյս փետրովք զար- դարին, և լինին այնպիսի՝ որպիսի էին յառաջ հա- սակի. յայս միտ խօսի և աստ մարգարէն ցանձն իւր՝ յասելն. * Նորոգեսցի որպէս արծուոյ մանկութիւն ,, քո ||:

Այս բան եթէ հայիցի ի նորոգութիւն աստի կենաց՝ մեկնի այսպէս. մի երկնչիր ահ անձն իմ, Թէ ի վիշաս և ի փորձութիւս մանչիս. զի ի ծնորհացն նոյ նորոգես- ցիս, և գարձցիս իբրև զաղդդ մանուկ. որպէս լինի արծուոյ. և այն առդգութիւն քո միասցէ անհաւշամ՝ Ա- ստ ըստ այսմ՝ բառդ Տանուէ՝ ոչ գնի ըստ գոլոյ, այլ ըստ լինելոյ. զի ոչ կամի ասել՝ Թէ այն մանկու- թիւն՝ որ գոյ ի քեզ, ըստ նորոգութիւն արծուոյ նորո- գեսցի, այլ Թէ կեանք քո նորոգեսցի և գարձցի գրե- Թէ ի մանկութիւն. որով և դու լինիցիս առդգացեալ և նորոգեալ ըստ նորոգութիւն արծուոյ. կամ Թէ նո- րոգութիւն իմն զգեցցիս զմանկութիւն՝ որպէս զգենու

արծուին. և կամ նորոգեսցիս, և զօրասցիս և լինիցիս իբրև մանուկ՝ հանդոյն արծուոյ զօրաւոր և բարձրաթռիչ՝ զարդարեալ առաքինութիւք. որով և եղիցիս նորոգ հաստատ՝ ի պատկեր ոյ. զի որպէս ասէ բարսեղ. (՝ի մեկն. մարկ. գլ. ժ՟ը.) * ըստ առաջին քրիստոնէիցն պատկերանան վարք ‖. առ որ և յորդոր լինի ասելով. * փոխանակ այնոցիկ (այսինքն փոխանակ նախնեացն հնութենից և մեղաց) ստացցուք զառաքինութիւն (՝ի հինն զհացուցիչս պատկերին ոյ ‖.

Իսկ եթէ այս բան հայիցի՝ ի նորոգութիւն հանդերձելոյն, յայնժամ դնի իբրև պատասխանի այնմ՝ զոր մարթ էր առարկել, թէ զիարդ փրկիչ ած յատականութիւն զանձն իմ՝ որովհետև տեսանեմ զի ահա ապականի և՝ ի հող լուծանի. առ որ ասէ. թէպէտև՝ ի հող լուծանի մարմինդ, բայց ած հանդերձեալ և յարուցանել զնա յատյդ հասակի, և առնել զբեզ իբրև զարծուի նորաթեւութիւն զարդարեալ՝ ոչ ապականացու զարդուք, այլ անապականաւոր. և՝ ընդ այս չէ պարտ տարակուսիլ. զի որպէս գրէ յիշատակելի բարսեղ. (մարկ. ժ՟ը.) եթէ * զդժուարինն արար, զի յոչնչից ստեղծ զայս ամենայն, զիարդ զեղեալն և զապականեալն ոչ կարասցէ (յարուցանել) նորոգել վերստին ‖: Զայս հայի և մեկնաբանութիւն քաղդ՟. յասելն. * որ յադեցուսցէ բարեօք զաւուրս ծերութեան քո, և՝ ի հանդերձեալ աշխարհի նորոգեսցէ զքո որպէս զարծուոյ զմանկութիւնդ քո ‖:

Զայս միտ առեալ՝ կարէր մարգարէն և յայլոց կէնդանեացդ բերել օրինակ՝ մանաւանդ՝ ի թիթառանց, որք՝ ի ագեդութիւնէ յամրաշարժ որդանց վերառեալ լինին՝ ի գեղեցկութիւնն թևաւորաց. բայց զարթնուն՝ ի մէջ բերելով կամի յայտ առնել նմանութիւնն հինն և զկատարելութիւն յարուցելոցն՝ ըստ բարձրութեան, և զօրութեան, և մեծութեան և և երկարութեան յաւիտենական կենացն։

Բարեպաշտս այսու տարաշուշիւ ցուցանի և այլ կատաբելութիւն անձին արդարոյ և արծուոյ. զի արծիւն ոչ ուտէ զդէշ, ինքն որսայ և ուտէ, բայց ոչ զամենայն, այլ զընտիր մասունս. իսկ զայլոց որսացեալսն՝ եթէ մեռեալ իցեն՝ ոչ ուտէ։ Յերկուս ձագս բերէ.

զորս կերակրէ ընդ ընկերի իւրում. իբր զի Հայրն
և Մայրն միայն կերակրեն զձագսն. և 'ի ծերանալն
կերակրին 'ի ձագուցն: Այնպէս արդարն ոչ ուտէ
զդէՀ մեղաց. սպանանէ զախտս. և զարդիւնս աշխա-
տութե իւրոյ ուտէ. ծնանի զերկուս ձուս՝ այսինքն
զերկին յոյս, մի՝ ը՟ աստի կենաց յընդունիլ զշնորհս
յայ՟ և զողորմութի, և մի ևս ըստ Հանդերձելոյն՝ 'ի
ժառանգել զյաւիտենական կեանս զի ձուն է ապա-
ցոյց յուսոյ յարութե: Զայս յոյս սնուցանեն միտք
և կամք 'ի խորհելն և 'ի կամելն զբարին: Իսկ եթէ
ըստ մարդկային տկարութե վտանգեսցի արդարն մե-
ղօք՝ դիմէ յողորմութին այ՟, և Նորոգի Հանգոյն ար-
ծուոյ իբրև զառաջինն:

Այլաբանորէն, ելից ա՟ծ զցանկութի մարդկայինս
բնութե՝ միաւորելով ընդ Նմա. որով և Նորոգեաց
զնա ըստ Նորոգութե արծուոյ 'ի ջուր մկրտութե և
'ի Հուր ապաշխարութե 'ի ձեռն սրբարար շնորհաց,
և արար արևաՀայեաց և բարձրանկատս իբրև զար-
ծուիս: Յառաջ քան զայս Նորոգութի բազումք քաղ-
ցեալ երջանիկ կենաց՝ ցանկացան լնուլ զփափաք իւ-
րեանց, և ոչ կարացին. բազումք ևս վաստակեցան
գտանել՝ զոր խնդրէին, և ոչ Հասին. և այլք բա-
զումք՝ որք ընտիրքն էին, որպէս փիլիսոփայք, ձկտե-
ցան Հասիլ 'ի բարձունս, բայց ոչ զօրեցին. իսկ որք
ակն կալեալ սպասեցին գալստեան փրկչին, Նոքա
գտան Հաղորդք, և Նորոգութե իմն արծուացան:
Յայս Հայի այն՝ զոր ասէ Եսայի. (Խ. 30. 31.)
* Քաղցիցեն երիտասարդք և վաստակեսցին ման-
,, կունք, և ընտիրք անզօրք եղիցին. բայց որք սպա-
,, սեն այ՟՝ Նորոգեսցին զօրութե. Նորափետուր զար-
,, դարեսցին իբրև զարծուիս. ընթասցին և մի վաս-
,, տակեսցին, գնասցեն, և մի քաղցիցեն ‖. զի թէ
ընթասցին, այսինքն կամեսցին, և ըստ կամելոյն
փութասցին, տէր ինքնին յաջողեսցէ Նց. որպէս
յորդորէ սարգիս շնորՀալի. ('ի մեկն. ա. պետ. դ.
22. ճառ. ը. յորդ.) ասելով. * միայն կամեա՛ց դու
,, մարդ այ՟, միայն սիրեա՛. միայն փափաքեա՛. միայն
,, փութով զՀետ եկ. և այլն ամենայն 'ի Նմանէ և
,, Նորա տնօրինի ‖. և այս՝ բազում իրօք, եթէ օգ-

Նախանձել թէ , և եթէ պաշտպանութեան ։

Զայլ ինն այլաբանական միտս մեկնի այս բան Հայելով ի հին օրէնս . զոր առանց ապականելոյ նորոգ գեաց տէրն մեր ըստ նորոգութեան արծուոյ . առացի առանց ապականելոյ . զի ոչ եթէ եղծեաց զայն , այլ լցացուցանելով նորափետուր զարդարեաց , և զտուեւրագրութեան նորին ի կենդանագրութեան վերածեաց ի ձեռն նորոյս ։ Լուսոյ խօսելով զայսմանէ ներբեւս ընորհալի (ի մեկն . մատ . գլ . ե .) գրէ այսպէս . * որպէս զպատկեր թագաւորի նախ կապարով ,, ծրագրէ արուեստաւորն ի տախտակի և ապա ծի- ,, րանափառ զարդու շքեղացուցանէ . բայց վերջին ,, յօրինուածոյն զառաջին ծրագրութեն կապարին ոչ ,, ի բաց բառնայ , այլ ընկղմեալ ծածկէ զսևագիրն ոչ ,, զանազան պայծառակերպութեամբն . այսպէս և բը- ,, նութիւն նախագիրն քո ոչ եկն լուծանել զեե- ,, րութեն տխրատեսիլ սատերին , այլ ընդ պայծառ ,, և կատարեալ օրինօքն ։ Լուսոյ աւարտ տայ մարգարէն առաջին մասին սաղմոսիս . և սկիզբն առ- նէ երկրորդ մասին . յորում Ջառէ զողորմածութեն ՚ոյ մինչ ի համարն . 13 . և նախ ասէ ։

Ղ. Ասէ ողորմութիւն պէր . և իբառանս ամենայն ըստ- ելոյ ։

Արդարն տառապանօք թշուառանայ մարդս . մի՛ յոյս- մանել՝ զոր յիւրմէ ունի , կամ մանաւանդ յիւրմէ բուս- ուցանել իբրև զփուշս յանիծեալ երկիր . որպիսի են բազմագիմի ներքին փորձանք՝ եթէ՛ ըստ հոգւոյ իցէ , և եթէ ըստ մարմնոյ . և մի և՝ յայսմանէ՝ զոր յայ- լոց կրե , որպիսի են նախատինք , զրպարտութիւնք , գանք , գերութիւնք , գողութիւնք , [illegible] ։ Այս քանզի ըստ առաջնոյն կարօտի ողորմութեն ՚ոյ և ըստ երկրոր- դին իրաւանց նորա , վասն որոյ ասէ ։

Ասէն ողորմութիւն պէր . և իբառանս ամենայն ըրիելոյ ։ Այս- ի ասել . ՚ած՝ որ ստեղծ զմարդիկ , ոչ է ի բաց թո- ղեալ զնոսա , և ոչ երբեք թողու ի խնամից իւրոց՝ այլ հայեցեալ ի նոսա , և տեսեալ զվիշտս նոցա՝ զոր կրեն ի տիսրութիւնէ բնութեն իւրեանց , ցուցա- նէ նոցա զգործս ողորմութեան իւրոյ՝ առ ի վերա-

ցուցանել նոցա. իսկ որք արտաքուստ կրեն զզրկանս 'ի բռնութ̃է հակառակորդաց, իրաւունս առնէ նոցա, փրկելով զնոսա 'ի զրկողութ̃է նոցին. որպէս արար բազում անգամ, մանաւանդ առ ազգս մարդկան՝ ազատելով զնոսա 'ի զրկողէ նոցին, այսինքն 'ի բռնակալութ̃է սատանայի ։ Եւ զի զայս ողորմութ̃ի և զիրաւունս յայտնեաց ա̃ծ յօրէնս իւր, վ̃ն այսորիկ յաւելու մարգարէն և ասէ ։

Է. Ցոյց ետ ճանապարհս իւր Մովսէսի. և որդւոց իսրայէլի կամս իւր ։

Ճանապարհաւ իմացեալ լինի աստ նախ՝ նախախնամութ̃ին ա̃յ, ընդ որ իբր ընդ ճանապարհ գնայ ա̃ծ. երկրորդ իմացեալ լինի օրէնքն ա̃յ և բանք նորա. զի 'ի նմա յայտնեալ է ա̃ծ զայն ինչ, ընդ որ իբր ընդ ճանապարհ գնալով ժամանեմք առ նա. կամ որով կատարեմք զկամս նորա. յոր միտ զնոյն զայն՝ կամք ես կոչէ. յորում և յայտնի տեսանի ողորմութ̃ին ա̃յ և իրաւունք նորա. և զի զայս յայտնեաց նախ Մովսէսի և իսրայէլի, վասն այսորիկ ասէ ։

Ցոյց ետ ճանապարհս իւր Մովսէսի. և որդւոց իսրայէլի կամս իւր ։ Այս բան երրակի յարի 'ի նախընթացն. մի՝ իբրև հաստատութ̃ի. յոր միտ կամի ասել. ճշմարիտ է այն՝ զոր ասացի, թէ * առնէ ողորմութ̃իս
,, տր̃||. վասն զի այս է ճանապարհ նախախնամութ̃ե նորա, և կամք նորուն. ըստ որում և ցոյց Մովսէսի և որդւոցն իսրայէլի՝ յասելն. * Ես եմ տէր՝ որ
,, առնեմ զիրաւունս և զողորմութ̃ի և զարդարութ̃ի
,, 'ի վերայ երկրի, և 'ի նոյնս են կամք իմ||. (Երեմ. թ̃. 24.) և թէ * առնեմ ողորմութիւն 'ի հազար
,, ազգս սիրելեաց իմոց և որոց պահիցեն զհրամանս
,, իմ||. և թէ * հատուցանեմ (իրաւամբք) զմեղս
,, հարանց որդւոց իւրեանց (հետևողաց նոցա) յե-
,, րիս և 'ի չորս ազգս ատելեաց իմոց||. (ե̃. օրին. է. 10. և ելից. լ̃դ. 7։)

Երկրորդ՝ իբրև յարացոյց. յոր միտ կամի ասել. արդարև առնէ ա̃ծ ողորմութ̃ի և իրաւունս զրկելոց. վասն զի ահա յորժամ զրկեալ տառապէին որդիքն իսրայէլի յեգիպտոս, ա̃ծ ողորմեցաւ նոցա, և ցոյց

մովսէսի զՃանապարհս՝ ասելով, այսպէս և այնպէս արա․ և հանեալ զիսրայէլացիս յեգիպտոսէ ձեռամբ նորա՝ եցոյց նոցա զկամս իւր։ Եւս և եցոյց դարձեալ զՃանապարհ իւր յամպն և ՚ի ծուխ, և զկամս իւր ՚ի բազում իրս զորս գործեաց յանապատի ձեռամբ մովսէսի։

Երրորդ՝ իբրև յայտարարութի այնր, զոր գիտէր մարգարէն ՚ի նախընթաց համարն՝ ՚ի կամիլն ցուցանել, թէ ա͞ծ ոչ է ՚ի բաց թողեալ զազգ մարդկան, այլ խնամէ զնոսա, և ցուցանէ նոցա զՃանապարհս իւր․ որպէս և արարն իսկ ՚ի ձեռն մովսէսի։

Ուր արժան է գիտել, զի ՚ի մեղանչել մարդկութես ՚ի սկզբան անդ՝ կրեաց զրկանք մեծ ՚ի սատանայէ․ զի թելադրութեամբ նորա մոլորեալ՝ զրկեցաւ ՚ի սկզբնական արդարութէ, և ՚ի շնորհաց, ևս և ՚ի դրախտէ անտի․ և մոլորեալ յուղիղ Ճանապարհէ՝ գնայր ընդդէմ կամացն ա͞յ․ և զի ա͞ծ առնէ զիրաւունս զրկելոց, տեսեալ զազգ մարդկան մոլորեալ՝ եցոյց նոցա զՃանապարհս իւր, և հայեցեալ ՚ի գընացս նոցա հակառակ կամաց իւրոց՝ եցոյց նոցա և զկամս իւր․ ըստ առաջնոյն արար զողորմութի, և ըստ երկրորդին արար զիրաւունս․ զի մոլորելոց Ճանապարհ ցուցանել՝ է գործ ողորմութե․ իսկ ՚ի հակառակողաց՝ պահանջել նուաճութի կամաց կմ հնազանդութի՝ է գործ իրաւանց։

Եւ թէպէտ մարգարէն աստանօր առ մովսէս և առ որդիսն իսրայէլի հայելով խօսի յասելն․ * եցոյց ա͞ծ „ զՃանապարհս իւր մովսէսի ||․ բայց ըստ դիտելոյն՝ է նոքօք իմացեալ լինին և այլ ամենայն ազգք․ վասն զի ա͞ծ նոցա յայտնելով՝ նոքիմբք և այլոց կամեցաւ յայտնել․ մանաւանդ զի այն յայտնութի նորա ըստ բնական օրինացն առ ամենեսին հայի, ըստ որում յամենեսին տպաւորեալ է ա͞ծ զայն օրէնսն ՚ի բնէ․ և զոր տպաւորեալն է՝ զնոյն միշտ լուսաւոր պահէ։ Իսկ ըստ ծիսական օրինաց՝ հայի դարձեալ առ ամենեսին՝ ոչ ՚ի պահպանութի, այլ ՚ի նկարագրութի այնր՝ որ հանդերձեալ էր լինել ՚ի փրկիչ նոցա, և ՚ի լուսաւորիլ շնորհօք։

Եամբ՟ փոխանակ բառիս եդոյց՝ ընթեռնու ծանոյց․

համաձայն եբր" և զայս վերածելով 'ի վիճակ նոր օրինաց, գրէ այսպէս. * զճանապարհն զոր մովսէ- ,, սի ծանոյց ա̃ծ, յայնժամ (զնոյն ճանապարհն) 'ի ,, հեղուլ զհոգի իւր 'ի վերայ ամենայն մարմնոյ. յա- ,, մենեցունց սիրտս լուսաւորեալ պայծառացոյց՝ և ,, արար զամենեսեան ա̃ծատես ճառագայթիւք հոգ- ,, ւոյն, 'ի հայելն յերկինս 'ի մարմին իւր‖. Նաւ զի զայս ամենայն արար և առնէ ա̃ծ վասն լինելոյ իւ- րոյ գթած և ողորմած՝ վասն այսորիկ յարէ զկնի մարգարէն և ասէ.

Ը. Գթած ողորմած է Տէր. երկայնամիտ և բազումողորմ։

Այսքիկ անուանք միանգամայն առեալք՝ իբր յատուկ ինչ ստորոգութիւնք ընծային ա̃յ. քանզի և 'ի տեսանել մովսէսի զա̃ծ՝ զսոյն ստորոգեաց աղաղակելով. * տէր ա̃ծ գթած և ողորմած, երկայնամիտ ,, բազումողորմ և ճշմարիտ‖. (ելից. լդ. 6.) զսոյն ասաց և յովնան մարգարէ. զոր և սաղմոսերգուն 'ի մջ բերէ. ('ի սաղ. ձե. 15.) յասելն. * այլ դու , տէր ա̃ծ իմ գթած ես և ողորմած, երկայնամիտ, ', բազումողորմ և ճշմարիտ ‖. և ահա զսոյն զայս ' կրկնէ և աստանօր ասելով.

Գթած ողորմած է Տէր. երկայնամիտ և բազումողորմ։ Գթած ասելով կամի ցուցանել, թէ ա̃ծ ծնողական և գորովական գութ ունի 'ի վերայ ազգի մարդկան. քանզի բառդ գթած՝ սկզբնաբար 'ի սոյն ակնարկէ, մանաւանդ եբրայական բառս ռախում՝ որ ցուցանէ զգորովականն.

Նաւ զի որ զայսպիսի գութ ունի 'ի վերայ ուրուք, ոչ կարէ ոչ ողորմիլ նմա, վ̃ս այսորիկ յաւելու և զողորմածն. զորմէ գիտելի է՝ զի այս բառ կրկնակի ստորոգի զէնթակայէ. մի՝ ըստ ունակութե̃, և մի ևս՝ ըստ ներգործութե̃. ըստ ունակութե̃, ը̃ այսմ զի որ ունի յինքեան զունակութի ողորմութե̃, ասի ողորմած. ըստ ներգործութե̃ ը̃ այսմ, զի որ առնէ զներգործութի ողորմութե̃, նոյնպէս և նա ասի ողորմած. արդ ա̃ծ որպէս անսահմանաբար ունելով յինքեան զողորմութի ասի յանսահմանս ողորմած,

սոյնպէս և յայնմ անսահման ողորմութ՟է ցուցանելով զողորմութի իւր՝ նովին ևս ասի յանսահմանս ողորմած. վ՟ զի ոչ սահմանաւորի ողորմութ՟ի նորա 'ի կողմանէ տուողին, այլ միայն 'ի կողմանէ ընդունողին. և ոչ ևս պարագրի իւիք որպէս մերս. զի մեք 'ի ցուցանելն այլում զողորմութ՟ի 'ի մերոյս պակասիմք, և 'ի տեղի այնր ընդունիմք ինչ փոխարէն որով և պարագրիմք. իսկ ա՟ծ 'ի ցուցանելն մեզ զողորմութ՟ի՝ ոչ յիւրոյն պակասի, և ոչ 'ի մէնջ զփոխարէնն պահանջէ՝ այլ մանաւանդ կրկին փոխարինէ. իբր զի եթէ ճշմարտութ՟բ ընդունիցիմք զողորմութ՟ի նորա, վ՟ այնր կրկին ևս տայ: Եւ եթէ տեսցէ զմեզ խիստս, կամ մերժօղս ողորմութ՟ե իւրոյ, սպասէ և երկայնամիտ լինի. և առ այս յաւելու մարգարէն զերկայնամիտն:

Արդ երկայնամիտ ասի նախ նա՝ որ ակնունելով իմիք բարւոյ՝ ոչ ձանձրանայ սպասել այնմ երկար ժամանակ: Երկրորդ՝ երկայնամիտ ասի նա՝ որ երկարէ 'ի համբերութ՟ե, կամ երկար ժամանակաւ տանի իմիք առանց բարկութ՟ե. ըստ այսոցիկ դնի աստ երկայնամիտն. իսկ թէ զիա՞րդ, ծանիր, զի ա՟ծ ակնունելով ուղղութ՟ե մարդկան՝ սպասէ այնմ երկար ժամանակ, տանի արհամարհանաց նոցա, համբերէ ստահակութ՟եց նոցին, անտես առնէ զյիմարական անհոգութ՟ի նոցուն. ոչ բարկանայ, ոչ թողու, ոչ մերժէ, ոչ դատապարտէ, այլ պէսպէս իրօք կոչէ զնոսա, մինչև հասցէ՝ որում փափաքի. որպէս առնէ գթալից մայրն առ սիրելի զաւակ իւր. զի թէ և տեսցէ զնա ապերախտեալ առ ինքն, ոչ թողու, այլ առնէ զամենայն զոր կարէ, ակնունելով շահել զսիրտ նո՟, և վերածել 'ի գութ իւր:

Այսպիսի օրինակաւ և առաւել քան զայս ցուցանելով ա՟յ առ մեզ զերկայնմտութի իւր, յայտ առնէ այնու և զմեծութիւն բազում ողորմութ՟ե իւրոյ. որոյ վ՟ յաւելու մարգարէն և զբազումողորմն, ը՟ որում բազում անգամ ողորմի, և բազմադիմի ողորմութ՟բ խնամէ զամենեսին. եթէ ըստ միում պատժեսցէ, ըստ միւսում խնայէ. և նովին իսկ՝ որով պատժէ՝ յայտնէ զիւր զողորմութ՟ի. և ոչ երբեք թափէ միան-

Այս բազումողորմութեն այ տեսանի և յայն· զի ոչ միայն սակաւամեղից, այլև բազմամեղից ողորմի՝ քանի և չար իցեն· և յողորմիլ նոցա՝ նովին ցուցանէ՝ թէ ամենեցուն ողորմի· մինչ գրէ թէ ողորմիցի առ բազմամեղս նշան իմն լինի ողորմելոյ առ ամենեսին· առ որ առաջի մատուցանէ զօրինակ ինչ բարսեղ· (՝ի մեկն· մարկ· գլ· ժէ·) ՝ի վերայ այնր զոր ասէ մարկոս, թէ քո նախ երևեցաւ մեգդաղենացւոյն։

* Համարեաց ասէ՝ թէ իցէ քաղաք մարդաշատ, և ամենայն քնակիչք նորա իցեն չարագործք· և գրտանիցէ զը՝ի մէջ բազմացն առաւել քան զամենեսին զայնմ ինատակար առ Թագաւորն· եթէ ասիցէ զը, ամենեցուն կամի Թողուլ Թագաւորն, ոչ այնպէս բանիցն հաւատան՝ որպէս թէ տեսանիցեն զմեծամեղն Թողուիլն հասեալ· այսպիսի ինչ գրէ և աւետարանիչն· կամեցաւ ասել՝ ածծ հաձել զամենայն մարդիկ, զի ամենեցուն Թողու զմեզ· յայն ասէ մեգդաղենացւոյն յատաջագոյն երևեցաւ· ասա մի ոք այսուհետև երկմիտ լինիցի· որպէս ասիցէ՝ ի բանից կարգի· եթէ նմա Թողու ածծ, ա, այս զայլ զը (՝ի դառնալն) ոչ տանջէ ։ Այսու այսոցիկ բազումողորմ լինելն այ՝ ի լինել նորա ամենողորմ ամբ" զառաւդ գնածծ և ողբմած ։ ։ , այլով իմն տարօրհնմամբ՝ ի գեմս քեզ վերածէ և գրէ այսպէս·

* գեածծ է տէր՝ ի վերայ մեր այնու, զի մինչդեռ մեզաւորքն էաք՝ քո մեր մեռաւ· ։ ողբմած՝ զի և նստաւ ընդ աջմէ հօր, և եղև մեր հաւատարիմ քահանայ, և քաւիչ մեզաց ողորմութեամբ, զորոյ հնարհացն՝ ի բուռն հարկանել՝ ոչ տիրէ մեզ մեղք· քանզի արեամբն յոմն սրբիմք յամենայն մեղաց ։ Երբ կայծակիտ և բազումողորմ· քանզի ոչ պատուհասեցաք զանցաւորս, այլ ներէ ողորմութեամբ՝ ի վերայ ամենեցուն ։ Այս բազումողորմ, զի ըստ իւրաքանչիւր հաւատոցն և գործոցն չափու, ոչ ոք զրկի յողորմութենէ նորա ։ Զայս իսկ Թէ և վասն անօրէնութեանց մերոց բարկացեալ՝ ի վէր մեր, բայց խնայէ և՝ ի մեզ· և զայս յայտ առնել կամելով մարգարէին՝ յաբէ զինի և ասէ·

ԹԷ. Ալ էսպառ բաբանայ ինչ պէր. և ոչ յաւելեան պա-
հէ ասէ։

Յարկանալ ասի զայդ ոչ ըստ կրկին, որպէս այլուր ա-
սացաք, այլ ըստ ցուցանելոյ նորա զգործ բարկուէ,
՛ի հարկանէլն, ՛ի մերժելն, ՛ի կորուսանելն, եւն.
բայց քանզի ոչ միշտ գործէ զայս, և ոչ այնչափ՝ որ-
չափ պարտաւորիմք, վա՛ յայսորիկ ասէ։

Ալ էսպառ բաբանայ ինչ պէր։ Յառաջ էսպառ՝ դնի աստ
ըստ կրկին մտաց. մի՝ ըստ սաստկութեան՝ փոխանակ
բառիս ըստ սահմանին. յոր միտ կամի ասել. ած թէ-
պէտ և ՛ի բարկութիւն և երբեմն բարկութիւնք խրատ
զմեզ, բայց ոչ հեղոյս ՛ի մեզ զսահմանն գործ բար-
կութեան իւրոյ։ Յերկրորդ՝ ըստ տարածութեան՝ փոխա-
նակ բառիս ինչ կամ ըստ եբր՞ լռնէչխ, կամ փո-
խանակ բառիս՝ ինչ ՛ի կատարած յոր միտ կամի ասել.
՛ի բարկանալ ոչ յաստի կեանս ՛ի վերոյ մեր՝ ոչ յոյ-
ցանէ զայնպիսի գործս վրէժխնդրութեան՝ որ տեւեսցէ
միշտ. զի ահա բազում անգամ բարկացաւ ՛ի վերոյ
մեր, բայց յաղագակել մեր առնա՝ խափոյն զիջաւ ՛ի
բարկութենէ անտի իւրմէ. և ոչ իսկ ՛ի վէ՛ հինչ անհա-
հանջելի անկաւ ընդ մեզ, թէ ընդհ՛ր արարիք զայդ.
միայն թէ և մեք մի՛ եւս ընդ հակառակ նմա, այլ խո-
նարհեսցուք առաջի նորա։ Իսկ պատճառ ոչ տեւելոյ
բարկութեան ՚ի այսչափ երկար՝ յաստի կեանս է այն,
զի ած ոչ պահէ ընդ մեզ սխա. և առ այս յարէ։

Նա՛ ոչ յաւելեան պահէ սխա։ Ինչ է ուշակական շա-
րունակութեան բարկութեանէ, այսինքն է՝ տալ ուրութեան
ինչ կամ ըստի բարկութեան ՛ի խնդրել ըզ-
վրէժ առնելոյ. արդ յայծ սխա ասի ոչ ըստ այնպիսի
տալ ուրութեան, այլ ըստ իրաւանց պահանջողութեան՝
վրէժխնդիր արդարութեան նորա. զայսպիսի իրաւունս
պահանջողութեան ոչ պահէ ած միշտ ՛ի վերոյ մարդ-
կան. զի տեսանէ զնոսա տկարս և փոփոխահաս.
ուստի ՛ի պահանջելէն զվրէժ յորժամ տեսանէ զմարդն
խոնարհեալ՝ փոխանակ վրէժոյ և պատժոյ՝ ցուցանէ
նմա զողորմութեան իւր, որպէս և փորձիւ իսկ տեսա-
նեմք զայս ՛ի մեզ և յայլս. որպէս և մարգարէն է-
տէս բազում անգամ՝ ՛ի ժողովուրդն խօսեալէլ։

Օ՛ի ՝ած Ա՛ բարկանալն՝ յաւէտ կամի ցուցանել զողորմութի՛ւնն իւր , քան պատուհասել զչարութի՛ւն մեր , որպէս տեսանի՛ ի մանասէ Թագաւոր . ասա Թէ ոչ՝ համայնաջինք կորուսանիցէ զմեզ . և սորա պատճառն է՝ զի ՝ած ոչ այնքան կշռէ՝ Թէ որչափ պարտիմք պատժիլ , որքան չափէ՝ Թէ որչափ կարէ ողորմելոցս ո՛ղորմիլ . և զայս յայտ առնէ մարգարէն ՝ի յաջորդ համարն ասելով ։

Ճ . Ա՛ւ ըստ մեղաց մերոց մի՛ արասցէ մեզ ՝ած . և ո՛չ ըստ անօրէնութեանց մերոց հատուսցէ մեզ ։

Վ՛ասնի՛ ծանր չար իցէ մեզ և անօրէնութի՛ւն , զոր գործեցաք մեք առաջի ՝ած , զի ՝ի չարութի՛ւն իւրում փակէ զաղաչական ինչ անհնութի՛ւն . և զի անհնութի՛ւնն ՝ի հուսահատութեան չարուն մեզ չլինի անհաս և անմխիթարելի ։ Վ՛այսիսիկ գոլով չարութի՛ւն մեզ՝ ՝ի բաց հալածէ ՝ի հոգւոյ զամենայն բարութի՛ւն յիւրում սեռի մնածեալ և անարժան կացուցանէ զնա ՝ի և իցէ բարւոյ , և և ողորմութի՛ւն . բայց քանզի ողորմութի՛ւնն ոչ ունի բարոյապէս , այլ իրապէս է անսահման , իւրով անհամեմատ անսահմանութի՛ւնէ կամ ասացից անքաւութի՛ւնէ ծածկէ , և անհետ առնէ զնոյն ։ Ա՛ւ եթէ կամիցի և պատժել զայն՝ ոչ հայի Թէ որչափ պատժոց իցէ արժանի ըստ արդարութի՛ւն , այլ Թէ որչափ կարէ ՝ի տառապեալն խնայել ըստ ողորմութի՛ւն ։ Հայսոսիկ հայելով ասէ ։

Ա՛ւ ըստ մեղաց մերոց մի՛ արասցէ մեզ ՝ած . և ո՛չ ըստ անօրէնութեանց մերոց հատուսցէ մեզ ։ (Կամ ըստ ուխտ ձեռագրաց և ըստ լամբ՛ և ըստ վարդ . ոչ ըստ մեղս մեր արար ։) Վ՛ասնի՛ ինն հատուած այսր բանի՛ ըս պատշաճի կարծ հայիլ , ՝ի սկզբնական մեղս , և երկրորդն ՝ի ներգործականս , զի ըս երկուցս ևս մնածեալ՝ ոչ ըստ չարեաց նոցին արար մեզ ուր . ասա Թէ ոչ՝ ո՛ կարեր ապրիլ , և ո՛ կարեր փրկութե՛ն հասանել ։

Նա՛ նախ յայտ է Թէ սկզբնական մեղքն է որ զատ տապալեաց զմեզ զամենեսին ՝ի մէնն յաւիտենական . բայց ՝ած ոչ արար ըստ նմին . զի յետ մեղանչելոյն ադամայ՝ կոչեաց զնա յապաշխարութի՛ւն , և յա-

ռաջագոյն եցոյց նմա զփրկութիւն՝ խոստանալով առաքել զորդի իւր առ 'ի լինել փրկիչ նր̄ և ծննդոց նորին ։

Սոյնպէս յայտ է թէ ներգործական մեղք մեր, կամ որպէս ասէ՝ անօրէնութիւն մեր՝ արար և առնէ ըզմեզ պարտաւոր յաւիտենական դատապարտութե̄, և անարժան ոչ միայն յաւիտենական բարեաց, այլև ժամանակաւորաց ։ Բայց ողորմութի̄ն ա̄յ ոչ ըստ պահանջելոյ անօրէնութե̄ մերում հատոյց մեզ՝ որում պարտաւոր էաք, այլ երկայնմտութե̄ համբեր և սպասեաց ։ որպէս և սպասէ միշտ դարձի մերում, կոչելով զմեզ յապաշխարութիւն, բաղխելով զդրունս սըրտից մերոց, և խոստանալով մեզ բազում ինչ 'ի յորդոր դիմելոյ առ ինքն ։ և որ մեծն է՝ փոխանակ հատուցանելոյ մեզ զպատիժս՝ ետ և տայ զպարգևս իւր, այսինքն զշնորհս 'ի դառնալ առ ինքն ։

Իսկ 'ի կամիլն պատժել՝ խնայէ ։ և եթէ տեսցէ ըզմեզ խոնարհեալս՝ իսկոյն թողու 'ի բաց զբարկութի̄ իւր, և պսակէ զմեզ ողորմութե̄ առաւել քան զոր մեղք մեր կարիցէ թշուառացուցանել զմեզ ։ * ոչ ը̄ս
,, մեղաց մերոց առնէ (ասէ սարգիս շնորհալի 'ի մեկն.
,, յակ. ե̄. 17. Ճառ. ժա̄.) և ոչ ըստ անօրէնութե̄
,, մերում հատուցանէ. այլ սակաւ ինչ տանջէ վասն
,, մեղաց, և առատագոյնս պարգևէ սակս մարդասի-
,, րութե̄ն ‖. և այս՝ այնպիսի իմն առաւելութե̄, զոր ոչ կարացեալ բացատրել մարգարէին՝ օրինակաւ իմն առաջի առնէ և ասէ ։

ժա̄. Այլ որպէս բարձր են երկինք յերկրէ, այնպէս զօրացոյց Տէր զողորմութի̄ իւր 'ի վերայ երկիւղածաց իւրոց ։

ժբ̄. Որչափ հեռի են արևելք յարևմտից, այնպէս հեռի արար 'ի մէնջ զանօրէնութի̄ս մեր ։

Որովհետև ոչ տեսանեմք բարձրագոյն ինչ քան զերկինս, և հեռագոյն քան զծագս արևելից 'ի յարևմտից, զսոսա 'ի մէջ բերէ մարգարէն, առ 'ի ցուցանել ըզբարձրութի̄ և զլայնութի̄ ողորմութե̄ն ա̄յ ։ Այլ թէպէտ զայս առ ամենեսին ցուցանէ ա̄ծ որք դիմեն առ

նա, բայց զերկիւղածս եւեթ յիշէ մարդարէն, զի առաւելապէս նոքա տեսանեն և վայելեն զնոյն։ Զայդ զոյն՝ զի առ որս ցուցանէ՝ ասէ և իբրև առ երկիւղածս իբր ցուցանէ առ նոսա զայն. յայս հայելով ասէ։

,, Քանզի բազում են երկինք յերկրի, այնպէս գործոյդ տէր զղջմունքէ իւր ի վերայ երկիրս։ Հաւատքդ որպէս և այնպէս՝ Թէպէտ յորակութեն հոյնն այսինքն յորպիսութեն, բայց աստ գնին և ըստ քանակութեն, այսինքն ըստ օրչափութեն. և ըստ այմ կամի ասել, այնչափ բարձր, այսինքն գերապանծ և մեծ եղոյց ասծ զղջմունքէ իւր ի վերայ երկիրս երից, որչափ բարձր է երկինք յերկրէ, և որչափ մեծ է երկինք քան զերկիր. կամ ըստ մեծին խոսքովու ասացից (յերես. 37 5.) * ըստ բարձրութեն երկնից

,, զզջացոյց զղջմունքէն իւր յերկիրս ըստ ։

Այլ զի համեմատութեն երկնից երկրիս է իբրև անբաժանելի կէտ մի, մինչև ընդմարիլ ևս, ըստ այսմ համեմատութեն երկու ինչ դիտել ցուցանել մարգարէն. մի՝ թէ ասծ յաղթմիջն մեզ ոչինչ տեսանի ի մեզ արժանի ողորմութեն, բայց եթէ զոչնչութեն և զթշուառութեն. որպէս աստեղք ի հոսելն զլոյս յերկիր ի բարձրութեն երկնից՝ ոչ տեսանեն զերկիրս։ Երկրորդ՝ թէ ասծ յամենայնի և միշտ ողորմութեն իւրով խնամէ զմեզ, և իբրև թէ շուրջ պատեալ ունի զմեզ, որպէս բարձրութեն երկնից պարափակէ

զամենայն երկիրս։

Այլ Թէպէտ զամենեսին պատէ ողորմութեն նա, բայց որպէս ասացաք զերազանց ինն օրինակաւ զերկիրս երանգծս իւր. վ՚ն այսորիկ չէ ասելոյ միայն զերկիրն, որպէս բարձր են երկինք յերկրէ, ոչ հեռանեցուցանէ՝ թէ այնպէս բարձր է ողորմութեն նա, ևս, այլ թէ * այնպէս զօրացոյց տէր զղջմունքէ իւր ի վերայ

,, բայ երկիրս երից։ որով յայտ առնէ, թէ ասծ զզօրութեն ողորմութեէ իւրոյ առաւել ի նոսա ցուցանէ քան յայլս. և այս՝ ըստ հեռացուցանելոյ ի չարէն, և ըստ մերձեցուցանելոյ ի բարին, զորոյ խօսի ի հեռևեալ բանսդ, և նախ ըստ հեռի առնելոյն զմեզ ի չարէ մեղաց, կամ զչարն մեղաց ի

մէնջ՝ ասէ։

ՈՐՉԱՓ ՀԵՌԻ ԵՆ ԱՐԵՒԵԼՔ ՅԱՐԵՒՄՏԻՑ, ԱՅՆՉԱՓ ՀԵՌԻ ԱՐԱՐ 'Ի ՄԷՆՋ ԶԱՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆՍ ՄԵՐ։ Ի ցուցանել և 'ի մերձեցուցանել ա՟յ զողորմութ՟ն իւր 'ի վերայ մեր՝ եթէ և մեք (որք անօրէնութ՟ք մերովք յանչափս հեռացեալ եմք 'ի նմանէ,) ոչ ընդդիմասցուք այնմ, այլ նովին ողորմութ՟բ զօրացեալք՝ մերձեսցուք առնա, նա ինքն ևս հեռացուցանէ 'ի մէնջ զանօրէնութիւնս. այլ թէ որչափ՝ յայտ առնէ ասելով։

ՈՐՉԱՓ ՀԵՌԻ ԵՆ ԱՐԵՒԵԼՔ ՅԱՐԵՒՄՏԻՑ, ԱՅՆՉԱՓ ՀԵՌԻ ԱՐԱՐ 'Ի ՄԷՆՋ ԶԱՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆՍ ՄԵՐ։ Կամի ասել. ա՟ծ այնպիսի և այնչափ հեռաւորութ՟բ 'ի բաց վարէ 'ի մէնջ զանօրէնութիւնս մեր, մինչև ոչ ևս տեսանել մեզ զայն, և ոչ այնմ զմեզ. որպէս՝ որ բնակէ 'ի ծագս արևելից, ոչ տեսանէ զբնակեալն 'ի ծագս արևմտից, որով դիտէ մարգարէն ցուցանել՝ թէ ը՟ս ամենայնի բառնայ ա՟ծ զանօրէնութիւնս մեր 'ի մէնջ. մինչև չմնալ հետոց նոցա. և զայս ոչ եթէ ոմանց միայն առնէ, և ոմանց ոչ, այլ ամենեցուն, որք միանգամ երկնչելով 'ի նմանէ՝ դառնան առնա։ Այլ թէ քանի՛ բարիս ցուցանէ առ այնպիսիս, և որպիսի գթով վարի ընդ այնպիսեաց, յայտ առնէ մարգարէն յաջորդ բանիւն ասելով։

ԺԳ. ՈՐՊԷՍ ԳԹԱՅ ՀԱՅՐ 'Ի ՎԵՐԱՅ ՈՐԴՒՈՑ ԻՒՐՈՑ, ԱՅՆՊԷՍ ԳԹԱՑԻ ՏԷՐ ՅԵՐԿԻՒՂԱԾՍ ԻՒՐ։

Գութ ծնողաց առ որդիս առաւել գոլով քան զամենայն, մարգարէն զնոյն բերէ օրինակ, 'ի ցուցանել զառաւելութիւն գթոյն ա՟յ, զոր ունի 'ի վերայ երկիւղածաց իւրոց։ Ասացի առաւել քան զամենայն, զի այն գութ բնական գոլով՝ առաւելու ըստ հասարակ կարգի քան զայն ամենայն՝ որ ոչ է բնական, այլ կամ յախորժանաց սրտի, կամ սոսկ 'ի սիրոյ, կամ յօգտութ՟է, ևն. զի սոքա ոչ գոլով բնական, կարեն փոփոխիլ. բայց գութ ծնողաց 'ի բնէ գոլով՝ դրեթէ միշտ մնայ. զոր և յանբան կենդանիս է տեսանել։

Արդ գութ ծնողաց յերկուս տեսանի. մի՝ ըստ ներգործութ՟ե սիրոյ. և մի ևս՝ ըստ ներգործութեան

համբերութեանէ, կամ՝ նեղութեանէ երկայնմտութենէ։ Առաքինին՝ երբեմն այնչափ զօրանայ, մինչև զկնին և յաճարութեանէ դնել ի վերայ որդւոյ· որպէս տեսաք բազում անգամ· զի ահա մինն ի հրդեհիլ ամանն՝ տեսեալ զորդի իւր ի նեղութեան՝ եմուտ ի հուր, առ ի ազատել զնա, և յազատելն՝ ինքն այրեցաւ· և յամի ՌՈՒՃ 1794· յառնուալ գաղղիացւոց յետս զԱրլոն քաղաք, կին մի ի փախչիլն հանդերձ որդւով՝ իբրև մերձ եղեալ ի նաւն, և մատոյց զորդին իւր ի ձեռս նաւապետին՝ յանկանիլ նորա ի ծով՝ ընկէց և նա զինքն ի ջուր վասն ազատելոյ զնա, և անդէն խեղդեցաւ։ Այս գութ ծնողաց առ որդիս՝ զպակասութիս որդւոցն տայ նոցա համարիլ իբրև զզարդս, զգեղեցկութիւն նոցա՝ վայելուչ ինն նկար գեղեցկութեանն, ըստ և որ մեծն է· եթէ տեսցեն զնոսա ցնորեալս ի խելացոյ, ոչ պժգան և ոչ անարգեն, այլ ցաւակցին, և ընդ խառն ի խուռն խօսս նոցա արտմին, երբեմն և ուղիղ համարին։ Այնմ հեռւի իցեն՝ սիրով յիշեն· ի լսել ինչ զնոցանէ յաղին գալարին· ի տեսանելն զոք՝ որ տեսեալ իցէ զորդիս իւրեանց, անձկանօք փարին· ոչ է պիտոյ յորդորել զնոսա ի խորհիլ զորդւոց իւրեանց կամ ի խօսիլ, զի բնութիւնք բերին· եթէ այսչափ զօրէ բնական գութ ծնողաց·

քանի՛ և զերբնական գութ ունի։

Այնպէս և ըստ երկրորդին՝ այսինքն ըստ համբերութեանէ և ըստ երկայնմտութենէ անկոտրելի է գութ ծնողաց, ի բառնալ նոցա զանհնարին վիշտս որդւոց իւրեանց ի գիշերի և ի տունջեան, ի ծառայել նոցա ի կերակուր, ի զգեստս, և ի լուացմունս· և ի տալ նոցա ի լաց, ի ցաւս, և յայլ բազում իրս ծանուցս· Այլ թէպէտ գտան ի ծնօղս և անգութք, բայց այն է արտաքոյ կարգի, և զգայմանէ ոչ է բան մեր· և մարգարէն ևս յայտ է թէ ոչ յայնպիսիս՝ այլ ի բնական գութ ծնողաց հայելով՝ զնոյն բերէ յաղագոյց գՅոբայ՝ այսէն՝

Որպէս գիայ հայր ի վերայ որդւոց խորոյ, այնպէս գիասցի տէր յերկնաշունչ խոր։ Կասի ասել· զոր միանգամ տեսանելն ի ծնօղս՝ ի ցուցանել նոցա զգութ ի վերայ որդւոց իւրեանց, զնոյն տեսցես և յայծ· իբրև թէ

ասէր. եթէ կամիս իմանալ, թէ զորպիսի գութ ունի ա̃ծ առ երկիւղածս իւր, հայեա՛ց 'ի գութ հօրն՝ զոր ունի 'ի վերայ որդւոյն. բայց ո̃յն առաւել ևս, ոչ միայն ըստ սիրոյն, այլև ըստ երկայնմտութե̃ն.

Ըստ սիրոյն յայտ է 'ի բանից ս̃բ գրոց, յորս ցուցանի՝ թէ զորպիսի սէր եցոյց և ցուցանէ ա̃ծ առ երկիւղածս իւր. ը̃ որում և եցոյց առ ազգն իսրայէլի. Բայց այս սէր անսահման առաւելութե̃ յայտնի ցուցաւ 'ի դնել նորա զկեանս իւր 'ի վերայ մեր, ո՛չ յորժամ երկիւղածք նորա էաք, առ որս հայր առաջիկայ բանդ, այլ յորժամ աներկիւղած թշնամի նորա երևէաք. որպէս գրէ պօղոս. * յայտնեաց ասէ ա̃ծ զսէր իւր ի̃ս ‖. (հռովմ. Ե. 8.)

Ըստ երկայնմտութե̃ն ևս յայտնի տեսանի՝ զի անտես արարեալ զբազմապատիկ ապերախտութի̃ք մերով, և զթանձրախորհուրդ յիմարութի̃ք մերով՝ երկայնամտեալ ներէ, և քաղցրութե̃ 'ի բարին յորդորէ, և 'ի նոյն առաջնորդէ, և ոչ իւիք պակասեցուցանէ 'ի մէնջ զխնամս իւր. Այլ 'ի տեսանելն զմեզ երբեմն ցնորեալս յաղօթս կամ յայլ գործողութիւնս, ոչ ցասնու, այլ իբր ցաւակից լինելով՝ տրտմի և գթայ.

Այլ քննելի է նախ, թէ մարգարէն ընդէ՞ր սոսկ զերկիւղածս 'ի մէջ բերէ, ոչ ապաքէն գթած է տ̃ր առ ամենեսեան (սաղ. ՃԽԴ. 9.) ասելի է՝ թէ գթութիւնն ա̃յ 'ի հասարակի մտածեալ՝ թէպէտ առ ամենեսեան տարածի, բայց 'ի մասնաւորի առեալ՝ առ երկիւղածս իւր փայլէ. զի որպէս գրէ մոլոխէս վարգապետ. ('ի մեկ. ժամագր. երես. 173.) * գթու-
,, թե̃ն տեսակ կրկին է՝ և ոչ մեկին, զի զարարչա-
,, կան խնամսն 'ի վերայ ամենայնի ունի ըստ իւրա-
,, քանչիւր պատշաճ պիտոյից. (և սա յատկապէս ա-
,, զորմութիւն կոչի.) իսկ զհայրական գութն ար-
,, կանէ տիրապէս 'ի վերայ ս̃ց և երկիւղածաց ի-
,, րոց. որպէս գթայ ասէ հայր 'ի վ̃ր որդւոց իւրոց,
,, այնպէս գթասցի տէր յերկիւղածս իւր ‖.

Քննելի է երկրորդ՝ թէ մարգարէն ընդէ՞ր զգութ հօրն բերէ և ոչ զմօրն, ո՛չ ապաքէն առաւել տեսանի գութ մօրն քան զհօր. Ասելի է՝ թէ ըստ կար-

դի բանին հայելով՝ ի բերէն զմին՝ նովին տայ իմանալ և զմիւսն. մանաւանդ զի այլուր զմօրն ևս՝ ի մէջ բերէ նոր գիրն. որպէս յասելն անդ. * որպէս „ մայր որ զմանուկ իւր գգուիցէ ‖. (Եսայ. կգ. 13.) Իսկ ըստ հաստատութեանէ սիրոյ մտածեալ՝ առաւել պատշաճ էր դնել աստ զհայր քան զմայր. զի գութ հօրն հաստատագոյն է քան զմօր՝ ոչ ըստ սաստկութեան, այլ ըստ յարդի. իբր զի գութ մօրն թէպէտև սաստիկ է քան զհօրն, սակայն առաւել զգայական է քան բանական. իսկ հօրն է յարգոյ և առաւել բանական քան զգայական։ Եւ պատշաճ առաւել սաստկութեանէ սիրոյ մօրն է, զի անտարակոյս է թէ իւր է ծնեալն. ուր կարէ տարակուսիլ հայրն. Թո՛ղ զնուացանել նորա կաթամբ իւրով՝ ևն. և վասն այսր պատճառի որպէս տեսանեմք՝ ի գիրս, ի վտանգիլ զաւակաց՝ առաւել մարք եդին զանձինս քան թէ հարք՝ բերեալք՝ ի զգայական գթոյ, ըստ այնց օրինակաց՝ զորս եդաք՝ ի վերոյ. և ընդ հակառակն՝ ի վտանգիլ անձանց՝ առաւել մարք եդին զորդիս՝ ի վերայ իւրեանց քան թէ հարք. վ՚ր զի որպէս ընթեռնումք՝ ի պատմութիւնս, ի ժամանակս սովու՝ ի վտանգիլ մարց՝ զորդիս իւրեանց եդին՝ ի վերայ անձանց, զեղնին և կերին. քայց ոչ ուրեք ընթերցեալ լինի՝ թէ հայր ոք վասն վտանգի քաղցուն սպանեալ իցէ զորդի իւր։

Այդ որովհետև բանաւորագոյն և յարգոյ տեսանի գութ հօրն քան զմօր, սմին իրի յաւէտ զայն՝ ի մէջ բերէ աստ մարգարէն քան զայս, առ՝ ի ցուցանել զանճառանջելի գթածութիւնն ոյ՝ ի վերայ մեր՝ ի տեսանել նորա զտկարութիւն և զթշուառութիւն մեր. զոր այլևայլ բանիւ յայտ առնէ մարգարէն զկնի. և նախ ասէ։

ԺԴ. Օ ի նա գիտաց պատճառս մեր. Ե յիշեաց ԹԷ հող եմք։

Այմանական պատճառ գթալոյն ոյ՝ ի վերայ մեր՝ է հրկին. մի՝ դրական, և միւսն պակասական. դրական պատճառ գթալոյ նորա է անսահման բարութիւն նորին, որով ամենեցուն կամի բարի առնել. իսկ պա-

կասականն է ունկնդրութիւն մեր, և կամ պակասական գոլ մեր. զառաջնոյն խօսեցաւ մարգարէն յառաջինն և յերկրորդ մասին այսր սաղմոսի. իսկ զերկրորդին խօսի ասա՝ ուր սկսանի զերրորդ մասն՝ ասելով.

Օ՜ի նա ինչ զպեղծութիւն ընդ. և չէիցեմ ինչ հաղ եմ, [1]տաս պեղծութիւն՝ դնի ասա փոխանակ այնր, որով եմք ի մէջ այսպիսի ինն կազմուած. և ըստ այսմ կամի ասել. որովհետև նա ինքն ած ստեղծ զմեզ ի հողոյ, նա գիտայ զկազմուածս մեր, կամ զայսպիսի գոլս մեր, կամ զստեղծուած գոլս մեր, կամ զոր նոյն է՝ նա գիտաց զմեզ՝ որ ստեղծ զմեզ. յիշելով թէ ի հողոյ արար զմեզ, և ի հող դառնալ սահմանեաց, ոչ թէպէտ և բառդ չէիցէ դնի իբրև նոյն ընդ գիտելոյն՝ զոր եդ յառաջնում հատուածի, բայց մարգարէն մարգկօրէն ձևացուցանելով զբանն՝ այսպիսի եղանակաւ խօսի. որպէս թէ ասէր. ած գիտէ և գիտայ, թէ եմք ստեղծուած անարդ. և իբր թէ մեռացեալ գոլով զմեզ՝ սկսաւ մոռանալ լինել, թէ ընդէր արդեօք այսպիսի իցեմ. և ի խորհիլն՝ եկն ի միտս նորա այն գործառութեանն իբր՝ որով առեալ հող յերկրէ՝ արար անտի զմարդն. և այսպէս խորհելով՝ ի միտ էառ, թէ ուրեմն հող են մարդիկ՝ ապականացու և տկար, անկեալ ընդ անհամար կարեօք և ընդ պէսպէս կրիւք, և ըստ ամենայնի թշուառ և ողորմելի. \և յայտ է թէ այսպիսի եղանակք խօսից ոչ յայտ առնեն՝ թէ ած այնպիսի օրինակաւ խորհի և ճանաչէ, այլ թէ այսպիսեաւ լինել ճանաչէ զմարդն։

Զարմանական մեկնութիւն՝ բառիւդ պեղծութիւն՝ մարթ է իմանալ ասա զգործս մեր. յոր միտ կամի ասել. գիտաց ասէր՝ զի գործք մեր նանիր են և անպիտան, և չունին ինչ յարգ. և զայս գիտելով՝ փոխանակ մերժ ելոյ զգործս մեր՝ գնացաս ի մէջ. և եցոյց մեզ զողորմութիւն իւր. այլ այս մեկնութիւն՝ արտաքոյ տեսանի ընթացից սաղմոսիս։

Իսկ ասէին արձակաբար՝ հող եմք՝ ոչ ցուցանէ թէ գոյացուածի մեր հող իցէ, այլ թէ ի հողոյ եմք, և ի հող դառնամք՝ ոչ ըստ հոգւոյ, այլ ըստ մարմնոյ։ Իսկ ըստ հրէից. * վշտաց և ցաւոց ամեն ։ որպէս

գրէ բարսեղ. ('ի մեկն. մարկ. գլ. ժդ.)
Իսկ զի այսպիսի եմք, յաւէտ արժանի ողորմութե՟
եմք քան բարկութե՟. վս՟ որոյ գթայ ած՟ 'ի վերայ
մեր, և անտես առնէ զտկարութի՟ և զպակասութի՟
մերով: Ապա եթէ և մեք ճշմարտապէս ծանիցուք
զայսպիսի գոլս մեր, և խոնարհեալ առաջի նորա' 'ի
նա դիցուք զյոյս մեր, ոչ միայն գթայ 'ի վերայ մեր,
այլև փայփայէ զմեզ անճառելի սիրով. զի այնչափ
է գթալից սէր նորա առ խոնարհս, մինչ գրեթէ ըստ
մեզ խօսելով' մոռանալ զինքն, և զնոքօք միայն զե-
ղանիլ և փարիլ: Արդ որովհետև 'ի հողոյ ստաց ըզ-
մարդն, և հող կոչեաց զնա, առաջի առնէ և զանցա-
ւորութիւն աւուրց նորա այլով իմն նմանութեամբ,
ասելով:

ԺԵ. Մարդոյ որպէս խոտոյ են աւուրք իւր. որպէս ծա-
ղիկ վայրի' այնպէս ծաղկի:

Սբ՟ գիրք որպէս ասացաք այլուր' զարդարոն նմանե-
ցուցանեն արմաւենեաց, մայրեաց, ևն՟. (սաղ. հթ.
10: ղա՟. 13:) Իսկ զամբարիշտսն նմանեցուցանեն
խոտոյ. (որպէս է տեսանել 'ի սաղ. լզ. 2: ղա՟. 8:
և եսայ. լէ. 27. ևն՟:) բազում ուրեք նաև 'ի հա-
սարակի զամենայն մարդ խոտ առ դնեն' զի ըստ սի-
րաքայ. (ժդ. 18.) * ամենայն մարդ որպէս զխոտ
,, հնասցի, և որպէս զտերևս ծառոց, յորս այլք
,, բուսանին և այլք թօթափին ||. որոյ վս՟ աղաղակէ
եսայի. (խ. 6.) * ամենայն մարմին (այսինքն ամե-
,, նայն մարդ) խոտ է, և ամենայն փառք մարդոյ
,, իբրև զծաղիկ խոտոյ. ցամաքեցաւ խոտն և թօ-
,, թափեցաւ ծաղիկն. զի ոգի տն՟ շնչեաց 'ի նա || ևն՟.
զի որովհետև խոտակեր անասնոյ հաւասարեցաւ
մարդն, ինքն ևս խոտոյ նմանեցաւ 'ի շնչել 'ի նա
վրէժխնդրութե՟ն այ՟: Յապացոյց այսր հրամայեաց
տէրն բազմեցուցանել զմարդիկ 'ի վերայ խոտոյ, և
այնպէս ուտել. (մատ. ժդ. 19:) Յայսոսիկ հայ-
ելով մարգարէին' ասէ:

Մարդոյ որպէս խոտոյ են աւուրք իւր. որպէս ծաղիկ վայ-
րի' այնպէս ծաղկի: Կամի ասել. որպէս աւուրք խոտոյ,
կամ մանաւանդ կեանք խոտոյ' փոփոխական է և դիւ-

ըմպնասելի, սակաւատև և վաղանցուկ, այսպէս և աւուրք մարդոյ կամ կեանք մարդոյ. և որպէս խոտն սերմանեալ և աճեցեալ՝ 'ի վերջոյ չորանայ, և յետ չորանալոյ դառնայ 'ի հող, սոյնպէս և մարդս. զի 'ի յղանալն սերմանի, 'ի ծնանիլն սնանի, և սկսանի զալարիլ և աճել. և հասեալ յերիտասարդութիւն ծաղկի, և 'ի կարծելն երկար մնալ, և ոչ տեսանել զմահ, չորանայ. զի հասանէ առնա հրաւէր մահու։ Օ այսպիսիս խորհելով արդարոց խոնարհելին յանձինս. որպիսի եղեն նահապետք և մարգարէք, և այլ՝ որք. ուստի գրէ յակոբ մծբնայ հայրապետ. ('ի ճառն. Է.) * 'ի խոնարհութե ասէ ունէին զանձինս
,, իւրեանց. այսպէս ասէր աբրահամ. հող և մոխիր
,, եմ ես. և դնէր զանձն 'ի ներքոյ տկարութե. և
,, դաւիթ ասէր. մարդոյ որպէս խոտոյ են աւուրք
,, իւր ‖։

Այլուր ծխոյ և փոշւոյ նմանեցուցանեն զկեանս մարդոյ. որք պակասին և ցնդին յերկրէ. ըստ որոյ ասաց երանելին յուսիկ ցտիրան. * Ո՞ւր են թագա-
,, ւորքն առաջինք չարագոյնք և ապարասանք. ոչ ա-
,, պաքէն որպէս զծուխ պակասեցան, և իբրև զփո-
,, շի, զոր տարաւ մրրիկ ‖. (եղնկացի. 'ի դով. յուսկան. երես. 322։) Իսկ յոբ մառախղոյ նմանեցուցանէ յասելն. * իբրև զմառախուղ ցօղոյ եղև
,, անյայտ ‖. (յոբ. ԻԷ. 19.) ուր ասէ վանական վարդապետ 'ի մեկնութեն. թէ այս բան * զխապառ-
,, կորուսան ակնարկէ ըստ սաղմոսին, շնչեաց 'ի նմա
,, հողմն, և ոչ ևս երևի տեղի նորա ‖։

Արժան է կշռել, զի մարգարէն 'ի յիշելն ասա ըզխոտ, ոչ որոշէ զընտանի կամ զվայրի լինելն. զի գրեթէ նոյն պայման է յամենեսին. իսկ 'ի յիշել զծաղիկն՝ յաւելու և զվայրին. որ ոչ է պաշտպանեալ իբր 'ի պարտիզի, կամ պատեալ ցանկով, այլ 'ի բացի և բազում պատահարաց ներքոյ անկեալ. մինչև միով շնչմամբ հողմոյ չորանալ և ջնջիլ. որպիսի է և կեանք մարդոյ, առ որոյ հաստատութի յաւելու և ասէ։

ԺՀ. Ընկէ ՚ի նմա հողմ, և ուլէ՝ և ուլ և ես երեխ պեղն նորա։

Ո մահն հողմոյ նմանեցուցանեն՝ ոչ ըստ այնմ որ է ինչ՝ այլ ըստ գործոյն, այսինքն ըստ թօթափելոյ զծաղիկս կենաց և ըստ չորացուցանելոյն. ըստ որոյ ասէ։

Ընկէ ՚ի նմա հողմ. և ուլէ՝ և ուլ և ես երեխ պեղն նորա։ Կամի ասել. որպես ՚ի ընդել սաստիկ հողմոյ ՚ի վերայ վայրի խոտոյ՝ ծաղիկ նորա թօթափի, և վարի ՚ի բաց, փոխ և ՚ի հող դառնայ, և ոչ ևս մնայ. և դարձեալ՝ որպէս ՚ի ընդել տապախտն հողմոյ ՚ի վերայ խոտոյ՝ չորանայ խոտն, և յետ սակաւու ոչ ևս մնայ, և ոչ երևի ՚ի տեղւոջ անդ՝ ուր էր, այնպէս և ՚ի հասանել մահու ՚ի մարդն՝ կեանք նորա՝ որ է իբրև ծաղիկ նորուն, թօթափի ՚ի նմանէ. և ինքն չորացեալ թաղի և ՚ի հող դառնայ. և ոչ ևս մնայ, և տեղի նորա ոչ երևի։ Այս թէպէտ զկնի մահու նորա ՚ի լինել զրուցաց՝ ասի թէ այս տեղի էր քանզ կուէին պետրոսի, բայց այն ոչ ևս էնորա, այլ այլոց։ Հարմարական մեկնութիւն տեղեաւ իմացեալ լինի ասա այն վայրն՝ ուր գնայ հոգին. ըստ որում՝ ի մեռանել մարդոյ՝ ոչ երևի վայրն այն՝ յոր գնայ. և յետ մանս ևս ոչ է յայտ՝ թէ ուր արդեօք գնայ, ՚ի դըժոխս՝ թէ յարքայութիւն։

Արդ է ասասնօր հողմով խմնալ և զարկուիլն ոյ կամ զսպառնալիս նորա. որ իբրև հողմն հարեալ ջնջէ զմարդն յերեսաց երկրի։ Կամ այլազգ ևս, իբր թէ ասացեալ էր. բարկութիւնն ոյ հեղեալ ՚ի վերայ մարդոյ՝ անցանէ և ոչ տևէ իսպառ։ Արդ յայտ առարեալ մարգարէին զդիւրեզծականն լինել մարդոյ և զանցաւորութիւն գործոց նորին, առաջի դնէ այժմ զանանցականութիւն աղօթմանէն և արդարութենն ոյ, սկիզբն առնելով չորրորդ մասին ասղմիսս այսպէս։

ԺՀ. Բայց աղօթմունի՛ն ՚ն յաւիտեան յաւիտենից ՚ի վերայ երկնաշաւիղ իւրոց. և արդարունի՛ն նորա յորդոց գնելոյ իւրոց։

Աղօթմունքն ոյ որպէս այլուր ասացաք՝ նշանակի

նախ նոյն ինքն անբաւ ողորմածութիւն նորա՝ զոր ունի յինքեան, և զայսմանէ ոչ է աստ բանն. զի այս յայտ է թէ յաւիտենական է. քանզի է նոյն իսկ ա̅ծութիւն նորա՝ որ ըստ որում ողորմի, ասի ողորմութիւն. Երկրորդ՝ նշանակի գործ ողորմութեան, այսինքն այն ինչ՝ զոր ա̅ծ առնէ ողորմութ̅բ իւրով. և ահա զայսմանէ է աստ բանն.

Սոյնպէս իմա՛ և վ̅ն արդարութե̅, զի արդարութ̅բ ոչ իմացեալ լինի աստ այն կատարելութիւն՝ զոր ունի ա̅ծ յինքեան՝ այլ գործ արդարութեան՝ զոր ցուցանէ առ այլս. Նաև դարձեալ արդարութիւն ա̅յ ոչ մտածի աստ ըստ խնդրելոյ զվրէժ արդար դատաստանաւ, այլ ըստ պաշտպան լինելոյ ծառայից իւրոց, փրկելով զնոսա 'ի զրկանաց կամ 'ի փորձանաց հասելոց առ նոսա 'ի թշնամեաց կամ յայլոց պատահարաց, եւս և իմացեալ լինի ըստ փառաւորելոյ կամ վարձատրելոյ իրաւամբք զծառայս իւր. Յայսոսիկ ակնարկելով մարգարէին՝ ասէ.

Բայց ողորմութիւն տ̅ն յաւիտեանս յաւիտենից 'ի վերայ երկիւղածաց իւրոց. և արդարութիւն նորա յորդւոց մինչև յորդիս.

Բառդ Բայց՝ կարէ առեալ լինել աստ համեմատաբար և արձակաբար. Եթէ համեմատաբար առեալ լիցի, միտ բանին լինի այս. ողորմութիւն ա̅յ և արդարութի̅ նորա ոչ է ունայն և անցաւոր՝ իբրև զմարդկան, որք 'ի շնչել հողմոյ կորնչին, այլ յաւիտենական այսինքն միշտ տևողական մանաւանդ առ երկիւղածս իւր. Իսկ եթէ արձակապէս առեալ լիցի, միտ բանին առաջին դնի այսպէս. Պնդելով ա̅յ թէ մարդիկ իբրև խոտ են դիւրաթառամ, ոչ թափէ զբարկութիւն իւր 'ի վերայ նոցա, այլ խնայէ 'ի նոսա. և յորժամ տեսանէ՝ թէ երկնչելով յիւրմէ՝ յուսան յինքն, ցուցանէ զողորմութիւն իւր 'ի վերայ նոցա իբրև 'ի վերայ երկիւղածաց իւրոց՝ յաւիտեանս յաւիտենից, այսինքն դարուց 'ի դարս, և կամ եթէ յայսմ յաւիտենիս և եթէ 'ի հանդերձեալ յաւիտենին. Նաև ոչ այսչափ միայն, այլև արդարութ̅բ և իրաւամբ ցուցանէ ըղհայրախնամ պաշտպանութիւն իւր 'ի վերայ ծննդոց նոցա՝ որդւոց յորդիս. միայն թէ պահեսցեն և նոքա զուխտ նորա, և 'ի միտ առնուցուն զպատուիրանս

նորա՝ ոչ զի իմասցին, այլ զի արասցին։

Ա.յս բան կարէ հայիլ և յայն ողբմութեանն և արդարութեանն խոստմանն՝ այ զոր յիշեցաք՝ ի վերոյ, յասել նորա՝ ի ձեռն մոմսկսի. * առնեմ զողորմութիւն՝ ի ,, հազար ազգս սիրելեաց իմոց, և չք պահեն զնրա- ,, մանս իմ։ և ընդ հակառակն. * հատուցանեմ ,, զիմս հարանց որդւոց (հետևողաց չարութեան ,, հարց) յերիս և ի չորս ազգս առելեաց իմոց։ (ելից. ի. 5. և 6.)

Ա.յլ եթէ բառդի յաւիտեան չաւիտենից՝ առեալ լինին սաս ըստ ամենայն տարածութեան՝ այսինքն փոխանակ իրական յաւիտենականութեան, այս բան հայի՝ ի կոչումն ընտրելոց և՝ ի փառաւորութի նոցա յերկինս. և ըստ այմ յառաջոյ եդեալ յաւիտեան առեալ լինի փոխանակ անցեալ յաւիտենի. և զկնի եդեալ յաւիտեանն առեալ լինի փոխանակ հանդերձելոյ յաւիտենին. յոր միտքը" և յայլ ամենայն համարմանութեիս գնի դնելով ձեռս ոլմ. այսինքն՝ ի յաւիտենից մինչև ի յաւիտեան. որպէս եթէ ասէր. ողորմութիւն այ ընտրեաց զնրան՝ ի յաւիտենից, և ունի փառաւորել զնոսա՝ ի յաւիտեան. այնպէս և զորդիս նոցա, եթէ և նոքա որպէս ասացաք պահեսցին զնրինան. և առ այս յարէ և ասէ։

ԺԸ. Այո պատճէն ընդհատ նորա. չէիցէ ղպատուհասանս նորա և առնէն զնա։

Ա.տաս ահա՝ նշանակէ ասս զայն դաշնադրութի՝ զոր եդ ՚ած ընդ որդիան իսրայէլի՝ ի պահել զօրինանն, և այսու ժառանգել զբարին. ընդ որով խմացեալ լինի և կեանքն յաւիտենական. (յ. օրին. ԺԸ. 9. և իր. ւ. և զևտ. իչ. 2--13. ։։.) Ձայս ուխտ հայելով՝ ասէ։

Այո պատճէն ընդհատ նորա։ Ա.յս բան ուղղակի հայի յերկիսպատճառս՝ զորս յիշեցաք՝ ի նախընթաց համարն. ուստի և դնի իբրև բացատրիչ՝ եթէ յօրէմ իցէ երկիւղածութի նոցին. և ցուցանէ լինել յայսմ՝ զի պահեն զուխտս նորա, այսինքն զայն զոր ուխտիւք և երդմամբ խոստացեալ է ՚ած ըստ ասելոյ մեր այժմ. իբր զի եթէ պահեսցեն զօրէնս իւր՝ ածցէ զնոսա ՚ի

կեանսն յաւիտենից. և զայս պահպանութ̃ն օրինաց
բացատրէ հետևեալ բանիւն ասելով.

Յիշեն զպատուիրանս նորա՝ և առնեն զնոսա: Կամի ասել. յայնժամ լինի նոցա պահել զուխտն այ̃, յորժամ իմանան զոր ինչ պատուիրեալ է նոցա ա̃ծ. բայց զի ցուցցէ թէ այս իմանալս կամ յիշելս ոչ է սոսկ հայեցողական, այլ գործնական, յարէ զկնի թէ առնեն զնա. որպէս թէ ասէր. յիշելով զայն՝ պահեն, կամ թէ յիշեն՝ ոչ առ 'ի սոսկ իմանալ, այլ առ 'ի պահել: Այս բան հայի և յորդիս երկիւղածաց, և գնի իբր պայման. որպէս թէ ասէր. արդարութիւն այ̃ օգնեսցէ և փառաւորեսցէ ոչ միայն զերկիւղածս իւր, այլ և զորդիս նոցա, եթէ և նոքա երկնչելով իբրև ըզհարս իւրեանց՝ պահեսցեն զուխտ նորա, և յիշելով զպատուիրանս նորին՝ կատարեսցեն զայնս:

Ամբ" փոքր մի այլազգ մեկնեալ զայս բան ասէ. * Այսու զայն ցուցանէ՝ թէ ո՛չ ընդ ոչնչանալն
,, մարմնով՝ և աներևոյթ լինել 'ի գերեզմանն, պա-
,, կասեալ ջնջիմք 'ի միջոյ, այլ որպէս խոտոյ սերմն՝
,, 'ի չնչել ձմերայնոյն թաղի յերկիր. և 'ի գալ գար-
,, նանայնոյն ծաղկէ վերստին առաջին պայծառու-
,, թ̃ն. այսպէս և մարդս 'ի չնչել հողմոյ մահուն,
,, ո՛չ է և ոչ երևի, այլ սերմանեալ թաղի յերկիր ո-
,, ղորմութ̃ն այ̃, որ մ̃նայ 'ի ներկայ յաւիտեանս 'ի
,, վերայ երկիւղածաց իւրոց և 'ի հանդերձելումն:
,, Եւ արդարութ̃ն նորա՝ որդւոյ մինչև յորդիս. որ-
,, դիս որդւոց ասելով՝ զյարակայութիւն ողորմութ̃ն
,, նշանակէ՝ թէ ո՛չ պակասէ 'ի մէնջ ընդ սպառելն
,, մահուամբ, այլ դարձեալ նորոգէ սքանչելապէս
,, 'ի հանդերձեալ յաւիտեանն զմեզ՝ արդար իրա-
,, ւամբք դատաստանին այ̃. և է արդարութիւնն
,, այն, զոր առաքեալ գրէ. որպէս թագաւորեաց
,, մահ 'ի մեղանչելն, նոյնպէս որ զառաւելութիւն
,, շնորհի և զպարգևս արդարութ̃ն առնուցուն,
,, թագաւորեսցեն 'ի ձեռն յ̃սի ք̃սի տ̃ն մերոյ": Եւ
վասն պահպանութ̃ն ուխտին գրէ այսպէս. * Եւ ո՞ր
,, է ուխտն՝ տնկակցութիւն մահուն, զի որք մկրտե-
,, ցաք 'ի ք̃ս յ̃ս. 'ի մահ նորա մկրտեցաք. վ̃ն
,, որոյ և ո՛չ ևս զոք գիտեմք մարմնով, ասէ առա,

,, քեալ. քանզի հաւատացեալքս ՚ի հանդերձեալ
,, կենացն յոյս, և ՚ի քոյ մեր մնայն, ուխտե-
,, ցաք նմա ՚ի ջուր աւազանին՝ զմեռանելութիւն ցան-
,, կութեց աչխարհի և մաքրիլ հեշտութեն. արդ
,, որք զայս ոչ միայն ուխտեցին, այլ և պահեցին,
,, և առաջի եդին զպատուիրանս քոյ, և փութա-
,, ցան գործել, նոցա է աղօթս մեր զի յարութեն
,, կենացն. որպէս և ասաց ինքն քո. որ հաւատայդ
,, զանձն իւր մի իմ, ՚ի կեանս յաւիտենական պա-
,, հեսցէ զնա ։ Լ՚ալ Թէ ած ուսոյն և ուր ցուցա-
նէ զողորմութիւն և զարդարութիւն իւր առ մոսա,
յայտ առնէ մարգարէն ՚ի յաջորդ համարն՝ ՚ի մէջ
բերելով զաթոռ նորա, և զարքայութիւն նորին,
ասելով.

ԺԶ. Տէր յերկինս պատրաստեաց զաթոռ իւր. արքայութիւն
նորա ամենեցուն տիրէ ։

Այլ գիրքդ զերկինս կոչէն աթոռ նմա, և Թէ անդ է
աթոռն նմա. որով ոչ կասին ցուցանել, Թէ ած անդ
նստեալ կայ իբր ՚ի յաթոռ իւր, ապա Թէ ոչ՝ ՚ի յա-
ւիտենից նախ քան զերկինս առնել՝ մնացեալ էր ա-
նանց աթոռոյ. այլ կասին յայտ առնել նախ՝ Թէ
ած է յանհաս բարձրութեն, և յանփոփոխ խկութեն.
զի որովհետև քան զերկինս ոչ տեսանելովք ինչ բարձ-
բագոյն և անփոփոխագոյն, ՚ի նմին համարիմք զարձ-
րութիւն նոյ, և զնմ ասելք նստեալ անդ իբրև յա-
թոռ բարձրութեն։ Լ՚րկրորդ՝ Թէ անդ յայտնի ած
զնմ ագոյն փառս իւր հրեշտակաց և որդ իւրոց. և
անտի իբր յաթոռոյ իւրմէ զեղու ՚ի նոսա զլիութեն
փառաց. առատաձեռնե անտի և ՚ի մէզ զողորմութեն
իւր, և ցուցանել առ ամենեսին զտէրութեն իւր և
զարդարութեն ՚ի կառավարեն և ՚ի դատեն։ Հայ-
սոսկ հայելով ասե.

Տէր յերկինս պատրաստեաց զաթոռ իւր։ Կամի ասել. ած
որ է տէր ամենայնի՝ գոլով կինքեան ՚ի յաւիտենից՝
յորժամ արար զերկինս և զերկիր, յերկինս անդ եդ
զաթոռ իւր, ոչ զի նորոգ նստցի անդ, այլ զի ցուց-
ցէ անտի զփառս իւր՝ և զողորմութեն. և անդ իբրև
՚ի թագաւորական գահոյս նստեալ՝ տիրեացէ ՚ի վե-

ըսյ ամենեցուն. և իբրև ՚ի գաւառորական աժո-
կացեալ՝ արասցե իրաւունս առ ամենեսին. վը որոյ
յաւելուլ ասել ։

Այս արայաւնէ նորա ամենեցուն տէրէ ։ Ուր արքայութ՚ի
իմացեալ լինի ոչ միայն Թագաւորութ՚ին այլ, այլև
տէրութ՚ի նորա և գաւառորութ՚ին նորին ։ Այլ զի
Թագաւորութ՚ի և տէրութ՚ի նորա ոչ ի այլ ՚ի նմա-
նե, վը որոյ փոխանակ ասելոյ տիրէ իբրև արքայ,
կամ տիրէ իւրով արքայութ՚ի ՚ի վերայ ամենեցուն,
ասէ արքայութ՚ի նորա ամենեցուն տիրէ. և այս՝ այլ-
եայլ բանիւ. ոմանց ողորմութ՚ի կամ արդարութ՚ի՝
զորմէ խօսեցաւ ՚ի վերոյ ՚ի համարն 17. ոմանց իրա-
ւամբ և վոխժխնդրութ՚ի. ոմանց բնական նախախ-
նամութ՚ի, և ոմանց գերբնական կառավարութ՚ի.
զոմանս ընդունելով և փառաւորելով, և զոմանս մեր-
ժելով կամ դատապարտելով. և զամենայն ըստ ամե-
նայնի անսահման իմաստութ՚ի իւրով ուղղելով ՚ի
գերագոյն վախճան, և ամենաբարի կամօք կարգե-
լով առ մեծագոյն բարի։ Այս ահա վը այսր ամենայ-
նի՝ որով տիրէ նա ՚ի վերոյ ամենեցուն, և գեղա-
ծաբար իմանալ զամենայն, մանաւանդ զերկիւղածս
իւր, ՚ի յորդոր օրհնուէ մատչ մարգարէն, սկիզբն
առնելով հինգերորդ մասին սաղմոսիս, և ասէ ։

Ի. Օրհնեցէ՛ք տէր ամենայն հրեշտակք նորա. հզօրք զո-
րութ՚ի՛ք, որ առնէք զբան նորա ՚ի լսել ձայնի պատ-
գամաց նորա ։

Լ՚նթերաւական համարելով զանձն իւր մարգարէն օրհ-
նել զնա՛ հրաւիրէ զարարածս ամենայն, զի նոքա
օրհնեսցեն զնա. և նախ առ պատուականագոյնսն
այսինքն առ հրեշտական մատուցեալ ասէ ։

Օրհնեցէ՛ք տէր ամենայն հրեշտակք նորա (հզօրք զօրութ՚ի՛ք,
որ առնէք զբան նորա ՚ի լսել ձայնի պատգամաց նորա։) Վ՚ի-
տեւլի է, զի հրեշտակք յերիս քահանայապետութ՚իս
տրօհին, և իւրաքանչիւր քահանայապետութ՚ին յե-
րիս դասս. յառաջնումն են սերովբէք, քերովբէք,
և աթոռք. յերկրորդումն են տէրութ՚իք, զօրութ՚իք
և իշխանութ՚իք. յերրորդումն են պետութ՚իք, հրեշ-
տակապետք և հրեշտակք ։ Այլ սակայն ամենեքին

առքա համանուանակի՝ այսինքն հասարակ անուամբ հրեշտակք կոչին, այսինքն պատգամաւորք· զի վերինք առ միջինսն, և միջինք առ ստորինսն, և նոքա առ մարդիկ պատգամաւորին, և ամենեքին իսկ՝ ի կառավարութիւն տիեզերիս՝ անթերի և անաշխատ կատարեն զամենայն զոր միանգամ յայտնի նոցա ՚ած առնել։

Այլ քանզի մարդարէն՝ի խօսիլն ասա զսոցանէ յաւելու և զբառդ ածեայն յասելն, ամենայն հրեշտակք նոքա, սակայն զամենայն հրեշտակս բան երից քահանայապետութեանց և կոչէ յօրհնութի՚ն։ Վասն զի քահանայն ասէ՝ որք հրեշտակաց ասէ՝ որք հզօրքդ ևք զօրութ՚ն, և յամենայնի առնեք զկամսն՚ն, մատուցէք նմա զօրհնութի՚ն յաւիտեանս յաւիտենից· որպէս թէ ասէր· ձեզ միայն է արժանապէս օրհնել զնա, և ոչ մեզ, որք եմք մարդիկ ակաբք և ողորմելիք, փոխանակ և մեզանչականք, և ոչ իւիք եմք բաւականք արժանապէս օրհնելոյ զնա։

Այսու բանիւ ոչ ցուցանէ՝ մարդարէն՝ թէ հրեշտակքն ոչ օրհնեն զնա՚ծ, և ինքն յորդորէ օրհնել, կամ թէ կարօտ են նոքա յորդորանաց մարդկան առ՚ի շարժել յօրհնութի՚ն նմա, այլ ցուցանէ միայն զփափաք իւր մեծ՝ որով ցանկայ, զի արժանի օրհնութի՚ն մատուցցի նմա։ Իսկ այս արժանի օրհնութի՚ն՝ հրեշտակաց վայելէ· վ՚ա զի նոքա են էակք գերազանցք, և անմարմինք, լոյսք ծագեալք յանեղական լուսոյ, ա՚նարատք և անխոցք, անմահանձնակք և ոգք, ա՚թոռք ինքնագոյ ակրութե՚ն, և ժառանգաւորք ՚ածու՚թե՚, փառաբեր լցեալք և երանութի՚ն գմայելեալք, անվաստակ յօրհնէն զնա, և անհրէշելիք՝ի լսել ըզբան նոցա· և զի ցուցցէ թէ ոչինչ իր, և ոչինչ դիտուած կարէ խափանել զնոսա յօրհնելոյ զնա՚ծ՝ հզօրս կոչէ զնոսա յասելն։

Ոչ՚ զօրութի՚ն։ Ո՚չգազամ իրօք կոչին հրեշտակք հզօրք զօրութի՚ն· մի՚ թատ գոյացութի՚ն իւրեանց· զի գործով նոցա անմարմին էակք, նովին իսկ հզօր են՝ այսինքն կարող են կալ յինքեանս յատուկ էութի՚ն և զօրութի՚ն իւրեանց՝ անկախ յո՚ և իցէ, ստեղծական էակէ· միայն յո՚ց և յա՚ծ ունելով զինքեանս։

Յերկրորդ՝ ըստ գործողութեանն. զի կարօղ են գործել այնպիսի աքանչելի զօրութիւնս և այնպիսի եղանակս, որում մեք անխորհ եմք։

Յերրորդ՝ ըստ տիրելոյ ի վերայ մարմնաւորաց. և պատճառն է, զի ամենայն մարմնական էակք հպատակ են անմարմնական էից. որպես ի մեզ մարմինն հոգւոյ սիրում՝ ի շարժել. ուստի և զոր միանգամ կամին անմարմինք ըստ սակարկութեանն այլ՝ անաշխատ գործեն զնմարմնաւորսդ, և և՝ ի վանելն, նաև՝ ի կորուսանելն. որպես յայտնի տեսանի ի հզ գիրս. զի երկու հրեշտակք կործանեցին զսոդոմ և զգոմոր ևն. և մի հրեշտակ ի միում գիշերի սպան 180000.

զօրս սենեքերիմայ։

Ողորմի՝ ըստ փառաւորուն և ըստ գեղեցկութեանն, ըստ ահեղութեանն և ըստ գերազանցութեանն, և այս անտի յայտ է, զի սոսկ օգեղէն կերպարանօք երևեալ՝ աքանչելի ցուցան. որպես և տեսանել ի հզ գիրս, սպա քանի՛ և աքանչելի իցեն յինքեանս։ Եւ այս գերազանցութեանն նոցա կամ ահեղութեանն այնչափ է՝ մինչև չկարել մարդոյ տոկալ առնուաւ՝ թէ և չկամիցին նոքա ահեղ երևիլ. զի ահա ի խօսիլ միոյ ի նոցանէ քաղցրութեանն ընդ դանիէլի նուաղեցաւ դա նիէլ, և ասէ. * յերևիլդ քո ինձ խռովեցաւ փոր ոյ իմ յիս, և ոչ գոյ յիս զօրութիւն։ (դան. Ժ. 16.) Ահեղերորդ՝ կարէն ասիլ և ըստ բազմութեանն հզօրք զօրութեանն, զի այնչափ է բազմութեան նոցա, մինչև ոչ կարել մեզ թուապրով իւիք ըմբռնել, ամենևքին մի քան զմի աքանչելի։ Եւ զի մի մի՛ զայսպիսի կատարեալ գոլոյ նոցա կործեսցի թէ իցեն նոքա անկախք յոյ, մի՛ որպ յարել զինի։

Ոչ առնէ չէան նոքա։ Այսինքն կատարեալք զհրամանն նոցա չուրջ զկառավարութեանէ տիեզերիս. զի թէպէտ ոմն ինքնին իւրով ամենահաստիչ տեսչութեանէ նախատնամէ զտիեզերս, և պահէ զամենայն էքս, բայց քանզի եդեալ է աքանչելի կարգ յարարածս իւր՝ զոտրինն վերնագունիւք կառավարել, գոլով հրեշտակք վերնագոյն՝ նոքօք կատարէ զայս կառավարութեանէ՝ ի հրամայել առ նոսա առնել զայս կամ զայն. և զայս հրամանն նոցա կոչէ մարգարէն բան. որով ոչ նշանա-

կին ցնդական զրոյցք, այլ կամքն ոչ. որպէս գրէ Յոր. Յորելցին. (՚ի մէկն. մատ. գլ. ՚ի.) կամ՝ խմանալի խօսք, և աղգուհի ըստ որում մտօք իւր խմանալի ա. կանջօք ըմբռնելն նոքա զայսոսիկ՚ի նմանէ. և առ այս յարէ, և ասէ.

Լսել ձայնի պատճառ նորա։ Այս բան կրկնական յարի յառաջին հատուածն. մի՝ նախընթացաբար, և այս կամ ըստ արագուԹե, յոր միտ կամի ասել. խնդրոյ ՚ի լսել ձեր զխմանալի ձայն պատգամոյն ոչ՝ կատարեք զձան հրամանի նորա. և կամ ըստ հնազանդուԹե, յոր միտ կամի ասել. լսելով՝ այսինքն հնազանդելով ձայնի պատգամաց նորա՝ առնէք զձան նորին. որպէս գնէ Յոհ. Յորելցին. (՚ի մէկն. մատ. գլ. ՚ի.) Լուկիրոսդ՝ հետևաբար, յոր միտ կամի ասել. կատարեք զձան նորա. որով ցուցանէք՝ Թէ լսեք և հնազանդիք ձայնի պատգամաց նորա. քանզ առաջինն է ուղիղ և մտաց բանին համաձայն։

ԱրԹէ է և ըստ քաղդէականին ասել, Թէ այս լսել վերաբերի նաև առ հրաժարակուԹէն ձայնին ոչ. քանզի քաղդէականն Թարգմանէ այսպէս. * օրհնեցէք զնէ զանուն նոր հրեշտակք նորա, որք զօրեք զօրուԹիւ. կատարօղք պատգամաց նորա՝ որպէս զի լսելի լինի (առ ամենեսեան) ձայն բանից նորա ։ Արդ յետ հրաւիրելոյ մարգարէին զհրեշտակս յօրհնուԹիւն ոչ, կամելով աստուածացուել զհրաւէր իւր՝ հրկինէ և ասէ.

Ամէն. Օրհնեցէք զՏէր ամենայն զօրուԹիւք նորա. պաշտօնեայք և արթօղք կամաց նորա։

Կատարս զօրուԹիւք՝ Թէպէտև կարի աստ հայիլ առ հինգերորդ դասն՝ որ է ՚ի միջի ինն դասուց հրեշտակաց, բայց հաւանականագոյն և ևս է ասել, Թէ հայիլ առ ամենայն հրեշտակս. զի ամենեքեան նոքա որպէս կոչին հրեշտակք, նոյնպէս կոչին և զօրուԹիւք, երբեմն և զինուորուԹիւք, կամ զօրք ոչ. ըստ որում գնի յերբ" ՅեՂեսաա. այսինքն զօրք նորա, և այս վասն աքանչելի զօրուԹեաց նոցա։

Յորպէս տեսանի ՚ի գիրս, բառս զօրուԹիւ՝ յոլովակի ընծայի հրեշտակաց. և բառս հրեշտակ՝ ՚ի

հասարակի։ Ոչ ասէ վարդան. * վերինք կոչին ներ-
,, քին դասուցն անուամբ (հրեշտակք եւս և զօրուքն)
,, զի ունին զնոցին շնորհս և զփառս. և ներքինքն
,, վերնոցն անուամբք ոչ կոչին (սերովբէք և սեռոք.)
,, զի ոչ ունին զվերնոցն ։ Այլ զի առաջ ամենեքին
հմուտ են օրհնութեանն՝ այ, և վարժք ի նոյն՝ առ սո-
սա յորդոր լինի մարգարէին օրհնել զնա. վասն որոյ
ասէ ։

Օրհնեցէք զԵր ամենայն զօրութիւնք նորա. պաշտօնեայք և
արբոյք կամաց նորա ։ Հայեա քան երեւի նկարել մարգա-
րէին առաջի իւր զնա զայն հանդէս սպասաւորաց
լինելոց հրեշտակաց՝ թէ զնարդ այնչափ անհամար
բազմութիւնք լուսեղէն արքայն այնոցիկ սքանչելի փա-
ռօք փայլելոց՝ ահեղ ինն դասակարգութիւք իբրև թէ
շուրջ կացեալ առաջի աթոռոյ նորա՝ սպասաւո-
րեն հրամանի նորա՝ արարօղք լինելով կամաց նորին։
Հայեա յափշտակեալ մարգարէին հոգւով, և տեսեալ
թէ այնպիսի բազմութիւն միայն է՝ զարժանաւոր օրհ-
նութեան մատուցանել այ, ապիշութիւն ինն գոլ, ոմն
շքեղահրաշ դասակարգութիւնք հրապոյր զօրաց, որք
կացք յայսպիսի բարձրութիւն ի պաշտամանն այ՝ դուք
ինքնին փոխանակ մեր օրհնեցիք զնա. և յօրհնելն
ձեր, մի և զանարժան օրհնութիւնս մեր արհամարհի-
ցէք՝ այլ վերընկալեալ զայն առ ի մէնջ՝ խառնեսջիք
ընդ օրհնութիւնս ձեր. զի և մեք ձեզ համարեալ լի-
նիցիմք օրհնաւաք փառաբանիչք առ նա մեր ։
Ամենք յերիս դասս տրոհէն զսասգեալսդ. ըստ որոյ
զօրութիւք իմանան ըստ նախագրելոցդ զհրեշտակս.
պաշտօնեիւք զկեզեգակաս. իսկ արարողք կա-
մացն այ ի հասարակի զօրդիս մարգկան մանաւանդ
զարգարս։ Օ սոսա յորդորելով ի մասնաւորի՝ զա-
նայ յորդորել և զայլ ամենայն արարածս. և փութա-
ցուցանէ զնոսա, զի և նոքա խառնեսցին զօրհնութիւս
իբրեանց ընդ օրհնութիւնս հրեշտակաց, վասն որոյ
զամենեսին առ հասարակ խրախուսէ և ասէ ։

Օրհնեցէք զԵր ամենայն փոքր նորա. ընդ ամենայն
տեղիս է տէրութիւն նորա. օրհնեա անձն իմ զԵր ։
Ի վախճան սաղմոսիս յերրեակ համարսդ երիցս եր-

ընդդէմ զօրհնեցեքն և զանէրն՝ ի կողմանէ յորդորելոյն առեալ՝ ցուցանէ զանաւելութիւն փափաքանաց նորա յօրհնութիւս ՝ի. իսկ ի կողմանէ յորդորելոյն առեալ՝ ցուցանէ զանիպատուն փութոյ նոցա յօրհնել զնոսա. այլ ի կողմանէ առաքեալն առեալ՝ այսինքն ի կողմանէ ՝ի օրհնեցելոյ՝ ցուցանէ զանսասխման գեղջացութիւն երիերբեան տէրութեն եւանձնեալ ՝ածութեն: Հայոյախօսք խորհրդածութիւս վերամբարձեալ մարգարէին՝ երրորդ ՝ի վերջոյ զամս օրհնութեն և ասէ ։

Օրինեցէ՛ն զերը անձայն փորձ՛ն նորա ։ Ասաս փորձ՛ ՝ի միասին դնելով ասա ընդ բառիս անձայն , տարածէ զնշանակուն իւր՝ ոչ միայն առ բանաւոր արարածս , որք չանաչելով զնա՝ կարէն և պարտաւորին իսկ օրհնել զնա , այլև առ անբան և առ անզգայ արարածս . որք թէպէտ ոչ չանաչելով զնա՝ ոչ կարէն օրհնել զնա , սակայն մարգարէն յորդորէ և զնոսա՝ օրհնել . իսկ այս ոչ կարէ այլազգ լինել՝ բայց եթէ բոտ կատարելութեն գոլոյ և ՚ի պահպանութեն կարգի և գործոյ իւրեանց . իբր զի նոքա պահելով զայն գոլ և զայն կարգ և զայն աղդութեն , զոր տպաւորեալ է՝ ՚ի նոսա , և զոր սահմանեալ է առ նոսա , ՚ի կողմանէ իւրեանց համարին օրհնել զնա՝ ոչ բերանով իւրեանց , այլ բերանով բանաւորաց . զի գրեթէ իբր փողոյք հնչելն առ նոսա բանալ զբերանս իւրեանց յօրհնութեն նա ։

Հայս միտ սա յորդորէ զնոսա մարգարէն՝ օրհնել զնա , որպես թէ ասացեալ էր . որք միանգամ վայելեալք յօրհնութեն նա , այսինքն ՚ի լուեալ բարեաց , զոր նա տուեալ է ձեզ՝ գոյացուցանելով զձեզ , յինչ կարգի և ինչք , զիարդ և ինչք , տուք և գուք նմա զօրհնութեն ըստ ձերումդ տակի՝ և ըստ բնութեդ կարգի . և զի մի ոք կարծեսցի՝ թէ կան ուրեք ա բարածք ինչ , որք ոչ վայելեն ՚ի ինոսա նա , և ոչ պարտաւորին օրհնել զնա , յաւելու և ասել ։

Ընդ անձայն պեղս է պերութի նորա ։ Լուր տերութիւ իմացեալ լինի նախ պահպանողական զօրութեն նա , որով իւրաքանչիւր իր պահի ՚ի գոյանել իւրում , ոչ եթէ ատ կամ անդ , այլ յամենայնի . ուստի իգնա-

տիսս վարդապետ (՝ի մեկն. զուգ. ժ՚է. ։ ։ ։) յա-
ռաջ բերեալ զայս բան ասէ. * ընդ ամենայն տեղիս
,, է տէրութեն նորա, և ոչ ասա կամ անդ, այլ ամե-
,, նայն ուրեք մերձ. և որ ոք կամի մերձենալ առ
,, նա՝ ՚ի ներքս առ նա է ըստ միավախսի ։ (ՃՃ. օր.
Ը. 12.)

Հրկրորդ՝ ընդ հանրական և ամենահաստ տեսչութեի
նորա, որով իւրաքանչիւր իր կառավարեալ չկայ գոր-
ծէ ըստ իւրում տեսակի, զորօրինակ մարդս իբրև ըզ-
մարդ, ծառն իբրև զծառ, ևայլն.

Հրրորդ՝ ամենակալ իշխանութե նորա, և թագաւո-
րութե նորին, որ ոչ անջատի ըստ տեղեաց. * չքա-
,, ժանի քո տէրութե՛դ ըստ տեղեաց. որպէս մարդ-
,, կան (ասէ մեծն խոսրով՚ի մեկն. ժամագր. երես.
,, 81.) այլ ընդ ամենայն տեղիս է հորութե քո . . . և
,, աթոռոյութե՛դ քո՝ որ է թագաւորութե՝ ամենե-
,, ցուն տիրէ՝ վերնոց և ներքնոց ։ զի ընդ ամենայնի
արարիչ և նախախնամիչ գոլով՝ ամենեսեան ունի յիւ-
րում իշխանութե, մի զի որպէս արեգական զոր ինչ
և լուսաւորէ՝ ունի զիրաւունս ըստ լուսաւորութե՛ն
՚ի վերայ նորա, այսպէս և առաւել և ևս ընդ արարչ-
կան իշխանութե՛ն իւրով իշխելով ամենեցուն՝ ունի
զիրաւունս իշխանութե՛ն ՚ի վերայ նոցա. և այսու ա-
մենեքեան պարտաւորին ոչ միայն հնազանդիլ նմա,
այլև օրհնել զնա ըստ որում և մարգարէս յորդորէ,
կոչելով՚ի նոյն զամենեսեան՝ ընդ որս և զանձն իւր,
և վերջ տուեալ բանիդ իւրոց՝ աւարտէ զաւղմոս իւր
զայս այնու բանիւ, որով սկսաւ, յիւրմէ և առ ինքն,
իբրև բոլորակ պատկ օրհնաւէ կազմելով՝ յասէն.

Օրհնէ՛ անձն իմ տէր։ Արդէս ես ասէր. դու անձն
իմ՝ որ յորդոր եղեր առ ամենեսին օրհնել զնձ, ոչ
օրհնիցես զնա, օրհնեա՛ անձն իմ, օրհնեա՛ զտէր,
օրհնեա՛ յամենայն ՚ի կեանս քոյ, օրհնեա՛ յամենայն
գործս և ՚ի խորհուրդս քո. օրհնեա՛ զնա յաւիտեան,
և նա օրհնեացէ զքեզ յաւիտեանս յաւիտենից։

ՍԱՂՄՈՍ ՃԻԵ.

Պոռվաանութեան արարչագործ զօրութեանն եւ տեսչութեանն այլ ի ստեղծագործելն զերեւելիս եւ ի զարգարելն զնոսա, եւ ի խնամելն զայմ իմաստութիւն։

Աղաղս ՚ի դասէն ՚ի վերոյ աշխարհագրի արարածոյ։

1 ՈՐհնեա անձն իմ զտէր. տէր աստ իմ մեծ եղեր յոյժ։ 2 Խոստովանութիւն եւ գեղեցկութիւն զգեցար. արդ ընդրկեալ ես զլոյս որպէս զշոր, ձգեցեր զերկինս որպէս խորան. եւ յորմէ ՚ի վերոյ կոտրց զվերնայարկս նորա։ 3 Որ դնէ յամպս զկառս իւր. եւ երթայ նա ՚ի վերոյ թեւոց հովտոյ։ 4 Որ արար զհրեշտակս իւր հոգիս, եւ զպաշտօնեայս իւր ՚ի հուր ճրագի։ 5 Հաստատեաց զերկիր ՚ի վերոյ հաստատութեանն իւրոյ, չի ոչ սասանեսցի յաւիտեան։ 6 Խորս որպէս զգեստ վերաբերս է նորա. ՚ի վերոյ լերանց իջցեն ջուրք։ 7 ՚Ի սաստ քոմդ փախիցեն, եւ ՚ի ձայնէ որոտոյդ ահաւիկ սարսիցեն։ 8 Լերանն լինանան՝ եւ իջանեն գաւառականք, ՚ի տեղի յոր հաստատեցեր զնոսա։ 9 Սահման եդեր՝ եւ ոչ անցանիցեն, եւ ոչ եւս դառնան ՚ի ծածկել զերկիր։ 10 Որ առաքեցեր զաղբիւրս ընդ ձորձորս. ՚ի մէջ լերանց գնասցեն ջուրք։ 11 Արբուցանել զանիւնայն գազանս վայրի. յափեցցեն զնոսա ՚ի ծարաւս իւրեանց։ 12 ՚Ի նոր նուագս երկնից բնակ ցնծասցեն. ՚ի մէջ վիմաց տացեն ձայնս իւրեանց։ 13 Արբուցանէ զերկիրս ՚ի ջրհեղեղաց նոցա իւրոց. ՚ի պտղոյ գործոց իւրոց լցցի երկիր։ 14 Հանասոցեր զխոտ ՚ի լերինս, զդալարի ՚ի ծառայութիւն մարդկան։ 15 Հաներ զհաց յերկրէ. գինի ուրախ առնէ՝ իւղ զդէմսն, եւ հաց հաստատէ զսիրտ մարդոյ։ 16 Ջկաթեսցին ծառունք տեառն, եւ մայրիք Լիբանանու՝ զոր դու պինեցեր։ 17 ՚Ի նոր նուագսն երկնից յափս հանցեն. եւ բուն արագիլ ազատեն ՚ի նոսա։ 18 Լերինս բարձրանն են եղջերուաց, եւ վէմս ապաստան նապաստա-

ին։ 19 Աբրամ ընտրեաց զՍոդոմ. արեւմտից ծանեաւ զիմ մանեցոյ իւրոյ։ 20 Աբրամ վճռաւար՝ ե եղեւ փրկիչ. ի նմա գիան անկեալ փալանք անարատ։ 21 Արքունի ասէ ծառայ մանկին՝ ե յափշտակեն. ե խնդրեն յոյ զինքեանս իւրեանց։ 22 Ի ծածկել արեւու ծառվին, ե ի մտին իւրեանց գոտեաբեն։ 23 Աչունն մարդ ի փորձս իւր, ե ի վատահանեսաց իւրոց գիտել յերկիցոյ։ 24 Զորդիս ի ձեզ են փորձոս սե ակբ. զանկեան ինչ իմասուսիք արարբ. ե լցաս երկիր աբեղծասածով տուր։ 25 Աչս ծուլ ձեզ ե անբարբ. ի սմա են սաղմոսք, որ ոչ գոյ ընծա, գասցեսք ձեզասիկն ե տանուտ. ի սմա ե նասս գիան. վիշտն զոր սաբեղծեր խաղալ նուռս։ 26 Աչնեցեան տեղ սպասին. ե գոս սաս երբախոր նոցա ի ծամս։ 27 Ձաս գոս նոցա՝ ե երբարերն. բանաս չյեան տս, երբարերս զանկեանան կամօր տուր։ 28 Աբրհամանես զերբս տս ի նոցանէ՝ ե խոովին. հանեա զոբի ի նոցանէ, պահսին ե ի հոգ գառանն։ 29 Աասցես զոբի տո՝ ե սահասս զնսա. ե նորբես զերբս երբերբ։ 30 Աչղեցին գաստ ձեն յաբեսան. սեր ասրաս եղեցի յարբաձս խոր։ 31 Ո հասի յերբերբ, ե գայ գողալ սմա. մերյի ի լերինս՝ ե ծնեսցին։ 32 Ո՞րպես. ձեզ զոբբ ի ներս իմ. սաղմոս ասացից ձի իմոյ գնալս եմ երս։ 33 Վաղբ եղեցի նմա օրհնութիւն իմ. ե ես ասրաս եղեցի ի սեր։ 34 Պահեսցին հեղասրբ յերերբ, ե ամպարեցբ ի ես գոզ ի նմա. օրհնեա անձն իմ զոբբ։

ՎԱՐՈՆԳՈՐ

Աաղմոս ի դասէն ի վերոյ ալեբաբմագրի արարածոյ։

ՅԵՐԻՍ ԶԱՒՈՒԴԻՒՍ ՄՈՒՐ ՅԱ-
ւեւլուածով իմն գնի այս վերնագիրս, այս-
ինքն է * ի վերայ աչխարհագործ արա-
,, բածոցս լինելոյն Ե օրհնուի գովութիւն ։ ի լամբ"
գնի միայն * սաղմոս գաւիթ ։ Յերբ" և ի քաղդ"
վերնագիրս ինչ ոչ գնի, ի լատ" և յարբաբ" գնի միայն
բառս գասին ։ ի թարգ" եօթ" յոմանս գնի * յինքն
,, ի գաւիթ ։ խակ յոմանս * սաղմոս ի գաւիթ ի

,, վերայ ստեղծման աշխարհի ‖ · որ է ըստ մերումն · վ ս որոյ և մեք ըստ այմ եդաք · որպէս դնէ և վարդան · քանզի և բանք սաղմոսիս ի նոյն ակնարկեն այսինքն ի ստեղծումն և ի նախախնամութեն արարածոց · որոյ վասն դնի և բառդ պաշտպանութ · որ եթէ ի վերացեալն առեալ լիցի, նշանակէ աշխարհաստեղծումն , այսինքն ստեղծագործութեն աշխարհի · իսկ եթէ ի թանձրացեալն առցի՝ նշանակէ գործեալ յաշխարհի · և ըստ այմ շարադրութեն վերնագրիդ սաղմոս այսպէս · սաղմոս ի վերայ արարածոց՝ որք գործեցան յոյ ի ստեղծանիչ աշխարհի ։

Այս սաղմոս մարգարէն առաջի մտաւոյանելով զանձնայն զոր միանգամ արար ած , և զորս խնամի ի մատուցութէ , օրհնէ զնա , նախ խօսելով զերկնից , ապա ի ջանեալով յօդս , և ապա յերկիր , և զկնի ի ծով յորս նկարէ զազգի ազգի խորհուրդս · և որպէս օրհնութէ սկսանի , նոյնպէս օրհնութէ աւարտէ ։ Այս սաղմոս ոմանք համարին իբր առաջին · զի ոչ մնվազ յարարչութէն սկսանի · զոյն ի մէջ բերէ և վարգան · բայց չէ ինչ ստոյգ · Այլք համարին իբրև շարունակութէ նախընթացին · իբր թէ մարգարէն յետ խօսելոյ զողորմութէն այ՝ խօսի ասա զզօրութէ և զիմաստութէ նորա · Ոմանք այս կարծիք ոչ ունի հաստատուն ինչ պատճառ , բայց եթէ զի երկոքին այսոքիկ ըստ սկանելոյն և ըստ վերջացուցանելոյն ամենևին նման են միմեանց · իսկ այս առաւել ևս հաստատ , թէ են երկու սաղմոք , ի սկզբնաւորութէ և ի վերջաւորութէ միայն նմանք · Ղևիթն՝ որոյ վ ս ասացեալ իցէ այս սաղմոս , ոչ է յայտ · ի վերնագրի ասի" դնի թէ գաւթի զայս ասաց և ասէր ի մատչին յերկրպագութէն առաջի տապանակին ուր հանդերձ քահանայիւք · այլք ևս զայլ ինչ առաջի մտատուցանեն · Այլ զի անհիմն են՝ թողեալ զնոսին՝ հայեսցուք յայն , զոր խօսի ։

ԲՂԵՇ

ա. Ողորմեա՛ ինձ իմ աղէէ. տէր ած իմ ձեռ եղեր յոյժ.

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Խօսակից լինել մարդոյ ընդ անձին. և այնու յորդորել զինքն առ այս ինչ, կամ առ այն ցուցանել ըզմեծութեն նեբքին կրից. որպիսի և արամութեի սաստիկ, կամ լքումն սրտի ծանր. յոր ըմբռնեալ մարդ ինքն ասէր այլուր. * ընդէր տրտում ես անձն իմ՝. ըստ այմ լինի և յուսահատել, և՛ի սէր, և՛ի. և պատճառն է՝ զի ո՛ և իցէ կիրք յորժամ սաստկանայ, գրեթէ չափչտակէ զմարդն արտաքոյ իւր. որոյ վա և մարդ որպէս թէ չիւրմէ քաժանեալ գոլով, ընդ ինքն սկսանի խօսակից լինել իբր ընդ այն՝ որ իցէ այլ չիւրմէ։ Այսպա քանզի աստանօր և մարգարէս ըմբռնեալ տեսանի՛ի աստուածութիւն հոգևոր ուրախութեն, և՛ի չափշտակութեի ածային սիրոյ. որպիսի էր տեսանել և՛ի նախընթաց ասդ՝. ընդ անձին իւր խօսակից լինելով, ՛ի յորդոր օրհնութեի մասին և ասէ.

Օրհնեա՛ անձն իմ զէէ։ Առաւ անձն՝ դնի ասա փոխանակ հոգւոյ. և որովհետև հոգին անայ յաւիտեան, մարգարէն ցանկանալով յաւիտեանս օրհնել զնա՝ առ հոգի իւր խօսի՝ օրհնել զնա. իսկ այս օրհնելս որպէս և տեսանի յընթացից սաղմոսիս՝ դնի ասա ոչ ըստ օրհնութեի գոհութեի, այլ ըստ օրհնութեի գովութեի, որ կարգի՛ի գովել զած և՛ի փառաւորել զնա իւրոյ ամենակարող զօրութեի և սքանչելի մեծութեան, (զորմէ տես՛ի սաղ. ՃԽ. ։) Լաւատ և՛ի սկիզբն առնել մարգարէին օրհնութեի իւրոյ՝ անմիջապես զմեծութեին ոչ առաջի առնէ և ասէ.

Տէր ած իմ դիմ եղեր յոյժ։ Ասի՝ ցնծամ և բերկրիմ, և՛ի խնդութեի արտաքոյ իմ բերիմ. զի տե-

սանեմ՝ թէ ածն իմ՝ զոր ես սիրեմ և պաշտեմ, մեծ եղև յոյժ. և զայս ուրախութեն կամելով առաւելեալ ցուցանել՝ յերկիրսդր դէմս խօսի՝ յասելը, մեծ եղեր յոյժ. որպես թէ ասէր. անձառելի ուրախութեն է ինձ այս, զի դու ակր մեծ եղեր։

Ոչ ասէ մեծ ես, որպես Թագդ մանկ սիւնիքոս, այլ եղեր. զի զայն եդեալ՝ յայս ցնծայ. քանզի յայն յաբրի ներգործութեն սիրոյ, իսկ յայս՝ ներգործութեն ուրախութեն։ Իբր զի ըստ որում մեծ է ածն յինքեան, մարգարէն ներգործութեն սիրոյ բերի յայն մեծութեն նորա. իսկ ըստ որում մեծ երևի առ արտաքս՝ ներգործութեն ուրախութեն բերի ի նոյն. մ՛ա զի տեսանեն թէ նա զոր սիրէ՝ մեծ երևի. և ըստ այսմ դնէ զնչէն. որով ոչ ցուցանէ թէ ածն ոչ էր մեծ, և սկսաւ մեծանալ, զի ածն ոչ ածէ և ոչ նուազէ, այլ թէ մեծ եղև այսինքն մեծ երևեցաւ առ արտաքս ի ձեռն աքանչելի գործոց իւրոց. մանաւանդ ի ձեռն մեծի խորհրդոյ մարդեղութե. յորում Ձնմարտիւ մեծ երևեցաւ ածն. տես ի նուագարանն օրհնութե ի մեծացուցչն։ Կամելով ապա մարգարէին բացատրութե իմն առաջի զմեծ երևումն այ՝ յարէ զկնի, և ասէ։

Ի. Կոչովնեանն և ճնվելյանն զնեցաք. արիաք չէյա որպես զօրոց, յիեզեր զերկինս որպես խոտ բան. և յաբիաք ի վերայ նոցա զերկրայրես նոցա։

Ցնծութեն այ՝ կամ առատից մեծ լինելն այ յայսմն տեսանի յարաբածս նորա ըստ ամենակարող զօրութե, ըստ անսահմանն իմաստութե, և ըստ անհասանելի նախախնամութե. ընդ որս նշմարի և անբաւ գեղեցկութեն նորա, և անձառ բարութեն նորին, և անփոփոխ յաւիտենականութեն նորուն. և ի տեսանելին այսպէս՝ յամենեցունց խոստովանեալ լինի՝ յամենայնի կարող, յամենայնի իմաստուն, յամենայնի բարի, ևն. և սովին իսկ երևին մեծ առ արտաքս։ Օ այս երեք

ումն կամելով մարգարէին յայտնել ասէ։

Կոչովնեանն և ճնվելյանն զնեցաք։ Հատգ խոչովնեանն և վայելյանն (ըստ որում ասացաք ի սաղ. ղէ. 6.) ըստ երկուց կարգն առեալ լինել ասա. մի՝

ըստ նշանակեցելոյ և մի ևս ըստ նշանակողի. ըստ նշանակեցելոյ առեալ՝ խոստովանութ՟ք և վայելչութ՟ք նշանակի իրն, այսինքն խոստովանելի մեծութ՟ին ա՟յ, և փառաւորելի վայելչութ՟ի նորա, կամ ըստ այլոց՝ գեղեցկութ՟ի նորին կամ ըստ եբր՟ փառք նորա. զի յեբր. փոխանակ խոստովանութ՟ե դնի հօդ, այսինքն փառք որ յայլազգեաց շան լսի. Իսկ ըստ նշանակողի առեալ՝ խոստովանութ՟ք և վայելչութ՟ք նշանակի բանն, այսինքն այն գովութ՟ին, որով խոստովանեալ լինի մեծութ՟ին ա՟յ և փառաւորութիւն վայելչութ՟ե նորա ըստ կարողութ՟ե, ըստ գեղեցկութ՟ե ևն:

Ըստ առաջնոյն այսինքն ըստ նշանակեցելոյն՝ 'ի մէջ մատուցանի երևումն մեծութ՟են ա՟յ, որպէս թէ եդեալ էր. մեծութիւն արարչական զօրութ՟ե քո, և գեղեցկութ՟ի մեծվայելչութ՟ե քո ամենեցուն երևի՝ արարածովքս՝ այնպէս, որպէս թէ արկեալ էիր զքև զայն մեծութ՟ի, կամ զգեցեալ էիր զնոյն իբրև զվերարկու, կամ ըստ օրինակի արեգական պատեցեալ էիր նոքօք իբրև ճառագայթիւք: Եւ զօրօրինակ 'ի փառաւորութ՟է զգեստուց ճանաչի մեծութ՟ի անձին, թագաւո՞ր իցէ արդեօք, թէ քահանայապետ ևն, սոյնպէս ճանաչի և մեծութ՟ին ա՟յ 'ի փառաւորութ՟է ըզգեստուց նորա, այսինքն զօրութ՟ե նորա, իմաստութ՟ե նորա, գեղեցկութ՟ե նորա, ևն. յորժամ զգենու զսոսին, այսինքն յորժամ զայսոսիկ արտաքուստ ցուցանէ արարածովքս. յորմէ և պատճառի 'ի տեսողս զարմացումն, և անտի խոստովանութիւն:

Ըստ երկրորդին այսինքն ըստ նշանակողին՝ 'ի մէջ մատուցանի գովաբանութիւն մեծութ՟են ա՟յ, որպէս թէ եդեալ էր. յարարչագործելդ զամենայն, և 'ի խնամելդ զնոսա՝ զգեցար զխոստովանութ՟ի և զմեծվայելչութիւն. այսինքն առեր յարարածոցս զբանս խոստովանողս մեծութ՟ե քո և զբանս հռչակօղս վայելչութ՟ե քո, որ է ասել. գովեցար և գովիս յամենայն արարածոց վ՟ս մեծութ՟ե փառաց քոց և վայելչութ՟ե քո:

Մարթ է ևս ասել՝ թէ աստանօր բառս և՝ դնի իբրև մեկնողական շաղկապ փոխանակ բառիս այսինքն, յոր միտ կամի ասել. յայտնեցեր զխոստովանելի և

զիաձայնորելն կատարելութիւնդ այսինքն զմեծվայելչութիւնդ ըստ իմաստութեանդ, ըստ կարողութեանդ, ըստ բարութեանդ, եւ։ Ոչ զայս կամելով մարգարէին այլով ինն նմանութեամբ յայտնել՝ յարել զկնի և ասէ։

Ա՛ջեր ղայս որպես զծուռ։ Ի՛նձ՝ ի բազում տեղիս ձգգրոց լայս կոչի. ըստ այնմ. (ա. յովհ. ա. 5.) * ճաճ լայս է, և խաւար՝ ի նմա չիք։ և բազում ուրեք ևս. * քնակեալ՝ի լոյս անմատոյց։ (ա. տիմ. զ. 16.) եւ, որով ոչ ցուցանի լինել զգալի լոյս, այլ անեղական լոյս իմանալի այսինքն է անբաւ իմաստութեանդ, անսահման գեղեցկութեանդ, աննիւթ վայելչութիւնն՝ ևն. զորս յորժամ առ արտաքս ձառագայթեն. այսինքն յորժամ արտաքոյ ցուցանեն զլինել իւր այսպիսի, ասի արկանել զլոյս որպես զծնող. որով՝ նշանակի եւս ևս ևս ևս եւս եւս եւ

ևարկ այսինքն ստեղծ զդգալն լոյս և սփռեաց զայն իբրև զօձոց ընդ տիեզերս. զայս եդեալ խօսի ապա և զարաբլութիւնէ երկրորդ առուր և ասէ.

Զկնէեղ վերինս որպէս խոսի. ՚Ի բանս որ գրոց հայելով՝ և ՚ի մատեանս երևելի խմաստասիրաց, զաշխարհս նկատեմք իբրև զպալատ մի գեղեցիկ. որոյ ձեմարան եղև երկիր. և նա ինքն ածի ՚ի նմա շրջեցաւ ըստ բարուբոյ. (ՃՀ. 38.) իսկ երկինքն եղէն իբրև առաստաղ, զոր մի բոլորակութիւնէ և գմբեթաձեւութիւնէ՝ կամարի և խորանի նմանեցուցանէ Եսայի. (Ես. 22.) յասելն. * որ կանդնեաց զերկինս իբրև ,, զկամար, և ձգեաց իբրև զխորան, և հաստատեաց ,, զերկիրս բնակիլ ՚ի նմա ||.

Յայս միտ և սաղմոսերգուս ասէ. Թէ զերկինս յօրինեաց ածի իբրև զխորան այսինքն իբրև զվրան ՚ի վերուստ. բայց փոխանակ ասելոյ յօրինեցեր կամ շինեցեր կամ արարեր՝ ասէ ձգեցեր, որով յայտ առնէ՝ Թէ ածի այնպիսի դիւրութիւն արար զերկինս, որպիսի դիւրութիւն ձգի և արկանի վրանն կամ վարագոյրն, և առաւել ևս. զի առաց միայն, և եղեն.

Ոչ զայսոսիկ ասէ մարգարէն ՚ի զեղմանէ ուրախութիւն սրտի առ ՚ի գոհանալ ընդ ՚ի վերոյ այսչափ խըղճմոց նորա, զորս եցոյց առ մարդիկ, ՚ի սահեցնել և ՚ի կարգել նորա զայս ամենայն մա մարդկան յառաջ քան զգոյացուցանել զնոսա, Հանգոյն մեր, որ նախ քան զծնանիլն զորդի պատրաստէ զհանձրութիւն և զօրօրոց և զայլ պիտոյս. ուր Հասանէն ոչ է Թէ զհանձաբուռս, այլ զերկինս պատրաստեաց փառաւ և զերկիր ամենայն զարդուք.

Ա՛յլ աստ գիտելի է, զի ՚ի ՃՀ գիրս ընդհանրապէս երկու երկինք նշանակին. ըստ որում ասէ և եզնակ կողացի. (՚ի գլ. Ե.) Թէ * մովսէս երկուս երկինս ,, ասէ ||. մին վերին, և միւսն ստորին. երկրորդն ևս ձգեալ իբրև զխորան. վերին երկինքն ակասն յաստեղաց ՚ի կամարէ լուսոյ մինչև ՚ի լուսեզէն երկինս. որ կոչի երկինք երկնից. և այս լուսեզէն երկինք՝ որ երրորդ երկինք անուանի՝ Հաստատութիւնէ իմն ասի ևս առաջին երկինք. յորոյ բարձրութիւնէ բնակութիւնէ ՃՀՑ, այն որ անուանի արքայութիւնէ երկնից. Այս

որպէս երեւի 'ի յաջորդ բանիցդ՝ առաջիկայ բնաբանդ՝
ոչ հայի 'ի վերին երկինս. այլ 'ի ստորինն.

Իսկ ստորին երկինքն պարունակէ յինքեան զեթերականն եւ զօդականն. եթերականն ըստ մասնաւոր նշանակութեան առեալ՝ է 'ի վերոյ քան զամպս մինչեւ 'ի սահմանս լուսնի. իսկ օդականն 'ի ստորեւ՝ յամպոց սկսեալ մինչեւ 'ի սահմանս ջրոյ եւ հողոյ. զի զայսոսիկ եւս սովոր եմք կոչել երկինք եթէ զօդականն եւ եթէ զեթերականն. որոյ վ՟ա իսկ յորժամ տեսանեմք ինչ 'ի սոսա՝ ասեմք, այս ինչ երեւեցաւ յերկինս. յոր մտ 'ի խօսիլն զթռչնոց՝ երբեմն ասեմք թռչունք երկնից. եւ 'ի խօսիլն զծխածանէ՝ ասեմք լինել յերկինս. եւն.

Այլ զայս ասեմք վ՟ա բարձրութե՟ն, եւ ոչ թէ վ՟ա լինելոյ նոցա 'ի վերին երկինս. Աստի ասէ եզնակ կողբացի 'ի վերոյ նշանակեալ տեղիդ, թէ * թէ եւ կո-
„ չի բարձրութի ինչ երկինք, որպէս յորժամ ասիցէ
„ գիր՝ թռչունք երկնից, եւ ցօղք երկնից, եւ ամպք
„ եւ հողմք երկնից՝ ոչ եթէ յերկինս իցեն, այլ զի 'ի
„ բարձրութե՟ են՝ վ՟ա այսորիկ երկնից կոչին. նաեւ
„ զծառոց անգամ՝ որք 'ի սակաւ ինչ բարձրութե՟
„ են՝ ասեմք թէ երկնաբերձ են, եւ զծխոյ՝ թէ յեր-
„ կինս կցի ‖. Այլ զի բարձր են օդդ եւ ամպք, սահմանք նոցա երկինք կոչին 'ի գրոց. զոր համեմատութբ լուսեղէն երկնից՝ երրորդ երկինք կոչէ եզնակ 'ի նշանակեալ տեղիդ յասելն. * սկսիր յառաջնմէ
„ (այսինքն 'ի լուսեղէն երկնից) եւ էջ յերկրորդն
„ (այսինքն 'ի վերինն.) եւ հաս յերրորդն (այսինքն
„ 'ի ստորինն) յօդդ, որ 'ի գրոց երկին կոչի ‖. Այլ որպէս ընթեռնումք 'ի գիրս ծննդոց. (ա. 8.) մովսէս 'ի խօսիլն զստեղծմանէ արարածոց՝ զսոսա երկինք կոչէ եւ հաստատութի. զի յետ ասելոյ՝ թէ ա՟ծ յառաջնում աւուր 'ի սկզբան արար զերկինս եւ զերկիր ։- զլոյս, պատմէ զկնի, թէ յերկրորդում աւուր անջրպետեաց զջուրս, եւ 'ի միջի եդ հաստատութի, եւ կոչեաց զայն երկինք. որով ոչ նշանակի աստղալից երկինքն, զի զայն դնէ ստեղծեալ յառաջնում աւուր, այլ օդականն նաեւ եթերականն ըստ որոյ ասէ եզնակ կողբացի 'ի վերոյիշեալ տեղւոջ. թէ * նաեւ

,, զերևելի հաստատութիւնս՝ որ ի ջուրց միկնեցաւ՝
,, երկինք Թարգմանեցին եօթանասունքն ։

Այս զի բանք սաղմոսիս որպէս ասացաք հային աստ ի գրուածս մովսէսի, պատշաճ Թուի ասել, Թէ առ առաւօտ բառիւս երկինք՝ ոչ այնչափ նշանակի աստղալից, որչափ օդականն և եթերականն իբրև միջոց տարածութեան ընդ երկինս և ընդ երկիր. յորում օդական երկինքն երևի իբրև ստորնայարկ հանդերձ ջրային ամպովք. իսկ եթերականն իբրև վերնայարկ ի վեր նոյն ջրային ամպոց. զորմէ խօսի մարգարէն ի յաջորդ հատուածն ասելով ։

Այս յորժամ ի վերոյ ընդ զերծնայարկս նորա ջուրքդ իմացեալ լինին աստ ջրային ամպք բարձրացեալք. և զի եթերական երկինքն են ի վերոյ այնց ջրային ամպոց՝ իբրև վերնայարկ ստորին երկնի, զոր այսորիկ ասէ՝ Թէ զայն եթերական երկինքդ իբրև զվերնայարկս տարածեցեր ի վերոյ ջրոց՝ այսինքն ի վերոյ ջրային ամպոց ։

Արդ է վերնայարկքդ իմանալ և զաստղալից երկինս. և ըստ այսմ բառդ ի վերոյ՝ դնի փոխանակ բառիս ի վերոյ. որպէս Թէ ասեր, եդեր զաստղալից երկինս իբրև զվերնայարկ ի վերոյ քան զջրային երկինս, այսինքն քան զօդական և քան զեթերական երկինս ։

Իսկ եթէ բառիւս երկինք՝ իմասցուք զնոյն զայն զվերջինն, այսինքն զաստղալից երկինս, վերնայարկօք իմանամք զլուսեղէն երկինս, զոր Էարկ ի վերոյ աստեղաց իբրև ի վերոյ ջուրց. կամ ասացից ի վերոյ աստղալից երկնից իբրև ի վերոյ կապուտագոյն ծովու։ Չայս միտս Թուի Թէ իմանայ մովսէս վարդապետ. (ի մեկն. ժամագրի. երես. 173.) յաւելն.
* ամենակալ զօրութիւնդ է. որ հաստատեաց զհաստատութիւնն՝ ի բարձունս, և ձգեաց զվերնայարկն ի վերոյ քան զնա ։ (Ոչ այսցանէ տես և ի սաղմոսի. ը։)

Այլազանօրէն, առաջիկայ բնաբանդ հայի ուղղակի յորդին այ, որ մեծ գոլով յինքնութեան իւրում, ի դալն առ մեզ՝ մեծ երևեցաւ և մեզ. զի որպէս յորժամ արեգակն զգենու զգոլորշիս՝ յեղանելն կամ ի

մտանելն՝ (այսինքն յորժամ յանդիման ունիցի զգօ-
լորշիս) մեծ երևի, սոյնպէս և որդին այ զգեցեալ
զմարմին՝ մեծ երևեցաւ յողորմութե և յարդարութե
իւրում. և նովին մարմնովն զգեցաւ զխոստովանութի
'ի խաչին, և զմեծվայելչութի 'ի յառնելն. այսինքն
թէ խոստովանեալ եղև ճշմարիտ ած, և տէր կե-
նաց. և ցուցաւ մեծ քան զամենայն, զորս պաշտէին
հեթանոսք. և էարկ զլոյս որպէս զօթոց՝ յորժամ
սփռեաց զլոյս բանի աւետարանին. որով իբր լուսով
յայտնի եղև ամենեցուն. և նովաւ կոչեաց զամենե-
սին 'ի նոր եկեղեցի, զոր երկնանման յօրինեաց իբ-
րև խորան. և զի նորս՝ համեմատութք հնոյն վեր-
նայարկ կոչի, շինեաց զնոյն 'ի վերայ ջուրց մկրտու-
թե. վս այսորիկ ասէ, յարկէր 'ի վերայ ջուրց ըզ-
վերնայարկս նորա։ Արդ յետ խօսելոյ մարգարէին
զերկնից, կամ մանաւանդ զեթերական միջոցաց՝ ի-
ջանէ 'ի միջոց օդական երկնից, 'ի մէջ բերելով
զամպս և զհողմս յասելն։

Գ. Ո՛ դնէ յամպս զգնացս իւր. և շրջի նա 'ի վերայ թե-
ւոց հողմոց։

Ամպք իբրև կառք տեսանին, կամ իբրև նաւք, զորս
վարեն հողմք կամ իբրև երիվարք կմ իբրև թռչունք
որոյ թևք իցեն հողմք. և զի 'ի հրամանէն այ ժո-
ղովին և վարին սոքա, մարգարէն փոխաբերական բա-
նիւ առ ած վերածէ, և ասէ։

Ո՛ դնէ յամպս զգնացս իւր. և շրջի նա 'ի վերայ թեւոց հող-
մոց։ Այնպէս խօսի մարգարէն, որպէս թէ ած նստե-
լով 'ի վերայ ամպոց՝ ինքնին վարէ զայնս իբրև զկառս,
և շրջի ուր և կամի արագ հողմովք իբրև թևաւոր
երիվարօք. ոչ զի այնպէս է, այլ զի ցուցցէ՝ թէ ած
է՝ որ առնէ զայս ամենայն. կամ թէ յակնարկութեն
այ լինի այս ամենայն։ Իսկ սակայն բանաստեղծական
ոճիւ խօսելով, որպէս հողմոց տայ թևս՝ առ 'ի ցու-
ցանել զարագութի նոցին, սոյնպէս և այ տայ գնալ
ամպովք և շրջիլ հողմովք՝ առ 'ի ցուցանել զկառա-
վարութի նորին։

Մարթ է զայս բան վերածել և յերևմունս այ ամ-
պովք և հողմովք. զի որում հասարակօրէն նոքիմբք

յայտնէը զինքն. զի ամպովք առաքինորդէը ժողովրդեան իսրայէլի, և ամպովք երևէր մովսէսի և ահարոնի. (ելից. ԺՁ. 10.) և ամպովք իջանէը ՚ի վրայ տապանակին (ղևտ. ԺՁ. 21) և՝ զարձեալ ՚ի նուիրել սողոմոնի զտաճարն՝ ամպով ընդար ամ զայն (ՊԱՐ. ՃԱԾ. Է. 13. և 14.) և՝ ՚ի խօսիլն ընդ յորոյ՝ յամպոյ խօսէը. (ԼԸ. 1. և ԼԱ. 1.) որպէս և ամպովք երևեցաւ ՚ի Թաբոր. (մարկ. Թ. 6. մատ. ԺԷ. 5.) և՝ զի յայսպիսի գնացս այսինքն յայսպիսի գործս իւր զամպս ՚ի կիր առնոյը, բարսեղ (՚ի մեկն. մարկ. գլ. ԺԱ.) փոխանակ ասելոյ գնէ յամպս զգնացս իւր, պրէ. * եդ զամպս ՚ի գնացս իւր ‖. այսինքն Թէ վարեաց զամպս ՚ի գործս և յարարս իւր.

Փոխաբերաբար՝ ամպով նշանակի գաղտնութիւն կամ ծածկութիւն. ըստ որում ամպն ծածկէ յաչաց մերոց զերկնաւոն ՚ի վերոյ, և կիր ըստ լամբ" ցամպն միայն հասանել ընթացք մտաց մերոց. Նոյնպէս Թևաւոր հողմոց նշանակի արագութիւն, և ըստ լամբ" անհասութիւն. և զի գնացքն ոչ, այսինքն գործք նախախնամութեանն ոչ՝ գաղտնի և անհաս են ՚ի մէնջ, և զոր կամի՝ խոհոյն կատարին, վ՚ս այսորիկ ասէ՝ Թէ գնացք նորա եդեալ են յամպս, այսինքն ՚ի գաղտնութիւն, և Թէ զրջի նա ՚ի վերայ Թևաւոց հողմոց, այսինքն Թէ ՚ի կամին՝ ամենարագ գործէ.

Ա.յս բան հայի և ՚ի համբարձումն քո՝ ՚ի վերանալ նորա ամպովք յերկինս. և յելանել նորուն իբր Թևաւոք հողմոյ ՚ի բարձունս. յոր միտ ասէ ՚ի շարականն ՚ի կանոնն համբարձման. * որ եդ յամպս զգնացս ,, իւր, և վերասլացաւ առ հայր ՚ի յերկինս ‖.

Ա.յլաբանօրէն՝ ամպովք նշանակին աստ մարգարէք, յորս եդ ոճ զգնացս իւր, այսինքն յորս խօսեցաւ զայնմ ամենայնէ՝ զորս կամէր առնել ՚ի գալ իւր յաշխարհ. իսկ հողմովք նշանակին առաքեալք, յորս շրջեցաւ հոգին սբ. իբր զի ՚ի վէր բանից և գործոց նոցա իբրև ՚ի վէր Թևաւոց նոցին շրջելով ընդ ամենայն աշխարհ՝ ընձեաց յամենեսեան զգաղտնիս խորհրդոց իւրոց և էած յիմացիս.

Խորհրդաբար ամպով նշանակի սբ կոյսն, մանաւանդ Թէ ամենամաքուր արգանդ նորա կիր գիրկք նորին,

յորում եդ զգնացս իւր որդին ոչ. ըստ որում յար-
գանդի նորա և 'ի գիրկս նորա լինելով շրջիլը ընդ
նմա. յոր միտ մեկնելով չնորհալոյն (՝ի մատ. գլ.
իբ.) ասէ * Թէթև ամպոյ՝ որ է առանց խանաւական
,, ջուրց՝ նմանեցուցանէ (մարգարէն) զդիրկս կու-
,, սին, որ էր մաքուր 'ի գիշական ցանկութենէ ||.
ըստ այմ (շար. կիբ.) * ամպ Թէթև լուսաւոր ան-
,, ընդունակ խանաւութենէ ||. Լ՚ընդ յետ խօսելոյ մար-
գարէին զամպոյ և զՀողմոյ, խօսի այժմ զՀրեշտա-
կաց, և և զայլոց քանի մի զօրաւոր իրաց սպասա-
ւորողաց Հրամանին ոչ, և ասէ.

իբ. Ա՛ՈՐԵՔ ՂԵՒԵՂԱՒՆ ԻՒՐ ՀՈՓԻՒ. ԵՒ ՂԱՂԱՂԵՑԱՒ ԻՒՐ
'Ի ԽՈՀ ԻՒՂԵԼՈՅ.

Դիտելի է՝ զի բառս հրեղէնի՝ նշանակէ զայն, որ ա-
ռաքի 'ի գիմաց մեծի ուրուք առ այլ օք՝ 'ի խօսիլ
զայս ինչ կամ զայն, և կամ 'ի կատարել զգործ ինչ.
և զի անմարմինն զօրք երկնից առաքին 'ի գիմաց ոչ
առ այսպիսի գործս, կոչին Հրեշտակք ոչ (տես 'ի
Նար. ձիս.) Լ՚ոչ դարձեալ՝ նաև պատահարք կամ պա-
տիժք ևս՝ որովհետև երբեմն առաքին 'ի գիմաց ոչ
'ի խնդրել զվնաս, նոքին ևս կոչին երբեմն Հրեշ-
տակք. (ՅՕ այմ. առակ. ժԷ. ιι.) * Հմտակառա-
,, կուԹիս յարուցանէ ամենայն չարակամ. բայց ոՀր
,, (զպատուհաս ծանր՝ իբրև) Հրեշտակ անողորմ
,, առաքի 'ի վերայ նորա ||.

Իսկ բառս պաղատելոյ՝ նշանակէ զաղաչս որ կատա-
րիչս ծառայութեանն ոյն. և յայս միտ ոչ միայն Հրեշ-
տակք, այլև ամենեքին որք միանգամ կատարեն ըզ-
Հրամայեալսն յոչ՝ կոչին պաշտօնեայք նորա։

Դիտելի է դարձեալ՝ զի բառս հոգի կամ ոգի՝ այլև-
այլ նշանակութեաբ վարի 'ի մէջ. մի՝ փոխանակ հոգե-
գնեան գոյացութեանն, որ եԹէ ըստ բարւոյն իցէ, հասա-
րակօրէն կոչեմք հոգի. իսկ եԹէ ըստ չարւոյ՝ իբր
'ի բազում կոչեմք ոգի. Լ՚որպէսզի՝ փոխանակ գազա-
նի միասակաւ ազգութեան. ՅՕ այմ. (գատ. ԺԲ. 23.)
* և առաքեաց Աստ ոգի չար 'ի մէջ աբիմելէքայ, և
,, 'ի մէջ արանցն սիկեմացւոց ||. ՅՕ այմ՝ ոգի կոչին
և մոլեկան բնութիւնք սրտի. որպէսի է ոգի նախան-

ձու. (Թուոց. Ե. 14.) և ոգի մեծաբանութե (յոբ. Է. 2. ևն.) Յերբորգ՝ փոխանակ զօրութե, կամ փոխանակ զօրաւոր ինչ իրի։ Յորբորդ՝ փոխանակ ներքին կամ արտաքին ուժգեղ գոլորշեաց, նաև փոխանակ շնչոյ. և մասնաւորապէս փոխանակ հոգմոյ և օդոյ. ուստի ասե եզնակ կողացի (՚ի գլ. իգ.) * հոգւոյ և հոգմոյ անուն երթայեցերէն և յունարէն ,, և ասորերէն նոյն է. նա թէ և հայերէն ոք մնր ,, միտ դնիցէ, նոյնպէս գտանի. զի յորժամ տագնա- ,, պեալ ոք յիմեքն իցէ՝ ասէ, ոչ ետ ոգի կլանել, ,, կամ ոչ ետ ոգի առնուլ. և այնու զօդոյն՝ զոր ,, միշտ ծծեմք՝ յայտ առնէ (զհանգամանս)։ Յորդ որպէս տեսանի առ երևելի մեծիւէս, յայս ամենայն կարէ հայիլ առաջիկայ բանդ ըստ այլևայլ մտաց, յաւելս։

Ա արաբ ընբէրեալս էր հոգիս. և ղպղպծեայս էր ՚ի հոգ իեղելոյ։ Յայս բան առանձինն առեալ՝ ըստ մեկնելոյ ոգի հարց և ըստ լուսաւորչին մերոյ. (՚ի յայտնի. Ձառ. ը.) և ըստ շարականին հայի ՚ի տեղծագործածուածի բնութե անմարմին զօրաց. զոսոս ասե արար ոգիս հոգիս այսինքն հոգեղինս. և զի պաշտօնեայք են նոքա ոգի՝ վասն որոյ յաւելու ասել * և զպաշտօ- ,, նեայս իւր ՚ի հուր կիզելոյ։ կամ որպէս գրե եզնակ կողացի (՚ի գլ. իգ.) * և զպաշտօնեայս իւր ,, ՚ի բոց հրոյ։ և կամ որպէս գնե (՚ի գլ. ծգ.) առանց նախդրի. * բոց հրոյ։ Այս ասե (՚ի գլ. իգ.) * լեն ինչ զարմանք թէ նոքա մերոց գրացեաց (մարմ ,, նաւոր) արարածոց անուամբքս անուանին (հուր, ,, բոց, հողմն, ևն.) ուր և նոցա արարիչն ոչ գարշի ,, զայնպիսի անուանս զինքեանէ առնուլ, վասն իրիք ,, իրիք առեալեն թեանց. կոչի ած հոգի.... կոչի և ,, հուր.... կոչի և լոյս։ Այսա սոցին ասե. արար զհրեշտակս իւր հոգիս, և զպաշտօնեայս իւր՝ հուր. այսինքն թէ՝ զհրեշտակսն արար հոգեղինս. և զնոսին իսկ զհրեշտակսն՝ որք են պաշտօնեայք իւր, արար իրքեւ զհուր և իրքեւ զոգւոյ։

Ոչ հաւքն և բոցն ոչ ցուցանէ՝ թէ հրեշտակք իցեն ջնմարտիւ տարբերական հուր, այլ թէ ունին զնմանութե հրոյ ըստ այլևայլ ձանի. մի՝ ըստ իմա-

նալի մաքրուեֆե, և ֆ իմանալի բերման. սրով միշտ և անվրէպ յիշ բերին իբրև զրոյ ի կերդման հրոյ. և և ֆ իմանալի լուսափայլուեֆե՝ որով պայծառ տեսանեն զինձ. զի ֆեպէտ ի տեզծանելին յառաջ նում վայրկենի անդ ցանկային գինե ընդ աղօտ տեսանել զնա, բայց ի հասանելե՝ պայծառուեֆե վայելեցին. ուստի և ընդ աղօտ տեսուեֆին զոր յիշե առաքեալն (ա. պետ. ա. 12.) հայի յառաջին վայրկեանն. և կամ ի փոփաք տեսանելոյ գնատուեան խորհրդոյն, և կամ ի տեսուեֆե իմման հոգւոյն սրբ, Լրկրորդ՝ ըստ ամենատատիկ ազդուեֆե որ օրենակի յազդուեֆե հրոյ. զի որովհետև ոչ տեսանեմք զազդազդոյն ինչ քան զՀոր, զոյն բերելիք յօրինակ աստուածի ազդուեֆե։ Լրկրորդ՝ ըստ բոր բերման սերոյ՝ որով միշտ վառեալ կան հրեշտակք. ըստ որոյ ասէ գհոգի վարդապետ, ի մեկն. եսայ. հուր կոչին. * զի ցուրտ ոչ իշխէ ի վերին զօրու ,, թիան, որք մերձ են ֆնծ ։ մի որոյ և գաս մի ի նոցանէ կոչին քերովբէք, այսինքն բորբոքեալք. Ցորբորդ՝ ըստ երևելոյ նոցա իբրև հուր կիր իբրև բոց. իբր զի այնպիսի երևեցան, և իբրև այնպիսի՝ այրելոյն երբեմն զայս.

Լ՝ստ այսոցիկ մնացեալ՝ բառդ հնչելոյ կամ հնչելոյ, որ գնի ի սեռական հոլովին, առեալ լինի աստ իբրև ածական հրոյ, որպէս և տեսանել յերր՝՝. ուր գրե լ՝ևէր. այսինքն բորբոքեալ և բորբոքիչ. կամ ըստ մեզ կիզեալ և կիզանող. կիզեալ յինքեանս մնածելով ֆ մաքրուեֆե և ըստ բորբոքման սիրոյ ֆ. կիզանող՝ առ այլս մնածելով ֆ մաքրելոյ զնոսա և ֆ լուսաւորելոյ, և երբեմն ևս ֆ կիզելոյ, և ֆ սպառելոյ,

Գհոգի վարդապետ (ի մեկն. եսայ.) փոխանակ ընֆեառնլոյ՝ հոգիս, գնէ հոգիս. և ասէ Թէ այս * զե ,, բաց և զվազվազակի կատարել (նոցա) ընֆամանին ,, ցուցանէ և զբեֆեւեֆին ։ Լ՝ստ սկիզ և եզրակ հողբացի (ի գլ. իֆ.) յառաջ բերելոյ զայս բան գրե այսպէս. * արար զհրեշտակս իւր հոգիս, և զպաշ ,, տօնեայս իւր ի բոց հրոյ. (նախ) հոգիս կոչէ զնո ,, սա վ՞ս արագուեֆեն. որպէս զի ցուցցէ, Թէ քան

,, զՀողմն թեթև են . . . Լ՚ե (երկրորդ) բոցեղէնս
,, կոչէ զնոսա վ՚ս աստկուԹեն . որպէս այլուր ասէ .
,, Տէրջք են զօրուԹ՚ե առնել զկամս նորա (Ննե . 2 .)
,, այլ ոչ եթէ ՚ի բնուԹ՚է Հողմոյ և Հրոյ են . զի և-
,, թէ ՚ի բնուԹ՚է այսպիսի էին , ապա և նոքա յիրա-
,, ւի մարիւնաւորք կոչէին , և ոչ անմարմինք ‖ :
Օ՚այս բան ՚ի մէջ մատուցանէ և պօղոս առաքեալ
՚ի յուցանել զաւծուԹե՚ն որդւոյն յաւետ . * յորժամ
,, միւսանգամ մուծցէ զանդրանիկն յաշխարհ՚ ասէ ,
,, երկիրք պագցեն նմա ամենայն հրեշտակք նո՚ . այլ
,, առ հրեշտակն ասէ . ո՚ւրար զհրեշտակս իւր ու-
,, գիս , և զպաշտաՒեայս իւր բոց հրոյ ‖ . Երբ . ւ .
6 . 7 . Ուր բառդ բոց հրոյ՚ զնոյն նշանակէ , զոր նոյ-
նակէ ասէլն * ՚ի Տուր կիզեալ ‖ . զի երկոքին ևս
յայտ առնեն զՀրեղէնուԹիւն ըստ նախակարգեալ
մեկնուԹե՚ն ,
Լ՚Թդ զայս բան յառաջ բերելով մարգարէին կամի
ցուցանել՚ Թէ ՚ած ոչ միայն յամենս դնէ զպնաց իւր ,
և չքՀի ՚ի վէր Թե՚ւոց Հողմոյ , այլև ՚ի վերայ բազմու-
Թե՚ն հրեշտակաց՝ զորս ասաբ Հոգեղէնս , և իբրև
զջահ՚ս հրեղէնս , և իբրև զբոց , զորս առաքե՚ն Հան-
գոյն պատգամաւորաց , և սրձակէ իբրև զսուրհան-
դակս ՚ի կառավարուԹե՚ն տիեզերիս :
Լ՚սացի ՚ի վերոյ Թե՚ * այս բան առանձինն առեալ՝
,, Հայի ՚ի հրեշտակս ‖ . վ՚ս զի եԹե՚ առեալ լիցի Հա-
մեմատուԹե՚ն նախընԹաց և յաջորդ բանից , յայլ ինչ
ակնարկէ , այսինքն ՚ի Հողին և ՚ի Տուր . իբր զի բա-
ւական հոգի կամ ՚ը տպագրեալ սաղմոսաց և ՚ը երկուց
ձեռագրաց՝ ոգի , նշանակի Հողին կամ մրրիկ Հող-
մոյ . իսկ բառիւս հոգ՚ նոյն իսկ տարրական Տուրն .
և ՚ը այսմ առեալ՝ կամի ասել . արար ՚ած ինքեան
հրեշտակս այսինքն պատգամաւորս՝ տանիլ զաղդա-
ւուԹե՚ն հրամանաց իւրոց տեղւոջէ ՚ի տեղի . և են նո-
քա ասէ զանազան ոգիք այսինքն Հողմունք : Լ՚սար
և զպաշտօնեայս ՚ի պատուհասիւ . և են նոքա ասէ
Տուր կամ ցուլմունք Հրոյ՝ եԹէ յերկրէ յարձակեալք՝
և եԹէ յերկնից ԹօՀաւթելք .
Լ՚ե դիտուն բանին է ցուցանել՝ Թէ Հողմք և Տուր
կայծականք՝ որք են առ ամպովք , կան պատրաստ
ի՚

հրամանին ՚ի իբրև հրեշտակք՝ գնալ ուր և կամի ՚ած, և իբրև պաշտօնեայք՝ առնել զոր հաճի։ Լ.հաւասիկ ՚ի հրամայէ ՚ի՝ հողին հարաւոյ գործոյց անդրէն բանուածք ձիովն կարմիր, և արաբ գնոյն ցամաք (Ելից. ԺԳ. 21։) ՚ի հրամայել նոցա գործել՝ եւ հողմ ՚ի ՚ած և խաղացոյց զլորամարդին ՚ի ծովէն ՚ի բանսին խօսիլել (Թուոց. ԺԱ. 31։) Նոյնպէս և ՚ի հրամայել նոցա՝ բորբոքեցաւ հուր ՚ի բանսին խօսիլել (Թուոց. ԺԱ. 1։) Ո այսցանէ բազում օրինակս ունիմք ՚ի ՚ած գիրս, յորս և յայտնի տեսանելիք՝ Թէ զիարդ վարի ՚ած սուրբիք իբրև պաշտօնեիւք։ Նոգևորապէս, հրեշտակաք նշանակին քահանայք, զորս իբրև զհոգիս եդ քո ՚ի մէջ եկեղեցւոյ իւրոյ. իսկ պաշտօնեիւք նշանակին սարկաւագունք, որք օրինակին ՚ի հուր՝ ըստ պաշտամանն իւրեանց։ Լ.այսր գէտ գայ՝ Թէ պարտ է քահանայից հրաժեշտ տալ ՚ի մարմնոյ այսմիկ ՚ի մարմնաւոր փափկութենէ, Թէ և ինքեանց անբասրելի համարեսցի. զի պարտ է նոցա ոչ ըստ մարմնոյ, այլ ըստ հոգւոյ կեալ, և լինել իբրև հոգիս։ Այսնպէս և սարկաւագաց լինել իբրև զհուր՝ կիզուլ զամենայն աղտեղութիւն յանձանց իւրեանց և ա ՚ի ժողովրդոց ՚ի ձեռն բանից և գործոց։ Ո այսոսիկ խօսեցեալ մարգարէին՝ իմանալ ՚ի վայր. և նախ խօսելով զերկրէ՝ ասէ։

Ե. ԱՍՊԱՊԵՑ ՂԵՐԻԼԵ ՚Ի ՎԵՐՑ ՀԱՍՊԱՊՈՒԵՔ ԻՄՑՈ. ՂԻ ՔՒ ԱՍՈՒԱՆԵՑՔ ՅԱՒԻՊԵԱՆ։

Լաղազա ինչ կայ նկատելի յերկրի, որպ վա և մարգարէն յիշուցանէլն զբան իւր յերկիր՝ բազմիք խօսի. և զի որ ինչ է յերկրի՝ մի քան զնի է զարմանալի, մարգարէն և զարմանալի Հարատարութիւք նկարագրէ զնոսա, և նախ զհաստատութիւն հիմնարկութեանն երկրի ՚ի մէջ բերելով ասէ։

ԱՍՊԱՊԵՑ ՂԵՐԻԼԵ ՚Ի ՎԵՐՑ ՀԱՍՊԱՊՈՒԵՔ ԻՄՑՈ. ՂԻ ՔՒ ԱՍՈՒԱՆԵՑՔ ՅԱՒԻՊԵԱՆ։ Կամի ասել. ած հաստատեաց զերկիրս կամ ըստ երբ՚՚ էաւթ այսմիկ հիմնեաց ոչ ՚ի վերայ իրիք, այլ ՚ի վերայ հաստատութենէ իւրոյ, այսինքն յինքեան. որ է ասել. ած արաբ՝ զի երկիրս առանց ունելոյ զհիմն՝ յինքեան կայցէ՝ ամենևին ան-

սաւան, ոչ առ ժամանակ մի, այլ յաւիտեան։
Ուր երկու հինչ կան կշռելի. մին է հիանալին այն՝ Թէ զիարդ հողագունաւս այս հանդերձ ջրոյին կայցէ յօդս ինքնին առանց յիշոյ յնոյն՝ երբեւ յոչնչի կաթեալ։ ըստ յոբայ. (իԺ. 7.) որոյ մակերեւոյթն է 148348800 քառակուսի մղոն երկրաչափական կամ իտալական. զի մի շրջանակ գիծ երկրի է 21600 մղոն. իսկ տրամագիծն 6868 մղոն. որ՝ի բազմապատկելն առնէ նոյնչափ մղոն մակերեսութեի. զորոյ ըստ անձրեւելոյն երկրաչափք բազմագոյնն՝ի մղոնս 1698593750000. ըստ որոյ չափի և ծանրութեի նորա. և ահա այսչափ և այսպիսի ծանր մարմին՝ երբեւ ըստ հատ մի աւազոյ կայ յօդս՝ի հրամանէ արարչին։ Ա՛յս միայն բաւական էղև ապիրեբան առնել զմիտս խմաստասիրաց, և բռնադատել զամենայն խորհուրդս՝ի Ձանաչելէ՝ Թէ կայ տէր երկնի և երկրի, որ զամենայն կառավարէ ունի յոյնութեն։

Իրկրորդ կշռելին է անաստանութեի երկրի, այսինքն է անշարժ կալ նորին. զի զայս ցուցանեն բազում հաստատեալ՝ի վերայ հաստատութեի՝ ոչ առաւել՝ այլ իւրոյ. և այս՝ այնպիսի հաստատութեի, զի մի սասանեսցի՝ կամ ըստ երբեմն պակասիցէ. այսինքն մի սահեսցի, կամ մի շարժեսցի, կամ մի դանգաւածեսցի. և այս՝ յաւիտեան. որով ցուցանի Թէ երկիրս կայ իբրեւ զմեծ աշխարհի անշարժ, և արեգակն հանդերձ այլովք աստեղօք պտոյ զոտվաւ։

Ո այս յայտնի տեսութեի կամ զկարծիս հասարակաց վարէ ամենայն ուրեք սէր երկրի, առանց ընդ բանս ինչ ածելոյ. որպէս յԵսայի (Ժ. 13.) ուր վկայէ՝ Թէ արեգակն և լուսին յերեսաց իւրեանց կասեալ կացին անշարժ. և սոզոմէն լցեալն ամենայն խմաստութեաբ վկայէ. (Ժողով. ա. 5.) Թէ * ծագէ արեգակն և մտանէ արեգակն, և՝ի տեղի իւր ձգէ. ,, ՚ի ծագել իւրում ելանէ ընդ հարաւ, և պտտի ,, զհիւսիսաբի։ և սաղմոսերգուս գրէ՝ի սաղմոս (՚ի համարս. 19.) Թէ * արեգակն ծանեաւ զժամանակ ,, մտանելոյ իւրոյ։ ուր ծանեաւ ասելով յայտ առնէ՝ Թէ բնաւրար բերի յընթացս իւր (տես և՝ի սաղ.

ժէ. 5. և 6. տէս և եսայ ին. 22.) ուր մարգարէն զերկինս դնէ իբրև զառաստաղ երկրի կամարաձև, իսկ զերկիր իբրև տեղի բնակութեան։ Այս իմաստովն զլուսատուս երկնից դնէ լմնել արբանեակս երկրի. (իմաստ. ԺԳ. 2։) Իսկ Թէ կարծիք նոր փիլիսոփայից, որք զերկիրս Տոլովէն, և զարեգակն կեդրոն առ դնեն, զնոքա մարթի միաբանել ընդ այլ գրոց, ինքեանք տեսցեն. մեզ չէ ժամ յայսպիսի յոյզս գեգերել։ Այնք՝ ի կարգ բանիս գարձցուք. ուր մարգարէն յիտ խօսելոյ զՀաստատութիւնէ երկրի՝ որով նշանակի ըստ հոգևորին հաստատութիւն եկեղեցւոյ, խօսի ապա և զՋրոց, մնանաւանդ զժողովելոյ ջուրց ի ժողովս իւրեանց՝ որ եղև յերրորդ աւուրս արարչութենէ. վասն որոյ ասէ.

Ը. Կարդ որդեաց վիթխոս վերաբերեալ է նորա. ի վերայ կենդանի կացուցեն նոքա։

Զետ պատմելոյ մովսէսի զարարչութենէ երկրորդ աւուրս, իսօսի ապա և զերրորդ աւուրն, և ասէ. (Ծնն. ա. 9. 10.) Հրամայեաց ասծ զի ջուրքն՝ որք էին ի նեղքոյ երկնից, այսինքն այն ջուրք որք պատեալ էին զերկիր, բաժանեսցին և ամիոփեսցին ի ժողովս իւրեանց, և երևեսցի ցամաքն. և յայտ է Թէ յայտ բաժանման ոչ իւիք պակասեցաւ ջուրն, որպես Թէ վերանալով յամնս կամ յօդս. զի այն յատաքն եղև. այլ որ նախ շուրջանակի պատեալ էր զերկրաւ բոլ ամնոյն մասանց, ամիոփեցաւ ի կողմն մի, և այնու երևեցաւ ցամաքն, զոր ասծ կոչեաց երկիր, և զամիոփեալ ջուրն կոչեաց ծով։

Այս բաժանումն ջուրց ոչ կարէր լմնել, բայց եԹէ խոռոչմամբ երկրի յանդունդս խորս յոյժ, և բարձրացմամբ մասանց երկրի և լերանց. ապա Թէ ոչ՝ մնայր նոյնպէս պատեալ երկիրս ջուրբք։ Այլ զմասնաւոր ասծ, Թէ՝ ի խոռոչին անդնդոց և՝ ի բարձրանալ լերանց, զնարդ ընթացան անքաւութիւնք ջուրց. և զնարդ յընթանալն յուժգնին՝ յուզեցին զՀող երկրի առ հասարակ, որով և գործեցին յանհամար տեղիս զերմնոյս աշխարհս. յորս հաստեցան յոյզ բարձունք, որք լերինք անուանեցան (տէս. Ծնն. ա. 9. և 10։)

Բայց կան բազումք՝ որք ոչ կարելով հասու լինել այսմ, ասեն՝ թէ այն ջուրք որք յիշին 'ի գիրս անդ-ծննդոց, էին թանձրացեալ գոլորշիք ջուրց պատեալ զերկրաւ, և կացեալ 'ի վերայ լերանց, որք և 'ի հրամայելն ա̃յ խտացան 'ի թանձրութիւն ջուրց, և իջին 'ի խորս անդնդոց. այս կարծիք որչափ պարզէ զբանն, այնչափ մթացուցանէ զճշմարտութիւնն ։ Իսկ մեք այսպէս, և եթէ այնպէս՝ յայտնի ակնարկելով մարգարէին խօսի նախ զպատելոյ ջուրցն, և ասէ ։

Անդունդք որպէս զգեստ հանդերձ է նորա ։ Այս բան եթէ իմացեալ լիցի նախ քան զբաժանումն ջուրց, մեկնի այսպէս. անբաւ ջուրք խորք, կամ ը̃ս այլոց թանձր գոլորշիք՝ իբրև զգեստք պատեալ էին զերկիր համգոյն վերարկուի ։ Իսկ եթէ իմացեալ լիցի 'ի բաժանման անդ ջուրց, կամ որ նոյն է յետ բաժանման, բառս նորա՝ նշանակէ զանդունդս մեծի ծովուն. և զի այս անդունդք ծովու շուրջ արկեալ կայ զերկրաւ կամ զմիջով երկրի, նմանեցուցանէ զայն զգեստու ըստ ձևոյ վերարկուի. որպէս թէ ասէր. անդունդք ծովու իբրև զգեստ եղև երկրի. զի 'ի բաժանել ջուրց յերկրէ՝ այն ջուր համգոյն վերարկուի եղեալ եղև զնովաւ ։

Մարգարէն՝ խորք դնելով՝ ցուցանէ զմեծ զարմացումն իւր. վ̃ զի 'ի միոյ կողմանէ տեսանելով՝ թէ խորութիւն և վերարկութիւն ոչ համաձայնին միմեանց, և 'ի միւս կողմանէ տեսանելով՝ թէ խորութիւն անդնդոց իբրև վերարկու կայ զերկրաւ, հիանալով ընդ այս, զիա՛րդ է ասէ՝ զի խորութիւն ջուրց զգործ վերարկութեան զգեստու գործիցէ ։

Այլ զորօրինակ վերարկուն ոչ զամենայն մարմինն պատէ՝ այլ ըստ թիկանց՝ և ըստ միջոյն, սոյնպէս և խորք անդնդոց ոչ ըստ ամենայնի պատեն զերկիր, այլ իբր 'ի թիկանց և 'ի միջոյն. զորոյ զձևն բարւոք կարես տեսանել 'ի բոլորագունդ աշխարհացոյցս ։ Զայս եդեալ մարգարէին՝ խօսի ապա և զջուրց լերանց ասելով ։

Ի վերայ լերանց կացցեն ջուրք ։ Այս բան հայելով յարաչութիւն երրորդ աւուր՝ ցուցանէ, թէ 'ի ժողովելն

ջուրց ՚ի Ծով՝ կազմեցան լերինք, և ՚ի կազմիլ նոցա՝ որպէս Թէ կացին ջուրք ՚ի վերայ նոցա, այսինքն ընդ Ժայռան առ նոքօք. մա զի բառդ ՚ի Ա֊ջրոյ՝ դնի աստ փոխանակ բանիս ——. ըստ որում յերբ՞ դնի ալ, որ է ——. և ըստ այսմ յասէին՝ ՚ի վերայ լերանց կացեն ջուրք՝ միտ բանին առաջի դնի ըստ այսմ ձևոյ, որով ասի Թէ *նա ինքն ՚ի վերայ Ծովուս հիմունս էարկ ,, երկրի ‖. և յայս միտ կամի ասել. խորք ջուրց՝ որք իբրև վերարկու արկեալ են զերկիրս՝ կան առ լերամբք պատեալ զերկիրս. որ է ասել. լերինք՝ ընդ որս և առաջք իբրև արգելուք կան առ անդնդովք։ Ալ եթէ այս բան առանձինն մնածեսցի, ցուցանել Թէ ՚ի ժողովիլ ջուրց ՚ի խորս Ծովու, բաղումք ՚ի ջուրց անտի ամիսոիեցան յանհամար անցս երկրի, և որ զարմանալին է՝ գանձեցան նաև ՚ի համբարս լերանց, մինչև ՚ի վերայ բարձր գլխոց նոցա ևս կալ և բղխել. և ՚ի տեղի նոցա այլ ջուրց յաջորդել. որպէս և տեսանի իսկ։

Այսն ևս որք ասեն, Թէ որովհետև ՚ի խորս անդընդոց Ծովու գտանին լեռնանման բարձրութիւնք ապառաժից, այս բան առ այնս կարի հայիլ. որպէս Թէ եդեալ էր ջուրք խորոց անդնդոց կան ՚ի վերայ լեռնաձև բարձանց եղելոց ՚ի խորութիւնէ անդ ջուրց։

Այլ հայելով և ՚ի յաջորդ համարսդ մարթի է ըստ երկրորդական մեկնութեան ասել, Թէ այս բան ակնարկէ յոլիս Ծովու՝ որք լեռնանման բարձրանան, և երևին իբրև ջրեղէն լերինք, կիմ այնպիսի բարձրացեալ ջուրք՝ որպէս Թէ ընդ նոքօք կացեն լերինք ջրով պատեալք։ Այլ ըստ այսմ կամի ասել. ՚ի հայիլ մեր յերեսս Ծովու մեծի՝ տեսանելիք ՚ի նմա զպիս կանգնեալս իբրև զլերինս։ Այս միտ ՚ի մեկնութիւնէ լսմբ՞ և ՚ի միւսմ ձեռագրի փոխանակ բառիս ՚ի Ա֊ջրոյ՝ դնի նման, յասելն. *նման լերանց կացեն ջուրք ‖։ Ալ Թէ ուստի լինիցի այս ամենայն, յայտ առնէ մարգարէն ՚ի յաջորդ համարս։

Հաբսմարական մեկնութիւնք՝ խորք խմաստութեան ոչ իբրև զվերարկու կան գնալոյ, իբր զի խմաստութիւնն ոչ կամ՝ նախախնամութեան նորա խոր է մեզ, այսինքն անհաս է մեզ. վասն զի պատեալ է անդնդովք այս-

ինքն անհասանելի խորութիւն՝ մինչև ասել. * ով խորք „ մեծութեան և իմաստութեան և գիտութեան այ ‖. (Հռովմ. ժա. 33.) Իսկ սակայն որք կան յարքայութեան երկնից բարձրացեալ իբրև զլերինս, 'ի վերայ նոցա կան այն խորք ջուրց՝ այսինքն թէ նոցա յայտնի են. Կամ թէ 'ի վերայ առաքելոց. իբր զի նոցա յայտնեցան խորք խորհրդոցն այ ըստ այնմ. (ա. կոր. բ. 10.) * այլ մեզ յայտնեաց ած հոգւովն „ իւրով ‖.

Բարոյապէս՝ խորք խորհրդոց մարդոյ որպէս զգեստ վերարկու է հոգւոյն, զի ոչ ոք կարէ գիտել ինչ զհոգւոյ մարդոյն՝ եթէ ոչ ած միայն (ա. կոր. բ. 11.) Այնպէս և ջուրք բարի խորհրդոց կան 'ի վերայ լերանց, այսինքն 'ի վերայ այնոցիկ՝ որք զլերինս խորհին. Իսկ ընդ հակառակն՝ ջուրք չար խորհրդոց կան 'ի վերայ հպարտաց լեռնացելոց. Կամ ըստ լամբ" այնպէս խորհուրդք բարձրանան 'ի մարդն իբրև ըղլեռնանման ալիս. բայց 'ի սաստելն այ սարսեալ դիմայ առնուն. զորմէ խօսի մարգարէն 'ի յաջորդ համարն 'ի մէջ բերելով զսաստն ածային 'ի վերայ ջուրց յաւելն.

Է.՛ Ի սաստէ քումմէ փախիցեն. և 'ի ձայնէ որոտալոյ քումմէ զարհուրեսցեն.

Մարգարէն զարմացմամբ հիացեալ ընդ արարչագործութիւն այ, և ընդ կարգ արարածոց, և իբր յափշութիւն ըմբռնեալ, և ոչ կարացեալ ասել զայն, զոր ունի 'ի միտս՝ փոխաբերութիւն ինն ձևացուցանէ զբան իւր ասելով.

'Ի սաստէ քումմէ փախիցեն. և 'ի ձայնէ որոտալոյ քումմէ զարհուրեսցեն. Զհրամայելն այ նմանեցուցանէ սաստի, առ 'ի ցուցանել զինքնիշխան տէրութիւն այ. զի սաստելն մեծին է. Նմանեցուցանէ և ձայնի որոտման՝ առ 'ի ցուցանել զահեղութիւն նորին. և զօրօրինակ զհրամանն այ սաստի և որոտման նմանեցուցանէ, սոյնպէս և զհնազանդիլ ջուրցն նմանեցուցանէ փախչելոյ և սարսելոյ. որպէս թէ ասէր. 'ի սաստել և յորոտալ քում՝ այսինքն 'ի հրամայելն քո՝ ամփոփիլ ջուրց 'ի ժողովս իւրեանց, առժամայն փախեան նո-

քա, այսինքն խսկոյն ընծայեան ի տեղիս իւրեանց. և յորոտալ քո, այսինքն յակնարկել քո, սարսեցան, այսինքն իբր սաստմամբ ինն կացին պատրաստ՝ ի կատարել և զայլ և հրամանս։

Նչ Թէպետ մարգարէն յառաջնին խօսի չսահէն, փախիցեն և սարսեսցին, բայց նշանակութիւն բանիս հայի յանցեալն. իսկ ապառնի դնելն ցուցանի զհասատութիւն հրամանին այ. իբր զի որպէս հրամայեաց, նոյնպէս եւեթ միշտ զօրութիւն նորա։ Նչ դարձեալ՝ որովհետև յորարբուքեի անդ հայելով խաս՝ ապառնի դնելն պատշաճագոյնս ի մէջ բերէ զկարգ բանին. որպէս Թէ եգեալ էր. հրամայեաց զի փախիցեն և սարսեսցին։

Ի.ԼԼ եթէ այս բան իմացեալ լիցի չետ յարարութեան, բաւս սատ՝ նշանակէ զաղգութիւնն հողմոյ շնչելոյ հրամանաւն այ, յոր միտ կամի ասել. ի հնչել հողմոյ ջուրք ծովու փախիցեն, այսինքն անդադարեսցին ընթանալ, և ի մերկել օդոյ և ի ձայնել որոտմանց և կայծականց՝ սարսեսցին, այսինքն խռովեսցին և ալեկոծեսցին։ Ջայս եգեալ մարգարէին հետեւեալ ցուցանել և ասել։

ը. Ալեանն լճանանան՝ և իջանէն գալտանան. ի պեղէ յոր հասպաբեղեր պնաա։

Ի.այս բան յայտ առնէ՝ Թէ լերինք և դաշտք ոչ են լեալ ըստ դիպուածոյ, այլ ի հրամանէն այ յօգուտ սիրելբիս. իբր զի ուր պատշաճ եւեթս ետ լերինս հաստել՝ սրտր զի անդ լինիցին լերինք. և ուր դաշտս՝ դաշտք. յայս հայելով ասէ։

Ալեանն լճանանան՝ և իջանէն գալտանան. ի պեղէ յոր հասպաբեղեր պնաա։ Կամ ասէ. յամիսիկ ջուրց ի ժողովս իւրեանց՝ երևեցան բազում տեղիք ելեալք ի վեր և լեռնացեալք, և բազում տեղիք իջեալք և դաշտացեալք. և դու ինքն զնուրբսնչիւր ի նոցա նէ հաստատեցեր յիւրեանց տեղւոջ։ Նչ Թէպետ ոչ գիտելով մեր զներքին կարգ արարածոց՝ ոչ բմբռնեմք զպատճառն Թէ ընդէր ասա իցեն լերինք, և անդ ոչ, կամ ասա իցեն դաշտք, և անդ ոչ, բայց ետ, որ զամենայն միանգամայն կառավարէ և նա-

խախանամբ, դիտելով զնոսին՝ հաստատեալ է զկոլորեսին 'ի տեղւոջ իւրեանց. ոչ զի այլազգ կարգելով ոչ լինէր ուղիղ, այլ զի որ արարն զնոսա՝ այնպէս սահմանեաց զնոսին.

Իսկ քանզի այս ելանել և իջանել բերին և 'ի նմանութիւն ելանելոյ և իջանելոյ ջրոց ծովու, զնոյն ևս մարթ է իմանալ այսու բանիւ ը՟ս մեկնելոյ բազմաց, ևս և լամբ". որպէս թէ եղեալ էր. 'ի շնչել հողմոյ՝ ջուրք ծովու ալեօք ելանէին և բարձրանային 'ի վեր, և այնու լեռնանման այսինքն լինին հանգոյն լերանց. և 'ի հանդարտիլ հողմոյ՝ զիջանին 'ի վայր, և դաշտանան, այսինքն լինին դուր իբրև զդաշտս. Իսկ զի 'ի յուզիլ անդ ծովու ալիք նորա ընթանան, այն ընթացք նոցա ցայն վայր հասանէ և տեւէ, ցոր վայր տայ նոցա ա՟ծ դադարիլ. վասն զի կամ առ տակաւ տակաւ զիջեալ հանդարտին նոքա, և կամ հասեալ յափն ծովու խորտակին անդէն, և ոչ ևս յառաջեն.

զորմէ խօսի մարգարէն 'ի յաջորդ համարն.

Յարմարական մեկնութ՟ի 'ի վերայ բազում իրաց կարէ առնլ այս բան. մի՝ 'ի վերայ իշխանութեանց կամ ազգաց, կամ ո՛ և իցէ մարդկան, որք երբեմն ելանեն և բարձրանան 'ի վեր, և փառաւորին. և ապա իջանեն և լինին իբրև դաշտ, մինչև ոտից կոխան ևս լինել. և այս ցայն վայր կամ ցայնչափ, ցոր վայր սահման եդեալ է ա՟ծ. Երկրորդ՝ ըստ վարդանայ 'ի վերայ դիւաց. որք 'ի ծովու աշխարհիս 'ի սաստէ փախնուն լեռնանման յանդգնութ՟բ, և դարձեալ նուաճին. Երրորդ՝ 'ի վերայ խորհրդոց և սրտից. ը՟ս որում խորհուրդք և սիրտք մարդկան 'ի յաջողութե ելանեն 'ի վեր ուռուցմամբ և կամ ուրախութ՟բ. իսկ 'ի ձախորդութեան իջանեն նուաստութ՟բ կամ տրտմութ՟բ լ՟ը.

Բարոյապէս՝ որք միանգամ ճշմարտապէս դիմեն յառաքինութիս, և հաստատութ՟բ յարին յայն, օր քան զօր ելանեն 'ի վեր 'ի կատարելութի. և որչափ լեռնանան՝ այսինքն բարձրանան, այնչափ իջանեն՝ այսինքն խոնարհին, և լինին իբրև դաշտ դիւրագնալի առաքինութեանց, և քաղցր 'ի կենցաղավարիլ ը՟ս այլ. և 'ի հասանել նոցա 'ի չափ՝ յոր հաստատեալ է զնո-

սա ՝ոճ՛, ոչ Լս կայ նոցա ինալ ԼթրԼև զդաշտ, այլ ա-
ռեալ լինել յոյ՝ ի վեր՝ ի փառս արքայութեՃ։
Պաթձեալ և արք խոնարՀք խորՀելով զվերՀինս լեռ-
նանն, և ապա Ճանաչելով զմձինս զԻՀանին յԱՀ-
քեանս, և ծադկին առաքինութՃք Լթրև զդաշտս։
Լդդ յԼս խօսելոյ մարգարէին զԾողովելոյ ջուրց՝ ի
ծով, և զերևելոյ Լբանց և դաշտաց, ընդ որս և ըզ-
Լռնանալոյ և զդաշտանալոյ ջուրց ծովու, խօսի ա-
պա և զահմանաւորութՀ այնց ջուրց՝ ասելով։

ԼԺ. Ահման եղիջ՝ և ոչ անցանիցէ. և ոչ Լս գառնան՝ ի
ծածկել զերկիր։

Լայս այն է որ գրի՝ ի գիրս յոբայ· (ԼԸ· 8—11·) ՝ի
խօսիլն ՚ոյ ընդ Նա· * փակեցի զծով դրամբք .... Լդդ
,, Նմա սահմանս՝ եդեալ փականս և դրունս։ Լասցես
,, ցայդ վայր եկեսցես, և այլ ոչ անցանիցես, այլ
,, պղրկես ՝ի քեզ խորտակեսցին ալիք քո ‖։ Ցայս
Հայի և այն զոր ասէ երեմիա (Ե· 22·) * Որ կար-
,, գեցի զաւազ սահման ծովու· Հրաման յաւիտենա-
,, կան և ոչ անցցէ զնովաւ· խռովեսցի, և ոչ կա-
,, րասցէ ելանել· գոչեսցեն ալիք նորա, և ոչ անցա-
,, նեն զնովաւ ‖· ոչ անցցեն զնովաւ (տես և առակ·
ԸԵ· 29· և յոբ· Է· 12· և ամովս· Ե· 8· և ԺԲ· 6·)
Լդդ այս սահման ծովու ըստ երից մնածի· ոչ՝ ըստ
տեղւոյն յորում է՝ այսինքն և խորութՃն երկրի, զի
՝ոճ այնչափ խորութՃն եղ, մինչև պատգրել՝ ի նմին
ջուրց ծովու· երկրորդ՝ ՚ը չքՃապատութՃն եղբաց
ծովու, որ ուրՃք ուրՃք լերամՃք կայ ամրացեալ, և
ուրՃք ուրՃք աւազով· երրորդ՝ ըստ քնաւորութՃն
ջուրց՝ ի դիմել նոցա ծանրութՃ՛ իւրեանց՝ ի կՃդրն
երկրի, որով ՚նան ամփոփեալ լինքեանս· Լյս զայս
պարտ ՚ոճ· որպէս զի մի ծածկեսցի երկիրս, վ՚ա որդ
ասէ։

Ահման եղիջ՝ և ոչ անցանիցէ. և ոչ Լս գառնան՝ ի ծած-
կել զերկիր։ Լասի ասէ· յամփոփել ջուրց՝ ի ծով՝
զայնպիսի սահման և եզր եգեր նոցա, զորով ոչ կա-
րեն անցանել, այսինքն ոչ կարեն ոչ պահՃլ զայն
սահման, զոր եգեր՝ ի վերայ նոցա, այլ նովին սահ-
մանաւ կան· և եԹԷ յուզեսցին՝ ի հողմոց և բարձ-

բասցին, ոչ կարեն դառնալ անդրէնից յառաջին տեղի իւրեանց այսինքն ի ցամաք, ապա թէ ոչ՝ դարձեալ ծածկեին զերկիր, ուր էին յառաջն, որով ոչ ևս լինէր երկիրս տեղի քնակութեան։

Յարմարական մեկնութիւն՝ այս բան հայի յայն ամենայն՝ որոց սահման եդեալ է ած՝ եթէ՝ սաստկութեամբ փորձութեաց իցէ, և եթէ ազդութեամբ նեղգոլեցաւ, եթէ՝ չարութեամբ դիւաց իցէ, և եթէ բռնութեամբ խլեալ նաց. զի ամենայնի չափ և սահման եդեալ է ած, և ոչ տայ թոյլ առաւելուլ ի ծածկել զերկիր, կամ զայլ իսնարհ, կամ զջուր՝ որ իբր երկիր կարէ կոխել։ Այսպէս միտ առնուլ լուսաւորչին մերոյ զայս բան.

(ի յաձախ. ՆԱՒ. է։)

Օ սոյն մարթ է իմանալ բարեյաւակս զուբախութիւն և զորժումիւն, զյաջողութիւն և զձախորդութիւն, զՀանգստեան և զնեղութիւն, զառողջութիւն և զհիւանդութիւն։ ՚ի՚. զի յամենայնի յայսոսիկ սահման եդեալ է ած. մանաւանդ թէ զամենեսին զսոսա սահմանաւ իւրք կապեալ է. մինչև ոչ թողուլ զմիմանս, այլ զմիմեանսիք փարիլ, և ի միմեանց խուսել. որոյ վրդ գրի յառապելս, թէ ուրախութիւն և տրտմութիւն կռուէին ընդ միմեանս՝ թէ ո՛ թագաւորեսցէ. սոյնպէս և այլ ներհակն կիրք։ Օ այս տեսեալ դիտոյ՝ կամեցաւ սահման դնել և կարգ. և առեալ կապեաց զնոսա ընդ միմեանս մարդխեսայ շղթայիւք։ Այս առակաբանութեամբ ցուցանէ՝ թէ՝ ի սահմանելոյն ոչ է, զի այսպիսի կիրք միմեանս չածին. և չամենայնի ՚ի՚ սահմանելոյն ոչ ելանեն և ի՛ջանեն։ Օ այս եգեալ մարգարէին՝ խօսի ասպա և զդնացից ջուրց, և որք հետ գան այնմ, և ասէ.

ՃԻ. Ա՚. Առէջեր ղաղբիսս ընդ ծովս. ՚ի վրջ լերանց փնասցեն նոսա։

ԺԸ. Ա՚. Բերացանել զանիանն փաղանս վայրն. յափեսցին գնոսա ի ծոցս խոցանց։

ԺԶ. Ա՚. Եւ խաղասցեն երկինք բոյնս իւեանց. ՚ի վրայ վհմաց փայեն չիայնս խոցանց։

Ի բաժանել ջուրց յերկրէ և ի ժողովիլ նոցա ի

Ծովս, բազում ջուրք ամիծոփեցան յանհամար խորշս հողոյ՝ որ ի խորս երկրի, և ի համեմաս լերանց բարձանց. մինչև եթէ որ փորէր յայժամ փոս ինչ ուրեք խորս, գտանէր զանցս ջրոյ. որպէս լինի և այժմ։ Յա՛ս յայտ է թէ յայսպիսի ջրոց ամբարելոց ի ծոց երկրի և լերանց՝ բղխե՛ին և աղբիւրք. և գետք յառաջ քան զսկսանիլ անձրևաց. որպէս և ա-
,, եանդէ զբ դիբն զի ասէ. * չև և ա էր տեղայեալ ՚ն՚
,, այ ՚ի վերայ երկրի ... բայց (միայն) աղբիւրք ելա-
,, նէր յերկրէ, և ոռոգանէր զամենայն երեսս երկ-
,, րի ։ (Ծնն. ՚բ. ֆ.) և զինչ ասէ. * գետ ելանէր
,, յԵդեմայ ոռոգանել զդրախտն, և անտի բաժանի
,, ՚ի չորս առաջս ։. որոց անուանք են փիսոն, գե-
հոն, տիգրիս, և եւփրատէս։

Յա՛ս յայտ է թէ յոյժ շարունակիլ ուստեք ՚ի նոյն այ-
լոց ջուրց՝ այն աղբիւրք և գետք փութալով ցամաքելին։
Իսկ այս շարունակութի՛ն յառաջ քան զանձրևելն ոչ
այլուստ կարէր լինել, բայց եթէ ՚ի ստորերկրեայ
անցից, որք իբրև զնուրբ երակս ծծկելին և քամիին
զջուր ՚ի ծովէ՝ յոր հայեի և բան իմաստնոյն՝ թէ * ա-
,, մենայն ուխք ՚ի ծով գնան, և ծով ոչ լնու. ՚ի տե-
,, ղիս՝ յոր ուխք գնան՝ անդ նորին դառնան ՚ի գը-
,, նալ ։ (Ժողով. ա. ֆ.) Յա՛ս թէպետ այժմ բը-
նաղնինք մնդեն՝ թէ աղբիւրք և գետք չունին հա-
ղորդութի՛ն ընդ ծովու, այլ միայն ՚ի ջուրց անձրևոյ
բղխեն, բայց զինչ պարտ է ասել զաղբերայ և զգետոց
հոսելոց յառաջ քան զանձրևել երկնից։ Իսկ յետ
անձրևելոյն ընդունիմք և մեք, թէ ջուրք անձրևաց
զգործեին զնոյն հանդերձ ածանցելովքն ՚ի ծովէ։

Լ՚ըդ ջուրք՝ որք աղբիւրանան, ՚ի բարձանց ունին
զնագուսն, յորմէ հոսեալ վտակս գործեն. և վտակք
զգետս. և զի վտակք ընդ առուս գնան, և ընդ ծով-
ծորս, և ս և ընդ ձորս լերանց, ՚ի սոսին հայելով
ասէ։

Ա՚ռաւելեք պաբէ՛ւոս ընդ ծորձորս. ՚ի ձի լերանց գնացեն
ջուրք։ Յամի ասել. ՚ի ժողովել քո զջուրսն ՚ի ծովս,
ոչ թողէր զերկիրս անջուր. ապա թէ ոչ՝ քոյոք՝ զորս
բուսուցեր, ցամաքէին, և կենդանիք՝ զորս ստեղ-
ծեր, մեռանէին. վասն որոյ առաքեցեր և զաղբիւրս

'ի ծորձորս. այսինքն արաբեր՝ զի աղբիւրք՝ որք բղխին 'ի բարձանց, գնասցեն ընդ ծորձորս՝ այս է ընդ առուս եղեալս առ լերամբք. և լինելով վտակ՝ գընասցեն ընդ ձորս, որք են 'ի միջ լերանց. որպես զի և գազանք գտցեն իւրեանց ջուր և արբցեն. և առ այս յարէ.

Աբեռացանել զանկան գազանս վայրէ. յաչեռչին չէ՛ 'ի ծարաւս երբեմն։ Լ.յսինքն. գնալն այնչափ ջուրց աղբերաց և վտակաց առ լերամբք և 'ի միջ լերանց՝ վասն այսորիկ է, զի վայրենի գազանք, որք յայնպիսի տեղիս բնակին, 'ի ծարաւիչն իւրեանց արբցեն զայն. որով և կարիցեն միայ կենդանի. մանաւանդ ցիւք, այսինքն վայրի եզք։ Լ.ս զայս յիշէ 'ի մասնաւորի, զի սաստիկ է ծարաւ սոցա, և յաձախ ըմպելոյ զքուր 'ի յագեցուցանել զծարաւ իւրեանց։ Ցետ խոսելոյ մարգարէին զգազանսդ, խօսի և զԹռչնոց առ սելով.

Ընդ ԹռչունսԹ երկնից բնակ տիցեն։ Լառաս անդ՝ հայի 'ի լեռնային և յանտառային տեղիս և 'ի Թփոտ վայրս, ընդ որս բղխեն, կիմ անցանեն ջուրք ըստ վերոգրեալոդ. զի Թռչունք զայսպիսի տեղիս սիրեն, և յայսպիսի տեղիս գնեն զբոյս իւրեանց յոստս ծառոց կամ մանաւանդ 'ի խոռոչս լերանց, յորս և երգեն քաղցր ձայնիւ. և առ այս յարէ.

Լ.ս 'է գնչ վխմայ ոստեն ձայն տալեն։ Լ.յսինքն 'ի միջ խոռոչաց վիմաց բարձանց բոյնս գնելով Թռչնոց՝ և 'ի նոսին կալով՝ եղանակեն ըստ իւրեանց ձայնի՛ ինքեանք և ձագք իւրեանց. և 'ի ծարաւիչն իջեալ 'ի ջուր՝ ըմպեն որչափ և կարօտին։

Լ.յլաբանօրէն, առաքեալքն քոյ իբրև աղբիւրք բղխեալք յանսահման ծովէ՝ առաքեցան ընդ ծորձորս գանազան ազգաց, և գնացին 'ի միջ լերանց՝ այսինքն 'ի միջ օրինաց և մարգարէից, արբուցանել երկնային իմաստութիւ զանձնայն վայրի գազանս՝ այսինքն զՀեթանոսս, և և զիշավայրիս՝ այսինքն զարբատքին իմաստունս, որոց ծարաւ սաստկացեալ էր 'ի գիւտ ջրոյ իմաստութեն։ Լ.ս ապա Թռչունք երկնից՝ այսինքն որդիք երկնային սիրոյ, որք ընտրեալ եղեն յոյ 'ի յաւիտենից Թռչել Թևօք Հոգւոյն յեր-

կինս՝ եղին զգոյնս իւրեանց 'ի մէջ եկեղեցւոյ, և ետուն զձայն իւրեանց 'ի միջոյ վիմաց՝ այսինքն ճշմարիտ հաւատոյ, ևս և ըստ վարդանայ ետուն զձայն ածային օրհնութե 'ի մէջ երկուց կտակաց:

Նարոյապէս, ած առաքէ զշնորհս իւր 'ի ծործորս՝ այսինքն 'ի խոնարհ սիրտս. սոյնպէս և որք միանգամ ճգնին վերանալ մտօք յածայինսն իբրև զլերինս, գնան 'ի հոգիս նոցա ջուրք, այսինքն ածային խորհրդածութիք, մինչև արբուցանել զամենայն վայրի գազանս, այսինքն հանդարտեցուցանել զգազանութե զգայութեց, ևս և զվայրի էշս, այսինքն զմոլեգին ծարաւս ցանկութեց: Կամ ըստ լամբ" շնորհք հոգւոյն * զոր առաքեաց ած 'ի միջոյ լերանց սպասաւոր
,, հոգւոց հրեշտակացն՝ մեզ յարբումն, զգազանութե
,, կամաց մերոց զգաստացուցեալ զգօնացուցանէ ‖:
Իսկ 'ի լինել այսր՝ թռչունք երկնից՝ այսինքն երկնային առաքինութիք կամ ածային մտածութիք դիցեն 'ի հոգին զգոյնս և հանցեն զձագս. և 'ի միջոյ վիմաց տացեն զձայնս իւրեանց, այսինքն իբրև 'ի վիմի հաստատուն և յապահովի կալով՝ ցուցցեն ըզներգործութիս իւրեանց: Արդ քանզի եդ մարգարէն զըղխիլ աղբերաց ջուրց յարբուցանել զգազանս՝ խօսի այժմ և զոռոգմանէ լերանց ասելով:

ժգ. Ոռոգանէ զլերինս 'ի շտեմարանաց իւրոց. 'ի պտղոյ գործոց իւրոց լցցի երկիր:

Որովհետև ըղխել աղբերաց ջուրց ոչ է բաւական ոռոգանել զլերինս, այլ միայն զցածուն տեղիս, ած սահմանեաց զշտեմարանս ջուրց 'ի բարձրութիւնս երկնից, զի յայնց շտեմարանաց ոռոգեսցէ զնոսա, ընդ նոսին և զայնոսիկ՝ յորս ոչ հասանեն աղբիւրք: Իսկ այս շտեմարանք են ամպք անձրևալիցք՝ որք լուծեալ 'ի ջուր՝ ցօղեն 'ի վայր. վասն որոյ ասէ:

Ոռոգանէ զլերինս 'ի շտեմարանաց իւրոց: Կամի ասել. տես թէ քանի սքանչելի է նախախնամութիւն այ. զի 'ի բաժանել զջուրս յերկրէ՝ ոչ միայն եթող յանդս խորոց երկրի զջուրս ըղխեցուցանել զաղբիւրս, այլ և 'ի վերուստ պատրաստեաց զամպս իբրև զշտեմարանս ջուրց, յորոց ըստ պիտոյից հեղու անձրևօք, և ար-

բուցանէ զլերինս բարձուանս, և և զերեսս երկրի. որպէս զի և երկիրս հանդերձ լերամբք լիասցի. և առ այս յարէ:

Ի պաղոյ գործոյ է՞ոյ լայն երկիր: Այս բան կրկնակի մեկնի. իբր զի եթէ բաւդ պատուղ՝ առեալ լիցի փոխանակ ներգործուԹե կամ օգտուԹե, միտ բանին լինի այս. երկիրս ոուոգմամբ յագեսցի ի ներգործուԹէ հոսման անձրևաց, կամ՝ պարարտասցի ի շահաւորուԹէ անձրևաց, որք են գործք ՚ոյ. ըստ որում ի գիրս յոբայ. (ԼԸ. 28.) դնի գալ. * հայր անձրևի՞ն, և ասա՞ց ամենայն Թարգ՞ փոխանակ ասելոյ իւրոց, դնի քոյոց, կամ քոց:

Յակ եթէ բաւդ պատուղ՝ առեալ լիցի փոխանակ պտղեաց, զորս բերէ երկիրս, միտ բանին լինի այս. յոռոգանիլ երկրի՝ բերցէ զպատուղս, որք են իբր գործք. և նոքիմբք լիասցի և զարդարեսցի:

Ա՚յլաբանօրէն՝ լերամբք նշանակին մարգարէք, զորս արբոյց հոգին սբ ի շտեմարանաց խորհրդոց իւրոց. կամ նշանակին առաքեալքն զորս արբոյց քս ի շտեմարանաց այսինքն ի բանից մարգարէից՝ ի մեկնելն զայնս առնոսա: Կամ դարձեալ նշանակին արք կատարեալք կի վարդապետք, զորս արբուցանէ ՚ած ի շտեմարանաց սբ գրոց. որով և երկիր այսինքն եկեղեցի՝ լցեալ լինի ոուոգմամբ բանից նոցա, և տայ զպատուղս հաճոյս փեսային իւրոյ քի:

Խարոյապէս՝ լերամբք նշանակին միտք մարդոյ, զոր արբուցանէ ՚ած ի մտաւորական աղօթս. որով և երկիր այսինքն մարմինն, կամ նոյն իսկ մարդն լցեալ լինի պտղով գործոց բարեաց. զորոց խօսի մարգարէն ի յաջորդ համարն, ի մէջ բերելով զբուսանիլ խոտոց ի լերինս՝ յասէ:

ԺԴ. Բուսուսցէ չխոտ ի լերինս. պտալարէ ի ծառայութիւն մարդկան:

Խոտ ասի ո և իցէ կանաչեղէնն բոյս. իսկ դալարի ասի փափուկ խոտն, կամ գիրգ մանր խոտոյ. բայց աստ ի կարգ բանին հայելով՝ մարթ է ասել, Թէ խոտով նշանակին վայրի կանաչեղէնք, որք միայն ա-

նանոց լինին կերակուր. իսկ գալարուով նշանակին այն բանջարեղէնք՝ որք կերակուր լինին մարդկան. և յայս իսկ վանն առաջնոյն՝ ի մէջ բերէ զբերինս, և վանն երկրորդին զմարդիկ ասելով։

Բուսոցեր զխոտ՝ ի լերինս. զգալարէ՝ ի ծառայութենէ մարդկան։ Կամի ասել. դու տէր՝ որ ստեղծեր զանասունս, և յետ ամենայնի զմարդիկ՝ վանն ամենեցուն նոցա կերակուր և ս պատրաստեցեր. զի վանն սիրոյէց առնանոց՝ բուսոցեր զխոտս՝ ի լերինս. և վանն սիրոյէց մարդկան՝ զբազմազան բանջարեղէնս։ Այս թէպէտ բառդ անասուն՝ ոչ դնի աստ՝ ի թարգմանութենէ մերում, քայց զօրութէք իմացեալ լինի այն. վանն զի խոտք բուսեալք՝ ի լերինս անասնաբնակս՝ են վանն անասնոց։ Այս որ՝ ի մերում թարգմանութենէ զօրութէք իմացեալ լինի բառդ անասուն՝ յասելն՝ ի լերինս, կեր՚՚ և յայլ ամենայն թարգ՚՚ ներգործութէք դնի։

Յասելն աստ՝ ի ծառայութէն մարդկան, այսու ցուցանի թէ թէպէտ և՝ ի խոտս և՝ ի բանջարս կան բազում ճշմարտարք, քայց նոքին և ս հնարիւք մարդկան ծառայեն՝ ի պէտս նոցա։ Այսու ասէ եզնակ կողբացի. (՚ի գլ. ԺԶ.) * ՚ի բանջարս է ինչ՝ որ առանձինն սատակիչ է. և խառնեալ ընդ այլ բանջարս՝ քաղցրացուցանէ զսատակիչն։ Այս՝ որպէս ասեն՝ զի եթէ ոք ուտիցէ զսոխ՝ առանձինն՝ ոչ կարէ ուտել. և եթէ խառնեալ ընդ այլ բանջարս՝ ուտիցէ՝ ոչ վնասի

դալարըն ի դաշտս վանն մննդեան անասնոց. որպէս զի ծառայեսցին մարդկան. և այս մեկնութիւն ուղղագոյն ևս թուի, և կարգի բանին համաձայն. յոր միտ մեկնիւ և լամբ՝

Ա՛լաբաստրէն՝ լերամբք նշանակին աստ հին օրէնքն, յորս բուսոյց ած, այսինքն աւանդեաց ած զհաստատութիւնս օրինացն զի իբրեւ թաւամէկս. և զդալարիս իբրեւ անդն, զի այնպիսեաք մարթ էր անասնապահ ազգին մնալիլ առ ի ծառայութիւն ժողովրդեան նոր օրինաց։

Ա՛լաբեկացին (՝ի բանն կիք.) ՝ի յարութիւն մեռելոց վիճածէ զայս բան յասելն. * բուսուցանեսս յերկիրէ ,, դալարըն զմեռեալն յանդնդականն ‖ իբր թէ ա՛ռ ,, սէք, յարուցանեսս յերկիրէ զմեռեալն յանդնդեացեալ մսասանդ մեռելոյն, կամ յանշունչ ոսկերաց նորա. և նորա առնեսս. և այս հոյլ յայն բան ելկ՛ելլէ, որ ասէ. Թէ՝ ի մարգարէսնալ իմում* տեսի զի * մերկ ,, ձեռաւ ոսկր առ ոսկր, և ահա ջիլք և մարմինք պատ ,, տէին... և եմուտ՝ ի նոսա շունչ և եղեն կենդանի ,, ՝ի ներ ‖. (եզեկ. լէ. ։–10։)

Բաբդյապէս՝ իբրև զհոտ համարեալ լինին օրէնքն ոչ առ անասնաբարոյս, որք և կոխեն զայն. իսկ առ հաստատեալսն ունին զզօրութիւն մննդարար կերակրոյ. զորմէ խօսի մարգարէն ի յաջորդ համարն, ի մէջ բերելով զզօրութիւն հացի և զդինւոյ, յասելն.

ժէ. ՚անէր ընդ յերկրէ. գինի սրտից առնէ՝ ՚ի ՚ուլ պատրաստել ընդ դէմս. և հաց հաստատէ զսիրտ մարդոյ։

Լերինն այսոքիկ՝ զորս Թուէ մարգարէն, այսինքն են հաց, գինի, և իւղ, կարևոր Թուէն ՚ի կեանս մարդկան. հաց ՚ի մնուդ կենաց. գինի յուրախանալ սրտի, և իւղ ՚ի պահպանութիւն մարմնոյ. այլ այս պահպանութիւն ոչ վասն ամենեցուն է և ոչ ամենայն ուրեք, այլ ըստ հանգամանաց անձին և աեղւոյն։ Այլոց քաղքի՝ ի պահեստին այս ամենայն հասարակ բերն ՚ի գործ ածիւք յամենեցուն՝ ՚ի նոսին հայելով ասէ։

՚անէր ընդ յերկրէ. գինի սրտից առնէ, ՚ուլ պատրաստել ընդ դէմս. և հաց հաստատէ զսիրտ մարդոյ։ Հոյլ բան բառդ հաց՝ որ

երկիցս կրկնի, յառաջագոյնս հաստատածի դնի փոխա-
նակ այնր ամենայնի՝ որ ձաշակմամբ մտանդ տայ մար-
դոյ՝ եթէ պատուղ իցէ և եթէ խոտ, եթէ ուռնդ իցէ
և եթէ այլ բերքք երկրի· յոր միա ասեմք· * զհայ
,, մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր ‖· ուր հայիս
իմացեալ լինի այն ամենայն որ մնուցիչ է կենաց,
կամ որպես զրկ Յովսէոքեցին (՝ի մեկն. մատ. գ.ԼԴ·)
պատճառ կենդանի ինալոյ· ըստ որում ասէ· * ՝ի
,, քէն է իմ կեանքս, ՝ի քէն եղիցի և կերոյս պատ-
,, ճառ ‖· այն է հանապազորդեան հայն· Այս կամ
այդ բառ դնի փոխանակ նրեմոյ հայի՝ այսինքն փո-
խանակ ցորենոյ, յորմէ լինի հաց· վասն զի ասէ թէ
հանես յերկրէ· և յայտ է՝ թէ ոչ հացն՝ այլ նրեմ
հացին հանի երկրէ· Այս զի առաւել քան զայլ ամե-
նայն մնդաբարս բուն հացն է, վասն այսորիկ յերկ-
րորդումն հաստատածի փոխանակ բուն հացի իմացեալ
լինի այդ բառ· որպէս և բանն ցուցանէ· Աղօ ՝ի
ձգոյել մարդկան պատճառ նուազումն սրտի· քակ ՝ի
կերակրին հացիս հաստատի, այսինքն զօրանայ և
առնու մնունդ· յոր եթէ յաւելցի և արբումն գինւոյ՝
ապա պատճառի ուրախութիւն· զի ջերմ և հայտառ ո-
գոյ՝ գիք գինւոյ, սիրեալ յուղեցն որ ՝ի գլուխն, և ան-
տի հաղորդեալ ՝ի սիրտն՝ եթէ իցեն չափաւոր, վա-
նեն զնոսա յուղոյդ զմեծագին գոլորշիս, վանեն և զանձ-
կութիւն ՝ի սրտէ· և զշարժումն նոցա ընդարձակեն
և հայտառացուցանեն, յորմէ պատճառի ուրախութիւն·
և սակայն եթէ անցցէ ՚ի չափ՝ յիմարեցուցանէ· և
՝ի մանկունս և ՝ի չափահասս գործս լինի վնասու-
ցանկութիւն· վասն որոյ և զդուշանալին զոք ՝ի յայ-
լորդութիւն գինւոյ, և ոմանք խոտան հրաժարելին·
(որպէս և ՝ի կանանց·) մինչև ասել ումեմն ՝ի նոցա·
նէ· * զոր գինի և կին ոչ խաբեն, զնա և գժոխք

,, ոչ ապականեն ‖·

Լսակ վասն իւղոյն ծանրիք, զի գիւրաշարժանոյ գոլով
յօծանել նուաղ զմարմինն՝ զնստուածք նորա արտա-
քսուստ կակղացուցանէ, որով և գիւրաւրէն տայ մարմ
նոյ· այլ եթէ յաւելորդս լիցի՝ թուլացուցանէ և
ակարացուցանէ,

Աչալ աթժան է ևս գիտել· զի ՝ի հեղանիւթս կամ

'ի լոյծ իցս՝ որք արտաքրին արհեստիւ Թէպէտև քա-
զում ինչ է տեսանել պիտանի, բայց քանզի առաւե-
լապէս երկրին սոքա. այսոքիքն գինի և իւղ, վասն
այսորիկ զսոսա յիշէ. ասէ՝ առ'ի նեղբս, այն է գինի,
և որ 'ի գինւոյ սակի իցէ՝ յարբասին. և միւսն առ
արտաքս, այն է իւղ՝ և որ 'ի նորին սակի՝ յօծասին.
և այս յաւէտ 'ի ջերմային գաւառս արևելից. զի
յայնպիսի տեղիս 'ի ջերմանալ կծկին և գրեթէ չա-
մաքրին արտաքրին մերթ մաքրին, մանաւանդ մերթ
երեսաց. որոյ վասն օձանէն զայն պէսպէս խոզով.
որով և կակղացեալ մերթն ոչ տայ հանդիստ. յորմէ
պատճառի և դիւրանալ, ընդ նմին և զուարթանալն.
ասին իբր ասէ Թէ իւղ զուարթ առնէ, ոչ զի բուս
ինքեան պատճառէ զդուարթանալն, այլ զի 'ի դիւ-
րանալ անտի կամ 'ի փափկանալ զոր ոչ մաքրին,
միջնորդութիւն այնր պատճառ լինի զուարթանալոյ
մաքրին։ Չայս ի՛ւր 'ի հին ժամանակս, որք միան-
գամ 'ի սուգ մտանէին կամ 'ի տրտմութիւն ինչ պա-
շարէին վասն իրիք չար դիպուածոյ, ժուժ կալէին
յօծանալ ևնէ։

Օ ոչ ես եդաք Հայելով 'ի զուարթանալ սրտի։ Լայց
մերթ և ես ասել, Թէ յասէն ասա * իւղ զուարթ ||.
առնէ, բառդ չասաւ՝ ոչ դնի փոխանակ զուարթացու-
ցանելոյ զրիցն՝ այլ փոխանակ կայտառ և զուարթ
ցուցանելոյ զերեսս. ըստ որոյ յայլ Թարգմանութիւս
ես և 'ի լամբ" յասելեալ լինի ասա և բառդ երես յա-
սէն. * իւղ զուարթացուցանէ զերեսս ||. այսինքն
զուարթ և փափուկ ցուցանէ։

Չաւելու ասա լամբրնացին. * Ձեռ (ասէ) ասա, զի
,, զմիս ոչ բերէ 'ի Թխ կերակրոց, ոչ զձկանց և ոչ
,, զանասանց, քանզի 'ի հարկէ մարդկան արաբ ձաճ
,, զնասին, ուստի ասացին որքն. և ոչ ինքնայօժար
,, կամաք. քանզի և ոչ ձիրանս ուտիմք կամ ժանիս
,, առ 'ի պատերհալեն այնպիսի գազանային կերակ-
,, րոյ. և բնական կամքս հրաժարէ 'ի նմանէ խարե-
,, լով զհաւասար մարմին կենդանեացն՝ մարմնոյ մեր
,, ասալ 'ի պարապուտին. սակայն չոյ սրբեցաւ և ոչ կ
,, խոտելի, այլ և առանց գործելոյ ուտելն բարիք ||։
Վ.յլաբանօրէն՝ հոգիւ նշանակի ասա մարմնացեալ

բանն ՅԱԾ՝ որ ասաց զանձնէ. * ես եմ հացն կենդաց‖. այս հաց որ էջն յերկնից՝ եւ յանվաբ երկրէ՝ այսինքն ի կուսէ, և տուաւ մեզ ի հաստատութեն հոգւոյ և յանմահութեն կենդաց. զի որ ուտէ ի հացէ յայսմանէ՝ զմահ մի ՅԱշակերտիցէ. ‖ակ գինւով նշանակի ա նատական արիւնն՝ որ հոսեցաւ ի վիրացն քրիստոսի՝ իբրև ողկոյզ ՅՄրելոյ ի խաչին, և տուաւ մեզ յաւրհնութիւն հոգևոր. զորս և օրշակի աւանդեաց մեզ քն ի վերջին ընթրեան՝ յորում եկեր զՅուան. ըստ որոյ ասէ բարսեղ. (ի մեկն. մարկ. գլ. ԺԴ.) * յայս օրի. ,, նակ...ի տաճարին յամենայն պատարագսն ընդ ,, գաւանցն և ընդ արեանցն հաց և գինի մատու ,, ցեալ լինէր. զի նոյն հացն էր գառն, և գինին ,, արիւնն. վասն որոյ և յաւուրն յորում զօրհնակն՝ ,, զգառն ուտէին, էտ զՅնչմարտութեին զՅացն, ըզ ,, մարմինն. և յորում արեամբ գառին օծեալք ազա ,, տեալք ելանէին (յերթողսն) էտ զարիւնն իւր ,, զգինին փրկական‖.

Լ.ԻԼ խաղով նշանակի տիրապէս ՅնորՅք հոգւոյն ՅՈՂ, և նա ինքն հոգին ՅՈՂ, որ զուարթացուցանէ զերկնաս հոգւոյ մերոյ. նշանակի և մեռանն ՅՈՂ, որ զուարթառանէ զմեղ ի ձեռն խորհրդոյ գրոյնին ի գաւանիլ զուարթերես զՅնչմարտութեի Հաւատոյ. յոր միտ ասէ նաբեկացին ի սակս մեռանին. (բան. գՅ.) * իմա ,, նալ քեզ զայս՝ թէ զինչ իցէ իւրն, եթէ ոչ զաներս ,, թեն (որ) ի փայտն պատեաց՝ սովինիւ բժշկեալ ,, ըստ առաքնոցին զուարթ գործեացես‖.

Յաւելու ասա բարսեղ (ի վերոյիշեալ մեկն. մարկ. գլ. ԺԴ.) զայլ իմն առաքելի. յայս բան ասէ. * գի ,, նի ուրախ առնել, իւղ զուարթի, և Հաց Հաստատէ ,, զսիրտ մարդոյ, դնեալ ի միջոցին զիւղն, որպէս ,, զի ծանիցես՝ թէ որ Հաղորդեաց մարիննոյ և արեան, ,, զոր Հաւիւ և գինւով էտ մեզ, նոյն ինքն օծեալն ,, և ուծանի քն‖.

Բարոյապէս՝ Հացիւ նշանակի՝ Հոգւոյն, և ոչ այլ առաքինութեի՛ք զորս Հանել ՅԱծ յերկրի՝ այսինքն ի Հողեղէն բնութի՛ մերմէ առ ի Հաստատութի՛ն Տն գՅաւր կենդաց. գինւով նշանակի սերն այլ՝ որ ուրախ առնէ զմեզ. և խաղով յոյսն, որ տայ մեզ զուարթե-

բնա ծառայել ՚ի՝ ակնառնելով վարձուց. և կի՞ որոշ-
մուԹի՝ որ զուարԹ կացուցանէ զմեզ յատենին ՚ի՝
Հկատ առաջի դնելոյ մարգարէին զսյսոսիկ՝ խօսի ա-
պա և զինքնաբոյս ծառոց ասելով՝

ԺՂ. Յաֆեսյին ծառն ՚ի. և մայրն լԻբանանու՝ ըստ
դո՞ն անկեցեր՝

Ի վերոյ ՚ի համարն 10. եդ, * առաքեցեր զաղբիւրս
,, ևն ։ և ՚ի համարն 13. եսոյզ Թէ նա՞ ոռոգանէ
զլերինս ջուրբք անձրևաց. որում և հետևեցոյց՝ Թէ
յոռոգմանէ անտի անանձին խոտք և բուսանին ցո-
բեան, խաղող, ևն. յորոց լինի հաց, և գինի. ա-
մանօթ ապա ընդ նոսին շարադասեալ զծառս մեծա-
մեծս՝ ցուցանէ և նոցա կարօտ գոլ այմմ, և նովին
ոռոգանել. վասն որոյ ասէ՝

Յաֆեսյին ծառն ՚ի. և մայրն լԻբանանու՝ ըստ դո՞ն
անկեցեր՝ Այսինքն ծառք մեծամեծք ոռոգելք յանձ-
բևոյ և ՚ի ցօղոյ յադեսոյին և աձեսցին՝ Այլ զի ցուց-
ցէ, Թէ այս ծառք ոչ են անկեալք ՚ի մարդկանէ,
այլ ինքեանք բուսեալք յակնարկութիւն ՚ի՝ յաւելու
զբառդ ՚ի՞, որով ցուցանէ նաև զմեծութիւն ծառոցն.
զի սովորութիւն է՝ որ զրոց զմեծամեծ իրս կոչել ՚ի՞ն,
որպէս յասէին, լերինք ՚ի՞ն, մայրք ՚ի՞ն, ևն ։

Այսա այսմ է իմանալն և վասն մայրիոյ լԻբանանու.
որոյ ազգաւ յաւելու ասել. զորս դու անկեցեր,
առ ՚ի ցուցանել Թէ այն ծառք միայն ՚ի հրամանէն
՚ի բուսան և մեծացան, և ոչ ՚ի հնակութէ մարդ-
կան։ Այս այսմ (եԹէ չիցէ անտեղի՝) մարԹ է հե-
տեւեցուցանել Թէ այսքիկ ծառք զորս յիշէ, էին
վաղ ժամանակաց, և մեծք բան զայլ ամենայն ծառս.
իբր զի ՚ի սկզբանէ անտի կային և առանց չո-
բանալոյ. քանզի այս եզանակ խօսից ՚ի սոյն տայ
ակնարկել, մանաւանդ զի և մայրքն լԻբանանու, զո-
րոց խօսի՝ են ծառք իբր անճերանալիք. քանզի ասի՝
Թէ այնուամ տեւեն՝ ցօրւոյ աձեն, այսինքն Թէ միշտ
աձեն, եԹէ յադեսցին, այսինքն եԹէ ունիցին իւր-
եանց մնուցող, և ոչ պատահեսցի նոցա արտաքին ինչ
Հարուած, մինչև Հասցեն ՚ի սահմանեալ կէտ իւր-
եանց։

Ա՛յլաքանօրէն՝ ծառօք ձեր իմացեալ լինին մարգարէք մեկնեալք և ոռոգեալք ի հոգւոյն. և մայրիք լիբանանու առաքեալք և բաս վարդանայ հաւատացեալքն, զորս անկեաց քն։ Ա՛մենեքին սոքա արբ-մամբ ածային ընօրհացս ոռոգեցան, և ի փայտից ա-ցա, այսինքն ի բանից սոցա, կամ՝ ի հաւատացելոց բանիւք սոցա, շինեցաւ և հաստեցաւ կամ ուղիղ ե-կեղեցի։

Ա՛տրոյապէս՝ ծառովք ձեր իմացեալ լինին ածային հնգեալ առաքինութիք. այսինքն հաւատ, յոյս և սէր, որք և օրինակին ի մայրան լիբանանու. սոքա ոռոգեալք ի նեբգործական ընօրհացն ոյ՝ աձեն ի հոգիս. մինչև լինել տեղի և պլոց երկնային առա-քինութեց. զորոց խոսի մարգարէն ի յայնժոր հա-մարն յիշատակութիք Թռչնոց երկնից յասելն։

Ժ՚Ե. Ա՛յդ թռչունքն երկնից յօփս հանցեն. և բոյն արած-լի ապատնի է նոցա։

Օ՚ղջ ասաց մարգարէն ի համարն ԺԲ. Թէ անդ Թռչունք երկնից բոյնս դիցեն ի ծերպս վիմաց առ-ջոքով, սատ գնոյն գնէ հայելով ի ծառս յասելն։

Ա՛յդ թռչունք երկնից յօփս հանցեն։ Ա՛յսինքն անդ ի մէջ բարձրացեալ և մեծացեալ ծառոց անտառացե-լոց այլևայլ ազգք Թռչնոց բոյնս դնելով ձագս հան-ցեն. և զի բազումք ի նոցանէ բնութիք իւրն զապա-հովագոյն տեղն որոնելով՝ դիտեն զբոյն արագել, յայս հայելով յարէ.

Ա՛ր բոյն արագիլ ապատնի է նոցա։ Որպէս առանձն բնաձնին մատենագիրքդ, գրեթէ քան զամենայն կեն-դանիս զգուշաւոր է արագիլ (այն է լ՚կկ) ի դնել զբոյն իւր յանէրկևան տեղւոջ և ի կատարս բարձր տեղեաց. և գրեթէ քան զամենայն Թռչունս ինքն արագիլ դնել զբոյն. և զայն ամենայնն չարբքնա-նակի իւրմ պարսպով և ի գաւառս ինչ ծերպս ծերպս նաև գործէ առ ստորոտով ձորս։ Ա՛յնեակ ապա և Թռչնոց զբոյն ձորս՝ յայն ապատնին. ոմանք ի ծերպս մտանելով. իսկ այլք բնութիք իւրն զգալով՝ Թէ ոչ գոյ անդ վտանգ՝ ոչ ի գազանաց և ոչ ի մարդկաց, այսու բերմամբ վստահանան դնել բոյնս առ սահմա-

նաև բանող նորա. և այս է զոր ասէ. * բոյն արագ-
,, լի ապաւէն է նոցա ‖. այսինքն Թէ տեսութիւն բա-
նոյ արագ լի տայ նոցա ապաւինիլ ի ծերպն, և և
վստահանալ ի դնել զբոյն առ սահմանաւ նորա, և
հանել զնա ի յատակովի։

Ոգի ևս որսակ՝ ս բառիս անդ՝ նշանակի եկեղեցի զի՝
ուր Թռչունք երկնից այսինքն մանկունք եկեղեցւոյ,
որք հաւատով յերկինս տային, բոյն դնեն, և ձագս
առաքինութեաց հանեն. և բոյն արագ լի՝ այսինքն սե-
դեան քան ապաւէն է նոցա. կամ Թէ նոյն ինքն եկե-
ղեցի՝ որ օրինակի յարագիլ ողջախոհ, ապաւէն է
հաւատացելոց՝ ի գտանել զողջութեի մէզայց և ըզ-
բժշկութեի հոգւոց։

Յարոյակաչս՝ ի հոգի առաքինութեան բազմադիմի առա-
քինութիւք բոյնս դնեն. և բոյն արագ լի այսինքն սե-
ւեռաբանն քան, և յոյսն հաստուցման վարձուց՝
ապաւէն է նոցա։ Յոգ յեա խօսելոյ մարգարէին
զՔրիստոս և զբանոյ նոցա, խօսի և զերկոց ասելով,

ԺԸ. Երկունք բաբելացւոյն են եղկերեսայ. և վկայ ապաւէն նաւահանգիստ։

Յղկերեսայ Թեպէտ նաև ի գաւառային անապատս ո-
նին զբնակութեի, նոյնպէս և նաւահանգիստ յատկացուա
(որպէս և տեսեալ է մեր ի յանապատն արաբիայ,)
բայց քանզի հասարակօրէն ի լերինս լինին եղկե-
րեսք, և ի ծերպս վիմաց՝ նաւահանգիստ, յայն հայ-
ելով ասէ։

Երկունք բաբելացւոյն են եղկերեսայ. և վկայ ապաւէն նաւա-
հանգիստ։ Յամի ասել. Նախախնամութեին ոչ այնպիսի
կարգ եդեալ է յարարածս՝ զի իւրաքանչիւր կենդա-
նի ունիցի իւր պատշաճ տեղի բնակութեի և ապաւէ-
նութեի. որպէս ահա եղկերեսք որք են երկուցք և
արագունք, ունին իւրեանց տեղի զարմանք լերինս.
ուր Թարակին և բնակին. նոյնպէս և նաւահանգիստ
տատաւել երկուցք՝ ունին իւրեանց ապաւէն զինս.
զի ի ծերպս նոցա պատսպարեալ ապահովանան։
Օ այսոսիկ յատաղ բերելով մարգարէին՝ սոքիքեր և
զայլ կենդանիս տալ խմանալ, որք ըստ եղկերեսաց
ի բարձունս լերանց Թարակին, և ըստ նաւահանգս-

կաց ի ծերպս վիմաց բնակին։ Աչերք ուրեք և ընդ
հոգով առ արմատավք թփոց։

Հոգևորապէս՝ եղջերուօք նշանակին առաքինիք. ո-
րոց տեղի սրածելոյ են լերինք բարձունք, այսինքն
բարձր խոհմունք, գերազանց ազօթք, և մեծամեծ
գործք բարձրացեալք առաջի ՚ին։ Իսկ նապաստակօք
նշանակին ի հասարակի մանկունք եկեղեցւոյ. որոց
ապաւէն է նախ նա ինքն վիմն քր, և ապա նոքք, և
և նոյն իսկ եկեղեցի։ Ւշ բարձրակա՛ն հասարակա-
կան ազօթք, և պարզ խոհմունք։ Իսկ ի մանուածո-
ցի՝ նապաստակօք նշանակին տկարք և երկչոտք. որոց
ապաւէն են վիմք այսինքն հաստատունք, որպիսի են
առաքելոցք, և հոգևոր հարք։

Օ այսպիսի ինչ ասէ և սողմոն զհնդապատ. * որք
արարին ի վէմս զդադարս իւրեանց։ (առակ. Ը. 26.)
զի ի հալածելն ի շանց՝ փախչին և ի ծակըն կայծս.
որով խրատիմք պատրաստել մեզ զդադարս ի վիմի,
այսինքն յիմիք հաստատուն իրի, զորօրինակ ի համ-
բերութիւն, կամ ի հեզութիւն, կամ ի ջերմեռանդու-
թիւն, զի ի հալածել ի շանց, այսինքն ի փորձուէն
ապաւինեսցուք յայնս, և առաւել ևս ի դադարս վի-
մին քր, այսինքն ի մտածութիւս վերայն քր։ Ար-
պէս և ազաւնիք փախուցեալք յերկեսից ուրուրի և
ցնոյ ապաւինին ի դադարս իւրեանց. * Ակ ընդ հա-
,, վանեաւ վիմին (ազաւնի իմ) մերձ առ նախատա-
,, բիսայն ։ (երգ. Բ. 14.)

Լ ամբ՚ յառելոյ ասէ, թէ * լեառն խմացուէ բարձ-
,, բագոյն խորհրդոյն նոցա է, որք եղջերք առաքի-
,, նութեան են զօրացեալք։ Իսկ վիմք ամրութիւն հա-
,, ւատոյն՝ նոցա, որք երկիւղիւ են նուաստացեալք.
,, եւանդ ի լեառն սիրոյ եղջերուն, և իջանել ընդ
,, վիմովք գործոցն նապաստակին երկիւղած ։

Լ՚Ալ ասա գիտելի է՝ զի մարդաբնն ախտակ ի վեց-
երրորդ համարոյ խօսեցաւ զարթածոց, որք եղեն
չերբորդումն աւուր արարչութեանն. յորումն եղև բաժա-
նութիւն ջրոյց յերեսաց երկրի և արգասաւորեաց բուսոց
և անկոց. որպէս տեսանի ի գիրս Ծննդ. (ա. 9--13.)
Ւշ ի խօսիլն զոգացան՝ ի մէջ երեք և չորիս՝ որոց
ծագայինն սաքա. որպէս ի խօսիլն զմրոյ՝ ի մէջ ե-

բեր և զմսդոզս ջրոց. և ՚ի խօսիլն զՅաւոց՝ ՚ի մէջ եբեր և զՅուշտնս և զերկս. զի Թէպէտ սոքա այսինքն Թաչունք. որպէս և ձկունք ՚ի հինգերորդ աւուր ստեղծան, և գազանք և անասունք ՚ի վեցերորդումն, բայց քանզի չէդիւ ոչ պահէ մարդարէն զայս կարգ, յայլսւմ գասու յիշէ զսոսա. և յետոյ գարձեալ խօսի զսոցանէ ՚ի ստորև՝ սկսեալ ՚ի 21. համարոյ և անդր։ Ո՚պոս աստանօր երբև Թէ վերջ տուեալ բանից արարչութեն երրորդ աւուրն, սկսանի խօսիլ զարարչութեն չորրորդ աւուրն, յորում ՚ի նմին և ըզգործս արարչութեն վեցերորդին. և ասէ.

ԺԹ. Ա՚յր բերէ չլսոսն վան ծամանակի. ալեփն ծանեաս զամ մանելոյ նորոյ։

Ի. Ա՚յր բերէ չնասոր և եղև կիւղբ. ՚ի նմա գեան ամենայն գազանս անասուն։

Որք միանգամ զՀետ եղեն, և զՀետ լինին գտանելոյ և լափելոյ գժամանակն՝ առնուն իւրեանց սահմանորդ գշարժուձն լուանի՝ ըստ ծնանելոյ նորա և ըստ լրանալոյ ամիս յամնոյ. և զի այս կախեալ կայ ըստ ամենայնի գլուսաւորութեն արևու, ասէ և իբր յարմատոյ առնուն գլափ ժամանակին։ Ո՚չ քանզի երբայեցիք մեծաւորապես ՚ի լուանոյ չափին գժամանակն և գաւուրս ասելով ՚ի տալ զայն՝ ասելով.

Ա՚յր բերէ չլսոսն վան ծամանակի։ Կամ ասել. ոչ յիմիք պահանեցաս իմամբ տեսլութեն քո տէր, զի աւասիկ արարեր և գլուսին վասն ժամանակի. այսինքն հաստեցեր յերկինս գլուսին, զի նովաւ չափեսցին ժամանակք ըստ այլևայլ կարգի՝ ըստ ամսոյ, ըստ տաւուր, եւ. և զայս ասելով մարգարէին՝ ոչ կամի ցուցանել՝ Թէ միայն վասն ժամանակին արար ած զլուսինն, այլ Թէ հայելով ՚ի ժամանակս զորս չափեն մարդիկ, իբրև պատճառաց չափման ժամանակի արար զայն։ Ո՚ւ զի ժամանակք լուանի յաւուրց չափն, և աւուրք ՚ի մանելոյ և ելանելոյ արևու, յայն ակնարկելով յարեկ զինի, և ասէ։

Ա՚լեփն ծանեաս զամ մանելոյ նորոյ։ Իւր բառդ ծա-

Նե՝ ոչ ցուցանէ՝ թէ արեգակն ունիցի դէմնաչուքն, այլ յայտ առնէ միայն զպահպանութիւն կարգի, զոր եդեալ է նմա Աստ. որպէս թէ ասէր. արարեր զարեգակն, և կարգ եդեր ի նմա, զի մնասցիցէ և ելանիցէ. և նա ըստ կարգադրութեան քումմ ծագէ և մտանէ. ըստ այսմ (Ժողով. ած. ց. 6.) * ծագէ արեգակն և մտանէ արեգակն, և ի տեղի իւր ձգի։

Այլ քանզի ի մտանելոյն արև ու պատճառի խաւար, ասէ՝

Ա՛ր արարեր զխաւար, և եղև գիշեր։ Այսաւասիկ թէպէտ և ոչ է էակ ինչ՝ զորմէ ասիցի թէ արար Աստ, բայց քանզի մարդիկ իբրև էակ ըմբռնեն, իբրև զէակի խօսեալ սակ. արարեր. և դարձեալ բայդ արարէր՝ ոչ էոյն յարաբերութեամբ խաւարի, այլ յարաբերութեամբ պատճառի խաւարին. որպէս թէ ասէր. արարեր զի մտանելով արևու լինիցի խաւար, և այնու լինիցի գիշեր, և ապա ի ծագել նորա լինիցի լուսաւորութեամբ, և այնու լինիցի տիւ։

Այս զայս կարգ եդ Աստ ըմ բազում պատճառաց, որոց զմին ևեթ յառաջ բերէ մարգարէն ի ստղմսթ ասա՝ զայն թէ ի ծագել տունջեան մարդկի ի գործ ելս. նիցեն, և գազանք հանդիցեն. և ի տիրել գիշերոյ՝ մարդիկ հանդիցեն, և գազանք չրջեացին. զորոյ և

կարգաւ խօսի և նախ ասէ,

Ի՛ նմա փնան անկանն գազանք անտառի։ Որ բառդ՝ ի՛նմա՝ յարաբերէ զգիշերն. զի գազանք անտառի, որպիսի են արջք, առիւծք, գայլք, աղուէսք, և որ ի կարգի, ի գիշերի չրջին անեղիւղ ի մարդկանէ. և ըստ հակառակն անտառունք, և բնտանի թռչունք հասատ բակօրէն ի ցերեկի չրջին. Այս երկոքին ևս այսինքն գազանք և անտառունք, ընդ որս և թռչունք՝ ի գիւտ կերակրոյ յածին. զի յետ որոյ անդ ամենեցունց ի մարդ իւրեանց՝ գործ նոցա ոչ յայլ ինչ բերի՝ բայց եթէ գտանել զկերակուր, և պատրաստել ի ծնունդ։

Ա՛յլարանօրէն՝ լուսնիւ նշանակի հին օրէնքն, որ տուաւ յորոշումն ժամանակի գաղտնեան մեծոյնին։ Իսկ արեգակամբ նշանակի նոր օրէնքն, որ ունի մշտանել ի կատարելութեան յաւիտենական կենաց. իսկ որք ոչ ընկալան զայն, այլ մնացին ի խաւարի, հաս-

յիւ նոցա գիշերն յաւիտենական. յորում գնան անմարմին գազանք անտառի բազումք՝ որ են գիշ-
ապարձակ լուանալ նշանակի ադամ՝ յորմէ չափել
եդեն ժամանակք. իսկ արեգական նշանակի քո՝ որ
ծանեաւ, այսինքն գիտաց զժամանակ մնանելոյ յաշ-
խարհս յայս, և ելանելոյ յաշխարհէ աստի, և գալոց
միւսանգամ։

Յայսաբան նշանակի սատանայ, որ թէպէտ իբրև
լոյս սուտ ձեաւ, բայց խաւարաբար գիշեր եղև. և՛ ի
կամ նորա գնացին գազանք այսինքն գևք. և զհետ
եղեն գտանել և ուտել զմարդիկ. այլ՛ ի ծագել ա-
րեգականն արդարութեան՝ սկսան ժողովիլ՛ի մարիս
իւրեանց, այսինքն՛ի գԺոխս։

Վարդապետ՝ լուսնիւ նշանակի փոփոխականութիւն
անշնչիցականութեան, և արեգական միտքն, ըստ որում
լուսաւոր առնէ և ցուցանէ զնմանութիւն և զուղիղն։
Յայսաբան է մեզըս, որպ զհետ գայ գիշերն խաղի մէջ
տայ. և՛ ի նմա այսինքն՛ի խաւարի մեզոյ գնան
գազանք, այսինքն մոլութիւնք և զգայութիւնք ևս և
գևք. այլ՛ի ծագել հնորհաց գադարին։

Վարդապետ՝ ըստ լամբ՝ լուանալ նշանակին երկրաքարշ
և խոնաւուտ խորհուրդք. իսկ արեգական ճաշակին
և երկնային մտածութիւնք. որոց չրջանաւ լինի՛ի հո-
գիս գիշեր և տիւ. ՛ի տիրել խաւարային խորհրդոց՝
լինի գիշեր, յորում գնան գազանք այսինքն մեզան-
չական և սատանայական բերմունք. իսկ՛ի ծագել
ճաշակին մտածութեան՝ մեկնին նոքա, և ելանի մարդ
՛ի գործս առաքինութեան։

Վարդապետ՝ գազանըք նշանակին աշխարհասէրք և
մարքնատպաշտք. զի իբրև զգազանս՛ի խաւարային
գործս ախորժեն չրջիլ՛ի գտանել իւրեանց կերա-
կուր, այսինքն՛ի լնուլ զքաղց ցանկութեանց և կամաց
իւրեանց, զորս և կորնչաց նմանեցուցանէ մարգա-
րէն, ՛ի մէջ բերելով զկորնչեան առիւծուց յոսկեն։

իսա. Կորնչեան առիւծուց մռնչեն և յափշտակեն. և խըն-
դեն յոյ զկերակուրս իւրեանց։

իջ. ՚ Ա ծածկել արեամբ ծովուքն. և ՚ի մէջս խրեանց դա-
դարեն ոչ կարելով զնմա գազանաց կորիւնան մի
մի ՚ի միջ բերել, զաբեծուն ևեթ ՚ի միջ բերէ. զի
գոլով նա թագաւոր գազանաց՝ զայն միայն ՚ի միջ
բերելով, նովին տայ իմանալ և զայլսն յաստեին։
Կորնեան առ-ի-ծաց մանկանն՝ և յանկարծակի. և խնդրեն յայ-
ցելութիւնս իւրեանց։ Կորիւնք ասելով ոչ իմանայ վար-
ծիցն՝ այլ զայնպիսիս՝ որք ոչ ևս կարօտին կա-
թամբ մարգն կերակրել, բաւական գոլով ինքեանն
գտանելոյ զկերակուր։ Յոհ կերակուր կոչեանց ա-
ռիւծուց և այլոց նմանատեսակ գազանաց են որոք
նոցա ՚ի կենդանեաց. որոց վճռ մանկունն՝ զի ՚ի գտա-
նելն յափշտակեցցեն և ուտիցեն։
Լ՚ըդ մանկել սոցա է իբրև բանիւ բերանոյ խնդրել
յարարչէն կերակուր. վճռ որոյ ասէ խնդրեն յայ ըղ-
կերակուր իւրեանց։ Ոչ տեսչութիւն խնամոյն այ
այնպիսի ինն օրինակաւ կարգէ զամենայն, մինչև ա-
մենեցուն գտանել զայն, և կերակրիլ նովաւ։
Լ ասէ" դնէ կորեանց մանկանէ ՚ի խշտիս իւրեանց՝ և
մարդ նոցա ելանել յորս՝ առ ՚ի կերակրիլ գնոսա.
այս ևս է ուղիղ, որովք նշանակի և մանկունն դիւաց.
որք են կորիւնք սատանայի. յորոց վերծ ծնեալ փա-
փաքելով երանելոյն գրիգորի նաբէ կացուց՝ ազատ
զնա և ասէ. (՚ի բանն. Հիմ.) * մի մանանցայց կո-
,, բեանցն առիւծուց, որք խնդրեն ՚ի քէն զոս կե-
,, րակուր՝ ծախել սատամանքն գազանոյն ևն։ Այս
զի ասաց մարգարէն ևն ՚ի գիւղերի չորին նոքա, յա-
րէ զկնի, ևն զինչ առնեն ՚ի գալ առաւօտեան. վասն
որոյ ասէ.
Ա ծածկել արեամբ ծովուքն, և ՚ի մէջս խրեանց դադարեն։
Լ՚ըսկիզբն յորժամ առաւօտ լինի՝ ՚ի ծագել անդ ա-
րեւու՝ ոչ ևս ծնան գազանք ՚ի բացի և ոչ գնաք գոր-
ծելն ինչ յայտնի, այլ գառնան անդրէն յորջս իւր-
եանց ՚ի մէջ մթեաց՝ այսինքն խիտ անտառաց. և
մնեալ ՚ի ներքին տեղիս՝ հանդչին անդր իբրև յան-
կողինս. Օ այս առնէ խնամք տեսչութենն այ. որպէս
զի և անասունքն կարիցեն արածիլ ՚ի տունջեան, և

մարդիկ կարիցեն համարձակ լինել ի նմա. ապա թէ ոչ՝ դժուարին իմն լինէր նոցա կալ ի վերայ երկրի. Աստի յորդորմամբ իմն ասէ Եզնայի կողբացի (ի գլ. ։) արժան է * գործել և զինամսն եւս այ զմի-
,, տաւ ածել՝ թէ ուր փոքունքն կարեն մեռանել
,, մեզ, զիարդ կարիցաք ապրիլ թէ ոչ զոչունս և ոչ
,, զազանս բնակակից արարեալ էր զմեզ. իսկ ի
կալ մեր ուրոյն ի նոցունց՝ ապրիմք հանգստեամբ,
և եւանեմք ի գործս մեր աներկիւղ վստահութիւ-
զորմէ խոսի մարդարէն ի յաջորդ համարն, ասելով

Լ ՚ի ստեղծանել այդ զկենդանիս՝ ոչ ասաց վա նոցա գործել առ ի կերակրիլ. իսկ ի ստեղծանէլն զմարդ՝ ետես սերմանել զանկնայն խոտ սերմանելի, (Ծնն. ա. 29.) և ի դնելն զնա ի մէջ դրախտին՝ ասաց՝ գործել զնա և պահել. (Ծնն. բ. 15.) և յետ մեղայն հրաման ետ քրտամբք երեսաց ուտել զհաց. (Ծնն. գ. 19.) զի որովհետև բանաւոր և անձնիշխան արար զնա, կամեցաւ՝ զի քանիւ վարելով դըժուարութիւն իւր կերակուր, և ընտրութիւն բարւոյ գործանէն առնիցէ. զի մի գոտարակ լինչի կատարելութեան քանաւորութիւն նորա ըստ ասելոյ իմաստնոյն (իմաստ. ժ. 5.) Այս թեպետ ինքն է որ յաջողէ և տայ, բայց կամ ևս զգործակից լինել մեր. զի յայնժամ որպէս զօրն ետ՝ տայ և գյաջողութիւն գործոց աւուրն. Ասէ ասէ ծործորեցին. (ի մեկն. մատ. գլ. գ.) * որ
,, զօրն տայ . . . նաև զաւուրն պէտքն շնորհէ քեզ ։
Այսոկ որք անփոյթ լեալ զգործոց, յափշտակուիք կամ դարանելով զանձն գտանել զկերակուր, ի կարգս գազանաց են համարելի. զորոց ասաց, մանչեն և յափշտակեն. Այդր քանզի պատշաճ ժամանակ գործելոյ մարդկան է գերբեն, որպէս և յաւրմար ժամանակ հանգչելոյ գիշերն, վա այսորիկ ասէ.

Լ ՚ի ստեղծանել այդ զկենդանիս՝ ոչ ասաց վա նոցա գործել առ ի կերակրիլ. իսկ ի ստեղծանէլն զմարդ՝ ետես սերմանել զանկնայն խոտ սերմանելի, (Ծնն. ա. 29.) և ի դնելն զնա ի մէջ դրախտին՝ ասաց՝ գործել զնա և պահել. (Ծնն. բ. 15.) և յետ մեղայն հրաման ետ քրտամբք երեսաց ուտել զհաց. (Ծնն. գ. 19.) զի որովհետև բանաւոր և անձնիշխան արար զնա, կամեցաւ՝ զի քանիւ վարելով դըժուարութիւն իւր կերակուր, և ընտրութիւն բարւոյ գործանէն առնիցէ. զի մի գոտարակ լինչի կատարելութեան քանաւորութիւն նորա ըստ ասելոյ իմաստնոյն (իմաստ. ժ. 5.) Այս թեպետ ինքն է որ յաջողէ և տայ, բայց կամ ևս զգործակից լինել մեր. զի յայնժամ որպէս զօրն ետ՝ տայ և գյաջողութիւն գործոց աւուրն. Ասէ ասէ ծործորեցին. (ի մեկն. մատ. գլ. գ.) * որ
,, զօրն տայ . . . նաև զաւուրն պէտքն շնորհէ քեզ ։
Այսոկ որք անփոյթ լեալ զգործոց, յափշտակուիք կամ դարանելով զանձն գտանել զկերակուր, ի կարգս գազանաց են համարելի. զորոց ասաց, մանչեն և յափշտակեն. Այդր քանզի պատշաճ ժամանակ գործելոյ մարդկան է գերբեն, որպէս և յաւրմար ժամանակ հանգչելոյ գիշերն, վա այսորիկ ասէ.

իւր՝ եթէ արհեստ իցէ՝ և եթէ վաճառականութիւն. եթէ մշակութիւն երկրի իցէ՝ և եթէ ծառայութիւն. զորս և կոչէ վաստակս ձեռաց՝ այսինքն այնպիսի աշխատութիւն՝ որ լինի ձեռօք. և 'ի հասանել մինչ արեւու դառնայ անդրէն 'ի տուն իւր. ուր կերակրի, և հանգչի մինչև ցառաւօտ։

Ասացի՝ հայելով 'ի հասարակ ընթացս կենաց, զի 'ի հասարակի այսպէս առնեն մարդիկ, և սակայն այսու ոչ ցուցանի, թէ 'ի գիշերի՝ կամ 'ի տան ոչ իցէ օրէն գործել, մանաւանդ եթէ իցէ գործ ուսման. ուստի ոչ ասէ մարգարէն, յառնէ գնալ 'ի գործ, այլ ելանէ. որով ցուցանէ՝ թէ նաև 'ի տան ոչ է դատարկ, այլ գործէ և անդ. և 'ի ծագել արեւու ելանէ 'ի դուրս։

Դարձեալ 'ի խօսիլ մարգարէին զայս՝ ոչ հայի 'ի բարի կամ 'ի չար գործս, զոր և 'ի գիշերի և 'ի տան ևս կարեն գործել. այլ 'ի հասարակական արարս մարդկան. որով գործեն զայս ինչ կամ զայն. բայց ոչ ըստ անբանից այլ ըստ մարդկային հանգամանաց. վն որոյ ոչ ասէ սոսկապէս՝ թէ ելանէ մարդ 'ի գործս, այլ յաւելու և զվաստակ իւր, որ ցուցանէ զգործս պատշաճաւոր մարդոյ։

Ուստի եթէ մարդ ելանիցէ 'ի գործս խաբէութեան, կամ նենգութեան, կամ չարութեան, ևն, ոչ ելանէ 'ի գործս իւր, այլ 'ի գործս օտարս, այսինքն 'ի գործս սատանայի և ծառայից նորա։ Նմանապէս որ ելանէ 'ի վաստակս գողութեան՝ կամ յափշտակութեան, կամ զրկողութեան ևն, ևս և 'ի գործս բարկութեան, կամ կռուոյ, կամ վայրահաչութեան, կամ հեշտախտութեան, ևն, ոչ ելանէ 'ի գործս իւր, այլ 'ի գործս այլատարազս, այսինքն 'ի գործս գազանաց, և անասնոց։

Ննելի է դարձեալ և այն՝ զի մարգարէն 'ի խօսիլն զգազանաց՝ 'ի մէջ բերէ միայն զխնդրել նոցա զկերակուր. իսկ 'ի խօսիլն զմարդոյ՝ զայսմանէ ինչ ոչ յիշէ, այլ միայն զգործել նորա առաջի դնէ։ Եւ պատճառն է, զի գազանք ունելով միայն զզգայական ճանաչումն, միայն առ զգալիս բերին այսինքն առ կերակուրս, ևս և առ ծնունդս. և 'ի բերիլն յայն՝ ոչ ճանաչեն զկերակրիչ իւրեանց. իսկ մարդս

ունելով և զիմացական Ձանապարհն՝ թերի և առ իմա-
նալիս , և ՚ի գործելն՝ յայտնի թէ գործէ բանիւ ,
որով և զգործ իւր կարգէ առ գերագոյն վարձան .
և Ձանապարհով դիմելիւր իւր՝ առաջի նորա կալով
գործէ . և զոր գործէ՝ նմա բնծայելով՝ ակնուսի ՚ի
նմանէ գտանել՝ զոր արաքոյ նորա ինդրէ . և այս
բերմանէ բնական ամենայն մարդոյ . թէպէտ և մարդ
՚ի զառամելոն պարարելով , և ՚ի չիթհաւթնիս ախտից
մերկելով՝ ոչ դիտէ . իսկ եթէ ուշ դիցէ , և ՚ի դի-
տելոյն ՚ի կարգի արասցէ , ՚ի արժանեաց գործէ :

Եթէ և դու ընթերցօղդ կամիցիս ՚ի սմին առնել ,
՚ի գործելդ՝ վերադարձ Ձանապարհիդ Տայեաց յայն՝
զոր առնես , և բաղդատեա ՚ի այն՝ զոր առնեն ան-
բանք . կամ այսպէս ասացից , զՁանապարհն քո ՚ի գոր-
ծելդ՝ և զՁանապարհն անբանից ՚ի գործել նոցա բաղ-
դատեա ՚ի միմեանս . տես յինչ Տայի Ձանապարհն ան-
բանից ՚ի գործելն , ոչ յայն որ արար զնոսա , այլ
յայնս՝ որք արարան ՚ի պէտս անդէտան կենդա . իսկ
գոյդ յինչ Տայի՝ յայն որ արարն զբեզ , և ապա յայնս՝
որք արարան ՚ի պէտս քո : Ձայս ուշ եդիւլ՝ ՚ի միտ
առեալ թէ այլազգ Տայի արարիչն ՚ի գործս անբա-
նից , և այլազգ ՚ի գործս քո . ՚ի նոցայն իրրև ՚ի գործս
ոչ Ձանաչողաց իւրոց , կամ իրրև անծանօթից իւրոց .
իսկ ՚ի քոյդ իրրև ՚ի գործս իւրոյ ծանօթի . որով և
այնպիսի լինել պահանջէ զգործս քո՝ որպիսի վայել
է Ձանաչողին նմա :

Եթէ զայս խորհեսցիս յելանելդ ՚ի գործ՝ գործես-
ցես իրրև մարդ . և ՚ի Տասանել երեկոյին գոցես
զքեզ մարդ՝ այսինքն մարդ կորհն կեցեալ , և ոչ անաս-
նաբար . որով և միթէ արեսցիս և Տանգիցես ՚ի գի-
շերի : Ձու զայս ասեմ խոսելով ՚ի մարդկային և ՚ի
բնական կարգի . ապա եթէ ըստ քրիստոնէական կա-
նոնաց և ուղեսցես զգործս քո , գերագոյն քան
զմարդ երևեսցիս , և ընդ Տրեշտակս լեզի ուրախու-
թիւն քո :

Ո՛րպէսզի և գիշերի գործ՝ գիր թէ գնաս ՚ի
Տեռաստր տեղի առ ՚ի գնել զվաճառս ապրի տղի
առաքինութեանց և գործոց բարեաց . այսու կամաք
յորդորեմ զ լեալ և ի գիշերաձայ ժողովին ըն-

բարին, և լի բարեօք գործիբ ի տուն. և ուրախացի նորօք զընտանիս քո. ոչ միայն լեռի վաճառաւ, այլ զանազան առեսակօք։ ||Որք գան ի բերրս քաղաքիս նո. րոյ աշխարհի, ոչ միայն ասկի բերեն, այլև զիմաստնս զերեցիկս, և զոյնս պիտանիս. զոր և ես ի գալդ ի տուն բեր ընդ քեզ զոսկի գործոց սիրոյ, և զայդ ազգի առաքինական բոյսս։ Այսպա եթէ ոչ ընդունայն վաստակիս. և ի հասանել երեկոյի մահուան՝ զա. տարկաձեռն գտանիս. և զինչ շահ յաշխատանացդ քոց։ Այլ քեզ լեռի փոխանակ բարի բեռանց՝ բառ. նայես ի քեզ դառնութիւն, և դառնութիւնք մնացես ի տուն, և դառնացուսցես զընտանիս քո։

Որ օրէնքին գայս համար և գնաքննեսցաց սորա վե. բանձէ յառաջին և յերկրորդ գրոցս տեն։ Յառաջին գրոցսն հայելով և ի յարեւելին գրէ. (ի մէկն. մատ. գլ. իբ.) այսպէս. * ի ծագել արեւու ժողո. վին, և ի մերձս իբրեանց գադարին. այսինքն գա. նանք չարք որք են մեզք և անօրէնութիք (ի ծա. գել արեգականն արգարութեն) հեռացեալք ի հաւատացելոց ժողովեցան յորջ իբրեանց ի մայրն չարութեն ի բանտարկուն առաջին. և նոքին ան. առաձին անշէջ գեհենին պատրաստին. ուստի և մերձիկ զօրացեալք ծագ մամբ չարութեն տեն՝ ելու. նեն ի սուրերն մահու մեզաց ի գործս բարեաց, որպէս ի սկզբանն մինչև յերեկոյ լծման յաւետ. նոյ կենցաղոյս. յորում մինելոց և երկրորդն գա. լուստ ի սոյն միաբաթաձու ուստ հիւրեակի ||։

Այեալով ապա ի մանաւանդի և յերկրորդ գալուստն գրէ (ի նոյն մէկն. գլ. իբ.) այսպէս. * ի ծագել արեւու ժողովին ի մերձս իբրեանց. ելանէ մարդ ի գործս և ի վաստակս ձեռաց. այսպէս ի գալուս. տեան տեն՝ որ իբր զարեգական ծագէ՝ գոդք և զըգ. կողք և նեղգաւորք և այլք գազանաբարոյք ժողո. վին ի կայս իբրեանց քան սրժանեսցն. և մարդ պատկեր ոչ, որ գործեաց և վաստակեցաւ յայդի ի եկեղեցւոջ մինչև յերեկոյ լծման աշխարհի ելաս. նէ ի պատիւ փառաց իւրոց ||։ Այս ամենայն զոր ասաց մարգարէն ի սազմոսիս՝ մնագիւբ իմն խորհր. դով հայեցեալ, և ի զարմացումն ըմբռնեալ՝ բերի

ԻՄ. Որդեա՛կ իմ, ես ի քեզ եմ ելեալ եւ ի մարմնոյ քում եմ ծնեալ, եւ ես քո ծնողն եմ, եւ դու իմ որդի ես. ես քեզ ծնայ եւ դու ինձ ծնար։ Ես քեզ ծնայ ի մարմնոյ եւ դու ինձ ծնար ի հոգւոյ։ Ես քեզ ծնայ ի մահկանացու եւ դու ինձ ծնար ի յաւիտենից։ Ես քեզ ծնայ ի մարդկութիւն եւ դու ինձ ծնար ի Հոգին Սուրբ։ Ես քեզ ծնայ ի մահ եւ դու ինձ ծնար ի կեանս։ Ես քեզ ծնայ ի ժամանակս եւ դու ինձ ծնար ի յաւիտենից։ Ես քեզ ծնայ ի ստեղծուածս եւ դու ինձ ծնար ի Ստեղծիչն։ Ես քեզ ծնայ ի ծառայս եւ դու ինձ ծնար ի Տէր։ Ես քեզ ծնայ ի մարդ եւ դու ինձ ծնար ի Հայր։ Ես քեզ ծնայ ի հողոյ եւ դու ինձ ծնար ի Հոգի։ Ես քեզ ծնայ ի մարմին եւ դու ինձ ծնար ի Հոգի։ Ես քեզ ծնայ ի մարդ եւ դու ինձ ծնար ի Հայր։ Ես քեզ ծնայ ի մահկանացու եւ դու ինձ ծնար ի յաւիտենից։ Ես քեզ ծնայ ի ստեղծուածս եւ դու ինձ ծնար ի Ստեղծիչն։ Ես քեզ ծնայ ի ծառայս եւ դու ինձ ծնար ի Տէր։ Ես քեզ ծնայ ի մարդ եւ դու ինձ ծնար ի Հայր։ Ես քեզ ծնայ ի հողոյ եւ դու ինձ ծնար ի Հոգի։ Ես քեզ ծնայ ի մարմին եւ դու ինձ ծնար ի Հոգի։

Որդեա՛կ իմ, ես ի քեզ եմ ելեալ եւ ի մարմնոյ քում եմ ծնեալ, եւ ես քո ծնողն եմ, եւ դու իմ որդի ես. ես քեզ ծնայ եւ դու ինձ ծնար։ Ես քեզ ծնայ ի մարմնոյ եւ դու ինձ ծնար ի հոգւոյ։ Ես քեզ ծնայ ի մահկանացու եւ դու ինձ ծնար ի յաւիտենից։ Ես քեզ ծնայ ի մարդկութիւն եւ դու ինձ ծնար ի Հոգին Սուրբ։ Ես քեզ ծնայ ի մահ եւ դու ինձ ծնար ի կեանս։ Ես քեզ ծնայ ի ժամանակս

'ի կարգեէն զիւորհուրդն հաղորդութեան. և այնչափ մեծ, մինչև անհաս լինել մարդկային մտաց. զի 'ի վեր է քան զամէն և իւրն հրաշալի գործս. յոր միտ ասէ նաբեկացին (՝ի բանն. խիմ.) * դու ես ամենայն ,, հոգւոց, որ մեծացուցեր զայս տուրս չնորհաց քոյն ,, զամենայն գործոց քոց հրաշս ։ (տես՝ ի հրահանգն եօթեկի. հրաշ. է.)

Ա՛ստանօր դադարեցուցեալ մարգարէին զձառս իւր՝ որ՝ 'ի վերայ ցամաքային կենդանեաց ըստ վերոյգրեալ աւուր արարչութեանն, գառնայ ապա խօսել և զծովայնոց՝ որ եղև 'ի հինգերորդ աւուրն, և ասէ ։

ԱՅս ծով դէպ՝ և անդրը. 'ի սմա են սողունք, որ ոչ կան թիւ. կաղնոյ դէպ՝ և մանուկ. 'ի սմա և նաւք գնան. վիշապն որ ստեղծեր խաղալ նովա ։

Ա՛րդեօք 'ի ցամաքի բնակելոյ՝ զցամաքայինսն ընտելագոյնս ունին. վա՛ որոյ ոչ այնչափ զարմանան ի նմանս. իսկ զծովայինսն իբրև անբնաւելս ունելոյ՝ 'ի տեսանելն ինչ 'ի նոսա՝ առաւելագոյնս զարմանան ։ Ա՛րդ թէպէտ և բազում ինչ է 'ի ծովս արժանի զարմանալոյ, բայց մարգարէն զչորեսին միայն 'ի մէջ բերէ. մի՝ զմեծութեն նորա և զլայնութեն. երկրորդ՝ զանթիւ բազմութեն ժժմանց և ձկանց. երրորդ՝ զգազանս մեծամեծս և զիբքունս, ընդ որս և զվիշապն ծովային. չորրորդ՝ զզարմանալի նաւարկութիւն. և նոյս զառաջինոյն խօսելով ասէ ։

ԱՅս ծով դէպ և անդրը ։ Ով՝ մեծ համարի ըստ առաւելագոյնս տարածելոյ քան զցամաք. ուստի զցամաքէ ոչ սասց մեծ. իսկ զծովէ արձակաբար ասէ. այս ծով մեծ և անդրը։ Որ բառդ այս՝ ոչ ցուցանէ թէ գոյ և այլ ծով մեծ կամ փոքր, այլ յայտ առնէ միայն զզարմացումն մտաց. որպէս թէ ասէր. ով թէ ծովս այս՝ զոր տեսանեմք, կամ զորմէ լսեմք, քանի՛ մեծ է և անդրը։ Կամ բառիս անդրը կամ անդոյրը՝ նշանակի աստ ընդարձակն. զի յայս միտ 'ի գործ ածէ զայդ բառ յայտնիսի տեղիս. ըստ սմին խմնայ և նաբեկացին (՝ի գով. մեծք. յասելն.) * այս ծով ,, մեծ լճաձիր և յոգնատարած. տիեզերագրաւ բռ ,, նոր կից գոգ. ծնանելոցս սեռից անթոյնի ծով. և

,, բնակ բանակի (զեռնոց) անդորը երևի մարդկան
,, ըստ դաւեի՝ յատակաւոր կարծը պնդութիւն ։
Լոկ լամբ" զբառդ անբոյր՝ առնու փոխանակ խաղա-
ղասիրի. և ասէ՝ թէ ձկանց հանդիսա է ծովը. զի
յորժամ՝ ի նմա են, ինան կենդանի՝ և յորժամ աս-
տաբա ձգին՝ սատակին ։ Լոյզ առաջին մեկնութիւն
երևի ուղղագոյն և համաձայն այլոց եւ արգմ՝ Վար-
ձեալ լամբ" փոխանակ դնելոյ՝ այս ծով մեծ՝ գրէ.
* սատ ծով մեծ ։ և ոստ ասելով իմանայ զերկիրս.
որպէս և մեկնէ իսկ ։ Եւ զի ի ծովս մեծի նոյնպես
և ի փոքունս են անբոյս զեռունք և ձկունք. վասն
որոյ ասէ ։

Ի սմա են սողանք, որ ոչ թոյ ի՛ւրեանց ունին ։ Առաւս սողանք դնի
ոստ փոխանակ բառիս զեռանց. որով նշանակին ոչ
միայն ծովային ժժմունք, այլև հասարակ ձկունք.
որպէս և տեսանել ի գիրս ծնն. (ա. 2.) յասելն.
* Հանիցեն ջուրք զեռունս շնչոց կենդանեաց ։ ուր
որպէս զդամենքսինն կոչէ սողունս ի համարն. 24.
և 25. առնպէս և զծովայինսն անուանէ զեռունս. և
Թուի թէ ի սակաւոսի աստ ևս ի սկզբան եգեալ
կայր ըստ երբ" բառս զեռանց. որպէս դնի և ի միում
ընտիր ձեռագրի և ի լամբ". և յետոյ փոխոխութեամբ
ստահոյ եգեալ է սողունք ։

Լուրջ ասոյա ասէ, թէ ոչ գոյ. ոչ զի յիրում անեծից
են, այլ զի ի մարդկանէ ոչ կարեն Թուիլ. նա զի
զերբան տեսակս և գանն մարդիկ, և ի Թիս արկին,
ոչ կարացին բռնադատիլ. քանզի առաւել քան զայ-
նոսիկ կան ի ծովս, որոց գործք և շարժուածք մի
քան զմի զարմանալի են ։

Յոր զորօրինակ ի ցամաքային կենդանիս՝ են որք ա-
նասունք ասին, և են որք գազանք կոչին, այնպէս
է տեսանել և ի ծովային զեռունս և ի ձկունս, վա
որոյ յաւելու ասել մարգարէն ։

Գոլան ևնդանիք և նահանգ ։ Արքիմբք նշանակին այն
ձկունք՝ որք ունին զգազանութիւն, որպիսի են գլխիք
և նմանիք նոցին, ընդ որս և կիսք՝ որոց անուանելի
է միս. ի մէջ ասցա կան մեծամեծք և փոքունք ըստ
ազգս իւրեանց. Եւ սոսին չարաչարք մարգարէն և
ղենացս նաւուց՝ ասելով՝

Ի՝ սմա և նաւ գնաց. Օ՚այս գնէ մարգարէն առ՝ ի ցուցանել՝ թէ քանի զաբմանալի իցէ խնամքն այ, որ նաև՝ ի լուծական տարեր առնէ գնալ նաւուց քեռնաւարելոց՝ ի դէպս ուրեմն պիտոյից մարդկան։ Ապրիր ասէ ըստ ասելոյ խմաստնոյն (ԺԲ. ւ--ճ.) ամենայնի զօրութեանն իւրով առնել՝ զի մարդիկ՝ ի վերայ Ջուրց և գնասցեն. բայց կամեցաւ զայնպիսի կարգ դնել, զի մարդիկ՝ ի գործ ածելով զառնական ուրեմն իւրեանց՝ հնարեսցին նաւարկութիւնս առնել. ընդ որ զաբմանային (եթէ հնար էր) ձկունք ծովու, տեսանելով՝ ի վերայ իւրեանց զընթացս նաւուց, յոյր տակս իսկ բնական ինն քերմամբ իրք զաբմանալով՝ ուր տեսանէն զընթանալ նաւուց՝ առ նոքօք և ինքեանք ընթանալ ջանան՝ ոչ գիտելով զինչ այն իցէ։ Օ՚այս եգեալ մարգարէն իրք զմիջոնն. կեալ ինչ բան՝ գնանայ խօսիլ և զվիշապաց ծովու և ասէ.

Վ էլաւն ըզր սահմանէք խաղալ նովա։ Վ իշապաւ խմայեալ լինի կէտ մեծ, որ առ երբս" կոչի ԼԻՒԱԹԱՆ. ո. բազ անունք խմանան զայնմիսի ձուկն, որպ յառ հասանել՝ ի մեծութիւն նաւու. և անունք խմանան զկոտորելոյս. և այլք զայլ ինն ահեղ գազան կամ կէտ ծովային։ Ա՚այս վիշապ կամ կէտ ոչ եթէ մի է, և մի այն եզական գնէ մարգարէն, այլ մեծ մեծ լինելոյ քան զայլ ամենայն կենդանիս՝ եթէ ցամաքային և եթէ ջրայինս՝ միասր յիշէ։ Ոչ գնէ խաղալ նովա։

Որ բայդ խաղալ՝ սկզբնաբար Հայի յերրորդ դէմն, և ապարակ՝ ի խաղալ վիշապն ըզ ծովու. և ըստ այսմ բազդ նովա գնէ փոխանակ բառիս ծովս կամ՝ ի ծովս. և միտ բանին լինի այս. ՝ի մեծի ծովու ոչ միայն նաւք գնան, այլև հանգոյն նաւու մեծ ձուկն գնայ, և ըզ խորս նորա յզէ. և խաղայ՝ ի նմա, կամ նա ծով. և ուր կամ՝ գիւրաւ ընթանայ՝ որպես երկիր՝ ի գաշտի։

Կամ զաբձկալ՝ գիտելով մարգարէին ցուցանել զմեծութիւն այնր ձկան՝ այսպիսի եղանակաւ խօսի, որպես թէ ասէր. ՝ի մէջ ծովու կայ այնպիսի մեծ և ահագին գոն ձուկն՝ որ խաղայ ովկիանոսիս. կամ թէ այնչափ մեծ է այս ձուկն՝ մինչև ոչ մեծ ինչ երևիլ նմա ով-

կիսոսդ. այլ իբր խաղալիկ. կամ որ նոյն է՝ ոչխա-
նոսն, որ մեզ ահագին երևի, առ վիշապաբ ծովու է
խաղալ տեղի, և վայր զբօսանաց։

Ապացի՝ սկզբնաբար, զի մարքն է իբր երկրորդաբար
վերածել և յերկրորդ դէմն, և ընթեռնուլ այսպէս.
* վիշապն զոր ստեղծեր, և խաղաս նովաւ։ և ըստ
այսմ բառդ Նաէ= Հայի՝ ի վիշապն. որով միա բանին
լինի այս, Թէ այն ահագին գազան՝ հրամանաւն այ
գոյացուցեալ՝ ի ծովու՝ ակնարկութեամբ նորա ասացաւ.
և որ մեզ ահեղ իմն երևի գազանն այն՝ իբրև խաղ
է առաջի զօրութեանն այ, տէս և՝ ի համեմատութիւն։
Հոգևսրապէս՝ ծով մեծ աշխարհս է. զեռունք կամ
սողունք են մարդիկ. իսկ գազանք մեծ և փոքունք՝
աշխարհակալք. նոքա լի բարեօք՝ են առաքինիք. իսկ
վիշապն է սատանայ՝ որ խաղայ աշխարհասէս, կամ
Թէ խաղալիկ է ինքն առաջի հրեշտակաց. ըստ որում
գրի (՝ի յոբ. խա. 24.) ևս և խաղալիկ ծառայիցն
այ. ուստի գրէ նաբեկացին զառաքելոյն պօղոսի՝ ի
գով. առաք. ասելով. * և ծաղրականաբար այսպէս
,, մեզք հեգնեաց ըստ մեծին գաւթի զմայրն աշա-
,, գին զաքմից լոզակաց (՝ի տառապիլ խրոմ յան-
,, գուդս)։

Ըստ սորին ասի են և գէթ. որք Թէոփաւն վիշապաբ
համարին, բայց զօրութեանն քան զշունս անարգ
եղեն, և անարգին առաջի խոնարհաց։ Այ՝ ինչպէս և
երևեալ օրդին այ՝ կլանէին զորս գտանէին, և ան-
պարտելի պատերազմին. իսկ յետ գալստեան նորա
տկարացան և տկար պատերազմին։ Պատմի (՝ի գիրս
պսլիհոսի) Թէ գաղղիացիք՝ ի սկիզբն պատերազմի
հզօր հանդիսանային, այլ՝ ի վերջն անզօր. մինչև
ասիլ ընդունակ. * սկիզբն պատերազմի նոցա՝ ի վեր
,, քան զաթանց, և յետինն անարգ քան զկանանս։
այսուհետև իմն և զղիւաց, յառաջ քան զքեզ հզօր,
այժմ տկար և անզօր։

Բայց զդ՝այլ լեր. զի եթէ՝ ի դիմել նոցա՝ ի վերայ
քո՝ ի սկզբան անդ ոչ վանեացեր զնոսա նոցա՝ ա-
ռանց իսկ պատերազմելոյ հարկանեն զքեզ։ Ա՛տրա-
ձուկն Թրջին կոտորէ զձկունս և ուտէ. բայց ոչ ծով-
բիս Թրջի, այլ միջոցէն. եթէ ծովբ Թրջի՝ ընկերեցի,

թմրի և ըմբռնի, Ի յարձակիլ ասպ գիւաց Ի հարկանել զքեզ Թրով փորձութեամբ, եթէ զնայր այսինքն զսիրելն փորձութեն Հարցեսս՝ Թմրեցուցանես զնա, և ըմբռնես, և խաղաց զնոքօք. իսկ եթէ Թոյլ տայցես՝ նոքա միջոյ Թոյն Հարկանեն և խորտակեն։ Լարոյապէս՝ ծով է մարդս. և սողունք են Ի նմա պէսպէս զգայութեամբ և սրտի շարժմունք. գազան մեծ՝ յաստիականն, և գազան փոքր՝ ցանկականն. նաւք գնան Ի նմա՝ խորհուրդք մնաց առագաստեալք սիմապէս իմաստիւք։ Ալ իշայ է անձնիշխանութեն չար՝ որ խաղայ Ի մարդն՝ որպէս և կասի. վիշապ կոչի Ի մարդն և վախճ ցանկութեն անզուսպ, որ առաւել քան զայլ ամենայն կիրս զօրանայ յառաջ իւրում. զոր օրացեալ երկիւղածացն ոչ յաւար տան առաքինութեանց։ Լուր յիւս առաջի առնելոյ մարգարէին զդամբարձեալն և զծովակին կենդանին, առաջի դնէ այժմ և զինամն ոչ, որով կերակրէ զնոսա զամենեսին, մի որոյ ասէ։

ԽՀ. Ընդ ինչ ոչ ոչնչանայ։ Եւ դու դա՛ս ինչ բանս։

ՅՀ. Տա՛ս դու նոցա՝ Եւ ինչ բան. բանս չէնան տ՛ս, ինչ բանիւք զամենեսեան կամ տ՛ս։

Ամենազօր սքանչելին են պահել զայնչափ բազմութեամբ կենդանեաց քան զարարչագործել զնոսին Ի ծովու և Ի ցամաքի, Ի հողս երկրի և Ի յօդս. Ի տալ ամենեցուն նոցա սքանչելի իմն օրինակաւ զանազանել զիւրաքանչ կերակուր, մանրիլ և սերիլ անպակաս Ի ծնունդս. ընդ որ զարմացեալ մարգարէին՝ մանաւանդ եթէ զուարճացեալ և զմտչելով՝ գերեզկաբանեալ առաջի առնէ զայսպիսի մեծ նախախնամուն ոչ, ասելով։

Ամենեցուն չեղ ոչ ոչնչանե. Եւ դա՛ս ինչ բանս Ի ծովս։ Այս բառդ ոչ՝ ոչ ըստ այնմ է իմմանալի, որ մարդոյ ընծայի, այլ ըստ յուցանելոյ կենդանեաց բնաբար զյաճախութեն կամ զքաղց ներքինն. որպէս եթէ ասէր. Ի քաղցնուլ նոցա և յորմնել զկերակուր՝ դու ինքն տուր նոցա զայն Ի ուստշամ ժամու. այս-

ինքն առնես՝ զի գայցեն նոքա կերակուր և կերիցեն, յագեսցին և հանգիցեն. զոր կամելով առաւել ևս հաստատել՝ կրկնէ և ասէ՝

Տաս դու նոցա և կերակրին. բանաս պչեան ես, կերակրես զանձնեսին կամօք տուր։ Կամի ասել. կերակրել կենդանեաց ոչ է ըստ դիպուածոյ, այլ տեսչութիւք քոյ. իբր զի դու՝ որ արարեր զնոսա, ոչ թողեր զնոսին սովամահ լինել. այլ դու ինքն՝ ի ձեռն երկրորդ պատճառաց յաջողես նոցա գտանել զկերակուր. և այս այնպէս, որպէս ես ես բանայիր զամենայն ձեռն քո, և թաթխիր առաջի նոցա զկերակուր նոցին։

Ի մէջ բերեալ զձեռն՝ կամի ցուցանել, թէ կարի ինն դիւրաւ տայ նոցա ած զկերակուր. ըստ որում բացմամբ ձեռին նորա կերակրին նոքա, և փակմամբն սովամահ լինին։ Փոքու իւիք փոփոխութիւք ընթերցու զայս բան յակոբ մծբնայ հայրապետ (՝ի ճառն. ԺԲ.) յասելն. * Ոչ դարձեալ ասաց դաւիթ վասն ,, թռչնոց և անասնոց. ամենեքին քեզ սպասեն, և ,, տաս դու նոցա զկերակուր ՝ի ժամու. տաս դու ,, նոցա, և կերակրին. բանաս զձեռն քո, և լցու- ,, ցանես զնոսա. դարձուցանես զերեսս քո ՝ի նոցա ,, նէ, և խռովին ։

Ուղևորապէս այսու կերակրով իմացեալ լինին շնորհք և պարգևք ած այնի, զորս առատապէս բաշխէ ձեռն յոմն. առ որ փափաքելով նաբեկացոյն՝ գոչէ առ նա. (՝ի բանն. ԼԲ.) ասելով. * ՚ով ամենա- ,, պարգև ձեռն յո քո և առ խս դարձիս կարկառ- ,, մամբ շնորհի աջոյդ քո ։

Արժան է աստ ձեռամբ իմանալ զնախախնամութիւնն այն, որ մատակարարէ ամենեցուն զամենայն որ ինչ կարևոր է նոցա ՝ի պիտոյս կենաց։ Ոչ զայս առնէ ած ոչ եթէ ժլատութիւք կամ նչդութիւք, և կամ իբր ակամայ. այլ որպէս ասաց՝ բացմամբ ձեռին և յօժար կամաք. վ՚ որոյ և ասէ իսկ, կամօք տուր։ Իսկ եթէ փակեսցէ զձեռն իւր, այսինքն յետս նահանջեսցէ, յատկականուի դիմեն. վ՚ որոյ յարէ զկնի և ասէ։

իբ. Պաբյոյականս զբրեաս տ՚ի նոյանէ՝ և խօսէին. հանս զբէ՛ ի նոյանէ, զախասն և՛ ի հող դառնան։

Օ երբեմն ասել՝ այդ բազում օրինակաւ կարէ իմա. ցեալ լինել· որպէս այսուբ ասացեալ է մեր. (սաղ. ՃԻ· 7։) Լայդ ասա երբեմն սերտալոյս իմացեալ լինի նախախնամութեան այդ, կամ խնամք տեսչութեան նմա։ Այդպէս և ոգւով թէպէտ և բազում ինչ կարէ իմա. ցեալ լինել, բայց ասա առեալ լինի փոխանակ այնը կենդանական զօրութեան, որով իբր ոգւով կեան կենդանիք բան նախախնամելոյն այդ. վա զի ցայնոսիկ ուղիղ զայն զօրութեան, ցորչափ նախախնամին առ յայդ. իսկ յարժամ նախախնամութեն այդ դադարի՛ ի պահելոյ զնոսա, պակասին և նոքա անտի։ Հայսոսիկ հոգ. ելով ասէ։

Պաբյոյականս զբրեաս տ՚ի նոյանէ՝ և խօսէին. հանս զբէ՛ ի նոյանէ, զախասն և՛ ի հող դառնան։ Կամի ասել. ՚ի քէն է ամենայն, և քէ պահին կենդանիք ամենեքին։ Լխեալ քաղցր աշօք Հայեացիս յերկիր, և տա. ցես բղխել զարդիւնս, ՚ի բերոց անտի նոքա կերակրին կենդանիք, մնանին և ածին։ ապա եթէ զքաղցր երեսս նախախնամութեանդ դարձուացես ՚ի նոցանէ՝ և ոչ ասացես զայն ինչ՝ որպէս կատարին, խռովին։ և սկսանին նուաղիլ և տկարանալ։ իսկ ՚ի հանել քո ՚ի նոցանէ զոգի կամ յառնուլ քո ՚ի նոցանէ զայն կենդանական զօրութն, որով կեան, և կամ զդայա. կան հոգի նոցա, պակասին ՚ի կենդանութենէ այսինքն մեռանին. և յետ սակաւու նեխին և փանի, և հուսկ յետոյ ՚ի հող դառնան։

Հոգևորապէս՝ ՚ի գարձուցանել այդ զերեսս իւր ՚ի մարդկանէ բան օգնականութենէ՝ մնանին ՚ի խռովու. թենէ հոգւոյ և յանձկութենէ սրտի, ՚ի պղտորութենէ մըտաց և յանկարգութենէ կամաց։ և եթէ բարկացեալ ՚ի վերայ նոցա հանցէ ՚ի նոցանէ զոգի ընդհոյդ, կի նաև զՀոգի իւր սբ, պակասին ՚ի հոգևոր կենաց, և դառնան ՚ի հող, այսինքն յանցաւոր բարեաց, որ է մեռանիլ մեզզբ բան հոգւոյ թողզ զադամայն, որ եղև և բան մարմնոյ։ Այդպա եթէ ՚ուժ ողորմածի նոցա և

առաքեսցէ զշնորհս իւր, կենդանանան վերջապէս. զորմէ խօսի մարգարէն ՚ի յայտնութիւն համարն, ՚ի մէջ բերելով զնորոգութիւն կենդանեաց ոգւով յասէն.

ԻԶ. Ա՜ՀԱՒԱՏ ՂԱՓԷ ՅՈ՝ Ե ՍՈՒՏԱՆ ՀՆՈՍ. Ե ՆՈՐՓԷՆ ՀՂԷՈՍ ԵՐԷՒ.

Լ՚ստոյգ ոգի՝ որ ՚ի նախընթաց հանդերձս ՚ի նկարագրին առեալ եղև փոխանակ կենդանական զօրութեան, որով կեան կենդանիք լինքեանս, կամ փոխանակ ըզգայական և անկական ոգւոյ, ասա առեալ լինի փոխանակ կենդանացուցիչ զօրութեանն այլ, կամ փոխանակ այնր զօրութեան՝ որով ածի սոյ կենդանեաց զայն նախայիշեալ կենդանական զօրութեի կամ որով առնէ ածի՝ ըզի ունիցին նոքա զայն զօրութեի և գկեանս. յոյր սակս ՚ի վերոյ եդ միայն զոգի, և ասա զոգի քո։ Լ՚այս առաքեալն կամ տուչութեի ոգւոյ ոչ է արասքեաս, իբր թէ ՚ի վերուստ կամ յերկինից զեղուցեալ ածի զայն, այլ ՚ի ներքուստ ՚ի հնազանդական կարողութեի կենդանեաց ելուզանելով. վասն զի յամենայն էակս կայ հնազանդական կարողութեի, յոր ներգործելով զօրութեն այլ ելուզանի զամենայն զոր կամի. որպէս ՚ի փայտն կայ հնազանդական կարողութեի. յոր ներգործելով արհեստի հիւսանն ելուզանի զանազան ձևս. սոյնպէս ՚ի ներգործել կենդանացուցիչ զօրութեն այլ ՚ի կենդանիս և յայլ ամենայն էակս՝ ելուզանի ՚ի հնազանդական կարողութեի նոցա ազգի ազգի կատարելութեն եմ՝ ՚ի բնական կարգիւ եմ՝ ՚ի գերբնական։ Լ՚ւ ըստ այսմ այն կատարելութի կամ ասացից այն ձև յերկուց արատրի. մի՝ ենթայակայսէս ՚ի առեղծուածոյ, և միւս՝ արարողական յայլ։ Լ՚ւ քանզի ածի սոյ բնակեալ ՚ի բարձունս՝ փոխանակ ելուզանել դնելոյ՝ առաքել ասէ զնա ՚ի ներգործութեի հայելով ասէ։

Ա՜ՀԱՒԱՏ ՂԱՓԷ ՅՈ Ե ՍՈՒՏԱՆ ՀՆՈՍ. Ե ՆՈՐՓԷՆ ՂԷՈՍ ԵՐԷՒ. Լսեմ ասէ. որպէս ՚ի գարձուցանել զերեսս քո կամ ՚ի թոյլ տալդ՝ նուաղին կենդանիք և մեռանին, սոյնպէս և յառաքել քո ՚ի նոսա զոգի քո այսինքն զկենդանարար զօրութեի քո՝ կամ ՚ի ներգործել ՚ի նոսա կենդանացուցիչ զօրութեի քո ստացեալ

լինելն, այսինքն գոյաւորելն 'ի կեանս, կամ կենդա-
նանալն ։ Նաեւ զայս ոչ է պարտ իմանալ ըստ անհա-
տին, որպէս թէ նոյն կենդանին՝ որ մեռաւ եւ 'ի հող
դարձաւ, վերստին կենդանասցի, զի այս միայն մար-
դոյ է, այլ ըստ տեսակին. իբր զի 'ի պակասիլ կեն-
դանեաց՝ զայլս հանապազ յաջորդեցուցանէ տ̃ծ 'ի
տեղի նոցա 'ի նմին տեսակի. եւ այսպէս միշտ նորո-
գէ զերեսս երկրի. իբր զի անընդհատ շարունակութ̃
յաջորդութե̃ կենդանեաց՝ զգայնոց եւ անզգայից,
շարժականաց եւ անշարժից՝ նորոգեալ ցուցանէ զայն.
վ̃ն զի երկիրս որպէս անցելովքն հնացեալ երեւի,
սոյնպէս եւ նորոգ եկելովք նորոգեալ տեսանի. եւ
ինքն ըստ հանգամանաց անընդհատ գետոյ իմայ 'ի
յաջորդական նորոգութե̃ մինչեւ 'ի կատարած աշ-
խարհի. ըստ որում ասէ իմաստունն. (Ժողով. ա̃. 4.)
* ազգ երթայ եւ ազգ գայ, եւ երկիր յաւիտեան
,, կայ ‖. ուր ազգաւ ոչ միայն իմացեալ լինին մար-
դիկ, այլեւ ամենայն ազգք կենդանեաց եւ տնկոց, եւ
այլոց ապականացու իրաց, որոց գոլն զարդ է երե-
սաց երկրի ։

Սանական վարդապետ ('ի մեկն. յոբ. գլ. ժբ̃.)
հոգւով իմանայ աստ զբանական հոգի մարդոյ, որ
կախեալ կայ ասէ զձեռանէն ա̃յ. եւ բան նորա է այս.
* եւ զի 'ի ձեռանէ նորա կախեալ կան ամենայն հո-
,, գի բանական, զայս յայտնագոյն երգեաց մարգա-
,, րէն դաւիթ. առաքես զոգի քո եւ ստանաս զնոսա.
,, հանես զոգի քո 'ի նոցանէ, մեռանին ‖.

Յարմարական մեկնութ̃՝ այս բան հայի 'ի յարութ̃ի
մարդկան. իբր զի որպէս 'ի հանել ա̃յ 'ի նոցանէ ըզ-
հոգիս՝ մեռանին, եւ մարմինք նոցա 'ի հող դառնան,
նոյնպէս 'ի գալ սահմանեալ ժամանակի՝ 'ի դարձու-
ցանելն ա̃յ զհոգիս նոցա 'ի մարմինս նոցին՝ յառնեն.
որով եւ Ճշմարտի ասել, թէ տ̃ծ վերստին ստանայ
զնոսա. եւ քանզի այնու նորոգին մարմինք նոցա, որք
ապականեալքն էին յերկրի, նովին իսկ նորոգին եւ
երեսք երկրի. եւ զի այս յաջողի զօրութ̃ հոգւոյն
սբ̃յ՝ վ̃ն այսորիկ դնէ զոգի քո ։ Ըստ այսմ իմանայ եւ
լուսաւորիչն մեր ('ի յաճախ. ճառ. ժե̃. յաւելն.
երես 184.) * առաքես զհոգի քո, եւ ստանաս զնոսա

,, (յաթուցանելով) և նորոգես զերեսս երկրի ։ ասյս-
ինքն զմարմին նոցա , կիմիկ նորոգես փառաք մարմ-
նոյ ։ Եւ զայս ուղղակի առ Հոգին ՝ որ վերածելով
նաբեկացուցոյն (՛ի բանն . ՛ւծ) . ասե . * քև տեղծա-
,, նին ՛ի նորոգութիւն յարուեն ամենայն եղեալքս առ
,, ՛ի քէն ։

Ա.յլաբանօրէն՝ յորժամ դաբձուցին նախասուեղծ ծնօղք մեր զերեսս իւրեանց յայր , դարձեալ և ած ՛ի նոցանէ զերեսս իւր , և եղ ՛ի վերայ նոցա զպատիժ մահու ՛ի հանելն այսինքն ՛ի բաժանելն զՀոգի նոցա ՛ի մարմնոյ նոցին . որով և ՛ի հող դարձան ինքեանք և որդիք իւրեանց . իսկ որդին այ եկեալ յաչաբէհ , և առեալ զկենաս իւր ՛ի փրկանս , և երեալ առ Հայր՝ առաքեաց ՛ի Տօրէ և յիւրմէ զեկիզ Հոգի իւր որ . զոր աշխարհս ոչ կարէր ընդունել , և նորոգեաց նովաւ զերեսս երկրի , յր զաղդ մարդկան ։

Ա.սացի * և յիւրմէ ։ զի որպէս ասէ Տիրոջհայնն (՛ի մեկն . մատ . գլ . ՛ջ .) * Հոգին որպէս ՛ի Տօրէ առա-
,, քի , նմանապէս և յորժոյ ։ և առէրն առաց . * յոր-
,, ժամ եկեսցէ մխիթարիչն՝ զոր ես առաքեցից ձեզ
,, ՛ի Տօրէ ։ (յովհ . ժե . 26 .) և ՛ի * եթէ ես
,, ոչ երթայց՝ մխիթարիչն ոչ եկեսցէ առ ձեզ . ապա
,, եթէ երթամ՝ առաքեցից զնա առ ձեզ ։ (յովհ .
ժէ. 7 .) Լուսաւ երգեմք առ որդին ՛ի շաբաթանի .
՛ի կան . Տ . * երեք առ առ Հայր փառաք ՛ի յերբ-
,, կինս , և մխիթարիչ առաքելոցն առաքեցեր սուրբ
,, Հոգիդ ։

Ա.պա և նա ինքն Հոգին որ՝ ՛ի ձեռն առաքելոց՝ որք սփռեցան ըստ ամենայն երկիր՝ ստացաւ զորդիս մարդկան և վերածեաց յեկեղեցի որ . ուստի ասէ գէորգ վարդապետ ՛ի մեկն . եսայ . * Եւ Հոգի Տոգու Ժողո-
,, վեաց գնասա (յաթբայուեն , այսինքն յեկեղեցի)
,, ըստ գաւթայ . առաքեա զդիս քո , և ստանասա գինս ։
Եւ գաբձեալ ասէ ՛ի նոյն . * որպէս դաբբին զատա-
,, կանեալ անօթս Տոր առնէ փբովք և կայծակամբք ,
,, նոյնպէս (և Հոգին որ զատականեալ ազգ մարդ-
,, կան Տոգս արար) ։

Ա.ստղծական՝ ՛ի դառնալ մարդոյ յերես յիւր՝ գաբձուցանէ ած զերեսս իւր ՛ի նմանէ , և Հանէ զընդոչս

իւր. որով և մարդս գառնայ ի հոգ, այսինքն յապա-
կառնուելի կենաց. և ոչ ևս միայ նմա հնար նորո-
գութիւն, բայց եթէ առաքեսցէ ած զՀոգւոյն իւր, և
վերստին ստասցի գնա, և նորոգեսցէ զերեսս նորա,
այսինքն զկերպարանս հոգւոյ նորին։

Դարձեալ ի գարձուցանել այ փոքր ի ներքոս իւր՝
խռովի մարդ և աւրկածի ի ներքս. և եթէ ամիս-
փեսցէ զոգի զօրութիւն կամ քաջալերութիւն, պահա-
սի յամենայնէ, և պաշարի յանհնարին արտմութիւն,
որպէս թէ դարձեալ եր ի հող. իսկ յառաքելն առ-
նա զոգի միխիթարուէ և քաջալերութիւն, զերա-
նայ յերեսս։ Այս քանզի այսօրիկ ամենեքին զօրս մին-
չև ցայս վայր ասաց մարգարէն, կարգին ի փառս
այ, և յայտնեն զմեծութիւն զօրութիւն և վեպեչտութիւն
նորա, ինքն ևս ի փառաբանութիւն նորա բռնադակէ
զձայն իւր. և նախ ասէ՝

Ը. Ալէլուիա։ Ձեռն ի յաւիտեան. տէր օրհնեսցէ յա-
րատեան իւր։

Այս ասացեալ այնպէս յարի ի նախընթաց քանոյ,
որպէս տեսանի յարել ի վերջ սաղմոսաց փառք հնդն.
և մարթի ասել՝ թէ ասաի և յայլ այսպիսասարսալ
տեղեաց առեալ եղև տալ մեզ զիաւս ի վերջացու-
ցանելն զաղօթս կամ զսաղմոս։ Այդր փառաբ իմիջ
ցեալ լինի ասա փառաւորութիւն, յի հռչակութիւն կամ
հրատարակութիւն փառացն այ ըստ զօրութիւն, ըստ ի-
մաստութիւն, և ըստ նախախնամութիւն նորա, որք
յայտնի երևին յարարածս, զորոց և խօսեցեալ մար-
գարէն ցայս վայր. և եղոյց ևս թէ քանի մեծ են և
սքանչելի. վս որոյ և փափաքելով փառաւորել ի նո-
սին զայ՝ ասէ՝

Ձեռն ի յաւիտեան. տէր օրհնեսցէ յարատեան
իւր։ Այսինքն միշտ և յաւիտեան փառաւորեսցի, և
բարեբանեսցի զօրեսցի ած յարարածոց իւրոց. կամ
յաւիտեան եղիցի փառաւորիլն այ. կամ յաւիտեան
մատուցցին փառք այ յամենայն արարածոց. և ինքն
ուրախ եղիցի ի նոսա՝ ոչ իբրև յօտարի գործս, այլ
իբրև յիւրեան. զի ինքն է ձեր նոցա։

Լսեք այս ուրախ լինելոյ այ յարարածս՝ ի հաձիլ նորա

ընչ այնս, և տեսանել զնոսա այնպիսի՝ որպիսի Յանաչ-
չէ, քի ե բարի և կատարեալ. յոր միտ ասէ. (Ծնն.
ա. 31.) * և եղեւ ասէ ցամենայն զոր արար, և ա-
,, Հա բարի են յոյժ ։։ զի ասէ ոչ արար ինչ այնպիսի՝
որ ոչ գոլով բարի՝ տիրեսցի՝ թէ ընչէր արար զայն.
միայն մեղքն է, ընչ նմին և գործօղն մեզայ՝ ընդ որ
(մարդկօրէն խօսելով) տիրէ ասէ։ Վասկայն ի գոա-
նալ մարդկան, և ի քաւել նորա զմեզս նոցա, ուրախ
լինի և ի նոսա. որպէս վկայեաց առ բազում ա-
ռակաւք։

Լամբ՚ զայս ուրախանալս ասէ վերածէկ ի Հանդեր-
ձեալն, յորում ամենայն ինչ նորոգի, և չարեաւն սա-
տանայի յապականութենէ մնանի, և արարածքս ազա-
տին ի բռնութենէ նորա. զայս տեսեալ ասէ ուրախա-
նայ ասէ յաթարածս իւր, և զայս գնէ լամբ՚ Հայելով
ի յաջորդ Համարն։ Լ՚ԱՀ զոր յառաջին եդաք՝ երևի
ուղղագոյն, որպէս և յայտնի տեսանի յընթացից
սաղմոսիս։

Լ՚արդ մարգարէն աստանօր փառս տալով, և նուիրն
վերջացուցանելով զբան իւր՝ զոր առաջի արար ի
սաղմոսիս՝ ի ցուցանել զբանչելիս արարչագործ զո-
րութենէ և իմաստութենէն ասի ըստ քաղցրութենէ խնամոյ
նորին, Հաբևանցիկ իմն ի միջ բերէ և զաշխարհն
նորա, զի գիտացուք, թէ ըստ չափու բարութենէ և
քաղցրութենէ նորա է և ածառութենէ և սատկութենէ
նորին. վրա որոյ ասէ։

Լ՚ես. Ա հայր յերկինք, և ասէ գոլով ամա. Ներյն ի կերնս
և ձիկնոյն։

Հայելին ասի որպէս այլսւր ասացաք ըստ կրկին մտաց
առեալ լինի. ի՝ փոխանակ Հանձելոյ կամ փոխանակ
այլ առնելոյ, կամ նախախնամելոյ, կամ սոսկ տես-
անելոյ, կիմ օգնելոյ, ևն. և այս է գործ քաղցրու-
թենէ նորա. և ի ևս՝ փոխանակ նշան տալոյ բարեու-
թենէ, կամ փոխանակ բարեկացեալ ցուցանելոյ զինքն.
և ահա յառնի ըստ այսմ գնի ասա քան ըստ առաջ-
նոյն, յասելն։

Ա հայր յերկինք, և ասէ գոլով ամա. Կամի ասել. ի բար-
կանալ ասէ և ի ցուցանել ի վերայ երկրի զնչան բար-

կաւթէ խըզոյ, կամ՝ ի հայելին միայն քաղկեդ՚ի դա-
ղայ ելիկըս, զպակս ասէ ելեմիա. (Ժ. 10.) * ՚ի
,, սրամտելն ՚ետրա չարժեսցի ելիկիը, և ոչ հան-
,, դարտեսցին աղյք քաղկեդ՚ի ետրա՚։ ուր բառիս
ելիւէ նշանակին նաև քնակիչք ելիկի. Ոչ զի ան-
իմն համարեալ լինին լերինք, զնոսա ևս ՚ի ան-
մարդ արկն ասելով.

Ա ելէյն ՚ի լերինս և ծխեցին. Ասի ասել. ՚ի բարկա-
նալ ետրա ոչ միայն ելիկիս ասբան, այլև լերինք. և
ևթէ իւիք նշանաւ մերձեսցի առ ետրա՝ ՚ի ցուցանել
զահ զոհելի իւր՝ այն լերինք իրրև փայտ բորբոքին,
և իրրև մամ հալին. որպէս եզև. ՚ի մերձել ետրա ՚ի
լեառն սինայ (ելից. ԺԹ. 18. և ՚ի. 18. և ջ. օրին.
՚ի. 11.) Օ այս և ՚ի սաղ. ՃՀԵ. 5. դնէ մարգա-
բէն յասելն. * մերձեա՛ ՚ի լերինս և ծխեսցին՚։
Ա՚այս բան ըստ նկարագրին կարէ հայել և ՚ի սասա-
նալ ելիկի, այսինքն՝ ի գահանալ ուժգնել. որ լինի
յահաբեկել հրամանին այդ. որով երբեմն ՚ի սասա-
նել սասանման՝ նաև լերինք բղխեն զհուր, և
կամ պատառամբք հուր հանեն. և զայսոքիսս թռչել
դառնալ և յասպարեաւ, և երբեմն ևս ՚ի զգաստա-
նալ ՚ի նոցա. յոր միտ ասէ նաբեկացին (՚ի բանն. կբ.)
* որ հայիս յերկիր, և սասանեաւ զան. զի անդրանիկն
,, զմաւրաւթ զգաստացուցանիս՚։
Այլն այս վերծանէ ՚ի կատարած աշխարհի, յորժամ
ոչ ևս հայիւ ՚ած յերկիր ՚ի խնամել՝ այլ ՚ի ընդել զա-
մենայն ծուռնդս, ևս և ՚ի մաքրել հրով զամենայն,
և ՚ի հաքնել ղերկինս, և յատաջին նորոգութեն վեր-
ածել.
Ա՚ակ լսէք՚՚ վերածաբար առնել մինակ զայս ՚ի վերայ
վերջին դատաստանի ասելով. * ՚Ընդժամ նսեմ թա-
,, գաւորն յաքեռս փառաց՝ և կացուցանեն զոդիսն ըս
,, աջմէ և զայծեան ըս ձախմէ՚։ այլազգին հանդերձ.
աեւս անդ ըս աբձնակագոյն.
՚Ընդ այսոսիսի աշխարհս նոր հայեցեալ
սարգիս ՚ընորհալի գրէ (՚ի մեկն. ը. պետ. ՚ի. 11.
Ձառ. Ը.) * ՚Ըստ ասէ հայելով լերկիրս տալ դողալ,
,, ամա. որպէս ասէն դաւթի, մերձի ՚ի լերինս, և

,, ծխին, ապա պիտ հանդերձեալ ի գործել յորժամ
,, ինքնին իբրեւ ական փառաբեր ինքանէ յերկիր, և հուր
,, առաջի նորա գնասցէ, և շուրջ զնովաւ մրրիկ
,, յոյժ ॥

Ասաւրայապէս, ի հայիլ այդ յերկիր, այսինքն յարգել նորա զերկիւղ իւր ի մարդ հոգւացեալ մեզսք և տառապեալ, տայ նմա դողալ և ապաշխարել։ Իսկ ի մերձել նորա ի լեռնանման հպարտս՝ տայ նոցա այրել և ծխել յաւիտեան։ Վարձեալ ի հայիլ նորա ի խնաբոյն՝ որք օրհնակին յերկիր, տայ նոցա գալ որդիական երկիւղիւ. և ի բարձրանալ նոցա առաքինութիւք երբեք զչերնոս, մերձի ի նոսա իբրեւ հուր՝ դնելով զնոսա ի հնոց փորձութեանց. և տայ նոցա ծխել զաչերդս, և զոխի իբրեւ զոսկի։

Վարձեալ ի հայիլ այդ ի պարզամիտս՝ տայ նոցա երկնչիլ յիւրմէ՝ և հաւատարմութիւք ծառայել ինքեան. իսկ ի մերձիլ յայնպիսի խնամատուս՝ որք հաւատարին զինքեանս բարձրացեալս հմտութիւք հոգեւոր կենաց իբրեւ զչերնոս և լցեալ կատարելութիւք, սկսանին ծխել զարտունջս՝ և զգարշահոտութիւն խորհրդոց. որպէս և ահասանեմք իսկ ի բազումս՝ որք երանի թէ և ոչ ընդ բլուրս համարեալ լինէին, թերեւ թէ ընկրկին ի գայթակղութիւն պարզամտաց. զի պարզամիտք՝ ընկրկին հաւատալով զնոսա խնամատուս և առաքինութեան, յապաւինիլ իբրեւ ցնոսա, ծըխոյիւք նոցա վառանին յինքեանս. մի զի կարծելով՝ թէ նորա խնամատուս գոլով դիտեն զոր առնեն, յայն հայիլն, և բանիւք նոցին ծխատին և մրատին։ Այնմանք յայսպիսեաց են իբրեւ զչերացան գերեզմիկ՝ ի վաւաղիւ. ընդ որս պարտ է զգուշութիւք վարիլ, զի մի ընկղմեսցուք ի վաթիր։ Այնբան երբեմն ած ի նոսա ի ձեռն այլոց. և ի մերձիլն բորբոքին, և ջնասս գործեն. զրով և ցուցանեն՝ թէ ոստ է առաքինութիւն իւրեանց, և ոստութիւք երեւեցուցանեն զանձինս լեռնացեալս առաքինութիւք. Այլ թողեալ զոսա՝ հայեցցուք ի կարգ բանիս։ Այդ մարգարէն յետ հաբեանցեկ ի մէջ բերելոյ զանէզուձին այդ, դառնայ ի բացատրութիւն կամ յընդարձակութիւն փառատրութեանն՝ զոր սկսաւ ի նախընթաց համարն, և ասէ.

ԼԲ. (Ա)ՐՆԵՑԻՑ ՂԵԶ Ի ՀԵՒԱՆ ԻՄ. Սաղմոս ասացեալ ած ի
իմոյ ինձլե եմ ես.

Հայցուածի խորհրդածութիւնք աբանելի գործոցն ոմն՝ զինչ առնէր դղեակ սիրտ մարգարէին՝ քանզի ելեալ զայսպիսի բանս ասելով.

(Ա)ՐՆԵՑԻՑ ՂԵԶ Ի ՀԵՒԱՆ ԻՄ. Սաղմոս ասացեալ ած ի իմոյ ինձլե եմ ես. Կամի ասել. որովհետև աբանելի է ած ի գործս իւր, փափաքիմ և ցանկամ՝ զի յաճախեցուսցի և առ առնելսն աբանելի հաւատիցն. յայս փափաքելով օրհնեմ և օրհնեցից զնա՝ ոչ մի ժամ և ոչ մի օր, ոչ այսօր և ոչ վաղիւ միայն, այլ զամենայն աւուրս կենաց իմոց, ոչ սակ ձայնիւ բարբառոյ, այլև սաղմոս ասելով ի նուագարանի. մինչև եմ ես, այսինքն յորչափ կեամ, կամ յորչափ շունչ իմ կիս և.

Խարեայսուէս, սակայն այսու յորդորիմք ի հանապազ զբօսութենէ աղօթից և ջանից փառաւորելոյ զած. զի այս հանապազորդուն է իրրև շարունակութեն ոտոգմանն երկրի. Հյրկիր միանգամ ոտոգելով ոչ օգտի. խոտ չորանան և տունկք թօշնին. այսպէսս և մարդ. ամին իսի եօթն անգամ յաւուրն ոտոգելը մարգսլն զպարտեզ իւր. Հյեթէ ոչ հետագհետէ մատուսցես ըզփայտ ի հուր՝ շիջանի. Հյեթէ միանգամ հոլովեսցես զանիւս կառացն՝ ոչ ընթանայ կառքն. պարտ է հոլովելով հոլովել, և զնոյն շարունակել. այսինքն է թէ պարտ է միշտ օրհնել և աղօթել, և որ լաւ և լաւն՝ զնոյն բան օրհնութեանէ և աղօթից կրկնել և յաճախել. որպէս պարտ տէրն մեր, որ երիցս զնոյն բան աղօթից էարկ առաջի Հօրն երկնաւորի, յորմէ նակ մեզ՝ առ ի հանապազորդելոյ յաղօթս, և ոչ դադարելոյ անտի ցորչափ եմք.

Վ երածաբար՝ այս բան կարէ հայել ի հանդերձեալն. ղեր իրաւամբք կոչէ կեանք իմ. զի այն է Հմայրիտ մեր կեանք. յոր հայելով ասաց քն. և դուք ի ժամանել անդր կենդանի լինելոց եք. և յիրաւի այն է Հմայրիտ վիճակն, յորում կարէ ասել Հոգին. օրհնեցից զտէր՝ մինչև եմ ես. զի անդ է Հմայրիտ ել և գոլ. Հայլեթէ որպիսի պարտ էր լինել այնր օրհնու-

ԼԶ. ՎՐԱՂԸ ԵԼԵՅԷ ՆՄԱ ՕՐՇՆՈՒԲԵՔ ԻՄ. Ե ԵՍ ՈՐԲԱ Է. ՂԵՑ Ի ՈՒԷ։

Ի ՍԱՂ. ՀՂԵՐ. ։ . ՅԱՍԵՐՆ ԶՐԱՆ ՆԱԽԸՆԹԱՑ ՀԱՄԱՌ ԲՐՅՆ ԱՅՆ Է. * ()ՐՇՆԵՑԻՑ ԶԱՆԸ Ի ԿԵԱՏՍ ԻՄ, ՍԱՂ. ,, ՄՈՒ ԱՍԱՑԻՑ ՈՎ ԻՄՅ ՄԻՆՉԼԵ ԵՄ ԵՍ ‖. ԱՆՄԻՋԱՀԱՍ ՅԱՍԵԼ. * ՄԻ ՅԱՍԱՂՔ ԻԻՀՍԱՆՍ ‖. ԻԿ ԱՍՍ ԹԱ. ՂԵԱԼ ՁՆՈՒՆ ԻՀՍԱՆԱՑՆ՝ ԱՆՀԱՊԱՐԵ Ի ՆԵՅՆ ՕՐՇՆՈՒԲ ՈՎ. Ե ՓԱՓԱՔԻ ՔԱՂՁՐԱՑՈՒՑԱՆԵԼ ՆՄԱ ՁՆՅՆ. ԶԻ Ի ՔԱՂՁՐԱՆԱԼ ԱՅՆՔ՝ ՔԱՂՁՐԱՆԱՑ Ե ՀՈԳԻ ՍԱՂՄՈՍՈՂԻՆ Ե ՑՆԾԱՑ. ՎՏ ՈՐՉ ՍԱՏ։

ՎՐԱՂԸ ԵԼԵՅԷ ՆՄԱ ՕՐՇՆՈՒԲԵՔ ԻՄ. Ե ԵՍ ՈՐԲԱ ԵՂԵՑ Ի ՈՒԷ։ Ի ՅԱՅՍ ԲԱՆ ԿՐԿՆԱԿԻ ԿԱՐԷ ԱՌԵԱԼ ԼԻՆԵԼ. ԻՐՔ ԶԻ Ե ԹԵ ԲԱՌՍ ՕՐՇՆՈՒԲԵՔ՝ ՀԱՅՒՑԻ ՀԱՅՆ ԶՈՐ ԱՍԱՑ՝ ՕՐՀՆԵՑԻՑ ԶԱՆԸ, ՄԻԹ ԲԱՆԻՆ ԼԻՆԻ ԱՅՍ, ԵՍ ՈՐ ԱՍԱՑԻ՝ ՕՐՀՆԵՑԻՑ ԶԱՆԸ, ԳԱՆԻԿԱՄ ԶԻ ԱՅՍ ԻՄ ՕՐՇՆՈՒԲԵՒՆ ՔԱՂՁԲԱՑԻ ՆՄԱ, ԱՅՍԻՆՔՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼԻ ԼԻՑԻ ՆՄԱ. ՈՐՈՎ Ե ԵՍ ԱՐԲԱՆ ԵՂԷՑ՝ ՈՉ ՅԻՍ, ԱՅԼ Ի ՆԱ։ ՀՉԵ ԼԱ՛ ԱՅՍ ԻՄ ՕՐՇՆՈՒԲԵՒՆ ՄԻ ԼԻՑԻ ԻՐՔ ԱՆՔԻԱԲԱՐ ՏՈՒԵԱԼ ԿԱՄ ԻՐՔ ՍՈԿ Ի ԲԵՐԱՆՑ ՀՆՉԵԱԼ, ՅՈՐՄԻ ԵԼԱՆԷ Ե ԴԱՌՆՈՒԲԵՒ, ԱՅԼ ԻՐՔ ԳԻՏՈՒԲԵՒ Ե ԽՈՆԱՐՀՈՒԲԵՒ ՔԱՂՁԲԱՑ ՁԵԱԼ. ՅՈՐՄԻ ԼԻՑԻ ԻՆՁ ԱՐԱՔԱՆՈՂ ՅՈՒՑ։

ԻՍԿ ԵԹԵ ԲԱԱԴ ՕՐՇՆՈՒԲԵՔ՝ ՀԱՅՒՑԻ Ի ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԲԵՒ ԱՅՍՔ ԱՍՊՄՈՍԻ, Ե ԱՌԵԱԼ ԼԻՑԻ ՓՈԽԱՆԱԿ ԳՈՎԵՍՈՒԹ ԿԱՄ ՀԱՒԱՔ Ե ԿԱՄ ՓՈԽԱՆԱԿ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԵ, ՈՐՊԻՍ ՏԵՍԱՆԻ ԱՌ ԼԲՔ" Ե ԼԵՕՔ" Ե Ի ԼԱՍ", ՄԻԹ ԲԱՆԻՆ ԼԻՆԻ ԱՅՍ. ԱՅՍ ԻՄ ԵՐԳԱՔԱՆՈՒԲԵՒ, ՅՈՐՄԻ ԱՌԱՋԻ ԱՐԲԻ ԶՔ ՕՐԸՆ ՈՎ, ՆՈՒԻՐԵՍՑԻ ՆՄԱ ԻՐՔԻ ՀԱՒԱՏԱԿԱՆ ԸՆԾԱՑ. Ե ԵՍ ԳԻՏԼՈՎ՝ ԹԵ ՀԱՒԱՏ ԵՂԻ ՆՄԱ ԱՅՍ՝ ՈՐԲԱՑԱՑՑ Ի ՆԱ։

Ի ԱՄՔ" ՎԵՐԾԱՔԱՐ ԱՌԵԱԼ ՁՈՒՑ ԲԱՆ՝ ՄՒԿԻՒ Ի ՎԻՐ ՕՐՀՆՈՒԲԵՒՆ ՈՐ Ի ՀԱՆԴԵՊԵՒԵԼՆ. * Ի՛ՅԺՄ (ԱՍԷ) ,, ԲԱԶՈՒՄ ԱՆԳԱՄ ՈՂ ԲԱՑՁՐԱՆԱՑ ՈՎ ՕՐՀՆՈՒԲԵՒ ՄԵՐ. ,, ՈՅՍԻՆՔՆ, ԶԻ Ի ՎԵՐՋԱՆԵԼ ՅՈՐԻՆԱՑ ՆՈՐԱ, Ե ՅՈՐՀ ,, ՆԵՐԻ ՁՆԱ ԱՍԷ. Ի ԲԱՑ ԱՓԱ ԼԻՍԻՆ ԶՆՅՆ ԵՐԳՈՑ ,, ՔՈՑ, ԶԻ ՅԱՌՈՒԲԱ ԱՃՈՒՑ ԳԱՏԻՆ ԿԱՄՔ ՁԵՐ ԿԱՌ ,, ՏԱԲԵԱԼ։ ԻՍԿ ՅԱՅԺՄԱՆ ՈՉ ԼԻՑԻ ԿԱՄՔ ԱՐԳԱՔՈՑՆ՝ ,, ՀԱՒԱՏԱԿ ԿԱՄԱՑՆ ՈՎ, Ե ՈՉ ՏԱՏԱՆԱՑ ՆՈՑԻՆ ԳԱ

Ի Ա՛.

,, ւսանան. ՝ ասան այնօրիկ քաղքանայ այ օրհնուԼՀ
,, նայ. և ինքեանք ուբախանան յայն՝ և ՝ի փառս նո՛
,, սքանչելի ցնծուԼՀ, ղի ԼՀ չերկրաւոր Ժագաւոր
,, իւ պատառ կալոյիս՝ ուբախուԼ ի, մեզ խոսակցուԼՀ
,, Ժագաւորին և փառաց նորին տեսուԼՀ, քանիցն
,, երկնաւոր առաքաստին սրժանացելոցն, և ՝ի քո
,, հայեցողացն ‖ (Հայսմաւրք խորհուրդս յափշտակել
մարգարէին, որպէս փափաքի զամենեսեան ՀԷ իւր ու-
նել ՝ի միասին յօրհնէին զնա, այնպէս և կամի ոչ
տեսանել զոր այնպիսի՝ որ փոխանակ օրհնելոյ՝ ա-
նարգեսցէ զնա. վ՛ս որոյ յարէ զինի և ասէ.

Պ ափսէսցին ՀղեաՀրտ չերէրէ. և ամպարիշտ ՚ի Լա-
ղոյէ ՚ի նմա. օրհնեա անդր իմ ղաղէ.

Պատասխանի կամ ոչ գտանել մեզաւորաց կրկին օրինա-
կաւ կարէ լինել. մի՝ ոչ ևս ՀեաՀով մեզաւոր, այլ
դառնալով ՚ի մեզաց ապրդարանալով. և մի ևս՝ ջնջե-
ջելով չերկրէ. ըստ երկուցս ըստ այսոցիկ կարէ ի-
մացեալ լինել ասա բառդ պափսէ յասելին.

Պ ափսէսցին ՀղեաՀրտ չերէրէ. և ամպարիշտ ՚ի Լա-
ղոյէ ՚ի նմա. Ասմ ասել. մեղաւորք և ամպարիշտք՝ որք ոչ
դիտեն օրհնել զնա, պատասխացին չերկրէ. այսոքանչ
ԼՀ կամ ասէ ած դառնալով՝ ոչ ևս ՀեաՀցեն այնպի-
սի՝ որպիսի ևին, և կամ բարձցին չերկրէ՝ զի մի փո-
խանակ օրհնելոյ զնա անարգեսցեն զնա.

Լուսաւորչին մեր (՚ի յայնմ. ՀատՀ. ՚ի. երես. 224.)
զայս բան ուղղակի ՚ի ժանգամս մեզաւորաց վերածե-
լով գրէ այսպես. * Կորիցեն մեզաւորք չերկրէ ՚ի
,, դժոխս. և ամպարիշտք ոչ ևս գտցեն հանգիստ ՚ի
,, չարաչար տանջանսն. զի այս է՝ որ ՚ի վտանգս մե-
,, ղաց անկանիմ. և չար կորուստ է նոցա և մուԼՀն
,, և խաւար. և ՚ի չարաչար և ՚ի դառն տանջանաց
,, զայս ոչ տեսանեն և ոչ զայլ ոք ՚ի մխիԹարուԼՀ
,, առ տանջանսն ‖.

Յակ Ծործորեցին (՚ի մեկն. մատ. գԼ. խէ.) ՚ի վէր
բարձման մեզից մեկնելով զայս բան ասէ. * որպէս
,, արեգակն զդիշերն փախուցանէ, այսպէս տէր ըզ-
,, մեզս գալստեամբ իւրով. ըստ այնմ պատասխացին
,, մեզաւորք չերկրէ, և ամպարիշտք մի ևս գտցեն

,, ի նմա ։

Ա՛յս բան կարէ առաջի դնել և իբրև յայտարարուել անիծանաց , որում արժանի են մեզաւորք . որպէս թէ ասէր . որք ոչ օրհնեն զբէզ ՝ որ , և ոչ սիրեն զբէզ , որպիսի են մեզաւորք , անիծեալ լիցին և բաժանիցին յերկրէ , որպէս յասել պօղոսի . (ա . կորն . ԺԶ . 22 .) * եթէ ոք ոչ սիրէ զտէր յի՛ս եղիցի նզովեալ ։ Ո՛չայս եղեալ մարգարէին աւարտէ զբան իւր յայն՝ յորմէ սկսաւ , և ասէ ։

Ընդէ՞ ածին իմ ղտէր ։ Ա՛յսչափ յորդոր անձին օրհնելոյ զտէր՝ յուշանէ զասաւիկ փափաք փառաւորելոյ զնա . զի որպէս քաղցեալն՝ յուսուին զկերակուր՝ նովին խակ գրէթէ յորդորեալ լինի ուտել , այնպէս առնէ և մարգարէս . օրհնեա՛ ասէ անձն իմ զտէր , այսինքն գովեա՛ զնա , և փառաւորեա՛ , և մի դադարեր յօրհնելոյ զնա , մինչև հասցես յօրհնութեան յաւիտենական ։

ՍՒՐԱՄՈՍ ՀՈՎ .

Խոստովանութեան հնօրհակալութեան առ ած վասն ամենայն բարեաց՝ զոր եցոյց ազգին իսրայէլի , սկիզբն արարեալ ՚ի կոչմանէ անտի աբրահամու մինչև ՚ի մուտս ժառանգութեան երկրին աւետեաց ։

Ա՛ՆԵՐՈՒԱ ։

1 Խոստովան եղիցուս ած՝ և խորհեսցուս զանուն նորա . պատմեսցուք ՚ի հեթանոսս զգործս նորա ։ 2 Ընդէ՞ն ածոյնէ՝ և սաղմոս ասացէք նմա . պատմեսցէ զամենայն հրաշս նորա . և փառաւորեսցուս յանուն սրբ նորա ։ 3 Ուրախ եղիցին սիրտք այնոցիկ՝ որ խնդրեն զտէր . խնդրեսցէ՛ զտէր՝ և հզօրս եղիցիս . խնդրեսցէ զերեսս նորա յամենայն ժամ. 4 Զի՛նչեսցէ՛ զարանցիկս նորա՝ զոր արար . զսքանչելիսս նո և զիրաւանս բե-

բանոյ նորա։ 5 Օ աստի սբրահամեան ծառայք նորա, որք էք յոյժ ընտրեալ ընտրեալք նորա։ 6 |ա Ինքն է տէր ած ի ծիր։ յամենայն երկրի են իրաւունք նորա։ 7 |բ Յիշեցին յաւիտենից զուխտ իւր, և պատուիրանս զոր պատուիրեաց ինչ|գ ի հազար ազ Օ ազիսն զոր եդ ընդ աբրահամ։ և երդումն իւր ընդ ասահակ։ 9 |դ Հաստատեաց սա յակոբ ընդ օրէնս իւր։ և սա իսրայէլ զուխտ իւր յաւիտենից։ 10 |ե Թէ ցնէ տայ երկիրն քանանացի, պարգեւ ժառանգութեան ձերոյ։ 11 Օ յ երկին նորա բառ սա։ |զ Քեզ տայ զերկիրն ի նմա։ 12 |է Եղեն նոքա սակաւ, նուագ և պանդխտեալ ի նմա։ 13 |ը Եւ երթեալ յազգէ յազգ, ի թագաւորութենէ ի ծողովուրդ յայլ։ 14 |թ Ոչ եթող մարդոյն հրնդունել նոքա։ էյրդամբիսց վնասուս ընդ նոսա։ 14 |ժ Մի հրկիզնայք սուր, յօծեալս իմ. և ի մարգարէս իմ մի հնդունէք։ 15 |ժա Ցայնմ սով երկիրն նորա։ զամենայն պարտկիզ կոտ երեխ։ 16 |ժբ Առաքեաց առաջի նոցա այր։ ի ծառայութիւն վաճառեցաւ յոսեփէ։ 17 |ժգ Տանտէր զորմէն ի խաղան զոտս նորա։ և անց ընդ երկաթս անձն նորա։ 18 |ժդ Մինչև ելեալ բան նորա։ և բան տէրոյն զնա։ 19 |ժե Առաքեաց թագաւորն՝ և լուծ զնա։ իշխան ծողովրդեան եղեալ զնա։ 20 |ժզ Ոգոյց զնա տէր տան իւրոյ։ իշխան ի վիճակ ամենայն ստացուածոց իւրոց։ 21 |ժէ Ուրախացուցանել զիշխանս նորա որպէս զնոսա։ 22 |ժը Ոչ ասել զիմաստս նորա իւրոյն։ յոսեփ պանդխտեցաւ յերկիրն համոյ։ 23 |ի Ձերկայն գնացեալ յոր տեղի, և պատուհաս ընդ տան զրեզ նախի իւր։ 24 |իա Ուրեմն զոհեալ նորա տաւր զիմաստս իւր։ 25 |իբ Առաքեաց զմովսէս ծառայ իւր, և զահարոն զոր ընտրեալ իւր։ 26 |իգ Եւ եդ նոցա զբանս նշանաց իւրոց, և զպատուհաս իւր յերկիրն համոյ։ 27 |իդ Առաքեաց խաւար, և խաւարեցոյց զնոսա։ զի փառաւորեցին զբան նորա։ 28 |իե Ուրեմն յարբուն զդեղս նորա։ և սպան զամենայն ձկունս նորա։ 29 |իզ Ելաց յերկիր նորա գորդ, և ի ննջարանս թագաւորաց նորա։ 30 |իէ Ասաց, և եկն շանաճանճ, և միջիւն ընդ ամենայն սահմանս նորա։ 31 |իը Ուրեմն ետ անձրեւս նորա ի կարկտիս։ և հուր երկիրն նորա բորբոքեաց։ 32 |իթ Եհար զտունկս և զկիկենիս նորա։ և փշրեաց զամենայն ծառս սահմանաց նորա։ 33 |լ Ասաց՝ և եկն մորեխ, և խաւերձ՝ զի չէ թուոյ թիւ։ 34 |լա Եհեր զամենայն խոտ երկրի նորա։ ոստոստեաց զամենայն պտուղ անդրս նորա։ 35 |լբ Եհար զամենայն անդրանիկս երկրին նորա, զսկիզբն ամենայն վաստակից նորա։ 36 |լգ Հան զնա ընդ արծաթով։ և չէ փոյթ յազգին նորա հիւանդ։

37 Ուրեմն եւ եթէ զօրս ընդ ելանել նոցա. չի անիւս ահ
ան ի վերայ նոցա։ 38 Ապրեսցի՛ սմա՛ հաւատն առնել նոցա ի
տուս. և հրով լցա զայր նոցա ի փետրէն։ 39 Խորտիցին՝ և
եմն ըզմարտիւն. և հոգիս երկնից լցոյց զնոսա։ 40 Ապրեսցի
ղվիճ՝ և բնակեցին ի տեղոջ ընդ անդրէս։
41 Ցնծացին զերան նոր աբ, զի ընդ աբրահամ ծառայի իւ
րոյ։ 42 Ապրեսցի զնոսա ի նեղութիւն, և զընտրեալս
իւր ուրախութիւն։ 43 Ապրեսցի զնոսա հեղանոցս. ի վա
սիս ծուղակեցոյց ծառապետացս զնոսա։ 44 Ապրեսցին
ղվիճայութիւն նորա. և զբերիս նորա խնդրեսցին։

ՄԱՏԹԷՈՍԻ

Ա՛ՆԼՈՒԾԵՑ։

ՅԱՂԹԱՀԱՐԱՆՔՆ ԲՈՒԼՈՒ անլուծեալ
ոչ դնէ ի սկզբան ասպնջականս, այլ ի վերջ
նախընթաց սպասման. այնպէս և ի քա
զաղ" և յարաբ". Ա՛յլ թէպէ թէ յօրինակն յայն և
բոյսական, զոր ունէին ճանապարհորդք, ոչ էր եգիպ
տի վերջ նախընթացին, այլ ի սկզբան սոցա իբրև վե
նագիր. մի արդ և նորա այսպէս եղիցի. (որպէս ա
բարիս և ի սուտ. ձե. ձէ. ձէ՛ի. ձէ՛ի. ձէ՛ի. ձէ՛ի.
ձէ՛ն. և ձիա՛։) Չկայսմանէ ոմանք պնդեն, թէ ուրուա
րեաք ի վերնագրի կայցեն բառս անլուծեալ, ի վերջ
նախընթացի նորա ևս պարտի լինել. և թերևս մի
այսր պատճառէ երկիցս կրկնեաց ի քաղուածս սպա
սման ի վերջոյ և ի սկզբան զայս բառս. յաւելոյ.

անլուծ անլուծ։

Ա՛յդ բառդ անլուծ՝ բազադրի առ երբայեցիս յեր
կուց ձայնիւդ, այսինքն ե հանցե՝ այս է գովեցէք. և
էհա՝ որ է գոհ. Աւետարանիչս ոչ այլ ինչ
նշանակի՝ բայց եթէ գովեցէք զհեր, կամ օրհնեցէք
զերկին. որպէս գրէ և գաւթի անչափի ի նախերգ
դոնս սաղմոսաց, յասելն, թէ * զոս հրէ թագաւո

,, նիչքն գովեցէք զաներ Թագմանեցին ։ | Չե կէ-
բակոս վարդապետ (ի մեկն. Հարիւր. Եւագրի. ՈՒ-
յ ։) գրե. * ալէլուն ուրախութեամբ երգ է. օրհնե-
,, ցեք զաներ ասե, կամ գովեցէք զորէն. զորմէ (ասե
,, եւագր) Թէ հասկանալով ասէն պահէ զանախ-

,, տուԹեն ։

Չե Թէպէտ ոմանք այլազգ բաղադրեն զայս բառ
յերից աստի, այսինքն ալ որ է ած. եղ որ է հղօր.
և ասէայ որ է զօրութեամբ. բայց այս բաղադրութիւն ոչ
է ընդունելի առ երրայեցիս ։ Այս բառ ի գործ ա-
ծէն ամենայն եկեղեցիք քրիստոնէից ի գովութիւն
նոյ՝ յոր լեզու և իցեն. զորոյ տեսանելիք ի կիր ա-
ռեալ և ի յովհաննէ ի գիրս յայտնութեան. (ժՁ.
3 — 6.) ի գովել գնած ։

Չե արդ Թէպէտ հնար երբ յամենայն տպագրուած իբր
վերնագիրը գնել զայս բառ, որպէս դնի ի սաղմոսա-
բանս ինչ մեր, որովհետև ամենեքեան ևս՝ կամ գնե
բազումք կարդին ի գովութիւն նոյ, բայց ի քանս ասղ-
մոսս ևեթ դնի առ մեզ, որոց ի հնդետասաներորդն դնի
միայն ալէլուիայ. (և ևեթ առքս. Ձէ. ՁՁ. ՁՃ.
ՁԺԵ. ՁԻԺ. ՁԻԹ. ՁԼ. ՁԼՀ. ՁԼՄ. ՁԼՅ. ՁԽ.
ՁԽԵ. ՁԽԹ. Ճ.) Իսկ յայլ հնգետասին դնի հանդերձ
բառիւքդ աՀեկայ և զաւաքեայ. (և ևեն առքս. ՃԻ-
ՃԽԵ. ՃԽՂ. ՃԽՀ. և ՃԽԸ.) զորոց ասէ գաւթի ան-
յօդի ի նախերգանն սաղմոսաց, Թէ գայսոսիկ սաղ-
մոս ունօղս ալէլուիայից. * Համօրէն երգիչքն ժո-
,, ղովրդովք հանդերձ յաւէտ երգեցին և ի տան եր-

,, գէին ։

Յայսոսիկ սաղմոս ալէլուիայից՝ առաջին է սոյն այս
սաղմոս Ձէ. զորմէ գիտել արժան է՝ զի որպէս ասա-
ցաք (ի սաղ. ղէ.) այս սաղմոս այն է որ գրի. (ա-
ՃԽԱ. ԺՁ. 8.) ուր աւանդէ, Թէ գաւԹի երգեաց
զայս չէտ վերածելոյ զասպանական ձեռ ի սիրտ։ Չե
ասկայն ոչ դնի այն սաստուած ամբողջ. (զի ըստ մե-
ծին դնի ի սաղ. ղէ. և ըստ մասին սաս. և ըստ
մասին ի վերջ Ձէ. սաղմոսին. ի համարն 41—44.)
Այսա դնի ի սկզբնէ մինչև ցայն տեղին՝ ուր ասի.
* մի մերձենայք ։ (և այս՝ ա. ՃԽԱ. ԺՁ. ա-
ռեալ լինի ի 8. համարոյ մինչև ի 22.) Իսկ բան

23. Համարոյ այնր գլխոյ մինչև՝ ի 33. գնի (՝ի սաղ. Ե.) որպես ասացաք անդ. Եւ բան 33. Համարոյ մինչև՝ ի 36. գնի՝ ի վերջ յաջորդ սաղմոսին։ Իսկ թէ ուսոյի յաւելցեալ եղիցի յայս սաղմոս այն բանն՝ որք յարին գինի՝ սկսեալ՝ ի 15. համարոյ մինչև՝ ի վերջն, ոչ է յայս. բազմոց կարծիք է՝ թէ յետ դառնալոյ երջայեցւոց՝ ի գերութէն՝ առեալ զսոն գուրթ՝ յաւելին՝ ի նոյն և զայլ բանս. որով և յորինեցին զայս սաղմոս, պատմաբանաբար առաջի գնելով զայն ամենայն՝ զոր արար ած առ ազգն իսրայէլի։ Այս՝ արդ է ևս ասել՝ թէ այսքիկ էին այլևայլ սաղմոսք գաւթի. իսկ որ՝ ի մի ժողովեաց զսաղմոսս՝ զերկոսին զայսոսիկ՝ ի մի յօդեաց՝ առ՝ ի բռնադատ կելոյ զամենայն՝ ի մի. յոր յաւելին և զերկուս՝ որք չկան առաջի յարին. այսինքն են ձէ. և ձԺ. որք ի ոչնոյ առաջիկոյ սաղմոսիս յորինեալ երևին այսպիսի ինն տարբերութիւք, իբր զի՝ ի սմա առաջի դնին բարբերութիւքն նոյ ցուցեալ առ իսրայէլ. ՝ի յաջորդ սորա՝ այն է ձէ. նկարին ապերախտութիւքն իսրայէլի և զիմ այնոսի բարերարութիւնն նոյ. իսկ՝ ի ձԺ. ՝ի մէջ բերին տառապանքն, զորս կրեցին՝ ի գերութէն, Եւ քանզի որք առանդինն յայս ձԺ սաղմոս՝ պարզ պատմութիւք են՝ սկսեալ յաբրահամէ մինչև՝ ի ժամանել իսրայէլացւոց յերկիրն աւետեաց, այ ունիմք գգերբել երկար՝ ի մեկնութէն սորա. զի յայսմէն են, և բազմք ևս գրեցան յայլ սաղմոս, (մանաւանդ՝ ի սաղ. ՀԶ.)

Ի. ՅԼ զի Հայելով՝ ի բանս ա. մեաց. (Ժգ. 8--22.) ՝ի սկզբան այսր սաղմոսի կան տարբերութիւք՝ ի Թարգմանութէ, զի այլ ազգ Թարգմանեալ են բանք գրոցն Եբրայեցւոց, և այլ ազգ բանք սորա, վս այսորիկ եւ գաւ սաս՝ ի սկզբան և զայն Հանդիպ բանից սաղմոսիս՝ մինչև՝ ի Համարն 15. Այտեղուք այժմ՝ ի մեկնութիւն։

Ր Ք. Ն

ա. Կացուցանեն եղբարս ևս՝ և խոբեցեն զանառն նորա. զտանիցեն ի հեթանոսս զերծս նորա.

բ. Զտնիցեն՝ և սպրդս սպոյեն նմա. զտանիցեն զանառն նորա և զորդիս նորա. և փակեսցեն յանառն սուրբ նորա.

Ա Կ Ն Ա Ծ Ի Ն

Օ՜ զի օրինակ երկիր պարարտ յիշեուցեալ զսերմն՝ բերէ զարդիւնս յաճախութիւն, այնպէս և սիրտ բարի տեսեալ առ յիշ զբարիս բղխէ առատ զգոհութիւնս. որպէս երևի և ի սիրտ մարդարէին, որ տեսեալ առ յիշ զտագնապ բարիս ի ժողովուրդ իւր և յիշեցին իսկ՝ բղխէ զօրհնութիւն խոստովանութեանն առ Աստ, և օր համարելով զինքն բազական ի նոյն, յորդորէ և զժողովուրդ ասել, ասելով.

Խոստովան եղերուս ևս՝ և խոբեցեն զանառն նորա։ Կամ ասել. մի մնանայք՝ զոր միանգամ արար յիշ մեզ ընդ այլ խոստովան եղելոցդ նմա, այսինքն և յայսմանի արարիչ առաջի նորա զբարերարութիւնս նորուն, և առացէք. դու ամենաարարի տէր՝ ոչ կարելով յանարժանութիւնն մեր՝ ցուցեր մեզ զբարութիւն քո. և ի խոստովանել ձեր զայս՝ կարդացէք զանառն նորա։

Ասի բառդ խոբեցեն՝ երբակի կարէ առեալ լինել. մի՝ փոխանակ յիշելոյ. յոր միտ կամ ասել. ի խոստովան լինել ձեր առ Աստ՝ յիշեցէք և առէք ի բերան զփառաւորեալ անուն նորա և քարոզեցէք զայն առ ամենեսեան. յոր միտ օգնութեամբ՝ քարոզեցէք Աւետմանէ. Աչերդորդ՝ փոխանակ յոտանալով դիմելոյ. յոր միտ կամ ասել. ի խոստովան լինել ձեր զբերանոն այ՝ տեսանելով՝ Թէ այլեւս ինչ աւար ունի, յոտնայարուք ի նա, և յոտանալ կարդացէք զանառն նորա, զի գոհիք և գուք զայն բարերարութիւն՝ զոր գոհն

հարքն մեր ։ Այրօրդ՝ փոխանակ խնդրելոյ զօգնուի ի նոսէ . յոր միա կամի ասել . ի խոստովանիլ ձեր առ նա՝ կուշեցէք յօգնութիւն զանուն նորա , զի նովաւ զօրասցիք , և արժանապէս գնմանէ գոհասջիք ։ Այսմելով ասա նաև յայլս հաղորդել զսոյն՝ յարել զկնի , և ասէ ։

Պատիշէ՛ ի հեթանոսս վարս նորա ։ Այսինքն , քարոզեցէք հեթանոսաց՝ զորս միանգամ արաք ընդ ձեզ նա . որպէս զի և նոցա ծանուցեալ զգործսն նորա՝ խոստովան եղիցին . և ամենեքեան օրհնեսցեն զնա . առ որ կրկին խրախուսէ և ասէ ։

Օրհնեցէ՛ և ասացէ՛ նմա . պատիշէ զամենայն տեսչէ՛ն նորա ։ Զոմի ասէ . ի խոստովան լինել ձեր առ նա՝ մատուսջիք նմա զօրհնութիւն , և զերջս սաղմոսաց . և ի նոսին յայտնի ցուցջիք զամենայն արանձելիս՝ զորս արար , և ի նոյն պարծեսջիք . և առ այս յարէ և ասէ ։

Այս գովեցարո՛ յանուն էր նորա ։ Այսինքն փառաւորեցարուք , և պարծեցարուք ի նմ անուն նորա , ասելով . այսպիսի է տէր ամէն մեր , զայս ինչ և զայս ինչ արար մեզ ամէն . և զայսպիսիս ասելով օրհնեցէք և գովեցէք զանուն նորա . (որպէս դնի ի ա . Մնաց . ԺՇ .) և ի Թարգ" ասաք" և քաղդ" և ի լսմբ" . (զորմէ ասես և եսայ . ԺՇ . ւ — 6 .) Ահա՛ մարգարէս պարծեցարուք դնմ , որ կարի իմն պատկանի քրիստոնէից՝ ի պարծիլ նոցա յանուն քրիստոս նէկական ։

Այս բան կարէ հայիլ և ի պատիւ պարծանաց ազգին երբայեցւոց . որպէս Թէ ասէր . Ծանեքուք զարժանապատուութիւն ձեր զոր ունիք առաջի ամենայն ազգաց հեթանոսաց տեսանէն ի ձեզ . և զարմացեալ ասէն . * Այդ ժողովուրդ խնամատուն և հանճարեղ ,, ազգս այս մեծ . քանզի ոչ իցէ ազգ մեծ՝ որոյ իցէ ,, աստ մօտ ի նոսա , որպէս տէր աստ մեր յամենայնի՛ ,, որովք կարդապետեալ առ նա . և ոչ ազգ մեծ , որոյ ,, իցէն իրաւունք և դատաստանք արդարք , ըստ ամե- ,, նայն իրաւանցս այսոցիկ՝ զոր ես տամ այսօր առ- ,, աջի ձեր ։ (ի . օրին . ի . 6 — 8 .)

Այսպիսի գոլով ազգն հրեից՝ յիրաւի արժան կր

նոցա պարծիլ յԱՍ, և օրհնել զնա ցնծութիւք երանելի
Թէ և այժմ այնպէս լինէր նոցա։ Այլ քանզի առ այս-
պիսի օրհնութեան պահանջի և Ձանձրանայ ոչ, և նպատա-
տաւորութեան նորա և փափաքումն վայելելոյ ի նա,
յայս հայելով յարէ զկնի մարգարէն և ասէ.

ՃԻ. Ա՛րբոլ եղիցին սիրտ ամենայն՝ որ խնդրեն զտէր. խնդ-
րեցէք զտէր՝ և հզօր եղերուք. խնդրեցէք զերես
նորա յանվնաս ձամ.

Այրարակի լինի խնդրել զտէր. մի՝ առ՝ի գտանել,
այսինքն առ՝ի Ձանձանել զնա և զՁամայն նորա ի կա-
տարումն նորին։ Այրկրորդ՝ առ՝ի գտանել զգիտուն
ի նմանէ. որպէս զի զօրացի մարգ՝ի գործել։ Այր-
բորդ՝ առ՝ի գտանել զնա ինքն, և վայելել ի նա.
Ձառաջինն հայելով ասէ.

Ա՛րբոլ եղիցին սիրտ ամենայն՝ որ խնդրեն զտէր։ Կամի ա-
ռել. որք միանգամ բոլորով սրտիւ խնդրեն զտէր առ-
՝ի գիտել՝ Թէ զինչ է Ձամայ առաջի նորա, որպէս
զի ապացուն զայն, սիրայր նոցա ուրախ եղիցին. և
յայս միտ (ա. ՍԱաց. ժԳ.) դնի. * ուրախ լիցի սիրտ՝
,, որ խնդրէ զՁամայն նորա ‖։ Իսկ պատՁառ այսր
ուրախութեան է այն, զի Հոգին՝ի գիտելն զՁամայն
նոյ և՝ի ջանալն կատարել զայն՝ գադարի ի դէպ-
բերելոյ յԱՀուենայն բարիս. որով և Ձանգչի յԱՒրքեան.
Նոյնպէս և խիզճ մտացն վկայութիւք ուղղութեան ան-
գործառնական զսիրան. յորմէ պատՁառի ուրախանի
Ձանգերձ խաղաղութիւք. յոր միտ ասէ խնամատուին.
* որ խնդրէ զտէր՝ գտցէ զդիտութիւն արդարութիւք
,, Ձամգերձ. և որ ուղղութիւք խնդրէն զնա՝ գտցեն
,, զխաղաղութիւն ‖. (առակ. ԺԸ. 6.) Այր քանզի առ-
՝ի գտանել զայս, և առ՝ի կատարել զՁամայնն նոյ,
պիտոյ է զօրանալ՝ի Ձամէ, որ է երկրորդ եղանակ
խնդրելոյ զտէր. մի այսորիկ յաՒէնալոյ մարգարէին յոր-
դորմամբ իմն և ասէ.

Խնդրեցէք զտէր և հզօր եղերուք։ Կամի ասել. ՝ի խընդ-
րել ձեր զտէր առ՝ի կատարել զՁամայն նորա՝ խընդ-
րեցէք և աղաչեցէք զնա՝ օգնել ձեզ, և տալ ձեզ
զզօրութիւն իւր. որպէս զի այնու լինիցիք հզօրք առ-
՝ի կատարումն կամաց նորա։ Կամ որ նոյն է, խընդ-

ընկենք զօգնութիւնն ի նմանէ՝ և այնու եղերական զօրա-
ւորը և կարօղք ի գործել զարհուրելի։ Իսկ կամ դար-
ձեալ խնդրեցէք զնա՛ր, զի ի խնդրելն գնա՛ զօրա-

Նոյնք կամ Տղերք լինին։

Իմանք ըստ սրտի և լսէ" ըստ հակառակին մեկնեն զայս.
իբր թէ ասէ. զօրացարուք ի խնդրել զնա՛ր, և մի
լքանիք. այս ևս է ընտիր. բայց առաջին մեկնութիւն
երևի հարազատագոյն. ապա և ի համեմատութենէն։
Իսկ զի այս ամենայն կարգի ի խնդրել զվայելուչն
ոյ՝ որ և երրորդ եղանակ խնդրելոյ գնա՛ր. վասն որոյ
յաջորդ դնէին մարգարէն և ասէ։

Որդեցո՛ւ ընդեսս նորա յանկարծ գա՛ւ։ Յայսմհետէ խնդ-
րեցի՛ք վայելուչ ընդեսս ոյ յամենայն ժամ։ Իսկ երե-
սոք ոյ մարթի և իմանալ նախ զնա՛ ինքն զնա՛ծ. յոր
միտ մեկնի և լսէ" ըստ յիշատակելոյ գնա՛, և զեր-
ծայիս. * մի՛ հաներ ի մտաց քոց բնաւ զյիշատակն ոյ
„ այլ ի հաւատակեա՛ն՝ օրհնեա՛ զտէրդ և ևս դարմանեցո՛ն.
„ յընդհատացո՛ն՝ զուղղիչ հանապազհին. ի ծնօթեա՛ն՝
„ զմիսիթարիս տկարութեա՛ղ, ի գործեա՛ն՝ զգաստաս-
„ տիչ նեղեցո՛ն, ի դատաւորեանն՝ զուսուցիչ հանդգ-
„ տեանն, ի տիրասիրեա՛ն՝ զբարեխիղճ մեզացո՛ն, յարդա-
„ բանեա՛ն՝ զզօրացուցիչն ի նոյն, և լիցի յամենայն
„ ժամ մտաց քոց վերահայեցողութի՛ն առաւ և խոս-
„ տացեալ պարկեշտո՛ւ։

Երկրորդ՝ մարթ է իմանալ զայցելութի՛ն Տէրդ ուե-
խտասցոյն ոյ կամ զգոյշ քաջիր դիմաց իւրոց՝ յորում
վայելեն սիրելի ծառայք նորին. յոր միտ կամի ասել.
խնդրեցի՛ք ի՛ նմանէ՝ զի ցուցցէ ձեզ զքաջիր երեսս,
այսինքն զքաջգործութի՛ն այցելութե՛ն իւրոյ, և մի զօրա-
մութի՛ն իւր։

Երրորդ՝ մարթ է իմանալ զներկայութի՛ն ոյ յատուկ
կենաս ի ձեռն իրիք օրացան իրի. որպէս ի Կնունի
ի ձեռն տատարին՝ մանաւանդ ի ձեռն տատա-
կին, և ի նորումն ի ձեռն պէսպէս իրաց՝ որք ներ-
կայացուցանեն մեզ զնա՛ծ յիւրաքանչիւր եղելոցիս.
և որ մեծն է՝ ի ձեռն խորհրդոյ հաղորդութե՛, յո-
րում իրապէս ներկայ գտանի քա՛ն մեր մարթիով
իւրով։ Իսկայս միտ առեալ՝ կամի ասել. մի դանդա-
ղիք խնդրել զներկայութի՛ն ոյ, այլ յամէ ժամ խնդ-

բեկէք զայն, և փուխ ացէք՝ ի նմին վայելել։

Ա. Յաւէ ներկայութէ՛ն ձեր խնացեալ լինի և ամենաբերքութի՛ն նորա. որով յամենայնի և յամենայն տեղիս ի՛ մեզ ի հուն է և գոյացութէ՛ն իւրով, որպէս հոգին ի մարմնի, և առաւել ևս. զի հոգին ի մարմնի գոլով ոչ կացուցանէ զմարմինն, այլ միայն կենդանի կացուցանէ. և մարմինն ունելով լինչ բան հոգին՝ ոչ վարի է նմա իբր է բարեկամի և բարերարի։ Ակ ած ի մեզ գոլով ոչ միայն կենդանի պահէ զմեզ, այլ և ի գոյութէ՛ն ունի զմեզ. մինչ զի ի լինել նորա ի մեզ՝ ձեամբ ի մեզ, և յոչ լինել նորա ի մեզ՝ գառնամք յոչնչութէ՛ն։ Ա՛ւա մեք ունելով զնա ի մեզ, կենդակցիք է նմա, և խօսիմք իբր բարեկամ է բարեկամի և բարերարի ի բեր ծառայ է ն։

Յայսմ ներկայութէ՛ն ած լինի իբր կերպարան ծանրութէ՛ն սրտի մերոյ և նպաստակ ձգման յաժարութէ՛ն կամացդ. որով բղխին ի հոգւոյ հրաւորքդ տենչանք, իղձք բոցակիզք, հառաչանք կենդանականք, տարփանք սրտակաթք, ցոլմունք սիրախոտք, սլացմունք թևոց այնիցն կարողութէ՛ն հոգւոյն ի միաւորիլ է միացեալն է մեզ ի ներքս. վերացմունք կարօտագին փափաքանաց ի ժառանգութէ՛ն անբաւութէ՛ն մերոյ միամոյ ամենաթաքի սիրելւոյ։

Յայսմ մասին բերեմք ի մեզ զպատկէր այնր երանելոյն՝ զոր վայելէն որք յերկինս. նոքա դէմ յանդիման և ի պայծառ տեսութէ՛ն, մեք ի մթին և իբրև է ծածկութիւ. այլ զորօրինակ ի խօսիլ է բարեկամի ի մթան ևս՝ միթէ արիմք, սոյնպէս և ի խօսիլն է ած՝ զոր ոչ տեսանեմք՝ միթէ արիմք. բաւական ևս այն՝ զի նա տեսանէ զմեզ, և լսէ մեզ. զի այսու մեք ևս իբրև տեսօղք համարիմք ըստ մտաց. զորմէ ասէ պօղոս, թէ * զանեբևոյնն ըբ,, բև զտեսեալ համբերութէ՛ն համարեցաւ։ (Երբ. ժ՚ա. 27.) Թէ և ի միգի և ի խաւարի խօսէր ընդ նմա ած։

Ա. Յորդ որովհետև թէ կամիցիմք և թէ ոչ՝ է մեզ ի ած, և տեսանէ զմեզ, ապա է՛ք իցէ մեզ հեղգալ ի խօսիլ է նմա, և բանալ զսիրտս մեր առաջի նորա։ Ա՛ի համարիլ թէ ի խօսիլ քո է այ՝ ոչ խոսիս ընդ

այնմ՝ որ ոչ է առ քեզ. առ քեզ է և 'ի քեզ. ուս-
տի յասելդ. Հայր մեր որ յերկինս. խօսիս ոչ ը̃ այնմ՝
որ հեռի է 'ի քէն, այլ ը̃ այ̃՝ որ ը̃ քեզ է, թէ և ոչ
տեսանես: 'Ի կալդ առաջի սրբութե̃ ո̃րց, և կամ
յորժամ քահանայն յանդիման առնէ զ̃որութի̃ն աստե-
ղով 'ի սրբութի̃ ո̃րց, կամ 'ի ո̃ր 'ի ո̃ր, պատկառա-
նօք խօսիս ը̃ նմա և բաղխես ևս զկուրծս, զի տե-
սանես զքո̃ ոչ յինքեան, այլ ը̃ տեսակօք հաղորդու-
թե̃. աստի ա̃ռ քեզ օրինակ պատկառանօք խօսելոյ
ը̃ այ̃ 'ի ներկայութե̃ նորա. և զայս կարես առնել
յամենայն ժամ՝ զի միշտ ը̃ քեզ է ա̃ծ. ը̃ որում և
ասէ խնդրեցէք զերեսս նորա յամենայն ժամ:

Չորրորդ՝ մարթ է երեսօք իմանալ զդէմ յանդիման
ներկայութի̃ն այ̃ 'ի հանդերձեալն. առ որ բերի ա-
մենայն փափաք սրտի մերոյ. յոր միտ կամի ասել.
յամենայն սրտէ և յամենայն ժամ խնդրեցէք ժառան-
գել զծայրագոյն գեղեցկութի̃ երեսացն այ̃: Բայց
քանզի որպէս ասի, ոչ խնդրէ ոք ինչ զոր ոչ ճանա-
չէ, առ 'ի խնդրել զվայելչութի̃ երեսաց այ̃՝ պիտոյ է
ևս գիտել կամ հաւատով ճանաչել, թէ քանի սքան-
չելի իցէ այն. սմին իրի որք ոչ ունին զայսպիսի ճա-
նաչումն՝ ոչ խնդրեն վայելել զերեսս այ̃:

Արդ եթէ դու կամիս խնդրել, 'ի կի̃ր արկ զներ-
գործութի̃ ճշմարիտ հաւատոյ քոյ 'ի ճանաչել հաւա-
տով զանհաս գերազանցութի̃ ա̃ծային գեղեցկութե̃.
և նովին հաւատով հաստատեա զմիտս քո՝ թէ ճշմա-
րիտ երանութի̃ քո ոչ յայլ ինչ կարէ գտանել՝ բայց
միայն 'ի տեսութե̃ այնր գեղեցկութե̃. եթէ զայս
ճանաչումն հաստատուն ունիցիս, զայն ևս խնդրես-
ցես. և եթէ ճշմարտապէս խնդրեսցես, անտարա-
կոյս գտցես:

Աստանօր գիտել արժան է՝ զի մարգարէն հայելով
'ի մասնաւոր բարերարութի̃ն այ̃՝ զոր եցոյց առ իս-
րայէլ, յերկու ինչ միանգամայն յորդոր լինի. մի՝
յօրհնել զա̃ծ. և մի ևս՝ 'ի խնդրել զնա. առաջինն
կարգի 'ի շնորհակալութի̃ այնր մասնաւոր բարերա-
րութե̃՝ որով ա̃ծ խնդրեաց զիսրայէլ՝ առնուլ զնոսա
իւր ժողովուրդ. իսկ երկրորդն կարգի 'ի փոխա-
դարձ հատուցումն այնր բարերարութե̃. իբր զի որ-

պէս խնդրեաց ՅՈՎ զնոյնպէս և խոստիլ խնդրեսցէ զՅՈՎ ըստ այլևայլ եղանակաց՝ զորոց խոսեցաք յայս համար։ Այլ են յորմէ եղև այն մասնաւոր բարեբարութիւն՝ այս առ խոստիլ՝ կարգաւ առաջի մատուցանել մարգարէն. որոյ գրեթէ նիւթ խոստովան լինելոյ և դոհանալոյ ընդ. և ասէ։

Ղ. Յէնցէ՛ զտանելիս նորա՝ զոր արար. զարեւսպս և զէրեաոնս բերանոյ նորա։

Ընդէ՞ զարեւբարութիւն ուրուք է առաջին ներգործութիւն շնորհակալութեանն. յոր եթէ յարեսցի և արտաքին յիշումն, այսինքն զան գոհանալոյ, և փոխարինումն ըստ կարի՝ կատարի շնորհակալութիւն. և զի յորդոր եղև ի վերոյ խոստովան լինել առ ՅՈՎ, այսինքն շնորհակալութիւնք օրհնել զնա, ի յարելն զինի յիշեցնիք՝ զաւադ ընդէ՞ առնու ոչ միայն փոխարինակ ներքին յիշման, այլև փոխանակ արտաքինոյն, յասելն։

Յէնցէ՛ զտանելիս նորա՝ զոր արար. զարեւսպս, և զէրեաոնս բերանոյ նորա։ Ասի ասել. մի մոռանայք զայն ամենայն աքանչելիս զորս եցոյց ած առ հարս մեր. մի մոռանայք և զնշանս՝ զոր արար յեգիպտոս և յանապատի. մի մոռանայք և զերբուձնս զորս խոսեցաւ առ ձեզ բերանով իւրով. այլ զայս ամենայն յիշելով գոհասջիք զնմանէ, և արասջիք զայսոսիկ ձեզ նիւթ խոստովան լինելոյ նմա։

Զայս բան բառդ ոչ ասեն և արուեստք, կամ (որպէս դնի ՚ի. մեաց. ԺՇ.) նշանք, թէպէտ կարեն ի նոյն հայիլ, բայց որպէս և եգաք այժմ, մարթէ և աքանչելիքաք իմանալ զայն ամենայն զորս եցոյց ած յառաջ քան զմովսէս յայլևայլ ժամանակի. որպիսի եղև վերածումն ենովքայ. (ծնն. Ե. 24.) գալ Ջրհեղեղին. (ծնն. Է. 8—20.) խառնիլ լեզուաց. և ևս բազում գործք ցուցեալք առ աբրահամ, առ իսահակ և առ յակոբ։ Իսկ արուեստիւք կամ նշանօք մարթի և իմանալ զայնս՝ զորս արար մովսէս յեգիպտոս և յանապատին. և յետ մովսէսի յետս օրդիս նաւեայ և սամուէլ։

Այլ երաւամիք բերանոյն ՚ի իմացեալ լինին նախ

բանքն՝ զորս խօսեցաւ ընդ առ մովսէս մի գործելոյ զնոսանս և զարուեստս յերգիստոս. զի այն բանք որ
բովիհետև կարգեալ էին ի վերնադրութիւն փարաւոնի և ազգին եգիպտացւոց, կարէին կոչիլ իրաւունք։ Իսրկորդ խնայեալ լինին բանք օրինացն զորս խօսեցաւ ընդ, և ետ որդւոցն իսրայէլի ի ձեռն մովսէսի։ Իսրորդ՝ ըստ հոգևորին՝ բանք բերանոյն քրիստոսի. ըստ որում յասել նորա բերանով՝ կատարիբ իրաւամբք. և ոչ որպէս այլոցն՝ որք զորութիւն նորա գործեն։ Օ այս ամենայն առաջի գնել յիշել որդւոցն իսրայէլի. զորս և կամելով յորդորանիս գործել յիշատակէ և զաղաչանութիւն տհմի նոցին ըստ գոլոյ նոցա որդիք արբրահամու և յակոբայ՝ ասելով.

Ե. Օ սաւն աբրահամեան ծառայ նորա. որդիք յակոբայ ընտրեալք նորա։

Իսուռ զաւակ Թէպէտ և եզակի է. (որպէս յայտ է ի գաղ. գ. 16։) բայց բազում ուրեք ի գիրս վարի իբր հաւաքական անուն. որպէս յասելն. * տեր ա ,, մենակալ՝ ածե աբրահամու, սահակայ, յակովբայ, ,, և զաւակի նոցա արդարոյ ։ այսինքն զաւակաց նոցա։ Հայս մեռ դնի և ասա, իբր բացայայտիչ բառի։ ծառայ և որդի։

Լաւ արժան է գիտել. զի Թէպէտ որք միանգամ արժանապէս ծառեան զնե՝ էին ծառայք ոչ. որպիսի էր և յոբ. զորմէ նա ինքն ածե վկայէ Թէ իցէ իւր ծառայ. (յոբ. ա. 8. գ. 3. խգ. 8.) բայց ըստ ընտրութեանն ծառայք ոչ ասացան միայն իսրայէլացիք. վասն որոյ և քան զամենայն ազգս պարտական էին նոքա յամենայնի ծառայել նմա, և լինել ժողովրդ նորա, և յատուկ ինն գոհութիւնք ընծայակալու. Թէ մատուցանել նմա. վասն որոյ ասե։

Օ սաւն աբրահամեան ծառայ նորա, որպէս յակոբայ ընտրեալ նորա։ Կամի ասել. օրհնեցէք և գովեցէք զաւրութիւն ոչ որդիք իսրայէլի՝ որք գոլով սերեալք ի զաւակէ աբրահամու՝ ծառայք էք ոչ, և ընտրեալ ժողովրդք նորա ազնիւք և պատուականք։

Հայս բան Թէպէտ ոչ յիշի իսահակ. բայց յիշեալ լինելով անուանն յակոբայ և աբրահամու, այնու իսկ

զորութիւն յիշեալ լինի և խաղաղ. որպէս թէ եղեալ
էր. ով որդիք աբրահամու՝ ծնունդը ոչ եսասայ կի՞
իսմայէլի՝ այլ յակոբայ՝ որ էր որդի խաղակայ զաս-
կին աբրահամու զուբ օրհնեցեալ զտէր. զի ձեզ վայե-
լէ օրհնել զնա. Այդպէս և ի՛ ա՛. ինաց. ժՀ. թէ-
պէտ ոչ յիշի և ոչ իսկ անուն աբրահամու, այլ
միայն իսրայէլի, քանզի անդ ևս զորութի՛ իմացեալ
լինի այն։

Այս սահայն զատակ դնելով և որդիք, ակնարկէ մար-
գարէն և առ հոգևոր որդիս աբրահամու. զի որպէս
ասէ առաքեալն, աբրահամ հայր եղև ամենայն հա-
ւատացելոց. (հռոմ. ՃԴ. 11--17.) վ՚ի զի * ոչ ամե-
,, նեքին որք իսրայէլեան են՝ նոքա որդիք իցեն ‖
այլ որք հաւատան ըստ աբր՚՛. ուստի և ՛ի գաղ. (Ճ.
7.) ցուցանէ՝ թէ որք ըստ հաւատոցն աբրահամու
են, նոքա են որդիք աբրահամու. * եթէ ասէ դուք
,, քան էք՝ ուրեմն աբրահամու զատակ էք ‖. Այրեմն
սոքա և յորդորէին այսու քանիս յօրհնութի՛ա՛ն։ Այս
զի ցուցցէ թէ իրաւամբք պարտաւորին ՛ի սոյն, յա-
րէ զկնի և ասէ։

Ճ. Եւ՝ ինչ է օգէր ՃԴ՝ ՀԴ. յահնայն երկրի են երանութ
նոցա։

Այս բան է իբրև սկզբնաւորութի՛ յիշատակելոյ զգ-
բարերարութի՛ան ՚ի՛, և պատմելոյ մի ըստ միոջէ զա-
մենայն զոր աբար ՃԴ առ որդիսն իսրայէլի, և նոյն
զանձանալով նոցա յատկապէս ՚ի՛ ՃԴ նոցա. վ՚ի որոյ
ասէ։

Եւ՝ ինչ է օգէր ՃԴ՝ ՀԴ. յահնայն երկրի են երանութ նոցա։
Կամ ասէ. ՃԴ է ՀԴ այս, զի ՃԴ ՀԴ ոչ է իբրև
զատա ՃԴա հեթանոսաց, որոց մին ասէր իշխել ո.
գոյ, որպիսի էր փարաւոն. և միւսն հողոյ, որպիսի
էր դեմետր. մին ջրոյ, որպէս պիսիդոն. և միւսն
հրոյ, որպէս հեփեստոս. որպէս գրէ լսի՛". այլ ա-
մենայնի և յամենայնի իշխէ. և իրաւունք իշխանութե՛
նորա յամենայն տեղիս է. և նա ինքն գոլով այսպէ-
սի տէր՝ հաճեցաւ ընտրել զմեզ իւր ժողովուրդ և
լինել տէր մեր, և անուանիլ ՃԴ ՀԴ՝ ՃԴ իսրայէլի.
Այս զի ՃԴ յընտրելն զնոսա էգ զուխտ ընդ նախահարս

նոցա, զայն ևս՝ ի մէջ բերել և ասել։

Ը. Յետոյ յարեխեղիէ զարխա էր. և էր անուն՝ ըստ պատրիարքին գիւղի։

Ը. Որ ասեն ըստ եր ընդ աբրահամ. և ինքն ասէ՝ ընդ սմա։

Ի կոչելն ոյ զաբրահամ, և յասել ցնա. * ել դու յերկիրէ քումմէ և յազգէ քումմէ, և ի տանէ հօր քո, և եկ յերկիրն զոր ցուցից քեզ»։ եդ ընդ նմա ուխտ և ասէ. * Ի բարիս զքեզ յազգ մեծ, և օրհնեցից զքեզ, և մեծացուցից զանուն քո, և եղիցես օրհնեալ. և օրհնեցից զօրհնիչս քո, և զանիծիչս քո անիծից, և օրհնեսցին ի քեզ ամենայն ազգք երկրի»։ (ծննդ. ժբ. 1--3.) Ի լսել զօրացուցանել զուխտ իւր՝ փոխեաց զանուն նորա։ (աես ծնն. ժ. 1--13. և ժբ. 18։)

Օ այս ուխտ եդ և ընդ սահակայ խօսել առ աբրահամ, յասելն ցնա. * խաւսակաւ կոչեսցի քեզ զաւակ»։ (ծնն. իա. 12. աես և ծնն. իբ. 16--18։) Ի խօսել առ սահակ ասաց. * մի իջանիր յեգիպտոս... և եղից ընդ քեզ. և օրհնեցից զքեզ... և հաստատեցից զերդումն իմ, զոր երդուայ աբրահամու հօր քում... և օրհնեսցին ի զաւակի քումմ ամենայն ազգք երկրի»։ (ծննդ իզ. 2--5. և 24։) Ի տալ երևեալ առ յակոբ՝ եդ և ընդ նմա զուխտ իւր. (զորմէ աես ծնն. իբ. 2--15.) Ի տես այսքիչ ուխտք են՝ զորս յիշէ մարգարէն ասել. և առաջի դնել իբրև զխնդիրս բարեբարեպէսութեան ոյ, և ասէ։

Յետոյ յարեխեղիէ զարխա էր. (և էր անուն՝ ըստ պատրիարքին գիւղի։) Բաւս յիշէոյ՝ դնի աստանօր փոխանակ կատարելոյ զուխտն. և հարկ ոչ՝ ի ժամանակ աբրահամու և իսահակայ և յակոբայ, այլ՝ ի ժամանակս որդւոց նոցա. որով և միտ բանին լինի այս. զայն ուխտ՝ զոր եդ ած ընդ աբրահամու, ընդ իսահակայ և ընդ յակոբայ, յիշեաց և կատարեաց յորդիս առաքելոց նոցա զոր և լիագոյնս կատարեաց յորդիս առաքելոց։ Ի լսել այսմ բառդ յարեխեղիէ՝ դնի իբրև ածական

ուխտին. որպէս թէ եղեալ էր. յիշեաց զյաւիտեան նահան ուխտ իւր. այսինքն զՀազարամեայ խոստումն իւր. զի յաւիտեան դնի աստ փոխանակ մեծի դարուս, այսինքն փոխանակ հազար ամի. և առ բացատրութիւն այսր՝ յարէ զկնի, և ասէ.

Եւ ընդ այնմ՝ զոր պատուիրեաց ինձ՝ հազար ամ։ Իւր բան ասելով իմանայ զուխտն զայն՝ զոր յիշեաց. զի չայսր է թէ ուխտն այն՝ զոր էր, այսինքն խօսք երդմանն՝ զոր արար առ աբրահամ, զոր և պատուիրեաց՝ այսինքն իբրև պատուէր հաստատեաց ընդ աբրահամու մինչև ի հազար ամ։

Ոչ կարի այս հազար ամն կրկնակի իմացեալ լինի աստ. մի՝ ըստ տեառնէյ ուխտին ամն իբր հազար մինչև ի գաւթիճ. զի յաւիտեանս ուխտն՝ զոր արար ածն ընդ աբրահամու՝ մինչև ի գաւթիճ՝ անցին ամք իբր հազար՝ ինննասիւ պակաս. ի ձեռն որոյ ծագրագեաց ածն զայն ուխտ. և անտի մինչև ի քո անցին գարձեալ ամք հազար. յորում կատարեցաւ ուխտն։ Կամ և այս ուխտ ըստ մարգարէութեան հայի ի ժամանակս գաւթիճ. իսկ ըստ հոգևորին հայի ի ժամանակս քոյ. զի ի հասանել աւուրց յիշեաց զայն զուխտ իւր, և եկն ինքնին ի կատարել և ի կեցուցանել. վասն որոյ ասէ սարգիս շնորհալի (ի մեկն. ա. պետ. գ. 19. Ձառ. ը.) * յիշեաց զուխտն՝ որ առ հարսն արդարս . . . զարթոյց զաջօրութիւն իւր, և եկն ի կեցուցանել զնոսա ||։

Յերկրորդ իմացեալ լինի ըստ առեղծ մինչև ի հազարամեայ աշխարհի. որ և յոր հրդեհաբար համարի հազար ամ, այսինքն յաւիտեան մի՝ յանցանել հազարաւոր ազգաց և գարուց. ուստի ի ն. Մատ. ժգ. դնի մինչև ի հազար ազգս. և յերբ" հազար գար. մինչև կատարեսցի ամենայն։ Օ այս եղեալ մարգարէին՝ առաջի առնէ այժմ որոշակի՝ թէ ո՞ր ուխտ էր այն՝ զոր յիշեաց. վն որոյ ասէ.

Օ տէրն՝ զոր եդ ընդ աբրահամ. և ղբրոհամ իւր ընդ առնիկայ։ Կամի ասել. ուխտն՝ զոր ասացի ես այն, զոր եդ ածն ընդ նահանջօր մերում աբրահամու. զոր և երդմամբ հաստատեաց ի խօսիլն ընդ սահակայ. ըստ որում ասացաք ի սկզբան նախընթաց համարոյն. և

զայս ուխտ և խոստումն իւր հաստատեաց գրով ևս. զորմէ ասէ բարսեղ. ('ի մեկն. մարկ. գլ. Ժ.) թէ
* թէպէտ անվայելուչ էր ինքեան գրով և երդմամբ
,, զխոստմունս իւր հաստատել, այլ զի յոյժ է բա-
,, րի և մարդասէր, խոնարհի առ մեզ. և ըստ
,, կարճմտութեան մերոյ զխոստմունս իւր գրով և երդ-
,, մամբ արձանացուցանէ ||. Նա զի զոր խոստացաւ՝ մասամբ իմն կատարեաց զայն յորդիս նոցա, վն որոյ յարէ զկնի, և ասէ.

Թ. Հաստատեաց զնա յակոբ ի հրաման իւր. և զնա իսրայէլ ուխտ իւր յաւիտենից.

Ժ. Ասէ քեզ տաց զերկիրն քանանու զվիճակ ժառանգութեան ձերոյ.

Զոր 'ի համարն. 7. և 8. ուխտ կոչեաց, ևս և երդումն, աստ կոչէ հրաման. կամ ըստ եբր՛՛ խօք որ է նոյն այսինքն հրաման (կամ հէօքմ.) զի 'ի դնել Այ զուխտ ընդ աբրահամու և ընդ յակոբայ՝ հրամայելով եդ. իսկ այս հրամայելս յերկուս հայէր. մի՝ 'ի կատարել նոցա զպայման ուխտին. որպիսի էր թլփատութիւն, և գնալ ըստ կամացն Այ. յոր միտ ասաց Տր. * այլ աբրահամ... գիտէի եթէ պատուիրեսցէ
,, որդւոց իւրոց և տան իւրոյ յետ իւր պահել զճա-
,, նապարհս Տն Այ ||. (Ծնն. ԺԸ. 19.) Երկրորդ հայէր 'ի տևողութիւն ուխտին. իբր զի Տր հրամանաւ իւրով հաստատեաց՝ զի այն ուխտ իւր տևեսցէ և կատարեսցի յորդիս աբրահամու. զոր և արարն իսկ. վն որոյ ասէ.

Հաստատեաց զնա յակոբ ի հրաման իւր. և զնա իսրայէլ ուխտ իւր յաւիտենից. Իսկ բառս յակոբ՝ նոյնպէս և բառդ իսրայէլ՝ գնի փոխանակ ազգին եբրայեցւոց. զի որովհետև 'ի յակոբայ և ոչ 'ի յեսաւայ սերեցան նոքա, յանուն յակոբայ ինքեանք ևս յակոբ կամ ազգ յակոբայ կոչեցան. և զի իսրայէլ ևս կոչեցաւ յակոբ, յայն անուն ևս կոչեցան եբրայեցիք, այսինքն է իսրայէլ. Երդ զոր խոստացաւ Տր առ աբրահամ յաւիտենական ուխտիւ՝ զնոյն զայն հաստատեաց առ սոսա, այսինքն առ որդիս իսրայէլի. տես և 'ի համարն. 7.

Լսիակ թէ զինչ էր այն ուրա՛ յայտ առնէ ասելով՝ ՝՝ եթէ՝ ՝՝ ՝՝ ՝

և յակոբայ՝ տալ զերկիրն քանանեա, բայց յայժմ ոչ եւս նոցա. զի տակաւին սակաւաւորք էին թուով։ Իսկ երկրորդին զարմանալ մարդարէն ի զօրութենէ խոստացողին, և ի հաւատս նոցա՝ որոց խոստացաւ. որպէս թէ ասէր. զանհաւատալիս խոստացաւ ինձ առ Հարս մեր. զի յորժամ սակաւաւորք էին թուով և նուաղք երբեմն ալինչք, և յորժամ պանդխտութիւն վտանգաւորք չորեքին ի նմա, այսմիկոյ երկիրն քանանեա, ինձ տայ նոցա, թէ տայ ձեզ զայս ամենայն երկիր, և նոքա ոչ հայեցան ի սակաւութիւն իւրեանց, որով ոչ կարէին ժառանգել զայն. այլ ի կարողսն խոստացողին, և հաւատացին նմա, հաստատեալ ի միտս իւրեանց՝ թէ ինձ ամենակարող գոլով՝ զոր խոստացաւ՝ հանդերձեալ է կատարել յորժամ մեր։ Իսկ յանձն արարեալ զամենայն ի խնամս նորա՝ պանդխտութիւն չորքին յերկիրն յերկիր. զորմէ խօսի մարգարէն զկնի և ասէ։

ԺԱ. Ընդ նոսա ապրեալ յակբ. ի խափաներութիւն ի ծաղկեալդ յայլ։

ԺԲ. Ել եհաղ մարդկան գեղանալ նոցա. կղամբենոյ պնտոյ գոտւոյ վէ նոցա։

ի բազում ազգս չորեքեցաւ աբրահամ մինչև ի մեռանել իւր. զի նախ եւ յանդերձ Հարքն յերկրին քանանեացւոց, և գնաց ի խառան. և անտի կոչեցեալ յոյն գնաց յերկիրն քանանացւոց (ծնն. ԺԲ. 1–9։) Իսկ ապա էջ յեգիպտոս, և բնակեցաւ անդ. (ծնն. ԺԲ. 10–20։) Իսկ անտի դարձաւ վերստին յերկիրն քանանեա. (ծնն. ԺԳ. 1–17։) Իսկ յորդւոյ ի սահմանս գերարայ առ հողմամբ քանանացւոց. (ծնն. ի. 1։) ուր ծնաւ զիսահակ (ծնն. իա. 2։)

Իսկ իսահակ յետ բնակելոյ յայնտեղի հողմանն՝ չորեքեցաւ և անդ (ծնն. իզ. 1–27։) Ապրեալ և յակոբ պանդխտեցաւ նախ ի միջագետս (ծնն. իե. 1։) և ապա անտի եկն առ իսահակ հայր իւր. և եկաց յերկրին քանանացւոց (ծնն. լե. 18։) Յայսոսիկ հայելով ասէ։

Ընդ նոսա ապրեալ յակբ. ի խափաներութիւն ի ծաղկեալդ

յոյն· Կամի ասել· Հարքն մեր որոց ուխտեաց ՚ած՝ պանդխտութիւն ՚ըջիկին ՚ի մէջ այլևայլ ազգաց ՚ի գաւառէ ՚ի գաւառ, ՚ի միոյ թագաւորութենէ ՚ի ժողովուրդ այլոյ թագաւորութեան· Այս զի յամենայնի անշնաս պահէաց զնոսա ՚ած, վասն այսորիկ յարկ և ասէ·

Ալ երեղ մարդիկ ղղանչել նոցա· կղսամբեաց զՒսահակ և զՅակոբ· Յ՚ասինքն ոչ թոյլ ետ իշխանաց կամ թագաւորաց՝ ՚ինա ինչ հասուցանել հարց մերոց աբրահամու, իսահակայ և յակոբայ· Այս թէպէտ սմանիք ՚ի թագաւորաց կամեցան յափշտակել զնմանսն նոցա, բայց ՚ած կշտամբեաց զնոսա վ՚ս այնր· որպէս և յայտնի առանդի ՚ի գիրս ծննդոց· և նախ պատժ եաց ՚ած զփարաւոն արքայ եգիպտոսի վ՚ս կամելոյ նորա առնել զսարբա ՚ի ձեռաց աբր՚· (ծնն· ժԲ· 17·) Իսկ պէս և ՚ի կամիլ աբիմելէքայ թագաւորին գերբեցուց յափշտակել զնոյն սարբա՝ յանդիմանեաց զնա ՚ած և ասէ· * ահա մեռանիս վ՚ս կնոջդ զոր առեր ‖· (ծնն· ԻԸ· 1–8·)

Այս յորժամ նոյն աբիմելէք կամեցաւ առնուլ զներբեկս զնին իսահակայ ՚ի կնութիւն իւրում՝ ազգականի՝ խնամոյին նոյ նահանջեալ եղև, և ասէ ցժողովուրդ իւր· * ամենայն որ չարկանիցի ըստ այդ ըստ այդ (ըստ ,, իսահակ) կամ ըստ կին դորա, մահու պարտական ,, լիցի ‖· (ծնն· ԻԶ· 7–11·)

Այսպէս և ՚ի գառնալ յակոբայ ՚ի իսառանէ յերկիր իւր՝ յորժամ պնդեցաւ զՏեառնոյ լաթան անեղ իւր՝ ասէ ցնա ՚ած ՚ի տեսլեան գիշերոյ· * Ո՚ գայր ըստ ,, անձին քումմ՝ գուցէ խօսիցիս ըստ յակոբայ անգգա ,, մաբ ‖· (ծնն· լՈ· 24·) Իսկ գայսոսիկ բանս՝ զորս ասաց ՚ած, այլով ինն քանիւ առաջի զնի մարգարէն յասելն·

ԺԲ· Ա՚ն ղբյկնայս ասէ՝ յօծեալս իմ· և ՚ի մարգարէս իմ մի ղղանչէք·

Ծեալք կոչին աստ աբրահամ, իսահակ և յակոբ՝ ոչ ՚ի ձեռն օծումն իւղոյ, որպէս թէ նոքա օծեալ թագաւորք, կամ օծեալ քահանայք, այլ ՚ի ձեռն հետքին օծումն ե, և ՚ի ձեռն յատուկ շնորհաց, որով

զարդարեալ էին Հոդիք նոցա, և կամ՝ի ձեռն այնր մանաւանդ որոշման՝ որով եղէն նոքա ոչ. կամ՝ի ձեռն ուխտին՝ զոր եդ ընդ նոսա ած. և ս՝ի ձեռն բնաւրական օրինաց քահանայուե, ըստ վարելոյ նոցա ըզգործ քահանայի՝ի մատուցանել ոչն զպղծն և զպատարագս. և դարձեալ զի իբրև Թագաւոր պատուեէր լինէին, մինչև ասել քեռացւոց ցարբահամ. * Թագաւոր ոչ էս՝ի միջի մերում։ (ծնն. իզ. 6։)

Նոյնպէս ոմանք՝ի նախնեաց կարծեն Թէ արքայական լեալ իցէ օծեալ Թագաւոր դամասկոսի, բայց այս չերևի լինել հաւանական. զի ընաւ նշան ինչ ոչ տայ նոքա գիրն զայսմանէ։ Այրեքին այսոքիկ նահապետքս կոչին աստ և մարգարէք նոյն. և այս մի այսոքիկ՝ զի ած յայտնեաց նոցա զապագայ խորհուրդս իւր իբրև իւրոց մարգարէից. նա՝ զի մի աքրահամու վկայէ նոքա գիրն լինել մարգարէ յաակ ոչն գնմանէ. (ծնն. ի. 7.) Թէ * այր մարգարէ է։

Նոյնպէս և դարձեալ նա ինքն աբրահամ մարգարէութիւն խօսեցաւ բազում ինչ. (ծնն. ժէ. 13–20.) նոյնպէս և իսահակ յօրհնէէն զյակոբ (ծնն. իէ. 28.) և յակոբ յօրհնէն զորդիս իւր (ծնն. խթ. 3–27.) Նոյնպիսիսկ և յայլ սոցին նման բանս հայելով տեսանեբդ ուին՝ կոչէ զնոսա օծեալս և մարգարէս, և Թէ ընդ որում այսպիսի խնամարկէ եղէն նոքա յոչ, ի զգուշացուցանել նորա զայլս։

Այլ ընդ ելանելոյ ասէ՝ յօծեալ իմ, և ի մարգարէս իմ մի չարչարէք։ Ո այսպիսիս տեսանելիք ասացեալ չիոչ ած այնոսիկ՝ որք կամին իւրք հարստահարել զերեսին նախահարպ. բայց ոչ այսոքիք բաւիւք, այլ կամ գործովք, և կամ այլով ինչ օրինակաւ. ըստ որում եգաք՝ի նախընթաց համարն. զորս և բռնադակէ մարգարէն յայս բան. որպէս Թէ ասէր. ած ասաց, կամ ազդ արար առ իշխանս և առ Թագաւորս՝ մի՛ մերձենայք՝ի ծառայսդ իմ, և մի՛ ինչ չնասէք նոցա՝ զի նոքա են օծեալք՝ի հնարհաց, և մարգարէք։ Կամ դնէ օծեալ և ասա մարգարէ. որով երևի նա Թագաւել զպատիւ օծութեէ քան զպատիւ մարգարէութեէ. մինչև մերձենալ անդամ ոչ Թոյլ տալ յօծեալն. որպէս և դաւիԹ ոչ իշխեաց մերձենալ յօ-

ծեալն սուտ. ասելով * քաւ լիցի ինձ՝ ի նմանէ ... մը-
,, խել՝ ի նա զձեռս իմ· զի օծեալ նո՛ւն է նա ‖ . (ա.
Թագ· իե· 7·) Այս զերազանցութեի՛ն հայելով նա-
բեկացեալն ասէ (ի ձառ մեռանին· զի·) * ձայն սաղ-
,, մոսողին գերբ քան զմարգարէսն զօծեալն անուն
,, նախայաբարեաց , կանունափակ ընդ միքարկութի՛ն
,, պատուերբ աւանդեալ , մի՛ մերձենայք , և մի՛ մե-
,, ղանչէք ‖ :

Այս ամենայն զորս ցայս վայրբ խօսեցաւ մարգարէն՝ կարի՛ վերածել և՛ ի դէմս Հաւատացելոց՝ ի քո՛ , առ որս յորդոր լինի՛ խոստովան լինել և գոհանալ զնո՛ւ մի՛ եկատարելոց նորա գխոստումն իւր՝ զոր խոստացաւ աբբրահամու· և՛ ի մերձենալ հազար ամաց կամ՝ ի լցանալ միոյ դարու նորոգեաց զայն՝ ի դաւիթ· և ա-պա իբբ յետ հազար ամաց կատարեաց զայն՝ ի քո՛ , որ եկեալ նորոգեաց զաշխարհս և ետ սակաւաթի՛ւ առաքելոց իւրոց բաժանել վիճակաւ վերկիրն քանա-նացւոց, այսինքն զաղգս հեթանոսաց· զորս և պաշտպանեալ՝ ի բռնութի՛ն իշխանաց՝ կանգնեաց նոքօք զեկեղեցի՛ սբ :

Այսաւնօր աւարտին բանք առեալք յառաջին գրոցն ՚ի ացաւորդաց· (գլ· ժգ·) սկսեալ՝ ի 8· համարոյ մինչև՛ ի 22· Այստի և անդր դնին յաւելեալ բանք , յորս առաջի մատուցանէ մարգարէն զպատմութի՛ն անցից որդւոցն իսրայէլի շարունակելով զայն՝ զոր սկսաւ պատմել· վ՛ո՛ր ասէ :

ԺԲ· Վ՛ուկաս սուվ յերէմ նոցա· զանհնայն զզրաւնի՛ հասի եբէկ :

ԺՇ· Վ՛աւրնաց առաջի նոցա այր· ՚ի ծառայութի՛ն վճա-ռեցաւ յովնէկ :

Ո՛ այսոսիկ յառաջ բերէ մարգարէն՝ առ՛ ի կարգաւ ի՛ նուագանէ՛ Թէ որպիսի օրինակաւ կամեցաւ նո՛ւն բա-բերարել առ օրդիսն իսրայէլի՛ ՚ի կատարելն զսբա իւբ՝ զոր ասիտեաց աբբրահամու· իբբ զի ոչ առ ժա-մայն լցացոյց , այլ յետ ժամանակաց· զի բազմաս-ցին, և՛ ի կրել նոցա զպատուհա՛ս վիշտս՝ յարդեալ երևե-ցի նոցա կատարումն ասիտենի՛ն՝ որ էր ժառանգութե՛ի

երկիրն աւերեաց։ Արդ քանզի ի նախընթաց բանսդ կարգ պատմելն էք մինչև ի գարձն յակոբայ ի միջագետս և ի բնակիլ նորա յերկիրն քանանացւոց, անտի այժմ սկիզբն առնեմ մարգարէն պատմել։ և ասէ։

Վայ եաւ սուտ չերէիր նորա. պահեայն զբոնեալ գայն երեկ։ Այս այն սուտ է, որ երդև յաւուրս յովսեփայ ընդ ամենայն սահմանս եգիպտոսի և քանանացւոց և այլ տեղեաց (Ծնն. խոն. 56. և խոն. 11.) Այլ զայս յիշէ աստ մարգարէն՝ առ ի ցուցանելոյ թէ վա՛ ինչ պատձառի երդև յակոբայ և որդւոց նորա Թողուլ զերկիրն քանանու և գնալ յեգիպտոս։

Այս սուտ ոչ երդև ըստ դիպուածոյ, այլ ի մտածուոր հրամանէն աՀՅ. վա՛ որդ ասէ, թէ ածի կոչեաց գայս ի պատիժ ազգաց բազմաց, որոյ նշանն էր այս՝ զի և հացն ոչ տայր ուտողաց զգօրութի իւր. սակն իրի յաւելու թէ * զամենայն զօրութե՛ հացի երեկի։ կամ ըստ ևբր Տաբէ. այսինքն զցուպ հացի. որով թէ ոչիլ կարէ նշանակիլ խոպան նուազուածն հացի զանձ ևօթն, բայց ըստ բառիցն առաւել նշանակի՝ թէ նաև այն հաց՝ որ գտանիւր՝ ոչ յագեցուցանէր զայնոսիկ՝ որք ուտէին ըստ որում ասեն բաղումք. և զի հացն է իբրև ցուպ կենաց մարդկան, զնուազիլ զօրութե՛ նորա նմանեցուցանէ և բեկմանն ցպոյ՝ վա՛ ոչ կարելոյ այնմ՝ զօրացուցանել զուտօդն և յագեցուցանել։ Այս այս պատահի նաև յայլ ժամանակս սաստիկ սովս. որոյ պատձառն է՝ զի ներքին զօրութի՛ ստամքոյ զկծեալ յերեւակայութի՛ սովու՝ ոչ ըստ կարգի հալէ զկերեալն, այլ իբր խաՀրելով ապականէ. վա՛ որոյ և ոչ տայ Հանգիստ քաղցու. յորմէ երևի բեկումն զօրութե՛ հացին. և զի այն սուտ էա զոր յիշէ աստ մարգարէն՝ սաստիկ էր, ի ժամանակի անդ էս զսոյն անցս անցուցանէր։

Յորհրդաբար, այս բան Հայի ի ժամանակն յայն, յորում մերձեալ էր խորհուրդն մարդեղութե՛. զի տիրեալ էր յայնժամ յերկիրս նոցա այսինքն յերբայեցիս՝ սուղ իմանալոյ զբանս մարգարէից և զզօրութե՛ օրինաց. և ածի վա՛ չարութե՛ նոցա եբ և եբարձ ի նոցանէ զնիւստատ նոցին. յոր միտ զբ գ երբգ վար-

դասէտ (՚ի մեկն. եսայ. գլ. ՚ը.) * ոչ ասաց առ
,, պարզաբար զՏայն և զձուռ, այլ զզօրութի՚ն նմ՚ . . . իսկ
,, հաց խմանամբ գնածաղուծոց բանս, որպէս կէսղ մար-
,, դոյ ասաց փրկիչն, նայնպէս և մս խմանալի ջրոյն
,, խմասջիր. իսկ հրեայքն զՏայն և զձուռ օրինացին ու-
,, նելով՝ ընթեռնուն, և ոչ խմանան. զի առաջաստ
,, կայր ՚ի վերայ հին կտակին ՚ ՚ի վարանիլ նոցա
յայսպիսի սովոր փոյթ կալաւ ՚ասծ գարման տանիլ
նոցա և այլոց՝ առաքելով զորդին իւր յաշխարհ. յո-
րոյ օրինակ առաքեաց գյովսէփ յեգիպտոս մ՚ որոյ
ասէ մարգարէն.

Առաքեաց առաջի նոցա այր. ՚ի ծառայութի՚ վաճառեցաւ
յովսէփ. Օ յովսէփ կոչէ այր ոչ մ՚ լինելոյ նորա իբր
էրեանամեայ, այլ զի ժ՚ի ատաց գօրով՝ մեծ էր առա-
ջի ՚ոյ հնարօք և առաքինութի՚ . գնա ասէ առաքեաց
յառաջագոյն յեգիպտոս. որպէս վկայէ և ինքն յով-
սէփ. (ծնն. խե. 7. 8.) զի ՚ի հայանել սովուն՝
խնամ տարցի ամօմ, և կերակրեսցէ զՏայր իւր և
զերկրաբան. իսկ թէ վիճրդ առաքեաց՝ յայտ առնէ
ասելով.

Ի ծառայութի՚ վաճառեցաւ յովսէփ. Կամի ասել. ան-
հաս և խորհուրդ նախախնամութի՚ն ՚ոյ, զի կամե-
լով առաքել զյովսէփ յեգիպտոս, Թոյլ ետ եղբարց
նորա վաճառել գնա մոգխանացուց որք էին յազգէ
խամայէլացւոց իբրև զծառայ. և նոքա գնեալ տա-
րան գնա անդր. (ծնն. լէ. 28.) և վաճառեցին
գնա պետափրեայ դահճապետին փարաւոնի (ծնն.
լէ. ւ.) Իբր յետ կալոյ նորա զամն իբր տասն՝ ար-
կաւ ՚ի բանտ. զորմէ խօսի մարգարէն ՚ի յաղօրդ հա-
հարն ասելով.

Ժ՚ի. Ցրանարկ արարին ՚ի ճատանս զոտս նորա. և անդ ընդ
երկաթս անցին նորա.

Այս այն է որ գրի (՚ի ծնն. լէ. 20.) Թէ պե-
տափրեա նեբքինի որ էր դահճապետ փարաւոնի՝ շար-
ժեալ յամբաստանութի՚ կնոջ իւրոյ էաւ գյովսէփ,
և * էարկ գնա ՚ի բանտ ՚ի տեղին՝ ուր կապանաւորքն
,, արքունի կապեալք կային ՚ի բանտին ՚ . և զի զայս
գործ ոչ նա լինէր դահճապետն՝ այլ արքունի սպասա-

ւորք գործեցին հրամանաւ նորա, վասն որոյ յոգնակի խօսի մարգարէն յասելն։

Յարեաւ արարին ի կապանս զոհս նորա. և անդ ընդ երիսիս անձն նորա։ Լ՚յսինքն եդին զյովսէփ ի բանտ, և արկին զոտս նորա ի կապանս. և զի այն կապանք էին երկաթիք և վշտագնիչք անձին, վասն որոյ ասէ Թէ անց ը երկաթս անձն նորա, այսինքն յերկաթս կապեալ լինելով չարչարեցաւ անձն նորա, այս ե հոգի նորա. զի անձն դնի աստ փոխանակ հոգւոյ, որպէս յայտ ե յերբ" և յայլ Թարգ". Ուր ի լատ" դնի ե անց երկաթ ը անձն նորա. այս ևս զնոյն նշանակէ, այսինքն ե երկաթի կապանօք կալ ի բանտի. և այս տեւեաց զամն իբր երկուս և աւելի ևս, մինչև ի յայտնել բանից նորա զորմէ խօսի մարգարէն ի յա-

ջորդ համարն։

Խորհրդաբար, այս անցք Հայրն յորդին ե, զոր Հայրն երկնաւոր առաքեաց յաշխարհ. որ և մատնութեն յուդայի իբրև զնառապ վաճառեցաւ հրևից. և նոցա կալեալ կապեցին զնա մարմնով՝ զոր ցուցանէ բառդ ոտ. և ընդ երկաթս բևեռեցին զնա ի խաչին. և տանջեցին զՏոդի նորա Հայհոյանօք. մինչև ի կատա-

րումն բանից նորա. ուստի յաւել զնովն ասելով։

ԺԸ. Ա՚նկնե եհեսջ բան նորա. և բան ե փրկչեայ ինա։

Ընդէս գրի (ի ծննդ. ևս. ւ—23. և ևս. 41.) յետ անկանելոյ յովսեփայ ի կապանս բանտի՝ տակառապետն արքային և մատակարար նորա յանցեան և մատնեցան ի նոյն բանտ, և տեսին անդ երկոքին ևս զերազ, զոր մեկնեաց յովսէփ. և ը մեկնելոյ նորա մատակարարն սպանաւ, և տակառապետն վերստին էառ զպաշտօն իւր։ Այլ Թէպետ աղաչեաց յովսէփ զտակառապետն յիշել զինքն և ազատել, բայց մոռացաւ նա, մինչև Տաւանել այնպիսի առԹի, յորում հարկ եղև յիշատակիլ այնր մեկնուԹե եւագոյն և կատարմանն. յայս Հայելով ասէ։

Անկնե եհեսջ բան նորա։ Կամ ասել. Թէպէտ և Հնար էր յովսեփայ փուԹով ելանել ի բանտէ մի-

նորդուԹե տակառապետին, բայց ասի կամեցաւ՝ զի

ՄԱՏԱՅԻՔ ԱՆԴ ՄԻՆՉև ՆՈՒՆ ԿԱՏԱՐԵՑԻՔ ՄԻ ԿՆՈՒԹԻՆ ԼԵ, ԲԱՂՁՆ, և ԱՊԱ Ի ՅԱՅՆ ԼԿԵՑԻՔ ԱՅՆ ԱՌԱՋԻՆ ՓԱՐԱՏՈՒՆԻ. ԿԱՄ ԴԱՐՁԵԼ ՄԻՆՉև ՀԱՑԵՑ ԺԱՄԱՆԱԿ ԿԱՏԱՐԵԼՈՑ ԱՅՆՔ ԶՈՐ ՆԱ ԻՆՔՆ ՅՈՎԱԿԻ ՊԱՏՄԵԱՑ ԵՂԲԱՐՑ ԻՒՐՈՑ՝ ԹԷ ԱՐԱ և ԼՍԵՍՒՆ և ՄՒԱՅԱՍՆ ԱՍԱՏԵՂՔ ԼԵԿԵՔ ՊԱՏԳԱՆԵԿԻՆ ԻՆՁ, ՈՐՈՎ ՅԱՅՏՆԵՔ ԶԻՆՔԱՆՈՒԹԻՆ ԶՈՐ ՏԱԼՈՑ ԷՔ ՆՄԱՆ ԱՆՁ. ԼԹԵ ԱՅՍՊԷՍ և ԵԹԵ ԱՅՆ ԱՒԱՐ՝ ԿԱՄԵՑԱՒ ԱՆՁ՝ ԶԻ ՄԱՏԱՅԻՔ ՆԱ Ի ԲԱՆԻ ԱՌ ՀԱՄԱՆԱԿ ՄԻ. և ԱՊԱ ԵԼՑԷ ՅԻՇԱՆՈՒԹԻՆ։ ԼՒ ԱՌ ԱՅԱ ՅԱՐԵ։

ԼՒ ԵԱՒ ԱՒ ՓՐՑԵԱՑ ՁԵՒ։ ԼՍԱՒԴ ԵԱՒ՝ ՀՈՐԵՔՔԻՆ ԿԱՐԻ ԱՌԵԱԼ ԼԻՆԵԼ ԱՍԱ. ՄԻ՝ ՓՈԽԱՆԱԿ ՄՅՈՐ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՆ՝ ՈՐՈՎ ԵՑՑՑ ԱՆՁ ՅՈՎԱԲԵՑԱՑ ԱԲԵՐԱՑԻ ԱՆԴ ԻՀԼԵԼ ԵՂԲԱՐՑ ԻՒՐՈՑ. և ԼՐ ՄՅՍՔ ԿԱՄԻ ԱՍԵԼ. ՅՕՆ ՄԻՆՉ ԲԱՆԻՆ ԿԱՄԵՑԱՒ՝ ԶԻ ՆԱՒ ԱՐԻՑԻ ՅՈՎԱԲԻ Ի ԲԱՆԻ ԼՐԵ. ՈՍԿԻ Ի ԲՈՎԱ, և ԱՆԴ ՓՈՐՁԵՑԻ, ՄՅՍԻՆՔՆ ՅՈՒՑՑԻ ԼԻՆԵԼ ՈՍԿԻ ՄԱՔՈՒԲ, ՕՁ և ԱՐԴԱՐ, և ԱՊԱ ՓԱՅԼԵՑԻ ՅԻՇԱՆՈՒԹԻՆ։

ԼԵՑԻ ՅԻՇԱՆՈՒԹԻՆ։

ԼՐԿԵՐՈՐԴ՝ ԿԱՐԻ ԱՌԵԱԼ ԼԻՆԵԼ ՓՈՓԱՆԱԿ ՄՅՈՐ ԲԱՆԻՆ՝ ՈՐ ԵՂԵ ԱՌ ՅՈՎԱԿԻ Ի Ի ԲԱՆԻՑ ԱՆԴ Ի ՄԵԿՆԵԼ ՆՈՐԱ ՁԵՐԱՔ ՍԱԿԱՒԱՊԵՏԻՆ և ՄՏԱԿԱՐԱՐԻՆ. և ՅԱՅՍ ՄԻԱ ԿԱՄ ԱՍԵԼ. ՄՅՆ ԲԱՆ ՆՈՒՆ ՈՐ ԵՂԵ ԱՌԻԹ ԱՂԱՏՈՒԹԵՆ ՍԱԿԱՒԱՊԵՏԻՆ՝ ԵՂԵ և ԱՌԻԹ ԱՂԱՏՈՒԹԵՆ ՅՈՎԱԿԻՑ. ԲԱՅՑ ՆԱՒ ՓՈՐՁԵԱՑ ՁԻՆ, ՅՕՆՔՆՔՆ ԿԱՄԵՑԱՒ ԶԻ ԱՌ ԺԱՄԱՆԱԿ ՄԻ ՄԱՏԱՅԻՔ Ի ԲԱՆԻՑ. ՈՐՊԷՍ ԶԻ ՀԵՏՈՑ ՓԱԱՔ ԵԼՑԷ ԱՆԻՑ։

ԼՔՐՈՐԴ՝ ԿԱՐԻ ԱՌԵԱԼ ԼԻՆԵԼ ՓՈՓԱՆԱԿ ՄՅՈՐ ԿՈՐԾԱՐԱԼԵԼ, ՈՐՈՎ ԿԱՄԵՑԱՒ ԱՆԴ՝ ՆԱՒ ՎԱՆԱՌԵՑՑԻ ՅՈՎԱԿԻ, և ԱՊԱ ՓՈՐՁԵՑԻ Ի ԱՒԻՒՈՔԻ ԻՐՄԻ, և ԱՄՓԱՑԱՆԵԼ ՈՍԿԻՑ Ի ԲԱՆ, և ԱՆԴ ՄԱՒԱՒՊԵՑԻ, և ԱՊԱ ՓԱԱՒՈՐԵՑԻ։ ԼՒ ԱՅԱ ԼՐ ԽՈՐՀՐԴՈՅՆ ՀԱՅԻ Ի ԼՐԱՒԻՆ ԿԱՐԳԱԳՐԱԼԵՆ ՅՕՂ ՄԻՆՉև ՅՎԵՐՔԻՆ ԿԱՏ ՀԱՐՑԱՐԱՆԱՑ ՅԻՆ։

ՂՈՐՐՈՐԴ՝ ԿԱՐԻ ԱՌԵԱԼ ԼԻՆԵԼ ՓՈՓԱՆԱԿ ԱԾԱՅԻՆՆԵՐՔԻՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՆ, ՈՐՊԷՍ ԼԻՆԷՔ ԱՌ ՄԱՐԳԱՐԷՍ. և ԼՐ ԱՅՍՔ ԲԱՂԴ ՓՈՐՁԵԱՑ ԼՐ ԹԱՐԳՄԱՆԵԼՈՑ ԵՒԹԱՆԱՆՈՑ ՆՇԱՆԱԿ ՎԱՌԵԱՑ. ՈՐՊԷՍ ԹԷ ԱՍԷՐ. ՊԱՏԳԱՄ ՅՈՒՆ ՀԱՍԵԱԼ Ի ՀՈԳ Ի ՅՈՎԵՔԱՅ՝ ԲՈՐՔՔԵԱՑ ՁԻԱ, և ԱՐԱՐ ՁԻԱ ԻՐՔԱ ՀՈՒԲ ԱԾԱՅԻՆ։ Ի՝ԱՅՑ ԱՅՍ ՄԵԿՆՈՒԹԻՆ՝ ՈՐ

բազմաց է ընդունելի, ոչ երևի հաւաստատ. զի բան ասղմսիոս ոչ Տայի յայս. Իսկ թէ եօթանասունք Շաբաթ մանեցին վառեաց կամ քորքրեաց՝ զայդ եդին փոխանակ փորձելոյ. Իբր զի բան նոն իբրև զսկիզ՝ ի քուս վառեալ փորձեաց գյոմսէփ. Մինչև եհաս սահմանեալ ժամանակն, յորում եհան զնա փարաւոն՝ ի բանտէ և կացոյց իշխան եգիպտոսի. զորմէ խօսի մարգարէն՝ ի յաջորդ համարսդ ասելով։

ԺԶ. Ա՛ռաւեայ Ռաֆաօրն՝ և ելոյծ զնա. Էլխան ծողզ Վերդեան Եհող զնա։

Ի. Կացոյց զնա պէր պան Էորոյ. Էլխան՝ ի վերայ ամենայն սպաղաօածոյ Էորոյ։

Ա՛յս այն է որ պատմի (՝ի գիրս Ծնն. խան.) Թէ փառաւոն արքայ Եգիպտա" Էտես զերազ, զոր ոչ ոք կարացաւ մեկնել. իսկ տակառապետն՝ զորոյ զերազն մեկնեցաւ յովսէփ, զեկոյց արքային զնոն, և արքայն էտ բերել զնա առաջի իւր. յայս Հայելով ասէ։

Ա՛ռաւեայ Ռաֆաօրն՝ և ելոյծ զնա ևն։ Ա՛յսինքն արքայն փարաւոն առաքեաց զտակառապետն կամ զնա ուսա՝ լուծանել զյովսէփ՝ ի կապանաց. զի ինքն փարաւոն գոլով տէր և իշխան ժողովրդեան եգիպտ զնա՝ այսինքն հրամայեաց Թոյլ առնել կապանաց նորա. որ է ասել՝ արձակել՝ ի կապանաց և հանել՝ ի բանտէ։ Ա՛յս իբրև եկն յովսէփ առաջի արքային, պատմեաց նմա արքայ զերկոսին երազն նմանս միմեանց, զորս տեսեալ էր. և նա մեկնեաց զայնս. և եցոյց Թէ զամս եօթեն լինելոց է լիութեն Տայի՝ և զամս եօթեն սով մեծ. ազգ արար նմա և՝ Թէ կրկնուեաւ երազին է Տաստատութեն իրին. և խրատ էտ նմա, գտանել և կացուցանել զայր մի իմաստուն, որ գաբեման տարցի սովուն. և փարաւոն զնա ինքն զյովսէփ կացոյց յայն գործ. և առ այս յարէ դինի և ասէ։

Կացոյց զնա պէր պան Էորոյ. Էլխան՝ ի վերայ ամենայն սպաղաօածոյ Էորոյ։ Ա՛յս այն է որ գրի (Ծնն. խան. 39.) Թէ լուեալ փարաւոնի զիմաստալից մեկնութեն երազին՝ զոր էտ յովսէփ, ասաց ցնա. * որովհետև երկոյց քեզ Ա՛ստ զայդ ամենայն, չիք այլ իմաստնագոյն

և խորհրդական քան զքեզ· դու լիցիս ի վերայ ասն
իմոյ, և բերանոյ քումմ հնազանդ լիցի ամենայն ժո-
ղովուրդ իմ· բայց միայն աճառատս ի վերայ եղիցի
ես քան զքեզ։ և ապա ասէ ցնա· * ահաւասիկ կա-
ցուցի զքեզ այսօր ի վերայ երկրիս եգիպտացւոց ։։
և կոչեաց զանուն նորա փոսիբեթոմփանէխ, այսինքն
փրկիչ աշխարհի, որով և եղև օրինակ փրկչին տէ-
ռնքեաց· զոր յարոյց Հայրն երկնաւոր ի մեհենէ նորա
գործովք իւրովք զամենայն մարդաբուծիս· և կա-
ցոյց զնա տէր տան իւրոյ և իշխան ամենայնի, քարո-
զել ամենեցուն զերկութեի, և իմաստունս առնել
զնոսա՝ աւետարանական վարդապետութեբ· զորմէ
խօսի մարգարէն յանձն յոմանէ յասելն ։

իւ։ Եւ կոչեաց Փարաւոն զանուն Յովսեի Սափնաթփանեա. և տ֊ծէր
նոցա իմաստուն աթոռոյն ։

Իմաստութիւն յոմանէ այնչափ մեծ երևեցաւ ա-
ռաջի փառաւորին և առաջի իշխանաց նորա, մինչև
համարիլ նոցա զնա ածայինն ինն, և անսալ ամենայն
բանից նորա· որոյ վասն իբրև նատաւ նա յիշխանու-
թիւն, համարձակ եղև խրատել զնոսա· յորմէ սակս
ասէ ։

Եւ խրատեաց զիշխանս նոցա որպէս ցինոն. և տ֊ծէր նոցա իմաս-
տուն աթոռոյն ։ Կամ ասէ· այսպիսի գերազանցն և ի-
մաստուն իշխան եղև յոմանէ ի վերայ եգիպտացւոց,
մինչև կարել նմա վատահութբ խրատել և ուսուցա-
նել զիշխանս նոցա, և իմաստուն առնել զծերս նո-
ցա, այսինքն զայնոսիկ՝ որք էին խորհրդականք թա-
գաւորի ։

Յոկ ասելն որպէս ցինոն, եթէ ըստ երբ" և ցքաղդ"
և ցնասր" առցի, նշանակէ ասել· խրատել զնոսա ցնա
հաձոյս իւր, կամ որպէս ինքն կամի ։ Կամ եթէ ցնա-
սրաք" և ցնեհոյ" առցի, նշանակէ խրատել զնո-
սա և առնել իմաստուն՝ որպէս զինքն, այսինքն հան-
գոյն ինքեան ։ Յոկ ցմեհենէոյ այլոց նշանակէ խրա-
տել զնոսա ցնա իւր, այսինքն ցնա իմաստութեբ իւրում·
կամ եթէ խրատել զնոսա ինքնիշխանաբար առանց ու-
նելոյ կախումն ինչ զայմն ։ Օ֊ի յայս ամենայն կարկ
հայիւ այդ ասացաւած ։

Լաւ է այս բառդ խոստել՝ կարէ առնել լինել և փո-
խանակ զսպելոյ, կամ փոխանակ պատժելոյ, որպէս
դնի յատոր" և 'ի քաղդ". զիարդ և դիցի՝ ցուցանէ՝
Թէ յովսէփ կացուցաւ է ամենայնի իշխան եգիպ-
տացւոց. զոր իբրև լուաւ յակոբ Հայր նորա, ել
առնա հանդերձ որդւովք. և անդ բազմացաւ. զոր-
մէ խօսի մարգարէն 'ի յետագայսդ ասելով.

Լաւ է. Լաւոյ խոստել չեզիպտոս. յակովբ պանդխտեցաւ
յերկիր համոյ.

Օ անց առնէ մարգարէն յիշել զանցս եղբարցն յով-
սէփայ, որոց յայտնեաց յովսէփ զինքն, և զարձոյց
զնոսա առ Հայր իւր՝ ասէ նմա՝ զի եկեսցէ յեգիպ-
տոս. և նա է բանի նորա գնաց անդ. զայս գնալս
միայն յիշէ աստ մարգարէն ասելով.

Լաւոյ խոստել չեզիպտոս. յակովբ պանդխտեցաւ յերկիր
համոյ. Լ՚յսինքն 'ի կոչել յովսեփայ զհայրն զՅակոբ
իւր՝ որ ասի և իսրայէլ, հրամայն առեալ նորա յոյ՝
եկ որդւովք իւրովք յեգիպտոս, և պանդխտեցաւ
յերկիրն անդ. որով նշանակի մուտ նորոյ խոստելի
յաղգ հեթանոսաց. Օ եգիպտոս կոչէ երկիր քա-
մայ. զի մեսրէմ կամ է արաբ" մեր այսինքն մոր՝
որդի քամայ՝ անդ բնակեցաւ և անդ բազմացաւ. ո-
րով երկիրն այն յանուն նորա մոր անուանեցաւ, և
յանուն հօր նորա երկիրք քամայ կոչեցաւ. զոր և
պաշտելին եգիպտացիք քէմիա անուանեմք, այն է սե-
մին ընծեն դիոս, յորոյ անուն կոչեցաւ և թագաքն է-
գիպտացւոց ամմին և դիոսպօլիս. Լաւ քանզի 'ի պան-
դխտանալ յակոբայ յերկիրն եգիպտացւոց՝ բազմա-
ցոյց ած զորդիս նորա. և 'ի չարչարել զնոսա փարա-
ւոնի՝ առաքեաց ած զմովսէս՝ գործել զարուեստս և
զնշանս. զոորմանէ և խօսելով մարգարէին՝ասէ.

Լ՚. Ձեղոյդ գիտողութիւն էր յոյժ. և չըգոյդ զնոսա
չեն չիմացիս էր.

Լ՚. Պատճոյդ գիտողութիւն էր ասել գիտողութիւն էր. և 'ի
նենգել գիտացոյս էր.

իե· Ա ահաւասիկ գմովքես ծառայ էր· և զահաբեկն ընդ
բեալ էր·

իզ· Ա նոյա ջբան նշանաց էրոց· և զարուեսոս էր
չերկիր տայ·

Չակոբ Նահապետ եօթանասուն և հինգ ոգւովք էջ յեգիպտոս՝ի միասին թաւալով զորդիսն յովսեփ· և եկաց անդ ինքն և որդիք իւր զամս 215· և յայնմանի ամս այնչափ աձեցոյց ած զայն ժողովուրդ, մինչև 600000 հետեւակաք այսինքն երիտասարդաք եւ լանել անտի, թող զծերս, և զկանայս և զմանկունս, ընդ այս հայեցեալ մարգարէին՝ զարմանալով իմն ասէ·

Ա ձեղոյց գծողովուրդ էոր յոյժ· և զբազոյց զնոսա ձան զԻսրայէլ· Նախ էոր· Ա յսինքն՝ի կալ որդւոյն իսրայէլի յեգիպտոս այնչափ աձեցոյց զնոսա, մինչև քան զեգիպտացիս որք եզէն ի շնութիւնք նոցա, զօրաւորս առնել զնոսա, ընդ որ նախանձեալ ասաց ցեգիպտացիսն յետին ժարաւոն արքայ· տեսանի՞ք զի * ահա ազգ որդւոյն իսրայէլի մեծ և զօրաւոր քան զմեզ‖· (ելից· ա· 9·) յորր սակս իսկ նա ինքն փարաւոն և ազգք նորա դարձան յատելութիւն ընդդէմ նոցա, և առ այս յարէ զկնի մարգարէն և ասէ·

Ա ձաբեալ զնէրս նոցա ասել զծողովուրդ էոր· և՝ի նենգել զծառայս էոր· Ա ման ասել· Հայեցեալ այ՝ի չար նախանձ սրտի արքային փարաւոնի և ժողովրդոց նորա՝ ի չար ետ նոցա վարել ըստ չար նախանձու իւրեանց ընդդէմ իսրայէլացւոց, առեալ զնոսա, և նենգութիւն տառապեցուցանել զնոսին· և այսու գրեթէ ետառած՝ի ձեռս զեգիպտացիս իբրև զիմանալ՝ զի ի՞նչ ետ նոքօք զիսրայէլացիս՝ ազատակել առ ինքն· որպէս զի հանցէ զնոսա յեգիպտոսէ ըստ ուխտին իւրոյ· և զի չայս գործ առաքեաց ած զմովսէս, ման որոյ ասէ·

Ա ահաւասիկ գմովսէս ծառայ էոր· և զահաբեկն ընդբեալ էոր· Ա յսինքն, առ՝ի ազատել զորդիսն իսրայէլի յեգիպտոսէ առաքեաց զմովսէս, ընդ Նմին և զահարոն· Ո մովսէս կոչէ ծառայ, իսկ զահարոն ընտրեալ· զի

մովսէս գրեթէ գնեալ ՚ի ջրոյ, կարգեցաւ ՚ի ծառայութիւն առաջնորդութեան. իսկ ահարոն ընտրեցաւ ՚ի գործ պաշտամանն պատարագաց. և ՚ի ձեռնադրել լինել մովսէսի. որպէս թէ եղեալ էր. առաքեաց մովսէս՝ և զահարոն՝ զոր ընտրեաց վասն մովսէսի լինել նմա ձեռնադրել։ Այլ զի ետ նոցա ասել զգօրութիւն,

նշանագործութիւն, մի որոյ յարել զինի և ասէ։

Այս նոցա ըստ նշանաց խօսեալ. և զարհեստս իւր յերկիր դառնայ։ Այլ բառիւք բան՝ նշանակի այն որով վարկին մովսէս և ահարոն ՚ի գործելն զնշանս. որպէս թէ ասէր. եգ այժ ՚ի բանս մովսէսի և ահարոնի զայնպիսի զօրութիւն, մինչև յասել նոցա զնշանն՝ կատարել իսկոյն նշանն. ետ ևս հոգւոց նոցա զյաւտուկ ինն զօրութիւն գործելոյ զայնոսիկ նշանս, զորս կոչէ աթուէտաս այսինքն հրաշս. և զայս ասէ ետ՝ նոցա գործել յերկրին քամայ, այսինքն յեգիպտոս. զօրմէ տե՛ս ՚ի համարն. ՃՃ։

Ցհասեալ ասա նշան և արհեստ՝ յարել և զառադ ՚ի՝ առ ՚ի ցուցանել՝ թէ այն նշանք և արուեստք զորս արարին մովսէս և ահարոն, յայնմի ցուցանէին թէ զօրութիւն ոչ լինէին. մինչև խոստովան եղեն և գէաքն եգիպտացւոց՝ թէ * մատն ոչ է այդ ։ (ելից. Ը. 19։)

Այս բանք խորհրդաբար հայեցս յանցս հաւատացելոց ՚ի քս, որք առնեցին յոյժ և զօրացան քան զառելս և քան զնենգիչս իւրեանց. յորս և փայլեցոյց ասե զարս նշանագործս և ընտրեաս ՚ի քաջալերութիւն նոցա։ Զմանրք ՚ի նոր հարց զառաքումն մովսէսի յեգիպտոս՝ յօրինակ առնուն գալստեան որդւոյն ոչ յաշխարհ՝ ազատել զազգ մարդկան ՚ի ծառայութիւն անմարմին փառաւորի այսինքն սատանայի. յոր միտ երգէ և եհղեցի. * Ասէ յօրինակ քո գալստեանդ յաշխարհս ,, առաքեցեր զմովսէս ՚ի յեգիպտոս, ազատելով զըզ- ,, հինն իսրայէլ՝ արեամբ գառինն խորհրդոյ. որպէս ,, և դու գառն ոչ՝ քո կենաւարար արեամբդ զնորս ,, խարտեալ, օրհնեալ տէր ասէ հարցն մերոց ։ շար. ՚ի կանոն. Ե. կիւրակէի ազուհացից։ Այդ եղեալ մարգարէին զառաքումն մովսէսի հանդերձ աբանչելեօք և նշանօք՝ կարգաւ պատմէ այժմ զնշանն՝ զորս

արար ՚ի ձեռն Նորա , և ասէ ։

ԻԶ. Ա Տեսէաց խաւար՝ և խաւարչեայց ընտա· ղի գաւ·
նագոյնն ըզնա ։

Ա և տասան նշանս գործեաց ՚ի յԵգիպտոս · որոց տասն եղեն պատիժք ·

Ա. Ի նշանն եղև գառնալ գաւազանին ՚ի վիշապ · (ելից · է · 10 ։) և այս ոչ ՚ի պատիժ · այլ ՚ի ցոյց զօրութենն Աստ, և ՚ի հաստատութիւն առաքելոյն ։

Բ. Գառնալ ջուրց յարիւն · (ելից · է · 20 ։)

Գ. Գորտն · (ելից · Ը · 6 ։)

Դ. Մուն · (ելից · Ը · 17 ։)

Ե. Հանճանճ · (ելից · Ը · 24 ։)

Զ. Մահ անասնոց · (ելից · Թ · 6 ։)

Է. Եղ և խաղաւարտ · (ելից · Թ · 10 ։)

Ը. Կարկուտ · (ելից · Թ · 23 ։)

Թ. Մարախ · (ելից · Ժ · 13 ։)

Ժ. Խաւար չօշափելի · (ելից · Ժ · 22 ։)

ԺԱ. Կատակումն անդրանկաց · (ելից · ԺԲ · 5 · և ԺԲ · 29 ։)

Այսց մարգարէն զայսոսիկ զամենայն ոչ թերևս ատ ՚ի միջ, այլ զեօթանասնից միայն · և այն՝ այլով կարգաւ · զի ոչ եթէ պատմելոյն առնէ՝ այլ զերգս գուշակելոյ (զորոց տես ՚ի սաղ · ՀՀ · ՚ի համարն 44 · և յօրս զկնի ։) Այդ յեօթնից նշանաց անտի՝ սկիզբն առեալ ՚ի վերջնոյն՝ նախ խօսի զնաւարմանէ երկրին եգիպտացւոց և ասէ ։

Տեսէաց խաւար և խաւարչեայց ընտա· Այս այն է որ գրի (ելից · Ժ · 21--23 ։) * Այլ ասէ տեր ցմովսէս · ,, ձգեա զձեռն քո յերկինս, և եղիցի խաւար ՚ի վերայ ,, երկրի եգիպտացւոց , խաւար շօշափելի · · · և ,, եղև խաւար և մէգ և մնաց ՚ի վերայ ամենայն ,, երկրին եգիպտացւոց զերեսս աւուրս · · · բայց ամենայն որդւոցն իսրայէլի լոյս էր ամենայն բնակութիւնս նոցա ։ Այս պատիժ ըստ կարգի է առաջինն եղբորդ , այլ թէ ընդ՚ի՞ր առաքեաց ՚ի առ եգիպտացիս զայս պատիժ զպատճառ սորին հարևանցիկ ինձ

ի մէջ բերէ մարգարէն ասելով.

Օ՛ դաշնաւորչին ղեկն նորա. կամ ասէ. եգիպտացիք ի լեզու զրանն այ ի բերանոյն մահուան վասն արձակելոյ զորդիսն իսրայէլի՝ ոչ կամէցան անսալ, և զինն նշանս տեսեալ՝ ոչ խիք լուսաւորեցան, այլ կամային խաւարեցուցին զաչս իւրեանց. և զդառնուէն սրտից իւրեանց ոչ քակցրացուցին. այլ առաւել և խաւացուցին, և զանն այ իբրև զխաւար մերժեցին, և իբրև զդառն պատգամ արհամարհեցին. վն այսրիկ և ած առաքեաց առ նոսա զայնպիսի զարհուրելի խաւար, որովհ ինքեանք խաւարեցան։ Լ՛սոր յետ առաջի գնելոյ մարգարէին զվերջին նշանն՝ ի մէջ մատուցանել այժ մ զերկրորդն՝ ասելով.

ԽԲ. Գ՛աբյոյ յարիւն զինեաս նոցա. և սպան զանձնայն յետոյ նոցա։

Լ՛այս այն է՝ որ դրի (ելից. է. 19--21.) * Լ՛ւր ասէ ,, տէր ցՄովսէս. ասա ցՀարան, առ զգաւազանդ ,, և ձգեա զձեռն քո ի վերայ ջրոցդ եգիպտոսի, և ,, ի վերայ գետոց նոցա, և ի վերայ լճից նոցա, և ,, ի վերայ խոպից նոցա, և ի վերայ ջրակուժատց ,, նոցա, և եղիցի արիւն։ Լ՛ւր եղև արիւն յամենայն ,, երկիրն եգիպտացւոց, ի փայտս և ի քարինս... ,, Լ՛ւր ձկունք որ ի գետ անդ էին՝ սատակեցան, և ,, նեխեցաւ գետն, և ոչ կարէին եգիպտացիքն ըմ- ,, պել ջուր ի գետոյ անտի. և էր արիւն յամենայն ,, երկիրն եգիպտացւոց ։ Լ՛ւր այս քան ասելոյ վարդապետ՝ իրաւամբք եղև. զի որովհետև ոչ խնայեաց փարաւոն յարիւն մանկանցն երբայեցւոց, յարիւն դարձոյց ած զջուր երկրի նորա. սմին իբր առ։

Գ՛աբյոյ յարիւն զինեաս նոցա. և սպան զանձնայն յետոյ նոցա։ Կամի ասել. երկրորդ նշանն զոր արար ած Մեգիպտոս՝ եղև այս, զի ջուրք գետոյն եգիպտացւոց, ըստ որս և ջուրք խաղից և լճից նոցա, և և ջուրք, որք կային յանօթս քարեղինս և փայտեղինս, դարձան յարիւն. և այս որպէս հաւանականապէսյոն Թուի ասել, ոչ եթէ ըստ երևելոյն, այլ ըստ իրին, այսինքն իրապէս արիւն լինելով. զի որպէս գորք և չանաձանձք ըստ, իրօք եղեն, սոյնպէս և ջուրքն իրօք դարձան

ձան յարիւն · որով և ձկունք և գեռունք՝ որք կային ի ջուրս՝ սատակեցան : Եւ սակն ոմանք , Թէ այս պատիժ պատահեաց ձկանց մի ուտելոյ նոցա զմարմինս տղայոց արկելոյ ի ջուրս : Ի մէջ բերէ ապա զերրորդ նշանն ասելով ։

իբ· Եւ եղեւ չերէնէ նոցա գորտ · և ի ղեխարանս ԹագաւորացՆոցա ։

Եւ այս այն է՝ որ գրի (ելից · Ը· 5–12 ։) * Եւ ասէ ,, տէր ցՄովսէս · ասա ցԱհարոն եղջայր քո · ձգեա ,, ձեռամբ քո զգաւազանդ քո ի վերայ գետոյն և ի ,, վերայ ջրադաշտիդ , և ի վերայ խաղից · և հանցէ ,, գորտ ի վերայ երկրիդ եգիպտացւոց ։ Եւ ձգեաց ,, ահարոն զձեռն իւր ի վերայ ջրոց եգիպտացւոց ,, և ելոյծ գորտ · եւ գորտն և ծածկեաց զերկիրն ,, եգիպտացւոց ‖ · այլովքն հանդերձ ։ Ասա այսմ խօսի և աստ մարգարէն ասելով ։

Եւ եղեւ չերէնէ նոցա գորտ · և ի ղեխարանս Թագաւորաց նո ։ Կամ ասել , երրորդ նշանն զոր եղոյց ած յԵգիպտոս , եղև այս՝ զի եռաց յերկրի անդ գորտ յաՄինայն աւերիս , և և ի տունս և ի սրահս , նաև ի շտեմարանս և ի պալատս փարաւոնի Թագաւորին առ ի պատուհասել զպաղատամեան պղծութեն նոցին ։ Եւ սակս սակաւք եռաց՝ ցուցանել զյաձախասէթիւն գորտանացն · զի այնչափ էին՝ մինչև ծածկել զամենայն երկրս ։ Ցուցանել և՝ Թէ իբր եռացմունք բըղխել յերկրէ այն գորտունք , մինչև ի ներքին շտեմարանս Թագաւորին և ի բղխել , իսկ յոգնակի ասէրն Թագաւորաց , ցուցանել՝ Թէ յամենայն շտեմարանս զորս չինեալ էին Թագաւորք եգիպտացւոց՝ եռային գորտունքն ։

Ոմանք ասեն վարդան , Թէ այսքերիկ գորտունք էին * ըստ Թուոց տղայոցն սպանելոց , որք իբրև Թէ կէն ,, դանացեալ գային տանջել զնոսա ‖ · այլ այս չէրևի հաւանական · զի Թէ գորտանցն անցեալ էին ըստ չափ ։ Ոչ եթէ այսք էին միայն՝ և չամաձանձ զորոց խօսի ի յաջորդ համարն ասելով ։

Ը. Պաւլոս՝ Ա եին ընծաձանձ. Ա հնեաւ ընդ ամենայն սահմանս նոցա ։

Ի գիրս Ելից նախ գնի մուն, որ էր յորդորդ նշանն, և գրի այսպէս. * Ոչ ասէ տէր ցՈվսէս. ասա ,, ցԱհարոն՝ Թէ ձգեա ձեռամբ քովլ զգաւազանդ , ,, և հար զհող երկրիդ , և եղիցի մուն ի մարդ և ,, յանասուն և յամենայն երկիրդ եգիպտացւոց ։ Ոչ ,, արարին այնպէս.... և եղև մուն ի մարդ և յա- ,, նասուն և յամենայն հող երկրին եգիպտացւոց.... ,, Ոչ ասեն գնաքն ցփարաւոն , մնան այ ի այդ . և ,, խոստացաւ սիրան փարաւոնի , և ոչ լուաւ նոցա՝ որ- ,, պէս և խօսեցաւ տէր ։ (Ելից . Ը. 16–19.) Ոչ ապա գնի չանաձանձն. և գրի այսպէս. * Ոչ եին ,, չանաձանձ բազում ի տունս փարաւոնի, և ի տունս ,, ծառայից՝ նորա , և յամենայն երկիրն եգիպտաց- ,, ւոց . և սատակեցաւ երկիրն ի չանաձանձէ անտի ։ (Ելից . Ը. 24.) Ոչ սաղմոսերգուն գնի ասա նախ զչանաձանձն և ապա զմուն , կոչելով զայն մի եից , յասելն ,

Պաւլոս՝ Ա եին չանաձանձ. Ա հնեաւ ընդ ամենայն սահմանս նոցա . Ասի ասել . յորդորդ և հինգերորդ նշանն զոր արար ած յեգիպտոս եղեն այսոքիկ . զի ի հրամայել նորա եկն մուն իբր մի եից ի խայթել գնայնի և վասն նոցա . ապա չանաձանձ յամենայն սահմանս և ի տունս եգիպտացւոց՝ ի չնչել զնաւելաթիւնն նոցա ։

Ոչ մի եին ի մծծակն . որպ տեսակ մի է մուն մանր , որ և է տապիլ ի խայթելն . Ասի վ ի չանաձանձին այլևայլ են բանք առ հեղինակս , բազումք ի ասելոյ ոմանց ի բաբունեաց իմանան զձռնախայիւ լուս , ոմանք զկրկինն , որ տամկերէն ասի (կնիկ .) ոմանք զիւնաւոր ինչ տեսակ ճանճի . (տես ի սաղ . ՀԵ . 46.) Եթէ այսր հարուածոյ եհաս մահ անասնոց , և ապա կեղ և խաղաղութիւն . զորովք զանց առնէ մարգարէն . և յետ այնորիկ եկն կարկուտ , զորմէ խօսի յերկուս յաջորդ համարդ ասելով ։

լա. Պատյոյց զանձեաւ նոցա ՚ի կաքսոտ. և հոտ յերկիր նոցա բուրեսցեաւ։

լբ. Եւ հոտ զայգեաւ և զվինդեաւ նոցա. և էլբեաց զամէ. նոյն ձառս սահմանաց նոցա։

Լայս այն է որ գրի (ելից. իե. 22–25.) * Լու ասէ ,, տէր զՄովսէս՝ ձգեա զձեռն քո յերկինս. և եղի- ,, ցի կարկուտ ՚ի վերայ երկրիդ եգիպատացւոց... և ,, եհատ տէր բարբառս և կարկուտ և ընթանայր հուր ,, ընդ երկիրն ॥ (ՃՀ.) Լայս է զոր ասէ.

Պատյոյց զանձեաւ նոցա ՚ի կաքսոտ. և հոտ յերկիր նոցա բուրեսցեաւ։ Կամի ասել. ուր երթրդ նշանն զոր արար ձեզ յերկրին եգիպ" այս եղև, զի առաքեաց յերկիրն յայն կարկուտ սաստիկ։ Լայց ոչ ասէ առաքեաց կամ տեղաց, այլ թէ զանձեաւ նոցա դարձոյց ՚ի կարկուտ. քանզի կարկուտն յանձրևոյ լինի. իսկ զի անձրեւք յիջանէին ՚ի յամսոյ՝ անդեալ ընդ ցրտային սահմանս օդոյ սառին և լինին կարկուտ. վասն որոյ ասէ, ՚ի կարկուտ դարձոյց զանձեաւ նոցա. և զի կարկուտն այն այրէր և, ասէ թէ յիջանել կարկտին հուր բորբոքեցաւ յերկիրն եգիպատացւոց. զորմէ տէս ՚ի սաղ. հէ. 48. Ոչ ասէ վարգան. * սառն և հուր ,, ՚ի միասին կապեալ (տանջիչն գնոսա.) զի ցուրտ ,, էին յատեղն զիսոյսէ, և ջերմ ՚ի տանջեցն ॥ Իսկ մս հարուածոց կարկտին ասէ։

Եւ հոտ զայգեաւ և զվինդեաւ նոցա. և էլբեաց զամէնայն ձառս սահմանաց նոցա։ Լայս հարուած այնչափ սաստիկ եղև, մինչև վկայել ծառայիցն փարաւոնի, և ասել ցնա. * մինչև յերբ լցեն մեզ խոյր այդ... եթէ գիտեր կա- ,, յիցես՝ զի կորեաւ եգիպտոս ॥ (ելից. Ժ. 7.) զի կարկուտն այն զոր ինչ և եգիտ՝ եհար, այսինքն զորթս այգեաց և զձիւնիս, զդալարիս և զծառս, եւս և զանասունս և զմարդ, առ ՚ի զգաստացուցա նել զամառս միտս նոցա։ Զկետ այսր հարուածոյ եհն մարախ, զորմէ խօսի մարգարէն յերկուս յայորդ հաւաքսդ և ասէ։

ԼԴ. Ա. ասէ՝ Ե՞ս եմ տէրս. Ե՞ս խաւնիշ՞ էի ել գոյր ինս.

ԼԴ. Ա. ձեռք աշխարհի նոցա. ապաւեցաւ աշխարհն պատուոյ տէրոյ նոցա։

Ա. Այս այն է՝ որ գրի ելից. (Ժ. 12–15.) * Ա. ասէ ,, տէր ցՅովսէս ձգեա զձեռն քո՛ ի վերայ երկրիդ ,, եգիպտացւոց և ելցէ մարախ . . . և կերիցէ զա- ,, մէնայն բանջար երկրիդ ։ ։ Ա. Սատ այսոցիկ խօ- սելով մարգարէին ասէ ։

Ա. ասէ՝ Ե՞ս եմ տէրս. Ե՞ս խաւնիշ՞ էի ել գոյր ինս։ Վա- մի ասել. ինձ երդորդ նշանն՝ զոր արար ած յԵզեկիայեան՝ այս եղև, զի ի հրամայել նորա եկին բազմութիւնք մարախոց սաստիկ և անթիւ, ընդ որս էին և խատ- նիձ, այսինքն անթիւ մարախք փոքունք, որք միայն ոտանաւոր գնան, և չարագոյն են ուտելն. և զի սոքա կերբին զինացեալն ի կարկտէ, վ՚ս որոյ ասէ ։

Ա. Ձեռք աշխարհի նոցա. ապաւեցաւ պատուոյ տէրոյ նոցա։ Այսինքն որ ինչ խոտ կայր և որ ինչ դա- լարի ի բացի և որ ինչ պտուղ չանդս նոցա, զամե- նայն եկեր և սպառեաց մարախ՝ ի պատիճ անպտո- ղութեան կենաց նոցա, և ի չանդիմամութեան չիմա- րութեան նոցին։ Ա. զակի զնէ, այսինքն եկին, եկեր. և սպառեաց, վ՚ս զի հասարակ անուանն որ ըստ նշանա- կութեան իրին բազմատրական է, ըստ ձայնին գոլով և- զակաձ՝ եղական բայիւ վարի. ուստի փոխանակ ա- սելոյ մարախք եկին, կերբին, և սպառեցին, ասէ մա- րախ եկն, եկեր, և սպառեաց զամենայն։ Ջնա՛ տայր Հարուածոյ եհաս խաւարն՝ որ էր տասնեերորդ, զոր- մէ խօսեցաւ մարգարէն ի համարն 21։ Ա. չէ խոտ խա- ւարի եկն սատակումն անդրանկաց, զորմէ խօսի մարգարէն ի յայտնի համարն և ասէ ։

ԼԶ. Ա. Ձեռ ղամենայն անդրանիս եգիպտացոց, ղանդրան- անեան վաստերոյ նոցա։

Ո այս պատիճ առնէր ինձ նախատգիր՝ որ զերկին ասե- լով՝ Ա. եղև ի հասարակ գիշերի՝ և տէր եհար զա- մենայն անդրանիկս յերկրին եգիպտացւոց, յանդրան-

կէ անաի փարաւոնի օր նսաէր յաճոա նորա , մինչև յանդրանիկ գերեցին օր կայր ի վիրապի . և զամենայն անդրանիկ անասնոց ։ Լուս յարեաւ փարաւոն գիշերայն , ինքն և ամենայն ծառայք իւր , և ամենայն եգիպտացիք . և եղև աղաղակ մեծ յամենայն երկիրն եգիպտացւոց , զի ոչ գոյր առն յորում ոչ գոյր մեռեալ ի նմա . (ելից . ժբ . 29—30) ։ Օ սոյն գայս պատճառ լսելով ինն նկարադրելոյ բանիցն առաջի գնել խնամատուին ասելով . ի հասանել մեզ անդրանկացն . * ամենևքին ,, առ հասարակ միով անուամբ մեզ ,, առեալ անհամարս . . . քանզի ի միում վայրկենի ,, պատուական ազգն նոցա սատակիր ։ ։ ։ խնամատ .

ԺԲ . 12 — 19 ։ Լաւ է զոր ասէ ։

Լաւ է զանդրանիկ եգիպտացւոց . զանիծքն անիծեալ ասացեալ նոցա ։ Լաւի ասէ ։ այսինքն ոչ թէ զանդրանիկ եգիպտացիք զժողովուրդ իւր՝ ևհար զժողովուրդ նոցա ոչ ևս կրսերացն այլ ևս անդրանկաց . զի սատակեաց զամենայն անդրանիկս նոցա , եթէ մարդոյ և եթէ անասնոյ . յանդրանկանէն փարաւոնի մինչև ցանդրանիկ յերկին աղբատի . և զի անդրանիկքն են առաջին պտուղ կենդանեաց , վասն այսորիկ կոչէ զնոսա սկիզբն ամենայն վաստակոց նոցա . (զոր տես ի սաղ . ՀԷ . 53 ։)

Լաւ է ինձ ասա , զի ածո նախ եղոյց զնշանս անշնաս , որպէսի եր գառնալ գառաջինին յօձ . յետոյ զնշանս ջնասիչս ջուրց՝ ի գառնալ այնց յարիւն , և սատակել ձկանց . յետոյ զնշանս նետացուիչս , որպէսի եր գոբան . և ապա տանջիչս , որպէսի եր մուծն , շանաձանձն , և կէղն . յետոյ նշանս սատակիչս անասնոց . և ապա սպառիչս անկոց . յետ այսր ամենայնի տեսեալ՝ թէ ոչ զգաստանան , խաւարեցոյց զնոսա . որպէս առնէ երբեմն և առ անդէղձն . և իբրև այնու եւս ոչ զիջան , ձեռն էարկ սպանանել զանդրանիկսն նոցա ։

Լաւ՝ ի ցուցանել զաքանչելիս իւր՝ ի սպանանելն զնոսա՝ պահեաց զանդրանիկս իսրայէլացւոց . և փոխանակ այսր մեծի բարերարութեանն՝ ինքեան կառ զամենայն անդրանիկս նոցա . և կամելով խնայել՝ ի նոսա՝ ի աէզ նոցա հառ զդևատցիան . և ի պահպանել զա-

ւոյ նոցա, հրամայեաց տալ ցղեւտացիս փոխանակ իւ-
րաքանչիւր անդրանկան զերկդրամեանն. (Թուոց. Գ. 47. և ԺԸ. 16: ղեւտ. ԻԷ. 25: և ելից. Լ. 13:) որոյ վն և 'ի քնն պահանջեցին. ասելով ցպետրոս. * վարդապետն ձեր ոչ տայ զերկդրամեանն ‖. և պետրոս ասաց. այո տայ. (մատ. ԺԷ. 23:)

Զայսմանէ խօսելով ծործորեցւոյն. ('ի մատ. ԺԷ. 23.) գրէ այսպէս. * յորժամ զանդրանիկս եգիպ-
,, տացւոց կոտորեաց ած, և զիսրայէլացւոցն պա-
,, հեաց, յայնժամ ասաց, իմ է ամենայն անդրանիկն
,, իսրայէլացւոց. բայց յետոյ գթացեալ 'ի ծնօղսն՝
,, փոխանակեաց ընդ ցեղին ղեւեայ. և զի պակաս
,, գտան ղեւտացիքն քան զանդրանիկսն իսրայէլի՝
,, հրամայեաց տալ յամենայնի ղեւտացւոցն սիկղ մի
,, արծաթոյ, որ է երկու դրամ ամենայն անդրան-
,, կացն իսրայէլացւոց. և զի քն անդրանիկ էր՝ եկին
,, պահանջել և 'ի նմանէ ‖: Արդ 'ի հարկանել անդ
այ զանդրանիկս եգիպտացւոց՝ ստիպեցոյց զնոսա արձակել զանդրանիկ իւր զիսրայէլ. այլ թէ զիարդ՝ գրէ մարգարէն 'ի յաջորդ համարն՝ ասելով:

ԼԷ. Եհան զնոսա ոսկւով և արծաթով. և ոչ գոյր յազգս նոցա հիւանդ:

'Ի գիշերին յայնմիկ՝ յորում եղև սատակումն անդրանկացն եգիպտացւոց զահի հարեալ նոցա, և յանհնարին շփոթութե ըմբռնեալ՝ սկսան ստիպել զիսրայէլացիս փութալ ելանել յեգիպտոսէ. մինչև հազիւ կարել նոցա ուտել զգառն զատկական. զոր ըստ հրամայելոյն այ հինգ աւուրբք յառաջ պատրաստեալ էին. որպէս և յետոյ առնէին. * և թէ ոչ՝ գոնէ մի
,, աւուրբք ‖. որպէս գրէ ծործորեցին ('ի մատ. ԻԴ:) 'Ի խուճապիլ ապա իսրայէլացւոց՝ խնդրեցին 'ի դրացեաց՝ արք յարանց, և կանայք 'ի կանանց 'ի պարգևս զանօթս ոսկեղէնս և արծաթեղէնս, և զհանդերձս. և 'ի շարժել այ զսիրտս նոցա ետուն զոր ինչ և կարացին բազում յոյժ. մինչ գրեթէ ոչինչ թողուլ առ իւրեանս: Այլ իսրայէլացիք լիացեալ այնորիւք ելին 'ի յեգիպտոսէ գիշերի հանդերձ ամենայն ախիւք իւրեանց՝ ողջ և անարատ. (զորմէ տես ելից. ԺԲ.

32—42։) Յայս հայելով ասէ ․

Եհան զնոսա ոսկւով և արծաթով. և ոչ գոյր յազգի նոցա հիւանդ ։ Կամի ասել. թէ որ կամեցաւ ազատել զորդիսն իսրայէլի 'ի ծառայութէ եգիպտացւոց՝ ոչ միայն եհան զնոսա անտի, այլև լցոյց զնոսա ոսկւով և արծաթով իբրև վարձուք բազմամեայ ծառայութե նոցա որով ծառայեցին նոքա եգիպտացւոց. և այնպէս էառ զնոսա. և որ մեծն է՝ 'ի հանել նորա անտի՝ ըզնոսա յորժամ մահ էր յանդրանիկս եգիպ" և յամենեսին սուգ, ոչ ոք գտաւ 'ի մէջ իսրայէլացւոց հիւանդ կամ տկար, այլ ամենեքին առողջ. կամ թէ երբ" ժիրք և անարգելք. զի մի ոք խափանեսցի գնալ։ Նա այս էր իբր օրինակ ազատութե ընտրելոց, և յարութե նոցա ։

Այլ աստ արժան է գիտել, զի թշնամիք եբրայեցւոց առ 'ի նախատինս դնել ազգին՝ յետ ժամանակաց համբաւեցին 'ի մէջ այլևայլ ազգաց, թէ եբրայեցիք վս բորոտեալ լինելոյ վարեցան յեգիպտոսէ. զայս համբաւ յետոյ և այլք արծարծեցին. զոր յայտնի սուտ ցուցանէ ոչ միայն պատմութին ելից, այլև սոյն այս բան, թէ յելանել նոցա անտի. * ոչ գոյր յազգի ,, նոցա հիւանդ ‖ ։ Նա թէպէտ 'ի պատմութե անդ ելից՝ սոյն այս յայտնի ոչ գրի, բայց զզանց արարեալն անդէն՝ առաջիկայ սաղմոս առաջի առնէ. և չէ ինչ անդէպ այսմ այսպէս գրել. զի որպէս ասէ եզնակ կողբացի. (գլ. ծդ.) * զոր միոյ մարգարէի թողեալ ,, իցէ՝ միւսոյն լնու հոգին սբ ‖. որպէս և յայլ բազում տեղիս է տեսանել։ Նա արդ քանզի յայն ելսն իսրայէլացւոց յապահովս եղեն եգիպտացիք առ ժամանակ մի 'ի հարուածոյ սատակչին, վասն որոյ յաւելու մարգարէն և ասէ ․

լէ. Ուրախ եղեն եգիպտոս ընդ ելանել նոցա. զի անկաւ ահ նց 'ի վերայ նոցա ․

Այնպիսի երկիւղ պաշարեաց զեգիպտացիս 'ի սատակման անդ անդրանկաց, մինչև կարծել նոցա թէ ամենեքին մեռանիցին. և զի գիտէին թէ այն պատահեցաւ նոցա վս ոչ թողլոյ զորդիսն իսրայէլի ելանել յեգիպտոսէ, իբրև տեսին զելս նոցա՝ ոգի առին,

և սկսան ուրախ լինել՝ վասն որոյ ասէ.

Ա՛րբա եղև եբէղտա ընդ ելանել նոցա. ի անկա՛ ան ե՛ ի վերայ նոցա։ [1]Յոհննէսն յետ[ա]նէլ որդւոյն խորայէլի յեգիպտա՛ցի՝ նոյն եգիպտաց, այսինքն եգիպտացիք սեսեալ թէ մեհենին նոցա՝ որոյ վասն կրկին զգաբհոբելի պատուհասն զայն՝ ուրախ եղեն, թէ սա՛ գերծաք. և ոչ սարձացան ի՛ մեհենիլ նոցա՝ առ ի՛ սնդեալ զՀետ նոցա. զի անկաւ ա՛ն ե՛ ի վերայ նոցա։

[2]Այլ յետ քանի՛ մի աւուրց իբրև թէ մոռանալով զերեսեան՝ սկսան տրտմիլ, թէ ընդէ՞ր թողաք զնոսա. և առա սնդեալ զՀետ նոցա՝ ընկղմեցան ի ծովն կարմիր. իսկ որդիքն իսրայէլի գնացին զանապարհ իւրեանց՝ [3]առաջնորդելոյն նոցա. զորմէ խօսի մարգարէն ի յայսմ համարս ասելով։

լը. Պ՛ետեաց ամ՝ հովանի առնել նոցա ի գոյե. և հրով լոյս գոյր նոցա ի գիշերի։

Չելանէին ի՛ լայտւոց յեգիպտոսէ. ևսած զնա՛ ե՛ ձա. նապարհ կարմիր ծովուն. և ոչ գրի (ելից. ԺՃ. ։ ։. և Թուոց. ԺԷ. ։Դ.) * ած առաջնորդէը նոցա ցե՛ ,, րեկ՝ սեամբ ամպոյ. ցոլացանել նոցա զանապարհն։ ,, Լու զցայգ սեամբ հրոյ ‖ ։ը. վայ ասէ մարգա. ,, բէս։

Պ՛ետեաց ամ՝ հովանի առնել նոցա ի գոյե. և հրով լոյս գոյր նոցա ի գիշերի։ [1]Յոհննէսն յառաջնորդելն այ՝ իբրև մեծ ոգելորդեան ե՛ անապատն՝ սահմանեաց գո նոցա մնանալոց ամս մի. և սիրեաց զայն իբրև վասն ի վերայ նոցա. որպէս զի սրասցե նոցա հովանի, այսինքն սառևբաւ այնը ամպոյ հովանաւորեսցէ զնոսա, և պահեսցէ ի տապոյ արևու։ [2]Այսպէս և ի գիշերի նոյնի ամպով ի սիւն ձևացեալով լոյս տայր նոցա. մինչև ոչ կարօտիլ նոցա ձրագի։ [3]Աղաչմա՛ն համարին թէ սիւն ամպոյն՝ զոր յիշէ սատ մարգարէն, ելի՛ այլ քան զոր յիշի ի գիրս ելից. ամենք ևս թէպետ նոյն համարիս, քայց սնդեն՝ թէ այն ոչ լինէը ի վերայ երբայեցւոց հովանի, այլ միայն առաջնորդէը նոցա, ձիշդ առեալ զայն բան՝ թէ ոչ պակասիւը այն ամպ առաջի նոցա. եթէ ասես առաջի նոցա է՝ առաջնորդ լինէը և ոչ թէ հովանի։ [4]Այլ քանզի՝ ձգ գիրն յայտ.

նապէս ասէ Հովհանն առնել նոցա, անտեղի է ասել՝ թէ ոչ լինէր Հովհան. իսկ առաջնորդել նորա յայսմ կէտ՝ զի՛ ի գնալ նորա գնային և խոսյեալքիք, և՛ ի դադարիլն դադարէին. ուստի ըստ երկուց ևս՝ այսինքն թէ ՚ի Հովհան լինէլոյն, և թէ ըստ առաջնորդելոյն պարտ է իմանալ զդործ այնր ամսոյ. յոր միտ ասէ՛ ի գլխս Թուոց (ԺԴ. 14.) * ամպ քո կայ՚ի վերայ, ,, բայ դոցա. (ահա քեզ յայտնի Հովհաննաւորսն, զի ,, ասէ կայ՚ի վերայ դոցա) սեամբ ամպոյ երթայս ,, դու առաջի դոցա՚ի տուէ (ահա և առաջնորդելն) ,, և սեամբ հրոյ՚ի գիշերի ‖ : Այս այս սիւն հրոյ երևոյն ամպն, որ բոցաձև լեալ՝ լոյս տայր ՚ի գիշերի: Զնոտ խոսելոյ մարգարէին զՀովհաննաւորսն ամպոյն՝ խոսի այժմ և զկերակրելոյն ոչ գնացս և զարբուցանելոյն յանապատի անդ. և նախ զկերակրելոյն խոսելով ասէ՝

Լիճ. Այնուհետև՝ և ինքն լրամարտի. և հայհոյեցին զՏէր զնոսա:

Չորիցս ինդրեցին իսրայէլացիք զկերակուր. և ամ՚ երկիցս ետ նոցա զլրամարտիւն. զառաջինն գրի ելից. (ԺՂ. 13.) յորում պատմի և իմանալ մանանային. իսկ զերկրորդն գրի. Թուոց. (ԺՈ. 31.) Զառաջնումն ևս՝ պէտ և եցոյց ամ՚ բարիանալ՚ի վերայ ժողովրդեան, բայց ոչ պատուհասեաց գնոսա. իսկ յերկրորդումն պատժեաց չարաչար: Զնոսի ևս ասա զառաջնոյն խոսի մարգարէն. զի զմանանային ևս յիշել չասէին.

Լիճ. Այնուհետև՝ և ինքն լրամարտի. և հայհոյեցին Տէրն զնոսա:

Լ՚այսինքն՝ ՚ի ինդրել որդւոցն իրլի միս և Տաղ՝ ետ նոցա զՏէրն իրենային՝ այսինքն զմանանայն, որով և լիացոյց զնոսա. Լոսի ասա և զարբուցանելոյն զնոսա և ասէ՝

Լիճ. Այսուհետև՝ և բնեցին ջուր. և գնացին գետ ընդ անկրեան:

Չորիցս բղխեցոյց ամ՚ ջուր՚ի միմ՚. մի՛ ՚ի բորի՛ր, (զբմ՚. գրի ելից. ԺՀ. 6.) և մի ևս՚ի կադես, (զբմ՚. գրի Թուոց. ԻԸ. 8–11.) Զնոսի Թէ զերկուց ևս՝ խոսի ասա մարգարէն յասելն՝

Լ՚հաւ ղՒՔՈՒ՝ և ԸՂԼԵՑԻՆ ԼՈՒԾ. և գնացին գեռ ընդ ան-
ընդէս։ Իւր թէպէտ մտավսն ելհար զՒՔՈՒ՝ բայց առ ետ
վերածելով ասէ, Թէ ետ ելհար. առ՚ի ցուցանել Թէ
՚ի հարկանել մտավսի զՒՔՈՒ՝ բանիւն այ ելին ջուրք,
և այն այնչափ առատ, մինչև հանգոյն գետոց գնալ։
Որպէ վարգան (՚ի սաղ. ՃԺԸ. 8.) Թէ՚ի հարկանել
զՒՔՈՒ՝ * երկոտասան աղբերք ընդ ապառաժ տեղիս
,, գնացին յերկոտասան ցեղսն իսրայէլ. նշանակ վիմին յայ-
,, ոստ ետ երիվը ոտոգեալ պարարտացան. և ժ-
,, առաքեալքն փրկանակ ժ-ից վտակացն գնացին ընդ տի-
,, եզերս. (զայսմանէ տես ՚ի սաղ. ՀՀ. 16. և 17.)
Լսակ բարեզ (՚ի մկն. մարկ. գլ. ԺԲ.) զայդ ինն
այլաբանական միտս առաջի դնէ ասելով. մտավսս
Հարկանելով զՒՔՈՒ՝ և պատառելով զայն՝ ետ նշան
պատառման քարացեալ օրսի հեղհեղոսաց և բղխման
ջուրց հաւատոյ, և գնացից գետոց բարի գործոց։
Համաբարական մեկնութիւն գրիգ որ նաբեկացի զգործս
կայսերացն վասըի և կոստանդեայ այսոցիկ ջուրց և
գետոց նմանեցուցեալ (՚ի պատմ. խոս. երես. 341.)
ասէ՝ Թէ յայնժամ * գնացին ընդ մարգարէսն երջանկ-
,, կին դաւԹի գետք ընդ անջրդիս։ Ո այսոսիկ առաջի
արարեալ մարգարէին՝ յաւելուլ գրել՝ Թէ ետ վե-
ուխտին իւրոյ եցոյց զայս նմա առ իրէլ. սմին իսկ
ասէ։

ՅԻՆՈ. Յետոյ ՀՀՔՈՒ իւր ՀՀ. որ ընդ աբրահամա ծառայի իւրոյ։

Ազգաւ անգամ խոսեցաւ ետ ընդ աբրահամն, և բա-
զում անգամ եցոյց նմա՝ Թէ մեծացուցանելոց է
զազգ նորա, և տալոց է որդւոց նորա զերկիրն աւետ-
եաց, և մանաւանդ ասէ յայնմեաց նմա Թէ ազատե-
լոց է զորդիս նորա ՚ի ծառայուՀէ եգիպտոսի, և ժա-
ռանգեցուցանելոց է զնոստացեալ երկիրն. և զայս
յայնմեաց ետ ուխտիւ զոր ետ ընդ նմա, քանզի գրի
(ծնն. ժԵ. 7–21.) այսպէս. * ասէ ետ ցաբրամ էս
,, եմ որ ետ քո՝ որ հանի զքեզ յաշխարհէն քաղդե-
,, ացւոց տալ քեզ զերկիրդ զայդ ՚ի ժառանգուՀի։,
այլովքն հանդերձ։ Ո այսմ ուխտի խոսի աստ մար-
գարէն յասելն։

(Ինչ-ո՞ւ էհան էր ըսէր. որ ընդ աբրահամա՛ ծառայի էր բան, (Ինչուան տեսնուլ կամի ցուցանել զկատարումն այնր՛ որ բանի այնոքն ուխտին. ոմն ինչ ասէր. որովհետև ուխտ եդ՝ած է ծառայի իւրում աբրահամու՝ վա՛ որդուխտ եդ՝ած է ծառայի իւրում աբրահամու՝ վա՛ որդուց նորա, ազատել զնա՛ ի չար ազգէ (ծննդ. ԻԵ. 16.) և՛ ի նոցանէ ծնանիլ, և փրկել զորդիս մարդկան, և՛ կամեցա՛ կատարել զայն. որով և ազատեաց զնոսա՛ ի ծառայուե՛ն եգիպտացւոց. և էած զնոսա յերկիրն խոստացեալ՝ մեծաւ զօրութե՛. զորմ խօսի՛ ի յաջորդ համարն ասելով.

խե՛. Եհան զնոսա՛ ընդ նոսա՛ արծաթով և ոսկով, և չկայր ի ազգի նոցա՛ որ տկարանայր։ Եհան զնոսա՛ ընդ նոսա՛ արծաթով և ոսկով. և չկայր ի ազգի նոցա՛ որ տկարանայր։ Եհան զնոսա՛ ընդ նոսա՛ արծաթով և ոսկով. և չկայր ի ազգի նոցա՛ որ տկարանայր։

խղ. Եւ նոցա պատասխանեցան ի վարպետն ծաղրելով ասելով.

Վերջոյ ծառանիցէ ընտա։

Օրէնսդրութիւնն ի գիրս Թուոց. (գլ. ԸԳ. ՀԵ, և ՀԶ. և ՁԲ. օրին. է. 1–9. և է. 11–18.) նոյնպէս և ի գիրս յեսուայ ծագէ ի ծագ. յօրս պատմի, թէ զիարդ ժառանգեցոյց ած որդւոցն իսրայէլի զերկիրն խոստացեալ. և զի այն էր երկիրք հետ անոսաց, վասն այսորիկ ասէ.

Եւ նոցա պատասխանեցան. Մեք ոչինչ ետ նոցա ժառանգել զերկիրն քանանացւոց, ամորհացւոց, ովգայ և սեհովնի, և ընդարձակ զերկիրն եօթն ազգաց. ոչ յիշատակի ի բազում տեղիս նոր գրոց, զոր առաքեալն և յիշէ (գործ. ԺԳ. 19.) Եւ զի զորս միանգամ աշխատանօք ստացեալ էին այնորիկ ազգք հետ անոսաց, զնոսա զամ ետ ած իսրայէլացւոց. վասն յաւելուս ասել մարգարէին.

Ի վարպետ ծաղրէրն ծառանիցէ ընտա։ Մեք ոչինչ արար զնոսա ժառանգ. այլոր ամի զոր բազում վաստակօք և աշխատութեամբ ստացեալ էին հետ անոսք. ոչի էին մեծամեծ քաղաքք, մեծաշէն տուներ, բազմաբերեան կալուածք, ընտիր արօք, ջրհորք և չոր ամբանք եւն։ Եւ զայս ամ արար ած որդւոցն իսրայէլի, ոչ զի ստացեալ զնոսա լինէր իւր, և կեալ ըստ հաճոյս իւր. սմին իրի կրկին մարգարէին զառն իւր և ասէ.

խղ. Ով ի դահիճսն չվիպարեաս նորա. և զբերեսն նորա ոչ ծածկեսցին։

Փոխանակ այնր ամենայնի՝ զոր արար ած որդւոցն իսրայէլի՝ ոչ այլ ինչ տրիստուր պահանջեաց ի նոցա, ոչ՝ բայց միայն պահել զօրէնս իւր. և զայս պահպանելն օրինաց եդ իրրև նպաստակ ածելոյ զնոսա յերկիրն աւետեաց. իբր զի անդ կարիցեն նորա պահել զօրէնս նորա և պաշտել զնա։ Եւ վախճան այսր ամենայնի էր այն, զի ածցէ զնոսա ած յիմմանուէլի երկիրն վերինն ի ժառանգութիւն արքայական երկնից, որում օրինակ էր երկիրն աւետեաց. ապա թէ ոչ՝ ի զուր էր նոցա ժառանգել միայն զերկիրն զայն։

Հայտոսիկ Հայելոյ առաւ ։

Օ՜ պահեցէք զվէմսդ ոտից ձեր ։ զի երբեմն ոտք խոտորեսցին ձեր ի վէմ ասել ։ յայն սակս ժառանգեցայց ։ ասէ տէրն ։ զի ի նմա անդորրալիք կայցեալ ։ զդաստուրք պահեսցին զշրջմանս ոտից զիարաքականս և զդաստատանականս ։ զորս ետ ոտքս վիպաւեթ երկրի և երկրէ ։ և խնդրեսցին զօրհնեալսդ ։ այսինքն զդուշակիչ հետազօտելոյ քննեսցին ։ թէ զինչ հրամայեալ է ոտից ։ ի ստուերագործել օրէնս ։ և արտ մտօք կատարեսցին զայն ։

Կէս ։ ի տեսանել ։ այլ թէ ոտքս կատարին զՀաստոյս իւր ։ ածել զնոսա և յիմանալի երկիրն աւետեաց ։ ուր ոչ եթէ զօրինսն ունկնդիր պահել ։ այլ զվարձս պարգեւսն օրինացն վայելել յաւիտեանս յաւիտենից ։

Ա՛լէլուիա ։

Ը ՒՆԿՄԲՈՒՆ· ՀՆ·

Կոտոռվանութեամբ ։ ածի ի բերանոյ արդւոյն խորհելի յիշատակութիւնդ ծանր ծանր ապերախտութիւնդ ։ զորս դու ծեզին հարը իւրեանց յանապատի ։ և յերկիրն աւետեաց ։

Ա՛լէլուիա ։

1 Խոստովան եղարուք տեառն ։ զի հաղորդ է ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 2 Խոստովան եղարուք աստուծոյ աստուածոց ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 3 Խոստովան եղարուք տեառն տեառանց ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 4 Ընդ մեծ միայն զհրաշս մեծս ։ ընդ իմաստութեամբ արար զերկինս ։ ընդ հաստատել զերկիր ։ ընդ ծովս ։ 5 Ընդ արարել նորա զլուսաւորսն մեծս ։ զարեգակն ի տէրութիւն տուժոյ ։ զլուսին և զաստեղս ի տէրութիւն գիշերոյ ։ 6 Որ զեգիպտոս հարեալ ։ ընդ անդրանիկս նոցա ։ և հան զիսրայէլ ։ ի միջոյ նոցա ։ 7 Ընդ ձեռն հզօր և ընդ բազկի բարձրացելոյ ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 8 Որ բաժանեաց զծովն ընդ երկուս ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 9 Եւ անցոյց զիսրայէլ ։ ընդ միջոյ նորա ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 10 Որ ընկղմեաց զփարաւոն ։ և զզօրս նորա ։ ընդ ծովն կարմիր ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 11 Որ անցոյց զժողովուրդ իւր ։ ընդ անապատ ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 12 Որ հարեալ զթագաւորս մեծամեծս ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 13 Եւ սպան զթագաւորս զօրաւորս ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 14 Զսեհոն թագաւոր ամորհացւոց ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 15 Եւ զովգ թագաւոր բասանացւոց ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 16 Եւ ետ զերկիր նոցա ։ ժառանգութիւն ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 17 Ժառանգութիւն ի ծառայ իւր ։ զիսրայէլ ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 18 Որ զմեզ ի նուաստութեան մերում յիշեաց ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 19 Եւ ազատեաց զմեզ ի թշնամեաց մերոց ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 20 Որ տայ կերակուր ամենայն մարմնոյ ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 21 Խոստովան եղարուք աստուծոյ երկնից ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ 22 Խոստովան եղարուք տեառն տեառանց ։ զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։

ծով երկիր՝ և յամատեցաւ. առաջնորդեաց նոցա ընդ անդունդս որպէս ընդ անապատս։ 10 Եւ եղեւ ընդ ի ձեռաց ապրեցոյց նոցա, և ի բռնէ ընդ ի ձեռաց ըղձակեաց նոցա։ 11 Եւ ծածկեաց ծով ընեղեալս նոցա. և ոչ ի նոցանէ ոչ ապրեցաւ։ 12 Եւ հաւատացին ի բան նորա. և օրհնեցին զօրհնութիւնս նորա։ 13 Եւ աղէտացին և մոռացան զգործս նորա. և ոչ անձայնին խորհրդոյ նորա։ 14 Եւ յանիւացան ըղանիւրն յանապատի. և փորձեցին զԱստուած յանկարդի։ 15 Եւ տայ նոցա զխնդրուածս նոցա. և առաւելեաց լիութիւն յանձինս նոցա։ 16 Եւ նախանձացուցին զմովսէս ի բանակի, և զահարոն սուրբ տեառն։ 17 Եւ բացաւ երկիր՝ և եխու՛ղ զդաթան. և ծածկեաց ընթանալոն զբիւրոնէ։ 18 Եւ վառեցաւ ի ժողովս նոցա. և բոց մաշեաց զընդաւրս։ 19 Եւ բարձին ըղգառն ի տրեխ, երկիր պաշին պաշիերդ. և փոխեցին զիւրեանս ի նմանութիւն արջառս խոտակերդ։ 20 Եւ ոտացան զԱստուած իւրեանց ի նմանութիւն որդոյս խոտակերդ։ 21 Եւ սոսա սոսափիել զնա. երեք ոչ մոռացան ընծրեալ նոցա տալոյ սուսլէ նոցա։ 22 Զարհուրս սա՝ փեր՝ և անցոյց զբարիութիւնն նորա. զի ի սոսափիեցոյն նոցա։ 23 Եւ նուազեցոյց զերկիրն ցանիալէ. և ոչ հաւատացին բանի նորա։ 24 Եչրտնկեցին ի բանակի իւրեանց. և ոչ լուան ձայնի փեառն։ 25 Եամբարձ զձեռն իւր ի վերայ նոցա, հարկանել զնոսա յանապատի։ 26 Եւ զսերունդս նոցա ընդ հեթանոսս. ցրուեցոյ զնոսա ընդ գաւառս։ 27 Եւ կցեցան նոքա ի բեղփեգովր. զի ուտեցին զպատարագս մեռելոց։ 28 Եւ հարկացուցին զնա ի գործս իւրեանց. յաճախեաց ի վերայ նոցա բեհուն։ 29 Եւ պա եկաց ի մէջ փենէհէս, և արփելաս մահ. համարեցաւ նմա յարդարութիւն ազգէ յազգ հինձի յաւիտեան։ 30 Եւ հարկացուցին զնա ի ջուրն հակառակութեանն. և չարչարեցաւ մովսէս վասն նոցա, զի դառնացուցին զոգի նորա։ 31 Եւ զրամայեաց շրթամբք իւրովք. և ոչ սոսափիեցին զազգն՝ զոր ասաց նոցա փր։ 32 Եւ սատակիեցան ընդ հեթանոսս, և ուսան զգործս նոցա. և ծառայեցին կռոց նոցա, և եղեւ նոցա ի գայլափաղս։ 33 Եւ զոհեցին զդուստերս և զորդիս իւրեանց դեւոց, և հեղին արիւն ամբիծ։ 34 Եւ արիւն որդւոցն և դստերացն իւրեանց՝ զոր զոհեցին կռոցն քանանու։ 35 Եւ աղաւնեցաւ երկիր յարեանէ նոցա, և պղծեցաւ ի գործս նոցա. զի պոռնկեցան ի գործս իւրեանց։ 36 Եւ բարկացաւ սրտմտութիւն փր ի վերայ ծողովրդեան իւրոյ. և գարշեցաւ զիա-

խոր յոյժ։ 37 Աստեծոյ ընծ՝ի յիւս հեղհեղասոց. պերեզին նոցա առեալ խրեանց, և ըղձախ խրեանց նեղչին ընծ. և խառնէր նշանն ի ներսոյ յիւսոց նոցա։ 38 Վասնզի անգամ էրկիցս ընծ, և նուա գառնացուցին զնա ի խորհուրդս խրեանց. և խոցան յանօրէնութիւնբ իրեանց։ 39 Լսեցաս Աստ ի ներհնիս նոցա, ի լսել յոյժ սղոխեց նոցա։ 40 Էնէղեցոց զնախ խոր, և ըղձացաս զնա խաղաս ազդմանբ իրոմ. եւ զնաս ի գետնէիման առաջի անհնոյն գերելոց նոցա։ 41 Ուրիչեւ զնէ սեղ սեր ազ ձեր. և ծաղզնէ զնէ ի հեղհեղասոց։ 42 Լսեսցեն եղէցոյ անասուն գոմ օրէոյ. և պարծեսցուն յօրհնասնէիս գո։ 43 Որհնեալ Աստ ազ խոցելէ. յանիրանս յանիրանէց։ 44 Լսա ասասցէ անհնոյն ծաղզնգրէն. եղէցի եղէցի։

ՊՍԱԼՄՈՍ։

Ալէլուիա։

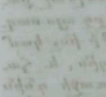

ՅՈՒՐԱԽԱՆՉԻՒՐ ԱՍՏԾՈՅ ԱՂՕՒԹ ալէլուիա՝ դնի և ի վերջ նախընթաց սաղմոսին։ Այնպէս դնի և յօրինակս ինչ ասի". բայց ի Տնօրէն օրինակս նոցա աստ միայն դնի, որոց յոմանս կրկնի և ս. զայսմանէ տես ի վերնագրի նախընթաց սաղ. տես անդ և զնշանակուածն ալէլուիայինս։ Ակնկալէն սաղմոսիս՝ որ է * խոս" –նորա ։ առեալ է ի ա. մնաց. (Ժզ. 34.) ուր դնի. * Խոստովան եղէք Տեառն՝ զի բարի է, զի յաւիտեան է ողորմութիւն նորա ։ Այնպէս դնի և ի սկիզբն այլոց երից սաղմոսաց, (այսինքն են. Ճղ. Ճժէ. և Ճկէ.) և տարբերուին է միայն ի բառդ էջին. որոյ փոխանն յաւաջիկայ սաղմոսիդ դնի գաղտ։ Այնպէս և երեքկին յետին Հաւատքդ այսր սաղմոսիս առեալ են ի յետին բանից անտի որ գրի ի նոյն ա. մնաց. (ժէ. 35. և 36.) ոնդ տեսցի ի ստրև. ի Համարն 41. և որ զկնի. տես զայսմանէ և ի սաղ. ղէ. ի վերնագրի, և ի վերջ նորին։

Ո այս սաղմոս թագաւոր դաւթի տան. ուր և սկզբն առնէք ի բաբանեցոյն հրեից՝ թէ զայս սաղմոս և զնախընթաց սոցա հանապազորդ երգէին խրատ լսելիք առաջի տապանակին՝ ի սինա լերին զամն երբ առնեաւօթն՝ մինչև ի նաւակատիս տաճարին սողոմոնի. Այլք ևս ասեն, թէ այս սաղմոս ի ցաւ շաբաւնա կուգայ ինչ նախընթաց սաղմոսին։

Բազումք ևս սկզբն՝ թէ զայս սաղմոս առացին նոքա որք գերեալ էին ի գերութիւն բաբելացւոց, խնդրելով յոյժ զի և զնացեալ ժողովուրդն դարձուսցէ. Այս կարծիք երևի մեզ հաւանականագոյն. և սակայն ըստ ասելոյ պաւղոս առաքելոյ, թէ նոքա զայս սաղմոս առին ըստ մասին՝ ի բանից ։ Աստուծոյ. (ժ զ. 34.) և ըստ մասին չկայոյ բանից դաւթի, և չասելեալ քան՝ ի մի բանս ի նոյն՝ յօրինեցին զսոյն։ Որդ այս սաղմոս օրպէս և տեսանէք՝ ունի հակադրութիւն ինչ կամ հակադրական կատակերգի ըստ նախընթացին, և հաստատի երբ չասելոյած նոքա. ի նմա առաջի դնին բաբերարութիւնքն ոչ, իսկ աստ ապերախտութիւնքն խրախճի ընդդէմ այնոց բարերարութեց չբանալոյ ասեն չեգիպտոսէ մինչև ի մտանել նոցա ի գերութիւն. որոյ վասն իսկ ազաչեն զնա գտանել ազատութիւն, խոստանան լինելով, թէ կարող է առնել զայս ընդ։

Ր Ս Ն։

Ա. Աստուած եղերութ ես. ըղ տաղդ է. ըղ յաւիտեան է ողբմութ նորա։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ։

Այս բաբերարութիւնքն չնչեր ի բերանոյ ազգին իսրայէլի՝ ի հանդիսացուցանել զգոհութիւնս կամ զպատասխանս առաւծ. (ոմն յայտնի տեսանի ի ։ Աստուծ. ժ զ. 34, և չ. Աստուծ. է. 13.) յաղագսակել միաբան բազմութեան. * խոստովան եղերութ տեսան՝ զի բարի է, զի յաւիտեան է ողբմութիւն նորա ։ (զոյն է տեսանել և ի գլ. է. 3. և 6. և գլ. ը. 21. և 22.) և ա և ի բազում սաղմոս, զորս յիշեցաք ի վերոյ։

Լ՝ըզ՝ է կրկին միաս մնասուցանել՝ երբայեցիք զայս ալիսք բանս առ ած. մի՝ երբեք չնորհակալութի՝ մի ընկալեալ բարեբարուեց. և մի և՝ երբեք սիրեցն ինդ բուածոց՝ յիշատակութի՝ բարեբարութի՝ եց. երբ զի զա բարեալ բարեբարութիան ոչ յառաջ բերելով, և նո քիմբք ցուցանելով զարութի՝ նորա և զողորմութի՝, ինդրեին դարձեալ բարեբարել առ ինքեանս. և ահա ը երկրորդիս ը այսիկ դնել աստ մարգարէն զայս բան, խոսելով՝ ի բերանոյ ազգին իսրայէլի՝ և ասէ՝ Խոստովան եղիցուս ած՝ Խոստովան լինելն հրկին մնաք առեալ լինի. մի՝ փոխանակ յայտնի առնելոյ զարութին արարեալ յայլմէ. և մի և՝ փոխանակ յայտնելոյ զնորա՝ զոր արարեալ իցէ ած ընդդէմ այլոց.

Լ՝սո ըստ առաջնոյն առեալ խրախուսել մարգարէն քարոզել և հռչակել զարեբարութիանն այ՝ զոր ինարար առ իսրայէլացիս՝ մս իւրոյ ցաղցրուե և ողորմութե՝ յոլո սակս յաւելու ասել.

Օ՝ չ՝ տալշ է. չի յաւիտեան է ողորմե՝ նորա. Աւր քառոտալշ՝ ոչ յայլ յոզորմութի՝ն այ, այլ՝ ի՝ նա ինքն յայտ. արարեալ ասէր. խոստովան եղերուք ած՝ զոհանալով զարեբարութե՝ նորա. մի զի նա ինքն քաղցր է, և ողորմութի՝ն նորա յաւիտեան է.

Աոլին կամի քաջալերել մարգարէն զսիրտ բերեալ՝ յուսալ յած և՝ ի նա ապաւինել. որպէս թե ասէր. մի՝ ինչ լքանիք, զի ած մեր գոլով քաղցր՝ որպէս և ցոյց զքաղցրութի՝ն իւր առ հարս մեր, նոյնպէս ցուցցէ և մեզ զնոյն. և եթէ յանցուցեալ ինչ իցէ մեր՝ ց՝ և մեզ զնոյն. զի ողորմած է, և ողորմութի՝ն նորա ոչ է միայ աւուր, կամ միոյ դարու, կամ միայն հազարամեաց, և կամ իւրք պայմանաւ չափեալ, որով կարիցէ սպառիլ. այլ յաւիտեան է և անսահման և յաղթօղ ապերախտաւոր մեզառմ.

Աամանք աստանօր քառիւս խոստովան լինել իմանան զխոստովանութի՝ն մեզաց. որպէս թե յորդոր լինել մարգարէին առ մեզ ասելոյս՝ խոստովան լինել առաջի այ, և քաջեցոյս լինել առ՝ ի դառնալ զնորա՝ն. զի նա քաղցր է առ խոստովանօղս. և ողորմութի՝ն նորա պատրաստ է միշտ նէրել մեզաց մերոց, և բժշկել զվէրս հոգւոց յորում երևի մեծութի՝ն ողորմութե՝ նորա. որ-

պէս մեծութեանն արհեստի վերաբերուժին յառողջացուցանելն զմահացու վէրս։ Այլ այս մեկնութեանն դնի ըստ յորմէ՛որութեանն միայն. իսկ առաջինն դնի ըստ նկարագրին՝ ի հնորհակալութեանն բարեբարութեցն այդ։ Իսկ թէ արդեաւ մեծ եղեն այն բարեբարութեանքն՝ յայտ առնէ մարգարէն յետագայ բանիւն և ասէ։

ՃԲ. Ա Խօսեսցի ղբօրունէս ահ. լսելէ արասցէ զպնեանն օրհնութենէս նորա։

Յառաս զբօրունէ՛ առեալ լինի աստ փոխանակ գործոց զօրութեն այդ ըստ ձևոյ նարատասանից, որ կոչի փոխատնութեան, որով անուն պատճառին, որ դնի փոխանակ անուան գործոյն. յայս միտ վարելով և աստ ըզբառդ զբօրունէ՛ ասէ։

Ա՛ խօսեսցի ղբօրունէս ահ։ Կամի ասել. ՚ի սկզբան բան նիս յորդորելոյն զձեզ խոստովան լինիլ և պատմել զգործս այդ. Այլ ոչ խօսեսցի՝ այսինքն ոչ բաւական եղէ պատմել զգործս զօրութեն նորա, զորս արար և առնէ. և զայս կամելով բացայայտել՝ ասէ։

Լսելէ արասցէ զպնեանն օրհնութեն նորա։ Որը լսելեսցին կրկնի բառդ ասէ. իսկ անուանդ օրհնութե՛ դնի ըստ նախագրելոյդ փոխանակութեանն ձևով՝ ի նշանակել զգործս այդ զարժանիս օրհնութեան. որպէս թէ եդեալ էր. ոչ կարեցէ լսելի առնել և հռչակել արժանաւոր օրհնութե՛ և գովուե՛ զայն ամենայն՝ զորս արար ածն, և այս հայի մանաւանդ ՚ի նորոգել նոր զապականեալ բնութեանս մեր, և ՚ի պարգևել նորա մեզ գատապարտութեցս զօրհնութեն իւր մեծ. ընդ որ հիացեալ ՚ոգի՝ զայն առեալ գոչելին առ ածն. որպէս առնէ և սաղմոս ընդհանուր. (՚ի մեկն. ա. սեպտ. ա. 12. Ձառ. ՃԲ.) յաւելն. * և արդ ո՛ խօսեսցի զզօրութեն նոն մեզ

,, ծաձայն գոչէ գաւիթ, լսելի արասցէ զօրհնութեն

,, նորա, թէ ո՛րքան նախախնամութեամբ մարդկային բնու-

,, թեն. և ո՛րպիսի փառօք զարդարեաց. և զինչ զդ

,, յառաջին պատկերն աստրագրեաց զեղծեալ և զա-

,, պականեալ պատկերն, ևն։ Այլ ՚ի մեկն. յայ. ա. 17. Ձառ. ՃԲ. ասէ. * և արդ ժամ է մեզ ասել

,, ընդ մարգարէին. ո՛ խօսեսցի զզօրութեն նոն, լսե-

,, սելի արասցէ զնմ օրհնութեն նորա, թէ ո՛րպիսի

,, պատուով պատուեաց զմեզ, կամ՝ սրպիսի պարգեւս
,, պարգեւեաց մեզ դատապարտելոցս և անկելոցս ։
Ի՝ յայմ հարցման քոյով ինն պատասխանի տայ մարգա-
րէն՝ թէ ոչ ոք կարէ ըստ բաւականին խօսիլ քայց
եթէ գուցէ տուեալ բան ինն նորա միայն՝ որք կեան
ըստ հաճոյս նոն. զորս և երանելով առաքին մատու-
ցանէ ի յաջորդ համարն, և ասէ ։

ՃԴ. Արանք՝ այ պահեն զնբատուածս. և առնեն զարդարու-
թեն յանինայն ծամ։

Իրաւամբք նշանակի աստ ուղղութեն բնական օրի-
նաց. իսկ արդարութեանն իսկ ճշմարիտ օրինաք. կամ՝
գործել իրաւամբք համաձայնելնի աստ ուղիղ դատու-
մըն կամ ազդուածն բնական լուսոյ որ յորդորէ խո-
տորել ի չարէ և առնել զբարին. իսկ արդարութեանէ
բովանդակութեն առաքինութեն։ Պահել իրաւամբք
նշանակի աստ ճշմարտութեն հաւատոյ, և արդարու-
թեն՝ կատարումն գործոյ։ Արք քանզի որք ունինն
զայս՝ երանելի են, վասն որոյ ասէ ։

Արանք այ պահեն զնբատուածս. և առնեն զարդարութեն յա-
նինայն ծամ։ Ի՝ յօրինաքն՝ երանելի են նորա՝ որք ուղղու-
թեն սրտի պահեն զնբատուածս, և յամենայնի զՀետ
են առնել զարդարութեն։ Արք քանզի ի գործարել ու-
մեք յարդարութեն՝ գործարի և յերանութեն աստ,
վասն որոյ յաւելու զգուշացն յանինայն ծամ. իբր զի առ
ի նմանէ մարդոյ բարի և երանելի, պիտոյ է կալ միշտ
յարդարութեն. զայս թէ ոչ ոչինչ օգտէ նմա սակա-
ցիկ արդարութեն իւր. զորմէ երկար գրէ եզեկիէլ
մարգարէ. (ԼԳ. 12–19։)

Ի՝ զոր մարգարէն յայն սակս յառաջ բերէ զայսպիսիս՝
երանելի կոչելով զի ըստ տեսլեցն մերոց այժմ՝ կուսցէ
թէ՝ զբ միայն կարեն արժանապէս օրհնել զնոն. զի
այսպիսիքս նոքա առաջին ու միայն բերանով այլև կե-
նօք իւրեանց վայելուչագործութեամբ զօրհնութիւնս այ-
նոր միա ասաց սահմանելոգուն այլոցբ. (սալ. Լբ. 1.)
* ուղղոց վայելէ օրհնութեն։ Իբրևզորդ զի այս-
պիսիքս ըստ հաճոյս այ վարեալով կան միշտ առաջի
նորա իբրև ի տան նորին, որով և արժանի լինին
օրհնելոյ զնա հանդոյն երանելեացն եզելոց յերկինս.

յոր միա ասաց (Ի սար. ձԺ. 5.) * երանեի ամենայնոքն՝ որք բնակեալ են ի տան նմն, յաւիտեանս յաւիտենից օրհնեսցեն զնա։

Այսպէս բանիք զորս ասաց մարգարէն յերեսին Համմասդ՝ դնին իբրև յառաջադասութեան. յորմէ և անդր սկիզբն առնէ բուն սաղմոսին՝ և ասէ։

Ղ. Ընկեր ընդ որ երկնչին զքեզ եմ ես և պահիչ պատուիրանաց քոց։ Երկիր օրհնակաւ վարեր ասէ ընդ ժողովրդեան խորհուրդ, երբեմն պատժ ելով ի յանցանսն բազմութեանն նոցա, և երբեմն այց առնելով ի գառնալ նոցին առ նա, մինչ նաւանդ ի պաղատանս և ի միջնորդել պարտաւոց եղելոց ի միջ նոցա։ Այսպէս երկայնոյր եղանակ վարելոյն ընդ հայհոյել մարգարէին՝ մինչեւ առ ասել։ Ընկեր ընդ որ երկնչին զքեզ եմ ես։ Կամ ասէ. ընկեր ես՝ զի միջ ոչ եմք ազգ օտար, այլ որդիք ժողովրդեան քոյ, զոր ընտրեցեր. ապա որպէս վարեցեր ընդ նոսա ի հանել քո ի նոսա, այնպէս և մեզ ընդ մեզ. և մի վասն յանցանաց մերոց խոստանեալ վարել ընդ մեզ, որպէս երբեմն առնէիր ընդ նոսա։

Ո այս ցուցանի բառդ ընդ հաճոյս, հայելով լեզու", և յայլ առնեայն թարգմանութիւն. զի այս բառ ցուցանէ ասու զժամանակ հանելոյն այդ ի ժողովրդեան, կամ զայն վճռանկ ժողովրդեան՝ ընդ որ հանէր ասծ, և ցուցանէր նոցա զթերութիւն իւր. և քան այսմ բառդ ծանրագոյնն՝ ոչ գիտեմ իբրև յատկացուցիչ, այլ իբրև ինդիր հաճոյից, որպէս թէ եղեալ կէր. զերազնակ վարելոյ քո ընդ մեզ համաձայնեցայ ես հաճոյական եղանակին, որով վարեիր ընդ ժողովրդեան քո. որ է ասել. հաճեաց ընդ մեզ որպէս հանէիր ընդ ժողովրդդ քո. կամ հանոյ լինի քեզ փրկել զմեզ, որպէս հանոյ լինէր քեզ յառաջն փրկել զժողովրդ քո, զի և մեք ի ժողովրդենէն քումմէ եմք։ Կամ դարձեալ յիշեա զմեզ հանելով ես մեզ ընդ ժողովրդ քո։ | ամբ" ընդ նմին և վարդան բառիւդ հաճոյիք խնդան զհանոյ եղեալսն ոյ, և մեկնեն այսպէս. որպէս վարեիր ընդ այնասիկ որք հանոյացան

քեզ, այնպէս վարեսցիք և ընդ մեզ. և եթէ չեմք արժանի ընդ նոսա յիշատակիլ, գոնէ նայեա՛ի մեզ. և առ այս յարէ.

Նա՛ այդ պա՛տ ինձ ի բերեսցե՛ս տո՛ւ. կամի ասել. մի թո՛ղուր զմեզ կորնչիլ ընդ օտարս, այլ այդ արա առ մեզ, և փրկեա՛ զմեզ. կամ այցելութի՛ք քով ազատեա՛ և ապրեցո՛ զմեզ, կամ որ նոյն է, ցմեզ մեզ վճռութի՛ք այցելութի՛ք քո՝ փրկելով զմեզ. որով առցուք և մեք զփոքր այնր վճռութի՛ք քո՝ զոր ցուցանիցիս առ սիրելիս ժողովրդեան քո. յայս վճռելով յաբեղկիսն և ասէ.

Է. Տեսցո՛ւ ինձ ջաղջրութի՛ն ընտրելոց տո՛ւ. ոչխար ի՛ղջյոյ յոչխարն ազգի տո՛ւ. և գովեցցո՛ւ ինձ՝ ի ժառանգութի՛ն տո՛ւ.

Յիշատակութի՛ն նշանակի աստ այն խնամքն ՚ոյ՝ որով հայրաբար վարէր ընդ ընտրեալս իւր. զայս ցանկալով տեսանել ասէ.

Տեսցո՛ւ ինձ ջաղջրութի՛ն ընտրելոց տո՛ւ. կամի ասել. ա՛ր զմեզ արժանի տեսանել և վայելել զայն քաղցր խնամն քո՝ զոր ցուցանես ընտրելոց քոց. և զի այսմ կենաց գայ ուրախանալ՝ վասն որոյ ասէ.

Ուրախ եղէցո՛ւ յուրախութի՛ն ազգի տո՛ւ. Յայնժամ. ասա՛ զի վայելելով զքաղցրութի՛ն քո՝ վայելեսցուք և զայն ուրախութի՛ն՝ զոր վայելէր ազգ քոյ, այսինքն ընտրեալ ժողովուրդ քո. որով և կատարցուք պարծիլ ընդ նոսա. և առ այս յարէ և ասէ.

Նա՛ գովեցցո՛ւ ինձ ի ժառանգութի՛ն տո՛ւ. Այս գովքն դնի փոխանակ փառաւորեալ լինելոյ և պարծելոյ. որպէս թե ասէր. ի վայելել մեր զքաղցրութի՛ն քո և յուրախ լինել ընդ ընտրեալս քո՝ փառաւորեալ լիցուք ի հոգիս մեր, և պարծեսցուք ի ժառանգութի՛ն քում՝ այսինքն ի մէջ ժողովրդեան քո. որ է սեպհական ունկնդիրն զայն պարծանս զոր ունի ժառանգութի՛ն քո, այսինքն այն ժողովուրդ, որ է քո ժառանգութի՛ն.

Հոգևորապէս այս բան հանգէպ նախընթացին. Հայի՛ ի փափաք հաղորդակից լինելոյ ընդ ընտրելոցն՝ ըստ

նախասահմանութեանէ՝ ըստ սրտագուժման՝ և ըստ փառաւորութեան, որք են սկիզբն, մէջ և կատարած փրկութեանէ մարդկան։ Իստ առաքինոյն ասէ. յիշեա զմեզ նոր ընդ հաճոյս ժողովրդեան քո. այսինքն հաճեա ընդ մեզ օրպէս հաճեցար ընդ ժողովուրդ քո ընդ այն՝ զորս նախասահմանեցեր յառաջ քան զլինել աշխարհի՝ առնել ժառանգս արքայութեանն քումմ։ Իստ երկրորդին ասէ. այց սոսա մեզ՝ ի փրկութեանէ քումմ. այսինքն այց սոսա մեզ՝ ի ձեռն փրկութեանէ որդւոյդ։ զի նովաւ կարասցուք սրտագնալ։ Իստ երկրորդին ասէ. տեսցուք մեք զբաղցրութեանէ ընտրելոց քոց. և ուրախ եղիցուք յուրախութեանէ ազգի քոյ. և գովեսցուք մեք՝ ի ժառանգութեանէ քումմ. այսինքն՝ ժամանեսցուք վայելել զայն քաղցրութեան՝ զոր վայելէն երանեալք յարքայութեանէ, և ժառանգելով զուրախութեանն նոցա փա-

ռաւորեսցուք՝ ի քեզ և գովեսցուք զքեզ։

Ամէն" յայլ իմն հոգևորական միտս առեալ ասէ, թէ. Հայեցեալ մարգարէին՝ ի փրկագործութեանն քոյ գոչեաց, գոհասցջիք զնմանէ. և ապա հայեցեալ՝ ի սքանչելագործութեանէ նորա՝ ասաց. ո պատմեսցէ զայնս. և ապա երանի եւ այնոցիկ՝ որք ընդունին զիրաւունս այսինքն զհատատս քոյ, և կատարեն զամն նորա։

Իայս փրկագործութեանէ հայելով և նախահարցն եզեկոյց՝ ի գիտոյս աղտոտկերն, յիշեա և զմեզ ընդ այնոսիկ՝ ընդ որս հաճեալ ընտրեցեր քեզ, և եւտուր նոցա իշխանութեանէ կոխել զօձս և զկարիս. այլ ապա և մեզ, զի և մեք կոխեսցուք զգերեզն մեր, և տեսցուք զբաղցրութեանէ քո՝ զոր ցուցեր առ ընտրեալս քո, և գովեսցուք զքեզ յաւրքայութեանէ քումմ։ Օ այս մաղ

,, թանս լուաւ քո (ասէ լամբ") և իջեալ անդ վե-

,, բածեաց զվրան յերկնային հանգիստն։

Իդր յետ սկիզբն առնելոյ մարգարէին ինդրել՝ ի բերանոյ ժողովրդեան հաղորդ գտանել բարեացն՝ զորս վայելեցին և վայելէն արդարք, հայելով ապա՝ ի մեղս՝ որով հաղորդ գտան անօրէնութեանէ հարց իւրեանց, սկսանի առաջի տարածանել եթէ զնացայք և եթէ զիւրեանց. զիւրեանցն՝ ի հաստատակի, և զնացայն՝ ի մեռնուտրի. և ցաւալից խոստովանութեանէ

ասէ.

ՃԻ. Ա եղաւ մէկ ընդ հարան մէջ. անօրինեցաւ և յանցեաւ։

Ա. Ժամանակաւք գերեալն բաբելացւոց կրկին քանիք յածէին ի բերանս ժողովրդոց. զի որք ամաքրիչքն էին՝ ասէին. * Հարք ազօխ կերան, և որդւոց ատամքն առան։ (երեմ. լմ. 29. եզեկ. իճ. 2.) իսկ որք բաբելպաշտքն էին՝ ասէին. մեք մեղաք, և քան օրինակի հարցն մերոց անօրինեցաք. որպէս ասացին և երեք մանկունքն, ընդ որս և դանիէլ՝ ի գոլէլ նոցա առ նմա. * անօրինեցաք և յանցեաք ||։ քան սոցին և այլ մարգարէք, որպէս և եսայի. զորմէ ասէ դերոզ վարդապետ (ի մէկին. եսայ) Եւ զայսպէս սիս ասելով մարգարէին խոստովան լինէք զմեզ ի գիմաց ժողովրդեանն իբրև զիւք մեզ. մեք մեղաք և դու բարկացար. Օ այո և մեք քանագատիմք առնել՝ մեզ գթելով զմեղս հարց մերոց՝ սկսեալ յադամայ. * զի որ զսխալիւն ապաշխ անձին ոչ գեւոցէ, ,, (ասէ նաբեկացին՝ ի քանն. ծ.) և զմեզս ամենից ,, ինքեան ոչ համարեսցէ՝ իբր երջանիկ արքայիչ ,, (գաւիթ) վհարցն, կորոյս վերն արդարութիւն. որ ,, պէս անախտակիք գոլ քնաւեաւ։ Հայս միտս բերեալ մարգարէին և ասէ, ասէ.

Ա եղաւ մէկ ընդ հարան մէջ. անօրինեցաւ և յանցեաւ։ Ասէ. հաղորդ և ընկեր գտաք մեզաց հարցն մերոց. զի նոցա մեզացն հետևեցաք, և առաւել քան զնոսա անօրինեցաք, և մեծամեծս յանցեաք քան զնոսա. նոսա վասն որոյ և առաւել քան զնոսա անկաք ի նեղքոյ բաբելաւեն քո, և պատժեցաք. Օ այս եղեալ ակամայ թ առել զմեզս հարցն զանազան՝ մի ասէ մի ի մեջ բերելով. և նախ զսպէ բանասիրել ի նոցա յառաջ մատուցանել և ասէ,

Է. [redacted] սբն մեր չեփկոտս ոչ իմացան զտանելիս տո. և ոչ չէիցեն ըմբռնել զորբմանելիս տո։

Բառս նմանէ՝ ունի կրկին զօրութիւն. զսա մերոյն նշանակէ զանազանել զիրն զսա և զանէն՝ կամ զսա այնմ՝ որ է. իսկ զսա միւսոյն նշանակէ հասկանալ, այսինքն ընդունելով գնանալութիւն իրին՝ ի միս առնելոյ։ Այսա

այսմ երկրորդ նշանակութեանէ գնեմ ասա բառդ ի մանալ յասելն։

Ընդէ՞ր ոչ ի մտանն ասէ։ Այսպէս ասել։ Հարքն մեր Թեպետև աչքք տեսին զբազում աքանչելիսն այդ յեգիպտոս, բայց ոչ իմացան, այսինքն ոչ հասկացան և ոչ կալան ի մտի, և ոչ միով իւրք յաչխատեսն նացան. վասն որոյ ի տեսանելն զինքեանս ի վշտի կամ ի վտանգ՝ սկսան չարաչար տրտնջել. որպես Թե ասէ ոչ կարէք ապրեցուցանել զմեզ։ Կայք ասէ ոչ հայելով յանմտութեանէ և յանզգամութեանէ նոցա արար առ նոսա ողորմութեանէ. և սակայն զայն և՛ իսկոյն մոռացան. վասն որոյ յաբէ զինի և ասէ.

Եթէ ոչ յինչէին ղեպատմ ողորմութեանէ։ Կամի ասել. ի բազմադիմի գործոց զորս ցուցեր առ նմա ողորմութեանէ քոյ և ոչ զմին յիշեցին. ուստի և փոխանակ ի քեզ յուսալոյ՝ ընդդէմ քո յաբեան։

Եթէ զի ոչ իմացան և ոչ յիշեցին հարքն՝ որդիք նոցա ըստ նոցին գնալով գերեցան անդ առ գերութեանն բա բելացւոց. որոյ վա մեզադիր լինի երեմիա. * զի ,, կայ քո ասէ և Ճանապարհին եգիպտացւոց, ըմպել ,, քեզ զջուրն գեհոնի ։ (երեմ. ը. 18.) ոչ ասես քէն, ասէ, պարտ էր ձեզ զգուշանալ ի Ճանապարհէ անտի նոցա։ Այլ գեհոնի ասելով, ոչ իմանայ զգետն եգիպտացւոց որ է նեղոս, այլ զայն որ ելանէ ի Հրէաստանէ. զի տրտմամբ պարտ է իմանալ զայս բան. որպէս Թե եղեալ էր. զի կայ ձեզ և Ճանապարհին եգիպտոսի, և ըմպելոյ զջուր գեհոնի. որ է ասել. ընդէ՞ր եղև ձեզ վարել յեգիպտոս և ի սահմանս գեհոնի։ (և զօրութեանէ այլ ղպհնին.) վա զի հարքն մեր ոչ իմացան և ոչ յիշեցին զաքանչելիսն այդ. և դուք կրեսջիք զջարհարանսն. որովհետև հետևեցայք անօրէնութեանց նոցա, որովք բարկացուցին նոքա զՅԱՀ զաւետացուցիչ իւրեանց. և զայսմանէ գրէ մարգարէն ի յաջորդ համարն ասելով.

Բարկացոյցին զնեզ յանգանին խրոխտից ընդ ծով կոր. գբ. Եղիցի վնաս ձեր առաւել խոյ. զի ծանիցեն ղպղծութիւնս նոցա.

Ընդանել որդւոցն իսրայէլի յեգիպտոսէ զի փարեաս

մուԹՅ՝ յորժամ բանակեալ էին առ կարմիր ծովուն, այնպէսցաւ գՏԻա նոցա փարաւօն հանդերձ զօրօք իւրովք և վեցՀարիւր կառօք, Ւորև զայն տեսին որդիքն իսրայէլի զարՀուրեցան. զի առաջի ունէին զծովն կարմիր, և զԿնի զայնչափ բազմութԹիւն Թշնամեացն, ոչ գիտէին զինչ արասցեն. ապա փոխանակ ապաւինելոյ ՚ի զօրութԹիւն այ՝ զոր այնքան տեսեալ էին, անօրինեցան ընդդէմ նօրա, և առեն ցմովսես. * Ւորև Թէ ոչ գոյին գերեզմանք յԵգիպտոս եգիտացուց, Հաներ զմեզ սպանանել յանապատի աստ. և զինչ գործեցեր դայս ընդ մեզ. զի Հաներ զմեզ յԵգիպտոսէ ։ (ելից. ԺԴ. ։։) Ւյե ՚ի գոլել մովսէսի առաջ՝ անցոյց զնոսա ՚ի ընդ ծովն կարմիր. և ահա այս է զոր ասէ.

Բաբիլոնացին ղԵՂ յանցանքն էրեմիայ ընդ ծովկոյրիր. ՒԼրբ բառդ անցանէ՝ ոչ ցուցանէ զժամն յորում անցաւ. նէ՛ին, այլ զժամն տրանջմանն, որոյ զԿետ նէին ժամն անցանելոյ ընդ ծովն. Ւյե միտ բանին է՝ Թէ ՚ի ժամ մտանելին յորում կային բանակեալ որդիքն իսրայէլի առ կարմիր ծովուն, չարաչար տրանջելով բարկացուցին զնա. Ւյե Թէպետ ոմանք առեն, Թէ նաև ՚ի ժամն յայնմիկ՝ յորում անցանէին ընդ ծովն տրանջեին, այլ Թէ ՚ի ոչ, բայց այս ոչ աւանգի ՚ի զբ գԼբս, այլ Թէ ՚ի տրանջելն՝ ետ անցոյց զնոսա. և զի սովին փրկեաց զնոսա, վասն այսորիկ յարէ զԿնի և ասէ.

Փրկեաց զնոսա ՚ի ձեռաց նոցա որ ատէին զնոսա, և ՚ի ձեռն թշնամեաց ապրեցոյց զնոսա։ Եւ ծածկեցան ջուրք զնեղչացն նոցա, և ոչ մի ՚ի նոսա մնաց։ Եւ հաւատացին բանից նորա, և երգեցին զգովեստ նորա։ (կԶ. ։։.) Եւ զի ոչ ևս տեսանէին զնոսա ՚ի ձեռն փառաւորելոյ զնոսա ՚ի ձեռն թշնամեացն, այլ զի ՚ի ձեռն մարդոյ Աստուծոյ ապրեցուցեալ էին, զայն ասէ. Եւ հաւատացին բանից նորա, և երգեցին զգովեստ նորա։ Ասէ Թէ զինչ արար զայս՝ յայտ առնել ասելով.

Թ. Ասացեալ ՚ի ծովկոյրէր՝ և ցամաքեցաւ ասացելոյդ նոցա ընդ անդունդս որպէս ընդ անապատ։

Ժ. Ակեղոյ ընտ՝ ի յեռաց ոսկեաց նոցա. և ի բրիեայ ընտ՝ ի յեռաց ի ընտիաց նոցա։

Օ Հրամայեցին այ՝ սատակել կռչել, Հայելով յերկու ինչ. մի՝ ի տեղուվեր ամենակարողութենն այ. զի ոչն վայելէ սատակել. ըստ որում՝ ի հրամայեցին հնազանդեցաւ նմին ծով և պատառեցաւ. որպէս ծառայ երկուցեալ՝ ի սատակ ոչն՝ իսկոյն հնազանդի նմին, կամ գկոյ առնու ըստ հրամանի նորա. և մի և՝ Հայելով ի բարկութենն այ, զի սատան է՝ ի բարկութենէ, և է գործ բարկացուցի. և զի իսրայէլացիք բարկացուցին զնա առ կարմիր ծովուն, վասն որոյ սատակել գնէ՝ ա սելով։

Ասացեալ՝ ի ծով էարփ և չամաչեցաւ. սա՞ՆորբեալՆոցա ընդ անդունդս որպէս ընդ անապատս։ Ջնա զդերութենէն այ, զի բարկացեալ գոլով՝ ի վերայ իսրայէլացւոց՝ ի բարկութենէ անդ փոխանակ սատակելոյ նոցա՝ սատակաց կարմիր ծովուն հողմով. որով և վաղվաղակի պատառեցաւ ջուր ծովուն յերկուս, և յատակ անդնդոցն այսմիջն յատակ խորութենէ երևեցաւ ցամաք. ընդ որ անցոյց ած զժողովուրդն իսրայէլի, որպէս թէ ածէր զնոսա ընդ անապատ՝ այսմիջն ընդ երկիր արձակ, անցանկ և անջրդի. որպէս դնի և յԵսայ. (կէ. 13. և Նաւում. ա. 4.) Այս զի այսու աքանչելեօք ապրեցոյց զնոսա, վասն որոյ յաթէ զկնի և սակ։

Ակեղոյ ընտ՝ ի յեռաց ոսկեաց նոցա. և ի բրիեայ ընտ՝ ի յեռաց ի ընտիաց նոցա։ Այսինքն՝ անցուցանելով նոն զիջ ելացիս ընդ ծովն կարմիր՝ կեցոյց, այսինքն ապատեաց՝ ի վտանգէ անտի մնանելոյ՝ ի ձեռս եգիպտացւոց՝ որք էին առեջողք նոցա և թշնամիք՝ և ինքեանք էս առեջողք նոցին. և այսու փրկեաց զնոսա ի ձեռաց նոցին, և փոխանակ կորուսանելոյ զիարձակելոցիսն՝ կորոյս զթշնամիս նոցա. և սա այս յաթէ և սակ։

Ժա. Ծ Ովծիւեաց ծով ընդէնդ նոցա. և գ ի նոցանէ ոչ մոռիցաս։

Ի՛ւանդի յոմանց՝ Թէ փաթաւան արքայ եգիպ՛. կար-

ծելով եթէ խրախուսիլք արհեստիս մոգութիւն պատասխանի զծոյին կարծիք և անցին ընդ այն, կառ և ինքն զմոգս իւր, և եհմուտ նոքօք ի նոյն. զի կարծից և ինքն արհեստիս անցանել. բայց ի ձգել մռնկոսն զգաւազան իւր՝ ոչինչ ազդեաց արհեստ նոցա, այլ կորեաւ ինքն և զօրք իւր ընդ մոգուցն՝ ծածկեալ ի

ջուրց ծովոյ, վասն որոյ ասէ.

( )ածխեաց ձվ ընդէնէ նոցա, և այլն. Լ՚յորժամ ետես յամենայն՝ յորժամ եգիպտացիք զհետ իսրայէլացւոց ընդ ցամաք տեղի ծովուն, ծովն այն որ բաժանեալ էր, միացաւ և ծածկեաց զամենեսեան զնոսա. և ոչ ոք ապրեցաւ ի նոցանէ. ուր ոչ ոքն ոչ ցուցանէ թէ սէնաց ոք յեգիպտոս, այլ որք պնդեալ եկին զհետ իսրայէլի՝ ի պնդելոյ անտի ոչ ոք ապրեցաւ. Լ՚և թէպէտ ոմանք յերևելի մատենագրաց ասեն, թէ յայնմ կորստեան՝ աձապարեալ փարաւոնի զերծաւ, բայց այդ յայնմ ընդդէմ է բանի սաղմոսիս, ուր վկայէ մարգարէն՝ թէ և ոչ մի ոք ապրեցաւ. և մովսէս ասէ (ելից. ԺԴ. 28.) թէ * ոչ միացին ի նոցանէ և ոչ մի ‖։

Լ՚այս կորուստ եգիպտացւոց ի ջուրս կարմիր ծովուն երգէ օրինակ կորստեան ուժգ սատանայի և զօրաց նորա և մեղաց ի ձեռն ապիրատիցն. որպէս աւանդէն առ հասարակ որ հարք. Լ՚այնպէս ի գալ հին մերոյ յաշխարհ գաւազանաւ խաչին իւրոյ բաժանեաց ընդ ծովն կարմիր, այսինքն զաշխարհս. և սահմանեաց զջուրսն միրտելն, յորում խորտակեաց զիմանալին փարաւոն. և առաջնորդեաց ժողովրդեան իւրում ամպով այսինքն հոգւով տրվ յերկինս. յայս միտ երգն եկեղեցի ասէլով (Է. կանոն կիրակէի աղոտ. հայից.) * Լ՚ը ի ամենատէր կարմիր ծովուն բաժանեցեր խաչիւն զծով աշխարհիան՝ խորտակելով ,, զիմանալի զգլուխ վիշապին ի վերայ ջուրց. և առաջնորդեցեր ամպով հոգւոյն ժողովրդեան քո ի ,, յերկինս ‖։

Լ՚դեալ մարգարէին զայն՝ զոր աւար ածէ Լ՚ը խրախուսացիս յանցուցանելն զնոսա ընդ ծովն կարմիր՝ առաջի դնէ այժմ և զայն՝ զոր աւարին յայնժամ որ դիքն խրախուսէլք, և ասէ.

ԺԶ. ՚ասաստացին ՚ի բան նորա. և օրհնեցին զերկրաւորն նորա։

Կրկ մովսէս (ելից. ԺԶ. 31.) Թէ * կտեսս իսրայ-
,, ել զեգիպտացիսն մեռեալս առ ափն ծովուն. և
,, տեսս իսրայէլ զձեռն մեծ զոր արար տէր ընդ ե-
,, գիպտացիսն. և երկեաւ ժողովուրդն ՚ի տէրն. և
,, հաւատացին տէրն՝ և ՚ի մովսէս ծառայ նորա ։ և յա-
րէն զկնի (՚ի գլ. ԺԶ. 1.) Թէ * յայնժամ երգեաց
,, մովսէս և որդիքն իսրայէլի զերգս զայս տեառն՝
,, և ասեն. օրհնեսցուք զտէր զի փառօք է փառաւո-
րեալ. զերիվարս և զհեծեալս նոցա ընկէց ՚ի
,, ծով. օգնական ընդ ունելի իմ տէր, և եղև ինձ ՚ի
,, փրկութիւն ։ ՚Այս է ահա զոր ասէ.

Հաստացին ՚ի բան նորա. և օրհնեցին զերկնաւորն նորա։ ՚Այսինքն՝ ՚ի տեսանել որդւոցն իսրայէլի զայսպիսի սքանչելիս փրկութեանն՝ բնդհատ առեցան հաւատալ յՅԱ, և առ հաստուցումն այնր՝ օրհնեցին զերկնաւորն նորա, այսինքն՝ երգեցին զայն օրհնութեան զոր յայնժամ երգեաց մովսէս։ Այլ եթէ մովսէս ոչ էր յառաջեալ, և ոչ իսկ օրհնէին նոքա զնա. զի Թէպէտ և տեսին զգործս նր, բայց որպէս ասաց մարգարէն ՚ի համարն 7. ոչ առին ՚ի միտ։

Այլ ասէ աստ մարգարէն հաւատացին յՅԱ, այլ ՚ի բան նորա. զի սրտիւք չէին միացեալ ընդ նմա, այլ մանաւանդ մեկնեալ ՚ի նմանէ. վասն որոյ և անդէն իսկ ՚ի մոտ աւուրս անկրեցան ՚ի նա. յայս հայեցուլ յարէ զկնի և ասէ.

ԺԶ. Ալ աղվաղեցին և մոռացան գործս նորա. և ոչ անաս-
նին խորհրդոյ նորա։

Չկամ անցանելոյ որդւոցն իսրայէլի ընդ ծովն կարմիր՝ չուեալ անտի երեքօրեայ ձանապարհ հասին ՚ի մեռեալ ուր ոչ գոյր ջուր քաղցր (ելից. ԺԵ. 22.) և մեռայ ուր ոչ գոյր ջուր քաղցր։ Այլ ասէ. չև էին անցեալ բազում աւուրք՝ յորմէ հետէ տեսին իս-

բայեալքիք զդործս ՚ոյ. և ահա խակոն մոռացան զայն, զի յոչ գտանել նոցա ՚ի մեռայ զջուր քաղցր, արանջեցին, և ոչ հայեցան ՚ի կամս ՚ոյ. և առ այս յարէ և ասէ.

ԺԷ. Այո՛ ոչ անասցին խորհրդոց նորա։ Ո՞չ խորհրդովքին արար ոչ գտանել նոցա զջուր քաղցր. որպէս զի փորձեսցէ զնոսա, որպէս գրի եւ լից. (ԺԵ. 25.) Եւ ակ այս փորձելս տիրապէս հայէր ՚ի շարժել զնոսա առ ինքն. իբր զի հաւատասցեն՝ զոր ստացան՝ դիմեսցեն առ ՚ած. իսկ երկրորդաբար հայէր ՚ի ցոյց անհաստատութեանն հաւատոյ նոցա. իբր զի նոքա թէպէտ և կարծեցին թէ հաւատացին, բայց ՚ած կամելով ցուցանել նոցա փորձիւ՝ թէ ոչ հաւատան հաստատութեամբ՝ էած ընդ անջրդխս, և այնու եցոյց նոցա զայն անհաստատ հաւատ նոցին։

Այլ նոքա ոչ անսացին խորհրդոց նորա, այսինքն ոչ ՚ի միտ առին զայս խորհուրդս նորա. ուստի և ոչ հպատակեցան խորհրդոց նորա. զի եթէ ՚ի միտ առնուին, և սակին, նա որ պատառեաց գծովն, և ցամաքեցոյց զայն առաջի մեր, մինչ չէիցէ կարօղ տալ մեզ ջուր յանապատի ոսա, կամ զդառնութիւն ջրոցն քաղցրացուցանել, սովին իսկ արժանի լինէին այնմ՝ որում ցանկային։

Ա՛յլ նոքա փոխանակ այսր չարաչար տրտնջանօք ասէին. * զի՞նչ արբցուք ‖. (Ելից. ԺԵ. 24.) Այս ած խնայեալ ՚ի նոսա հրամայեաց մովսէսի արկանել ըզփայտն ՚ի ջուր, որով և քաղցրացաւ այն։ Օ այս ևս տեսեալ ոչ առին ՚ի միտ, այլ դարձեալ անիրաւեցան, և յանկարդ յօժարութիւն բերան. վասն որոյ ասէ.

ԺԸ. Ցանկացան ցանկութիւն յանապատի. և փորձեցին զած յանկրդի։

ԺԹ. Այո՛ նոցա ելինդրուածս նոցա. առաքեաց լիութիւն յանձինս նոցա։

Ել հայի ատ մարգարէն ՚ի կարգ պատմութեն, այլ յաստիճան ապերախտութեանն խրայելի. և զի արմատ ապերախտութեանն նոցա էր մարմնասիրութիւն նոցին՝

այսինքն է յարուցն Նոցա 'ի մարմնաւորս 'ի լնուլ զթուոյն իւրեանց, և լիանալ զգայականօք, զայն դնէ յառաջ և ասէ։

Յանկացան ղանկունել յանապատ. և ֆոյեցին զի՞ծ յանդէտ։ Ա.յս ակնարկէ յայն դիպուածն՝ յորս ցանկանալով Նոցա մսոյ և հացի տրտնջեցին. և ա՞ծ երկիցս առաքեաց առ Նոսա զլորամարգի, և հանապազ տեղացոյց 'ի Նոսա մանանայ. (զորոց տե՛ս 'ի սաղ. ՀԵ. 26–31։) Նոյնպէս պատահեցաւ Նոցա 'ի տրտնջելն վ՚ա ջրոյ երկիցս. (զորոց տե՛ս 'ի Նոյն սաղ. ՀԵ. 16. և 17. և 42։) Ա.յլ մարգարէն կամելով մեղմ խօսիլ, զտըրտունջ Նոցա կոչէ խնդրուած՝ յասելն։

Ա՞ր Նոցա զխնդրուածս Նոցա. առաքեաց լիութի՞ն յանձինս Նոցա։ Ա.յսինքն՝ 'ի խնդրել Նոցա տրտնջանօք զՀաց և զմիս՝ ետ Նոցա ա՞ծ երկիցս. որով և առաքեաց զլիութի՞ն յանձինս Նոցա, այսինքն առաքեաց զմանանայն և զլորամարգի 'ի լիացուցանել զցանկութի՞ն անձանց Նոցա. քայց որչափ ինչ արար Նոցա ա՞ծ, Նոքա ոչ շահեցան. այլ միշտ յիմարեցան, և ապերախտ գտան։ Ո՞Հաց հրեշտակաց ետ Նոցա, և Նոքա սոխոյ և խատորոյ ցանկային. մինչև կամիլ Նոցա դառնալ յԵգիպտոս, զի հեղձցին 'ի սոխ և 'ի խատոր։ Ա.յսպիսի՞ են և Նոքա, որք յետ ելանելոյ 'ի ծառայութե՞ն մեղաց և յետ ձաշակելոյ զՀացն հրեշտակաց, ցանկան դառնալ յետս, և խածանեն և զսոխն մեղաց, և զխստորն ախտից. յորմէ պատճառի 'ի Նոսա դառնութի՞ւն խղճի մտաց. որպէս որ խածանէ զսոխ՝ պատճառի արտասուք յաչս Նորա։ Ա.րդ Թէպէտև ամենեքեան՝ որք ելին յԵգիպտոսէ՝ անօրինեցան, քայց չարագոյն և խստագոյն երևեցան 'ի Նոսա կորխ, դաթան և աբիրոնէ, և ընկերք Նոցա. զորոց խօսի մարգարէն յերիս յաջորդ համարսդ ասելով։

ԺԶ. Բ՞ացին զմովսէս 'ի բանակի, և զահարոնէ սրբոյ տեառն։

ԺՇ. Բ՞ացաւ երկիր՝ և եփոլ զդաթան. և ծածկեաց զբանակն աբիրոնէ։

ժՂ. [redacted] ասէ վասն նոցա. և ըստ մարգոյ
վկայութեան՝

Կորնթ՝ որ էր յայգի աստուածոյ, նոյնպէս և գադան և
աթիրոնին և տնան, որք էին Թուրուինք ռուբենի, ընդ
որս և երկերիւր և յիսունք՝ որք երևելիք և խորհր-
դակիցք՝ ապստամբեցան ընդդէմ մովսէսի և ահա-
րոնի. զի գադան և աթիրոն գոլով՝ ի ցեղէն ռուբե-
նի անդրանկանն յակոբայ՝ ոչ կամէին Թէ մովսէս իշ-
խեսցէ ժողովրդեան՝ այլ ինքեանք. իսկ կորնթ և եր-
կերիւր յիսունքն գոլով՝ ի ցեղէն ղևեայ՝ ոչ կամէին
Թէ ահարոն քահանայապետ, այլ ինքեանք. (Թուոց.
ԺՂ. 1 – 3.) և այս երեք յետ լրասելոյ զերկիրն քա-
նանայ. և զի այսու ապստամբութիւն յոյժ դառնացու-
ցին առաջի մովսէսի և ահարոնի, վասն
այնորիկ ասէ՝

Բարկացաւն մովսէս՝ ի բանէն, և ասէ՝ մի՛
ասիցէ՛ն՝ յորժամ յանապատին փառանուր քանակեալ
էին իսրայէլացիք՝ իշխանք նոցա ապստամբեալ բար-
կացուցին զմովսէս զՏէրն զայն զառաջորդ իւրեանց.
և զահարոն զնա՝ այսինքն զորբեալն նմա, այն է
քահանայապետ օծեալ, վասն որոյ և պատուհաս-
ցան յինչ, և առ այս յարէ.

Բացա երկիր՝ և եհոլ զպատան. և ծածկեաց զբանակն
ընդերկրեն. Ո՛չ այս է (որ պատմի. Թուոց. ԺՂ. 12
– 33.) ուր ասի Թէ մովսէս կամեցող մեղմել զսիրտ
դադանայ և աթիրոնի՝ հրաւիրեաց գալ և յանդիման
լինել առաջի նմա. և յորմէհետէ նոցա զգան նորա,
ինքեանք գնաց՝ ի վրանս նոցա, և՝ ի վրանն կորխայ.
և յոչ անասել նոցա, և՝ ի քանալ բերանոյ նոցա հայ-
հոյութ, * քացաւ երկիր, և եհուլ զնոսա, և զտունս
նոցա ‖. կամ որ նոյն է զանակս նոցա. (Թուոց. ԺՂ.
25 – 33.) Ո՛չ Թէպետ մարգարէն ասա ոչ դնէ՝ ի միա-
սին, այլ որոշ որոշ, բայց ի գիրս Թուոց պատմի՝ ի
միասին լեալ.

Ոչ եւս Թէ՝ ի ասա կատարեցաւ անէծքն յակոբայ,
իբրև ջուր ընկղմեալ՝ ի հող, և ոչ՝ ի վեր եռալով.
ասա՝ ի նուագարանն օրհն. (ԺՂ. 4.) Ո՛չհաս պատու-
հաս և՝ ի միաբանեալսն ընդ նոսա, զորմէ խօսէ՝ ի
յաջորդ համարն ասելով.

Ե՛ր վաեցա՛ ի ձորվա նոցա. և ես մաշեաց զնոսա։
Ա. յսոքիկ էին միաբանակալքն ընդ կորխայ՝ երկերիւք
յնսուն այլ յերևելեաց անտի զևատացուց, որոց տրա-
մայեաց մահս բերել զջուրըստաս իւրեանց և ար-
կանել առաջի նոն, զի ոչ ինչնին ցուցցէ՝ թէ զի կա-
միցի ընտրել ի քահանայութի։ Այլ եղև յորժամ
մատուցանէին զբ զնոսկան՝ ի նմին ժամու՝ յորում
կորեան կորխ և դաթան և աբիրոն՝ եւ տուր ի բաց
կուէին ոչ՝ և այլեաց զայսոսիկ ինկանուէրս, զորս
մարդարէն կոչէ՝ ժողովս նոցա, այսինքն կորխայ,
դաթանայ և աբիրոնի, զի միաբանեալ էին ի խոր-
հուրդս նոցա. կոչէ և մեղաւորս, զի մեղան անհնե-
լի մեղջ ի Տիկնս իւրեանց, ուստի և մահս կոչ-
զնոսա մեղաւորս ի յորխս. (Թուոց. ԺԶ. 38.) և
մեղք սոցա եղեն իբր ծծումբ բորբոքման հրոյն այնո-
րիկ։

Ամենք ասասնաւր, ընդ որս և յամբ", դնէն Թէ կորխ
և նա յայս տուր կորեաւ, և ոչ ի պատուհասն երկրի,
բայց պատմուԹիւնն զոր առնէ մահս (Թուոց. ԺԶ.
24–33.) զկորխ և ցուցանէ ընդ դաթանայ և ընդ
աբիրոնի կորուսեալ. (և ի գլ. ԽԶ. 10. յայտնա-
պէս ասէ.) * Այլ բացեալ երկիր զբերան իւր և կուլ
,, զնոսա, և զկորխ մահճամբ Ժողովրդեանն իւրոյ.
,, յորժամ եկեր տուր զբերկերիւք և զկիսունն. և
,, եղեն ի նշանակ ։

Ա. յլ որպէս գրի (Թուոց. ԽԶ. 11.) յայսմ պատու-
հասի երեքին որդիք կորխայ ոչ դոյլ միաբանեալ
ընդ հոսա՝ զերծան, և ապացին կենդանի. որք և ե-
րեցան որդւոց յորխս, և եղեն երեկելի սաղմոս-
սայք։ Ասկ վ ոնանայ որ էր ընդ դաթանայ և ընդ ա-
բիրոնի ինչ ոչ յիշատակի ի նր գիրս։ Համարին
հրկայք Թէ կին նորա հաւանեցոյց զնա յետս կալ ի
միաբանուԹէն նոցա, և այսպէս եղև նմա զերծանել
ի պատուհասէ։ Այդր յետ պատմելոյ մարգարէն
գնարուԹէ սոցա և զպատուհասիլ սոցին, դառնայ
պատմել և զանէրաւել Ժողովրդեանն առ Տէր ի պաշ-
տել զրբեն։ վասն որոյ յարէ զկնի և ասէ։

ԺԲ. Ընբրիչ ընբրի՛ ի տրեբ, երէիրոպէին պաոէիբէ. Ե ֆէնէյին պէտաս խրեանց՝ ի նմանութիւն որբոյս խոտոիբէր։

1. Այս այն է՝ որ գրի (ելից. լԷ. 1-7.) Թէ յորժամ եւ մտանէս ի լեառն սինայ, որդիքն իսրայէլի որք կային առ լերամբն, առեալ Թէ յամենց մտանէս զաւուրս քառասուն, կուտեցան ի վերայ ահարոնի և ասեն. արի և արա մեզ աստ՝ որք առաջնորդեսցեն մեզ ի տեղի ուրեք. և ահարոն զարհուրեալ ի նոցանէ ժողովեաց զոսկեզին գինտս նոցա, և ձուլեաց նովաւ որպէս բան պաշտամանն եգիպտացւոց. և կանգնեալ զայն շինեաց առաջի նորա սեղան, և հռչակ եհար ի բանակին՝ Թէ տօն ունի է առ վաղիւն. և յաւուրսն եհան նմա զողջակէզս։ Օ այն տեսեալ ժողովրդեան մոռացան խապառ զձմարիտ աստծն իւրեանց, և ասեն. այս են աստք քո իսրայէլ՝ որք հանին զքէզ յերկրէն եգիպտացւոց. և շուրջ առեալ զանազանով նատան ուտել և ըմպել, և յարեան խաղալ առաջի սե զանոյն. որով վատթար ևս գտան քան զեգիպտացիս. զի նոքա կենդանի որձու երկրպագէին, իսկ սոքա պատկերի որձու։ Հայս Հայելով ասէ։

Ընբրիչ ընբրի՛ ի տրեբ. երէիրոպէին պաոէիբէ. Ե ֆէնէյին պէտաս խրեանց՝ ի նմանութիւն որբոյս խոտոիբէր։ Կամի ասել. ոՎ Թէ վասրգ յիմարեցան և ապերախտ գտան խրսոյէլացիքդ, որք յետ տեսանելոյ իւրեանց երկու ամենօք յաւարաց զմեծ սքանչելիսն այդ, Թողին զնա և ետուն ձուլել զորթի մի փոխանակ այդ, և այնմ որձաւոսիլ պատկերի կամ արձանի երկիրպագին իրրև իւրեանց այդ և քաւերարի. և զնոյն զայն ձշմարիտն աստ՝ որ էր փառք իւրեանց՝ փոխանակեցին ոչ ընդ մեծաւն, կամ ընդ պատուականի իրիք, այլ ընդ միոյ պատկերի նման ելելոյ խոտակեր անասնոյ. և զինչ քան զայս ամենազեղծ խեղագարձել կարիցէ լինել. Թէ չէին տեսեալ զաքանչելիսն այդ և զնշանսն, չէր լինլ մեծ յիմարութիւն նոցա. բայց յետ տեսանելոյ զայնս՝ Թողուլ զաքանչելագործն զայն, և ի տեղի նորա պաշտել զարձան անասնոյ՝ ի անասնամտութիւնն անհշտելի։

Ա՝արգարէն փոխանակ ասելոյ փոխանակեցին զնա՛ ընդ պատկերի որթոյ, դնել * փոխեցին զփառս իւրեանց ի նմանութիւն ։ որով առաւել և սաստկացուցանել զխմաստութիւն նոցա. զի զայն՝ որ էր փառք իւրեանց՝ այսինքն զնա՛ փոխանակեցին ընդ անարգ արձանի որ չինեցաւ ի նմանութիւն խոտաձարակ առնանոյ. որով քան զանարգ արձան անասնոյ անարգագոյն երևեցան. ըստ որում զայն արձան գերագոյն քան զիւրեանս համարեցան, և իբրև զնա՛ փառաւորեցին։

Ընդ զայս խելայեղութիւն ցնորեցան ասէ՝ ի քարեր, որով նշանակի աստ լեռան սինա, զի ե՛ նոյն. քանզի որ ի գիրս ելից (ԺԲ. 20) կոչի սինա, ի՛ ե՛. օրին. (ՀԴ. 15.) կոչի քարեր. կամ զի մատ գոլով միմեանց՝ նոքին անուամբ կոչէին. բայց այսու ոչ կ՚պարտ իմանալ՝ թէ ի լերին անդ արարին զայն որթ, այլ զաստեղեա այնր լերին. և պատճառ յիշելոյ մարգարէին զայս տեղի՝ թուի թէ այն է, զի սատիկ ցուցցէ զխմարութիւն աղգին պատուականութիւն տեղոյն. ուր փոխանակ պաշտելոյ զնա՝ Թողոն զնա, և յարեցան ի ձեռագործ իւրեանց. զոյն արարին և որդիք նոցա յետ նոցա. զորոց անդադար արտօքին մարգարէք. յորս յաւելու երկմիա ասելով. * չար և դառն է քեզ Թողոնն զիս ։ (երեմ. Բ. 19.) ուր Թողոն չայտ առնէ և գյարիլ նոցա ի կուռս. որպէս մեկնէ գնորգ փարդապետ յասելն. * Թողիք զնոր, չայտ է՝ զի ,, ի կուռս յարէիլ. ըստ որում զոր ինչ սիրեմք՝ զմ ,, բանեմք. և զոր ինչ ատեմք, Թողումք. զայս և ,, մովսէս կշտամբէ՝ Թէ Թողեր զնոր՝ որ ծնաւն զքեզ։ ըստ որում և մարգարէն կշտամբելով ինն ասէ ։

Ե. Ա՛ռասցան զնա՛ կենաբար էարձակ. որ արար զկնա՛ ինա՛ իւր չգիպոտս. զտանկէին իւր չերիւր տա՛ սից. և զա՛ իւր ի վերոյ ծորիր ծովուն ։

Ի՚յս մտացուածն առաւել մեծ նախատինք եղև իսրայէլացւոց քան զամենայն չարիս նոցին. զի զորս մոռացան, չէին մոռանալիք. և եթէ հնար և էր մոռանալ, բայց ոչ այնպէս փութով. զի դեռ և նորոգ էլեալ էին չեզ էլիսուսէ. և հաղիւ անցեալ էին ի մի-

Ջի երկու ամիսք. Թէղ զայն ի անդ յանդիման սինայ լերին տեսեալ զահել երևումն ոյ՝ խոստացան նմա՝ զնա միայն պաշտել, և զհրամանս նորա զամենայն պահել. որպես գրի (ելից. ԺԹ. 1-25.) և սակայն ցնդեցան, և Թաղին զամենայն. վասն որոյ ասէ։

Ա՝առաջան զնծ կենաբար խրեցաց. որ արար զինծամբ իւր չեչափոս. զոտանչէլս իւր չերէրր ոտայ. և զոհ իւր ի վերայ կարդը ծովուն։ Ի՝եր քառագ տոտանալ՝ դնի փոխա. նունեւրեն ձևով այսինքն փոխանակ գործոց մուսա նելոյ. իբր զի նոքա զայնպիսի գործ գործեցին, զոր. սլիսի գործեն մուսացողքն. զի Թաղին զկենաբար իւրեանց՝ ըր զայն որ ապրեցոյց զկեանս նոց, կամ որ փրկեաց զնոսա, և որպես Թէ նորոգ եւս նոցա ըզ. կեանս, և ոչ ածին զմուռս՝ Թէ նա է որ արար զմեծ. մեծ նշանս յերգիպտոս, և զաքանչելիս իւր յերկիրն քամայ, այսինքն յաշխարհին եգիպտոսի. (զորմ տես ի սաղ. ՃԺ. 22։)

Զոնկ ոչ բերին ի միտս զայն զոր արար ի վերայ կարմիր ծովուն, զոր կոչէ ահ, այսինքն այնպիսի նշան՝ որ ահացուցիչ եղև ինքեանց և եգիպտացւոց. ինքեանց յայտնէին, և եգիպտացւոց ի կորուսա. նելն։ Այլ զի այսպէս ապերախտ գտան նոքա առ ած, ած եւս սպառնացաւ կորուսանել զնոսա. վ՚որոյ յարէ զկնի և ասէ։

ի՛ւ. Ասայ ասպանել զնոսա. եթէ ոչ մովսէս ընտրեալ նորա յառաջ նորա։

իջ. Դարձեալ առ պէր՝ և անցոյց զբարեաւէտ նոքա. զի ոչ ապականեցին նոքա։

Ի կանգնել ժողովրդեանն իսրայէլի զորթեն զայն՝ զոր յիշեցաք ի վերոյ՝ մինչեւ կայր ի լերին, և ած եցոյց նմա զոր արարին, և ասաց ջնջել զնոսա. այլ մովսէս աղաչեաց զնա ներել (ելից. ԼԲ. 7-15.) այս է զոր ասէ։

Ասայ ասպանել զնոսա. եթէ ոչ մովսէս ընտրեալ նորա առաջի նորա։ Կամի ասել. տեսեալ ոյ զանզգաւութիւն որդ. եցն իսրայելի, ասաց ցմովսէս. * Ես ասէ տէր ցմով, ,, սէս. տեսի զժողովուրդն զայն, և ահա ժողովուրդ

,, խոտապարանոց է։ Այլ արդ Թիլղ տուր ինձ և
,, բարկացեալ սրտմտութիւն իմով ի նոսա՝ սատակե-
,, ցից զնոսա. և արարիչ զքեզ յայգի մեծ։ Այլ ասա
,, ցեաց մովսէս առաջի ձեռ այ ելբոյ և առէ. ընդէր
,, ՚ի բարկանաս սրտմտութիւն քով ժողովրդեան քում,
,, զոր հաներ յերկրէն եգիպտացւոց զօրութիւն մեծաս
,, և բարձր բազկաւ։ (ելից. ԼԲ. 9 - 11։) Այլ զայս
յիշատակ առներ ասէ՝ եթէ մովսէս այնչափ ընտրեալ և
սիրեցեալ ՚ի նմանէ ոչ * կայր առաջի նոցա։ այսինքն
եթէ ոչ էր կացեալ ՚ի կողմանի ժողովրդեան փա-
տաբան և միջնորդ ներելոյ նոցա, ասելով. * ընդէր
,, ՚ի բարկանաս սրտմտութիւն քով ժողովրդեան
քում. . . . դադարեա ՚ի բարկութենէ քումմէ։ (ելից. ԼԲ. 11 - 13։) Այլ ասէ անդ զի երբ Թէ
* ցանկասա տէր ՚ի չարեացն, զոր ասաց տռնել ժողո-
վրդեան իւրում։ Ուր արժան է զարմանալ ընդ
գթութենին այլ. զի Թէպէտ և ասաց ջնջել զազգն զայն,
բայց ՚ի ներքնստ ոչ կամէրով կորուսանել զնոսա՝
ազգ արար մովսէսի ջնջել զնոսա. որպէս զի նա միջ-
նորդ լինցի փա ու ջնջելոյ։

Այս յայլումնութագիր ևս կանգնաւ, և կամի միշտ՝
զի գացի միջնորդ փրկութենէ այլոց։ Այլ և ՚ի ժա-
մանակի գերութենէ ՚ի բարկանալ նորա ՚ի վերայ իս-
րայէլացւոց՝ ասաց բերանով եզեկիէլի (իբ. 30 - 31։)
* Այլ խորհեցի ՚ի նոցանէ այլ մի որ ուղիղ գնասցէ.
,, և կայցէ առաջի իմ մռադիւք ՚ի ժամանակի քար-
,, կութեան՝ զի մի ջնջեցից զնոսա, և ոչ գտի. և
,, հեղի ՚ի վերայ նոցա զբարմութենէ իմ հրով բար-
,, կութեան իմոյ կատարել ՚ի նոսա. ըստ ճանապար-
,, հաց նոցա եւտու ՚ի գլուխս նոցա ասէ տէր տէր։
Վասզի ՚ի տիսկէր արդարութենն այ պատուհասել
զանեցաւորս, ողորմութենէ նորա որմնի զինջորդս նա-
հանջելոյ զբարկութենէ նորին. որպիսի եղև մովսէս
առ իսրայէլացիս։

Այդ յետ ցածուցանելոյ մովսէսի զբարկութենին այ՝
եջ ՚ի լեռնէն հանդերձ երկու քարեղէն տախտակօք
օրինաց. և տեսեալ զանզգամութենի նոցա բարկացաւ,
և ընկէց զերկոսին քարեղէն տախտակսն, և խորտա-
կեաց զնոսա առ ստորոտով լերինն, անարժան համա-

բելով զժողովուրդն այնպիսի տախտակաց. և առեալ զոքեն մանրեաց և ետ ջրոյ. և կոտորեաց ձեռամբ զևա՛ քսան և երեք հազար այր։ Վխտացեալ ևս Թէ այն մեղք նոցա մեծ էր յոյժ, երկեաւ Թէ գուցէ անգէն իսկ ջնջեսցէ զնոսա ած. վասն որոյ զարձեալ դիմեաց առ ած. և առ այս յարէ և ասէ։

Վաչխա առ ՚ր՝ և անդրայ ջէբուխոնէ նորա. դի Ճ սաթախէնեին նոցա։ Ի.յսինքն չետ խորտակելոյ մովսէսի զորքեն՝ և չետ կոտորելոյ զայնչափ բազմութեն՝ եղ վերսին ի լեառն, և էարկ առաջի այդ զԹախտան. ձանա. * եԹէ ասէ Թագաւոր նոցա զմեզս իբրեանց՝ ,, Թող ապա Թէ ոչ ջնջեա զիս ի գրուածէ քումմէ՝ ,, յոր գրեցեր ։ (ելից. լԲ. 31։) Նոյնպես անցոյց զաթաղուածեն նորա, զի մի սատակեսցէ զնոսա խսպառ։ Ի.յդ կացեալ օրդւոցն իսրայէլի ի տեղւոջ անդ առ սինայ լերամբ իբրև զամ մի՝ միչև յօրինեցան ամ կաՀք խորանին վկայութեն, չօրեալ անտի ընդ անապատն փառանոր երեքօրեայ ՃանապարՀ դարձեալ սկան չարաչար տրտնջել. և պատժեցան Հրով. (Թուոց. ժա. 1-3.) և ապա ցանկացան անդ մնոյ երկրօրդ անգամ. և չառաքէլ ՚ցոյ զլրտմաօրգն ։ (Թուոց. ժա. 3. և 31.) կոտորեցան անդէն. և կոչեցաւ տեղին այն գերեզմանն ցանկութեն։ Նչ՝ ի Հասանել նոցա չասերովթ, և ի բանակիլ նոցա ի ռաթմա ամս չանապատին փառանոր, այն է սինն անապատ, առաքեաց մովսէս զերկոտասան արս՝ լրտեսել զերկիրն աւետեաց (Թուոց. ժԳ. 1-34։) Ի.յԼ Թէ ի գառնալ լրտեսից՝ զինչ խորՀեցան օրդիքն իսրայէլի՝ ցոցանել մարգարէն չաջորգ բանիւն, և ասէ։

լԷ. Նաբէեցին զերկիրն ցանկալէ. և ոչ հաւատացին բնակ նորա։

լԷ. Տրանկեցին ի բանակս իւրեանց. և ոչ լսեան չայնի պեսան։

Վասին կրկին նկարագրի չիմաւրեԹէն օրդւոցն իսրայէլի. զի մի ժառանգելոյ զերկիրն աւետեաց ելիցեն յեգիպտոսէ, և այնչափ ինչ կրեցին. և Հանապազ փափաքելին դնալ անդ։ Ոակ ի դառնալ լրտեսից՝

զորս առաքեաց Մովսէս, և ՚ի պատմել նոցա զորսին առնել ՚ի երկրին՝ Թէ մարդածախ է՝ առանց իրիք քննելոյ թէ ետու կացին անտի. վասն որոյ ասէ.

Նեղեցեալ զբէէրն ցանկալի, և ոչ հաւատացին բանի նորա։ Վասն ասէ. զայն երկիր՝ որում այնչափ ցանկայիս, որոյ վասն և այնչափ չարչարեցաւս, անարգ ինն հաստրեալ մերժեցին, և ասեն. * լաւ էր մեզ Թէ մեռեալ ,, կաք յերկրին եգիպտացւոց... և ընդէր տանիցէ ,, զմեզ աւեր յերկիրն յայն անկանել ՚ի պատերազմ ,, մաս... և արդ լաւ իցէ մեզ դառնալ անդրէն յեգիպտոս ։ (Թուոց. ԺԴ. 1-4։) Այլ Թէպետ լուան՝ Թէ զօրաւոր են բնակիչք երկրին, բայց ոչ էր պարտ նոցա երկնչիլ այլ յուսալ յԱստ, որ եցոյց նոցա զանչափ սքանչելիս, և յայտնի բանիւք վկայեաց՝ Թէ այն է երկիր բարի և ցանկալի. և խոստացաւ նոցա տանիլ զնոսա անդր.

Այլ սակայն * ոչ հաւատացին ասէ նոքա բանի նորա։ այսինքն ոչ անսացին ոչ այնմ բանի որով վկայեաց զերկրին գայմանաւէ, և ոչ այնմ, որով խոստացաւ տանիլ զնոսա անդր։ Այնուամենայնիւ Թէ յաւելցին ՚ի սրբութիւնջ. զորմէ մանաւանդ խօսի մարգարէն՝ ասելով.

Տրտնջեցին ՚ի բանակս իւրեանց։ Այս այն տրտունջ է՝ զոր եդաք այժմ յասել նոցա ընդդիմացեալ, Թէ ընդէր կամի տանիլ զմեզ յերկիրն յայն։ Այլ զի ՚ի բազում բանակի նոցա եղև այս տրտունջ, միտ այնորիկ ասէ՝ ՚ի բանակս իւրեանց. լսաւ որում ասէ ՚ի գիրս Թուոց. (ԺԴ. 1.) Թէ * ձայն բարձին ամենայն ժողովուրդն, և ելաց ազգն զգիշերն զայն ողջոյն։ Այլ Թէպէտ ՚ի նմին ժամու մովսէս և ահարոն, յեսուէ և քաղեբ աղաչեցին զնոսա հանգարտիլ, բայց ոչինչ օգտեցան նոքա, այլ կամեցան քարկոծել զնոսա. որպէս գրէ Թուոց. (ԺԴ. 10։) Այլ զի յայսմ ամենայնի ևս խոպան անլսօղ երևեցան ձայնի նոցա, վասն այսորիկ կրկնէ մարգարէն և ասէ.

Այլ ոչ լսեաւ յայնի ևս. այսինքն Թէ ոչ հաւատացին խոստմանն այ, և ոչ անսացին բանիդն մովսէսի և ահարոնի, յեսուայ և քաղեբայ, որք խօսեցին ՚ի գիմաց այ. վասն որոյ և ասէ խորհեցաւ հաւատացանել

նոցա ըստ չար կամացդ նոցա. սմին իրի յաբէ զինի և
ասէ,

իճ. Ամբարչի չյեռան էաբ ի վերայ նոցա, հարկանել ընդ-
սա յանապատի։

իճ. Յրուեսցի ղասակ նոցա ընդ հինեանաս. յրուեսցի
ղասակ նոցա ընդ փասաս։

Ի լսել նմա զայնպիսի դառն տրտունջ իսրայէլացւոց,
և մանաւանդ զայն՝ թէ ոչ կամիմք երթալ յերկիրն
յայն քանանացւոց, բարկացաւ յոյժ ի վերայ նոցա,
և ասէ ցմովսէս. * մինչև յերբ բարկացուցանիցէ զիս
,, ժողովուրդդ... Թիյէ տուբ ինձ՝ և հարից զդոսա
,, մահուամբ և կորուսից զդոսա, ևե։ (Թուոց. ժդ.
11-19։)

Սովին Թախանձանօք զինջաւ փորր մի ևն. սակայն
ասաց և ցմովսէս. ահա * ներբերից դոցա ըստ բանի
,, քումդ, բայց կենդանի եմ ես և կենդանի է անուն
,, իմ... զի ևմ արք որք տեսին զփառս իմ... յերկիսդ-
,, տաս և յանապատիս... Թէ տեսանիցեն զերկիրն
,, զոր երդուայ հարցն նոցա. այլ որդիք նոցա, որ
,, են աստ ընդ իս. որ ոչ գիտեն զչար կամ զարարն, ևե։
(Թուոց. ժդ. 20-24։) Յաւել դարձեալ ասել անդր.
,, * Օ տրտունջ որդւոցն իսրայէլի որ տրտնջին լը-
,, այ. արդ ասացես ցնոսա. կենդանի եմ ես ասէ
,, ևր... յանապատիս յայսմիկ անկցին ոսկերք ձեր,
,, և ամենայն հանդիսք ձեր... և ծանիցիք զթամուտս
,, Թէ բարկութեանն իմոյ, և յս ևր խօսեցայ. եԹէ ոչ
,, արարիս ժողովրդեանդ այդմիկ չարի չարուցեալ ի
,, վերայ իմ. յանապատի աստ ծախեցին և ասէն
,, մեռանիցին։ (Թուոց. ժդ. 27-35։) Յայս ամե-
,, նայն հայեցուլ ասէ.

Համբաւ չյեռան էաբ ի վերայ նոցա, հարկանել ընդս յա-
նապատ։ Համբաւանալ զձեռս կամ ձգել զձեռս՝ յայս-
պիսի ասացուածս՝ դնի իբրև նշան երդմանն. օրպէս
յասել ևն. * ամբարձից յերկինս զձեռս իմ և երդ-
,, ուայց յաջ իմ, ևե։ (Ել. օրին. լԲ. 40։) Եւ հրեշ-
տակն * ամբարձ զաջ իւր յերկինս և երդուաւ ևե։
(դան. ժԲ. և յայտ. Ժ. 5։) Ի սա այսմ առեալ

զամբարձումն ձեռաց՝ կամի ասել՝ Թէ ոճ երդուաւ Հարկանել և կորուսանել զամենայն որդիսն իսրայէլի յանապատի անդ՝ ի քանամենից և՝ ի վեր։

Այլ թէ և ասա ամբարձմամբ ձեռին խմանալ զնշան Հարկանելոյ բարկութեանն. զի որ՝ ի բարկանալն Համբառնայ զձեռս իւր, նշան տայ Հարկանելոյ, յոր միտ ասէ ոճ բերանով եզեկիէլի. * Եւ ես ամբարձի ըզ ,, ձեռն իմ յանապատի անդ ցրուել զնոսա ընդ ազգս , ,, և ցանել զնոսա ընդ գաւառս ։ (եզեկ. ե. 13.) Բայ սմին ասէ և մարգարէն Թէ ոճ Հառ զբարկութիւն իւր իրրև զսուր՝ ի ձեռս՝ սպանանել զամենեսին զնոսա, որք ոչ կամեցան գնալ յերկիրն խոստացեալ, այլ միայն զորդիս նոցա՝ ի քանամենից և՝ ի խոտարհ։ Լծակիս զնոսա ես եՀոզ յեօթ ցրուիլ. վասն որոյ ասէ ։

Ցրուեսցէ զնոսա ընդ հեթանոս. ցրուեսցէ զնոսա ընդ գաւառս։ Կամի ասել. որպէս կորեան որդիքն իսրայէլի յանապատի յոչ կամիլ նոցա անասել ոչ և գնալ յերկիրն աւետեաց, այնպէս և որդիք նոցա յետ ժառանգելոյ զերկիրն զայն՝ Հանդերձեալ են ցրուիլ՝ ի մէջ հեթանոսաց՝ ի զանազան գաւառս մեռ հեաւելոյ նոցա գործոց Հարց իւրեանց, և Թողուլ նոցա զոճ իւրեանց։ Օ այս ասաց ոճ և բերանով մովսէսի բազում անգամ. տես ընդաբձակագոյն՝ ի գիրս ղևտ. (ԻԶ. 13 - 39.) որպէս և՝ ի գիրս Ձ. օրինաց. (ԼԱ. 15 - 68։) Օ այսր զիտել աւրն երբայեցիք բազում անգամ յերկիրն աւետեաց. և ապա՝ ի դերկիրն՝ ի բաբելոնի. և Հուսկ յետոյ՝ ի ժամանակի աւերմանն երուսաղէմի՝ ի տիտոսէ։

Ընդ՝ ի սպառնալ այդ առ որդիսն իսրայէլի՝ ասէ գիրն, Թէ * սուգ էառ ժողովուրդն յոյժ։ (Թուոց. ԺԴ. 39.) և ամենևքեան ցուցին Թէ պատրաստ են Հնազանդել այդ և աւերն. * ահաւասիկ կամք մեք, ելցուք՝ ի տեղին՝ զոր ասաց Տէր. զի մեղաք։ Լսակ մտխէս արգել զնոսա. բայց նորա անսացատեալ ելին՝ ի լեառն՝ գնալ և մտանել յերկիրն խոստացեալ՝ որոց ընդդէմ ելին ամաղեկացիք և քանանացիք, և Հարին ըզնոսա չարաչար յոյժ։

Եւ՝ ի դառնալ միացելոցն յաբեան դաւան և աբիրոն

ընդ որս և կորն և ընկերք նոցա, և կորեան չարաչար. զորոց խօսեցաւ ՚ի համարն 17. և 18. Լաչ ՚ի լինել այսր չարեացն ամենեքին ընդդէմ մովսէսի և առհարեալ, և ասէին. * դուք կատորեցիք զժողովրդին տեն ‖ . և ելին մահ ՚ի բանակ տէր. (Թուոց. ԺԶ. 41-50.)

Լաչ ապա եկեալ ՚ի կռիւս, ուր վախճանեցաւ մեր բիամ քոյր մովսէսի, զաքձեալ սրանՑեցին վասն ջրոյ. զորմէ խօսի մարգարէն ՚ի համարն. 30. Լաչ ապա ՚ի գալ նմ ՚ի հովտ լեառն՝ անդ վախճանեցաւ ահարոն, և անդ հարին որդիքն իսրայէլի զքառասնօցին. և ՚ի չուել նոցա առ Ճանապարհաւ կարմիր ծովուն՝ վստահացան, և բամբասեցին զԱստ և զմովսէս, և հարան յօձից.

Լաչ յետ պատերազմելոյ նոցա ընդ սեհովնայ արքային ամորհացւոց. և ընդ ովգայ արքային բասանու, եկին մօտ ՚ի սահմանս մովաբացւոց յանդիման երիքովի. ուր բազում արքայ մովաբաց կռուեաց զդազաստ անէծանել զիսրայէլացիս. և նա յետ բազում բանից կաշառս առեալ ՚ի բաղակայ՝ ետ նմա խորհուրդ՝ որոգայթ լարել առաջի որդւոցն իսրայէլի՝ յարկանել զնոսա ՚ի պոռնկութիւն և ՚ի պաշտօն կռոց. և նա առաքեալ և յաջողեցաւ. (յայտ. Բ. 14։ միքիայ. Է. 5։)

Յայս հայելով ասէ մարգարէս.

ԻԷ. Պղծեցան նոքա ՚ի բէելփեովր. չի կերան պղծեալ և պիտելոսի.

ԻԸ. Բարկացուցին զնա ՚ի գործս իւրեանց. յաճախեաց ՚ի վերայ նոցա բեհոս.

ԻԹ. Եղև ելից ՚ի վեր ֆինեհես և արձկեալ մահ. համբերեցաւ նմա յարբաւանի ազգէ յուպ վերայ յաւիտեան.

Ի չուել որդւոցն իսրայէլի առ սահմանօք մովաբացւոց Թոյլ եւ բաղակ արքայ մովաբացւոց բանակիլ նոցա ՚ի սասաիմ. և ՚ի շրջագայիլ նմ անդէն՝ մերձ ձեցան առ նոսա կանայք մովաբացւոց, և խոտորեցուցին զսիրտս նմ, և հրաւիրեցին զնոսա գալ և տեսանել զզոհս իւրեանց. և նոքա մերկացեալ զնացին

առ նոսա. կերին զզոհս նոյ, և երկիրպագին քրիստոսի տեառն, և ասպականեցան. (Թուոց. իե. 1–4.)

Պղծեցան նոքա ի բելփեգովր. չի կերան զկուռս նոցա և զպոշս նոցա: Այսինքն գնացին ի տաճարն բելփեգովրայ, և երկիր պագին նմա, և կերան զզոհեալն՝ զոր մատուցանէին նմա մոլաբաշիք, նոյնպէս և զմեռելոտի. և ցուցին մոլաբացուց՝ Թէ ինքեանք ևս իբրև զնոսա պաշտեն զբելփեգովր. զորոց տես ի գիրս Թուոց. (իե. 1–4.)

Իսկ բելփեգովր էր կուռքն բահաղու՝ այսինքն կուռք բելայ կանգնեալ ի փեքովր լերին. վասն որոյ ասիւր բելփեգովր. ուր յերր" գնի բահաղ բեգովրայ. իսկ ի Թարգ" եօԹ" և լատ" բել բեգովրայ, որ է ասել չորք կամ ոտն բեգովրայ. զի բառդ էել նշանակէ ոտն, յոր անուն կոչեցաւ ներորովք մի տերեզոյն: Այս մեղք որգուցն իսրայելի այնչափ մեծ եղև, մինչև յետ ժամանակաց յիշել և որգուց նոցա յաւուրս յեսուայ և ասել. * Միթէ փոքր իցեն մեզ մեղքն փեորայ՝ զի ուրացաք յԱստուծոյ մերմէ մինչև ցայսօր, և եղեն հարուածք ի վերայ ժողովրդեանն տեառն. (յես. իբ. 17.) Այս յայս իսկ յարէ զկնի մարգարէն և ասէ.

Բարկացաւ ընդ ի գործս էրեմիա. յաձախեաց ի վերայ նոցա բէնոմեն: Այսինքն յարեալ իսրայէլացոց ի կանայս մոլաբացուց, և պատեալ զանլեզգովր, և ուտեալ զզոհեալ նմ՝ ծանրապէս մեղան, և մեծապէս բարկացուցին զնա. մինչև հրամայել նմ և ասել. * կոտորեցէք իւրաքանչիւր զընտանի իւր զնուիրեալսն բելլեզգովրայ ". (Թուոց. իե. 5.) և ասէ զբերն, Թէ մեռան քսան և չորս հազարք ի հարուածոյ անտի. զայսորիկ ասէ մարգարէս Թէ յաձախեաց ի վերայ նոցա բեկումն, այսինքն յաձախս և սաստիկ եղև կոտորած նոցա, կամ ըստ երր" մանեքա այսինքն մահ. կամ Թէ յաւելուած այսր բեկման կամ մեռոյ ի վերայ առաջին հարուածոց՝ այսու յաձախեաց հետզհետէ ի վերայ նոցա բեկումն մեծ.

Վանզի և մեղք նոցա բազում էղեն և մեծ. նախ՝ զի զոհեցին կուռց. երկրորդ՝ զի պոռնկեցան ընդ մովա-

բացիս. երբորդ՝ զի կերպին զոր զսկեցինն. և չորրորդ զի և ամենեցուն կերպիւ. Ա՛ստուածն եր մեզ ընդդէմ կրօնի՝ որով անօրինեցան յաւ. երկրորդն եր մեզ ընդդէմ բնական օրինաց, որով անօրինեցան յանձինս իւրեանց. երրորդն եր ընդդէմ դրական և բնական օրինաց, զի ուսեալ զզսկեալ քան որում զսկեալ կաց՝ և հաղորդակից լինել դիւաց. իսկ ուսեալ զզսկեալ ոչ ի՛ որում զսկեալ, այլ և քան որում է միս ուսեալ, արգելեալ եր չորիսից միս իսպառ ուտել. չորրորդն եր ընդդէմ խառնական օրինաց. որ արգելոյր զիսպառ միայն՝ յուսեալ զայսպիսիս, յասէր. * և զամենայն ուտելոյն մի ուտիցէք։ (Ա՛. օրին. ԺԴ. 21.) Ա՛սացի միայն զիսպառ ուտել. զի այլք առանց ուտելոյ կարէին ուսեալ. ուստի չետասեալ. * զամենայն ուտելոյն մի ուտիցէք։ յարէ անմիջապէս զնովի. * այլ պահել նմին՝ որ և ի քաղաքս քո՝ ,, տացես գնա, և կերիցէ, կամ վաճառեցես օտա-
,, րոտւոյն։

Ա՛ստ այսոցիկ ուտելոյ չարաչար հարուածեցան, և իշխանք նոցա հրամանաւն այ կախեցան յանդիման արեգական. Ա՛չ զի զհարուած նշ զիջելոյ փենհէս, վասն որոյ ասէ մարգարէն.

Ա՛յդ եկաց ի մէջ էնհէս. և աբեղաց Ֆահ. Ա՛յսպէս է՝ որ գրի (Թուոց է. 6-15.) Թէ՝ ի սատակել հարուածոց ժողովրդեան իսրայէլի՝ մի յարելոյ նշ ի բէլփէգովը՝ և ի բարձրանալ ազգակիր նոցա, զամբրի որդի սաղմայ իշխան տան ազգի որգեացն շմաւնի առաջի զգուսոր աուրայ իշխանի ազգին ամովթայ՝ տան նահապետութե մատիամա, բերելը ընդ իւր ի բանակն իսրայէլի. Ո՛այն իրրև եառնս փենհէս որդի եղիազարու քահանայի որգեոյ ահարոնի, վառեցաւ ի նախանձ նոն ամենակալի. յարեաւ ի միջոյ ժողովրդեան, և սպառեալ զնետ նոցա՝ եհար գերազանցեաղն և խոցեաց զերկոսին միանգամայն. և այսու իրով նուազցին վրէժխնդրութիւնք քառասուն ժողովրդեան՝ այսինքն արար, զի ազատեսցի ժողովուրդն ի հարուածոյ անտի մնացեալ.

Որոյ վա՛ ասէ. * արգելաւ մահ ժողովրդեանն։ Ա՛յսպէս զի այս գործ փենհէսի այնչափ հանդէս եղեւ այ, մինչև

ասել. * փենեհէս որդի եղիազարու՝ որդւոյ ահարոնի
,, քահանայի ցածղոյց զսրտմտուն իմ յորդւոցն իսրայ-
,, ելի... և ոչ ատտակեցից զորդիսն իսրայելի նախանձ
,, ձու իմով ։ չատ համարելով վնասանացն փենե-
հէսի. (Թուոց. իե. 11։) Ի.յս գործ փենեհէսի ըստ
ասելոյ ոմանց յաջողեցաւ նմա յորհնութիւնէն յուդայ.
ըստ որում մայր նորա էր ի ցեղէն յուդայ, այն է եղի-
սաբեթ քոյր նասոնի դուստր ամինադաբայ. յորում
խառնեցաւ ցեղն յուդայի ընդ ցեղին ղեւեայ. աստի
յայսմանէ ի զօրանալ փենեհէսի ի նախանձ նոյն՝ հա-
ճոյ գտաւ առաջի նոյն. որպ մի յաւելուս ասել մար-

դարէն։

Համաբերեսցես նմա յորդորանաւք ազգէ յազգ փնդռ յաւելեսցես։
Ի.յսինքն այն գործ զոր արար փենեհէս, համարեալ
եղիւ առաքի նմ՝ ոչ անպատուհ ինչ կամ անիրաւ մար-
դասպանութիւն արժանի պատժոյ, այլ արդարութիւն,
այսինքն արդար սպանութիւն, և արդարացի գործ ար-
ժանի վարձուց. զի փոխան այնր ընկալաւ ի մարգ
զքահանայապետութիւն ազգիւ յազգ մինչև յաւիտեան՝
այսինքն որդւոց յորդիս մինչև ցայն ժամանակ ցոր
տեւէր իշխանութիւն հրեից, կամ մինչև ի փոփոխել
հնոյն ի նորս. մի զի ասիցես ետ նմա ուժ զայն յա-
ւելեալ. * Կա արդ՝ այսպէս առասցես. ահա ես տուց
,, նմա ուխտ խաղաղութեան, և եղիցի նմա և զաւակի
,, նորա չէտ նորա ուխտ քահանայութեան յաւիտենա-
,, կան, փոխանակ զի քինախնդիր եղեւ ինչ իւրում,
,, և քաւեաց վասն որդւոցն իսրայելի։ (Թուոց. իե.
32–33։) Ասէ յակոբ ժդբնայ Հայրապետ (ի Ճառն.
ձ.) ընդ ազօթս դասէ զայս գործողութիւնս փենե-
հէսի. և գրէ այսպէս. * փենեհէս եղիազարեան...
,, սատակեաց զերկասեանն. և մահ նոցա ազօթք հա-
,, մարեցաւ նմա. գաւթի վկայէ այսմ. յարեաւ փե-
,, նեհէս, քաւեաց, և համարեցաւ նմա յարդարութիւն։
Ի.յս գործք որդւոցն իսրայելի և փենեհէսի խրա-
տեն զմեզ ամենայն իրօք զգուշանալ յանմիտ մեզոյ.
որք լսա մանաւանդ կանանց մերձենան առ մեզ. և
խոտորեցուցանեն զմեզ՝ զոհել զկամս մեր բնչիւ-
քովքայ, այսինքն ցանկալեօք, և ուտել ի մեզոյ ան-
սի մահացուաց. առանց խորհելոյ՝ թէ զինչ զոր-

ծեմք . Վերձեցաւ մովաբացին և առ յոսկափ . և բռնադատեաց զնա ՚ի խոտորումն կամաց ՚ի չարն ; [ա]ոսկափ ասէ ցնա . զնորա՛ գործեցից զբարդ զարդ . և ձերծաւ . ուր այլք յափշտակէլ կամին և կլանել յաժարին . Զուկն կուգեցեալ ազատել ծովակին ոչ կլանել զնայծ կարճին , այլ ծագէլ , զի մի ըմբռնեսցի . և անդրանուեիջ խրոխ զամանորդն խրատել մի խնդրն կլանել զառիթս մեղայ , այլ զինեալ [ե]ի չար է՝ ՚ի բաց կալ անտի , և փոխանակ մեռանելոյ յայնմանէ՝ մեռուցանել զայն : Այլ մերձեցաւ փենհէս յառիթն , այլ եհար՝ զորս արժան էր հարկանել . որով ոչ միայն ազատ գտաւ , այլ և ժառանգեաց զպատիւ քահանայապետուէ զոհել զոհս երկնաւոր [ե]ադաւրի . Ո այս եղեալ մարգարէին՝ զառնոյ անդրէն առաջի դնել և զայն գործ խրոխտելոյս , որով պատճառ եղեն պատժոյն մովսէսի և ահարոնի . սմին իբր ասէ ։

Ը· Բաբելացին վա ՚ի ջուրն հախահախուիե . լաքեցաւ ձեռն մովսէս վասն նորա . և գործացոյցին զհախահախուիեն նորա ։

Ի՛յս այն է՝ որ եղև ՚ի կռիւս մեռեալ էր ա՛հարոն . որպէս պատմի (՚ի գիրս Թուոց . ՚ե . ւ—ւ3.) զորմէ խօսեցաւ ՚ի սաղ . (ՀՀ . ւ5—20 .) յայն հայելով ասէ ։

Բաբելացին վա ՚ի ջուրն հախահախուիե . լաքեցաւ ձեռն մովսէս զնորա . զի գործացոյցին զայն նորա ։ Որ բառդ հախահախուիե դնի ՚ի նշանակել զտեղին , որ կոչեցաւ հախահախուիեի , կամ բամբասանք , և ջուր բամբասանաց . զի անդ բարկացուցին որդիքն իսրայէլի զամբ բամբասանաք իւրեանց , քանզի կուտեալ ՚ի վերոյ ժողովեսին և ահարոնի ասեն . « լաւ էր թէ մեռեալ էաք ,, ՚ի կորստեան եղբարց մերոց առաջի տեա՛ն ։ Այլ ընդ ,, ածէք զժողովուրդ տեա՛ն կատարել զմեզ՝ և զանասունս ,, մեր ։ » (Թուոց . ՚ե . 2— 5 .)

Այլ յամբոխմանէ ասի նմ զհնի հարեալ մովսէս և ահարոն դիմեցին ՚ի դուռն խորանին . և ուժ հրաշ մեծեաց նմ հարկանել զնի՛ն , և բղխեցուցանել ըզջուր յարբունի ժողովրդեան ։ Այլ քանզի յոյժ դառ-

նացուցեալ էին նոքա զխիստ մովսէսի, զի որում ասէ դառնացուցին զոգի նորա, 'ի հարկանել նորա գաւազանաւ զվէմն՝ ոչ եցոյց զայնպիսի հաւատս՝ որպիսի պիտոյ էր. այլ մանաւանդ եցոյց տարակուսիլ և ընդդէմ հեզաբարոյութեան իւրոյ բարկանալ. և արտաքին իմն երկբայութեամբ ասել. * միթէ 'ի վիմէս յայս„ մանէ հանիցե՞մք ջուր‖. (Թուոց. Ի. 10.) վասն որոյ և Աստուած 'ի պատիժ այնր ոչ եթող նմա և ահարոնի մտանել յերկիրն աւետեաց. և վասն այսորիկ ասէ թէ չարչարեցաւ մովսէս վասն նոցա՝ այսինքն կրեաց զայս պատիժ վասն նոցա. և պատճառ այսր եղև ասէ այն՝ զի դառնացուցին զոգի նորա:

Առասպելեն աստ ոմանք՝ թէ վէմն այն՝ զոր եհար մովսէս՝ երթայր յամենայն իջևանս 'ի գլուխ բանակին, զոր և տեսանէր ամենայն իսրայէլ. և 'ի ժողովիլ նոցա առ դրան խորանին, գայր մովսէս, և հարկանէր գաւազանաւ զվէմն. և բղխէր ջուր. ևն:

Տես աստ թէ որչափ աշխատ եղև մովսէս, ընդ նմին և ահարոն 'ի վերայ իսրայէլացւոց յառաջնորդել նոցա 'ի բարին. երկոքին ևս սիրելիք Աստուծոյ և մարդկան, հեզք և իմաստունք. և այսպիսի գոլով նոցա՝ փոխանակ քաղցրացուցանելոյ զիսրայէլացիս, իսրայէլացիք դառնացուցին զնոսա, և բարկացուցին զԱստուած. ոչ յիմիք պակասեցաւ մովսէս յաշխատել 'ի վերայ նոցա. և նոքա միշտ պակասեալ գտան յուղղութենէ: Ըստ սմին և բազումք յառաջնորդաց և 'ի խոստովանահարց աշխատին 'ի վերայ ժողովրդեան. բայց ոչ ինչ օգտին, եթէ ժողովուրդն ոչ կամիցի ուղղիլ: Ռամիք կան որոց խոստովանահարք ոչ ինչ իւիք պակասին 'ի ցուցանելոյ զուղիղ ճանապարհն. զինչ օգուտ, զի նոքա կամ ոչ կամին տեսանել, և կամ զոր տեսանեն՝ ընդ նոյն ոչ հաճին գնալ: Լսուի յիմարական զրոյցք է՝ զոր ոմանք ասեն. ո՞վ է խոստովանահայր դորա՝ զի ոչ ուղղէ. զի՞ հարցանես զխոստովանահօրէ. ապա թէ ոչ, և ես ասեմ, ո՞վ է պահապան հրեշտակ դորա՝ զի ոչ ուղղէ. միթէ ո՞չ ուղղեն. զամենայն ինչ առնեն, այլ նոքա անուղղայ գոլով արհամարհեն, վասն այսորիկ և արհամարհին. ոմն իբր ասացին հրեշտակք վասն բաբելացւոց. * բժշկեցաք զբաբե-

,, լուն, և նա ոչ բժշկեցաւ. Թողցուք զնա ‖. (երեմ. ծա. 9։) Օ առաւելն ասացից. ով է ստեղծօղ դրան՝ զի ոչ ուղղէ. ՚ձեռ զամենայն ինչ առնէ և միշտ առ բարին առաջնորդէ. և սակայն որ ՚ի բարւոյն խոտորի՝ ոչ բնդադաւթ զնա. աւասիկ քեզ ապդեն խրայելի, առ որս երևեալով ևս խօսեր, և զոր բարին էր՝ յայտնի ցուցանէր. իսկ նոքա միշտ զընդդէմն գոչեն, որպէս տեսանի ՚ի սաղմոսս։

Ա՚ստանօր վերջ տայ մարգարէն այնը ամենայնի՝ զոր գործեցին որդիքն իսրայելի ՚ի հանապարհորդութեն իւրեանց. և սկիզբն առնէ խօսել զայնցանէ՝ զոր առ բարին որդիք ՚ին՝ ՚ի մնանել իւրեանց յերկիրըն աւետաց. և նախ ասէ։

ԼՇ. Բամայեաց ընդ[illegible]էր. Ե ոչ սպասէիցէն պաշտն՝ զոր ասաց նոցա թէր։

Ի՚ազգամ անդամ պատուիրեաց ՚ձեռ առ որդիսն իսրայելի՝ զի ՚ի մնանել նոցա յերկիրն աւետաց՝ կործանիցեն զեօթանասին ազգս երկրին այնորիկ զքեաացին, զգերգեսացին, զամորհացին, զքանանացին, զփերեզացին, զևւեացին և զյեբուսացին. (որպէս գրի ելից. ՚ին. 32. ՚ե. օրին. է. 1—5. յես. ա. 9. ՚ին. 13. ՚ին.) Ոչ նոքա ցորչափ կենդանի էր յեսու Թէպէտ և առաջնորդութ՚ն նորա սկսան կործանել զայս, բայց յետ մահու նորա Թողին զնոսա, և խառնակեցան ընդ նոսա։ Ա՚յս է՝ զոր ասէ։

Բամայեաց ընդ[illegible]էր. Ե ոչ սպասէիցէն պաշտն՝ զոր ասաց նոցա թէր։ Ա՚յսինքն Թէպէտ և հրամայեաց նոցա ՚ձեռ սատակել զեօթն ազգն զընակեալսն յերկրին աւետաց, բայց ոչ արարին նոքա զհրամանն նորա։ Հաւանեն ասա ըրեմքը իւրովք՝ ոչ յուցանեն Թէ ՚ձեռ ունիցի ըրեմուն, որպէս և յայտ է, այլ Թէ ՚ձեռ որոշակի պատուիրեաց զայս՝ որպէս Թէ ըրեմքը իւրովք հրամայեալ էր։

Ա՚մէն" զայս բան ընդ հակառակն մեկնէ, այսինքն Թէ ՚ձեռ հրամայեաց ոչ կատարել զեզովմայեցիսն. զի էին որդիք եսաւայ. նոյնպէս և զամմոնացիսն և զմովաբացիսն՝ զի էին որդիք ղովտայ. և ըստ հրամանին

ՅԱՅՍ ատամակերին վնասս որդիքն Իսրայէլի. բայց այս մեկնուԹիւն դնի միայն ըստ յարմարուԹեան քառից, և ոչ բուն նշանակուԹեան իրին։

Յաղագս ևս ատամանց վերածնեն զայս բան՝ի մովսէս. և յարեան՝ի նախընԹաց հատորն, որպէս ԹԷ եղեալ էր. ՚ի գառնացուցանել որդւոցն Իսրայէլի զմովսէս՝ պատճեցաւ նա յոյ, զի ըստ պատուիրելոյն նմա ոչ արաւ ՚ի բղխեցուցանելն զջուր, այլ երկայսուԹիւն արար, և միայն չբԹամիք իւրով հրամայեաց վիմն բղխել զջուր։ Այս մեկնուԹիւն ԹԷպէտ և յերևելի անձանց աւանդի, բայց ոչ երևի հարազատ. մանաւանդ զի յետագայ բանն յետս նահանջել զայս. զի ՚ի յարէն զկնի՝ և ոչ ատամակերին զազգն՝ զոր ասաց նոցա աւր՝ յարաբերել ՀՀրամայէրն ոչ, և է իբր բացատրիչ այնը. և որ դնի ՚ի միջի՝ այն ԹԷ ոչ ատամ կերին՝ յայտ առնի ԹԷ ոչ կատարելին զայն հրամանն, այլ հակառակ այնը՝ միաբանեցան ընդ այնմ՝ զոր կռորելոց էին։ Այս յայս իսկ յարէ և ասէ։

ԼԲ. Եւ ատամակերեան ընդ հեղեանոս, և ասան պճղիցս նոցա. ծառայեցին կռոց նոցա, և եղև նոցա ՚ի գայթակղութիւն։

Որպէս ասացեալ ՚ի գիրս դատ. (Բ. 10.) յետ մահուան յեսուայ և ծերոց, որոնքն իսրայէլի որք ոչ բարձին զազգս երկրին աւերեաց՝ հայեցեալ ՚ի գործս նոյ՝ յարեցան ՚ի նոսա, և պղծեցան ըստ նմ՝ այս է՝ զոր ասէ։

Եւ ատամակերեան ընդ հեղեանոս, և ասան պճղիցս նոցա. ծառայեցին կռոց նոցա, և եղև նոցա ՚ի գայթակղութիւն։ Կամ ասել. փոխանակ բառնալոյ որդւոցն իսրայէլի զմովսէս զհեղեանոսն զայնոսիկ՝ բարեկամացան ընդ նոսա, և մխակամ կացեալ ընդ նոսա, և հայեցեալ զորս առնէին նոքա, ուսան և ինքեանք՝ զնոյն առնել. տեսեալ և զկուռս նմ և զպատմուճանսն՝ ինքեանք ևս պատեցին զկուռսն զայնոսիկ՝ զաշտաղ, և զատաղտն. և փոխանակ ծառայելոյ այ իբրեանց՝ ծառայեցին այնոցիկ կռոց։ Այս եղև նոցա այն ՚ի գայթակղութիւն, այսինքն այն կռապաշտիլ նմ եղև պատճառ գայթակղելոյ այսինքն կործանելոյ նմ՝ ՚ի մեծամեծ

եղեռնագործութիւնս. զորոց զարագոյնն յառաջ բե-
րէ մարգարէն յերիս յաջորդ համարսդ ասելով.

ՀԸ. Օ՜ հոգեղէն ղաւսթբբս և ղբսթբբս էբեանդ բէաց.
և հեղէն արիւն ամբէծ.

ՀԹ. Ա՛բեան ասսթբբաց և բսթբբաց էբեանդ՝ զոր ղհոգեղէն
էաոյն չանաիս.

ՀՀ. Շաղախեցաս էբէիբ յարբենէ նոցա. և պղծեցաս ՚ի
գեբծոց նոցա. ղէ պատնիչեան ՚ի գեաց էբեանդ.

Ա՛սասիկ քեզ յետին ազէտ մարդկային մտեգնուե՝
տալ զորդիս՝ ոչ ստեղծողին, այլ Թշնամեաց նորին,
այսոիսեաք դիւաց. և այն՝ զենմամբ իբրև անասնոյ՝ ոչ
առ ՚ի փրկուելն անձանց, այլ առ ՚ի Թշուառագոյն
գերուելն. քան զոր մեծագոյն խելագարութի չէ Հնար
գմտաս ածել. բայց ասաս մարմնասպառութեն ձգե-
գմարդիկ յայսպիսի գանելի գործս։ Ա՛յս եղեռնսուի
զոհելոյ զուստերս և զդստերս, և ս և զանձն՝ յաճա-
խելալ էր յառաջն առ կռապաշտս, որպէս և այժմ
իակ տեսանեմք առ նոսա. և մի այսորիկ կանխապէս
զգուշացոյց ՚ձե զորդիսն իսրայէլի՝ մի Հայել ՚ի գործս
նոյ, և մի առնել ըստ նոյ. բայց նոքա գոլով յօժա-
բեալք միշտ առ մեծամեծ եղեռնագործութիս՝ ՚ի նոյն
մոլեգնեցան. և Թէպէտ այս ոչ գրի սրոշակի ՚ի գիրս
գատաւորաց, բայց սահմանեզոցս վկայի՝ և ասե.

Օ՜ հոգեղէն ղաւսթբբս և ղբսթբբս էբեանդ գէաց. և հեղէն
արիւն ամբէծ. Օ՜ այս առնելին իսրայէլացիք ՚ի սօնս
չուածոյ հեԹանոսաց, մանաւանդ չուոյն մոդոքայ. զի
ըս ասելոյ ոմանց՝ ածեալ զուստերս կամ զդստերս
իւրեանց առաջի չուծոյ՝ կենդանւոյն տալին զնոսա ՚ի
գիրկս նոյ. և դիզեալ փայտ առաջի կռոյն, հնուր մա-
տուցանէին ՚ի փայտսն, որոց ՚ի բորբոքելն՝ ՚ի նմին
ժամու սասսիկ հնչեցուցանէին զիսոց, զի ՚ի ձայնէ
նոյ մի լսցի լսելի ձայն զոհեցելոցն. իսկ այլք մատու-
ցեալ զորդիս առաջի չուծոյն՝ անգէն զենուէին իբրև
զոչխարս, և արեամբ նոցին օծանէին. և զմարմին
զենելոցն այրէին. այլք և այլով օբինակաւ գոր-
ծէին զայս եղեռն ըս զանազանուեմ այլևայլ աղ-

գաց. և զի այսօրիկ ուստերք և դստերք չէին իւիք պաթառական մահու, և ումանք դեռ անմեղ էին, վ'ա այսօրիկ զարիւն նոյ կուլ ամբիծ, այսինքն անպարտ հեղոյց. և զայսպիսի արիւնս ասէ մատուցանէին ոչ եթէ ամբիծ՝ այլ դիւաց, այսինքն կռոց՝ յորս բնաւ կէին գնդ. և առ'ի սատակացուցանել զդան իւր կրկնէ և ասէ.

Աբէլ ուստերաց և դստերաց էրբեանց. զոր զհեղին կռոցն տանուտ։ Ասի ասել. յասելս իմ արիւն ամբիծ՝ մի իմանար արիւն օտարի, այլ արիւն ուստերաց և դստերաց՝ զոր հեղին մելեգնեալքն այնոքիկ՝ ոչ եթէ նոյ նաւրբելով զնոսա, այլ կռոցն քանանու, զորս'ի վերոյ կոչեաց դեւս։

Տէս ասա՝ թէ զինչ պահանջէին դեւք'ի պաշտօնէից իւրեանց. և զինչ պահանջէ ած'ի ծառայից իւրոց։ Ած միանգամ միայն պատուիրեաց աբրահամու զհեղ լինքեան զորդի իւր, և զայն ոչ եթէ դիտէր՝ զի իրօք զոհեսցէ, այլ զի զպատրաստութիւն կամաց նորա ցուցցէ, ուստի և'ի ձեռնամուխ լինել նորա յայն՝ արդէն գնաս. իսկ դեւք միշտ պահանջէին'ի պաշտաւնէից իւրեանց զոհել լինքեանց զորդիս. և որչափ զոհէին՝ ոչ յագէին յարեան նոյ։ Այս սակայն թէ զգալ բուլթ մարդկան այնչափ եղև՝ մինչև ոչ կարել ձա նաչել զայն խաստութիւն նոյ, այլ յայնչափ մոլեգնութիւն հասին, մինչ զի առաւել յօժար գտան զոհելոյ զգաւակս իւրեանց այնպիսի անօգտիր տեառնց՝ ծառայել նմ, քան առանց այնպիսի աղէտալի գաբջութեց՝ ծառայել նմա կենդանւոյ։

Այլ ասա արժան է գիտել՝ զի'ի հնումն որպէս և այժմ իսկ կայր և այս սովորութիւն առ կռապաշտս, զի հուր վառեալ առաջի կռոց՝ ել ոք այնր հրոյ անցուցանէին անմեսս զնոցածին որդիս իւրեանց որպէս թէ մաքրել այնու յամենայն ներքին արատոյ։ Այս զի զայս ևս գործեցին իսրայէլացիք'ի ժամանակս Ահազեորաց, բազումք'ի բարեպետացն հրէից, ընդ որս և ոմանք'ի քրիստոնէից համարեցան, թէ մաքրարէն աստուածոր զայսպիսի արարողութիւնս նոյ խօսի։ Այլ այդ յայտնապէս ընդդէմ է սրանէ բնաբանիս. զի մաքրարէն դնէ թէ զհեղցին. իսկ այն զոր'ի մէջ

բերին ոչ է զոհել, այլ ըբդ անցուցանել· և դաշ-
ձեալ դնէ մարգարէն Թէ հեղին զարիւն, որ ոչ է
անցումն զօրացով այլ սպանումն· Իսկ Թէ զայն ևս
գործէին՝ այժմ չուներիք ինչ հակառակիլ· և զի սո-
քօք պղծեցին նոքա զերկիրն, վ'ա այսօրիկ յարէ զինեն
և ասէ·

Շաղախեցաս երիւր յարենէ նոցա· Շ աղախիլ ասէլով՝
երկու ինչ ցուցանէ· մի՝ զյաճախուն զոհելոցն· իբր
Թէ այնչափ սպանութիւնս գործեցին նոքա ի զոհելն
զօրգիս իւրեանց, մինչև երկիր նոյ լցաւ արեամբ նո-
ցին· յոր միտ Թերևս ի Թարգ" եօԹ" և եՒԹ" և
առ ոմանս ի նախնեացդ գնի՝ սատակեցաւ, այսինքն
Թէ յաճախեաց սատակումն գաշ զոհից յերկիր նոյ·
Լ րկրորդ՝ ցուցանէ զաղաեղանալ երկրին· որպէս
երևի յայլ Թարգ"· իբր զի ի չար արեանՀեղումէ՛
անաի անմեղ տղայոց իբրև յամենագաշ գործոց
զազրացաւ երկիրն· Լ չ առ այս կրկին՝ և ասէ·
Պղծեցաս ի գործոց նոցա· Լ յսինքն ադտեզայաւ եր-
կիրն այն, և լցաւ ի չար գործոց անաի զոր առնէին
նոքա Հեղումզ զարիւն որդւոց իւրեանց ի զոհն·
Ա՝արևի է և գործովք իմմնալ սատ զայլ չարիս նմ,
զորս և կոչէ պոռնկութիւն յասելն·

Օ չ պոռնկեցան ի փեսս էրբեանց· Լ ևր բառդ պոռնկիլ՝
դնի նախ փոխանակ յետս կալոյ յոյ, և գործելոյ
զչար ըբ Հաձոյս իւրեանց· և կամ փոխանակ կատա-
րելոյ զչար կամն ի գործս իւրեանց· և կամ դաշ-
ձեալ փոխանակ պաշտելոյ զկուռս· զի այս բառ փո-
խանակ ամենայնի այսոցիկ վարի ի չար գիծս, մանա-
ւանդ փոխանակ կռապաշտելոյ յասելն բազում ու-
րեք· * պոռնկեցան զՀետ սատուծոց օտարոց· (գատ.
ը· 17·) Լ չ ըբ այժմ ասելովին՝ ի գնացս իւրեանց
պոռնկեցան, կամի ասել· զգնացս այսինքն զգործս
իւրեանց ըբ գործոց հեԹանոսաց պոռնկեցուցին· ո-
րով և ինքեանք եղեն պոռնիկ՝ այսինքն չարք և ապա-
տամբք յոյ իբրև զհեԹանոս·

Լ րկրորդ՝ այս բառ գնի սատ փոխանակ իրական
պոռնկութիւն· որոյ պատճառաւ չարաչար յարեցան
իսրայէլացիք ի կռապաշտութիւն· ըբ սրտմ այս ախտ
յորդորիլ է ի նոսա· որպէս տեսաւ ի սողոմոն· և

գրգռիչ յամենայն մարմնաւոր չարիս, և ծնօղ նոցին. որպէս գրէ բարսեղ ('ի մեկն. մարկ. գլ. Ժ.) զոր-մն և լուսաւորիչն մեր բազում ինչ խօսի ('ի յաճախ. ճառ. Ը. երես. 80 — 86։) Այլ առ հասարակ ամե-նայն վարդապետք և ամենայն իմաստունք խրատեն հեռի պահել զանձն յայսմ ախտէ. զի լիրբ է քան զամենայն ախտս. և զոր ոչ կարացին կործանել փառք և մեծութիւնք, զօրութիւնք և իշխանութիւնք, սա անաշ-խատ գլորեցոյց 'ի կորուստ վ՟ն որոյ ոչ միայն զգու-շանալի է, այլև փախչելի։ Այլոց ախտից կարեմք յաղթել՝ համարձակ պատերազմելով. իսկ բռնութե՟ն այսր ախտի և այլ մարմնական ցանկութե՟նց որպէս և կռապաշտութե՟ն յաղթեմք փախչելով. ուստի յորդո-րէ առաքեալն ասելով. * փախերուք 'ի պոռնկուէ‖. (Ա՟. կոր. Զ՟. 18. և Ժ՟. 14։) և պետրոս առաքեալ ասէ. * 'ի բաց մերժիլ 'ի մարմնաւոր ցանկութե՟ց‖. (Ա՟. պետ. Բ՟. 11. և Բ՟. պետ. Ա՟. 4. և Բ՟. 20։) Աւասիկ քեզ ժողովուրդ ս՟բ, ժողովուրդ ընտրեալ, ժողովուրդ ա՟յ. յոչ մերժելն զսա մերժեցան. և յոչ փախչելն խրեցան 'ի տիղմ պղծութե՟ն սորա. և յան-հնարինս գարշելի արարին զանձինս իւրեանց յաչս ա՟ն. մինչև զզուիլ նմա 'ի նոցանէ, դառնանալ և բար-կանալ յոյժ 'ի վերայ ն՟ց. վ՟ս որոյ ասէ մարգարէն։

ԼԶ. Բարկացաւ սրտմտութ՟բ տէր 'ի վերայ ժողովրդեան իւրոյ. և գարշեցոյց զժառանգութիւն իւր յոյժ։

Այնչափ ինչ չարիս գործէին հեթանոսք, և ոչ գրի ուրեք, թէ այսպիսի իմ՟ն օրինակաւ ա՟ծ բարկացեալ իցէ 'ի վերայ ն՟ց. զի նոքա ոչ էին ա՟յ, և ա՟ծ ոչ էր ընտրեալ զնոսա. իսկ վա՟ն իսրայէլի յանհամար տե-ղիս ս՟բ գրոց գնի՝ թէ բարկացաւ 'ի վերայ ն՟ց յոյժ. վա՟ն զի ընտրեալ էր զնոսա իւր 'ի ժողովուրդ և 'ի ժառանգութի. և կամէր՝ զի և նոքա լինիցին իւր. և զի յետս կային նոքա 'ի լինելոյ ժողովուրդ ա՟յ, վա՟ն որոյ և ա՟ծ բարկանայր 'ի վերայ ն՟ց, այսինքն զգործ բարկութե՟ն իւրոյ ցուցանէր առ նոսա՝ պատ-ժելով զնոսա. վ՟ս այսորիկ ասէ։

Բարկացաւ սրտմտութ՟բ տէր 'ի վերայ ժողովրդեան իւրոյ. և գարշեցոյց զժառանգութիւն իւր յոյժ։ Այսինքն թէ ա՟ծ

տեսեալ զայնպիսի չարիս ժողովրդեան իւրոյ իսրայելի՝ բարկացաւ, և եցոյց նց զբրտմութիւն իւր, այսինքն զգործս բարկութեան. որով և գարշեցոյց զժառանգութիւն իւր յոյժ, այսինքն գարշելի և ատելի արար զնոսա առ ամենեսին, կամ գարշեցաւ 'ի նոցանէ յոյժ. և ձեռն էարկ չարչարել զնոսա. զորմէ խօսի 'ի յաջորդ համարն ասելով:

ԽԱ. Մատնեաց զնոսա 'ի ձեռս հեթանոսաց. տիրեցին նոցա ատելիք իւրեանց. և թշնամիք իւրեանց նեղեցին զնոսա. և խոնարհ եղեն 'ի ներքոյ ձեռաց նոցա:

Այս բան է համառօտութիւն այնր ամենայնի՝ որք աւանդին 'ի գիրս դատաւորաց ('ի Բ. գլխոյն մինչև 'ի գլ. ԻԱ.) յորս պատմի՝ թէ 'ի մեղանչել իսրայելացւոց մատնէր զնոսա ած 'ի ձեռս հեթանոսաց. ուստի ասէ:

Մատնեաց զնոսա 'ի ձեռս հեթանոսաց. տիրեցին նոցա ատելիք իւրեանց. և թշնամիք իւրեանց նեղեցին զնոսա. և խոնարհ եղեն 'ի ներքոյ ձեռաց նոցա: Հնգիցս մատնեաց ած զիսրայէլացիս 'ի ձեռս հեթանոսաց ը ծանր ծառայութ. մի՝ 'ի ձեռս քուսարսաթեմայ արքային ասորւոց. (դատ. Գ. 8.) Երկրորդ՝ 'ի ձեռս եգղոմայ արքային մովաբացւոց. (դատ. Գ. 12.) Երրորդ՝ 'ի ձեռս յաբինայ արքային քանանացւոց. (դատ. Դ. 1—3.) Չորրորդ՝ 'ի ձեռս մադիամու և ամաղեկայ. (դատ. Զ. 1—6.) Հինգերորդ՝ 'ի ձեռս փղշտացւոց և 'ի ձեռս որդւոց ամոնայ. (դատ. Ժ. 7—11.) Իսկ թէպէտ 'ի ձեռս այլոց ևս մատնեաց զնոսա ած մինչև 'ի թագաւորել սաւուղայ, բայց այսոքիկ՝ զորս թուեցաք, յոյժ ծանր եղեն. զի սոքիմբք չարաչար տիրեցին նց ատեցօղք նց և թշնամիք նոցին, և նեղեցին և տառապեցուցին զնոսա յոյժ. մինչև յոգիս ապաստան լինել նց. որոյ վս ասէ. * խոնարհ եղեն 'ի ներքոյ ձեռաց նց ||, այսինքն իսպառ նուաճեցան և նկուն եղեն, և ոչ մնաց 'ի նոսա զօրութիւն. յորմէ առեալ դիմէին առ ած. և ած ը բազում գթութ իւրոյ ազատէր զնոսա. վս որոյ ասէ:

ԼԴ. Բայց ամենայն անգամ երբ մեռանի մարդ՝ որ ունի զաւրութիւն ի նմա՝ ի խորհուրդս իւրեանց. և նոյնպէս երբ ննջեսցէ՝ նոյնպէս երթայ ընդ հողին։

ԼԵ. Այլեւս մի՛ ի նեղութիւն նոցա. ի լսել քոյին ամենայնիւ ազգիդ նոցա։

Ի մեղանչել որդւոցն իսրայէլի և ի խոտորել նոցա ի նմանէ՝ նա ինքն որովհետև ոչ կամէր զկորուստս նոցին՝ ձեռամբ Թշնամեաց նոցա առնէր զառաջս նոցին՝ ստիպէր զնոսա գոչել առ ինքն. և ի գոչելն յաղագս նեղ զարս չղօթս վրկել զնոսա. որպիսի եղեն գոգոնիել, աւովդ, բարակ, գեդէոնի, յեփթայէ, և սամիւէլ. բայց ոչ տեսին երեսս. այլ անդրէն կործանեին. քայց հայելով ասէ։

Բայց ամենայն անգամ երբ մեռանի մարդ՝ որ ունի զաւրութիւն ի նմա՝ ի խորհուրդս իւրեանց։ Կամի ասել. յետ մեռանելոյն նոյ զորիսն իսրայէլի յերկիրն աւետեաց, քանիցս անգամ մտանեցան նոքա ի ձեռս Թշնամեաց իւրեանց վասն մեծամեծ անօրէնութեանցն՝ զորս գործէին, ի գիմել նոյն առ նա, գԹագաւել ի նոսա քաղցրութիւն՝ վրկեալ զնոսա. բայց նոքա դարձեալ դառնացուցին զնա ի խորհուրդս իւրեանց, այսինքն յետ ազատելոյ իւրեանց փորձ մի հանդիպէին, դարձեալ վարանէին ի խորհուրդս իւրեանց ապատամբել նմա, և զայսպիսի խորհուրդս ի գործ եդեալ դառնացուցանէին զնա. որով և գրգռէին զնա՝ զի յուզցէ նոյն վերստին զդառնութիւն բարկութեան իւրոյ, մինչև կորանալ նոյն. վասն որոյ ասէ։

Այսպէս յանօրէնութիւն խորհեցաք։ Կամ՝ ի բաղդ կոչանալ կրկնակի կարէ նշանակել. մի՝ փոխանակ կոր ձեալոյ. և իբր այսմ կամի ասել. որովհետև սովորեցան նոքա Թիւրել նոյն և դառնացուցանել զնա, մի որոյ կոր ձեացին այսինքն Թիւրեալ ձեացին յանօրէնութիւն իւրեանց. կամ իբր գրեալոյ լսէք*. * կորացեալ ձեացին ա՛, ռանց ուղղեալոյ յանօրէնութիւն իւրեանց։ Երկրորդ՝ փոխանակ ամենայնիւ լինելոյ և խնայելոյ. և քան այսմ կամի ասել. մնալով յանօրէնութիւն իւրեանց, և ոչինչ շահելով անտի՝ ամենայնիւ եղեն, և կոր ի

գլուխ ձեացին և ըստ իշխանութեան օտար ազգաց ընկճեցան և նուաղեցան։ Այս իբրև խոպան վտանգեցան, վերստին սկսան աղաղակել առ Յն ազատել զին քեանս, և Յն ոչ արար անտես։ վա՛ որոյ ասէ։

Այեցարուք ՚ի ներքոյ նոցա ՚ի լծել յոյն աղօխիւք նոցա։ Այսքանքն յայտագակել ինձ աղօթիւք առ Յն ՚ի ներգործել իւրեանց՝ մանաւանդ յայօթել ՚ըզ՝ հայեցարուք Յն. քայց ոչ ՚ի նոսա՝ այլ ՚ի ներգործիս նոցին. իսկ առ նոսա ասաց. * Այս գոյք թողիք զիս՝ և Ծա ,, ռայեցէք սատուածոց օտարաց, վա այսորիկ ո՛չ յա ,, ւելից փրկել զձեզ. այլ երթա՛յք աղաղակեցէք առ ,, Յն՝ զոր ընտրեցէք ձեզ. և նոքա փրկեսցեն ըզ ,, ձեզ ՚ի ժամանակի ներգործելոյ ձերոց։ (գաս. Ժ. 13—14.) Այս յասել ինձ առ Յն մեղաք, արա դու ընդ մեզ զամենայն, որ ինչ հաճոյ թուի առաջի քո. քայց տո՛ր՝ միայն ասլրեցի զմեզ յաւուր յայսմիկ. (գաս. Ժ. 15.) ասէ գիրն Ժ. 16. Թէ * ոչ հաշտե ,, ցաւ ըստ նոսա։ քայց յետոյ վա ուխտին իւրոյ լուաւ աղօթից ինձ, և փրկեաց վերստին զնոսա. և յայտնի՛ եղ Թշնամիք ինձ փոքր ի մեզմացան, և գործեալ վա րկին ըստ նոսա։ Այոյս հայեցուլ ասէ։

Ե. Յ Ե՛ղեալ զտեսիլ էր. և զղեցաւ ըստ բազում ազգ. մարդկան էրթալ. էք պնոսա ՚ի գիւղին առաջի ա՛ ղեցոյն ՔԵՐԵՆԻ ՆՈՅԱ։

Այնքան չէր ոչ ուխտ եգեալ ըստ նախահարսն՝ ՚ի սկզբան անդ ծնեալ էր նա զազգն խորայելի. Այս եթէ կա միցիւք ըստ մարդկային դատման խոսիլ, կարեմք ա սել, Թէ յաճախագոյն գիտելով զանգամանքեն ինձ՝ յաճախագոյն եգ իբրև զկապ զուխտ իւր, որպէս զի յիշելով զայն խնայեսցէ յազգն և ՚ի ծնօնցէ ըզ նոսա. զի յազգէ անտի աբրահամու կամեցար գալ յաչխարհ։ Ասաւ և յոյ մնալ ինչ ՚ի նոսա՝ ՚ի յուսոյ ազատութեանն՝ միայն ուխտն այն լինելոյ իբր միջնորդ, որպէս և ասաւ եզեկ. յոյր սակս ասէ։

Յեղեալ զտեսիլ էր. և զղեցաւ ըստ բազում ազգմանեն էրթալ. Այսմի ասէ. Հայեցեալ ինձ ՚ի ներգործելիս իւրեանց՝ Թէպէտ և ոչ կամեցաւ գթալ ՚ի նոսա, այլ եգ ՚ի մէն մնանել զնոսա ՚ի մեծագոյն ներգոր.

թիս, և ոչ ևս փրկել քնաւ, զի անցին նոքա ՚ի լափ ամենայն չարեաց, բայց յիշելով զուխտն զոր արա- բեալ էր ՚ի հարս նոյ, վն այնր ուխտի զղջացաւ ըստ բազում՝ ողորմութեանն իւրում՝ (՚Ի- զր զղջանալն նշանա- կէ գործարիլ ՚ի պատժելոյ, կամ յետս կալ ՚ի մատ- նելոյ զնոսա ՚ի նեղութիս. և թէպէտ այն ուխտ ոչ պահատարէր զնոճ յետս կալ, զի նոքա անարժան գտան այնմ ոչ պահելով զպայմանս ուխտին. բայց ասէ թէ բազում՝ ողորմութեանն նորա յորդորէր զնա վարիլ ՚ի նոսա ՚ի արժանաւորութեան ուխտին, և ոչ ՚ի անարժանութեանն նոցին. և ՚ի այսմ վարելով գթա- լի ցուցանել զնոսա յաչս թշնամեաց նոյ. վասն որոյ ասէ՝

Լ՚Եթ զնոսա ՚ի գերեալ՚ն առաջի ամենայն գերելոց նոցա։ Լ՚այ- ինքն արար նոճ զայս ողորմութի՚ն առ որդիսն խոպայ- էլի՝ զի գերիչք նոյ՝ այսինքն որք տիրէին ՚ի վերայ նոյ՝ մի կարի խստասցին ՚ի նոսա, այլ գթութի՚ն վա- րեսցին. և այս ցուցանէ թէ նճ ոչ եթէ ազատեաց յայնժամ զիսրայէլացիսն ՚ի ծառայութի՚ն, այլ թէ ՚ի ծառայութի՚ն անդ զսիրտ ծառայեցուցչացն մեղ- մացոյց ՚ի վերայ նոյ, կամ գութ էարկ ՚ի սիրտս նոյ առ իսրայէլացիս։ (Լ՚Այլ վն գթութի՚ն տէս ՚ի յաճա- խապատում գիրս լուսաւորչին մերոյ. Ճառ. ժ։ է. բես ւշճ։)

Լ՚Արթ է ևս զրուդ գնոսա՚ն՝ առ նճ վերածել. ո- րով միտ բանին լինի այս, թէ նճ տեսեալ զորդիսն իսրայէլի տառապեալս ՚ի ձեռս գերելոց՝ յաղազակել նոյ առ նա՝ էտ զնոսա ՚ի գթութի՚ն իւր, այսինքն ըն- կալաւ զնոսա գթութի՚ն իւրով, և նովին գթութի՚ն պատսպարեաց զնոսա ՚ի գերելոց նոյ, և յայնի՚ն եղոյց գերելոցն՝ թէ ինքն գթայ ՚ի ժողովուրդ իւր։

Լ՚այ բան վերածի՚ն և առ գերեալսն ՚ի բաբելոն. զի էտ զնոսա ՚ի գթութի՚ն գերելոց նոյ. զոր ի՚նեռատիոս վարդապետ (՚ի մեկն. զուկ. ա. ե.) վերածէ առ յեբռնիս թագաւոր յուդայ ասելով. * վարեալ ՚ի ,, գերութի՚ն յերբռնիայ՝ կոյր ՚ի պատուի իրրև զնա- ,, գաւոր ոք. ՚ի այսմ էտ զնոսա ՚ի գթութի՚ն առաջի ,, ամենայն գերելոց նոյ։ Լ՚Եւս զի գերիչք նոյ սկսան գութ ցուցանել առ նոսա, և յառաւելուլ նոյ ՚ի գե-

ԹուխԵ՝ արձակեցին զնոսա. և հրամայն և-
տուն շինել զտաճարն. որպէս արար կիւրոս, և դարձեհ օր-
դի վշտասպեայ. նոյնպէս և արտաշէս եւս պատուիրէ
նեհեմիայ կանգնել զպարիսպն երուսաղէմի : Լ՚որդ
որպէս Հաւանական Թուի, Թէև ՚ի դաւթայ իցէ ա-
սացեալ այս բան, բայց իսրայէլացիք ՚ի գերութեան
անդ կամ ՚ի դառնալ իւրեանց անտի՝ ինքեանց յոր-
մարեցուցին զսոյն, որպէս և գՀեսեհիէլ, ինդրե-
լով զպատուէրն ՚ի գերութենէ անտի՝ բանիւն դաւ-
թի. և յայս իսկ յաւելուն ասել,

Եւ՚ Փրկեա՛ զմեզ տէր ած մեր. և ժողովեա՛ զմեզ ՚ի հեթա-
նոսաց,

Եւ՚ Խոստովան եղիցուք անուան տառ սրբոյ. և պար-
ծեսցուք յօրհնութիւնս տո։

Եւ՚ Օրհնեալ ած իսրայէլ. յաւիտենից յաւիտենից։

Եւ՚ Եւ ասասցէ ամենայն ժողովուրդն. եղիցի եղիցի ։

Լ՚այսքիկ են վերջին բանք այնր օրհնութենէ՝ զոր ա-
սաց դաւիթ ՚ի տասնիւն անդ զասպանական ձեռն ՚ի սիոն.
(որպէս և առաջանէլ. ։ ։ մնաց. ժ՚չ. 35. և 36. ուր
գրի այսպէս.) * Կեցո՛ զմեզ ած փրկութենէ մերոյ և
,, ապրեցո՛ զմեզ ՚ի թշնամեաց մերոց, զի օրհնեսցուք
,, զանուն քո սո, ։։ ։ ամէն ։։ յորս տարբերութիւն
միայն ՚ի բառսն է. և այն՝ մնաւանդ ։։ Թարգմա-
նութենէ քան ։։ բնագրին։ Լ՚որդ նախ զփրկելն առա-
ջի դնէ ասելով.

Եւ՚ Փրկեա՛ զմեզ տէր ած մեր. և ժողովեա՛ զմեզ ՚ի հեթանոսաց։
Կամի ասել. դու տէր՝ որ այնչափ ապրեցուցեր
Հարց մերոց ներելով փրկեցեր զնոսա ՚ի նեղեալ իւր-
եանց, և ազատեցեր ՚ի դառն ծառայութենէ, փրկեա՛
և զմեզ ՚ի գերութենէն մերմէ. և ժողովեա՛ զմեզ
զցրուեալս ՚ի մէջ հեթանոսաց. և տար փերասին
յերկիրն յայն՝ յոր ածեր զՀարս մեր. և մեք տեսեալ
զայս քո բարերարութիւդ օրհնեսցուք զքեզ։

Լ ամբ" ի կատարեաւն ընծեռնու զայս քան. որպէս դնի և յերթս ձեռագիրս, այսինքն և * փրկեաց ըզ-
,, մեզ տէր ամէ մեր, և ժողովեաց զմեզ ի հեթանո-
,, սաց". քանզի թուի թէ վրիպակաւ մոռեալ է տառդ. որով անցեալ է բանն ի կատարեալն. որպէս և դի-
մի՝ երկոքեան ևս Հայնն ի փրկութիւն որդւոցն իսրա-
էլի, և և յաղագս[1] նորոգութեան հեթանոսաց ի կամելութեան. որոյ վա մասնի մարգարէն ի բանս չնորհակալութեան
սահելով.

Լ[1]ռասովն եղիցուք անուան տեառն մերոյ. և պարծեսցուք յերկն-
նաւոր չնորհսն. Լայսինքն խոստովան լինելով զարարիչ-
բութիւնս քո՝ օրհնեսցուք զանուն նորդ մերոյ, և նո-
ւին օրհնութիւնք պարծեսցուք ի քեզ։ Իւր օրհնութիւնք
իմանալ լամբ" զայն որ եղև առ աբրահամ. յայն
օրհնութիւնն աբրահամու ասէ վայելելոյ պարծիմք
յամ, և գոչեմք, օրհնեալ է ամ. Օայս եղեալ
մարգարէին կնքէ զբան իւր և ասէ.

( )բռնեալ սէր ամ յաւիտեանս յաւիտենից։

Լ[2]ռ ասացն ամենայն ծողովրդքն՝ եղիցի եղիցի։ Կամի ա-
սել. օրհնեալ է ամ՝ որ եղոյց մեզ զայսպիսի բարե-
բարութիւնս մեծ. և դարձեալ՝ օրհնեալ ոչ միայն յօրհ-
նիւնն յարաբաձոց, այլև միշտ և յամենայն յաւիտեանս։
Լ[3]ւ զայս՝ գիտելով ժողովրդեանն այ՝ ասացեն միա-
բան. եղիցի եղիցի. այսինքն այսպէս է և այսպէս
եղիցի. տէս զայսմանէ ի վերջ սաղ. (ղա. և ճա։)

* Օայս օրհնութիւնս (ասէ. լամբ") և մեք կցորդու-
,, թիւ իբրեւց առաքեսցուք ի բարձունս այ, որ փըր-
,, կեաց զմեզ յաներևոյթ դիւացն չարչարողաց՝ ա-
,, րեամբ միածնին իւրոյ. և ած յերկինից արքայու-
,, թիւն ժառանգաւորս առաքնորդութիւք փրկչին մե-
,, րոյ. և ի բազում անգամ յանցանելն մեր, ո՛չ ի
,, ձեռն մարմնաւոր գատաւորաց սրոյ փրկէ զմեզ,
,, այլ արեամբ միածնի իւրոյ, որ ի ձեռն հոգւոյ
,, յաւիտենական մատոյց զանձն պատարագ հօրն,
,, սրբէ օր ըզ օրէ զնիզիչ մտաց մերոց ի մեռելոտի
,, գործոց անտի՝ պաշտել զնա կենդանի. այս է սի-
,, բասէ փրկութիւն, որ հոգևորս իսրայէլի լինի ըզ
,, մարմնաւորին յարացուցի։

ՍԱՂՄ. ՃԵ.

Աստանօր վերջանայ առ Եբր" չորրորդ գիրք սաղմոսաց, և սկսանի վերջին գիրքն, այն է հինգերորդն. և զի որպէս ասացաք ('ի սաղ. խ.) 'ի վերջ իւրաքանչիւր գրոց դնի առ նոսա այս բան, այսինքն օրհնեալ տէր ած իսրայէլի յա, աստ ևս եդեալ է նոյն, առեալ 'ի ա̄. մնաց. (ժզ. 36.) ուր փոխանակ ասելոյ եղիցի եղիցի՝ դնի ամէն հալէլուիա. որ աստ նշանակէ ասել՝ այնպէս է և այնպէս եղիցի, ալէլուիա՝ այսինքն՝ օրհնեցէք զտէր յաւիտեան.